ئابدۇرەئۇپ تەكلىماكانىي

北京市精品课程《察哈台维吾尔语》配套教材之一

ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامى

维吾尔十二木卡姆歌词研究

تېكىستلىرى ئۇستىدە تەتقىقات

A Study on the Uyghur Twelve Muqam Texts

◎ 阿布都鲁甫·塔克拉玛干尼 / 编著

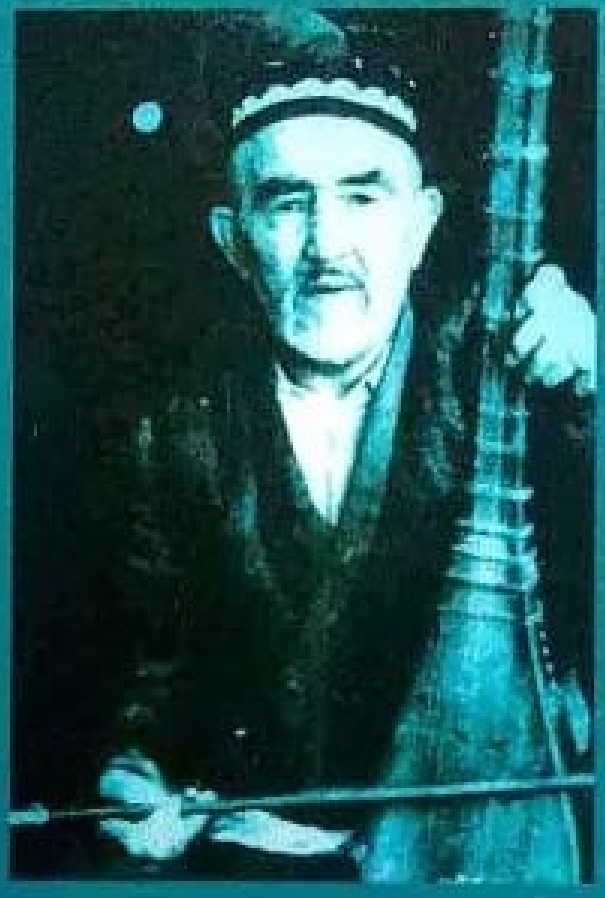

中央民族大学出版社
China Minzu University Press

One of the Supporting Materials of
the Excellent Course of Universities in Beijing——Chaghatay Uyghur

北京市精品课程《察哈台维吾尔语》配套教材之一

ئابدۇرەئوپ تەكلىماكانىي

ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامى

تېكستلىرى ئۈستىدە تەتقىقات

维吾尔十二木卡姆歌词研究

阿布都鲁甫·塔克拉玛干尼／编著

A Study on the Uyghur Twelve Muqam Texts

By Abduraop Taklimakaniy

中央民族大学出版社
مەركىزىي مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى نەشرىياتى
China Minzu University Press

图书在版编目(CIP)数据

维吾尔十二木卡姆歌词研究/阿布都鲁甫·塔克拉玛干尼编著. -北京:中央民族大学出版社,2009.6

ISBN 978-7-81108-516-7

Ⅰ.维… Ⅱ.阿… Ⅲ.①维吾尔族-民族音乐-研究-中国-维吾尔语(中国少数民族语言) ②维吾尔族-民歌-文学研究-中国-维吾尔语(中国少数民族语言)

Ⅳ.J607.215 I207.915

中国版本图书馆CIP数据核字(2009)第103370号

维吾尔十二木卡姆歌词研究

作　　者　阿布都鲁甫·塔克拉玛干尼
责任编辑　阿孜古丽·阿布力米提　李　飞
封面设计　布拉格
出 版 者　中央民族大学出版社
　　北京市海淀区中关村南大街27号　邮编:100081
　　电话:68472815(发行部)　传真:68932751(发行部)
　　68932218(总编室)　68932447(办公室)
发 行 者　全国各地新华书店
印 刷 者　北京宏伟双华印刷有限公司
开　　本　787×1092(毫米)　1/16　印张:40
字　　数　920千字
印　　数　1000册
版　　次　2009年6月第1版　2009年6月第1次印刷
书　　号　ISBN 978-7-81108-516-7
定　　价　78.00元

版权所有　翻印必究

本书说明

本教材由维吾尔十二木卡姆歌词的现代维吾尔文转写，释义，对歌词特点的研究，歌词释义的比较研究以及词汇集等共五个部分组成，系 2006 年度北京市高等学校精品课程评选中被评为市级精品课程的《察哈台维吾尔语》课的配套教材之一。作为指定的对比研究教材，主要与中央民族大学维吾尔语言文学系本科生及硕士研究生、博士研究生的《察哈台维吾尔语研究》、《维吾尔文学研究》等课程配套使用。

ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامى تېكىستلىرىنىڭ ھازىرقى ئۇيغۇرچە تىرانسكرىپسىيىسى، يېشىمى، ھەر قايسى مۇقام تېكىستلىرىنىڭ ئەدەبىي ئالاھىدىلىكى، مۇقام تېكىستلىرى يېشىمى ئۈستىدە سىلىشتۇرما تەتقىقات ۋە مۇقام تېكىستلىرى لۇغىتى بولۇپ بەش بۆلەكتىن تەركىب تاپقان بۇ دەرسلىك ، 2006-يىلى بېيجىڭ شەھىرى بويىچە ئالىي مەكتەپلەر ئارا باھالاشتا، سەرخىل دەرس بولۇپ باھالانغان «چاغاتاي ئۇيغۇر تىلى» دەرسىنىڭ مەخسۇس بېكىتمىلىك قوشۇمچە ماتېرىيالى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. شۇنداقلا، ئاساسلىقى مەركىزىي مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى ئۇيغۇر تىل - ئەدەبىيات فاكۇلتېتىنىڭ ئاساسىي پەن، ماگىستېر ۋە دوكتور ئاسپىرانت ئوقۇغۇچىلىرى ئۈچۈن تەسىس قىلىنغان «چاغاتاي ئۇيغۇر تىلى تەتقىقاتى» ۋە «ئۇيغۇر ئەدەبىياتى تەتقىقاتى» قاتارلىق دەرسلەردە قوللىنىلىدۇ.

About this book

This book is one of the supporting materials of the course *Chaghatay Uyghur*, which was *the Excellent Course of Universities in Peking* in 2006. This book includes five parts, which are modern Uyghur transcription of the Uyghur Twelve Muqam texts, interpretation of the Uyghur Twelve Muqam texts, a study on the features of the Uyghur Twelve Muqam texts, a comparative study on the interpretation of the Uyghur Twelve Muqam texts and a concise dictionary of the Uyghur Twelve Muqam texts. This book, as designated comparative study material, mainly used with the course *Chaghatay Uyghur Study* and the course *Uyghur Literature Study* for the undergraduate students, graduated students and doctoral students in the Department of Uyghur Language and Literature in Minzu University of China.

مۇندەرىجە

كىرىش ..... 1 ـ بەت
ئەسەردە قوللىنىلغان قىسقارتىلمىلار ..... 1 ـ بەت
بىرىنچى باب
راك مۇقامىنىڭ تېكىستى ..... 1 ـ بەت
راك مۇقامىنىڭ تېكىست ئالاھىدىلىكلىرى ..... 30 ـ بەت
راك مۇقامى تېكىستىنىڭ يېشىمى ئۇستىدە تەلقىنلىق مۇلاھىزە ..... 38 ـ بەت
ئىككىنچى باب
چەببەيات مۇقامىنىڭ تېكىستى ..... 43 ـ بەت
چەببەيات مۇقامىنىڭ تېكىست ئالاھىدىلىكلىرى ..... 67 ـ بەت
چەببەيات مۇقامى تېكىستىنىڭ يېشىمى ئۇستىدە تەلقىنلىق مۇلاھىزە ..... 77 ـ بەت
ئۈچىنچى باب
سەگاھ مۇقامىنىڭ تېكىستى ..... 83 ـ بەت
سەگاھ مۇقامىنىڭ تېكىست ئالاھىدىلىكلىرى ..... 102 ـ بەت
سەگاھ مۇقامى تېكىستىنىڭ يېشىمى ئۇستىدە تەلقىنلىق مۇلاھىزە ..... 109 ـ بەت
تۆرتىنچى باب
چەھارگاھ مۇقامىنىڭ تېكىستى ..... 115 ـ بەت
چەھارگاھ مۇقامىنىڭ تېكىست ئالاھىدىلىكلىرى ..... 133 ـ بەت
چەھارگاھ مۇقامى تېكىستىنىڭ يېشىمى ئۇستىدە تەلقىنلىق مۇلاھىزە ..... 141 ـ بەت
بەشىنچى باب
پەنجگاھ مۇقامىنىڭ تېكىستى ..... 147 ـ بەت
پەنجگاھ مۇقامىنىڭ تېكىست ئالاھىدىلىكلىرى ..... 174 ـ بەت
پەنجگاھ مۇقامى تېكىستىنىڭ يېشىمى ئۇستىدە تەلقىنلىق مۇلاھىزە ..... 183 ـ بەت
ئالتىنچى باب
ئۈز ھال مۇقامىنىڭ تېكىستى ..... 197 ـ بەت
ئۈز ھال مۇقامىنىڭ تېكىست ئالاھىدىلىكلىرى ..... 218 ـ بەت
ئۈز ھال مۇقامى تېكىستىنىڭ يېشىمى ئۇستىدە تەلقىنلىق مۇلاھىزە ..... 226 ـ بەت
يەتتىنچى باب
ئەجەم مۇقامىنىڭ تېكىستى ..... 232 ـ بەت
ئەجەم مۇقامىنىڭ تېكىست ئالاھىدىلىكلىرى ..... 250 ـ بەت
ئەجەم مۇقامى تېكىستىنىڭ يېشىمى ئۇستىدە تەلقىنلىق مۇلاھىزە ..... 259 ـ بەت
سەككىزىنچى باب
ئوششاق مۇقامىنىڭ تېكىستى ..... 270 ـ بەت
ئوششاق مۇقامىنىڭ تېكىست ئالاھىدىلىكلىرى ..... 296 ـ بەت

ئۇششاق مۇقامى تېكىستىنىڭ يېشىمى ئۇستىدە تەلقىنلىق مۇلاھىزە .....304- بەت
توققۇزىنچى باب
بايات مۇقامىنىڭ تېكىستى ..... 315- بەت
بايات مۇقامىنىڭ تېكىست ئالاھىدىلىكلىرى ..... 333- بەت
بايات مۇقامى تېكىستىنىڭ يېشىمى ئۇستىدە تەلقىنلىق مۇلاھىزە ..... 340- بەت
ئونىنچى باب
نەۋا مۇقامىنىڭ تېكىستى ..... 352- بەت
نەۋا مۇقامىنىڭ تېكىست ئالاھىدىلىكلىرى ..... 370- بەت
نەۋا مۇقامى تېكىستىنىڭ يېشىمى ئۇستىدە تەلقىنلىق مۇلاھىزە ..... 378- بەت
ئون بىرىنچى باب
مۇشاۋەرەك مۇقامىنىڭ تېكىستى ..... 387- بەت
مۇشاۋەرەك مۇقامىنىڭ تېكىست ئالاھىدىلىكلىرى..... 407- بەت
مۇشاۋەرەك مۇقامى تېكىستىنىڭ يېشىمى ئۇستىدە تەلقىنلىق مۇلاھىزە .....414- بەت
ئون ئىككىنچى باب
ئىراق مۇقامىنىڭ تېكىستى ..... 424- بەت
ئىراق مۇقامىنىڭ تېكىست ئالاھىدىلىكلىرى.....448- بەت
ئىراق مۇقامى تېكىستىنىڭ يېشىمى ئۇستىدە تەلقىنلىق مۇلاھىزە .....459- بەت
ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامى تېكىستىنىڭ قىسقىچە لۇغىتى ..... 474- بەت
ئا ..... 474- بەت
ئە ..... 481- بەت
ب ..... 492- بەت
پ ..... 501- بەت
ت ..... 506- بەت
ج ..... 514- بەت
چ ..... 519- بەت
خ ..... 525- بەت
د ..... 533- بەت
ر ..... 544- بەت
ز ..... 548- بەت
ژ ..... 553- بەت
س ..... 554- بەت
ش ..... 566- بەت
غ ..... 570- بەت
ف ..... 573- بەت
ق ..... 577- بەت
ك ..... 580- بەت
گ ..... 587- بەت
ل ..... 589- بەت
م ..... 591- بەت

ن ..... 604 ـ بەت
ھ ..... 612 ـ بەت
ئو ..... 618 ـ بەت
ئۇ ..... 619 ـ بەت
ئۆ ..... 620 ـ بەت
ئۇ ..... 621 ـ بەت
ۋ ..... 622 ـ بەت
ئى ..... 624 ـ بەت
ي ..... 628 ـ بەت
خاتىمە ..... 631 ـ بەت
پايدىلانمىلار ..... 632 ـ بەت

Contents

Preface.....1
Abbreviations.....1

Chapter One

Texts of the Rak Muqam.....1
Features of the Rak Muqam text.....30
The descriptive comments on the interpretation of the Rak Muqam text.....38

Chapter Two

Texts of the Cebbeyat Muqam.....43
Features of the Cebbeyat Muqam text.....67
The descriptive comments on the interpretation of the Cebbeyat Muqam text.....77

Chapter Three

Texts of the Segah Muqam.....83
Features of the Segah Muqam text.....102
The descriptive comments on the interpretation of the Segah Muqam text.....109

Chapter Four

Texts of the Chehargah Muqam.....115
Features of the Cehargah Muqam text.....133
The descriptive comments on the interpretation of the Cehargah Muqam text.....141

Chapter Five

Texts of the Penjgah Muqam.....147
Features of the Penjgah Muqam text.....174
The descriptive comments on the interpretation of the Penjgah Muqam text.....183

Chapter Six

Texts of the Ozhal Muqam.....197
Features of the Muqam text.....218
The descriptive comments on the interpretation of the Ozhal Muqam text.....226

Chapter Seven

Texts of the Ejem Muqam.....232
Features of the Ejem Muqam text.....250
The descriptive comments on the interpretation of the Ejem Muqam text.....259

Chapter Eight

Texts of the Oshshaq Muqam.....270
Features of the Oshshaq Muqam text.....296

The descriptive comments on the interpretation of the Oshshaq Muqam text.....304

Chapter Nine

Texts of the Bayat Muqam.....315

Features of the Bayat Muqam text.....333

The descriptive comments on the interpretation of the Bayat Muqam text.....340

Chapter Ten

Texts of the Newa Muqam.....352

Features of the Newa Muqam text.....370

The descriptive comments on the interpretation of the Newa Muqam text.....378

Chapter Eleven

Texts of the Mushawerek Muqam.....387

Features of the Mushawerek Muqam text.....407

The descriptive comments on the interpretation of the Mushawerek Muqam text.....414

Chapter Twelve

Texts of the Iraq Muqam.....424

Features of the Muqam text.....448

The descriptive comments on the interpretation of the Iraq Muqam text.....459

A Concise Dictionary of the Uyghur Twelve Muqam texts.....474

نا.....474

نه.....481

ب.....492

پ.....501

ت.....506

ج.....514

چ.....519

خ.....525

د.....533

ر.....544

ز.....548

ژ.....553

س.....554

ش.....566

غ.....570

ف.....573

ق.....577

ك.....580

گ.....587

ل.....589

م.....591

ن.....604
ھ.....612
نو.....618
نۇ.....619
نۆ.....620
نۇ.....621
ۋ.....622
نى.....624
ي.....628
Postscript.....631
References.....632

كىرىش

«ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامى - پارلاق جۇڭخۇا مەدەنىيەت خەزىنىسىدىكى بىباھا گۆھەر، ئەمگەكچان - ئىجادچان ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئەقىل - پاراسىتىنىڭ جەۋھىرى، ئۇيغۇر ھاياتىنىڭ ھەممە تەرەپلىرىنى مۇزىكا تىلى بىلەن بايان قىلىدىغان بەدىئىي قامۇستۇر. ئۇنىڭدا ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ھاياتى ۋە گۈزەل مەنىۋىيىتى ، ئىستېتىك - خاھىشلىرى، تارىخىي رېئاللىق ۋە تۇرمۇش مۇھىتىدىن كېلىپ چىققان مۇھەببەت - نەپرەتلىرى ئىنسان تەپەككۇرىنىڭ مۇزىكا، بەدىئىي ئەدەبىيات ۋە ئۇسسۇل قاتارلىق خىلمۇ - خىل شەكىللىرى بىلەن ئىپادىلەنگەن. مۇزىكىلىق ئىپادە جەھەتتە لىرىكا بىلەن ئېپىكا، نەغمە بىلەن نەزمە گارمونىك ھالدا ئۇيغۇنلاشتۇرۇلغان. مۇنداق مۇزىكا ئەسىرى دۇنيا مىللەتلىرىنىڭ سەنئەت تارىخىدا كەم ئۇچرايدىغان ئالاھىدە ئەسەر بولغاچقا، ‹شەرق مۇزىكا مەدەنىيىتىدىكى مۆجىزە› دەپ تەرىپلەنمەكتە››، « ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامى كۇيلەر ۋە تېكىستلەردىن ئىبارەت ئىككى ساھەگە بۆلۈنىدۇ ››، « ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامى ئۇيغۇر شېئىرىيىتىنىڭ مۇزىكىلىق ئىپادىسىدۇر. مۇقاملار ئاجايىپ چوڭقۇر مەنىلىك، باي مەزمۇنلۇق، رەڭمۇ - تۈسلۈك، بەدىئىي پاساھەتلىك، يەڭگىل ھەم ئېيتىشقا ئەپلىك كلاسسىك شېئىرلار‹ئاساسەن غەزەللەر›، بېيىت - قوشاقلار بىلەن جانلىنىدۇ. ھەر بىر مۇقامنىڭ ئىككىنچى قىسمى خەلق ئىچىگە كەڭ تارقالغان ئېپىكىلىق داستانلار بىلەن تېخىمۇ يارقىن تۈسكە كىرىپ، تىڭشىغۇچىلارغا سۈرۈتلىق پەلسەپىۋى ۋە دىداكتىكىلىق تېكىستلەر ئارقىلىق يەنمۇ تەسىرچان ئېستېتىك ھۇزۇر بېغىشلايدۇ. مەشرەپ قىسمىدىكى كۇيلەر كۆپىنچە ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدا ئەڭ ئومۇملاشقان بېيىت - قوشاقلار ۋە بۇلارغا ماس كېلىدىغان كلاسسىك شېئىرلار بىلەن ئەۋجىگە كۆتۈرۈلىدۇ - دە، تىڭشىغۇچىلار ئۆزلىرىنى ئۇنتۇغان ھالدا ناخشا - ئۇسۇللار قاينىمىغا شۇڭغۇيدۇ.››، « بىزگىچە يېتىپ كەلگەن تېكىستلەر يەنى مۇقام پېشۋاسى - ئون ئىككى مۇقامنى ئۆز بوۋىسىدىن ئۆگەنگەن ئەنئەنە بويىچە زامانىمىزغا يەتكۈزگەن مەشھۇر خەلق سەنئەتكارى تۇردى ئاخۇن باغلىغان تېكىستلەر زامان ۋە سورۇنلارنىڭ تاللىشىدىن ئۆتكەن ئاساسىي مەنبەدۇر. بۇ تېكىستلەرنىڭ مەزمۇنى مۇزىكا مەزمۇنىغا، تېكىستلەرنىڭ قۇرۇلمىسى مۇزىكا قۇرۇلمىسىغا، شېئىرىي ۋەزنلىرى كۇيلەر ۋەزنلىرىگە ئۇيغۇن كېلىدۇ. ››، « ئون ئىككى مۇقام 16 - ئەسىردە رەتلەنگەن چېغىدا، مۇقام كۇيلىرى شۇ زامانغىچە ئۆتكەن كلاسسىكلارنىڭ شېئىرلىرىغا ياكى خەلق داستانلىرىغا باغلانغان بولۇشى تەبىئىي. ›› (قاراڭ: تۇمۇر داۋامەت: 12 تومۇق ‹ ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامى ››، ‹كىرىش سۆز› قىسمى، 1997 - يىل، جۇڭگو قامۇس نەشرىياتى نەشرى).

مۇھتەرەم پېشقەدەم رەھبىرىمىز تۇمۇر داۋامەت ئاكا باش تەھرىرلىكىدە ھازىرلىنىپ، 1997 - يىلى جۇڭگو قامۇس نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشر قىلىنغان 13 تومۇق گىگانت ئەسەر « ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامى » مۇبارەك مۇقاملىرىمىزنىڭ ئاھاڭلىرىنى قايتىدىن رەتلەپ، نوتىغا ئېلىپ، تېكىستلىرىنى مۇقەممەلاشتۇرۇپ بەرگەنلىكى شاراپىتى بىلەن، ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامى تەتقىقاتى تارىخىدىكى ئابىدە خاراكتېرلىك بۈيۈك ئەمگەك ھېسابلىنىدۇ، ئەلۋەتتە. بۇندىن باشقا، 2005 - يىل 5 - ئايدا، بېيجىڭ مىللەتلەر نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشر قىلىنغان « چاغاتاي ئۇيغۇر ئەدەبىياتى جەۋھەرلىرىدىن - ئەسلىي يېزىلىشى بىلەن ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامى تېكىستلىرى » ناملىق ئەسەر ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامى تېكىستلىرى بويىچە بۇ چاغقىچە ئېلان قىلىنغان

ئەسەرلەردە، يالغۇز ترانسكرىپسىيىسلا (ئوقۇلۇشلا) بار، ئەمما ئەسلىي يېزىلىشى يوق بولۇشتەك كەمتۈكلۈككە خاتىمە بېرىپ، ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامى تېكىستولوگىيىسىنىڭ يېپىيېڭى بىر تارىخىي دەۋرىنى ئاچقان نادىر ئەسەر بولۇپ سانىلىدۇ. ئەمدى، قولىڭىزدىكى «ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامى تېكىستلىرى ئۇستىدە تەتقىقات» ناملىق بۇ كىتاب بولسا، ئاشۇ « چاغاتاي ئۇيغۇر ئەدەبىياتى جەۋھەرلىرىدىن ـ ئەسلىي يېزىلىشى بىلەن ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامى تېكىستلىرى » ناملىق يىرىك ئەسەردىن كېيىن مەيدانغا كەلگەن، مەخسۇس ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامى تېكىستلىرى تەتقىقاتىغا تالىق خاس ئەسەردۇر.

بۇ ئەسەردە، ئالدى بىلەن، مەزكۇر « چاغاتاي ئۇيغۇر ئەدەبىياتى جەۋھەرلىرىدىن ـ ئەسلىي يېزىلىشى بىلەن ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامى تېكىستلىرى » ناملىق كىتابتا بېرىلگەن ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامى تېكىستلىرىنىڭ ھازىرقى ئۇيغۇرچە ترانسكرىپسىيىسى بىلەن يېشىمى كۆچۈرۈپ بېرىلدى. ئارقىدىن، ھەربىر مۇقام تېكىستىنىڭ ئەدەبىي ئالاھىدىلىكى «ئومۇمىيەتلىك ئالاھىدىلىك» ۋە «خاس ئالاھىدىلىك» دېگەن كىچىك ماۋزۇ ئاستىدا مېغىزلىق قىلىپ، شەرھلەپ ئۆتۈلدى. ئاندىن، ھەر بىر مۇقام تېكىستىنىڭ يېشىمى ئۇستىدە، ئەمەلىي مىساللىق ئەدەبىي مۇلاھىزە يۈرگۈزۈلدى. ئاندىن، ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامى تېكىستلىرى سوستاۋىدىكى يېشىمى ئايرىم ئىزاھلىنىشقا تېگىشلىك بولغان سۆزلەملەر ئايرىپ چىقىلىپ، ئىلىپبە تەرتىپى بويىچە رەتلىك تىزىلغان ھالدا، ئەمەلىي مىساللار بىلەن ئىزاھلاپ چىقىلدى.

مېنىڭ تەتقىقاتىمچە، يەرلىك مۇقام تېكىستلىرىنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالغان ئۇيغۇر مۇقامى تېكىستلىرى بىر بىپايان دېڭىزدۇركى، ئۇنىڭدىكى ھەربىر سۆز، ھەربىر كەلىمە بەجايىكى قىممەتباھا مەرۋايىت ـ ئۇنچىلەردۇر. ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامى تېكىستىشۇناسلىق تەتقىقاتى بىر بۈتۈن مۇقامشۇناسلىق تەتقىقاتىنىڭ كەم بولسا بولمايدىغان بىر قانىتىدۇر. ھالبۇكى، 2005 ـ يىلى، دۇنيا بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتى پەن ـ مائارىپ ئورگىنى تەرىپىدىن "ئىنسانىيەتنىڭ غەيرىي ماددىي مىراسى" دەپ دەپتەرگە ئېلىنغانلىقى شارائىتىدىن، ئەدىبلەر، سەنئەتچىلەر ۋە مۇزىكانتلارنىڭ زوق ـ شوق بىلەن تەتقىق قىلىش نۇقتىسىغا ئايلانغان ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامى تەتقىقاتىدا، مۇقام تېكىستلىرىنىڭ تەتقىقاتىمۇ كۆي ـ ئاھاڭ تەتقىقاتى بىلەن تەڭ قەدەمدە تەرەققىي قىلىشى لازىمدۇر.

دەرۋەقە، ئۇيغۇر مۇقام تېكىستلىرى بىپايان بىر ئىلىم دېڭىزى ئىكەن، ئۇنىڭغا تالىق خاس تەتقىقاتنى بىر ـ ئىككى كىتاب بىلەن تۈگەتكىلى بولمايدۇ، ئەلۋەتتە. ئەمما، «ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامى تېكىستلىرى ئۇستىدە تەتقىقات» ناملىق بۇ كىتاب ئۆزىنىڭ باشلامچى ئەمگەك بولۇش قىممىتى ۋە ئەھمىيىتى بىلەن، ھەمپىكىر، ھەمئەقىدە كەسپداشلىرىمىزنىڭ ۋە مۇقام ئاشنالىرى بولمىش قېرىنداشلىرىمىزنىڭ دەرمەھەللىك تەشنالىقىنى قاندۇرۇشتا، شۇنداقلا ئۇلارنىڭ چوڭقۇرلاپ تەتقىق قىلىش جەريانىدىكى ئىستەك ھاجىتىنى راۋا قىلىشتا، ئۆزىنىڭ تېگىشلىك تۆھپىسىنى قوشالايدۇ، دەپ ئىشىنىمەن.

پروفېسسور، دوكتور

ئابدۇرەئوپ پولات تەكلىماكانىي

2008 ـ يىل (دۇنيا مەھمۇد كاشغەرىي يىلى) 9 ـ ئىيۇن، بېيجىڭ.

ئەسەردە قوللىنىلغان قىسقارتىلمىلار

ئە ئۇ م ت	«ئەسلىي يېزىلىشى بىلەن ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامى تېكستلىرى»
ئە. يېشىم	13 تومлۇق «ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامى» دا بېرىلگەن يېشىم
ت	تۈزىتىلگىنى
ت س	تۈزىتىش سەۋەبى
ب	بەت
يۇ ئە	يۇقىرىقى ئەسەر
ق	قارالڭ
ك	كۆچمە مەنە
چ ئۇ ل	«چاغاتاي ئۇيغۇر تىلىنىڭ ئىزاھلىق لۇغىتى»

بىرىنچى باب

راك مۇقامىنىڭ تېكىستى

(ترانسكرىپسىيە ۋە يېشىم)

چوڭ نەغمە
مۇقەددىمە

1ـ سەتارىم تاربىغا جان رىشتەسىدىن تار ئەشىپ سالسام،
ئانىڭكىم نالەسىدىن بىنەۋانىڭ كۆڭلىنى ئالسام.
يېشىمى: ساتارىمغا جېنىمنىڭ رىشتىسىدىن تار ئېشىپ سالسام، ئۇنىڭ نالە ـ ناۋاسى بىلەن يوقسۇلنىڭ كۆڭلىنى ئالسام.

2ـ مەقام ئالىپ مەقام ئىچرە مەقامنى دىلغا جاھ قىلسام،
مۇھەببەت كويىغا سالسا ئانىڭ ئالدىدا مەن چالسام.
مۇقام ئىچىدىن ئورۇن ئېلىپ، مۇقامنى دىلىمغا جايلاشتۇرسام؛ تەقدىر مېنى مۇھەببەت كويىغا سالسا، مەن ئۇ جاناننىڭ ئالدىدا چالسام.

3ـ مەقاملارنىڭ ئاتاسىنى ھۈسەينىيۇ، ئەجەم دەرلەر،
بۇلاردىن يۇقارىكىم پەردەئى بەيادىنى چالسام.
«ھۈسەينىي» بىلەن « ئەجەم » نى مۇقاملارنىڭ ئاتىسى دېيىشىدۇ، مەن ئۇلارنىڭمۇ يۇقىرىسى بولغان « بەياد » پەردىسىگە چالسام.

4ـ بەيادى ھەق تەئالا يادىدا چالسام پەيا ـ پەيكىم،
كۆڭۈللەر بىنەۋا بولغانىنى بىلسەم نەۋا چالسام.
ئاللاھنى يادلاپ، ئۇزۇلدۇرمەي « بەياد » چالسام، باغرى ئېزىلگەنلەرنى كۆرسەم «نەۋا» نى چالسام.

5ـ ئارالاپ چالسام ئۇششاقنى، غەزەلنى راكغا يەتكۈزسەم،
شەبىستانۇ سەھەرلەردە مۇشاۋەرەك، پەنجگاھ چالسام.
«راك» نى ئەۋجىگە يەتكۈزۈپ، « ئوششاق »نىمۇ ئارىلاپ چالسام. «مۇشاۋەرەك»، «پەنجگاھ»نى ئەتىگەن ـ ئاخشاملىرى چالسام.

6ـ ئىراقۇ چەببەيات، ئۆزھالدا فەيزىكىم يەتەر بولسا،
تىلەپ خۇرشىدى ۋەسلىن سۇبھى دەمدە چەھارگاھ چالسام.

ئەگەر « ئىراق »، « چەببەيات » ۋە « ئۆزھال » دىن پەيزى يەتسە (كۈپايە قىلسا)، سەھەر پەيتىدە قۇياشنىڭ ۋىسالىنى تىلەپ « چەھارگاھ » چالسام.

7 ـ يەتمەپ ۋەسلىگە ھەممەتنىڭ جۇدالىق تاغىدىن ئۆتسەم،
ئىچىپ ۋەسلىڭ شەرابىدىن قىلىپ تەڭكەش سەگاھ چالسام.

يۈكسەك نىيىتىمنى ئەمەلگە ئاشۇرۇپ،جۇدالىق تېغىدىن ئۆتسەم، ۋىسالىڭ شارابىنى ئىچىپ، ئۇنىڭغا « سەگاھ » نى تەڭكەش قىلسام.

8 ـ كەل،ئەي مەشرەب، قەدەھ سۇنغىل بولايىن مەستى مۇستەغرەق،
بىر ئەلگە كاسەئى تەنبۇر، بىرىگە جامى مەي ئالسام.

ـ مەشرەب.

كەل، ئەي مەشرەب، قەدەھ تۇتقىن ، غەرق مەست بولاي: بىر قولۇمغا تەنبۇرنى، بىر قولۇمغا بولسا، مەيگە تولغان جامنى ئالسام دەيمەن.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى ھەزەجى مۇسەممەنى سالىم
مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن

- - - ∨ - - - ∨ - - - ∨ - - - ∨

بىرىنچى تەئەززە

1 ـ ئەشرەقەت مىن ئەكسى شەمسىل كەئسى ئەنۋارۇل ھۇدا،
يار ئەكسىن مەيدە كۆر، دەپ جامدىن چىقتى سەدا.

قەدەھتىكى (شارابقا چۈشكەن) قۇياش شولىسىدىن ھىدايەت نۇرى چاقنىدى، جامدىن: « يارنىڭ شولىسىنى شارابتا كۆرگىن » دېگەن سادا چىقتى.

2 ـ غەير نەقشىدىن كۆڭۈل جامىدا بولسا زەنگى غەم،
يوقتۇر ئەي ساقي، مەيى ۋەھدەت مەسەللىك غەمزەدا.

كۆڭۈل جامىدا غەيرىي تەسەۋۋۇردىن غەمنىڭ غەشلىكى پەيدا بولسا، ئەي ساقي، بۇنىڭغا ۋەھدەت شارابىدەك تازىلىغۇچى يوق.

3 ـ ئەي، خۇش ئول مەيكىم،ئاڭا زەرف ئولسا بىر سىنغان سوفال،
جام ئولۇر گىيتىنەما جەمشىد، ئانى ئىچكەن گەدا.

ئەي، مەي شۇنداق ياخشى نەرسىكى، ئۇ قۇيۇلغان قاچا بىر سۇنۇق ساپال بولسىمۇ، كىشىنى جەمشىد تىلەپ ئىچكەن « گىيتىنەما » (جاھاننى كۆرسەتكۈچى) جامى ھېس قىلدۇرىدۇ.

4 ـ جامى مەي گەر ئۆيلەدۇر، ئول جام ئۇچۇن قىلماق بولۇر،
يۇز جەھان ھەر دەم نىسار، ئول مەي ئۇچۇن مىڭ جان فىدا.

شاراب جامى ئاشۇنداق نەرسە ئىكەن، بۇ ھالدا، جام ئۇچۇن ھەر نەپەستە يۈز جاھاننى چاچقۇ قىلسا، شاراب ئۇچۇن مىڭ جاننى پىدا قىلسا ئەرزيدۇ.

5ـدەير ئارا ھۇش ئەھلى رۇسۋا بولغالى، ئەي مۇغبەچە،
جامى مەي تۇتساڭ مەنى دىۋانەدىن قىل ئىبتىدا.

ھۇشى بار ئادەملەر مەيخانىغا رەسۋا بولۇشقا كېلىدۇ، ئەي مەيخانا خىزمەتچىسى، شاراب جامىنى تۇتساڭ، مەن مەجنۇندىن باشلا.

6ـتاكى ئول مەيدىن كۆڭۈل جامىدا بولغاچ جىلۋەگەر،
چىھرەئى مەقسۇدى مەھۇ ئولغاي ھەم ئول دەم مائەدا.

ئاشۇ كۆڭۈل جامىدىكى شارابتا مەقسەت چېھرىسى جىلۋىلەنگەنسېرى نازۇ نېمەت دېگەنلەر بىر ياقتا قالىدۇ.

7ـۋەھدەتى بولغاي مۇيەسسەر مەي بىلە جام ئىچرەكىم،
جامۇ مەي لەفزىن دەگەن بىر ئىسم ئىلە قىلغاي ئەدا.

ۋەھدەت (بىرلىك)كە مەي ۋە جام بىلەنلا ئېرىشىش مۇمكىن، شۇڭا « مەي » ۋە « جام » دېگەن سۆزلەر ئادەتتە، « جامۇمەي » دەپ بىرلا ئىسىم بىلەن ئىپادە قىلىنىدۇ.

8ـسەن گۇمان قىلغاندىن ئۆزگە جامۇ مەي مەۋجۇد ئەرۇر،
بىلمەيىن نەفى ئەتمە بۇ مەيخانە ئەھلىن، زاھىدا.

سەن تەسەۋۋۇر قىلغان نەرسىلەردىن باشقا، « جام » ۋە « شاراب » دېگەنلەرمۇ ئەسلىدىن مەۋجۇت، ئەي زاھىد، بۇنى بىلمەي تۇرۇپ، ئىچەرمەنلەرنى چەكلەپ قوغلاپ يۈرمە.

بىرىنچى تەئەززە چۈشۈرگىسى

9ـتەشنەلەب ئولما نەۋائىي، چۇن ئەزەل ساقىيسىدىن،
« ئىشرەبۇ يا ئەييۇھەل ـ ئەتشان » كەلۇر ھەر دەم ندا.

ـ نەۋائىي.

ئەي نەۋائىي، چاققاپ يۈرمە، تەقدىر ساقىيسىدىن:« ئەي تەشنالار، ئىچىڭلار! » دېگەن ندا ھەر دەم كېلىپ تۇرىدۇ.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەھزۇف
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلۇن

-٧- --٧- ---٧- ---٧-

ئىككىنچى تەئەززە

بىرىنچى ئاھاڭ

1ـ ساقىيا، مەن يۇتماغان خۇنابى ھىجران قالدىمۇ؟
بەرمەسەڭ مەي ئەمدى قان يۇتماقىغا ئىمكان قالدىمۇ؟
ئەي ساقىي، مەن يۇتمىغان ھىجرانلىقنىڭ قانلىق ياشلىرى قالدىمۇ، مەي بەرمىسەڭ، ئەمدى پەقەت قانلا يۇتۇش كېرەك بولۇپ قالدىمۇ؟

2ـ ئەيكى، دەرسەن، ئىستەسەڭ ۋەسلىمنى جان قىلغىل فىدا،
مۇنى سور ئەۋۋەلكى، ھەجرىڭدىن ماڭا جان قالدىمۇ؟
ئەي، ۋىسالىمغا يەتمەكچى بولساڭ جېنىڭنى پىدا قىلغىن دەيسەن، ئاۋۋال شۇنى سوراپ باققىنكى، جۇدالىقىڭ كەلتۈرگەن ئازاب دەردىدىن مەندە جان قالدىمۇ؟

3ـ ئىشق مەخفى قالماس ئاخىر، ئەي كۆڭۈل، كۆپ چەكمە جان،
مەن ھەم ئەۋۋەل كۆپ ياشۇردۇم، كۆركى، پىنھان قالدىمۇ؟
ئەي، كۆڭۈل، ئىشق ـ مۇھەببەت دېگەن ھامان مەخپىي قالمايدىكەن، ئاۋارە بولما، مەنمۇ بۇرۇن شۇنچە كۆپ يوشۇرۇۋېدىم، قارىغىنا، يوشۇرۇن پېتىچە قالدىمۇ؟

4ـ چەكتىلەر مەجرۇھ كۆڭلۈمدىن خەدەنگىن كۈچ بىلە،
بارى، ئەي جان، مۈژدەئى بەرگىلكى، پەيكان قالدىمۇ؟
ئوقنى جاراھەتلىك يۈرىكىمدىن كۈچەپ تۇرۇپ تارتىۋالدى، ئەي جان، خۇش خەۋەر بەرگىنە، ئوق قالدىمۇ ـ يوق؟

5ـ كۆرگەچ ئول ئاينى جۇنۇندىنكىم يىقىلدىم، ئەي رەفىق،
تەڭرى ئۇچۇن ئايتكىم ھالىمغا ھەيران قالدىمۇ؟
ئۇ ئاينى كۆرگىنىمدە، مەجنۇنلارچە يىقىلدىم، ئەي دوستۇم، خۇدا ھەققى، ئېيتقىنا، ئۇ ھالىمغا ھەيران قالدىمۇ، يوق؟

6ـ ئەي كۆڭۈل، بۇ گۈلشەن ئەترافىغا باقكىم، غۇنچەئى،
كىم كۆڭۈل جەمئ ئەيلەدى، بولماي پەرىشان قالدىمۇ؟
ئەي كۆڭۈل، بۇ گۈلشەن تەرەپكە قاراپ باققىنا، غۇنچە كۆڭلىنى خاتىرجەم تۇتقانىدى، كېيىن پەرىشان بولماي قالدىمۇ؟

7ـ ئەي نەۋائىي، قاچماغىل ھەمدەملىغىمدىن، كۆركى يار
گەر ساڭا مېھرىن كەم ئەتتى، بىزگە يەكسان قالدىمۇ؟
ـ نەۋائىي.

ئەي نەۋائىي، دوستلۇقۇمدىن قاچما، كۆرگىنكى، يار ساڭا ئانچە كۆيۈنمىگەنىكەن، بىزگە بىر خىل بولۇپ قالالىدىمۇ؟

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەھزۇف
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلۇن

-٧- -٧- -٧- -٧-

ئىككىنچى ئاھاڭ

1ـ ھالۇ ئەھۋال ئۆزگەچە، ئەۋزائى ئەتۋار ئۆزگەچە،
گۇفتۇ گۇفتار ئۆزگەچە، ئەفئالۇ كىردار ئۆزگەچە.

ھال ـ ئەھۋال باشقىچە، خۇي پېئىللەر باشقىچە، گەپ ـ سۆزلەر باشقىچە، قىلمىش ـ ئەتمىشلەر باشقىچە.

2ـ خادىمى خەيلى ھەشەمنىڭ كارۇ بارى ئۆزگەچە،
تابىئى مەتبۇئىلارغە رويى دىيدار ئۆزگەچە.

ھەشەمەتچىلەرنىڭ ئىش ـ ھەرىكەتلىرى باشقىچە، ئۇلارنىڭ ئۆز تەۋەلىرىگە، ئەگەشكۈچىلىرىگە كۆرسەتكەن چىرايلىرى باشقىچە.

3ـ پىرۇ مۇخلىس ئۆزگەچە، ئۇستادۇ شاگىرد ئۆزگەچە،
ئاشىقانە تالىبۇ مەھبۇبى دىلدار ئۆزگەچە.

پىر بىلەن مۇرىد، ئۇستاز بىلەن شاگىرت باشقىچە، تەلەپكار ئاشىق بىلەن دىلنى تارتقۇچى مەھبۇب باشقىچە.

4ـ مەسنەدى ئىرشاد تەختۇ سەلتەنەت جار ئۆزگەچە،
ھەم ئىرادەت ھەم ئىنايەت ۋىردى ئەزكار ئۆزگەچە.

تاج ـ تەخت ۋە سەلتەنەت ئىگىلىرىنىڭ جار سېلىشلىرى باشقىچە، ئىرادىمۇ، ئىناۋەتمۇ، زىكرى ـ تىلاۋەتمۇ باشقىچە.

5ـ پىرى شەش ھال ئۆزگەچە، ھالى مۇلاقات ئۆزگەچە،
ئىلتىفاتى خەيرباد سادىقىغە يار ئۆزگەچە.

ـ سادىقىي

ئالتە پىرنىڭ ئەھۋالى باشقىچە، ئۇلارنىڭ مۇناسىۋەتلىرىمۇ باشقىچە؛ سادىقىغا ئۆز يارىنىڭ ئىلتىپاتى ۋە خۇش مۇئامىلىسى باشقىچە.

ئىككىنچى تەئەززە چۈشۈرگىسى
پىرى شەش ھال ئۆزگەچە، ھالى مۇلاقات ئۆزگەچە،
ئىلتىماتى خەيرباد سادىقىيغە يار ئۆزگەچە.
ئالتە پىرنىڭ ئەھۋالى باشقىچە، ئۇلارنىڭ مۇناسىۋەتلىرىمۇ باشقىچە؛ سادىقىغا ئۆز يارىنىڭ ئىلتىپاتى ۋە خۇش مۇئامىلىسى باشقىچە.
ـ سادىقىي.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەھزۇف
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلۇن

-V- --V- --V- --V-

بىرىنچى نۇسخە

1ـ چەككەندە نەققاشى قەزا ئول سەرۋى گۈلرۇخ سۇرەتىن،
گويا بەگەنمەي تاشلامىش تەرھ ئەيلەپ ئانىڭ ھەيئەتىن.
تەقدىر رەسسامى ئۇ گۈلىيۈزلۈك سەرۋىنىڭ سۇرىتىنى سىزغىنىدا، ئۇنىڭ قىياپىتىگە تەقلىد قىلغىدەك ھېچ نەرسە تاپالماپتۇ.

2ـ تا جىلۋە قىلدى ئول سەنەم، لەيلى سۆزى بولدى ئەدەم،
سەۋدام ئوتى چەككەچ ئەلەم، پەست ئەتتى مەجنۇن شۇھرەتىن.
ئۇ گۈزەل يار جىلۋىلىنىپ چىقىۋىدى، لەيلى ھەققىدىكى سۆزلەر يوقالدى. سەۋدالىقىمنىڭ ئوتى يالقۇنلىغاندى، مەجنۇننىڭ شۆھرىتى پەسەيدى.

3ـ رۇخسار ئاچىپ ئول سىمبەر، قامەتنى ئەيلەپ جىلۋەگەر،
ئۆزدىيۇ، كەتتى سەر ـ بەسەر، گۈل رەغبەتىن، سەرۇ ئۇلفەتىن.
ئۇ كۈمۈش بەدەن يار قامىتىنى جىلۋىلەندۈرۈپ، يۈزىنى ئاچقانىدى، سەرۋىگە ئۇلپەت بولىدىغان، گۈلگە قىزىقىدىغانلار قالمىدى.

4ـ كۆڭلۈم يۈزۈڭ بىچارەسى، جانىم لەبىڭ خۇنخارەسى،
سور، ئەي جەھان ئەييارەسى، گاھى ئالارنىڭ ھالەتىن.
ئەي جاھان ھەييارى، كۆڭلۈم يۈزۈڭ ئالدىدا بىچارە، جېنىم لېۋىڭ ئىشقىدا قان يۇتىدۇ، ئارىلاپ ئۇلارنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىپ قوي!

5ـ تەقۋا ئەۋى ھەمۋار ئەرۇر، سۇبھەم ئىپى زۇننار ئەرۇر،
ئول كۈلبەئى خەممار ئەرۇر، تا كۆردۈم ئول چىن لۇئبەتىن.
ئۇ خوتەن گۈزىلىنىڭ ئويۇنلىرىنى كۆرگەندىن بېرى، تەقۋادارلىق ئۆيۈم يەر بىلەن يەكسان بولدى،

تەسۋىرىم زۇنناردا ئالماشتى، ھۈجرام مەيخانىغا ئايلاندى.

6ـ جەننەتتە قىلماسمەن نۇزۇل، ئول كوي ئارا تاپسام ۋۇسۇل،
دەۋزەخنى ئەيلەرمەن قەبۇل، ئەمما يوق ئانىڭ فۇرقەتىن.

ئەگەر ئۇنىڭ كوچىسىدا ۋىسال تاپسام، جەننەتكىمۇ كىرمەيمەن. دوزاخنى قوبۇل قىلسام قىلىمەنكى، ئۇنىڭدىن ئايرىلىشقا قىيمايمەن.

7ـ ئەيلەپ سەلاسىل ئارزۇ، ئارتار جۇنۇنۇم مۇـ بەمۇ،
ناگاھ نەسىمى مۇشكبۇ يەتكۈرسە زۇلفۇڭ نەكھەتىن.

سەلكىن شامال تاسادىپىي چېچىڭنىڭ خۇشبۇي ھىدىنى ئېلىپ كەلسە، چېچىڭنىڭ زەنجىرىگە باغلىنىش ئارزۇسىدا تېخىمۇ سارىڭ بولۇپ كېتىمەن.

8ـ ئىش سىررىن، ئايا، كىم بىلۇر، كىمدىن بۇ مۇشكىل ئاچىلۇر،
ۋاھكىم، بۇ غەم مۇھلىك قىلۇر، ھەر لەھزە كۆڭلۇم ھەيرەتىن.

ئىشنىڭ سىرىنى كىملەر بىلەر، بۇ چىگىشنى كىملەر يېشەر؟ ئاھ، ھەمىشە مۇشۇ غەم كۆڭلۇمدىكى ھەيرانلىقنى كۈچەيتىۋېتىدۇ.

بىرىنچى نۇسخە چۈشۈرگىسى

9ـ بولغىل نەۋائىي، رو بەرو، قىلغىل فەنا كويىن پەناھ ،
تەرك ئەيلە زۇھدۇ خانەقاھ، قىل دەير پىرى خىزمەتىن.
ـ نەۋائىي.

نەۋائىي، ئۇدۇل ماڭ، ئۆزلۈكنى يوقىتىش كوچىسىدىن پاناھلىق تاپ، تەقۋادارلىقنى ۋە خانىقانى تاشلاپ، مەيپۇرۇشنىڭ خىزمىتىنى قىل.

ئايرىمىسى ۋەزىن
بەھرى رەجەزى مۇسەممەنى سالىم
مۇستەفئىلۇن مۇستەفئىلۇن مۇستەفئىلۇن مۇستەفئىلۇن

ـ ٧ ـ ـ ـ ٧ ـ ـ ـ ٧ ـ ـ ـ ٧ ـ ـ

ئىككىنچى نۇسخە

1ـ كۆرمەدىم سەندەك جەھاندا مەھۋەشى دىلدارنى،
دىلبەرى شىرىن زەبانۇ شوخ گۈلرۇخسارنى.

جاھاندا سېنىڭدەك ئايغا ئوخشاش گۈزەل، تىلى شېرىن، شوخ، گۈلىيۈزلۈك دىلدارنى كۆرۈپ باقمىدىم.

2ـ بىر سەنئەتكار يوقتۇر دۇنيادا ئىززەت تەختىدە،
ھەم مەنئەتكار كىم كۆرۈپدۇر ساھىبى ئازارنى.

ئىززەت تەختىدە سېنىئەتكار ئولتۇرغان يەنە بىرسىنى دۇنيادىن تاپقىلى بولمايدۇ :كىشىگە شۇنداق ئازار بەرگۈچىنى مېنىئەتكار باشقا يەنە كىم كۆرۈپتۇ؟

3ـ مەن ياماندىن قاچسا كىم، ئول خالىقى پەرۋەردىگار،
گۈلغا قىلدى ھەمنىشىن گۈلشەن ئىچىندە خارنى.

ئۇ مەندەك ياماندىن قاچقىنى بىلەن، ياراتقۇچى پەرۋەردىگار گۈلشەندە تىكەننى گۈلگە ھەمراھ قىلغان ئەمەسمۇ؟

4ـ ئەي پەرىزادى زەمانىم، يوقدۇرۇر قەدرىڭ سەنىڭ،
تاجى سەر قىلسام يارا‌شۇر ساڭائوخشا يارنى.

ئەي زامانىمنىڭ پەرىزاتى، سەن بىباھاسەن، سېنىئەتكار يارنى بېشىمغا تاج قىلسام، يارىشىدۇ.

5ـ تا قاچانغا سەن قىلۇرسەن نازۇ ئىستىغنا ماڭا،
بىرگىنە سۆزلەت قولۇڭغا لەئلى شەكەر بارنى.

ماڭا قاچانغىچە نازلىنىسەن، شېكەردەك لېۋىڭ بىلەن قۇلۇڭغا بىر قېتىم گەپ قىلىپ قويساڭچۇ.

6ـ گەر مۇسۇلمانزادە بولساڭ قىل قەلەندەرغە كەرەم،
جەۋرۇ زۇلمۇڭ بىرلە سەن ئۆلتۈرمەگىل بۇ زارنى.

ئەگەر مۇسۇلمان بالىسى بولساڭ، قەلەندەرگە مەرھەمەت قىل، بۇ بىچارىنى جەبىر- زۇلمىڭ بىلەن ئۆلتۈرۈپ قويما.

7ـ ئاشىق ئەرسەڭ، ئەي قەلەندەر، كەچە ـ گۈندۈز دەرد ئىلە،
بۇلبۇل ئوخشا قىل ئوشۇل گۈل ۋەسفىغە گۈفتارنى.
ـ قەلەندەر.

ئەي قەلەندەر، ئەگەر ئاشىق بولساڭ، خۇددى بۇلبۇلغا ئوخشاش كېچە ـ كۈندۈز دېمەي، دەرت ـ ھەسرەت بىلەن ئاشۇ گۈلنى مەدھىيىلە.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەقسۇر
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلان

ـ ٧ ـ ـ ـ ٧ ـ ـ ـ ٧ ـ ـ ـ ٧ ـ

مۇستەھزاد

1 ـ يوقتۇر بۇ جەھان ئىچرە بىر مەن كەبى ئاۋارە،
ھەم بىسەرۇ سامانمەن ھەم ئاجىزۇ بىچارە.
جاھاندا ماڭا ئوخشاش سەرگەردانىدىن يەنە بىرى تېپىلمايدۇ؛ يەنە مەندەك قايغۇلۇق، ئاجىز بىچارىمۇ يوق.

2 ـ غەم خەيلى ئاياغىدا جىسىم چۇ غۇبار ئولدى،
تۇفانى بەلا قىلدى تۇفراغ بىلە ھەمۋارە.
غەم قوشۇنلىرىنىڭ ئايىغى ئاستىدا، ۋۇجۇدۇم توزانغا ئايلاندى، ئۇنى بالا ـ قازا توپانى تۇپراققا قوشۇۋەتتى.

3 ـ باشىمغا بەلا تاشى ياغدۇردى سىپىھر ئانچە،
ھەربىر ساچىم ئورنىدا يۈز يارە ئۈزە يارە.
پەلەك بېشىمغا ھېسابسىز بالا تاشلىرىنى ياغدۇردى؛ ھەر بىر تال چېچىمنىڭ ئورنىغا يۈزلىگەن يارىلارنى ئۈستى ـ ئۈستىلەپ پەيدا قىلدى.

4 ـ تەئسىرى جۇنۇنۇمدىن ۋەھىم ئەيلەبان، ئەي ئەھباب،
ھالىمنى سوراڭ، لەكىن قىلماڭ ماڭا نەززارە.
ئەي دوستلار، مەجنۇنلۇقۇمنىڭ يۇقۇپ قېلىشىدىن ئېھتىيات قىلىڭلار، ھالىمنى سوراڭلار، لېكىن ماڭا قارىماڭلار.

5 ـ ئالەم ئارا بىدادى بىر زەررە ئەمەس خالىي،
ھەرقانچە جەفا بولسا قىلمىش ماڭا ھەر بارە.
ئالەمنىڭ بۇ زالىمى زۇلۇم سېلىشتىن بىر دەمۇ توختىمىدى؛ قانچىلىك جاپا بولسا، دائىم ماڭا سالدى.

6 ـ كۆڭلۈمگە شىكەست بەردى نا ئەھلىنىڭ ئازارى،
بۇ شىشەئى نازۇكنى سىندۇردى ئوشۇل خارە.
نائەھلىنىڭ ئازارى دىلىمنى جاراھەتلەندۇردى؛ دىلىمنىڭ بۇ نازۇك شىشىسىنى ئاشۇ تاش سۇندۇرۇپ تاشلىدى.

مۇستەھزاد چۇشۇرگىسى

7 ـ كۆز سالما ئەرۇسى دۇن رۇخسارىغا، ئەي مەھزۇن،
ھەر گۇن نەچە سەندەكنى ئازغۇردى بۇ مەككارە.
ـ مەھزۇن.
ئەي مەھزۇن، زامان گۇزىلىنىڭ رۇخسارىغا نەزەر تاشلىما، ئۇ مەككار ھەر كۇنى سەندەكتىن نەچچىنى ئازدۇرىدۇ.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى ھەزەجى مۇسەممەنى ئەخرەب
مەفئۇلۇ مەفائىيلۇن مەفئۇلۇ مەفائىيلۇن

- - -٧ ٧ - - - - - ٧ ٧ - -

جۇلا

1ـ شوخ ئىكى غەزالىڭنى ناز ئۇيقۇسىدىن ئويغات،
تا ئۇيقۇلارى كەتسۇن، گۈلزار ئىچىدە ئوينات.
ئىككى شوخ كىيىكىڭنى نازلىق ئۇيقۇسىدىن ئويغاتقىن، ئۇلارنى گۈلزارلىقتا ئوينات، ئۇيقۇلىرى ئېچىلسۇن.

2ـ تىشلەپكى، ساچىڭ ئۆردۈڭ، ئاچقاندا پەرىشان قىل،
ئافاق سەۋادىندا جان رايىھەسىن بۇترات.
چېچىڭنى چىشلەپ ئۆرۈدۈڭ، يەشكىنىڭدە ئۇنى يايغىن ـ دە، ئۇنىڭ جان ھىدىدەك خۇش پۇرىقىنى ئالەمگە تارقاتقىن.

3ـ كۈلبەمغە خۇي ئەفشان كەل، زۇلفۇڭ قىلىپ ئاشىقتە،
ئەنجۇم سىپەھىن سىندۇر، ئافاق ئۇلۇسىن قوزغات.
كۈلبەمگە چاچلىرىڭنى يېيىپ، تەر تامچىلىرىنى تۆكۈپ كەل؛ شۇنىڭ بىلەن يۇلتۇزلار قوشۇنىنى يېڭىپ، جاھان خەلقىنى قوزغىۋەت.

سەنەم

4ـ ئارەز قۇياشىن ئاچىپ، ئەشكى قۇرۇغان كۆزنى
كۆپ ھەجرىدە يىغلاتتىڭ، بىر ۋەسلىدە ھەم يىغلات.
چىراي قۇياشىنى ئېچىپ، پىراقىدا كۆپ يىغلاپ ياشلىرى قۇرىغان كۆزنى ۋەسلى بىلەنمۇ بىر قېتىم يىغلات.

5ـ بىر ئاھ ئىلە كۈل بولدۇم، ئەي چەرخ، تىلەپ تاپىپ،
فەرھاد ئىلە مەجنۇنغا ئاشىقلىق ئىشىن ئۆرگات.
ئەي پەلەك، ئاشىقلىنى تىلەپ تېپىپ، بىر ئاھ بىلەن كۈلگە ئايلاندىم، ئەمدى پەرھاد بىلەن مەجنۇنغا ئاشىقنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى ئۆگىتىپ قويغىن.

6ـ خارە تۇبىدە ياتقۇڭ، يوق سۇد ئەگەر يۇز يىل
كۆڭ ئەتلەسى ئۇستىدە جىسمىڭنى ياتىپ ئاغنات.

ئەگەر كۆكنىڭ ئەتلىسى ئۈستىدە يۇز يىل ئېغىناپ ياتقىنىڭدىن پايدا چىقمىسا، تاش تۇۋىدە ياتقىنىڭ ياخشى.

7ـ بەزم ئىچرە، نەۋائىي، كۆپ يىغلار ئەسە، ئەي ساقىي،
ھۇش ئەلىتكۈچى دارۇنى جامىغا ئانىڭ چايقات.
ـ نەۋائىي.

ئەي ساقىي، بەزمىدە نەۋائىي كۆپ يىغلاپ كەتسە، ئۇنىڭ قەدىھىگە ھۇشسىزلاندۇرغۇچى دورىنى سېلىپ چايقىۋەتكىن.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى ھەزەجى مۇسەممەنى سالىم
مەفئۇلۇ مەفائىيلۇن مەفئۇلۇ مەفائىيلۇن

ـ ـ ـv v ـ ـ ـv v ـ ـ ـv v ـ ـ

چوڭ سەلىقە

1ـ سەنىڭ جانىڭ، مەنىڭ جانىم بىر جان ئەمەسمۇ؟
سەنىڭ ئۇچۇن مەنىڭ جانىم قۇربان ئەمەسمۇ؟

سېنىڭ جېنىڭ مېنىڭ جېنىم بىر جان ئەمەسمۇ، سېنىڭ ئۇچۇن مېنىڭ جېنىم قۇربان ئەمەسمۇ؟

2ـ سەنى دەدىم، سەنى دەدىم، كەچتىم بۇ جاندىن ،
يۈرەك ـ باغرىم پارە ـ پارە، كۆز ياشىم ئاندىن.

سېنى دەپ بۇ جاندىن كەچتىم، يۈرەك ـ باغرىم پارە ـ پارە بولدى، كۆز يېشىم تېخىمۇ كۆپ تۆكۈلىدىغان بولدى.

* * * *

3ـ يارىنىڭ يۆلەكى ياردىن، يارى بولماسا قايدىن.
غۇنچە بويلارى زىلۋا، شىرىن سۆزلەرى ئاندىن.

دوستىنى دوست قوللايدۇ، دوستى بولمىسا، قانداق قىلىدۇ؟ غۇنچىدەك خۇشپىچىم بويى زىلۋا، شېرىن سۆزلىرى بولسا، تېخىمۇ مەپتۇن قىلارلىق.

4ـ يارىمنىڭ بويى زىلۋا، زىلۋا بويىدا گۈل بار.
شىرىن سۆزلەرى تاتلىق، ئايدەك يۈزىدە خال بار.

يارىمنىڭ بويى زىلۋا، زىلۋا بويىدا بەجايىكى بىر گۈلنىڭ پەيزى بار؛ شېرىن سۆزلىرى تاتلىق، ئايدەك يۈزىدە خالى بار.

5 ـ ئايغا ئوخشاتاي ياريم،گۈنگە ئوخشاتاي ياريم.
سەنمك زىلۋا بويۇڭنى، كىمگە ئوخشاتاي ياريم.
ـ خەلق قوشاقلىرىدىن.

ئايغا ئوخشىتاي ياريم، كۈنگە ئوخشىتاي ياريم، سېنىڭ زىلۋا بويۇڭنى، كىمگە ئوخشىتاي ياريم؟

بىرىنچى كىچىك سەلىقە

بىرىنچى ئاھاڭ

1 ـ يەنە نە چىھرەغە ئوت سالدى مەيكى، ھەيرانمەن،
يەنە نە چىھرەنى يەل ئاچتىكىم، پەرىشانمەن.
ھەيرانمەن، مەي يەنە قايسى چېھرىنى قىزارتتىكىنە؟ پەرىشانمەن، شامال يەنە قايسى چىرايىنى ئېچىۋەتتىكىن؟

2 ـ ئۇچۇركى، ئەي قۇيۇن، ئول ئاي باشىغە ئەۋرۈلەرمەن،
بۇ دەمكى يولىدا تۇفراغ بىرلە يەكسانمەن.
مۇشۇ دەمدە ئۇنمك يولىدا يەر بىلەن يەكسان بولدۇم (تۇپراق بولدۇم). ئەي قۇيۇن، مېنى ئۇچۇرغىن، ئۇ ئاينىمك بېشىدىن ئۆرگىلەي.

3 ـ بىرى فۇسۇنۇ بىرى سىيمىياغا ھەمل ئەتەر ئەل،
چۇ زەئفىدىن كەلىپ ئون كۆزلەرىگە پىنھانمەن.
كىشىلەرنىڭ ئەپسۇن بىلەن سىيمىياغا (مەدەنلەرنى ئالتۇن مەدىنىگە ئايلاندۇرۇش غايىسى بىلەن ئېلىپ بېرىلغان تەتقىقات) تەبىر بەرگىنىدەك زەئىپلىكىمدىن ئۇنۇملا ئاڭلىنىدۇ، ئەمما ئەلنىڭ كۆزىگە كۆرۈنمەيمەن.

4 ـ ۋۇھۇش ئارا مەنى دەشت ئىچرە كۆردى چۈن مەجنۇن،
تەسەۋۋۇر ئەتتىكىم ئول خەيلغە نىگاھبانمەن.
مەجنۇن مېنى بايا‌ۋاندىكى ۋەھشىي ھايۋانلار ئارىسىدا كۆرۈپ، « شۇ ھايۋانلار توپىنىڭ چوپانى ئوخشايدۇ » دەپ ئويلاپ قالدى.

5 ـ چۇ خەلقدىن قاچىبان دەير ساري يۈزلەندىم،
رەفىقلەر، بىلىڭىز ۋەھشىئى بەيابانمەن.
كىشىلەردىن قېچىپ، مەيخانىغا يۈزلەندىم؛ ئەي دوستلار، بىلىپ قويۇڭلاركى، مەن بايا‌ۋاندىكى بىر ۋەھشىيمەن.

6 ـ چۇ بىلمەي ئەلگە ۋەفا ئەيلەدىم، جەفا كۆردۈم،
نە سۇد ئەمدى ئەگەر نەچەكىم پۇشايمانمەن.
بىلمەستىن كىشىلەرگە ۋاپا قىلىپتىمەن، ئەمما ئۇلاردىن جاپا كۆردۈم. ئەمدى قانچە پۇشايمان

قىلسامۇ نېمە پايدىسى؟

7- نەۋائىي، ئەمدى قىلۇرمەن ھىجاز ئاھەنگى،
ساغىنماغىل ياناكىم ئازىمى خۇراسانمەن.
- نەۋائىي.

نەۋائىي، مەن ئەمدى مەككىگە يۈزلەندىم، « خۇراسانغا يەنە قايتىدۇ » دەپ سېغىنمىغىن.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى مۇجتەسسى مۇسەممەنى مەخبۇنى مەقتۇئ
مەفائىلۇن فەئىلاتۇن مەفائىلۇن فەئلۇن

- - - V - V - - V V - V -

ئىككىنچى ئاھاڭ

1- ھەيھاتكىم، بىراۋ غەمىدىن زار مەن يەنە،
فەريادكىم، بەلاغا گىرىفتار مەن يەنە.
ۋاي دەرىغ، بىرسىنىڭ غېمىدە يەنە زارلىنىۋاتىمەن. ۋاي دات، يەنە بالاغا گىرىپتار بولۇپ قالدىم!

2- ئەي مۇددەئىكى، ئارىم ئەدى تەئنۇ سۆكمەكىڭ،
فارىغ دەگۈلكى، ھەر نە دەسەڭ، بار مەن يەنە.
ئەي دەۋاگەر، تەنە - سۆكۈشلىرىڭدىن ئۈيۈلاتتىم. ئەمدى ئۇنداق ئەمەس، نېمە دېسەڭ مانا مەن بار.

3- دەفئ ئەرمىش ئەردى نۇش لەبىڭدىن مەلالەتىم،
لۇتف ئەيلە، ئەي تەببىكى، بىمار مەن يەنە.
لېۋىڭنىڭ تەمى دەردمىنىڭ شىپاسى ئىدى. ئەي تېۋىپ، شەپقەت قىل، مەن يەنە كېسەل.

4- ھەر كەچە بىر قۇياش غەمىدىن، غۇسسە تاشىدىن،
باشتىن ئاياق سىپىھردەك ئەفگارمەن يەنە.
ھەر كېچىسى ئوخشاشلا بىر قۇياش غېمىدە، بالا - قازا تېشىنىڭ قايغۇسىدا، پۈتۈن جىسمىم ئاسماندەك زەخمىلىنىدۇ.

5- سوفيئى ئەقل سەۋمەئەسىن، شۆكرىكىم، بۇزۇپ،
دارۇل فەنايى ئىشقىدا خەممارمەن يەنە.
شۆكۈر، ئەقىل سوفىسىنىڭ ئىبادەتخانىسىنى بۇزۇپ، ئىشقىنىڭ يوقىلىش مەيخانىسىدا يەنە مەيپۇرۇش بولدۇم.

6 ـ ئاغزىم قۇرۇپ، دەمسىم تۇتۇلۇپ، سەكرەسەم نە تاڭ،
كىم تەلبە چاپۇكۇمغا جىلاۋدارمەن يەنە.

ئاغزىم قۇرۇپ، دېمىم تۇتۇلۇپ، سەكرىسەم ئەجەب ئەمەس، چۈنكى مەن يەنە تەلۋە چەۋەندازىمغا ئات يېتىلمىگۈچى بولدۇم.

ـ نەۋائىي.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى مۇزارىئى مۇسەممەنى ئەخرەب مەكفۇفى مەھزۇف
مەفئۇلۇ فائىلاتۇ مەفائىيلۇ فائىلۇن

- ٧ - ٧ - ٧ ٧ - ٧ - ٧ - -

ئۇچىنچى ئاھاڭ

1 ـ ئاق ئالما، قىزىل ئالما،
ئالمامغا نەزەر سالما.
مەن ئەمدى كەتەر بولدۇم،
سەن مەندىن خەفا بولما.

ئاق ئالما، قىزىل ئالما، ئالمامغا نەزەر سالما؛ مەن ئەمدى كېتەر بولدۇم، سەن مەندىن خاپا بولما.

2 ـ ئالتۇندىن چىلىم بولسا،
مەرۋايىت كۆزى بولسا.
بىر چەكسەم تاماكاڭنى،
ئىشق ئوتى ئەدا بولسا.
ـ خەلق قوشاقلاردىن.

ئالتۇندىن چىلىم بولسا، چىلىمنىڭ مەرۋايىتتىن كۆزى بولسا؛ ئۇنىڭ بىلەن تاماكاڭنى بىر چەكسەم، ئىشق ئوتى پەسەيسە.

تۆرتىنچى ئاھاڭ

1 ـ ئايماغىل سىرىڭنى سەن ھەركىمگە، سىرداش ئۆزگەدۇر،
دەردى يوق بەدەردغە مۇڭ ئايما، مۇڭداش ئۆزگەدۇر.

سىرىڭنى ھەركىمگە ئېيتىۋەرمە، سىرداش دېگەن ئۆزگىچە. دەردسىزلەرگە مۇڭلانما، مۇڭداش دېگەن ئۆزگىچە.

2 ـ ھەمرەھى قابىل بىلە يۈر بىر غەرىچلىق بولسا يول،
يۈرمەگىل ناجىنس بىرلە، يولدا يولداش ئۆزگەدۇر.

يولۇڭ بىر غېرىچلىق بولسىمۇ، قابىل ھەمراھ بىلەن ماڭ، ناجىنسى خۇمسىلار بىلەن ماڭما، يولداش دېگەن ئۆزگىچە.

3ـ قولدا مالىڭ بارىدا يارۇ بەرادەر خىيش كۆپ،
ئارى، باش ياستۇققا يەتكەندە قارىنداش ئۆزگەدۇر.

قولۇڭدا بايلىقىڭ بار چاغدا ئۇرۇغ ـ تۇغقان، يار ـ دوستلىرىڭ كۆپ بولىدۇ. شۇنداق، بېشىڭ ياستۇققا تەگكەن (ئاغرىپ يېتىپ قالغان) چاغدىكى قېرىنداش ئۆزگىچە.

4ـ بارچە يىغلار « ئاھ » دەپ، دەردلىغ كىشىدۇر بەلگۈلۈك،
دىل كۆيۈپ كۆزدىن تۆكۈلگەن دەردلىغ ياش ئۆزگەدۇر.

ھەممە ئادەم « ئاھ » دەپ يىغلاپ قويىدۇ، ئەمما دەردىمەن بەلگىلىك بولىدۇ؛ باغرى ئۆرتەنگەن ئادەمنىڭ كۆزىدىن تۆكۈلگەن دەردلىك ياش دېگەن ئۆزگىچە.

5ـ ئەي ھۇۋەيدا، بەرمە دىل، ھەر بىۋەفانى يار دەپ،
ئىكى ئالەم باۋەفا يارى قارا قاش ئۆزگەدۇر.
ـ ھۇۋەيدا.

ئەي ھۇۋەيدا، « يار » دەپ، ۋاپاسىزلارغا كۆڭۈل بەرمە: ئىككىلا ئالەمدە ۋاپادار بولىدىغان قارا قاشلىق يار دېگەن باشقىچە.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەھزۇف
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلۇن

ـ ٧ ـ ـ ـ ٧ ـ ـ ـ ٧ ـ ـ ـ ٧ ـ ـ ـ ٧ ـ

بىرىنچى كىچىك سەلىقە چۈشۈرگىسى

ئەقل ئىتتى، ھۇش كەتتى، كۆڭۈل كۆيدى، چىقتى جان،
شۇكر ئەت، نەۋائىياكى، سەبۇكبارمەن يەنە.
ـ نەۋائىي

ئەقىل يىتتى، ھۇش كەتتى، كۆڭۈل كۆيدى، جان چىقتى؛ ئى نەۋائىي، ئەمدى ھەممىدىن قۇتۇلۇپ يېنىكلەپ قالدىڭ، شۇكۇر قىل.

ئىككىنچى كىچىك سەلىقە

1ـ كەچە كەلگۈمدۇر دەبان ئول سەرۇ گۈلرو كەلمەدى،
كۆزلەرىمغە كەچە تاڭ ئاتقۇنچە ئۇيقۇ كەلمەدى.

ئۇ كېلىشكەن گۈل يۈزلۈكۈم « كەچتە كېلىمەن » دەپ كەلمىدى. شۇڭا تاڭ ئاتقۇچە كۆزۈمگە ئۇيقۇمۇ كەلمىدى.

2ـ لەھزە ـ لەھزە چىقتىمۇ چەكتىم يولىدا ئىنتىزار،
كەلدى جان ئاغزىمغا ـ يۇ، ئول شوخ بەدخۇ كەلمەدى.

پات ـ پات چىقىپ، ئىنتىزارلىق بىلەن يولىغا كۆز تىكتىم. جېنىم ئاغزىمغا كېلىپ قالدى ـ يۇ، لېكىن ئۇ بەتخۇي شوخ كەلمىدى.

3ـ ئارەزدەك ئايدىن ئەركەندە گەر ئەتتى ئىھتىيات،
روزگارىمدەك ھەم ئولغاندا قاراڭغۇ كەلمەدى.

ئۇ ئۆز جامالىدەك يورۇق ئايدىڭدا كېلىشتىن ئېھتىيات قىلدىمكىن دېسەم، مېنىڭ زامانىمغا ئوخشاش قاراڭغۇلۇق چۈشكەندىمۇ كەلمىدى.

4ـ ئول پەرىۋەش ھەجرىدىنكىم يىغلادىم دىۋانەۋار،
كىمسە بارمۇكىن ئاڭا كۆرگەندە كۈلكۇ كەلمەدى.

ئۇ پەرىنىڭ پىراقىدا ساراڭلارچە يىغلىدىم، مېنىڭ بۇ ھالىمنى كۆرۈپ، كۈلگىسى كەلمىگەنلەرمۇ بارمىدۇ؟

5ـ كۆزلەرىڭدىن نەچە سۇ كەلگەي دەپ ئۆلتۈرمەك مەنى،
كىم بارى قان ئەردى كەلگەن، بۇ كەچە سۇ كەلمەدى.

« كۆزلىرىڭدىن نېمانچە ياش كېلىۋېرىدۇ » دەپ مېنى ئۆلتۈرمەك، بۇ ئاخشام كۆزۈمدىن كەلگىنى ياش ئەمەس، ھەممىسى قان.

6ـ تالىبى سادىق تاپىلماس، يوقسا كىم قويدى قەدەم،
يولغاكىم ئەۋۋەل قەدەم مەئشۇقى ئۆترۇ كەلمەدى.

سادىق ئاشىق تېپىلمايدىكەن، ئۇنداق بولمىغاندا، ئۇ يارنىڭ يولىغا دەسلەپ قەدەم قويسا، نېمىشقا مەشۇقى قارشى ئېلىشقا كەلمەيدۇ؟

7ـ ئەي نەۋائىي، بادە بىرلە خۇررەم ئەت كۆڭلۈڭ ئۆيىن،
نە ئۈچۈنكىم، بادە كەلگەن ئۆيگە قايغۇ كەلمەدى.
ـ نەۋائىي.

ئەي نەۋائىي، مەي بىلەن كۆڭلۈڭ ئۆيىنى شاد قىل ؛ چۈنكى، مەي كەلگەن ئۆيگە قايغۇ كەلمەيدۇ.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەھزۇف
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلۇن

-٧ - - - ٧ - - - ٧ - - - ٧ -

پىشرەۋ
بىرىنچى ئاھاڭ

1 ـ ئىشقىڭ ئوتىغا كۆيگەلى كەلدىم،
ئايدەك يۈزۈڭنى كۆرگەلى كەلدىم.
ئايدەك يۈزۈڭنى كۆرگىلى، ئىشق ئوتۇڭدا كۆيگىلى كەلدىم.

2 ـ سەۋدايى زۇلفۇڭ تۈشتى باشىمغا،
سەندىن دەۋاسىن سورغالى كەلدىم.
بېشىمغا چېچىڭنىڭ سەۋداسى چۈشتى، سەندىن شىپالىق سوراپ كەلدىم.

3 ـ بەھرىگە كىردىم غەۋۋاس بولاي دەپ،
بىر دۇررى مەقسۇد ئالغالى كەلدىم.
غەۋۋاس بولۇپ دېڭىزىڭغا چۈشتۈم، بىر مەقسەت ئۈنچىسىنى سۈزۈپ ئالغىلى كەلدىم.

4 ـ مەندىن سوراساڭ، ئەي گۈلئۈزارىم،
مەھۋى جەمالىڭ بولغالى كەلدىم.
ئەي گۈل يۈزلۈكۈم، مەندىن سورىساڭ، جامالىڭنىڭ ھەيرانىسى بولاي دەپ كەلدىم.

5 ـ كۆردۈم جەمالىڭ كەتتىم ئۆزۈمدىن،
مەجنۇنى شەيدا بولغالى كەلدىم.
جامالىڭنى كۆرۈپ ئۆزۈمدىن كەتتىم، ساڭا كۆيگەن شەيدا مەجنۇن بولغىلى كەلدىم.

6 ـ ساقىي قەدەھنى قىلغىل مۇھەييا،
ۋەھدەت مەيىدىن ئىچكەلى كەلدىم.
ـ مەشرەب.
ساقىي، قەدەھنى تەييارلا، بىرلىك (ۋەھدەت) شارابىدىن ئىچكىلى كەلدىم.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى مۇتەقارىبى مۇسەممەنى ئەسلەم
فەئلۇن فەئۇلۇن فەئلۇن فەئۇلۇن

ـ ـ v ـ ـ ـ v ـ ـ

ئىككىنچى ئاھاڭ
1 ـ ئەيلەدىڭ، يا رەب، مەنى بىدىلنى جانىدىن جۇدا،
ياخشىراق ئەردى بۇ كىم قىلغاي ئەدىڭ جاندىن جۇدا.

ئەي تەڭرىم، مەن مىسكىننى جاناندىن جۇدا قىلدىڭ، ئۇنداق قىلغىچە جېنىمدىن جۇدا قىلغىنىڭ مىڭ ياخشى ئىدى.

2- يارغە بىدىل كۆڭۈل جان لەئلى تابىڭ بولماسا،
نە تەلەب ئۈمىد ئەيلەگەي خىزر ئابىھەيۋاندىن جۇدا.

جان بېغىشلىغۇچى كۆيدۈرگۈچ لېۋىڭ بولمىسا، ساڭا كۆڭلۈم مەپتۇن بولامتى؟ خىزىر ھاياتلىق سۈيىدىن ئايرىلسا، قانداقمۇ ئۆمۈر تەلەپ قىلالايتتى؟

3- يارغا بارغاچ نەزەردىن ئۆزدە قالماي زەررەئى،
نە ۋۇجۇدى زەررەنىڭ خۇرشىدى تاباندىن جۇدا.

ئەس يادىم يارنىڭ يېنىغا كەتكەچكە ئۇنىڭدىن ئۆزۈمدە زەررىچە ئەسەر قالمىدى، قۇياشتىن ئايرىلغان زەررىچە قانداقمۇ مەۋجۇت بولۇپ تۇرالىسۇن؟

4- قەتىرە - قەتىرە بارسا ياش كۆزدىن، نە غەمكىم، ئۆكسۈمەس،
يۇز تۇمەنمىڭ دۇررى غەلتان بولسا ئۇمماندىن جۇدا.

كۆزۈمدىن تامچە - تامچە ياش تۆكۈلسە نېمە غەم؟ ئۇممان دېڭىزىدىن يۇز تۇمەنمىڭ ئۇنچىنى سۈزۈۋالغان بىلەنمۇ، ئۇنىڭدا يەنە ئۇنچە ئۆكسۈپ قالمايدۇ ئەمەسمۇ؟

5- دەردسىزلەر ئاھىدا تەئسىر ئەگەر يوق، تاڭ ئەمەس،
نە ئۇچۇنكىم ئۆتمەگەي ئوق بولسا پەيكاندىن جۇدا.

دەردسىزلەرنىڭ چەككەن ئاھلىرى تەسىرسىز بولسا، ئەجەبلىنەرلىك ئەمەس، چۈنكى ئوق كامانىدىن ئايرىلسا كارغا كەلمەيدۇ - دە.

6- تۇشمەسە ئىشقىڭ كۆڭۈلگە، دەم بەدەم نەدۇر بۇ ئاھ،
بولماسا ئوت ئاندا، بەس، بۇ دۇد ئولۇر قاندىن جۇدا.

كۆڭۈلدە ئىشقىڭ بولمىسا، نېمىشقا بۇنداق توختاۋسىز ئاھ ئۇرىمەن؟ ئىچىمدە ئوت بولمىسا، بۇ تۇتۇن نەدىن چىقىدۇ؟

7- ئەي ئايازىي، جاندا ئەرمەس نۇقتىلەر، كۆيدۈرگەلى،
داغلاردۇركىم، بولۇپتۇر جانغا ھىجراندىن جۇدا.
- ئايازىي.

ئەي ئايازىي، « جان » دېگەن خەتتە تۇرغىنى چېكىتلەر ئەمەس، بەلكى ئۇ جاننى كۆيدۈرگەندە پەيدە بولغان ھىجران داغلىرىدۇر.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەھزۇف
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلۇن

-V- - -V- - -V- - -V-

پىشرەۋ چۈشۈرگىسى

1ـ ساقىي قەدەھنى قىلغىل مۇھەييا،
ۋەھدەت مەيىدىن ئىچكەلى كەلدىم.
ساقىي، قەدەھنى تەييارلا، ۋەھدەت شارابىدىن ئىچكىلى كەلدىم.

2ـ رەھمەت ئىشىكىن مەشرەبكە ئاچغىل،
ئىشقاڭ كويىدا ئۆلگەلى كەلدىم.
ـ مەشرەب

مەشرەبكە رەھمەتلىك بولۇش ئىشىكىنى ئېچىپ بەرگىن، ئىشقىڭنىڭ كوچىسىدا ئۆلگىلى كەلدىم.

تەئكىد

بىرىنچى ئاھاڭ

1ـ ئەي سەبا، يەتكۈر پەيامىمنى مەنىڭ دىلدارغا،
كەلتۈر ئاندىن بىر مۇھەببەتنامەئى مەن زارغا.
ئەي تاڭ شامىلى، مېنىڭ خەۋىرىمنى دىلدارىمغا يەتكۈز، ئۇنىڭدىن مەن بىچارىغا بىر مۇھەببەتنامە كەلتۈر.

2ـ ۋاھ، كەبۇتەر كۈل بولۇر مەكتۇبدىن ئۇچقۇن تۇشۇپ،
ئوت ياقىپمەن سىينەئى پۇر سوزدىن گۇفتارغا.
تېز تۇتاشقۇچى يۇرەك ئوتۇمنى يېقىپ نامە ئەۋەتتىم، ۋاھ، بۇ مەكتۇبتىن ئۇچقۇن چۈشۈپ، ئۇنى ئېلىپ ماڭغان كەپتەرمۇ كۆيۈپ كۈل بولىدىغان بولدى.
3ـ ھەر گۈلىدۇر بىر تەبەق شۇئىله، جانىم ئۆرتەر ئۇچۇن،
سەنسىزىن كىرسەم تەماشايى ئۇچۇن گۈلزارغا.
تاماشا قىلىش ئۇچۇن، سەنسىز گۈلزارلىققا كىرسەم، ئۇ يەردىكى ھەر بىر گۈل جەننىمنى كۆيدۇرۇش ئۇچۇن يېقىلغان بىر تاۋاق ئوت بولۇپ كۆرۈنىدۇ.

4ـ تۇشمەسە مەن ناتەۋانغا كۆزلەرى ئەرمەس ئەجەب،
باردۇر پەرۋاسى قاچان بىمارىنىڭ بىمارغا.
ئۇ يارىنىڭ مەن بىچارىغا كۆزى چۈشمىسە، ئەجەب ئەمەسكى، قاچان كېسەل كىشى كېسەل كېشىگە پەرۋا قىلغان؟

5ـ تاپمادى مەشھۇرىي گۇفتارىم مەرجان قەدرىنى،

ھەر نەچە تىزدىم جەۋاھىر رىشتەئى ئەشئارغا.
ـ مەشھۇرىي.

ئەي مەشھۇرىي، شېئىر رىشتىسىغا شۇنچە گۆھەرلەرنى تىزسامۇ، سۆزلىرىم مارجانچىلىك قەدىر
ـ قىممەتكە ئېرىشمىدى.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەقسۇر
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلان

ـ ٧ ـ ـ ـ ٧ ـ ـ ـ ٧ ـ ـ ـ ٧ ـ

ئىككىنچى ئاھاڭ

1ـ خەزان ئەتتىم زىمىستانى غەمىڭدە گۈلئۇزارىمنى،
كەلىپ دىلبەر تەماشا قىل خەزان بولغان بەھارىمنى.
غېمىڭنىڭ زىمىستانىدا گۈزەل يارىمنى غازاڭ قىلدىم؛ سەن كېلىپ، غازاڭ بولغان باھارىمنى
تاماشا قىل.

2ـ قۇرۇدى باغى تەبئىم، غۇنچە قالدى گۈل ئاچىلماسدىن،
كەرەم ئايىن بەرىپ سەبزئەيلە باغۇ لالەزارىمنى.
تەبىئەت بېغىم قۇرۇپ كەتتى، غۇنچە ئېچىلالماي ئۆز پېتىچە قالدى؛ مەرھەمەت قىلىپ، باغ ۋە
گۈلزارىمنى كۆكەرتىپ بەرگىن.

3ـ نەگۈندۇر لەززەتىن تاتتىم، نە تۇنلەردە تاپىپ ئارام،
كەچۈردۈم ھەجر ئوتىدا كۆيدۇرۇپ لەيلۇ نەھارىمنى.
كۈندۈزلىرى لەززەت يوق، كېچىلىرى ئارام يوق؛ شۇنداق قىلىپ، ھىجران ئوتىدا كۈنلىرىمنى
كۆيدۈرۈپ كۈل قىلىۋەتتىم.

4ـ ياقامنى چاك ئەتىپ يىغلاپ بارىپ كويىدا داد ئەتتىم،
ئوشۇل بىرەھم ئىشتىمەيدۇر مەنى فەريادۇ زارىمنى.
كوچىسىغا بېرىپ، ياقامنى يىرتىپ تۇرۇپ يىغلاپ، دادلىدىم؛ بىراق، ئۇ رەھىمسىز مېنىڭ
پەريادىمغا قۇلاق سالمىدى.

5ـ چىقارغە جان يەقىن بولدى، ئۆلەي دەرمەن كۆرۈپ دىدار،
ئايا بادى سەبا، بارىپ ئايغىل بىرەھم يارىمنى.
جان چىقاي دەپ قالدى، يارىنىڭ دىدارىنى بىر كۆرۈپ ئۆلەي دەيمەن؛ ئى تاڭ شامىلى، رەھىمسىز
يارىمغا بۇ ھالىمنى يەتكۈزگىن.

6- مەن ئۆلسەم، ئەي بەرادەرلەر، ئانى يولىدا كۆمگەيسىز،
كى ھەر يانە ئۆتەر بولسە باسىپ ئۆتكەي مەزارىمنى.
ئى دوستلار، ئۆلۈپ كەتسەم، ئۇنىڭ ئۆتەر يولىغا دەپنە قىلىڭلاركى، ئۇ قايسى بىر تەرەپكە بارسا، مازىرىمنى بېسىپ ئۆتكەي.

7- ھۇۋەيدا ئايتادۇر يىغلاپ: ئۆلۈم ھەقدۇر، ئۆلەر بارچە،
كۆڭۈلدە قالماغاي ئەرمان كۆرۈپ ئۆلسەم نىگارىمنى.
- ھۇۋەيدا.
ھۇۋەيدا يىغلاپ تۇرۇپ ئېيتىدۇكى، ئۆلۈم راست، ھەممە ئادەم ئۆلىدۇ؛ نىگارىمنى كۆرۈپ ئۆلۈپ كەتسەم، ئارمانىم قالمايتتى.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى ھەزەجى مۇسەممەنى سالىم
مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن

v - - - v - - - v - - - v - - - v

داستان

بىرىنچى داستان

1- ھەر كىشىنىڭ دەردى بولسا، يىغلاسۇن يار ئالدىدا،
قالماسۇن ئەرمان يۈرەكدە ئەتسۇن ئىزھار ئالدىدا.
ھەر كىشىنىڭ دەردى بولسا، يارى ئالدىدا يىغلاپ، يۈرەكتىكى ئارمانلىرىنى قالدۇرماي ئىزھار قىلسۇن.

2- ئەندەلىبى بىنەۋادەك نالەيۇ ئەفغان بىلە،
دائىما يىغلاپ تۇرارمەن ئەينى گۈلزار ئالدىدا.
گويا گۈلزارلىقتىكى بىچارە بۇلبۇلدەك يىغلاپ، دائىم نالە - پىغان قىلىمەن.

3- مەنسۇرى ھەللاجدەك ئىچىپ شەرابى ئەنتەھۇر،
چەرخ ئۇرۇپ يىغلاپ تۇرارمەن ئوشبۇ دەم دار ئالدىدا.
مۇشۇ دەمدە، مەنمۇ مەنسۇر ھەللاجىدەك شارابى ئەنتەھۇرنى ئىچىپ، دار ئالدىدا چۆرگىلەپ يىغلاۋاتىمەن.

4- ھەر كىشى بىر قەترەئى نۇش ئەيلەسە ئول بادەدىن،
ئول قىيامەتدە قىلۇر ئەرزىنى جەببار ئالدىدا.
كىمكى ئاشۇ شارابدىن بىر تامچە ئوتلاپ ئالسا، ئۇ قىيامەت كۈنى ئاللاھ ئالدىدا ئۆز ئەھۋالىنى

بايان قىلىدۇ.

5ـ تەلبە مەشرەب، قىلماغىل زاھىدغا سىررىڭنى ئەيان،
ئايتىپ، ئايتىپ يىغلاغىل سەن ئاشىقى زار ئالدىدا.

ـ مەشرەب.

ئەي تەلۋە مەشرەب، سەن سىرىڭنى زاھىتقا ئاشكارىلىما، ئۇنى ھەسرەتلىك ئاشىقنىڭ ئالدىدا ئېيتىپ يىغلىغىن.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەھزۇف
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلۇن

ـ ٧ ـ ـ ـ ٧ ـ ـ ـ ٧ ـ ـ ـ ٧ ـ

ئىككىنچى داستان

1ـ مۇندىن كەتەر بولساڭ باغداد شەھرىگە،
غەرىب، سەنى بىر ئاللاھقا تاپشۇردۇم.
ئاللاھ سالدى جۇدالىقىنىڭ دەردىگە،
غەرىب، سەنى بىر ئاللاھقا تاپشۇردۇم.

غەرىب، بۇ يەردىن باغداد شەھرىگە كېتەر بولساڭ ، سېنى بىر ئاللاھقا تاپشۇردۇم؛ ئاللاھ سېنى جۇدالىقىنىڭ دەردىگە سالدى، غەرىب، مەن سېنى بىر ئاللاھقا تاپشۇردۇم.

2ـ مەن كەتەرمەن مۇندىن باغداد شەھرىگە،
كۆپ يىغلاما، سەنەمجان، كەتسەم كەلۈرمەن.
ئىلاجىم يوق ئاببباسخانىنىڭ زۇلمىگە،
كۆپ يىغلاما سەنەمجان، كەتسەم كەلۈرمەن.

مەن بۇ يەردىن باغداد شەھرىگە كېتىمەن، كۆپ يىغلىما، سەنەمجان، كەتسەم، يەنە قايتىپ كېلىمەن؛ ئاببباسخانىنىڭ زۇلمىنى يېڭىشكە ئىلاج قىلالمىدىم، كۆپ يىغلىما سەنەمجان، كەتسەم، يەنە قايتىپ كېلىمەن.

3ـ نەچە گۈن تارتۇرمەن سەنىڭ جەبرىڭنى،
سەبرى قىلا ئالمادىم داغى ھەجرىڭنى،
رازى ئەردىم تەڭرىم ئالسا جانىمنى،
غەرىب، سەنى بىر ئاللاھقا تاپشۇردۇم.

سېنىڭ جۇدالىق دەردىڭنى قانچە ۋاقىت تارتارمەن؟ ھىجران كەلتۈرگەن دېغىڭغا ھېچ سەۋرى قىلالمىدىم؛ شۇ تاپتا، ئاللاھىم جېنىمنى ئالسا، رازىي ئىدىم، غەرىب، سېنى بىر ئاللاھقا تاپشۇردۇم.

4- مەنى كەتتى دەپان يىغلاپ ئولتۇرما،
قىزىگۈلدەك رەنگى رويۇڭ سولدۇرما.
دوستلار بىلسۇن، دۈشمەنلەرگە بىلدۇرمە،
كۆپ يىغلاما، سەنەمجان، كەتسەم كەلۈرمەن.

مېنى « كەتتى » دەپ يىغلاپ ئولتۇرما؛ قىزىگۈلدەك چىرايىڭنى سولدۇرما؛ دوستلار بىلسۇن، دۈشمەنلەرگە بىلدۇرمە؛ كۆپ يىغلىما، سەنەمجان، كەتسەم، يەنە قايتىپ كېلىمەن.

5- كەلۈرمەن دەپ ئەقلۇ ھۈشۈم ئالۈرسەن،
كەتەرمەن دەپ جانىمغا ئوت سالۈرسەن،
ھالا بۇندىن كەتسەڭ قاچان كەلۈرسەن؟
غەرىب، سەنى بىر ئاللاھقا تاپشۇردۇم.

«كېلىمەن» دەيسەن، ئەقىل - ھۈشۈمنى ئالىسەن، « كېتىمەن » دەيسەن، جېنىمغا ئوت سالىسەن؛ ھالا بۇگۈن كەتسەڭ، قاچان قايتىپ كېلەرسەن؟ غەرىب، سېنى بىر ئاللاھقا تاپشۇردۇم.

6- كۆڭلۈم ئەمدى بولدى مەنىڭ يۈز پارە،
سەنسىز تىرىكلىكىم يوقتۇر دۇنيادا،
ئۆلمەسەم كەلۈرمەن يەنە ئۇچ ئايدا،
كۆپ يىغلاما، سەنەمجان، كەتسەم كەلۈرمەن.

ئەمدى مېنىڭ يۈرىكىم يۈز پارچە بولۇپ كەتتى، سەنسىز بۇ دۇنيادا ياشىمايمەن؛ ئۆلمىسەم، يەنە ئۇچ ئايدا قايتىپ كېلەرمەن؛ كۆپ يىغلىما، سەنەمجان، كەتسەم، يەنە قايتىپ كېلىمەن.

7- سەنەم دەرلەر: سەنىڭ بىرلە ئەھدەم بار،
ئۇچ ئايغاچە كەلسەڭ ئاڭا سەبرەم بار،
كەلمەسەڭ يول ئۈستىدە قەبرەم بار،
غەرىب، سەنى بىر ئاللاھقا تاپشۇردۇم.

سەنەم ئېيتىدۇ: ساڭا ۋەدە بېرىمەنكى، ئۇچ ئايغىچە قايتىپ كېلەلمىسەڭ، ئاڭغىچە سەۋرەم بار. كېلەلمەسەڭ، يول ئۈستىدە قەبرەم بار. غەرىب، سەنى بىر ئاللاھقا تاپشۇردۇم.

8- غەرىب ئايتۇر: تەقدىر شۇنداغ بولماسا،
ئەجەل يەتىپ شۇم پەيمانەم تولماسا،
جانىم چىقىپ، تەنىم چۆلدە قالماسا،
كۆپ يىغلاما، سەنەمجان، كەتسەم كەلۈرمەن.
- « غەرىب - سەنەم » داستانىدىن.

غەرىب ئېيتىدۇ: قىسمەت بولۇپ، ئەجەل يېتىپ شۇم پەيمانەم تولمىغان بولسا، جېنىم چىقىپ، تېنىم چۆلدە قالمىسىلا، مەن قايتىپ كېلىمەن، سەنەمجان، كۆپ يىغلىمىغىن!

ئۈچىنچى داستان

1- يۇرت قەدىمى شاھلار بىلمەس،
يۇرتدىن يۇرتقا ئاشماغۇنچە.
ياخشى يامانلىق قەدىمدىن بىلمەس،
بىر يامانغا تۇشمەگۈنچە.

يۇرتلارنى كېزىپ باقمىغىچە پادىشاھلار ئەل - يۇرتنىڭ قەدرىگە يەتمەيدۇ؛ ئىنسان بىر يامانلىقنىڭ قولىغا چۈشمىگىچە ياخشى يامانلىق قەدرىگە يەتمەيدۇ.

2- قول ئۇزارتسام يارغا يەتمەس،
يارسىز مەنىڭ ئىشىم بۇتمەس،
كىشى مەردلىكنىڭ قەدرىن بىلمەس،
بىر نامەردكە تۇشمەگۈنچە.

يا قولۇمنى ئۇزاتسام، يارغا يەتمەيدۇ، يا يارسىز مېنىڭ ئىشىم پۇتمەيدۇ؛ ئىنسان بىر نامەردنىڭ قولىغا چۈشمىگىچە مەردنىڭ قەدرىگە يەتمەيدۇ.

3- سىندۇرما مۇئمىن سەداسىن،
ئوقۇرلار بەش ۋەقت نەمازىن،
شاھلار بىلمەس يۇرت رىزاسىن،
ھاتەم بولۇپ تۇشمەگۈنچە.

مۇمىنلەرگە زۇلۇم قىلما، ئۇلار بەش ۋاخ نامازىنى ئوقۇيدۇ؛ پادىشاھلار ھاتەم بولۇپ يارالمىغىچە ئەل - يۇرتنى رازى قىلىپ بولالمايدۇ.

4- خۇدا كىمگە بىر دەرد بەرۇر،
ئول دەردىگە دەرمان بەرۇر،
بەندە خۇدا دەپ يىغلاماس،
بىر دەرد- ئەلەم كەلمەگۈنچە.

ئاللاھ كىمگە بىر دەرد بەرسە، ئۇ دەردكە بىر شىپالىق بېرىدۇ؛ بەندە بېشىغا بىر دەرد - ئەلەم كەلمىگىچە « ئاللاھ » دەپ يىغلىمايدۇ.

5- شاھى ئاببباس دەر: مەن بىلمەدىم،
غەرىب ھالىن ھەم سورمادىم،
ئىشق ئوتىنى مەن بىلمەدىم،
ئۆز باشىمغا كەلمەگۈنچە.
- « غەرىب - سەنەم » داستانىدىن.

ئاببباس شاھ دەيدۇ: ئۆز بېشىمغا كەلمىگىچە ئىشق - مۇھەببەت ئوتىنىڭ نېمىلىكىنى بىلمەپتىمەن، شۇڭا غەرىبنىڭ ھالىنىمۇ سورىيالماپتىمەن.

تۆرتىنچى داستان

1 ـ ئەي يارانلار، دىيار بەكر شەھرىدە،
ئەقلىم ئالدى قارا كۆزلۈك بىر پەرى.
سەلام قىلدى ئىكى قولى كۆكسىدە،
ئەقلىم ئالدى قارا كۆزلۈك بىر پەرى.

ئەي دوستلار، دىيار بەكىر شەھىرى (تۈركىيەنىڭ شەرقىي جەنۇبىي رايونىدىكى بىر شەھەر) دە، قارا كۆزلۈك بىر پەرى سۈبھەت قىز ئىككى قولىنى كۆكسىگە قويۇپ تۇرۇپ، بىر سالام قىلدى ـ دە، ئەقىل ـ ھۇشۇمنى ئوۋلىۋالدى.

2 ـ چەشمەنىڭ لەبىدە كۆردۈم مەن ئانى،
تىللا تارغاقىدا تارار ساچىنى،
كىمگە ئايتاي، كىمگە يىغلاي دەردىنى،
قانىم تۆكتى قارا كۆزلۈك بىر پەرى.

مەن ئۇنى بۇلاقنىڭ لېۋىدە، ئالتۇن تاغاق بىلەن چېچىنى تاراۋاتقان ھالدا كۆردۈم. ئۇ بەجايىكى جېنىمنى ئالدى، قېنىمنى تۆكتى، ئەمدى كىمگە يىغلاپ ئېيتاي بۇ دەردىمنى؟

3 ـ ھۇرلار ئانچە بولماس جەننەت ئىچىندە،
كۆرگەن كىشى قالۇر ھەسرەت ئىچىندە.
تەئزىم قىلدى دىيدار فۇرسەت ئىچىندە،
ئەقلىم ئالدى قارا كۆزلۈك بىر پەرى.

جەننەتتىكى ھۇرلەرمۇ ئۇنچىلىك چىرايلىق بولماس، كۆرگەن ئادەم ھەسرەتتە قالىدۇ؛ شۇ كۆرۈشكىنىمىزدە، ئۇ قارا كۆزلۈك پەرى ماڭا تەزىم قىلدى ـ دە، گويا ئەقىل ـ ھۇشۇمنى ئالدى.

4 ـ شاھ ئابباسخان دەر: بۇ جاننى نەيلەيمن،
ئۆلگۈنچە شول يارنى كۆرۈپ ئۆلەيمن،
ئاشىقلىقنىڭ يولىن ئەمدى بىلەيمن،
ھەيران قىلدى جادۇ كۆزلۈك بىر پەرى.
ـ « غەرىب ـ سەنەم » داستانىدىن.

شاھ ئابباس خان ئېيتىدۇ: بۇ جاننى ئەمدى قانداق قىلاي، ئۆلۈپ كەتكىچە شۇ يارنى بىر كۆرۈپ ئۆلەي، ئاشىقلىقنىڭ يولىنى ئەمدى بىلمۇاتمەنكى، ئۇ جادۇ كۆزلۈك پەرى مېنى ھەيران قىلدى.

بەشىنچى داستان

1 ـ زۇلمۇڭ بىلەن قەبا فەلەك،
كۆزدە ياشىم قان ئەيلەدى.
يۈسۈف كەبى زىلەيخادەك،
مەسكەنىن زىندان ئەيلەدى.

قوپال پەلەك خۇددى يۇسۇف - زىلەيخالارنىڭ ئۆزى - ماكانىنى زىندان قىلغاندەك زۇلۇم قىلىپ، مېنى قانلىق يىغلاتتى.

2- ھەركىم ئەگەر سۆيسە ئۇنى،
سۆيەر كۆرۈپ ئاخىر ئۇنى،
ئىسمائىلدەك بىر گۈن مەنى،
بىر يولى قۇربان ئەيلەدى.

كىمكى ئۇنى سۆيسە، ئۇمۇ ئاقىبەت ئۇنى سۆيىدۇ؛ خۇددى ھەزرەتى ئادەم ئىسمائىلنى قۇربانلىق قىلغاندەك، ئۇمۇ مېنى بىر يولىلا قۇربانلىق قىلىۋەتتى.

3- قەنى ئول ھەزرەتى ئادەم،
قەنى ئول سەرۋەرى ئالەم،
رەسۇلغا بولغان ئول ماتەم،
ئۇلارنى گىريان ئەيلەدى.

قېنى، ئۇ ھەزرەتى ئادەم، قېنى، ئۇ ئالەمنىڭ سەردارى؟ رەسۇلۇللاھقا تۇتۇلغان ماتەم ئۇلارنى راسا يىغلاتتى.

4- ھەركىم ئاڭا كۆڭۈل باغلار،
كەچە - گۈندۈز كۆيۈپ يىغلار،
بۇلبۇل بوستانىنى داغلاپ،
گۈللارنى خەزان ئەيلەدى.

- « بەھرام - دىلئارام » داستانىدىن.

كىمكى ئۇنىڭغا كۆڭۈل باغلىسا، خۇددى شەيدا بۇلبۇل بوستانىنى داغلاپ گۈللەرنى خازان قىلغاندەك، ئۇنىڭ ئوتىدا كۆيۈپ، كېچە - كۈندۈز يىغلايدۇ.

مەشرەب

بىرىنچى مەشرەب

1- ئەي پەرى يۈزلۈك بەگىم، جانلار فىدا بولسۇن ساڭا،
دۇنيادا ھۆسن ئاتى بار ئەركەن، بەقا بولسۇن ساڭا.

ئەي پەرى يۈزلۈك گۈزىلىم، ساڭا جانلار پىدا بولسۇن؛ دۇنيادا « گۈزەللىك » دېگەن سۆزلا بولمىدىكەن، ئۇ ساڭا مەڭگۈ خاس بولسۇن.

2- ھەددى مەخلۇقاتىدىن دۇر ناري ئول ھۆسنۇ جەمال،
ئولكى يوقتۇر رەھىم ئەرۇر، بۇ ھەم ئەتا بولسۇن ساڭا.

سېنىڭدە رەھىم - شەپقەت بولمىسىمۇ، لېكىن پۈتكۈل مەخلۇقاتلار ئېرىشەلىشى مۇمكىن بولمىغان ھۆسن - جامال بارىكى، تەڭرى بۇنىمۇ ساڭا بەخشىندە قىپتۇ.

3ـ ئەيمەنىپ ھاسىد تىلىندىن، دەست بەرمەس چۈن سەلام،
كۆز ئۇچى بىرلە يىراقتىن مەرھەبا بولسۇن ساڭا.
ھەسەتخورنىڭ تىلىدىن ئەيمىنىپ، سالاملاشقىلىمۇ بولمايدۇ، شۇڭا كۆز ئۇچى بىلەن يىراقتىن ساڭا « مەرھابا » دەيمەن.

4ـ چۈن ۋەفاسىزلەرگە بەرمىشلەر ئەزىلدە كۆركىنى،
بۇ كەمالى ھۈسن ئىلە قاندىن ۋەفا بولسۇن ساڭا.
تەڭرى ئەزىلدە كۆركەملىكنى ۋاپاسىزلارغا بەرگەنىكەن، ھالبۇكى بۇنىچىۋالا تولغان گۈزەللىك بىلەن سەندە قانداقمۇ ۋاپا بولسۇن؟

5ـ بىر قىيا باقساڭ زەكاتى ھۈسن ئۇچۇن،ئەي كۆركە باي،
لۇتفىئى مىسكىنىدىن ئۆلگۈنچە دۇئا بولسۇن ساڭا.
ـ لۇتفىي.
ئەي گۈزەللىككە باي نازىنىن، ھۈسن جامالىڭنىڭ زاكىتى ئۇچۇن بولسىمۇ بىر قېتىم قىيا باقساڭ، بۇ بىچارە لۇتفىي ساڭا ئۆلگىچە دۇئا قىلاتتى.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۈسەممەنى مەھزۇف
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلۇن

-٧- - -٧- - -٧- - -٧-

* * * * *

1ـ كەل، ئەي دىلبەر، بەيان ئەيلەي ساڭا بىر ـ بىر جۇدالىغنى،
كى شايەد رەھم ئەتسەڭ، سالساڭ ئۆزۈڭگە ئاشنالىغنى.
ئى دىلبەر، كەلگىن، ساڭا جۇدالىقنىڭ نەمىلىكىنى بىر بايان قىلسەڭ بەرەي؛ رەھمىڭ كېلسەڭ، مېنى ئۆزۈڭگە ئاشنا قىلساڭ ئەجەب ئەمەس.

2ـ تەمامى خانۇماىنمىدىن كەچىبان بىر سەنى دەرمەن،
ئۆزۈڭدىن ئۆزگە بىلمەيدۇر، ئۆزۈڭ بىلگىل جۇدالىغنى.
پۈتكۈل مال ـ مۈلكۈمدىن كېچىپ بىر سېنى دەپلا يۇرىمەن؛ بۇ خىل جۇدالىقنىڭ نەمىلىكىنى سەن ئۆزۈڭلا بىلسەڭ قويساڭ بولىدۇ.

3ـ كى سەندىن ئۆزگەنى دەمەم، قەسەم بىللاھ، جانىمغا
جەفالار ئەيلەمە، ئەي ماھ، ماڭا بەرگىل سەفالىغنى.
ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، مەن سەندىن باشقىنى دېمەيمەن؛ ئەي ئاي، ماڭا پاكلىق كۆرسەتكى،

جېنىمغا جاپا سالما.

4ـ سۈلەيمان تەختىگە جەمشىدنىڭ جامىغا بەرمەسمەن،
قولۇمدا كاسەئى چۈبىن ساڭا قىلسام گەدالىغنى.

سېنى سۈلايمانىنىڭ تەختىگىمۇ، جەمشىتنىڭ قەدىھىگىمۇ تېگىشمەيمەن؛ قولۇمدا ياغاچ ئاياق (قاچا)، سېنىڭىلا گادىيىڭ بولسام دەيمەن.

5ـ ئايا ئەي رەھىمسىز زالىم، جەفاجۇ كۆزلەرى جەللاد،
نىگارا، مەشرەبىڭگە قىلماغايسەن بىۋەفالىغنى.

ـ مەشرەب.

ئەي رەھىمسىز زالىم، جاپا سالغۇچى، كۆزلىرى جاللات يار، مەشرەبىڭگە ۋاپاسىزلىق قىلمىغايسەن.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى ھەزەجى مۇسەممەنى سالىم
مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن

- - - ٧ - - - ٧ - - - ٧ - - - ٧

ئىككىنچى مەشرەب

1ـ تا كىيدى قىزىل، ئۆزىنى زىيبا قىلايىن دەپ،
ئوت ياقتى جەھان مۇلكىدە غەۋغا قىلايىن دەپ.

ئۆزىنى زىبا قىلمەن دەپ قىزىل كىيىنگەنىدى، نەتىجىدە، جاھان مەملىكىتىگە غەۋغا ئوتىنى ياققان بولدى.

2ـ مەششاتە بىلە جىلۋەدە كۆرسەتتى قەددىنى،
مەندەك نەچە دىۋانەنى شەيدا قىلايىن دەپ.

مەندەك نەچچە مەجنۇننى شەيدا قىلاي دەپ، پەردا قىلىپ، جىلۋە بىلەن بويىنى كۆرسەتتى.

3ـ زىبا سەنەمنىم گۈل يۈزىدىن پەردىنى ئاچتى،
ئالەم ھەمە كۆز سالدى تەماشا قىلايىن دەپ.

ئۇ گۈزەل سەنەمنىم گۈل يۈزىدىن پەردىنى ئاچتى، پۈتكۈل ئالەم ئۇنى تاماشا قىلىش ئۈچۈن كۆز تىكتى.

4ـ زۇلفىنى تاراپ، قاش ئۇچۇرۇپ، جىلۋەلەر ئەتتى،
ئاشۇبى بەلا فىتنەنى بەرپا قىلايىن دەپ.

بالا ـ قازا ۋە پىتنە ـ پاسات ئوتلىرىنى يانداۋرۇش ئۈچۈن، چاچلىرىنى تاراپ، قاشلىرىنى ئېتىپ،

جىلۋىلەر قىلدى.

5ـ تا ئەيلەدىم ئالدىغا بارىپ ئەرزى نىيازىم،
چىن سالدى جەبىنىغە تەمەننا قىلايىن دەپ.

مەن ئۇنىڭ ئالدىغا بېرىپ ھاجەتمەنلىكىمنى ئىزھار قىلغانىدىم، ئۇ ئۆزىگە تەمەننا قويۇپ، قوشۇمىسىنى تۇردى.

6ـ مەستانە سەمەند سەكرەتە كەلدى شاھى خۇنزىر،
شەمشىرى جەفانى يەنە بۇررا قىلايىن دەپ.

ئۇ قان ئىچكۈچىلەرنىڭ شاھى جاپا شەمشىرىنى ئۆتكۈرلەشتۈرۈش ئۈچۈن، مەستلەرچە ئات چاپتۇرۇپ كەلدى.

7ـ كۆپ يىلكى بۇ قۇل خىزمەتىنى قىلمادى بەرجا،
كەلدىكى غەزەب بىرلە چۇ سەزا قىلايىن دەپ.

كۆپ يىلدىن بېرى بۇ قۇل ئۇنىڭ خىزمىتىنى بەجا كەلتۈرەلمىگەنىدى، شۇڭا « سازايى قىلاي » دەپ، غەزەپ بىلەن يېتىپ كەلدى.

8ـ باشىمنى كەسىپ ئالغىلۇ خۇشھال بولۇپ كەت،
قانىمنى تۆكۈپ لالەئى سەھرا قىلايىن دەپ.

بېشىمنى كېسىۋالغىن ـ دە، قېنىمنى تۆكۈپ سەھرادىكى لالىگە ئوخشىتىپ قويغانلىقىڭدىن خۇشال بولۇپ كەت.

9ـ خەنجەر قولىدا مەشرەبىن ئۆلتۈرگەلى كەلدى،
غەۋغايى قىيامەتنى ھۇۋەيدا قىلايىن دەپ.

ـ مەشرەب.

ئۇ «قىيامەت غەۋغاسىنى پەيدا قىلاي» دەپ، خەنجەرنى كۆتۈرگەن ھالدا، مەشرەبنى ئۆلتۈرۈۋەتكىلى كەلدى.

ۋەزىن ئايرىمىسى

بەھرى ھەزەجى مۇسەممەنى ئەخرەب مەكفۇفى مەھزۇف

مەفئۇلۇ مەفائىيلۇ مەفائىيلۇ فەئۇلۇن

ـ ـ ۷ ۷ ـ ـ ۷ ۷ ـ ـ ۷ ۷ ـ ـ

راك مۇقامىنىڭ تېكىست ئالاھىدىلىكلىرى

ئۇيغۇر مۇقاملىرىنىڭ تېكىستلىرى بىر بۈتۈن ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامى تېكىستىلوگىيىسى گەۋدىسى بويىچىمۇ، شۇنداقلا ھەر بىر مۇقام ئۆز ئالدىغا بىر ئايرىم بۆلەك بولۇش سۈپىتى بىلەنمۇ روشەن ئالاھىدىلىكلەرگە ئىگە. شۇڭا، بىز بۇ يەردە، «ئومۇمىيەتلىك ئالاھىدىلىكلەر» ۋە «خاس ئالاھىدىلىكلەر» دېگەن كىچىك ماۋزۇلار ئاستىدا، قىسقىچە تەتقىقات يۈرگۈزۈپ ئۆتىمىز:

ئومۇمىيەتلىك ئالاھىدىلىكلەر

راك مۇقامى تېكىستلىرىنى ئون ئىككى مۇقام ئىچىدىكى باشقا مۇقاملارنىڭ تېكىستلىرى بىلەن سېلىشتۇرغاندا، ئومۇمىيەت جەھەتتىن تۆۋەندىكىدەك مۇھىم ئالاھىدىلىكلەرگە ئىگە ئىكەنلىكى كۆرۈلىدۇ:

بىرىنچى. راك مۇقامى تېكىستلىرى « چوڭ نەغمە » قىسمى 236 مىسرا، « داستان » قىسمى بەش داستان 97 مىسرا ۋە « مەشرەب » قىسمى ئىككى مەشرەب 38 مىسرا بولۇپ، جەمئىي 368 مىسرا شېئىردىن تەركىب تاپقان بولۇپ، ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامىنىڭ ئىچىدە، تېكىستى ئەڭ ئۇزۇن مۇقام ھېسابلىنىدۇ.

ئىككىنچى. راك مۇقامى تېكىستلىرى ئۇچۇن، نەۋائىي، شاھ مەشرەب، سادىقىي، قەلەندەر، مەھزۇن، ھۇۋەيدا، ئايازىي، مەشھۇرىي ۋە ئوبەيدۇللاھ لۇتفىي بولۇپ جەمئىي 9 شائىرنىڭ 21 پارچە غەزىلى بېرىلگەن. مەزكۇر21 غەزەلنىڭ 7 دانىسىنى ئەلىشىر نەۋائىينىڭ غەزەللىرى تەشكىل قىلغان. بۇ ھال ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامىنىڭ بىرىنچىسى بولغان راك مۇقامى تېكىستلىرىدىكى غەزەللەرنىڭ ئۇچتىن بىر قىسمىنى نەۋائىي غەزەللىرى ئىگىلىگەنلىكىمۇ بىر ئالاھىدىلىك بولۇپ كۆرۈلىدۇ.

ئۈچىنچى. راك مۇقامىنىڭ « داستان » قىسمىدا جەمئىي بەش داستان بولۇپ، مەزكۇر بەش داستانىنىڭ ئۈچ دانىسى « غەرىب ۋە سەنەم » داستانىدىن پارچىلاردىن تەشكىل تاپقان. روشەنكى، بۇ ھال « غەرىب ۋە سەنەم » داستانىنىڭ ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىدىكى ئورنى ۋە سالمىقىنى بىلدۈرىدىغان بىر ئۆزگىچىلىك سانىلىدۇ، ئەلۋەتتە.

تۆرتىنچى. راك مۇقامىنىڭ « مەشرەب » قىسمى كلاسسىك شائىرلارنىڭ يازما ئەدەبىياتقا خاس بولغان شېئىرلىرىدىن تەشكىل تاپقان. ئەمما بۇ شېئىرلار خەلق قوشاقلىرى ۋە خەلق داستانلىرىغا ئوخشاش تىلىنىڭ يەڭگىل، ئاممىباب ۋە چۈشىنىشلىك بولۇشى بىلەن خاراكتېرلىنىپ تۇرىدۇ. ئالايلۇق، بۇ قىسمىدا بېرىلگەن ئوبەيدۇللاھ لۇتفىينىڭ « ئەي پەرى يۈزلۈك بەگىم، جانلار فىدا بولسۇن ساڭا » مىسراسى بىلەن باشلىنىدىغان بەش بەيىت (ئون مىسرا) لىك غەزىلىدە جەمئىي ئەللىك ئىككى دانە سۆزلەم ئىشلىتىگەن بولۇپ، ئۇنىڭ ئىچىدە، « ھاسىد » (ھەسەت قىلغۇچى)، «دەست بەرمەك » (رويابقا چىقماق، بولماق) دېگەن بىر قانچە سۆزدىن باشقا، ھەممىسى ئاۋام خەلقىمۇ ئاڭلاپ چۈشىنەلەيدىغان ئاممىباپ سۆزلەردىن تەركىب تاپقان. ئۇندىن باشقا، شائىر مەشرەپنىڭ « كەل ئەي دىلبەر، بەيان ئەيلەي ساڭا بىر - بىر جۇدالىغنى » مىسراسى بىلەن باشلىنىدىغان بەش بەيىتلىك غەزىلىمۇ، شۇنداقلا « تا كىيدى قىزىل ئۆزىنى زىبا قىلايىن دەپ »

مىراسى بىلەن باشلىنىدىغان توققۇز بېيىتلىك غەزىلىمۇ ئوخشاشلا يۇقىرىقى خۇسۇسىيەتلەرنى ئۆزىگە مۇجەسسەم قىلىپ تۇرغانلىقى بىلەن گەۋدىلىك كۆرۈلىدۇ. (قاراڭ: ئە ئۇ م ت 67 ـ 74 ـ بەتلەر)

بەشىنچى. راك مۇقامىدا، ئۇيغۇر خەلق قوشاقلىرىدىن ئىككى پارچە تەرەننۇم قىلىنغان بولۇپ، ئۇلار مەزكۇر مۇقامنىڭ "كىچىك سەلىقە" قىسمىغا بېرىگەن «ئاق ئالما، قىزىل ئالما» مىراسى بىلەن باشلىنىدىغان جەمئىي سەككىز مىسرالىق قوشاق بىلەن، «سەنىڭ جانىڭ مەنىڭ جانىم بىر جان ئەمەسمۇ» مىراسى بىلەن باشلىنىدىغان بەش بېيىتلىك قوشاقتىن ئىبارەت. بۇ قوشاقلاردا، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ تەسەۋۋۇرغا باي خىسلىتى ۋە شوخ، جۇشقۇن مىللىي خاراكتېرى سۈرەتلەنگەندۇر.

خاس ئالاھىدىلىكلار

بىرىنچى مۇقام راك مۇقامى تېكىستلىرى باشقا مۇقام تېكىستلىرىگە ئوخشاشلا ئوتتۇرا قەدىم زامان ئاتاقلىق شائىرلىرىمىز يازغان كلاسسىك يازما شېئىرلار بىلەن ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىغا مەنسۇپ بولغان قوشاقلار ۋە خەلق داستانلىرىدىن تەركىب تاپقان.

يازما ئەدەبىياتقا تەئەللۇق قىسمىدا، ئەلىشىر نەۋائىينىڭ 7 دانە غەزىلى بېرىلگەن بولۇپ، بۇلار پۈتكۈل مۇقامدا بېرىلگەن ئومۇمىي غەزەللەرنىڭ 34% نى تەشكىل قىلىدۇ. بۇ يەردىكى نەۋائىي غەزەللىرى ئومۇمەن قىلىپ ئېيتقاندا، تۆۋەندىكىدەك خۇسۇسىيەتلەر بىلەن ئالاھىدە جىلۋىلىنىپ تۇرىدۇ:

بىرىنچى. « ئەشرەقەت مەن ئەكسى شەمسىل كەئسى ئەنۋارۇل ھۇدا » بىلەن باشلىنىدىغان توققۇز بېيىتلىق غەزىلى ساپ ئەرەبچە جۇملىدىن تەركىب تاپقان مىسرا بىلەن باشلىنىپ، يەنە ئەرەبچە جۇملىدىن دېگۈدەك تەشكىل تاپقان مىسرا بىلەن ئاخىرلاشقان غەزەل بولۇش سۈپىتى بىلەن، مۇقام تېكىستلىرى ئىچىدە ئالاھىدە خاراكتېرلىنىپ تۇرىدۇ. مەسىلەن:

باش بېيىت:

ئەشرەقەت مەن ئەكسى شەمسىل كەئسى ئەنۋارۇلھۇدا،
يار ئەكسىن مەيدە كۆر دەپ جامدىن چىقتى سەدا.

يېشىمى: قەدەھتىكى شارابقا چۈشكەن قۇياش شولىسىدىن ھىدايەت نۇرى چاقنىدى، جام ـ قەدەھتىن: « يار شولىسىنى شارابتا كۆرگىن » دېگەن سادا چىقتى.

شەرھ: بۇ بېيىتتىكى بىرىنچى مىسرا مۇكەممەل بىر ئەرەبچە جۇملە بولۇپ، «ئەشرەقەت » كەلىمىسى بۇ جۇملىنىڭ ئايال سىغىلىق پېئىلى، «ئەنۋارۇل ھۇدا» بولسا، جۇملىنىڭ ئىگىسى: «مەن» ئالدى قوشۇلغۇچى: «مەن ئەكسى شەمسىل» بىرىكمىسى ئەرەبچىدە «جار ـ مەجرۇر» دېيىلىدىغان ھالەت بۆلەك بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. بىز پەقەت مۇشۇ گرامماتىكىلىق بىرلىك ۋە بۆلەكلەرنى تىل قائىدىسى بويىچە چۈشىنەلىگەن چېغىمىزدىلا، ئاندىن مەزكۇر بېيىتقا يۇقىرىقىدەك توغرا يېشىم بېرەلەيمىز.

چۈشۈرگە بېيىت:

تەشنە لەب ئولما نەۋائي چۈن ئەزەل ساقىيسىدىن،
«ئىشرەبۇ يا ئەييۇھەلئەتشان » كەلۇر ھەر دەم نىدا.

يېشىمى: ئى نەۋائي، چاڭقاپ يۈرمە! تەقدىر ساقىيسىدىن: « ئەي تەشنالار، ئىچىۋېلىڭلار!» دېگەن نىدا ھەر دەم كېلىپ تۇرىدۇ. (قاراڭ: ئە ئۇ م ت 4 ـ 7 ـ بەتلەر)

شەرھ: « ئىشرەبۇ يا ئەييۇھەلئەتشان » مۇ ئوخشاشلا ئەرەبچىدە مۇكەممەل بىر جۈملە ھېسابلىنىدۇ. بۇ جۈملىنىڭ ئىگىسى " ئەتشان "(چاڭقاپ كەتكەنلەر، سۈسىز قالغانلار)، خەۋىرى " ئىشرەبۇ " (ئىچىڭلار). " يا ئەييۇھە " بولسا، چاقىرىق ئۇقۇمىنى بىلدۈرىدىغان ئۈندەش سۆز بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

ئىككىنچى. « ساقىيا مەن يۈتمىغان خۇنابى ھىجران قالدىمۇ » مىسراسى بىلەن باشلىنىدىغان يەتتە بېيىتلىق غەزىلدە، ئەلىشىر نەۋائىنىڭ ئۆزىگە خاس بولغان ئوبرازلىق تەپەككۇر ئىستىداتى نامايان قىلىنغان دېسە بولىدۇ. مەسىلەن:

ئەي كۆڭۈل بۇ گۈلشەن تەرەپكە قاراپ باقمىسا، غۇنچەئى-
كىم كۆڭۈل جەمئ ئەيلەدى بولماي پەريشان قالدىمۇ؟

يېشىمى: ئەي، كۆڭۈل، بۇ گۈلشەن تەرەپكە قاراپ باقمىسا! غۇنچىمۇ باشتا بەرگىلىرىنى تۈگۈپ خاتىرجەمغىنا تۇرغانىدى، كېيىن ئۇ ئېچىلىپ پەريشان بولماي قالدىمۇ ئاخىر؟ (قارىڭ: « ئەسلىي يېزىلىشى بىلەن ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامى تېكىستلىرى » ‹ئە ئۇ م ت › 10 ـ بەت)

شەرھ: روشەنكى، بۇ يەردە، ئەلىشىر نەۋائىي باشتا تۈگۈلۈپ تۇرغان گۈل بەرگىلىرىنىڭ كېيىن بەرق ئۇرۇپ ئېچىلىشىنى باشتا خاتىرجەم تۇرغان كۆڭۈلنىڭ كېيىن پەريشان بولۇپ چېچىلىشىغا تاڭسۇققىنا ئوخشاتقان. بۇ ئارقىلىق، ئەدەبىي تىلدىكى « پەريشان » سۆزىنىڭ ئۇقۇم مەنبەسىنى ئوبرازلىق قىلىپ، شەرھلەپ بەرگەن.

ئۈچىنچى. « چەككەندە نەققاشى قەزا ئول سەرۋى گۈلرۇخ سۈرەتىن » مىسراسى بىلەن باشلىنىدىغان توققۇز بېيىتلىك غەزىلدە، غايىۋى يارىنىڭ ۋىسالىغا يېتىشنى دىلىغا پۈككەن ئىنسانىنىڭ (ئۆزىنىڭ غايىسىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش يولىدىكى پائالىيەتتە) جەزمەن كەسكىن، قەتئىي ۋە دادىل بولۇشى لازىملىقىنى ئاجايىپ ئۆتكۈر ۋە پاساھەتلىك تىل بىلەن ئىپادىلىگەن. مەسىلەن:

جەننەتغە قىلماسمەن نۇزۇل ئول كوي ئارا تاپسام ۋۇسۇل،
دەۋزەخنى ئەيلەرمەن قەبۇل ئەمما يوق ئانىڭ فۇرقەتىن.

يېشىمى: ئەگەر ئۇ كوچىدا يارنىڭ ۋىسالىغا يېتىدىغانلا بولسام، جەننەتكە كىرمىسەممۇ مەيلى. بۇ ھالدا، دوزاخنى قوبۇل قىلسام قىلمەنكى، ئۇ يارىدىن مۇتلەق ئايرىلمايمەن.

شەرھ: يارنىڭ ۋىسالىغا يېتىش مەن ئۈچۈن شۇ قەدەر مۇقەددەس ئىشكى، ئۇنى ريئاللىققا ئايلاندۇرۇش يولىدا، ھەر قانداق زور بەدەل تۆلەشكە، ھەر قانداق راھەت ـ پاراغەتتىن كېچىشكە رازىمەن.

بولغىل نەۋائي روبەرو قىلغىل فەنا كويىن پەناھ،
تەرك ئەيلە زۇھدۇ خانەقاھ قىل دەير پىرى خىزمەتىن.

يېشىمى: ئى نەۋائي، ھېچ ئىككىلەنمەي فەنا بولۇش (ئۆزلۈكىنى يوقىتىشتىن ئىبارەت غايىۋى مەنزىلگە يېتىش) كوچىسىنى ئۆزۈڭگە پاناھگاھ قىل. بۇ ھالدا، تەقۋادارلىقنىمۇ، خانىقانىمۇ تاشلاپ، (ۋەھدەت شارابى ساتىدىغان) مەيپۇرۇشنىڭ خىزمىتىنى قىلغىن! (قارىڭ: ئە ئۇ م ت 15 ـ 16 ـ 17 ـ بەتلەر)

شەرھ: ئىنسان مۇئەييەن يۈكسەك نىيەتنى ئەمەلىيەتكە ئايلاندۇرۇش ئۈچۈن قەتئىي ئىرادىگە كەلسىلا ھەممە پۈتكەن بولمايدۇكى، ئۇ غايىۋى ئىستەكنى زۆرۈر پائالىيەت، ئىخلاسلىق خىزمەتتە ئەمەلىيلەشتۈرۈش كېرەك بولىدۇ.

تۆرتىنچى. راك مۇقامىنىڭ « جۈلا » ۋە « سەنەم » قىسمىلىرىغا بېرىلگەن « شوخ ئىكى غەزالىڭنى ناز ئۇيقۇسىدىن ئويغات » مىسراسى بىلەن باشلىنىدىغان يەتتە بېيىتلىك غەزىلدە،

ئالدى بىلەن،ئۆزى كۆيگەن ۋە يۈرەكتىن سۆيگەن سەنەم قىزنىڭ گۈزەل رۇخسارى، ئۆزىنىڭ ئۇنىڭغا بولغان تەلپۈنۈشى، ۋىسال ئارمىنىدا زارىقىشى قاتارلىق نازۇك تۇيغۇلار تولىمۇ يارقىن، يېقىشلىق ۋە لەۋەن شېئىرىي تىل بىلەن بايان قىلىنغان. مەسىلەن:

شوخ ئىكى غەزالىڭنى ناز ئۇيقۇسىدىن ئويغات،
تا ئۇيقۇلارى كەتسۇن گۈلزار ئىچىدە ئوينات.

يېشىمى: ئىككى شوخ كىيىكىڭنى نازلىق ئۇيقۇسىدىن ئويغاتقىن. ئۇلارنى گۈلزارلىقتا ئويناتقىنكى، ئۇيقۇلىرى ئېچىلسۇن.

تىشلەپكى ساچىڭ ئۆردۈڭ، ئاچقاندا پەرىشان قىل،
ئافاق سەۋادىندا جان رايھەسىن بۇترات.

يېشىمى: چېچىڭنى چىشلەپلا ئۆرۈدۈڭ، يەشكەندە كەڭ يايغىن ـ دە، ‹ بۇنىڭ بىلەن› ئۇنىڭ جان ھىدىدەك خۇش پۇرىقىنى ئالەمگە تارقاتقىن.

ئارەز قۇياشىن ئاچىپ ئەشكى قۇرۇغان كۆزنى،
كۆپ ھەجرىدە يىغلاتتىڭ بىر ۋەسلىدە ھەم يىغلات.

يېشىمى: قۇياشتەك نۇرانە چىرايىڭنى ئاچقىن ـ دە، پىراقىدا كۆپ يىغلىتىپ ياشلىرىنى قۇرۇتىۋەتكەن كۆزۈمنى ئۇنىڭ ۋىسالىغا يېتىش شادلىقى بىلەنمۇ بىر يىغلاتقىن. (قارىڭ: ئە ئۇ م ت 23 ـ 25 ـ بەتلەر)

روشەنكى، بۇ مىسرالار نامايەن قىلغان ئىپادىدىكى پاساھەت بىلەن شېئىرىي پىكىردىكى كامالەت ھەقىقەتەنمۇ مىسلىسىزدۇر.

بەشىنچى. راك مۇقامىنىڭ « بىرىنچى كىچىك سەلىقە » قىسمىنىڭ «بىرىنچى ئاھاڭ»ى ئۇچۇن بىرلىگەن « يەنە نە چىھرەغە ئوت سالدى مەيكى، ھەيرانمەن » مىسراسى بىلەن باشلىنىدىغان يەتتە بەيىتلىك غەزىلىدە، « مەن » نىڭ مۇھەببەت ئوتىدا كۆيۇپ، ئىشق چۆلىدە پەرىشان بولۇپ، ئاسىردا، تەركىيۇرت قىلىپ، بېشىنى ئېلىپلا چىقىپ كەتكەنلىكى ئوبرازلىق بايان قىلىنغان. مەسىلەن:

ئۇچۇركى ئەي قۇيۇن، ئول ئاي باشىغا ئەۋرۇلۇرمەن،
بۇ دەمكى يولىدا تۇفراغ بىرلە يەكسانمەن.

يېشىمى: شۇ تۇرۇقتا مەن ئۇنىڭ يولىدا تۇپراق بىلەن بىرلىشىپ كەتتىم. ئەي قۇيۇن، مېنى ئۇچۇرغىن ـ دە، ئۇ ئاينىڭ بېشىدىن بىر ئايلىنىۋالاي.

ۋۇھۇش ئارا مەنى دەشتِ ئىچرە كۆردى چۇن مەجنۇن،
تەسەۋۋۇر ئەتتىكىم ئول خەيلغە نىگاھبانمەن.

يېشىمى: مەجنۇن مېنى بايا‌ۋاندىكى ۋەھشىي ھايۋانلار ئارىسىدا كۆرۈپ، « شۇ ھايۋانلار توپىنىڭ چوپانى ئوخشايدۇ » دەپ تەسەۋۋۇر قىلدى.

نەۋائىي ئەمدى قىلۇرمەن ھىجاز ئاھەنگى،
ساغىنماغىل يەنەكىم ئازمى خۇراسانمەن.

يېشىمى: مەن نەۋائىي ئەمدى مەككىگە قاراپ ماڭدىم، « ئۇ خۇراسانغا يەنە قايتىپ كېلىدۇ » دەپ ئويلاپ قالمىغىن.

ناھايىتى ئېنىقكى، بۇ مىسرالاردا ئاشىقنىڭ تەقەززالىقى بىلەن پىداكارلىقى يېتىك شائىرانە تۇيغۇغا تويۇنغان كەلىمىلەر بىلەن گۈزەل بايان قىلىنغاندۇر.

ئالتىنچى. « بىرىنچى كىچىك سەلىقە » نىڭ « ئىككىنچى ئاھاڭ »نغا تېكىست قىلىپ

بېرىلگەن « ھەيھاتكىم، بىراۋ غەمىدىن زارمەن يەنە » مىسرالىي بىلەن باشلىنىدىغان يەتتە بېيىتلىك غەزىلدە بولسا، مەشۇق مۇھەببىتىدە كۆيۈپ پۈچىلانغان ئاشىقنىڭ ئىشق ئىگىلىرى ئۈچۈن چۈشىنىشلىك بولغان پاراكەندە ۋە ئىزتىراپلىققا چۆمگەن ھالىتى تولىمۇ جانلىق ۋە ئوبرازلىق كەلىملەر بىلەن قايىل قىلارلىق قىلىپ بايان قىلىنغان. مەسىلەن:

ھەيھاتكىم، بىراۋ غەمىدىن زارمەن يەنە،
فەريادكىم بەلاغا گىرىپتارمەن يەنە.

يېشىمى: ۋاي دەرىغ، بىرسىنىڭ غېمىدىن يەنە قاقشايمەن. ۋاي دات، يەنە بالاغا گىرىپتار بولۇپ قالدىم.

ھەر كەچە بىر قۇياش غەمىدىن، غۇسسە تاشىدىن،
باشتىن ئاياق سېپىھردەك ئەفگارمەن يەنە.

يېشىمى: ھەر كېچىسى ئوخشاشلا بىر قۇياش غېمىدە، بالا ـ قازا تېشىنىڭ قايغۇسىدا، پۈتۈن جىسمىم ئاسماندەك يارا بولۇپ كېتىدۇ.

ئاغزىم قۇرۇپ، دەمىم تۇتۇلۇپ، سەكرەسەم نە تاك،
كىم تەلبە چاپۇكۇمغا جىلاۋدارمەن يەنە.

يېشىمى: ئاغزىم قۇرۇپ، دېمىم سىقىلغانلىقىدىن سەكرەپ كەتسەم ئەجەبلىنەرلىك ئەمەس. چۈنكى، مەن يەنە تەلۋە چەۋەندازىمغا ئات يېتىلىگۈچى بولدۇم شۇ.

ئەقىل ئىتتى، ھۇش كەتتى، كۆڭۈل كۆيدى، جان چىقتى،
شۇكۇر ئەت، نەۋائىياكى، سەبۇكبارمەن يەنە.

يېشىمى: ئەقىل ـ پاراسەت يىتتى، ھۇش ـ خۇد يوقالدى، يۈرەك كۆيۈپ كەتتى، جان تەندىن چىقتى. بۇ ھال بىلەن ئى نەۋائىي، ئەمدى ھەممىدىن قۇتۇلۇپ، يېنىكلەپ قالدىك، شۇكۇل قىلغىن!

شېئىرنى چۈشىنىدىغان ھەر قانداق بىر ئادەم ئۈچۈن ئايانكى، بۇ مىسرالاردا، ئىشق ئوتىدا پۈچىلانغان ئاشىقنىڭ نەق ھالىتى ھەقىقەتەنمۇ پاساھەت دادىغا يەتكۈزۈپ بايان قىلىنغاندۇر.

يەتتىنچى. راك مۇقامىنىڭ « ئىككىنچى كېچىك سەلىقە » قىسمىغا تېكىست قىلىپ بېرىلگەن « كەچە كەلگۈمدۇر دەبان ئول سەرۇ گۈلرو كەلمەدى » مىسرالىي بىلەن باشلانغان يەتتە بېيىتلىك غەزىلدە، ئاشىقلىقتا ئىنتىزار بولۇش دېگەننىڭ قانداق بولىدىغانلىقى، تەقەززالىق دېگەننىڭ نېمە ئىكەنلىكى ۋە ئىنتىزار بولۇش بىلەن تەقەززا بولۇشنى يېڭىشنىڭ ئامال ـ چارىسىنىڭ نېمە ئىكەنلىكى قاتارلىقلارغا ئاجايىپ تاڭسۇق ۋە ئوبرازلىق پىكىرلەر بىلەن جاۋاب بەرگەن. مەسىلەن:

كەچە كەلگۈمدۇر دەبان ئول سەرۇ گۈلرو كەلمەدى،
كۆزلەرىمغە كەچە تاك ئاتقۇنچە ئۇيقۇ كەلمەدى.

يېشىمى: ئۇ كېلىشكەن گۈل يۈزلۈكۈم « كەچتە كېلىمەن » دەپ قويۇپ، كەلمىدى. شۇ سەۋەبتىن كېچە تاك ئاتقىچە كۆزۈمگە ئۇيقۇ كەلمىدى.

لەھزە ـ لەھزە چىقتىمۇ چەكتىم يولىدا ئىنتىزار،
كەلدى جان ئاغزىمغا ـ يۇ، ئول شوخ بەدخۇ كەلمەدى.

يېشىمى: دەممۇدەم سىرتقا چىقىپ، ئىنتىزارلىق بىلەن يولىغا قارىدىم. تەقەززالىقتىن جېنىم ئاغزىمغا كېلىپ قالدى ـ يۇ، بىراق ئۇ بەتخۇي شوخ يار كەلمەي قويدى.

كۆزلەرىڭدىن نەچە سۇ كەلگەي دەپ ئۆلتۈرمەك مەنى،

كىم بارى قان ئەردى كەلگەن بۇ كەچە سۇ كەلمەدى.

يېشىمى: « ھەر قانچە بولسىمۇ، كۆزۈڭدىن كېلىدىغىنى سۇغۇ شۇ » دەپ مېنى ئۆلتۈرىۋەتمەك ئەمدى. چۈنكى بۇ ئاخشام كۆزۈمدىن كەلگىنى سۇ ئەمەس، ھەممىسى قان بولىۋاتىدۇ.

ئى نەۋائىي بادە بىرلە خۇررەم ئەت كۆڭلۈڭ ئۆيىن،
نە ئۈچۈنكىم بادە كەلگەن ئۆيگە قايغۇ كەلمەدى.

يېشىمى: ئەي نەۋائىي! مەي بىلەن كۆڭلۈڭ ئۆيىنى شاد قىلغىن. چۈنكى، مەي كەلگەن ئۆيگە غەم - قايغۇ كەلمەيدۇ.

يۇقىرىقى مىسرالار بايانىدىكى ئويناق پاساھىتى بىلەنمۇ، پىكىردىكى ئويغاق ھەقىقىتى بىلەنمۇ ئوخشاشلا ئىشق ئەھلىنىڭ دەردىگە يېتىدىغانلىقى ئېنىقتۇر.

راك مۇقامىدا، شائىر شاھ مەشرەبنىڭ بەش دانە غەزىلى بېرىلگەن بولۇپ، سان سالماق جەھەتتە، ئەلىشىر نەۋائىي غەزەللىرىدىن قالسىلا ئىككىنچى ئورۇندا تۇرىدۇ. ئەمدى، شاھ مەشرەب غەزەللىرىنىڭ راك مۇقامىدىكى ئورنى ۋە ئالاھىدىلىكى ئۆزىگە خاس ئۆزگىچىلىككە ئىگە. ئومۇمىلاشتۇرۇپ ئېيتساق، مۇنداق گەپ:

بىرىنچى. شائىر مەشرەبنىڭ راك مۇقامى « چوڭ نەغمە » قىسمىغا بېرىلگەن « سەتارىم تارىغا جان رىشتەسىدىن تار ئەشىپ سالسام » مىسراسى بىلەن باشلىنىدىغان سەككىز بەيىتلىك غەزىلى مەزمۇن بىلەن ئاھاڭنىڭ يۇغۇرۇلۇشىدىن ھاسىل بولغان مىسلىسىز گۈزەللىكى بىلەن، يالغۇز راك مۇقامىنىڭلا ئەمەس، ھەتتاكى پۈتكۈل مۇقام تېكىستلىرى بويىچىمۇ سەردار غەزەل بولۇش ئەۋزەللىكىگە ساھىبتۇركى، بۇ غەزەلدە، ئۆز زامانىسىدىكى ئۇيغۇر مۇقاملىرىنىڭ نامى بىرمۇ بىر زىكىر قىلىنغاندىن باشقا، ئۇ مۇقاملارنىڭ قانداق چاغدا، قانداق ئۇي - پىكىر ۋە زۆرۈرىيەت بىلەن ئورۇنلىنىدىغانلىقى قاتارلىقلار شەرھلەنگەنلىكى بىلەنمۇ بەك ئەھمىيەتلىكتۇر.

ئىككىنچى. شائىر شاھ مەشرەب غەزەللىرىنىڭ تىلى يەڭگىل، چۈشىنىشلىك ۋە ئاممىباپ بولۇپ، مەيلى زىيالى ۋە مەيلى ئاۋام بولسۇن، بىر ئاڭلاپلا تېكىست مەنىسىنى چۈشىنىۋالالايدۇ، دېسىمۇ بولىدۇ. ئالايلۇق:

ئىشقىڭ ئوتىغا كۆيگەلى كەلدىم،
ئايدەك يۈزۈڭنى كۆرگەلى كەلدىم.

يېشىمى: ئىشق ئوتۇڭدا كۆيۈپ، ئايدەك يۈزۈڭنى كۆرگىلى كەلدىم.

سەۋدايى زۇلفۇڭ تۈشتى باشىمغا،
سەندىن دەۋاسىن سورغالى كەلدىم.

يېشىم: بېشىمغا چېچىڭنىڭ سەۋداسى چۈشتى. شۇڭا سەندىن شىپالىق سوراپ كەلدىم.

بەھرىڭگە كىردىم غەۋۋاس بولاي دەپ،
بىر دۇررى مەقسۇد ئالغالى كەلدىم.

يېشىمى: مۇھەببەت دېڭىزىڭغا غەۋۋاس بولۇپ چۈشتۈم. مەقسەت ئۈنچىسىنى بىر سۈزەي زادى دەپ كەلدىم.

مەندىن سوراساڭ ئى گۈلئۈزارىم،
مەھۋى جەمالىڭ بولغالى كەلدىم.

يېشىمى: ئەي گۈل يۈزلۈكۈم، ئەگەر مەندىن سورىساڭ، جامالىڭنىڭ ھەيرانىسى بولاي دەپ كەلدىم.

كۆردۈم جەمالىڭ كەتتىم ئۆزۈمدىن،

مەجنۇنى شەيدا بولغالى كەلدىم.

يېشىمى: جامالىڭنى كۆرۈپلا ھۇشۇمدىن كەتتىم. ساڭا شەيدا بولغان مەجنۇن ئاشىق بولغىلى كەلدىم.

ساقىي قەدەھنى قىلغىل مۇھەييا،
ۋەھدەت مەيىدىن ئىچكەلى كەلدىم.

يېشىمى: ئى ساقىي، قەدەھنى تەييارلىغىنكى، ئىلاھ بىلەن بىرلىشىپ كېتىش (ۋەھدەت) شارابىدىن ئىچكىلى كەلدىم.

رەھمەت ئىشىكىن مەشرەبكە ئاچغىل،
ئىشقىڭ كويىدا ئۆڭلەگەلى كەلدىم.

يېشىمى: مەن مەشرەبكە رەھمەتلىك بولۇش ئىشكىنى ئېچىپ بەرگىنكى، ئىشق - مۇھەببىتىڭنىڭ كوچىسىدا ئۆڭلۈپ كەتكىلى كەلدىم.(قارالڭ: ئە ئۇ م ت 40 ـ 42 ـ بەتلەر)

كۆرۈۋېلىش تەس ئەمەسكى، راك مۇقامى « پىشرەۋ » قىسمىنىڭ « بىرىنچى ئاھاڭ »نىڭ تېكىست قىلىپ بېرىلگەن مەزكۇر يەتتە بېيىتلىك غەزەلدە، « بەھر: دېڭىز » ، « مەھۇ: ھەيرانە»، « ۋەھدەت: بىرلىك » دېگەندەك بىر قانچە سۆزلەمدىن باشقا ھېچبىر كەلىمگە ئىزاھلاش كەتمەيدىغانلىقى ئېنىقتۇر.

ئۇچىنچى. ئوخشىتىش، سىلىشتۇرۇش ۋە مۇبالىغە قىلىش قاتارلىق ئىستىلىستىكىلىق ۋاستىلاردىن پايدىلىنىشى تولىمۇ جايىدا، ئۆرنەك ئېلىشقا ئەرزىيدىغان دەرىجىدە پاساھەتلىكتۇر. ئالايلۇق، ئۇنىڭ راك مۇقامىنىڭ « مەشرەب » قىسمىغا بېرىلگەن « تا كىمىدى قىزىل ئۆزىنى زىيبا قىلايىن دەپ » مىسرالىي بىلەن باشلىنىدىغان توققۇز بېيىتلىك غەزىلىدە، مۇنداق گۈزەل نەزمىلەر بار:

تا كىمىدى قىزىل ئۆزىنى زىيبا قىلايىن دەپ،
ئوت ياقتى جەھان مۇلكىدە غەۋغا قىلايىن دەپ.

يېشىمى: ئۇ ئۆزىنى « زىيبا قىلىمەن » دەپ قىزىل كىيىنگەنىدى، نەتىجىدە، جاھان مەملىكىتىگە غەۋغا ئوتىنى ياققان بولدى. (قارالڭ: ئە ئۇ م ت 71 ـ بەت)

شەرھ: ئۇ يار ئۆزىنى زىيبا ـ گۈزەل قىلىمەن دەپ قىزىل رەختتىن كىيىم كىيگەنىدى، ئويلىمىغاندا، جاھاندىكى پۈتكۈل ئادەملەر « پاھا! ئۇ نېمە دېگەن گۈزەل ـ ھە!؟ » دەپ ئۇنىڭ كەينىگە كىرىۋالدى. دېمەك، ئەمەلىيەتتە، ئۇ گۈزەل يار ئۆزىنىڭ « قىزىل كىيىنىش » تىن ئىبارەت بۇ قىلمىشى بىلەن جاھانغا غەۋغا ـ پاتىپاراقچىلىق ئوتىنى ياققان بولدى. دېمەك، بۇ يەردە شائىر قىزىل كىيىمنى ئوبرازلىق قىلىپ، ئوتقا ئوخشاتقاندۇر.

زىيبا سەنەمنىڭ گۈل يۈزىدىن پەردىنى ئاچتى،
ئالەم ھەمە كۆز سالدى تەماشا قىلايىن دەپ.

يېشىمى: ئۇ گۈزەل سەنەمنىڭ گۈل يۈزىدىن چۈمپەردىسىنى ئېچىۋەتتى. پۈتكۈل ئالەم ئۇنى تاماشا قىلىش ئۈچۈن كۆز تىكتى. (قارالڭ: ئە ئۇ م ت 72 ـ بەت)

شەرھ: مېنىڭ سەنەمنىڭ شۇ قەدەر گۈزەل ۋە شۇ قەدەر لەۋەنكى، ئۇنىڭ يۈزى خۇددى گۈلگە ئوخشايدۇ. ئۇ يۈزىدىكى چۈمپەردىنى شۇنداققىنا بىر ئېچىۋىدى، پۈتكۈل جاھان ئۇنى كۆرۈپ تاماشا قىلىش ھەۋىسىدە، دەرھال نەزەر ئاغدۇردى.

روشەنكى، بۇ يەردە، شائىر يار چىرايىنىڭ گۈزەللىكىنى گۈلگە ئوخشىتىش بىلەن بىر چاغدا، « پۈتۈن جاھان ئۇنىڭغا كۆز تىكتى » دېگەن مۇبالىغە ئارقىلىق، يارنىڭ رۇخسار گۈزەللىكىدە

مىسلىسىز ئىكەنلىكىنى ئىپادىلىگەندۇر.

خۇلاسە قىلىپ ئېيتقاندا، ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامىنىڭ بىرىنچىسى بولغان راك مۇقامى تېكىست بويۇتى جەھەتتە، يۇقىرىقىدەك ئۆزگىچىلىكلىرى بىلەن ئوقۇرمەننى دەرھال ئۆزىگە جەلب قىلىدۇ. دەرۋەقە، بۇ تېكىستلەرنىڭ گۈزەل - يارقىن ئاھاڭلار ، ھەربىرتلىك ئۇسسۇل ۋە مۇناسىپ مەنزىرىلەر بىلەن ئىنسانغا بېغىشلايدىغان ئىستېتىك سوۋغاتلىرى مىسلىسىزدۇر. بىز بۇ يەردە، پەقەت تېكىستلەرنىڭ بىزگە بەخش ئەتكەن سېمانتىكىلىق ئۇقۇم جەھەتتىكى ئوزۇقلىرى ھەققىدىلا قىسقىچە توختالدۇق، خالاس.

راك مۇقامى تېكىستىنىڭ يېشىمى ئۇستىدە

تەلقىنلىق مۇلاھىزە

ئۇيغۇر مۇقام تېكىستلىرى ئۇستىدىكى تەتقىقات ئۆز نۆۋىتىدە، تېكىستلەرنىڭ ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدىكى يېشىمىنى توغرا ئىزاھلاشنىمۇ بىر مۇھىم نۇقتا قىلىدۇ، ئەلۋەتتە. ھالبۇكى، راك مۇقامى تېكىستلىرىنىڭ ئالاھىدىلىكلىرى ئۇستىدە ئىزدەنگىنىمىزدە، مەزكۇر تېكىستلەرنىڭ ئەسلىي يېزىلىش شەكلى ئاساس قىلىنغان ترانسكرىپسىيىسى بىلەن « ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامى » ناملىق 13 تومлۇق كىتابتىكى ترانسكرىپسىيە ۋە يېشىملىرىنى بىرمۇبىر سېلىشتۇرۇپ، دۇرۇس بولمىغان يېشىملارنى ئەستايىدىللىق بىلەن توغرىلاپ چىقتىم. بۇ يەردە، ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى مۇھىملىرىنى تاللاپ، ئىلىم ئەھلىنىڭ مۇلاھىزىسىگە قويىمەن:

يەتتىپ ۋەسلىگە ھىممەتنىڭ جۇدالىق تاغىدىن ئۆتسەم،
ئىچىپ ۋەسلىڭ شارابىدىن قىلىپ تەڭكەش سەگاھ چالسام.

بۇيەرگە بىرىلگەن ئەسلى يېشىمى: جۇدالىق تېغىدىن ئۆتۈپ، ھىممەتنىڭ ۋىسالىغا يەتسەم، ۋەسلىڭ شارابىنى ئىچىپ، ئۇنىڭغا « سەگاھ » نى تەڭكەش قىلسام. («ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامى»، جۇڭگو قامۇس نەشرىياتى، 1997- يىل نەشرى،1 - توم، راك مۇقامى، ئۇيغۇرچە ترانسكرىپسىيە، 58- بەت)

تۇزىتىلگىنى:

يۇكسەك نىيىتىم ئەملگە ئېشىپ، جۇدالىق تېغىنى بېسىپ ئۆتسەم، ۋىسالىڭ شارابىنى ئىچىپ، ئۇنىڭغا « سەگاھ » نى تەڭكەش قىلسام.

تۇزەتمە بېرىشتىكى سەۋەب:

« ھىممەت » دېگەن سۆزنىڭ ئاساسلىق مەنىسى « يۇكسەك نىيەت: تىرىشچانلىق» دېگەن بولىدۇ. تېكىستتە دېيىلمۇاتقىنى دەسلەپ «جۇدالىق تېغىدىن ئۆتۈپ»، ئاندىن «ھىممەتنىڭ ۋىسالىغا يەتسەم » مەسىلىسى ئەمەس، بەلكى « نىيىتىم ئەملگە ئېشىپ، جۇدالىق تېغىدىن ئۆتسەم » دېگەن ئارزۇ مەسىلىسى. يەنە دېسەك، ئۇيغۇر مۇقاملىرىنىڭ ئۇچۇنچىسىنى «سەگاھ» دەپ ئاتاش توغرا ئەمەس. چۈنكى بىزدە چاغاتاي ئۇيغۇرچىسىدىن كەلگەن ۋە ئەسلى يېزىلىشى «سەشنبە»، «سەتار» بولغان سۆزلەر بارىكى، بۇلارنى ھېچقاچان «سىشەنبە»، «ستار» ئوقۇمايمىز، بەلكى « سەشەنبە = سەيشەنبە »، « سەتار = ساتار » دەيمىز. «سە» دېمەك «ئۈچ» دېگەنلىك بولىدۇ.

ئەشرەقەت مىن ئەكسى شەمسىل كەئسى ئەنۋارۇل ھۇدا،
يار ئەكسىن مەيدە كۆر دەپ جامدىن چىقتى سەدا.

ئەسلى يېشىمى:

قۇياشتەك يورۇپ تۇرغان قەدەھنىڭ شولىسىدىن ھىدايەت نۇرى چاقنىدى، جامدىن: « يارنىڭ ئەكسىنى شارابتا كۆرگىن » دېگەن سادا چىقتى. (يۇقىرىقى ئەسەر، 58- بەت)

تۇزىتىلگىنى:

قەدەھتىكى شارابقا چۈشكەن قۇياش شولىسىدىن ھىدايەت نۇرى چاقنىدى، قەدەھتىن: «يارنىڭ

شولىسىنى شارابتا كۆرگىن›› دېگەن ساداً چىقتى.

سەۋەب:

بۇ بەيىتتىكى بىرىنچى مىسرا مۇكەممەل بىر ئەرەبچە جۈملە بولۇپ، « ئەشرەقەت ›› بۇ جۈملىنىڭ ئايال سىيغىلىق پېئىلى: « ئەنۋارۇل هۇدا ›› بولسا، جۈملىنىڭ فائىل (ھەربىكەتنى ئورۇنلىغۇچى) قىسمى: « مىن ›› ئالدى قوشۇلغۇچى: « مىن ئەكسى شەمسىل كەئسى›› قىسمى ئەرەبچىدە، « جار ـ مەجرۇر ›› دېيىلىدىغان ھالەت بۆلەك ھېسابلىنىدۇ. مەزمۇن جەھەتتىن ئېيتساق، « ھىدايەت نۇرى ›› قەدەھنىڭ شولىسىدىن ئەمەس، بەلكى « قەدەھتىكى شارابقا چۈشكەن قۇياشنىڭ شولىسىدىن ›› چاقنىدىكى، ئۇ قۇياش باشقا بىرسى ئەمەس، دەل ئاشۇ قەدەھتىكى شارابقا شولىسى چۈشكەن « يار ›› دۇر. ئەسلىي يېشىمدە، بۇ ئۇقۇم يورۇتۇلمىغاچ، ئۇنى « خاتا يېشىم » دەيمىز.

ئەي خۇش ئول مەيكىم ئاڭا زەرف ئولسا بىر سىنغان سوفال،
جام ئولۇر گىيتىنەما جەمشىد ئانى ئىچكەن گەدا.

ئەسلى يېشىم:

ئەي، مەي شۇنداق ياخشى نەرسىكى، قۇيۇلغان قەدەھ سۇنۇق ساپال بولسىمۇ، ئۇ جەمشىد تىلەپ ئىچكەن جاھاننەماغا تەڭ جامدۇر. (قارالڭ: 1 ـ توم، يېشىم قىسمى، 58 ـ بەت)

تۇزىتىلگىنى:

ئەي، مەي شۇنداق ياخشى نەرسىكى، ئۇ قۇيۇلغان قاچا سۇنۇق ساپال بولسىمۇ، كىشىنى جەمشىد تىلەپ ئىچكەن « گىيتىنەما ›› (جاھاننى كۆرسەتكۈچى) جامى ھېس قىلدۇرىدۇ.

جامى مەي گەر ئۆيلەدۇر ئول جام ئۇچۇن قىلماق بولۇر،
يۇز جەھان ھەر دەم نىسار ئول مەي ئۇچۇن مىڭ جان فىدا.

ئەسلى يېشىم:

جام ۋە شاراب شۇنداق نەرسىكى، ئۇ جام ئۇچۇن يۇز جاھاننى چاچقۇ قىلىپ، مىڭ جاننى پىدا قىلسا ئەرزىيدۇ.(يۇقىرىقى بەت).

تۇزىتىلگىنى:

شاراب جامى ئاشۇنداق ياخشى نەرسە ئىكەن، بۇ ھالدا، جام ئۇچۇن ھەر نەپەسته يۇز جاھاننى چاچقۇ قىلسا، شاراب ئۇچۇن مىڭ جاننى پىدا قىلسا، ئەرزىيدۇ.

ۋەھدەتى بولغاي مۇيەسسەر مەي بىلە جام ئىچرەكىم،
جامۇ مەي لەفزىن دەگەن بىر ئىسىم ئىلە قىلغاي ئەدا.

ئە. يېشىم (ئەسلى يېشىم):

ۋەھدەتكە مەي ھەم جام بىلەنلا ئېرىشىش مۇمكىن، كىم مەي بىلەن جام سۆزىنى تىلغا ئالسا، ئۇنى ئىپادە قىلالايدۇ. (يۇقىرىقى ئەسەر، 59 ـ بەت)

ت (تۇزىتىلگىنى):

ۋەھدەت (بىرلىك) كە مەي ۋە جام بىلەنلا ئېرىشىش مۇمكىن. شۇڭا ، « مەي ›› ، « جام›› دېگەن سۆزلەر ئادەتتە، « جامۇ مەي ›› دەپ، بىرلا ئىسىم بىلەن ئىپادە قىلىنىدۇ.

ساقىيا مەن يۇتماغان خۇنابى ھىجران قالدىمۇ،
بەرمەسەڭ مەي ئەمدى قان يۇتماقغا ئىمكان قالدىمۇ؟

ئە. يېشىم:
ئەي ساقى، مەن يۇتمىغان ھىجرانلىقنىڭ قانلىق ياشلىرى قالدىمۇ، مەي بەرمىسەڭ ئەمدى قان يۇتقۇدەك ئىمكان قالدىمۇ؟ (يۇقىرىقى ئەسەر 59 ـ بەت)
ت: ئەي ساقي، مەن يۇتمىغان ھىجرانىڭ قانلىق يېشى قالدىمۇ: مەي بەرمىسەڭ، ئەمدى قان ئىچىش كېرەك بولدىمۇ؟

ئەي پەرىزادى زەمانىم يوقتۇر قەدرىڭ سەنىڭ،
تاجى سەر قىلسام ياراشۇر ساڭا ئوخشا يارنى.

ئە. يېشىم:
ئەي، زامانىڭ پەرىزاتى، قەدرىڭگە يېتەلمىدىم، سېنىڭدەك يارنى بېشىمغا تاج قىلسام ياراشاتتى. (يۇ. ئە. ‹يۇقىرىقى ئەسەر› 63 ـ بەت).
ت: ئەي زامانىڭ پەرىزاتى، سەن بىباھاسەن، سېنىڭدەك يارنى بېشىمغا تاج قىلسام ياراشىدۇ.

گەر مۇسۇلمانزادە بولساڭ قىل قەلەندەرغە كەرەم،
جەۋرۇزۇلمۇڭ بىرلە سەن ئۆلتۈرمەگىل بۇ زارنى.

ئە. يېشىم:
ئەگەر دىلىڭدا ئىمانىڭ بولسا، قەلەندەرگە مەرھەمەت قىل، بۇ بىچارىنى جەبىر ـ زۇلمىڭ بىلەن ئۆلتۈرۈپ قويما. (يۇ. ئە. 63 ـ بەت)
ت: ئەگەر مۇسۇلمان بالىسى بولساڭ، مەرھەمەت قىل، بۇ بىچارىنى جەبىر ـ زۇلمۇڭ بىلەن ئۆلتۈرۈپ قويمىغىن.

كۆز سالما ئەرۇسى دۇن رۇخسارىغا ئەي مەھزۇن،
ھەر گۇن نەچە سەندەكنى ئازغۇردى بۇ مەككارە.

ئە. يېشىم:
ئەي مەھزۇن، زامان گۈزەللىرىنىڭ رۇخسارىغا كۆز تاشلىما، ئۇ ھەر كۈنى سەندەكتىن نەچچىنى ئازدۇرغان. (يۇ. ئە. 64. بەت)
ت: ئەي مەھزۇن، زامان گۈزىلىنىڭ رۇخسارىغا نەزەر تاشلىما، ئۇ مەككار ھەر كۈنى سەندەكتىن نەچچىنى ئازدۇرىدۇ.

تىشلەپكى ساچىڭ ئۆردۈڭ ئاچقاندا پەرىشان قىل،
ئافاق سەۋادىندا جان رايىھەسىن بۇتىرات.

ئە. يېشىم:
چېچىڭنى چىشلەپ ئۆرۈدۈڭ، يەشكىنىڭدە ئۇنى يايغىن ۋە خۇددى ئۇپۇق قارائغۇلاشقاندا جان ھىدىدەك چېچىڭنىڭ خۇش پۇرىقىنى تارقاتقىن. (يۇ. ئە. 64 ـ بەت)
ت: چېچىڭنى چىشلەپ ئۆرۈدۈڭ، يەشكىنىڭدە ئۇنى يايغىن ـ دە، پۈتۈن ئالەمگە ئۇنىڭ جان ھىدىدەك خۇش پۇرىقىنى تارقاتقىن.

ئارەز قۇياشىن ئاچىپ ئەشكى قۇرۇغان كۆزنى،

كۆپ ھەجرىدە يىغلاتتىڭ بىر ۋەسلىدە ھەم يىغلات.

ئە. يېشىم:

قۇياشتەك جامالىڭنى كۆرسەت، پىراقىڭدا كۆپ يىغلاپ ياشلىرى قۇرغان كۆزۈمنى ۋەسلىڭ بىلەنمۇ بىر قېتىم يىغلات. (يۇ. ئە. 65ـ بەت)

ت: چىراي قۇياشىنى ئېچىپ، پىراقىڭدا كۆپ يىغلاپ ياشلىرى قۇرغان كۆزنى ۋەسلى بىلەنمۇ بىر قېتىم يىغلات.

چۇ خەلقدىن قاچىپ دەير ساري يۈزلەندىم،
رەقىقلەر بىلىڭىز ۋەھشىئى بەيابانمەن.

ئە. يېشىم:

كىشىلەر ئارىسىدىن قېچىپ، مەيخانىغا يۈزلەندىم، ئەي دوستلار، بىلىپ قويۇڭلاركى، مەن بايا‌ۋاندىكى ۋەھشىيلەرگە ئوخشاپ قالدىم. (يۇ. ئە. 66ـ بەت)

ت: كىشىلەر ئارىسىدىن قېچىپ، مەيخانىغا يۈزلەندىم، دوستلار، بىلىپ قويۇڭلاركى، مەن بايا‌ۋاندىكى بىر ۋەھشىيمەن.

رەھمەت ئىشىكىن مەشرەبكە ئاچغىل،
ئىشقىڭ كويىدا ئۆلگەلى كەلدىم.

ئە. يېشىم:

مەشرەبكە رەھمەت ئىشىكىنى ئاچ، ئىشقىڭنىڭ كوچىسىدا ئۆلگىلى كەلدىم. (يۇ. ئە. 70ـ بەت)

ت: مەشرەبكە رەھمەتلىك بولۇش ئىشىكىنى ئېچىپ بەرگىن، ئىشقىڭنىڭ كوچىسىدا ئۆلگىلى كەلدىم.

تا كىيدى قىزىل ئۆزىنى زىيبا قىلايىن دەپ،
ئوت ياقتى جەھان مۈلكىدە غەۋغا قىلايىن دەپ.

ئە. يېشىم:

ئۆزىنى زىيبا قىلىمەن دەپ قىزىل كىيىنگەنىدى، جاھان مەملىكىتىگە ئوت يېقىپ، غوۋغا چىقىرىشقا باشلىدى. (يۇ. ئە. 75ـ بەت)

ت: ئۆزىنى زىيبا قىلىمەن دەپ قىزىل كىيىنگەنىدى، نەتىجىدە، جاھان مەملىكىتىگە غوۋغا ئوتىنى ياققان بولدى.

ت.س: مەزكۇر ئەسلىي يېشىمدە، چاغاتاي ئۇيغۇر تىلىدىكى كۆپ ئۇقۇملۇق "تا" يارەمچى سۆزىنىڭ بۇ يەردە ئاڭلىتىۋاتقان مەنىسىگە ئەھمىيەت بېرىلمىگەنلىكتىن، يېشىم پاساھەتسىز، ئۇقۇم خۇنۇك بولۇپ قالغان.

مەشىئاتە بىلە جىلۋەدە كۆرسەتتى قەددىنى،
مەندەك نەچە دىۋانەنى شەيدا قىلايىن دەپ.

ئە. يېشىم:

مەندەك نەچچىلىگەن دىۋانىلەرنى شەيدا قىلىش ئۈچۈن، پەردا‌ز بىلەن چىقىپ، جىلۋىلىنىپ

بويىنى كۆرسەتتى. (يۇ. ئە. 75 ـ بەت)

ت: مەندەك نەچچە مەجنۇننى شەيدا قىلاي دەپ، پەرداز قىلىپ، جىلۋە بىلەن بويىنى كۆرسەتتى.

ت.س: چاغاتاي ئۇيغۇر تىلىدا، "دىۋانە" كەلىمىسىنىڭ بىرىنچى مەنىسى "مەجنۇن"، "ئەقىلدىن ئازغان" دېگەن بولىدۇ. ئۇنى ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدا، "تىلەمچى" ئۇقۇمىدا ئىشلىتىلىۋاتقان "دىۋانە" بىلەن ئىپادىلەش توغرا يېشىم ھېسابلانمايدۇ.

ئىككىنچى باب

چەببەيات مۇقامىنىڭ تېكىستى

(ترانسكرىپسىيە ۋە يېشىم)

چوڭ نەغمە
مۇقەددىمە

1 ـ ئۇسالى ھەجرىدىن نالان كۆرەرمەن جانى زارىمنى،
ماڭا، يا رەب، نەسىب ئەتسەڭ نە بولغاي گۈلئۇزارىمنى.
يېشىمى: ھەسرەتلىك جېنىم ئۇسال پىراقىدا ناله ـ پىغان چېكىۋاتىدۇ. ئەي پەرۋەردىگار، گۈل يۈزلۈكۈمنى ماڭا نېسىپ قىلساڭ بولماسمىدى؟

2 ـ نەچە بىرەھىم ئىلكىگە بولۇپمەن مۇبتەلا ئاخىر،
ساۋۇرمىشلار ھەۋاغا ھەرگۈنى غەمكىن غۇبارىمنى.
قانداق بولۇپ بىر رەھىمسىزنىڭ قولىغا مۇپتىلا بولۇپ قالدىمكىن، ئۇ ھەر كۈنى غەمكىن غۇبارىمنى كۆككە سورىۋاتىدۇ.

3 ـ تاپىپ ئىشقىم كەمال ئانداغكى روھى ۋامىقۇ فەرھاد،
كەلىپ پەرۋانە ياڭلىغ ئۆيرۈلۈر شەمئى مەزارىمنى.
ئىشقىم شۇنداق كامالەتكە يەتتىكى، ۋامىق بىلەن فەرھادنىڭ روھى كېلىپ، مازىرىمنىڭ شامىنى پەرۋانىدەك ئايلىنىدۇ.

4 ـ كۆرۈپ ئەھلى تەماشا نەۋ باھارى لالەزارى دەر،
باغىر قانىن شەفەقگۈن ئەيلەگەن كاھى ئۇزارىمنى.
يۇرەك قېنىمنىڭ سامانىدەك چىرايىمنى شەپەق رەڭگىگە كىرگۈزگەنلىكىنى كۆرگەن تاماشىچىلار بۇ باھارنىڭ لالىزارىمكىن دەپ قالىدۇ.

5 ـ دەگىل بۇ ئۇمرى ئالەمدىن ۋەفانى كۆرمەدىم ھەرگىز،
بۇ دەھر ئىچرە نەفەس ئالغۇنچە بىلمەسمەن تۇزارىمنى.
بۇ دۇنيادا نەپەس ئالغۇچىلىك تۇرالمىشىمنى بىلمەيمەن، چۈنكى بۇ ئالەمدىكى ئۆمرۈمدىن ھەرگىز ۋاپا كۆرمىدىم.

6 ـ ئەگەر گۈل پەردەدە بولسا،نەچۈك ئارام ئالۇر بۇلبۇل،

يۈز ئاچقىل، بىقەرار ئەتكىل، بۇ جانى بىقەرارىمنى.
يۈزۈڭنى ئاچ، بۇ تاقەتسىز جېنىمنى تېخىمۇ تەلپۈندۈر، ئەگەر گۈل ئۈزىنى ئىقابلىسا، بۈلبۈل قانداق ئارام تاپالايدۇ؟

7 ـ نەچەكىم خەستە جاندۇرمەن مەيى لەئلىڭگە، ئەي ساقي،
تەبەسسۇم جامىنى پۈر ئەيلەگىل، دەفئ ئەت خۇمارىمنى.
ئەي ساقي، لېۋىڭنىڭ شارابى ئۈچۈن، جېنىم كۆپ دەرد چەكتى؛ تەبەسسۇم جامىنى تولدۇرۇپ، مېنى خۇماردىن چىقارغىن.

8 ـ جەمالىڭدىن نەچە مەھرۇم ئولۇپ مەھزۇن يۈرۈي، جانا،
ۋىسالىڭ بىرلە مەمنۇن قىل دىلى ئۇمىدۋارىمنى.
ئەي جان، جامالىڭدىن مەھرۇم بولۇپ قاچانغىچە غەمكىن يۈرۈيمەن؟ ۋىسالىڭ بىلەن ئۇمىدۋار دىلىمنى مەمنۇن قىلغىن.

9 ـ بولۇرمەن شاد كۆكسۈم داغىنى قايغۇ قاناتقاندىن،
كۆرۈپ خۇرسەند ئولۇپ بىرەھم ئاچىلغان لالە زارىمنى.
كۆكسۈمدىكى جاراھەتنى قايغۇنىڭ قاناتقانلىقىدىن خۇشالمەن. چۈنكى ئۇ رەھىمسىز يار بۇ ئېچىلغان لالىزارىمنى كۆرسە خۇشال بولۇپ قالار.

10 ـ ئەگەر ئەنقا ئالۇر بولسا نىشان، مەندىن نىشان تاپماس،
فەنا دەشتىدە نا پەيدا كۆرەرمەن مەرغزارىمنى.
ئۇمۇر مايىسىزارىمنىڭ يوقلۇق چۆلىدە تۇگەشكەنلىكىنى كۆردۈم. شۇڭا ئەنقا قۇشى ئىزدىگەن تەقدىردىمۇ مەندىن نىشانە تاپالمايدۇ.

11 ـ لىقا مۇمكىن ئەمەس تەجرىد ھاسىل قىلمايىن، ئەرشىي،
خەزان بەرگى كەبى بەرباد ئەيلەي ھەرنە بارىمنى.
ـ ئەرشىي.
ئەي ئەرشىي، ئۆزلۈكتىن كەچمەي تۇرۇپ، ۋىسالغا يېتىش مۇمكىن ئەمەس. شۇنىڭ ئۈچۈن، خازان بولغان يوپۇرماققا ئوخشاش بارلىقىمنى بەرباد قىلاي.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى ھەزەجى مۇسەممەنى سالىم
مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن
- - - v - - - v - - - v - - - v

تەئەززە

1 ـ ئارەزىن ياپقاچ كۆزۈمدىن ساچىلۇر ھەر لەھزە ياش،
ئۆيلەكىم پەيدا بولۇر يۇلدۇز، نىھان بولغاچ قۇياش.
ئۇ يۈزىنى ياپسىلا، كۆزۈمدىن بىھىساب ياشلار تۆكۈلىدۇكى، خۇددى قۇياش پېتىپ كەتسىلا، ئاسمانىنى يۇلتۇزلار قاپلىغاندەك.

2 ـ قۇتى بىر بادامۇ دەيرىم گۈشەئى مىھراب ئەدى،
غارەتى دىن ئەتتى ناگاھ بىر بەلالىق كۆزۇ قاش.
بالاخور كۆز بىلەن قاش توساتتىن دىنىمنى بۇلاپ كەتكەچكە، بىر تال بادام ئۇزۇقۇم، مەيخانىنىڭ بىر بۇلۇڭى مېھراب بولۇپ قالدى.

3 ـ بۇ دەما ـ دەم ئاھىم ئىفشا ئەيلەر ئول ئاي ئىشقىنى،
سۇبھىنىڭ پات ـ پات دەمى ئانداقكى ئەيلەر مىھر فاش.
خۇددى تاك سەھەرنىڭ سەلكىن شامىلى قۇياشنىڭ چىقىشىدىن بېشارەت بەرگەندەك، تىنىمسىز چىقىۋاتقان بۇ ئاھىم ئۇ ئاينىڭ ئىشقىنى ئاشكارىلاپ تۇرىدۇ.

4 ـ بۇسەئى قىلماق مۇرۇۋۋەت ئەسرۇ قاتىقدۇر، ۋەلېك،
دەسەم ئاغزى ئىچرە ئايتۇر لەئل ھەم بار نەۋئى تاش.
«سېخىيلىق بىلەن بەرەر قېتىم سۆيدۈرمىدىڭ، بەك قاتتىق ئىكەنسەن» دېسەم، ئۇ : «ياقۇتمۇ قاتتىق تاشنىڭ بىر خىلىغۇ» دەپ پىچىرلىدى.

5 ـ ناۋەكىڭ كۆڭلۈمگە كىرمەك جان تالاشماقمۇ ئىكىن،
كىم قىلۇر پەيكانىنى كۆڭلۈم بىلە جانىم تالاش.
ئوقۇڭنىڭ يۈرىكىمگە قادالغانلىقى مەندىن جان تالاشقانلىقىمكىن، ئەما جېنىم بىلەن يۈرىكىم سېنىڭ ئوقۇڭنى تالىشىدىغانلىقى راست.

6 ـ ئۇمرى جاۋىد ئىستەسەك فەرد ئولكى بوستان خىزرىدۇر،
سەرۋكىم دەئب ئەيلەدى ئازادەلىغ بىرلە مەئاش.
ئەبەدىيلىك ھايات ئىزدىسەك يالغۇزلۇقنى ئىختىيار قىل. چۈنكى سەرۋى دەرىخى ئەركىن ـ ئازادە ئۆسۈپ ئادەتلەنگەچكە، بوستاندا ھەمىشە كۆكلەپ تۇرىدۇ.

7 ـ قاشى ئالىندا نەۋائىي بەرسە جان، ئەيب ئەتمەڭىز،
كىم بۇدۇر مىھراب، بىر ـ بىر قوينۇسىدۇر بارچە باش.
نەۋائىي ئۇنىڭ قېشى ئالدىدا جان بەرسە ئەيىبلىمەڭلار، چۈنكى ئۇ ھەممە ئادەم باش قويىدىغان مېھرابقۇ.

ـ نەۋائىي

تەئەززە چۈشۈرگىسى

قاشى ئالىندا نەۋائىي بەرسە جان، ئەيب ئەتمەڭىز،
كىم بۇدۇر مەھراب، بىر - بىر قويغۇسىدۇر بارچە باش.
- نەۋائىي.

نەۋائىي ئۇنىڭ قېشى ئالدىدا جان بەرسە ئەيىبلىمەڭلار، چۈنكى ئۇ ھەممە ئادەم باش قويىدىغان مېھرابقۇ.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەھزۇف
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلۇن
- ٧ - - - ٧ - - - ٧ - - - ٧ -

نۇسخە

1 - دەريغاكىم، مەنى تاشلاپ بۇگۈن ئول دىلرەبا كەتتى،
قالىپدۇرلار نەچە نائاشنا، ئول ئاشنا كەتتى.
ۋاي ئېسىت، بۇگۈن ئۇ دىلرەبا مېنى تاشلاپ كەتتى: بىر مۇنچە ياتلار قېلىپ، ئۇ دوست كەتتى.

2 - نەزەردىن كەتتى ئاتىن ئويناتىپ ئول چابۇكى چالاك،
ئىزىنىڭ تۇفراغىن كۆزۈمگە ئەيلەپ تۇتىيا، كەتتى.
ئۇ چەۋەندائ ئېتىنى ئويناتىپ، نەزەردىن غايىب بولدى: ئىزىنىڭ توپىسىنى كۆزۈمگە تۇتىيا قىلىپ قويۇپ كەتتى.

3 - نەسۇد ئەمدى ئەگەرچە بولسا چۈن خور مۇھرەلەر پەيدا،
نەتەي ئەمدى ئىكى ئالەمنى، دۇررى بەبەھا كەتتى.
ھەر قانچە قۇياشتەك پارلاق مارجانلار بولسىمۇ، ئۇنىڭ نېمە پايدىسى، ئەمدى ئىككى ئالەمنى نېمە قىلاي، باھاسىز گۆھەر كەتتى.

4 - خۇشا بەزمى ۋىسالىدىن نەچە گۈن كامران ئەردىم،
بۇ گۈن مەھتاب ئەينىم تىيرە ئەيلەپ مەھلىقا كەتتى.
خەيرىيەت، ئۇنىڭ ۋىسال بەزمىسىدىن بىر نەچچە كۈن بەختىيار بولغان ئىدىم. بۇگۈن نۇرلۇق كۆزۈمنى قاراڭغۇلاشتۇرۇپ، ئۇ ئاي سۇرەتلىكىم كەتتى.

5 - ئەبەس مەھبۇبلاردىن ئەمدى ئۇمىدى ۋەفا قىلماق،
ئەسىرى دەردى ھىجران ئەيلەبان ئول بىۋەفا كەتتى.
ئەمدى مەھبۇبلاردىن ۋاپا كۈتۈش پايدىسىز ئىش بولۇپ قاپتۇ. ئۇ ۋاپاسىز مېنى ھىجرانلىق دەردىگە

ئەسىر قىلىپ قويۇپ كەتتى.

6- نەچۈك بىر بىيۈەفا، بىر شوخ زالىم، شوخ ئەدى، يارەب،
تۇمەن دەرد ئىلە بەس ئەرشىينى ئەيلەپ بىنەۋا كەتتى.

ئەي پەرۋەردىگار، ئۇ قانداق بىر بىۋاپا، بىر شوخ، زالىم ئىدىكەن، ئەرشىينى تۇمەنمىك دەرد بىلەن بىچارە قىلىپ قويۇپ كەتتى.

- ئەرشىي

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى ھەزەجى مۇسەممەنى سالىم
مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن
- - - v - - - v - - - v - - - v

مۇستەھزاد

بىرىنچى ئاھاڭ

1- ئەي مەلاھەت كىشۋەرىنىڭ خەيلىغە سۇلتانمۇ سەن،
بىر باقىپ كۆڭلۈمنى ئالدىڭ ئافەتى دەۋرانمۇ سەن.

ئەي، ھۆسن مەملىكىتىنىڭ سۇلتانىمۇ سەن، بىر قارىشىڭ بىلەنلا كۆڭلۈمنى رام قىلىۋالدىڭ، سەن جاھانغا ئاپەت سالغۇچىمۇ؟

2- كۆڭلۈم ئالدىڭ ئەرسە ھەرگىز باقمادىڭ، ئەي مەھلىقا،
دۇرمۇ سەن يا لەئلىمۇ يا خۇد لەبى مەرجانمۇسەن.

ئەي ئاي يۈزلۈكۈم، كۆڭلۈمنى ئۇۋلىۋېلىپلا پەقەت قارىماس بولىۋالدىڭ، سەن مەۋايىتمۇسەن، ياقۇتمۇسەن ياكى مارجانمۇسەن؟

3- ئۆلتۈرۈرسەن، كۆيدۈرۈرسەن فۇرقەتىڭدە، ئەي پەرى،
يىغلاتىپ ھەم كۈلدۈرۈرسەن بىر بەلايى جانمۇسەن.

ئەي پەرى، جۇدالىق ئوتۇڭدا كۆيدۈرىسەن، ئۆلتۈرىسەن، ھەم يىغلىتىپ ھەم كۈلدۈرىسەن، سەن جاننىڭ بىر بالاسىمۇ؟

4- ئاتەشى ئىشقىڭنى ياقدىڭ بۇ ۋۇجۇدۇمغا بۇ گۈن،
دوستۇمۇ سەن، دۈشمەنمۇ سەن، مەن بىلمەدىم جانانمۇ سەن.

بۇگۈن ۋۇجۇدۇمغا ئىشقىڭنىڭ ئوتىنى ياقتىڭ، بىلەلمىدىم، سەن ماڭا دوستمۇ، دۈشمەنمۇ ياكى جانانمۇ؟

5- گۈل يۈزۈڭغە ئەندەلىب يەڭلىغ قىلىپ زار ئەيلەدىڭ،

گۈلمۇ سەن يا خارمۇسەن يا ھۇرمۇ سەن، غىلمانمۇسەن.
مېنى بۇلبۇلغا ئوخشاش گۈل يۇزۈڭگە زار قىلىپ قويدۇڭ: سەن گۈلمۇ، تىكەنمۇ، ھۇرمۇ ياكى غىلمانمۇسەن؟

6 ـ گۈل سىفەت گۈللۈقدا تۇرساڭ نەستەرىن بولغاي خەجىل،
كۆرمەدىم ھەرگىز مەلالىلىقدا، لەبى خەندانمۇ سەن.
گۈلشەن ئىچىدە گۈلدەك تۇرساڭ، نەستەرىن گۈلى خىجالەتچىلىكتە قالىدۇ. سېنىڭ غەمكىن بولغىنىڭنى مۇتلەق كۆرمىدىم، كۈلۈپ تۇرغان لەۋمۇسەن؟

7 ـ جىلۋە ئەيلەپ چىقساڭ ئۆيدىن رەشك ئەيلەر مۇشتەرى،
ھۇسن ئىقلىمىغا گويا بىر ماھى تابانمۇ سەن.
ئۆيدىن جىلۋىلىنىپ چىقساڭ، مۇشتەرى يۈلتۈزىمۇ رەشك قىلىدۇ. ياكى سەن ھۆسن ئېلىنىڭ نۇرلۇق ئېيىمۇ!؟

8 ـ كۆرمەدىم بۇ فانىدا سەندەك مەلاھەتلىك كىشى،
يا پەرىسەن، يا مەلەكسەن، بىلمەدىم، ئىنسانمۇ سەن.
بۇ پانىي ئالەمدە سەندەك بىر گۈزەلنى كۆرگىنىم يوق: ھۆرمۇسەن، پەرىشتەمۇسەن ياكى ئىنسانمۇسەن، ھېچ بىلەلمىدىم.

9 ـ گۈلسۈرخ يەڭلىغ يۇزۈڭغە بۇ بىلال بىچارەنى،
ئەيلەدىڭ مانەندى بۇلبۇل، غۇنچەئى رەيھانمۇ سەن.
ـ بىلال نازىم
بۇ بىچارە بىلالنى ئەتىر گۈلدەك يۇزۈڭگە زارىققان بۇلبۇلغا ئوخشاش تەلمۇرىدىغان قىلىپ قويدۇڭ، سەن يا گۈلنىڭ غۇنچىسىمۇ؟

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەھزۇف
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلۇن
ـ ۷ ـ ـ ـ ۷ ـ ـ ـ ۷ ـ ـ ـ ۷ ـ

ئىككىنچى ئاھاڭ

1 ـ نەزاكەت بوستانىدا قەددىڭ سەرۋى خىرامانمۇر،
مەلاھەت گۈلىستانىدا يۈزۈڭ گۈلبەرگى خەندانمۇر.
قەددىڭ نازاكەت بوستانىنىڭ گۈزەل سەرۋىسى، يۈزۈڭ ھۆسن گۈلىستانىنىڭ ياپراقلار ئارىسىدا ئېچىلغان گۈلىدۇر.
2 ـ ساڭا كىم بىقەرار ئەرمەس، كۆرەي دەپ ئىنتىزار ئەرمەس،
جەمالىڭ ئافتابىغە ھەمە زەررانى رەقساندۇر.

جامالىڭنى كۆرۈشكە ئىنتىزار ۋە بىقارار بولمىغان كىم بار؟ ھەممە ئادەم قۇياشتەك جامالىڭ ئەتراپىدا زەررىلەردەك ئايلىنىدۇ.

3- زىھى ھۈسنۈڭ سىفاتىدا مەنى شەيدايىكىم سەندىن،
چەمەنلەر ئىچرە كىرسەڭ ئەنجۇمەنلەر ئىچرە داستاندۇر.

ئەگەر گۈلزارلىققا كىرسەڭ، ئۇ يەردىكى يىغلىشىلاردا گۈزەل ھۈسنۈڭنى مەدھىيىلەپ، داستان سۆزلەۋاتقانلىقىمنى كۆرىسەن.

4- نەدىن مەن بولماغايمەن ئادەمىيلەر شاھى ئالەمدە،
كى بۇلبۇل دىلگۈشا گۈفتارى بىرلە شاھى مۈرغاندۇر.

مەن نېمىشقا دۇنيادىكى ئادەملەرنىڭ شاھى بولالمايمەن، بۇلبۇلمۇ ئۆزىنىڭ كۆڭۈلنى شادلاندۇرغۇچى ناۋاسى بىلەن قۇشلارنىڭ پادىشاھىغۇ!

5- زەمان پۈر شورىشۇ، ئافاق پۈر فىتنە، جەھان ھاسىد،
خەلايىق كۆزلەرىدىن غەيبدەك مەشھۇرىي پىنھاندۇر.
- مەشھۇرىي.

زامان غەۋغاغا، دۇنيا پىتنىگە، جاھان ھەسەتخورلارغا تولغان، شۇڭا مەشھۇرىي ئۆزىنى كىشىلەرنىڭ كۆزىدىن قاچۇرۇپ، يوشۇرۇنغاندۇر.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى ھەزەجى مۇسەممەنى سالىم
مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن
- - - ٧ - - - ٧ - - - ٧ - - - ٧

مۇستەھزاد چۇشۇرگىسى

گۈلسۇرخ يەڭلىغ يۇزۇڭغە بۇ بىلال بىچارەنى،
ئەيلەدىڭ مانەندى بۇلبۇل، غۇنچەئى رەيھانمۇ سەن.
- بىلال نازىم

بۇ بىچارە بىلالنى ئەتىر گۈلدەك يۇزۇڭگە زاريقىان بۇلبۇلغا ئوخشاش تەلمۇرىدىغان قىلىپ قويدۇڭ، سەن يا گۈلنىڭ غۇنچىسىمۇ؟

جۇلا

1- ياھۇ - يارەي، ئاللاھ يەي،
بىر گۈل يارەي، ئاللاھ يەي.
ئاتەش كۆزلۈك جانانىم،

جانانىمەي، ئاللاھ يەي،
ۋاي، ئاللاھ يەي، دوست ئاللاھ يەي،
ۋاي،ئاتەش كۆزلۈك جانانىم.
مەن سەنى كۆرۈپ جانان، غەمگە مۇبتەلا بولدۇم.
ئوت ياقدىك يۈرەكىمگە، ئاشىق بىقارار بولدۇم.

ئەي جانان، مەن سېنى كۆرۈپلا غەمگە مۇپتىلا بولدۇم؛ يۈرىكىمگە ئوت ياقتىك، تاقەتسىز ئاشىق بولدۇم.

نەقرات:

ياھۇ ـ يارەي، ئاللاھ يەي، بىر گۈل يارەي، ئاللاھ يەي.
ئاتەش كۆزلۈك جانانىم، جانانىمەي، ئاللاھ يەي،
ۋاي، ئاللاھ يەي، دوست ئاللاھ يەي، ۋاي،ئاتەش كۆزلۈك جانانىم.

2ـ ئايغا ئوخشايدۇر يۈزۈڭ،
چولپانغا ئوخشايدۇر كۆزۈڭ.
ئوخشايدۇر نەبات قەندگە،
شۇ سەنىڭ شىرىن سۆزۈڭ.

يۈزۈڭ ئايغا ئوخشايدۇ، كۆزۈڭ چولپان يۇلتۇزىغا ئوخشايدۇ؛ سېنىڭ شېرىن سۆزۈڭ بولسا، قەنت ـ ناۋاتقا ئوخشايدۇ.

ئا، ياھۇ ـ يارەي، ئاللاھ يەي،
ئا، بىر گۈل يارەي، ئاللاھ يەي.
ئاتەش كۆزلۈك جانانىم،
جانانىمەي، ئاللاھ يەي،
ۋاي، ئاللاھ يەي، دوست ئاللاھ يەي،
ۋاي، ئاتەش كۆزلۈك جانانىم.

3ـ ئاي بولدى، يىلمۇ بولدى،
سەنىڭ ئوتۇڭدا كۆيگەلى.
ئىنتىزار بولدۇم ئەجەب،
ئاي يۈزۈڭنى كۆرگەلى.

سېنىڭ ئوتۇڭدا كۆيۈۋاتقىنىمغا ئاي توشۇپ، يىلمۇ بولۇپ قالدى. ئايدەك يۈزۈڭنى كۆرۈشكە ئەجەبمۇ ئىنتىزار بولدۇم.

ياھۇ، يارەي، ئاللاھ يەي،
ئا، بىر گۈل يارەي، ئاللاھ يەي.
ئاتەش كۆزلۈك جانانىم،
جانانىمەي، ئاللاھ يەي،
ۋاي، ئاللاھ يەي، دوست ئاللاھ يەي،

ۋاي،ئاتەش كۆزلۈك جانانىم.

4- ئاللاھ، ئاتىم سەمرىمەيدۇر،
ئەگىز ئوتىدا.
يۈرەك - باغرىم پارە بولدى،
يارنىڭ ئوتىدا.

ئاللاھ، ئېگىزلىقتىكى ئوت بىلەن ئېتىم سەمرىمەيدۇ؛ يارنىڭ ئىشق - مۇھەببەت ئوتىدا يۈرەك - باغرىم پارە - پارە بولدى.

5 - ئاللاھ، يارىم جەمالىگىدىن،
بولدۇم ۋەيرانە.
ئىشق ئوتى يامان ئەكەن،
قىلدى دېۋانە.

ئاللاھ، ئەي يارىم، جامالىگىنى كۆرگەندىن بۇيان، ئىشق - مۇھەببەت ئوتۇگىدا ۋەيران بولدۇم؛ ئىشق ئوتى دېگەن ھەقىقەتەن يامان ئىكەن، مېنى مەجنۇن قىلىۋەتتى.

ياھۇ، يارەي، ئاللاھ يەي،
ئا، بىر گۈل يارەي، ئاللاھ يەي.
ئاتەش كۆزلۈك جانانىم،
جانانىمەي، ئاللاھ يەي،
ۋاي، ئاللاھ يەي، دوست ئاللاھ يەي،
ۋاي، -ئاتەش كۆزلۈك جانانىم.
- خەلق قوشاقلىرىدىن.

سەنەم

1- دىلبەرا، ماڭا سەنەمدەك يارۇ جانان قايىدۇر،
ساڭا ھەم مەندەك ئەل ئىچرە زارۇ ھەيران قايىدۇر.

ئەي دىلبەر، ماڭا سېنىڭدەك يار ۋە جانان نەدە، ساڭىمۇ كىشىلەر ئارىسىدا مېنىڭدەك زارىققان ۋە ھەيرانىي بولغانلار بارمۇ؟

2- يۈرەكىم بولدى جەراھەت، باغلادى زەردابۇ قان،
سەنى كەبى مەرھەم قىلۇر يارى قەدىردان قايىدۇر.

يۈرىكىم يارىلىنىپ قان - زەردابقا تولدى، ئۇنىڭغا شىپالىق بېرەلەيدىغان ساڭا ئوخشاش قەدىردان يار نەدىن تېپىلىدۇ.

3- خەستەيۇ بىمار ئولۇپ، يولۇڭدا ياتسام مۇردەۋار،
سورغۇچى ھالى غەربىدىن مەرھەمى جان قايىدۇر.

كېسەللىكىمدىن يولۇڭدا مۇردىدەك ياتسام، مەندەك غېرىبنىڭ ھالىنى سورىغۇچى سەندەك جاننىڭ مەلھىمى قايدا؟

4ـ ئەرز ئەتەي دەردىمنى ئايتىپ، ئەي پەرى، دادىمغا يەت،
كىشۋەرى ئىشق ئىچرە سەندەك ئەدلىي سۇلتان قايدادۇر.

ئەي پەرى، دەردىمنى ئېيتىپ ساڭا ئەرز قىلاي، دادىمغا يەتكىن؛ ئىشق مەملىكىتىدە سەندەك ئادالەتلىك سۇلتان نەدە بار؟

5ـ كۆرگەلى زۇلفى پەرىشانىڭ، پەرىشاندۇر كۆڭۈل،
بول پەرىشان زۇلفىغا مەندەك پەرىشان قايدادۇر.

يېيىلغان چاچلىرىڭنى كۆرگەندىن بېرى، كۆڭلۈم پەرىشاندۇر. بۇ يېيىلغان چاچقا مەندەك پەرىشان بولغان بارمۇ؟

6ـ لۇتف ئەتىپ، جانا، كۆتەر ئايدەك جەمالىڭدىن نىقاب،
كۆرگەلى ھۇسنۇڭنى مەندەك زارۇ ھەيران قايدادۇر.

ئەي جانان، مەرھەمەت قىلىپ، ئايدەك جامالىڭدىن چۈمپەردەڭنى ئېلىۋەتكىن. ھۇسنۇڭنى كۆرۈشكە مەندەك زارىققان ۋە ھەيرانىي بولغان يەنە نەدە بار؟

7ـ غۇنچە ياڭلىغ قان بولۇپ، ئىشقىڭ بىلە خامۇشمەن،
بول ھۇۋەيدادەك ساڭا باغرى تولا قان قايدادۇر.
ـ ھۇۋەيدا.

يۈرىكىم غۇنچىدەك قان بولۇپ، ئىشقىڭ دەردىدە گەپ سۆزدىن قالدىم. بۇ ھۇۋەيدادەك سەن ئۈچۈن باغرى قانغا تولغان ئادەم يەنە تېپىلارمۇ؟

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەھزۇف
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلۇن
ـ ٧ ـ ـ ـ ٧ ـ ـ ـ ٧ ـ ـ ـ ٧ ـ

چوڭ سەلىقە

1ـ بۇگۈن ئايغە ئالتى دەيدۇر، ساناسام يەتتى،
بىۋەفاغا ئاشىق بولسام، تاشلادى ـ كەتتى.

بۇگۈن ئايغا ئالتە بولدى دەيدۇ، ساناپ باقسام يەتتە بولۇپتۇ؛ ۋاپاسىزغا ئاشىق بولسام، تاشلاپلا كەتتى.

2ـ تاشلاپ كەتسەك كەتكەنسېگىنى ئۇنۇتماغايمەن،
ئەمدى كەلسەك سەن قاشىمغا يولاتماغايمەن.

تاشلاپ كەتسەك كېتىۋەر، بۇ قىلغىنىڭنى ئۇنۇتمىغايمەن؛ ئەمدى قېشىمغا كەلسەك، يېقىن يولاتمىغايمەن.

3ـ يولاتمايمەن مەن قاشىمغا مۇڭلانىپ قالسۇن،
ئارقا، بۇغداي سامانىدەك سارغارىپ قالسۇن.

قېشىمغا يولاتمايمەن، مۇڭلىنىپ قالسۇن؛ ئارپا ـ بۇغداينىڭ سامىنىغا ئوخشاش سارغىيىپ قالسۇن.

4ـ قانداق كىشى كەتەر ئىكىن يارىنى تاشلاپ،
مەيلى بولسا ئالىپ كەتسۇن بىللەلا باشلاپ.
ـ خەلق قوشاقلىرىدىن.

ئۆزىنىڭ يارىنى تاشلاپ كېتىدىغان قانداق كىشى ئىكەن ئۇ؟ ئەگەر يارىغا مەيلى بولسا، ئۆزى بىلەن بىللە ئېلىپ كەتسۇن.

كىچىك سەلىقە
بىرىنچى ئاھاڭ

1ـ كۆرگەلى ھۇسنۇڭنى زارۇ مۇبتەلا بولدۇم ساڭا،
نە بەلالىغ گۇن ئەدىكىم ئاشىنا بولدۇم ساڭا.

ساڭا ئاشنا بولغان شۇ كۇن قانداق بالالىق كۇن ئىدىكىن، ھۇسنۇڭنى بىر كۆرۈپلا ساڭا باغلىنىپ قالدىم.

2ـ ھەر نەچە دەدىمكى گۇن ـ گۇندىن ئۇزەي سەندىن كۆڭۈل،
ۋاھكى، گۇن ـ گۇندىن بەدتەررەق مۇبتەلا بولدۇم ساڭا.

سەندىن ئاستا ـ ئاستا كۆڭۈل ئۇزەي دەپ قانچە قىلسامۇ، ۋاي دەريغ، ساڭا كۇندىن كۇنگە تېخىمۇ بەتتەررەك باغلاندىم.

3ـ مەن قاچان دەدىم ۋەفا قىلغىل، ماڭا زۇلم ئەيلەدىڭ،
سەن قاچان دەدىڭ فىدا بولغىل، فىدا بولدۇم ساڭا.

مەن قاچان: « ۋاپا قىل » دېسەم، زۇلۇم سالدىڭ، لېكىن سەن قاچانكى: «ماڭا پىدا بول» دېسەڭ، پىدا بولدۇم.

4ـ قاي پەرى پەيكەرغە دەرسەن تەلبە بولدۇڭ بۇ سىفەت،
ئەي پەرى پەيكەر، نە قىلساڭ قىل ماڭا، بولدۇم ساڭا.

قايسى پەرى ئۇچۇن مۇنچىۋالا تەلۋە بولۇپ كەتتىڭ دەۋاتىسەنغۇ؟ ئەي پەرى، ماڭا نېمە قىلساڭ قىل، ساڭىلا شۇنداق بولدۇم.

5ـ ئەي كۆڭۈل، تەركى نەسىھەت ئەيلەدىم ئاۋارە بول،
يۈز بەلا يەتمەسكى، مەن ھەم بىر بەلا بولدۇم سەڭا.
ئەي كۆڭۈل، نەسىھەتنى ئاڭلىمىدىم، ئەمدى سەن سەرگەردان بول. يۈز بالا يەتمىگەندەك مەنمۇ ساڭا بىر بالايىئاپەت بولدۇم.

6ـ جامى جەم بىرلە خىزىر سۇيى نەسىبەمدۇر مۇدام،
ساقىيا، تا تەركى جاھ ئەيلەپ گەدا بولدۇم ساڭا.
ئەي ساقىي، مەنسىپىمنى تاشلاپ، ساڭا تىلەمچى بولۇپ كەلگەندىن بېرى، جەمشىد جامى بىلەن خىزىر سۇيى (ئابىھايات) دائىملىق نېسىۋەم بولدى.

7ـ غۇسسە چەنگىدىن نەۋائىي تاپمادىم ئۇششاق ئارا،
تا نەۋائىيدەك ئەسىرۇ بىنەۋا بولدۇم ساڭا.
ـ نەۋائىي.
نەۋائىيغا ئوخشاش سېنىڭ بىچارە ئەسىرىڭ بولۇپ قالغاندىن بۇيان، ئاشىقلار ئارىسىدا غەم چاڭى (سازى) دىن پەيزى ئالالمىدىم.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەھزۇف
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلۇن
ـ ۷ ـ ـ ـ ۷ ـ ـ ـ ۷ ـ ـ ـ ۷ ـ

ئىككىنچى ئاھاڭ

1ـ پەردەغە كىرگەن كەبى خۇرشىدى رەخشان ھەر كەچە،
ئەزمى خىلۋەت ئەيلەر ئول شەمئى شەبىستان ھەر كەچە.
نۇرلۇق قۇياش ھەر ئاخشىمى پەردە ئىچىگە كىرىپ كەتكەندەك، ئۇ كېچەمنىڭ چىرىغىمۇ خىلۋەتكە كىرىۋالىدۇ.

2ـ ئول كۈلۈپ ئەھباب بىرلە سۇبھىدەك، مەن شەمئۇار،
ئۆرتەنىپ كۆڭلۈم، تۆكەرمەن دۇررى غەلتان ھەر كەچە.
ئۇ دوستلىرى بىلەن تاڭ نۇرىدەك كۈلۈشۈپ يۈرگىنى يۈرگەن؛ مەن بولسام ھەر ئاخشىمى كۆڭلۈمنى شامدەك ئۆرتەپ، كۆزۈمدىن ئۇنچە مارجان تۆكۈپ چىقىمەن.

3ـ بىر قۇياش ھىجرانىدا ئۇريان تەنىم گەردۇن كەبى،
مىھر ئوتىدىن كۆرگۈزۈر مىڭ داغى پىنھان ھەر كەچە.
يالىڭاچ گەۋدەم بىر قۇياشنىڭ پىراقىدا، ھەر كېچىسى ئىشق ئوتىدىن خۇددى ئاسمانغا ئوخشاش مىڭلىغان يوشۇرۇن داغلارنى كۆرسىتىدۇ.

4ـ گاھ ـ گاھ، ئەي مەخمۇرى خاب ئالۇد، سور ئول خەستەنى،
كىم يەتەر ئاغزىغا لەئلىڭ يادىدىن قان ھەر كەچە.
ئەي ئۇگدىگەن مەست، بىمارىڭ ھالىدىن ئانچە ـ مۇنچە خەۋەر ئالساڭچۇ؛ ھەر كېچە لېۋىڭنى ئويلاپ، ئۇنىڭ ئاغزىدىن قان كېلىدۇ.

5ـ ناسىھا، نە نەۋئ پىنھان تائەت ئەيلەيكىم، ئالۇر،
دىنۇ دانىش نەقدىنى بىر نامۇسۇلمان ھەر كەچە.
ئەي نەسىھەتچى، ئىمان ۋە ئەقىل بايلىقىمنى بىر نامۇسۇلمان ئېلىۋالغان تۇرسا، مەن كېچىسى قانداقمۇ يوشۇرۇن ئىبادەت قىلالايمەن؟

6ـ بىر كەچە سورغىل مەنى، ئاندىن بۇرۇنكىم سورغاسەن،
« قانى ئول بىدىلكى، ئەيلەر ئەردى ئەفغان ھەر كەچە ».
بىر ئاخشام بولسىمۇ ھالىمنى سوراپ قويغىن. بۇرۇنمۇ: « ھەر كېچىسى داد ـ پەرياد قىلىدىغان ھېلىقى ئاشىق قېنى » دەپ سورايتتىڭغۇ.

7ـ چەك، نەۋائىي، نالە، كۆز مەي بەرسۇنۇ باغرىم كەباب،
چۇن بولۇر ئول ئاي خەيالى بىزگە مىھمان ھەر كەچە.
ـ نەۋائىي.
نەۋائىي، نالە كۆيىنى چال،كۆزۈم شاراب، جىگىرىم كاۋاپ تەييارلىسۇن، چۇنكى ھەر ئاخشىمى ئۇ ئاينىڭ خىيالى ماڭا مېھمان بولۇپ كېلىدۇ ئەمەسمۇ؟!

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەھزۇف
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلۇن
ـ ۷ ـ ـ ـ ۷ ـ ـ ـ ۷ ـ ـ ـ ۷ ـ

ئۇچىنچى ئاھاڭ

1ـ ۋاھ، نە خۇشدۇر خەستەلىكدە كۆرسەلەر يارىم كەلىپ،
ياكى يالغۇزلۇقدا ياندا تۇرسا دىلدارىم كەلىپ.
ۋاھ، ئاغرىپ قالغان چېغىمدا، يارىم يوقلاپ كەلسە ياكى يالغۇزچىلىقتا دىلدارىم كېلىپ يېنىمدا تۇرسا، نېمىدىگەن ياخشى بولاتتى.

2ـ ياد ئەتەر ئولسام بەناگاھ ئول پەرى يۈزلۈكىنىكىم،
كۆلبەم ئىچرە ئول دەمى ئولتۇرسا گۈلزارىم كەلىپ.
ئۇ پەرى يۈزلۈكنى ئېسىمگە ئېلىشىم ھامانلا، دەرھال ھۇجرامغا كېلىپ، گۈلدەك ئېچىلىپ

ئولتۇرسا ئىدى.

3ـ كەلسە غەمنىڭ لەشكەرى باشىمنى ئايلاندۇرماغا،
گۈلتەلىغ قىلسا، يانىمغا ئول شەكەرخارىم كەلمەپ.
غەم لەشكىرى بېشىمنى ئايلاندۇرۇش ئۈچۈن كەلگىنىدە، ئۇ شىرىن سۆزلۈكۈم يېنىمغا كېلىپ، ھەمسۆھبەت بولسا.

4ـ قۇتۇلۇر ئەردىم بۇ غەمدىن، ئول دىلئارامىم كۆرۈپ،
ۋاھ، ئەگەرچەندكى قەتل ئەتسە دىلئازارىم كەلمەپ.
ئىخ، ئەگەر دىلئازارىم كېلىپ جېنىمنى ئالىدىغان ئىش بولسىمۇ، ئۇنى بىر كۆرسەم، دىلىمغا ئارامىلىق يېتىپ، بۇ غەملەردىن قۇتۇلار ئىدىم.

5ـ بۇ كۆڭۈلنى بارچە غەملەردىن خەلاس قىلغاي ئەدى،
بىر نەزەر قىلماق بىلە ئول شوخى خۇنخارىم كەلمەپ.
ئۇ شوخ قانخورۇم كېلىپ، بىرلا نەزەر تاشلىسا ئىدى، كۆڭلۈمنى بارچە غەملەردىن خالاس قىلاتتى.

كىچىك سەلىقە چۈشۈرگىسى

نەچە ۋاقت ئەيلەپ تەھەممۇل، ئەي بىلال، بولغىل خەمۇش،
مەرھەمەت ئەيلەر سىتەم يەتكەندە غەمخارىم كەلمەپ.
ـ بىلال نازىم.
ئەي بىلال، بىر قانچە ۋاقىت تاقەت قىل، جەبىر ـ زۇلۇم چېكىگە يەتكەندە، غەمخورۇڭ كېلىپ رەھىم ـ شەپقەت قىلىدۇ.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەھزۇف
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلۇن
ـ ٧ ـ ـ ـ ٧ ـ ـ ـ ٧ ـ ـ ـ ٧ ـ

تەكشۈرۈش

1ـ ئىشق ئارا مەنمەن دەمى بىمىھنەتۇ غەم بولماغان،
جانىدىن مەھرۇم ئولۇپ، جانانغا مەھرەم بولماغان.
مۇھەببەت يولىدا بىر دەمۇ جاپاسىز، غەمسىز ئۆتمىگەن ئادەم پەقەت مەن؛ جېنىمدىن مەھرۇم بولۇپ، جانانغا يېقىنلىشالمىغانمۇ مەن.

2ـ يۈز ۋەفا ئەيلەپ، جەفادىن ئۆزگە نەغمىنى كۆرمەگەن،
مىڭ جەفا كۆرۈپ، ۋەفاسى زەررەئى كەم بولماغان.

يۈز ۋاپا قىلسىمۇ، جاپادىن ئۆزگە نەپ كۆرمىگەن، ۋاپانى قىلچە كەم قىلمىسىمۇ، مىڭلاپ جاپا كۆرگەنمۇ مەن.

3- مىڭ قۇياشچە كۆرگەن ئۆز يارىن، ۋەلې يار ئالىدا،
مىڭ ئۇلۇشىدىن بىرىچە زەررىنىڭ ھەم بولماغان.

ئۆز يارىنى مىڭ قۇياشقا تەڭ كۆرسىمۇ، لېكىن يارى ئالدىدا زەررىنىڭ مىڭ ئۇلۇشىدىن بىرسىچىلىك ئېتىۋارغا ئېلىنمىغىنىمۇ مەن.

4- ئالەم ئەھلى ئىشق ئارا رۇسۋالىغىم تەئن ئەتمەڭىز،
كىمدۇرۇر ئاشىق بولۇپ، رۇسۋايى ئالەم بولماغان.

ئەي ئالەم ئەھلى، ئىشق يولىدىكى رەسۋالىقىم ئۈچۈن تاپا - تەنە قىلماڭلار، ئاشىق بولۇپ رەسۋايى ئالەم بولمىغان زادى كىم بار؟

5- ئەنجۇم ئەرمەس تەردۇر ئاھىم ئوتىدىن كۆك سەقفىدە،
ۋاھكى، بۇ تەردىن بىنايى قالمادى نەم بولماغان.

ئاسمانىنى قاپلىغان يۇلتۇز ئەمەس، ئاھىم ئوتىدىن ھاسىل بولغان تەر تامچىلىرىدۇر؛ ھالبۇكى بۇ تەر تامچىلىرىدىن ھۆل بولمىغان مەۋجۇدات قالمىدى.

6- دەستگىرى ئىستەكىم غەمدىن خەلاس ئىمكان ئەمەس،
ئولكى بىر زەررىن كەمەر بەلىگە مۇھكەم بولماغان.

بىر ئۇستاز ئىزدە، ئۇنىڭ ئالدىدا بېلىڭگە ئالتۇن كەمەرنى مەھكەم باغلىمىغىچە غەمدىن خالاس بولالمايسەن.

7- ئەي نەۋائىي بىلكى تاپماس لەئلىدىن قۇتى ھەيات،
جاننى تەسلىم ئەيلەمەكلىككە مۇسەللەم بولماغان.

- نەۋائىي

ئەي نەۋائىي بىلگىنكى، جاندىن كېچىپ ئۆزىنى يارىغا تاپشۇرمىغان ئادەم ئۇنىڭ لېۋىدىن ھاياتلىق ئوزۇقى ئالالمايدۇ.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەھزۇف
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلۇن
- ۷ - - - ۷ - - - ۷ - - - ۷ -

داستان

بىرىنچى داستان

1ـ كۆكسۈمنى چاك ئەتىپ قانلار يىغلادىم،
كەسىپ ـ كەسىپ قارا باغرىم تۇزلادىم.
ئەرزى ھالىم بىرىن ـ بىرىن سۆزلەدىم،
رەھمى كەلمەپ بىزگە نىگاھ ئەيلەدى.
كۆكسۈمنى يېرىپ، قان ـ قان يىغلىدىم؛ قارا باغرىمنى كېسىپ ـ كېسىپ تۇزلىدىم؛ ئەھۋالىم ھەققىدىكى ئەرزىمنى بىردىن ـ بىردىن بايان قىلدىم؛ رەھمى كېلمەپ ماڭا نەزەر سالدى.

2ـ كۆپ جەفالار چەكىپ باغىنى كىردىم،
باغبان بولۇپ ئالما، نارىن تەرمەدىم.
شۆكر لىللاھ يەنە جەمالىڭ كۆردۈم،
تەڭرى سەنى بىزگە ئەتا ئەيلەدى.
نۇرغۇن جاپا چېكىپ بېغىنىغا كىردىم؛ باغۋەن بولۇپ، ئالما ـ ئانار تەرمىدىم؛ ئاللاھقا شۆكۈر، يەنە جامالىنىنى كۆردۈم؛ ئاللاھ سېنى ماڭا نېسىپ قىلمىپتۇ.

3ـ بەلالاردىن قاچىپ كىردىم دەريانى،
ھەر زەمان ئۇچرادىم تۇرلى جەفانى.
قۇلاق سال، دىلبەرا، ئۇشبۇ سەۋدانى،
بىزگە بۇ قىسمەتنى خۇدا ئەيلەدى.
بالايىئاپەتلەردىن قېچىپ دەريانى كىردىم؛ ھەرۋاقىت تۇرلۇك جاپالارنى ئۇچرىدىم؛ ئەي دىلبەر، بۇ سادانى قۇلاق سالكى، بۇ قىسمەتنى بىزگە ئاللاھ نېسىپ قىلغاندۇر.

4ـ سەنسەن سەنەۋبەرنى ۋەفالىق يارى،
ساڭا فىدا بولسۇن جانى ئەفگارى.
مۇختەسەر ئەيلەسەم ئۇشبۇ دەفتارى،
بىۋەفا دۇن كىمگە ۋەفا ئەيلەدى.
ـ « سەنەۋبەر » داستانىدىن.
سەنەۋبەرنىڭ ۋاپادار يارى پەقەتلا سەن؛ يارىلانغان جان ساڭا پىدا بولسۇن؛ ئۇزۇن گەپنى قىسقا قىلسام، بىۋاپا ئالەم كىمگە ۋاپا قىلغان؟

ئىككىنچى داستان

1ـ نەمايان بۇلدۇڭ، ئەي دىلبەر، يۈزۈڭنى ئافتاب ئەيلەپ،
قارا كاكۇل بىلە زۇلفى پەرىشانىڭ نىقاب ئەيلەپ.

ئەي دىلبەر، يۈزۈڭنى قۇياش قىلغان، ئۇنىڭغا قاپقارا كوكۈلاڭ بىلەن يېيىلىپ تۇرغان چېچىڭنى نىقاب قىلغان ھالدا نامايان بولدۇڭ.

2- لەبلىڭ خالىنى كۆرگەچ، تەن ئۆيىدە ناتەۋان كۆڭلۈم،
قۇشىدۇركىم قەفەسدە تەلپىنىپ كۆپ ئىزتىراپ ئەيلەپ.

لېۋىڭدىكى خالنى كۆرگەندە، تەن ئۆيىدىكى ناتىۋان كۆڭلۈم خۇددى قەپەستىكى قۇشتەك تەلپۈنۈپ، تاقەتسىزلەندى.

3- جەمالىڭ دەفتەردىن نۇكتەئىنى شەرھ ئەتە ئالمان،
يىلى ئۈمرۈم ئىچىدە، ئەي پەرى، يۈز مىڭ كىتاب ئەيلەپ.

ئەي پەرى، مەن ئۆمرۈم بويى يۈزمىڭ كىتاب يېزىپمۇ، جامالىڭ دەپتىردىكى بىر ھېكمەتنى شەرھلەپ بولالمايمەن.

4- نە كافىر كۆزلەرىڭ ئالەمنى تەنھا ئەيلەدى تاراج،
شەبىيخۇن كەلتۈرەر غەم جانىمە يۈز مىڭ ئىتاب ئەيلەپ.

قارا كۆزلىرىڭ ئالەمنى يالغۇز ئۆزى ئىشغال قىلدى؛ ئۇنىڭ غېمى كېچىلىك ھۇجۇم قوزغاپ، جېنىمغا يۈزمىڭ ئازابلارنى سالدى.

5- ۋەفا ھەرفىنى سورغاندا ماڭا سەن تازە جان بەردىڭ،
مەسىھا لەبلەرىڭ ئىئجازىدىن گويا جەۋاب ئەيلەپ.

« ۋاپا » نىڭ نېمىلىكىنى سورىغىنىمدا، ھاياتلىق بەخش ئەتكۈچى لېۋىڭنىڭ مۆجىزىلىرى بىلەن دېگۈدەك جاۋاب بېرىپ، ماڭا يېڭى جان ئاتا قىلدىڭ.

6- سەھەر تۇرفە چەمەندە گۈل بىلە تەنھا شەراب ئىچتى،
ئەجايىب باغبانى سىينەئى بۇلبۇل كەباب ئەيلەپ.

ئاجايىپ باغۋەن ئىكەن، سەھەردە گۈل بىلەن يالغۇز شاراب ئىچىپ، بۇلبۇلنىڭ باغرىنى كاۋاپ قىلدى.

7- گۈلىستانى سۇخەننى سەير ئەتەردە ساھىبى دىۋان،
چەكەر باشىغا گۈلدەك مىسرائىنى ئىنتىخاب ئەيلەپ.

دىۋان تۈزگۈچى شائىر سۆز گۈلىستانىنى سەيلە قىلغىنىدا، مىسرالارنى تاللاپ، بېشىغا گۈلدەك قىستۇرۇۋالىدۇ. (ئېسىل مىسرالارنى كاللىسىغا تىزىۋالىدۇ)

8- نە گۈندۈز شەرتىدۇر مەي ئىچكەلى شۇربى مۇدامىڭدىن،
قەدەھ تۇت ساقىيئى سىيمىنبەدەنكىم ماھتاب ئەيلەپ.

شارابنى كۈندۈزدىلا ئىچىش شەرت ئەمەس، ئەي كۈمۈش بەدەنلىك ساقىي، ئايدىڭدىمۇ ئۈزۈلدۈرمەي قەدەھ تۇت.

9ـ ھەقىقەت جىلۋەگەردۇر، دەر ھەقىقەت ياشۇرۇپ بولماس،
مەجاز ئەھلى زەللىلي تەلىبەگە مۇنداغ قەباب ئەيلەب.

مەجاز ئەھلى زەللىلي تەلۇننى قانچە قامال قىلغان بىلەنمۇ، ھەقىقەت يەنىلا جىلۋىلىنىپ تۇرىدۇ، ئۇنى يوشۇرغىلى بولمايدۇ.

ـ زەللىلي.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى ھەزەجى مۇسەممەنى سالىم
مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن
- - - v - - - v - - - v - - - v

ئۇچىنچى داستان

1ـ باغبان بولۇپ باغىڭ ئىچرە،
تەرسەم تازە گۈللارىڭنى.
ئىگەم سەنى خۇش ياراتمىش،
ئەگسەم نازۇك بەللەرىڭنى.

بېغىڭدا باغۋەن بولۇپ، يېڭى ئېچىلغان گۈللىرىڭنى ئۈزسەم؛ پەرۋەردىگارىم سېنى گۈزەل يارىتىپتۇ، نازۇك بەللىرىڭنى ئەگسەم.

2ـ مەنى سورىساڭ ئۇشبۇ دەمدە،
رەنگىم ساريغ، كۆزۈم نەمدە.
ئاي يۈزۈڭگە تۇتما پەردە،
تەرھىنالە قوللارىڭنى.

مېنىڭ شۇ تاپتىكى ئەھۋالىمنى سورىساڭ، رەڭگىم سېرىق، كۆزۈم نەملىك؛ ئايدەك يۈزۈڭگە چۈمبەل تارتما، قوللىرىڭ دەرت كۆرمىسۇن.

3ـ مەڭزىڭ ئەسلى لالەدۇر،
باقىشىڭ جاننى ئالادۇر.
لەبىڭ ئالتۇن فىيالەدۇر،
ئىچىپ قانسام باللارىڭنى.

مەڭزىڭ ئەسلىدىن قىزىل گۈلدۇر، قاراپ قويۇشۇڭ جاننى ئالىدۇ؛ لېۋىڭ ئالتۇن پىيالىدۇر، ئۇنىڭدىكى ھەسەل ـ بالنى ئىچىپ قانسام.

4ـ سەھەر قويۇپ ساچىڭ تارا،
گۈل يۈزۈڭگە رومال ئورا.
رەقىب يۈزى بولسۇن قارا،

بىلىپ يۈرسەم يوللارىڭنى.
سەھەر قوپۇپ چېچىڭنى تارا، گۈلدەك يۈزۈڭگە رومال ئورا؛ يولۇڭنى بىلىۋېلىپ ئۇنىڭدا يۈرسەم، رەقىبلەرنىڭ يۈزى قارا بولسۇن.

5- غەرىب ئاشىق بولدۇم فەقىر،
گۇناھىمغا بولدۇم مۇنكىر،
دۇئا بىرلە ئەرزىن ئوقىر،
قىبلە ئەيلەپ خاللارىڭنى.
- « غەرىب - سەنەم » داستانىدىن.

پېقىر غەرىب ئاشىق بولدۇم، گۇناھىمغا ئاقلىغۇچى بولدۇم؛ ئۇ خاللىرىڭغا يۈزلىنىپ تۇرۇپ، دۇئا بىلەن ئەرزىنى بايان قىلىدۇ.

تۆرتىنچى داستان

1- ئارادىن ھېچ سۆز كەچمەيسەن،
جان ئاكا، قايان بارۇرسەن؟
مەنىڭ گۈلۈم ئاچىلمايسەن،
جان ئاكا، قايان بارۇرسەن؟

ئوتتۇرىدا ھېچبىر گەپ - سۆز ئۆتۈلمەي تۇرۇپ، جان ئاكا نەگە بارىسەن؟ مېنىڭ گۈلۈم ئېچىلماي تۇرۇپ، جان ئاكا، نەگە بارىسەن؟

2- ئانامنىڭ خىزمەتىنى قىلماي،
كەپەن سوراغىدا بولماي،
ئۆز قولۇڭدا گۆرگە قويماي،
جان ئاكا، قايان بارۇرسەن؟

ئانامنىڭ خىزمىتىنى قىلماي، كېپەنلىكىنى سۇرۇشتە قىلماي، ئۆز قولۇڭ بىلەن يەرلىكىگە قويماي تۇرۇپ، جېنىم ئاكا، نەگە بارىسەن؟

3- بىزگە دۇنيا زىندان بولدى،
كىيگەنىمىز كەپەن بولدى،
ئىچكەنىمىز زەھەر بولدى،
جان ئاكا، قايان بارۇرسەن؟

بىزگە بۇ دۇنيا زىندان بولدى، كىيگىنىمىز كىيىم ئەمەس كېپەن بولدى، ئىچكىنىمىز زەھەر بولدى، جان ئاكا نەگە بارىسەن؟

4- بىزنى ئەيلەدىڭ بىچارە،

باغرىم بولدى پارە - پارە،
يۈرەكسىمگە سالىپ يارە،
جان ئاكا، قايان بارۇرسەن؟

بىزنى بىچارە قىلىپ قويدۇڭ، يۈرەك - باغرىم پارە - پارە بولدى؛ يۈرىكىمنى جاراھەتلەندۈرۈپ، جېنىم ئاكا نەگە بارىسەن؟

5- گۈلجامالنى كۆپ زارلاتىپ،
يۈرەكىن ئوتقا داغلاتىپ،
بەختى قارانى قان يىغلاتىپ،
جان ئاكا، قايان بارۇرسەن؟
- « غەرىب - سەنەم » داستانىدىن.

گۈلجامالنى كۆپ زارلىتىپ، يۈرىكىنى ئوتتا داغلىتىپ، ئۇ بەختسىزنى قان يىغلىتىپ، جان ئاكا نەگە بارىسەن؟

مەشرەپ

بىرىنچى مەشرەپ

1- قىلدى ئول ئاي ئالىدا ئاشقىلىغىم ئىزھارىنى،
مەن ئاڭا سىررىم دەدىم، بىلمان ئانىڭ ئەسرارىنى.

ئۇ ئايىنىڭ ئالدىدا ئاشقىلىقىم ئۆزىنى ئاشكارىلىدى: مەن ئۇنىڭغا سىرىمنى ئېيتتىم، لېكىن ئۇنىڭ سىرىنى بىلمەيمەن.

2- كۆز قاراشىن ھەل قىلىپ، ئول ئايغا يازغۇم نامەئى،
بارى بۇ تەزۇىر ئىلە كۆرگەي كۆزۈم رۇخسارىنى.

كۆزۈمنىڭ قارىسىنى سىياھ قىلىپ ئۇ گۈزەلگە خەت يازىمەن. كۆزۈم بۇ ھىيلە بىلەن ئۇنىڭ رۇخسارىنى بىر كۆرىۋالغاي.

3- كۆزىدىن تا جانغا يەتمەي لەئىلىدىن بەرمەس ھەيات،
ئول مەسىھ ئۆلدۈم دەگەندە تىرگۈزۈر بىمارىنى.

رۇخسارىنى كۆرگەندىن كېيىن تاكى جاننى تەقدىم قىلمىغىچە لېۋىدىن ھاياتلىق بەرمەيدۇ. « ئۆلدۈم » دېگەندىلا، ئۇ جان بېغىشلىغۇچى بىمارىنى تىرىلدۈرىۋالىدۇ!

4- ھەيفدۈركىم، رىشتەئى تەسبىھ قىلغاي ئەھلى زۇھد،
كۆفر زۇلفى ئىچرە ئۆلگەن زۇلفىنىڭ زۇنناريىنى.

ئەپسۇسلىنارلىق ئىش شۇكى، ئۇنىڭ قاپقارا چېچى ئىچىدە يوقالغان زۇنناريىنى زاھىدلار تەسۋىيىسىگە يىپ قىلىۋالىدۇ.

5ـ ئارەزىڭ دەۋرىڭ چەكىردە گويىيا نەققاشى سۈنئ،
مىھر دەۋرى بىرلە تەڭ ئاچمىش ئەدى پەركارىنى.

تەقدىر رەسسامى يۈزۈڭنىڭ ئايلانمىسىنى سىزىدىغان چاغدا، پەركار (سىركۇل) نى گويا قۇياش ئايلانمىسىغا تەڭ قىلىپ ئاچقانىدى.

6ـ تۆكمە جامىنكىم، بەلا سىيلى جەھاننى بۇزماسۇن،
مەست كۆرسەڭ، زاھىدا، دەيرى فەنا خەممارىنى.

ئەي زاھىت، ئۆزلۈكنى يوقىتىش مەيخانىسىنىڭ خۇشتارلىرىنى مەست ھالەتتە كۆرگىنىڭدە، ئۇلارنىڭ جامىنى ئۆرىۋەتمە، ئۇنىڭ تاشقىنى بۇ جاھاننى خاراب قىلمىسۇن يەنە.

7ـ ئەي نەۋائىي، شەۋقىدىن ئۆلسەم، ئىمارەت قىلغاسەن،
تۇفراغىم بىرلە مۇھەببەت كويىنىڭ دېيۋارىنى.
ـ نەۋائىي.

ئەي نەۋائىي، مەن ئۇنىڭ ئىشتىياقىدا ئۆلۈپ كەتسەم، ۋۇجۇدۇم تۇپرىقى بىلەن مۇھەببەت كوچىسىنىڭ تاملىرىنى قوپارغايسەن.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەھزۇف
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلۇن
ـ ۷ ـ ـ ـ ۷ ـ ـ ـ ۷ ـ ـ ـ ۷ ـ

* * * *

1ـ سەنى ئۇششاق كۆڭلىن غارەت ئەتكەچ، دىلرەبا دەرلەر،
مەنى سەن شوخ دامىغا ئەسىرۇ مۇبتەلا دەرلەر.

ئاشىقلار كۆڭلىنى تالان ـ تاراج قىلغانلىقىڭ ئۈچۈن، سېنى « دىلرەبا » (دىلنى رام قىلغۇچى، كۆڭۈلنى مەپتۇن قىلغۇچى دەيدۇ) مېنى بولسا، سەن شوخنىڭ قاپقىنىغا چۈشۈپ قالغان « ئەسىر ھەم گىرىپتار » دەيدۇ.

2ـ سەنى قەسرى جەمالى ھۇسن ئۈزرە شاھى مەھرويان،
مەنى رۇسۋايى ئىشقىڭ كوچاسىدا بىر گەدا دەرلەر.

سېنى ھۆسن ـ جامال قەسرىدە ئولتۇرغان گۈزەللەرنىڭ شاھى دېسە، مېنى ئىشقىڭ كوچىسىدا رەسۋا بولغان بىر گاداي دەيدۇ.

3ـ بۇ گۈن ھەر زەرد رويى ئىشقىڭ ئوقىدا شەھىد ئولسا،
قىيامەت گۈنى بىر گۈلچىھرەئى گۈلگۈن قەبا دەرلەر.

بۇگۈن سېنىڭ ئىشقىڭ ئوقىدا شېھىت بولغان سۈلغۇن چىرايلارنى قىيامەت كۈنى گۈل رەڭلىك لىباسلارنى كىيگەن گۈل يۈزلۈكلەردىن بولىدۇ، دەيدۇ.

4ـ ئەجەب قەۋمىدۇر ئەسھابى رىزا بىرلە ۋەفالاركىم،
بەلا تىغى باشىدا سايەئى بالى ھۈما دەرلەر.
قازاغا رىزا بولغۇچى ۋاپادارلار ئاجايىپ كىشىلەر ـ دە، ئۇلار ئۆز بېشىغا بالا ـ قازا تىغى كەلسە، ئۇنى « ھۈما قۇشىنىڭ قانىتىدىن چۈشكەن سايە » دەپ بىلىدۇ.

5ـ ئەگەر ئۇمرى جىگەر پەرگالەسىدىن مەن غىزا بەرسەم،
قاچان نامىھربان ئىتلار نە ئۆزگە ئاشنا دەرلەر.
ئۆمرۈم بويى جىگەر پارىلىرىمنى غىزا قىلىپ بەرگەن تەقدىردىمۇ، ئۇ كۆيۈمسىزنىڭ ئىتلىرى مېنى ھېچقاچان ئۆزىگە دوست تۇتمايدۇ.

6ـ كۆرۈپ مەشھۇرىينى بۇ نەۋئ سەرگەردانۇ سەرگەشتە،
غەم ئابادى جەھان ئىچرە غەربىۋ بىنەۋا دەرلەر.
ـ مەشھۇرىي.
مەشھۇرىينى بۇنداق سەرگەردان ھالەتتە كۆرگەنلەر ئۇنى « غەمگە تولغان بۇ جاھاندىكى غېرىپ ۋە يوقسۇل » دەيىشىدۇ.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەھزۇف
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلۇن
ـ ۷ ـ ـ ـ ۷ ـ ـ ـ ۷ ـ ـ ـ ۷ ـ

ئىككىنچى مەشرەب

بىرىنچى ئاھاڭ

1ـ ئەي پەرىزادى زەمانىم، جان بىلە قۇل مەن ساڭا،
گۈلشەنى ھۈسنۇڭداقى بىر دەستە سۇنبۇل مەن ساڭا.
ئەي زامانىمنىڭ پەرىزاتى، مەن جان ـ دىلىم بىلەن ساڭا قۇلمەن؛ ھۆسن ـ جامال گۈلشىنىڭدىكى بىر دەستە سۇنبۇلۇڭمەن.

2ـ ئەي گۈلى گۈلزارى جەننەت دىلبەرى ساھىب جەمال،
گۈل يۈزۈڭنىڭ ئوتىدا بىر خەستە بۇلبۇل مەن ساڭا.
ئەي جەننەت گۈلزارىنىڭ گۈلى بولغان گۈزەللىك ساھىبى دىلبەر، مەن گۈل يۈزۈڭنىڭ ئوتىدا كۆيگەن بىر بىمار بۇلبۇلۇڭمەن.

3ـ باردۇر ھۈسنۈڭ سەنىڭ بىلقىسۇ يۈسۈفدىن فۇزۇن،
مەي ئىچەر بولساڭ، نىگارا، ساغەرى مۇل مەن ساڭا.

سەن بىلمىس ۋە يۈسۈپلەردىنمۇ بەك گۈزەلسەن. ئەي نازىنىن، مەي ئىچەر ۋاقتىڭدا قەدىھىڭ بولسام دەيمەن.

4- ياستانىپمەن ئىشىكىڭنى جانۇ دىل بىرلە مۇدام،
ساقلاساڭ قۇل مەن ساڭا، گەر خەرجلەسەڭ پۇل مەن ساڭا.

ئىشىكىڭنى ھەمىشە جان - دىل بىلەن قوغداپ، ساقلاپ تۇرىمەن؛ ساقلىساڭ قۇلۇڭمەن، خەجلىسەڭ پۇلۇڭ.

5- قىل قەلەندەرغە، نىگارا، لۇتفدىن بىر ئىلتىفات،
مۇددەتى بولۇپدۇرۇر، ئەي دىلرەبا، قۇلمەن ساڭا.
- قەلەندەر.

ئەي دىلنى مەپتۇن قىلغۇچى ، قەلەندەر ئۇزۇندىن بېرى سېنىڭ قۇلۇڭ بولۇپ كەلدى، ئۇنىڭغا شەپقەت قىلىپ بىرەر قېتىم ئىلتىپات كۆرسەت.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەھزۇف
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلۇن
- v - - - v - - - v - - - v -

ئىككىنچى ئاھاڭ

1- ئەرزىم ئىشتىكىل، ئەي با لەتافەت،
قىلغىل تەرەھھۇم ئەيلەپ شەفائەت.

ئەي لاتاپەت ئىگىسى، ئەرزىمنى ئاڭلىغىن؛ ماڭا شاپائەت ئەيلەپ، رەھىم قىلغىن.

2- سەن بىر ھۇمايى، مەن بىر گەدايىڭ،
يايغىل باشىمغا چەترى سەئادەت.

سەن بەشىغا ھۇما قۇشى قونغان بىر شاھسەن، مەن سېنىڭ گادىيىڭ، بېشىمغا سائادەت چېدىرىنى يايغىن.

3- نە گىرىيە قىلماي، نە زارىي بولماي،
نە غەمگە قالماي، ئەي سەرۋىي قامەت.

ئەي سەرۋى بويلۇق يار، يىغا - زارە قىلماسلىققا، دەرد تارتماسلىققا، غەمگە چۆكمەسلىككە نېمە چارەم بولسۇن؟

4- دەردىم بەسى كۆپ، ھەددىن زىيادە،
دايىم كۆرەرمەن ئەلدىن مەلامەت.

دەردىم ھەددىدىن زىيادە كۆپ،خەلقتىن دائىم ئەيىپلەش ئاڭلايمەن.

5ـ مەجنۇنلۇغۇمدا بىمەھرى گەردۇن،
باشىمغا ئۇردى سەنگى شەقاۋەت.
مەجنۇن(سىراك) بولۇپ قالغان چېغىمدا ، بۇ رەھىمسىز پەلەك بېشىمغا بەختسىزلىك تېشى بىلەن ئۇردى.

6ـ مەن زارىغاكىم يارى ۋەفاسىز،
دىلخەستە قىلدى ئەيلەپ زەرافەت.
ۋاپاسىز يار ناز ـ كەرەشمە قىلىپ،مەن بىچارىنىڭ دىلىنى يارا قىلدى.

7ـ فەقرى بىلالىي قىلغىل دۇئايى،
يارغا يەتەرسەن بولسىڭ سەلامەت.
ـ بىلال نازىم.
ئەي يوقسۇل بىلال، دۇئا قىل، سالامەت بولسىڭ، يارغا يېتىشەرسەن.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى مۇتەقارىبى مۇسەممەنى ئەسلەم
فەئلۇن فەئۇلۇن فەئلۇن فەئۇلۇن
ـ ـ v ـ ـ ـ ـ v ـ ـ

چەببەيات مۇقامىنىڭ تېكىست ئالاھىدىلىكلىرى

ئۇيغۇر مۇقاملىرىنىڭ تېكىستلىرى بىر پۈتۈن ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامى تېكىستىلوگىيىسى گەۋدىسى بويىچىمۇ، شۇنداقلا ھەر بىر مۇقام ئۆز ئالدىغا بىر ئايرىم بۆلەك بولۇش سۈپىتى بىلەنمۇ روشەن ئالاھىدىلىكلەرگە ئىگە. شۇڭا، بىز بۇ يەردە، «ئومۇمىيەتلىك ئالاھىدىلىكلەر» ۋە «خاس ئالاھىدىلىكلەر» دېگەن كىچىك ماۋزۇلار ئاستىدا، قىسقىچە تەتقىقات يۈرگۈزۈپ ئۆتىمىز:

ئومۇمىيەتلىك ئالاھىدىلىكلەر

مېنىڭچە، چەببەيات مۇقامى تېكىستلىرىنى ئون ئىككى مۇقام ئىچىدىكى باشقا مۇقاملارنىڭ تېكىستلىرى بىلەن سېلىشتۇرغاندا، ئومۇمىيەت جەھەتتىن تۆۋەندىكىدەك مۇھىم ئالاھىدىلىكلەرگە ئىگە ئىكەنلىكى كۆرۈلىدۇ:

بىرىنچى. چەببەيات مۇقامى تېكىستلىرى «چوڭ نەغمە» قىسمى 178 مىسرا، «داستان» قىسمى تۆرت داستان 74 مىسرا ۋە «مەشرەب» قىسمى ئىككى مەشرەب 50 مىسرا بولۇپ، جەمئىي 302 مىسرا شېئىردىن تەركىب تاپقان بولۇپ، ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامىنىڭ ئىچىدە، تېكىست ھەجمى جەھەتتە 5- ئورۇندا تۇرىدۇ.

ئىككىنچى. چەببەيات مۇقامى تېكىستلىرى ئۇچۇن، نەۋائىي (بەش غەزەل)، بىلال نازىم (ئۈچ غەزەل)، ئەرشىي (ئىككى غەزەل)، مەشھۇرىي (ئىككى غەزەل)، قەلەندەر (بىر غەزەل)، ھۇۋەيدا (بىر غەزەل) ۋە زەلىلىي (بىر غەزەل) بولۇپ، جەمئىي 7 شائىرنىڭ 15 پارچە غەزىلى بېرىلگەن. مەزكۇر15 غەزەلنىڭ 5 دانىسىنى ئالىشىر نەۋائىينىڭ غەزەللىرى تەشكىل قىلغان. بۇ ھال ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامىنىڭ ئىككىنچىسى بولغان چەببەيات مۇقامى تېكىستلىرىدىكى غەزەللەرنىڭ ئۇچتىن بىر قىسمىنى نەۋائىي غەزەللىرى ئىگىلىگەنلىكىمۇ بىر ئالاھىدىلىك بولۇپ كۆرۈلىدۇ، ئەلۋەتتە.

ئۈچىنچى. چەببەيات مۇقامىنىڭ « داستان » قىسمىدا جەمئىي تۆرت داستان تەرەننۇم قىلىنغان، بىرىنچى داستان بۆلۈكى ئۇيغۇر خەلقى ئىچىدە ئۇزاق زامانلاردىن بۇيان يايغىن بولۇپ كېلىۋاتقان "سەنەۋبەر" داستانىنىڭ "كۆكسۈمنى چاك ئەتىپ قانلار يىغلادىم" مىسراسى بىلەن باشلىنىدىغان جەمئىي ئون ئالتە مىسرا شېئىردىن تەركىب تاپقان پارچىسىدىن تەشكىل تاپقان. ئىككىنچى داستان بۆلۈكىنى شائىر زەلىلىينىڭ "نەمايان ئولدۇڭ ئى دىلبەر، يۈزۈڭنى ئافتاب ئەيلەپ" مىسراسى بىلەن باشلىنىدىغان توققۇز بەيىتلىك بىر غەزىلى تەشكىل قىلغان. مەزكۇر مۇقامنىڭ ئۈچىنچى ۋە تۆرتىنچى داستان بۆلۈكىنى بولسا، مەشھۇر « غەرىب ۋە سەنەم » داستانىدىن ئىلىنغان پارچىلار تەشكىل قىلغان. روشەنكى، بۇ ھال ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىدىكى ئورنى ۋە سالمىقى بىلەن گەۋدىلىنىپ تۇرىدىغان « غەرىب ۋە سەنەم » داستانىنىڭ مەزكۇر چەببەيات مۇقامىدىنمۇ ئۆزىنىڭ تېگىشلىك ئورنىنى ئىگىلەپ تۇرغانلىقى ئالاھىدە كۆزگە چېلىقىپ تۇرىدۇ.

تۆرتىنچى. چەببەيات مۇقامىنىڭ « مەشرەب » قىسمى ئوخشاشلا كلاسسىك شائىرلىرىمىزدىن ئالىشىر نەۋائىي، مەشھۇرىي، قەلەندەر، ۋە بىلال نازىملارنىڭ يازما ئەدەبىياتقا خاس بولغان

شېئىرلىرىدىن تەشكىل تاپقان. ئۇلار " قىلدى ئول ئاي ئالىدا ئاشقىلىغىم ئىزھارىنى " (نەۋائىي، يەتتە بېيت)، " سەنى ئوششاق كۆڭلىن غارەت ئەتكەچ دىلرەبا دەرلەر " (مەشھۇرىي، ئالتە بېيت)، " ئەي پەرىزادى زەمانىم جان بىلە قۇل مەن سائا "(قەلەندەر، بەش بېيت)، " ئەرزىم ئىشتىكىل ئەي بالەتافەت " (بىلال نازىم، يەتتە بېيت) لەردىن ئىبارەت. بۇ غەزەللەرنىڭ ھەممىسى ئىنسانىيەت دۇنياسىدىكى ئۆلۈمسىز تېما مۇھەببەتكە بېغىشلانغان بولۇپ، ئۇلارا ئاشىق ۋە مەشۇقەلىكنىڭ گۈزەل تۇيغۇلىرى بىر-بىرىدىن رەڭدار، پاساھەتلىك تىل بىلەن بايان قىلىنغاندۇر.

بەشىنچى. چەببەيات مۇقامى تېكىستىدە، ئۇيغۇر خەلق قوشاقلىرىدىن ئىككى پارچە ئورۇن ئالغان بولۇپ، ئۇلار مەزكۇر مۇقامنىڭ "جۇلا" بۆلىكىگە بېرىلگەن "مەن سەنى كۆرۈپ جانان، غەمگە مۇبتىلا بولدۇم" مىسراسى بىلەن باشلىنىدىغان ۋە "ياھۇ يارەي، ئاللاھ يەي" جۈملىسى نەقرات قىلىنغان جەمئىي سەككىز كۇپلىتلىق قوشاق بىلەن، بۇ مۇقامنىڭ "چوڭ سەلىقە" بۆلىكىگە بېرىلگەن "بۇ گۈن ئايغا ئالتە دەيدۇر، ساناسام يەتتە" مىسراسى بىلەن باشلىنىدىغان تۆرت بەيتلىق قوشاقتىن ئىبارەتتۇر. بۇ قوشاقلارنىڭ گۈزەللىكىنى قانچىلىك تەرىپلىسەكمۇ ئەرزىيدۇ.

خاس ئالاھىدىلىكلار

ئىككىنچى مۇقام چەببەيات مۇقامى تېكىستلىرى باشقا مۇقام تېكىستلىرىگە ئوخشاشلا ئوتتۇرا قەدىم زامان ئاتاقلىق شائىرلىرىمىز يازغان كلاسسىك يازما شېئىرلار بىلەن ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىغا مەنسۇپ بولغان قوشاقلار ۋە خەلق داستانلىرىدىن تەركىب تاپقان بولۇپ، خاس ئالاھىدىلىكلەر دېگىنىمىزدە، ھەر قايسى كلاسسىكلار شېئىرلىرىنىڭ ئۆزگىچە خۇسۇسىيەتلىرى ۋە خەلق قوشاقلىرى ۋە داستانلىرىدا گەۋدىلىنىپ تۇرىدىغان ئۆزگىچىلىكلەر كۆزدە تۇتۇلىدۇ. ئالايلۇق:

كلاسسىكلارنىڭ شېئىرلىرىدىن جەمئىي ئون بەش دانە غەزەل تەرەننۇم قىلىنىدىغان چەببەيات مۇقامىدا، بۇيۇك ئەلىشىر نەۋائىينىڭ بەش غەزىلى ئورۇن ئالغان بولۇپ، بۇ غەزەللەر ئومۇمەن قىلىپ ئېيتقاندا، تۆۋەندىكىدەك ئالاھىدىلىكلەر بىلەن ئوقۇرمەنلەرنى مەھلىيا قىلىپ تۇرىدۇ:

بىرىنچى. " ئارەزىن يابغاچ كۆزۈمدىن تۆكۈلۈر ھەر لەھزە ياش " مىسراسى بىلەن باشلىنىدىغان غەزىلى نەۋائىينىڭ ئوبرازلىق تەپەككۇر بابىدىكى تەڭداشسىز ئورنىنى نامايان قىلىپ تۇرىدۇ. مەسىلەن:

ئارەزىن يابغاچ كۆزۈمدىن تۆكۈلۈر ھەر لەھزە ياش،
بۆيلەكىم پەيدا بولۇر يۈلتۈز نىھان بولغاچ قۇياش.

يېشىمى: ئۇ يۈزىنى يېپىۋالسىلا كۆزۈمدىن ئىختىيارسىز ياش تۆكۈلۈپ يۈزۈمنى قاپلاپ كېتىدۇكى، خۇددى قۇياش پېتىپ كېتىشى ھامان ئاسمانىنى يۈلتۈزلار قاپلاپ كەتكەندەك. (قاراڭ: «ئەسلىي يېزىلىشى بىلەن ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامى تېكىستلىرى»« ئە ئۇ م ت» ، مىللەتلەر نەشرىياتى، 2005 - يىل نەشرى، 80 - 81 - بەتلەر)

شەرھ: ئۇ يار شۇ قەدەر گۈزەل، شۇ قەدەر نۇرانە بەجايىكى قۇياشنىڭ ئۆزى. شۇنىڭ ئۈچۈن، خۇددى قۇياش پېتىپ كەتكەندە، ئالەمنى زۇلمەت قاپلاپ كەتكەندەك، ئۇ يۈزىنى يېپىۋالسا، مېنىڭ كۆڭلۈم بۇزۇلۇپ، ئاسمىنىم قارائغۇلىشىپ كېتىدۇ - دە، كۆزۈمدىن ياش ئۇنچىلىرى ئىختىيارسىز تۆكۈلۈپ، خۇددى قارائغۇ كېچىدىكى يۇلتۇزلاردەك يۈزۈمنى قاپلاپ كېتىدۇ. بۇ يەردە، بۇيۇك شائىر ئەلىشىر نەۋائىي يارنىڭ يېتىك گۈزەللىكىنى، " مەن " نىڭ ئۇنىڭ ئىشقىدا تەڭداشسىز ئاشىق ئىكەنلىكىنى، ئۇ گۈزەل يارنىڭ رۇخسار جۇدالىقى " مەن " نى مىسلى كۆرۈلمىگەن دەرىجىدە

ئازابلايدىغانلىقىنى تويۇنغان ئوبرازلىق تەپەككۇر بىلەن ئاشۇنداق ئىپادىلىگەندۇر.

بۇ دەما ـ دەم ئاھىم ئىغشا ئەيلەر ئول ئاي ئىشقىنى،
سۇبھىنىڭ پات ـ پات دەمى ئانداقكى ئەيلەر مەھر فاش.

يېشىمى: خۇددى تاڭ سەھەرنىڭ سەلكىن شامىلى قۇياشنىڭ چىقىشىدىن بېشارەت بەرگەندەك، تىنىمسىز چىقىۋاتقان بۇ ئاھىم ئۇ ئاينىڭ ئىشقىنى ئاشكارىلاپ تۇرىدۇ.(يۇ ئە)

شەرھ: ئۇ يار شۇ قەدەر گۈزەل ۋە ئوتلۇق؛ مېنىڭ ئۇنىڭغا بولغان ئىشق ـ مۇھەببىتىم بولسا، شۇ قەدەر چىن ۋە جىددىي. شۇ ۋەجدىن، سېغىنىش ئىچىدە دەمۇدەم "ئۇھ" تارتىپ تۇرىمەن. ئەمىيەتلىك يېرى، مېنىڭ بۇ خىل "ئۇھ"لىرىم خۇددى سۇبھى مەزگىلىدە ئەسكەن تاڭ شامىلىدەك تەبىئىي ۋە شۇ قەدەر ئېنىق ئۇقۇملۇقتۇركى، تاڭ سەلكىنىنىڭ ئېسىشى قۇياشنىڭ كۆتۈرۈلىدىغانلىقىدىن بېشارەت بەرسە، مېنىڭ "ئۇھ"لىرىم ئۇ ئايجامال يارنىڭ مۇھەببەت ئوتىنىڭ مېنىڭ ۋۇجۇدۇمدا پەيدا قىلغان چىن مېۋىسىنى نامايىش قىلىپ تۇرىدۇ.

قاشى ئالىندا نەۋائىي بەرسە جان ئەيب ئەتمەڭىز،
كىم بۇدۇر مەھراب بىر بىر قويغۇسىدۇر بارچە باش.

يېشىمى: نەۋائىي ئۇنىڭ قېشى ئالدىدا جان بەرسە ئەيىبلىمەڭلار، چۈنكى ئۇ ھەممە ئادەم باش قويىدىغان مېھرابقۇ. (يۇ ئە)

شەرھ: ئۇ گۈزەل يارنىڭ چىرايلىق قېشى ئۇنداق ـ مۇنداق قاش ئەمەس، بەجايىكى مۇقەددەس مېھرابتۇر. مېھرابقا ھەممە مۇسۇلمان ئىخلاس ـ ئەقىدە بىلەن باش قويىدۇ. خۇددى شۇنىڭغا ئوخشاشلا، مەن ئۇ يارغا بولغاب ئىشقىمنى مۇقەددەس ئىبادەت يۈكسەكلىكىدە تونۇپ مۇئامىلە قىلسام ۋە بۇ يولدا جان بەرسەم، مېنى ئەيىبلىمەڭلار!

روشەنكى، بۇ مىسرالاردا، ئوخشىتىلغۇچى بىلەن ئوخشالغۇچى يارقىن ئوبراز ۋاستىسى بىلەن بەدىئىي يۈكسەكلىكتە جەۋلان قىلىپ تۇرغاچ، ئوقۇغۇچى ئۇلاردىن يېتەك ئىستېتىك زوق ئېلىپ، ھۇزۇر دەرياسىغا چۆمۈلىدۇ.

ئىككىنچى. "ئىشق ئارا مەنمەن دەمى بىمىھنەتۇ غەم بولماغان" مىسراسى بىلەن باشلىنىدىغان يەتتە بەيىتلىك غەزىلدە، "جاندىن كەچمىگىچە، جانانغا يەتمەس" دېگەن ئۇيغۇر خەلق ماقالىنىڭ چىن ھەقىقەتلىكىنى ئۆزىگە خاس بولغان يېتەك تىل ماھارىتى بىلەن دادىغا يەتكۈزۈپ شەرھلىگەن. ئالايلۇق:

ئالەم ئەھلى ئىشق ئارا رۇسۋالىغىم تەئن ئەتمەڭىز،
كىمدۇرۇر ئاشىق بولۇپ، رۇسۋايى ئالەم بولماغان.

يېشىمى: ئەي ئالەم ئەھلى، ئىشق يولىدىكى رەسۋالىقىم ئۈچۈن تاپا ـ تەنە قىلماڭلار، ئاشىق بولۇپ رەسۋايى ئالەم بولمىغان زادى كىم بار؟ (يۇ ئە)

شەرھ: دۇنيادا، ئىشق ـ مۇھەببەت يولىغا كىرگەن ئادەم چوقۇم سۆز ـ چۆچەككە قالىدۇ، تاپا ـ تەنىگە دۇچار بولىدۇكى، بۇ بىر تەبىئىي ھالدۇر. مەنمۇ ئاشۇ ھەممە ئاشىقلار مۇبتىلا بولغان ئەھۋالغا قالدىم. شۇڭا، مېنى ئەيىبلىمەڭلەر خالايىقلار.

ئەنجۇم ئەرمەس تەردۇر ئاھىم ئوتىدىن كۆك سەقفىدە،
ۋاھكى، بۇ تەردىن بىنايى قالمادى نەم بولماغان.

يېشىمى: ئاسمانىنى قاپلىغان يۇلتۇز ئەمەس، ئاھىم ئوتىدىن ھاسىل بولغان تەر تامچىلىرىدۇر؛ ھالبۇكى بۇ تەر تامچىلىرىدىن ھۆل بولمىغان مەۋجۇدات قالمىدى. (يۇ ئە)

شەرھ: مەن يارىمغا شۇ قەدەر كۆيدۈمكى، "ئۇھ" تارتسام، ئاغزىمدىن بەجايىكى ئوت ئۇچقۇنلىرى

چىقىدۇ. سىلەر كېچىدە ئاسمانغا قارىساڭلار، سانسىزلىغان يۇلتۇزلارنى كۆرۈسىلەر. ئەمما شۇنى بىلىڭلاركى، ئۇ ئاسماندا جىمىرلاپ تۇرغىنى يۇلتۇزلار ئەمەس، بەلكى مېنىڭ ئوتلۇق ئاھىمنىڭ بۇلۇتلىرىدىن ھاسىل بولغان پارقىراق سۇ تامچىلىرىدۇر. شۇ تاپتا بۇ مەۋجۇدات ئالىمىدە، ئاشۇ مېنىڭ "ئۇھ-ئاھ"لىرىم بۇلۇتىدىن چۈشكەن سۇ-يامغۇر تامچىلىرىدىن نەم بولمىغان نەرسە قالمىدى- جۇمۇ!

دەستگىرى ئىستەكىم غەمدىن خەلاس ئىمكان ئەمەس،
ئولكى بىر زەررىن كەمەر بەلىگە مۇھكەم بولماغان.

يېشىمى: بىر ئۇستاز ئىزدە، ئۇنىڭ ئالدىدا بېلىڭگە ئالتۇن كەمەرنى مەھكەم باغلىمىغىچە غەمدىن خالاس بولالمايسەن. (يۇ ئە)

شەرھ: ئىشق-مۇھەببەت كەلتۇرگەن غەم-غۇسسىدىن قۇتۇلۇش ئۇنداق ئاسان ئىش ئەمەسكى، سەن بېلىڭگە ئىزادە ئالتۇنىدىن پۇتكەن كەمەرنى مەھكەم باغلا، ئاندىن بىر پىرىكامىل ئۇستازنىڭ ھامىيلىقىدا بولغىن!

ئەي نەۋائىي بىلكى تاپماس لەئلىدىن قۇتى ھەياتى،
جاننى تەسلىم ئەيلەمەكلىككە مۇسەللەم بولماغان.

يېشىمى: ئەي نەۋائىي بىلگىنكى، جاندىن كېچىپ ئۆزىنى سۆيگەن يارىغا تاپشۇرمىغان ئادەم ئۇنىڭ لېۋىدىن ھاياتلىق ئوزۇقى ئالالمايدۇ. (يۇ ئە)

شەرھ: ئۇنىمۇ دەيمىز، بۇنىمۇ دەيمىز، "ئىشق-مۇھەببەتنىڭ ۋىسالىغا يېتىپ، يارنىڭ لېۋىدىن ھاياتبەخش ئوزۇق ئالىمەن" دەپ بەل باغلىغان ئادەم ئەزىز جېنىدىن كەچمىگىچە ئۇ جانانغا ئاداققىي جەھەتتە ئېرىشەلمەيدۇ.

ئۇچىنچى. " پەردەغە كىرگەن كەبى خۇرشىدى رەخشان ھەر كەچە " مىسرىسى بىلەن باشلىنىدىغان يەتتە بەيىتلىك غەزىلىدە، بىر ئاشىقنىڭ ئۆز مەشۇقەسىنىڭ ئىشقىدا كۆيۈپ پۈچىلىنىپ كېتىۋاتقانلىق ھالىتىنى تولىمۇ پاساھەتلىك شېئىرىي تىل بىلەن گۈزەل بايان قىلغان. ئالايلۇق:

پەردەغە كىرگەن كەبى خۇرشىدى رەخشان ھەر كەچە،
ئەزمى خىلۋەت ئەيلەر ئول شەمئى شەبىستان ھەر كەچە.

نۇرلۇق قۇياش ھەر ئاخشىمى پەردە ئىچىگە كىرىپ كەتكەندەك، ئۇ كېچەمنىڭ چىرىقىمۇ خىلۋەتكە كىرىۋالىدۇ. (يۇ ئە)

شەرھ: مېنىڭ بىر مەشۇقەم بارکى، گۈزەللىكتە بەئەينى نۇرلۇق قۇياشنىڭ ئۆزى. خۇددى نۇرلۇق قۇياش ھەر ئاخشىمى كىرىپ كەتكەندەك، مېنىڭ ئۇ كېچەمنى يورۇتىدىغان شام-چىرىغىمۇ ھامان پەردىنىڭ ئىچىگە كىرىۋېلىشنى، ئۆزىنى شەرم-ھايا بىلەن تۇتۇشنى ئەۋزەل كۆرىدۇ.

ئول كۈلۈپ ئەھباب بىرلە سۇبھىدەك، مەن شەمئۇار،
ئۆرتەنىپ كۆڭلۈم، تۆكەرمەن دۇررى غەلتان ھەر كەچە.

ئۇ دوستلىرى بىلەن تاك نۇرىدەك كۈلىشىپ يۈرگىنى يۈرگەن؛ مەن بولسام كۆڭلۈمنى شامدەك ئۆرتەپ، ھەر ئاخشىمنى كۆزۈمدىن ئۇنچە مارجان تۆكۈپ چىقىمەن. (يۇ ئە)

شەرھ: مېنىڭ ئىشق ئوتۇم شۇ قەدەر كۈچلۈككى، مەن ئۇ يارىمنىڭ مۇھەببىتىدە شامدەك ئۆرتىنىپ كېتىمەن؛ ھەر كېچىسى سېغىنىش ئىچىدە، ئۇنچىدەك ياش تۆكۈپ يىغلاپ چىقىمەن. ۋاھالەنكى، مېنىڭ ئۇ گۈزەل يارىم دوست-ئۇلپەتلىرى بىلەن بىللە، خۇددى تاك نۇرىدەك يارقىن ئوينىاپ-كۈلۈپ يۈرگىنى يۈرگەن.

بىر قۇياش ھىجرانىدا ئوريان تەنىم گەردۇن كەبى،
مىھر ئوتىدىن كۆرگۈزۈر مىڭ داغى پىنھان ھەر كەچە.

يالىڭاچ گەۋدەم بىر قۇياشنىڭ پىراقىدا، ھەر كېچىسى ئىشق ئوتىدىن خۇددى ئاسمانغا ئوخشاش مىڭلىغان يوشۇرۇن داغلارنى كۆرسىتىدۇ. (يۇ ئە)

شەرھ: مېنىڭ گۈزىلىم بەجايىكى ئاسماندىكى پارلاق قۇياش، ئۇنىڭ مېھر ئوتى شۇ قەدەر ھارارەتلىك بولغاچقا، پۈتكۈل بەدىنىمنى ئۆرتەپ داغ بىلەن قاپلىۋەتتى. ئەمدى، يالىڭاچ بەدىنىم بۇ كۆيۈك داغلىرىنى كېچىسى يوشۇرۇنچە كۆرسىتىدۇ.

گاھ ـ گاھ، ئەي مەخمۇرى خاب ئالۇد، سور ئول خەستەنى،
كىم يەتەر ئاغزىغا لەئلىڭ يادىدىن قان ھەر كەچە.

ئەي ئۇگدىگەن مەست، بىمارىڭ ھالىدىن ئانچە ـ مۇنچە خەۋەر ئالساڭچۇ؛ ھەر كېچە لېۋىڭنى ئويلاپ، ئۇنىڭ ئاغزىدىن قان كېلىدۇ. (يۇ ئە)

شەرھ: ئەي ئۇگدىگەن مەست كەبى بەخرامان يارا! مەن بىمارىڭنىڭ ھالىدىن ئاندا ـ ساندا خەۋەر ئېلىپ قويغىنىڭدىن، ھەر كېچىسى سېنىڭ لېۋىڭنى ئويلاپ، بەك ئازابلىنىپ كېتىمەن، ھەتتا ئاغزىمدىن قان كېلىپ كېتىدۇ.

بىر كەچە سورغىل مەنى، ئاندىن بۇرۇنكىم سورغاسەن،
« قانى ئول بىدىلكى، ئەيلەر ئەردى ئەفغان ھەر كەچە ».

يېشىمى: بىر ئاخشام بولسىمۇ ھالىمنى سوراپ قويغىن. بۇرۇنمۇ: « ھەر كېچىسى داد ـ پەرياد قىلىدىغان ھېلىقى ئاشىق قېنى » دەپ سورايتتىڭغۇ. (يۇ ئە)

شەرھ: شۇنداق، ھېچ بولمىسا، بىر ئاخشام بولسىمۇ ھالىمنى سوراپ قويغىن. بۇرۇنمۇ: «ھەر كېچىسى پىغان چېكىپلا يۈرىدىغان ھېلىقى غەمكىن ئاشىق قېنى » دەپ سورايتتىڭغۇ، ئاخىر؟.

چەك، نەۋائىي، نالە، كۆز مەي بەرسۇنۇ باغرىم كەباب،
چۇن بولۇر ئول ئاي خەيالى بىزگە مىھمان ھەر كەچە.

نەۋائىي، نالە كۈيىنى چال،كۆزۈم شاراب، جىگىرىم كاۋاپ تەييارلىسۇن، چۇنكى ھەر ئاخشىمى ئۇ ئاينىڭ خىيالى ماڭا مېھمان بولۇپ كېلىدۇ ئەمەسمۇ؟! (يۇ ئە)

شەرھ: ئۇ ئايجامالىنىڭ خىيالى ھەر كېچىسى مېھمان بولۇپ كېلىۋاتقانىكەن، ئى، نەۋائىي، چىدىغىن ـ دە، پىغان كۈيىنى داۋاملىق تەرەننۇم قىل؛ يۈرەك ـ باغرىڭ كاۋاپ، كۆز يېشىڭ شاراب بولسۇنكى، ھەقىقىي كۆيگەن ئاشىقنىڭ ئەھۋالى مۇشۇنداق بولىدۇ، قېنى، خوشە!

مۇھەببەت بابىدا، كۆيگەن ئاشىقنىڭ ئۆزىنى كۆيدۈرگەن ئاشۇ مەشۇقەسىنىڭ پىراقىدىكى ئازابلىق، ئىزتىراپلىق ۋە ئۆزگىچە تاتلىق ھالىتىنى دادىغا يەتكۈزۈپ تەسۋىرلەشتە، بوۋىمىز ئەلىشىر نەۋائىينىڭ يۈقىرىقى مىسرالىرى پاساھەت بىلەن ھېلىمھەم ئۆرنەك بولالايدۇ، ئەلۋەتتە.

ئاندىن، چەببەيات مۇقامى تېكىستلىرىدە، شائىر بىلال نازىمنىڭ ئۇچ دانە غەزىلى بېرىلگەن بولۇپ، بۇ غەزەللەر تۆۋەندىكىدەك ئۆزگىچىلىكلەر بىلەن ئوقۇغۇچىلارنى ئۆزىگە مەھلىيا قىلىپ تۇرىدۇ:

بىرىنچى. "ئەي مەلاھەت كىشۋەرىنىڭ خەيلىغە سۇلتانمۇ سەن" مىسراسى بىلەن باشلىنىدىغان توققۇز بەيىتلىك غەزىلىدە، ئاشىقنى كۆيدۈرگەن مەشۇقەنىڭ گۈزەل رۇخسارى بىلەن خۇي ـ خۇلقى كونكرېت گۈزەللىك نامايەندىلىرى بىلەن سېلىشتۇرۇش ئاساسىدا، تولىمۇ پاساھەتلىك بايان قىلىنغان بولسا، ئاشىقنىڭ ئىشق ـ مەھەببەت ئوتى ئىچىدىكى پۈچىلىنىشىمۇ ئەمەلىي مىساللار بىلەن ناھايىتى جانلىق ئىپادىلەنگەندۇر. ئالايلۇق:

ئەي مەلاھەت كىشۋەرىنىڭ خەيلىغە سۇلتانمۇ سەن،
بىر باقىپ كۆڭلۈمنى ئالدىڭ ئافەتى دەۋرانمۇ سەن.

يېشىمى: ئەي، ھۆسن مەملىكىتىنىڭ سۇلتانىمۇ سەن، بىر قارىشىڭ بىلەنلا كۆڭلۈمنى رام قىلىۋالدىڭ، سەن جاھانغا ئاپەت سالغۇچىمۇ؟

شەرھ: ئى، يارا! سەن نېمىدېگەن چىرايلىق، گۈزەللىك دۆلىتىدىكى ساھىبجامالىلارنىڭ پادىشاھىمۇ سەن - يا!؟ ماڭا بىر كۆز ئېتىپلا كۆڭلۈمنى ئۇتۇۋالدىڭ، دەۋر- زامانغا ئىشق ئاپىتىنى ياغدۇرغۇچى بولمىغىن يەنە - ھە؟ دېمەك، بۇ بېيىتتا، مەشۇقەنىڭ رۇخسار ئەينىكى بولغان كۆزنىڭ تولىمۇ چىرايلىق، مەھلىيا قىلارلىق ئىكەنلىكى تەسۋىرلەنگەن.

كۆڭلۈم ئالدىڭ ئەرسە ھەرگىز باقمادىڭ، ئەي مەھلىقا،
دۈرمۇ سەن يا لەئلىمۇ يا خۇد لەبى مەرجانمۇسەن.

يېشىمى: ئەي ئاي يۈزلۈكۈم، كۆڭلۈمنى ئووۋلىۋېلىپلا پەقەت قارىماس بولىۋالدىڭ، سەن مەرۋايىتمۇسەن، ياقۇتمۇسەن ياكى مارجانمۇسەن؟

شەرھ: كۆڭلۈمنى ئۇتۇۋالدىڭ - يۇ، ئارقىدىنلا، ماڭا قارىماس، ماڭا نەزەر تاشلىماس بولىۋالدىڭ، بۇ نېمە قىلغىنىڭ - ھە؟ بۇ ھال بىلەن، سەن ئىنسان ئەمەس، بەلكى ئۇنچە - مەرۋايىت ياكى مارجانمۇ سەن - يا؟ دېمەك، بۇ بېيىتتا، مەشۇقەنىڭ ناز قىلىدىغان خۇسۇسىيىتى تەسۋىرلەنگەن.

ئۆلتۈرۈرسەن، كۆيدۈرۈرسەن فۇرقەتىڭدە، ئەي پەرى،
يىغلاتىپ ھەم كۈلدۈرۈرسەن بىر بەلايى جانمۇسەن.

ئەي پەرى، جۇدالىق ئوتۇڭدا كۆيدۈرىسەن، ئۆلتۈرىسەن، ھەم يىغلىتىپ ھەم كۈلدۈرىسەن، سەن جاننىڭ بىر بالاسىمۇ؟

شەرھ: سەن شۇ تاپتا، جۇدالىق ئوتۇڭدا كۆيدۈرىۋاتسەنلا ئەمەس، بەلكى مېنى ئۆلتۈرىۋاتسەن؛ پىراقىڭدا گاھ يىغلاتساڭ، گاھ كۈلدۈرىۋاتسەن. قارىغاندا، جېنىمغا كەلگەن بالايى قازا ئوخشىمامسەن؟ دېمەك، بۇ بېيىتتا، ئاشىقنىڭ پەرىشان ھالىتى سىزىپ كۆرسىتىلگەن.

ئاتەشى ئىشقىڭنى ياقدىڭ بۇ ۋۇجۇدۇمغا بۇ گۈن،
دوستمۇ سەن، دۈشمەنمۇ سەن، مەن بىلمەدىم جانانمۇ سەن.

يېشىمى: بۈگۈن ۋۇجۇدۇمغا ئىشقىڭنىڭ ئوتىنى ياقتىڭ، بىلەلمىدىم، سەن ماڭا دوستمۇ، دۈشمەنمۇ ياكى جانانمۇ؟

شەرھ: سەن بۈگۈن پۈتكۈل ۋۇجۇدۇمغا مۇھەببەتنىڭ ئوتىنى يېقىۋەتتىڭ. مەن شۇ تاپتا كۆيۈۋاتمەنكى، مەن ھېچ بىلمىدىم، سېنىڭ بۇ كۆيدۈرۈشۈڭ دوستانىلىقمۇ، دۈشمەنلىكمۇ ۋەياكى جانجان يارلىقىنىڭ ئىپادىسىمۇ؟ دېمەك، بۇ بېيىتتا، ئاشىقنىڭ تىڭرقاش، ئېسەنكىرەپ قېلىش ھالىتى تەسۋىرلەنگەن.

گۈل يۈزۈڭغە ئەندەلىب يەڭلىغ قىلىپ زار ئەيلەدىڭ،
گۈلمۇ سەن يا خارمۇسەن يا ھۈرمۇ سەن، غىلمانمۇسەن.

يېشىمى: مېنى بۈلبۈلغا ئوخشاش گۈل يۈزۈڭگە زار قىلىپ قويدۇڭ: سەن گۈلمۇ، تىكەنمۇ، ھۈرمۇ ياكى غىلمانمۇسەن؟

شەرھ: شۇ تاپتا سەن مېنى بەجايىكى گۈلگە زار بولغان بۈلبۈل قىلىپ قويدۇڭ. ھالبۇكى، سەن زادى گۈلمۇ سەن، ياكى تىكەنمۇ سەن ھېچ بىلەلمىدىم. چۈنكى، مەن شۇ قەدەر تىڭرقاپ قالدىم.

گۈل سىفەت گۈللۈقدا تۇرساڭ نەستەرىن بولغاي خەجىل،
كۆرمەدىم ھەرگىز مەلاللىقدا، لەبى خەندانمۇ سەن.

يېشىمى: گۈلشەن ئىچىدە گۈلدەك تۇرسالك، نەستەرىن گۈلى خىجالەتچىلىكتە قالىدۇ. سېنىڭ غەمكىن بولغىنىڭنى مۇتلەق كۆرمىدىم، كۈلۈپ تۇرغان لەۋمۇسەن؟

شەرھ: شۇ قەدەر گۈزەلسەنكى، ئەگەر گۈللۈكتە تۇرسالك، گۈلزارلىقتىكى نەستەرىن گۈلى "ۋاي، بۇ قىز مەندىنمۇ چىرايلىق ئىكەن-ھە" دەپ خىجىل بولۇپ كېتىدۇ. يەنە دېسەم، سېنىڭ خاپا بولغىنىڭنى مۇتلەق كۆرۈپ باقمىدىم، ھەمىشە كۈلۈپلا يۈرسەن. ئەجەبا، سەن دايىم كۈلۈپ تۇرىدىغان لەۋمۇسەن-يا؟ دېمەك، بۇ يەردە، مەشۇقەنىڭ گۈزەللىكى چىرايلىق نەستەرىن گۈلىگە سېلىشتۇرۇپ تەسۋىرلەنگەن.

جىلۋە ئەيلەپ چىقسالك ئۆيدىن رەشك ئەيلەر مۈشتەرى،
ھۈسن ئىقلىمىغا گويا بىر ماھى تابانمۇ سەن.

يېشىمى: ئۆيدىن جىلۋىلىنىپ چىقسالك، مۈشتەرى يۈلتۈزىمۇ رەشك قىلىدۇ. ياكى سەن ھۆسن ئېلىنىڭ نۇرلۇق ئەيىمۇ!؟

شەرھ: سەن شۇ قەدەر گۈزەلسەنكى پەيزىڭ بىلەن ئۆيدىن چىقىپ كەلگىنىڭ بولسالك، مۈشتەرى يۈلتۈزىڭنىڭمۇ كۈندەشلىكى كېلىدۇ. بىلمىدىم، ھۆسن-جامال ئىقلىمىدا، بىر تولۇن ئايمۇسەنكى!

كۆرمەدىم بۇ فانىدا سەندەك مەلاھەتلىك كىشى،
يا پەرىسەن، يا مەلەكسەن، بىلمەدىم، ئىنسانمۇ سەن.

يېشىمى: بۇ پانىي ئالەمدە سەندەك بىر گۈزەلنى كۆرگىنىم يوق: ھۆرمۇسەن، پەرىشتەمۇسەن ياكى ئىنسانمۇسەن، ھېچ بىلەلمىدىم.

شەرھ: ئىش قىلىپ، مەن بۇ ھامان يوقىلىدىغان دۇنيادا، سەندەك ساھىبجامالنى كۆرۈپ باققان ئەمەسمەن. سەن راست ئىنسانمۇ، ياكى مالائىكە-پەرىشتىلەنىڭ بىرسىمۇ، زادىلا بىلىپ بولالمىدىم. دېمەك، بۇ يەردە، ئاشىق ئۆز سۆيگىنىنىڭ ھەقىقەتەنمۇ تەڭداشسىز گۈزەل ئىكەنلىكىنى سۆيۈنۈش بىلەن مەدھىيىلىگەندۇر.

گۈلسۇرخ يەڭلىغ يۈزۈڭغە بۇ بىلال بىچارەنى،
ئەيلەدىڭ مانەندى بۇلبۇل، غۇنچەئى رەيھانمۇ سەن.

- بىلال نازىم

يېشىمى: بۇ بىچارە بىلالنى ئەتىر گۈل مىسال يۈزۈڭگە زاربقان بۇلبۇلغا ئوخشاش تەلمۈرىدىغان قىلىپ قويدۇڭ، سەن يا گۈلنىڭ غۇنچىسىمۇ؟

شەرھ: بۇ چۈشۈرگە بېيىتتا، شائىر بىلال نازىم ئۇقۇم جەھەتتە، مەزكۇر غەزىلىنىڭ 5-بېيىتىدىكى مەزمۇننى تەكرارلىغان بولۇپ، بۇ مىسرالار پۈتۈن غەزەلگە خۇددى نەقرات كەبى لەرزانلىق ۋە لەززەتلىك بېغىشلىغان.

ئىككىنچى. "ۋاھ، نە خۇشدۇر خەستەلىكدە كۆرسەلەر ياربم كەلىپ" مىسراسى بىلەن باشلىنىدىغان ئالتە بېيىتلىك غەزىلدە بولسا، بىر گۈزەلگە كۆيگەن ئاشىقنىڭ سەممىي ئارزۇسى ۋە لەۋەن خىيالى ئاممىباپ، چۈشىنىشلىك ۋە راۋان تىل بىلەن پاساھەتلىك ئىپادىلەنگەن. ئالايلۇق:

ۋاھ، نە خۇشدۇر خەستەلىكدە كۆرسەلەر ياربم كەلىپ،
ياكى يالغۇزلۇقدا ياندا تۇرسا دىلدارىم كەلىپ.

يېشىمى: ئاھ، ئاغرىپ قالغان چېغىمدا، يارىم يوقلاپ كەلسە ياكى يالغۇزچىلىقتا دىلدارىم كېلىپ يېنىمدا تۇرسا، نېمىدېگەن ياخشى بولاتتى.

شەرھ: ئىنسان دېگەن ئاغرىپ، بىتاپ بولۇپ قالىدۇ. ئاھ، مۇشۇنداق ئاغرىپ قالغان چېغىمدا،

ياردىم يوقلاپ كەلسە، ياكى يالغۇزچىلىقتا قالغان ۋاقتىمدا، ئۇ دىلدارىم كېلىپ يېنىمدا تۇرسا، نېمىدىگەن ياخشى بولاتتى ـ ھە؟!

ياد ئەتەر ئولسام بەناگاھ ئول پەرى يۈزلۈكىنىكىم،
كۆلبەم ئىچرە ئول دەمى ئولتۇرسا گۈلزارىم كەلىپ.

يېشىمى: ئۇ پەرى يۈزلۈكنى ئېسىمگە ئېلىشىم ھامانلا، دەرھال ھۈجرامغا كېلىپ، گۈلدەك ئېچىلىپ ئولتۇرسا ئىدى.

شەرھ: ئۇ پەرى يۈزلۈك ياردىمنى مەن قاچان يادىمغا ئالسام، ئۇ شۇ زامان ئاددىي ھۈجرامدا پەيدا بولسا ۋە يېنىمدا ئولتۇرسا دەپ ئارمان قىلىمەن.

كەلسە غەمنىڭ لەشكەرى باشىمنى ئايلاندۇرماغا،
گۈفتەلىغ قىلسا، يانمىغا ئول شەكەرخارىم كەلىپ.

يېشىمى: غەم لەشكىرى بېشىمنى ئايلاندۇرۇش ئۈچۈن كەلگىنىدە، ئۇ شېرىن سۆزلۈكۈم يېنىمغا كېلىپ، ھەمسۆھبەت بولسا.

شەرھ: بولۇپمۇ، مېنى غەم بېسىۋالغان چاغلاردا، ئۇ شېرىن سۆزلۈك ياردىم يېنىمغا كېلىپ، ھەمسۆھبەت بولۇپ، مېنى غەمدىن خالاس قىلسا.

قۇتۇلۇر ئەردىم بۇ غەمدىن، ئول دىلئارامىم كۆرۈپ،
ۋاھ، ئەگەرچەندكى قەتل ئەتسە دىلئازارىم كەلىپ.

يېشىمى: ئىخ، ئەگەر دىلئازارىم كېلىپ جېنىمنى ئالمىغان ئىش بولسىمۇ، ئۇنى بىر كۆرسەم، دىلىمغا ئارامىلىق بېتىپ، بۇ غەملەردىن قۇتۇلار ئىدىم.

شەرھ: مېنىڭ دىلىمغا ئازار بەرگۈچى كېلىپ مېنى ئۆلتۈرىۋېتىدىغان بولۇپ قالغان تەقدىردىمۇ، ئۇ مېنىڭ دىل ئارامىم بولغان ياردىمنى بىرلا كۆرسەم، پۈتكۈل غەملەردىن خالاس تاپاتتىم.

بۇ كۆڭۈلنى بارچە غەملەردىن خەلاس قىلغاي ئەدى،
بىر نەزەر قىلماق بىلە ئول شوخى خۇنخارىم كەلىپ.

يېشىمى: ئۇ شوخ قانخورۇم كېلىپ، بىرلا نەزەر تاشلىسا ئىدى، كۆڭلۈمنى بارچە غەملەردىن خالاس قىلاتتى.

شەرھ: مەن ئۇنىڭ يولىغا ئىنتىزار، ئۆزىگە تەقەززا. سېغىنىدۇرۇش بىلەن مېنى قان ـ قان قىلىۋېتىۋاتقان ئۇ ياردىم كېلىپ، ماڭا "لەپپىدە" بىرنىلا قاراپ قويسا، مېنىڭ بارلىق غېمىم شۇ زامان يوقىلىپلا كېتەتتى ـ جۇمۇ!

نەچە ۋاقت ئەيلەپ تەھەممۇل، ئەي بىلال، بولغىل خەمۇش،
مەرھەمەت ئەيلەر سىتەم يەتكەندە غەمخارىم كەلىپ.

ـ بىلال نازىم.

يېشىمى: ئەي بىلال، بىر قانچە ۋاقىت تاقەت قىل، جەبىر ـ زۇلۇم چېكىگە يەتكەندە، غەمخورۇڭ كېلىپ رەھىم ـ شەپقەت قىلىدۇ.

شەرھ: ھەر نېمە دەيسەن ئەي، بىلال، يەنىلا بىر نەچچە زامان سەۋر ـ تاقەت قىلغىنكى، "جەبىر ـ زۇلۇم ئۆزىنىڭ چېكىگە يەتكەن چاغدا، ئۇ غەمخورۇم كېلىپ، رەھىم ـ شەپقەت قىلىدۇ" دەپ جىم، خاموش بولىۋالغىنىڭ تۈزۈك.

ئۇچىنچى. "ئەرزىم ئىشتىكىل، ئەي با لەتافەت" مىسراسى بىلەن باشلىنىدىغان يەتتە بېيىتلىك غەزىلىدە، بىر ئوتلۇق ئاشىقنىڭ ئۆز مەشۇقەسىگە بولغان پاك مۇھەببىتى چىن يۈرۈك

سۆزلىرى بىلەن ئەرز- بايان قىلىنغان. ئەمدى، بۇ بايانلار ئۇيغۇر خەلق قوشاقلىرىدىكىدەك يەڭگىل، تاڭسۇق ۋە ئېغىزغا كىرىشىپلا تۇرىدىغان راۋان تىل بىلەن ئوبرازلىق قىلىپ ئىپادىلەنگەنلىكى بىلەن، مۇقام تېكىستولوگىيىسىدە ئالاھىدە گەۋدىلىنىپ تۇرىدۇ. ئالايلۇق:

ئەرزىم ئىشتىكىل، ئەي با لەتافەت،
قىلغىل تەرەھھۇم ئەيلەپ شەفائەت.

يېشىمى: ئەي لاتاپەت ئىگىسى، ئەرزىمنى ئاڭلىغىن؛ ماڭا شاپائەت ئەيلەپ، رەھىم قىلغىن.

سەن بىر ھۇمايى، مەن بىر گەدايىڭ،
يايغىل باشىمغا چەترى سەئادەت.

يېشىمى: سەن بېشىغا ھۇما قۇشى قونغان بىر شاھسەن، مەن سېنىڭ گادىيىڭ، بېشىمغا سائادەت چېدىرىنى يايغىن.

شەرھ: سەن بەجايىكى بېشىغا ھۇما قۇشى قونغان بەختىيار پادىشاھسەن؛ مەن بولسام، سېنىڭ مۇھەببىتىڭنى تىلەۋاتقان بىر تىلەمچىمەن. ھالبۇكى، ماڭا رەھىم قىلىپ، مۇھەببىتىڭدىن نېسىۋە بېرىش ئارقىلىق، بېشىمغا بەختىيارلىق-سائادەتنىڭ سايىۋىنىنى يايغىن.

نە گىرىيە قىلماي، نە زارىي بولماي،
نە غەمگە قالماي، ئەي سەرۋىي قامەت.

يېشىمى: ئەي سەرۋى بويلۇق يار، يەنا - زارە قىلماسلىققا، دەرد تارتماسلىققا، غەمگە چۆكمەسلىككە نېمە چارەم بولسۇن؟

دەردىم بەسى كۆپ، ھەددىدىن زىيادە،
دايىم كۆرەرمەن ئەلدىن مەلامەت.

يېشىمى: دەردىم ھەددىدىن زىيادە كۆپ، خەلقتىن دائىم ئەيىبلەش ئاڭلايمەن.

شەرھ: ئەي، سەرۋى بويلۇق يارا سېنىڭ ئىشق-مۇھەببىتىڭدە، مېنىڭ دەردىم ھەددىدىن زىيادە كۆپ، ئۇنىڭ ئۈستىگە خەلقتىن ھەمىشە ئەيىبلەش-دەشنام ئاڭلايمەن. مانا مۇشۇنداق ئەھۋالدا، مېنىڭ يەنا - زارە قىلماسلىقىم، دەرد تارتماسلىقىم ۋە غەمگە چۆكمەسلىكىم مۇمكىنمۇ-ئاخىر؟!

مەجنۇنلۇغۇمدا بىمىھرى گەردۇن،
باشىمغا ئۇردى سەنگى شەقاۋەت.

يېشىمى: مەجنۇن(سارائ) بولۇپ قالغان چېغىمدا ، بۇ رەھىمسىز پەلەك بېشىمغا بەختسىزلىك تېشى بىلەن ئۇردى.

شەرھ: يەنەدېسەم، ماڭا كۆيۈپ مۇشۇنداق سەۋدايى-مەجنۇن بولۇپ قالغان چېغىمدا، "كۆتۈرەلمىسەڭ ساڭگىلىتىۋال" دېگەندەك، بۇ رەھىمسىز پەلەك بېشىمغا بەختسىزلىك تېشى بىلەن ئۇردى.

مەن زارىغاكىم يارى ۋەفاسىز،
دىلخەستە قىلدى ئەيلەپ زەرافەت.

يېشىمى: ۋاپاسىز يار ناز - كەرەشمە قىلىپ،مەن بىچارىنىڭ دىلىنى يارا قىلدى.

شەرھ: قارىغاندا، مەن خار-زارغا ئاشۇ ئۆزىنىڭ يارى ۋاپاسىزلىق قىلىۋاتىدۇ. ئۇنىڭ ئەمەلىي ئۇنۇمسىز قۇرۇق ناز-كەرەشمىلىرى دىلىمنى يارا قىلىۋەتتى.

فەقرى بىلالىي قىلغىل دۇئايى،

يارغا يەتەرسەن بولساڭ سەلامەت.

ـ بىلال نازىم.

يېشىمى: ئەي يوقسۇل بىلال، دۇئا قىل، سالامەت بولساڭ، يارغا يېتىشەرسەن.

شەرھ: بۇ ھالدا، ئەمدى نېمە دەيسەنكى، ئەي يوقسۇل بىلال. نېمە بولسا بولسۇن، ئۆمىدسىزلەنمە، دۇئا ـ تەلەبتە بولغىن. سالامەتلا بولساڭ، بىر كۈنى بولمىسا، يەنە بىر كۈنى يارىڭنىڭ ۋىسالىغا يېتىپ قالارسەن، ئامىن!

قىسقىچە خۇلاسىلاپ ئېيتقاندا، چەببەيات مۇقامى تېكىستى قىلىپ ئىشلىتىلىپ كەلگەن كلاسسىك شائىرلار شېئىرلىرىنىڭ ئاساسى گەۋدىسىنى يەنىلا بۇيۇك ئەلىشىر نەۋائىينىڭ غەزەللىرى ئىگىلىگەن. ئاندىن قالسا، شائىر بىلال نازىمنىڭ غەزەللىرىمۇ ئۆز كۆركىنى كۆرسەتكەن بولۇپ، بۇ غەزەللەر ساپ ئۇيغۇر ـ تۈركچە كەلىمىلەر كۆپ ئىشلىتىگەن، تىلى يەڭگىل، ئاسان چۈشىنىشلىك بولۇش ئالاھىدىلىكى بىلەن ئۆزگىچە گەۋدىلىنىپ تۇرىدۇ.

چەببەيات مۇقامى تېكىستلىرىنىڭ يېشىمى ئۈستىدە تەلقىنلىق مۇلاھىزە

مېنىڭچە، مۇقام تېكىستلىرىنىڭ يېشىمى ئەسلىگە سادىق بولۇش ئاساسىدا، ھەم نەزمىي جۈملىدىكى گرامماتىكىغا، ھەم نەسرىي بايان مەنتىقىسىگە ئۇيغۇن ھالدا، ئۇقۇم توغرا ئىپادىلەنگەن پاساھەتلىك بېرىلىشى كېرەك. مۇشۇ ئۆلچەك بويىچە قارايدىغان بولساق، چەببەيات مۇقامى تېكىستلىرىنىڭ يېشىمى ئۈستىدىكى تەتقىقاتتا، تۆۋەندىكىلەرنىڭ قايتا مۇلاھىزە قىلىپ بېقىشقا ئەرزىيدىغانلىقى مەلۇم بولىدۇ:

نەچە بىرەھىم ئىلكىگە بولۇپمەن مۇبتەلا ئاخىر،
ساۋۇرمىشلار ھەۋاغا ھەر گۈنى غەمكىن غۇبارىمنى.

ئە. يېشىم:

ئۇزاقتىن بېرى بىر رەھىمسىزنىڭ قولىغا مۇپتىلا بولۇپ قالدىم. ئۇ غەمكىن غۇبارىمنى ئاخىرى كۆككە سورۇدى. (2- توم، چەببايات مۇقامى، يېشىم قىسمى، 49- بەت)

ت: قانداق بولۇپ بىر رەھىمسىزنىڭ قولىغا مۇپتىلا بولۇپ قالدىمكىن، ئۇ غەمكىن غۇبارىمنى ھەر كۈنى كۆككە سورىۋاتىدۇ.

تۈزەتمە بېرىشتىكى سەۋەب(ت.س): "نەچە" دېگەن سۆز بۇ يەردە، "قانداق بولۇپ، قانداقسىگە" دېگەن ئۇقۇمنى بېرىدۇ. " ساۋۇرمىشلار ھەۋاغا ھەر گۈنى غەمكىن غۇبارىمنى " مىسراسى ئېنىق ھالدىلا "ھەر كۈنى، ھەمىشە" ئۇقۇمىنى يورۇتۇپ تۇرغان تۇرسا، ئۇنىڭ يېشىمىنى " ئۇ غەمكىن غۇبارىمنى ئاخىرى كۆككە سورۇدى " دەپ بېرىش مۇتلەق خاتا بولغان.

ئەگەر ئەنقا ئالۇر بولسا مەندىن نىشان تاپماس،
فەنا دەشتىدە نا پەيدا كۆرەرمەن مەرغىزارىمنى.

ئە. يېشىم:

يوقلۇق ۋادىسىدىن مايىسزارىمنى تاپالمىدىم. شۇڭا ئەنقا قۇشى ئىزدىگەن تەقدىردىمۇ مەندىن نىشانە تاپالمايدۇ. (يۇ. ئە. 50- بەت)

ت: پانىيلىق چۆلىدە ئۆمۇر مايىسزارىمنىڭ تۇگەشكەنلىكىنى كۆردۈم. شۇڭا ئەنقا قۇشى ئىزدىگەن تەقدىردىمۇ مەندىن نىشانە تاپالمايدۇ.

ت.س: "ئەگەر" بىلەن باشلانغان مەزكۇر بېيىت سەۋەب- نەتىجە مۇناسىۋىتىدە بىر بىرىگە باغلىنىپ تۇرغان ئىككى جۈملە بولۇپ، " پانىيلىق چۆلىدە ئۆمۇر مايىسزارىمنىڭ تۇگەشكەنلىكىنى كۆردۈم " دېگەن جۈملە سەۋەبنى، " شۇڭا ئەنقا قۇشى ئىزدىگەن تەقدىردىمۇ مەندىن نىشانە تاپالمايدۇ." دېگەن جۈملە بولسا، نەتىجە - يەكۈن ھۆكۈمنى بىلدۈرۈپ تۇرغانلىقى ئېنىقتۇر.

بۇ دەما دەم ئاھىم ئىفشا ئەيلەر ئول ئاي ئىشقىنى،

سۇبھىنىڭ پات پات دەمى ئانداقكى ئەيلەر مەھر فاش.

ئە. يېشىم:
تاڭ سەھەرنىڭ سەلكىن شامىلى قۇياشنىڭ يۈزىنى ئاچقاندەك، ئاھىم ئۇ ئاينىڭ ئىشقىنى بارغاسېرى ئاشكارىلىدى. (يۇ. ئە. 51- بەت)
ت: خۇددى تاڭ سەھەرنىڭ سەلكىن شامىلى قۇياشنىڭ چىقىشىدىن بەشارەت بەرگەندەك، تىنىمسىز چىقىۋاتقان بۇ ئاھىم ئۇ ئاينىڭ ئىشقىنى ئاشكارىلاپ (مېنىڭ ئۇنىڭغا ئاشىق بولۇپ قالغانلىقىمدىن بېشارەت بېرىپ) تۇرىدۇ.
ت.س: مەزكۇر بېيىتتە، " بۇ دەما دەم ئاھىم " بىلەن " سۇبھىنىڭ پات پات دەمى " بىر- بىرىگە پاراللىل قويۇلغان پاساھەت رېلىسلىرى بولۇپ، " بۇ دەما دەم ئاھىم " نى ئاددىي ھالدىلا "ئاھىم" دەپ تەرجىمە قىلىش يېشىمىنىڭ مەزمۇن يېتىكلىكىگە ئېغىر نۇقسان يەتكۈزگەن.

ئۇمرى جاۋىد ئىستەسەك فەرد ئولكى بوستان خىزرىدۇر،
سەرۋكىم دەئب ئەيلەدى ئازادەلىغ بىرلە مەئاش.

ئە. يېشىم:
ئەبىدى ھايات ئىزدىسەك يالغۇزلۇقنى ئىختىيار قىل، چۈنكى سەرۋى دەرىخى تۇز ئۆسۈپ ئادەتلەنگەچكە بوستاندا ھەمىشە كۆكلەپ تۇرىدۇ. (يۇ. ئە. 51- بەت)
ت: ئەبەدىيلىك ھايات ئىزدىسەك، يالغۇزلۇقنى ئىختىيار قىل. چۈنكى سەرۋى دەرىخى بوستاندا تەنھا ئەركىن - ئازادە ئۆسۈپ ئادەتلەنگەچكە، ھەمىشە كۆكلەپ تۇرىدۇ.

كۆڭلۈم ئالدىڭ ئەرسە ھەرگىز باقمادىڭ، ئەي مەھلىقا،
دۇرمۇسەن يا لەئلمۇ يا خۇد لەبى مەرجانمۇسەن؟

ئە. يېشىم:
ئەي ئاي يۈزلۈكۈم، يۈرۈكۈمنى رام قىلىۋالدىڭ، بىراق ماڭا ئەسلا باقمىدىڭ، مەرۋايىتمۇسەن، ياقۇتمۇسەن ياكى لەۋلىرىڭ مارجانمۇ؟ (يۇ. ئە. 53- بەت)
ت: ئەي ئاي يۈزلۈكۈم، كۆڭلۈمنى ئۇۋلىۋېلىپلا پەقەت قارىماس بولىۋالدىڭ. سەن مەرۋايىتمۇسەن، ياقۇتمۇسەن ياكى مارجان لەۋمۇسەن؟

گۈل يۈزۈڭغە ئەندەلىب يەڭلىغ قىلىپ زار ئەيلەدىڭ،
گۈلمۇسەن يا خارمۇسەن يا ھۇرمۇسەن غىلمانمۇسەن؟

ئە. يېشىم:
مېنى بۇلبۇلغا ئوخشاش گۈل يۈزۈڭگە زار قىلدىڭ، سەن گۈلمۇ، رەيھانمۇ، ھۇرمۇ ياكى غۇلمانمۇ!
(يۇ. ئە. 53- بەت)
ت: مېنى بۇلبۇلغا ئوخشاش گۈل يۈزۈڭگە زار قىلىپ قويدۇڭ، سەن گۈلمۇ، تىكەنمۇ، ھۇرمۇ ياكى غىلمانمۇسەن؟

ئەي كۆڭۈل تەركى نەسىھەت ئەيلەدىم ئاۋارە بول،
يۇز بەلا يەتمەسكى مەن ھەم بىر بەلا بولدۇم ساڭا.

ئە. يېشىم:

ئەي كۆڭۈل، نەسىھەتنى ئاڭلىماي ئاۋارىچىلىققا قالدىڭ، يۈز بالا يەتمىگەندەك مەنمۇ بىر بالا بولدۇم. (يۇ. ئە. 56ـ بەت)

ت: ئەي كۆڭۈل، نەسىھەتنى ئاڭلىمىدىم، ئەمدى سەرگەردان بول؛ يۈز بالا يەتمىگەندەك مەنمۇ ساڭا بىر بالايىئاپەت بولدۇم.

غۇسسە چەنگىدىن نەۋائى تاپمادىم ئۇششاق ئارا،
تا نەۋائىيدەك ئەسىرۇ بىنەۋا بولدۇم ساڭا.

ئە. يېشىم:

ئاشىقلار ئارىسىدا غەم چاڭى (سازى) دىن پەيزى ئالالماي، نەۋائىيغا ئوخشاش ساڭا بىچارە ئەسىر بولۇپ قالدىم. (يۇ. ئە.)

ت: نەۋائىيغا ئوخشاش سېنىڭ بىچارە ئەسىرىڭ بولۇپ قالغاندىن بۇيان، ئاشىقلار ئارىسىدا غەم چاڭىدىن پەيزى ئالالمىدىم.

ياد ئەتەر ئولسام بەناگاھ ئول پەرى يۈزلۈكىنكىم،
كۆلبەم ئىچرە ئول دەمى ئولتۇرسا گۈلزارىم كەلىپ.

ئە. يېشىم:

ئۇ پەرى يۈزلۈكىنى يادلىغان چېغىمدا تۇيۇقسىز ھوجرامغا كىلىپ، گۈلدەك ئېچىلىپ ئولتۇرسا ئىدى. (يۇ. ئە. 58ـ بەت)

ت: ئۇ پەرى يۈزلۈكىنى ئېسىمگە ئېلىشىم ھامانلا، دەرھال ھۇجرامغا كىلىپ، گۈلدەك ئېچىلىپ ئولتۇرسا.

كەلسە غەمنىڭ لەشكەرى باشىمنى ئايلاندۇرماغا،
گۈفتەلىغ قىلسا يانمىغا ئول شەكەر خارىم كەلىپ.

ئە. يېشىم:

دەرد ۋە غەم لەشكىرى بېشىمنى ئايلاندۇرۇش ئۈچۈن كەلگىنىدە، ئۇ شېرىن سۆزلۈكۈم يېنىمغا كىلىپ سۆھبەتلەشكەن بولسىچۇ كاشكى. (يۇ. ئە. 58ب (58ـ بەت))

ت: غەم لەشكىرى بېشىمنى ئايلاندۇرۇش ئۈچۈن كەلگىنىدە، ئۇ شېرىن سۆزلۈكۈم يېنىمغا كىلىپ ھەمسۆھبەت بولسا.

قۇتۇلۇر ئەردىم بۇ غەمدىن ئول دىلئارامىم كۆرۈپ،
ۋاھ، ئەگەرچەندىكى قەتل ئەتسە دىلئازارىم كەلىپ.

ئە. يېشىم:

ئىخ، گەرچە دىلئازارىم كىلىپ جېنىمنى ئالسىمۇ، ئۇنى بىر كۆرسەم، دىلىمغا ئارامىلىق يېتىپ، بۇ غەملەردىن قۇتۇلار ئىدىم. (يۇ. ئە. 58ب)

ت: ئىخ، ئەگەر دىلئازارىم كىلىپ جېنىمنى ئالمىغان ئىش بولسىمۇ، ئۇنى بىر كۆرسەم، دىلىمغا ئارامىلىق يېتىپ، بۇ غەملەردىن قۇتۇلار ئىدىم.

يۈز ۋەفا ئەيلەپ جەفادىن ئۆزگە نەفئى كۆرمەگەن،
مىڭ جەفا كۆرۈپ ۋەفاسى زەررەئى كەم بولمىغان.

ئە. يېشىم:
يۇزلەپ ۋاپا قىلىپ، جاپادىن ئۆزگە نەپ كۆرمىگەن، ۋاپانى قىلچە كەم قىلماي، يۇزلەپ جاپا كۆرگەنمۇ مەن. (يۇ. ئە. 58ب)
ت: يۇز ۋاپا قىلىسمۇ، جاپادىن ئۆزگە نەپ كۆرمىگەن، ۋاپانى قىلچە كەم قىلمىسمۇ، مىڭ جاپا كۆرگەنمۇ مەن.

ئەنجۇم ئەرمەس تەردۇر ئاھىم ئوتىدىن كۆڭ سەققىدە،
ۋاھكى بۇ تەردىن بىنايى قالمادى نەم بولماغان.

ئە. يېشىم:
ئاسمانىنى قاپلىغان يۇلتۇز ئەمەس، ئاھىم تۇتۇنىدىن ھاسىل بولغان بۇلۇت، ئۆنىڭ تامچىلىرىدىن ھۆل بولمىغان مەۋجۇدات يوق. (يۇ. ئە. 59ب)
ت: ئاسمانىنى قاپلىغان يۇلتۇز ئەمەس، ئاھىم ئوتىدىن ھاسىل بولغان تەردۇركى، بۇ تەر تامچىلىرىدىن ھۆل بولمىغان مەۋجۇدات قالمىدى.

جەمالىڭ دەفتەرىدىن بىر نۇكتەئى شەرھ ئەتە ئالمان،
يىلى ئۇمرۇم ئىچىدە ئەي پەرى يۇز مىڭ كىتاب ئەيلەپ.

ئە. يېشىم:
ئەي پەرى، مەن ئۆمرۇم بويى يۇز مىڭلىغان كىتابلارنى يېزىپ جامالىڭ دەپتىرىدىكى بىر ھېكمەتنىمۇ شەرھلىيەلمەيمەن. (يۇ. ئە. 60ب)
ت: ئەي پەرى، مەن ئۆمرۇم بويى يۇز مىڭ كىتاب يېزىپمۇ، جامالىڭ دەپتىرىدىكى بىر ھېكمەتنى شەرھلەپ بولالمايمەن.

ۋەفا ھەرىنى سورىغاندا ماڭا سەن تازە جان بەردىڭ،
مەسىھا لەبلەرىڭ ئىئجازىدىن گويا جەۋاب ئەيلەپ.

ئە. يېشىم:
ۋاپا ھەرىنى سورىغىنىمدا، سەن ھاياتلىق بەخش ئەتكۈچى لېۋىڭنىڭ مۆجىزىلىرى بىلەن جاۋاب بېرىپ، ماڭا يېڭى جان ئاتا قىلدىڭ. (يۇ. ئە. 60ب)
ت: ۋاپانىڭ نېمىلىكىنى سورىغىنىمدا، سەن ھاياتلىق بەخش ئەتكۈچى لېۋىڭنىڭ مۆجىزىسى بىلەن دېگۈدەك جاۋاب بېرىپ، ماڭا يېڭى جان ئاتا قىلدىڭ.

گۈلىستانى سۈخەننى سەير ئەتەردە ساھىبى دىۋان،
چەكەر باشىغا گۈلدەك مىسرەئىنى ئىنتىخاب ئەيلەب.

ئە. يېشىم:
دىۋان تۈزگۈچى شائىر سۆز گۈلىستانىنى سەيلە قىلغىنىدا، گۈلدەك مىسرالارنى تاللاپ دەپتەر بېشىغا يازدى. (يۇ. ئە. 60ب)
ت: دىۋان تۈزگۈچى شائىر سۆز گۈلىستانىنى سەير قىلغىنىدا، مىسرالارنى تاللاپ بېشىغا گۈلدەك قىستۇرىۋالىدۇ (مېڭىسىگە تىزىۋالىدۇ)

كۆز قاراسىن ھەل قىلىپ ئول ئايغا يازدىم نامەئى،
بارى بۇ تەزۇر ئىلە كۆرگەي كۆزۈم رۇخسارىنى.

ئە. يېشىم:

كۆزۈمنىڭ قارىسىنى سىياھ قىلىپ ئۇ گۈزەلگە خەت يازدىم. كۆزۈم بۇ ھىيلە بىلەن ئۇنىڭ رۇخسارىنى كۆرسە ئەجەب ئەمەس. (يۇ. ئە. 62ب)

ت: كۆزۈمنىڭ قارىسىنى سىياھ قىلىپ ئۇ گۈزەلگە خەت يازمەن. كۆزۈم بۇ ھىيلە بىلەن ئۇنىڭ رۇخسارىنى بىر كۆرۈۋالغاي.

كۆزىدىن تا جانغا يەتمەي لەئلىدىن بەرمەس ھەيات،
ئول مەسىھ ئۆلدۈم دەگەندە تىرگۈزۈر بىمارىنى.

ئە. يېشىم:

رۇخسارىنى كۆرگەندىن كېيىن تاكى جانىنى تەقدىم قىلمىغىچە ئۇنىڭ لېۋىدىن ھاياتلىق تاپقىلى بولمايدۇ، ئۆلەي دېگەندىلا، ئۇ جان بېغىشلىغۇچى ئۆز بىمارىنى تىرىلدۈرۈۋالىدۇ. (يۇ. ئە. 62ب)

ت: رۇخسارىنى كۆرگەندىن كېيىن تاكى جانىنى تەقدىم قىلمىغىچە لېۋىدىن ھاياتلىق بەرمەيدۇ، « ئۆلدۈم » دېگەندىلا، ئاندىن ئۇ جان بېغىشلىغۇچى ئۆز بىمارىنى تىرىلدۈرۈۋالىدۇ.

ئەي پەرىزادى زەمانىم جان بىلە قۇلمەن ساڭا،
گۈلشەنى ھۇسنۇڭداقى بىر دەستە سۇنبۇل مەن ساڭا.

ئە. يېشىم:

ئەي زامانىڭ پەرىزاتى، جېنىم بىلەن سېنىڭ قۇلۇڭمەن. ھۆسن - جامال گۈلشىنىڭدىكى بىر دەستە سۇنبۇلۇڭمەن. (يۇ. ئە. 64ب)

ت: ئەي زامانىمنىڭ پەرىزاتى، مەن جان - دىلىم بىلەن ساڭا قۇلمەن. ھۆسن - جامال گۈلشىنىڭدىكى بىر دەستە سۇنبۇلۇڭمەن.

ئەي گۈلى گۈلزارى جەننەت دىلبەرى ساھىب جەمال،
گۈل يۈزۈڭنىڭ ئوتىدا بىر خەستە بۇلبۇل مەن ساڭا.

ئە. يېشىم:

ئەي جەننەت گۈلزارىنىڭ گۈلى بولغان گۈزىلىم، گۈل يۈزۈڭنىڭ ئوتىدا كۆيگەن بۇلبۇلۇڭمەن. (يۇ. ئە. 64ب)

ت: ئەي جەننەت گۈلزارىنىڭ گۈلى بولغان گۈزەللىك ساھىبى دىلبەر، مەن گۈل يۈزۈڭنىڭ ئوتىدا كۆيگەن بىر بىمار بۇلبۇلۇڭمەن.

ئەرزىم ئىشىتكىل ئەي بالەتافەت،
قىلغىل تەرەھھۇم ئەيلەپ شەفائەت.

ئە. يېشىم:

ئەي گۈزىلىم، ئەرزىمنى ئاڭلا، ماڭا رەھىم قىلىپ مەدەتكار بول. (يۇ. ئە. 65ب)

ت: ئەي لاتاپەت ئىگىسى، ماڭا شاپائەت ئەيلەپ رەھىم قىلغىن.

ت.س: " قىلغىل تەرەھھۇم ئەيلەپ شەفائەت " دېگەن شېئىرىي بېيىتنى نەسرى جۈملە قىلىپ رەتلىسەك، " شەفائەت ئەيلەپ ، تەرەھھۇم قىلغىل" بولىدۇ. ئەمدى بۇ ھالدا ئۇنىڭ تەرجىمىسىنى مەزكۇر ئەسلىي يېشىمدە بېرىلگەندەك " ماڭا رەھىم قىلىپ مەدەتكار بول " دېسەك، كەشىيەڭگۈش قىلىپ قويغان بولىمىز شۇ.

سەن بىر ھۈمايى مەن بىر گەدايىمەن،
يايغىل باشىمغا چەترى سەئادەت.

ئە. يېشىم:

سەن بىر ھۈما قۇشى، مەن سېنىڭ گادىيىڭ، بېشىمغا سائادەت چېدىرىنى يايغىن. (يۇ. ئە. 65ب)

ت: سەن بېشىغا ھۈما قۇشى قونغان بىر پادىشاھسەن، مەن سېنىڭ گادىيىڭ، بېشىمغا سائادەت چېدىرىنى يايغىن.

ت.س: مەزكۇر بېيىتتىكى "ھۈمايى" دېگەن سۆزنىڭ "بىر ھۈما قۇش" ۋە " بېشىغا ھۈما قۇشى قونغان ئادەم، دۆلەتمەن، پادىشاھ" دېگەن ئىككى خىل مەنىسى بار. بۇ يەردە، ئاشىق ئۆزىنى "گادايى، تىلەمچىگە"، مەشۇقىنى بولسا، "دۆلەتمەن، پادىشاھ" قا ئوخشىتىۋاتقانلىقى بەكمۇ ئېنىقتۇر.

مەجنۇنلۇغۇمدا بىمەھرى گەردۇن،
باشىمغا ئۇردى سەنگى شەقاۋەت.

ئە. يېشىم:

مەجنۇن بولۇپ قالغىنىم ئۈچۈن بۇ رەھىمسىز پەلەك بېشىمغا بەختسىزلىك تېشىنى ئاتتى. (يۇ. ئە. 65ب)

ت: مەجنۇن بولۇپ قالغان چېغىمدا، رەھىمسىز پەلەك بېشىمغا بەختسىزلىك تېشى بىلەن ئۇردى.

ت.س: " باشىمغا ئۇردى سەنگى شەقاۋەت " دېگەن شېئىرىي جۈملىنى " بەختسىزلىك تېشىنى ئاتتى " دەپ تەرجىمە قىلىش مۇتلەق خاتا بولغان. چۈنكى، "ئۇرماق" بىلەن "ئاتماق" بىر-بىرىگە ئوخشاش بولمىغان ئىككى خىل ھەرىكەتنى بىلدۈرىدۇكى، ئۇلارنى بىر-بىرىسىنىڭ ئورنىغا دەسسەتكىلى بولمايدۇ. يەنە دېسەك، "مەجنۇنلۇغۇمدا" دېگەن سۆز نېمە دېگەن بىلەنمۇ "مەجنۇن بولۇپ قالغىنىم ئۈچۈن" دېگەن سەۋەبنى ئەمەس، "مەجنۇن بولۇپ قالغان چېغىمدا" دېگەن ھالەتنى بىلدۈرىدىغانلىقى ئېنىقتۇر.

ئۈچىنچى باب

سەگاھ مۇقامىنىڭ تېكىستى

(ترانسكرىپسىيە ۋە يېشىم)

چوڭ نەغمە
مۇقەددىمە

1ـ ئەمەس خىلۋەت نىشىنلەرغە تەماشايى چەمەن ھاجەت.
چۈنانچە بولماغاي ئەھلى فەناغا ئەنجۈمەن ھاجەت.
خۇددى ئۆزلۈكسىز يوقاتقانلارغا يىغىلىش سورۇنى لازىم بولمىغىنىدەك، خىلۋەتتە ئىبادەت قىلغۇچىلارغا چىمەن سەيلىسى ھاجەتسىز .

2ـ گىرىفتارى قەددى رەئنايى گۈلگۈنپۇش مەن، ۋاھ ـ ۋاھ،
كۆڭۈلدە قالمادى بەرگى گۈلى سەرۋى سۈمەن ھاجەت،
كۈلرەڭ كىينىگەن، قەددى ـ قامىتى كېلىشكەن رەناغا گىرىپتار بولغاندىن بۇيان، گۈل، ياپراق، سەرۋى، ياسىمەنلەرگە كۆڭۈلنىڭ خۇشى قالمىدى.

3ـ بەلا دەشتىدەكى ئاۋارەلەرنىڭ ھالىنى سورماڭ،
كى ئاندا نە گۈلۈ نە بۈلبۈلۈ نە كوھكەن ھاجەت.
بالايىئاپەت دەشتىدە قالغان سەرگەردانلارنىڭ ھالىنى سورىماڭ، ئۈيەردە گۈلمۇ، بۈلبۈلمۇ، تاغ كەسكۈچىمۇ يوق.

4ـ سەھەر ۋاقتى سەبا يەتكۈردى زۈلفۈڭ تارىدىن بۇيى،
مۇئەتتەر ئولدى ئالەم، بولمادى مۇشكى خوتەن ھاجەت.
تاڭ شامىلى سەھەردە چېچىڭنىڭ ھىدىنى ئېلىپ كەلگەندى، ئالەم ئەتىر پۇرىقىغا تولۇپ، خوتەن ئىپارىغا ئېھتىياج قالمىدى.

5ـ سوئال ئەيلەپدۇرۇركى يىغلاماقدىن نە غەرەز ئاخىر،
دەدىلەر مۇستەفا، دوستۇم، ماڭا ۋەيسى قىرەن ھاجەت.
يىغلىشىڭىزنىڭ سەۋەبى نېمە، دەپ سورىغانىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: « ماڭا دوستۇم سۇلتان ۋەيس قىرەن كېرەك بولدى » دېدى.

6ـ زىلەيخا گۈلشەنىن قىلدى سەمۇمى ئىشق خاكىستەر،
بۇ ياڭلىغ دەمەكىم ئول يۈسۇفى گۈل پىرەھەن ھاجەت.

زىلەيخانىڭ گۈلشەننى ئىشق شۇنرغىنى توپا - تۇپراق قىلىۋەتتى دېمە، بۇ ئۇنىڭ قانلىق كۆينەك كىيگەن يۈسۈپكە ھاجەتمەن بولغانلىقىدىندۇر.

7 - جۇنۇن بازاردا رۇسۋالىغىنىڭ بائىسى ئولدۇر،
بەھاغا ئالمادىلار، يوق ئىكەندۇك ماۋۇ مەن ھاجەت.

جۇنۇن (سارائىلىق) بازىردا رەسۋا بولۇشۇنىڭ سەۋەبى شۇكى، ئۇ يەردە « ماۋۇ مەن » دېگەن سۆزگە ئېھتىياج يوقكەن، ئۆزلۈكۈمنى بىر تىينغىمۇ ئالمىدى.

8 - بۇ مۇشتى ئۇستىخانىمنى ئانىڭ كويىغا تاشلاڭلار،
شەھىدى ئىشقغا تابۇت نە گورۇ نە كەفەن ھاجەت.

مېنىڭ بۇ بىر چاڭگال ئۇستىخىنىمنى ئۇنىڭ كوچىسىغا تاشلىۋېتىڭلار. چۈنكى ئىشق يولىدا شېھىت بولغان ئادەمگە تاۋۇتنىڭمۇ، گۆرنىڭمۇ، كېپەننىڭمۇ كېرىكى بولمايدۇ.

9 - رەفىقا، بىسەرۇپالارنى سەن ئاغرىتماغىل زىنھار،
ھەبىب ئىشىكىگە بارغاندا، نە سەن ھاجەت، نە مەن ھاجەت.

ئەي دوست، يوقسۇللارنىڭ كۆڭلىنى ھەرگىز ئاغرىتمىغىن. چۈنكى ئاللاھنىڭ دەرگاھىغا بارغاندا، سەنمۇ، مەنمۇ ئوخشاش قىممەتتىكى ئىنسانغا ئايلىنىمىز.

10 - نەۋائىي، يارنىڭ ئاستانەسىنىڭ تۇپراغى بولدۇڭ،
ساڭا ئەندى نە سەھرايۇ نە شەھرۇ نە ۋەتەن ھاجەت.
- نەۋائىي.

ئەي نەۋائىي، يار بوسۇغىسىنىڭ تۇپرىقى بولدۇڭ، ئەمدى ساڭا سەھرامۇ، شەھەرمۇ، ۋەتەنمۇ كېرەك بولمايدۇ.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى ھەزەجى مۇسەممەنى سالىم
مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن
- - - ۷ - - -۷ - - -۷ - - ۷

تەئەززە

1 - كەلگىلكى، مۇشتاق بولمىشىم شىرىن لەبىڭ گۈلقەندىنە،
كەلگىل، لەبىڭ قەندىن ئىلەتگىل ئانلارىڭ گۈلقەندىنە.

كەل، مەن شېرىن لېۋىڭنىڭ گۈلقەنتىنى سېغىنىپ قالدىم. كەلگىن، لېۋىڭنىڭ قەنتىنى زامانىڭنىڭ گۈلقەنتىگە يەتكۈزگىن.

2 - ھەرقايداكىم شەرھ ئەيلەسەم شىرىن دۇداغىڭ قەندىنى،
روھلار قانۇر تۇتى كەبى ئول لەئلى شەكەر خەندىنە.

شېرىن لېۋىڭىنىڭ قەنتىنى قەيەردە شەرھلىسەم، ئاشۇ كۈلۈپ تۇرغان ياقۇت لېۋىڭىنىڭ شېكىرىدىن روھلار خۇددى شاتۇتىدەك ئوزۇقلىنىدۇ.

3ـ شەھلا كۆزۈڭ مەندىن كۆڭۈل ئايدىيۇ ئانت ئىچەركى بۇ،
بولسۇن كەفارەت جانۇ دىل ئول گەرچەگىڭ سەۋگەندىنە.

شەھلا كۆزۈڭ كۆڭلۈمنى ئېلىۋېلىپلا قەسەم ئىچىدۇ، جان ـ دىلىم ئاشۇ ئىچكەن قەسىمىڭنىڭ كاپارىتى (تۆلىمى) بولسۇن.

4ـ مۇشكىن ساچىڭ بەنىدىن مەنى كەسدىيۇ پەيۋەند ئەيلەدى،
تەھسىن ئانىڭ كەسكەنىگە، رەھمەت ئانىڭ پەيۋەندىنە.

ئىپار ھىدلىق چېچىڭ مېنى بەنتتىن يەشتىيۇ يەنە باغلىۋالدى. ئۇنىڭ يەشكىنىگە ئاپىرىن، باغلىغىنىغا رەھمەت!

5ـ زۇلفىلە قاشى قارەدۇر سەرۋى خىرامان دىلبەرىڭ،
قاشلارىگە قۇربان ئولام، يا تۇررەئى دىل بەندىنە.

ئۇ سەرۋى بويلۇق دىلبەرنىڭ چېچىمۇ، قېشىمۇ قاپقارا، ئۇنىڭ قاشلىرىغا قۇربان بولايمۇ ياكى كۆڭۈلنى باغلىۋالغان چاچلىرىغمۇ؟

6ـ ئەي ژائىز، ئەبسەم ئول، ماڭا تائەتىڭى پىش ئەيلەمە،
مەن ئاشىق ئولدۇم كىرمەگۈم، ھەرقىسسەخانىنىڭ پەندىنە.

ئەي ژائىز، تائىتىڭنى پەش قىلىپ تولا چىشىمىغا تەگمە، مەن بىر ئاشىق، ھەرقانداق ۋەزخانىنىڭ نەسىھىتىگە كىرمەيمەن.

7ـ ئەي ئىشقنى ئىنكار ئەيلەيەن، چۈنۇ چىرايۇ چەندنى قوي،
نەچۈك تۇشەرسەن ئاشىقىڭ چۈنۇ چىرايۇ چەندىنە.

ئەي ئىشقنى ئىنكار قىلغۇچى، ئۇنداق ـ مۇنداقلىرىڭنى (نېمە ئۈچۈن، نېمە سەۋەبتىن، قانچىلىك، دېگەندەك سوئاللىرىڭنى) قوي، چۈنكى سەنمۇ ئاشىقىنىڭ ئۇنداق ـ مۇنداقلىرىغا چۈشۈپ قالىسەن.

8ـ زۇلفى كەمەندىندىن كۆڭۈل قۇتۇلماس ئايرۇ، شۆيلە بىل،
سەۋداسىگە بەل باغلامىش، ھەم كۆز قارارتمىش بەندىنە.

كۆڭۈل ئۇنىڭ چېچىنىڭ سىرتىمىقىدىن قۇتۇلمايدۇ. بىلىشىڭ كىرەككى، كۆڭۈل ئۇنىڭ سەۋداسىغا بەل باغلىغان ھەم ئۇنىڭ ئەسىرى بولۇشقا كۆز تىككەن.

9ـ چۈن شەھرىيارنىڭ شەھرىنە بۇ گۈن نەسىمدۇر مەلىك،
بۇيرۇق ئانىڭدۇر، ھۆكم ئانىڭ ھەم شەھرىنە ھەم كەندىنە.

نەسىمى بۇگۈن پادىشاھنىڭ شەھرىگە پادىشاھدۇر. شۇڭا ھەم ئۆزىگە ھەم شەھرىگە بۇيرۇق بېرەلەيدۇ، ھۆكۈمىنى يۈرگۈزەلەيدۇ.

- نەسىمىي.

تەئەززە چۈشۈرگىسى

چۈن شەھرىيارنىڭ شەھرىنە بۇ گۈن نەسىمىدۇر مەلىك،
بۇيرۇق ئانىڭدۇر، ھۆكم ئانىڭ ھەم شەھرىنە ھەم كەندىنە.

نەسىمىي بۇگۈن شەھرىيار (پادىشاھ، ئىمپېراتور) نىڭ شەھرىگە پادىشاھدۇر. شۇڭا ھەم ئۆزىگە ھەم شەھرىگە بۇيرۇق بېرەلەيدۇ، ھۆكۈمىنى يۈرگۈزەلەيدۇ.

ۋەزىن ئايرىمىسى

بەھرى رەجەزى مۇسەممەنى سالىم

مۇستەفئىلۇن مۇستەفئىلۇن مۇستەفئىلۇن مۇستەفئىلۇن

- v - - - v - - - v - - - v - -

نۇسخە

1- ماڭا سەن بولماساڭ جان ھاجەت ئەرمەس،
بىھىشتۇ ھۇرۇ رىزۋان ھاجەت ئەرمەس.

سەن بولمىساڭ، ماڭا بۇ جاننىڭ كېرىكى يوق؛ جەننەت ۋە ھۆرلەرنىڭمۇ لازىمى يوق.

2- فىراقىڭدا كۆزۈم ياشى بار ئەركەن،
بەھارۇ ئەبرى نىيسان ھاجەت ئەرمەس.

پىراقىڭدا كۆز ياشلىرىمنى تۆكۈۋاتقان ئىكەنمەن، باھار ۋە باھار بۇلۇتلىرى دېگەنلەرگە ھاجەت چۈشمەيدۇ.

3- يۈزۈڭدىن شاملار زۇلفۇڭنى يىغساڭ،
فۇرۇغى ماھى تابان ھاجەت ئەرمەس.

ئاخشاملىرى يۈزۈڭنى يېپىۋالغان چاچلارنى قايرىساڭ، تولۇن ئايىنىڭ نۇرىغا ھاجەت قالمايدۇ.

4- بويۇڭ سەرۋۇ كۆزۈڭ نەرگىس، يۈزۈڭ گۈل،
سەنىڭ قاشىڭدا بوستان ھاجەت ئەرمەس.

بويۇڭ سەرۋىگە، كۆزۈڭ نەرگىسكە، يۈزۈڭ گۈلگە ئوخشايدۇ، سەن بار يەردە گۈلزارغا ھاجەت قالمايدۇ.

5- ئەگەر گەشتى لەبى دەريا قىلۇرسەن،
كۆزۈمگە كەلكى، ئۇممان ھاجەت ئەرمەس.

ئەگەر دەريا بويلىرىنى سەيلە قىلماقچى بولساڭ، (ياش قۇرمايدىغان) كۆزۈمگە كەل، دەريا بويىغا بېرىش ھاجەت ئەمەس.

6ـ رەقىب بىرلە مۇساھىب قىلما بىزنى،
قۇتۇرغان ئىتكە سەگبان ھاجەت ئەرمەس.
مېنى ئىشىك باقارىڭغا ھەمراھ قىلمەن دېمە، چۈنكى، قۇتۇرغان ئىتقا ئىتباقار لازىم بولمايدۇ.

7ـ ئاتايىغە بۇسۇغاڭدىن ئورۇن بەر،
سەرايۇ كاخى ئەيۋان ھاجەت ئەرمەس.
ئاتايىغا بوسۇغاڭدىن ئورۇن بەر، ئۇنىڭغا ئايۋانلىق قەسىر كېرەك ئەمەس.
ـ ئاتايى.

*　　*　　*　　*　　*

1ـ نىگارا، سەنسىزىن مەندىن نە ھاسىل،
ئەگەر جان بولماسا، تەندىن نە ھاسىل.
ئەي نىگار، جانسىز تەننىڭ كېرىكى بولمىغىنىدەك، سەنسىز مېنىڭ نېمە كېرىكىم؟

2ـ چۇ گۈلدىن رەنگ ئەمەس بۇلبۇلغا بۇيى،
بەھارۇ باغۇ گۈلشەندىن نە ھاسىل.
بۇلبۇلغا گۈلنىڭ رەڭگى ئەمەس، ھىدى كېرەك. ئۇنداق بولمىغاندا، باھار، باغ ۋە گۈلشەننىڭ نېمە ئەھمىيىتى؟

3ـ جەفايۇ ئىشۋەلەرنى فەن تۇتۇپسەن،
مۇنىڭتەك ئىشۋە پۇرفەندىن نە ھاسىل.
ناز ـ كەرەشمىلىرىڭ بىلەن كىشىگە جاپا سېلىشنى ئادەت قىلىۋاپسەن. بۇنداق ناز ـ خۇلۇق، نەيرەڭ ئۇزلىقىنىڭ نېمە پايدىسى؟

4ـ كىشىكىم يوقتۇرۇر مېھرۇ ۋەفاسى،
ئەگەر خۇرشىددۇر ئاندىن نە ھاسىل؟
ئادەم ھەر قانچە قۇياش بولۇپ كەتسىمۇ، مېھىر ـ ۋاپاسى بولمىسا، ئۇنىڭ نېمە كېرىكى؟

نۇسخە چۈشۈرگۈسى

5ـ بۇ تۇرلۇك ھۇسن ئىلە لۇتفىي قولۇڭغا،
ئىنايەت قىلماساڭ، سەندىن نە ھاسىل.
ـ لۇتفىي
شۇنچە ھۆسن ـ جامالىڭ تۇرۇپ، قۇلۇڭ لۇتفىيغا مەرھەمەت قىلمىساڭ، سېنىڭ نېمەكېرىكىڭ؟

ۋەزىن ئايرىمىسى

بەھرى ھەزەجى مۇسەددەسى مەھزۇف
مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن فەئۇلۇن
- - v - - - v - - - v

جۇلا

1 ـ تالى مەجنۇن شاخى ئەگىلدى يار ئەگىلمەيدۇر ماڭا،
يا كەلسەڭ ئالغىن بۇ جاننى يا كۆڭۈل بەرگىن ماڭا.
ھەتتا مەجنۇن تالنىڭ شېخىمۇ ئېگىلدى، ئەمما يار تېخىچە ماڭا ئېگىلمەيۋاتىدۇ. (ئى يار)، يا كېلسەڭ بۇ جاننى ئالغىن، يا كۆڭلۈڭنى بەرگىن.

2 ـ يار يىراقتا، مەن فىراقتا، ۋەدە يالغان بولماسۇن،
خەلقى ئالەم بىر بولۇپ، يولدىن چىقارغان بولمىسۇن.
يار ئۇزاقتا، مەن ئۇنىڭ جۇدالىقىدا؛ ۋەدىمىز ۋەدە بولسۇن، خەلقىئالەم بىر بولۇپ، ئازدۇرۇپ كەتكەن بولمىسۇن، دەيمەن.

3 ـ « ئەسسەلام » دەپ ئۆيگە كىرسەم، ئۆيدە يارىم ئولتۇرۇر،
قاشلارى قىيغان قەلەمدەك، كۆزلەرى ئويناپ تۇرۇر.
« ئەسسالام » دەپ ئۆيگە كىرسەم، ئۆيدە يارىم ئولتۇرۇپتۇ. قاشلىرى ئۇچلىغان قەلەمدەك ئىنچىكە، كۆزلىرى ئويناپ تۇراتتى.

4 ـ كۆرگەلى كەلدىلەرمۇ، كۆيدۈرگەلى كەلدىلەرمۇ؟
كۆيۈپ ئۆچكەن ئوتلارنى ياندۇرغالى كەلدىلەرمۇ؟
كۆرگىلى كەلدىلىمۇ، كۆيدۈرگىلى كەلدىلىمۇ؟ كۆيۈپ ئۆچكەن ئوتلارنى (جانلىق تىلدا: ئوتلىنى) ياندۇرغىلى كەلدىلىمۇ؟

5 ـ ئىزدەمەس كۆڭلۈم مەنىڭ يار ئىزدەگەنىنىڭ يارى بول،
كىم سەنى يارىم دەسە، بارىپ شۇنىڭ گۈلزارى بول.
ـ خەلق قوشاقلىرىدىن.
باشقا يار ئىزدىگەن ئادەمنىڭ يارى بولۇشنى كۆڭلۈم خاھلىمايدۇ. كىم سېنى « يارىم » دېسە، بېرىپ شۇنىڭ گۈلزارى بولغىن.

سەنەم

1 ـ ئاي ئالدىمدا، گۈن كەينىمدە، ھەسرەت ئىچىمدە،
كۆيۈپ تۇرغان ئوتنى سالدىڭ مەنىڭ ئىچىمگە.
ئەنە ئاي ئالدىمدا، كۈن كەينىمدە تۇرۇپتۇ، سەن مېنىڭ ئىچىمگە كۆيۈپ تۇرغان ئوتنى

سېلىشتۇرغىلى، مەن ھەسرەت ئىچىدە قالدىم.

2- ئاتلارنى ھايدايدۇركەن مۇز داۋان بىلەن،
بىر ياخشىنى قىينايدۇركەن بىر يامان بىلەن.
ئاتلارنى ھايدايدىكەن مۇز داۋان بىلەن، بىر ياخشىنى قىينايدىكەن بىر يامان بىلەن.

3- قارا- قارا قارغالارنىڭ قاناتى بولسام،
ئەگىز- ئەگىز چىنارلارنىڭ شاخىغا قونسام.
قارا - قارا قاغىلارنىڭ قانىتى بولسام، ئېگىز - ئېگىز چىنارلارنىڭ شېخىغا قونسام.

4- جان ئالغۇچى ئەزرائىلنىڭ شاگىردى بولسام،
ئاشىقلارغا قەسد قىلغانىنىڭ جانىنى ئالسام.
جان ئالغۇچى ئەزرائىلنىڭ شاگىرتى بولسام، ئاشىقلارغا قەست قىلغان ئادەمنىڭ جېنىنى ئالسام، دەيمەن.

چوڭ سەلىقە

1- قىزىل - قىزىل ئالمالارىم ئاقمىدا كەتتى،
قىزىل تونلۇق مەنىڭ يارىم ئىلىغا كەتتى.
قىزىل - قىزىل ئالمىلار ئېقىمدا ئېقىپ كەتتى. مېنىڭ قىزىل تونلۇق يارىم ئىلىغا كەتتى.

2- قاراسام ھېچ كۆرۈنمەيدۇر ئىلىنىڭ تاغى،
مۇنداق يامان بولارمۇدۇر كۆيەكنىڭ داغى.
قارىسام، ئىلىنىڭ تېغى ھېچ كۆرۈنمەيدۇ. كۆيۈكنىڭ دېغى مۇنداقمۇ يامان بولارمۇ؟

3- قارا - قارا كۆرۈنگەنلەر تاغنىڭ دەرەختى،
يارنى يارغا كۆرسەتمەگەن يولنىڭ يىراغى.
قارا - قارا كۆرۈنگەنلەر تاغنىڭ دەرىخى. يارنى يارغا كۆرسەتمىگەن يولنىڭ ئۇزاقلىقى.

4- يوللار يامان، يوللار يامان، يولنى بىلمەسە،
مەن يارىمنى ئىزدەگەننى دۇشمەن بىلمەسە.
يولنى بىلمىسە، « يول يامان، يول يامان » دەپ ئولتۇرىدىغان گەپ. مېنىڭ يارىمنى ئىزدىگىنىمنى دۇشمەن بىلىپ قالمىسا، دەيمەن.

5- يولدا يەتمەي ئۆلۈپ قالسام، قارغا يەمەمدۇر،
قارغالارمۇ قىيامەتلىك ئاشىق دەمەمدۇر.
- خەلق قوشىقى.
يار ۋىسالىغا يەتمەي تۇرۇپ، يولدا ئۆلۈپ كەتسەم، قاغا يەپ كەتمەسمۇ؟ قاغىلارمۇ ئۆز ئىچىدە

قىيامەتلىك ئاشىق بولىشىدۇ، دەيدىغۇ؟

كىچىك سەلىقە

1 ـ لەبلىك يادىدا گۈلگۈن مەي ئىچىپ مەستانە بولمىشىمەن،
جۇنۇن شەھرىدە رۇسۋالىق بىلە ئەفسانە بولمىشىمەن.
لېۋىڭنى ئەسلەپ، گۈلرەڭ مەي ئىچىپ مەستانە بولدۇم. سەۋدايىلىق شەھرىدە رەسۋا بولۇپ، سۆز ـ چۆچەككە قالدىم.

2 ـ پەرى پەيكەر نىگارى لەيلى يەڭلىغ جىلۋەگەر كۆرگەچ،
ياقامنى چاك ئەتىپ مەجنۇن كەبى دىۋانە بولمىشىمەن.
پەرى سۈپەت نىگارنى لەيلىدەك جىلۋىلىك گۈزەل كۆرگىنىمدە، ياقامنى يىرتىپ، مەنمۇ مەجنۇندەك سارالىك بولدۇم.

3 ـ جەمالىڭ شەمئىغە، ئى گۈل، نەسىم ئەتمەكنى ياد ئەيلەپ،
باشىڭدىن ئۆيرۈلۈپ بۇلبۇل كەبى پەرۋانە بولمىشىمەن.
ئەي گۈلۈم، جامالىڭ شامىغا سەلكىن شامال بولۇش ئارزۇسىدا، بېشىڭدا بۇلبۇلدەك چۆرگىلەپ، پەرۋانە بولدۇم.

4 ـ بىراۋ ئىشقىن تەرك ئەيلەپ ئەدىم، يۇزمىڭ جەفا تارتىپ،
گىرىپتارى ستەم، ۋاھكىم بىراۋگە يانە بولمىشىمەن.
بىرسىنىڭ ئىشقىدىن يۇزمىڭ جاپا ـ مۇشەققەت چېكىپ ئاران ئۆزۈمنى تارتقانىدىم؛ ۋاھ، زۇلۇم ـ ستەم بىلەن يەنە بىرسىگە گىرىپتار بولدۇم.

5 ـ كۆلاھى زەرنى باشىڭ ئۈزرە كۆرگەچ، ئوتلۇق ئاھىمدىن،
چەكىپ زەررىن ئەلەم باشىم ئۈزە شاھانە بولمىشىمەن.
بېشىڭدىكى ئالتۇن كۆلاھنى كۆرگەچ، ئوتلۇق ئاھىمدىن بېشىمغا ئالتۇن تۇغ تاقاپ، شاھلارغا ئوخشاش بولدۇم.

6 ـ جۇنۇن دەشتىدە مەجنۇندەك كىيىكلەر ھەمدەمىم بولمىش،
نەدىنكىم شەھر ئەلىدىن ئەسرۇ كۆپ ئەفسانە بولمىشىمەن.
سەۋدايىلىق بايا‌ۋانىدا، مەجنۇنغا ئوخشاشلا كىيىكلەرگە ھەمدەم بولدۇم. نېمە ئۈچۈنكى شەھەر خەلقىنىڭ ناھايىتى كۆپ سۆز ـ چۆچەكلىرىگە قالدىم.

7 ـ قەددىم دالۇ كۆزۈم پۇرنەم سىرىشكىمنى ساچىپ ھەريان،
ۋەفا سەيدىن تۈتارغا دامى سەۋدى دانە بولمىشىمەن.
قەددىم ئېگىلگەن، كۆزۈم نەملىك، ياشلىرىمنى تارام ـ تارام تۆككەن ھالدا، ۋاپا قۇشىنى تۈتۈش ئۈچۈن، دان بىلەن توزاق بولدۇم.

8- فىگار ئەيلەپ تەنمنى تىيرى ئىشقىڭ، ئەي قارا كاكۇل،
ساچىڭ سەۋداسىدىن، ۋاھكىم، ئەجايىب شانە بولمىشمەن.
ئەي قارا كوكۇلىلىق يار، ئىشقىڭ ئوقى تېنىمنى جاراھەتلەندۇردى. توۋا، چېچىڭنىڭ سەۋداسىدىن ئاجايىب بىر تاغاققا ئوخشاپ قالدىم.

9- ئىچىمدە تامغا- تامغا داغى ئىشقىڭ نەقدىنى ئاسراپ،
ئىچىدىن چاك - چاك بولغان بۇزۇق ۋىيرانە بولمىشمەن.
بېسىلغان تامغىلاردەك ئورناپ كەتكەن ئىشقىڭ داغلىرىنى ئىچىمدە مال - دۇنيادەك ساقلاپ، ئىچ ئىچىدىن چاك كەتكەن ۋەيرانىغا ئوخشاپ قالدىم.

10- فۇتۇھىي قۇلغا،ئى شاھ، شەكەرىن لەفزىڭ گەزەك قىلغىل،
لەبىڭ يادىدا گۈلگۈن مەي ئىچىپ مەستانە بولمىشمەن.
ئەي شاھ ، قۇل فۇتۇھىيغا شېرىن سۆزۈڭنى زاكۇسكا قىلىپ بەرگىن. لېۋىڭنى ئەسلەپ، گۈلرەڭ شاراب ئىچىپ، كەيپ بولۇپ قالدىم.
- فۇتۇھىي.

* * * * * *

1- تەنمىدىن چىقغالى يەتتى جۇدالىق جەھەتدىن جانىم،
نىسار ئولغاي ئاڭا جانۇ جەھانىم بەلكى ئىمانىم.
جۇدالىق تۈپەيلى جېنىم تېنىمدىن چىقىپ كېتەي دەپ قالدى؛ ئۇنىڭغا جېنىم، بايلىقىم، بەلكى ئىمانىم نىسار (چاچقۇ) بولسۇن.

2- باشىمنى بەندەۋار ئىشىكىڭدە قويدۇم تا تىرىكدۇرمەن،
كى تۈفراقىدىن كۆتەرسۇن لۇتف بىرلە تۆكسەمۇ قانىم.
تىرىكلا بولىدىكەنمەن ئىشىكىڭدە قۇللارچە باش قويۇپ تۇرىمەن؛ قېنىمنى تۆكسەڭمۇ مەيلى، ئەما مەرھەمەت قىلىپ، يەردىن بېشىمنى كۆتۈرۈپ قويغىن.

3- ساغىنىدىم گۈل يۈزۈڭنى بىردەمى كۆرمەككە مەن مۇشتاق،
فىراقىدا سەھەر بۇلبۇلنى ئۆرتەر ئاھۇ ئەفغانىم.
گۈل يۈزۈڭنى سېغىنىدىم، ئۇنى بىردەم كۆرۈشكە ئىنتىزارمەن. تاڭدا پىراق بىلەن چەككەن ئاھۇ - پىغانىم بۇلبۇلنىمۇ ئۆرتەيدۇ.

4- بۇ ئىقلىم ئىچرە ئىستەپ كۆرمەدىم سەندەك پەرىۋەشنى،
يۈزۈڭگە تەلمۈرۈپ جان بەرگەلى بىسيار ئەرمانىم.
بۇ دۇنيادا سەندەك پەرىزات سۈپەت يارنى ئۇچراتمىدىم، يۈزۈڭگە تەلمۈرۈپ تۇرۇپ جان بېرىش - بىردىنبىر ئارمىنىمدۇر.

5 ـ مەلاھەتدە لەبىگگە قەندۇ شەكەر قاندا تەڭ بولسۇن،
نەزاكەتلىك قولۇڭغا سۇ قۇيالماس خان قىزى، خانىم.
خېنىم، شېرىنلىكتە لېۋىگگە قەن ـ ناۋاتمۇ تەڭلىشەلمەيدۇ؛ نازاكەتلىكتە خانىنىڭ قىزىمۇ قولۇڭغا سۇ قۇيۇپ بېرەلمەيدۇ.

6 ـ كۆزۈڭ كافىرلىغى يەتمەيدۇرۇركىم سۈرمەدار ئەتتىڭ،
مەنى ئۆلتۈرگەلى مايىل بولۇپ سەن شاھى ئىھسانىم.
كۆزۈڭنىڭ قارىلىقى يەتمىگەندەك ئۇستىگە يەنە سۈرمە تارتىپسەن؛ شاھلارچە ئىلتىپات قىلىپ، مېنى ئۆلتۈرەي دەپسەن.

كىچىك سەلىقە چۈشۈرگىسى

7 ـ نەچە مۇددەتدۇرۇركىم مەن ساڭا، ئەي دىلبەرى رەئنا،
بولۇپمەن ۋالىھى شەيدا تۇشۇپسەن شاھى خۇبانىم.
ئەي گۈزەل رەنا، سەن گۈزەللەر شاھى بولغىنىڭ ئۈچۈن، مەن ساڭا ئۆزۈندىن بۇيان ئەسەبىي شەيدا.
ـ فىراقىي.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى ھەزەجى مۇسەممەنى سالىم
مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن
– – – ٧ – – – ٧ – – – ٧ – – – ٧

پىشرەۋ

1 ـ دەمە يۈزكىم خوتەن گۈلزاربدۇر بۇ،
دەمە خەت نافەئى تاتاربدۇر بۇ.
ئۇنى يۇز دېمە، ئۇ خوتەن گۈلزارى؛ ئۇنى يېگى خەت تارتقان مويلاۋ (مىيىق) دېمە، ئۇ تاتار ئىپارى.

2 ـ كۆزى ئۆلتۈرسە، لەئلى جان باغىشلار،
ئەجايىب مۇددەئا ئىزھاربدۇر بۇ.
كۆزى ئۆلتۈرسە، لېۋى جان بېغىشلايدۇ. بۇ ئۆز مۇددەئاسىنى ئاجايىپ بىر خىل ئىزھارلاشقۇ!

3 ـ دەسەم: كۆڭلۈمنى زۇلفۇڭ ئەيلەدى بەند،
دەر: ئەي مىسكىن، ئانىڭ بىر تاربدۇر بۇ.
« چېچىڭ مېنى باغلىۋالدى » دېسەم، ئۇ: « ئەي بىچارە، بۇ تېخى چېچىمنىڭ بىرلا تېلى » دەيدۇ.

4- سۆزى گەر ئەسرۇ شىرىندۇر، تاڭ ئەرمەس،
ھەدىسى لەئلى شەكەر باردۇر بۇ.

سۆزىنىڭ ئىنتايىن شېرىن بولۇشى ئەجەبلىنەرلىك ئەمەس، چۈنكى بۇ ئۇنىڭ شېكەر ياغدۇرغۇچى ياقۇت لېۋىدىن چىققان.

5- ئوغۇرلار جان زەنەخدانىڭ ئارا خال،
كى بابىل چاھىنىڭ ئەييارىدۇر بۇ.

زىناقلىرىڭ ئارىسىدىكى خالىڭ جانىنى ئوغۇرلايدۇكى، بابىل زىندانىغا چۈشكەن ئەييارمىكىنە بۇ؟!

6- كۆڭۈل ئۆزلۈكنى بىر ساغەرگە ساتتى،
مەگەر دەيرى فەنا خەممارىدۇر بۇ.

كۆڭۈل ئۆزلۈكنى بىر قەدەھ شاراپقا ساتتى، قارىغاندا ئۇ ئۆزلۈكىنى يوقاتقانلار مەيخانىسىنىڭ ئىچەرمىنى ئوخشايدۇ.

7- نەۋائىيغا، دەسەم قىل ئەي يىگىت، رەھم،
كۈلۈپ دەر: نە ھەياسىز قەبرىدۇر بۇ.

« ئەي يىگىت، نەۋائىيغا رەھىم قىلغىن » دېسەم، ئۇ كۈلۈپ كېتىپ: « قانداق ھاياسىز قەبرى بۇ » دەيدۇ.

- نەۋائىي.

* * * * *

1- مەنى بىچارەنى بىخانۇمان ئەت،
ئۆزۈڭ ئىشقىدا رۇسۋايى زەمان ئەت.

مەن بىچارىنى ھەممىدىن مەھرۇم قىل، ئۆزۈڭنىڭ ئىشقىدا رەسۋايى ئالەم قىلغىن.

2- جىگەر قانىدىن ئەيلەر جۇيبارى،
ئوقۇڭ جانىم ئارا سەرۋى رەۋان ئەت.

جىگىرىم قانلىرىدىن ئېقىن ھاسىل بولدى؛ كىرپىك ئوقۇڭنى جېنىمدا ئۆسۈۋاتقان سەرۋى دەرىخى قىلغىن.

3- نىشانە ئەيلەدىم سىينەم ئوقۇڭغا،
ئاڭا پەيۋەستە قاشىڭدىن كەمان ئەت.

كىرپىك ئوقۇڭغا كۆكسۈمنى نىشان قىلىپ بەردىم، ئەمدى ئۇنىڭغا قوشۇما قاشلىرىڭنى كامان قىلغىن.

4- تىلەر جانىم قۇشى ئەيلەرنى پەرۋاز،
ئانىڭ پەرۋازىنى بىر لامەكان ئەت.

جېنىم قۇشى پەرۋاز قىلماقچى بولۇۋاتىدۇ، ئۇنىڭ پەرۋازىنى ماكانسىز (سەندىن باشقا يەرگە

چۈشەلمەيدىغان) قىلىپ قويغىن.

5ـ نىسار ئەيلەي ساڭا جانۇ جەھانىم،
قەبۇل ئەيلە بۇلارنى، قەسدى جان ئەت.
ساڭا جاھان ۋە جېنىمنى چاچقۇ قىلاي، ئۇنى قوبۇل قىل، جېنىمنىڭ قەستىگە چۈشكىن.

6ـ مەنى مەست ئەيلە تاكىم سۇبھى مەھشەر،
كۆزۈڭ پەرتەۋسىدىن ئەسرۈك نىشان ئەت.
مېنى كۆز نۇرۇڭ بىلەن تاكى قىيامەتكىچە مەست قىلغىن.

پىشرەۋ چۈشۈرگىسى

7ـ زۇھۇرىي بولماسا يادىڭدا بىر دەم،
قىيا باققانىدىن ئىلكىڭنى قان ئەت.
- زۇھۇرىي.

زۇھۇرىي سېنى بىر دەم ئېسىدىن چىقارغىدەك بولسا، شۇ گۇناھى ئۈچۈن قولۇڭنى ئۇنىڭ قېنى بىلەن بويىغىن.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى ھەزەجى مۇسەددەسى مەھزۇف
مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن فەئۇلۇن
- - v - - - v - - - v

تەئكىد

1ـ دەۋزەخنىڭ ئوتىنى دەيدۇر، كۆيۈكنىڭ ئوتىغا يەتمەس،
سەنىڭ ئىشقى فىراقىڭدا باشىمدىن غەم تاغى كەتمەس.
دوزاخنىڭ ئوتىنى يامان دەيدۇ، ئەمما كۆيۈكنىڭ ئوتىغا يەتمەيدۇ؛ ئىشقىڭنىڭ جۇدالىقىدا، بېشىمدىن غەمنىڭ تېغى نېرى كەتمەيدۇ.

2ـ قاشىڭ دەيمۇ، كۆزۈڭ دەيمۇ، سىياقىڭ قىلدى مەستانە،
سەنىڭ ئىشقى فىراقىڭدا يۈرەكسىم كۆيدى يىگانە.
قېشىڭنى دەيمۇ، كۆزۈڭنى دەيمۇ، سېنىڭ پۈتكۈل تۇرۇقۇڭ مېنى مەست قىلدى؛ مۇھەببىتىڭنىڭ جۇدالىقىدا، مېنىڭلا يۈرىكىم كۆيىۋاتىدۇ.

3ـ ئوقۇيمەن خاجە ھافىزنى، خۇدايىم ئايرىماس بىزنى،
خۇدايىم ئايرىسا بىزنى، ئۇنۇتمايمەن قارا كۆزنى.
خوجا ھاپىز ئەسەرلىرىنى ئوقۇيمەن، خۇدايىم بىزنى ئايرىۋەتمىسۇن؛ خۇدايىم بىزنى ئايرىۋەتسىمۇ، مەن ئۇ قارا كۆزنى ئۇنۇتمايمەن.

ـ خەلق قوشىقى.

داستان

بىرىنچى داستان

1ـ نا ئەھلى بىلەن سۆھبەت تۈتما ھەر جايدا،
دۇشمەنلەرگە سىرىرى ھالىن بىلدۇرۇر..
كۆڭۈلدەكى سىرنى ئايتما نامەردكە،
دۇشمەنلەرگە سەۋغا ـ سەلام يەتكۈرۈر.

ھەر قانداق يەردە، نائەھلى ئادەم بىلەن ھەمسۆھبەت بولمىغىنكى، ئۇ دۇشمەنلەرگە مەخپىيەتلىكىڭنى دەپ قويىدۇ؛ نامەرد ئادەمگە كۆڭۈلدىكى سىرنى ئېيتمىغىنكى، ئۇنى دۇشمەنلەرگە سوغات قىلىۋېتىدۇ.

2ـ مۇھەببەتسىز گۈلدىن ياخشىدۇر يافراق،
بىبەھرى گىياھدىن ياخشىدۇر تۇفراق.
بىئەقىل يولداشتىن ياخشىدۇر تاياق.
كور كىشىگە يۈرەر يولىن بىلدۇرۇر.

مۇھەببەتسىز گۈلدىن يوپۇرماق ياخشى؛ پايدىسىز ئۈسۈملۈكتىن توپا ياخشى؛ ئەقىلسىز ھەمراھتىن ھاسا ـ تاياق ياخشىكى، ئۇ ھېچ بولمىسا، ئەما كىشىگە ماڭىدىغان يولنى ئۇقتۇرۇپ بېرىدۇ.

3ـ يامانلارنى قويۇپ بولماس رائىيغا،
سەنى سالۇر غەم ـ غۇسسەنىڭ چاھىغا.
مۇھەببەتنىڭ مېھمانى بارسا ئۆيىغە،
كۆچۈك ئىتتەك قاباپ،قىئىلىن بىلدۇرۇر.

يامان ئادەملەرنى ئۆز مەيلىگە قويىۋەتكىلى بولمايدۇ. ئەگەر قويىۋەتسەڭ، سېنى غەم ـ غۇسسىنىڭ قۇدۇقىغا تاشلايدۇ. ئىشق ـ مۇھەببەتنىڭ مېھمىنى ئۆيىگە بارسا، ئۇنداق ئادەملەر خۇددى كىچىك ئىت (كۆچۈك) تەك قاۋاپ، ئۆز خۇيىنى بىلدۇرىدۇ.

4ـ يۈسۈفبەگ دەر: ئەجەب بولدى زەمانلار،
ئەمدى ساڭا ھەرام بولدى مەكانلار.
ئۆز ھالىنى ھەرگىز بىلمەس نادانلار،
بىر ئىش بىلە ھەرنە ھالىن بىلدۇرۇر.
ـ « يۈسۈف ـ ئەھمەد » داستانىدىن.

يۈسۈپ بەگ ئېيتىدۇ: زامانلار ئەجەب بىر خىل بولىۋاتىدۇ، ئەمدى ساڭا جاي ـ ماكانلار ھارام بولدى. نادان ئادەملەر گەرچە بىر ئىشلارنى قىلىپ، تۈرلۈك ئەھۋاللارنى ئۇقتۇرسىمۇ، ئۆزىنىڭ ئەھۋالىنى ھەرگىز بىلمەيدۇ.

ئىككىنچى داستان

1 ـ رۇخسارىڭنى كۆرۈپ ئاغدى خەيالىم،
ئەي دىلرەبا، قايدا بولۇر مەكانىڭ؟
پەرىمۇ سەن، بەشەرمۇ سەن نىگارىم،
ئايتغىل، جانا، قايدا بولۇر مەكانىڭ؟
رۇخسارىڭنى كۆرۈپلا، ئەس ـ يادىم ئاستىن ـ ئۈستۈن بولدى، ئەي دىلرەبا، قەيەردە تۇرىسەن؟ پەرىمۇسەن، ياكى ئىنسانمۇ ، ئېيتقىنا ئەي جان نىگارىم، قەيەرلىكسەن؟

2 ـ مەنى سورىساڭ، شاھ بەرقۇتنىڭ قىزىمەن،
شەمسى بوستان ئەرۇر مەنىڭ مەكانىم.
ھالىم سورساڭ پەرىزادنىڭ قىزىمەن،
ياقىن يەزدە يوقتۇر مەنىڭ مەكانىم.
مېنى سورىساڭ، شاھ بەرقۇتنىڭ قىزىمەن، « شەمسى بوستان » دېگەن يەر مېنىڭ ماكانىمدۇر؛ ھال ـ زاتىمنى سورىساڭ، پەرىزاتنىڭ قىزىمەن، مېنىڭ تۇرار جايىم ناھايىتى يىراقتا.

3 ـ سەنى كۆرسە ئاقىل يولدىن ئاداشار،
جۇملە ئالەم بەلكى سەنى تالاشار،
مەنزىلىڭگە نەچە گۇندە يول توشار،
قايدا بولۇر، جانا، سەنىڭ مەكانىڭ؟
سېنى كۆرسە، ئەقىل يولدىن ئادىشىدۇ؛ بەلكى پۈتكۈل ئالەم سېنى تالىشىدۇ. تۇرار جايىڭغا نەچچە كۈندە يېتىپ بارغىلى بولىدۇ، ئەي جان، سېنىڭ ماكانىڭ زادى قەيەردە؟

4 ـ ئاشىق بولساڭ كۆيۈپ ـ يانىپ ئۆچەرسەن،
سەئىيى قىلساڭ شىرىن شەربەت ئىچەرسەن،
ئۇچيۇز ئالتمىش مەنزىل، يىلىم كەچەرسەن،
بىلەر بولساڭ شۇنداق جايدۇر مەكانىم.
ئاشىق بولساڭ كۆيۈپ ـ يېنىپ ئۆچىسەن، بەل قويمۇەتمەي تىرىشساڭ، شىرىن شەربەت ئىچىسەن؛ يول ئارىسى ئۇچيۇز ئاتمىش مەنزىل كېلىدۇ، بىر يىلدىمۇ بېسىپ بولالمايسەنكى، بىلمەكچى بولساڭ، مېنىڭ ماكانىم شۇنداق جايدا.

5 ـ قەمەر شاھ دەر: ھىجرانلىقتا ئۆتەرمەن،
فىراقىڭدا پەرۋانەدەك كۆيەرمەن،
ۋەسلىڭ ئۈچۈن جاننى فىدا ئەتەرمەن،
ئەي دىلرەبا، قايدا سەنىڭ مەكانىڭ؟
قەمەر شاھ ئېيتىدۇ: ھىجرانلىقتا ئۆتىۋاتىمەن، جۇدالىقىڭدا، پەرۋانىدەك كۆيىۋاتىمەن: ساڭا

ئېرىشىش ئۈچۈن، جاننى تىكىمەن، ئەي دىلرەبا، سېنىڭ ماكانىڭ قەيەردە؟

6- شەمسى جانان پەرىلەرنىڭ بىرىمەن،
بىلبىل ئالغىل، كوھى قافنىڭ پىرىمەن،
مەنمۇ سەنى كۆيدىن ئىزلەپ يۈرىمەن،
شەمسى بوستانىدۇر مەنىڭ مەكانىم.
- « قەمەر شاھ - شەمسى جانان » داستانىدىن.

ئىسمىم شەمسى جانان، پەرىلەرنىڭ بىرىمەن، بىلىۋالغىنكى، مەن كۈھىقاپنىڭ پىرى؛ ئۇزۇندىن بۇيان مەنمۇ سېنى ئىزدەپ يۈرەتتىم، مېنىڭ ماكانىم شەمسى بوستاندا.

ئۇچىنچى داستان

1- ئەي يارانلار، مۇسۇلمانلار،
نە بولدى يارىم كەلمەدى.
ئىشق ئوتىدا كۆيدى جانلار،
نە بولدى يارىم كەلمەدى.

ئەي دوستلار، مۇسۇلمانلار، نېمە ئىش بولدىكىن، يارىم كەلمىدى؛ مۇھەببەت ئوتىدا، جانلار كۆيدى، نېمىشقىدۇر يارىم كەلمىدى.

2- كەلۈرمەن دەپ ۋەدە ئەتتى،
كەلۈر مۇددەتىدىن ئۆتتى،
ئەرتەدىن چاشگاھغا يەتتى،
نە بولدى يارىم كەلمەدى.

« كېلىمەن » دەپ ۋەدە قىلغانىدى، كېلىدىغان ۋاقتىدىن ئۆتتى؛ تاڭ ئاتتى، چاي (ئاش) ۋاقتىمۇ بولدى، ھەي، نېمە ئىش بولدىكىن، يارىم كەلمىدى

3- يا بىراۋنىڭ فەندىن ئالدى،
يا بىر يامان دەردكە قالدى،
يا بىر غەيرىي بىلە بولدى،
نە بولدى يارىم كەلمەدى.

يا بىراۋنىڭ توزىقىغا چۈشتى، يا بىر يامان دەردكە قالدى؛ يا بىر غەيرىي بىلەن بىللە بولدى، نېمە ئىش بولدىكىن يارىم كەلمىدى.

4- دەردلىك ئىستەرلەر تەببىن،
كۆڭلىدە دائىم مەتلەبىن،
سەنەم دەپ يىغلار غەرىبىن،
نە بولدى يارىم كەلمەدى.

كېسەل بولغانلار دوختۇرلىرىنى ئىزدەيدۇ، كۆڭلىدە ھەمىشە تەلەپلىرى بولىدۇ؛ غەربىلەر «سەنەم» دەپ يىغلايدۇ، نېمە ئىش بولدىكىن يارىم كەلمىدى.

5- گۈل يۈزىنى كۆرگۈم كەلۈر،
بىللەلەشىپ يۈرگۈم كەلۈر،
دائىم دەۋران سۈرگۈم كەلۈر،
نە بولدى يارىم كەلمەدى.

گۈلدەك يۈزىنى كۆرگۈم كېلىدۇ، قول تۇتۇشۇپ يۈرگۈم كېلىدۇ، ھەمىشە دەۋران سۈرگۈم كېلىدۇ، ھەي، نېمە بولدىكىن يارىم كەلمىدى.

6- يۈرەك بولدى پارە- پارە،
بۇ دەردلەرگە بارمۇ چارە،
يىغلار غەرىب بۇ بىچارە،
نە بولدى يارىم كەلمەدى.
- « غەرىب - سەنەم » داستانىدىن.

يۈرەك پارە - پارە بولدى، بۇ دەردلەرگە چارە بارمۇ؟ بۇ بىچارە غەرىب: « يارىم كەلمىدى، نېمە بولغاندۇ» دەپ يىغلايدۇ.

مەشرەب

بىرىنچى مەشرەب

1- دىلئارامىغا كۆڭلۈم بولدى بۇلبۇل،
لەبى غۇنچە، يۈزى چۈن خىرمەنى گۈل.
لېۋى غۇنچە، يۈزى گۈلزارەك نىگارىم ئۇچۇن، كۆڭلۈم بۇلبۇل بولدى.

2 - شىكەستى بەرمەگىل، جان رىشتەسىدۇر،
باشىڭدا ھەلقە - ھەلقە تارى كاكۇل.
بېشىڭدىكى بۇدۇر چاچلىرىڭنىڭ بىرەر مويىغىمۇ ئازار بەرمە، چۈنكى ئۇ جان رىشتىسىدۇر.

3- سىپاھى چىنۇ ماچىن بىر بولۇپدۇر،
ھۇجۇم ئەيلەپ خەتتى مۇشكىنۇ سۇنبۇل.
چىن بىلەن ماچىن قوشۇنى ھۇجۇمدا گىرەلىشىپ كەتكەندەك، ئۇنىڭ ئىپارەك مىيىقلىرى بىلەن سۇمبۇل چاچلىرى ئارىلىشىپ كېتىپتۇ.

4- مەنىڭ ئىشقىم سەنىڭ ھۆسنۇڭ نىگارا،
تۇشۇپدۇر لاجەرەم ھۆسنى تەقابۇل.
ئەي نىگار، مېنىڭ ئىشقىم بىلەن سېنىڭ ھۆسنۇڭ تازا باب كېلىدۇ.

5ـ خۇمارىمەن يەتمىدۇر لەبكە جانىم،
قانى جامۇ قانى ساقىي، قانى مۇل.
خۇمارىم تۈتۈپ، جېنىم تۈمشۇقۇمغا كېلىپ قالدى، قېنى ساقىي، قېنى قەدەھ ، قېنى مەي؟

6ـ فىرىب ئەنگىز ئول شوخ تۇركىيلەرنى،
كۆرۈپ رەشك ئەيلەگەي خۇبانى كابۇل.
كابۇل گۈزەللىرى سېھىرلىك، شوخ تۇرك قىزلىرىنى كۆرگىنىدە، رەشك قىلىدۇ.

7ـ مۇنافىقلارغا بۇ مەيدان ئىچىدە،
تىلىمدۇر زۇلفىقارۇ ئەقل دۇلدۇل.
مۇناپىقلارغا بۇ مەيداندا، تىلىم زۇلپىقار قىلىچى، ئەقلىم دۇلدۇلدۇر.

8ـ زەللىي شېئىرىدىن مۇرغى سەھەرخىز،
چەمەندە ئەيلەدى فەريادۇ غۇلغۇل.
ـ زەللىي.
سەھەر قۇشلىرى چىمەنلىكتە زەللىينىك شېئىرىنى ئاڭلاپ، غۇلغۇلا ۋە پەريات كۆتۈرۈشتى.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى ھەزەجى مۇسەددەسى مەھزۇف
مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن فەئۇلۇن
- - v - - - v - - - v

ئىككىنچى مەشرەب

بىرىنچى ئاھاڭ

1ـ ھەم ئىيدۇ مەۋسىمى گۇل، ساقىي، كەتۇر فىيالە،
كىم كۆردى گۇل چاغدا مەيسىز قەدەھۇ بادە.
ئەي ساقىي، بۇگۈن ھەم ھېيت ھەم گۇل پەسلى، قېنى قەدەھ كەلتۇر؛ گۇل پەسلىدە، مەيسىز قەدەھنى كىم كۆرۈپتۇ؟

2ـ ۋائىز قىلۇر نەسىھەت ئاشىقلارغە تۇنۇ گۈن،
كۆردۇم بۇ گۈن ئانى مەست تەقۋاسى يوق تالادە.
ئاشىقلارغا تۇنۇگۈن نەسىھەت قىلغان ئۇ تەقۋادار ۋائىزنى بۇگۈن تالادا مەست ھالەتتە كۆردۇم.

3ـ تاڭلا بۇگۈن ئىكى گۈن بىل غەنىمەت گۇل ۋەقتى،
ئاشىق ئەسلىگ تەرەب قىل تاپ شەھدانى سادە.

بۇ دۇنيا قىيامەت كۈنى ۋە بۈگۈن بولۇپ جەمئىي ئىككىلا كۈندۈركى، گۈل ۋاقتىنى غەنىمەت بىل. ئاشىق بولساڭ، ئاددىي شاھدان گۈلىنى بولسىمۇ تېپىپ، كۆڭلۈڭنى خوش قىل.

4ـ گۈل كەتتى، ئەي ھەربىلەر، نە غافىل ئولتۇرۇرسىز،
قىلماي سۇرۇدى نەغمە يارسىزۇ جامى بادە.

ھەي ئاغىنىلەر، گۈل ۋاقتى ئۆتۈپ كېتىۋاتىدۇ، نېمىشقا نەغمە بىلەن پەيزى قىلماي، يارسىز، مەي تولدۇرۇلغان قەدەھسىز، غەپلەتتە ئولتۇرىسىلەر؟

5ـ مەجلىسى سەبۇھىداكىم نە نەرسە خۇش كۆرۈنۇر،
ساقىي ئىزارى ئەكسى جام ئىچرە بولسا بادە.

تاڭ پەيتىدىكى شاراب سورۇنىدا، ئەڭ گۈزەل كۆرۈنىدىغىنى ساقىنىڭ جامدىكى شارابتا ئەكس ئەتكەن چېھرىسىدۇر.

6ـ مۇتربىكى چەكسە نەغمە، شاھىدكى سەۋت قىلسا،
ھافىز شۇ تەرزىدە كىم بەزمىئى شاھزادە.
ـ ھافىز شىرازىي (زىلەيخا بېگىم تەرجىمىسى)

سازەندە نەغمە چالسا، دىلبەر ناۋا قىلسا، مانا بۇ ھافىز ئۈچۈن شاھزادىلەر بەزمىسىدۇر.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى مۇزارىئى مۇسەممەنى ئەخرەب
مۇستەفئىلۇن فەئۇلۇن مۇستەفئىلۇن فەئۇلۇن
ـ ـ V ـ V ـ ـ ـ ـ V ـ V ـ ـ

ئىككىنچى ئاھاڭ

1ـ ئوتقا سالغىل سەرۋىنى ئول قەددى مەۋزۇن بولماسا،
يەلگە بەرگىل گۈلنى ئول رۇخسارى گۈلگۈن بولماسا.

سەرۋى دەرىخى ئەگەر ئۆلچەملىك تۇز بولمىسا، ئۇنى ئوتقا سېلىۋەت؛ گۈلنىڭ رەڭگى ئەگەر گۈلگە لايىق بولمىسا، ئۇنى شامالغا سورۇۋەت.

2ـ سەرسەرى ئاھىم ئەسەر غەم شامى ھىجران تاغىغا،
ياخشىدۇر تاڭ ئاتقۇنچە بۇ تاغ ھامۇن بولماسا.

ئاھىم بورىنى غەم تۇنىدە ھىجران تېغىغا ئۇرۇلىدۇ. بۇ تاغ تاڭ ئاتقىچە ئۆرۈلۈپ تۇزلەڭلىككە ئايلىنىپ كەتمىسە ياخشىغۇ.

3ـ تەلبەلىكدىن، ۋاھكى، ھەردەم دەردىم ئەفزۇندۇر مەگەر،
ئول پەرى ئىشقىدا ھەردەم دەردىم ئەفزۇن بولماسا.

تەلۈلۈك كېسىلىم بارغانسېرى كۈچىيىپ كېتىۋاتىدۇ، ئەگەر ئاشۇ پەرى ئىشقىدا دەردىم كۈندىن - كۈنگە ئېغىرلاشمىسا، مۇنداق بولماس ئىدى.

4- گەر كۆڭۈل قەتل ئىستەبان سەن ۋەئدە قىلدىڭ تاڭلا دەپ،
ئۇشبۇ دەم ئۆلتۈر بۇ ئىهسان بىرلە مەمنۇن بولماسا.

« ئەتىلىككە ئۆلتۈرىمەن » دەپ ۋەدە قىلمۇپدىڭ، ئەگەر بۇ كۆڭۈل بۇ ياخشىلىقىڭدىن خۇش بولمىسا، ھازىرلا ئۆلتۈرۈۋەت.

5- خىرقە جىنسىن رەھن ئۇچۇن، ئەي شەيخ، ئالماس پىرى دەير،
بادە بەرمەس تاكى ئۆزلۈك جىنسى مەرھۇن بولماسا.

ئەي شەيخ، مەيخانا خوجايىنى سوپىلىق پەرىجىسىنى گۆرۈگە ئالمايدۇ، تاكى شەخسىيەت (ئۆزلۈك) گۆرۈگە قويۇلمىغىچە شاراب بەرمەيدۇ.

6- فانى ئول ۋەسل ئىستەر ئەرسەڭ، بىنەۋالىقدىن نە غەم،
بولماسۇن ھەرگىز مەتائى دۇنيائى دۇن بولماسا.

« ۋىسالغا يېتىمەن » دېسەڭ ئۆزلۈكۈڭنى يوقات، يوقسۇللۇقتىن غەم قىلما، بۇ پەسكەش دۇنيانىڭ مال - مۈلكى يوقالسا يوقالمامدۇ!

7- ئەي نەۋائىي، تانما، گەر دەر ئول پەرى مەجنۇن سەنى،
ئاشىق ئولغايمۇ پەرىغە ئولكى مەجنۇن بولماسا.
- نەۋائىي

ئەي نەۋائىي، ئۇ پەرى سېنى « مەجنۇن » دېسە، «راست دېدىڭ» دېگىن. چۇنكى مەجنۇن بولمىغان ئادەم پەرىگە ئاشىق بولامدۇ؟

- نەۋائىي.

ۋەزىن ئايرىمىسى

بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەھزۇف

فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلۇن

- ۷ - - - ۷ - - - ۷ - - - ۷ -

سەگاھ مۇقامى تېكىستىنىڭ ئالاھىدىلىكلىرى

سەگاھ مۇقامى تېكىستى ئۈستىدىمۇ، «ئومۇمىيەتلىك ئالاھىدىلىكلەر» ۋە «خاس ئالاھىدىلىكلەر» دېگەن ماۋزۇ ئاستىدا قىسقىچە مۇلاھىزە يۈرگۈزۈپ ئۆتىمىز:

ئومۇمىيەتلىك ئالاھىدىلىكلەر

مېنىڭچە، سەگاھ مۇقامى تېكىستلىرىنى ئون ئىككى مۇقام ئىچىدىكى باشقا مۇقاملارنىڭ تېكىستلىرى بىلەن سېلىشتۇرغاندا، ئومۇمىيەت جەھەتتىن تۆۋەندىكىدەك مۇھىم ئالاھىدىلىكلەرگە ئىگە ئىكەنلىكى كۆرۈلىدۇ:

بىرىنچى. سەگاھ مۇقامى تېكىستلىرى « چوڭ نەغمە » قىسمى 158 مىسرا، « داستان » قىسمى ئۇچ داستان 64 مىسرا ۋە « مەشرەب » قىسمى ئىككى مەشرەب 42 مىسرا بولۇپ، جەمئىي 264 مىسرا شېئىردىن تەركىب تاپقان بولۇپ، ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامىنىڭ ئىچىدە، تېكىست ھەجمى جەھەتتە 8- ئورۇندا تۇرىدۇ.

ئىككىنچى. سەگاھ مۇقامى تېكىستلىرى ئۇچۇن، نەۋائىي (ئۇچ غەزەل)، ئاتايى (بىر غەزەل)، لۇتفىي (بىر غەزەل)، نەسىمىي (بىر غەزەل)، فۇتۇھىي (بىر غەزەل)، فىراقىي (بىر غەزەل)، زۇھۇرىي (بىر غەزەل) زەلىلىي (بىر غەزەل) ۋە ھافىز شىرازىي (بىر غەزەل) بولۇپ، جەمئىي 9 شائىرنىڭ 11 پارچە غەزىلى بېرىلگەن. مەزكۇر11 غەزەلنىڭ 3 دانىسىنى ئەلىشىر نەۋائىينىڭ غەزەللىرى تەشكىل قىلغان. بۇ ھال ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامىنىڭ ئۇچىنچىسى بولغان سەگاھ مۇقامى تېكىستلىرىدىكى غەزەللەردىمۇ بۇيۇك ئەلىشىر نەۋائىي غەزەللىرى ئاساسلىق سالماقنى ئىگىلەيدىغانلىقى بىر ئالاھىدىلىك بولۇپ كۆرۈلىدۇ، ئەلۋەتتە.

ئۇچىنچى. سەگاھ مۇقامىنىڭ « داستان » قىسمىدا جەمئىي ئۇچ داستان بولۇپ، مەزكۇر ئۇچ داستاننى « غەرىب ۋە سەنەم »، "يۈسۈف ۋە ئەھمەد" ۋە "قەمەرشاھ ۋە شەمسى جانان" ناملىق مەشھۇر ئۇيغۇر خەلق داستانلىرىنىڭ پارچىلىرى تەشكىل قىلغان. روشەنكى، بۇ ھال ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىدا « غەرىب ۋە سەنەم » داستانىدىن باشقا، مەزكۇر "يۈسۈف ۋە ئەھمەد" بىلەن "قەمەرشاھ ۋە شەمسى جانان" داستانىنىڭمۇ مۇھىم ئورۇندا تۇرۇپ كەلگەنلىكىنى دەللىلەيدۇ، ئەلۋەتتە.

تۆرتىنچى. سەگاھ مۇقامىنىڭ « مەشرەب » قىسمى كلاسسىك شائىرلىرىمىزدىن ئەلىشىر نەۋائىينىڭ "ئوتقا سالغىل سەرۇنى ئول قەددى مەۋزۇن بولماسا" مىسراسى بىلەن باشلىنىدىغان يەتتە بېيىتلىق بىر غەزىلى، زەلىلىنىڭ "دىل ئارامىغا كۆڭلۇم بولدى بۇلبۇل" مىسراسى بىلەن باشلىنىدىغان سەككىز بېيىتلىق بىر غەزىلى ۋە شائىر خوجا ھافىز شىرازىينىڭ "ھەم ئەيدۇ مەۋسىمى گۇل ساقي كەتۇر فىيالە" مىسراسى بىلەن باشلىنىدىغان ئالتە مىسرالىق بىر غەزىلى بولۇپ جەمئىي ئۇچ غەزەلدىن تەركىب تاپقان.بۇ غەزەللەردە، مۇھەببەت لېرىكىلىرىنى ئىپادىلەشتىكى تىل پاساھىتى خۇددى بەيگىگە چۈشكەن تۇلپار ئاتلاردەك ئۆزگىچە جانلىقلىق ۋە رەڭدارلىق بىلەن جىلۋىلىنىپ تۇرىدۇ.

بەشىنچى. سەگاھ مۇقامى تېكىستلىرىدە، ئۇيغۇر خەلق قوشاقلىرىدىن تۆرت پارچە قوشاق

بولۇپ، بۇلاردىن "قىزىل ـ قىزىل ئالمالارىم ئاقىندا كەتتى" مىسرالىي بىلەن باشلىنىدىغان بەش بېيىتلىك قوشاق مەزكۇر مۇقامنىڭ "چوڭ سەلىقە" قىسمىغا: "ئاي ئالدىمدا كۇن كەينىمدە، ھەسرەت ئىچىمدە" مىسرالىي بىلەن باشلىنىدىغان تۆرت بېيىتلىق قوشاق "سەنەم" قىسمىغا: "تالى مەجنۇن شاخى ئەگىلدى، يار ئەگىلمەيدۇر ماڭا" مىسرالىي بىلەن باشلىنىدىغان بەش بېيىتلىك قوشاق بىلەن "دەۋزەخنىڭ ئوتى دەيدۇر كۆيۈكنىڭ ئوتىغا يەتمەس" مىسرالىي بىلەن باشلىنىدىغان ئۇچ بېيىتلىك قوشاق بولسا، ئايرىم ـ ئايرىم ھالدا مەزكۇر مۇقامنىڭ "جۇلا" ۋە "تەئكىد" ئاتىلىدىغان بۆلەكلىرىگە بېرىلگەن.

خاس ئالاھىدىلىكلار

ئۇچىنچى مۇقام سەگاھ مۇقامى تېكىستلىرى باشقا مۇقام تېكىستلىرىگە ئوخشاشلا ئوتتۇرا قەدىم زامان ئاتاقلىق شائىرلىرىمىز يازغان كلاسسىك يازما شېئىرلار بىلەن ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىغا مەنسۇپ بولغان قوشاقلار ۋە خەلق داستانلىرىدىن تەركىب تاپقان بولۇپ، خاس ئالاھىدىلىكلەر دېگىنىمىزدە، ھەر قايسى كلاسسىكلار شېئىرلىرىنىڭ ئۆزگىچە خۇسۇسىيەتلىرى ۋە خەلق قوشاقلىرى ۋە داستانلىرىدا گەۋدىلىنىپ تۇرىدىغان ئۆزگىچىلىكلەر كۆزدە تۇتۇلىدۇ. ئەمدى، سەگاھ مۇقامى تېكىستلىرىنىڭ خاس ئالاھىدىلىكى ئۇستىدە قىسقىچە قىلىپ، تۆۋەندىكىچە مۇلاھىزە يۈرگۈزۈشىمىز مۇمكىن:

بىرىنچى. خۇددى يۇقىرىدا كۆرسىتىپ ئۆتكىنىمىزدەك، سەگاھ مۇقامى تېكىستلىرى ئۇچۇن، نەۋائىي ، ئاتايى، لۇتفىي، نەسىمىي، فۇتۇھىي، فىراقىي، زۇھۇرىي، زەلىلىي ۋە ھافىز شىرازىي بولۇپ، جەمئىي 9 شائىرنىڭ 11 پارچە غەزىلى بېرىلگەن. ئەمدى، مەزكۇر مۇقامدا، ئەلىشىر نەۋائىينىڭ غەزەللىرىدىن باشقا. قالغان كلاسسىكلارنىڭ بىردىن غەزىلى تەرەننۇم قىلىنغان بولۇپ، بۇلارنىڭ ئىچىدە، شائىر ئاتايىنىڭ «ماڭا سەن بولماساڭ جان ھاجەت ئەرمەس» مىسرالىي بىلەن باشلانغان غەزىلىدە، ئاممىباب تىل، ئوبرازلىق تەپەككۇر ۋە مەنتىقچانلىققا باي شېئىرىي ئىپادىدىن ئىبارەت خاس ئالاھىدىلىك روشەن گەۋدىلىنىپ تۇرىدۇ. ئالايلۇق:

1 ـ ماڭا سەن بولماساڭ جان ھاجەت ئەرمەس،
بەھىشتۇ ھۇرۇ رىزىۋان ھاجەت ئەرمەس.

يېشىمى: سەن بولمىساڭ، ماڭا بۇ جاننىڭ كېرىكى يوق؛ جەننەت ۋە ھۇرلەرنىڭمۇ لازىمى يوق.

شەرھ: مەن بۇ دۇنيادا پەقەت سەن ئۇچۇنلا ياشايمەن، مېنىڭ تىرىكلىكىم سېنىڭ مەۋجۇدلۇقۇڭ بىلەن تومۇرداشتۇر. بۇ دۇنيادىلا ئەمەس، ئۇ دۇنيادىمۇ ئەگەر سەن بولمىساڭ، ھۇرلەر، رىزۋانلار ۋە جەننەت دېگەنلەرمۇ ئەھمىيەتسىز بىر نەرسىگە ئايلىنىپ قالىدۇ.

2 ـ فىراقىڭدا كۆزۈم ياشى بار ئەركەن،
بەھارۇ ئەبرى نىيسان ھاجەت ئەرمەس.

پىراقىڭدا كۆز ياشلىرىمنى تۆكۈۋاتقان ئىكەنمەن، باھار ۋە باھار بۇلۇتلىرى دېگەنلەرگە ھاجەت چۈشمەيدۇ.

شەرھ: سېنىڭ جۇدالىقىڭ، سەندىن ئايرىلىپ قېلىش مېنى كۆز يېشىغا كۆمۈۋېتىدۇ. مۇنداق چاغلاردا، تەبىئەتتىكى گۈل ـ گىياھ، دەل ـ دەرەخلەرنىڭ باھار يامغۇرىغا ئېھتىياجى قالمايدۇكى، مېنىڭ كۆزۈمدىن ئاققان ياشلارنىڭ ئۆزىلا تەبىئەتنى سۇغىرىۋېتىدۇ گويا.

3ـ يۇزۇڭدىن شاملار زۇلفۇڭنى يىغساڭ،
فۇرۇغى ماھى تابان ھاجەت ئەرمەس.

ئاخشاملىرى يۇزۇڭنى يېپىۋالغان چاچلارنى قايرىساڭ، تولۇن ئاينىڭ نۇرىغا ھاجەت قالمايدۇ.

شەرھ: سەن شۇ قەدەر گۈزەلسەن، شۇ قەدەر ئۇزسەن. ئەگەر ئاخشاملىرى ئاشۇ كۆركەم چىھرىڭنى شەرم ـ ھايا پەردىسى بولۇپ يېپىپ تۇرغان چاچلىرىڭنى شۇنداق قايرىغىدەك بولساڭ ، ئايجامالىڭ يەر ـ زېمىننى تولۇن ئايدەك يورۇتىۋېتىدۇكى، بۇ ھالدا، تەبىئەتنىڭ نۇرلۇق ئايغا ئېھتىياجى قالمايدۇ.

4ـ بويۇڭ سەرۋۇ كۆزۈڭ نەرگىس، يۈزۈڭ گۈل،
سەنىڭ قاشىڭدا بوستان ھاجەت ئەرمەس.

بويۇڭ سەرۋىگە، كۆزۈڭ نەرگىسكە، يۈزۈڭ گۈلگە ئوخشايدۇ، سەن بار يەردە گۈلزارغا ھاجەت قالمايدۇ.

شەرھ: سەن گۈزەللىكتە تەڭداشسىزسەن. ئەگە ئوخشىتىشقا توغرا كەلسە، بويۇڭ سەرۋى دەرىخىگە ئوخشاش خۇشپېچىم؛ كۆزۈڭ نەرگىس كەبى مەھلىيا قىلارلىق؛ رۇخسارىڭ بولسا، گۈلنىڭ ئۆزىدۇر. بۇ ھالدا، ساڭا نائىل بولغان ئىنسانىنىڭ گۈلىستان ۋە بوستانغا ئېھتىياجى چۈشمەيدۇكى، سېنى سەيلە ـ تاماشا قىلىسلا كۇپايە.

5ـ ئەگەر گەشتى لەبى دەريا قىلۇرسەن،
كۆزۈمگە كەلكى، ئۇممان ھاجەت ئەرمەس.

ئەگەر دەريا بويلىرىنى سەيلە قىلماقچى بولساڭ، (ياش قۇرىمايدىغان) كۆزۈمگە كەل، دەريا بويىغا بېرىش ھاجەت ئەمەس.

شەرھ: خۇددى يۇقىرىدا دېگىنىمدەك، سېنىڭ جۇدالىقىڭ، سېنىڭ پىراقىڭ مېنى كۆز يېشىغا كۆمۈۋېتىدۇ. بۇ ھالدا، ئەگەر دەريا بويىدا ئىستىراھەت قىلغۇڭ كېلىپ قالسا، ئۇممان دەرياسىنىڭ بويىغا بېرىپ يۇرمەي، ئۇدۇل كۆزۈمگىلا كەلسەڭ بولىدۇكى، دەريا بويىنى كەزگەندەك بولۇپ قالىسەن.

6ـ رەقىب بىرلە مۇساھىب قىلما بىزنى،
قۇتۇرغان ئىتكە سەگبان ھاجەت ئەرمەس.

مېنى ئىشىك باقارىڭغا ھەمراھ قىلىمەن دېمە، چۈنكى، قۇتۇرغان ئىتقا ئىت باقار لازىم بولمايدۇ.

شەرھ: ئى، يارا مېنى مۇنداق ئىشىكىڭدىن نېرى كېتەلمەيدىغان، ئىشىك تۇۋىڭدە تەلمۇرۇپ، ئىشىك باقارىڭغا ھەمراھ بولۇپ ئولتۇرىدىغان قىلىپ قويما. چۈنكى، خۇددى قۇتۇرغان ئىت ئىت باقارنى لازىم قىلمىغىنىدەك، مەن تەقەززا ئاشىق ئىشىك باقار بولۇپ ياشاشنى ھەرگىزمۇ خاھلىمايمەن.

7ـ ئاتايىغا بۇسۇغاڭدىن ئورۇن بەر،
سەرايۇ كاخى ئەيۋان ھاجەت ئەرمەس.

ئاتايىغا بوسۇغاڭدىن ئورۇن بەر، ئۇنىڭغا ئايۋانلىق قەسىر كېرەك ئەمەس.

شەرھ: مەن ئاتايى ساڭا مەپتۇن، ساڭا شەيدا. بۇ ھالدا، ماڭا كۆرسەتكەن ئەڭ ئاددىي غەمخورلۇق بۇيۇڭ ئىنايەتكە باراۋەر. شۇڭا، ماڭا ئايۇانلىق قەسىرىڭ ھېچ كېرىكى يوق، بوسۇغاڭدىن قوغلىۋەتمىسەڭ، ئاستانەڭدىن خاس ئورۇن بەرسەڭلا شۇ كۇپايە، مەن قانائەت تاپىمەن.

ئىككىنچى. شائىر ئوبەيدۇللاھ لۇتفىيىنىڭ « نىگارا، سەنسىزىن مەندىن نە ھاسىل » مىسرالىسى بىلەن باشلانغان بەش بېيىتلىك غەزىلى ئۆزىنىڭ ئالدىدا تەرەننۇم قىلىنغان ئاتايىنىڭ غەزىلىگە مەزمۇن جەھەتتە جۆر بولۇش ئالاھىدىلىكى بىلەن، مەزكۇر مۇقامغا «ئالتۇن ئۆزۈككە ياقۇت كۆز»دەك ياراشقان. ئالايلۇق:

1ـ نىگارا، سەنسىزىن مەندىن نە ھاسىل،
ئەگەر جان بولماسا، تەندىن نە ھاسىل.

يېشىمى: ئەي، نىگارا! جانسىز تەننىڭ كېرىكى بولمىغىنىدەك، سەنسىز مېنىڭ نېمە كېرىكىم؟

شەرھ: ئى، يارا! مەن ئەگەر بىر تەن ـ بەدەن بولسام، سەن بەجايىكى تېنىمدىكى جېنىمسەن. بۇ ھالدا، خۇددى جانسىز تەن ھېچنەرسىگە يارىمىغىنىدەك، مەنمۇ سەنسىز ھېچنەرسىگە ئەرزىمەيمەن ۋە ھېچبىر ئىشنى رويابقا چىقىرالمايمەن.

2ـ چۇ گۈلدىن رەنگ ئەمەس بۇلبۇلغا بۇيى،
بەھارۇ باغۇ گۈلشەندىن نە ھاسىل.

بۇلبۇلغا گۈلنىڭ رەڭگى ئەمەس، ئاخىرقى ھېسابتا ھىدى كېرەك بولىدۇ. ئۇنداق بولمىسا، باھار، باغ ۋە گۈلشەن دېگەنلەرنىڭ نېمە ئەھمىيىتى؟

شەرھ: يەنە دېسەم، خۇددى بۇلبۇلغا گۈلنىڭ رەڭگى، يەنى شەكلى ئەمەس، بەلكى ئاداققىي جەھەتتە ئۇنىڭ گۈزەل ھىدى ـ پۇرىقى، يەنى ماھىيىتى كېرەك بولغىنىدەك، سەن بۇ مەۋجۇدلۇق دۇنياسىدا مەن بىلەن بىر جان، بىر تەنده بولمىساڭ، باھار، باغ ۋە گۈلشەن دېگەنلەرنىڭ ماڭا نېمە ئەھمىيىتى؟

3ـ جەفايۇ ئىشۋەلەرنى فەن تۇتۇپسەن،
مۇنىڭتەك ئىشۋە پۇرفەندىن نە ھاسىل.

ناز ـ كەرەشمىلىرىڭ بىلەن كىشىگە جاپا سېلىشنى ئادەت قىلىۋاپسەن. بۇنداق ناز ـ خۇلۇق، نەيرەڭۈازلىقنىڭ نېمە پايدىسى؟

شەرھ: مېنىڭ سۆيگۈم سەممىي يۈرىكىمدىن، ئادەمىي ماھىيىتىمدىندۇر. ۋەھالەنكى، سەن شەكلەن ئىشلاغا، يەنى ناز ـ كەرەشمە قىلىش ئارقىلىق ئادەمگە جاپا سالىدىغان قىلىقنى ئۆزۈڭگە ئادەت قىلىۋالغىنىڭ نېمىسى؟ بۇنداق شەكىلۋازلىق، نەيرەڭۈازلىقنىڭ سەن ـ بىز ئۇچۇن نېمە پايدىسى بار زادى؟

4ـ كىشىكىم يوقتۇرۇر مېھرۇ ۋەفاسى،
ئەگەر خۇرشىددۇر ئاندىن نە ھاسىل؟

يېشىمى: ئادەم ھەر قانچە قۇياش بولۇپ كەتسىمۇ، مېھىر ـ ۋاپاسى بولمىسا، ئۇنىڭ نېمە كېرىكى؟

شەرھ: بىلىش كېرەككى، بىر ئىنسان زېمىنده ياشايدىغان ئادەم ئەمەس، ھەر قانچە ئاسماندىكى ئاشۇ قۇياش بولۇپ كەتكەن تەقدىردىمۇ، ئەگەر ئۇنىڭدا ئادەمىيلىككە خاس بولغان مېھىر يەتكۈزۈش

ۋە ۋاپا قىلىش پەزىلىتى بولمىسا، بەربىر كىرەكسىز مەخلۇق بولۇپ قالىدۇ، شۇڭا

5ـ بۇ تۇرلۇك ھۆسن ئىلە لۇتفىي قولۇڭغا،
ئىنايەت قىلماساڭ، سەندىن نە ھاسىل.
ـ لۇتفىي

شۇنچە ھۆسن ـ جامالىڭ تۇرۇپ، قۇلۇڭ لۇتفىيغا مەرھەمەت قىلمىساڭ، سېنىڭ نېمە كېرىكىڭ؟

شەرھ: ھالبۇكى، سەن شۇ قەدەر گۈزەل، شۇ قەدەر لاتاپەتلىك بىر يار تۇرۇپ، ئاشۇ مېھر-ۋاپاسىز ناكەس ئادەملەردەك ماڭا، مەن ئۆزىنى ساڭا قۇل قىلىدىغان لۇتفىيغا مۇھەببەتلىك ماقۇللۇقۇڭ بىلەن ئىنايەت قىلمىساڭ، غەمخورلۇق قىلمىساڭ، بۇ ھالدا، سېنىڭ زادى نېمە كېرىكىڭ ئاخىر؟

كۆرۈڭلىش تەس ئەمەسكى، ئاتاقلىق شائىرىمىز ئوبەيدۇللاھ لۇتفىي مەزكۇر غەزىلىدە، مۇھەببەت بابىغا تەدىققانغان سىرتقى شەكىل ۋە ئىچكى ماھىيەتتىن ئىبارەت بۇ پەلسەپىۋى ماۋزۇنى پەقەت ئون مىسرالىق بولغان شۇنچە قىسقا بىر غەزەلدە، زىيالىي ئەمەس، دېھقانمۇ چۈشىنەلەيدىغان ئاممىباب تىل، ئۇششاق بالىلارمۇ ئاڭقىرالايدىغان روشەن ئوبراز ئارقىلىق، پاساھەتلىك، قايىل قىلارلىق ۋە تەھسىن-ئاپىرىنگە لايىق بايان قىلىپ بەرگەندۇر.

ئۇچىنچى. شائىر فۇتۇھىينىڭ «لەبلىڭ يادىدا گۈلگۈن مەي ئىچىپ مەستانە بولمىشمەن» مىسراسى بىلەن باشلىنىدىغان ئون بەيىتلىك غەزىلى ئۆزىگە مۇجەسسەم قىلغان خاس ئالاھىدىلىكلەر بىلەن مەزكۇر سەگاھ مۇقامى تېكىستلىكىدە ئالاھىدە ئورۇن تۇتقانلىقى كۆرۈلىدۇ. ئالايلۇق:

1ـ لەبلىڭ يادىدا گۈلگۈن مەي ئىچىپ مەستانە بولمىشمەن،
جۇنۇن شەھىرىدە رۇسۋالىق بىلە ئەفسانە بولمىشمەن.

يېشىمى: لېۋىڭنى ئەسلەپ، گۈلرەڭ مەي ئىچىپ مەستانە بولدۇم. سەۋدايىلىق شەھىرىدە رەسۋا بولۇپ، سۆز ـ چۆچەككە قالدىم.

شەرھ: قىزىل لېۋىڭنى يادىمغا ئېلىپ، خۇددى قىزىل شاراب ئىچكەندەك مەست بولۇپ كەتتىم؛ ئاشىق-سەۋدايىلار ئارىسىدا، «ئۇچمىغا چىققان سەۋدايى» نامىنى ئېلىپ، ھەممە ئادەمنىڭ سۆز-چۆچەك نۇقتىسى بولۇپ قالدىم.

بۇ يەردە، شائىر فۇتۇھىي «شېرىن قىزىل لەۋنى ئەسلەش»نى «لەززەتلىك قىزىل مەي ئىچىش»كە، «مەجنۇنلار شەھىرىدە رەسۋا بولۇش»نى بولسا، «ئەپسانە بولۇش، يەنى ھەممە ئادەمنىڭ ئېغىزىغا چىقىپ قېلىش»قا پاراللىل قىلىش ئارقىلىق، مۇھەببەتنىڭ ئاشىق-مەشۇقلارلا چۈشىنىدىغان ئاچچىق-چۈچۈك لەززىتىنى قوش رېلىسلىق يېتەك پاساھەت بىلەن ئىپادىلىگەن.

2ـ پەرى پەيكەر نىگارى لەيلى يەڭلىغ جىلۋەگەر كۆرگەچ،
ياقامنى چاك ئەتتىپ مەجنۇن كەبى دېۋانە بولمىشمەن.

پەرى سۈپەت نىگارنى لەيلىدەك جىلۋىلىك گۈزەل كۆرگىنىمدە، ياقامنى يىرتىپ، مەنمۇ مەجنۇندەك سارالىڭ بولدۇم.

شەرھ: سەن پەرى سىياق يارنى خۇددى قەيسىنىڭ مەشۇقى لەيلىدەك جىلۋىدار گۈزەل كۆرگىنىمدە، ئىشق ئوتىدىن ئۆزۈمنى كونترول قىلالماي، ياقامنى يىرتىپ، مەجنۇندەك سارالىق بولۇپ كەتتىم.

بۇ يەردە، شائىر يۇقىرىقى باش بەيىتتا ئوتتۇرىغا قويغان مۇھەببەت داستانىنى ئارقىغا يانداۋرۇپ

بايان قىلىش ئۇسلۇبى بويىچە، تەپسىلىي شەرھلەشنى باشلىغان.

3ـ جەمالىڭ شەمئىغە، ئى گۈل، نەسىم ئەتمەكنى ياد ئەيلەپ،
باشىڭدىن ئۆيرۈلۈپ بۇلبۇل كەبى پەرۋانە بولمىشمەن.

ئەي گۈلۈم، جامالىڭ شامىغا سەلكىن شامال بولۇش ئارزۇسىدا، بېشىڭدا بۇلبۇلدەك چۆرگىلەپ، پەرۋانە بولدۇم.

شەرھ: مېنىڭ ساڭا بولغان مۇھەببىتىم شۇ قەدەر نەق ۋە شۇ قەدەر تەقەززاسىزكى، نۇرانە جامالىڭنى سەلكىن شامال بولۇپ سۆيۈۋېلىش ئارزۇسىدا، گۈل بېشىدا چۆرگىلەپ خەندان ئۇرۇۋاتقان بۇلبۇل، شام ـ چىراغقا ئۆزىنى ئۇرۇۋاتقان پەرۋانە بولدۇم گويا.

4ـ بىراۋ ئىشقىن تەرك ئەيلەپ ئەدىم، يۇز مىڭ جەفا تارتىپ،
گىرىفتارى ستەم، ۋاھكىم بىراۋگە يانە بولمىشمەن.

بىرسىنىڭ ئىشقىدىن يۈز مىڭ جاپا ـ مۇشەققەت چېكىپ ئاران ئۆزۈمنى تارتقانىدىم؛ ۋاھ، زۇلۇم ـ ستەم بىلەن يەنە بىرسىگە گىرىپتار بولدۇم.

شەرھ: مەن ئىشق ـ مۇھەببەت دېگەننىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى بىلمەيدىغانلاردىنمۇ ئەمەسمەن. بىرسىنىڭ ئىشقىدىن يۈز مىڭ جاپا ـ مۇشەققەت بىلەن ئاران قۇتۇلغانىدىم. ئاھ، ئاشىق بولۇش زادىلا پېشانەمگە پۈتۈلگەن ئىش ئوخشايدۇكى، مانا شۇ تاپتا سېنىڭ تېخىمۇ مۇشەققەتلىك ئىشقىڭغا گىرىپتار بولدۇم.

5ـ كۆلاھى زەرنى باشىڭ ئۈزرە كۆرگەچ، ئوتلۇق ئاھىمدىن،
چەكىپ زەررىن ئەلەم باشىم ئۈزە شاھانە بولمىشمەن.

بېشىڭدىكى ئالتۇن كۆلاھنى كۆرگەچ، ئوتلۇق ئاھىمدىن بېشىمغا ئالتۇن تۇغ تاقاپ، شاھلارغا ئوخشاش بولدۇم.

شەرھ: سەن مۇھەببەت بابىدا بەجايىكى بىر سۆلتانسەن، بېشىڭدا ئالتۇن كۆلاھ جۇلالاپ تۇرىدۇ. مەنمۇ كۆيۈك دەردىدە پۈچىلىنىپ، سېنىڭ ئىشق ـ مۇھەببىتىڭدىن ئاپىرىدە بولغان ئوتقاش تۇغنى بېشىمغا تاقىدىم ـ دە، بۇ ھالدا، مەنمۇ مەجنۇنلارنىڭ پادىشاھى، يەنى ئەڭ ئۇچىغا چىققان مەجنۇن بولدۇم.

6ـ جۇنۇن دەشتىدە مەجنۇندەك كىيىكلەر ھەمدەمىم بولمىش،
نەدىنكىم شەھر ئەلىدىن ئەسرۇ كۆپ ئەفسانە بولمىشمەن.

سەۋدايىلىق بايا‌ۋانىدا، مەجنۇنغا ئوخشاشلا كىيىكلەرگە ھەمدەم بولدۇم. نېمە ئۈچۈنكى شەھەر خەلقىنىڭ ناھايىتى كۆپ سۆز ـ چۆچەكلىرىگە قالدىم.

شەرھ: نەتىجىدە، ئىشقىي سارا‌ڭلىق چۆلىگە كىرىپ كەتتىم، خۇددى لەيلىنىڭ ئاشىقى مەجنۇنغا ئوخشاشلا كىيىكلەرگە يار ـ ھەمدەم بولۇپ يۈردۇم. بۇ ھالدا، ئەسلىدىكى شەھرىم خەلقىنىڭ تۆگىمەس سۆز ـ چۆچەكلىرىگە قالدىم شۇ.

7ـ قەددىم دالۇ كۆزۈم پۇرنەم سىرىشكىمنى ساچىپ ھەريان،
ۋەفا سەيدىن تۇتارغا دامى سەۋەدى دانە بولمىشمەن.

قەددىم ئېگىلگەن، كۆزۈم نەملىك، ياشلىرىمنى تارام - تارام تۆككەن ھالدا، ۋاپا قۇشىنى تۇتۇش ئۈچۈن، دان بىلەن توزاق بولدۇم.

شەرھ: سېنىڭ دەردىڭدە، قەددىم پۈكۈلدى، كۆزۈمدىن ياش قۇرۇمايدىغان بولۇپ قالدى. قاريغاندا، ۋاپا قۇشىنى ئوۋلايدىغانلار ئۈچۈن، ھەم دان ھەم توزاق بولۇپتىمەن-دە!

8- فىگار ئەيلەپ تەنىمنى تىيرى ئىشقىڭ، ئەي قارا كاكۇل،
ساچىڭ سەۋداسىدىن، ۋاھكىم، ئەجايىب شانە بولمىشمەن.

ئەي قارا كوكۇلىلىق يار، ئىشقىڭ ئوقى تېنىمنى جاراھەتلەندۈردى. توۋا، چېچىڭنىڭ سەۋداسىدىن ئاجايىب بىر تاغاقا ئوخشاپ قالدىم.

شەرھ: ئى، قارا چاچلىق يار! ئىشق- مۇھەببىتىڭنىڭ ئوقى تېگىپ، تېنىمنى يارىدار قىلدى، جېنىمنى قاخشاتتى. «توۋا!»دەي جۈمۇ، چېچىڭنىڭ سەۋداسىدىن ئورۇقلاپ، غەلىتە بىر تارغاقا ئوخشاپ قالدىمكى، چېچىڭنى تارىۋالغىن، شۇ باھانە بىلەن بولسىمۇ، ساڭا بىر سۇركىلىۋالايچۇ!

9- ئىچىمدە تامغا- تامغا داغى ئىشقىڭ نەقدىنى ئاسراپ،
ئىچىدىن چاك - چاك بولغان بۇزۇق ۋېيرانە بولمىشمەن.

بېسىلغان تامغىلاردەك ئورناپ كەتكەن ئىشقىڭ داغلىرىنى ئىچىمدە مال - دۇنيادەك ساقلاپ، ئىچ ئىچىدىن چاك كەتكەن ۋەيرانىغا ئوخشاپ قالدىم.

شەرھ: ئوتۇڭ دەردىدىن جىق جاپا تارتتىم: خۇددى بېسىلغان تامغىلارغا ئوخشاش، تاشقا مۆھۈر باسقاندەك مەھكەم ئورناپ كەتكەن مۇھەببىتىڭ داغلىرىنى ئىچىمدە بەجايىكى مال - دۇنيادەك ئاسراپ ساقلايمەن دەپ يۈرۈپ، نەتىجىدە، ئىچ-ئىچىدىن چاك كەتكەن ۋەيرانىلىققا ئوخشاپ قالدىم مانا.

10- فۇتۇھىي قۇلغا،ئى شاھ، شەكەرىن لەفزىڭ گەزەك قىلغىل،
لەبىڭ يادىدا گۈلگۈن مەي ئىچىپ مەستانە بولمىشمەن.

ئەي شاھ ، قۇل فۇتۇھىيغا شېرىن سۆزۈڭنى زاكۇسكا قىلىپ بەرگىن. لېۋىڭنى ئەسلەپ، گۈلرەڭ شاراب ئىچىپ، كەيپ بولۇپ قالدىم.

شەرھ: گەپ شۇ ئى، ئىشق-مۇھەببەت شاھى! ئەمدى، سەن شەكەر تامار لېۋىڭنى ھەربىكەتلەندۈرۈپ، ناۋاتتەك بىر لەۋزى قىلغىن، بىر ماقۇل دېگىنكى، مەن سېنىڭ قىپقىزىل لېۋىڭنى ئەسلەپ، ئۇنى قىزىل شاراپ قىلىپ ئىچىپ، مەس-كەيپ بولۇپ قالدىم.

دېمەك، شائىر فۇتۇھىي بۇ چۈشۈرگە بېيىتتىنى بۇ يەردە، ئاشۇ باشتا ئوقۇرمەنلەرگە تاپشۇرغان خۇلاسە بايانغا ئۇستىلىق بىلەن ئۇلاشتۇرغاندۇر،

سەگاھ مۇقامى تېكىستىنىڭ يېشىمى ئۈستىدە

تەلقىنلىق مۇلاھىزە

سەگاھ مۇقامى تېكىستلىرىنىڭ يېشىمى ئۈستىدىمۇ، شېئىرىي جۈملىلەرنىڭ ئەسلىگە سادىق بولۇش، راۋان ۋە پاساھەتلىك ئىپادىلەنگەن بولۇش ئۆلچىمى بويىچە، مۇنداق مۇلاھىزە يۈرگۈزۈشىمىز مۇمكىن:

هەر قايداكىم شەرھ ئەيلەسەم شىرىن دۇداغىڭ قەندىنى،
روهلار قانۇر تۇتى كەبى ئول لەئلى شەكەر خەندىنە.

ئە. يېشىم:

شېرىن لېۋىڭنىڭ قەنتىنى قەيەردە شەرھلىسەم، روهىم ئاشۇ كۈلۈپ تۇرغان ياقۇت لېۋىڭنىڭ شېكىرىدىن تۇتىدەك ئوزۇقلىنىدۇ. (يۇ. ئە. 40 ـ 41ب)

ت: شېرىن لېۋىڭنىڭ قەنتىنى قەيەردە شەرھلىسەم، روهلار ئاشۇ كۈلۈپ تۇرغان ياقۇت لېۋىڭنىڭ شېكىرىدىن خۇددى شاتۇتىدەك ئوزۇقلىنىپ قانىدۇ.

ت.س: " روهلار قانۇر تۇتى كەبى ئول لەئلى شەكەر خەندىنە " دېگەن مىسرانىڭ مەزكۇر يېشىمدە، " روهىم ئاشۇ كۈلۈپ تۇرغان ياقۇت لېۋىڭنىڭ شېكىرىدىن تۇتىدەك ئوزۇقلىنىدۇ " دەپ بېرىلىشى تازا تولۇق ۋە توغرا بولمىغان، چولتا ۋە پاساھەتسىز بولۇپ قالغان.

فىراقىڭدا كۆزۈم ياشى بار ئەركەن،
بەهارۇ ئەبرى نىسان هاجەت ئەرمەس.

ئە. يېشىم:

باهار يامغۇرلىرى پىراقىڭدا تۆككەن كۆز ياشلىرىمغا يېتىشەلمەيدۇ. (يۇ. ئە 42ب)

ت: پىراقىڭدا كۆز ياشلىرىمنى تۆكۈۋاتقانىكەنمەن، باهار ۋە باهار بۇلۇتى دېگەنلەرگە هاجەت چۈشمەيدۇ.

ت.س: مەزكۇر بېيىت سەۋەب ـ نەتىجە مۇناسىۋىتىدە باغلانغان ئىككى جۈملە بولۇپ، " فىراقىڭدا كۆزۈم ياشى بار ئەركەن " (پىراقىڭدا كۆز ياشلىرىمنى تۆكۈۋاتقانىكەنمەن) دېگەن جۈملە سەۋەبنى، "بەهارۇ ئەبرى نىسان هاجەت ئەرمەس" (يامغۇر يېغىشقا سەۋەب بولىدىغان باهار ۋە باهار بۇلۇتى دېگەنلەرگە هاجەت چۈشمەيدۇ) دېگەن جۈملە بولسا، نەتىجە ـ يەكۈن هۆكۈمنى بىلدۈرىدۇ. بۇ هالدا، ئۇنى ئاددى هالدىلا، " باهار يامغۇرلىرى پىراقىڭدا تۆككەن كۆز ياشلىرىمغا يېتىشەلمەيدۇ " دەپ تەرجىمە قىلىپ قويۇش ئۇقۇمدا چولتىلىق ۋە تولىمۇ پاساھەتسىزلىك بولىدىغانلىقى ئېنىقتۇر.

رەقىب بىرلە مۇساهىب قىلما بىزنى،
قۇتۇرغان ئىتكە سەگبان هاجەت ئەرمەس.

ئە. يېشىم:

مېنى دۈشمەن بىلەن دوستلاشتۇرما، قۇتۇرغان ئىتقا ئىتباقارنىڭ نېمە كېرىكى. (يۇ. ئە. 42ب)

ت: مېنى ئىشىك باقارىكىغا ھەمراھ قىلىمەن دېمە، قۇترىغان ئىتقا ئىت باقارنىك نېمە كېرىكى؟
ت.س: "رەقىب" دېگەن سۆز چاغاتاي ئۇيغۇر تىلىدا،"رىقابەتلەشكۈچى" دېگەن ئۇقۇمدىن باشقا، "ئىشىك باقار، پاسبان" دېگەن مەنانىمۇ بىلدۈرىدۇ. مەزكۇر بېيىتتا، "ئىشىك باقار" دېگەن ئۇقۇمدا كەلگەنلىكى ئۆز ئۆزىدىن مەلۇمدۇر.

بۇ تۇرلۇك ھۇسن ئىلە لۇتفىي قۇلۇڭغا،
ئىنايەت قىلماساڭ سەندىن نە ھاسىل.

ئە. يېشىم:
شۇنچە ھۆسنۈك بىلەن قۇلۇك لۇتفىغا مەرھەمەت قىلمىساڭ، ئۇنىڭ نېمە ئەھمىيىتى. (يۇ. ئە. 43ب)
ت: شۇنچە ھۆسن- جامالىڭ تۇرۇپ، قۇلۇڭ لۇتفىيغا مەرھەمەت قىلمىساڭ، سېنىڭ نېمە كېرىكىڭ؟
ت.س: "سەندىن نە ھاسىل" دېگەن سۆزنىڭ مەزكۇر ئەسلىي يېشىمدە، "ئۇنىڭ نېمە ئەھمىيىتى" دەپ تەرجىمە قىلىنىشى ھەر قانداق قىلىپمۇ چۈشەندۈرۈپ بولغىلى بولمايدىغان سەۋەنلىك بولغان.

لەبىڭ يادىدا گۈلگۈن مەي ئىچىپ مەستانە بولمىشمەن،
جۇنۇن شەھرىدە رۇسۋالىق بىلە ئەفسانە بولىشمەن.

ئە. يېشىم:
لېۋىڭنىڭ خىيالىدا گۈلرەڭ مەي ئىچىپ مەستانە بولدۇم. سەۋدايىلىق شەھرىدە رەسۋالىق بىلەن سۆز- چۆچەك بولدۇم. (يۇ. ئە. 44ب)
ت: لېۋىڭنى ئەسلەپ، گۈلرەڭ مەي ئىچىپ مەستانە بولدۇم. سەۋدايىلىق شەھرىدە رەسۋا بولۇپ، سۆز- چۆچەككە قالدىم.

پەرى پەيكەر نىگارى لەيلى يەڭلىغ جىلۋەگەر كۆرگەچ،
ياقامنى چاك ئەتىپ مەجنۇن كەبى دىۋانە بولمىشمەن.

ئە. يېشىم:
پەرى سۈپەت گۈزىلىمنىڭ لەيلىدەك جىلۋىلەنگەنلىكىنى كۆرۈپ، ياقامنى يىرتىپ، مەجنۇندەك دىۋانە بولدۇم. (يۇ. ئە.)
ت: پەرى سۈپەت نىگارنى لەيلىدەك جىلۋىلىك گۈزەل كۆرگىنىمدە، ياقامنى يىرتىپ، مەنمۇ مەجنۇندەك سارىڭ بولدۇم.
ت.س: مەزكۇر بېيىتتىكى "دىۋانە" كەلىمىسىنىڭ "سەۋدايى، ئەقلىدىن ئازغان" دېگەن ئۇقۇمى ئىپادىلەنمىگەچ، ئۇنى توغرا يېشىم دېگىلى بولمايدۇ.

كۈلاھى زەرنى باشىڭ ئۈزرە كۆرگەچ ئوتلۇق ئاھىمدىن،
چەكىپ زەردىن ئەلەم باشىم ئۈزە شاھانە بولمىشمەن.

ئە. يېشىم:
بېشىڭدا ئالتۇن كۈلاھنى كۆرۈپ، ئوتلۇق ئاھلىرىمدىن بېشىمغا شاھانە ئالتۇن تۇغلارنى

چىقاردىم. (يۇ. ئە. 44ب)

ت: بېشىڭدىكى ئالتۇن كۈلاھنى كۆرگەندە، ئوتلۇق ئاھىمدىن بېشىمغا تۇغ تاقاپ، شاھلارغا ئوخشاش بولدۇم.

ت.س: ئەسلىي يېشىم بەك پاساھەتسىز بولۇپ قالغاندىن باشقا، "زەردىن ئەلەم" نى "ئالتۇن تۇغلار"، "ئوتلۇق ئاھىم" نى " ئوتلۇق ئاھلىرىم" دەپ كۆپلۈك قوشۇمچىسى بىلەن تەرجىمە قىلىشنىڭ ھېچقانداق ئاساسى يوقتۇر.

ئىچىمدە تامغا- تامغا داغى ئىشقىڭ نەقدىنى ئاسراپ،
ئىچىدىنچاك- چاك بولغان بۇزۇق ۋىرانە بولمىشىمەن.

ئە. يېشىم:

يۈرىكىمگە تامغىدەك چۈشكەن ئىشقىڭ داغلىرىنى مال-دۇنيادەك ئاسراپ، ئىچ- ئىچىدىن چاك كەتكەن ۋەيرانىغا ئوخشاپ قالدىم. (يۇ. ئە. 44- 45ب)

ت: يۈرىكىمگە بېسىلغان تامغىلاردەك ئورناپ كەتكەن ئىشقىڭ داغلىرىنى ئىچىمدە مال- دۇنيادەك ساقلاپ، ئىچ- ئىچىدىن چاك كەتكەن ۋەيرانىغا ئوخشاپ قالدىم.

فۇتۇھى قۇلغا ئى شاھ شەكەرىن لەفزىڭ گەزەك قىلغىل،
لەبىڭ يادىدا گۈلگۈن مەي ئىچىپ مەستانە بولمىشىمەن.

ئە. يېشىم:

ئەي شاھ، قۇلۇڭ فۇتۇھىغا شېرىن سۆزۈڭنى تەقدىم قىل، لېۋىڭنىڭ ئارزۇسىدا گۈلرەڭ شاراب ئىچىپ كەيپ بولۇپ قالدىم.

(يۇ. ئە. 45ب)

ت: ئەي شاھ، قۇلۇڭ فۇتۇھىيغا شېرىن سۆزۈڭنى زاكوسكا قىلىپ بەرگىن، لېۋىڭنى ئەسلەپ، گۈلرەڭ شاراب ئىچىپ كەيپ بولۇپ قالدىم.

باشىمنى بەندەۋار ئىشىكىڭدە قويدۇم تا تىرىكدۇرمەن،
كى تۇفراقدىن كۆتەرسۇن لۇتف بىرلە تۆكسەمۇ قانىم.

ئە. يېشىم:

تىرىكلا بولىدىكەنمەن ئىشىكىڭگە باش قويىمەن، قېنىمنى تۆكسەڭمۇ مەيلى، ئەمما مەرھەمەت قىلىپ، يەردىن بېشىمنى كۆتەر. (يۇ. ئە. 45ب)

ت: تىرىكلا بولىدىكەنمەن ئىشىكىڭدە باش قويۇپ تۇرىمەن؛ قېنىمنى تۆكسەڭمۇ مەيلى، ئەمما مەرھەمەت قىلىپ، يەردىن بېشىمنى كۆتۈرۈپ قويغىن.

ساغىندىم گۈل يۈزۈڭنى بىر دەمى كۆرمەككە مەن مۇشتاق،
فىراقىدا سەھەر بۇلبۇلنى ئۆرتەر ئاھۇ ئەفغانىم.

ئە. يېشىم:

گۈل يۈزۈڭنى سېغىندىم، ئۇنى بىر دەم كۆرۈشكە ئىنتىزارمەن. تاڭدا چەككەن ئاھۇ پىغانىم بۇلبۇلنىمۇ ئۆرتەيدۇ. (يۇ. ئە.)

ت: گۈل يۈزۈڭنى سېغىنىدىم، ئۇنى بىر دەم بولسىمۇ كۆرۈشكە ئىنتىزارمەن تاڭدا پىراق بىلەن چەككەن ئاھۇ پىغانىم بۇلبۇلنىمۇ ئۆرتەيدۇ.

كۆزى ئۆلتۈرسە لەئلى جان بېغىشلار،
ئەجايىب مۇددەئا ئىزھاربدۇر بۇ.

ئە. يېشىم:

كۆزى ئۆلتۈرسە، لېۋى جان بېغىشلايدۇ، بۇ ئاجايىپ ئىشقۇ، ئۇنىڭدىن مەقسىدى نېمە؟ (يۈ.ئە. 46ب)

ت: كۆزى ئۆلتۈرسە، لېۋى جان بېغىشلايدۇ، ئۆز مۇددىئاسىنى ئاجايىپ بىر خىل ئىزھارلاشقۇ بۇ-ھە!

ئوغۇرلار جان زەنەخدانىڭ ئارا خال،
كى بابىل چاھىنىڭ ئەييارىدۇر بۇ.

ئە. يېشىم:

جېنىم زىناقلىرىڭدىكى خالنى ئوغۇرلايمەن دەيدۇ، بابىل زىندانىغا چۈشكەن ئەييارمىكىنە بۇ. (يۈ. ئە. 46ب)

ت: زىناقلىرىڭ ئارىسىدىكى خالىڭ جانىنى ئوغۇرلايدۇ، بابىل زىندانىغا چۈشكەن ھەييارمىكىنە بۇ؟!

تىلەر جانىم قۇشى ئەيلەرنى پەرۋاز،
ئانىڭ پەرۋازىنى بىر لامەكان قىل.

ئە. يېشىم:

جېنىم قۇشى پەرۋاز قىلماقچى بولىۋاتىدۇ، ئۇنى ماكانسىزلىققا قارىتىپ ئۇچۇرغىن. (يۈ. ئە. 47ب)

ت: جېنىم قۇشى پەرۋاز قىلماقچى بولىۋاتىدۇ، ئۇنىڭ پەرۋازىنى ماكانسىز (سەن ياردىن باشقا يەرگە چۈشەلمەيدىغان) قىلىپ قوي.

زۇھۇرى بولماسا يادىڭدا بىر دەم،
قىيا باققىنىدىن ئىلكىڭنى قان ئەت.

ئە. يېشىم:

زۇھۇرى سېنى بىر دەم ئېسىدىن چىقارغىدەك بولسا، شۇ گۈناھى ئۈچۈن قولۇڭنى قېنىم بىلەن بويىغىن. (يۈ. ئە. 47ب)

ت: زۇھۇرى سېنى بىر دەم ئېسىدىن چىقارغىدەك بولسا، شۇ گۈناھى ئۈچۈن قولۇڭنى ئۇنىڭ قېنىنى بىلەن بويىغىن.

دىلئارامىغا كۆڭلۈم بولدى بۇلبۇل،
لەبى غۇنچە يۈزى چۈن خىرمەنى گۈل.

ئە. يېشىم:

لېۋى غۇنچە، يۈزى گۈل خامىنىدەك نىگارىمغا كۆڭلۈم بۇلبۇل بولدى. (يۈ. ئە. 48ب)
ت: لېۋى غۇنچە، يۈزى گۈلزارەك نىگارىمنىڭ دىل ئارامىغا كۆڭلۈم بۇلبۇل بولدى.

سىپاھى چىنۇ ماچىن بىر بولۇپدۇر،
ھۇجۇم ئەيلەپ خەتتى مۇشكىنۇ سۇنبۇل.

ئە. يېشىم:
چىن بىلەن ماچىن قوشۇنى بىر- بىرىگە ھۇجۇم قىلغانىدەك، ئۇنىڭ ئىپارىدەك مىيىقلىرى بىلەن سۇمبۇل چاچلىرى ئارىلىشىپ كېتىپتۇ. (يۈ. ئە. 48ب)
ت: چىن بىلەن ماچىن قوشۇنلىرى ھۇجۇمدا بىر- بىرىگە گىرەلىشىپ كەتكەندەك، ئۇنىڭ ئىپار مىيىقلىرى بىلەن سۇمبۇل چاچلىرى ئارىلىشىپ كېتىپتۇ.

ۋائىز قىلۇر نەسىھەت ئاشىقلارغا تۇنۇ گۈن،
كۆردۇم بۇگۈن ئانى مەست تەقۋاسى يوق تالادا.

ئە. يېشىم:
ئاشىقلارغا كۈن بويى نەسىھەت قىلغۇچى ئۇ تەقۋادار ۋائىزنى بۇگۈن تالادا مەست ھالىتىدە ئۇچراتتىم. (يۈ. ئە. 49ب)
ت: تۇنۇگۈن ئاشىقلارغا نەسىھەت قىلغان ئۇ تەقۋادار ۋائىزنى بۇگۈن تالادا مەست ھالەتتە كۆردۇم.

تاڭلا بۇگۈن ئىكى گۈن بىل غەنىمەت گۈل ۋاقتى،
ئاشىق ئەسەك تەرەب قىل تاپ شاھدانى ساده.

ئە. يېشىم:
ئاشىق بولساڭ ئىككى كۈنلۈك گۈل ۋاقتىنى غەنىمەت بىل، ئاددىي شاھدان گۈلىنى بولسىمۇ تېپىپ، كۆڭلۈڭنى خۇش قىل. (يۈ. ئە. 49ب).
ت؛ بۇ دۇنيا تاڭلا (قىيامەت) ۋە بۇگۈن بولۇپ جەمئىي ئىككىلا كۈندۈركى،گۈل ۋاقتىنى غەنىمەت بىل؛ ئاشىق بولساڭ، ئاددى شاھدان گۈلىنى بولسىمۇ تېپىپ، كۆڭلۈڭنى خۇش قىل.
ت.س: " تاڭلا بۇگۈن ئىكى گۈن " دېگەن سۆز "بۇ دۇنيا تاڭلا (قىيامەت) ۋە بۇگۈن بولۇپ جەمئىي ئىككىلا كۈندۈر، يەنى دۇنيادىكى ياشام ۋاقتى تولىمۇ قىسقىدۇر" دېگەن بولىدۇكى، بۇ ئۇقۇم يۇقىرىدىكى ئەسلىي يېشىمدە ئىپادىلەنمىگەچ، ئۇنى توغرا يېشىم دېگىلى ھەرگىز بولمايدۇ.

گۈل كەتتى ئەي ھەرىفلەر، نە غافىل ئولتۇرۇرسىز،
قىلماي سۇرۇدى نەغمە يارسىزۇ جامى باده.

ئە. يېشىم:
ئەي دوستلار، گۈل ۋاقتى ئۆتۈپ كېتىۋاتىدۇ، نېمىشقا يارسىز، نەغمە- ناۋاسىز، مەيسىز بىخۇد ئولتۇرۇسىلەر؟ (يۈ. ئە.)
ت: ئەي ئاغىنىلەر، گۈل ۋاقتى ئۆتۈپ كېتىۋاتىدۇ، نېمىشقا نەغمە بىلەن پەيزى قىلماي، يارسىز، مەي تولدۇرۇلغان قەدەھسىز غەپلەتتە ئولتۇرىسىلەر؟
ت.س: ئىنچىكە ئايرىغاندا، " بىخۇد " كەلىمىسى "ھۇشسىز، ئۆزىنى يوقىتىپ قويغان" دېگەن ئۇقۇمنى بىلدۈىدۇ؛ "غافىل" بولسا، "ھۇشى بار، ئەمما دىققەتسىز" دېگەن بولىدۇ.

مەجلىسى سەبۇھىدەكىم نە نەرسە خۇش كۆرۈنۈر،
ساقىي ئىزارى ئەكسى جام ئىچرە بولسا بادە.

ئە. يېشىم:

تاك پەيتىدىكى سورۇندا ئەك گۈزەل كۆرۈنىدىغىنى ساقىنىك جامدىكى شارابتا ئەكس ئەتكەن چېھرىسىدۇر. (يۇ. ئە)

ت: تاك پەيتىدىكى شاراب سورۇندا، ئەك گۈزەل كۆرۈنىدىغىنى ساقىينىك جامدىكى شارابتا ئەكس ئەتكەن چېھرىسىدۇر.

ت.س: "مەجلىسى سەبۇھى" ھەرقانداق بىر سورۇننى ئەمەس، بەلكى "تاك پەيتىدىكى شاراب سورۇنى" نى كۆرسىتىدۇ. شۇڭا، مەزكۇر ئەسلىي يېشىمدە، "شاراب" كەلمىسىنىك چۈشۈرۈپ قويۇلۇشى توغرا بولمىغان.

تۆرتىنچى باب

چەھارگاھ مۇقاملىنىڭ تېكىستى

(ترانسكرىپسىيە ۋە يېشىم)

چوڭ نەغمە
مۇقەددىمە

1 ـ كۆرۈپ گۈلتەك يۈزۈڭ رەنگىن كۆزدىن يۈز چەمەن بولدى،
ئەقىق ئەرنىڭنى كۆرگەلى كۆزۈم ھالى يەمەن بولدى.
گۈلدەك يۈزۈڭنى كۆرۈپ، كۆز يېشىمدىن يۈزلەرچە چىمەن بىنا بولدى؛ ھېقىقىتەك لېۋىڭنى كۆرگەندىن بېرى كۆزۈم يەمەننىڭ ھالىغا (ئەڭ ئوسال ھالغا) قالدى.

2 ـ تۈن ئاقشام تولغانۇ سۈنبۈل بىكىن زۇلفۇڭدىن ئاھ ئۇردۇم،
ھەۋانى غالىيە تۈتتى جەھان مۇشكى خوتەن بولدى.
تۈنۈگۈن ئاخشام تولغىنىپ تۇرغان چېچىڭنى ئەسلەپ ئاھ ئۇرغانىدىم، ھاۋانى ئىس ـ تۈتەك قاپلاپ، جاھان گويا كى خوتەن ئىپارىدەك قاپقارا بولۇپ كەتتى.

3 ـ قىلىپ رەئنا قەددىڭ يادىن سەھەردە ئانچە يىغلادىم،
كۆزۈمنىڭ جويبارى ئىچرە سەرۇى نارۋەن بولدى.
گۈزەل قامىتىڭنى ئەسلەپ، سەھەردە شۈنچىلىك يىغلىدىمكى، كۆزۈم دەريالىنىڭ بويىدا سەرۇى، نارۋەن دەرەخلىرى كۆكلەپ كەتتى.

4 ـ مەنىڭتەك گوييا كۆردى يۈزۈڭنى ئەبرى نەۋروزى،
كۆزۈمنىڭ ياشىدىن يەر يۈزى ۋەردى ياسۈمەن بولدى.
باھار بۇلۇتلىرى خۇددى ماڭا ئوخشاشلا يۈزۈڭنى كۆرۈپ قالدى بولغاي، كۆز يېشىدىن ئەتىر گۈل ۋە ياسىمەنلەر كۆكلەپ، يەر يۈزىگە تولدى.

5 ـ سەبا زۇلفۇڭنى تاغىتتى، مەگەر ھالى خەيالىمدا،
يازىلدى ئەڭدىما بولدى، ئورالدى ئەھرەمەن بولدى.
تاڭ شامىلى چاچلىرىڭنى يەلپۈپ توزغاتقانىدى، ھالىي خىيالىمدا، ئۇنىڭ يېيىلغان تۈرۈقى ماڭا خۇددى ئەجدىھادەك ئۇزۇن، تۇرۇلگەندەكى ھالىتى بولسا، (پاكار، دوغلاق دۈۋە) ئەھرىمەندەك توم - يوغان بولۇپ كۆرۈندى.

6 ـ كۆرەدۇر گەچ كۆزۈڭ، كۆڭلۈم سەنىڭ زۇلفۇڭغا باغلاندى،

كۆرۈڭ ئول جادۇدىن بۇ ھەم يەنە بىر ئۆزگە فەن بولدى.
ماڭا بىر نەزەر تاشلىشىڭ بىلەنلا، كۆڭلۈم چېچىڭغا باغلىنىپ قالدى. قاراڭ، بۇمۇ جادۇگەرلىكتىن ئۆزگىچە بولغان بىر سېھرىگەرلىك بولدى.

7- ئەگەر شىرىن ئۈچۈن فەرھاد ئىشقى كوھكەن بولسا،
نە تاڭ سەككاكى ھەم، جانا يولۇڭدا جانكەن بولدى.
- سەككاكىي
ئەي جان، شېرىنىنىڭ ئىشقى فەرھادنى تاغ كەسكۈچى پىداكار قىلىپ قويغان بولسا، سەككاكىيمۇ سېنىڭ يولۇڭدا ئۆز جېنىنى كەسكۈچى بولۇپ قالدى، بۇنىڭدىن ئەجەبلەنمە.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى ھەزەجى مۇسەممەنى سالىم
مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن
- - - ٧ - - - ٧ - - - ٧ - - - ٧

تەئەززە

1- كۆڭلۈم ئۆرتەنسۇن ئەگەر غەيرىڭغە پەرۋا ئەيلەسە،
ھەر كۆڭۈل ھەمكىم سەنىڭ شەۋقۇڭنى پەيدا ئەيلەسە.
ئەگەر كۆڭلۈم سەندىن باشقىغا مەيل قىلسا، ئۇ ئۆرتەنسۇن: باشقا كۆڭۈلدە سېنىڭ ئىشقىڭ پەيدا بولسا، ئۇمۇ ئۆرتەنسۇن.

2- ھەر كىشى ۋەسلىن تەمەننا ئەيلەسەم، نەۋمىد ئۆلەي،
ھەر كىشى ھەمكىم سەنىڭ ۋەسلىڭ تەمەننا ئەيلەسە.
سەندىن بۆلەك ھەرقانداق ئادەمنىڭ ۋەسلىنى ئارزۇ قىلسام، مۇرادسىز ئۆلەي؛ باشقىلارمۇ سېنىڭ ۋەسلىڭنى ئارزۇ قىلسا، مۇرادسىز ئۆلسۇن.

3- ئۆزگەلەر ھۇسنىن تەماشا ئەيلەسەم، چىقسۇن كۆزۈم،
ئۆزگە بىر كۆز ھەمكى ھۇسنۇڭنى تەماشا ئەيلەسە.
باشقىلارنىڭ ھۇسنىنى تاماشا قىلسام، كۆزۈم چىقىپ كەتسۇن؛ باشقا كۆز سېنىڭ ھۇسنۇڭنى تاماشا قىلسا، ئۇمۇ چىقسۇن.

4- غەير زىكرىن ئاشكارا ئەتسە، لال ئولسۇن تىلىم،
قايسى بىر تىل ھەمكى زىكرىڭ ئاشكارا ئەيلەسە.
تىلىم سەندىن باشقا بىرسىنىڭ گېپىنى قىلسا، تۇتۇلۇپ قالسۇن؛ باشقا ھەر قانداق بىر تىل سېنىڭ گېپىڭنى قىلسا، ئۇمۇ تۇتۇلسۇن.

5- رەشكىدىن جانىمغا ھەر نەرگىس كۆزى بىر شۇئلەدۇر،
باغ ئارا ناگاھ خىرام ئول سەرۋى رەئنا ئەيلەسە.

ئۇ سەرۋى بويلۇق گۈزىلىم باغدا سەير قىلسا، باغدىكى ھەر بىر نەرگىس گۈلىنىڭ كۆزىمۇ كۈندەشلىكىمنى قوزغاپ، جېنىمغا چۈشكەن ئوت بولۇپ تۇيۇلىدۇ.

6ـ يوق ئاغىزدىن نۇكتە ئايتۇر مەھۇشمەدەك بولماغاي،
گەر قۇياش ھەر زەررەسىدىن بىر مەسىھا ئەيلەسە.

ئەگەر قۇياش ئۆزىنىڭ ھەر بىر زەررىچىسىنى ھايات بېغىشلىغۇچى ئىيسا ئاغا ئايلاندۇرغان تەقدىردىمۇ، ئۇ يەنىلا مېنىڭ ئۇ ئويماقتەك كىچىكىنە ئېغىزىدىن بال تېمىتىپ سۆزلەيدىغان گۈزىلىمگەيېتەلمەيدۇ.

7ـ ئاقىبەت جانىمغا يەتتى، ئەي خۇشا مۇغكىم ، مەنى ،
بىر قەدەھ بىرلە خەرابات ئىچرە رۇسۋا ئەيلەسە.

ئىشق ئاقىۋەت جېنىمغا تاقالدى. ئەمدى مەيپۇرۇش بىر قەدەھ بىلەن، مېنى مەيخانىدا رەسۋا قىلسا ياخشى بولاتتى.

8ـ كەلتۇرۇڭ دەفئى جۇنۇنۇمغە پەرىخان، يوق تەبىب،
كىم ئول ئەنسەبدۇر پەرى ھەر كىمنى شەيدا ئەيلەسە.

مېنىڭ ساراڭلىقىمنى ساقايتالايدىغان دوختۇر يوق. پېرىخۇن چاقىرىڭلار، پەرىگە ئاشىق بولغان ئادەمگە شۇ ئامال قىلىدۇ.

9ـ سۇبھىدەك ھەر دەمدە گەردۇن قويماغاي ئاسارىنى،
ناگاھ ئەھلى سىدق كۆڭلى مەھرىن ئىفشا ئەيلەسە.

سادىق كىشىلەر كۆڭۈل مېھرىنى ئاشكارىلىسىلا، پەلەك سۇبھىدەك دائىم ئۇنىڭدىن ھېچبىر نىشانە قويمايدۇ.

10ـ دەھر شوخىغا، نەۋائىي، سەيد بولما، نەچەكىم،
گۈن ئىزارى ئۈزرە تۈن زۈلفىن مۇتەررا ئەيلەسە.

ئەي نەۋائىي، ھەتتا كۈندەك ئاق يۈزى ئۈستىگە تۈندەك قارا چاچلىرىنى يايغان تەقدىردىمۇ، جاھان گۈزىلىنىڭ دامىغا چۈشۈپ قالما.

ـ نەۋائىي.

تەئەززە چۈشۈرگىسى

دەھر شوخىغا، نەۋائىي، سەيد بولما، نەچەكىم،
گۈن ئىزارى ئۈزرە تۈن زۈلفىن مۇتەررا ئەيلەسە.

ـ نەۋائىي

ئەي نەۋائىي، ھەتتا كۈندەك ئاق يۈزى ئۈستىگە تۈندەك قارا چاچلىرىنى يايغان تەقدىردىمۇ، جاھان گۈزىلىنىڭ دامىغا چۈشۈپ قالما.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەھزۇف
فائىلاتۈن فائىلاتۈن فائىلاتۈن فائىلۈن

نۇسخە

1 ـ ياشۇرۇن دەردىمنى زاھىر قىلدى ئەفغان ئاقىبەت،
ئاسراغان سىررىمنى يايدى سىيلى مىژگان ئاقىبەت.
ئاھ ـ زارىم يوشۇرۇن دەردىمنى ئاخىر ئاشكارىلىۋەتتى؛ ساقلاپ كەلگەن سىرىمنى بولسا، كىرپىكىم كەلكۈنى يېيىۋەتتى.

2 ـ ياشۇرۇپ ئەردىم باغىر چاكىنى، ۋاھكىم، قىلدى فاش،
ھەر تەرەف كۆزدىن تەرەششۇھ ئەيلەگەن قان ئاقىبەت.
باغرىم چاكلىرىنى يوشۇرۇپ يۇرەتتىم، ۋاي دەريغ، كۆزۈمدىن سىرغىپ چىققان تارام ـ تارام قانلار ئۈنى ئاخىر پاش قىلىۋەتتى.

3 ـ تىغى ھەجرىڭدىن نىھان كۆكسۈم شىكافىن، ئاھكىم،
ئەلگە رەۋشەن ئەيلەدى چاكى گىرىبان ئاقىبەت.
جۇدالىقىڭ تىغىدىن كۆكسۈمدە ھاسىل بولغان يوشۇرۇن تۆشۈكچىلەر ياقامنىڭ يىرتىلىشى بىلەن ئەلگە ئاشكارا بولۇپ كەتتى.

4 ـ ۋاھكىم، كۆكسۈم شىكافىدىن ئۈلۈسقا بولدى فەھم،
ئىشق ئوتى باغرىمغا قويغان داغى پىنھان ئاقىبەت.
ئاھ، كۆكسۈمدىكى تۆشۈكلەرنى كۆرگەن كىشىلەر ئۇنىڭ ئەمەلىيەتتە، ئىشق ئوتىنىڭ يۇرىكىمدە پەيدا قىلغان يوشۇرۇن يارىلىرى ئىكەنلىكىنى سېزىۋالدى.

5 ـ شەۋقىدىن دەم ئۇرمايىن، بىدادىغا خۇرسەند ئەدىم،
ۋاھكى، بولدۇم ھەجرىدىن رۇسۋايى دەۋران ئاقىبەت.
ئىشتىياقىمدىن سۆز ئاچماي، مەن ھەتتا ئۇنىڭ زۇلمىدىنمۇ خۇشال ئىدىم. ۋاي ئىبسىت، جۇدالىقتا ئاخىرى بۇنىڭدىنمۇ مەھرۇم بولۇپ، رەسۋايى ئالەم بولدۇم.

6 ـ گەر بۇدۇر كافىر كۆزۈ زۇننار زۇلفى، ئەي فەقىھ،
بولغۇدەكمەن دەير ئارا مەستۇ پەريشان ئاقىبەت.
ئەي قازى ئاخۇنۇم، ئۇنىڭ قارا كۆزى بىلەن زۇننار چېچى مۇشۇنداق مەھلىيا قىلالارلىق بولىدىغان بولسا، مەن ئاخىر قاۋاقخانىلاردا، مەست ۋە پەريشان بولۇپ ئوتىدىغان ئوخشايمەن.

7 ـ ئىشق كويىدا جۇنۇنۇمنى مۇنادى ئەيلەدى،
ھەجر تاشىدىن مۇنەققەش جىسمى ئوريان ئاقىبەت.
ھىجران تاشلىرىنىڭ زەربىسىدىن گۈل چېكىلگەن يالىڭاچ بەدىنىم ئاقىۋەت ئىشق كوچىسىدا، ساراڭلىقىمنى جاكارلاپ جار سالدى.

8 ـ دەھر بوستانى ئارا سەركەش نىھالى كۆرمەدۇك،
سايە يەڭلىغ بولماغاي يەر بىرلە يەكسان ئاقىبەت.
زامان بوستانىدا، نى ـ نى تىك ئۆسكەن دەرەخلەرنىڭ ئاقىۋەت ئۆز سايىسىغا ئوخشاش يەر بىلەن يەكسان بولماي قالغىنىنى كۆرمىدىم.

9 ـ ئى نەۋائىي، دەۋلەتى باقىي تىلەرسەن ۋەسلىدىن،
ئانى كەسب ئەتمەك فەنا بولماي نە ئىمكان ئاقىبەت.
ـ نەۋائىي
ئى نەۋائىي، ئۇنىڭ ۋىسالىدىن مەڭگۈلۈك دۆلەتكە ئېرىشمەكچى بولىسەن، ئەمما ئۆزلۈكنى يوق قىلماي تۇرۇپ، ئۇنىڭغا ئېرىشىش مۇمكىنمۇ، ئاخىر؟

نۇسخە چۇشۇرگىسى

ئەي نەۋائىي، دەۋلەتى باقىي تىلەرسەن ۋەسلىدىن،
ئانى كەسب ئەتمەك فەنا بولماي نە ئىمكان ئاقىبەت.
ئەي نەۋائىي، ئۇنىڭ ۋىسالىدىن مەڭگۈلۈك دۆلەتكە ئېرىشمەكچى بولىسەن، ئەمما ئۆزلۈكنى يوق قىلماي تۇرۇپ، ئۇنىڭغا ئېرىشىش مۇمكىنمۇ، ئاخىر؟

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەھزۇف
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلۇن
ـ ۷ ـ ـ ـ ۷ ـ ـ ـ ۷ ـ ـ ـ ۷ ـ

مۇستەھزاد

1 ـ تۇن ئاقشام بولدى ـ يۇ، كەلمەس مەنى شەمئى شەبىستانىم،
بۇ ئەندۇھ ئوتىدىن ھەر دەم كۆيەر پەرۋانەدەك جانىم.
كەچ بولۇپ كەتتى، ئەمما كېچەمنى يورۇتقۇچى چىرىغىم كەلمىدى. بۇ قايغۇ ئوتىدا، جېنىم ھەر نەپەستە پەرۋانىدەك كۆيۈپ كېتىۋاتىدۇ.

2 ـ نە غەم كۆرگۈزسە كۆكسۇم پارەسىن چاكى گىرىبانىم،
كۆرۈنمەس بولسا كۆكسۇم يارەسىدىن داغى پىنھانىم.
ياقامنىڭ يىرتىقىنىڭ تىلىنغان كۆكسۇمنى كۆرسىتىپ قويۇشىدىن غەم قىلمايمەن، لېكىن يۇرىكىمنىڭ يارىسىدىن يوشۇرۇن داغلىرىم كۆرۈنۈپ قالمىسا بولاتتى.

3 ـ غەمىدىن دۇررى مەكنۇندەك سىرىشكىم ئاقتى جەيھۇندەك،

مۇزەييەن قىلدى گەردۇندەك جەھاننى ئەشكى غەلتانىم.
ئۇنىڭ غېمىدە، مەرۋايىتتەك ياشلىرىم ئامۇ دەريالىرىدەك ئاقتى؛ ياش ئۇنچىلىرىم جاھاننى يۇلتۇزلۇق ئاسماندەك بېزىدى.

4ـ فەلەك ھەم تولدى كەۋكەبدىن، قۇياش ھەم تۇشتى ئەشھەبدىن،
كەلىپ تۇشمەس بۇ مەركەبدىن، مەنىڭ خۇرشىدى رەخشانىم.
پەلەك يۇلتۇزغا تولدى، قۇياشمۇ دۇلدۇلدىن چۈشتى؛ بىراق، مېنىڭ نۇرلۇق قۇياشىم ئاتتىن چۈشكىنى يوق.

5ـ جەھاننى زۇلمەت ئەتتى چەھ، بۇ زۇلمەت ئىچرە ئۆلگۈم، ۋاھ،
ماڭا بولسائ نە خىزرى رەھ، نەتىپ ئەي ئابى ھەيۋانىم.
زۇلمەت (قاراڭغۇلۇق) جاھاننى زىندانغا ئايلاندۇردى، بۇ زۇلمەت ئىچىدە ئۆلىدىغان ئوخشايمەن.
ئەي ئابىھاياتىم، مېنى ساڭا باشلايدىغان خىزىر بارمۇ؟

6ـ دەمە كۆكتىن قۇياش كەتمىش، فەلەككە تىيرەلىك يەتمىش،
ئول ئاي ھەجرىدە تار ئەتمىش فەلەكنى دۇدى ئەفغانىم.
« كۆكتىن قۇياش كېتىپ، جاھاننى قاراڭغۇلۇق باستى » دەپ قالما، ئۇ ئاينىڭ پىراقىدا چەككەن ئاھىمنىڭ تۈتۈنى جاھاننى قارايتىۋەتتى.

مۇستەھزاد چۈشۈرگىسى

7ـ نەۋائىي كەبى ھىجراندىن بۇ ئاقشام ئۆلدۈم ئەفغاندىن،
غەمىم يوق بولسا يۈز جاندىن، يەتىپ گەر كەلسە جانانىم.
مەن نەۋائىي بۇ ھىجران ئاخشىمىدا پىغان ئىچىدە ئۆلۈپ كېتىدىغان ئوخشايمەن ؛ئەگەر شۇ تاپتا جانانىم كېلىپ قالسا، بىر ئەمەس يۈزجېنىم بولسىمۇ، بەرسەم مەيلى ئىدى.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى ھەزەجى مۇسەممەنى سالىم
مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن
- - - v - - - v - - - v - - - v

جۇلا

1ـ گەردۇندىن ئۆتەر نالەيۇ زارىم كەچەلەردە،
بىلمەس نەتەي ئول ماھى ئىزارىم كەچەلەردە.
كېچىلىرى نالە ـ زارىم پەلەكتىن ئاشىدۇ. قانداق قىلارمەن، ئۇ ئاي يۈزلۈكۈم بۇنى تېخى بىلمەيدۇ.

2- زەھرە يارىلۇر، دەردى فىراقىندا كۆڭۈلدىن،
ئاھىكى چىقار ئوق كەبى ياريم كەچەلەردە.

تۇن نىسپىلىرىدا، جۇدالىقىڭ دەردىدىن يۇرىكىمدىن ئوقتەك ئېتىلىپ چىققان ئاھىم ئۆتنى يېرىۋەتكۈدەك قىلىۋاتىدۇ.

3- يوقتۇر غەمۇ رەنجۇ ئەلەمۇ قايغۇدىن ئۆزگە،
ھەجرىڭدە مەنىڭ ھەمدەمۇ ياريم كەچەلەردە.

سەندىن ئايرىلغاندىن بۇيان، كېچىلىرى ماڭا رەنج - غەم، قايغۇ - ئەلەمدىن باشقا ھەمدەم بولىدىغان دوست - يار يوق.

4- ئاغزى دەمىدۇر شامۇ سەھەر نۇقلۇ شەرابىم،
لەئلى غەمىدۇر دەفئى خۇمارىم كەچەلەردە.

ئۇنىڭ ئېغىزى ھەققىدىكى پاراڭلار ئەتىگەندىن كەچكىچە ماڭا غىزا ۋە شاراب بولىدۇ، ياقۇت لېۋىنىڭ غېمى كېچىلىرى خۇمارىمنى باسىدۇ.

5- ھىجران چەرىكى بەسكى ئۇرۇر جانغا شەبىخۇن،
دۇنيانى تۇتار گەردۇ غۇبارىم كەچەلەردە.

ھىجران لەشكىرى جېنىمغا شۇنداق قاتتىق ھۇجۇم قىلىدۇكى، كۆتۈرۈلگەن چاڭ - توزانلىرىم كېچىلىرى جىمى ئالەمنى قاپلايدۇ.

6- ياد ئەيلەسەم ئول شوخ قاراقچى قارا كۆزنى،
قالماس نەتەيىن سەبرۇ قەرارىم كەچەلەردە.

قانداق قىلارمەن، ئۇنىڭ ئاشۇ شوخ قاراقچى قارا كۆزلىرىنى ئەسلىسەم، كېچىلىرى سەۋر - تاقىتىم قالمايدۇ.

7- زۇلفى غەمىدىن ئۆلسەم ئاتايى بىكىن ئەلگە،
بولغۇسىدۇرۇر يارى مەزارىم كەچەلەردە.
- ئاتايى.

مەن ئاتايى ئۇنىڭ چاچلىرىنىڭ غېمىدە ئۆلۈپ كەتسەم، مازىرىم كېچىلىرى ئەلگە يار بولغاي.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى ھەزەجى مۇسەممەنى ئەخرەب مەكفۇفى مەھزۇف
مەفئۇلۇ مەفائىيلۇ مەفائىيلۇ فەئۇلۇن
- -V V - -V V - -V V - -

سەنەم

1 ـ چىقتى ناگاھ مەھۇەشى رەنگىنى گۈلنار ئەيلەگەچ،
ھەلقە ـ ھەلقە زۇلفىنى بويىنىغا زۇننار ئەيلەگەچ.

توساتتىن بىر ئايجامال ئانار گۈلىدەك كۆركەم ـ گۈزەل كىيىنگەن، بۇدرە چاچلىرىنى بويىنىغا زۇننار قىلغان ھالدا چىقىپ كەلدى.

2 ـ ئىكى جادۇ كۆزلەرنگە ئەھلى ئالەم بەندەدۇر،
ئىسمى ئەئزەم ساچلارى بويىندا تۇمار ئەيلەگەچ.

چاچلىرىنى بويىنىغا ئىسمى ئەزەمدەك تۇمار قىلىۋالغان، سېھىر يېغىپ تۇرىدىغان ئىككى كۆزنگە جاھان ئەھلى قۇل بولىدۇ.

3 ـ مەن يەتىمگە بىر نەزەر قىلمادى ئول ماھ پەيكەرى،
خەلقنىڭ بەدنامىدىن، مەندىن يامان ئار ئەيلەگەچ.

ئۇ ئاي سۇيەت گۈزەل خەلقنىڭ بەدنامىغا قېلىشنى مەندىنمۇ بەك ئار ـ نومۇس ھېسابلىغاچ، مەن يېتىمغا نەزەر سېلىپمۇ قويمىدى.

4 ـ پىستە ئاغزىنىڭ ئىچىدە تىشلەرى دۇردانەدۇر،
سۆزلەرى قەندىن لەزىز، شىرىن گۇفتار ئەيلەگەچ.

پىستىدەك ئاغزىدىكى چىشلىرى گويا مەرۋايىتقا ئوخشايدۇ؛ ئۇنىڭ سۆزلىرى شېرىنلىكتە قەندىنمۇ لەززەتلىك.

5 ـ ئاتتى مىژگان ئوقلارىن ئىكى قاراقچى كۆزلەرى،
بولدى بۇ جىسمىم زەئىف، باغرىمنى ئەفگار ئەيلەگەچ.

ئىككى قاراقچى كۆزى كىرپىكى ئوقلىرىنى ئاتقانىدى، دەل يۈرىكىمگە تېگىپ ياردار قىلغاچ، جىسمىم زەئىپلەشتى.

6 ـ ناگاھان كۆردۇم تۇشۇمدە ئاي يۈزىنىڭ شەۋقىنى،
ئول زەمان يانمىدا يوق، ئۇيقۇمنى بىيدار ئەيلەگەچ.

چۈشۈمدە ئاي يۈزىنىڭ خۇشاللىق يېغىپ تۇرغان ھالىتىنى كۆرگەنىدىم، دەرھال ئويغىنىپ قارىسام، ئۇ يېنىمدا يوق.

7 ـ نەۋبەتىيكىم يار كويىدا مۇجاۋىر بولدىكىم،
مالىنى ھەم باشىنى، جانىنى ئىسار ئەيلەگەچ.
ـ نەۋبەتي.

نەۋبەتي يارنىڭ كوچىسىدا ماكان تۇتۇپ، ئۇنىڭغا مال ـ مۈلكى، بېشى ۋە جېنىنى چاچقۇ قىلدى.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەھزۇف
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلۇن

- ۷ - - - ۷ - - - ۷ - - - ۷ -

چوڭ سەلسلە

1- كۆردۈم يۈزۈڭنى دىيۇانە بولدۇم،
ئەقلۇ ھۇشۇمدىن بىگانە بولدۇم.
يۈزۈڭنى كۆردۈم - دە، ئەقىل - ھۇشۇمدىن ئايرىلىپ، سارىڭلا بولدۇم.

2- تارتىپ جەفايىڭ ئۆلسەم يولۇڭدا،
يانماسمەن ھەرگىز مەردانە بولدۇم.
جاپايىڭنى تارتىپ ئىشقىڭ يولىدا ئۆلۈپ كەتسەممۇ ھەرگىز يانمايمەنكى، مەن شۇنداق مەردانە بولدۇم.

3- بولدۇم جەھاندا رۇسۋايى ئالەم،
ياخشى، يامانغا ئەفسانە بولدۇم.
جاھاندا رەسۋايى ئالەم بولدۇم؛ ياخشى - يامانىڭ ھەممىسگە سۆز - چۆچەك بولۇپ بەردىم.

4- كەۋسەر شەرابى يادىمغە كەلمەس،
لەئلىڭ غەمىدىن مەستانە بولدۇم.
ياقۇتتەك لېۋىڭ غېمى بىلەن مەست بولغانلىقىم ئۈچۈن، كەۋسەر شارابى يادىمغىمۇ كەلمەيدۇ.

5- يۈمدۇم كۆزۈمنى سەندىن بۆلەكدىن،
كەچتىم باردىن رىندانە بولدۇم.
سەندىن باشقىغا قارايدىغان كۆزۈمۇ يوق، ھەممىدىن كەچتىم، مانا شۇنداق باتۇر بولدۇم.

6- ئىشقىڭ مەيىگە پۈر بولدى جىسمىم،
ھەم ساقىي ھەم مەي، پەيمانە بولدۇم.
ۋۇجۇدۇم ئىشقىڭ شارابىغا پۈركەندى: شۇ تاپتا ھەم ساقىي، ھەم مەي، ھەم قەدەھ بولدۇم.

7- بىر قەترە ئەردىم، چۆكتۈم تەڭىزگە،
كىردىم سەدەفكە دۇردانە بولدۇم.
مەن بىر تامچە ئىدىم، دېڭىزغا چۆكتۈم، سەدەپكە كىردىم - دە، مەرۋايىت دانىسىغا ئايلاندىم.

8- كۆيدۈرمەسە ئوت بولماس يېغاچ چوغ،
ئىشق ئوتى بىرلە ھەمخانە بولدۇم.
ئوت كۆيدۈرمىسە ياغاچ چوغقا ئايلىنالمايدۇ، شۇ تاپتا ئىشق ئوتى بىلەن بىر يەردە بولدۇم.

9- بولدۇم فەنا مەن تۈفراغ ئىچىدە،

بىر دانە ئەردىم، مىڭ دانە بولدۇم.
توپراق ئىچىگە كۆمۈلدۈم. بىر دانە دان ئىدىم، مىڭ دانە بولدۇم.

10 ـ ئەۋۋەل ئوتتىدا بۇد ئولدى نابۇد،
جان جانغا كىردى، جانانە بولدۇم.
دەسلەپ ئۇنىڭ ئوتىدا بارلىقىم نابۇت بولدى. كېيىن جان جانغا قوشۇلۇپ كەتتى، جانانغا ئايلاندىم.

11 ـ تەگدى كۆزۈڭدىن ھەر دەمدە مىڭ ئوق،
ئەۋۋەل ئەدىم دەشت، گۈلخانە بولدۇم.
كۆزۈڭدىن ھەر نەپەستە مىڭ ئوق كېلىپ تەگدى، ئىلگىرى دەشت ئىدىم، ئەمدى گۈلخانا بولدۇم.

12 ـ بىر نەچە يىلدۇر ياردىن جۇدا مەن،
بىلمەم ئۆزۈمنى، ئايا، نە بولدۇم.
ياردىن جۇدا بولغىنىمغا بىر نەچچە يىل بولدى، ھەي، شۇ تاپتا ئۆزۈمنىڭ نېمە بولغانلىقىنىمۇ بىلمەيمەن.

13 ـ قويماس دەدىلەر مەئمۇرەدە گەنج،
ئاباد ئەدىممەن، ۋىرانە بولدۇم.
خەزىنىنى ئاۋات يەردە قويمايدۇ، دېيىشىدۇ، شۇڭا بۇرۇن ئاۋات بولغان بولساق، ئەمدى ۋەيرانە بولدۇم.

14 ـ گۈمنام، مەي سۇن، كىم بولسا مەيخور،
مەسجىد ئەمەسمەن، مەيخانە بولدۇم.
ـ گۈمنام (خىرقەتىي).
ئەي گۈمنام، كىم مەي ئىچسە، سۇنۇپ بېرىۋەر. مەن ئەمدى مەسجىد ئەمەس، مەيخانا بولدۇم.

ۋەزىن ئايرىمىسى

بەھرى مۇتەقارىبى مۇسەممەنى ئەسلەم
فەئلۇن فەئۇلۇن فەئلۇن فەئۇلۇن
ـ ـ v ـ ـ ـ ـ v ـ ـ
كىچىك سەلىقە

1 ـ يارنىڭ كويىدا مەن دىۋانە بولدۇم ئاقىبەت،
خەلق ئاراسىدىن چىقىپ بىگانە بولدۇم ئاقىبەت.
يارنىڭ كوچىسىدا ئاخىر سارائ بولۇپ قالدىم. جامائەتچىلىكتىن ئايرىلىپ قالدىم، ئەلدىن

ياتلىشىپ كەتتىم.

2- كەلمەگەي ئالەمگە سەندەك مەھۇەشى، ئى نازەنىن،
ئىشتىياقىڭ كەيفىدە مەستانە بولدۇم ئاقىبەت.

سەندەك بىر گۈزەل دۇنياغا يەنە كەلمىسە كېرەك. ئەي نازىنىن، ئىشتىياقىڭ خۇمارىدا ئاقىۋەت مەستانە بولدۇم.

3- ئەلگە ئىشرەت باغىدا خۇررەملىقۇ دىلشادلىق،
مەن غەربىڭ غەم بىلە ھەمخانە بولدۇم ئاقىبەت.

كىشىلەرگە ئىشرەت بېغىدا شات - خورامىلىق يار بولسا، مەن غېربىڭ ئاخىرى غەمگە ھەمدەم - ھەمماكان بولدۇم.

4- بىر زەمان يوقتۇر ماڭا ئارام ئىلە سەبرۇ قەرار،
ئاي يۈزۈڭنىڭ شەمئىغە پەرۋانە بولدۇم ئاقىبەت.

ئاي يۈزۈڭنىڭ چىرىغىغا ئاخىر پەرۋانە بولدۇم، ماڭا ئەمدى بىر دەمۇ ئارامىلىق يوق، سەۋر - تاقىتىم تۈگىدى.

5- ئىكى شەھلا كۆزلەرنىڭ كۆڭلۈم قۇشىنى قىلدى سەيد،
چۈغز يەڭلىغ مەسكەنى ۋىيرانە بولدۇم ئاقىبەت.

شەھلا كۆزلىرىڭ كۆڭلۈم قۇشىنى ئوۋلاپ كەتتى، مەن ئەمدى ھوقۇشقا ئوخشاش ۋەيرانىغا ماكانلاشتىم.

6- ئەي يارانلار، يارنىڭ ۋەسلى مەنى قىلدى خۇمار،
مۇتتەسىل ئاستانەئى مەيخانە بولدۇم ئاقىبەت.

ئەي دوستلار، مېنى يار ۋەسلى خۇمار قىلدى. ئاخىرى مەيخانا بوسۇغىسىغا ماكانلاشتىم.

7- ساقىيا، مەي تۇت ماڭا جامى مۇھەببەت تولدۇرۇپ،
نەۋبەتسىكىم تەشنەلەب رىندانە بولدۇم ئاقىبەت.

ئەي ساقىي، مەن نەۋبەتىي ئاقىۋەت ئىشق ئوتىدا چاڭقىغان بىر باتۇرغا ئايلاندىم. مۇھەببەت قەدىمىنى تولدۇرۇپ ماڭا مەي تۇت!

كىچىك سەلىقە چۈشۈرگىسى

ساقىيا، مەي تۇت ماڭا جامى مۇھەببەت تولدۇرۇپ،
نەۋبەتسىكىم تەشنەلەب رىندانە بولدۇم ئاقىبەت.

ئەي ساقىي، نەۋبەتىي تەشنالىقتىن ئاخىر باتۇرغا ئايلاندى. ئەمدى ئۇنىڭغا مۇھەببەت قەدىمىنى لىق تولدۇرۇپ مەي تۇت!

- نەۋبەتىي.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەھزۇف
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلۇن
- ۷ - - - ۷ - - - ۷ - - - ۷ -

تەئكىد

1 ـ سوراپ كۈلبەم ساری كەلدی مەنی ئول شوخ یاد ئەیلەب،
غەمىن كۆڭلۈمنی ھىجران غۇسسەسىندىن ۋاھكی، شاد ئەیلەب.
ئۇ شوخ مېنی یاد ئېتىپ، كۈلبەمگە یوقلاپ كەلدی. كۆڭلۈمنی جۇدالىقنىڭ غەم-غۇسسىلىرىدىن تازىلاپ، خۇشال قىلدی.

2 ـ یولىدا مەن كىم ئول بىدادنىڭ دادىمنی تاپماقكىم،
قویۇپ باشىنی یۈز مەندەك، تۇرار یولىدا داد ئەیلەب.
مەندەك یۈزلىگەن كىشىلەر ئۇنىڭ یولىدا باش قویۇپ ئەرز ـ دادىنی ئېیتىپ تۇرىۋاتسا، مەن ئۇ زالىمغا قانداقمۇ دادىمنی یەتكۈزەلەیمەن؟

3 ـ بولۇپسەن كۆپ چەمەن گۈللارىغا مەغرۇر، ئەي بۈلبۈل،
تەگمەر بادی خەزان ئاخىر، نە قىلغۇڭ ئىئتىماد ئەیلەب.
ئەي بۈلبۈل، چىمەننىڭ گۈللىرى بىلەن كۆپ مەغرۇرلىنىدىكەنسەن، كۈز شامىلى ئاخىر ئۇنى خازان قىلىدۇ، ئۇنىڭغا ئىشىنىپ نېمە قىلىسەن؟

4 ـ دەرىيغا، تىيرە قىلدىڭ روزگارىم ئاقىبەت، ئەي شوخ،
خەتتىڭ كۆز مەردۇمىدىن ھەل قىلىپ مۇشكىن سەۋاد ئەیلەب.
ئەي شوخ، كۆز قارچۇقۇڭنىڭ سىياھىدىن قارايغان ئىپارەڭ مىيىقلىرىڭ بىلەن ئاقىۋەت روزىگارىمنی (بارلىقىمنی، دۇنيايىمنی) قارايتىۋەتتىڭ.

5 ـ بوسۇغاڭغا قويای باشىمنی دەپ دەرگاھىڭە كەلدىم،
مەنی یاندۇرماغىل ئۇشبۇ ئىشىكدىن بىمۇراد ئەیلەب.
بوسۇغاڭغا باش قويای دەپ دەرگاھىڭغا (ھۇزۇرۇڭغا، ئالدىڭغا) كەلدىم، مېنی نائۇمىد قىلىپ، ئىشىكىڭدىن یاندۇرما.

6 ـ تۇرارغا، ئابىدا، بىر كۈنجی غۇربەت ئالەم ئەھلىدىن،
چىق ئەمدی تەرك ئېتىپ ھىرسۇ ھەۋانی خەیرباد ئەیلەب.
ـ ئابىدىي.
ئەي ئابىد، بىر غۇربەت بۇلۇڭىدا ماكان تۇتماقچی بولساڭ، ئەمدی ھېرىسمەنلىك ۋە ھاۋایی ھەۋەسنی تەرك ئېتىپ، ئالەم ئەھلی ئارىسىدىن چىقىپ كەتكىن.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھری ھەزەجی مۇسەممەنی سالىم
مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن
- - - ٧ - - - ٧ - - - ٧ - - - ٧

داستان
بىرىنچى داستان

1ـ بەھار بولدى گۈل ئاچىلدى،
مەنىڭ كۆڭلۈم ئاچىلماسمۇ.
بۇلبۇل قانى كۆپ ساچىلدى،
مەنىڭ قانىم ساچىلماسمۇ.

باھار بولدى، گۈل ئېچىلدى، مېنىڭ گۈلۈم ئېچىلماسمۇ؟ بۇلبۇل قېنى كۆپ چېچىلدى، مېنىڭ قېنىم چېچىلماسمۇ؟

2ـ ئەمدى مەندىن دەۋلەت كەتتى،
رەقىبلەرغە نەۋبەت يەتتى،
خەبەرىم يوق گۈل ئاچىلدى،
مەنىڭ گۈلۈم ئاچىلماسمۇ.

ئەمدى مەندىن بەخت ـ دەۋلەت كەتتى، رەقىبلەرگە نۆۋەت كەلدى. ھېچ ئاڭلاپ باقمىغان گۈللەر ئېچىلىپ كەتتى، مېنىڭ گۈلۈم ئېچىلماسمۇ؟

3ـ ياىرىم يۇرگەن باغلار قالدى،
باغ ئىچىندە زاغلار قالدى،
يۇرەكلەردە داغلار قالدى،
يەنە شەراب ئىچىلمەسمۇ.

ياىرىم يۇرگەن باغلار قالدى، باغى ئىچىدە قاغا ـ قۇزغۇنلار قالدى. يۇرەكلەردە داغلار قالدى، يەنە شاراب ئىچىلمەسمۇ؟

4ـ سەنەم دەر: ئۇمرۇم سەيقەلى،
كەلدى مۇھەببەت بۇلبۇلى،
ئاچىلدى باغلارنىڭ گۈلى،
مەنىڭ گۈلۈم ئاچىلماسمۇ.
ـ « غەرىب ـ سەنەم » داستانىدىن.

سەنەم ئېيتىدۇ: ئۇمرۇمنىڭ شەنىگە مۇھەببەت بۇلبۇلى كەلدى، باغلارنىڭ گۈللىرى ئېچىلدى، ئەمدى مېنىڭ گۈلۈم ئېچىلماسمۇ؟

ئىككىنچى داستان

1ـ مۇندىن كەتەر بولدۇڭ زالىم ئاغالار،
ھەرنە كۆرگەنىڭنى بەيان دەگەيسەن.
يالغۇز ھەمراھ قالدى چاھىنىڭ ئىچىندە،

ئۆلگەنى يوق، ئەسەن - ئەمان دەگەيسەن.

زالىم ئاكىلار بۇ يەردىن كېتىدىغان بولدۇڭلار. كۆرگەنلىرىڭلارنى سۆزلەپ بەرگەيسىلەر. « يالغۇزلا ھەمراھ قۇدۇقنىڭ ئىچىدە قالدى، ئۇ تېخى ھايات، ئامان - ئېسەن » دېگەيسىلەر.

2- نە يامان سەۋداغا قالىپدۇر باشىم،
يەگەنىم - ئىچكەنىم - زەھەردۇر ئاشىم،
كۆزۈمنى ئويدىلار ئۆز قارىنداشىم،
ئۇلفەتداشى يىلان - چايان دەگەيسەن.

بېشىم قانداق يامان سەۋدالىققا قالغان - ھەي يېگىنىم - ئىچكىنىم زەھەر بولىۋاتىدۇ؛ كۆزۈمنى ئۆز قېرىنداشلىرىم ئويدى: « ئۇنىڭغا يىلان - چايانلار ئۇلىپەتلىك قىلىۋاتىدۇ » دېگەيسىلەر.

3- بىزلەر ئۇچۇن ھىممەت كەمەر باغلاغان،
فىراقىمدا سىينەلەرنى داغلاغان،
كەلمەدى دەپ يولغا قاراپ زارلاغان،
شاھ خۇسرەۋ ئاتامغا سەلام دەگەيسەن.

مەن ئۇچۇن ھىممەت كەمىرىنى باغلىغان، جۇدالىق ئوتۇمدا يۇرەكلىرىنى داغلىغان، « كەلمىدى» دەپ يولۇمغا زارىقىپ قارىغان شاھ خۇسرەۋ ئاتامغا « سالام » دېگەيسىلەر.

4- توقۇز ئاي، توقۇز كۈن قورساق كۆتۈرگەن،
پەرۋىش ئەيلەپ كەمالىمغا يەتكۈرگەن،
كەچەلەرى ئۇخلاماي، ئاق سۈت ئەمدۈرگەن،
مەھرىبانىم ئانامغا سەلام دەگەيسەن.

توققۇز ئاي، توققۇز كۈن ماڭا قورساق كۆتۈرگەن؛ پەرۋىش قىلىپ، كامالىتىمگە يەتكۈزگەن؛ كېچىلىرى ئۇخلىماي، ئاق سۈتىنى ئېمىتكەن مېھرىبان ئانامغا « سالام » دېگەيسىلەر.

5- يۇرەكىمدىن كەتمەس ھەرگىز فىراقى،
مۇرادقا يەتمەيىن ئۆچتى چىراقى،
ئەمدى ھەمراھلاردىن كەتمەس سوراقى،
گۈلجەمىلە سىڭلىمغا سەلام دەگەيسەن.

يۈرىكىمدىن جۇدالىق سېغىنىشى ھەرگىز كەتمەس؛ مۇرادىغا يەتمەي چىرىغى ئۆچتى، ئەمدى ھەمراھلارغا سوراق تۇگىمەيدۇ؛ سىڭلىم گۈلجەمىلىگە « سالام » دېگەيسىلەر.

6- ئۆتتى يەتتۇب ئوغلى داغدا يۇرەكى،
كۆزۈم ئويۇلغان بىلەن يوقتۇر كەرەكى،
ئاخىر دەمدە ھەمراھجانىڭ تىلەكى،
ھەقدىن سوراڭ گەۋھەرى ئىمان دەگەيسەن.
- « ھۇرلىقا- ھەمراھجان » داستانىدىن.

مەن ياقۇپ ئوغلىنىڭ يۈرىكى داغ ئىچىدە ئۆتتى؛ كۆزۈم ئويۇلغان بولسىمۇ كېرەك يوق؛ «ھەمراھجانىڭ ئاخىرقى تىنىقتىكى تىلىكى ئاللاھتىن ئىمان گۆھىرىنى تىلەشتىنلا ئىبارەتتۇر»

دەڭلار.

ئۇچىنچى داستان

1 ـ تەتۇر فەلەكنىڭ دەردىدىن،
يۈرەكىمدە داغلار قالدى.
بۇلبۇل كەتتى گۈلزارىمدىن،
چەمەنزارلى باغلار قالدى.

تەتۇر فەلەكنىڭ دەردىدىن، يۈرىكىمدە داغلار قالدى. گۈلزارىمدىن بۇلبۇللار ئۇچۇپ كەتتى، چىمەنزار باغلار ئەمدى ئۆتمۇش بولۇپ قالدى.

2 ـ مۇندا قالدى ۋەتەن جايىم،
خەزان بولدى چاھار باغىم،
يارىم بىلەن ئۆتكەن چاغىم،
قەدىيم گۈزەل جايلار قالدى.

ۋەتەن ـ يۇرتۇم قالدى؛ تۆت پەسىللىك بېغىم غازاڭ بولدى؛ يارىم بىلەن ئۆتكەن چاغلار، قەدەم ئىزىمىز بار قەدىيمى گۈزەل جايلار ئەمدى ئۆتمۇش بولۇپ قالدى.

3 ـ ئاسان قىلغىل مۇشكىلىمنى،
ياقىن قىلغىل مەنزىلىمنى.
ئۇچۇردۇممەن بۇلبۇلۇمنى،
باغىم ئىچرە زاغلار قالدى.

مۇشكۈلۈمنى ئاسان قىلغىن، كۆزلىگەن مەنزىلىمنى يېقىن قىلغىن؛ بۇلبۇلۇمنى ئۇچۇرۇپ قويدۇم، ئەمدى بېغىمدا قارغا ـ قۇزغۇنلار قالدى.

4 ـ باغبان ئانا مېھرىبانىم،
مەندىن ئۆتتى بۇ دەۋرانىم.
يۈرەكىمدە كۆپ ئەرمانىم،
خوشمۇ ئەسىل چاغلار قالدى.

باغۋەن كەبى پەرۋىشكار مېھرىبان ئانا، ئەمدى مېنىڭ دەۋرىم ئۆتۈپ كەتتى، يۈرىكىمدە جىق ئارمانلىرىم قالدى، ھەي...، شۇنداق ئېسىل چاغلار ئەمدى ئۆتمۇش بولۇپ قالدى ـ دە!

ـ « شاھزادە نىزامىددىن ۋە مەلىكە رەئنا » داستانىدىن.

مەشرەپ

بىرىنچى مەشرەپ

بىرىنچى ئاھاڭ

1 ـ شۈكر لىللاھ، ھالەتىم زاھىر بولۇپدۇر يارغا،
ئەمدى يار ئالدىدا ئۆزنى كۆرسەتەي ئەغيارغا.
ئاللاھغا شۈكۈر، ئەھۋالىم يارغا ئايان بولۇپتۇ، ئەمدى يار ئالدىدا تۇرۇپ رەقىبلەرگە ئۆزۈمنى بىر كۆرسىتەي.

2 ـ سەير ئۈچۈن كىرسە گۈلىستان ئىچرە ئول سەرۋى رەۋان،
بەندە ئولسۇن سەرۋى ئازاد ئول قەددى رەفتارغا.
ئۇ سەرۋى بويلۇق گۈزەل يار سەيلە قىلغىلى گۈلىستانغا كىرگىنىدە، گۈزەل سەرۋى دەرىخى ئۈنىڭ كېلىشكەن بوي ـ تۇرۇقىغا قۇل بولسۇن.

3 ـ ناز ئىلە تا ئاتلانىپ شەھر ئىچرە سالدى رۇستاخىز،
جان بىلەن بەردىم كۆڭۈل ئول دىلبەرى ئەييارغا.
ناز ـ كەرەشمە بىلەن شۇنداق ئاتلىنىپ چىقىۋىدى، شەھەردە سۇرەن ـ چۇقان چىقىپ كەتتى، مەن ئۇ ھەييارغا جان بىلەن كۆڭلۈمنى بېرىۋەتتىم.

4 ـ دوستلار، ئەيب ئەتمەڭىز قان يىغلاسام مەن زارنى،
بەس كەلە ئالمام نەتەي بۇ دىيدەئى خۇنبارغا.
ئەي دوستلار، قان يىغلىسام، مەن بىچارىنى ئەيىپكە بۇيرۇماڭلار، نېمە ئۈچۈنكى كۆزلىرىمدىن قان تۆكۈشنى توختىتالمايۋاتىمەن.

5 ـ ئەي سەئىد، ئول يارىدىن تاپىنىڭ مۇرادىڭنى تەمام،
بارچەسى بولدى مۇيەسسەر، شۈكرى بىرۇ بارغا.
ـ سەئىدىي.
ئەي سەئىدىي، يارىدىن ھەممە مۇرادىڭنى تاپتىڭ، جىمىي تىلەكلىرىڭگە مۇيەسسەر بولدۇڭ، ئەمدى، بىر ۋە بار بولغان ئاللاھغا تەشەككۇر ئېيت!

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەھزۇف
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلۇن
ـ ۷ ـ ـ ـ ۷ ـ ـ ـ ۷ ـ ـ ـ ۷ ـ

ئىككىنچى ئاھاڭ

1 ـ قىلسا مۇشكىن چىنىدىن ئۇتروكى كاكۇل سىندۇرۇر،
لالەكىم دىل خۇن قىلۇر، بازارى سۇنبۇل سىندۇرۇر.
ئىپار ھىدلىق جىڭگىلەك چاچلىرىنى كۆرسەتسە، لالىنىڭ باغرىنى قان قىلىپ، سۇنبۇلنىڭ بازىرىنى كاساتلاشتۇرىدۇ.
2 ـ ئول خىرامان سەرۋى گۈلنار قىلسا گەر مەيلى چەمەن،

سەرۇ ئاياغىغا يىقىلىپكىم ۋەلي گۈل سىندۇرۇر.

ئۇ گۈلىيۈزلۈك يار ئەگەر گۈزەل سەرۋىدەك لەرزان مېڭىپ، چىمەنزارلىققا كىرىدىغان بولسا، گۈزەل سەرۋى دەرىخى ئۇنىڭ ئايىغىغا يىقىلىدۇ، ھەتتا گۈلمۇ خىجالەتچىلىكتە قالىدۇ.

3ـ ئەبرويى جانان خەيالى بولدى كۆزۈمدىن يىراق،
سىيللەرى كەلدى بۇ يولغا ئەمدىكىم بۇل سىندۇرۇر.

جاناننىڭ گۈزەل قاشلىرىنىڭ ئوي ـ خىيالى كاللامدىن يىراقلىشىۋېدى، ئۇنىڭ ئورنىغا كۆز يولۇمغا سەل كەلدى، ئەمدى بۇ مېنى سۈندۈرىدىغان بولدى.

ئۈچىنچى ئاھاڭ

4ـ تەگسە گۈلنىڭ پەردەسىغە سۈھبەتىدىن تازە نەم،
غەم تىكەنىدىن دىلى مەجرۇھ بۇلبۇل سىندۇرۇر.

بۇلبۇلنىڭ سۆھبىتىدىن گۈلنىڭ يۈزىدە ئىسسىق ياش پەيدا بولسا، غەم تىكەنلىرى مىسكىن بۇلبۇلنىڭ دىلىنى سۈندۈرىدۇ.

5ـ ھافىزا، بۇ سىررى ۋەھدەتنى قولۇڭدىن بەرمەگىل،
تا خەيالى زۇھدى تەقۋانى تەۋەككۈل سىندۇرۇر.
ـ ھافىز شىرازىي (زىلەيخا بېگىم تەرجىمىسى).

ئەي ھافىز، بۇ ۋەھدەت (ئاللاھنىڭ بىرلىكى ۋە بارلىقى) سىرىنى (ھېكمىتىنى) قولدىن بەرمە، ئاللاھقا تەۋەككۈل قىلىش تەقۋادار زاھىدنىڭ خىيالىنى سۈندۈرىدۇ.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەھزۇف
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلۇن
-v- - - v - - - v - - - v -

ئىككىنچى مەشرەب
بىرىنچى ئاھاڭ

1ـ گۈل يۈزۈڭنى ئارزۇلاپ، يۈزـ كۆزنى گۈلزار ئەيلەدى،
شەكەر ئەرنىڭنى تىلەپ جان، تەننى ئەفگار ئەيلەدى.

گۈل سېنىڭ يۈزۈڭنىڭ ئارزۇسىدا، يۈز ـ كۆزىنى گۈلزار قىلدى؛ جان سېنىڭ شېكەر لېۋىڭنىڭ تىلىكىدە، تېنىنى مەجرۇھ قىلدى.

2ـ ئايمۇدۇر ياخۇد يۈزۈڭ خۇرشىدى تابان، ئەي سەنەم،
بار ئانىڭتەك شۇئلەسى كۆزلەرنى پەيكار ئەيلەدى.

ئەي گۈزەل يار، يۈزۈڭنىڭ نۇرى كۆزلەرنى قاماشتۇردى، يۈزۈڭ ئايمۇ ياكى تاۋلىنىپ تۇرغان قۇياشمۇ؟

3ـ ئىلەتتى ئاغزىڭدىن ئوغۇرلاپ پىستە تارلىقنى، ئاڭا،

تۈز سۈيىن قۇيدىلار ئانچە، ئاندىن ئىقرار ئەيلەدى.
پىستە كىچىكلىكىنى سېنىڭ ئېغىزىڭدىن ئوغۇرلىغان ئىكەن، ئۇنىڭغا بىر مۇنچە تۈز سۈيىنى قۇيغاندىن كېيىن، ئاندىن بۇنى ئىقرار قىلدى.

4- ئەي مەسىھادەم بەگىم، بىر دەم بىلە بەرگىل شىفا،
شىيۋە بىرلە كۆزلەرنىڭ جانىمنى بىمار ئەيلەدى.

ئەي تىنىقلىرى ھايات بېغىشلىغۇچى خېنىم، سېنىڭ خۇلقۇڭ بىلەن كۆزلىرىڭ مېنى كېسەلچان قىلدى، « سۇف! » قىلىپ بىر دەم سېلىش بىلەن شىپالىق بەرگىن.

ئىككىنچى ئاھاڭ

5- زاھىدىكىم كۆردى زۇلفۇڭ كۇفرىن، ئىماندىن كەچىپ،
بوينىدا تەسبىھىنى بەلگە زۇننار ئەيلەدى.

قاپقارا چاچلىرىڭنى كۆرگەن زاھىت ئىماندىن كېچىپ، بوينىدىكى تەسۇسىنى بېلىگە باغلاپ، زۇننار قىلدى.

6- كۆڭلۈم ئەمگەنمەس بەلى سەن نەچە ئاچىغ سۆزلەسەڭ،
چۈن ياراتىغدا ئوغان گۈل قۇڭشەسىن خار ئەيلەدى.

ھەر قانچە ئاچچىق سۆزلىسەڭمۇ، سېنىڭدىن كۆڭلۈم رەنجىمەيدۇ، چۈنكى ئاللاھ ئەزەلدىنلا گۈل تۈۋىدە تىكەن ياراتقان - دە.

7- ئىشق ئىشىن سەككاكىي ئەۋۋەل بىلمەيىن ئاسان كۆرۈپ،
ئاخىرى ئۆز جانىنىڭ ئىشىنى دۇشۋار ئەيلەدى.

سەككاكىي ئىشق - مۇھەببەت ئىشىنى باشتا ئاسان چاغلاپ، ئاخىردا ئۆز جېنىنى مۇشكۈل ئەھۋالغا چۈشۈرۈپ قويدى.

- سەككاكىي

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەھزۇف
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلۇن
-v- - - v - - - v - - - v -

چەھارگاھ مۇقامى تېكىستىنىڭ ئالاھىدىلىكلىرى

چەھارگاھ مۇقامى تېكىستى ئۈستىدىمۇ، «ئومۇمىيەتلىك ئالاھىدىلىكلەر» ۋە «خاس ئالاھىدىلىكلەر» دېگەن ماۋزۇ ئاستىدا قىسقىچە مۇلاھىزە يۈرگۈزۈپ ئۆتىمىز:

ئومۇمىيەتلىك ئالاھىدىلىكلەر

مېنىڭچە، چەھارگاھ مۇقامى تېكىستلىرىنى ئون ئىككى مۇقام ئىچىدىكى باشقا مۇقاملارنىڭ تېكىستلىرى بىلەن سېلىشتۇرغاندا، ئومۇمىيەت جەھەتتىن تۆۋەندىكىدەك مۇھىم ئالاھىدىلىكلەرگە ئىگە ئىكەنلىكى كۆرۈلىدۇ:

بىرىنچى. چەھارگاھ مۇقامى تېكىستلىرى « چوڭ نەغمە » قىسمى 148 مىسرا، « داستان » قىسمى ئۇچ داستان 54 مىسرا ۋە « مەشرەب » قىسمى ئىككى مەشرەب 34 مىسرا بولۇپ، جەمئىي 236 مىسرا شېئىردىن تەركىب تاپقان بولۇپ، ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامىنىڭ ئىچىدە، تېكىست ھەجمى جەھەتتە 11- ئورۇندا تۇرىدۇ.

ئىككىنچى. چەھارگاھ مۇقامى تېكىستلىرى ئۇچۇن، نەۋائىي (ئۇچ غەزەل)، سەككاكىي (ئىككى غەزەل)، نەۋبەتىي (ئىككى غەزەل)، ھافىز شىرازىي (ئىككى غەزەل)، ئاتايى (بىر غەزەل)، گۇمنام (بىر غەزەل)، ئابدىي (بىر غەزەل) ۋە سەئىدىي (بىر غەزەل) بولۇپ، جەمئىي 8 شائىرنىڭ 13 پارچە غەزىلى بېرىلگەن. مەزكۇر 13 غەزەلنىڭ 5 دانىسىنى ئەلىشىر نەۋائىي بىلەن شائىر سەككاكىينىڭ غەزەللىرى تەشكىل قىلغان. بۇ ھال ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامىنىڭ تۆرتىنچىسى بولغان چەھەرگاھ مۇقامى تېكىستلىرىدە، سەككاكىينىڭ غەزەللىرى نەۋائىي غەزەللىرى بىلەن ئوخشاش پىچىمدە مۇھىم ۋە ئېتىبارلىق جاي ئىگىلىگەنلىكى بىر ئالاھىدىلىك بولۇپ كۆرۈلىدۇ.

ئۈچىنچى. چەھارگاھ مۇقامىنىڭ « داستان » قىسمىدا جەمئىي ئۇچ داستان بولۇپ، بۇلار « غەرىب ۋە سەنەم »، "ھۆرىلىقا ۋە ھەمراھجان" ۋە "شاھزادە نىزامىددىن ۋە مەلىكە رەئنا" داستانلىرىنىڭ پارچىلىرىدىن تەشكىل تاپقان. روشەنكى، بۇ ھال "ھۆرىلىقا ۋە ھەمراھجان" داستانى بىلەن "شاھزادە نىزامىددىن ۋە مەلىكە رەئنا" داستانىنىڭ ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىدا ئۇزاق ئەسىرلەر مابەينىدە، تېگىشلىك مۇھىم ئورۇن ئىگىلەپ كەلگەنلىكىنى، ئۇلارنىڭ « غەرىب ۋە سەنەم » داستانى بىلەن بىللە، سەنئەت سۆيەر خەلقىمىز تەرىپىدىن ئېتىبار بىلەن تەرەننۇم قىلىنىپ كەلگەنلىكىنى چۈشەندۈرىدۇ.

تۆرتىنچى. چەھارگاھ مۇقامى تېكىستلىرىنىڭ « مەشرەب » قىسمى ئىككى مەشرەب 34 مىسرا شېئىردىن تەركىپ تاپقان بولۇپ، بۇلار كلاسسىك شائىرلىرىمىزدىن سەككاكىينىڭ " گۈل يۈزۈڭنى ئارزۇلاپ، يۈز كۆزنى گۈلزار ئەيلەدى" مىسراسى بىلەن باشلىنىدىغان يەتتە بەيىتلىك بىر غەزىلى، ھافىز شىرازىينىڭ "قىلسا مۇشكىن چىنىدىن ئۇتروكى كاكۇل سىنىدۇرۇر" مىسراسى بىلەن باشلىنىدىغان بەش بەيىتلىك بىر غەزىلى ۋە شائىر سەئىدىينىڭ "شۇكر لىللاھ، ھالەتىم زاھىر بولۇپتۇر يارغا" مىسراسى بىلەن باشلىنىدىغان بەش بەيىتلىك بىر غەزىلىدىن ئىبارەت. بۇ غەزەللەردىكى ئۆزىگە خاس ئۇسلۇب بىلەن بايان قىلىنغان مۇھەببەت لىرىكىلىرى ئوقۇغۇچىنى ئىشق-مۇھەببەت دۇنياسىنىڭ مۇھەببەت ئىگىلىرىلا چۈشىنىدىغان ئاشۇ ئاچچىق-چۈچۈك

تۇيغۇلۇق سۆيگۈ مەيدانىغا باشلاپ كىرىدۇ گويا.

خاس ئالاھىدىلىكلار

تۆرتىنچى مۇقام چەھارگاھ مۇقامى تېكىستلىرى باشقا مۇقام تېكىستلىرىگە ئوخشاشلا ئوتتۇرا قەدىم زامان ئاتاقلىق شائىرلىرىمىز يازغان كلاسسىك يازما شېئىرلار بىلەن ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىغا مەنسۇپ بولغان قوشاقلار ۋە خەلق داستانلىرىدىن تەركىب تاپقان بولۇپ، خاس ئالاھىدىلىكلەر دېگەندە، ئاساسەن ھەر قايسى كلاسسىكلار شېئىرلىرىنىڭ ئۆزگىچە خۇسۇسىيەتلىرى كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

چەھارگاھ مۇقامى تېكىستلىكىدە، ئاتاقلىق كلاسسىكلىرىمىزدىن ئەلىشىر نەۋائىينىڭ ئۇچ غەزىلى ئوقۇلغاندىن باشقا، سەككاكىي، نەۋبەتىي ۋە ھافىز شىرازىي ئۇچەيلەننىڭ ئىككىدىن غەزىلى تەرەننۇم قىلىنغان. بۇ يەردە، نۇقتىلىق ھالدا سەككاكىي بىلەن نەۋبەتىي غەزەللىرىدىكى خاس ئۆزگىچىلىكلەر ھەققىدە قىسقىچە مۇلاھىزە يۈرگۈزۈپ ئۆتىمىز:

بىرىنچى. شائىر سەككاكىينىڭ « كۆرۈپ گۈلتەك يۈزۈڭ رەنگىن كۆزدىن يۇز چەمەن بولدى » مىسراسى بىلەن باشلىنىدىغان يەتتە بەيىتلىك غەزىلىدە، غايىۋى نىگارنىڭ ئىشق ئوتىدا پۈچىلانغان ھەقىقىي ئاشىقنىڭ مۇھەببەت لېرىكىسى پاساھەت بابىدا دادىغا يەتكۈزۈپ تەسۋىرلەنگەن. قېنى، بەيىتمۇ بەيىت مۇتالىئە قىلىپ كۆرەيلى:

1 ـ كۆرۈپ گۈلتەك يۈزۈڭ رەنگىن كۆزدىن يۇز چەمەن بولدى،
ئەقىق ئەرنىڭنى كۆرگەلى كۆزۈم ھالى يەمەن بولدى.

يېشىمى: گۈلدەك يۈزۈڭنى كۆرۈپ، كۆز يېشىمدىن يۈزلەرچە چىمەن بىنا بولدى؛ ھېقىقىتەك لېۋىڭنى كۆرگەندىن بېرى كۆزۈم يەمەنىڭ ھالىغا (ئەڭ ئوسال ھالغا) قالدى.

شەرھ: يۈزۈڭ ـ چېھرەڭ بەجايىكى گۈل ئىدى، كۆردۈم ـ يۇ، تەقەززا ئاشىق بولدۇم، مۇھەببەت ئازابىغا چىدىيالماي، يىغلاپ كەتتىم، كۆز يېشىم دەريا بولۇپ ئاقتى، ئۇنىڭدىن سۇ ئىچىپ، يۈزلەرچە چىمەنزارلىق ئەھيا بولدى؛ ھېقىق ـ ياقۇتتەك لېۋىڭنى كۆرۈپ قالغان شۇ كۈندىن باشلاپ، كۆزۈم كۆيۈك دەردىدىن يىغلاۋېرىپ، ئوسال ھالىنىڭ سېمۇزۇلى بولغان ئاشۇ يەمەنىڭ ئەھۋالىغا چۈشۈپ قالدى.

2 ـ تۈن ئاقشام تولغانۇ سۈنبۈل بىكىن زۇلفۇڭدىن ئاھ ئۇردۇم،
ھەۋانى غالىيە تۈتتى جەھان مۇشكى خوتەن بولدى.

تۈنۈگۈن ئاخشام تولغىنىپ تۇرغان چېچىڭنى ئەسلەپ ئاھ ئۇرغانىدىم، ھاۋانى ئىس ـ تۈتەك قاپلاپ، جاھان گويا كى خوتەن ئىپارىدەك قاپقارا بولۇپ كەتتى.

شەرھ: تۈن ـ كېچىلەردە ئۇيقۇسىزمەن، سۈنبۈلدەك چاچلىرىڭ كۆز ئالدىمغا كېلىۋېلىپ، «ئاھ!» ئۇرۇپ كېتىمەن، تۈگىمەس ئاھلىرىم ئىس ـ تۈتەك توپىنى ھاسىل قىلىپ، جاھاننى خوتەن ئىپارىدەك قاپقارا قىلىۋېتىدۇ.

3 ـ قىلىپ رەئنا قەددىڭ يادىن سەھەردە ئانچە يىغلادىم،
كۆزۈمنىڭ جويبارى ئىچرە سەرۋى نارۋەن بولدى.

گۈزەل قامىتىڭنى ئەسلەپ، سەھەردە شۇنچىلىك يىغلىدىمكى، كۆزۈم دەريالىرىنىڭ بويىدا سەرۋى، نارۋەن دەرەخلىرى كۆكلەپ كەتتى.

شەرھ: قىزىل گۈلدەك خۇشپىچىم بوي-تۇرۇقۇڭنى ئەسلەپ، سەھەرلەردە شۇ قەدەر يىغلاپ كېتىمەنكى، ئاققان ياشلىرىمدىن سۇ ئىچىپ، كۆزۈم ئېرىقچىسىنىڭ ئىككى تەرىپىدە، سەرۋى ۋە نارۋەن دەرەخلىرى كۆكلەپ كېتىدۇ.

4- مەنىكتەك گويىيا كۆردى يۈزۈڭنى ئەبرى نەۋروزى،
كۆزىنىڭ ياشىدىن يەر يۈزى ۋەردى ياسۇمەن بولدى.

باھار بۇلۇتلىرى خۇددى ماڭا ئوخشاشلا يۈزۈڭنى كۆرۈپ قالدى بولغاي، كۆز يېشىدىن ئەتىر گۈل ۋە ياسىمەنلەر كۆكلەپ، يەر يۈزىگە تولدى.

شەرھ: خۇددى ماڭا ئوخشاشلا، باھار بۇلۇتىمۇ سېنىڭ گۈل يۈزۈڭنى كۆرۈپ قالغان چېغى. ئۇمۇ ياش تۆكۈپ يامغۇرلىرىنى قۇيىۋەتتى-دە، نەتىجىدە، پۈتكۈل يەر يۈزى پورەك-پورەك ئەتىر گۈل ۋە ياسىمەنلەر بىلەن قاپلىنىپ كەتتى.

5- سەبا زۇلفۇڭنى تاغىتتى، مەگەر ھالى خەيالىمدا،
يازىلدى ئەۋدىھا بولدى، ئورالدى ئەھرەمەن بولدى.

تاڭ شامىلى چاچلىرىڭنى يەلپۈپ توزغاتقانىدى، ھالىي خىيالىمدا، ئۇنىڭ يېيىلغان تۇرۇقى ماڭا خۇددى ئەجدىھادەك ئۇزۇن، تۇرۇلگەندەكى ھالىتى بولسا، (پاكار، دوغلاق دېۋە) ئەھرىمەندەك تۇم - يوغان بولۇپ كۆرۈندى.

شەرھ: چۈشۈمدىمۇ سەن، ئۇڭۇمدىمۇ سەنكى، ھالىي خىيالىمدا قارىسام، تاڭ شامىلى سۇنبۇل چېچىڭنى يەلپۈپ ئۆتتى. شۇ چاغ سېنىڭ ئۇ ھەم ئۇزۇم ھەم تۇم چېچىڭ يېيىلغان چاغدا، خۇددى ئەجدەرھادەك ئۇزۇن، تۇرۇلگەندە بولسا، خۇددى ئەھرىمەن دېۋىدەك يوغان كۆرۈندى.

6- كۆرەدۇر گەچ كۆزۈڭ، كۆڭلۈم سەنىڭ زۇلفۇڭغا باغلاندى،
كۆرۈڭ ئول جادۇدىن بۇ ھەم يەنە بىر ئۆزگە فەن بولدى.

ماڭا بىر نەزەر تاشلىشىڭ بىلەنلا، كۆڭلۈم چېچىڭغا باغلىنىپ قالدى. قاراڭ، بۇمۇ جادۇگەرلىكتىن ئۆزگىچە بولغان بىر سېھرىگەرلىك بولدى.

شەرھ: ساڭا كۆيۈپ قېلىش جەريانىنى دېسەم بۇمۇ بەك قىزىق بىر ئىش: شۇ كۈنى كۆزۈم سېنىڭ كۆزۈڭ بىلەن شۇنداق ئۇچراشتى-يۇ، يۈرىكىم بېرىپ سېنىڭ چېچىڭغا ئىلىنىشىپ قالدى. قارىغىنا! بۇ ئەملىيەتتە جادۇگەرلىكنىمۇ بېسىپ چۈشىدىغان بىر سېھرىي ھۈنەر بولمىدىمۇ-ھە؟!

7- ئەگەر شىرىن ئۇچۇن فەرھاد ئىشقى كوھكەن بولسا،
نە تاڭ سەككاكى ھەم، جانا يولۇڭدا جانكەن بولدى.

ئەي جان، شېرىنىڭ ئىشقى فەرھادنى تاغ كەسكۈچى پىداكار قىلىپ قويغان بولسا، سەككاكىيمۇ سېنىڭ يولۇڭدا ئۆز جېنىنى كەسكۈچى بولۇپ قالدى، بۇنىڭدىن ئەجەبلەنمە.

شەرھ: بولغۇلۇق ئەنە شۇنداق بولدى، ئامرىقىم. ھالبۇكى، ئەمدى مەن سەككاكىيىنىڭ ئالدىدا فەرھادمۇ قالتىس ئاشىق ھېسابلانمايدۇ. چۈنكى، ئەگەر فەرھاد ئۆز شېرىنىنىڭ مۇھەببىتىدە، تاغ كەسكۈچى ئاشىق بولغان بولسا، مەن سەككاكىي سەن جان يارىمنىڭ ۋىسالىغا يېتىش يولىدا، جان كەسكۈچى ئاشىق بولىمەنكى، بۇ ھالدىن ھەرگىزمۇ تاڭ قالمىغىن!

ئىككىنچى. شائىر سەككاكىيىنىڭ « گۈل يۈزۈڭنى ئارزۇلاپ، يۇز- كۆزنى گۈلزار ئەيلەدى »

مىسراسى بىلەن باشلىنىدىغان يەتتە بېيىتلىك غەزىلىدە بولسا، «گۈزەللىك، گۈزەللىككە ئىنتىلىش، كۆيۈپ قېلىش، بىراۋغا ئاشىق بولۇپ قېلىش» دېگەننىڭ زادى قانداق بولىدىغانلىقىنى گۈزەللىك ۋە پىداكارلىقنىڭ سىيماسى بولالايدىغان رېئال شەيئىلەرنىڭ ئەمەلىيىتى ئارقىلىق، ھەر كىمنى بولمىسۇن ئوخشاشلا، «ھەق-راست!» دېگۈزگىدەك قىلىپ تەسۋىرلىگەن. قېنى، قاراپ باقايلى:

1- گۈل يۈزۈڭنى ئارزۇلاپ، يۈز كۆزنى- گۈلزار ئەيلەدى،
شەكەر ئەرنىڭنى تىلەپ جان، تەننى ئەفگار ئەيلەدى.

يېشىمى: گۈل سېنىڭ يۈزۈڭنىڭ ئارزۇسىدا، يۈز كۆزىنى گۈلزار قىلدى؛ جان سېنىڭ شېكەر لېۋىڭنىڭ تىلىكىدە، تېنىنى مەجرۇھ قىلدى.

شەرھ: سەن گۈزەللىكتە تەڭداشسىزسەن، شۇڭا، ھەتتا گۈلمۇ سېنىڭ يۈزۈڭدەك، سېنىڭ رۇخسارىڭدەك گۈزەل بولۇش ئىستىكىدە پۈتۈن ۋۇجۇدىنى گۈلزار قىلدى؛ جان سېنىڭ شەكەردەك لەززەتلىك لېۋىڭنىڭ ۋىسالىغا يېتىش يولىدا پىداكارلىق قىلىمەن دەپ، مېيىپ بولۇپ كەتتى.

2- ئايمۇدۇر ياخۇد يۈزۈڭ خۇرشىدى تابان، ئەي سەنەم،
بار ئانىڭتەك شۇئلەسى كۆزلەرنى پەيكار ئەيلەدى.

ئەي گۈزەل يار، يۈزۈڭنىڭ نۇرى كۆزلەرنى قاماشتۇردى، يۈزۈڭ ئايمۇ ياكى تاۋلىنىپ تۇرغان قۇياشمۇ؟

شەرھ: ئى، سەنەم قىز! سېنىڭ يۈزۈڭنى ئاي دېيىش كېرەكمۇ ياكى پارلاپ تۇرىدىغان قۇياش دېگەن دۇرۇسمۇ؟ بولمىسا، چېھرەڭنىڭ نۇرى كۆزلەرنى نېمانچىۋالا (نېمە ئۈنچە بار ئولۇر) قاماشتۇرىدۇ؟

3- ئىلەتتى ئاغزىڭدىن ئوغۇرلاپ پىستە تارلىقنى، ئاڭا،
تۇز سۈيىن قۇيدىلار ئانچە، ئاندىن ئىقرار ئەيلەدى.

پىستە كىچىكلىكنى سېنىڭ ئېغىزىڭدىن ئوغۇرلىغان ئىكەن، ئۇنىڭغا بىر مۇنچە تۇز سۈيىنى قۇيغاندىن كېيىن، ئاندىن بۇنى ئىقرار قىلدى.

شەرھ: پىستىنى نېمىشقا ئۇ قەدەر كىچىك ۋە ئوماقتۇ دېسەك، ئەسلىدە ئۇ كىچىكلىكنى ۋە ئوماقلىقنى سېنىڭ ئاغزىڭدىن ئەندىزە ئېلىۋالغانىكەن. بۇنى «قانداق بىلدىڭ؟» دەپ قالمىغىن، بىز ئۇنى قوروپ، بىر مۇنچە تۇز سۈيىنى قۇيىۋېدۇق، ئاندىن ئاغزىنى ئېچىپ، زۇۋانغا كېلىپ، ئىقرار قىلدى.

4- ئەي مەسىھادەم بەگىم، بىر دەم بىلە بەرگىل شىفا،
شىۋە بىرلە كۆزلەرىڭ جانىمنى بىمار ئەيلەدى.

ئەي تىنىقلىرى ھايات بېغىشلىغۇچى خېنىم، سېنىڭ خۇلقۇڭ بىلەن كۆزلىرىڭ مېنى كېسەلچان قىلدى، « سۇف! » قىلىپ بىر دەم سېلىش بىلەن شىپالىق بەرگىن.

شەرھ: مەن ساڭا كۆيدۇم، ئىشق-مۇھەببەت ئوتۇڭدا پۈچىلاندىم، سېنىڭ يېقىشلىق خۇلقۇڭ بىلەن مەھلىيا قىلغۇچى كۆزلىرىڭ مېنى ئازابلاپ، كېسەل قىلۇەتتى. بۇ ھالدا، ئى، تىنىقلىرى ئىنسانغا ھاياتلىق-تىرىكلىك بېغىشلىغۇچى خېنىم! خۇددى ئىيسا ئەلەيھىسسالام كەبى بىر «سۇف!» سالغىن-دە، ئاغرىقىمغا شىپالىق بەر ئەمدى!

5- زاھىدىكىم كۆردى زۇلفۇڭ كۇفرىن، ئىماندىن كەچتىم،
بوينىدا تەسبىھىنى بەلگە زۇننار ئەيلەدى.

قاپقارا چاچلىرىڭنى كۆرگەن زاھىت ئىماندىن كېچىپ، بوينىدىكى تەسۋىسىنى بېلگە باغلاپ، زۇننار قىلدى.

شەرھ: ئىشق-مۇھەببەت دېگەن قارشىلىق كۆرسەتكىلى بولمايدىغان ۋە شۇ قەدەر يامان بويسۇندۇرغۇچى بىر كۈچ ئىكەنكى، سېنىڭ قاپقارا چاچلىرىڭنى كۆرۈپ قالغان بىر پەرھىزكار سوپىمۇ، ئىسلامىي ئىماندىن كېچىپ، بوينىدىكى تەسبىھىنى ئېلىپ، بېلگە زۇننار قىلىپ تاقاپ، خىرىستىيانىي بولۇپ كېتىپتۇ ئەنە!

6- كۆڭلۈم ئەمگەنمەس بەلى سەن نەچە ئاچىغ سۆزلەسەڭ،
چۈن ياراتىغدا ئوغان گۈل قۇڭشەسىن خار ئەيلەدى.

ھەر قانچە ئاچچىق سۆزلىسەڭمۇ، سېنىڭدىن كۆڭلۈم رەنجىمەيدۇ، چۈنكى ئاللاھ ئەزەلدىنلا گۈل تۈۋىدە تىكەن ياراتقان - دە.

شەرھ: سېنى سۆيگىنىم سۆيگەن، ساڭا كۆيگىنىم كۆيگەن، سەن ماڭا ھەر قانچە سوغۇق سۆزلىسەڭمۇ، ئاچچىقلانساڭمۇ، كۆڭلۈمگە ئالمايمەن. سېنىڭ ئاچچىق سۆزلىشىڭ تەبىئىي. چۈنكى، ئاللاھ گۈلنى ياراتقاندا، ئۇنىڭ تىكىنىنىمۇ بىللە ياراتقانىكەن. مەن سەن گۈلگە كۆيگەنىكەنمەن، سېنى ئۈزمەك ئىستىكىدە بولغانىكەنمەن، بۇ ھالدا، سېنىڭ تىكىنىڭدىن - ئاچچىق گېپىڭدىن قورقمايمەن - دە!

7- ئىشق ئىشىن سەككاكىي ئەۋۋەل بىلمەيىن ئاسان كۆرۈپ،
ئاخىرى ئۆز جانىنىڭ ئىشىنى دۇشۋار ئەيلەدى.

سەككاكىي ئىشق - مۇھەببەت ئىشىنى باشتا ئاسان چاغلاپ، ئاخىردا ئۆز جېنىنى مۇشكۈل ئەھۋالغا چۈشۈرۈپ قويدى.

شەرھ: ھەي،...، يەنە دېسەم، مەن سەككاكىي ئىشق-مۇھەببەت باغلاش ۋە كۆيۈش دېگەننىڭ بۇ قەدەر مۇشەققەتلىك ئەمگەك ئىكەنلىكىنى باشتا خىيالىمغىمۇ كەلتۈرمىگەنىكەنمەنكى، دەل ئاشۇ بىلىمسىزلىكىم مېنى ئاقىبەتتە مۇشۇنداق مۇشكۈل ئەھۋالغا چۈشۈرۈپ قويدى شۇ.

ئۇچىنچى. ئەمدى، شائىر نەۋبەتىنىڭ مەزكۇر چەھارگاھ مۇقامىنىڭ «سەنەم» بۆلىكىدە ئوقۇلىدىغان « چىقتى ناگاھ مەھۋەشى رەنگىنى گۈلنار ئەيلەگەچ » مىسراسى بىلەن باشلىنىدىغان يەتتە بېيىتلىك غەزىلىدە، بىر ئۇيغۇر قىزنىڭ نېقەدەر گۈزەل ئىكەنلىكى ۋە ئۇنىڭغا كۆيگەن يىگىتنىڭ قانداق بىر ھالەت ۋە ئىرادەتتە بولىۋاتقانلىقى قاتارلىق سۆيۈش-سۆيۈلۈش دېتاللىرى يارقىن-يېقىشلىق بىر پىچىمدە بايان قىلىنغانلىقى كۆرۈلىدۇ.

1- چىقتى ناگاھ مەھۋەشى رەنگىنى گۈلنار ئەيلەگەچ،
ھەلقە- ھەلقە زۇلفىنى بوينىغا زۇننار ئەيلەگەچ.

يېشىمى: توساتتىن بىر ئايجامال ئانار گۈلىدەك كۆركەم - گۈزەل كىيىنگەن، بۇدرە چاچلىرىنى بوينىغا زۇننار قىلغان ھالدا چىقىپ كەلدى.

شەرھ: قاراپ تۇرسام، ئانار گۈلىدەك چىرايلىق ۋە يارىشىملىق كىيىنگەن بىر ئايجامال ئۇيغۇر قىزى بۇدرە چاچلىرىنى يەلكىسىدە ئويناتقان ھالدا چىقىپ كەلدى.

2ـ ئىكى جادۇ كۆزلەرنگە ئەھلى ئالەم بەندەدۇر،
ئىسمى ئەئزەم ساچلارى بويىندا تۇمار ئەيلەگەچ.

چاچلىرىنى بويىنغا ئىسمى ئەزەمدەك تۇمار قىلىۋالغان، سېھىر يېغىپ تۇرىدىغان ئىككى كۆزىگە جاھان ئەھلى قۇل بولىدۇ.

شەرھ: زەك سېلىپ (زېھىن سېلىپ) قارىدىم ۋە كۆردۈمكى، سېھىرـ ھېكمەت يېغىپ تۇرىدىغان ئىككى كۆزى پۈتكۈل دۇنيا ئەھلىنى ئۆزىگە قۇل قىلغۇدەك دەرىجىدە چىرايلىق ئىدى؛ مۇقەددەس گۈزەللىك تاجسى بولغان چاچلىرى بولسا، ئاپپاق بويىنغا خۇددى تۇمارەك ياراشقانىدى.

3ـ مەن يەتمىگە بىر نەزەر قىلمادى ئول ماھ پەيكەرى،
خەلقنىك بەدنامىدىن، مەندىن يامان ئار ئەيلەگەچ.

ئۇ ئاي سۈپەت گۈزەل خەلقنىك بەدنامىغا قېلىشنى مەندىنمۇ بەك ئار ـ نومۇس ھېسابلىغاچ، مەن يېتمىغا نەزەر سېلىپمۇ قويمىدى.

شەرھ: شۇنچە تەلمۈرسەمۇ، ئۇ ئاي سۈپەت گۈزەل مەن يېتمىچىگە قارىپمۇ قويمىدى مىك ئەپسۇس. قارىغاندا، ئۇ خەقلەرنىك سۆزـ چۆچىكىگە قېلىشنى مەندىنمۇ بەك نومۇسلۇق ئىش ھېسابلايدىغان ئوخشايدۇ.

4ـ پىستە ئاغزىنىك ئىچىدە تىشلەرى دۇردانەدۇر،
سۆزلەرى قەندىن لەزىز، شىرىن گۇفتار ئەيلەگەچ.

پىستىدەك ئاغزىدىكى چىشلىرى گويا مەرۋايىتقا ئوخشايدۇ؛ ئۇنىك سۆزلىرى شېرىنلىكتە قەندىنمۇ لەززەتلىك.

شەرھ: ھەي...، ئۇ ئۆتۈپ كەتتى، ئەمما سىيماسى كۆز ئالدىمدا قېتىپلا قالدى: ئۇنىك ئاغزى پىستىدەك كىچىك ئىدى؛ چىشلىرى ئاپئاق مەرۋايىتنىك دانىسىدەك ئىدى؛ ئاۋازى تولىمۇ يېقىملىق، گەپـ سۆزلىرى قەندەك تاتلىق تۇيۇلاتتى كىشىگە.

5ـ ئاتتى مژگان ئوقلارىن ئىكى قاراقچى كۆزلەرى،
بولدى بۇ جىسمىم زەئىف، باغرىمنى ئەفگار ئەيلەگەچ.

يېشىمى: ئىككى قاراقچى كۆزى كىرپىك ئوقلىرىنى ئاتقانىدى، دەل يۈرىكىمگە تېگىپ يارىدار قىلغاچ ، جىسمىم زەئىپلەشتى.

شەرھ: شۇ چاغدا، ئۇنىك جان ئالغۇچى كۆزلىرى «لەپـ لەپ!» قاراپ، كىرپىك ئوقلىرىنى ھەر تەرەپكە ئاتقانىدى، ئۇ ئوق كېلىپ دەل يۈرىكىمگە تەگدىـ دە، شۇ ئان پۈتـ قولۇمدا جان قالمىدى.

6ـ ناگاھان كۆردۈم تۇشۇمدە ئاي يۈزىنىك شەۋقىنى،
ئول زەمان يانمدا يوق، ئۇيقۇمنى بىيدار ئەيلەگەچ.

چۈشۈمدە ئاي يۈزىنىك خۇشاللىق يېغىپ تۇرغان ھالىتىنى كۆرگەنىدىم، دەرھال ئويغىنىپ قارىسام، ئۇ يېنىمدا يوق.

شەرھ: شۇنداق، مەن ئۇنىڭغا كۆيۈپ قالدىم. ئۇنىك جۇلالىق چېھرىسى پاتـ پات چۈشۈمگە كىرىپ قالىدۇ. مەن ئۇنى چۈشۈمدە كۆرگەن ھامان ئۇيقۇدىن ئويغىنىپ كېتىمەنـ دە، قارىسام يېنىمدا يوق بولۇپ چىقىدۇ.

7- نەۋبەتىيكىم يار كويىدا مۇجاۋىر بولدىكىم،
مالىنى ھەم باشىنى، جانىنى ئىسار ئەيلەگەچ.

نەۋبەتىي يارنىڭ كوچىسىدا ماكان تۇتۇپ، ئۇنىڭغا مال - مۈلكى، بېشى ۋە جېنىنى چاچقۇ قىلدى.

شەرھ: شۇڭا، مەن نەۋبەتىي ئەمدى ئۇنىڭ كوچىسىغا ماكانلاشتىم. قەتئىي نىيەتكە كەلدىمكى، ئۇنىڭ ۋىسالىغا يەتمىگىچە بولدى قىلمايمەن. مېلىمىنىلا ئەمەس، جېنىمنىمۇ ئۇنىڭ ۋىسالىغا يېتىش يولىغا سەدىقە قىلدىم زادى!

تۆرتىنچى. شائىر نەۋبەتىنىڭ مەزكۇر چەھارگاھ مۇقامىنىڭ «كىچىك سەلىقە» بۆلىكىگە بېرىلگەن « يارنىڭ كويىدا مەن دىيۋانە بولدۇم ئاقىبەت » مىسراسى بىلەن باشلىنىدىغان يەتتە بېيىتلىك غەزىلىدە بولسا، گۈزەل بىر قىزغا چىندىن ئاشىق بولغاندا ئىشنىڭ قانداق ئاقىبەت بىلەن نەتىجىلىنىدىغانلىقى دۈر دانىلىرىگە ئوخشايدىغان بېجىرىم سۆزلەر بىلەن بايان قىلىنغاندۇر. مەسىلەن:

1- يارنىڭ كويىدا مەن دىيۋانە بولدۇم ئاقىبەت،
خەلق ئاراسىدىن چىقىپ بىگانە بولدۇم ئاقىبەت.

بېشىمى: يارنىڭ كوچىسىدا ئاخىر سارىڭ بولۇپ قالدىم. جامائەتچىلىكتىن ئايرىلىپ قالدىم، ئەلدىن ياتلىشىپ كەتتىم.

شەرھ: بىر قىزغا كۆيۈۋېدىم، ئۇنىڭ كوچىسىنى چۆرگىلەپلا يۈرۈپ، ئاقىبەتتە سارىڭ بولۇپ كەتتىم. سارىڭ بولۇپ قالغاچ، ئەسلىدىكى نورمال جامائېتىمدىن ئايرىلىپ قالدىم، جامائەت مېنى «ھۇ سارىڭ» دەپ ئاربىغا ئالمايدىغان بولۇپ كەتتى، خەلقتىن ياتلىشىپ كەتتىم.

2- كەلمەگەي ئالەمگە سەندەك مەھۋەشى، ئى نازەنىن،
ئىشتىياقىڭ كەيفىدە مەستانە بولدۇم ئاقىبەت.

سەندەك بىر گۈزەل دۇنياغا يەنە كەلمىسە كېرەك. ئەي نازىنىن، ئىشتىياقىڭ خۇمارىدا ئاقىۋەت مەستانە بولدۇم.

شەرھ: بىراق، ئى، مېنى كۆيدۈرگەن نازىنىن قىز! راستىمنى ئېيتسام، سەن شۇ قەدەر چىرايلىقسەنكى، «سەندەك گۈزەلدىن يەنە بىرسى بۇ دۇنياغا قايتا كەلمىسە كېرەك» دەپ ئويلايمەن. شۇنىڭ ئۈچۈن، مەن سېنىڭ ئىشتىياقىڭ، سېغىندۇرۇشۇڭ نەتىجىسىدە، ئاقىۋەت مەستخۇش بولۇپ كەتتىم.

3- ئەلگە ئىشرەت باغىدا خۇررەملىقۇ دىلشادلىق،
مەن غەرىبىڭ غەم بىلە ھەمخانە بولدۇم ئاقىبەت.

كىشىلەرگە ئىشرەت بېغىدا شات - خورامىلىق يار بولسا، مەن غېرىبىڭ ئاخىرى غەمگە ھەمدەم - ھەمماكان بولدۇم.

شەرھ: شۇ تاپتا، باشقا خەقلەر ئەيش-ئىشرەت بېغىدا، شاد-خۇراملىقنىڭ پەيزىنى سۈرىۋاتىدۇ. مەن ساڭا كۆيگەن غېرىپ بىچارە بولسام، ئاقىۋەتتە غەم-غۇسسە بىلەن قوشنا بولۇپ ئولتۇردۇم مانا.

4- بىر زەمان يوقتۇر ماڭا ئارام ئىلە سەبرۇ قەرار،

ئاي يۇزۈڭنىڭ شەمئىغە پەرۋانە بولدۇم ئاقىبەت.

ئاي يۈزۈڭنىڭ چىرىغىغا ئاخىر پەرۋانە بولدۇم، ماڭا ئەمدى بىر دەممۇ ئارامليق يوق، سەۋر - تاقىتىم تۈگىدى.

شەرھ: مەن ئۇچۇن ئېلىپ ئېيتقاندا، سەۋر- تاقەت، ئارامىخۇدالىق دېگەنلەر تۈگىدى شۇ تۇرۇقتا. ئاي يۈزۈڭدىن ئىبارەت شام- چىراغقا پەرۋانە بولۇپ ئۆزۈمنى ئۇرۇشتىن باشقا يول قالمىدى ئاخىر.

5- ئىكى شەھلا كۆزلەرنىڭ كۆڭلۈم قۇشىنى قىلدى سەيد،
چۈغز يەڭلىغ مەسكەنى ۋىيرانە بولدۇم ئاقىبەت.

شەھلا كۆزلىرىنىڭ كۆڭلۈم قۇشىنى ئوۋلاپ كەتتى، مەن ئەمدى ھوقۇشقا ئوخشاش ۋەيرانىغا ماكانلاشتىم.

شەرھ: شۇ كۆيۈشتە، شەھلا كۆزلىرىنىڭ كۆڭلۈم قۇشىنى ئوۋلاپ كەتكەنىدى. شۇ ۋەجدىن، مەن مۇشۇكيا پىلىقى- ھوقۇشقا ئوخشاش خارابىيلىققا ماكانلاشتىم ئاخىر مانا.

6- ئەي يارانلار، يارنىڭ ۋەسلى مەنى قىلدى خۇمار،
مۇتتەسىل ئاستانەئى مەيخانە بولدۇم ئاقىبەت.

ئەي دوستلار، مېنى يار ۋەسلى خۇمار قىلدى. ئاخىرى مەيخانا بوسۇغىسىغا ماكانلاشتىم.

شەرھ: ئى، ئاغىنىلەر! مەندەك بۇ ھالغا قالغاندا، يارنىڭ ۋىسالىغا يېتىش ئىستىكى ئىنسانىنى ھەمىشە خۇمار قىلىدىغان گەپكەن. شۇ سەۋەبتىن، مەن شۇ تۇرۇقتا، مەيخانىنىڭ بوسۇغىسىدىن نېرى كېتەلمەيدىغان بولۇپ قالدىم ئاقىۋەت.

7- ساقىيا، مەي تۇت ماڭا جامى مۇھەببەت تولدۇرۇپ،
نەۋبەتسىكىم تەشنەلەب رىندانە بولدۇم ئاقىبەت.

ئەي ساقىي، مەن نەۋبەتىي ئاقىۋەت ئىشق ئوتىدا چاڭقىغان بىر باتۇرغا ئايلاندىم. مۇھەببەت قەدىھىنى تولدۇرۇپ ماڭا مەي تۇت!

شەرھ: بۇ ئەھۋالغا قالغاندا مەن نېمىمۇ قىلالايمەن ئەمدى- ھە؟ ئى، ساقىي! ئاقىۋەت مەن مۇشۇنداق «ئىشق شارابى ئىچسەم» دەپ لېۋى قۇرۇپلا تۇرىدىغان بىر تەلۋىگە ئايلىنىپ قالدىم. ماڭا ئەمدى مۇھەببەت شارابىنى لىق تولدۇرۇپ قۇيۇپ بەرسەڭلا بولىدۇ، خالاس!

روشەنكى، ئۇيغۇر چەھارگاھ مۇقامىدا ئوقۇلۇپ كەلگەن غەزەللەر ئىچىدە، مەيلى سەككاكىينىڭ بولسۇن ۋە مەيلى نەۋبەتىنىڭ بولسۇن، ئىنسان ھاياتىدىكى ئۆلمەس ماۋزۇ ئىشق- مۇھەببەت لېرىكىسى ئۇيغۇر تىلى ئىستىلىستىكىسى بىلەن تويۇندۇرۇلغان پاساھەتتە ۋايىغا يەتكۈزۈپ ئىپادىلەنگەن ئۆرنەك نەزمىلەر ھېسابلىنىدۇ.

چەھارگاھ مۇقامى تېكىستىنىڭ يېشىمى ئۇستىدە

تەلقىنلىق مۇلاھىزە

چەھارگاھ مۇقامى تېكىستلىرىنىڭ يېشىمى ئۇستىدە، شېئىرىي جۈملىلەرنىڭ ئەسلىگە سادىق بولۇش، راۋان ۋە پاساھەتلىك ئىپادىلەنگەن بولۇش ئۆلچىمى بويىچە، مۇنداق مۇلاھىزە يۈرگۈزۈشىمىز مۇمكىن:

كۆرۈپ گۈلتەك يۈزۈڭ رەنگىن كۆزدىن يۇز چەمەن بولدى،
ئەقىق ئەرنىڭنى كۆرگەلى كۆزۈ ھالى يەمەن بولدى.

ئە. يېشىم:

گۈل يۈزۈڭنى كۆرگەندە كۆز ئالدىمدا يۇز چىمەنلىك گۈزەللىكى نامايان بولدى، ھېقىقەتەك لېۋىڭنى كۆرگەندىن بېرى كۆزۈم يەمەن [دېڭىزى] گە ئوخشاپ قالدى. (4- توم، يېشىم قىسمى، 41- بەت)

ت: گۈل يۈزۈڭنى كۆرگەندە، كۆز يېشىمدىن يۇز چىمەن بىنا بولدى (ناھايىتى يىغلاپ كەتتىم) ؛ ھېقىقەتەك لېۋىڭنى كۆرگەندىن بۇيان، كۆزۈم يەمەنلىك ھالىغا (ئەڭ ئوسال ئەھۋالغا) قالدى. تۇزەتمە بېرىشتىكى سەۋەب (ت.س):

شەرق كلاسسىك ئەدەبىياتىدا مۇنداق بىر رىۋايەت بار: ۋاپات بولغىنىغا مىڭ يىل بولغان بىر ئىنسان ئاللاھنىڭ ئىنايىتى بىلەن قايتا تىرىلىپتۇ. ئۇ بىر ئەنقا قۇشىغا مىنىپ جاھاننى سەير قىلىپتۇ. ئۇ مىڭ يىلدىن بۇيان دۇنيادا بولغان ئۆزگىرىشلەرنى كۆرۈپ ھەيران- ھەس قاپتۇ-دە، ئەنقا قۇشىدىن « بۇ قەيەر، بۇ قەيەر؟ » دەپ، توختىماي سوراپتۇ. ئەمما يەمەن دىيارىنىڭ ئۇستىگە كەلگەندە، ئۇ: « بولدى دېمەيلا قوي، مەن تونۇدۇم، بۇ يەر يەمەندۇر! » دەپتۇ. دېمەك، « يەمەنلىك ھالى » كلاسسىك شەرق ئەدەبىياتىدا، ئەڭ ئوسال تۇرۇق، ئەڭ ناچار ئەھۋالغا كىنايىدۇر.

تۇن ئاقشام تولغانۇ سۇنبۇل بىكىن زۇلفۇڭدىن ئاھ ئۇردۇم،
ھەۋانى غالىيە تۇتتى جەھان مۇشكى خوتەن بولدى.

ئە. يېشىم:

تۇن- ئاخشام تولغىنىپ تۇرغان چېچىڭنى كۆرۈپ ئاھ ئۇرغانىدىم، گويىاكى ھاۋانى ئىس- تۈتەك قاپلاپ، جاھان خوتەن ئىپارىغا تولغاندەك بولدى. (يۇ. ئە. 41ب)

ت: تۇنۇگۈن ئاخشام، تولغىنىپ تۇرغان چېچىڭنى ئەسلەپ، « ئاھ » ئۇرغانىدىم، ھاۋانى ئىس- تۈتەك قاپلاپ، جاھان خۇددى خوتەن ئىپارىدەك قاپقارا بولۇپ كەتتى.

ت.س: "مۇشك" نىڭ مەنىسى "ئىپار" دۇر. ئىپار بولسا، قارا رەڭلىك، قارا بولغاندىمۇ، تۇم قارا، قاپقارا ئەمما تولىمۇ خۇشبۇي مادىدۇر. مەزكۇر بېيىتتىكى "مۇشكى خوتەن" ھاۋانىڭ ئىس- تۈتەك قاپلاپ، قاپقارا بولۇپ كەتكەنلىكىگە كىنايىدۇر. شۇڭا، " ھەۋانى غالىيە تۇتتى جەھان مۇشكى خوتەن بولدى" دېگەن مىسرانى " ھاۋانى ئىس- تۈتەك قاپلاپ، جاھان خوتەن ئىپارىغا ‹خۇشبۇيلۇققا› تولغاندەك بولدى " دەپ تەرجىمە قىلىشنى پۈتۈنلەي خاتا دەيمىز.

قىلىپ رەئنا قەددىڭ يادىن سەھەردە ئانچە يىغلادىم،
كۆزۈمنىڭ جويبارى ئىچرە سەرۋى نارۋەن بولدى.

ئە. يېشىم:
گۈزەل قامىتىڭنى ئويلاپ سەھەردە شۇنچىلىك يىغلىدىمكى، كۆزۈمنىڭ دەريا‌سى ئىچىدە سەرۋى نارۋەن دەرىخىگە ئايلاندى. (يۈ. ئە 41ب)
ت: گۈزەل قامىتىڭنى ئەسلەپ، سەھەردە شۇنچىلىك قاتتىق يىغلىدىمكى، كۆزۈم دەريا‌سىنىڭ بويىدا، سەرۋى نارۋەن دەرەخلىرى كۆكلەپ كەتتى.
ت.س: مەزكۇر ئەسلىي يېشىمدىكى "كۆزۈمنىڭ دەريا‌سى ئىچىدە سەرۋى نارۋەن دەرىخىگە ئايلاندى" دېگەن جۈملە تولىمۇ مەنتىقسىز بولۇپ قالغان. ئۇنى پەقەت " كۆزۈم دەريا‌سىنىڭ بويىدا، سەرۋى نارۋەن دەرەخلىرى كۆكلەپ كەتتى " دېيىشلا مەنتىقە ۋە تىل ئىستىلىستىكىسىغا ئۇيغۇن بولىدۇ.

سەبا زۇلفۇڭنى تاغىتتى مەگەر ھالى خەيالىمدا،
يازىلدى ئەجدىھا بولدى، ئورالدى ئەھرەمەن بولدى.

ئە. يېشىم:
تاڭ شامىلى چېچىڭنى يەلپۈپ ئۆتتى، ماڭا ئۇنىڭ يېيىلغان ھالى ئەجدىھادەك، ئۆرۈلگىنى ئەھرىمەندەك بولۇپ تۇيۇلدى (يۈ. ئە)
ت: تاڭ شامىلى چېچىڭنى يەلپۈپ توزغاتقانىدى، ھالىي خىيالىمدا، ئۇنىڭ يېيىلغان تۇرۇقى ماڭا خۇددى ئەجدىھادەك ئۇزۇن، تۇرۇلگەندەكى ھالىتى بولسا، پاكار دوغىلاق دۆە ئەھرىمەندەك تۇم-يوغان بولۇپ كۆرۈندى.

يوق ئاغىزدىن نۇكتە ئايتۇر مەھۇەشىمدەك بولماغاي،
گەر قۇياش ھەر زەررەسىدىن بىر مەسىيھا ئەيلەسە.

ئە. يېشىم:
مېنىڭ گۈزىلىمدەك يېقىملىق سۆزلەيدىغان ھېچكىم يوق، ئەگەر قۇياش ئۆزىنىڭ ھەر بىر زەررىچىسىنى ھايات بېغىشلىغۇچى ئىيسا‌غا ئايلاندۇرغان تەقدىردىمۇ، ئۇ يەنە سېنىڭچىلىك بولالمايدۇ. (يۈ. ئە. 43ب)
ت: ئەگەر قۇياش ئۆزىنىڭ ھەر بىر زەررىچىسىنى ھايات بېغىشلىغۇچى ئىيسا‌غا ئايلاندۇرغان تەقدىردىمۇ، ئۇ يەنىلا مېنىڭ ئۇ ئويماقتەك كىچىكىنە ئېغىزىدىن بال تېمىتىپ سۆزلەيدىغان گۈزىلىمگە يېتەلمەيدۇ.

ۋاھكىم كۆكسۈم شىكافىدىن ئۇلۇسقا بولدى فەھم
ئىشق ئوتى باغرىمغا قويغان داغى پىنھان ئاقىبەت.

ئە. يېشىم:
ئاھ، كۆكسۈمدىكى تۆشۈكلەرنى كۆرگەن كىشىلەر ئىشق ئوتىنىڭ باغرىمغا سالغان يوشۇرۇن يارىلىرىنى سېزىۋالدى. (يۈ. ئە 44ب)
ت: ئاھ، كۆكسۈمدىكى تۆشۈكلەرنى كۆرگەن كىشىلەر ئۇنىڭ ئەمەلىيەتتە، ئىشق ئوتىنىڭ

يۇرىكىمدە پەيدا قىلغان يوشۇرۇن يارىلىرى ئىكەنلىكىنى سېزىۋالدى.

گەر بۇدۇر كافىر كۆزۈ زۇننار زۇلفى ئەي فەقىھ،
بولغۇدەكمەن دەير ئارا مەستۇ پەرىشان ئاقىبەت.

ئە. يېشىم:

ئەي ئاخۇنۇم، ئۇنىڭ كاپىر كۆزى بىلەن چېچىنىڭ زۇنارى مۇشۇنداق بولىدىغان بولسا، مەن ئاخىر بۇتخانىغا كىرىپ، غەمكىن مەستكە ئايلىنىدىغان ئوخشايمەن. (يۇ. ئە. 44ب)

ت: ئەي ئاخۇنۇم، ئۇنىڭ قاپقارا كۆزى بىلەن زۇننار چېچى مۇشۇنداق مەھلىيا قىلارلىق بولىدىغان بولسا، مەن ئاخىر قاۋاقخانىلاردا، مەست ۋە پەرىشان ئۆتىدىغان ئوخشايمەن.

ئەي نەۋائىي دەۋلەتى باقىي تىلەرسەن ۋەسلىدىن،
ئانى كەسب ئەتمەك فەنا بولماي نە ئىمكان ئاقىبەت.

ئە. يېشىم:

ئەي نەۋائى، ۋىسالدىن مەڭگۈلۈك دەۋلەت تاپماقچى بولساڭ، ئۆزلۈكنى يوق قىلماي تۇرۇپ، ئۇنىڭغا ئېرىشىش مۇمكىنمۇ، ئاخىر؟ (يۇ. ئە. 44ب)

ت: ئەي نەۋائىي، ئۇنىڭ ۋىسالىدىن مەڭگۈلۈك دەۋلەتكە ئېرىشمەكچى بولىۋاتساڭ، ئەمما ئۆزلۈكنى يوق قىلماي تۇرۇپ، ئۇنىڭغا ئېرىشىش مۇمكىنمۇ، ئاخىر؟

نەۋائىي كەبى ھىجراندىن بۇ ئاقشام ئۆلدۈم ئەفغاندىن،
غەمىم يوق بولسا يۇز جاندىن يەتسەم گەر كەلسە جانانىم.

ئە. يېشىم:

بۇ كېچە، نەۋائىغا ئوخشاش پىغان بىلەن ئۆلدۈم، ئەگەر جانانىم كەلسە، يۇز جېنىم بولسىمۇ بەرسەم مەيلى ئىدى. (يۇ. ئە. 45ب)

ت: مەن نەۋائىي بۇ ھىجران ئاخشىمىدا، پىغان ئىچىدە ئۆلۈپ كېتىدىغان ئوخشايمەن. ئەگەر شۇ تاپتا جانانىم كېلىپ قالسا، بىر ئەمەس يۇز جېنىم بولسىمۇ، بەرسەم مەيلى ئىدى.

زەھرە يارىلۇر دەردى فىراقىندا كۆڭۈلدىن،
ئاھىكى چىقار ئوق كەبى يارىم كەچەلەردە.

ئە. يېشىم:

پىراقىڭ دەردى تۇپەيلى كېچىلىرى كۆڭلۈمدىن ئوقتەك ئېتىلىپ چىققان ئاھىمنى ئاڭلىغانلارنىڭ ئۆتى يېرىلىدۇ. (يۇ. ئە. 46ب)

ت: تۇن نىسپىلىرىدا، جۇدالىقىنىڭ دەردىدىن يۇرىكىمدىن ئوقتەك ئېتىلىپ چىققان ئاھىم ئۆتنى يېرىۋەتكىدەك قىلىۋاتىدۇ.

چىقتى ناگاھ مەھۋەشى رەنگىنى گۈلنار ئەيلەگەچ،
ھەلقە- ھەلقە زۇلفىنى بوينىغا زۇننار ئەيلەگەچ.

ئە. يېشىم:

ئۇ گۈزەل قىزىل رەڭگە كىرىپ، ھالقا- ھالقا چاچلىرىنى بوينىغا زۇننار قىلغان ھالدا چىقتى.

(يۇ. ئە. 47ب)

ت: توساتتىن بىر ئايجامال ئانار گۈلىدەك كۆركەم كىيىنگەن، بۇدرە چاچلىرىنى بوينىغا زۇننار قىلغان ھالدا چىقىپ كەلدى.

مەن يەتمىگە بىر نەزەر قىلمادى ئول ماھ پەيكەرى،
خەلقىنىڭ بەدنامىدىن مەندىن يامان ئار ئەيلەگەچ.

ئە. يېشىم:

ئۇ ئاي سۇيەت گۈزەل مەندىن ۋە خەلقىنىڭ بەدنامىغا قېلىشىدىن ئار- نومۇس قىلىپ، مەن يېتمىگە بىر قاراپمۇ قويمىدى. (يۇ. ئە.) ت: ئۇ ئاي سۇيەت گۈزەل خەقىنىڭ بەدنامىغا قېلىشنى مەندىنمۇ بەك ئار- نومۇس ھېسابلىغاچ، مەن يېتمىغا بىر نەزەر سېلىپمۇ قويمىدى.

ئىشقىڭ مەيىگە پۇر بولدى جىسمىم،
ھەم ساقىي ھەم مەي پەيمانە بولدۇم.

ئە. يېشىم:

جىسمىم ئىشقىڭ شارابىغا تولدى، ساقىمۇ بولدۇم، مەيمۇ بولدۇم، قەدەھمۇ بولدۇم. (يۇ. ئە. 48ب)

ت: ۋۇجۇدۇم ئىشقىڭ شارابىغا پۇركەندى، شۇ تاپتا، ئۆزۈم ھەم ساقىي، ھەم مەي، ھەم قەدەھ بولدۇم.

بولدۇم فەنا مەن تۇفراق ئىچىدە،
بىر دانە ئەردىم مىڭ دانە بولدۇم.

ئە. يېشىم:

تۇپراق ئىچىدە ئۆزۈمنى يوقاتتىم، بىر دانە دان ئىدىم، مىڭ دانە بولدۇم. (يۇ. ئە. 48ب)

ت: تۇپراققا كۆمۈلدۇم، بىر دانە دان ئىدىم، مىڭ دانە بولدۇم.

ساقىيا مەي تۇت ماڭا جامى مۇھەببەت تولدۇرۇپ،
نەۋبەتىمكىم تەشنەلەب رىندانە بولدۇم ئاقىبەت.

ئە. يېشىم:

ئەي ساقى، نەۋبەتى تەشنالىقتىن ئاخىر تەلۈگە ئايلاندى، ئەمدى ئۇنىڭغا مۇھەببەت جامىنى لىق تولدۇرۇپ مەي تۇت! (يۇ. ئە. 50ب)

ت: ئەي ساقىي، مەن نەۋبەتىي ئاقىۋەت ئىشق ئوتىدا چاڭقىغان باتۇرغا ئايلاندىم، مۇھەببەت جامىنى تولدۇرۇپ ماڭا مەي تۇتقىن.

بولۇپسەن كۆپ چەمەن گۈللارىغا مەغرۇر ئەي بۇلبۇل،
تەگمەر بادى خەزان ئاخىر نە قىلغۇڭ ئىئتىماد ئەيلەپ.

ئە. يېشىم:

ئەي بۇلبۇل، چىمەننىڭ گۈللىرىگە كۆپ مەغرۇرلانما، كۈز شامىلى ئاخىر ئۇنى خازان قىلىدۇ، ئۇنىڭغا ئىشىنىپ نېمە قىلىسەن؟ (يۇ. ئە. 50ب)

ت: ئەي بۇلبۇل، چىمەننىڭ گۈللىرى بىلەن كۆپ مەغرۇرلىنىدىكەنسەن، كۆز شامىلى ئاخىر ئۇنى خازان قىلىدۇ، ئۇنىڭغا ئىشىنىپ نېمە قىلىسەن؟

تۇرارغا ئابىدا بىر كۈنجى غۇربەت ئالەم ئەھلىدىن،
چىق ئەمدى تەرك ئەتىپ ھىرسۇ ھەۋائى خەيرباد ئەيلەپ.

ئە. يېشىم:

ئەي ئابىد، بىر غۇربەت بۇلۇڭىدا ماكان تۇتماقچى بولساڭ، ئەمدى ئالەم ئەھلى ئىچىدىن ھېرىسمەنلىك ۋە ھاۋايۇ ھەۋەسنى تەرك ئېتىپ چىققىن. (يۈ. ئە. 51ب)

ت: ئەي ئابىدىي، بىر غۇربەت بۇلۇڭىغا ماكانلىشىپ قالاي دېسەڭ، ھېرىسمەنلىك ۋە ھاۋايۇ ھەۋەسنى تەرك ئېتىپ، ئالەم ئەھلى ئىچىدىن چىقىپ كەت.

سەير ئۇچۇن كىرسە گۈلىستان ئىچرە ئول سەرۋى رەۋان،
بەندە ئولسۇن سەرۋى ئازاد ئول قەددى رەفتارغا.

ئە. يېشىم:

ئۇ سەرۋى بويلۇق گۈزەل سەيلە قىلغىلى گۈلىستانغا كىرگىنىدە ئۆسۈۋاتقان سەرۋى ئۇنىڭ يۇرۇۋاتقان بويلىرىغا قۇل بولسۇن. (يۈ. ئە. 52ب)

ت: ئۇ سەرۋى بويلۇق گۈزەل سەيلە قىلغىلى گۈلىستانغا كىرسە، سەرۋى دەرىخى ئۇنىڭ كېلىشكەن بويـ تۇرۇقىغا قۇل بولسۇن.

ئول خىرامان سەرۋى گۈلنار قىلسا گەر مەيلى چەمەن،
سەرۋ ئاياغىغا يىقىلىپكىم ۋەلى گۈل سىندۇرۇر.

ئە. يېشىم:

ئۇ گۈل يۈزلۈك سەرۋى خىرامانەك يۈرۈپ، چىمەنزارلىققا كىرسە، سەرۋى ئۇنىڭ ئايىغىغا يىقىلىدۇ، گۈل خىجالەتچىلىكتە قالىدۇ. (يۈ. ئە. 53ب)

ت: ئۇ ئانار گۈلىدەك يار گۈزەل سەرۋىدەك بويى بىلەن لەرزان يۈرۈپ، چىمەنزارلىققا كىرىدىغان بولسا، سەرۋى دەرىخى ئۇنىڭ ئايىغىغا يىقىلىدۇ، ھەتتا گۈلمۇ خىجالەتچىلىكتە قالىدۇ.

ت.س: مەزكۇر بەيىتتىكى" ئول خىرامان سەرۋى گۈلنار قىلسا گەر مەيلى چەمەن " دېگەن مىسرا ئەگەر ئەسلىي يېشىمدىكىدەك " ئۇ گۈل يۈزلۈك سەرۋى خىرامانەك يۈرۈپ، چىمەنزارلىققا كىرسە " دېيىلگەندە، ئۇقۇم تولىمۇ تۇتۇق بولۇپ قالغاندىن باشقا، "سەرۋى خىرامان" بىرىكمىسى تەرجىمە قىلىنمىغىنى ئۈچۈن، تىلدىكى پاساھەتمۇ يوقاپ كەتكەنلىكى كۆرۈلىدۇ.

ئىلەتتى ئاغزىڭدىن ئوغۇرلاپ پىستە تارلىقنى ئاڭا،
تۇز سۈيىن قۇيدىلار ئانچە ئاندىن ئىقرار ئەيلەدى.

ئە. يېشىم:

پىستە ئېغىزىنىڭ كىچىكلىكىنى سېنىڭ ئېغىزىڭدىن ئوغۇرلىغان ئىكەن، ئۇنىڭغا كۆپلەپ تۇز سۈيىنى قۇيغاندىن كېيىن بۇ ئىشنى ئىقرار قىلدى. (يۈ. ئە. 54ب)

ت: پىستە كىچىكلىكىنى سېنىڭ ئېغىزىڭدىن ئوغۇرلىغان ئىكەن، ئۇنىڭغا بىر مۇنچە تۇز سۈيىنى قۇيغاندىن كېيىن، ئاندىن بۇنى ئىقرار قىلدى.

ت.س: پىستە ناھايىتىمۇ كىچىك بىر خىل مېۋە. بەدىئىي ئەدەبىياتتا مەشۇقنىڭ ئېغىزىنى كىچىكلىكتە پىستىگە ئوخشىتىپ ئەركىلىتىش ئادىتى بار. مەزكۇر بېيىتتىكى " ئىلەتتى ئاغزىڭدىن ئوغۇرلاپ پىستە تارلىقنى " جۈملىسىمۇ ئېنىق ھالدا، " پىستە ئۆزىنىڭ كىچىكلىكىنى سېنىڭ ئېغىزىڭدىن ئوغۇرلىۋالغان ئىكەن " دېگەن ئۇقۇم چىقىپلا تۇرىدۇ. ئۇنىڭ " پىستە ئېغىزىنىڭ كىچىكلىكىنى " قىلىپ قويۇلۇشى تۈپتىن خاتا بولغاندۇر.

ئەي مەسىھادەم بەگىم بىر دەم بىلە بەرگىل شىفا،
شىۋە بىرلە كۆزلەرنىڭ جانىمنى بىمار ئەيلەدى.

ئە. يېشىم:

ئەي تىنىقلىرى ھايات بېغىشلىغۇچى گۈزىلىم، سېنىڭ خۇلقۇڭ بىلەن كۆزلىرىڭ مېنى كېسەلچان قىلدى، بىر دەم سېلىش بىلەن شىپالىق بەرگىن. (يۇ. ئە. 54ب)

ت: ئەي، تىنىقلىرى ھايات بېغىشلىغۇچى خېنىم، سېنىڭ خۇلقۇڭ بىلەن كۆزلىرىڭ مېنى كېسەلچان قىلىۋەتتى، « سۇف! » قىلىپ بىر دەم سېلىش بىلەن، شىپالىق بەرگىن.

ت.س: " بەگىم " سۆزى چاغاتاي ئۇيغۇر تىلىدا، پادىشاھنىڭ قىزلىرى ۋە ئايالىرى قاتارلىق يۇقىرى تەبىقە ئايىملىرىنىڭ ئىسىملىرى ئاخىرىغا قوشۇلۇپ كەلگەندە، ئېنىق ۋە ئىزچىل ھالدا، " خېنىم " ئۇقۇمىنى ئاڭلىتىدۇ. مەسىلەن، قۇتلۇق نىگار بەگىم، زىلەيخا بەگىم، رۇقىيە بەگىم...دېگەنلەرگە ئوخشاش. شۇڭا، ئۇنىڭ مەزكۇر ئەسلىي يېشىمدە، " گۈزىلىم " دەپ تەرجىمە قىلىنىشى دۇرۇس بولمىغان.

بەشىنچى باب

پەنجگاھ مۇقاملىرىنىڭ تېكىستى

(ترانسكرىپسىيە ۋە يېشىم)

چوڭ نەغمە
مۇقەددىمە

1 ـ جۈنۈن دەشتىدە بىزنى بىر گۈرۈھ ئاۋارىلەر دەرلەر،
مۇغىيلان خار ـ خارىدىن ئاياغى يارىلەر دەرلەر.
كىشىلەر بىزنى « يانتاق تىكەنلىرىدىن ئايىغى يارىلانغان، جۈنۈن (مەجنۇنلۇق، سارىڭلىق) چۆلىدە يۈرىدىغان بىر توپ سەرگەردانلار » دەيدۇ.

2 ـ بەلا ياغسا باشىمىزغا دەم ئالماي دەۋرى گەردۈندىن،
رىزا بەرگەن قەزاغا ئاشىقى بىچارىلەر دەرلەر.
ئايلانغۇچى پەلەكتىن بېشىمىزغا توختىماي بالايىئاپەت ياغسا: « قازاغا رازىلىق بەرگەن (تەقدىرگە بويۇن سۇنغان) بىچارە ئاشىقلار » دەيدۇ.

3 ـ كۆرۈپ مەيخانە ئىشىكىدە غەزەلخانۇ گىرىبان چاك،
مۇغاننىڭ قىزغە ئاشىق ياقا سەد پارىلەر دەرلەر.
مەيخانە ئىشىكى ئالدىدا، ياقىلىرىمىز يىرتىلغان ھالدا غەزەل ئوقۇۋاتقانلىقىمىزنى كۆرگەنلەر : « مەيپۇرۇشنىڭ قىزغا ئاشىق بولغان يىرتىق ياقىلار (ۋەيرانىيلار) » دەيدۇ.

4 ـ فەتىلە ساچلارىمىزنى،كۆرۈبان قاشلارىمىزنى،
قارا گۆن باشىدا بىر نەچە بەختى قارەلەر دەرلەر.
چىگىشلەشكەن چاچلىرىمىزنى، كىرلەشكەن قاشلىرىمىزنى كۆرگەنلەر بىزنى « بېشىغا قارا كۈن چۈشكەن بىر نەچچە بەختى قارالار » دەيدۇ.

5 ـ سەرۇ ساماننىمىزنى سورماغىل بىز بىنەۋالارنىڭ ،
فەلەك گەردىشلەرىدىن گۈنلەرى دۈشۋارەلەر دەرلەر.
بىز بىچارىلەرنىڭ ھال ـ كۈنىمىزنى سورىمايلا قوي، بىزنى « پەلەكنىڭ تەتۈرلىكىدىن كۈنى دىشۋارچىلىقتا قالغانلار » دەيدۇ.

6 ـ سارىغ چىھرە بىلەن كاھى يۈزۈمگە گەر باقىپ ھەر دەم،
كى گۈلرۇخلار فىراقىدا خەزان رۇخسارەلەر دەرلەر.
سامانەك سىرىق يۈزۈمگە بىر قاراپلا: «گۈلىيۈزلۈكلەرنىڭ پىراقىدا چىرايى سارغايغانلاردىن

ئىكەن» دەيدۇ.

7ـ قاچانكىم ئاقبۇرۇت ئابىد قاشىغا بارغۇمىز،بىزنى ـ
قارا قاشلار قاشىدا دەر ـ بەدەر ئاۋارىلەر دەرلەر.

قاچانكى ئاقبۇرۇت موللامنىڭ قېشىغا بېرىپ قالساق، بىزنى « قارا قاشلار كويىدا ئىشىكمۇ ئىشىك يۈرگەن سەرگەردانلار » دەيدۇ.

8ـ كۆرۈپ ئەئزايىمىزنى زەخملىك ئەھلى تەمەشا كىم.
پەرىلەر كويىدا ئاۋارەئى سەنگسارىلەر دەرلەر.

زەخملىك ئەزايىبەدىنىمىزنى كۆرگەن تاماشىچىلار، بىزنى « پەرىلەر كوچىسىدا چالما ـ كېسەك قىلىنغان سەرگەردانلار » دەيدۇ.

9ـ گەر ئىھسان قىلماسا دەرۋىشلەرگە ئەھلى نىئمەتلەر،
گەۋھەر خىرمەنلەرنى تۈدەئى سەنگخارەلەر دەرلەر.

ئەگەر نېمەت ئىگىلىرى دەرۋىشلەرگە خەير ـ ساخاۋەت قىلمىسا، ئۇلارنىڭ گۆھەردىن دۆۋىلەنگەن خامانلىرىنى « تاش دۆۋىسى » دەپ ھېسابلىسا بولىدۇ.

10ـ باشىمىزدا كۆرۈپ نەشئە،قولىمىزدا كۆرۈپ ساغەر،
قۇتۇلغان يۇز جەھان غەمىدىن نەچە مەيخارەلەر دەرلەر.

رۇخسارىمىزدىكى خۇش كەيپىنى، قولىمىزدىكى قەدەھنى كۆرگەنلەر بىزنى « يۇز جاھانلىق غەمىدىن قۇتۇلغان مەيخورلار » دەيدۇ.

11ـ ئەرۇر مەشھۇرىي ئانداغ قەۋمىدىن زەخمەلەرىن كۆرگەچ،
زەمانە تاشلارىدىن نەچە كۆكسى پارەلەر دەرلەر.
ـ مەشھۇرىي.

مەشھۇرىي شۇنداق قەۋمىدىنكى، ئۇنىڭ جاراھەتلىرىنى كۆرگەنلەر « بۇ كىشى زامان تاشلىرى زەربىسىدىن باغرى پارە ـ پارە بولغانلاردىن ئىكەن » دەيدۇ.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى ھەزەجى مۇسەممەنى سالىم
مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن
ـ ـ ـ v ـ ـ ـ v ـ ـ ـ v ـ ـ ـ v

تەئەززە

1ـ سۇبھى دەمىدە ئاچتى خەمارى ئىشىك مەيخانەغە،
بۇق ـ بۇق ئاۋازى سۇراھى جان بەرۇر مەستانەغە.

بىر مەيپۇرۇش تاڭ پەيتىدە، مەيخانىنىڭ ئىشىكىنى ئاچتى، ئىدىشتىن تۆكۈلگەن مەينىڭ

بۇلدۇقلىغان ئاۋازىنى ئاڭلىغان مەستانىلەرگە جان كىردى.

2ـ مەن يىراقدىن بەزمەغە كەلدىمكى ئاخىرراقدا،
ساقىيا، قوپ، مەينى پۇر ئەيلەكى بۇ پەيمانەغە.

مەن بەزمىگە يىراقتىن ئەڭ ئاخىرىدا كەلدىم. ئەي ساقي، قوپ، بۇ قەدەھكە مەينى لىق تولدۇرغىن.

3ـ مەجنۇن ئولدۇم لەيلىنىڭ ئىشقىدا بۇ ئالەم ئارا،
ئاقىلا، قىلما نەسىھەت مەن كەبى دىۋانەغە.

ئەي ئاقىل، مەندەك سەۋدايىغا كۆپ نەسىھەت قىلما. مەن مۇشۇ زاماندا، لەيلى ئىشقىدا ئۆرتەنگەن مەجنۇنىنىڭ دەل ئۆزى بولدۇم.

4ـ چەۋرۇلۇپ شەمئى جەمالى مەئشۇقىغا ئاشىقى،
ئىشقىدا كۆيمەكنىكىم ئۆرگەتتى بۇ پەرۋانەغە.

بىر ئاشىق، مەشۇقى جامالىنىڭ چىراغى ئەتراپىدا پىرقىراپ يۇرۇپ، ئىشق ئوتىدا كۆيۈشىنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى پەرۋانىغا ئۆگەتتى.

5ـ سىينە زەنگارىنى تەقۋا سەيقەلىدە پاك قىل،
پاكلىك بىرلە قارا ئايىنەدە جانانەغە.

دىل كىرىنى (دېتىنى) تەقۋالىق ئېكىكىنى سۇرۇپ پاكلا ـ دە، جانانغا پاكلىق ئەينىكى بىلەن قارا.

6ـ يوقدۇرۇر دۇشنام سەييادى ئەزەلكى جانىمە،
كەلدىلەر مۇرغى ھەۋا ئالەمغە بەھرى دانەغە.

ئەگەر ھەۋەس قۇشى بۇ دۇنيا دانلىرىدىن بەھرە ئېلىش ئۈچۈن كەلمىگەن بولسا ئىدى، ئەزەل ئۈۋچىسى جېنىمغا دەشنام بەرمىگەن بولاتتى.

7ـ تەۋبە قىل زۇھدى رىيائىيغا بۇرۇنراق، ھافىزا،
بەسكى ئاچماسدا ئىشىكنى بۇ كەچە مەيخانەغە.

ئەي ھافىز، بۇ كېچە مەيخانا ئىشىكى ئېچىلىشتىن بۇرۇنراق ئۆزۈڭنىڭ ساختا تەقۋادارلىقىڭغا توۋا قىلىۋال.

ـ ھافىز شىرازي. (زىلەيخا بەگىم تەرجىمىسى)

تەئەززە چۈشۈرگىسى

تەۋبە قىل زۇھدى رىيائىيغا بۇرۇنراق، ھافىزا،
بەسكى ئاچماسدا ئىشىكنى بۇ كەچە مەيخانەغە.

ـ ھافىز شىرازي.

ئەي ھافىز، بۇگۈن ئاخشام مەيخانا ئىشىكى ئېچىلىشتىن بۇرۇنراق ئۆزۈڭنىڭ ساختا تەقۋادارلىقىڭغا توۋا قىلمۇالغىن.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەھزۇف
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلۇن
- ٧ - - - ٧ - - - ٧ - - - ٧ -

بىرىنچى نۇسخە

1- ئۆلگۈچە بەندەڭ بولاي، ئەي شاھى خۇبانىم ساڭا،
تا تىرىكدۇرمەن فىدا ئەيلەي تەنۇ جانىم ساڭا.
ئەي گۈزەللەر شاھى دىلبىرىم، ئۆلگىچە قۇلۇڭ بولاي. تىرىكلا بولىدىكەنمەن، جان- تېنىمنى ساڭا پىدا قىلاي.

2- ئەي نىگارا، كاشكى كۆرسەم جەمالىڭ ئەكسىنى،
كۆيدۈمۇ فانۇسدەك شەمئى شەبىستانىم ساڭا.
ئەي نىگار، سەن قاراڭغۇ كېچەمنى يورۇتقۇچى شامسەن، مەن ئىشقىڭدا كۆيۈۋاتقان پانۇسمەن؛ ھېچ بولمىسا، جامالىڭنىڭ شولىسىنى بولسىمۇ كۆرسەمچۇ.

3- رەھىم قىلغىل مەن يەتىم بىچارەگە، ئەي نازەنىن،
ھەسرەتىڭدە زەئىفەراندەڭ بولدى رۇخسارىم ساڭا.
ئەي نازىنىن، ھەسرىتىڭدە چىرايىم زەپىراندەڭ سارغايدى، مەن يېتىم بىچارىگە رەھىم قىلغىن.

4- مۇنچە كۆيدۈرمەڭ نەدۇركىم ئاشىقى بىچارەنى،
كىممۇ ئايتغاي ئەرزى ئەھۋالىمنى جانانىم، ساڭا.
ئەي جانانىم، بىر بىچارە ئاشىقنى مۇنچىۋالا كۆيدۈرگىنىڭ نېمىسى؟ مېنىڭ بۇ ئەھۋالىمنىڭ بايانىنى ساڭا كىممۇ يەتكۈزەر؟

5- دىلبەرا، سەندىن زامان ئايرىلماقىم دۇشۋاردۇر،
تا قىيامەت يىغلاسام يەتكەيمۇ ئەفغانىم ساڭا.
ئەي دىلبەر، سەندىن بىردەم ئايرىلىشىمۇ ماڭا بەسى مۇشكۈل؛ تاكى قىيامەتكىچە يىغلىسام، ئاندىن مېنىڭ ناله - پىغانلىرىم ساڭا يېتەرمۇ؟

6- كەچە- گۈندۈز يارىنىڭ كويىدا ئېچتىم بادەئى،
زاھىدا مەنئ ئەتمەگىلكىم باغۇ بوستانىم ساڭا.
يارىنىڭ كوچىسىدا كېچە - كۈندۈز مەي ئىچتىم. ئەي زاھىت، باغ - بوستانىمنى ساڭا بېرەي، مېنى توسمىغىن.

7- يارنىڭ ۋەسلى جەمالىنى تىلەيدۇر نەۋبەتىي،
رەھىم قىل، يا رەب، قەبۇل بولغايكى ئىمانىم ساڭا.
نەۋبەتىي يار جامالىنى كۆرۈشنى تىلەيدۇ. ئەي پەرۋەردىگار، رەھىم قىلغىن، ئىمانىم دەرگاھىڭدا قوبۇل بولسۇن.

بىرىنچى نۇسخە چۈشۈرگىسى

يارنىڭ ۋەسلى جەمالىنى تىلەيدۇر نەۋبەتىي،
رەھىم قىل، يا رەب، قەبۇل بولغايكى ئىمانىم ساڭا.
نەۋبەتىي يار جامالىنى كۆرۈشنى تىلەيدۇ. ئەي پەرۋەردىگار، رەھىم قىلغىن، ئىمانىم دەرگاھىڭدا قوبۇل بولسۇن.

- نەۋبەتىي

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەھزۇف
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلۇن
-٧- - - ٧ - - - ٧ - - - ٧ -

ئىككىنچى نۇسخە

1- گۈل ياقا چاك ئەيلەدى، رۇخسارى ئالىڭنى كۆرۈپ،
سەرۋى ئەرئەر تىترەدى، نازۇك نىھالىڭنى كۆرۈپ.
گۈل ھال رەڭ يۇزۇڭنى كۆرۈپ ياقىسىنى يىرتتى، تاغ سەرۋىسى نازۇك بويۇڭنى كۆرۈپ تىترەپ كەتتى.

2- ياڭى ئاي قان يىغلادى، ئەرمەس شەپەق چەرخ ئۈزرە كىم،
قامەتىن خەم ئەيلەبان، مۇشكىن ھىلالىڭنى كۆرۈپ.
يېڭى چىققان ئاي سېنىڭ ئىپار ھىدلىق ئەگىم قاشلىرىڭنى كۆرۈپ، قامىتىنى ئېگىپ قان يىغلىدىكى، كۆكتىكى شەپەق ئەمەس، ئۇ قاندۇر.

3- سەير ئەتىپ كۆڭلۈم قۇشى باغلاندى زۇلفۇڭ دامىغا،
دانە يەڭلىغكىم لەبىڭ ئۈستىدە خالىڭنى كۆرۈپ.
كۆڭلۈم قۇشى لېۋىڭ ئۈستىدىكى دان كەبى خالىڭنى كۆرۈپ ئۇچۇپ كەلدى - دە، چېچىڭنىڭ دامىغا چۈشۈپ قالدى.

4- خىزر سۈيى بىرلە ئىيسا ياشۇنۇپ بولدى خەجىل،
لەئلىڭ ئىچرە ناگەھان شىرىن زۇلالىڭنى كۆرۈپ.
ياقۇتتەك لەۋلىرىڭ ئىچىدىكى لەززەتلىك سۈنى كۆرۈش بىلەنلا، ھاياتلىق بەخش ئەتكۈچى

ئىيسامۇ، خىزىر سۈيى ئابىھاياتمۇ خىجىل بولۇپ يوشۇرۇنىۋالدى.

5- بىر نەپەس جان تۇرماسۇن تەندە، سەنى گەر كۆرمەسەم،
خىزرى ئۈمرىدۇر ماڭا ئۆلسەم جەمالىڭنى كۆرۈپ.

ئەگەر سېنى كۆرمەيدىغان ئىش بولسا، جېنىم تېنىمدە بىر نەپەسمۇ تۇرمىسۇن. سېنى كۆرۈپ ئۆلگىنىم مېنىڭ خىزىر ئۆمرىنى كۆرگىنىمدۇر.

6- جەننەتۇل فىردەۋس ئارا سەن بولماساڭ، ئەي مەھجەبىن،
تاڭ ئەمەسدۇر كەچسەم ئاندىن چۈن ۋىسالىڭنى كۆرۈپ.

ئەي ئاي يۈزلۈكۈم، ئەگەر جەننەت بېغىدا سەن بولمىساڭ، ۋىسالىڭغا يېتىش ئۇچۇن، جەننەتتىن ۋاز كەچسەم ئەجەب ئەمەس.

7- ئەي كۆڭۈل، كويىدا بولدۇڭ نەچە يىلدىن ناتەۋان،
رەھمىسى كەلمەسمۇ بىر، ئازۇردە ھالىڭنى كۆرۈپ.

ئەي كۆڭۈل، ئۇنىڭ كوچىسىدا نەچچە يىلدىن بېرى ناتىۋان بولۇپ ياتتىڭ، بۇ ئازاپلىق ھالىڭنى كۆرگىنىدە، ئۇنىڭ بىر رەھمىسى كەلمەسمۇ؟

8- ئەھلى دۇنيانىڭ ئىپەك تونىنى قىلما ئارزۇ،
ئەي فەقىر، شۇكر ئەت، چۈبۈلغان ئەسكى شالىڭنى كۆرۈپ.

ئەي يوقسۇل، كىيىمىڭ يىرتىق بولسىمۇ، شۇكۇر قىل، دۇنيا ئەھلىنىڭ يىپەك تونىنى ئارزۇلاپ كەتمە.

9- مەھزۇنا، مەي ئىستەسەڭ سىندۇر كۆڭۈلنى، بول گەدا،
دەير پىيىرى مەي بەرۇر، سۇنغان سوفالىڭنى كۆرۈپ.

ئەي مەھزۇن، مەي ئىزلىسەڭ، كۆڭلۈڭنى ئۆلتۈرۈپ قەلەندەر بول؛ مەيخانا ساھىبى سېنىڭ سۇنغان ساپال قاچاڭنى كۆرۈپ، مەي بېرىدۇ.

- مەھزۇن.

ئىككىنچى نۇسخە چۈشۈرگىسى

مەھزۇنا، مەي ئىستەسەڭ سىندۇر كۆڭۈلنى، بول گەدا،
دەير پىيىرى مەي بەرۇر، سۇنغان سوفالىڭنى كۆرۈپ.
-مەھزۇن.
ئەي مەھزۇن، مەي ئىزلىسەڭ، كۆڭلۈڭنى ئۆلتۈرۈپ قەلەندەر بول، مەيخانا ساھىبى سېنىڭ سۇنغان ساپال قاچاڭنى كۆرۈپ، مەي بېرىدۇ.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەھزۇف
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلۇن
-v - - - v - - - v - - - v -

مۇستەھزاد

1ـ ئارەزىڭنى باغ ئارا چۈن كۆردى، ھەيران بولدى گۈل،
بەرگسىز قالدى نەدىنكىم، بەس، پەرىشان بولدى گۈل.
باغدىكى گۈل جامالىڭنى كۆرۈپ ھەيران قالدى. پەرىشان بولغانلىقىدىن ئۇنىڭ يوپۇرماقلىرى تۆكۈلۈپ كەتتى.

2ـ بادەدىن گۈل گۈل كۆرۈپ ئول يۈزنى، ئانىڭ ھەجرىدىن،
چاك ـ چاك ئولغان كۆڭۈلدەك تەھـ بەتەھ قان بولدى گۈل.
گۈل، مەينىڭ تەسىرىدىن گۈلدەك قىزارغان يۈزنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ پىراقىدا، تىلىنغان يۈرەكتەك قاتمۇـ قات قانغا ئايلاندى.

3ـ گۈلئۈزارىم كىشۋەرى ھۈسن ئىچرە بولدى پادىشاھ،
راست ئانداغكىم چەمەن مۈلكىدە سۈلتان بولدى گۈل.
خۇددى گۈل چىمەنلىك پادىشاھلىقىدا سۈلتان بولغىنىدەك، گۈل يۈزلۈكۈم ھۈسن ـ جامال مەملىكىتىدە پادىشاھ بولدى.

4ـ سەير باغ ئەيلەردە دەۋران چەشمى زەخمى دەفئىغە،
ھەر تەرەفدىن چاۋكۈم دەۋرىدە قالقان بولدى گۈل.
گۈزىلىم باغنى سەيلە قىلغاندا، دەۋرنىڭ كۆزى تېگىپ قالمىسۇن دەپ، گۈللەر ئۇنىڭ ئەتراپىنى ئوراپ قالقان بولدى.

5ـ لەئلى كامىمدۇر قاشىمغا كەلسە ئول گۈل خىرمەنى،
مەي تىلەر كۆڭلۈم چۈ بەزمىدە فەراۋان بولدى گۈل.
ئۈ گۈلزارىم قېشىمغا كەلسە، ياقۇت لېۋىدىن خۇددى مەيگە تەشنا كۆڭلۈم بەزمىدە مەيگە قانغاندەك قېنىپ بەھرىمەن بولسام دەيمەن.

6ـ كەچە ـ گۈندۈز قىلما گۈلبانگىڭنى، بەس، ئەي ئەندەلىب،
كىم ساڭا بەش گۈن بۈ گۈلشەن ئىچرە مىھمان بولدى گۈل.
ئەي بۈلبۈل، كېچە ـ كۈندۈز سايراۋەرمە، ئەمدى بولدى قىل، چۈنكى بۈ گۈلشەندىكى گۈللەر ساڭا بەش كۈنلۈك مېھماندۇر.

7ـ گۈ ل چاغى يارى سەفەر ئەيلەپ، نەۋائي جانىغا،
ھەر بىرى بىر تازە قانلىغ داغى ھىجران بولدى گۈل.
ـ نەۋائي.

گۈل پەسلىدە، يارى سەپەرگە كەتتى ـ دە، جۈدالىق نەۋائىينىڭ جېنىغا يېڭىدىن گۈلدەك قانلىق داغلارنى سالدى.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەھزۇف
فائىلاتۈن فائىلاتۈن فائىلاتۈن فائىلۈن
ـ ۷ ـ ـ ـ ۷ ـ ـ ـ ۷ ـ ـ ـ ۷ ـ

جۈلا

1ـ خىلىئەتى جانغا مۇنەققەش ئولدى جانان سۈرەتى،
بولدى جانان سۈرەتى بۇ جىسىم ئارا جان سۈرەتى.
جاناننىڭ سۈرىتى ۋۈجۇدۇمغا نەقىشلەندى، بەلكى ئۇ جىسىمغا جان بولدى.

2ـ جاننى جانانغا نىسار ئەتتىم، پەرىمۇ، ھۇرمۇ،
قالمادى، ئەي دوستلارىكىم، مەندە ئىنسان سۈرەتى.
ئۇ جانان مەيلى پەرى بولسۇن ياكى ھۇر بولسۇن، مەن جېنىمنى ئۇنىڭغا بېغىشلۇەتتىم. ئەي دوستلار، ئەمدى مەندە ئىنسان سىياقى قالمىدى.

3ـ ئىزدەبان كەزدىم جەھاننى تاپمادىم سالىپ سوراغ،
زارنى سەرگەشتە ئەيلەپ قىلدى ھەيران سۈرەتى.
ئىزدەپ سوراپ، جاھاننى كېزىپمۇ ئۇنى تاپالمىدىم. ئۇنىڭ سىماسى مەن بىچارىنى ھەيران ۋە سەرگەردان قىلىۋەتتى.

4ـ ئوتغا تۇشكەن قىل كەبى جانىمنى ئەتتى پىچ- پىچ،
ھەلقە- ھەلقە ئەيلەدى زۇلفى پەرىشان سۈرەتى.
ھالقا ـ ھالقا بۇدۇر چاچلىرى يېيىلىپ تۈرغان سىماسى كۆز ئالدىمدا گەۋدىلىنىپ، جېنىمنى ئوتقا چۈشكەن قىلدەك پۈچىلىۋەتتى.

5ـ خەنجەرى ھىجران ھۇجۇمى ئەيلەدى باغرىمنى چاك،
بىر قىيا باقماق بىلە ئول غۇنچە خەندان سۈرەتى.
قىزىلگۈلنىڭ غۇنچىسىغا ئوخشايدىغان ئۇ گۈزەل يار قىياغىنا بىر باققانىدى، جۈدالىق خەنجىرى ھۇجۇم قىلىپ، باغرىمنى تىلىۋەتتى.

6ـ تىيرە كۆڭلۈمنى مۇنەۋۋەر ئەيلەسە، يوقدۇر ئەجەب،

نەييىرى ئەئزەم بولۇپ خۇرشىدى رەخشان سۈرەتى.
ئۇنىڭ تاۋلىنىپ تۇرغان قۇياشتەك گۈزەل نۇرلۇق سىماسى قاراڭغۇ دىلىمنى « لاپپىدا » يورۇتىۋەتسە، ئەجەب ئەمەس.

7- تەلبە راي ئەتتى كۆڭۈل يادى بىلە مەجنۇن كەبى،
ئەيلەدى ئالەم ئىلىدىن بىزنى پىنھان سۈرەتى.
ئۇنىڭ خىيالى مېنى مەجنۇندەك تەلۋىگە ئايلاندۇرۇپ، ھەممە خەلقتىن ئايرىۋەتتى.

8- رەھىم ئەتىپ مەن تەلبەگە قىلسا ئۆزىنى ئاشكار،
زاھىر ئولغاي ئول پەردىن لۇتفۇ ئىھسان سۈرەتى.
رەھىم قىلىپ، مەن تەلۋىگە جامالىنى بىر كۆرسەتسە، شۇندىلا ئۇ پەردىن مەرھەمەت ۋە ئېھساننىڭ سۈرىتى نامايان بولغان بولىدۇ.

9- ئۆلگۈنچە قىلسام تەلەب ۋەسلى مۇيەسسەرمۇ ئىكىن،
ئەسلىنى تاپماق بەسى مۇشكىلكى ئاسان سۈرەتى.
ئاخىرقى ئۆمرۈمگىچە تىرىشسام ۋەسلىگە يېتەلىشىم مۇمكىنمىكىن. ئۇنىڭ سىماسىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈش ئاسان، لېكىن ئۆزىنى تېپىش ناھايىتى مۇشكۈل.

10- دانە- دانە ئەيلەسەم ئەشكىمنى چۈن ئەبرى بەھار،
كۆزدىن ئاقغان سۇ بولادۇر لەئلى رۇمان سۈرەتى.
كۆزۈمدىن خۇددى باھار بۇلۇتىدىن يامغۇر قويۇلغاندەك تۆكۈلگەن تارام - تارام ياش تامچىلىرى ئانارنىڭ دانىلىرىغا ئوخشاش قىزىل چۈشىدۇ.

11- ئايتىپ- ئايتىپ يىغلاساڭ، مەسئۇد، يوقدۇر ھەمدەمىڭ،
بىدەۋا دەردىڭغە بولماي سەھھەت ئىمكان سۈرەتى.
ئەي مەسئۇد، قانچە قاقشاپ يىغلىغىنىڭ بىلەن يېنىڭدا ھەمنەپەس ئۇلپىتىڭ بولمىسا، بۇ ساقايماس دەردىڭنى داۋالاشنىڭ ئىمكانىيىتىمۇ بولمايدۇ.

- زىيائي

جۇلا چۈشۈرگىسى

ئايتىپ- ئايتىپ يىغلاساڭ، مەسئۇد، يوقدۇر ھەمدەمىڭ،
بىدەۋا دەردىڭغە بولماي سەھھەت ئىمكان سۈرەتى.
- زىيائي.
ئەي مەسئۇد، قانچە قاقشاپ يىغلىغىنىڭ بىلەن يېنىڭدا ھەمنەپەس ئۇلپىتىڭ بولمىسا، بۇ ساقايماس دەردىڭنى داۋالاشنىڭ ئىمكانىيىتىمۇ بولمايدۇ.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەھزۇف
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلۇن

-٧- -٧- -٧- -٧-

سەنەم

1- ئەگىز - ئەگىز تاغ باشىدا چىراق كۆيەدۇر،
چىراق ئەمەس يارنىڭ ئوتى يۈرەك كۆيەدۇر.
ئېگىز تاغنىڭ چوققىسىدا چىراغ كۆيمۇاتىدۇ، ياق،چىراغ ئەمەس، يارنىڭ ئوتى بىلەن تولغان يۈرەك كۆيمۇاتىدۇ.

2- ئەگىز - ئەگىز تاغ باشىدىن سارىلدىم تۈزگە،
قىزىلگۈلنىڭ غۇنچىسىدەك ئەگىلدىم سىزگە.
ئېگىز تاغنىڭ چوققىسىدىن تۆۋەندىكى تۈزلەڭلىككە سىرىلدىم. سىزگە قىزىل گۈلنىڭ غۇنچىسىدەك ئېگىلدىم.

3- قىزىلگۈلنىڭ غۇنچەسىدەك كۆرۈنگەن ياربم،
قىزىق تەنۇر ئاتەشىدەك كۆيۈنگەن ياربم.
- خەلق قوشاقلىرىدىن.
قىزىلگۈلنىڭ غۇنچىسىدەك كۆرۈنگەن كېلىشكەن ياربم، قىزىق تونۇرنىڭ ئوتىدەك كۆيۈنگەن كۆيۈمچان ياربم.

چوڭ سەلىقە

1- جانا، يۈزۈڭنى كۆرگەلى كەلدىم،
شەكەر لەبىڭنى سۆيگەلى كەلدىم.
ئەي جان، جامالىڭنى كۆرگىلى، شېكەر لېۋىڭگە سۆيگىلى كەلدىم.

2- ئەي خاجەئى ھۈسن، بەندەڭ بولايىن،
قۇلدەڭ ئىشىكدە تۇرغالى كەلدىم.
ئەي ھۆسن - جامال، خوجىسى ساڭا قۇل بولاي، ئىشىكىڭدە قۇلدەڭ تۇراي دەپ كەلدىم.

3- ئۇچرادى ناگاھ ئەھلى مۇھەببەت،
قىيمەت بەھانى ئالغالى كەلدىم.
توساتتىن مۇھەببەتنى بىلمىدىغان يار ئۇچراپ قالدى، ئاشىقلار ئىچىدە ئەڭ يۇقىرى باھانى ئالغىلى كەلدىم.
4- مەشرەبكە تەگسە بىر كاسەئى دەۋران،
بەش كۈن جەھاندا تۇرغالى كەلدىم.
- مەشرەب
مەشرەبكە دەۋرنىڭ بىر قەدەھ شارابى تەگسە كۆپايە، بۇ جاھاندا بەش كۈن تۇرغىلى كەلدىم.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى مۇتەقارىبى مۇسەممەنى ئەسلەم
فەئلۇن فەئۇلۇن فەئلۇن فەئۇلۇن
- - v - - - - v - -

كىچىك سەلمقە

بىرىنچى ئاھاڭ

1- يولدا بىر مەھۇەشنىڭ كۆردۈم ئۆزگەچە رەفتارى بار،
باشىدا گۈلگۈن جەلاسى، ئۆشنىدە زۇننارى بار.
يولدا شۇنداق بىر ئايجامالنى كۆردۈمكى، ئۇ بېشىغا گۈل رەڭلىك قالپاق كىيگەن، بويىنىغا زۇننار ئاسقان ھالدا چىرايلىق مېڭىپ كېتىۋاتاتتى.

2- قەتلىئام ئەيلەرگە چىقمىش يانىغا باغلاپ قىلىچ،
ئەڭنىگە كىيگەن غەزەبدىن چەكمەنى گۈلنارى بار.
ئۇ غەزەپتىن پۈتكەن قىزىل چەكمەن كىيىپ، يېنىغا قىلىچ ئاسقىنىغا قارىغاندا، قەتلىئام قىلغىلى چىققان ئوخشايدۇ.

3- دەم بەدەم ئۆرتەپ ۋۇجۇدۇم خىرمەنىن كۈل قىلغالى،
ھەي - ھەي، ئۇل قاتىلنىڭ ئىكى ئاتەشىن رۇخسارى بار.
ۋاي، ۋاي، ئۇ قاتىلنىڭ ئوتلۇق ئىككى مەڭزى ۋۇجۇدۇم خامىنىنى دەمدەم ئۆرتەپ كۈل قىلىۋېتىدىغاندەك قىلىدۇ.

4- شوخلۇقىدىن ئويناشىپ جان ئالسا ھەر دەم كۆزلەرى،
غەم ئەمەستۇر جان بەرۈردە لەئلى شەكەر بارى بار.
ئويناپ تۇرغان كۆزلىرى شوخلۇق قىلىپ جانىنى ئالسا، نېمە غەم، جان بېرىدىغانغا شېكەر تۆكۈلۈپ تۇرىدىغان لەۋلىرى بارغۇ.

5- بۇسە ئىستەپ كۆزلەرىم سۈرسەم ئاياغىن سۈنمادى،
دەدى ئول بىرەھەم كافىر ئىشۋە بىرلە: « نەرى بار ».
« سۆيەي، كۆزۈمگە سۈرتەي » دېسەم، ئايىغىنى سۇنۇپمۇ بەرمىدى. ئۇ رەھىمسىز قارا كۆز يار ناز قىلىپ: « نېرى بار! » دېدى.

6- ئەي مۇسۇلمانلار، ھەزەر ئەيلەپ قاچىڭلار ھەر تەرەف،
دىنىنى غارەت قىلغالى كۆپرەك بۇ گۈن ئازارى بار.
ئەي مۇسۇلمانلار، ھەزەر ئەيلەپ، تەرەپ - تەرەپكە قېچىپ كېتىڭلار، بۇگۈن ئۇ نازىنىن دىنىنى

بۇلاش ئۈچۈن، جازا يۈرۈشى قىلغۇدەك.

7 ـ ئۆلسە مەندەك ئاجىزۇ مەھزۇن گەدا،پەرۋاسى يوق،
بىر قولىدا جامى مەي، بىر ئىلكىدە سەتارى بار.
بىر قولىدا مەي قەدىھى ، يەنە بىر قولىدا ساتارى تۇرۇپتۇ، مەندەك بىچارە ھەسرەتلىك گاداي ئۆلۈپ قالسىمۇ، پەرۋا قىلمايدۇ.

- مەھزۇن.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەھزۇف
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلۇن
-v - - - v - - - v - - - v -

ئىككىنچى ئاھاڭ

1 ـ ئەرزىمنى ئايتاي بادى سەباغا،
بىزدىن دۇئالار ئول دىلرەباغا.
ئەي تاڭ شامىلى، ساڭا ئەرزىمنى بايان قىلاي، مەندىن ئۇ دىلرەباغا سالام دېگىن.

2 ـ كۆزلەرى چوپان، سەرۋى خىرامان،
زۇلفى پەريشان، قاشى قاراغا.
ئۇ كۆزلىرى چولپان، بويى گۈزەل سەرۋى، چاچلىرى بوستان، قارا قاش يارغا تىلەك ـ دۇئايىمنى يەتكۈز .

3 ـ ئۇچدى كۆزۈمدىن ئول پەرى ياڭلىغ،
تاشلادى كەتتى تۇرلۇك بەلاغا.
ئۇ پەرى سۇپەت يار كۆزۈمدىن ئۇچۇپلا كەتتى، مېنى تۇرلۇك بالاغا تاشلاپ قويۇپ كەتتى.

4 ـ دەردى فىراقىڭ ئەيلەدى بىمار،
قايدا بارايىن ئەمدى دەۋاغا.
پىراقىڭنىڭ دەردى مېنى كېسەل قىلىۋەتتى، بۇنىڭغا شىپالىق ئىزدەپ ئەمدى نەگىمۇ بارايي؟

5 ـ ھەجرىڭدە تىنماي قىلىدىم فىغانلار،
يەتتى بۇ نالەم ئەرزۇ سەماغا.
ھىجران ئازابىدا تىنماي نالە قىلدىم، مېنىڭ دات ـ پىغانلىرىم ئاسمان ـ زېمىننى قاپلىدى.

6 ـ قىلغىل تەرەھھۇم، ئەي يارى جانىم،

لايىق ئەمەسمەن جەبرۇ جەفاغا.
ئەي جېنىم ياريم، ماڭا رەھىم قىلغىن، مۇنچىۋالا جەۋر جاپانى مەن كۆتۈرەلمەيمەن.

7- يول بەرمەدىلەر ماڭا رەقىبلەر،
چىقدىم باش ئالىپ ئول كەربالاغا.
رەقىبلەر ساڭا ئېرىشىشىمگە يول قويمىدى، شۇڭا ئەل - جامائەتتىن ئايرىلىپ، بېشىمنى ئېلىپلا كەربالا چۆلىگە چىقىپ كەتتىم.

8- دەردۇ غەم ئىچرە سارغاردى يۈزۈم،
تاپشۇردۇم ئاخىر قادىر خۇداغا.
دەرد ۋە غەم تۈپەيلىدىن چىرايىم سارغايدى، ئاخىرى (ئۆزۈمنى ۋە ئىشلىرىمنى) قۇدرەتلىك خۇداغا تاپشۇردۇم - ئاللاھغا تەۋەككۈل قىلدىم.

9- دىلخەستە مەشرەب قىلماسمۇ فەرياد،
جەللاد كۆزلەرى ئالسا ئاراغا.
- مەشرەب
يارنىڭ جان ئالغۇچى كۆزلىرى ئىسكەنجىگە ئېلىۋالسا، بىچارە مەشرەب پەرياد قىلماي قانداق قىلىدۇ؟

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى مۇتەقارىبى مۇسەممەنى ئەسلەم
فەئلۇن فەئۇلۇن فەئلۇن فەئۇلۇن
- - v - - - - v - -

ئۇچىنچى ئاھاڭ

1- نەرگىسىڭ جادۇسىدىن ھەر دەم يۇرەك قاندۇر ماڭا،
سۇنبۇلۇڭ سەۋداسىدىن خاتىر پەرىشاندۇر ماڭا.
جادۇ كۆزلىرىڭ تۈپەيلىدىن يۇرىكىم ھەمىشە قان، سۇنبۇل چاچلىرىڭنىڭ سەۋداسىدىن كۆڭلۈم پەرىشاندۇر.

2- ئىشقىدىن بىر زىندەگانلىغ ئاڭلادىم، دۇشۋار ئەمىش،
ئەمدى بىر سائەت جۇدا بولماق نە ئىمكاندۇر ماڭا.
ئۇنىڭ ئىشقى تۈپەيلىدىن ھاياتىمنىڭ مۇشكۈل ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغانلىقىنى بىلدىم، ئەمدى ئۇنىڭدىن بىر سائەتمۇ ئايرىلىشىم مۇمكىن ئەمەس.

3- نالە قىلسام ئەردى رەھمى قىلغاي ئەردىڭ، ۋاھ، قەنى،
كىم فىراقىڭ زەئفىدىن بىر چىقماغان جاندۇر ماڭا.

ناله قىلالىغان بولسام، رەھىم قىلار ئىدىڭ، ۋاھ، قېنى شۇ ناله؟ پىراقىڭدا شۇ قەدەر زەئىپلىشىپ كەتتىمكى، تېنىمدە چىقمىغان بىرلا جان قالدى.

4ـ نە قىلاي گۈلشەن تەماشاسىنى، ئەي گۈلچىهره كىم،
باغى رىزۋان ئولسا سەنسىز، بەيتۈل ئەھزاندۇر ماڭا.

ئەي گۈل يۈزلۈك يار، گۈلشەننى تاماشا قىلىپ نېمە قىلاي؟ سەن بولمىساڭ، جەننەت بېغىمۇ ماڭا غەمـ غۇسسه ماكانىدۇر.

5ـ ئەبر ئەمەس هەر دەم دۇرەفشان، ئەي ئايازى، كويىدا،
هالى زارىمنى كۆرۈپ ئەفلاك گىريياندۇر ماڭا.

- ئايازي

ئەي ئايازي، توختىماي ئۇنچه ـ مەرۋايىت تۆكۈۋاتقىنى بولۇت ئەمەس، بەلكى مېنىڭ ئۇنىڭ كوچىسىداخارۇزار يۇرگەن هالىتىمنى كۆرۈپ، يىغلاۋاتقان پەلەكتۇر.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەھزۇف
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلۇن
-v - - - v - - - v - - - v -

تۆتىنچى ئاھاڭ

1ـ ئەي زۇهۇرى ئافتابىڭدىن تۇشۇب ئەئيان ئارا،
زەررە يەكدىغ هەر تەرەف جان ئەۋرۈلۈر تابدان ئارا.

ئەي، جامالىڭ قۇياشىنىڭ نۇرى مەۋجۇتلۇق ئالىمگە چۈشتى، جانلار ئۇنىڭ ئەتراپىدا زەرربچىلەردەك چۆگىلىدى.

2ـ ئەيلەدىڭ بارى ئەمانەتكە ئەمىن ئادەمنىكىم،
بۇ جىهەتدىنىدۇر زۇهۇرىي كامىلىڭ ئىنسان ئارا.

سەن پۈتكۈل ئامانەتنى ئىشەنچلىك ئادەمگە تاپشۇردۇڭ، شۇڭا ئىنساندا سېنىڭ مۇكەممەل قىياپىتىڭ نامايەن بولدى.

3ـ گەر تەجەللىئى جەمالىڭدىن چەمەنده بولماسا،
نه دۇر ئەفغان قىلماغى بۇلبۇلغا هەم بوستان ئارا.

ئەگەر جامالىڭنىڭ نۇرلىرى چىمەنده جىلۋه قىلمىسا، بۇلبۇل نېمه دەپ بوستاندا ناله ـ پىغان قىلىدۇ ؟

4ـ جۇملە ئەشيادۇر نىهالى ئىئتىدالىڭغا تانۇق،
كىمكى ئاربغدۇر ئاڭا بۇ راستدۇر، يالغان ئارا.

پۈتكۈل شەيئىلەر سېنىڭ كېلىشكەن قامىتىڭدىن گۈۋاھلىق بېرىپ تۇرۇپتۇ. كىمكى ھەقنى تونۇسا، بۇ ھەقىقەتنى ھەر قانداق ئەھۋالدا (ھەتتا يالغان نەرسىلەر ئارىسىدا قالغاندىمۇ) ھېس قىلالايدۇ.

5ـ تا سەنىڭ سەۋدايى زۇلفۇڭ تۈشكەلى ھەر باشغا،
يۈز تۈمەن غەۋغا تۈشۈپدۇر جۈملە ئىنسۇ جان ئارا.

ھەر بىر كاللىغا سېنىڭ چاچلىرىڭنىڭ سەۋداسى چۈشكەندىن بېرى، پۈتكۈل جانلىقلار ۋە ئىنسانلار ئارىسىدا، يۈز تۈمەن خىل غوۋغا پەيدا بولدى.

6ـ ئول بەلى ھۆكمىدە بولدى جانىمە يۈز مىڭ بەلا،
دەردۇ غەم مەھزۇن كۆڭۈلگە، مېھرى ئىشقىڭ جان ئارا.

غەمكىن كۆڭۈلنىڭ نېسىۋىسى دەرد ۋە غېمىڭ بولدى، مېھرى مۇھەببىتىڭ جان ئىچىدىن ئورۇن ئالدى، جېنىمغا يۈز مىڭ ئاپەت بولىدىغان بۇ ئىشقا « شۇنداق، ئەلھۆكمۇ لىللاھ » دېمەيمۇ بولمىدى.

7ـ مەزھەربي، بولغىل قەنائەت كۇنجىدا، ۋېيرانە تۇت،
زاھىر ئولغاي گەنجلەر شايەد ساڭا ۋېيران ئارا.

ـ مەزھەربي

ئەي مەزھەربي، خارابىيگە ماكانلاش، قانائەت بۇرجەكلىرىدىن ئورۇن ئال، بەلكىم خارابىيلار ئارىسىدىن ساڭا خەزىنىلەر ئۇچراپمۇ قالار .

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەھزۇف
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلۇن
ـ ۷ ـ ـ ـ ۷ ـ ـ ـ ۷ ـ ـ ـ ۷ ـ

بەشىنچى ئاھاڭ

1ـ ئەي سەبا، بەرگىل خەبەر، ئول شاھسەۋارىم كەلدىمۇ؟
لۇتف ئەتىپ ھالىم سورارغا ھەمدىيارىم كەلدىمۇ؟

ئەي تاڭ شامىلى، خەۋەر بەرگىنە، مېنىڭ ئۇ چەۋەندازىم كەلدىمۇ، شەپقەت قىلىپ ھالىمنى سوراشقا يۈرتدىشىم كەلدىمۇ؟

2ـ كەلسە يارىم ھەر زەمان غەمكىن كۆڭۈل تاپقاي ئارام،
خەستە كۆڭلۈم شاد ئەتىپ، ئول نەۋ بەھارىم كەلدىمۇ؟

يارىم قاچانلا كەلسە، غەمكىن كۆڭۈل ئارام تاپاتتى. خەستە كۆڭلۈمنى خۇشال قىلىشقا شۇ باش باھارىم كەلدىمۇ؟

3ـ كەلسە ناگاھ بولغۇسى گويا ماڭا فەسلى بەھار،
ئاچىلىپ چۈن لالە ئەھمەر گۈلئۈزارىم كەلدىمۇ؟
ئۇ كەلگەن ھامان، گويا ماڭا باھار پەسلى يېتىپ كەلگەندەك بولىدۇ؛ گۈل يۈزلۈك يارىم قىزىل لالىدەك ئېچىلىپ كەلدىمۇ؟

4ـ فۇرقەتىدە ئۆرتەنىپ، جىسمىم زەئىف ئولدى، نەتەي،
بولغۇسىدۇر دەردىمە دەرمان، يارىم كەلدىمۇ؟
قانداق قىلارمەن، ئۇنىڭ پىراقىدا كۆيۈپ، جىسمىم زەئىپلىشىپ كەتتى؛ بۇ دەردىمگە دەرمان بولىدىغان (كېسىلىمگە شىپا بولىدىغان) يارىم كەلدىمۇ؟

5ـ ۋاسىل ئولسام ھەر زەمان شىرىن لەبىدىن نۇش ئەتىپ،
كامى دىل ھاسىل ئەتىبان روزگارىم كەلدىمۇ؟
ئۇنىڭ ۋىسالىغا يەتكەن زامان، شېرىن لەۋلىرىدىن شوراپ سۆيسەم دەيمەن، مۇرادىمنى ھاسىل قىلىپ، ئۇ دەۋرـ زامانىم كەلدىمۇ؟

6ـ كەيف قىلدىكىم مەنى ئىشقۇ مۇھەببەت بادەسى،
تۇتىئى شىرىن زەبان، كۆزى خۇمارىم كەلدىمۇ
ئىشق ـ مۇھەببەت شارابى مېنى مەست قىلدى، شاھ تۇتىدەك شېرىن سۆزلۈكۈم، خۇمار كۆزلۈكۈم كەلدىمۇ؟

كىچىك سەلىقە چۈشۈرگىسى

7ـ سىدق بىرلە جۈستىجۇ قىل يارنى، ئەي نەۋبەتىي،
قالمادى سەبرۇ تەھەممۇل، ئول نىگارىم كەلدىمۇ؟
ـ نەۋبەتىي
« ئەي نەۋبەتىي، يارنى چىن دىلىڭ بىلەن ئىزدە » دەيدۇ. بىراق، سەۋرـ تاقەت قالمىدى، قاراپ بېقىڭلار، ئۇ گۈزىلىم كېلىپ قالدىمۇـ يا؟

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەھزۇف
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلۇن
ـ ۷ ـ ـ ـ ۷ ـ ـ ـ ۷ ـ ـ ـ ۷ ـ
پىشرەۋ

1ـ بولدى يۈزۈڭدىن ئالەم مۇنەۋۋەر،
قەنى سەنىڭتەك روھى مۇسەۋۋەر.
يۈزۈڭنىڭ نۇرىدىن ئالەم يورىدى، سېنىڭدەك مەنسۇبىيىتى گۈزەل يەنە تېپىلارمۇ!

2ـ سەۋدى بۇ جانىم كۆز بىرلە ئاغزىڭ،
ئانداغكى تۇتى بادامۇ شەكەر.
خۇددى شاتۇتى بادام بىلەن شېكەرنى ياخشى كۆرگەندەك، مېنىڭ بۇ جېنىم كۆزۈڭ بىلەن ئاغزىڭنى ياخشى كۆرۈپ قالدى.

3ـ زۇلفۇڭ بىلە يۈز كەچەيۈگۈندۈز،
لەئلىڭ بىلە سۆز قەندى مۇكەررەر.
چېچىڭ كېچىگە، يۈزۈڭ كۈنگە ئوخشايدۇ؛ لېۋىڭ بىلەن سۆزلىرىڭ بەئەينى قەنتكە ئوخشايدۇ.
4ـ مەن تەشنەلەرگە لەئلىڭ شەرابىن،
بەرگىل، سورايىم چۈن ئابى كەۋسەر.
خۇددى كەۋسەر سۈيىنى تەلەپ قىلغاندەك، مەن تەشنا غا لېۋىڭ شارابىنى بېرىشىڭنى تىلەيمەن.

5ـ گەر شانە قىلساڭ زۇلفۇڭ خەيالىن،
مۇشك ئىلە بولغاي ئالەم مۇئەتتەر.
ئەگەر چاچلىرىڭنى تارىغىدەك بولساڭ، دۇنيا ئىپار بىلەن ئەتىر پۇرىقىغا تولۇپ كېتىدۇ.

6ـ ئاتساڭ كەبۇتەر تەنىنە ئوقنى،
ئانقاي مۇئەللەق ئول دەم كەبۇتەر.
كىرپىك ئوقۇڭنى كەپتەرگە ئاتساڭ، كەپتەر شۇئان موللاق ئېتىپ چۈشىدۇ.

پىشرەۋ چۈشۈرگىسى

7ـ نە تۇرفە ھافىز كۆيسە ھەمىشە،
ئوت ئەرۇر ئاھى، سىينە چۇ مىزمەر.
ـ ھافىز خارەزمىي.
ئاجايىپكى، ھافىزنىڭ ئاھى ئوت، كۆكسى ئىسرىقدان، ئۇ ھەمىشە كۆيۈپ تۇرىدۇ.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى مۇتەقارىبى مۇسەممەنى ئەسلەم
فەئلۇن فەئۇلۇن فەئلۇن فەئۇلۇن
ـ ـ v ـ ـ ـ ـ v ـ ـ

تەئكىد

1ـ شەھسەۋارىم ھەر قاچان جەۋلان قىلۇر،
مەھۋ ئولۇپ بىلمان ئۆزۈمنى، ھەق بىلۇر.
چەۋەندازلارنىڭ شاھى ھەرقاچان جەۋلان قىلىپ چىققىنىدا، ئۆزۈمنى يوقىتىپ قويىمەن،

قالغىنىنى ئاللاھ بىلىدۇ.

2ـ ئاڭا ھەر كۆزكىم تۇشەر، كىرفىكلەرى،
خەستە كۆڭلۈمگە تىكەندەك سانچىلۇر.

ئۇنىڭغا ھەر قېتىم كۆز تاشلىغىنىمدا، كىرپىكلىرى جاراھەتلىك يۇرىكىمگە تىكەندەك سانچىلىدۇ.

3ـ ئاچىلۇر كۆڭلۈم سەمەندى سەيرىدىن،
غۇنچە يەڭلىغكىم سەبادىن ئاچىلۇر.

تاك شامىلى بىلەن غۇنچە ئېچىلغاندەك، ئۇ سەيلىگە ئات سېلىپ چىقسا، كۆڭلۈم ئېچىلىپ كېتىدۇ.

4ـ ئايرىلۇر گويا قۇياشدىن بىر شىھاب،
ئاتى نەئلىدىن ھەر ئوتكىم ئايرىلۇر.

ئېتىنىڭ تاقىسىدىن چىققان ئۇچقۇنلار گويا قۇياشتىن ئايرىلغان يۇلتۇزغا ئوخشايدۇ.

5ـ ئاھ تارتاردا مەگەر جان پىچ ئۇرار،
ئوق ئاتاردا ھەر قاچانكىم قايرىلۇر.

ئوقيا ئوقىنى ئاتقاندا پۇكلىنىپ كەتكەندەك، ھەر ئاھ تارتقىنىمدا جېنىم پۇچىلىنىدۇ.

6ـ تەۋسەنى گەردۇننى مەركەب قىلماكىم،
يەر بىلە راكىبنى ئاخىر تەك قىلۇر.

پەلەكنى ئات قىلىپ مىنمە، چۈنكى ئۇ ئاخىرى مىنگۈچىسىنى يەر بىلەن يەكسان قىلىدۇ. يەنى پەلەك توسۇن ئېتىنى مىنىۋالغىنىڭ بىلەنمۇ، ئاخىر يەر بىلەن يەكسان (تەك) بولىسەن.

7ـ تىز ئەتەر تىغىڭ نەۋائىي ئىشقىنى،
گەرچە ئوت ئۆچەر، ئەگەر سۇ ساچىلۇر.
- نەۋائىي.

گەرچە ئادەتتە سۇ چېچىلسا ئوت ئۆچىدىغان ئىش بولسىمۇ، ئەمما سېنىڭ تىغىڭ نەۋائىينىڭ ئىشقىنى تېخىمۇ كۈچەيتىدۇ، خالاس.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەھزۇف
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلۇن
-٧- - -٧- - -٧- - -٧-

داستان

بىرىنچى داستان

1ـ قايسى گۈلشەننىڭ يۈزۈڭدەك بىر گۈلى رەئناسى بار،
قايسى گۈلنىڭ بىر مەنىڭدەك بۇلبۇلى شەيداسى بار.
قايسى گۈلشەننىڭ يۈزۈڭدەك چىرايلىق گۈلى بار، قايسى گۈلنىڭ مېنىڭدەك ئاشىق بۇلبۇلى بار.

2ـ ھۇر بىرلە جەننەتۇل مەئۋانى كۆڭلۈم نەيلەسۇن،
يارنىڭ كويىدا يۈز مىڭ جەننەتۇل مەئۋاسى بار.
كۆڭلۈم ھۇر بىلەن جەننەت سارىيىنى تىلەپ نېمە قىلسۇن؟ يارنىڭ كوچىسىدا يۈزمىڭلىغان جەننەت قەسىرى بار.

3ـ لەئلىدىن خەتتى بۇدۇر ھەر دەم تىرىكلىككە نىشان،
خۇش نىشانىدۇركى ئىكى قاشىدىن تۇغراسى بار.
ياقۇت لەۋلىرى ئۈستىدىكى مىيىقلىرى ھاياتلىق بەلگىسىدۇر. ئۇ شۇنداق ئېسىل بىر بەلگەدۇركى، ئۈستىگە ئىككى قېشى بىلەن زىننەت بېرىلگەن.

4ـ بىر سۈچۈك سۆز بىرلە ئۆلگەن جىسمىمە بەردىك ھەيات،
لەئلى جانبەخشىدە گويا كىم مەسىھ ئەنفاسى بار.
ئۆلگەن جىسمىمغا بىرلا شېرىن سۆز بىلەن ھاياتلىق بەردىك؛ جان بەخش ئەتكۈچى ياقۇت لېۋىدە ئىيسانىڭ ھېكمەتلىك نەپەسلىرى بار.

5ـ يۈزى ئۇزرە كاكۇلۇ زۇلفىن پەريشان كۆرگەلى،
ئەي سەئىد، ئاشۇفته كۆڭلۈمنىڭ ئەجەب سەۋداسى بار.
ـ سەئىدي.
ئەي سەئىد، ئۇنىڭ گۈزەل كوكۈلا چاچلىرىنى كۆرگەندىن بېرى، پەريشان كۆڭلۈمنىڭ سەۋداسى ئاجايىپ ئۆرلەيدىغان بولۇپ قالدى.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەھزۇف
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلۇن
ـ ۷ ـ ـ ـ ۷ ـ ـ ـ ۷ ـ ـ ـ ۷ ـ

ئىككىنچى داستان

1ـ ئەي سەنەمگە جادۇ كۆزۈڭ سەر فىتنەئى ئاخىر زەمان،
لەبلەرىڭدۇر خەستە كۆڭلۈمگە ھەياتى جاۋدان.
ئەي، سېنىڭ جادۇ كۆزۈڭ ئاخىر زامان پىتنىلىرىنىڭ مەنبەسى، لەۋلىرىڭ بىمار كۆڭلۈمنىڭ ھاياتلىق بۇلىقى.

2ـ ئەي قۇياش يۈزلۈك سەنەم، ھالىم كۆرۈپ رەھىم ئەيلەكىم،
يەتتى كۆككە ھەر نەفەس ھەجرىڭدە فەريادۇ فىغان.
جۇدالىقىڭ تۈپەيلىدىن ھەر نەپەستە چەككەن پەرياد ـ پىغانلىرىم كۆككە يەتتى: ئەي قۇياش يۈزلۈك گۈزەل، مېنىڭ بۇ ھالىمنى كۆرۈپ، رەھىم قىلغىن.

3ـ ئەل ئاراسىدا نەچە سىرىمنى پىنھان ساقلادىم،
بۇ ساربغ يۈز ئاشكارا ئەيلەدى سىررى نىھان.
ئەل ئىچىدە سىرىمنى قانچە يوشۇرۇپ باققان بولسامۇ، سارغايغان بۇ چىرايىم يوشۇرۇن سىرىمنى ئاشكارىلىۋەتتى.

4ـ گەر خەيالىڭ بولسا مېھمان كۆڭلۈم ئۆيىدە دەمى،
ئەيلەگەي يۈز ساری ھەر دەم كۆزلەرىم گەۋھەر فىشان.
ئەگەر خىيالىڭ كۆڭلۈم ئۆيىدە بىر دەم مېھمان بولسىلا، كۆزلىرىم يۈزۈم ئۈستىگە توختاۋسىز گۆھەر چاچىدۇ.

5ـ دەدىم: « ئەي جان، دەردىمە ۋەسلىڭ بىلە بىر چارە قىل »،
كۈلۈپ ئايتۇر:« ئەي ھۇسەينىي، تۇتما مەندىن بۇ گۇمان ».
ـ ھۇسەينىي
« ئەي جېنىم، ۋىسالىڭ بىلەن دەردىمگە بىر يەتسەڭچۇ » دېسەم، ئۇ كۈلۈپ: « ئەي ھۇسەينىي، مەندىن مۇنداق ئۇمىدنى كۆتمە » دەيدۇ.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەھزۇف
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلۇن
ـ ۷ ـ ـ ـ ۷ ـ ـ ـ ۷ ـ ـ ـ ۷ ـ

ئۈچىنچى داستان

1ـ نازلىق دىلبەر، بىر سۆزۈم بار ئايتايىن،

چەرخى فەلەك، كۆر، نە جەفا ئەيلەدى.
بىراۋگە كىيگۈزۈپ تاجى خۇسرەۋىن،
بىراۋنى ئەل ئىچرە گەدا ئەيلەدى.

نازلىق دىلبەر، بىر گېپىم بار ئېيتاي. قارىغىنا، پەلەكنىڭ چاقى قانداق جاپا سالدى - ھە: بىراۋغا بۈيۈك پادىشاھلىق تاجىنى كىيدۈرسە، بىراۋنى ئەل ئىچىدە گاداي قىلدى.

2- فەرھادو شىرىن بىلە ۋامىقۇ ئۇزرا،
ئۇلارنىڭ باشىدا مىڭ تۈرلى سەۋدا.
بارچەنى ئۆلتۈرگەن ۋەفاسىز دۇنيا،
ئاخىرى بارچەنى فەنا ئەيلەدى.

پەرھات - شىرىن، ۋامىق - ئۇزرالارنىڭ بېشىدا مىڭ تۈرلۈك خاپىلىق بار؛ ھەممىنى ئۆلتۈرگەن ۋاپاسىز دۇنيا، ئاخىرى ئۇ ھەممىنى گۇمران قىلدى.

3- ھەزرەتى داۋۇدنىڭ ئوغلى سۇلايمان،
بىلقىسنىڭ ھەجرىندە يىغلادى چەندان.
يەتتۇب ئوغلى ئۇچۇن دىيدەسى گىريان،
يۈسۈفى كەنئاندىن جۇدا ئەيلەدى.

ھەزرىتى داۋۇتنىڭ ئوغلى سۇلايمان بىلقىسنىڭ جۇدالىقىدا كۆپ يىغلىدى؛ ياقۇپ ئەلەيھىسسالام ئوغلى كەنئانلىق يۈسۈپتىن جۇدا بولغىنىدا، كۆز يېشى قىلدى.

4- لەيلايۇ مەجنۇن دەرلەر، ئالەمگە ئۇستاد،
جەھاننىڭ غەمىدىن بولمادى ئازاد.
نازلىق دىلبەر، ئىشىت، بۇ چەرخى ناشاد،
بۇ غەرىب جانىمغا جەفا ئەيلەدى.

- « سەنەۋبەر » داستانىدىن.

« لەيلى - مەجنۇن » ئېيتىدۇ: ئالەمگە ئۇستاز بولغانلارمۇ جاھاننىڭ غېمىدىن خالاس تاپمىغان؛ نازلىق دىلبەر، قۇلاق سال، بۇ خاپىغان پەلەك غېرىپ جېنىمغا جاپا سالدى.

تۆرتىنچى داستان

1- ئىزدەدىم كۆڭلۈمنى جانان گۈلشەنىدە جان بىلە،
نەچە ئاختارسام كەتمىتۇر بۇ كۆڭۈل جانان بىلە.

كۆڭلۈمنى جاناننىڭ گۈلشىنىدىن جان - جەھلىم بىلەن ئىزدىدىم، قانچە ئاختۇرساممۇ تېپىلمىدى، بۇ كۆڭۈل جانان بىلەن كېتىپ قاپتۇ.

2- ئاھ، نەيلەي، جان بىلە قالدى بەدەن، كەتتى كۆڭۈل،
كىم قالىپدۇر بۇ جەھاندا مەن كەبى ئەرمان بىلە.

ئاھ، قانداق قىلاي، جان بىلەن تەن قالدى - يۇ، كۆڭۈل كەتتى. بۇ جاھاندا مەندەك ئارماندا

قالغان كىم بار؟

3ـ خەنجەرى ھىجران ۋۇجۇدۇمنى قىلىپدۇر زەخمناك،
كۆز يولىدىن جارى ئەيلەپ قانىنى يۇپمەن قان بىلە.

ھىجران خەنجىرى ۋۇجۇدۇمنى ياردار قىلغاچقا، كۆزلىرىمدىن قانلىق ياشلىرىمنى ئېقىتىپ، قانىنى قان بىلەن يۇيۇۋاتىمەن.

4ـ ئىشق ۋادىسىدا پۇيە ئەيلەدىم چۈن گەردى باد،
رەشكىدىن ھەردەم ئۆچەشتىم چەرخى سەرگەردان بىلە.

ئىشق ۋادىسىدا خۇددى قۇيۇندەك چۆرگىلەپ يۈردۈم؛ كۈندەشلىكتىن بېشى ئايلانغان پەلەك بىلەن دائىم ئېلىشتىم.

5ـ تىيرى بارانى مەلامەتكە ھەدەف بولدى باشىم،
باشنى باشقارماق بەسى مۇشكىلكى بۇ باران بىلە.

بېشىم مالامەتنىڭ ئوق يامغۇرىغا نىشان بولدى، بۇ يامغۇردا باشنى باشقۇرۇش ناھايىتى قىيىن.

6ـ غەرق ئەتىپدۇر پەيكەرىمنى، ئاھكىم، گىردابى غەم،
كىم سەلامەت قالغۇسى ئالەمدە بۇ تۇفان بىلە.

ئاھ، غەمنىڭ قاينىمى ۋۇجۇدۇمنى غەرق قىلدى، بۇ توپان بالاسى بىلەن جاھاندا كىممۇ ساق قالار؟

7ـ زۇلف قۇللابىغا بۇ جانۇ كۆڭۈل بولدى ئەسىر،
تەلبە قۇشتەك تەلپىنۈر ھەر دەم نەۋا ئەفغان بىلە.

يۈرىكىم بىلەن جېنىم چېچىنىڭ قىسقۇچىغا ئىلىنىپ قالدى. شۇڭا جېنىم ھەمىشە مۇڭلۇق ناله قىلىدۇ، يۈرىكىم تەلۋە قۇشتەك تەلپۈنىدۇ.

8ـ زار مەجنۇنغا ۋىسالى بولسا مۇمكىن، نە ئەجەب،
مەرھەبا قىلسا نىگارى لۇتف ئىلە، ئىھسان بىلە.
ـ نىزارىي

مەندەك زار مەجنۇنغا يار ۋەسلىگە ئېرىشىش مۇمكىن بولۇپ قالسا ۋە نىگارى «خۇش كېلىپسەن» دەپ، رەھىم ـ شەپقەت بىلەن قارشى ئالسىمۇ ئەجەب ئەمەس.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەھزۇف
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلۇن
ـ ۷ ـ ـ ـ ۷ ـ ـ ـ ۷ ـ ـ ـ ۷ ـ

بەشىنچى داستان

1ـ مۇغەننى چەك مەقامى « راك » نى بەزم ئىچرە مەستانە،
ساچىپ ئەربابى مەئنا لەفزىدىن مەجلىسغە دۇردانە.

ئەي سازەندە، بەزمىدە دانالار سۆزىدىن ئۇنچىلەرنى چېچىپ، « راك » مۇقامىنى زوق ـ شوق بىلەن ياڭراتـ.

2ـ سەنى ياد ئەيلەبان مۇڭلۇغ كۆڭۈللەر ئەسرۇ مەھزۇندۇر،
كى سەن ھەم ياد ئەتىپ تۇز « چەببەياد » ئاڭ، بولما بىگانە.

سېنى ياد ئېتىپ مۇڭلۇق كۆڭۈللەر ناھايىتى غەمكىن بولدى؛ سەنمۇ سازىڭنى « چەببەياد » مۇقامىغا تۇز، ئۇنداق ياتلىشىپ كەتمە.

3ـ چىقىپ قايتا نەفەس چىقماقغا بائىس بىلمەسەڭ نەدۇر،
تەرەننۇم قىل « سەگاھ » ئاھەنگى بىرلە نەغمە رىندانە.

نەپەس ئېلىشتىن مەقسەت نېمە؟ بۇنى بىلمىسەڭ، « سەگاھ مۇقامى » ئاھاڭى بىلەن نەغمە قىلىپ، مەردانىلىق بىلەن كۆيلە.

4ـ كۆڭۈل چۈن مۇزتەربدۇر، تۆرت مەزھەبدىن نەدۇر مەقسەد،
ئىشتىكىل « چەھارگاھ » نى فەھم قىلغىل سىررى مەيخانە.

« تۆرت مەزھەپتىن مەقسەت نېمە بولغىيدى؟ » دەپ كۆڭۈل ئىزتىراپلىققا چۆمۈلگەندە، «چەھارگاھ» مۇقامىنى ئاڭلاپ، مەيخانا سىرلىرىنى چۈشەنگەن.

5ـ كۆڭۈل مۈلكىنى شاھەنشاھى ئىشقىڭ چۈن مەقام ئەتتى،
ئاچىپ يۈز پەنجگاھ نەققارەسىن ئۇرغىلكى فەرزانە.

كۆڭۈل مەملىكىتىگە ئىشقىڭ خاقانى ئورۇنلاشتى. ئەمدى پەيزىڭ بىلەن، «پەنجگاھ» ناغرىسىنى دانالارچە چالغىن.

6ـ ئەرۇر ئىشق ئەھلى كۆپ مەھزۇن باقىپ پەرگارى لەئلىڭغە،
چەكىپ « ئوششاق » ناخۇن بىرلە قىلغىل راست دىۋانە.

ئاشىقلار چىرايلىق لېۋىڭنى كۆرگەندىن بۇيان، ناھايىتى قايغۇلۇق. ناخۇنۇڭ بىلەن « ئوششاق» مۇقامىنى چېكىپ، ئۇلارنى راسا سەۋدايى قىلمۇەت.

7ـ زىلەيخايى جۇنۇن لەشكەر چەكىپ ئەيلەر سەياسەت كۆپ،
« بايات » ئاھەنگىدىن تاشلارمۇسەن كۆڭلۇمنى زىندانە.

جۇنۇن زىلەيخاسى لەشكەر تارتىپ، ماڭا كۆپ ھەيۋە ـ قەھر قىلىدۇ؛ ئەمدى سەن « بايات » مۇقامىنىڭ مۇڭ ـ زارى بىلەن كۆڭلۇمنى زىندانغا تاشلىماقچىمۇ؟

8 ـ بۇ بەزم ئەھلىگە غەفلەت لەشكەرى يەغما تەرەننۇمدۇر،
كەرەك « نەشئاۋەرەك " تىغى بىلە جەۋلانى مەردانە.

بۇ بەزمىدىكىلەرگە غەپلەت لەشكىرى ھۇجۇم قىلسا، « نەشئاۋەرەك » (مۇشاۋەرەك) تىغىنى كۆتىرىپ، مەردانە جەۋلان قىلىش كېرەك.

9 ـ تەكەللۇم ئىستەبان شىرىن لەبىڭدىن بىنەۋا بولغاچ،
كۆيەرمىز بىر « نەۋا » ئۈمىدىدە بىز جەمئىي پەرۋانە.

شىرىن لېۋىڭدىن بىرەر جۈملە ئاڭلاش ئۈمىدىدە بىچارە بولۇپ قالغان ۋاقتىمىزدا، ھەممىمىز پەرۋانە بولۇپ، بىر « ناۋا » ئارزۇسىدا كۆيىمىز.

10 ـ دەسۇن كۆڭلۈم مەقامى ئەجز ئارا « ئۆز ھال » ىنى، ناقىس،
«ئەجەم » بىرلە « ئىراق » ئەھلى بۇ سىرنى بىلمەسۇن يانە.
ـ ناقىسي.

ناقىسنىڭ دىلى ئاجىزلىق ئورنىدا تۇرۇپ، « ئۆزھال » ىنى ئېيتسۇن، لېكىن، «ئەجەم» بىلەن «ئىراق» ئەھلى بۇ سىرنى بىلىپ قالمىسۇن.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى ھەزەجى مۇسەممەنى سالىم
مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن
ـ ـ ـ v ـ ـ ـ v ـ ـ ـ v ـ ـ ـ v

مەشرەب

بىرىنچى مەشرەب

1 ـ گويا كى كۆڭۈل سەرھەدى باغى ئەلەمىمدۇر،
ئاشىقمەنۇ دۇنيانى سۇ ئالسا نە غەمىمدۇر.

دىلىم گويا كى دەر ـ ئەلەمنىڭ بېغىدۇر. مەن بىر ئاشىق، دۇنيانى سۇ باسقىنىدىن پەرۋايىم يەلەك.

2 ـ بەرقىكى فەلەككە چەكەدۇر شۇئلەئى ئاھىم،
فەردايى قىيامەتدە نىشانى ئەلەمىمدۇر.

يەلەكتە چېقىۋاتقان چاقماق ئاھىمنىڭ يالقۇنىدۇر. ئۇ قىيامەت كۈنى بۇ دۇنيادا تارتقان دەرد ـ ئەلەملىرىمنىڭ بەلگىسى بولىدۇ.

3 ـ يول باشلاغۇچى، كەئبە تەۋافىغا نە ھاجەت،
ھەر خارۇ خەسى دەشتى سەۋادى ھەرەمىمدۇر.

كەبە تاۋېپىغا ۋە يول باشلىغۇچىغا ئېھتىياجىم يوق، بايا ۋاندىكى ھەر بىر تىكەن ۋە خەس ـ

خەشەكلەر مېنىڭ ھەرىممىدىن نىشاندۇر.

4- زىرۇ زەبەرى خالۇ خەتتىڭ بىرلە مۇزەييەن،
رۇخسارۇ قاشىڭ سۇرەتى لەۋھى قەلەمىمدۇر.

ئاستى خال، ئۈستى مىيىمقلىرىڭ بىلەن زىننەتلەنگەن جامالىڭ ۋە قېشىڭ مېنىڭ «لەۋھى قەلەم» نىمىڭ سۇرىتىدۇر.

5- زۇننارىنى بوينۇمغا سالىپ قىلدى بەرھەمەن،
ئەي تەلبە زەللىي، نە ئاجايىب سەنەمىمدۇر.
- زەللىي.

ئەي تەلۋە زەللىي، ئۇ شۇ قەدەر ئاجايىپ سەنەم (بۇت) كى، زۇننارىنى بوينۇمغا سېلىپ، مېنى بەرھەمەن (بۇتپەرەس) قىلىۋەتتى.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى مۇجتەسسى مۇسەممەنى ئەخرەب مەكفۇفى مەھزۇف
مەفئۇلۇ مەفائىيلۇ مەفائىيلۇ فەئۇلۇن
- - v v - - v v - - v v - -

* * * *

1- ساڭا يۇز شۇكۇر، يا رەب، بىزگە ئادىل پادىشاھ قىلدىڭ،
فەقىر، مىسكىنغە ئول ئابدۇررەشىد خاننى پەناھ قىلدىڭ.

ئەي پەرۋەردىگار، ساڭا يۇز قېتىم شۇكرى، بىزگە ئادىل پادىشاھ بەردىڭ، ئابدۇررەشىدخاننى بىز پەقىر - مىسكىنلەرگە باشپاناھ قىلدىڭ.

2- نەفسىي، كەچە- گۈندۈز شۇكرى قىل تەڭرى تەقەددۇسغا،
كى شاھىڭ ھەققىدە قىلماي دۇئا، قاتىغ گۇناھ قىلدىڭ.
- نەفسىي .

ئەي نەفسىي، مۇقەددەس تەڭرىگە كېچە - كۈندۈز تەشەككۇر ئېيت، شاھىڭ ھەققىدە دۇئا قىلمىساڭ، قاتتىق گۇناھ قىلغان بولىسەن.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى ھەزەجى مۇسەممەنى سالىم
مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن
- - - v - - - v - - - v - - - v

* * * *

1ـ ھەق يولىدا جان كەچىپ بىر جۇستىجۇيى قىلمادىم،
تەۋبە سۇيىدىن تەنىمنى شۇستىشۇيى قىلمادىم.
ھەق يولىدا جان تىكىپ ئىزدىنەلمىدىم، توۋا سۇيى بىلەن تېنىمنى يۇيۇپ پاكلىيالمىدىم.

2ـ ۋاھ، نەچۈك مەقبۇل بولغاي بۇ نەمازىمكىم مەنىڭ،
چۈنكى خۇنابى جىگەر بىرلە ۋۇزۇيى قىلمادىم.
ئاھ، بۇ نامىزىم قانداقمۇ قوبۇل بولسۇن، چۈنكى سۇ ئورنىدا جىگەر قېنىم بىلەن تاھارەت ئالالمىدىم.

3ـ ئۆتدى ئۇمرۇم دۇنيانىڭ مەسلەھەتىدىن، ۋادەرىغ!
ئاخىرەت ئەسبابىدىن بىر تار مۇيى قىلمادىم.
ۋاي ئېسىت، ئۆمرۈم بۇ دۇنيانىڭ ئىشلىرى بىلەنلا ئۆتۈپ كەتتى، ئاخىرەت ئۈچۈن، قىلچىلىكمۇ تەييارلىق قىلالمىدىم.

4ـ كەچەلەر خەستە كۆڭۈل غەمكىن ئۆلۈم قورقۇنچىدىن،
كۆز ياشىم بىرلە يۈزۈمگە ئابىرويى قىلمادىم.
جاراھەتلەنگەن كۆڭلۈم كېچىلىرى ئۆلۈم ۋەھىمىسىدىن غەمگە چۆمۈش بىلەن ئۆتتى، كۆز ياشلىرىم بىلەن ئىبادەت قىلىپ، يۈزۈمنى يورۇق (ئۆزۈمنى ئابرويلۇق) قىلالمىدىم.

5ـ ئەي رەشىدىي، سەن ئۆزۈڭنى بىھۇدە ئاشىق دەمە،
ئىشقنىڭ مەيدانىدا بىر ھايى ـ ھۇيى قىلمادىم.
ـ رەشىدىي.
ئەي رەشىدىي، سەن ئۆزۈڭنى ھېچ نېمىدىن ھېچ نېمە يوقلا ئاشىق دەۋالما، چۈنكى ئىشق مەيدانىدا بىرەر قېتىم « ھاي ـ ھۇي » دېگۈدەك ئىش قىلىپ باقمىدىڭ.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەھزۇف
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلۇن
-v - - -v - - -v - - -v -

ئىككىنچى مەشرەب

1ـ يانە ياز بولدىيۇ تاپتى بوستان نەشۋۇ نەما،
ئەي نەسىمى روھپەرۋەر، خەيرى مەقدەم، مەرھەبا.
يەنە ياز كەلدى، بوستاندا ھاياتلىق ئويغاندى؛ ئەي جان بېغىشلىغۇچى باھار شامىلى، قۇتلۇق قەدىمىڭگە مەرھابا.

2ـ ئەمدى خۇشتۇر ماھپەيكەرلەر بىلە گۇلگەشتكىم،

باغى رىزۋانتەك چەمەن بولدى لەتىفۇ جانفىزا.

بۇ ئاي يۇزلۈكلەر بىلەن گۈل سەيلىسى قىلىدىغان ئېسىل پەيت؛ چىمەنلەر جەننەتتەك گۈزەل، ھاياتبەخشلىك پەيزىگە چۆمدى.

3- ئۇشمۇنىڭتەك فەسلدە مەن ۋەسلى دىلبەردىن يىراق،
ئەسرۇ زۇلم ئولغاي، ئىلاھا، تۇتماسۇن تەڭرى رەۋا.

مۇشۇنداق پەسلدە مەن دىلبەرنىڭ ۋىسالىدىن يىراقتا قالدىم. ئەي، ئاللاھ، بۇنچىۋالا قانتىق زۇلۇمنى ماڭا راۋا كۆرمە.

4- گەرچە بار ئەردى بۇرۇن ئەندەك غۇبارى خاتىرىم،
شۇكر لىللاھكىم، مۇيەسسەر بولدى ئەنۋائى سەفا.

بۇرۇن گەرچە دىلىمدا ئاز - پاز غۇبار بولسىمۇ، ئاللاھقا شۇكۇركى، شۇ ئاندا مەن پۈتۈنلەي پاكلىققا مۇيەسسەر بولدۇم.

5- خاھ ئۆلتۈر، خاھ تىرگۈز، ئىختىيار ئىلكىڭدەدۇر،
ئول سەنىڭ نازۇ ئىتابىڭغا مەنىڭ جانىم فىدا.
- گەدائىي .

سېنىڭ ناز- كەرەشمەڭ ۋە قەھر- غەزىپىڭگە جېنىم پىدا بولسۇن، مەيلى ئۆلتۈر ياكى تىرىلدۈر ئىختىيار ئۆزۈڭدە.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەھزۇف
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلۇن
-v - - - v - - - v - - - v -

پەنجگاھ مۇقامىنىڭ تېكىست ئالاھىدىلىكلىرى

پەنجگاھ مۇقامى تېكىستى ئۈستىدىمۇ، «ئومۇمىيەتلىك ئالاھىدىلىكلەر» ۋە «خاس ئالاھىدىلىكلەر» دېگەن ماۋزۇ ئاستىدا قىسقىچە مۇلاھىزە يۈرگۈزۈپ ئۆتىمىز:

ئومۇمىيەتلىك ئالاھىدىلىكلەر

پەنجگاھ مۇقامى تېكىستلىرىنى ئون ئىككى مۇقام ئىچىدىكى باشقا مۇقاملارنىڭ تېكىستلىرى بىلەن سېلىشتۇرغاندا، ئومۇمىيەت جەھەتتىن تۆۋەندىكىدەك مۇھىم ئالاھىدىلىكلەرگە ئىگە ئىكەنلىكى كۆرۈلىدۇ:

بىرىنچى. پەنجگاھ مۇقامى تېكىستلىرى « چوڭ نەغمە » قىسمى 216 مىسرا، « داستان » قىسمى بەش داستان 92 مىسرا ۋە « مەشرەب » قىسمى ئىككى مەشرەب 34 مىسرا بولۇپ، جەمئىي 342 مىسرا شېئىردىن تەركىب تاپقان بولۇپ، ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامىنىڭ ئىچىدە، تېكىست ھەجمى جەھەتتە راك مۇقامىدىن قالسىلا 2- ئورۇندا تۇرىدۇ.

ئىككىنچى. پەنجگاھ مۇقامى تېكىستلىرى ئۇچۇن، ئەلىشىر نەۋائىي (ئىككى غەزەل)، مەشرەب (ئىككى غەزەل)، نەۋبەتىي (ئىككى غەزەل)، مەھزۇن (ئىككى غەزەل)، ھافىز شىرازىي (بىر غەزەل)، مەشھۇرىي (بىر غەزەل)، زىيائىي (بىر غەزەل)، ئايازىي (بىر غەزەل)، مەزھەرىي (بىر غەزەل)، زەلىلىي (بىر غەزەل)، ھافىز خارەزمىي (بىر غەزەل)، سەئىدىي (بىر غەزەل)، ھۇسەينىي (بىر غەزەل)، نىزارىي (بىر غەزەل)، ناقىسىي (بىر غەزەل)، نەفىيسىي (بىر غەزەل)، رەشىدىي (بىر غەزەل) ۋە گەدائىي (بىر غەزەل) بولۇپ، جەمئىي 18 شائىرنىڭ 22 پارچە غەزىلى بېرىلگەن. مەزكۇر22 غەزەلنىڭ 8 دانىسىنى، يەنى پۈتكۈل غەزەللەرنىڭ ئۈچتىن بىر قىسمىنى ئەلىشىر نەۋائىي، مەشرەب، نەۋبەتىي ۋە مەھزۇن تۆرت شائىرنىڭ غەزەللىرى تەشكىل قىلغان. قالغان 14 شائىرنىڭ بىردىن غەزىلى ئورۇن ئالغان. دېمەك، ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامىنىڭ بەشىنچىسى بولغان پەنجگاھ مۇقامى تېكىستلىرىدە، جەمئىي 18 نەپەر كلاسسىك شائىرنىڭ، يەنى باشقا مۇقام تېكىستلىرىگە قارىغاندا نىسبەتەن كۆپ ساندىكى شائىرنىڭ بىر- بىرسىدىن رەڭدار گۈزەل غەزەللىرىنىڭ ئورۇن ئالغانلىقى مۇھىم بىر ئالاھىدىلىك بولۇپ كۆرۈلىدۇ.

ئۈچىنچى. پەنجگاھ مۇقامىنىڭ « داستان » قىسمىدا جەمئىي بەش داستان بولۇپ، بۇلارنىڭ ئىچىدە، بىرىنچى داستان شائىر سەئىدىنىڭ "قايسى گۈلشەننىڭ سەنىڭدەك بىر گۈلى رەئناسى بار" مىسراسى بىلەن باشلىنىدىغان بەش بېيىتلىك بىر غەزىلدىن ؛ ئىككىنچى داستان بولسا، شائىر ھۇسەينىنىڭ "ئەي سەنىڭ جادۇ كۆزۈڭ سەر فىتنەئى ئاخىر زەمان" مىسراسى بىلەن باشلىنىدىغان بەش بېيىتلىك بىر غەزىلدىن ؛ ئۈچىنچى داستان ئۇيغۇر ئەل ئىچى داستانلىرىدىن بولغان مەشھۇر "سەنەۋبەر" نىڭ "نازلىق دىلبەر بىر سۆزۈم بار ئايتايىن" مىسراسى بىلەن باشلىنىدىغان جەمئىي ئون ئالتە مىسرالىق پارچىسىدىن ؛ تۆرتىنچى داستان شائىر نىزارىنىڭ "ئىزدەدىم كۆڭلۈمنى جانان گۈلشەندە جان بىلە" مىسراسى بىلەن باشلىنىدىغان سەككىز بېيىتلىك گۈزەل بىر غەزىلدىن ؛ بەشىنچى داستان بولسا، شائىر ناقىسىنىڭ "مۇغەننىي چەك مەقامى راكنى بەزم ئىچرە مەستانە" مىسراسى بىلەن باشلىنىدىغان ساق ئون بېيىتلىك تولىمۇ لەۋەن بىر غەزىلدىن تەركىب تاپقاندۇر.

روشەنكى، مەزكۇر مۇقام تېكىستىدە، جەمئىي بەش داستاننىڭ تۆرتىنى كلاسسىك شائىرلارنىڭ شېئىرلىرى ئىگىلەپ تۇرغانلىقى ئالاھىدە كۆزگە چېلىقىپ تۇرىدۇ.

تۆرتىنچى. پەنجگاھ مۇقامىنىڭ «مەشرەب» قىسمى ئىككى مەشرەبتىن تەركىب تاپقان بولۇپ، بىرىنچى مەشرەبتە، كلاسسىك شائىرلىرىمىزدىن زەلىلىنىڭ "گويا كى كۆڭۈل سەرھەدى باغى ئەلەمىدۇر" مىسراسى بىلەن باشلىنىدىغان بەش بېيىتلىك بىر غەزىلى، شائىر نەفىيسىنىڭ "ساڭا يۈز شۈكر يا رەب، بىزگە ئادىل پادىشاھ قىلدىڭ" مىسراسى بىلەن باشلىنىدىغان ئىككى بېيىتلىك قىممەتلىك بىر غەزىلى، شۇنداقلا شائىر رەشىدىنىڭ "ھەق يولىدا جان كەچىپ بىر جۇستىجۇيى قىلمادىم" مىسراسى بىلەن باشلىنىدىغان بەش بېيىتلىك يارقىن بىر غەزىلى ئوقۇلىدۇ. ئەمدى، ئىككىنچى مەشرەبتە بولسا، شائىر گەدائىنىڭ "يانا ياز بولدىيۇ تاپتى بوستان نەشۇۇ نەما" مىسراسى بىلەن باشلىنىدىغان بەش بېيىتلىك پاساھەتپەرداز بىر غەزىلى تەرەننۇم قىلىدۇكى، بۇ غەزەللەرنىڭ بىر-بىرىدىن گۈزەل ئېچىلغان خۇشپۇراق گۈللەردەك ھۇزۇرى ئوقۇغۇچىنى ئىختىيارسىز مەستخۇش قىلىدۇ.

بەشىنچى. پەنجگاھ مۇقامىنىڭ «سەنەم» قىسمىغا ئۇيغۇر خەلقىنىڭ "ئەگىز-ئەگىز تاغ باشىدا چىراق كۆيەدۇر" مىراسى بىلەن باشلىنىدىغان ئۇچ بېيىتلىك ئارامبەخش بىر قوشىقى بېرىلگەن بولۇپ، ئوقۇغان كىشىنىڭ كۆز ئالدىدا، بۇ قوشاقتا جور بولغان ھالدا لەرزان ئۈسسۇل ئويناۋاتقان سەنەم قىزلارنىڭ سىيماسى دەرھال نامايان بولىدۇ.

خاس ئالاھىدىلىكلار

بەشىنچى مۇقام پەنجگاھ مۇقامى تېكىستلىرى باشقا مۇقام تېكىستلىرىگە ئوخشاشلا ئوتتۇرا قەدىم زامان ئاتاقلىق شائىرلىرىمىز يازغان كلاسسىك يازما شېئىرلار بىلەن ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىغا مەنسۇپ بولغان قوشاقلار ۋە خەلق داستانلىرىدىن تەركىب تاپقان.ئەمدى، خاس ئالاھىدىلىكلەر دېگەندە، ھەر قايسى كلاسسىكلار شېئىرلىرىنىڭ ئۆزگىچە خۇسۇسىيەتلىرى ۋە خەلق قوشاقلىرى ۋە داستانلىرىدا گەۋدىلىنىپ تۇرىدىغان ئۆزگىچىلىكلەر كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

بىز بۇ پاراگراپتا، نۇقتىلىق قىلىپ، ئاتاقلىق كلاسسىكلىرىمىزدىن مەشھۇرىي، نىزارىي ۋە ناقىسىيلارنىڭ ئۆرنەك غەزەللىرى ئۈستىدە قىسقىچە مۇلاھىزە يۈرگۈزۈپ ئۆتىمىز.

بىرىنچى.كلاسسىك شائىرىمىز مەشھۇرىينىڭ « جۇنۇن دەشتىدە بىزنى بىر گۈرۈھ ئاۋارەلەر دەرلەر » مىسراسى بىلەن باشلىنىدىغان ئون بىر بېيىتلىك غەزىلى تارىختىن بۇيان، پەنجگاھ مۇقامىنىڭ تېكىستلىكىدە، «چوڭ نەغمە» بۆلىكىنىڭ مۇقەددىمە غەزىلى قىلىپ ئوقۇلۇپ كەلگەن بولۇپ، ئۇنىڭدا، بىر توپ مۇھەببەت سەۋدالىرىنىڭ ئاچچىق-چۈچۈكلۈك بىلەن تولغان قىسمىتى گۈزەل شېئىرىي تىل بىلەن لەۋەن بايان قىلىنغاندۇر. ئالايلۇق:

1 ـ جۇنۇن دەشتىدە بىزنى بىر گۈرۈھ ئاۋارەلەر دەرلەر،
مۇغىيلان خار ـ خارىدىن ئايىغى يارەلەر دەرلەر.

يېشىمى: كىشىلەر بىزنى « يانتاق تىكەنلىرىدىن ئايىغى يارىلانغان، جۇنۇن (مەجنۇنلۇق، ساراڭلىق) چۆلىدە يۈرىدىغان بىر توپ سەرگەردانلار » دەيدۇ.

شەرھ: بىز شۇنداق ئادەملەرمىزكى، بىزنى كۆرگەنلەر: «ھە، بۇلار بولسا، ئىشق-مۇھەببەت بالاسىغا گىرىپتار بولغاچ، ساراڭلىق چۆلىدە يۈرۈپ، يانتاق تىكەنلىرىدىن ئايىغى يارىلانغان بىر توپ سەرگەردانلار» دېيىشىدۇ.

2ـ بەلا ياغسا باشىمىزغا دەم ئالماي دەۋرى گەردۇندىن،
ربزا بەرگەن قەزاغا ئاشىقى بىچارەلەر دەرلەر.

ئايلانغۇچى پەلەكتىن بېشىمىزغا توختىماي بالايىئاپەت ياغسا: « قازاغا رازىلىق بەرگەن (تەقدىرگە بويۇن سۇنغان) بىچارە ئاشىقلار » دەيدۇ.

شەرھ: ئايلىنىپ، دەۋر قىلىپ تۇرىدىغان بۇ پەلەك، بۇ زامان بىزگە بەكمۇ ياخشى كۆزى بىلەن قاراپ كەتمەيدۇكى، بېشىمىزغا بالا ـ قازالارنى تۆشمۇ تۆشتىن ياغدۇرۇپ تۇرىدۇ. بىراق، بىز بۇنىڭغا پىسەنت قىلىپمۇ كەتمەيمىز. بىزنى بۇ ھالدا كۆرگەنلەر: «ھە، بۇلار تەقدىرگە تەن بەرگەن، قازاغا رازى بولۇپ، ‹ئەلھەمدۇ لىللاھ!› دەپ قويۇپ يۈرۈپبرىدىغان بىچارە ئاشىقلار» دېيىشىدۇ.

3ـ كۆرۈپ مەيخانە ئىشىكىدە غەزەلخانۇ گىرىبان چاك،
مۇغانىنىڭ قىزىغە ئاشىق ياقا سەد پارەلەر دەرلەر.

مەيخانە ئىشىكى ئالدىدا، ياقىلىرىمىز يىرتىلغان ھالدا غەزەل ئوقۇۋاتقانلىقىمىزنى كۆرگەنلەر : «مەيپۇرۇشنىڭ قىزىغا ئاشىق بولغان يىرتىق ياقىلار (ۋەيرانىيلار) » دەيدۇ.

شەرھ: ئىشق ـ مۇھەببەت ھەلەكچىلىكى بىزنى شۇنداق قىلىپ قويغانكى، بەزىدە، دەرغەزەپتىن ياقىلىرىمىزنى يىرتىپ تاشلاپ، مەيخانا ئىشىكى ئالدىغا توپلىشىپ، ئۆزۈن ـ قىسقا ئاۋازدا ناخشا توۋلاپمۇ قالىمىز. بىزنى بۇ ھالدا كۆرگەنلەر: «ھە، بۇلار ئاشۇ مەيپۇرۇشنىڭ قىزىغا ئاشىق بولۇپ قالغان يىرتىق ياقىلىق ۋەيرانىلار» دېيىشىدۇ.

4ـ فەتىلە ساچلارىمىزنى،كۆرۈبان قاشلارىمىزنى،
قارا گۈن باشىدا بىر نەچە بەختى قارەلەر دەرلەر.

چىگىشلەشكەن چاچلىرىمىزنى، كىرلەشكەن قاشلىرىمىزنى كۆرگەنلەر بىزنى « بېشىغا قارا كۈن چۈشكەن بىر نەچچە بەختى قارالار » دەيدۇ.

شەرھ: مۇرادسىزلىق ئىنسانىنى ۋەيرانە، ۋەيرانە تۇرمۇش بولسا ئادەمنى چۈشكۈن ۋە ھورۇن قىلىپ قويىدىكەنكى، بەزىدە يۈزىمىزنى يۇيۇشقىمۇ ئېرىنىپ قالىمىز. بۇ ھالدا، چىگىشلەشكەن چاچلىرىمىزنى، كىرلەشكەن قاشلىرىمىزنى كۆرگەنلەر بىزنى: « ھەي... بۇلار شۇ بېشىغا قارا كۈن چۈشكەن بىر نەچچە بەختى قارالارغۇ » دېيىشىدۇ.

5ـ سەرۇ سامانىمىزنى سورىماغىل بىز بىنەۋالارنىڭ ،
فەلەك گەردىشلەرىدىن گۈنلەرى دۈشۋارلەر دەرلەر.

بىز بىچارىلەرنىڭ ھال ـ كۈنىمىزنى سورىمايلا قوي، بىزنى « پەلەكنىڭ تەتۈرلىكىدىن كۈنى دىشۋارچىلىقتا قالغانلار » دەيدۇ.

شەرھ: بىزنىڭ ئەھۋالىمىز ھەقىقەتەنمۇ بەك رەپەرەپ. شۇڭا، بىز بىچارىلەرنىڭ ھال ـ كۈنىمىزنى سورىمايلا قوي، بىزنى بۇ ھالدا كۆرگەنلەر پەقەت: « پەلەكنىڭ تەتۈرلىكىدىن، قىسمەتنىڭ رەھىمسىزلىكىدىن ھەر بىر كۈنى دىشۋارچىلىقتا ئۆتىدىغانلار » دېيىشىدۇ شۇ.

6ـ سارىغ چىھرە بىلەن كاھى يۈزۈمگە گەر باقىپ ھەر دەم،
كى گۈلرۇخلار فىراقىدا خەزان رۇخسارەلەر دەرلەر.

سامانىدەك سىرىق يۈزۈمگە بىر قاراپلا: «گۈلىيۈزلۈكلەرنىڭ پىراقىدا چىرايى سارغايغانلاردىن ئىكەن» دەيدۇ.

شەرھ: يالغۇز مېنى ئالساق، مېنىڭ بۇ سامانىدەك سىرىق يۈزۈمگە بىر قاراپلا، كىشىلەر: «ھە بۇ كىشى ئاشۇ گۈلىيۈزلۈكلەرنىڭ پىراقىدا جۈدەپ، چىرايى سارغىيىپ كەتكەنلەردىن ئىكەنغۇ» دەپ كېتىشىدۇ.

7ـ قاچانكىم ئاقبۇرۇت ئابىد قاشىغا بارغۇمىز،بىزنى ـ
قارا قاشلار قاشىدا دەر ـ بەدەر ئاۋارىلەر دەرلەر.

قاچانكى ئاقبۇرۇت موللامنىڭ قېشىغا بېرىپ قالساق، بىزنى « قارا قاشلار كويىدا ئىشكىمۇ ئىشىك يۈرگەن سەرگەردانلار » دەيدۇ.

شەرھ: قاچانكى ھېلىقى ئاقبۇرۇت ئىبادەتكار ئالىم ئاكىمىزنىڭ يېنىغا بېرىپ قالساق، ئۇ بىزنى تونۇيدۇ ۋە « ھە، بۇلار ئاشۇ قارا قاش گۈزەللەرنىڭ كوچىسىدا ئىشكىمۇ ئىشىك قاتراپ يۈرگەن سەرگەردانلار شۇغۇ» دەيدۇ.

8ـ كۆرۈپ ئەئزايىمىزنى زەخمىلىك ئەھلى تەمەشا كىم.
پەرىلەر كويىدا ئاۋارەئى سەنگسارەلەر دەرلەر.

زەخمىلىك ئەزايىبەدىنىمىزنى كۆرگەن تاماشىچىلار، بىزنى « پەرىلەر كوچىسىدا چالما ـ كېسەك قىلىنغان سەرگەردانلار » دەيدۇ.

شەرھ: ئاشىق بولماق ئاسان ئىش ئەمەسكى، بەزىدە مەشۇقەلىرىمىزنىڭ كوچىسىلىق ئۇششاق بالىلارنىڭ چالما ـ كېسەك قىلىشىغا ئۇچراپ تۇرىمىز. بۇ ھالدىن كېيىنكى زەخمىلىك ئەزايىبەدىنىمىزنى كۆرگەن تاماشىچى خەقلەر بىزنى: « ھە بۇلار ھېلىقى پەرىلەر كوچىسىدا چالما ـ كېسەك قىلىنغان سەرگەردانلار بولمايچۇ» دېيىشىدۇ.

9ـ گەر ئىھسان قىلماسا دەرۋىشلەرگە ئەھلى نىئمەتلەر،
گەۋھەر خىرمەنلەرنى تۈدەئى سەنگخارەلەر دەرلەر.

ئەگەر نېمەت ئىگىلىرى دەرۋىشلەرگە خەير ـ ساخاۋەت قىلمىسا، ئۇلارنىڭ گۆھەردىن دۆۋىلەنگەن خامانلىرىنى « تاش دۆۋىسى » دەپ ھېسابلىسا بولىدۇ.

10ـ باشىمىزدا كۆرۈپ نەشئە، قولىمىزدا كۆرۈپ ساغەر،
قۇتۇلغان يۇز جەھان غەمدىن نەچە مەيخارەلەر دەرلەر.

رۇخسارىمىزدىكى خۇش كەيپىنى، قولىمىزدىكى قەدەھنى كۆرگەنلەر بىزنى « يۇز جاھانلىق غەمدىن قۇتۇلغان مەيخورلار » دەيدۇ.

شەرھ: ئاشىقلىقىمىز راست، ئېغىر قىسمەتلەرگە دۇچار بولىۋاتقىنىمىزمۇ ئەمەلىيەت. بىراق، بۇنىڭلىق بىلەن ئىنسان ئۆزىنى پەقەتلا تاشلىۋەتسىمۇ بولمايدۇ ـ دە! شۇڭا، بەزىدە كەيپىمىز چاغ بولۇپ، قولىمىزغا قەدەھ چىقىپ قالىدىغان كۈنلەرمۇ بولىدۇ. بۇنداق چاغلاردا بىزنى كۆرگەنلەر: «ھە بۇلار يۇز جاھانلىق غەمدىن قۇتۇلغان مەيخورلار ئوخشايدۇ ـ جۇمۇ» دەپمۇ قېلىشىدۇ.

11 ـ ئەرۋاھ مەشھۇرىي ئانداغ قەۋمىدىن زەخمەلەرنى كۆرگەچ،
زەمانە تاشلاردىن نەچە كۆكسى پارىلەر دەرلەر.

مەشھۇرىي شۇنداق قەۋمىدىنكى، ئۇنىڭ جاراھەتلىرىنى كۆرگەنلەر « بۇ كىشى زامان تاشلىرى زەربىسىدىن باغرى پارە ـ پارە بولغانلاردىن ئىكەن » دەيدۇ.

شەرھ: ئەمدى، مەن مەشھۇرىينى سوربىساڭلار، مەنمۇ ئاشۇنداق دەردمەنلەردىن بولىمەنكى، ۋۇجۇدۇمدىكى يارا ئىزلىرىنى كۆرگەنلەر: « ھە بۇ كىشىمۇ زامان تاشلىرى زەربىسىدىن باغرى پارە ـ پارە بولغانلاردىن ئىكەن » دەپ قېلىشىدۇ.

ئىككىنچى. كلاسسىكلىرىمىزدىن شائىر نىزارىينىڭ « ئىزدەدىم كۆڭلۈمنى جانان گۈلشەنىدە جان بىلە » مىسراسى بىلەن باشلىنىدىغان سەككىز بەيىتلىك بىر غەزىلى مەزكۇر پەنجگاھ مۇقامى «داستان» بۆلىكىدىكى تۆرتىنچى داستاندا ئوقۇلۇپ كەلگەن بولۇپ، بۇنىڭدا شائىرنىڭ غەزەل يېزىش ئىقتىدارى، شۇنداقلا پىكىر ئىپادىلەش ئۇسلۇبى خاس ئۆزگىچىلىك بىلەن نامايەن قىلىنغاندۇر. ئالايلۇق:

1 ـ ئىزدەدىم كۆڭلۈمنى جانان گۈلشەنىدە جان بىلە،
نەچە ئاختارسام كەتىپتۇر بۇ كۆڭۈل جانان بىلە.

يېشىمى: كۆڭلۈمنى جاناننىڭ گۈلشىنىدىن جان ـ جەھلىم بىلەن ئىزدىدىم، قانچە ئاختۇرساممۇ تېپىلمىدى، بۇ كۆڭۈل جانان بىلەن كېتىپ قاپتۇ.

شەرھ: مەن بىر گۈلزارلىقتا، گۈلدەك گۈزەل بىر جاناننى كۆردۈم، كۆردۈم ـ دە، ئۆزۈمنى يوقىتىپ قويدۇم. ئۇ مېنىڭ كۆڭلۈمنى ئوۋلىۋالدى ـ يۇ، كېتىپ قالدى، مەن ئوۋلىنىپ كەتكەن كۆڭلۈمنى مەزكۇر گۈلشەندىن تەپسىلى ئىزدىدىم. بىراق، قانچە ئاختارساممۇ تېپىلمىدى. ھە، قاربغاندا، كۆڭلۈم ھېلىقى جانان بىلەن بىللە كېتىپ قاپتۇ ـ دە!

شائىر نىزارىي بۇ بەيىتتە، «بىر كۆرۈپلا كۆيۈپ قېلىش: بىر كۆرۈپلا ئۆزىنى يوقىتىپ قويۇش» دېگەن پىكىرنى كىتابخانلارغا ئاشۇنداق رومانتىك، ئۇيناق ۋە ئوبرازلىق ئىپادە بىلەن ئاڭلاتقان.

2 ـ ئاھ، نەيلەي، جان بىلە قالدى بەدەن، كەتتى كۆڭۈل،
كىم قالىپدۇر بۇ جەھاندا مەن كەبى ئەرمان بىلە.

ئاھ، قانداق قىلاي، جان بىلەن تەن قالدى ـ يۇ، كۆڭۈل كەتتى. بۇ جاھاندا مەندەك ئارماندا قالغان كىم بار؟

شەرھ: ئاھ، ئەمدى قانداق قىلارمەن!؟ تېنىم بىلەن جېنىم قالغان بولسىمۇ، كۆڭلۈم ئۇ جانان بىلەن بىللە كېتىپتۇ ئەمەسمۇ؟ جېنىم ۋە تېنىممۇ بىللە كەتكەن بولسىچۇ كاشكى! قاراڭلار، بۇ دۇنيادا، مەندەك مۇشۇنداق ئارماندا قالغان ئادەم يەنە بارمۇ زادى؟

3 ـ خەنجەرى ھىجران ۋۇجۇدۇمنى قىلىپدۇر زەخمناك،
كۆز يولىدىن جارى ئەيلەپ قانىنى يۇيمەن قان بىلە.

ھىجران خەنجىرى ۋۇجۇدۇمنى ياربدار قىلغاچقا، كۆزلىرىمدىن قانلىق ياشلىرىمنى ئېقىتىپ، قانىنى قان بىلەن يۇيۇۋاتىمەن.

شەرھ: مەن ئۇ جانانغا كۆيۈپ قالدىم. ئۇ مېنىڭ كۆڭلۈمنى ئوۋلىۋېلىپ كەتتى، مەن قالدىم. شۇ تاپتا، ھىجران، جۇدالىق خەنجىرى ۋۇجۇدۇمنى زەخمىلەندۇردى، قاناتتى. بۇنى ئاز دەپ، كۆزلىرىمدىن ياش ئەمەس، قان چىقىۋاتىدۇكى، دېمەك مەن قانىنى قان بىلەن يۇيۇۋاتىمەن شۇ ئان.

4- ئىشق ژادىسىدا پۈيە ئەيلەدىم چۈن گەردى باد،
رەشكدىن ھەردەم ئۆچەشتىم چەرخى سەرگەردان بىلە.

ئىشق ژادىسىدا خۇددى قۇيۇندەك چۆرگىلەپ يۈردۈم؛ كۈندەشلىكتىن بېشى ئايلانغان پەلەك بىلەن دائىم ئېلىشتىم.

شەرھ: ئاشىق بولغاندىكىن ئۇنىڭ دەردىنى تارتىدىغان گەپكەن. ئىشق ژادىسىدا، بېشىم قايغان ۋە پۈتۈم تايغان بويىچە بەجايىكى قۇيۇن بولۇپ پىرقىراپ يۈردۈم. «مېنى جانانىمدىن ئايرىۋەتكەن سەن پەلەك» دەپ، كۈندەشلىكىم تۈتۈپ، ئاشۇ توختىماي چۆرگىلەپ تۇرىدىغان پەلەك بىلەن پات-پات ئېلىشىپ تۇردۇم.

5- تېيرى بارانى مەلامەتكە ھەدەف بولدى باشىم،
باشنى باشقارماق بەسى مۇشكىلكى بۇ باران بىلە.

بېشىم مالامەتنىڭ ئوق يامغۇرىغا نىشان بولدى، بۇ يامغۇردا باشنى باشقۇرۇش ناھايىتى قىيىن.

شەرھ: ئىشق بالاسىدىن كۆرمىگەننى كۆردۈمكى، بېشىم ھەدىگەندىلا ئەيىبلەش، تاپا-تەنىلەرگە قارا-نىشان بولۇپ بەردى. بۇنداق ئىشق بالاسىنىڭ ئوق يامغۇرىغا دۇچار بولغان چاغدا، ئىنسانغا ئۆزىنىڭ بېشىنى باشقۇرۇشمۇ ناھايىتى تەس ئىش بولۇپ قالىدىكەن.

6- غەرق ئەتىپدۇر پەيكەرىمنى، ئاھكىم، گىردابى غەم،
كىم سەلامەت قالغۇسى ئالەمدە بۇ تۇفان بىلە.

ئاھ، غەمنىڭ قاينىمى ۋۇجۇدۇمنى غەرق قىلدى، بۇ توپان بالاسى بىلەن جاھاندا كىممۇ ساق قالار؟

شەرھ: مۇشۇنداق ئىشق-مۇھەببەت ھەلەكچىلىكى داۋامدا، غەم-غۇسسىنىڭ قاينىمى ۋۇجۇدۇمنى غەرق قىلىۋەتتى؛ بىلمىدىم، «ئىشق-مۇھەببەت» دېگەن بۇ توپان بالاسىدىن كىممۇ ساق قالاركىن-تاڭ؟!

7- زۇلف قۇللابىغا بۇ جانۇ كۆڭۈل بولدى ئەسىر،
تەلىبە قۇشتەك تەلپىنۈر ھەر دەم نەۋا ئەفغان بىلە.

يۈرىكىم بىلەن جېنىم چېچىنىڭ قىسقۇچىغا ئىلىنىپ قالدى. شۇڭا جېنىم ھەمىشە مۇڭلۇق ناله قىلىدۇ، يۈرىكىم تەلۋە قۇشتەك تەلپۈنىدۇ.

شەرھ: سۆيگۈم چېقىنى چېقىلغان شۇ دەقىقىدە، جېنىم بىلەن كۆڭلۈم ئۇ گۈزەل يارنىڭ چېچىنىڭ قىسقۇچىغا ئىلىنىپ قالغانىدى. شۇندىن بېرى، جېنىم توختىماي مۇڭلۇق ناله قىلىدۇ، يۈرىكىم بولسا، تەلۋە قۇشتەك پىتراپ تەلپۈنىدۇ، ئىنتىلىدۇ.

8- زار مەجنۇنغا ژىسالى بولسا مۇمكىن، نە ئەجەب،
مەرھەبا قىلسا نىگارى لۇتف ئىلە، ئىھسان بىلە.
- نىزارىي

مەندەك زار مەجنۇنغا يار ۋەسلىگە ئېرىشىش مۇمكىن بولۇپ قالسا ۋە نىگارى «خۇش كېلىپسەن» دەپ، رەھىم - شەپقەت بىلەن قارشى ئالسىمۇ ئەجەب ئەمەس.

شەرھ: بىز مۇھەببەتلىك ئىنسانلار ھامان ئۇمىدۋار كېلىمىز. ھالبۇكى، مەندەك زار ۋە ئىتىزار بولغان سەۋدايى ئۇچۇن، كۇنلەرنىڭ بىر كۇنىدە، يارنىڭ ۋىسالىغا يېتىش مۇمكىن بولۇپ قالسا ۋە شۇ چاغدا، ئۇنىڭ سۆيگەن يارى ۋە ئامراق نىگارى: «مەرھابا، خوش كېلىپسەن، ئاشىقىم!» دەپ قالسا، ئەجەب ئەمەس ـ تە!

ئۇچىنچى. كلاسسىك شائىر ناقىسىنىڭ «مۇغەننى چەك مەقامى (راك) نى بەزم ئىچرە مەستانە» مىسراسى بىلەن باشلىنىدىغان ئون بېيىتلىك بىر غەزىلى مەزكۇر پەنجگاھ مۇقامى «داستان» بۆلىكىدىكى بەشىنچى داستاندا ئوقۇلۇپ كەلگەن بولۇپ، بۇ غەزەل ئۇيغۇر مۇقاملىرىنىڭ نامى ۋە ئۇلارنىڭ قانداق چاغدا تەرەننۇم قىلىنىدىغانلىقى ھەققىدە بىلىك بېرىدىغان مۇھىم مەنبە ئەسەر ھېسابلىنىدۇ. قېنى، بىرلىكتە مۇتالىئە قىلىپ كۆرەيلى:

1ـ مۇغەننى چەك مەقامى « راك » نى بەزم ئىچرە مەستانە،
ساچىپ ئەربابى مەئنا لەفزىدىن مەجلىسغە دۇردانە.

يېشىمى: ئەي سازەندە، بەزمىدە دانالار سۆزىدىن ئۇنچىلەرنى چېچىپ، « راك » مۇقامىنى زوق ـ شوق بىلەن ياڭراتقىن.

شەرھ: ئى، مۇزىكانت! راك مۇقامىنى پەيزىك بىلەن چالغىنكى، ئۇنىڭ تېكىستى بەزمىلەردە، دانا ـ ئالىملار سۆزىدىن ئۇنچە ـ دۇردانىلار چاچىدىغان خەزىنىدۇر گويا.

روشەنكى، بۇ يەردە، شائىر ناقىسىي ئۇيغۇر مۇقاملىرىنىڭ گۈزەل ئاھاڭ بىلەن چوڭقۇر ئۇقۇملۇق سۆز ـ كەلىمىلەرنىڭ مۇجەسسەم گەۋدىسى ئىكەنلىكىنى ئوچۇق بايان قىلغاندۇر.

2ـ سەنى ياد ئەيلەبان مۇڭلۇغ كۆڭۈللەر ئەسرۇ مەھزۇندۇر،
كى سەن ھەم ياد ئەتمە تۇز « چەببەياد » لىك، بولما بىگانە.

سېنى ياد ئېتىپ مۇڭلۇق كۆڭۈللەر ناھايىتى غەمكىن بولدى؛ سەنمۇ سازىڭنى « چەببەياد » مۇقامىغا تۇز، ئۇنداق ياتلىشىپ كەتمە.

شەرھ: سەن بىلەن مۇڭداشقىلى مۇڭلۇق بولغان كۆڭۈللەر سېنى ئەسلەۋېرىپ ھالى قالمىدى. ئەمدى، سەنمۇ بىزلەرنى ئېسىڭگە ئېلىپ، چەببەيات مۇقامىنى چال ـ دە، ئۇنداق بىزدىن قېچىپ ياتلىشىپ كەتمىگىن.

شائىر ناقىسىي بۇ يەردە، «چەببەيات» دېگەن مۇقام نامىنىڭ ئەسلىدە، «چەببەياد» بولۇپ، ئۇنىڭ «ياد ئېتىش، ئەسلەش» ئۇقۇمىنى ئاڭلىتىدىغانلىقىدىن بېشارەت بەرگەندۇر.

3ـ چېقىپ قايتا نەفەس چىقماقغا بائىس بىلمەسەك نەدۇر،
تەرەننۇم قىل « سەگاھ » ئاھەنگى بىرلە نەغمە رىندانە.

نەپەس ئېلىشتىن مەقسەت نېمە؟ بۇنى بىلمىسەك، «سەگاھ» مۇقامى ئاھاڭى بىلەن نەغمە قىلىپ، مەردانىلىق بىلەن كۆيلە.

شەرھ: خۇددى « بىر، ئىككى، ئۈچ » دېگەندەك رېتىملىق ھالدا، نەپەس ئېلىش ۋە چېقىرىشنىڭ سەۋەبىنى بىلمەي قالغان چېغىڭدا، «سەگاھ(ئۇچىنچى پەردە)» دېگەن مۇقامنى مەيدەڭنى كېرىپ تۇرۇپ تەرەننۇم قىلغىن!

4ـ كۆڭۈل چۇن مۇزتەرىبدۇر، تۆرت مەزھەبدىن نەدۇر مەقسەد،
ئىشتىكىل « چەھارگاھ » نى فەھم قىلغىل سىررى مەيخانە.

«تۆرت مەزھەپتىن مەقسەت نېمە بولغىيدى؟ » دەپ كۆڭۈل ئىزتىراپلىققا چۈمۈلگەندە، «چەھارگاھ» مۇقامىنى ئاڭلاپ، مەيخانا سىرلىرىنى چۈشەنگىن.

شەرھ: دىنى ئىسلامدا تۆرت چوڭ مەزھەپ باركى، بەزىدە ئىنسان «مۇسۇلمانلار زادى نېمە ئۈچۈن مۇنداق تۆرت مەزھەپكە بۆلۈنۈپ كەتكەن بولغىيدى؟» دەپ ئويلاپ قالىدۇ. مۇشۇنداق چاغلاردا، سەن «تۆرت ئاھاڭ: تۆرت زامان: تۆرت مەيدان: تۆرت پەردە» ئۇقۇمىنى بېرىدىغان چەھارگاھ مۇقامىنى تىڭشىغىن-دە، بۇنىڭ پەيزى ھەيدەكچىلىكى بىلەن، كىشىلەرنىڭ بەزىدە مەيخانىغا كىرىپ قېلىشىنىڭ سىر-ئەسرارلىرىنى پەھم قىلغىن.

5- كۆڭۈل مۈلكىنى شاھەنشاھى ئىشقىڭ چۈن مەقام ئەتتى،
ئاچىپ يۈز پەنجگاھ نەققارەسىن ئۇرغىلكى فەرزانە.

كۆڭۈل مەملىكىتىگە ئىشقىڭ خاقانى ئورۇنلاشتى. ئەمدى پەيزىڭ بىلەن، « پەنجگاھ » ناغرىسىنى دانالارچە چالغىن.

شەرھ: كۆڭۈلدىن ئىبارەت بۇ پادىشاھلىققا سېنىڭ ئىشق-مۇھەببىتىڭنىڭ خاقانى ئورۇنلاشتى. ھالبۇكى، ئەمدى پۈتكۈل پەيزىڭنى ئۇرغۇتۇپ، پەنجگاھ مۇقامى ناغرىسىنى بىلگىنىڭچە ياڭراتقىن!

بۇ يەردە، شائىر ناقىسى «بەش مەيدان، بەش پەردە» ئۇقۇمى چىقىپ تۇرىدىغان «پەنجگاھ» كەلىمىسىنىڭ يەنە «مۇكەممەللىك، توققۇزى تەللىك، بۈيۈك شادلىق» مەنىسىنىمۇ بىلدۇرىدىغانلىقىنى ئىمالىق ھالدا ئىپادىلىگەندۇر.

6- ئەرۋاھ ئىشق ئەھلى كۆپ مەھزۇن باقىپ پەرگارى لەئلىڭگە،
چەكىپ « ئوششاق » ناخۇن بىرلە قىلغىل راست دىۋانە.

ئاشىقلار چىرايلىق لېۋىڭنى كۆرگەندىن بۇيان، ناھايىتى قايغۇلۇق. ناخۇنۇڭ بىلەن «ئوششاق» مۇقامىنى چېكىپ، ئۇلارنى راسا سەۋدايى قىلىۋەت.

شەرھ: ئىشق-مۇھەببەت ئەھلى سېنىڭ ئاشۇ چىرايلىق لېۋىڭنى كۆرۈپ قالغاندىن بۇيان، ناھايىتىمۇ سېغىنغانلىقىنى ئىپادىلەشمەكتە. ھالبۇكى، سەن ئەمدى زەخمىكىڭنى «ئوششاق‹ئاشىقلار›» دېگەن مۇقامغا سازلاپ ئۇرغىن-دە، ئۇلارنىڭ ئىشقىنى تېخىمۇ ئۇلغايتىپ، مۇھەببىتىڭدە سەۋدايى قىلىۋەتكىن.

7- زىلەيخايى جۇنۇن لەشكەر چەكىپ ئەيلەر سەياسەت كۆپ،
« بايادە » ئاھەنگىدىن تاشلارمۇسەن كۆڭلۈمنى زىندانە.

جۇنۇن زىلەيخاسى لەشكەر تارتىپ، ماڭا كۆپ ھەيۋە - قەھر قىلىدۇ: ئەمدى سەن « بايات » مۇقامىنىڭ مۇڭ - زارى بىلەن كۆڭلۈمنى زىندانغا تاشلىماقچىمۇ؟

شەرھ: ئىشق سەۋداسىلىق زىلەيخاسى سېغىنىدۇرۇش لەشكەرلىرى بىلەن دەممۇدەم ھۇجۇم قىلىپ، جېنىمنى بەك قاقشىتىۋەتتى. ئەمدى، سەن «بايادە، بەياد (يادىغا ئېلىش، ئەسلەش)» مۇقامىنىڭ زارىقىشلىق مۇڭلىرى ئارقىلىق، يۇرىكىمنى زىندانغا تاشلىماقچىمۇ-ھە؟

بۇ يەردە، شائىر ناقىسى «بايات» دېگەن مۇقام نامىنىڭ «بەياد» (سېغىنىش، ئەسلەش، يادىغا ئېلىش) كەلىمىسىدىن ئۆزگىرىپ كەلگەنلىكىنى ئىزاھلاپ كۆرسەتكەندۇر.

8- بۇ بەزم ئەھلىگە غەفلەت لەشكەرى يەغما تەرەننۇمدۇر،

كەرەك « نەشئاۋەرەك " تىغى بىلە جەۋلانى مەردانە.

بۇ بەزمىدىكىلەرگە غەپلەت لەشكىرى ھۇجۇم قىلسا، « نەشئاۋەرەك » (مۇشاۋەرەك) تىغىنى كۆتىرىپ، مەردانە جەۋلان قىلىش كېرەك.

شەرھ: ئەگەر ئاخىردا بەزمىدىكىلەر چارچاپ ئۇخلاپ قالاي دەپ قالسا ياكى مۇگدەپ قېلىشسا، «نەشئاۋەرەك ـ نەشئاۋەرەك ـ مۇشاۋەرەك» مۇقامىنى دادىل ياڭراتسا، مەسىلە ھەل بولىدۇ.

بۇ يەردە، شائىر ناقىسى «مۇشاۋەرەك» دېگەن ئۇيغۇر مۇقامى نامىنىڭ «خاتىمە قىسمىدىكى ھاياجان، تۇگەنچى قىسمىدىكى شوخلۇق» ئۇقۇمىنى بىلدۈرىدىغان چاغاتاي ئۇيغۇرچىسىدىكى «نەشئاۋەرەك» بىرىكمە سۆزىدىن ئۆزگىرىپ كەلگەنلىكىنى ئىشارەتلەپ كۆرسەتكەندۇر.

9 ـ تەكەللۇم ئىستەبان شىرىن لەبىڭدىن بىنەۋا بولغاچ،
كۆيەرمىز بىر « نەۋا » ئۇمىدىدە بىز جەمئىي پەرۋانە.

شىرىن لېۋىڭدىن بىرەر جۇملە ئاڭلاش ئۇمىدىدە بىچارە بولۇپ قالغان ۋاقتىمىزدا، ھەممىمىز پەرۋانە بولۇپ، بىر « ناۋا » ئاررۇسىدا كۆيىمىز.

شەرھ: شىرىن لېۋىڭنى ھەرىكەتلەندۈرۈپ بىرەر جۇملىمۇ گەپ قىلىپ بەرمىگىنىڭ ئۈچۈن، غەمكىن ـ بىچارە بولۇپ قالغان چاغلىرىمىزدا، «نەۋا مۇقامىنى بىر ئاڭلىساق بولاتتىغۇ!» دەپ پىتراپ كېتىمىز زادى.

10 ـ دەسۈن كۆڭلۈم مەقامى ئەجز ئارا « ئۆز ھال » ىنى، ناقىس،
« ئەجەم » بىرلە « ئىراق » ئەھلى بۇ سىرنى بىلمەسۈن يانە.

ناقىسنىڭ دىلى ئاجىزلىق ئورنىدا تۇرۇپ، « ئۆزھال » ىنى ئېيتسۇن، لېكىن، « ئەجەم » بىلەن «ئىراق» ئەھلى بۇ سىرنى بىلىپ قالمىسۇن.

شەرھ: بۇيەردە، شائىر ناقىسىي «ئۆزھال» دېگەن مۇقام ئىسمىنىڭ «ئۆزىنىڭ ئەھۋالى» دېگەن ئۇقۇمنى بىلدۈرىدىغانلىقىنى؛ «ئەجەم، ئىراق» دېگەن مۇقام ئىسىملىرىنىڭ بولسا، «ئەجەم (غەيرى ئەرەب، ئەرەب بولمىغان)» دېگەن سۆز بىلەن «چۆلى ئىراق (ئىراق چۆلى)» دېگەن كەلىمىلەردىن كەلگەنلىكىنى چۈشەندۈرگەندۇر.

مېنىڭچە، ئەسىرلەر داۋامىدا ئۇيغۇر راك مۇقامى «چوڭ نەغمە» بۆلىكىنىڭ مۇقەددىمە غەزىلى قىلىپ ئوقۇلۇپ كەلگەن شائىر مەشرەبنىڭ «سەتارىم تارىغا جان رىشتەسىدىن تار ئەشىپ سالسام» مىسراسى بىلەن باشلىنىدىغان سەككىز بەيىتلىك غەزىلى بىلەن مەزكۇر ئون بەيىتلىك ناقىسي غەزىلى ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامىنىڭ نامىنى تەتقىق قىلىشتا ئەڭ قىممەتلىك ماتېرىيال ھېسابلىنىدۇ.

پەنجگاھ مۇقامى تېكىستىنىڭ يېشىمى ئۇستىدە

تەلقىنلىق مۇلاھىزە

پەنجگاھ مۇقامى تېكىستلىرىنىڭ يېشىمى ئۇستىدە، شېئىرىي جۈملىلەر يېشىمىنىڭ ئەسلىگە سادىق بولۇش، راۋان ۋە پاساھەتلىك ئىپادىلەنگەن بولۇش ئۆلچىمى بويىچە مۇلاھىزە يۈرگۈزسەك، مۇنداق مەسىلىلەرنى مۇزاكىرىگە قويۇشىمىز مۇمكىن:

فەتىلە ساچلارىمىزنى كۆرۈبان قاشلارىمىزنى،
قارا كۈن باشىدا بىر نەچە بەختى قارىلەر دەرلەر.

ئە. يېشىم:

ئېشىلگەن چاچلىرىمىزنى، كىرلەشكەن قاشلىرىمىزنى كۆرگەنلەر بىزنى بېشىغا قارا كۈن چۈشكەن بەختى قارالار، دەيدۇ. (5- توم، يېشىم قىسمى، 57- بەت)

ت: چىگىشلەشكەن چاچلىرىمىزنى، كىرلەشكەن قاشلىرىمىزنى كۆرگەنلەر بىزنى: « بېشىغا قارا كۈن چۈشكەن بىر نەچچە بەختى قارالار» دەيدۇ.

ت.س: "فەتىيلە"(«ئى« ئۇزۇن سوزۇق تاۋۇش) كەلمىسى "چىگىشلىشىپ كەتكەن" دېگەن بولىدۇ. ئەگ مۇھىمى، ئۇيغۇرچىدا، "چىگىشلەشمەك، چىگىشلىشىپ كەتمەك" دېگەن ئۆتۈمسىز پېئىل، "ئەشمەك" بولسا، ئۆتۈملۈك پېئىل ھېسابلىنىدۇكى، بۇ ئىككىسىنىڭ بىلدۈرىدىغان ئۇقۇملىرى باشقا-باشقا بولىدۇ. "ئېشىلگەن چاچ" دېگەن ئۆزى ئەتەي ئەمگەك سىڭدۈرۈپ، ئېشۇالغان چاچقا ئېيتىلىدۇ؛ "چىگىشلەشكەن چاچ" بولسا، يۇيمىغانلىقتىن، تارىمىغانلىقتىن، ئۆزلۈكىدىن چىگىشلىشىپ كەتكەن چاچقا ئېيتىلىدۇ. شۇڭا، مەزكۇر ئەسلىي يېشىمدىكى "ئېشىلگەن چاچلىرىمىزنى" دېگەن سۆز سېپى ئۆزىدىن داڭقان پۈتى گەپ بولغاندۇر.

سەرۇ سامانىمىزنى سورماغىل بىز بىنەۋالارنىڭ،
فەلەك گەردىشلەردىن گۈنلەرى دۇشۋارلەر دەرلەر.

ئە. يېشىم:

بىز بىچارىلەرنىڭ ھال- كۈنىمىزنى سورىما، بىزنى پەلەكنىڭ تەتۈرلىكىدىن دىشۋارچىلىقتا قالغانلار، دەيدۇ. (يۇ. ئە. 57ب)

ت: بىز بىچارىلارنىڭ ھال- كۈنىمىزنى سورىمايلا قوي، بىزنى « پەلەكنىڭ تەتۈرلىكىدىن كۈنلىرى دىشۋارچىلىقتا قالغانلار» دەيدۇ.

ت.س: " گۈنلەرى دۇشۋارلەر " دېگەن گەپ چاغاتاي ئۇيغۇر تىلىدا، "كۈنلىرى دىشۋارچىلىقتا قالغان، كۈنلىرى خاتىرجەمسىزلىك ئىچىدە قالغان" دېگەن ئۇقۇمنى ئاڭلىتىدۇ. يەنە دېسەك، ئۇيغۇرچىدا، باشقىلار دېگەن كۆچۈرمە سۆزلەر قائىدە بويىچە قوش تىرناق ئىچىگە ئېلىپ يېزىلىدۇ. شۇڭا، " فەلەك گەردىشلەردىن گۈنلەرى دۇشۋارلەر دەرلەر " دېگەن مىسرانىڭ يېشىمىنى "كىشىلەر بىزنى: «پەلەكنىڭ تەتۈرلىكىدىن كۈنلىرى دىشۋارچىلىقتا قالغانلار» دەيدۇ" دەپ بەرگەندىلا، ئاندىن توغرا بولىدۇ.

ساربغ چىھرە بىلەن كاھى يۈزۈمگە گەر باقىپ ھەر دەم،
كى گۈلرۇخلار فىراقىدا خەزان رۇخسارەلەر دەرلەر.

ئە. يېشىم:
سېرىق يۈزلۈك سامان يۈزۈمگە باققىنىدا، مېنى گۈلىيۈزلۈكلەرنىڭ پىراقىدا چىرايى سارغايغانلار، دەيدۇ. (يۈ. ئە. 58ب)
ت: سامانەك سارغايغان سېرىق يۈزۈمگە بىر قاراپلا، « گۈلىيۈزلۈكلەرنىڭ پىراقىدا چىرايى غازاڭ بولغانلاردىن ئىكەن » دەيدۇ.
ت.س: ئۇيغۇر تىلىدا "سېرىق يۈزلۈك سامان يۈز" دەيدىغان گەپ بولۇشى مۇمكىن ئەمەس. " مېنى ‹گۈلىيۈزلۈكلەرنىڭ پىراقىدا چىرايى سارغايغانلار› دەيدۇ" دېگەن گەپمۇ مەنتىق ۋە گرامماتىكىغا ئوخشاشلا مۇخالىپ جۈملە بولۇپ قالغان.

كۆرۈپ ئەئزايىمىزنى زەخمىلىك ئەھلى تەماشاكىم،
پەرىلەر كويىدا ئاۋارەئى سەنگسارەلەر دەرلەر.

ئە. يېشىم:
زەخمىلىك ئەزايىمىزنى كۆرگەن تاماشىچىلار بىزنى پەرىلەر كوچىسىدا تاشبوران بولغان بىچارىلەر، دەيدۇ. (يۈ. ئە. 58ب)
ت: زەخمىلىك ئەزايىمىزنى كۆرگەن تاماشىچىلار بىزنى: « پەرىلەر كوچىسىدا، چالما- كېسەك قىلىنغان سەرگەردانلار » دەيدۇ.
ت.س: "ئاۋارە" دېگەنلىك چاغاتاي ئۇيغۇر تىلىدا، "سەرگەردان" (بېشى قايغان، پۇتى تايغان يەرلەردە يۈرىدىغان) دېگەن ئۇقۇمنى بىلدۈرىدۇ؛ "بىچارە" بولسا، " چارىسىز، ئامالسىز" دېگەن بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، مەزكۇر ئەسلىي يېشىمدىكى "تاشبوران بولغان بىچارىلەر" دېگەن سۆزنى ھەرگىزمۇ "ئاۋارەئى سەنگسارەلەر" نىڭ يېشىمى بولالمايدۇ، دەيمىز.

باشىمىزدا كۆرۈپ نەشئە قولىمىزدا كۆرۈپ ساغەر،
قۇتۇلغان يۈز جەھان غەمدىن نەچە مەيخارەلەر دەرلەر.

ئە. يېشىم:
بېشىمىزدىكى كەيپىنى، قولىمىزدىكى قەدەھنى كۆرگەنلەر بىزنى يۈز جاھانىنىڭ غېمىدىن قۇتۇلغان مەيخورلار، دەيدۇ. (يۈ. ئە.)
ت: رۇخسارىمىزدىكى كەيپ شادلىقىنى، قولىمىزدىكى قەدەھنى كۆرگەنلەر بىزنى: « يۈز جاھانلىق غەمدىن قۇتۇلغان بىر نەچچە مەيخورلار› دەيدۇ.

ئەرۇر مەشھۇربي ئانداغ قەۋمدىن زەخمەلەرىن كۆرگەچ،
زەمانە تاشلارىدىن نەچە كۆكسى پارەلەر دەرلەر.

ئە. يېشىم:
مەشھۇرى شۇنداق قەۋمدىنكى، ئۇنىڭ جاراھەتلىرىنى كۆرگەنلەر بۇ زامانە تاشلىرىدىن باغرى پارە- پارە بولغانلار، دەيدۇ. (يۈ. ئە.)
ت: مەشھۇربي شۇنداق قەۋمدىنكى، ئۇنىڭ جاراھەتلىرىنى كۆرگەنلەر « بۇ كىشى زامانە تاشلىرىنىڭ زەربىسىدىن باغرى پارە- پارە بولغانلاردىن ئىكەن » دەيدۇ.

سۇبھى دەمدە ئاچتى خەمارى ئىشىك مەيخانەغە،
بۇق - بۇق ئاۋازى سۇراھى جان بەرۇر مەستانەغە.

ئە. يېشىم:
مەيپۇرۇش تاك پەيتىدە مەيخانىنىڭ ئىشىكىنى ئاچتى، ئىدىشتىن تۆكۈلگەن مەينىڭ بۇلدۇقلىغان ئاۋازىنى ئاڭلىغان مەستانىلەرگە جان كىردى. (يۇ. ئە. 59ب)
ت: تاك پەيتىدە، بىر مەيپۇرۇش مەيخانىنىڭ ئىشىكىنى ئاچتى، ئىدىشتىن تۆكۈلگەن مەينىڭ بۇلدۇقلىغان ئاۋازىنى ئاڭلىغان مەستانىلارغا جان كىردى.

چەۋرۈلۈپ شەمئى جەمالى مەئشۇقىغا ئاشىقى،
ئىشقىدا كۆيمەكنىكىم ئۆرگەتتى بۇ پەرۋانەغە.

ئە. يېشىم:
ئاشىق ، مەشۇق جامالىنىڭ شېمى ئەتراپىدا ئايلىنىپ، پەرۋانىگە ئىشق ئوتىدا كۆيمەكنى ئۆگەتتى. (يۇ. ئە. 59ب)
ت: بىر ئاشىق مەشۇقى جامالىنىڭ چىرىغى ئەتراپىدا پىرقىراپ يۇرۇپ، ئىشق ئوتىدا كۆيۈشنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى پەرۋانىغا ئۆگەتتى.

سىينە زەنگارىنى تەقۋا سەيقەلىدە پاك قىل،
پاكلىق بىرلە قارا ئايىنەدە جانانەغە.

ئە. يېشىم:
دىل كىرىنى تەقۋادارلىق يېلى بىلەن پاكلا، جانانغا پاكلىق ئەينىكى بىلەن قارا. (يۇ. ئە. 59ب)
ت: دىل كىرىنى تەقۋالىق ئېكىكىنى سۇرۇپ پاكلا - دە، جانانغا پاكلىق ئەينىكى بىلەن قارا.

يوقىدۇرۇر دۇشنام سەييادى ئەزەلكى جانىمە،
كەلدىلەر مۇرغى ھەۋا ئالەمغە بەھرى دانەغە.

ئە. يېشىم:
ئەگەر جان قۇشى بۇ دۇنيا دانلىرىدىن بەھرە ئېلىشنى ھەۋەس قىلمىغان بولسا، ئەزەل سەييادى ئۇنىڭغا دەشنام بەرمىگەن بولاتتى. (يۇ. ئە. 59ب)
ت: ئەگەر ھەۋەس قۇشى بۇ دۇنيا دانلىرىدىن بەھرە ئېلىش ئۈچۈن كەلمىگەن بولسا، ئەزەل ئۇۋچىسى جېنىمغا دەشنام بەرمىگەن بولاتتى.

مۇنچە كۆيدۇرمەك نەدۇر ئاشىقىي بىچارەنى،
كىممۇ ئايتغاي ئەرزى ئەھۋالىمنى جانانىم ساڭا.

ئە. يېشىم:
ئەي جانانىم، ئاشىق بىچارىنى مۇنچىۋالا كۆيدۇرگىنىڭ نېمىسى؟ مېنىڭ بۇ ھال - ئەھۋالىمنى ساڭا كىممۇ يەتكۈزەر؟ (يۇ. ئە. 60ب)
ت: ئەي جانانىم، بىر ئاشىق بىچارىنى مۇنچىۋالا كۆيدۇرگىنىڭ نېمىسى؟ مېنىڭ بۇ ئەھۋالىمنىڭ بايانىنى ساڭا كىممۇ يەتكۈزەر؟

كەچە گۈندۈز يارنىڭ كويىدا ئىچتىم باده‌ئى،
زاهىدا مەنئ ئەتمەگىلكىم باغۇ بوستانىم ساڭا.

ئە. يېشىم:
ئەي زاهىد، باغۇ بوستانلار ساڭا بولسۇن، ماڭا يارنىڭ كوچىسىدا كېچە- كۈندۈز مەي ئىچكىنىم يېتەرلىك، مېنى توسما. (يۈ. ئە.)
ت: ئەي زاهىت، يارنىڭ كوچىسىدا كېچە- كۈندۈز مەي ئىچكىنىم ئىچكەن، باغۇ بوستانىمنى ساڭا بېرەي،مېنى توسما.

ياڭى ئاي قان يىغلادى ئەرمەس شەفەق چەرخ ئۈزره‌كىم،
قامەتىن خەم ئەيلەبان مۇشكىن هىلالىڭنى كۆرۈپ.

ئە. يېشىم:
كۆكتىكى شەپەق ئەمەس، يېڭى چىققان ئاي ئىپار هىدلىق ئەگىم قاشلىرىڭنى كۆرگەچكە قامىتىنى ئېگىپ قان يىغلىماقتا. (يۈ. ئە. 61ب)
ت: يېڭى چىققان ئاي ئىپار هىدلىق ئەگىم قاشلىرىڭنى كۆرۈپ، قامىتىنى ئېگىپ قان يىغلىدىكى، كۆكتىكى شەپەق ئەمەس، ئۇ قاندۇر.

بىر نەفەس جان تۇرماسۇن تەنده سەنى گەر كۆرمەسەم،
خىزرى ئۇمرىدۇر ماڭا ئۆلسەم جەمالىڭنى كۆرۈپ.

ئە. يېشىم:
سېنى كۆرمىسەم جېنىم تېنىمده بىر نەپەسمۇ تۇرمىسۇن، سېنى كۆرۈپ ئۆلگىنىم مېنىڭ خىزىر ئۆمرىنى كۆرگىنىمدۇر. (يۈ. ئە.) ت: ئەگەر سېنى كۆرمەيدىغان ئىش بولسا، جېنىم تېنىمده بىر نەپەسمۇ تۇرمىسۇن. سېنى كۆرۈپ ئۆلگىنىم مېنىڭ خىزىر ئۆمرىنى كۆرگىنىمدۇر.

ئەي كۆڭۈل كويىدا بولدۇڭ نەچە يىلدىن ناتەۋان،
رەهمىسى كەلمەسمۇ بىر ئازۇرده هالىڭنى كۆرۈپ.

ئە. يېشىم:
ئەي كۆڭۈل، ئۇنىڭ كوچىسىدا نەچچە يىلدىن بېرى ناتىۋان بولۇپ ياتىسەن، بۇ زەئىپ هالىمنى كۆرگىنىده ئۇنىڭ ئىچى ئاغرىمامدىكىنە. (يۈ. ئە. 61ب)
ت: ئەي كۆڭۈل، ئۇنىڭ كوچىسىدا نەچچە يىلدىن بېرى ناتىۋان بولۇپ ياتىسەن، بۇ ئازابلىق هالىڭنى كۆرسە، ئۇنىڭ بىر رەهمىسى كەلمەسمۇ ؟

ئەهلى دۇنيانىڭ ئىپەك تونىنى قىلما ئارزۇ،
ئەي فەقىر شۈكر ئەت چۈبۈلغان ئەسكى شالىڭنى كۆرۈپ.

ئە. يېشىم:
ئەي پېقىر، چۈۋۈلغان ئەسكى كىيىمىڭنى كۆرۈپ شۈكۈر قىل، بۇ دۇنيانىڭ ئىپەك تونىنى ئارزۇلاپ كەتمە. (يۈ. ئە. 61- 62ب)
ت: ئەي يوقسۇل، كىيىمىڭ يىرتىق بولسىمۇ، شۈكۈر قىل، دۇنيا ئەهلىنىڭ يىپەك تونىنى ئارزۇلاپ كەتمە.

ئارەزىڭنى باغ ئارا چۈن كۆردى ھەيران بولدى گۈل،
بەرگسىز قالدى نەدىنكىم بەس پەرىشان بولدى گۈل.

ئە. يېشىم:

باغدا جامالىڭنى كۆرۈپ گۈل ھەيران قالدى، پەرىشانلىقىدىن ئۇنىڭ بەرگلىرى تۆكۈلدى. (يۇ. ئە. 62ب)

ت: باغدىكى گۈل جامالىڭنى كۆرۈپ قېلىپ، ھەيران قالدى؛ قاتتىق پەرىشان بولغانلىقىدىن، ئۇنىڭ يوپۇرماقلىرى تۆكۈلۈپ كەتتى.

گۈلئىزارىم كىشۋەرى ھۈسن ئىچرە بولدى پادىشاھ،
راست ئانداغكىم چەمەن مۈلكىدە سۈلتان بولدى گۈل.

ئە. يېشىم:

خۇددى قىزىلگۈل چىمەنلىكىنىڭ سۈلتانى بولغىنىدەك، گۈل يۈزلۈكۈم گۈزەللىك مەملىكىتىگە پادىشاھ بولدى. (يۇ. ئە.)

ت: خۇددى گۈل چىمەنلىك پادىشاھلىقىدا سۈلتان بولغاندەك، گۈل يۈزلۈكۈم ھۈسن - جامال مەملىكىتىدە پادىشاھ بولدى.

سەيرى باغ ئەيلەردە دەۋران چەشمى زەخمى دەفئىغە،
ھەر تەرەفدىن چابۇكۈم دەۋرىدە قالقان بولدى گۈل.

ئە. يېشىم:

باغنى سەيلە قىلغاندا، دەۋرىنىڭ كۆزى تېگىپ قالمىسۇن دەپ، گۈللەر ئۇنىڭ ئەتراپىنى ئوراپ قالقان بولدى. (يۇ. ئە. 62ب)

ت: گۈزىلىم باغنى سەيلە قىلغاندا، دەۋرىنىڭ كۆزى تېگىپ كەتمىسۇن دەپ، گۈللەر ئۇنىڭ ئەتراپىنى ئوراپ قالقان بولدى.

لەئلى كامىمدۇر قاشىمغا كەلسە ئول گۈل خىرمەنى،
مەي تىلەر كۆڭلۈم چۇ بەزمىدە فەراۋان بولدى گۈل.

ئە. يېشىم:

ئۇ گۈزەل گۈلدەك ئېچىلىپ قېشىمغا كەلسە، ياقۇت لېۋىدىن بەھرىمەن بولىمەن. (يۇ. ئە. 62ب)

ت: ئۇ گۈلزارىم قېشىمغا كەلسە، ياقۇت لېۋىدىن خۇددى مەيگە تەشنا كۆڭلۈم بەزمىدە مەيگە قانغاندەك قېنىپ بەھرىمەن بولسام دەيمەن.

كەچە گۈندۈز قىلما گۈلبانگىڭنى بەس ئەي ئەندەلىب،
كىم ساڭا بەش گۈن بۇ گۈلشەن ئىچرە مىھمان بولدى گۈل.

ئە. يېشىم:

ئەي بۈلبۈل، بەس قىل، كېچە- كۈندۈزلەپ سايراۋەرمە، بۇ گۈلشەندىكى گۈللەر، ساڭا بەش كۈنلۈك مېھماندۇر. (يۇ. ئە. 63ب)

ت: ئەي بۇلبۇل، كېچە- كۈندۈزلەپ سايراۋەرمە، ئەمدى بولدى قىل. چۈنكى بۇ گۈلشەندىكى گۈللەر ساڭا پەقەت بەش كۈنلۈك مېھماندۇر.

جاننى جانانغا نىسار ئەتتىم پەرىمۇ ھۇرمۇ،
قالمادى ئەي دوستلارىكىم مەندە ئىنسان سۇرەتى.

ئە. يېشىم:
ئۇ گۈزەل پەرىمىدۇ؟ مەن جېنىمنى ئۇنىڭغا نىسار قىلىۋەتتىم. ئەي دوستلار، ئەمدى مېنىڭ ئىنسانلىق سىياقىم قالمىدى. (يۇ. ئە.)
ت: مەيلى ئۇ جانان پەرى بولسۇن ياكى ھۇر بولسۇن، جېنىمنى ئۇنىڭغا بېغىشلىۋەتتىم. ئەي دوستلار ئەمدى مەندە ئىنسان سىياقى قالمىدى.

ئىزدەبان كەزدىم جەھاننى تاپمادىم سالىپ سوراغ،
زارنى سەرگەشتە ئەيلەپ قىلدى ھەيران سۇرەتى.

ئە. يېشىم:
ئىزدەپ سوراپ، جاھاننى كېزىپمۇ ئۇنى تاپالمىدىم. ئۇنىڭ سۇرىتى مەن بىچارىنى ھەيران ۋە سەرگەردان قىلدى. (يۇ. ئە.)
ت: ئىزدەپ سوراپ، جاھاننى كېزىپمۇ ئۇنى تاپالمىدىم. ئۇنىڭ سىماسى مەن بىچارىنى ھەيران ۋە سەرگەردان قىلدى.

ئوتقا تۆشكەن قىل كەبى جانىمنى ئەتتى پىچ- پىچ،
ھەلقە- ھەلقە ئەيلەدى زۇلفى پەرىشان سۇرەتى.

ئە. يېشىم:
ھالقا- ھالقا بولۇپ يېيىلغان چېچىنىڭ سۇرىتى جېنىمنى ئوتقا چۈشكەن قىلدەك پۈچىلىۋەتتى. (يۇ. ئە. 63ب)
ت: بۇدرە چاچلىرى يېيىلىپ تۇرغان سىماسى كۆز ئالدىمدا گەۋدىلىنىپ، جېنىمنى ئوتقا چۈشكەن قىلدەك پۈچىلىۋەتتى.

تىيرە كۆڭلۈمنى مۇنەۋۋەر ئەيلەسە يوقدۇر ئەجەب،
نەييىرى ئەئزەم بولۇپ خۇرشىدى رەخشان سۇرەتى.

ئە. يېشىم:
ئۇنىڭ سۇرىتى قاراڭغۇ دىلىمنى نۇرلۇق قۇياشتەك يورۇتسا ئەجەب ئەمەس. (يۇ. ئە. 64ب)
ت: ئۇنىڭ تاۋلىنىپ تۇرغان قۇياشتەك گۈزەل سىماسى قاراڭغۇ دىلىمنى « لاپپىدە » يورۇتىۋەتسە، ئەجەب ئەمەس.

رەھىم ئەتىپ مەن تەلىبەگە قىلسا ئۆزىنى ئاشكار،
زاھىر ئولغاي ئول پەريدىن لۇتفۇ ئىھسان سۇرەتى.

ئە. يېشىم:
مەن تەلۈنگە جامالىنى بىر كۆرسەتسە، شۇندىلا ئۇ پەرى ماڭا رەھىم- شەپقەت قىلغان بولىدۇ.

(يۇ. ئە. 64ب)

ت: رەھىم قىلىپ، مەن تەلۈگە جامالىنى بىر كۆرسەتسە، شۇندىلا ئۇ پەردىن مەرھەمەت ۋە ئىھساننىڭ سۈرىتى نامايان بولغان بولىدۇ.

دانە- دانە ئەيلەسەم ئەشكىمنى چۈن ئەبرى بەھار،
كۆزدىن ئاققان سۇ بولادۇر لەئلى رۇمان سۈرەتى.

ئە. يېشىم:

باھار بۇلۇتىدىن قۇيۇلغاندەك كۆزۈمدىن تۆكۈلگەن تارام- تارام ياش تامچىلىرى ئانارنىڭ دانىلىرىغا ئوخشايدۇ. (يۇ. ئە. 64ب)

ت: كۆزۈمدىن خۇددى باھار بۇلۇتىدىن يامغۇر قۇيۇلغاندەك تۆكۈلگەن تارام- تارام ياش تامچىلىرى ئانارنىڭ دانىلىرىغا ئوخشاش قىزىل چۈشىدۇ.

ئەي خاجەئى ھۇسن بەندەڭ بولايىن،
قۇلدەڭ ئىشىكدە تۇرغالى كەلدىم.

ئە. يېشىم:

ئەي گۈزەللەرنىڭ خوجىسى، ساڭا قۇل بولۇپ، ئىشىكىڭدە تۇرۇلى كەلدىم. (يۇ. ئە. 65ب)

ت: ئەي ھۆسن- جامال ئىگىسى، ساڭا قۇل بولاي، ئىشىكىڭدە قۇلدەڭ تۇراي دەپ كەلدىم.

مەشرەبكە تەگسە بىر كاسە دەۋران،
بەش گۈن جەھاندا تۇرغالى كەلدىم.

ئە. يېشىم:

مەشرەبكە دەۋرنىڭ بىر قەدەھ شارابى نېسىپ بولارمىكىن دەپ، بۇ بەش كۈنلۈك جاھانغا كەلدىم. (يۇ. ئە. 65ب)

ت: مەشرەبكە دەۋرنىڭ بىر كاسا شارابى تەگسە كۆپايە، بۇ جاھاندا پەقەت بەش كۈن تۇرغىلى كەلدىم.

بۇسە ئىستەپ كۆزلەرىم سۈرسەم ئاياغىن سۇنمادى،
دەدى ئول بىرەھم كافىر ئىشۋە بىرلە نەرى بار.

ئە. يېشىم:

ئايىغىغا سۆيەي، كۆزۈمنى سۈرتەي دېسەم، سۇنۇپمۇ بەرمىدى، ئۇ رەھىمسىز كافىر ناز قىلىپ مېنى: « نېرى بار! » دېدى. (يۇ. ئە. 66ب)

ت: « سۆيەي »، « كۆزۈمنى سۈرتەي » دېسەم، ئايىغىنى سۇنۇپمۇ بەرمىدى. ئۇ رەھىمسىز قارا كۆز يار ناز قىلىپ: « نېرى بار! » دېدى.

ئەي مۇسۇلمانلار ھەزەر ئەيلەپ قاچىڭلار ھەر تەرەف،
دىننى غارەت قىلغالى كۆپرەڭ بۇگۈن ئازارى بار.

ئە. يېشىم:

ئەي مۇسۇلمانلار، ھەزەر ئەيلەپ قېچىڭلار، ئۇ نازىنىن دىننى بۇلاڭ- تالاڭ قىلىش ئۈچۈن بۇگۈن

جازا يۈرۈشى قىلدى. (يۇ. ئە)
ت: ئەي مۇسۇلمانلار، ھەزەر ئەيلەپ تەرەپ- تەرەپكە قېچىپ كېتىڭلار، بۇگۈن ئۇ نازىنىن دىننى بۇلاش ئۈچۈن، جازا يۈرۈشى قىلغۇدەك.

ئۆلسە مەندەك ئاجىزۇ مەھزۇن گەدا پەرۋاسى يوق،
بىر قولىدا جامى مەي بىر ئىلكىدە سەتارى بار.

ئە. يېشىم:
مەندەك بىچارە مەھزۇننىڭ ئۆلۈشىگە پەرۋا قىلماي، بىر قولىغا مەي جامىنى، يەنە بىر قولىغا ساتارىنى ئالدى. (يۇ. ئە. 67ب)
ت: بىر قولىدا مەي قەدىھى، بىر قولىدا ساتارى تۇرۇپتۇ، مەندەك ئاجىز ۋە ھەسرەتلىك (مەھزۇن) گاداي ئۆلسىمۇ، پەرۋا قىلمايدۇ.

ھەجرىڭدە تىنماي قىلدىم فىغانلار،
يەتتى بۇ نالەم ئەرزۇ سەماغا.

ئە. يېشىم:
ھىجران ئازابىدا تىنماي نالە قىلدىم، مېنىڭ ئەفغانلىرىم پۈتكۈل ئالەمنى قاپلىدى. (يۇ. ئە. 67ب)
ت: جۇدالىقىڭدا تىنماي داد- پىغان چەكتىم، بۇ نالەم ئاسمان- زېمىننى قاپلىدى.

قىلغىل تەرەھھۇم ئەي يارى جانىم،
لايىق ئەمەسمەن جەبرۇ جەفاغا.

ئە. يېشىم:
ئەي جېنىمنىڭ جانانى، ماڭا رەھىم قىلغىن، مۇنچىۋالا جەبىر جاپا سېلىشقا تېگىشلىك ئەمەسمەن. (يۇ. ئە. 67ب)
ت: ئەي جېنىم يارىم، رەھىم قىلغىن، مەن جەبىر- جاپا كۆتۈرەلمەيمەن.

دەردۇ غەم ئىچرە سارغايدى يۈزۈم،
تاپشۇردۇم ئاخىر قادىر خۇداغا.

ئە. يېشىم:
دەرد ۋە غەم تۈپەيلىدىن چىرايىم سارغايدى، بۇنىڭ ھەممىسىنى قۇدرەتلىك خۇداغا تاپشۇردۇم (يۇ. ئە. 67ب)
ت: دەرد ۋە غەم تۈپەيلىدىن چىرايىم سارغايدى، ئاخىرى قۇدرەتلىك ئاللاھقا تەۋەككۈل قىلدىم.

دىلخەستە مەشرەب قىلماسمۇ فەرياد،
جەللاد كۆزلەرى ئالسا ئاراغا.

ئە. يېشىم:
جاللاد كۆزلەر ئارىغا ئېلىۋالسا، بىچارە مەشرەب پەرياد قىلماي قالامتى؟ (يۇ. ئە. 68ب)
ت: يارنىڭ جاللات كۆزلىرى ئىسكەنجىگە ئېلىۋالسا، بىچارە مەشرەب پەرياد قىلماي قانداق

قىلىدۇ؟

ئەبر ئەمەس ھەر دەم دۇرەفشان ئەي ئايازىي كويىدا،
ھالى زارىمنى كۆرۈپ ئەفلاك گىريانىدۇر ماڭا.

ئە. يېشىم:

ئەي ئايازى، دائىم ئۇنچە تۆكۈۋاتقىنى بۇلۇت ئەمەس، بەلكى مېنىڭ خارۇ زار ھالىتىمنى كۆرۈپ پەلەك يىغلاۋاتىدۇ. (يۇ. ئە.)

ت: ئەي ئايازىي، بۇلۇت ھەمىشە ئۇنچە تۆكۈۋاتمايدۇ، بەلكى ئۇنىڭ كوچىسىداخارۇ زار يۇرگەن ھالىتىمنى كۆرگەن پەلەك يىغلاپ ياش تۆكۈۋاتىدۇ.

ئەي زۇھۇرى ئافتابىڭدىن تۇشۇپ ئەئيان ئارا،
زەررە يەڭلىغ ھەر تەرەف جان ئەۋرۇلۇر تابدان ئارا.

ئە. يېشىم:

ئەي، جامالىڭ قۇياشىنىڭ شولىسى مەۋجۇتلۇق ئالىمگە چۈشتى، جان ئۇنىڭ نۇرلىرى ئەتراپىدا زەررىچىلەردەك چۆرگۈلىدى. (يۇ. ئە. 69ب)

ت: ئەي، جامالىڭ قۇياشىنىڭ نۇرى مەۋجۇدلۇق ئالىمگە چۈشتى، جانلار ئۇنىڭ ئەتراپىدا زەررىچىلەردەك چۆرگۈلىدى.

ئەيلەدىڭ بارى ئەمانەتكە ئەمىن ئادەمنىكىم،
بۇ جىھەتتىندۇر زۇھۇرى كامىلىڭ ئىنسان ئارا.

ئە. يېشىم:

سەن ئادەمىزاتقا ھەممە ئامانەتنى تاپشۇردۇڭ، شۇڭا ئىنساندا سېنىڭ مۇكەممەل قىياپىتىڭ نامايان بولدى. (يۇ. ئە. 69ب)

ت: سەن پۈتكۈل ئامانەتنى ئىشەنچلىك ئادەمگە تاپشۇردۇڭ، شۇڭا ئىنساندا سېنىڭ مۇكەممەل قىياپىتىڭ نامايان بولدى.

جۇملە ئەشيادۇر نىھالى ئىئتىدالىڭغا تانۇق،
كىمكى ئارىغدۇر ئاڭا بۇ راستدۇر يالغان ئارا.

ئە. يېشىم:

پۈتكۈل شەيئىلەر سېنىڭ كېلىشكەن قامىتىڭدىن گۇۋاھلىق بېرىپ تۇرۇپتۇ. كىمكى ھەقنى تونۇسا، ساختىلىق ئىچىدىكى بۇ ھەقىقەتنى ھېس قىلالايدۇ. (يۇ. ئە. 69ب)

ت: پۈتكۈل شەيئىلەر سېنىڭ كېلىشكەن قامىتىڭگە گۇۋاھچىدۇر. كىمكى ھەقنى تونۇسا، ھەر قانداق ئەھۋالدا (ھەتتا ساختا نەرسىلەر ئىچىدە قالغاندىمۇ) بۇ ھەقىقەتنى ھېس قىلالايدۇ.

تا سەنىڭ سەۋدايى زۇلفۇڭ تۇشكەلى ھەر باشغا،
يۇزتۇمەن غەۋغا تۇشۇپدۇر جۇملە ئىنسۇ جان ئارا.

ئە. يېشىم:

ھەر بىر باشقا سېنىڭ چاچلىرىڭنىڭ سەۋداسى چۈشكەندىن بېرى پۈتكۈل جانلىقلار ۋە ئىنسانلار

ئارىسىغا يۈز تۈمەن سۆرەن - چوقانلار چۈشتى. (يۇ. ئە. 69ب)

ت: ھەر بىر كاللىغا سېنىڭ چېچىڭنىڭ سەۋداسى چۈشكەندىن بېرى، پۈتكۈل ئىنسۇجىن ئارىسىدا، يۈز تۈمەن خىل غوۋغا پەيدا بولدى.

ئول بەلى ھۆكمىدە بولدى جانىمە يۈز مىڭ بەلا،
دەردۈغەم مەھزۇن كۆڭۈلگە مەھرى ئىشقىڭ جان ئارا.

ئە. يېشىم:

بەللىرىڭ خىيالى جېنىمغا يۈز مىڭ بالا بولدى، غەمكىن كۆڭۈلنىڭ نېسىۋىسى دەرد ۋە غېمىڭ بولدى،مېھرى مۇھەببىتىڭ جان ئىچىدە ئورۇن ئالدى. (يۇ. ئە. 69ب)

ت: ئىشق ئوتۇڭ دىلىمغا ھەسرەت ۋە غەم، جېنىمغا يۈز مىڭ ئاپەت جەم قىلغان بولسىمۇ، «شۇنداق، ئەلھۆكمۇ لىللاھ» دېمەي بولمىدى.

مەزھەرى بولغىل قەنائەت كۆنجىدا ۋىيرانە تۇت،
زاھىر ئولغاي گەنجلەر شايەد ساڭا ۋىيران ئارا.

ئە. يېشىم:

ئەي مەزھەرى، خارابىلاردە ماكانلاش، قانائەت بۇرجەكلىرىدىن ئورۇن ئال، ۋەيرانە ئىچىدىن ساڭا خەزىنىلەر ئاشكارا بولغۇسى. (يۇ. ئە. 69ب)

ت: ئەي مەزھەرىي، خارابىگە ماكانلاش، قانائەت بۇرجىكىدىن ئورۇن ئال، بەلكىم ۋەيرانىلىق ئارىسىدىن ساڭا خەزىنىلەر ئۇچراپمۇ قالار.

ئەي سەبا بەرگىل خەبەر ئول شاھسەۋارىم كەلدىمۇ،
لۇتف ئەتىپ ھالىم سورارغا ھەمدىيارىم كەلدىمۇ.

ئە. يېشىم:

ئەي تاڭ شامىلى، خەۋەر بەرگىنە، مېنىڭ ئۇ چەۋەندازىم كەلدىمۇ، شەپقەت قىلىپ ھالىمنى سوراشقا يار- ھەمدەمىم كەلدىمۇ؟ (يۇ. ئە. 70ب)

ت: ئەي تاڭ شامىلى، خەۋەر بەرگىنە، مېنىڭ ئۇ چەۋەندازىم كەلدىمۇ، شەپقەت قىلىپ ھالىمنى سوراشقا يۈرتدىشىم كەلدىمۇ؟

ۋاسىل ئولسام ھەر زەمان شىرىن لەبىدىن نۇش ئەتىپ،
كامى دىل ھاسىل ئەتىبان روزگارىم كەلدىمۇ؟

ئە. يېشىم:

ئۇنىڭ ۋىسالىغا يەتسەم، شېرىن لەۋلىرىدىن سۆمۈرسەم دەيمەن، مېنىڭ مۇرادىمنى ھاسىل قىلىدىغان كۈنلىرىم كەلدىمۇ؟ (يۇ. ئە. 70ب)

ت: ئۇنىڭ ۋىسالىغا يەتسەم، ھەمىشە شېرىن لەۋىدىن شوراپ سۆيسەم دەيمەن. مېنىڭ مۇرادىمنى ھاسىل قىلىپ، ئۇ ئامىتىم كەلدىمۇ؟

بولدى يۈزۈڭدىن ئالەم مۇنەۋۋەر،
قەنى سەنىڭتەك روھى مۇسەۋۋەر.

ئە. يېشىم:
يۈزۈڭنىڭ نۇرىدىن ئالەم يورىدى، كىشىنىڭ خىيالىدا دائىم سۈرەتلىنىپ تۇرىدىغان سېنىڭدەك يەنە بىرى تېپىلارمۇ؟ (يۈ. ئە. 71ب).
ت: يۈزۈڭدىن ئالەم نۇرلاندى، سېنىڭدەك مەنمۇيىتى گۈزەل يەنە قېنى؟

سەۋدى بۇ جانىم كۆز بىرلە ئاغزىڭ،
ئانداقكى تۈتى بادامۇ شەكەر.

ئە. يېشىم:
شاتۈتى خۇددى بادام بىلەن شېكەرنى ياخشى كۆرگەندەك، مېنىڭ بۇ جېنىم كۆزۈڭ بىلەن ئاغزىڭنى سۆيىدۇ. (يۈ. ئە. 71ب)
ت: خۇددى شاتۈتى بادام بىلەن شېكەرنى ياخشى كۆرگەندەك، مېنىڭ بۇ جېنىم كۆزۈڭ بىلەن ئاغزىڭنى ياخشى كۆرۈپ قالدى.

زۇلفۇڭ بىلە يۈز كەچەيۈگۈندۈز،
لەئلىڭ بىلە سۆز قەندى مۇكەررەر.

ئە. يېشىم:
چېچىڭ كېچىگە، يۈزۈڭ كۈنگە ئوخشايدۇ، لېۋىڭ بىلەن سۆزۈڭ بەئەينى قەنتكە ئوخشايدۇ. (يۈ. ئە. 71ب)
ت: چېچىڭ كېچىگە، يۈزۈڭ كۈندۈزگە ئوخشايدۇ، لېۋىڭ بىلەن گېپىڭ بەئەينى قەنتكە ئوخشايدۇ.

ئايرىلۇر گويا قۇياشدىن بىر شىھاب،
ئاتى نەئلىدىن ھەر ئوتكىم ئايرىلۇر.

ئە. يېشىم:
ئېتىنىڭ تاقىسىدىن چىققان ئۇچقۇنلار گويا قۇياشتىن ئايرىلغان ئوتقا ئوخشايدۇ. (يۈ. ئە. 72ب)
ت: ئېتىنىڭ تاقىسىدىن چاچراپ چىققان ئۇچقۇنلار گويا قۇياشتىن ئايرىلىپ چىققان يۇلتۇزغا ئوخشايدۇ.

دەدىم: « ئەي جانان دەردىمە ۋەسلىڭ بىلە بىر چارە قىل »،
كۆلۈپ ئايتۇر: « ئەي ھۇسەينى تۇتما مەندىن بۇ گۇمان ».

ئە. يېشىم:
« ئەي جېنىم، بۇ دەردىمنى ۋىسالىڭ بىلەن بىر داۋالىساڭچۇ » دېسەم، ئۇ كۆلۈپ: « ئەي ھۇسەينى مېنى ئۇنداق قىلىدۇ دەپ گۇمان قىلما » دەيدۇ. (يۈ. ئە. 74ب)
ت: « ئەي جانان، ۋىسالىڭ بىلەن دەردىمگە بىر يەتسەڭچۇ » دېسەم، ئۇ كۆلۈپ تۇرۇپ: « ئەي ھۇسەينى مەندىن مۇنداق ئۇمىدنى كۆتمە » دەيدۇ.

ئىشق ۋادىسىدا پۈيە ئەيلەدىم چۈن گەردى باد،
رەشكىدىن ھەردەم ئۆچەشتىم چەرخى سەرگەردان بىلە.

ئە. يېشىم:
ئىشق ۋادىسىدا قۇيۇندەك چۆرگۈلەپ، كۈندەشلىكتىن بېشى ئايلانغان پەلەك بىلەن دائىم ئېلىشتىم. (يۇ. ئە. 75ب)
ت: ئىشق ۋادىسىدا خۇددى قۇيۇندەك چۆرگۈلەپ يۈردۈم. بېشى ئايلانغان پەلەك بىلەن كۈندەشلىكتىن دائىم ئېلىشتىم.

زۇلۇف قۇللابىغا بۇ جامۇ كۆڭۈل بولدى ئەسىر،
تەلىبە قۇشتەك تەلپىنۈر ھەر دەم نەۋا ئەفغان بىلە.

ئە. يېشىم:
يۈرىكىم بىلەن جېنىم چېچىنىڭ قىسقۇچىغا ئىلىنىپ قالغاچقا، مۇڭلۇق ئاۋاز بىلەن نالە قىلىپ، تەلۋە قۇشتەك تەلپۈنىدۇ. (يۇ. ئە. 75ب)
ت: يۈرىكىم بىلەن جېنىم چېچىنىڭ قىسقۇچىغا ئىلىنىپ قالدى. شۇڭا، جېنىم ھەمىشە مۇڭلۇق ئاۋاز بىلەن نالە قىلىدۇ، يۈرىكىم تەلۋە قۇشتەك تەلپۈنىدۇ.

سەنى ياد ئەيلەبان مۇڭلىغ كۆڭۈللەر ئەسرۇ مەھزۇندۇر،
كى سەن ھەم ياد ئەتىپ تۇز چەببەيادىك، بولما بىگانە.

ئە. يېشىم:
سېنى ئەسلەپ مۇڭلۇق كۆڭۈللەر ناھايىتى غەمكىن بولدى، سەنمۇ ياد ئېتىشتىن خالىي بولما، سازىڭنى « چەببەياد » مۇقامىغا تۇز. (يۇ. ئە. 76ب)
ت: سېنى ئەسلەپ مۇڭلۇق كۆڭۈللەر ناھايىتى غەمكىن بولدى. سەنمۇ ياد ئېتىپ، سازىڭنى «چەببەياد » مۇقامىغا تۇز، ئۇنداق ياتلىشىپ كەتمە.

چىقىپ قايتا نەفەس چىقماقغا بائىس بىلمەسىكىڭ نەدۇر،
تەرەننۇم قىل سەگاھ ئاھەنگى بىرلە نەغمە رىندانە.

ئە. يېشىم:
نەپەس ئېلىشتىن مەقسەت نېمە؟ بۇنى بىلمىسەك، « سەگاھ » ئاھاڭى بىلەن نەغمە قىلىپ، ھۇزۇر ۋە پاراغەت بىلەن كۈيلە. (يۇ. ئە. 76ب)
ت: قايتىلاپ نەپەس ئېلىشتىكى سەۋەبنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى بىلمىسەك، « سەگاھ » ئاھاڭى بىلەن نەغمە قىلىپ، مەردانىلىق بىلەن كۈيلە.

كۆڭۈل چۈن مۇزتەربىدۇر تۆرت مەزھەبدىن نەدۇر مەقسەد،
ئىشتىكىل چاھارگاھنى فەھم قىلغىل سىررى مەيخانە.

ئە. يېشىم:
تۆت مەزھەبتىن مەقسەت نېمە؟ دەپ كۆڭۈل تەقەززا بولغاندا، « چاھارگاھ » مۇقامىنى ئاڭلاپ، مەيخانا سىرلىرىنى چۈشەنگىن. (يۇ. ئە. 76ب)
ت: تۆت مەزھەبتىن مەقسەت نېمە بولغىيدى؟ دەپ كۆڭۈل ئىزتىراپلىققا چۆمگەندە، «چاھارگاھ» مۇقامىنى ئاڭلاپ، مەيخانا سىرلىرىنى چۈشەنگىن.

كۆڭۈل مۈلكىنى شاھەنشاھى ئىشقىڭ مەقام ئەتتى،
ئاچىپ يۈز پەنجىگاھ نەققارەسىن ئۇرغىلكى فەرزانە.

ئە. يېشىم:

كۆڭۈل مەملىكىتىدە ئىشقىڭ خاقانى ئورۇنلاشتى، يۈزۈڭنى ئېچىپ، « پەنجىگاھ » ناغرىسىنى دانالارچە چالغىن. (يۈ. ئە.)

ت: ئىشقىڭ خاقانى كۆڭۈل مەملىكىتىنى ماكان قىلدى، ئەمدى پەيزىڭ بىلەن، « پەنجىگاھ » ناغرىسىنى دانالارچە چالغىن.

تەكەللۇم ئىستەبان شىرىن لەبىڭدىن بىنەۋا بولغاچ،
كۆيەرمىز بىر نەۋا ئۇمىدىدە بىز جەمئى پەرۋانە.

ئە. يېشىم:

شېرىن لەۋلىرىڭدىن بىرەر جۈملە ئاڭلاشنى ئىستەپ بىناۋا بولغانلىقىمىزدىن جەمئى پەرۋانىلەرگە ئوخشاش بىر « ناۋا » ئارزۇسىدا كۆيىمىز. (يۈ. ئە. 77ب)

ت: شېرىن لەۋلىرىڭدىن بىرەر جۈملە ئاڭلاش ئىستىكىدە بىناۋا بولغان چېغىمىزدا، ھەممىمىز پەرۋانە بولۇپ بىر « ناۋا » ئارزۇسىدا كۆيىمىز.

دەسۈن كۆڭلۈم مەقامى ئەجز ئارا ئۆز ھالىنى ناقىس،
ئەجەم بىرلە ئىراق ئەھلى بۇ سىرنى بىلمەسۈن يانە.

ئە. يېشىم:

ناقىسلىقىڭ دىلى ئاجىزلىق مۇقامى بىلەن « ئۆز ھال » نى ئېيتسۇن، لېكىن، « ئەجەم » بىلەن « ئىراق » ئەھلى بۇ سىرنى بىلىپ قالمىسۇن. (يۈ. ئە. 77ب)

ت: ناقىسلىقىڭ دىلى ئاجىزلىق ئورنىدا تۇرۇپ، « ئۆز ھال » نى ئېيتسۇن، لېكىن، « ئەجەم» بىلەن « ئىراق » ئەھلى بۇ سىرنى بىلىپ قالمىسۇن.

بەرقىكى فەلەككە چەكەدۇر شۇئلەئى ئاھىم،
فەردايى قىيامەتدە نىشانى ئەلەمىمدۇر

ئە. يېشىم:

پەلەكتە چېقىۋاتقان چاقماق ئاھىمنىڭ يالقۇنىدۇر، ئۇ قىيامەت كۈنى تارتقان دەرد-ئەلەملىرىمنىڭ بەلگىسى بولىدۇ. (يۈ. ئە. 78ب)

ت: پەلەكتە چېقىۋاتقان چاقماق ئاھىمنىڭ يالقۇنىدۇر، ئۇ قىيامەت كۈنى بۇ دۇنيادا تارتقان دەرد- ئەلەملىرىمنىڭ بەلگىسى بولىدۇ.

ت.س: «ئۇ قىيامەت كۈنى تارتقان دەرد- ئەلەملىرىمنىڭ بەلگىسى بولىدۇ» دېگەن يېشىمدە، ئۇقۇم بەكمۇ تۇتۇق بولۇپ قالغان. "قىيامەت كۈنى تارتقان" شەكلىدە قارىلىپ، "دەرت-ئەلەملىرىم" نىڭ ئېنىقلىغۇچىسى بولۇپ قالماسلىقى ئۈچۈن، "دەرت-ئەلەملىرىم" نىڭ ئالدىغا "بۇ دۇنيادا" دېگەن سۆزنى قوشقان دۇرۇستۇر.

كەچەلەر خەستە كۆڭۈل غەمكىن ئۆلۈم قورقۇنچىدىن،
كۆز ياشىم بىرلە يۈزۈمگە ئابرويى قىلمادىم.

ئە. يېشىم:

جاراھەتلەنگەن كۆڭلۈم كېچىلىرى ئۆلۈم ۋەھىمىسىدىن غەمگە تولدى، لېكىن كۆز ياشلىرىم بىلەن يۇزۈمنى يۇيالمىدىم. (يۇ. ئە. 79ب)

ت: جاراھەتلەنگەن كۆڭلۈم كېچىلىرى ئۆلۈم ۋەھىمىسىدىن غەمكىن بولىدۇ . كۆز ياشلىرىم بىلەن ئىبادەت قىلىپ، يۈزۈمنى يورۇق (ئۆزۈمنى ئابرويلۇق) قىلالمىدىم.

يانە ياز بولدىيۇ تاپتى بوستان نەشۇنەما،
ئەي نەسىيمى روھپەرۋەر خەيرى مەقدۇم مەرھەبا.

ئە. يېشىم:

يەنە ياز كەلدى، بوستان شادلىققا چۆمدى، ئەي جان بېغىشلىغۇچى باھار شامىلى، قۇتلۇق قەدىمىڭگە مۇبارەك. (يۇ. ئە. 80ب)

ت: يەنە ياز بولدى، بوستاندا ھاياتلىق ئويغاندى، ئەي جان بېغىشلىغۇچى باھار شامىلى، قۇتلۇق قەدىمىڭگە مەرھابا.

ت.س: " نەشۇنەما " دېگەن سۆز " ئۇنۇپ چىقىش، ئۆسۈپ چوڭ بولۇش " دېگەن بولىدۇ. " شادلىققا چۆمۈش " دېگەن بولمايدۇ. شېئىرىي تېكىستتىكى " تاپتى بوستان نەشۇنەما " دېگەن سۆز " بوستانلىققا گىياھلار ئۆستى، بوستانلىق كۆكەردى" دېگەن بولىدۇ.

گەرچە بار ئەردى بۇرۇن ئەندەك غۇبارى خاتىرىم،
شۇكر لىللاھكىم مۇيەسسەر بولدى ئەنۋائى سەفا.

ئە. يېشىم:

بۇرۇن گەرچە دىلىمدا ئانچە- مۇنچە غۇبار بولسىمۇ، ئاللاھقا شۈكۈركى، ئەمدى ماڭا پۈتۈنلەي پاكىزلىق مۇيەسسەر بولدى. (يۇ. ئە. 80ب)

ت: بۇرۇن گەرچە دىلىمدا ئاز - پاز غۇبار بولسىمۇ، ئاللاھقا شۈكۈركى، ئەمدى مەن پۈتۈنلەي پاكلىققا مۇيەسسەر بولدۇم.

ت.س: ئۇيغۇرچىدا، ئادەتتە، «مەن بىر نەرسىگە مۇيەسسەر بولدۇم» دېيىلىدۇكى، ئەكسىچە، «ماڭا بىر نەرسە مۇيەسسەر بولدى " دېيىلمەيدۇ. چۈنكى، «مۇيەسسەر بولماق» كەلىمىسى «ئېرىشمەك» دېگەن بولىدۇ. شۇڭلاشقا، «ماڭا پاكىزلىق مۇيەسسەر بولدى» دېمەي، «مەن پاكىزلىققا مۇيەسسەر بولدۇم»، ياكى «ماڭا پاكىزلىق نېسىپ بولدى» دېسە توغرا بولىدۇ.

ئالتىنچى باب

ئۆزھال مۇقامىنىڭ تېكىستى

(ترانسكرىپسىيە ۋە يېشىم)

چوڭ نەغمە
مۇقەددىمە

1 ـ جۇنۇن ۋادىسىغا مايىل كۆرەرمەن جانى زارىمنى،
تىلەرمەن بىر يولى بۇزماق بۇزۇلغان روزگارىمنى.
بۇ قىينالغان جېنىم مەجنۇنلۇق ۋادىسىغا يۈزلەنگەندەك قىلىدۇ. بۇزۇلغان بۇ تىرىكچىلىكىمنىڭ بىر يولىنلا ۋەيران بولۇشىنى تىلەيمەن.

2 ـ فەلەك بىدادىدىن گەرچە مەنى خاكى غۇبار ئولدۇم.
تىلەرمەن تاپماغايلار تۇتىيالىققا غۇبارىمنى.
بۇ زالىم پەلەك تۇپەيلى توپا ـ توزانغا ئايلاندىم. بولسا، كىشىلەر تۇتىيالىق ئۈچۈن، غۇبارىمنىمۇ تاپالمىسا دەيمەن.

3 ـ شەك ئەرمەس پەرتەۋى تۇشكەچ ئۆيى ھەم، رەختى ھەم كۆيمەك،
چۇ گورىستان گەدايى سەزمەگەي شەمئى مەزارىمنى.
گۆرىستان گادىيى مازىرىمنىڭ چىرىغىنى كۆرۈپ قالمىسا دەيمەن. چۈنكى ئۇچقۇن چۈشۈپ كەتسە، ئۆي ـ بىساتلارنىڭ كۆيۈشى شەكسىز.

4 ـ دەمەك قاي ساري ئەزم ئەتكۈك، ماڭا يوق ئىختىيار ئاخىر ،
قەزا ئىلكىگە بەرمىشمەن ئىنانى ئىختىيارىمنى.
« نەگە بارسەن » دەپ سورىماڭلار، ئىختىيار ئۆزۈمدە ئەمەس ـ دە. ئىختىيارلىق تىزگىنىنى تەقدىرنىڭ قولىغا تاپشۇرغانمەن.

5 ـ تۇگەندى ئەشكى گۈلگۈن، ئەمدى قالمىش زەئفەرانىي يۈز،
فەلەك زۇلمى بەدەل قىلدى خەزان بىرلە بەھارىمنى.
قان ـ ياشلىرىم تۇگەپ، زەپىران يۈزۈملا قالدى؛ پەلەك زۇلمى باھارىمنى غازاڭغا ئايلاندۇردى.

6 ـ دىيارىم ئەھلى بىرلە ياردىن باشىمغا يۈز مىھنەت،
نە تاك باشىم ئالىپ كەتسەم، قويۇپ يارۇ دىيارىمنى.
يۈرتداشلىرىم بىلەن يارىمدىن بېشىمغا يۈزلەپ جاپا ـ مۇشەققەتلەر كەلدى. شۇڭا يارىمنى ۋە دىيارىمنى تاشلاپ، يۈرتتىن بېشىمنى ئېلىپلا چىقىپ كەتسەم، قانداق بولاركىن ـ تاك.

7ـ ھەياتىم بادەسىدىن سەرگەردانىمەن ئەسرۇ، ئەي ساقىي،
قەدەھقە زەھرى قاتىل قۇي، داغى دەفئ ئەت خۇمارىمنى.
ھاياتىمنىڭ شارابىدىن بېشىم بەكلا ئايلىنىپ قالدى. ئەي ساقىي، قەدەھكە ئۆتكۈر زەھەر قۇيۇپ بەر، خۇمارىم چىقسۇن.

8ـ ياماں ھالىمغا باغرى ئاغرىغاي، ھەر كىمسەكىم كۆرگەي،
باغىر پەرگالەسىدىن قانغا بۇلغانغان ئۈزارىمنى.
پارە ـ پارە بولغان باغرىمنىڭ قېنى بىلەن بۇلغانغان يۈزۈمنى كۆرگەن ھەرقانداق كىشى ئەھۋالىمنىڭ ئوساللىقىغا ئىچ ئاغرىتماي قالمايدۇ.

9ـ جەھان تەركىنى قىلماي چۈنكى تىنماق مۈمكىن ئەرمەستۇر،
نەۋائىي قىل مەنى ئازاد ئۆرتەپ يوقۇ بارىمنى.
ـ نەۋائىي.
ئى نەۋائىي، بار ـ يوقۇمنى ئۆرتەپ كۆيدۈرۈپ، مېنى بىراقلا ئازاد قىلغىن. چۈنكى تەركىدۇنيا قىلمىغىچە تىنغىلىمۇ بولمايدىكەن ئەمەسمۇ!

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى ھەزەجى مۇسەممەنى سالىم
مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن
ـ ـ ـ v ـ ـ ـ v ـ ـ ـ v ـ ـ ـ v

تەئەززە

1ـ ئەي گەدايىڭنىڭ گەدايى بارچە ئەھلى تەختۇ تاج،
كىم گەدايىڭدۇر ئاڭا يوق تەخت ئىلە تاج ئىھتىياج.
ئەي يار، جىمى تەخت ۋە تاج ئىگىلىرى سېنىڭ گادىيىڭنىڭ گادىيى. كىم گادىيىڭ بولسا، ئۇ تەخت بىلەن تاجغا مۇھتاج ئەمەس.

2ـ كۆزلەرنىڭ گەر جۇرم ئۈچۈن قىلسا ئىتاب ئەرمەس ئەجەب،
بار مۇئەييەنكىم، بولۇر بىمارلار نازۇك مىزاج.
ئەگەر كۆزلىرىڭ مېنى جازالاش ئۈچۈن غەزەپلىنىپ ئالايسا، ئەجەبلىنەرلىك ئەمەس. چۈنكى بىمارلارنىڭ مىجەزى نازۇك بولىدىغانلىقى ھەممىگە ئايان.

3ـ گەر سەنەۋبەر تۇزمەمىش سەرۋىڭ خىلافى كۆڭلىدە،
يەل چىنارئىلكى بىلە نەيۈچۈن ئۇرار يۈزىگە كاج.
ئەگەر سەنەۋبەر دەرىخى كۆڭلىدە قەددىڭ سەرۋىسىگە ناقايىللىق بىلدۇرمىگەن بولسا، شامال نېمە ئۈچۈن چىنارنىڭ قولى بىلەن ئۇنىڭ كاچىتىغا ئۇرىدۇ؟

4ـ ئەيكى، كۆڭلۈمنى بۇزۇپ دەرسەن خەيالىمنى چىقار،
ھىچكىم ۋىيرانەدىن گەنج ئىستەمەس ھەرگىز خىراج.
ئەي يار، كۆڭلۈمنى بۇزۇپ بولۇپ، « مېنى خىيالىڭدىن چىقىرىۋەت » دەيسەن. ھېچكىم ۋەيرانىدىن خەزىنە ئىستىمەيدۇ، باج تەلەپ قىلمايدۇ ـ غۇ.

5ـ سەن جەفا قىلغاچ كۆڭۈل جان بىرلە تەركىم تۇتتىلار،
بولسا شاھ زالىم، ئەل ئىچرە زۇلمغا ئەرمىش رەۋاج.
پادىشاھ زالىم بولسا، ئەل ئىچىدە زۇلۇم ئەۋج ئېلىپ كەتكىنىدەك، سەن جاپا سېلىۋەرگەچكە، كۆڭۈلمۇ، جانمۇ مەندىن بىزار بولدى.

6ـ ھەجرىدىن داد ئىستەدىم، دەدىڭ سەبۇر ئول، ۋايكىم،
تازە داغىمغا يەنە ئوت بىرلە ئەيلەرسەن ئىلاج.
پىراقىڭ دەستىدىن دادلىسام، « سەۋر قىل » دەيسەن. ۋاي جان، سەن يېڭى جاراھەتنى يەنە ئوت بىلەن داغلاپ داۋالايسەنغۇ، ئاخىر.

7ـ چۇن فەنا گەردى ياپار نە سۇد تەختى جاھىڭە،
كۆكنىڭ ئەنجۇمىدىن مۇكەللەل ئەتلەسىن قىلساڭ دۇۋاج.
سەلتەنەت تەختىڭدىن نېمە پايدا، ئۇنى پەلەكنىڭ يۇلتۇز گۇللۇك ئەتلەسلىرى بىلەن زىننەتلىگىنىڭ بىلەنمۇ، بەربىر ئۇنى گۇمرانلىق چاڭ ـ توزانلىرى بېسىپ كېتىدۇ.

8ـ تا گەدايىڭدۇر نەۋائىي، تەخت ئىلە تاج ئىستەمەس،
ئەي، گەدايىڭنىڭ گەدايى بارچە ئەھلى تەختۇ تاج.
ـ نەۋائىي.
نەۋائىي سېنىڭ گادىيىڭ بولالىسىلا تەخت ۋە تاج ئارزۇ قىلمايدۇ، چۇنكى جەمى تەخت ۋە تاج ئىگىلىرى سېنىڭ گادىيىڭنىڭ گادىيى ـ دە.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەھزۇف
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلۇن
ـ ۷ ـ ـ ـ ۷ ـ ـ ـ ۷ ـ ـ ـ ۷ ـ

* * * * *

1ـ ناز بىلە يۈزۈمغە ئول بىر شاھى خۇبان ئۈردى كاج،
تاپدى نەقشى پەنجەسىدىن ئاي كەبى يۈزۈم رەۋاج.
ئۇ گۈزەللەر شاھى نازۇ ـ كەرەشمە بىلەن يۈزۈمگە بىر كاچات ئۇرغانىدى، پەنجىسىنىڭ ئىزى. يۈزۈمگە ئايدەك نەقىشلىنىپ قالدى.

2ـ بەرق قىلماقغا خۇدا ھەر كىمگە دەۋلەت بەرمەدى،
ۋاھكى، شايىستە ئەمەس بىبەختلەر بەرقىغە داج.
چاقماق چېقىشقا لازىملىق مال ـ دۆلەتنى خۇدا ھەركىمگە نېسىپ قىلمۇەرمىگەن،
بەختسىزلەرنىڭ چاقمىقىغا قارامۇغۇلۇق ھاجەت ئەمەس.

3ـ ئول جەھاندا خارلىقدىن يۈزى زەردەك سارغارۇر،
ئاھىدىن باشدا ئەلەملەر، ئىشقىدىن باشدا تاج.
جاھاندا خارلىقتىن يۈزى زەردەك(ئالتۇندەك) سارغايغانلارنىڭ تارتقان ئاھى بېشىغا تۇغ، ئىشقى تاج بولىدۇ.

4ـ بەسكى كۆلبەم شۇئلەئى ئاھىم بىلە رەۋشەن ئەرۇر،
ئاي چىراغىغا قاچانكىم كەلتۈرۈپمەن ئىھتىياج.
ھۇجرام ئاھىمنىڭ نۇرى بىلەن دائىم يورۇپ تۇرىدۇكى، شۇ كۆپايە، ئاي نۇرىغا قاچان مېنىڭ ھاجىتىم چۈشكەن؟

5ـ ئول مۇزەللەف سەبزە خەت كىشۋەر گۈشايى ھۇسن ئەرۇر،
خەتتىغە كەلمىش خوتەندىن، زۇلفىغا چىندىن خەراج.
مىيىقى ئەمدى خەت تارتقان ئۇ سۈنبۈل چاچ ھۆسن دۇنياسىنىڭ جاھانگىرىدۇر، ئۇنىڭ مىيىقىغا خوتەندىن، چېچىغا چىندىن باج ـ تارتۇق كېلىدۇ.

تەئەززە چۈشۈرگىسى

6ـ ھۇسنىنىڭ ئاۋازەسى، مەشھۇرىي، يەتتى چەرخغە،
ئافتاب ھەم ماھتاب ئالەم ئارادا بەردى باج.
ئەي مەشھۇرىي، ئۇنىڭ ھۆسنىنىڭ شۆھرىتى كۆككە يەتتى، ئالەمدە ئاي بىلەن قۇياشمۇ ئۇنىڭغا باج تۆلەۋاتىدۇ.
ـ مەشھۇرىي.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەھزۇف
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلۇن
-v - - - v - - - v - - - v -

نۇسخە

1ـ بارمۇدۇر ئالەمدە مەندەك بىر غەربىي ناتەۋان،
ۋەسل ئۈمىدى بىرلە ھەجر ئەندۇھىدىن ئازۇردە جان.

بۇ جاھاندا ۋىسال ئۈمىدى بىلەن ھىجران قايغۇسى تۇپەيلىدىن جېنى مەندەك ئازار يېگەن يەنە بىر غېرىب ناتىۋان بارمىدۇ؟

2- ژالە ياڭلىغ ياغدۇرۇپ باشىمغا گەردۇن لالىدەك،
سەنگى بارانى بەلاۋ ئوريان تەنىمنى قىلدى قان.
پەلەك بېشىمغا بالا تاشلىرىنى ياغدۇرۇپ، يالىڭاچ تېنىمنى لالىدەك قىزىل قانغا بويىدى.

3- سەبر تۇخمىن كۆڭلۈم ئىچرە ئانچە ئەكتىم، ئۈنمەدى،
نە ئۇچۇنكىم ھەر زەمان غەم قۇشلارىغا بولدى دان.
كۆڭلۈم ئېكىنىغا سەۋر - تاقەت ئۇرۇقىنى ھەر قانچە ئەكسەمۇ ئۈنمىدى، نېمە ئۇچۇنكى بۇ ئۇرۇقلار ھەمىشە غەم قۇشلىرىغا دان بولۇپ كېتىدۇ شۇ.

4- ھەجر خەيلى زۇلم قىلدى بىنىھايەت، ۋايكىم،
بىر زەمان بەرمەي ئەمان، يۇز قەتلە دەدىم: ئەل ئەمان.
ۋاي داد، ھىجران لەشكىرى شۇ قەدەر زۇلۇم سالدىكى، يۇز قېتىم « ئەل ئامان - پەندىيات » دەپ ۋارقىرىغان بولسامۇ، بىر نەپەس ئامانلىق بەرمىدى.

5- ئىشق دەشتىدە ئاقارغان ئۇستىخانىم كۆرگەن ئەل،
سەرسەرى ھىجران ئارا دەرلەر قۇيۇن بىرلە سامان.
ئىشق بايا‌ۋانىدا ئاقىرىپ كەتكەن ئۇستىخىنىمنى كۆرگەن كىشىلەر ئۇنى « ھىجران شۇرغانلىرىدىكى قۇيۇن بىلەن سامان » دەپ قالىدۇ.

6- كۆرگەچ - ئوق دەيرى فەنادا مەھرەم ئولدۇك دەپ ماڭا،
زاھىدا، تەئن ئەيلەمە، مەندىن ساڭا يوقتۇر زىيان.
ئەي زاھىد، مېنى پانىيلىق مەيخانىسىدا كۆرۈپلا « ماڭا ھەمشىرىك بولدۇك - غۇ » دەپ تەنە قىلما، مەندىن ساڭا زىيان يەتمەيدۇ.

7- سەلتەنەت دەپ فەقر ئەلىندىن ئۆزنى پىنھان تۇتماكىم،
تەك بولۇر شاھۇ گەدا تۇفراق ئارا بىرگۇن نىھان.
سەلتەنەتنى دەپ پەقىر - مىسكىنلەردىن ئۆزۈڭنى قاچۇرما، چۇنكى شاھ بىلەن گادای ھامان بىر كۇنى تۇپراق ئاستىدا تەك بولىدۇ.

8- ئۆلگۈدەكدۇرمەن خۇمارىم رەنجىدىن، ئەي پىرى دەير،
رەھىم ئەتىپ ئاغزىمغا قەترە مەي تامىز چىقماسدا جان.
ئەي مەيخانا خوجايىنى، مەن بۇ خۇمارىم ئازابىدىن ئۆلۈپ كېتىدىغان ئوخشايمەن، رەھىم قىلىپ جان چىقماستا ئاغزىمغا بىر تامچە مەي تامغۇزۇپ قويغىن.

9- ناسىھا، مەھزۇنغا كىم خەۋفۇ رەجادىن دەمە سۆز،

ھەجر دەۋزەخدىن ياماندۇر، ۋەسلىسىز باغى جىنان.
ئەي نەسىھەتچى، مەن مەھزۇنغا ئۇمىد ۋە قورقۇنچ دېگەنلەردىن گەپ ئاچما، ۋىسالسىز جەننەت مەن ئۈچۈن ھىجران دوزىخىدىنمۇ ئوسالدۇر.

- مەھزۇن.

نۇسخە چۈشۈرگىسى

ناسىھا، مەھزۇنغا كىم خەۋفۇ رەجادىن دەمە سۆز،
ھەجر دەۋزەخدىن ياماندۇر ۋەسلىسىز باغى جىنان.
ئەي نەسىھەتچى، مەن مەھزۇنغا ئۇمىد ۋە قورقۇنچ دېگەنلەردىن گەپ ئېچىپ ئولتۇرما، ۋىسالسىز جەننەت مەن ئۈچۈن ھىجران دوزىخىدىنمۇ ئوسالدۇر.

- مەھزۇن.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەھزۇف
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلۇن
-v - - -v - - -v - - -v -

جۇلا

1- ئاق ئالما قىزارغاندەك،
قىزىل يۇزلۈكۈم يارىم.
ناۋات بىلەن يۇغارغاندەك،
شىرىن سۆزلۈكۈم يارىم.

يۇزلىرى قىزارغان ئالمىدەك رەڭدار يارىم؛ گەپ - سۆزلىرى ناۋات بىلەن يۇغۇرغاندەك تاتلىق يارىم.

2- ئانار گۈلىدەك يارىم،
خىنە گۈلىدەك يارىم.
بىرىك گۈل، بىرىك غۇنچە،
تاللاپ ئۈزگۈدەك يارىم.

ئانار گۈلىدەك يارىم، خىنە گۈلىدەك يارىم؛ بىرسى گۈل، بىرسى غۇنچە بولسا، تاللاپ تۇرۇپ ئۈزگىدەك يارىم.

3- ئاپئاق ئۇپادەك يارىم،
شىشە قۇتىدەك يارىم.
ئاچىغى كەلسە قالسا،
چاقماق ئوتىدەك يارىم.

ئاپئاق ئۈپىدەك ياريم، شېشە قۇتىدەك ياريم؛ ئاچچىقى كېلىپ قالسا، چاققاق ئوتىدەك ياريم.

4- بارارسەن دەگەن ياريم،
يانارسەن دەگەن ياريم.
سەن مەنىڭدىن ئايرىلساڭ،
ئۆلۈرسەن دەگەن ياريم.
بارىسەن دېگەن ياريم، كېلىسەن دېگەن ياريم؛ سەن مېنىڭدىن ئايرىلساڭ، ئۆلىسەن دېگەن ياريم.

5- ئاخشامى قاراڭغۇدا،
نەدىن كەلۈرسەن ياريم.
جەھاندا ئارزۇلاپ سۆيسەم،
ئەلەمدە قويۇرسەن ياريم.
- خەلق قوشاقلىرىدىن.
ئاخشىمى قاراڭغۇدا، نەدىن كېلىۋاتىسەن ياريم؟ جاھاندا ئارزۇلاپ سۆيسەم، ئەلەمدە قويىسەن ياريم.

سەنەم

1- سەن- سەن مەنى خەراب قىلدىڭ مەنى سەن،
ئوتلارغا سالىپ كەباب قىلدىڭ مەنى سەن.
سەن مېنى خاراپ قىلدىڭ، مۇھەببەت ئوتىغا سېلىپ، كاۋاپ قىلدىڭ.

2- سەن- سەن مەنى سەن ئۆلتۈرەيسەن دەمە سەن،
باشىمغا ھەر بەلانى كەلتۈرەيسەن دەمە سەن.
سەن مېنى « ئۆلتۈرەي ، بېشىڭغا ھەر بالانى كەلتۈرەي » دېمە.

3- دەريادا بالىق يىلاننى قوۋلاپ كەلەدۇر،
ئات ئالدىدا، قوي كەينىدە مەلەپ كەلەدۇر.
دەريادا بېلىق يىلاننى قوغلاپ كېلىدۇ. ئات ئالدىدا ئوينىاقسىپ، قوي كەينىدە مەرەپ كېلىدۇ.

4- تۇنلەر كەچەسى توخىلار فەريات ئەتەدۇر،
ھەيۋان جانىدا ئاللاھنى شول ياد ئەتەدۇر.
- خەلق قوشاقلىرىدىن.
تۇن كېچىلەردە توخۇلار چىللايدۇ. شۇ ھايۋان جېنىدا، ئاللاھنى ياد ئېتىدۇ.

چوڭ سەلىقە

1- ئاللاھ يارەي، خەيالىڭىز ئەنجاندچە بۆكمۇ،
كىچىكلىكتە ئويناپ ئەدۇك، ئەمدى يول يوقمۇ؟

ئەي يار، ئەنجانچە مۆكىمۈكىلەك ئويناشنى خاھلامسىز؟ كىچىكىمىزدە ئويناپتتۇق، ھازىر ئويىنىساق بولامدۇ؟

2ـ ئاللاھ يارەي، خەيالىڭنى بىلىپ بولمايدۇر،
سەنلەر يۈرگەن كوچالاردا يۈرۈپ بولمايدۇر.

ئەي يار، ئوي ـ خىيالىڭنى ھېچ بىلگىلى بولمايدۇغۇ. سىلەر يۈرگەن كوچىلاردا يۈرگىلى بولمايدۇ.

3ـ ئاللاھ يارەي، خەيالىمنى ھەر يان باشلارسەن،
كۆز قىرىڭدا قاراپ قويۇپ، ئوتقا تاشلارسەن.

ئەي يار، خىيالىمنى ھەر تەرەپكە باشلايسەن: كۆز قىرىڭدا قاراپ قويۇپ، ئىشق ئوتىغا تاشلايسەن.

4ـ ئاللاھ يارەي، بۇ مەھەللىدە ئۆزۈڭ ئوينامسەن،
كىرپىكىڭنى ئوقيا قىلىپ بەتلەپ قويامسەن.
ـ خەلق قوشاقلىرىدىن.

ئەي يار، بۇ مەھەللىدە ئۆزۈڭلا ئوينامسەن؟ كىرپىكىڭنى ئوقيا قىلىپ بەتلەپ قويامسەن، بولمىسا، نېمە ئۈچۈن قارىساڭلا ماڭا سانچىلىدۇ؟

كىچىك سەلىقە

بىرىنچى ئاھاڭ

1ـ دىلىرەبا ھۈسنىنى كۆرگەن بارمىكىن؟
ۋەسلىغە يەتمەسىدىن ئۆلگەن بارمىكىن؟
دىلىرەبانىڭ ھۈسنىنى كۆرگەن بارمىكىن، ۋەسلىگە يېتەلمەي، ئۆلگەن بارمىكىن؟

2ـ بىر كۆرۈپ يۈز قاتلا سەجدە قىلماسام،
كۆرمەيىن جانىنى بەرگەن بارمىكىن؟
مېنىڭدەك « ھەر بىر قېتىم كۆرگىنىمدە، يۈز قېتىم سەجدە قىلمىسام ھېساب ئەمەس » دەپ يۈرۈپمۇ، كۆرەلمەي تۇرۇپ جېنىنى بەرگەن بارمىكىن؟

3ـ بىۋە مەن، قىلما ماڭا جەبرۇ ستەم،
بىۋەفا دەردىدىن ئۆلگەن بارمىكىن؟
ئاجىز بىچارىمەن، كۆپ جەبىر ـ جاپا قىلما. بىۋاپانىڭ دەردىدىن مېنىڭدەك ئۆلۈپ كەتكەن بارمىكىن؟

4ـ ھەسرەتىمگە تاغۇ تۈزلەر يىغلاغاي،
مەن كەبى ھەيرەتدە يۈرگەن بارمىكىن!؟

چەككەن ھەسرىتىمگە تاغ - دالالار يىغلايدۇ. مەندەك نېمە قىلارىنى بىلمەي يۈرگەن ئادەم بارمىدۇ؟

5- ۋەسلىغە يەتمەسلىكىمنى ئائىلادىم،
ھەجرىدە چۆللەرنى كەزگەن بارمىكىن؟

ۋىسالىغا يېتەلمەسلىكىمنى ئۇقتۇم؛ مەندەك مۇشۇنداق جۇدالىق چۆللىرىنى كېزىپ يۈرگەن ئادەم يەنە بارمىدۇ؟

6- داد ئەتەر مەشرەب خوتەن سەھراسىدا،
بىر زەمان دادىغا يەتكەن بارمىكىن.
- مەشرەب.

مەشرەب خوتەن سەھراسىدا داد- پەريات قىلىدۇ، ئۇنىڭ دادىغا بىر دەم يېتىپ قويىدىغان ئىنسان بارمىدۇ؟

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەھزۇف
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلۇن
-v - - - v - - - v - - - v -

ئىككىنچى ئاھاڭ

1- تاپىلماس ھۇسن مۇلكىندە ساڭا تەڭ بىر قەمەر مەنزەر،
نە مەنزەر مەنزەرى شاھىد، نە شاھىد شاھىدى دىلبەر.

ھۇسن مەملىكىتىدە ساڭا تەڭ كېلەلەيدىغان بىر ئاي جامال تېپىلمايدۇ. ئۇ قانداق جامال؟ گۈزەل جامال؛ قانداق گۈزەل؟ كۆڭۈلنى مەپتۇن قىلىدىغان گۈزەل.

2- بۇ گۈن يۈسۈف جەمالىنى قىلىپتۇر ھەق ساڭا بەخشىش،
نە بەخشىش بەخشىشى دەۋلەت، نە دەۋلەت دەۋلەتى مەفخەر.

بۈگۈن ئاللاھ ساڭا يۈسۈپنىڭ گۈزەللىكىنى بېغىشلاپتۇ؛ بۇ قانداق بېغىشلاش؟ دۆلەت بېغىشلاش؛ قانداق دۆلەت؟ پەخىرلىنەرلىك دۆلەت.

3- سۆزۈڭ دۇررۇ جەۋاھىردۇر كۆڭۈللەر گەنجىنە لايىق،
نە لايىق لايىقى خۇسرەۋ، نە خۇسرەۋ خۇسرەۋى كىشۋەر.

سۆزۈڭ كۆڭۈل خەزىنىسىگە لايىق ئۇنچە - ياقۇتتۇر؛ قانداق لايىق؟ شاھلارغا يارىغىدەك لايىق؛ قانداق شاھقا؟ مەملىكەت شاھىغا.

4- شەكەردىن تادلىدۇر خۇلقۇڭ، كەرەمدىن خاتىرىڭ مەتلەب،
نە مەتلەب مەتلەبى مەئدەن، نە مەئدەن مەئدەنى جەۋھەر.

خۇلقۇڭ شېكەردىن تاتلىق، كۆڭلۈڭ تەلەپ قىلغاندىنمۇ بەكرەك سېخىي: قانداق سېخىي؟ كاندەك سېخىي: قانداق كان؟ جاۋاھىر كېنى.

5- زېھى دەۋلەتلى ئاشىقكىم، سەنمىڭ بىرلە قىلۇر ئىشرەت،
نە ئىشرەت ئىشرەتى جەننەت، نە جەننەت جەننەتى كەۋسەر.

ئاپىرىن! سېنىڭ بىلەن ئىشرەت قىلغۇچى نېمە دېگەن دۆلەتمەن ئاشىق - ھە؟! ئۇ قانداق ئىشرەت؟ جەننەت ئىشرىتى: قايسى جەننەت؟ كەۋسەر ئېقىپ تۇرىدىغان جەننەت.

6- بۇ ھۆسنۈڭ شەۋقى زەۋقىندە كۆڭۈل تۇتىلارى تاپتى،
نە تاپتى تاپتى خۇش لەززەت، نە لەززەت لەززەتى شەكەر.

ھۆسنۈڭنىڭ زوقى ئىشتىياقىدىن كۆڭۈل تۇتىلىرى ئۆز نېسىۋىلىرىنى تاپتى: نېمە تاپتى؟ ئاجايىپ لەززەت تاپتى: ئۇ قانداق لەززەت؟ شېكەرنىڭ لەززىتى.

كىچىك سەلىقە چۈشۈرگىسى

جەمالىڭ نەقشىنە سەيفى سەرايى باغلادى سۈرەت،
نە سۈرەت سۈرەتى ھۆسنا، نە ھۆسنا ھۆسنايى جانپەرۋەر.
- سەيفى سەرايى.

سەيفى سەرايى كۆركەم جامالىڭنى سۈرەتلەپ چىقتى. قانداق سۈرەت؟ گۈزەل سۈرەت: قانداق گۈزەل؟ جاننى ياشارتىدىغان گۈزەل.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى ھەزەجى مۇسەممەنى سالىم
مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن
- - - ٧ - - - ٧ - - - ٧ - - - ٧

پىشرەۋ

1- يۈسۈف بەگىم، مەندىن سەلام -
نامە گۈلئەسەلخان ئايىمغا.
قەلەمقاشلىق، بويى زىلۋا،
خۇيى - خۇلقى مۇلايىمغا.

قەلەمقاشلىق، بويى زىلۋا، خۇي - خۇلقى مۇلايىم گۈلئەسەلخان ئايىمغا مەن يۈسۈف بېگىمدىن سالام!

2- قىزىل مەخمەلدۇر چادىرىڭىز،
ئەسمىدىن كەتمەس خاتىرىڭىز،

ئالدىڭىزدا بولسام چاكىرىڭىز،
قامچاق تەگسۇن ساچباغىمغا.

ئۆي - چېدىرىڭىز قىزىل مەخمەلدىن ئىدى، سىمايىڭىز كۆز ئالدىمدىن كەتمەيدۇ. قامچىڭىز چاچ بېغىمغا تېگىدىغان ئىش بولسىمۇ، ئالدىڭىزدا چاكىرىڭىز بولسام دەيمەن.

3- ئەۋژەلىدە دوست بولۇرسىز،
ئاخىردا سۈست بولۇرسىز،
مەگەر سۆيسەم مەست بولۇرسىز،
بۇيۇق تەگسە دىماغىمغا.

باشتا « ماقۇل » دەپ دوست بولىسىز، كەينىدىن جىم بولىۋالىسىز؛ بۇي - پۇرىقىڭىز دىماغىمغا ئۇرۇلغىنىدا، سۆيسەم مەست بولۇپ قالىسىز.

4- نىگاھ ئەيلەپ بىر باقمادىڭىز،
مەنى كۆزىڭىزگە ئىلمادىڭىز،
چارچاپ كەتسەم بىلمەدىڭىز،
تاشلار پاتتى ئاياغىمغا.

نەزەر سېلىپ بىر قارىمىدىڭىز، مېنى كۆزىڭىزگە ئىلمىدىڭىز؛ ئايىغىمغا تاشلار پېتىپ، چارچاپ كەتتىم، بىراق بۇلارنى سىز بىلمىدىڭىز.

5- زۇھرە كەلۇر يانە- يانە،
خاللارى بار دانە- دانە.
خاھ ئاشنا بول، خاھ بىگانە،
بار، تاپشۇردۇم خۇدايىمغا.

چوڭ- چوڭ مەڭلىرى بار زۆھرە يانمۇ يان مېڭىپ كېلىۋاتىدۇ؛ ئاشنا بولامسەن ياكى يات - بىگانە بولامسەن ئىختىيارىڭ، سېنى ئاللاھغا تاپشۇردۇم، بايباي!

پىشرەۋ چۇشۇرگىسى

زۇھرە كەلۇر يانە - يانە،
خاللارى بار دانە - دانە.
خاھ ئاشنا بول، خاھ بىگانە،
بار، تاپشۇردۇم خۇدايىمغا.
- « يۈسۈف - ئەھمەد » داستانىدىن.

چوڭ - چوڭ مەڭلىرى بار زۆھرە يانمۇ يان مېڭىپ كېلىۋاتىدۇ؛ ئاشنا بولامسەن ياكى يات - بىگانە بولامسەن ئىختىيارىڭ، سېنى ئاللاھغا تاپشۇردۇم، بايباي!

تەئكىد

1 ـ ئاتىڭ رەيھان، ئۆزۈڭ رەيھان، ئاتىڭنى كىم كەلىپ قويغان،
ساڭا ئاشىق بولۇپ قالسۇن جانىدىن بىر يولى تويغان.
ئىسمىڭ رەيھان، ئۆزۈڭمۇ بەجايىكى رەيھان گۈلىنىڭ دەل ئۆزى. ئىسمىڭنى كىم كېلىپ قويغان؟
ساڭا جېنىدىن بىراقلا تويغان بىرسى ئاشىق بولۇپ قالسۇن.

2 ـ كەچەسى ئۈيقۇدا ياتسام ئاتىڭنى قامچىلاپ ئۆتتۈڭ،
گەپىڭمۇ يوق، سۆزۈڭمۇ يوق، يۈرەككە ئوت سالىپ ئۆتتۈڭ.
كېچىسى ئۈيقۇدا ياتسام، ئېتىڭنى قامچىلاپ ئۆتتۈڭ؛ گەپىڭمۇ يوق، سۆزۈڭمۇ يوق، يۈرەككە ئوت سېلىپ ئۆتتۈڭ.

3 ـ قىزىلگۈلۈم، قىزىلگۈلۈم، ئەجەب ۋاقىتتا خەزان بولدۇڭ،
مەنى مەيخانىغا تاشلاپ، ئۆزۈڭ يولغا رەۋان بولدۇڭ.
ھەي، قىزىلگۈلۈم يارىم، ئەجەبمۇ بىر چاغدا غازاڭ بولۇپ كەتتىڭ؛ مېنى مەيخانىغا تاشلاپ قويۇپ، ئۆزۈڭ كېتىپ قالدىڭ.

4 ـ تەرەكسىز ھويلىغا كىرسەم باشىمدىن ئافتاب ئۆتتى،
بويۇڭدىن ئۆرگۈلەي ياردىم سەنىڭ قەدرىڭ ماڭا ئۆتتى.
ـ خەلق قوشاقلىرىدىن.
تېرەكسىز ھويلىغا كىرسەم، بېشىمدىن كۈن چېقىپ، ئاپتاپ ئۆتۈپ كەتتى؛ بويۇڭدىن ئۆرگۈلەي ياردىم، ماڭا سېنىڭ قەدرىڭ ئۆتۈلدى.

داستان

بىرىنچى داستان

1 ـ چەمەنلەرنىڭ ئىچىندە نازۇك چەمەن بار،
بەيان قىلغىل، ئاناجان، گۈلنى كىم تۈزدى؟
بۇ جانىمنى قىيناماي، ئەيلەگىل ئىزھار،
ئەيان قىلغىل، ئاناجان، گۈلنى كىم تۈزدى؟
بۇ گۈل دەستىنىڭ تىزلىشىدا بىر خىل نازاكەت بار، بايان قىلغىن ئانىجان، بۇ گۈلدەستىنى كىم تىزدى؟ جېنىمنى قىينىماي ئوچۇقلىغىن، ئايان قىلغىن ئانىجان، گۈلنى زادى كىم تىزدى؟

2 ـ نە چەمەندۇر، بالام مەندىن سورارسەن،
بارىن ئۆزۈم تۈزدۇم، بەيان ئەيلەيىن.
گۈنده يۈزمىڭ خەيالدا چەمەن تۈزەرمەن،
قايسى بىرىن بالام ساڭا بەيان ئەيلەيىن.

قايسى گۈلدەستىنىڭ تىزىلىشىنى سورايدىغانسەن بالام، مەن ئېيتاي، ھەممىسىنى مەن ئۆزۈم تىزدىم؛ بىر كۈندە مېڭ خىيال بىلەن گۈل تىزىپ باقمەن، بالام، ساڭا قايسى بىرىنى بايان قىلاي؟

3ـ ھېچ قاچاندا تۇزمەس ئەدىڭ بۇنداق چەمەننى،
راستىن دەگىل ئاناجان، قىينىما جاننى،
ئۆلمەسەم يەتكۈزەرمەن مۇرادقا سەنى،
بەيان قىلغىل، ئاناجان، گۈلنى كىم تۇزدى؟

ھېچقاچاندا گۈلدەستىنى مۇنداق تىزمايتتىڭ، راستىنى ئېيتقىن جېنىم ئانا، جېنىمنى قىينىمىغىن. ئۆلمەسەم، سېنى مۇرادىڭغا يەتكۈزمەن، بايان قىلغىن ئانىجان، گۈلنى كىم تىزدى؟

4ـ ھەر سەبادا ئاچىلۇر قىرمىزى گۈللار،
گۈللار ئۈزرە سايراشۇر خۇشھال بۇلبۇللار،
بىر ناتەۋان مۇسافىر، غەرىب ئوغلۇم بار،
ئوغلۇم تۇزدى بۇ گۈلنى بايان ئەيلەيىن.

ھەر ئەتتىگەندە، قىزىل گۈللەر ئېچىلىدۇ، گۈللەرنىڭ ئۈستىدە بۇلبۇللار سايرىشىدۇ: « غەرىب » ئىسىملىك بىر ناتۇۋان ئوغلۇم بار، ساڭا دېسەم، بۇ گۈلدەستىنى ئاشۇ ئوغلۇم تىزدى.

5ـ سەنەم ئەيتۇر: كۆرسەت غەرىب جانىمنى،
فىدا قىلاي ئاڭا يوقۇ باريمنى،
رەھىم ئەيلە قىينىماي خەستە جانىمنى،
بەيان قىلغىل، ئانا جان گۈلنى كىم تۇزدى؟

سەنەم ئېيتىدۇ: « جېنىم غەرىبنى ماڭا كۆرسەتكىن، مەن ئۇنىڭغا بارلىقىمنى پىدا قىلاي؛ بىمار جېنىمنى قىينىماي، رەھىم قىلغىن ئانىجان، گۈلنى كىم تىزدى؟ »

6ـ سەنىڭ ئۇچۇن ئاھۇ فىغان ئەتەرلەر،
گۈندە يىغلاپ ئۆز ھالىدىن كەتەرلەر،
ئاخىر دەمدە مۇرادىغا يەتەرلەر،
غەرىب تۇزدى بۇ گۈلنى، بەيان ئەيلەيىن.
- « غەرىب ـ سەنەم » داستانىدىن.

سېنىڭ ئۇچۇن ئاھۇ پىغان چېكىدۇ، كۈندە يىغلاپ ئۆز ھالىدىن كېتىدۇ، ئاخىر دەمدە مۇرادىغا يېتىدۇ؛ مەن ئېيتاي بالام، بۇ گۈلدەستىنى غەرىب تىزدى.

ئىككىنچى داستان

1ـ غەمدىن قۇتۇلالماغان مېھنەتلىك باشىم،
گۈندە يۈزمىڭ ھىجرانلار كەلدى نەيلەيىن.
قەرارى يوق شۇم فەلەكنىڭ گەردىشى،
تۇگەمەس سەۋدالارغا سالدى نەيلەيىن.

غەمدىن قۇتۇلالماغان جاپاكەش بېشىمغا بىر كۈندە يۈزمىڭ ھىجرانلار كەلدى،قانداق قىلاي؟
تۇتۇمى يوق شۇم پەلەكنىڭ گەردىشى تۈگىمەس سەۋدالارغا سالدى،قانداق قىلاي؟

2ـ ھەر زەمانە باشىمغا تۈشتى سەۋدالار،
يەتمىشتۇردى جانىمغا يۈزمىڭ بەلالار،
كۆزلەرىمدىن ئاقتىلار قانۇ دەريالار،
تەركى جەھانە ئەتىپ كەلدى نەيلەيىن.

ھەر زەمان ـ ھەر ئاندا بېشىمغا سەۋدالار چۈشتى، ئۇ جېنىمغا يۈز مىڭ بالايىئاپەتلەرنى كەلتۈردى، كۆزلىرىمدىن قان دەريا بولۇپ ئاقتى، كاللام تەركىدۇنيا قىلىپ كەلدى، قانداق قىلاي؟

3ـ بۈلبۈل بولۇپ گۈلىستانىڭ كەزمەدىم،
باغبان بولۇپ ئالمالارنىڭ ئۈزمەدىم،
يارـ يار دەپ شەكەر لەبىڭ سۆيمەدىم،
كۆڭلۈمدە ئەرمانلار قالدى نەيلەيىن.

بۈلبۈل بولۇپ گۈلىستانىڭنى كېزەلمىدىم، باغۋەن بولۇپ ئالمىلىرىڭنى ئۈزەلمىدىم، « يارىم ـ ئامرىقىم » دەپ شېكەر لېۋىڭدىن سۆيەلمىدىم، يۈرەكتە ئارمانلىرىم قالدى، قانداق قىلاي؟

4ـ غەرىب ئەيتۇر: « قۇل » دەيدۇرلار ئاتىمنى،
فەلەك رەۋا كۆرمەدى كۆڭۈل شادىمنى،
ھەق مۇيەسسەر ئەتمەدى شۇل مۇرادىمنى،
ياخشى گۈنلەر يامان بولدى نەيلەيىن.
ـ « غەرىب ـ سەنەم » داستانىدىن.

غەرىب ئېيتىدۇ: كىشىلەر مېنى « قۇل » دەپ ئاتايدۇ، كۆڭۈل شادلىقىمنى پەلەك راۋا كۆرمىدى؛ ئاللاھ شۇ مۇرادىمغا ئېرىشتۈرمىدى، ياخشى كۈنلەر مانا شۇنداق يامان بولدى، قانداق قىلاي؟

ئۈچىنچى داستان

1ـ ئىكى پەرى كەلۈر يانە،
ئەجەب سەيلانە، سەيلانى،
ئاشىقلارنىڭ جانىن ئالىپ،
كەلۈر سەيلانە، سەيلانە.

ئىككى پەرى يانمۇ يان مېڭىشىپ، ئاشىقلارنىڭ جېنىنى ئېلىپ، ئاجايىپ پەيزى سەيلە قىلىپ كېلىۋاتىدۇ.

2ـ ئىكى پەرى ھەمدەم بولۇپ،
بىرـ بىرىگە مەھرەم بولۇپ،
قىيا باقىپ، قولىن سالىپ،
كەلۈر سەيلانە، سەيلانە.

ئىككى پەرى بىر - بىرىگە ھەمدەم بولۇشۇپ، ئۆز ئارا سىردىشىپ، قىيا بېقىپ، قوللىرىنى سېلىشىپ، سەيلە قىلىپ كېلىۋاتىدۇ.

3- بىرى گۈلدۇر، بىرى غۇنچە،
قاچان بولغاي سەنەم قىزچە،
تەماشاغا كەلۈر بارچە،
ئەجەب سەيلانە، سەيلانە.

بىرسى گۈل، يەنە بىرسى بەجايىكى غۇنچىنىڭ ئۆزى؛ ھېچكىم سەنەم قىزغا يېتىشەلمەيدۇ؛ ئۇلارنىڭ سەيلىسى شۇ قەدەر پەيزىكى، ھەممە ئادەم كۆرگىلى كېلىدۇ.

4- غەرىب نەيلەي شۇل يارنى،
ئىزھار ئەتەي ئەھۋالىنى،
يار كۆرسەتسە جەمالىنى،
ئەجەب سەيلانە، سەيلانە.

- « غەرىب - سەنەم » داستانىدىن.

غەرىب ئېيتىدۇ: « يارىمنىڭ ئەھۋالىنى شۇنچىلىك ئىزھار قىلاي؛ يار جامالىنى كۆرسەتسە ، ئۇنىڭ بىلەن سەيلىنى تېخىمۇ پەيزى قىلاي ».

تۆرتىنچى داستان

1- بارسالڭ ئەگەر شاھى خۇرشىد يانىغا،
ئەزىزىڭ، مېھرىبانىڭ كەلدى دەگەيسەن.
كۆيۈپ - يانىپ يىراغلىقنىڭ ئوتىغا،
شۇل ھالى پەرىشانىڭ كەلدى دەگەيسەن.

ئەگەر شاھ خۇرشىدنىڭ يېنىغا بېرىپ قالساڭ، ئەزىزىڭ، مېھرىبانىڭ كەلدى دېگەيسەن؛ يىراقلىقنىڭ ئوتىدا كۆيۈپ - پىشقان ئاشۇ ھالى پەرىشانىڭ كەلدى دېگەيسەن.

2- ئاغالارى يۈسۈفنى چاھغا تاشلادى،
ئوغلى ئۈچۈن يەئقۇب قانلار يىغلادى،
قادىر ئاللاھ يۈسۈفكە پەناھ ئەيلەدى،
ئامان - ئەسەن كارۋانىڭ كەلدى دەگەيسەن.

يۈسۈفنى ئاكىلىرى قۇدۇققا تاشلىدى، ياقۇپ ئۇ ئوغلى ئۈچۈن قان - قان يىغلىدى، قۇدرەتلىك ئاللاھ يۈسۈفكە پاناھ بولدى، كارۋانىڭ ئامان - ئېسەن كەلدى، دېگەيسەن.

3- سىينەسىغە ئول مىسكىن ئاشىق تاش ئۇرۇپ،
پەرۋانەدەك ئىشق ئوتىغا باش ئۇرۇپ،
شۇم فەلەكدىن بىھىساب جەفالار كۆرۈپ،
ئول كۆزلەرى گىريانىڭ كەلدى دەگەيسەن.

ئىشق ئوتىغا پەرۋانىدەك ئۆزىنى ئۇرۇپ، شۇم پەلەكتىن ھېسابسىز جاپالارنى كۆرۈپ، كۆزلىرىدىن توختىماي ياش ئاققۇزۇپ يۇرگەن، يۇرىكى ئازابتا پۈچىلانغان ئۇ مىسكىن ئاشىقىنىڭ كەلدى دېگەيسەن.

4ـ ھەرگىز قۇتۇلالمادىم بەلادىن قاچىپ،
چۆللەر كەزدىم نەچە يىل، جانىمدىن كەچىپ،
ئەمدى كۈلفەت ـ مىھنەتنىڭ شەرابىن ئىچىپ،
شۇل چاكى گىرىبانىڭ كەلدى دەگەيسەن.

بالايىئاپەتتىن ھەرگىز قېچىپ قۇتۇلالمىدىم، جېنىمدىن كېچىپ، نەچچە يىل چۆللەرنى كېزىپ يۈردۈم، ئەمدى جاپا ـ كۈلپەتنىڭ شارابىنى ئىچسەممۇ مەيلى دەپ، شۇ يىرتىق ياقا قايتىپ كەلدى دېگەيسەن.

5ـ سەنەۋبەر دەر: قۇلاق سال، ئوغلۇڭ دادىغا،
بىر سۆزۈم بار ئايتايىن كۆڭلۈڭ شادىغا،
كۆيۈپ ـ يانىپ نەچە يىل ئىشقىنىڭ ئوتىغا،
ئەزىزىڭ، مىھرىبانىڭ كەلدى دەگەيسەن.
ـ « سەنەۋبە ر » داستانىدىن.

سەنەۋبەر ئېيتىدۇ: « ئوغلۇڭنىڭ دادىغا قۇلاق سالغىن، كۆڭلۈڭ شادلىقى ئۈچۈن، بىر سۆزۈم بار ئېيتاي: نەچچە يىللار ئىشق ئوتۇڭدا كۆيۈپ پىشقان ئەزىزىڭ، مېھرىبانىڭ كەلدى دېگەيسەن ».

بەشىنچى داستان

1ـ قادىر ئاللاھ، ئۆلەر بولدۇم بۇ غەمدە،
مەن نەيلەيىن تۇرار مەكان بولماسا،
شۇم فەلەكدىن يەتكەن قايغۇ ـ ئەلەمدە،
مەن نەيلەيىن بىر مىھرىبان بولماسا.

قۇدرەتلىك ئاللاھ، مەن بۇ غەمدە ئۆلىدىغان بولدۇم، تۇرار جايىم بولمىسا، مەن قانداق قىلىمەن؟ شۇم پەلەكتىن قايغۇ ـ ئەلەم كېلىۋاتقان ئەھۋالدا، بىر مېھرىبانىم بولمىسا، مەن قانداق قىلىمەن؟

2ـ ۋاھكى، كۆڭلۈم بولدى جانانغا بەندە،
قىينالادۇر ئەزىز جانىم بۇ تەندە،
بۇ چۆللەردە ئازىپ بولدۇم شەرمەندە،
يەتەلمەسمەن يارغا ئىمكان بولماسا.

ۋاھ، كۆڭلۈم جانانغا قۇل بولدى، ئەزىز جېنىم بۇ تەندە قىينىلىۋاتىدۇ، بۇ چۆللەردە ئېزىپ كېتىپ، شەرمەندە بولدۇم، ئىمكان بولمىسا، يار ۋىسالىغا يېتەلمەسمەن.

3ـ ئىزلەپ يۈرۈر ھەمراھ گۈلىيۈزلۈك يارىن،
ئاختارىپ كەزەرلەر دۇنيانىڭ بارىن،
ھىجران ئالدى ئۇنىڭ سەبرۇ قەرارىن،

مەن نەيلەيسن ئارامى جان بولماسا.
- « ھۆرلىقا - ھەمراھجان » داستانىدىن.
ھەمراھجان گۈلىيۈزلۈك يارىنى ئىزدەپ، جاھاننىڭ ھەممە يېرىنى ئاختۇرۇپ كېزىپ يۈرىدۇ، جۈدالىق ئۇنىڭ سەۋر - تاقىتىنى تۈگەتتى، جانغا ئارام بولمىسا، مەن قانداق قىلىمەن؟

مەشرەب

بىرىنچى مەشرەب

1- قەنى يارىم، قەنى يارىم، چەھار باغ بولدى گۈلئەنداز،
قەنى يارىم، قەنى يارىم، سالاي يولىغا پايەنداز.
چارباغ (تۆت پەسىللىك، پەسىل ئايرىمىسى بويىچە گۈللەپ تۇرىدىغان باغ) گۈلگە پۈركەندى، يولىغا پايانداز سالاي، يارىم قېنى؟

2- قەنى يارىم، قەنى يارىم، بۇلاقلاردا يۇزىن يۈڭسا،
قەنى يارىم، قەنى يارىم، بۇ يەر ئوينارغا كۆپتۇر ساز.
قېنى يارىم، بۇلاقلاردا يۇزىنى يۈيۈڭالسا بولاتتى. بۇ يەر كۆڭۈل ئېچىپ ئوينىشقا باپ ئېسىل جاي.

3- قەنى يارىم، قەنى يارىم، چەمەنلەردىن ئالىپ تاقسا،
قەنى يارىم، قەنى يارىم، قولىغا ئالسالار بىر ساز.
قېنى يارىم، گۈللەردىن ئۈزۈپ تاقىسا، قولىغا ساز ئالسا بولاتتى - غۇ، قېنى ئۇ؟

4- قەنى يارىم، قەنى يارىم، مەنىڭ بىرلە شەراب ئىچسە،
قەنى يارىم، قەنى يارىم، كۆڭۈل شاد ئەيلەسەك بىرئاز.
يارىم مېنىڭ بىلەن بىللە شاراب ئىچسە، بىر ئاز كۆڭۈل ئاچساق بولاتتى، قېنى ئۇ؟

5- قالىپ يارىم، قالىپ ئىشرەت، كەتەر بولدۇم چەكسىپ ھەسرەت،
بۇ ئالەمدە غەمۇ غۇربەت بىلە فەرھاد ئۆزى ھەمراز.
يارىم قېلىپ، ئەيش- ئىشرەتمۇ قېلىپ، مەن ھەسرەت بىلەن كېتىدىغان بولدۇم: بۇ دۇنيادا يالغۇز فەرھادلا غەم ۋە غۇربەتچىلىك بىلەن سىرداش بولۇپ ئۆتىدىغان بولدى.
- « فەرھاد - شېرىن » داستانىدىن.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى ھەزەجى مۇسەممەنى سالىم
مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن
- - - ٧ - - - ٧ - - - ٧ - - - ٧

* * * * *

1 ـ قەددۇ خەتتىك بىلە كۆزۇ يۈزۈك، ئەي سەرۋى سىيمىن تەن،
بىرى سەرۋى، بىرى رەيھان، بىرى نەرگىس، بىرى گۈلشەن.
ئەي كۈمۈش تەنلىك سەرۋىدەك يار، سېنىڭ بويۇڭ سەرۋى، مىيىقلىرىڭ رەيھان، كۆزۈڭ نەرگىس، يۈزۈڭ گۈلشەندۇر.

2 ـ ھەدىسۇ لەئلۇ رەفتارۇ جەمالىڭدىن ئەرۇر ھەر دەم،
تىلىم گويا، سۆزۈم رەنگىن، كۆڭۈل خۇررەم، كۆزۈم رەۋشەن.
سۆزۈڭ، لېۋىڭ، يۈرۈشۈڭ ۋە جامالىڭ تۈپەيلىدىن تىلىم بۈلبۈلگويادەك سۆزمەن، سۆزۈم يېقىملىق، كۆڭلۈم خۇشال، كۆزۈم روشەندۇر.

3 ـ مەنى مەدھۇشۇ مىسكىن نەيلەي ئول شوخى بەلا بىرلە،
مەن ئەسرۇ بىدىلۇ بىخۇد، ئول ئەسرۇ پۇر دىلۇ پۇر فەن.
مەن خۇدىنى يوقاتقان بىچارە ئۇ بالا كەلتۈرگۈچى شوخ بىلەن قانداقمۇ قىلارمەن؟ مەن تولىمۇ بىخۇد ئاشىق، ئۇ ناھايىتى جۈرئەتلىك ۋە ھىيلىگەر.

4 ـ فەلەك جەۋرۇ جەفاسىدىن، ئول ئاي دەردۇ بەلاسىدىن،
چەكەرمەن نالەيۇ ئەفغان، قىلۇرمەن گىريەيۇ شۇەن.
پەلەكنىڭ جەبىر ـ جاپاسىدىن ۋە ئۇ گۈزەلنىڭ بالاسىدىن نالە ـ ئەپغان چېكىمەن، زارلىنىپ ياش تۆكىمەن.

5 ـ بەلايى ئىشقۇ يالغۇزلۇق داغى ھىجرانۇ غۇربەتتە،
ئاتىم مەجنۇن، كىشىم مەھنەت، ئىشىم زارى، يەرىم گۈلخەن.
ئىشق بالاسى ۋە يالغۇزلۇقتا، يەنە تېخى ھىجران ھەم غۇربەتچىلىكتە، ئېتىم مەجنۇن، كىملىكىم جاپا ـ مۇشەققەت، ئىشىم زارلاش، ياتىدىغان يېرىم كۈل دۆۋىسى (گۈلخ) بولدى.

6 ـ ئوقۇڭ بىرلە خەيالىڭ، دەردىڭۇ مېھرىڭغا بابۇردەك،
تەنىم مەنزىل، كۆزۈم مەسكەن، كۆكۈس مەۋا، كۆڭۈل مەخزەن.
ـ بابۇر.
كىرپىك ئوقۇڭ بىلەن خىيالىڭغا، دەردىڭ بىلەن مېھرىڭگە بابۇرنىڭ تېنى مەنزىل، كۆزى تۇرالغۇ، كۆكسى ۋەتەن، كۆڭلى خەزىنە بولدى.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى ھەزەجى مۇسەممەنى سالىم
مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن
ـ ـ ـ v ـ ـ ـ v ـ ـ ـ v ـ ـ ـ v

بىرىنچى ئاھاڭ

1 ـ يارنىڭ چار باغىدىن بىر دەستە گۈل كەلتۈرمىشىم،
بادەئى ئىشقى مۇھەببەت كاسە مۇل كەلتۈرمىشىم.
يارنىڭ چاھار بېغىدىن بىر دەستە گۈل ئېلىپ كەلدىم، ئىشق ـ مۇھەببەت شارابىدىن بىر كاسا مەي ئېلىپ كەلدىم.

2 ـ ناگەھان جامى مۇھەببەت بادەسىدىن نۇش ئەتىپ،
كۆزلەرىمدىن قەترە ـ قەترە ئەشكى مۇل كەلتۈرمىشەم.
مۇھەببەت جامىدىكى شارابنى ئىچىشىم بىلەن تەڭلا، كۆزلىرىمدىن تارام ـ تارام ياش تۆكۈلۈپ كەتتى.

3 ـ جەزبە ئەيلەپ بادەئى ئىشقى مۇھەببەت كەيفىدە،
سەجدەئى شۇكرانەغە باشىمنى قۇل كەلتۈرمىشەم.
ئىشق ـ مۇھەببەت شارابىنىڭ كەيپىدە تەسىرلىنىپ، تەشەككۇر سەجدىسىگە ئىخلاس بىلەن بېشىمنى قويدۇم.

4 ـ خانۇ مانىم يارنىڭ ھەققىدە ئىيسار ئەيلەسەم،
ئىلتىماسىم ياردىن قىلغاي قەبۇل، كەلتۈرمىشەم.
بارلىقىمنى يارغا بېغىشلىسام دېگەن ئۇمىدتە، ئۇنىڭ قوبۇل قىلىشىنى سوراپ كەلدىم.

5 ـ شۇكر لىللاھ، نەۋبەتىي بولدۇڭ نەبىغە ئۇممەتى،
بىل غەنىمەت فۇرسەتى، خەتمى رەسۇل كەلتۈرمىشەم.
ـ نەۋبەتىي.
ئەي نەۋبەتىي، نەبىي (مۇھەممەد پەيغەمبەر) گە ئۇممەت بولغانلىقىڭ ئۈچۈن ئاللاھقا شۇكۇر قىل، پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ رەسۇل ھەققىدە خەتمە ـ قۇرئان ئوقۇ.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەھزۇف
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلۇن
ـ ٧ ـ ـ ـ ٧ ـ ـ ـ ٧ ـ ـ ـ ٧ ـ

ئىككىنچى ئاھاڭ

1 ـ ئەرزىمنى ئايتاي ئەي يارى دىلخاھ ،
ئوتۇڭدا كۆيدۇم ۋەللاھۇ بىللاھ .
ئەي سۆيۈملۈك يار، بايانىتىمنى ئاڭلا: ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، سېنىڭ ئوتۇڭدا كۆيۈۋاتىمەن.

2ـ سەۋدايى زۇلفۇڭ، غەم بىرلە ئىشقىڭ،
شۇكرى خۇداغا، بولدىلار ھەمراھ.
خۇداغا شۇكرۇركى، چېچىڭنىڭ سەۋداسى، غېمىڭ ۋە ئىشقىڭ ئۈچى ماڭا ھەمراھ بولىۋاتىدۇ.

3ـ يەتى فەلەكنى ئۆرتەگەي ئاھىم،
ئىشقىڭدا ئۇرسام ناگاھ بىر ئاھ.
مۇھەببەت ـ ئىشقىڭدىن ناۋادا بىر ئاھ ئۇرسام، ئاھىم يەتتە قات ئاسماننى ئۆرتەيدۇ.

4ـ بولۇر ۋەبالىم ئىشقىڭدا ئۆلسەم،
ھالىمنى سورغىل سەن گاھى بىگاھ.
ئەگەر ئىشقىڭدا ئۆلۈپ كەتسەم ئۇۋالىم بولۇپ قالمىسۇن، ئانچە ـ مۇنچە ھالىمنى سوراپ قوي.

5ـ كىرمە رەقىبلەر سۆزىگە ھەرگىز ،
سۆزۈم ئىشىتكىل ئەرمەسمۇ بەدخاھ .
سۆزۈمنى ئاڭلا، رەقىبلەرنىڭ سۆزىگە كىرمە، ئۇلار ئاداۋەتخور ئەمەسمۇ؟

6ـ ئۆلدى ۋەفائىي ھەجرىڭدە، ئەي شوخ،
بولغىل ئانىڭكى ھالىدىن ئاگاھ.
ـ ۋەفائىي.
ئەي شوخ، ۋەفائىي جۇدالىقىڭدا ئۆلدى، ئۇنىڭ ھالىدىن خەۋەر تاپ.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى مۇتەقارىبى مۇسەممەنى ئەسلەم
فەئلۇن فەئۇلۇن فەئلۇن فەئۇلۇن
ـ ـ v ـ ـ ـ ـ v ـ ـ

ئۇچىنچى ئاھاڭ

1ـ ئول نە قىزدۇر، ھۇرى رىزىۋان ھەم بەرابەر كەلمەگەي،
ئول نە قەددۇر، سەرۋى لەرزان ھەم بەرابەر كەلمەگەي.
ئۇ قانداق گۈزەل قىز ـ ھەي! ھۇر ـ رىزۋانلارمۇ ئۇنىڭغا تەڭ كېلەلمەيدۇ؛ ئۇ نېمە دېگەن گۈزەل قامەت ـ ھەي! گۈزەل سەرۋىمۇ ئۇنىڭ ئالدىدا ھېچنېمە ئەمەس.

2ـ كاكۇلىگە مۇشكى خوتەن ھەم بەرابەر كەلمەگەي،
ئول نە لەبدۇر، لەئلى يەمەن ھەم بەرابەر كەلمەگەي.
خۇشپۇراق چېچى خوتەن ئىپارىنىمۇ سۇندۇرىدۇ؛ قىزىل لېۋى يەمەن ياقۇتىنىمۇ يېڭىپ قويىدۇ.

3- ئول نە يۈزدۈركىم، قىزىلگۈل ھەم بەرابەر كەلمەگەي،
ئول نە ساچدۇر، باغدا سۇنبۇل ھەم بەرابەر كەلمەگەي.

قىزىل نۇرانە يۈزى ئالدىدا قىزىلگۈلمۇ تەڭدىشى ئەمەس، ئۇزۇن چېچىغا باغدىكى سۇنبۇلمۇ تەڭ كېلەلمەس.

4- ئول نە دەندانىدۇر، ئاڭا گەۋھەر بەرابەر كەلمەگەي،
ئول نە سۆزدۇر، سۆز ئارا شەكەر بەرابەر كەلمەگەي.
- « فەرھاد - شېرىن » داستانىدىن.

ئۇنىڭ چىشىغا گۆھەرمۇ تەڭ كېلەلمەيدۇ؛ ئۇنىڭ تاتلىق سۆزىگە شېكەرمۇ بەس كېلەلمەيدۇ.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەھزۇف
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلۇن
-v - - -v - - -v - - -v -

ئۆز هال مۇقامىنىڭ تېكىست ئالاهىدىلىكلىرى

ئۆز هال مۇقامى تېكىستى ئۈستىدىمۇ، «ئومۇمىيەتلىك ئالاهىدىلىكلەر» ۋە «خاس ئالاهىدىلىكلەر» دېگەن ماۋزۇ ئاستىدا قىسقىچە مۇلاهىزە يۈرگۈزۈپ ئۆتىمىز:

ئومۇمىيەتلىك ئالاهىدىلىكلەر

ئۆز هال مۇقامى تېكىستلىرىنى ئون ئىككى مۇقام ئىچىدىكى باشقا مۇقاملارنىڭ تېكىستلىرى بىلەن سېلىشتۇرغاندا، ئومۇمىيەت جەهەتتىن تۆۋەندىكىدەك مۇهىم ئالاهىدىلىكلەرگە ئىگە ئىكەنلىكى كۆرۈلىدۇ:

بىرىنچى. ئۆز هال مۇقامى تېكىستلىرى « چوڭ نەغمە » قىسمى 154 مىسرا، « داستان » قىسمى بەش داستان 88 مىسرا ۋە « مەشرەب » قىسمى ئىككى مەشرەب 52 مىسرا بولۇپ، جەمئىي 294 مىسرا شېئىردىن تەركىب تاپقان بولۇپ، ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامىنىڭ ئىچىدە، تېكىست هەجمى جەهەتتە 6- ئورۇندا تۇرىدۇ.

ئىككىنچى. ئۆز هال مۇقامى تېكىستلىرى ئۆچۈن، نەۋائىي (ئىككى غەزەل)، بابۇر (بىر غەزەل)، مەهزۇن (بىر غەزەل)، مەشرەب (بىر غەزەل)، مەشھۇرىي (بىر غەزەل)، نەۋبەتىي(بىر غەزەل)، ۋەفائىي (بىر غەزەل) ۋە سەيفىي سەرايى (بىر غەزەل) بولۇپ، جەمئىي 8 شائىرنىڭ 9 پارچە غەزىلى بېرىلگەن. بۇ هالدىن، ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامىنىڭ ئالتىنچىسى بولغان ئۆز هال مۇقامى تېكىستىدە، كلاسسىك يازما ئەدەبىياتقا تەئەللۇق غەزەللەرنىڭ نىسبەتەن ئاز ئىشلىتىلگەنلىكى بىر ئالاهىدىلىك بولۇپ كۆرۈلىدۇ.

ئۈچىنچى. ئۆز هال مۇقامىنىڭ « داستان » قىسمىدا جەمئىي بەش داستان بولۇپ، بۇلارنىڭ ئۈچ دانىسى مەشھۇر « غەرىب ۋە سەنەم » داستانىدىن ئېلىنغان ئۈچ پارچىدىن : قالغان ئىككى دانىسى بولسا، "سەنەۋبەر" داستانىدىن ئېلىنغان پارچىلار بىلەن، "هۆرىلىقا ۋە هەمراهجان" داستانىدىن ئېلىنغان پارچىلاردىن تەشكىل تاپقان. يەنى بىرىنچى داستان "چەمەنلەرنىڭ ئىچىنده نازۇك چەمەن بار" مىسراسى بىلەن باشلىنىدىغان ئالته كۇپلىت يىگىرمه تۆرت مىسرالىق "غەرىب ۋە سەنەم" داستانى پارچىسىدىن تەركىب تاپقان؛ ئىككىنچى داستان "غەرىب ۋە سەنەم" نىڭ "غەمدىن قۇتۇلالماغان مەهنەتلىك باشىم" مىسراسى بىلەن باشلىنىدىغان تۆرت كۇپلىت جەمئىي ئون ئالته مىسرالىق بىر پارچىسىدىن تەركىب تاپقان؛ ئۈچىنچى داستان بولسا، "ئىكى پەرى كەلۇر يانه، ئەجەب سەيلانه-سەيلانه" مىسراسى بىلەن باشلىنىدىغان تۆرت كۇپلىت جەمئىي ئون ئالته مىسرالىق بىر پارچىسىدىن تەركىب تاپقاندۇر. ئاندىن، تۆرتىنچى داستانغا كەلسەك، ئۇ "سەنەۋبەر" داستانىدىن ئېلىنغان ۋە "بارساڭ ئەگەر شاهى خۇشىد يانىغا، ئەزىزىڭ مېهرىبانىڭ كەلدى دەگەيسەن" مىسراسى بىلەن باشلىنىدىغان بەش كۇپلىت جەمئىي يىگىرمه مىسرالىق بىر پارچىدىن تەركىب تاپقان؛ بەشىنچى داستان بولسا، "هۆرىلىقا ۋە هەمراهجان" داستانىنىڭ "قادىر ئاللاه ئۆلەر بولدۇم بۇ غەمدە، مەن نەيلەيىن تۇرار مەكان بولماسا" بېيىتى بىلەن باشلىنىدىغان ئۈچ كۇپلىت جەمئىي ئون ئىككى مىسرالىق بىر پارچىسىدىن تەركىب تاپقان.

روشەنكى، بۇ هال ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىدىكى ئېتىبارلىق ئورنى ۋە سالمىقى بىلەن

گەۋدىلىنىپ تۇرىدىغان « غەرىب ۋە سەنەم » داستانىنىڭ مەزكۇر ئۆز ھال مۇقامىدىمۇ ئۆزىنىڭ ۋەزنىلىك ئورنىنى ئىگىلەپ تۇرغانلىقى ئالاھىدە كۆزگە چېلىقىپ تۇرىدۇ.

تۆرتىنچى. ئۆز ھال مۇقامىنىڭ « مەشرەب » قىسمى تېكىستىدە، جەمئىي يىگىرمە ئىككى بېيىت، يەنى قىرىق تۆرت مىسرا شېئىر ئوقۇلىدۇ. ئۇلار بىرىنچى مەشرەبتىكى "قەنى ياريم، قەنى ياريم چەھار باغ بولدى گۈل ئەنداز" مىسراسى بىلەن باشلىنىدىغان "فەرھاد ۋە شىرىن" داستانىنىڭ بەش بېيىتلىك پارچىسى بىلەن شائىر بابۇرنىڭ "قەددۇ خەتتىڭ بىلە كۆزۈ يۈزۈڭ ئەي، سەرۋى سىيمىتەن" مىسراسى بىلەن باشلىنىدىغان ئالتە بېيىتلىك گۈزەل بىر غەزىلى: ئىككىنچى مەشرەبتىكى شائىر نەۋبەتىنىڭ "يارىنىڭ چار باغىدىن بىر دەستە گۈل كەلتۈرمىشەم" مىسراسى بىلەن باشلىنىدىغان بەش بېيىتلىك يارقىن بىر غەزىلى بىلەن شائىر ۋەفائىينىڭ "ئەرزىمىنى ئايتاي ئى، يارى دىلخاھ" مىسراسى بىلەن باشلىنىدىغان ئالتە بېيىتلىك ئېسىل بىر پارچە غەزىلىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. كۆرۈۋېلىش تەس ئەمەسكى، مەشرەب قىسمى تېكىستىدە، خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىغا تەئەللۇق بولغان خەلق داستانلىرىغا ئورۇن بېرىلگەنلىكى مەزكۇر ئۆز ھال مۇقامى تېكىستىدىكى بىر ئالاھىدىلىكتۇر.

بەشىنچى. ئۆز ھال مۇقامىنىڭ تېكىستىدە، ئۇيغۇر خەلق قوشاقلىرىدىن تۆرت پارچە ئورۇن ئالغان بولۇپ، ئۇلار مۇقامنىڭ "جۈلا" بۆلىكىگە بېرىلگەن "ئاق ئالما قىزارغاندەك، قىزىل يۈزلۈكۈم ياريم" بېيىتى بىلەن باشلىنىدىغان بەش كۇپلىت جەمئىي يىگىرمە مىسرالىق بىر پارچە قوشاق: "سەنەم" بۆلىكىگە بېرىلگەن "سەن سەن مەنى خەراب قىلدىڭ مەنى سەن، ئوتلارغا سالىپ كەباب قىلدىڭ مەنى سەن" بېيىتى بىلەن باشلىنىدىغان سەككىز مىسرالىق بىر پارچە قوشاق: "چوڭ سەلىقە" بۆلىكىگە بېرىلگەن "الله ياريي خەيالىڭىز ئەندىجانچە بۆركىمۇ، كىچىكلىكتە ئويناپ ئەدۇك ئەمدى يول يوقمۇ" بېيىتى بىلەن باشلىنىدىغان سەككىز مىسرالىق بىر پارچە قوشاق ۋە مەزكۇر مۇقامنىڭ "تەئكىد" بۆلىكىگە بېرىلگەن "ئاتىڭ رەيھان، ئۆزۈڭ رەيھان ئاتىڭنى كىم كەلىپ قويغان" مىسراسى بىلەن باشلىنىدىغان تۆرت بېيىت جەمئىي سەككىز مىسرالىق بىر پارچە قوشاقتىن ئىبارەت. بۇ يەردە، قوشاق مەزمۇنىنىڭ مۇللىقى ۋە پاساھەتىنىڭ سەرخىللىقى گەۋدىلىكتۇر.

ئالتىنچى. ئۆز ھال مۇقامىنىڭ "پىشرەۋ" بۆلىكىگە خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىغا تەئەللۇق بولغان "يۈسۈف ۋە ئەھمەد" داستانىدىن ئېلىنغان "يۈسۈف بەگىم مەندىن سەلام-نامە گۈل ئەسەلخان ئايىمغا" بېيىتى بىلەن باشلىنىدىغان ئون كۇپلىت جەمئىي يىگىرمە مىسرالىق بىر پارچە بېرىلگەن. دېمەك، خەلق داستانلىرى مەزكۇر مۇقامنىڭ "داستان" قىسمىدىلا ئەمەس، "پىشرەۋ" بۆلىكىدىمۇ تەرەننۇم قىلىنغان.

خاس ئالاھىدىلىكلار

ئالتىنچى مۇقام ئۆز ھال مۇقامى تېكىستلىرى باشقا مۇقام تېكىستلىرىگە ئوخشاشلا ئوتتۇرا قەدىم زامان ئاتاقلىق شائىرلىرىمىز يازغان كلاسسىك يازما شېئىرلار بىلەن ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىغا مەنسۇپ بولغان قوشاقلار ۋە خەلق داستانلىرىدىن تەركىب تاپقاندۇر. خاس ئالاھىدىلىكلەر دېگەندە، ھەر قايسى كلاسسىكلار شېئىرلىرىنىڭ ئۆزگىچە خۇسۇسىيەتلىرى ۋە خەلق قوشاقلىرى ۋە داستانلىرىدا گەۋدىلىنىپ تۇرىدىغان ئۆزگىچىلىكلەر كۆزدە تۇتۇلىدۇ. بىز بۇ پاراگرافتا، كلاسسىكلىرىمىزدىن مەھزۇن، بابۇر، ۋەفائىي ئۇچەيلەننىڭ غەزەللىرىنىڭ ئالاھىدىلىكلىرى بىلەن خەلق داستانى «يۈسۈف ۋە ئەھمەد» تىن ئېلىنغان بىر پارچە ئۈستىدە نۇقتىلىق توختىلىمىز.

بىرىنچى. شائىر مەھزۇننىڭ مەزكۇر ئۆزھال مۇقامى تېكىستىنىڭ «نۇسخە» بۆلىكىدە ئورۇن ئالغان « بارمۇدۇر ئالەمدە مەندەك بىر غەربىي ناتەۋان » مىسراسى بىلەن باشلىنىدىغان توققۇز بەيىتلىك غەزىلى مۇنداق تەرەتنۇم قىلىنىدۇ:

1 ـ بارمۇدۇر ئالەمدە مەندەك بىر غەربىي ناتەۋان،
ۋەسل ئۈمىدى بىرلە ھەجر ئەندۇھىدىن ئازۇردە جان.

يېشىمى: بۇ جاھاندا ۋىسال ئۈمىدى بىلەن ھىجران قايغۇسى تۇپەيلىدىن جېنى مەندەك ئازار يېگەن يەنە بىر غېرىب ناتەۋان بارمىدۇ؟

شەرھ: ۋىسال ئۈمىدى بىلەنلا ياشايمەن، ئەمما ئۇ ماڭا نېسىپ بولماي، جۇدالىق ئازابى مېنى ھەمىشە قىينايدۇ. بۇ ھالدا، ئويلاپ قالمەنكى، ماڭا ئوخشاش مۇشۇنداق غېرىپ ـ ناتەۋاندىن يەنە بىرسى بارمىدۇ بۇ جاھاندا زادى ـ ھە؟!

2 ـ ژالە ياڭلىغ ياغدۇرۇپ باشىمغا گەردۇن لالەدەك،
سەنگى بارانى بەلاۋ ئوريان تەنىمنى قىلدى قان.

پەلەك بېشىمغا بالا تاشلىرىنى ياغدۇرۇپ، يالىڭاچ تېنىمنى لالىدەك قىزىل قانغا بويىدى.

شەرھ: جۇدالىق قايغۇسى بىلەنلا ئۆتەۋاتقىنىمنى ئاز دەپ، تەتۇر پەلەك بېشىمغا بالا ـ قازا تاشلىرىنى ياغدۇرۇپ، ئۇنىڭ زەربىسى بىلەن، ئەسلىدىنلا ھېچ بىر يېپىنچىسى يوق يالىڭاچ بەدىنىمنى قانغا بويىۋەتكىنىنى دېمەمدىغان.

3 ـ سەبر تۇخمىن كۆڭلۈم ئىچرە ئانچە ئەكتىم، ئۇنمەدى،
نە ئۇچۇنكىم ھەر زەمان غەم قۇشلارىغا بولدى دان.

كۆڭلۈم ئېكىنىغا سەۋر ـ تاقەت ئۇرۇقىنى ھەر قانچە ئەكسەمۇ ئۇنمىدى، نېمە ئۈچۈنكى بۇ ئۇرۇقلار ھەمىشە غەم قۇشلىرىغا دان بولۇپ كېتىۋاتىدۇ.

شەرھ: «چىداي، سەۋر قىلاي بوپتۇ» دەيمەن ئۆز ـ ئۆزۈمگە. ئەمما كۆڭلۈم ئېتىزىغا سەۋر ـ تاقەت ئۇرۇقىنى ھەر قانچە تۇجۇبىلەپ تېرىسامۇ، مۇتلەق ئۇنمىدى. نەتىجىدە، مەزكۇر ئۇرۇقلار ھەدېگەندىلا غەم ـ غۇسسە قۇشلىرىغا يەم بولۇپ كېتىۋاتىدۇ شۇ.

4 ـ ھەجر خەيلى زۇلم قىلدى بىنىھايەت، ۋايكىم،
بىر زەمان بەرمەي ئەمان، يۇز قەتلە دەدىم: ئەل ئەمان.

ۋاي داد، ھىجران لەشكىرى شۇ قەدەر زۇلۇم سالدىكى، يۇز قېتىم « ئەل ئامان ـ پەندىيات » دەپ ۋارقىرىغان بولسامۇ، بىر نەپەس ئامانلىق بەرمىدى.

شەرھ: جۇدالىق لەشكىرى ماڭا دەممۇدەم ھۇجۇم قىلىپ، شۇ قەدەر زۇلۇم سالدىكى، «پەندىيات، زادىلا چىدىيالمىدىمغۇ ـ ھەيھات!» دەپ يۇز مەرتەم ۋارقىرىسامۇ، ھېچ پايدىسى بولمىدى مانا.

5 ـ ئىشق دەشتىدە ئاقارغان ئۇستىخانىم كۆرگەن ئەل،
سەرسەرى ھىجران ئارا دەرلەر قۇيۇن بىرلە سامان.

ئىشق بايا‌ۋانىدا ئاقىرىپ كەتكەن ئۇستىخىنىمنى كۆرگەن كىشىلەر ئۇنى « ھىجران شۇرغانلىرىدىكى قۇيۇن بىلەن سامان » دەپ قالىدۇ.

شەرھ: كىم بىلىدۇ، مەن مۇشۇنداق قىلىپ ئۆلۈپمۇ كېتەرمەن. بۇ ھالدا، ئىشق ـ مۇھەببەت

چۆلدە قېلىپ، ئاقىرىپ كەتكەن ئۈستىخانلىرىمنى كۆرگەنلەر: «ھە، بۇ ھىجران شۇبرغىنى بىلەن قۇيۇنتازلار قەيەرلەردىندۇر ئۇچۇرۇپ كەلگەن سامانلار بولسا كېرەك» دەپ قالىدۇ ھەر ھالدا.

6- كۆرگەچ- ئوق دەيرى فەنادا مەھرەم ئولدۇك دەپ ماڭا،
زاھىدا، تەئن ئەيلەمە، مەندىن ساڭا يوقتۇر زىيان.

ئەي زاھىد، مېنى پانىيلىق مەيخانىسىدا كۆرۈپلا « ماڭا ھەمشىرىك بولدۇك - غۇ » دەپ تەنە قىلما، مەندىن ساڭا زىيان يەتمەيدۇ.

شەرھ: ئاشۇنداق دەردىم كۆپ مېنىك. شۇڭلاشقا، بەزىدە ئۆزلۈكىنى يوقاتقانلار مەيخانىسىغىمۇ كىرىپ قالىمەن. ئى، پەرھىزكار سوپى! مۇنداق چاغلاردا: «ھە، ماڭا شېرىك بولغىنى كەپسەن- دە!» دەپ قالمىغىنكى، مەندىن ساڭا قىلچىلىك زىيان يەتمەيدۇ.

7- سەلتەنەت دەپ فەقر ئەلىندىن ئۆزنى پىنھان تۇتماكىم،
تەك بولۇر شاھۇ گەدا تۇفراق ئارا بىرگۈن نىھان.

سەلتەنەتنى دەپ پېقىر - مىسكىنلەردىن ئۆزۈڭنى قاچۇرما، چۈنكى شاھ بىلەن گادای ھامان بىر كۈنى تۇپراق ئاستىدا تەك بولىدۇ.

شەرھ: ئى، شاھ! سەلتەنىتىڭنى دەپ، يوقسۇللاردىن ئۆزۈڭنى قاچۇرۇپ يۈرمە. چۈنكى، سەلتەنەت ھامان بۇ دۇنيادا قالمىدۇكى، ئۇنى ئۇ ئالەمگە ئېلىپ كېتەلمەيسەن. بىلىپ قويغىنكى، شاھ بىلەن گادای تۇپراق ئاستىغا كىرگەندە تەك- باراۋەر بولىدۇ ئاداققي جەھەتتە.

8- ئۆلگۈدەكدۇرمەن خۇمارىم رەنجىدىن، ئەي پىرى دەير،
رەھم ئەتىپ ئاغزىمغا قەترە مەي تامىز چىقماسدا جان.

ئەي مەيخانا خوجايىنى، مەن بۇ خۇمارىم ئازابىدىن ئۆلۈپ كېتىدىغان ئوخشايمەن، رەھىم قىلىپ جان چىقماستا ئاغزىمغا بىر تامچە مەي تامغۇزۇپ قويغىن.

شەرھ: باشتا دېدىمغۇ غەم- غۇسسىلەرنى ئۈنتۇپ كېتەي دەپ، بەزىدە مەيخانىغىمۇ كىرىپ قالمەن دەپ. مۇنداق چاغلاردا، ئەي، مەيخانا خوجايىنى! خۇمارىم ئازابىدىن ئۆلۈپ كەتمەي يەنە، جېنىم چىقىپ كەتمەستىن بۇرۇن رەھىم قىلىپ، ئاغزىمغا بىر تامچە مەي تامغۇزۇپ قويغىن جۇمۇ!

9- ناسىھا، مەھزۇنغا كىم خەۋفۇ رەجادىن دەمە سۆز،
ھەجر دەۋزەخدىن ياماندۇر، ۋەسلىسىز باغى جىنان.

ئەي نەسىھەتچى، مەن مەھزۇنغا ئۈمىد ۋە قورقۇنچ دېگەنلەردىن گەپ ئاچما، ۋىسالسىز جەننەت مەن ئۈچۈن ھىجران دوزىخىدىنمۇ ئوسالدۇر.

شەرھ: ئەھۋالىم ھەددىدىن زىيادە ئوسال. بۇ ھالدا، ئى، نەسىھەتچى! مەن مەھزۇنغا «ئۈمىد، خەۋىسم- خەتەر» دېگەنلەردىن شۇنى كەلتۈرۈپ نەسىھەت قىلىپ ئولتۇرما! چۈنكى، مېنىك ئەقىدەمچە، ۋىسالسىز جەننەتتىن جۇدالىق دوزىخى ئەۋزەلدۇر!

دېمەك، شائىر مەھزۇن بۇ غەزىلىدە، ۋىسال ئۈمىدىدىن نېسىۋە كۆرمىگەن بىر سەۋدا ئاشىقىنىك كەچۈرمىشلىرىنى جانلىق پاكىتلار ئاساسىدا، قايىل قىلارلىق دەرىجىدىكى تىل پاساھىتى بىلەن يورۇتۇپ بەرگەندۇر.

ئىككىنچى. شائىر بابۇرنىك « قەددۇ خەتتىك بىلە كۆزۇ يۈزۈك، ئەي سەرۋى سىيمىن تەن »

مىسرالىرى بىلەن باشلىنىدىغان ئالتە بېيىتلىك بىر غەزەللى مەزكۇر مۇقام تېكىستىدىكى بىرىنچى مەشرەبتە ئوقۇلۇپ كەلگەن بولۇپ، بابۇرنىڭ غەزەل سەنئىتىدىكى ماھارىتىنى نامايان قىلغان بۇ غەزەلدە، گۈزەللىك سىيمالىرى دېيىشكە بولىدىغان بىر مەشۇقە بىلەن ئۇنىڭغا تاقەتسىز ئاشىق بولغان «مەن»نىڭ سۆيۈش-سۆيۈلۈش ئاساسلىرى ئۆزىگە خاس بىر خىل ئۇسلۇبتا گۈزەللەپ ئىپادىلەنگەن، مەزكۇر غەزەلنىڭ تېكىستى مۇنداق:

1- قەددۇ خەتتىڭ بىلە كۆزۇ يۈزۈڭ، ئەي سەرۋى سىيمىن تەن،
بىرى سەرۋى، بىرى رەيھان، بىرى نەرگىس، بىرى گۈلشەن.

ئەي كۆمۈش تەنلىك سەرۋىدەك يار، سېنىڭ بويۇڭ سەرۋى، مىيىقلىرىڭ رەيھان، كۆزۈڭ نەرگىس، يۈزۈڭ گۈلشەندۇر.

شەرھ: گۈزەللىك بابىدا يىگانە بولغان ئى، كۆمۈش بەدەن يارا! سېنىڭ بوي-تۇرۇقۇڭ سەرۋى دەرىخىدەك كېلىشكەن، مىيىقىڭ رەيھاندەك خۇشبۇي، كۆزۈڭ نەرگىس گۈلىدەك چىرايلىق، يۈزۈڭ بولسا، گۈلشەندەك ئۇز.

2- ھەدىسۇ لەئلۇ رەفتارۇ جەمالىڭدىن ئەرۇر ھەر دەم،
تىلىم گويا، سۆزۈم رەنگىن، كۆڭۈل خۇررەم، كۆزۈم رەۋشەن.

سۆزۈڭ، لېۋىڭ، يۈرۈشۈڭ ۋە جامالىڭ تۇپەيلىدىن تىلىم بۇلبۇلگويادەك سۆزمەن، سۆزۈم يېقىملىق، كۆڭلۈم خۇشال، كۆزۈم روشەندۇر.

شەرھ: سېنىڭ خىسلىتىڭ جىسمىنى تويۇندۇرىدۇ، پەزىلىتىڭ مەنۇيىتىنى بېيىتىدۇ: سېنىڭ قەندەك سۆزلىرىڭدىن دەرس ئالغان تىلىم بۇلبۇلگويادەك سۆزمەن: لېۋىڭدىن شەربەت ئىچكەن سۆزۈم يېقىملىق: يۈرۈش-تۇرۇشۇڭدىن ئوزۇق ئالغان كۆڭلۈم خۇشال: جامالىڭدىن نۇر ئالغان كۆزۈم روشەندۇر.

3- مەنى مەدھۇشۇ مىسكىن نەيلەي ئول شوخى بەلا بىرلە،
مەن ئەسرۇ بىدىلۇ بىخۇد، ئول ئەسرۇ پۇر دىلۇ پۇر فەن.

مەن خۇدىنى يوقاتقان بىچارە ئۇ بالا كەلتۇرگۈچى شوخ بىلەن قانداقمۇ قىلارمەن؟ مەن تولىمۇ بىخۇد ئاشىق، ئۇ ناھايىتى جۇرئەتلىك ۋە ھىيلىگەر.

شەرھ: بۇ سۆز سىلەرگە ئى، خالايىقلارا! مەن ئەقىل-ھۇشىنى يوقاتقان بىچارە ئۇ بالا-قازا كەلتۇرگۈچى شوخ قىزغا قانداقمۇ تاقابىل تۇرالارمەن-ھە؟ نېمىشقا مۇنداق دەيسەن دېسەڭلەر، مەن ئىشق-مۇھەببەت گىرىپتارلىقىدىن خۇدۇمنى مۇتلەق يوقىتىپ قويغان بىر ئاشىقمەن: ئۇ بولسا، بەكمۇ دادىل ۋە ھۇنەر-سەنئەتكە تولىمۇ باي بىر سەنەمدۇر.

4- فەلەك جەۋرۇ جەفاسىدىن، ئول ئاي دەردۇ بەلاسىدىن،
چەكەرمەن نالەيۇ ئەفغان، قىلۇرمەن گىريەيۇ شۇەن.

پەلەكنىڭ جەبىر - جاپاسىدىن ۋە ئۇ گۈزەلنىڭ بالاسىدىن نالە - ئەپغان چېكىمەن، زارلىنىپ ياش تۆكىمەن.

شەرھ: كۆتۈرەلمىسەڭ ساڭگىلىتىۋال دېگەندەك، ئۇ ئايجامالىنىڭ دەردى ئازلىق قىلغاندەك، تەتۇر پەلەكمۇ جەۋر-جاپاسى بىلەن زۇلۇم قىلىپ تۇرىدۇ. شۇ ۋەجدىن، مېنىڭ ھەمىشەملىك ئىشىم نالە پەريات كۆتۈرۈش بىلەن زارلىنىپ يىغلاش بولىۋاتىدۇ شۇ.

5- بەلايى ئىشقۇ يالغۇزلۇق داغى ھىجرانۇ غۇربەتتە،
ئاتىم مەجنۇن، كىشىم مىھنەت، ئىشىم زارى، يەرىم گۈلخەن.

ئىشق بالاسى ۋە يالغۇزلۇقتا، يەنە تېخى ھىجران ھەم غۇربەتچىلىكتە، ئېتىم مەجنۇن، كىملىكىم جاپا - مۇشەققەت، ئىشىم زارلاش، ياتىدىغان يېرىم كۇل دۆۋىسى (گۈلەخ) بولدى.

شەرھ: ئىشق بالاسى مېنى ئەلدىن ئايرىپ يالغۇز قىلىپ قويدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە جۇدالىق بىلەن غۇربەتچىلىكىڭ ئىسكەنجىسى ئاستىدا، تىنغىدەك ھالىم قالمىدى. بۇ ھالدا، مېنىڭ ئىسمىم بابۇر ئەمەس، بەلكى مەجنۇن بولدى؛ كىملىك-سالاھىيىتىم جاپا-مۇشەققەت؛ قىلىدىغان ئىشىم زارلاش، قېيىداش، ئاغرىنىش؛ ياتقىم بولسا، گۈلەخ-كۇل دۆۋىسى بولدى، خالاس!

6- ئوقۇڭ بىرلە خەيالىڭ، دەردىڭۇ مېھرىڭغا بابۇردەك،
تەنىم مەنزىل، كۆزۈم مەسكەن، كۆكۈس مەئۋا، كۆڭۈل مەخزەن.

كىرپىك ئوقۇڭ بىلەن خىيالىڭغا، دەردىڭ بىلەن مېھرىڭگە بابۇرنىڭ تېنى مەنزىل، كۆزى تۇرالغۇ، كۆكسى ۋەتەن، كۆڭلى خەزىنە بولدى.

شەرھ: بوپتۇ، ئى، يارا! سەن رازىي بولىدىغانلا ئىش بولسا، مەن بابۇرنىڭ تېنى سېنىڭ كىرپىك ئوقۇڭ بىلەن ئارزۇ-ئىستىكىڭگە قارا-نىشان بولسۇن؛ سېنىڭ دەردىڭ بىلەن مېھرىڭگە ۋۇجۇدى قونالغۇ-مەنزىل بولسۇن؛ بابۇرنىڭ كۆزى سېنىڭ ئۆي-تۇرالغۇڭ؛ كۆكرەك-كۆكسى ۋەتىنىڭ، دىل-كۆڭلى بولسا، خەزىنەڭ بولسۇن، ۋەسسالام!

روشەنكى، شائىر بابۇر بۇ چۈشۈرگە بېيىتىدە، «مېنىڭ بارلىقىم ساڭا پىدا بولسۇن» دېگەن ئۇقۇمنى ئاشۇنداق كونكرېت ۋە ئوبرازلىق ئىپادە بىلەن بايان قىلغاندۇر.

ئۇچىنچى. شائىر ۋەفائىسىنىڭ « ئەرزىمنى ئايتاي ئەي يارى دىلخاھ » مىسراسى بىلەن باشلىنىدىغان ئالتە بېيىتلىك بىر غەزىلى مەزكۇر ئۆزھال مۇقامى تېكىستلىكىدىكى ئىككىنچى مەشرەبنىڭ تېكىستى بولۇپ تەرەننۇم قىلىنىپ كەلگەن بولۇپ، بۇ غەزەل تىلىنىڭ يېڭىل، سۆز-كەلىملىرىنىڭ ئىخچام، ئېغىزغا كىرىشىملىك بولۇشتەك ئالاھىدىلىكى بىلەن مەشرەبنىڭ شوخ-جانلىق رېتىمىغا بەكمۇ ياراشملىق كەلگەنلىكى كۆرۈلىدۇ. بۇ غەزەلنىڭ تېكىستى مۇنداق:

ئەرزىمنى ئايتاي ئەي يارى دىلخاھ ،
ئوتۇڭدا كۆيدۈم ۋەللاھۇ بىللاھ .

ئەي سۆيۈملۈك يار، بايانىتىمنى ئاڭلا: ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، سېنىڭ ئوتۇڭدا كۆيۈۋاتىمەن.

شەرھ: ئى، دىلىمنىڭ خاھىشى بولغان يارىم! يارانتۇچى ئاللاھ نامى بىلەن قەسەم قىلىپ ئېيتىمەنكى، مەن ساڭا ھەقىقەتەنمۇ كۆيۈپ قالدىم.

2- سەۋدايى زۇلفۇڭ، غەم بىرلە ئىشقىڭ،
شۇكرى خۇداغا، بولدىلار ھەمراھ.

خۇداغا شۇكۇركى، چېچىڭنىڭ سەۋداسى، غېمىڭ ۋە ئىشقىڭ ئۇچى ماڭا ھەمراھ بولىۋاتىدۇ.

شەرھ: ئاللاھقا تەشەككۇر بىلەن ئېيتىمەنكى، مەن يالغۇز قالمىدىم ياخشى، چېچىڭنىڭ سەۋداسى، سېنىڭ غېمىڭ ۋە ئىشق-مۇھەببىتىڭ ئۇچى ھەمىشە مەن بىلەن بىللە بولىۋاتىدۇ.

3- يەتى فەلەكنى ئۆرتەگەي ئاھىم،

ئىشقىڭدا ئۇرسام ناگاھ بىر ئاھ.

مۇھەببەت - ئىشقىڭدىن ناۋادا بىر ئاھ ئۇرسام، ئاھىم يەتتە قات ئاسمانىنى ئۆرتەيدۇ.

شەرھ: ئىشق-مۇھەببىتىڭنىڭ مەندە نېقەدەر دەھشەت بىر تەسىردە ئىكەنلىكىنى شۇنىڭدىن بىلىپ قويغىنىكى، قاچانىكى بىر «ئاھ!» ئۇرغىدەك بولسام، ئۇنىڭ ھارارەت تەپتىدىن يەتتە قات ئاسمان ئۆرتىلىپ كەتكۈدەك.

4- بولۇر ۋەبالىم ئىشقىڭدا ئۆلسەم،
ھالىمنى سورغىل سەن گاھى بىگاھ.

ئەگەر ئىشقىڭدا ئۆلۈپ كەتسەم ئۇۋالىم بولۇپ قالمىسۇن، ئانچە - مۇنچە ھالىمنى سوراپ قوي.

شەرھ: سەن ئۇنداق ماڭا پەرۋا قىلمىغان ھالدا يۈرىۋەرمىگىنكى، ئىشق ئوتۇڭدا ئۆلۈپ كەتسەم ئۇۋالىمغا قالىسەن تەھقىق. شۇڭا، ئانچە-مۇنچە ھال-ئەھۋالىمنى سوراپ تۇرغىن!

5- كىرمە رەقىبلەر سۆزىگە ھەرگىز ،
سۆزۈم ئىشىتكىل ئەرمەسمۇ بەدخاھ .
سۆزۈمنى ئاڭلا، رەقىبلەرنىڭ سۆزىگە ئىشەنمە، ئۇلار ئاداۋەتخور ئەمەسمۇ؟

شەرھ: سۆزۈمگە چىنپۇتكى، رەقىب ئەسكىلەرنىڭ گېپىگە كىرمە! سەن ئوبدان بىلىسەن، ئۇلار ئاداۋەتخور ئەبلەخلەر ئەمەسمۇ- ھە؟

6- ئۆلدى ۋەفائىي ھەجرىڭدە، ئەي شوخ،
بولغىل ئانىڭكى ھالىدىن ئاگاھ.

ئەي شوخ، ۋەفائىي جۇدالىقىڭدا ئۆلدى، ئۇنىڭ ھالىدىن خەۋەر تاپ.

شەرھ: ئى، شوخ يارا! ۋىسالىڭغا يېتەلمىگەنلىكتىن، ۋەفائىينى «سېنىڭ جۇدالىقىڭدا ئۆلدى» دېيىشمۇ بولىدۇكى، ھەر ھالدا ئۇنىڭ ھالىدىن دەرھال خەۋەر ئالغىن!

تۆرتىنچى. مەزكۇر ئۆزھال مۇقامى تېكىستلىكىنىڭ «پىشرەۋ» بۆلىكىدە تەرەننۇم قىلىنغان خەلق داستانى «يۈسۈف ۋە ئەھمەد» تىن پارچە ئەملىيەتتە، چۆكۈپ مۇلاھىزە قىلىپ ئۆتۈشكە ئەرزىيدىغان ئۆرنەك تېكىستتۇر. قېنى، بىرلىكتە ئوقۇيلى:

1- يۈسۈف بەگىم، مەندىن سەلام -
نامە گۈلئەسەلخان ئايىمغا.
قەلەمقاشلىق، بويى زىلۋا،
خۇيى - خۇلقى مۇلايىمغا.

قەلەمقاشلىق، بويى زىلۋا، خۇي - خۇلقى مۇلايىم گۈلئەسەلخان ئايىمغا مەن يۈسۈف بېگىمدىن سالام!

شەرھ: بۇ قىسقىغىنە بىر نەچچە مىسرادا، يۈسۈپ بېگىم دۇئايى سالام يازغان گۈلئەسەلخانىنىڭ گۈزەللىكى خۇددى ماي بوياق رەسسامەك رەڭ-سىزىقلىرى تولىمۇ ئوچۇق ۋە جازىبىلىك قىلىپ سىزىپ كۆرسىتىلگەندۇر.

2- قىزىل مەخمەلدۇر چادىرىڭىز،
ئەسمەدىن كەتمەس خاتىرىڭىز،

ئالدىڭىزدا بولسام چاكىرىڭىز،
قامچاڭ تەگسۇن ساچباغىمغا.

ئۆڭ - چېدىرىڭىز قىزىل مەخمەلدىن ئىدى، سىيمايىڭىز كۆز ئالدىمدىن كەتمەيدۇ. قامچىڭىز چاچ ببغىمغا (يەنى ببشىمغا) تېگمىدىغان ئىش بولسىمۇ، ئالدىڭىزدا چاكىرىڭىز بولسام دەيمەن.

شەرھ: بۇ بىر قانچە قىسقا مىسرالاردا بولسا، يۈسۈپ ببگىم كۆڭۈل بەرگەن گۈلئەسەلخانىنىڭ ئۆيى، يۈسۈپ ببگىمدە قالدۇرغان تەسىرى ۋە يۈسۈپ ببگىمنىڭ قەتئىي ئىرادىسى قاتارلىق دېتاللار شۇ قەدەر ئوچۇق ۋە كەسكىن پىچىمدە بايان قىلىنغان.

3 ـ ئەۋۋەلىدە دوست بولۇرسىز،
ئاخىرىدا سۈمۈست بولۇرسىز،
مەگەر سۆيسەم مەست بولۇرسىز،
بۇيۇڭ تەگسە دىماغىمغا.

باشتا « ماقۇل » دەپ دوست بولىسىز، كەينىدىن جىم بولىۋالىسىز؛ بۇي ـ پۇرىقىڭىز دىمىقىمغا ئۇرۇلغىنىدا، سۆيسەم مەست بولۇپ قالىسىز.

شەرھ: بۇ مىسرالاردا، ئىشق ـ مۇھەببەتكە تۇنجى دۇچار بولغان مەشۇقەنىڭ چۈشىنىشلىك خۇلقى تاڭسۇق ۋە كەسكىن پوزىتسىيىلىك كەلىمىلەر بىلەن شوخ ئىپادىلەنگەن.

4 ـ نىگاھ ئەيلەپ بىر باقمادىڭىز،
مەنى كۆزىڭىزگە ئىلمادىڭىز،
چارچاپ كەتسەم بىلمەدىڭىز،
تاشلار پاتتى ئاياغىمغا.

نەزەر سېلىپ بىر قارىمىدىڭىز، مېنى كۆزىڭىزگە ئىلمىدىڭىز؛ ئايىغىمغا تاشلار پېتىپ، چارچاپ كەتتىم، بىراق بۇلارنى سىز بىلمىدىڭىز.

شەرھ: بۇ مىسرالاردا بولسا، ئاشىقنىڭ ئىپتىدائىي كەچۈرمىشلىرى، مەشۇقەسىدىن ئاغرىنىشلىرى ئاگاھلاندۇرۇش تەرزىدە بايان قىلىنغان.

5 ـ زۇھرە كەلۇر يانە ـ يانە،
خاللارى بار دانە ـ دانە.
خاھ ئاشنا بول، خاھ بىگانە،
بار، تاپشۇردۇم خۇدايىمغا.

چوڭ ـ چوڭ مەڭلىرى بار زۇھرە يانمۇ يان مېڭىپ كېلىۋاتىدۇ؛ ئاشنا بولامسەن ياكى يات ـ بىگانە بولامسەن ئىختىيارىڭ، سېنى ئاللاھقا تاپشۇردۇم، بارغىن، ئەمدى!

قىسقىچە قىلىپ ئېيتقاندا، ئۇيغۇر خەلق داستانى «يۈسۈف ۋە ئەھمەد»تىن ئېلىنغان بۇ پارچە سۆز ـ كەلىمىلىرىنىڭ جانلىق، ئوبرازلىق ۋە ئوچۇق پىكىرلىك بولۇشتەك ئالاھىدىلىكى بىلەن ئۆزھال مۇقامىنىڭ ئۆزگە ھالىنى نامايان قىلىش رولىنى ئويناپ كەلگەنلىكى كۆرۈلىدۇ.

ئۆز ھال مۇقامى تېكىستىنىڭ يېشىمى ئۈستىدە تەلقىنلىق مۇلاھىزە

ئۆز ھال مۇقامى تېكىستلىرىنىڭ يېشىمى ئۈستىدە، شېئىرىي جۈملىلەر يېشىمىنىڭ نەسرىي جۈملىدە ئەسلىگە سادىق بولۇش، راۋان ۋە پاساھەتلىك ئىپادىلەنگەن بولۇش ئۆلچىمى بويىچە بولغان ياكى بولمىغانلىقىنى تۇتقا قىلىپ مۇلاھىزە يۈرگۈزسەك، مۇنداق مەسىلىلەرنى مۇزاكىرىگە قويۇشىمىز مۇمكىن:

جۇنۇن ۋادىسىغا مايىل كۆرەرمەن جانى زارىمنى،
تىلەرمەن بىر يولى بۇزماق بۇزۇلغان روزگارىمنى.

ئە. يېشىم:

بۇ قىينالغان جېنىم مەجنۇنلۇق ۋادىسىغا يۈزلەندى، شۇڭا بۇزۇلغان بۇ تىرىكچىلىكىمنى بىر يولىلا ۋەيران قىلاي دەيمەن. (6- توم، يېشىم قىسمى، 43- بەت)

ت: قىينالغان جېنىم مەجنۇنلۇق ۋادىسىغا يۈزلەنگەندەك قىلىدۇ. بۇزۇلغان بۇ تىرىكچىلىكىمنى بىر يولىلا ۋەيران قىلاي دەيمەن.

فەلەك بىدادىدىن گەرچە مەنى خاكى غۇبار بولدۇم،
تىلەرمەن تاپماغايلار تۇتىيالمقا غۇبارىمنى.

ئە. يېشىم:

بۇ زالىم پەلەك تۇپەيلى توپا- توزانغا ئايلاندىم، كىشىلەر تۇتىيالمق ئۈچۈن غۇبارىمنىمۇ تاپالمىسۇن. (يۇ. ئە. 43ب)

ت: پەلەكنىڭ زۇلمى تۇپەيلىدىن توپا- توزانغا ئايلاندىم. بولسا، "كىشىلەر تۇتىيالمق ئۈچۈن غۇبارىمنىمۇ تاپالمىسا" دەيمەن.

ت.س: "فەلەك بىدادىدىن" دېگەن سۆز چاغاتاي ئۇيغۇر تىلىدا، "پەلەكنىڭ ئادالەتسىزلىكىدىن، پەلەكنىڭ زۇلمى تۇپەيلىدىن" دېگەن ئۇقۇمدا ئىشلىتىلىدۇ. ئۇنى "زالىم پەلەكنىڭ تۇپەيلىدىن" دېۋىتىش تازا توغرا بولمايدۇ. يەنە دېسەك، "تىلەرمەن تاپماغايلار" نى كەسكىن قىلىپ، "تاپالمىسۇن" دېۋىتىشنىڭمۇ ھېچبىر ئاساسى يوقتۇر.

دىيارىم ئەھلى بىرلە ياردىن باشىمغا يۈز مىھنەت،
نە تاڭ باشىم ئالىپ كەتسەم قويۇپ يارۇ دىيارىمنى.

ئە. يېشىم:

يۈرتداشلىرىم بىلەن يارىمدىن بېشىمغا يۈزلەپ جاپا- مۇشەققەتلەر كەلدى. يارنى تاشلاپ، يۈرتتىن بېشىمنى ئېلىپ چىقىپ كەتسەم نېمە بوپتۇ. (يۇ. ئە. 43- 44ب)

ت: يۈرتداشلىرىم بىلەن يارىمنىڭ دەردىدىن بېشىمغا يۈز جاپا كەلدى. شۇڭا يارنىمۇ، دىيارىنىمۇ تاشلاپ، بېشىمنى ئېلىپلا چىقىپ كەتسەم، قانداق بولاركىن- تاڭ!

ت.س: تېكىستتىكى "باشىم ئالىپ كەتسەم قويۇپ يارۇ دىيارىمنى" جۈملىسىنى " يارنى

تاشلاپ، يۇرتتىن بېشىمنى ئېلىپ چىقىپ كەتسەم " دەپ تەرجىمە قىلساق، ئېنىقلا "دىيارىم" كەلىمىسىنى چۈشۈرۈپ قويغان، ئاپتورنىڭ دېگەنلىرىنى تولۇق ئىپادىلىمىگەن بولىمىز.

هەياتىم بادەسىدىن سەرگەردانمەن ئەسرۇ ئەي ساقىي،
قەدەھقە زەھرى قاتىل قۇي داغى دەفئ ئەت خۇمارىمنى.

ئە. يېشىم:
هاياتىمنىڭ شارابىدىن بېشىم ئايلاندى، ئەي ساقى، قەدەھكە قاتىللىق زەھىرىنى قۇيۇپ، خۇمارىمنى باسقىن. (يۇ. ئە. 44ب)
ت: هاياتىم شارابىدىن بېشىم بەكلا ئايلىنىپ قالدى، ئەي ساقىي، قەدەھكە ئۆتكۈر زەھەر قۇيۇپ بەر، خۇمارىم چىقسۇن.
ت.س: "سەرگەردانمەن ئەسرۇ" دېگەن بىرىكمە سۆز ئېنىقلا "بېشىم بەكلا ئايلىنىپ قالدى" ئۇقۇمىنى بېرىدۇ. "زەھرى قاتىل قۇي" بىركىمىسىنىڭ مەناسى مەزكۇر ئەسلىي يېشىمدە دېيىلگەندەك "قاتىللىق زەھىرىنى قۇي" ئەمەس، بەلكى "ئۆتكۈر زەھەر قۇي" دېگەن بولىدۇ.

جەهان تەركىنى قىلماي چۈن كى تىنماق مۇمكىن ئەرمەستۇر،
نەۋائىي قىل مەنى ئازاد ئۆرتەپ يوقۇ بارىمنى.

ئە. يېشىم:
نەۋائىنىڭ بار- يوقىنى ئۆرتەپ، ئۇنى بىراقلا ئازات قىلغىن، چۈنكى جاھاندىن كەچمىگىچە ئارامىلىق يوقكەن ئەمەسمۇ! (يۇ. ئە. 44ب)
ت: ئى نەۋائىي، بار- يوقۇمنى ئۆرتەپ كۆيدۈرۈپ، مېنى بىراقلا ئازاد قىلغىن. چۈنكى ئىنسان تەركىدۇنيا قىلمىغىچە، تىنغىلىمۇ بولمايدىكەن ئەمەسمۇ؟

ئەي گەدايىڭنىڭ گەدايى بارچە ئەهلى تەختۇتاج،
كىم گەدايىڭدۇر ئاڭا يوق تەخت ئىله تاج ئىهتىياج.

ئە. يېشىم:
ئەي، جىمى تەختۇ تاجلىقلار سېنىڭ گادىيىڭنىڭ گادي، كىم گادىيىڭ بولسا، ئۇ تەخت ۋە تاجغا مۇهتاج ئەمەس. (يۇ. ئە.)
ت:ئەي يار، پۈتكۈل تەخت ۋە تاج ئىگىلىرى سېنىڭ گادىيىڭنىڭ گادىيىدۇر. كىمكى گادىيىڭ بولسا، ئۇ تەخت بىلەن تاجغا مۇهتاج بولمايدۇ.

كۆزلەرنىڭ گەر جۇرم ئۈچۈن قىلسا ئىتاب ئەرمەس ئەجەب،
بار مۇئەييەنكىم بولۇر بىمارلار نازۇك مىزاج.

ئە. يېشىم:
ئەگەر كۆزلىرىڭ گۇناه ئۈچۈن غەزەپلەنسە، ئەجەبلىنەرلىك ئەمەس، چۈنكى بىمارلارنىڭ مىجەزى نازۇك بولىدىغانلىقى هەممىگە ئايان. (يۇ. ئە. 44ب)
ت: ئەگەر كۆزلىرىڭ مېنى جازالاش ئۈچۈن غەزەپلىنىپ ئالايسا، ئەجەبلىنەرلىك ئەمەس، چۈنكى بىمارلارنىڭ مىجەزى نازۇك بولىدىغانلىقى هەممىگە ئايان.

هەجرىدىن داد ئىستەدىم دەدىگ سەبۇر ئول ۋايكىم،
تازە داغىمغا يەنە ئوت بىرلە ئەيلارسەن ئىلاج.

ئە. يېشىم:
پىراقىگ دەستىدىن زارلىسام، سەۋر قىل دەيسەن، ۋاي داد، سەن كۆيۈكنى ئوت بىلەن داۋالايمەن دەۋاتىسەن. (يۈ. ئە. 45ب)
ت: پىراقىگ دەستىدىن زارلىسام، « سەۋرچان بول » دەيسەن، ۋايەي، سەن يېڭى جاراھەتنى يەنە ئوت بىلەن داۋالايسەنغۇ، ئاخىر.

چۈن فەنا گەردى ياپار نە سۈد تەختى جاھىگە،
كۆكنىگ ئەنجۈمدىن مۈكەللەل ئەتلەسىن قىلساگ دۈۋاج.

ئە. يېشىم:
مەنسەب تاجىگدىن نېمە پايدا، ئۇنى پەلەكنىگ يۈلتۈز گۈللۈگ ئەتلەسلىرى بىلەن زىننەتلىگەن تەقدىرىگدىمۇ، يەنىلا يوقۇلۇش چاگ- توزانلىرى بېسىپ كېتىدۇ. (يۈ. ئە. 45ب)
ت: سەلتەنەت تەختىگدىن نېمە پايدا؟ پەلەكنىگ يۈلتۈز گۈللۈگ ئەتلەسلىرى بىلەن زىننەتلىگىنىگ بىلەنمۇ، بەربىر ئۇنى گۇمرانلىق چاگ- توزانلىرى بېسىپ كېتىدۇ.

بەرق قىلماقغا خۇدا هەر كىمگە دەۋلەت بەرمەدى،
ۋاهكى شايىستە ئەمەس بىبەختلەر بەرقىغە داج.

ئە. يېشىم:
چاقماقتەگ ئاھ ئۇرالايدىغان دۆلەتنى خۇدا هەر كىمگە نېسىپ قىلمۇرمىگەن، بەختسىزلەرنىگ چاقمىقىغا قارائغۇلۇق هاجەت ئەمەس. (يۈ. ئە. 45ب)
ت: چاقماق چېقىشقا لازىملىق مال- دۆلەتنى ئاللاھ هەر كىمگە نېسىپ قىلمۇرمىگەن، بەختسىزلەرنىگ چاقماق چېقىشى ئۇچۈن، قارائغۇلۇق كەتمەيدۇ.

كۆرگەچ ئوق دەيرى فەنادا مەهرەم ئولدۇگ دەپ ماڭا،
زاهىدا تەئن ئەيلەمە مەندىن ساڭا يوقتۇر زىيان.

ئە. يېشىم:
ئەي زاهىد، مېنى پانا مەيخانىسىدا كۆرۈپلا ماڭا هەمشىرىگ بولدۇگ دەپ كايىما، مەندىن ساڭا زىيان يەتمەيدۇ. (يۈ. 47ب)
ت: ئەي زاهىت، مېنى پانىيلىق مەيخانىسىدا كۆرۈپلا، « ماڭا هەمشىرىگ بولدۇگ » دەپ تەنە قىلما، مەندىن ساڭا زىيان يەتمەيدۇ.

سەلتەنەت دەپ فەقر ئەلىندىن ئۆزنى پىنهان تۇتماكىم،
تەگ بولۇر شاهۇگەدا تۇفراق ئارا بىر گۈن نىهان.

ئە. يېشىم:
سەلتەنەتنى دەپ پېقىر- مىسكىنلەردىن ئۆزۈڭنى يوشۇرما، چۈنكى بىر كۈنى شاه بىلەن گاداي تۇپراق ئاستىغا كىرىپ تەگ بولىدۇ. (يۈ. ئە. 47ب)
ت: سەلتەنەتنى دەپ پېقىر- مىسكىنلەردىن ئۆزۈڭنى قاچۇرما، چۈنكى هامان بىر كۈنى شاه

بىلەن گاداي تۇپراق ئاستىغا كىرىپ تەك بولىدۇ.

بىر كۆرۈپ يۈز قاتلا سەجدە قىلماسام،
كۆرمەيىن جاننى بەرگەن بارمىكىن.

ئە. يېشىم:

[مېنىڭدەك] بىر كۆرۈپ يۈز قېتىم سەجدە قىلالماي، كۆرمەي تۇرۇپ جېنىنى بەرگەن بارمىكىن؟ (يۈ. ئە. 47ـ 48ب)

ت: « ھەر بىر قېتىم كۆرگىنىمدە، يۈز قېتىم سەجدە قىلمىسام ھېساب ئەمەس » دەپ يۈرۈپمۇ، كۆرەلمەي جېنىنى بەرگەن بارمىكىن؟

تاپىلماس ھۈسن مۈلكىندە ساڭا تەك بىر قەمەر مەنزەر،
نە مەنزەر مەنزەرى شاھىد نە شاھىد شاھىدى دىلبەر.

ئە. يېشىم:

ھۆسن مەملىكىتىدە ساڭا تەك بىر ئاي مەنزىرىسى تېپىلمايدۇ. ئۇ قانداق مەنزىرە؟ گۈزەل مەنزىرە، قانداق گۈزەل؟ كۆڭۈلنى مەپتۇن قىلىدىغان گۈزەل. (يۈ. ئە. 48 ب)

ت: ھۆسن مەملىكىتىدە ساڭا تەك كېلەلەيدىغان بىر ئاي جامال تېپىلمايدۇ. ئۇ قانداق جامال؟ گۈزەل جامال: قانداق گۈزەل؟ كۆڭۈلنى مەپتۇن قىلىدىغان گۈزەل.

سۆزۈك دۈررۇ جەۋاھىردۇر كۆڭۈللەر گەنجىنە لايىق،
نە لايىق لايىقى خۈسرەۋ نە خۈسرەۋ خۈسرەۋى كىشۋەر.

ئە. يېشىم:

سۆزۈك كۆڭۈل خەزىنىسىگە لايىق ئۇنچە ـ ياقۇتتۇر، قانداق لايىق؟ شاھلارغا لايىق، قانداق شاھقا؟ شاھلار شاھىغا. (يۈ. ئە.)

ت: سۆزۈك كۆڭۈل خەزىنىسىگە لايىق ئۇنچە ـ گۆھەردۇر. قانداق لايىق؟ شاھلارغا ياراشقىدەك لايىق: قانداق شاھقا؟ مەملىكەت شاھىغا.

زىھى دەۋلەتلى ئاشىقكىم سەنىڭ بىرلە قىلۇر ئىشرەت،
نە ئىشرەت ئىشرەتى جەننەت نە جەننەت جەننەتى كەۋسەر.

ئە. يېشىم:

سېنىڭ بىلەن ئىشرەت قىلغۇچى نېمە دېگەن دۆلەتلىك ئاشىق ـ ھە، ئۇ قانداق ئىشرەت؟ جەننەت ئىشرەتى، قانداق جەننەت؟ كەۋسەر جەننىتى. (يۈ. ئە. 49 ب)

ت: سېنىڭ بىلەن ئىشرەت قىلغۇچى ئاشىق نېمە دېگەن دۆلەتمەن ئاشىق ـ ھە؟ ئۇ قانداق ئىشرەت؟ جەننەت ئىشرەتى: قايسى جەننەت؟ كەۋسەر ئېقىپ تۇرىدىغان جەننەت.

بۇ ھۈسنۈڭ شەۋقى زەۋقىندە كۆڭۈل تۈتىلارى تاپتى،
نە تاپتى تاپتى خۇش لەززەت نە لەززەت لەززەتى شەكەر.

ئە. يېشىم:

ھۆسنۈڭنىڭ زوق ـ شەۋقىدىن كۆڭۈل تۈتىلىرى ئاجايىپ لەززەت تاپتى، ئۇ قانداق لەززەت؟

شېكەر لەززىتى. (يۇ. ئە. 49 ب)
ت: ھۆسنۇئىنساڭ زوقلىنارلىق ئىشتىياقىدىن كۆڭۈل تۇتىلىرى ئۆز نېسىۋىلىرىنى تاپتى. نېمە تاپتى؟ خۇش لەززەت تاپتى؛ ئۇ قانداق لەززەت؟ شېكەرنىڭ لەززىتى.

ھەدىسۇ لەئلۇ رەفتارۇ جەمالىڭدىن ئەرۇر ھەر دەم،
تىلىم گويا سۆزۈم رەنگىن كۆڭۈل خۇررەم كۆزۈم رەۋشەن.

ئە. يېشىم:
سۆزۈڭ، لېۋىڭ، يۈرۈشۈڭ ۋە جامالىڭدىن دائىم تىلىم ئۆتكۈر، سۆزۈم يېقىملىق، كۆڭلۈم خۇشال، كۆزۈم روشەندۇر. (يۇ. ئە. 50 ب)
ت: سۆزۈڭ، لېۋىڭ، يۈرۈش - تۇرۇشۇڭ ۋە جامالىڭ شاراپىتىدىن، ھەمىشە تىلىم بۇلبۇلگويادەك سۆزۈمەن، سۆزۈم يېقىملىق، كۆڭلۈم خۇشال، كۆزۈم روشەندۇر.

بەلايى ئىشقۇ يالغۇزلۇق داغى ھىجرانۇ غۇربەتتە،
ئاتىم مەجنۇن كىشىم مىھنەت ئىشىم زارى يەرىم گۈلخان.

ئە. يېشىم:
ئىشق بالاسى ۋە يالغۇزلۇقتا، ھىجران ھەم غۇربەتچىلىكتە ئېتىم مەجنۇن، ھەمراھىم جاپا - مۇشەققەت، ئىشىم زارلاش، ياتقان يېرىم گۈلخان بولدى. (يۇ. ئە. 50 ب)
ت: ئىشق بالاسى ۋە يالغۇزلۇقتا، ئۇنىڭ ئۈستىگە جۇدالىق ۋە غۇربەتچىلىكتە، ئېتىم مەجنۇن، كىملىكىم جاپا - مۇشەققەت، ئىشىم زارلاش، ياتقان يېرىم كۈل دۆۋىسى (گۆلەخ) بولدى.

يارنىڭ چار باغىدىن بىر دەستە گۈل كەلتۈرمىشەم،
بادەئى ئىشقى مۇھەببەت كاسە مۇل كەلتۈرمىشەم.

ئە. يېشىم:
يارنىڭ چاھار بېغىدىنبىر دەستە گۈل ئېلىپ كەلدىم، ئىشق - مۇھەببەت شارابىدىن قەدەھنى تولدۇرۇپ كەلدىم. (يۇ. ئە. 51 ب)
ت: يارنىڭ چاھار بېغىدىن بىر دەستە گۈل ئېلىپ كەلدىم، ئىشق - مۇھەببەت شارابىدىن بىر كاسا مەي ئېلىپ كەلدىم.

ناگەھان جامى مۇھەببەت بادەسىدىن نۇش ئەتىپ،
كۆزلەرىمدىن قەترە - قەترە ئەشكى مۇل كەلتۈرمىشەم.

ئە. يېشىم:
تاسادىپى ئىشق - مۇھەببەت جامىنىڭ مېيىدىن ئىچىپ، كۆزلىرىمدىن توختاۋسىز ياش تۆكۈپ كەلدىم. (يۇ. ئە. 51 ب)
ت: مۇھەببەت جامىدىكى مەينى ئىچىشىم بىلەن تەڭلا، كۆزلىرىمدىن تارام - تارام ياش تۆكۈلۈپ كەتتى.

جەزبە ئەيلەپ بادەئى ئىشقى مۇھەببەت كەيفىدە،
سەجدەئى شۇكرانەغە باشىمنى قۇل كەلتۈرمىشەم.

ئە. يېشىم:

ئىشق ـ مۇھەببەت شارابىنىڭ كەيپى بىلەن ئۆزۈمنى يوقىتىپ تەشەككۇر سەجدىسىگە بېشىمنى قويدۇ. (يۇ. ئە. 51 ب)

ت: ئىشق ـ مۇھەببەت شارابىنىڭ كەيپىدە تەسىرلىنىپ، تەشەككۇر سەجدىسىگە ئىخلاس بىلەن بېشىمنى قويدۇ.

ئەرزىمنى ئايتاي ئەي يارى دىلخاھ،
ئوتۇڭدا كۆيدۇم ۋەللاھۇ بىللاھ.

ئە. يېشىم:

ئەي سۆيۈملۈك يار، ئەرزىمنى ئاڭلا: ئەزىرايى خۇدا ئوتۇڭدا كۆيۈۋاتىمەن. (يۇ. ئە. 52 ب)

ت: ئەي سۆيۈملۈك يار، باياناتىمنى ئاڭلا: ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، ئوتۇڭدا كۆيۈۋاتىمەن.

سەۋدايى زۇلفۇڭ غەم بىرلە ئىشقىڭ،
شۈكرى خۇداغا بولدىلار ھەمراھ.

ئە. يېشىم:

خۇداغا شۈكۈركى، چېچىڭنىڭ سەۋداسى بىلەن ئىشقىڭنىڭ غېمى ماڭا ھەمراھ بولدى. (يۇ. ئە. 52 ب)

ت: خۇداغا شۈكۈركى، چېچىڭنىڭ سەۋداسى، غېمىڭ ۋە ئىشقىڭ ئۈچى ماڭا ھەمراھ بولىۋاتىدۇ.

ت.س: كۆرۈنۈپ تۇرۇپتۇكى، ئەسلىي يېشىمدە، "چېچىڭنىڭ سەۋداسى بىلەن ئىشقىڭنىڭ غېمى" دېيىلىپ. "ماڭا" ھەمراھ بولىۋاتقىنى ئىككى نەرسە بولۇپ قالغان. ئەمەلىيەتتە بولسا، ئۇ يەردە، "سەۋدايى زۇلفۇڭ"(چېچىڭنىڭ سەۋداسى)، "غەم" ۋە "ئىشقىڭ" دىن ئىبارەت ئۈچ نەرسە بار. شۇڭا، يېشىمدە، ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى تولۇق ئىپادىلەپ، " چېچىڭنىڭ سەۋداسى، غېمىڭ ۋە ئىشقىڭ ئۈچى " دېيىش لازىم.

يەتتە فەلەكنى ئۆرتەگەي ئاھىم،
ئىشقىڭدا ئۇرسام ناگاھ بىر ئاھ.

ئە. يېشىم:

ئىشقىڭدا تاسادىپ بىر ئاھ ئۇرسام ئاھىم يەتتە ئاسماننى ئۆرتەيدۇ. (يۇ. ئە. 52 ب)

ت: ئىشق ـ مۇھەببىتىڭدە، بىرلا ئاھ ئۇرغىدەك بولسام، ئۇ يەتتە قەۋەت ئاسماننى ئۆرتىۋېتىدۇ.

ت.س: "ناگاھ" كەلىمىسى كۆپ مەنىلىك سۆز بولۇپ، ھەممە يەردە ئوخشاشلا "توساتتىن، تەسادىپىي" ئۇقۇمىنى ئاڭلىتىۋەرمەيدۇ. شۇڭا، "ئىشقىڭدا ئۇرسام ناگاھ بىر ئاھ" دېگەن مىسرانى " ئىشق ـ مۇھەببىتىڭدە، بىرلا ئاھ ئۇرغىدەك بولسام " دەپ يېشىم بەرگەندە، ئاندىن ئۇ "يەتتە قەۋەت ئاسمان" كەلىمىسى بىلەن ستىرولۇق پاساھەت كەڭلىكى ھاسىل قىلىدۇ.

كىرمە رەقىبلەر سۆزىگە ھەرگىز،
سۆزۈم ئىشىتكىل ئەرمەسمۇ بەدخاھ.

ئە. يېشىم:

سۆزۈمنى ئاڭلا، رەقىبلەرنىڭ سۆزىگە كىرمە، ئۇلار ھەسەتخور ئەمەسمۇ. (يۇ. ئە. 52 ب)

ت: سۆزۈمنى ئاڭلا، رەقىبلەرنىڭ گېپىگە كىرمە، ئۇلار ئاداۋەتخور ئەمەسمۇ؟

ت.س: "بەدخاھ" كەلىمىسىنىڭ مەنىسى "ھەسەتخور" ئەمەس. بەلكى "ئاداۋەتخور، كۆڭلىدە دۈشمەنلىك ساقلىغۇچى" دېگەن بولىدۇ.

يەتتىنچى باب

ئەجەم مۇقاملىرىنىڭ تېكىستى

(ترانسكرىپسىيە ۋە يېشىم)

چوڭ نەغمە
مۇقەددىمە

1ـ جەھاندا گەرچە بولغاي كۆپ شاھى خەيلۇ ھەشەم پەيدا،
ۋەلى بولغايمۇ سەندەك خۇسرەۋي ساھىب كەرەم پەيدا.
گەرچە جاھاندا كۆپلىگەن مەرتىۋىلىك شاھلار ئۆتكەن بولسىمۇ، لېكىن سەندەك خۇسرەۋ سۈپەت، مەردانە شاھ دۇنياغا كەلگەن ئەمەس.

2ـ سەلامەت بولكى، تاپسۇن دەۋلەتىڭدە خەلق ئاسايىش،
كى ساھىب دەۋلەتى سەندەك بولۇر ئالەمدە كەم پەيدا.
سالامەت بول، دۆلىتىڭدە خەلق ئاسايىشلىق تاپسۇنكى، جاھاندا سەندەك دۆلەت ئىگىسى كەم تېپىلىدۇ.

3ـ ۋەفايۇ مېھر قانۇنىنى ئانداق تۇزكى، دەۋرۇڭدە،
نەشاتۇ ئەيش بولسۇن، بولماسۇن ئەندۇھۇ غەم پەيدا.
ۋاپادارلىق ۋە مېھىر ـ مۇھەببەت قانۇنىنى شۇنداق تۇزكى، سېنىڭ دەۋرىڭدە ھايات شادلىقتا ئۆتسۇن، غەم ـ ئەندىشە پەيدا بولمىسۇن.

4ـ چەكسىپ خۇنابەلەر ھاسىل قىلىپمەن داغى ئىشقىڭنى،
گەدا قىلغان كەبى خۇنى جىگەر بىرلە دىرھەم پەيدا.
تىلەمچى ـ گاداي يۇرەك قېنى سەرپىياتى بىلەن پۇل تاپقاندەك، مەنمۇ قانلىق ياش تۆكۈش بەدىلىگە ئىشقىڭنى ھاسىل قىلىدىم.

5ـ قۇياش يەڭلىغ يۇزۇڭگە، ۋاھ، نەچۇك مەن تىك باقاي جانا،
ياڭى ئايدەك قاشىڭدىن قامەتىمغا بولدى خەم پەيدا.
ئەي جان، يېڭى چىققان ئايدەك ئەگىم قېشىڭنىڭ مۇھەببىتىدىن قامىتىم ئېگىلدى (ھەمىشە ئېگىلىپ سالامدىلا تۇرىدىغان بولۇپ قالدىم). ھالبۇكى، قۇياشتەك يۇزۇڭگە قانداقمۇ تىك تۇرۇپ قارىيالايمەن؟

6ـ قەددىڭۇ زۇلفۇ ئاغزىڭ ھەرقىدىن ھەرلەھزە دەم ئۇرسام،
بولۇر جانۇ تەنۇ كۆڭلۈمگە ھەر ياندىن ئەلەم پەيدا.

قامىتىڭ، چېچىڭ ۋە ئاغزىڭنى ھەرقاچان تەرىپلىسەم، جېنىمغا، تېنىمگە ۋە دىلىمغا تەرەپ - تەرەپتىن ئاغرىق كىرىپ كېتىدۇ.

7- يەتتىپ كەلسەڭ ئايازىي باشىغا سىھھەت ئولماسمۇ،
تىرىلمەككە، ئۆلۈك بولسا، مەسىھ روھى دەم پەيدا.
- ئايازىي.

ئىيسا پەيغەمبەرنىڭ نەپىسى (دېمى) كەلتۈرۈلسە ئۆلۈك تىرىلگەندەك، سەن يېتىپ كەلسەڭ، ئايازىي تىرىلىپ ساغلام بولۇپ قالماسمۇ ؟

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى ھەزەجى مۇسەممەنى سالىم
مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن
- - - ٧ - - - ٧ - - - ٧ - - - ٧

تەئەززە

1- سەۋىنگىل، ئەي كۆڭۈل، ئاخىركى جىسمىڭ ئىچرە جان كەلدى،
قۇۋان، ئەي جانى مەھزۇنكىم، ھەياتى جاۋىدان كەلدى.
ئەي كۆڭۈل سۆيۈنگىن، ئاخىرى ۋۇجۇدۇڭغا جان كىردى؛ ئەي غەمكىن جېنىم، قۇۋانغىن، مەڭگۈلۈك ھايات كەلدى.

2- سەفەردىن ئول پەرى يەتتى، مەنى مەھزۇننى شاد ئەتتى،
كۆڭۈلدىن ئەسكى غەم كەتتى، تەن ئىچرە تازە جان كەلدى.
ئۇ پەرى سەپەردىن قايتىپ، مەن غەمكىننى خۇشال قىلدى؛ كۆڭۈلدىن كونا غەم - قايغۇلار كېتىپ، تېنىمگە يېڭىدىن جان كىردى.

3- خىرەد، يىغ بۇ مەسافىڭنى، تەھەممۇل، قوي گەزافىڭنى،
ۋەرەڭ، تەرك ئەيلە لافىڭنى كى ئاشۇبى جەھان كەلدى.
ئەي ئەقىل، لەشكىرىڭنى يىغىۋال؛ ئەي تاقەت، بىمەنە گەپلىرىڭنى قوي؛ ئەي پەرھىزكارلىق، لاپ ئۇرۇشنى تاشلا، جاھاننى ھاياجانلاندۇرغۇچى يار كەلدى.

4- دەمىكىم ئاندىن ئايرىلدىم، كۆڭۈلنى ھەمرەھى قىلدىم،
بۇگۈن كەلدى كۆڭۈل، بىلدىمكى، ئول نا مىھرىبان كەلدى.
ئۇنىڭدىن ئايرىلغان چاغدا، كۆڭلۈمنى ئۇنىڭغا ھەمراھ قىلىپ ئۇزاتقانىدىم؛ بۇگۈن كۆڭلۈم قايتىپ كەلدى، بۇنىڭدىن ئاشۇ نامېھرىبانىنىڭ كەلگەنلىكىنى بىلدىم.

5- كەلىپدۇر ياشۇرۇن ئول شاھ، مەنى مەجنۇن ئەمەس ئاگاھ،
پەرى ئەرمەس ئەسە ئول، ۋاھ، نەچۈك كۆزدىن نىھان كەلدى.

ئۇ شاھ يوشۇرۇنچە كەپتۇ، مەن مەجنۇن خەۋەرسىز قاپتىمەن؛ ئۇ پەرى بولمىسا، نېمىشقا كۆزگە كۆرۈنمەيلا كېلىپ قالىدۇ؟

6ـ فەلەك باقتى فىغانىمغا، ئەجەل رەھىم ئەتتى جانىمغا،
خەزانلىغ بوستانىمغا گۈلى باغى جىنان كەلدى.

پەلەك داد ـ پىغانىمغا نەزەر ئاغدۇردى، ئەجەل جېنىمغا رەھىم قىلدى؛ خازان بولغان گۈلىستانىمغا جەننەت بېغىنىك گۈلى كەلدى.

7ـ مۇغەننىي بىر نەۋائى تۇز، نەۋائىي، نەغمەئى كۆرگۈز،
ئاياقچى، تامسا تۇت توقۇز كى، دارايى زەمان كەلدى.
ـ نەۋائىي.

سازەندە، بىر كۈيگە سازىكنى تۇز، نەۋائىي، نەغمەكنى باشلا؛ ساقىي، قەدەھتىن بىر تامچە مەي تامسا، ئۈستىلەپ توققۇز قەدەھ تۇت، چۈنكى زامانىمىزنىك دۆلەتمەن خوجىسى كەلدى.

* * * * *

1ـ سەھەر خۇرشىدى شاھى تاغ ئۈزە زەررىن ئەلەم چەكتى،
داغى پەرتەۋ ساچىپ گەردۇن ئارا تۇرلۇك رەقەم چەكتى.

سەھەردە قۇياش پادىشاھ تاغ ئۈستىگە ئالتۇن رەڭلىك تۇغىنى تىكتى،يەنە تېخى نۇرىدىن كۆك سەھىپىسىگە تۇرلۇك سىزىقلارنى سىزدى.

2ـ فەنا فەرراشى ئەيلەپ سۇبھىنىك سىيمىن پەرۇ بالىن،
مۇرەسسەئ تارى مىژگانىنى جارۇبى ھەرەم چەكتى.

ئۆزلۈكسىز يوقاتقانلار خىزمەتچىسى تاڭنىك كۈمۈش پەي ـ قاناتلىرىنى پەپىلدى، زىننەتلەك كىرپىكلىرىنى ھەرەمنىك سۇپۇرگىسى قىلدى.

3ـ كى ۋائىز كەئبەدە ھەر دەم سەمەد زىكرىن بەيان ئەيلەپ،
بەرەھمەن دەيرى تەختى ئۈزرە ئەسرارى سەنەم چەكتى.

ۋائىز كەبەتۇللاھدا ئاللاھ زىكرىنى ھەر دەم ياڭراتتى. بەرەھمەن بۇتخانا تەختىدە بۇت (سەنەم) نىك سىرلىرىنى بايان قىلدى.

4ـ باش ئالىپ كەئبەدىن شەيخى ھەرەم، دەير ئىستەدى ئول دەم،
كى ئول بۇت زۇلفى ئەنبەربار ناگاھ پىچۇ خەم چەكتى.

ئەنبەر بۇيلۇق چېچى بار ئۇ سەنەم (بۇت) چېچىنى بۇدرە قىلدۇرغان ھامان، ھەرەم شەيخى كەبىدىن باش ئېلىپ چىقىپ، بۇتخانا ئىزدەشكە باشلىدى.

5ـ ھەقىقەت ئەھلى تەئرىف ئەتمەيىن فەھم ئەيلەگەي بىردەك،
مۇغەننى ئەرغەنۇن تارىنى نەچە زىرۇ بەم چەكتى.

سازەندىلىك ئەرغەنۇن تارلىرىنى نېمە ئۈچۈن گاھ زىل، گاھ بوم ئاۋازدا ياڭرىتىدىغانلىقىنىڭ سەۋەبىنى تەرىپلىمىسەممۇ، ھەقىقەت ئەھلى بىردەك پەملىيەلەيدۇ.

6ـ كىشىكىم كويىدا كۈل ياستانىپ، قان ئىچمەك ئىستەر، ۋاھ ،
فەرىدۇن بەل سۈلەيمان تەختى ئۈزرە جامى جەم چەكتى.

كىشى يارنىڭ كوچىسىدا كۈلگە مېلىنىپ يېتىپ قان يۇتسىمۇ، بۇنى فەرىدۇن، بەلكى سۈلايمان تەختىدە ئولتۇرۇپ، جەمشىد قەدىھىدە مەي ئىچكەندىن ئارتۇق ھېسابلايدۇ.

7ـ خۇشا، ئول رىندكىم ئۈمرى ئەساسىن يوقلۇغىن بىلگەچ،
تەرەب جامىن تەرەننۇم زەۋقى بىرلە دەم بەدەم چەكتى.

ئۇ پەرۋاسىز ئىچەرمەن ئۆز ئۆمرىنىڭ ۋاپاسىزلىقىنى بىلگەچكە، شادلىق قەدىھىنى كۆيلەرنىڭ زوقى بىلەن ئارقىمۇ- ئارقا كۆتۈردى- خوشە!

8ـ جەفا تىغىنى دەۋران تىغلى، ئەي ئەھباب، بىلمەيكىم،
نە تەنھا شىرى نەرگە ئۈردى فىل، ئۆزنگە ھەم چەكتى.

ئەي دوستلار، دەۋر گۆدەكلىرى نادانلىقتىن شىردەك،پىلدەك مەرتلەرگە جاپا تىغىنى ئۈردىكى ، ئەمەلىيەتتە ئۇلار ئۆزىگىمۇ تىغ ئۇرغان بولدى.

تەئەززە چۈشۈرگىسى

9ـ دىيارى نەزم ئارا شاھلىغ نەۋائىي گەرچە كۆپ سۈردى،
گەدا ئەرشىيمۇ ھەم سۆز مۈلكىدە يىللار قەدەم چەكتى.
ـ ئەرشىي.

نەۋائىي شېئىرىيەت دۇنياسىغا شاھ بولۇپ ئۆزۈن دەۋران سۈردى؛ گاداي ئەرشىيمۇ سۆز مەملىكىتىدە يىللار كېزىپ باقتى.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى ھەزەجى مۈسەممەنى سالىم
مەفائىيلۈن مەفائىيلۈن مەفائىيلۈن
ـ ـ ـ v ـ ـ ـ v ـ ـ ـ v ـ ـ ـ v

نۈسخە

1ـ دەرىغا، شورۇ شەر بولدى جەھاندا ھەر قايان پەيدا،
چۇ قىلدى چەرخى كەجرەۋ فىتنەئى ئاخىر زەمان پەيدا.

ۋاي ئېسىت، بۇ تەتۈر پەلەك ئاخىر زامان پىتنىلىرىنى پەيدا قىلغاچقا، جاھاننىڭ ھەممە يېرى غەلۋە ـ غوۋغاغا تولۇپ كەتتى.

2ـ چىراغى ئەمنىيەتنى تىيرە قىلدى سەرسەرى فىتنە،
بۇ گۈن دارۇلقەزا ئىچرە نە ئەمنۇ نە ئەمان پەيدا.
پىتنە بورانلىرى تىنچ ـ ئامانلىق چىرىغىنى ئۆچۈرىۋەتتى، شۇڭا بۇگۈنكى كۈندە، دۇنيانىڭ ھېچقانداق يېرىدە ئامانلىق قالمىدى.

3ـ ھەزەر قىل، بولما غافىل، ئەي سۆلەيمانى زەمان، ھەردەم،
بولۇپ ئالدىڭدا گەر خەسم ئولسا مۇرى ناتەۋان پەيدا.
ئەي زامانىڭ سۇلايمانى، ئالدىڭدا دۇشمىنىڭ بىر ئاجىز چۈمۈلە بولغان تەقدىردىمۇ، ئۇنىڭدىن دائىم ئېھتىيات قىل، ھەرگىز غاپىل بولما.

4ـ ئەگەر باردۇر مۇرۇۋۋەت دەھر ئەلى راھىدا، ئەي ئەھباب،
نەدىن بىر ياخشىنىڭ قەسدىدە بولدى يۇز يامان پەيدا.
ئەي دوستلار، ئەگەر دۇنيا ئەھلىنىڭ تۇتقان يولىدا مەردانىلىك بولىدىغان بولسا، نېمىشقا بىر ياخشىنىڭ قەستىگە يۇز يامان چۇشۇالمىدۇ؟

5ـ رىزالىق بىرلە قوي بىرـ بىرىگە دۇشمەنلىكنى، ئەي نادان،
قىلىپ تەقدىرغە تەدبىر بولمامىش سۇدۇ زىيان پەيدا.
ئەي نادان، ئۆز ئارا دۇشمەنلىشىشنى رازى ـ رىزالىق بىلەن تاشلىغىنكى، تەقدىرگە تەدبىر ئارقىلىق تاقابىل تۇرۇش بىلەن ھېچبىر نەتىجە چىققان ئەمەس.

6ـ جەفا تاشىن باشىغا ياغدۇرۇپ نابۇد ئەتەر گەردۇن،
ۋەفا ئەھلى جەھان بەزمىدە بولسا ناگەھان پەيدا.
جاھان بەزمىسىدە قاچانكى ۋاپادارلار پەيدا بولسا، پەلەك ئۇلارنىڭ باشلىرىغا جاپا تاشلىرىنى ياغدۇرۇپ، نابۇت قىلىدۇ.

7ـ قالىپدۇر ياخشىلاردىن ياخشى ئات باقىي جەھان ئىچرە،
يامانلىق ئەيلەگەنلەردىن نە نامۇ نە نىشان پەيدا.
جاھاندا ياخشىلاردىن ياخشى نام ـ ئاتاق مەڭگۇ قالىدۇ، يامانلىق قىلغانلاردىن بولسا، ھېچبىر نام ـ نىشانە قالمايدۇ.

8ـ قەزا جەللادى ھەر گۈن يۇز تۇمەن جاننى ھەلاك ئەيلەر،
نە ئول زاھىر، ئانىڭ ئىلكىدە نە تىغۇ نە قان پەيدا.
قازا جاللىتى كۆزلەرگە كۆرۈنمەيدۇ، قولىدا تىغمۇ، قانمۇ يوق، لېكىن ئۇ ھەركۈنى يۇز تۇمەن جاننى ھالاك قىلىدۇ.

نۇسخە چۇشۇرگىسى

9ـ جەھان باغى گۈلىنى ھەق ۋەفاسىز ئەكتى، ئەي مەھزۇن،

ساڭا ھېچ سۈد يوقتۇر، قىلما بۇلبۇلدەك فىغان پەيدا.
- مەھزۇن.

ئەي مەھزۇن، ئاللاھ بۇ جاھان بېغىنىڭ گۈلىنى ۋاپاسىز قىلىپ تېرىغان، ئۇنىڭدىن ساڭا ھېچ پايدا يوق، شۇڭا بۇلبۇلدەك نالە قىلما.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى ھەزەجى مۇسەممەنى سالىم
مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن
- - - v - - - v - - - v - - - v

مۇستەھزاد

1- ئىستەدىم ئالەمدە سەندەك شاھسەۋارى تاپمادىم،
دەھر ئارا بىر مۇشفىقى ھەمدەرد يارى تاپمادىم.
شۇنچە ئىزدەپمۇ، ئالەمدە سەندەك چەۋەندازنى تاپالمىدىم؛ دۇنيادا سېنىڭدەك دەردنى تەڭ تارتقۇچى شەپقەتچان بىر يارنى تاپالمىدىم.

2- بولماغاي ئالەمدە سەندەك مەھۋەشى، ئەي نازەنىن،
غۇنچەئى خەندان لەبىڭدەك لالەزارى تاپمادىم.
سەندەك بىر ئايجامال ئەمدى ئالەمگە كەلمەيدۇ. ئەي نازىنىن، قىزىلگۈلۈڭ غۇنچىسىدەك لېۋىڭگە ئوخشاش گۈزەل گۈل ئېچىلغان لالىزارلىقىنىمۇ ئۇچراتمىدىم.

3- نە ئىلاج ئەيلەي، مەنىڭ ۋابەستەدۇر كۆڭلۈم ساڭا،
مېھرى تابانلىغ يۈزۈڭدەك گۈلئۇزارى تاپمادىم.
ئىلاجىم نېمە، كۆڭلۈم ساڭا باغلىنىغلىق؛ نۇرلۇق قۇياشقا مىسال يۈزۈڭدەك نۇرانە گۈزەل رۇخسارنى ھېچ كۆرمىگەنمەن.

4- رەھىم ئەيلەپ سائەتى ئۆزۈڭغە ۋاسىل قىل مەنى،
دىلبەرىم، كويۇڭدىن ئارتۇغراق دىيارى تاپمادىم.
دىلبىرىم، سېنىڭ كوچاڭنى بېسىپ چۇشكىدەك بىر دىيارنى تاپالمىدىم، رەھىم قىلىپ، مېنى بىر دەمگە بولسىمۇ ۋەسلىڭگە يەتكۈز.

5- كەچە- گۈندۈز نەۋبەتىي كويۇڭغا بولدى مۇبتەلا،
بۇ جەھاندا سەندىن ئۆزگە غەمگۇزارى تاپمادىم.
مەن نەۋبەتىي كېچە - كۈندۈز كوچاڭغا مۇبتىلا بولدۇم. چۇنكى، جاھاندا سەندىن باشقا ماڭا بىر غەمگۇزار يوقكەن.

- نەۋبەتىي

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەھزۇف
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن
- v - - - v - - - v - - - v -

جۈلا

1- دەريغا، چېرىخ جانىمغا ئەجەب جەۋرۇ جەفا قىلدى،
غەمۇ ھەسرەت بىلە ئول يارۇ جانىمدىن جۈدا قىلدى.
ۋاي ئىسىت، پەلەك جېنىمغا ئەجەپمۇ جەبىر - جاپا سالدى، مېنى غەم ۋە ھەسرەت ئىچىدە قويۇپ، ئۇ يار - جېنىمدىن جۈدا قىلدى.

2- خۈدايا، دوستۇ تۇغقاندىن جۈدا بولغان پەرىشانمەن،
كى دۈشمەن دەستىدە ھالىم زەبۇنۇ مۇبتەلا قىلدى.
ئى ئاللاھ، مەن دوست ۋە تۇغقىنىدىن جۈدا بولغان پەرىشانمەن، دۈشمەنلىك دەستىدە ھالىم بىچارىلىككە مۇپتىلا بولدى.

3- ئايا يارىم، يىراق ئەتتى فەلەك سەندىن بۇ مەھزۇننى،
كى دۈشمەن مۇددەئاسىن ھاسىل ئەتتى، ھەم سەفا قىلدى.
ئەي يارىم، پەلەك بۇ مەھزۇننى سەندىن يىراق قىلدىكى ، دۈشمەنلىك مۇددىئاسىنى ئەملگە ئاشۇرۇپ بەردى ۋە ئۇنى خۇشال قىلدى.

4- خەيالى ۋەسلىدۇر جانۇ دىلىمدە مۇددەئايى ھەم،
ئەگەر يەتكۈزسە بىزلەرنى فەلەك بىزگە ۋەفا قىلدى.
جان - دىلىم بىلەن ئۇنىڭ ۋىسالىغا يېتىشنى ئويلايمەن، مۇددىئايىمۇ شۇ. ئەگەر پەلەك بۇ مۇددىئايىمغا يەتكۈزسە، ماڭا ۋاپا قىلغان بولىدۇ.

5- ئايا بادى سەبا، ئايتقىن خەبەر ئول يارى جانىمغا،
ئەسرۇ ناتەۋان گۈلشاھ جانىنى فىدا قىلدى.
- « گۈلشاھ - ۋەرەقە » داستانىدىن.
ئى سەھەر شامىلى، ئۇ جېنىم يارىمغا خەۋەر يەتكۈزگىنىكى، ئەسىر ۋە ناتىۋان گۈلشاھ ئۇنىڭغا جېنىنى پىدا قىلدى.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى ھەزەجى مۇسەممەنى سالىم
مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن
- - - v - - - v - - - v - - - v

سەنەم

1ـ كۆردۈم يۈزىنى، قالدىم بەلاغا،
ئىشقىدا يۈزمىڭ جەبرۇ جەفاغا.
چىرايىنى كۆردۈم ـ يۈ، بالاغا قالدىم، مۇھەببىتىدە يۈز مىڭ جەبىر ـ جاپاغا قالدىم.

2ـ قىينالدى جانىم، تەڭ بولدى ھالىم،
ئاھۇ فىغانىم يەتتى سەماغا.
جېنىم قىينالدى، ئەھۋالىم ئوساللاشتى. ئاھ ـ پىغانىم كۆككە يەتتى.

3ـ ئەفسۇس نەدامەت، بولدى قىيامەت،
ئەجەبمۇ كۆيدۈم كۆڭلى قاراغا.
نادانلىقىم ئۈچۈن ئەپسۇس، گويا ماڭا قىيامەت بولدى. كۆڭلى قارىغا ئەجەپمۇ كۆيۈپتىكەنمەن.

4ـ زارىم ئىشىتسۇن، ھالىمنى سورسۇن،
بىر رەھمى قىلسۇن مەن بىنەۋاغا.
ئاھ ـ زارىمنى ئاڭلىسۇن، ھالىمنى سورىسۇن؛ مەن بىچارىغا بىر رەھىم قىلسۇن.

5ـ ئەرزىم ئىشىتمەس، ھالىمغا يەتمەس،
ھەركىم ياماندۇر، قويدۇم خۇداغا.
ـ خەلق قوشاقلىرىدىن.
ئەرزىمنى ئاڭلىمىغان، ھالىمغا يەتمىگەن ئەسكىنىڭ قىلمىشى ئۈچۈن، ئاللاھ ئۆزى بىر نېمە دەپ قويار دەيمەن.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى مۇتەقارىبى مۇسەممەنى ئەسلەم
فەئلۇن فەئۇلۇن فەئلۇن فەئۇلۇن
ـ ـ V ـ ـ ـ ـ V ـ ـ

چوڭ سەلىقە

1ـ گۈلەمخانىڭ قوش پوپۇكى يەرگە تەگمەدۇر،
ئونبەش ياشقا كىرمەي تۇرۇپ ئەرگە تەگمەدۇر.
گۈلەمخانىڭ قوش پۇپۇكى يەرگە تېگمەدۇ، ئونبەش ياشقا كىرمەي تۇرۇپ ئەرگە تېگمەدۇ؟

2ـ گۈلەمخانىنىڭ تۇغقان يەرى ئويمانبۇلاقتۇر،
گۈلەمخانىنى زورلاپ ئالغان ئەنگە چولاقتۇر.
گۈلەمخانىنىڭ تۇغۇلغان يېرى ئويمانبۇلاقتۇر، گۈلەمخانىنى زورلاپ ئالغان ئەڭگە چولاقتۇر.

3ـ گۈلەمخانىنىڭ قوش پوپۇكى يەرگە سۆرۈلدى،
يۇرەكدەكى زەرداب سۇلار قانغا ئۆيرۈلدى.
گۈلەمخانىنىڭ قوش پۆپۈكى يەرگە سۆرەلدى، يۇرەكتىكى زەرداب سۇلار قانغا ئۆرۈلدى.

4ـ ئالتە ـ يەتە كەپۈتەرلەرنىڭ قوندى تەرەككە،
تاۋار توندا ئالتۇن تۇگمە پاتتى يۇرەككە.
ئالتە ـ يەتتە كەپتەرلىرىڭ قوندى تېرەككە، تاۋار توندا ئالتۇن تۇگمە پاتتى يۇرەككە.

5ـ چىقىپ باقسام گۈلەمخانىم تويۇڭ كەلەدۇر،
ساڭامىكىن، ماڭامىكىن تەقدىر بىلەدۇر.
ـ خەلق قوشاقلىرىدىن.
چىقىپ باقسام، گۈلەمخېنىم تويۇڭ كېلىۋېتىپتۇ، ساڭىمىكىن، ماڭىمىكىن تەقدىر بىلىدۇ.

كىچىك سەلىقە
بىرىنچى ئاھاڭ

1ـ سەھەر خاۋەر شاھى چەرخ ئۇزرەكىم خەيلى ھەشەم چەكتى،
شۇئائى خەت بىلە كوھسار ئۇزە ئالتۇن ئەلەم چەكتى.
تاڭ سەھەردە، شەرق شاھى كۆكنى بويلاپ قوشۇن تارتىپ، نۇرسىزلىرى بىلەن بېزەلگەن ئالتۇن تۇغىنى تاغ ئۈستىگە تىكتى.

2ـ قەزا فەرراشى چەكتى سۇبھىنىڭ سىيمىن سۇپۇرگۈسىن،
مۇزەھھەب پەرلەرىن ئانداقكى تاۋۇسى ھەرەم چەكتى.
گويا ھەرەم توزى ئالتۇن پەيلىك قۇيرۇقىنى يايغاندەك، تەقدىر خىزمەتچىسى تاڭنىڭ كۈمۈش سۇپۇرگىسىنى زېمىنگە يايدى.

3ـ كىتابەئى سۇنئ كىلكى سۇرەئى « ۋەش ـ شەمس » تەفسىرىن
فەلەك تاقى ھەۋاشىسىدە زەر ھەلدىن رەقەم چەكتى.
تەقدىر قەلىمى پەلەك گۈمبىزىنىڭ قىرغاقلىرىغا « قۇياش » سۇرىسىنىڭ شەرھىسىنى ئالتۇن ھەل بىلەن يازدى.

4ـ مۇئەززىن كەئبە تاقى ئۇزرە گۇلبانگى سەمەد ئۇردى،
بەرەھمەن دەير ئەيۋانىدا ئاھەنگى سەنەم چەكتى.
مۇئەززىن كەبە مۇنارىسىدا ئەزان ساداسىنى ياڭراتتى؛ بەرەھمەن بۇتخانا ئايۇنىدا سەنەم (بۇت)

كۆيىنى سازلىدى.

5ـ ياقا چاك ئەتتى گاھى سۇبھ ئول ماتەمغە كىم، ئاشىق،
بۇ مۇھلىك شامى ھىجران ئىچرە يۇز خۇنابى غەم چەكتى.

بۇ ھالاكەتلىك ھىجران قارائۇغۇلۇقىدا ئاشىقلار غەم ـ غۇسسىدىن نۇرغۇن قان يۇتتى؛ سۇبھى ئۇ ماتەم ئۇچۇن، بەزىدە ياقىسىنى يىرتتى.

ئىككىنچى ئاھاڭ

6ـ زەمانى كۆلدى ئول غافىلغاكىم دەۋران، سىتەم تىغىن
ئاڭا ئۇرماغنى ئاڭلاپ ئۆزگەگە تىغى سىتەم چەكتى.

دەۋر ئۇ غاپىلغا بىر پەس كۆلۈپ قارىدى، چۇنكى ئەسلىدە پەلەك زۇلۇم تىغىنى ئۇنىڭغا ئۇرىدىغانلىقىنى بىلىپ قېلىپ، ئۇ باشقىلارغا زۇلۇم تىغى كۆتۈرگەنىدى.

7ـ خۇشا، ئولكىم مۇنۇڭدەك چاغ ۋەفاسىز ئۇمرنى ئاڭلاپ،
سەبۇھىي جامنى ئەھباب بىرلە دەم بەدەم چەكتى.

مۇشۇنداق چاغدا، ئۆمۈرنىڭ ۋاپاسىزلىقىنى بىلىپ، دوستلار بىلەن بىللە تاڭ سەھەر ئولتۇرۇشنىڭ قەدىمىنى دەممۇدەم كۆتۈرۈش نېمە دېگەن پەيزى ـ ھە!

8ـ مەئانى ئەھلى گاھى نۇكتە ئۇزرە قىيلۇ قال ئەتتى،
مۇغەننى خەيلى نەغمە ئۇزرە گاھى زىرۇ بەم چەكتى.

گاھىدا دانالار چوڭقۇر، نازۇك پىكىرلەر ئۇستىدە بەس ـ مۇنازىرىگە چۈشتى؛ گاھىدا سازەندىلەر نەغمە قىلىپ، تۇرلۇك كۈي ياڭراتتى.

9ـ ئەگەر كۆڭلىدە بىر گۇل ھەجرىدىن خارى فىراق ئولسا،
بەھانە يىغلاماقغا بىر نەچە جامى كەرەم چەكتى.

ئەگەر كىشىنىڭ يۈرىكىگە بىر گۈلنىڭ پىراق تىكىنى سانجىلسا، ئۇ يىغلاشقا باھانە ئىزدەپ ئېھسان شارابىدىن بىر نەچچىنى ئوشۇق ئىچىدۇ.

ئۈچىنچى ئاھاڭ

10ـ ۋەگەر خۇد ۋەسل ئىقبالى مۇيەسسەر بولسا بىر سائەت،
فەرىدۇن تەختى ئۇزرە بەزم تۇزدى جامى جەم چەكتى.

ئىنسان ئەگەر يارنىڭ ۋىسالىغا يېتىش ئارزۇسىغا بىر دەم مۇيەسسەر بولسىلا، ئۆزىنى پەرىدۇن تەختىدە بەزمە تۇزۇپ، جەمشىد قەدىمىدە شاراب ئىچكەندەك ھېس قىلىدۇ.

11ـ بولۇپ مەتلۇب رۇخسارىغا مەھۇى جامىدىن سەرمەست،
يۇزىن تۇفراقغا قويدى، باشىنى ئاللىغا خەم چەكتى.

ئاشىق يارنىڭ رۇخسارىنى كۆرگىنىدە، شاراپتىن غەرق مەست بولغاندەك ئۆزىنى يوقىتىپ، بېشىنى ئېگىدۇ ۋە يۈزىنى تۆپراققا قويىدۇ.

12 ـ نە دەۋلەتدۇركى بۇ ھالەتدە ئانداق باردى ئۆزدىنكىم،
بەقا ئىقلىمىدىن رەختىنى تا مۆلكى ئەدەم چەكتى.

مۇشۇ ھالەتتە ئۆزىدىن كېتىش نېمە دېگەن ئۇلۇغ دۆلەتكى، ئۇ ئۆزىنىڭ بارلىقىنى ھاياتلىق ئىقلىمىدىن يۆتكەپ، ماماتلىق مەملىكىتىگە تاپشۇرىۋەتسە، كاشكى.

كىچىك سەلىقە چۈشۈرگىسى

13 ـ نەۋائىي، شايەد ئول رەھرەۋغە بۇ دەۋلەت نەسىب ئولغاي،
كىم ئول دەشتى فەنا قەتئ ئەتكەلى يىللار قەدەم چەكتى.
ـ نەۋائىي.

نەۋائىي، ئۆزلۈكىنى يوقىتىش دەشتىنى بېسىپ ئۆتۈش ئۈچۈن، يىللار سەرپ قىلغان شۇ يولۇچىغا بۇ دۆلەت نېسىپ بولسا، ئەجەب ئەمەس.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى ھەزەرجى مۈسەممەنى سالىم
مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن
- - - v - - - v - - - v - - - v

تەئكىد

1 ـ ئىيدى بەھار ئەييامىدۇر، ساقىي، لەبا ـ لەب جام تۇت،
ئەيشۇ تەرەب دەۋرانىدۇر جامى مەيى گۈلفام تۇت.

ئەي ساقىي، باھار بايرىمى كۈنلىرى كەلدى، بۇ ئەيش ـ ئىشرەت، شاتلىق دەۋرىدۇر. قېنى، گۈلرەڭلىك شارابقا لىق تولغان قەدەھنى كەلتۈر.

2 ـ جەمشىد فەر شاھى جەھان چۈن قىلدى ئەزمى گۈلىستان،
جەمئىيىيەتى ۋاقتى زەمان خۇشتۇر بمغايەت، جام تۇت.

جاھاننىڭ جەمشىد سۈپەتلىك شاھى گۈلىستان سەيلىسىگە چىقتى، بۇ پۈتكۈل جەمئىيەتنىڭ چەكسىز خۇشاللىققا چۆمىلىدىغان پەيتى ، شۇڭا قەدەھ كەلتۈر.

3 ـ مەئلۇم ئەمەس دەۋران ئىشى چۈن مۇنقەلىبدۇر گەردىشى،
ھەرگىز بىلۈرمۇ دەپ كىشى بۇ دەۋرنى مادا:م تۇت.

پەلەكنىڭ ئىشلىرىنى بىلگىلى بولمايدۇ، چۈنكى ئۇنىڭ گەردىشى تەتۈر ئورنىتىلغان؛ بۇنىڭ سەۋەبىنى بىلىدىغان كىشى بارمىدۇ، دەپ سوراپ ئاۋارە بولماي، مۇشۇ نۇقۇدەت (دو) نى چىڭ تۇت.

4ـ بۇدەمكى باردۇر فۇرسەتىڭ، ئەھباب ئىلە جەمئىييەتىڭ،
لۇتف ئىلە بەزمۇ ئىشرەتىڭ ئەھلىنى شىرىن كام تۇت.
دوستلىرىڭ ۋە جامائەتچىلىكىڭ بولغان مۇشۇ دەم غەنىمەتتۇركى، مەرھەمەت قىلىپ، بەزمە ـ ئىشرىتىڭ بىلەن ئۇلارنى خۇشال قىل.

5ـ قوي دەھر سۇبھى خۇررەمىن، فىكر ئەتمە شامى ماتەمىن،
رۇخسار ئىلە زۇلفى غەمىن ئىشق ئىچرە سۇبھۇ شام تۇت.
دۇنيانىڭ ئەتىگەنلىك شاتلىقىنى قوي، كېچىلىك ماتەمىنىمۇ ئويلاپ يۇرمە، ئاشقلىقتا ئەتىگەندىن كەچكىچە يارنىڭ جامالى بىلەن چېچىنىلا ئويلىشىڭ كېرەك.

6ـ تارتىپ ئەلايىقدىن ئەتەك، ئەۋارىلىقىدىن ئۆزنى چەك،
فەقر ئىچرە قالغان قافدەك ساكىن بولۇپ ئارام تۇت.
كىشىلەر بىلەن بولغان ئالاقىلاردىن قولۇڭنى ئۈزۈپ، دۇنيانىڭ ئاۋارىچىلىقىدىن ئۆزەڭنى تارت؛ پېقىرلىقتا قالغان « قاق تېغى » دەك ۋەزمىنلىكتە مەزمۇت تۇرۇپ ئارام ئال.

7ـ ھەركىمكى ئىستەر نامۇ نەڭ، غەمدىن قۇتۇلماس ھىچ رەنگ،
ئۆزنى خەلاس ئەيلەي دەسەڭ، بەس، تەركى نەڭۇ نام تۇت.
كىمكى نام ـ شۆھرەت كويىدا يۇرسە، ھېچ ۋاقىت غەمدىن قۇتۇلالمايدۇ؛ دۇنيانىڭ غېمىدىن، ئاۋارىچىلىقىدىن قۇتۇلاي دېسەڭ، نام ـ شۆھرەت قوغلاشما.

8ـ كۆڭلۈم قۇشىدۇر بۇلبۇلۇڭ، ئاچقىل ئۇزارى گۈل ـ گۈلۈڭ،
بۇ شىيۋە بىرلە سۇنبۇلۇڭ دامىغا ئەيلەپ رام تۇت.
كۆڭۈل قۇشۇم سېنىڭ بۇلبۇلۇڭدۇر، گۈلدەك چىرايىڭنى ئاچقىن ـ دە، ناز ـ كەرەشمە بىلەن ئۇنى چېچىڭنىڭ توزىقىغا چۈشۈرۈپ تۇتىۋال.

9ـ شاھەنشاھى فەرخۇندە فەر ئابدۇررەشىدىي نامۇەر،
ھەق لۇتف ئەتىپ فەتھى زەفەر تا مۇلكى مىسرۇ شام تۇت.
ئەي شاھلارنىڭ شاھى، سائادەتمەن ۋە شۆھرەتلىك ئابدۇررەشىدخان، ئاللاھ ساڭا نۇسرەت ئاتا قىلسۇن، پادىشاھلىقىڭ تاكى مىسىر ۋە شام (بۈگۈنكى سۇرىيە، ئىراق قاتارلىق ئىسلام دۆلەتلىرى) غىچە يەتسۇن.

10ـ ئەيلەپ زىيادە ھىشمەتىن، ئەفزۇن قىلىپ جەمئىييەتىن،
يا رەبكى ئۇمرۇ دەۋلەتىن كۆپ يىلۇ كۆپ ئەييام تۇت.
ئەي پەرۋەردىگار، ئۇنىڭ شان ـ شەۋكىتىنى تېخىمۇ ئاشۇرۇپ، جەمئىيىتىنى تېخىمۇ كۈچەيتكەيسەن؛ ئۇمۇر ۋە دۆلىتىنى كۆپ يىللار، ئۇزاق زامانلارغىچە داۋاملاشتۇرغايسەن.

11ـ گاھى ئايازى ساربغا باقغىل ساربغ رۇخسارىغا،

ياخشى ـ يامانلىقنى باربغا لۇتفۇ كەرەمنى ئام تۇت.
ـ ئايازىي

بەزىدە ئايازىي تەرەپكە، ئۇنىڭ سارغايغان رۇخسارىغا قاراپ قوي: ياخشى ـ يامانلىقنى ھەممىسىگە ئىلتىپات ۋە مەرھىمىتىڭنى ئوخشاشلا ئايىما.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەجەزى مۇسەممەنى سالىم
مۇستەفئىلۇن مۇستەفئىلۇن مۇستەفئىلۇن مۇستەفئىلۇن
ـ ٧ ـ ـ ـ ٧ ـ ـ ـ ٧ ـ ـ ـ ٧ ـ ـ

داستان

بىرىنچى داستان

1 ـ يەرۇ كۆكنى ياراتقان خالىقى جەببار،
ھېچ بەندەڭنى مەنىڭدەك ھەيران ئەيلەمە.
دەشتلەر ئارا قىلماغىل مەنى ئىنتىزار،
رەھىم ئەيلەگىل، كۆزۈمنى گىريان ئەيلەمە.

يەر ـ ئاسمانلارنى ياراتقان ئۇلۇغ ئاللاھ، ھېچ بەندەڭنى مېنىڭدەك تەڭلىكتە قويما: چۆللەر ئارا مېنى ئىنتىزار قىلما، مېنى يىغلاتما، ماڭا رەھىم قىلغىن.

2 ـ يارنى ئىستەپ يىراقتىن كەلدىم بۇ يانە،
يولدىن ئازغان بەندەڭمەن، ئىگەم سۇبھانە،
بۇ چۆللەردە ئەيلەگىل يولنى ئەيانە،
ئۇشبۇ ئۇمرۇم باغىنى خەزان ئەيلەمە.

بۇ تەرەپلەرگە يىراقتىن يارىمنى ئىزدەپ كەلدىم: ئىگەم ئاللاھ، مەن بىر يولدىن ئازغان قۇلۇڭمەن، بۇ چۆللەردە يولۇمنى ئوچۇق قىلغىن، بۇ ئۆمرۇمنىڭ بېغىنى غازاڭغا كۆمۈۋەتمە.

3 ـ ئاتى مېھرىلىقادۇر، ئۆزىدۇر پەرى،
خەيالىمدىن كەتمەگەي شەھدۇ شەكەرى،
قەمەر يۈزلۈك، شىرىن سۆز، رەئنا دىلبەرى،
دىلدارىڭنىڭ باغرىنى بىريان ئەيلەمە.

ئىسمى مېھرىلىقا، ئۆزى پەرى، شېرىن لېۋى خىيالىمدىن كەتمەيدۇ: ئى ئاي يۈزلۈك، شېرىن سۆزلۈك گۈزەل، مەن دىلدارىڭنىڭ باغرىنى ئۇنداق كاۋاپ قىلىۋەتمە.

4 ـ كەچە ـ گۈندۈز يىغلادى ناتەۋان دىلدار،

يوقتۇر ماڭا بۇ يەردە بىر ياري غەمخار،
شەپقەتسىزدىن بىنەۋا بەندەك ئۇمىدۋار،
ھېچ غەربىنى مەنسىزدەك ۋەيران ئەيلەمە.

مەن بىچارە دىلدارىك كېچە - كۈندۈز يىغلىدىم؛ بۇ يەردە ماڭا غەمداش بولىدىغان بىرەر دوست يوق. ئى ئاللاھ، مەن شەپقەتسىزدىن ئۇمىدۋار، ھېچ مۇساپىرنى مەندەك ۋەيران قىلما.

5- غەربىلىقتا دەشتلەر كەزدىم فىيادە،
قەپەس ئىچرە قالمىشمىدۇر ئىرادە.
ئەلەملەرىم بولدى ھەددىن زىيادە،
مەن غەربىنى كۆڭ سەرگەردان ئەيلەمە.

- « شاھزادە دىلدار ۋە مەلىكە مىھرىلىقا » داستانىدىن.

مۇساپىرچىلىقتا چۆللەرنى پىيادە كەزدىم، ئاللاھنىڭ ئىرادىسى بىلەن قەپەز ئىچىدە قالغاندەك بولدۇم؛ دەرت - ئەلەملىرىم ھەددىدىن ئېشىپ كەتتى، مەن مۇساپىرنى ئەمدى كۆڭ سەرگەردان قىلما.

ئىككىنچى داستان

1- قارا كۆز بىرلە بىر غەمزە قىلىپ يۈزمىڭ جەفا قىلما،
كەرەشمە بىرلە ئالەمنى مەنسىتتەك مۇبتەلا قىلما.
قارا كۆزۈڭ بىلەن بىرلا كۆز تاشلاپ، ماڭا يۈز مىڭ جاپا قىلما، نازىڭ بىلەن ئالەمنى ئۆزۈڭگە ماڭا ئوخشاش مۇبتىلا قىلما.

2- مەنىڭ بۇ خەستە جانىمغا سەنىڭ دەردىڭ ئەرزۇر مەرھەم،
قىيامەتتە تەگسەن ھەرگىز بۇ دەردىمگە دەۋا قىلما.
سېنىڭ دەردىڭ مېنىڭ زەئىپ جېنىمغا مەلھەم، شۇڭا، بۇ دەردىمگە تا قىيامەتكىچە ھەرگىز داۋا قىلما.

3- مەنى، ئەي ئاي، قورقارمەن، قىلىپ دۇنيادا سەرگەشتە،
ئىشىكىڭ تۇپراقىدىن كۆزگە تاپىلماس تۇتىيا قىلما.
ئەي ئاي، مېنى دۇنيادا سەرگەردان قىلىپ قويۇپ، ئىشىكىڭنىڭ توپىسىنى تېپىلماس تۇتىيا قىلىۋېلىشىڭدىن ئەنسىرەيمەن.

4- فىراقىڭ بوتىسى ئىچرە تەنىمنى سىزغارۇر ھەر دەم،
يۈزۈمنى ئالتۇن ئەتكەلى غەمىڭنى كىمىيا قىلما.
ھىراقىڭ ئوچىقى تېنىمنى دائىم ئېرىتىپ كەلدى، يۈزۈمنى ئالتۇنغا ئايلاندۇرىمەن دەپ، غېمىڭنى كىمىيا قىلما.

5- ئاخىر بىگانە تەپ گىريان ئىشىكىڭدىن قوۋار بولساڭ،

كۆلەر يۈز كۆرگۈزۈپ ئەۋۈەل، كىشىنى ئاشنا قىلما.
ئاخىر يات كۆرۈپ ئىشىكىڭدىن يىغلىتىپ قوغلىۋېتىدىغان ئادەم، باشتا ئۇچۇق چىراي بىلەن كۆلۈمسىرەپ، كىشىنى نېمىشقا ئاشنا قىلاتتىڭ؟

6- باغىر قان ئەيلەدىڭ جەۋرۇ جەفا بىرلەكى، سۈلتانىم،
كۆزۈم ياشى بىلە ھەر دەم يۇزۈمدە ماجەرا قىلما.
ئەي سۈلتانىم، جەبىر - جاپالىرىڭ بىلەن باغرىمنى قان قىلدىڭ، ئەمدى كۆز يېشىم بىلەن يۇزۈمدە توختىماس ئېقىن ھاسىل قىلما.

7- ئەي سەككاكىي، بۇ شاھ قابقىن غەنىمەت تۇت، چۈ زۈلفىڭغا
ئازاقىن باغلاغان قۇشىمەن، ئۇچارغا ھېچ ھەۋا قىلما.
- سەككاكىي.
ئەي سەككاكىي، بۇ شاھنىڭ ئىشىكىنى غەنىمەت بىل، ئۇنىڭ چېچىغا ئايىغىڭ باغلانغان قۇشىمەن، ئۇچىمەن دەپ ھەۋەس قىلما.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى ھەزەجى مۇسەممەنى سالىم
مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن
v - - - v - - - v - - - v - - -

ئۇچىنچى داستان

1- فەلەكنىڭ گەردىشى بىرلە ئۇشۇل ياردىن جۇدا بولدۇم،
يۇرەكنىڭ ئاتەشى بىرلە ۋەفادارىدىن جۇدا بولدۇم.
پەلەكنىڭ تەتۇر چۆرگىلىشى بىلەن ئاشۇ ياردىن ئايرىلىپ قالدىم: يۇرەكتە ئوت بار تۇرۇغلۇق ۋاپادارىمدىن ئايرىلىپ قالدىم.

2- نەتەي، يارنىڭ ئاتى ئۆچتى، باغىمدىن بۇلبۇلۇم كۆچتى،
باشىمغا دەرد - ئەلەم تۇشتى، شۇ دىلدارىدىن جۇدا بولدۇم.
قانداق قىلارمەن، يارنىڭ نامى ئۆچتى، بېغىمدىن بۇلبۇلۇم كۆچتى: بېشىمغا دەرد - ئەلەم چۈشتى، شۇ دىلكەش ياردىن ئايرىلىپ قالدىم.

3- نىگارىم ئىشقىدا نالان، چەكەرمەن دائىما ئەفغان،
رەقىبلەر قىلدى سەرگەردان، شۇ گۈلنارىدىن جۇدا بولدۇم.
يارىمنىڭ مۇھەببىتىدە يۇرەك ناله قىلىدۇ، ھەمىشە پىغان چېكىپلا يۇرىمەن: رەقىبلەر مېنى سەرگەردان قىلدى، ئاشۇ ئانار گۈلىدەك ياردىن ئايرىلىپ قالدىم.

4- ئاتى گۈلرۇخ پەرى زادە، مەنىڭ فەررۇخى شاھزادە،

چەكسىپ مىھنەت بۇ دۇنيادا، شۇ غەمخاردىن جۇدا بولدۇم.
ـ « شاھزادە فەررۇخ ۋە مەلىكە گۈلرۇخ » داستانىدىن.

ئۇنىڭ ئىسمى گۈلرۇخ، زاتى پەريدۇر؛ مېنىڭ ئېتىم بولسا، شاھزادە فەررۇخ، مەن بۇ دۇنيادا بەك جاپا چەكتىم، شۇ غەمگۇزارىمدىن ئايرىلىپ قالدىم.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى ھەزەجى مۇسەممەنى سالىم
مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن
- - - v - - - v - - - v - - - v

مەشرەب

بىرىنچى مەشرەب

1ـ ياز فەسلى، يار ۋەسلى، دوستلارنىڭ سۆھبەتى،
شېئىر بەھسى، ئىشق دەردى، بادەنىڭ كەيفىيىتى.
ياز پەسلى، يار ۋەسلى، دوستلار سۆھبىتى، مۇشائىرە، ئىشقنىڭ دەردى، مەينىڭ تەسىرى.

2ـ ياز فەسلىدە چاغىر ئىچمەكنىڭ ئۆزگە ھالى بار.
كىمگە بۇ نەشئە مۇيەسسەر بولسا باردۇر دەۋلەتى.
ياز پەسلىدە مەي ئىچىشنىڭ ئۆزگىچە پەيزى بارىكى، بۇ خۇشاللىققا كىم مۇيەسسەر بولسا، ئۇ دۆلەتمەندۇر.

3ـ ئىشق دەردىدىن چەكسىپ ھەركىمكى تاپسا ۋەسلى يار،
ئول زەمان بولغاي ئونۇت يۈز يىلغى ھىجران شىددەتى.
كىمكى ئىشق جاپاسىنى چېكىپ، ئاخىرى يارنىڭ ۋىسالىغا يەتسە، بۇ چاغدا يۈز يىللىق ھىجران ئازابى بولسىمۇ، ئۇنتۇلۇپ كېتىدۇ.

4ـ دوستلارنىڭ سۆھبىتىدە نە خۇش ئولغاي بەھسى شېئىر،
تا بىلىنگەي ھەركىشىنىڭ تەبئى بىرلە ھالەتى.
دوستلار سۆھبىتى ئىچىدە مۇشائىرە شۇنداق پەيزى بولىدۇكى، ئۇنىڭدا ھەر بىر ئادەمنىڭ تەبىئىتى ۋە ئىچكى تۇيغۇسى مەلۇم بولىدۇ.
5ـ گەر بۇ ئۇچ ئىشنى مۇۋاپىق تاپساڭ ئول ئۇچ ۋاقت ئىلە،
مۇندىن ئارتۇق ئولماغاي، بابۇر، جەھاننىڭ ئىشرەتى.
ـ بابۇر.

ئەگەر بۇ ئۇچ ئىشنى جاي ـ جايىدا ۋە ۋاقتى ـ ۋاقتىدا بېجىرەلسەڭ ، ئەي بابۇر، جاھاندا بۇنى بەسىپ چۈشىدىغان پەيزى ياشام بولمايدۇ ـ جۇمۇ!
ـ بابۇر.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى ھەزەجى مۇسەممەنى سالىم
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن
- v - - - v - - - v - - - v -

ئىككىنچى مەشرەب

1- نە خۇش گۈندۇر، مۇساھىبىلەر، كىشى جانانىغا يەتسە،
چەكسىپ جەبرۇ جەفالارنى كۆزى مەستانىغا يەتسە.
دوستلار، كىشى جانانىغا ئېرىشسە، جەبىر - جاپالار بەدىلىگە كۆزى مەشۇقىغا تويسا، بۇ كۈن نېمە دېگەن گۈزەل - ھە!

2- چەكسىپ رەنجۇ مۇشەققەتلەر، كى ئىشق يولىدا كۈلفەتلەر،
كۆرۈپ يۈزمىڭ مەلامەتلەر، كۆڭۈل ئارامىغا يەتسە.
مۇھەببەت يولىدا جاپا - مۇشەققەتلەر چېكسىپ، يۈز مىڭ خىل ئەيىپلەشلەرنى ئاڭلاپ ، ئاخىرىدا، كۆڭۈل ئارامىغا يەتسە.

3- فەلەك ئۇرسا ئاڭا شەبخۇن، يىقىلسا باشىغا گەردۇن،
بولۇپ دەردۇ غەمى ئەفزۇن، يەنە دەرمانىغا يەتسە.
پەلەك ئۇنىڭغا كېچىلىك ھۇجۇم قوزغىسا، ئاسمان ئۇنىڭ بېشىغا كۆمۈرۈلۈپ چۈشسە، ھەتتا دەرد - غېمى ناھايىتى كۆپ بولۇپ كەتسىمۇ، ئاخىرىدا، يار ئۇنىڭ دەردىگە دەرمان بولسا.

4- دىلۇ جانى خەراب بولسا، كۆيۈپ باغرى كەباب بولسا،
يەنە ھەرگۈن ئەزاب بولسا، نە ئەرمان يارىغا يەتسە.
باغرى كاۋاپتەك كۆيسە، يۈرىكى ۋە جېنى خاراپ بولسا، ھەر كۈنى ئۇنىڭغا ئۈستىلەپ ئازاب بولسىمۇ، يار ۋەسلىگە يەتسە، يەنە نېمە ئارمىنى قالىدۇ؟

5- يۈسۈفدۇر بىر گۈزەل بەرنا، زىلەيخادۇر قەددى زىبىبا،
بولۇپ بۇلبۇل ئۆزى شەيدا، گۈلى خەندانىغا يەتسە.
- « يۈسۈف - زىلەيخا » داستانىدىن.
يۈسۈپ بىر سۈباتلىق يىگىت، زىلەيخا كېلىشكەن قىز، ئۇلار ئۆزى شەيدا بولغان گۈلىنىڭ ۋىسالىغا يەتكەن بۇلبۇلدەك مۇرادىغا يەتكەي!

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى ھەزەجى مۇسەممەنى سالىم
مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن
- - - v - - - v - - - v - - - v

ئۈچىنچى مەشرەپ

1ـ مەن لەبا ـ لەب خەندەدۇرمەن لەئلى خەندانىن كۆرۈپ،
دەردىگە ئاشىقتە مەن زۇلفى پەريشانىن كۆرۈپ.
مەن ئۇنىڭ ياقۇت لېۋىدىكى كۈلكىنى كۆرگەندە چەكسىز خوشاللىقتا چۆمۈمەن؛ يېيىلغان چاچلىرىنى كۆرگىنىمدە بولسا، ئۇنىڭغا تېخىمۇ مەپتۇن بولىمەن.

2ـ ھەيرەت ئىلە رۇھى قۇدسى سۇرەتى قىلدىم خەيال،
نەقشى زىيباسى بىلە سەرۇى خىرامانىن كۆرۈپ.
ئۇنىڭ گۈزەل ھۆسنى بىلەن نازلىق مېڭىشىنى كۆرگىنىمدە ھەيرەتكە چۆمۈپ، ئۇنى بىر مۇقەددەس روھنىڭ سىيماسىمىكىن دەپ ئويلاپ قالىمەن.

3ـ ھۇسنىكىم ئول ئايدادۇر، مەڭزىگە كىمنى مەڭز ئەتەي،
گۈندۈز ئۆزنى كەچە كۆردى، رويى رەخشانىن كۆرۈپ.
ھۆسن شۇ ئايدا تۇرسا، ئۇنىڭ مەڭزىگە كىمنىڭ مەڭزىنى تەڭ قىلاي؟ ئۇنىڭ نۇرلۇق يۈزىنى كۆرگەن يورۇق كۈندۈز ئۆزىنى كېچە ھېسابلىدى.

4ـ ئۆز ۋۇجۇدۇم خىرمەنىنى كۆرمىشىم كۈل خىرمەنى،
جان ھەۋاسىدا دۇرەخشان خەتتى رەيھانىن كۆرۈپ.
جېنىم ئارزۇ قىلغان ئاشۇ لېۋىدىكى يېڭى خەت تارتقان نۇرانە مىيىقىنى كۆرگىنىمدە، پۈتۈن ۋۇجۇدۇم كۆيۈپ كۈل دۆۋىسىگە ئايلانغاندەك بولىمەن.

5ـ بۇ چەمەنىنىڭ مۇرغى رەنگىن نەغمىسى مەشھۇرىيدۇر،
قالغۇسى ئەلھانىدىن بۇلبۇللار ئەلھانىن كۆرۈپ.
مەشھۇرىي بۇ چىمەنزارلىقنىڭ ئەڭ چىرايلىق نەغمىچى قۇشىدۇر، بۇلبۇللار ئۇنىڭ يېقىملىق ناۋاسىنى ئاڭلىغىنىدا سايراشتىن قالىدۇ.

ـ مەشھۇرىي.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى سالىم
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلۇن
ـ ٧ ـ ـ ـ ٧ ـ ـ ـ ٧ ـ ـ ـ ٧ ـ

ئەجەم مۇقامىنىڭ تېكىست ئالاھىدىلىكلىرى

ئەجەم مۇقامى تېكىستى ئۈستىدىمۇ، «ئومۇمىيەتلىك ئالاھىدىلىكلەر» ۋە «خاس ئالاھىدىلىكلەر» دېگەن ماۋزۇ ئاستىدا قىسقىچە مۇلاھىزە يۈرگۈزۈپ ئۆتىمىز:

ئومۇمىيەتلىك ئالاھىدىلىكلەر

ئەجەم مۇقامى تېكىستلىرىنى ئون ئىككى مۇقام ئىچىدىكى باشقا مۇقاملارنىڭ تېكىستلىرى بىلەن سېلىشتۇرغاندا، ئومۇمىيەت جەھەتتىن تۆۋەندىكىدەك مۇھىم ئالاھىدىلىكلەرگە ئىگە ئىكەنلىكى كۆرۈلىدۇ:

بىرىنچى. ئەجەم مۇقامى تېكىستلىرى « چوڭ نەغمە » قىسمى 152 مىسرا، « داستان » قىسمى ئۈچ داستان 42 مىسرا ۋە « مەشرەب » قىسمى ئۈچ مەشرەب 30 مىسرا بولۇپ، جەمئىي 224 مىسرا شېئىردىن تەركىب تاپقان بولۇپ، ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامىنىڭ ئىچىدە، تېكىست ھەجمى جەھەتتە 12 ـ ئورۇندا، يەنى ئەڭ ئارقىدا تۇرىدۇ.

ئىككىنچى. ئەجەم مۇقامى تېكىستلىرى ئۈچۈن، نەۋائىي (تۆرت غەزەل)، ئايازىي (ئىككى غەزەل)، بابۇر (بىر غەزەل)، ئەرشىي (بىر غەزەل)، مەھزۇن (بىر غەزەل)، نەۋبەتىي (بىر غەزەل)، سەككاكىي (بىر غەزەل) ۋە مەشھۇرىي (بىر غەزەل) بولۇپ، جەمئىي 8 شائىرنىڭ 12 پارچە غەزىلى بېرىلگەن. مەزكۇر 12 غەزەلنىڭ 4 دانىسىنى ئەلىشىر نەۋائىينىڭ غەزەللىرى تەشكىل قىلغان. بۇ ھالدا، ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامىنىڭ يەتتىنچىسى بولغان ئەجەم مۇقامى تېكىستلىرىدىكى غەزەللەرنىڭ ئۈچتىن بىر قىسمىنى نەۋائىي غەزەللىرى ئىگىلىگەنلىكى ئوخشاشلا بىر ئالاھىدىلىك بولۇپ كۆرۈلىدۇ، ئەلۋەتتە.

ئۈچىنچى. ئەجەم مۇقامىنىڭ « داستان » قىسمىدا جەمئىي ئۈچ داستان بار. بىرىنچى داستان "شاھزادە دىلدار ۋە مەلىكە مىھرىلىقا" نامىلىق خەلق داستانىنىڭ "يەرۇ كۆكنى ياراتقان خالىقى جەببار، ھېچ بەندىگىنى مەنىگىدەك ھەيران ئەيلەمە" بېيىتى بىلەن باشلىنىدىغان بەش كۈپلىت جەمئىي يېگىرمە مىسرالىق بىر پارچىسىدىن تەركىب تاپقان؛ ئىككىنچى داستان شائىر سەككاكىينىڭ "قارا كۆز بىرلە بىر غەمزە قىلىپ يۈز مىڭ جەفا قىلما" مىسراسى بىلەن باشلىنىدىغان يەتتە بېيىتلىك بىر غەزىلىدىن تەركىب تاپقان؛ ئۈچىنچى داستان بولسا، "شاھزادە فەررۇخ ۋە مەلىكە گۈلرۇخ" نامىلىق خەلق داستانىنىڭ "فەلەكنىڭ گەردىشى بىرلە ئۇشۇل ياردىن جۇدا بولدۇم" مىسراسى بىلەن باشلىنىدىغان تۆرت بېيىت جەمئىي سەككىز مىسرالىق پارچىسىدىن تەركىب تاپقان.

تۆرتىنچى. ئەجەم مۇقامىنىڭ « مەشرەب » قىسمى جەمئىي ئۈچ مەشرەبتىن تەشكىل تاپقان. ئۇلارنىڭ تېكىستلىرى ئۈچۈن بىرىنچى مەشرەبتە، شائىر بابۇرنىڭ "ياز فەسلى، يار ۋەسلى، دوستلارنىڭ سۆھبەتى" مىسراسى بىلەن باشلىنىدىغان بەش بېيىتلىك مەشھۇر غەزىلى بېرىلگەن؛ ئىككىنچى مەشرەبتە، "يۈسۈف ۋە زىلەيخا" نامىلىق خەلق داستانىنىڭ "نە خۇش گۈندۇر مۇساھىبلەر كىشى جانانىغا يەتسە" مىسراسى بىلەن باشلىنىدىغان بەش بېيىتلىك جەمئىي ئون مىسرالىق بىر پارچىسى بېرىلگەن؛ ئۈچىنچى مەشرەبتە بولسا، شائىر مەشھۇرىينىڭ "مەن لەبالەب خەندەدۇرمەن لەئلى خەندانىن كۆرۈپ" مىسراسى بىلەن باشلىنىدىغان بەش بېيىتلىك گۈزەل بىر غەزىلى

بېرىلگەن.

بەشىنچى. ئەجەم مۇقامىنىڭ تېكىستلىرى تەركىبىدە، خەلق قوشاقلىرىدىن ئىككى پارچە ئورۇن ئالغان بولۇپ، ئۇلار مەزكۇر مۇقامنىڭ "سەنەم" بۆلۈكىدىكى "كۆردۈم يۈزىنى قالدىم بالاغا، ئىشقىدا يۈزمىڭ جەبرۇ جەفاغا" بېيىتى بىلەن باشلىنىدىغان بەش بېيىت جەمئىي ئون مىسرالىق بىر پارچە بىلەن، "چوڭ سەلىقە" بۆلۈكىدىكى "گۈلەمخانىنىڭ قوش پوپۇكى يەرگە تەگمەدۇر، ئون بەش ياشقا كىرمەي تۇرۇپ ئەرگە تەگمەدۇر" بېيىتى بىلەن باشلىنىدىغان بەش بېيىت جەمئىي ئون مىسرالىق بىر پارچىدىن ئىبارەت. بۇ قوشاقلارنىڭ مەزمۇن جەھەتتىكى ئوينىاقلىقى، سۆز-كەلىمىلەرنىڭ ئېغىزغا كىرىشىملىك، ئەستە قېلىشلىق جەھەتتىكى سەر خىللىقى بەكمۇ گەۋدىلىكتۇر.

ئالتىنچى. ئەجەم مۇقامىنىڭ "جۇلا" بۆلۈكىگە خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىغا تەئەللۇق خەلق داستانلىرىدىن "گۈلشاھ بىلەن ۋەرەقە" نىڭ "دەريىغا! چەرخ جانسىغا ئەجەب جەۋرۇ جەفا قىلدى، غەمۇ ھەسرەت بىلە ئول يارۇ جانسىدىن جۇدا قىلدى" بېيىتى بىلەن باشلىنىدىغان بەش بېيىت جەمئىي ئون مىسرالىق بىر پارچىسى بېرىلگەن بولۇپ، بۇ پارچە يېزىش ۋە بايان ئۇسلۇبى جەھەتتە كلاسسىك يازما ئەدەبىياتقا خاس غەزەللەرگە ئوخشاپ كېتىدۇ.

شۇنداق بولغاندا، ئەجەم مۇقامىنىڭ تېكىستلىرى تەركىبىدە، خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىغا تەئەللۇق بولغان خەلق داستانىدىن تۆرت پارچە، قوشاقتىن ئىككى پارچە ئورۇن ئالغان بولۇپ، سالماق جەھەتتە نىسبەتەن گەۋدىلىك كۆرۈلىدۇ.

خاس ئالاھىدىلىكلار

يەتتىنچى مۇقام ئەجەم مۇقامى تېكىستلىرىمۇ باشقا مۇقام تېكىستلىرىگە ئوخشاشلا ئوتتۇرا قەدىم زامان ئاتاقلىق شائىرلىرىمىز يازغان كلاسسىك يازما شېئىرلار بىلەن ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىغا مەنسۇپ بولغان قوشاقلار ۋە خەلق داستانلىرىدىن تەركىب تاپقان. خاس ئالاھىدىلىكلەر دېگىنىمىزدە، ھەر قايسى كلاسسىكلار شېئىرلىرىنىڭ ئۆزگىچە خۇسۇسىيەتلىرى ۋە خەلق قوشاقلىرى ۋە داستانلىرىدا گەۋدىلىنىپ تۇرىدىغان خاسلىقلارنى كۆزدە تۇتىمىز. ئەمدى، بۇ پاراگرافتا، كلاسسىكلىرىمىزدىن ئايازىي بىلەن ئەرشىنىڭ غەزەللىرى ئۈستىدە نۇقتىلىق مۇلاھىزە يۈرگۈزىمىز.

بىرىنچى. مەشھۇر كلاسسىكلىرىمىزدىن شائىر ئايازىنىڭ « جەھاندا گەرچە بولغاي كۆپ شاھى خەيلۇ ھەشەم پەيدا » مىسراسى بىلەن باشلىنىدىغان يەتتە بېيىتلىك بىر غەزىلى مەزكۇر ئەجەم مۇقامى «چوڭ نەغمە» بۆلۈكىنىڭ مۇقەددىمە غەزىلى بولۇپ تەرەننۇم قىلىنىپ كەلگەن. ئىككى قاتلام مەزمۇن كۆيلەنگەن بۇ غەزەلنىڭ ئەۋۋەلقى قاتلىمىدا، دۆلەت باشقۇرغۇچى شاھلار ئۇچۇن ئۆگۈت بېرىلگەن بولسا، ئىككىنچى قاتلىمىدا، شائىرنىڭ مۇھەببەت لېرىكىسى نامايان قىلىنغاندۇر. ئەجەم مۇقامى تېكىستلىكىدىكى سەردار غەزەل دېيىشكە بولىدىغان بۇ ئەسەرنىڭ ترانسكرىپسىيىسى مۇنداق:

1 ـ جەھاندا گەرچە بولغاي كۆپ شاھى خەيلۇ ھەشەم پەيدا،
ۋەلي بولغايمۇ سەندەك خۇسرەۋي ساھىب كەرەم پەيدا.

يېشىمى: گەرچە جاھاندا كۆپلىگەن مەرتىۋىلىك شاھلار ئۆتكەن بولسىمۇ، لېكىن سەندەك خۇسرەۋ سۈپەت، مەردانە شاھ دۇنياغا كەلگەن ئەمەس.

شەرھ: بۇ جاھاندا ھەشەمەت بىلەن سەلتەنەت سۈرۈپ ئۆتكەن شاھلار شۇنچە كۆپ بولسىمۇ، سېنىڭدەك خۇسرەۋ پەزىلەت، ئۇلۇغلۇق ساھىبى پادىشاھ تېخى ئۆتۈپ باقمىغان بولغاي.

2ـ سەلامەت بولكى، تاپسۇن دەۋلەتىڭدە خەلق ئاسايىش،
كى ساھىب دەۋلەتى سەندەك بولۇر ئالەمدە كەم پەيدا.

سالامەت بول، دۆلىتىڭدە خەلق ئاسايىشلىق تاپسۇنكى، جاھاندا سەندەك دۆلەت ئىگىسى كەم تېپىلىدۇ.

شەرھ: شۇڭا، دۇئا قىلىمىزكى، ساغلام-سالامەت بولغىن. سېنىڭ دۆلىتىڭدە، خەلق تىنچلىق-ئاسايىشلىق ئىچىدە ياشىسۇن. نېمىشقا دېسەك، سەن كەبى مۇنداق دۆلەت ساھىبى بۇ ئالەمدە كەم تېپىلىدۇكى، بۇ خىل دۆلەتمەنلىكىڭنى خەلق ئىشلىرى ئۈچۈن سەرپ قىلغىن.

3ـ ۋەفايۇ مېھر قانۇنىنى ئانداق تۈزكى، دەۋرۈڭدە،
نەشاتۇ ئەيش بولسۇن، بولماسۇن ئەندۇھۇ غەم پەيدا.

ۋاپادارلىق ۋە مېھىر ـ مۇھەببەت قانۇنىنى شۇنداق تۈزكى، سېنىڭ دەۋرىڭدە ھايات شادلىقتا ئۆتسۇن، غەم ـ ئەندىشە پەيدا بولمىسۇن.

شەرھ: سەن دۆلەتىڭنىڭ قانۇن-نىزامىنى ۋاپادارلىق بىلەن مېھر-مۇھەببەت ئاساسىغا بىنا قىلغىن، بۇنىڭ بىلەن، سېنىڭ زامانىڭدىكى ھايات-تۇرمۇش شاد-خۇراملىق ۋە جۇشقۇنلۇق ئىچىدە ئۆتسۇنكى، بۇرۇختۇملۇق، غەم-ئەندىشە خەلق تۇرمۇشىغا يېقىن يولىمىسۇن.

4ـ چەكسىپ خۇنابەلەر ھاسىل قىلىپمەن داغى ئىشقىڭنى،
گەدا قىلغان كەبى خۇنى جىگەر بىرلە دىرھەم پەيدا.

تىلەمچى ـ گاداي يۈرەك قېنى سەرپىياتى بىلەن پۇل تاپقاندەك، مەنمۇ قانلىق ياش تۆكۈش بەدىلىگە ئىشقىڭنى ھاسىل قىلدىم.

شەرھ: بىر ئىنساننىڭ ھەقىقىي مۇھەببەتكە نائىل بولۇشى ئۇنداق ھېچ بەدەلسىز، چىقىمسىز بولمايدۇ. شۇ ۋەجدىن، خۇددى بىر گاداي پۇل تېپىپ قورسىقىنى بېقىش ئۈچۈن پۈتكۈل يۈرەك قېنىنى سەرپ قىلغىنىدەك، مەنمۇ سېنىڭ مۇھەببىتىڭنى قەلبىمگە مەھكەم ئورنىتىش ئۈچۈن، كۆزۈمدىن قانلار ئېقىتىپ يىغلىغانمەن.

5ـ قۇياش يەڭلىغ يۈزۈڭگە، ۋاھ، نەچۈك مەن تىك باقاي جانا،
ياڭى ئايدەك قاشىڭدىن قامەتىمغا بولدى خەم پەيدا.

ئەي جان، يېڭى چىققان ئايدەك ئەگىم قېشىڭنىڭ مۇھەببىتىدىن قامىتىم ئېگىلدى (ھەمىشە ئېگىلىپ سالامدىلا تۇرىدىغان بولۇپ قالدىم). ھالبۇكى، قۇياشتەك يۈزۈڭگە قانداقمۇ تىك تۇرۇپ قارىيالايمەن؟

شەرھ: ئى، جان! ھىلال ئايدەك ئەگىم قېشىڭنىڭ ئىشق-مۇھەببىتى مېنى قايىللىق بىلەن ھەمىشە ئېگىلىپ تۇرۇشقا مەجبۇر قىلدى. بۇ ھالدا، قۇياشتەك پارلاق، نۇرانە يۈزۈڭگە قانداقمۇ تىك بولۇپ تۇرۇپ قارىيالايمەن، مۇمكىن ئەمەسكى!

6ـ قەددىڭۇ زۇلفۇ ئاغزىڭ ھەرقىدىن ھەرلەھزە دەم ئۇرسام،

بولۇر جانۇ تەنۇ كۆڭلۈمگە ھەر ياندىن ئەلەم پەيدا.

قامىتىڭ، چېچىڭ ۋە ئاغزىڭنى ھەرقاچان تەرىپلىسەم، جېنىمغا، تېنىمگە ۋە دىلىمغا تەرەپ - تەرەپتىن ئاغرىق كىرىپ كېتىدۇ.

شەرھ: سېنىڭ ھەممە يېرىڭ چىرايلىق، ھەر بىر ئەزايىڭنىڭ مۇھەببىتى مېنىڭ ۋۇجۇدۇمدا كۈچلۈك ئىنكاس قوزغاپ تۇرىدۇ. شۇڭا، سېنىڭ بوي-تۇرۇقۇڭ، چېچىڭ ۋە ئاغزىڭنى شۇنداق ئېسىمگە كەلتۈرگەن ھامان، مېنىڭ جېنىم، تېنىم ۋە دىلىمغا تەرەپ - تەرەپتىن ئاغرىق كىرىپ كېتىدۇ.

7- يەتتىپ كەلسەڭ ئايازىي باشىغا سىھھەت ئولماسمۇ،
تىرىلمەككە، ئۆلۈڭ بولسا، مەسىھ روھى دەم پەيدا.

ئىيسا پەيغەمبەرنىڭ نەپىسى (دېمى) كەلتۈرۈلسە ئۆلۈك تىرىلگەندەك، سەن يېتىپ كەلسەڭ، ئايازىي تىرىلىپ ساغلام بولۇپ قالماسمۇ ؟

شەرھ: شۇڭا، مېنى ئۇنداق قىينىماي، يېنىمغىلا كەلگىنكى، بۇ ھالدا، سېنىڭ يېتىپ كېلىشىڭ، خۇددى ئىيسا پەيغەمبەر كېلىپ مۆجىزىلىك نەپىسى بىلەن ئۆلۈكنى تىرىلدۈرگەندەك بولۇپ، مېنى ساغلام قىلىۋەتسۇن!

ئىككىنچى. شائىر ئايازىيىنىڭ مەزكۇر ئەجەم مۇقامى تېكىستلىكىنىڭ «تەئكىد» بۆلىكىدە تەرەننۇم قىلىنىپ كەلگەن « ئىيدى بەھار ئەييامىدۇر، ساقىي، لەبا - لەب جام تۇت » مىسرالىرى بىلەن باشلىنىدىغان ئون بىر بېيىتلىك ئۆرنەك غەزىلىدە بولسا، ئىنسانلارغا ھاياتلىقنىڭ ھەر بىر پۇرسىتىنى غەنىمەت بىلىش، ھەر ئان-ھەر زاماننى قەدىرلەش، ئۆمۈرنى بېھۇدە ئۆتكۈزىۋەتمەسلىك ھەققىدە ئۆگۈت بېرىلگەن. پۈتكۈل ھاياتىنى ئۇيغۇر خەلقىنىڭ پاراۋانلىقى ۋە تەرەققىياتى ئۈچۈن بېغىشلىغان بۈيۈك سۈلتان ئابدۇررەشىد خانغا قايىللىق بىلەن خەيرلىك دۇئاسى قىلىنغاندۇر. ئەمدى، بۇ نادىر غەزەلنى بىللە ئوقۇيلى:

1- ئىيدى بەھار ئەييامىدۇر، ساقىي، لەبا - لەب جام تۇت،
ئەيشۇ تەرەب دەۋرانىدۇر جامى مەيى گۈلفام تۇت.

ئەي ساقىي، باھار بايرىمى كۈنلىرى كەلدى، بۇ ئەيش - ئىشرەت، شادلىق دەۋرىدۇر. قېنى، گۈلرەڭلىك شارابقا لىق تولغان قەدىھىڭنى كەلتۈر.

شەرھ: بۇ نەۋرۇز كۈنلىرى، يىل بېشى بولمىش باھار بايرىمى كۈنلىرىدۇركى، ئى، ساقىي! قەدەھنى لىق تولدۇرۇپ مەي تۇتقىن. باھار كۈنلىرى دېگەن ئىنسان مۇگدەپ ئولتۇرىدىغان چاغ ئەمەس، بەلكى راسا ياشايدىغان، ھاياتلىقنىڭ پەيزىنى سۈرىدىغان چاغدۇركى، قېنى، جەڭگىۋار ئىنسانىي مۇھەببەت شارابى تولدۇرۇلغان قەدەھنى كەلتۈرگىن!

2- جەمشىد فەر شاھى جەھان چۈن قىلدى ئەزمى گۈلىستان،
جەمئىييەتى ۋاقتى زەمان خۇشتۇر بىغايەت، جام تۇت.

جاھاننىڭ جەمشىد سۈپەتلىك شاھى گۈلىستان سەيلىسىگە چىقتى، بۇ پۈتكۈل جەمئىييەتنىڭ چەكسىز خۇشاللىقىغا چۆمىلىدىغان پەيتى ، شۇڭا قەدەھ كەلتۈر.

شەرھ: ئەنە، قارىغىنا! جاھاننىڭ جەمشىد سۈپەتلىك پادىشاھىمۇ گۈلىستان سەيلىسىگە، باھار سەيرىگە چىقتى، باھار بايرىمى كۈنى دېگەن پۈتكۈل جامائەتلەر بايرام شادلىقىغا چۆمۈلىدىغان پەيتكى، تەبرىك ئۈچۈن قەدەھ كەلتۈرگىن.

3ـ مەئلۇم ئەمەس دەۋران ئىشى چۈن مۇنقەلىبدۇر گەردىشى،
ھەرگىز بىلۇرمۇ دەپ كىشى بۇ دەۋرنى مادا:م تۇت.

پەلەكنىڭ ئىشلىرىنى بىلگىلى بولمايدۇ، چۈنكى ئۇنىڭ گەردىشى تەتۇر ئورنىتىلغان؛ بۇنىڭ سەۋەبىنى بىلىدىغان كىشى بارمىدۇ، دەپ سوراپ ئاۋارە بولماي، مۇشۇ نۆۋەت (دو) نى چىڭ تۇت.

شەرھ: پەلەكنىڭ گەردىشى تەتۇر ئورنىتىلغان بولغاچ، بۇ جاھاننىڭ ئىشلىرىنى بىلىپ كەتكىلى بولمايدۇ. شۇڭا، «بۇ جاھاننىڭ ئىشلىرى نېمىشقا مۇشۇنداق قېلىپسىز بولىدىغاندۇ؟ بۇنىڭ سەۋەبىنى بىلىدىغان ئادەم بارمىدۇ؟» دەپ بېشىڭنى قاتۇرۇپ ئولتۇرماي، ئالدىڭغا كەلگەن پۇرسەتنى، باھار كۈنلىرىدەك مۇشۇنداق پەيتنى چىڭ تۇت، بېھۇدە ئۆتكۈزۈۋەتمە ئەخمەق!

4ـ بۇدەمكى باردۇر فۇرسەتىڭ، ئەھباب ئىلە جەمئىييەتىڭ،
لۇتف ئىلە بەزمۇ ئىشرەتىڭ ئەھلىنى شىرىن كام تۇت.

دوستلىرىڭ ۋە جامائەتچىلىكىڭ بولغان مۇشۇ دەم غەنىمەتتۇركى، مەرھەمەت قىلىپ، بەزمە ـ ئىشرىتىڭ بىلەن ئۇلارنى خۇشال قىل.

شەرھ: سېنىڭ دوستلىرىڭ بولغان، ئەتراپىڭدا سېنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىغان بىر جامائىتىڭ بولغان مۇشۇ دەملەر غەنىمەتكى، پىخسىقلىق قىلىپ ئولتۇرماي، سەنمۇ ئوچۇق قوللۇق بىلەن مەرھەمەت كۆرسىتىپ، ئولتۇرۇش، مېھماندارچىلىق سورۇنلىرىنى تۈزۈپ، ئۇ دوستلىرىڭنىڭ كۆڭلىنى ئالغىن.

5ـ قوي دەھر سۇبھى خۇررەمىن، فىكر ئەتمە شامى ماتەمىن،
رۇخسار ئىلە زۇلفى غەمىن ئىشق ئىچرە سۇبھۇ شام تۇت.

دۇنيانىڭ ئەتىگەنلىك شادلىقىنى قوي، كېچىلىك ماتەمىنىمۇ ئويلاپ يۈرمە، ئاشىقلىقتا ئەتىگەندىن كەچكىچە يارنىڭ جامالى بىلەن چېچىنىلا ئويلىشىڭ كېرەك.

شەرھ: تۇرمۇشتا، ئەستايىدىل ۋە جاسارەتلىك بول. ئالايلۇق، ئەگەر سەن بىرسىگە ئاشىق بولغانىكەنسەن، ئەتىگەندىن كەچكىچە، پۈتكۈل ۋۇجۇدۇڭ بىلەن ئاشۇ سېنى كۆيدۈرگەن مەشۇقەڭنىڭ جامال ـ رۇخسارىنى ۋە چېچىنى ئويلىنىكى، ئەرتە ئەتىگەن قۇياش كۈلەرمۇ، ئاخشاملىققا ئاي يىغلاپ قالارمۇ دېگەنلەرنى ئويلاپ، لايغەزەللەرچە مىجىلداپ ئولتۇرما!

6ـ تارتىپ ئەلايىقدىن ئەتەك، ئەۋارەلىقىدىن ئۆزنى چەك،
فەقر ئىچرە قالغان قافدەك ساكىن بولۇپ ئارام تۇت.

كىشىلەر بىلەن بولغان ئالاقىلاردىن قولۇڭنى ئۈزۈپ، دۇنيانىڭ ئاۋارىچىلىقىدىن ئۆزەڭنى تارت؛ پېقىرلىقتا قالغان « قاق تېغى » دەك ۋەزمىنلىكتە مەزمۇت تۇرۇپ ئارام ئال.

شەرھ: تايىنى يوق ئادەملەر بىلەن پايدىسىز ئالاقىلاردىن قول ئۈزـدە، بۇ دۇنيانىڭ بېھۇدە ئاۋارىچىلىقلىرىدىن ئۆزۈڭنى تارت. پېقىرلىق ئىچىدە ئۆتسەڭمۇ، قاپ تېغىدەك مەزمۇت، قەددىڭنى تىك تۇتۇپ ياشا، يەلتاسما، لۈم ـ لۈم بولما.

7ـ ھەركىمكى ئىستەر نامۇ نەڭ، غەمدىن قۇتۇلماس ھىچ رەنگ،
ئۆزنى خەلاس ئەيلەي دەسەڭ، بەس، تەركى نەڭۇ نام تۇت.

كىمكى نام ـ شۆھرەت كويىدا يۈرسە، ھېچ ۋاقىت غەمدىن قۇتۇلالمايدۇ؛ دۇنيانىڭ غېمىدىن،

ئاۋارىچىلىقىدىن قۇتۇلاي دېسەڭ، نام - شۆھرەت قوغلاشما.

شەرھ: بۇ دۇنيادا ياشىغان ھەر قانداق بىر ئادەم بولسۇن، ئەگەر ئۇ نام، شۆھرەت قوغلىشىپلا ياشايدىكەن، بۇ ھالدا ئۇ غەم-ئەندىشىدىن مەڭگۈ قۇتۇلالمايدۇ. ھالبۇكى، ئەگەر سەن بۇ دۇنيانىڭ غېمىدىن قۇتۇلاي، جاھانىنىڭ ئاۋارىچىلىقىدىن خالاس تاپاي دېسەڭ، ھەرگىزمۇ نام - شۆھرەت قوغلاشما.

8- كۆڭلۈم قۇشىدۇر بۇلبۇلۇڭ، ئاچقىل ئۇزارى گۈل - گۈلۈڭ،
بۇ شىيۋە بىرلە سۇنبۇلۇڭ دامىغا ئەيلەپ رام تۇت.

كۆڭۈل قۇشۇم سېنىڭ بۇلبۇلۇڭدۇر، گۈلدەك چىرايىڭنى ئاچقىن - دە، ناز - كەرەشمە بىلەن ئۇنى چېچىڭنىڭ توزىقىغا چۈشۈرۈپ تۇتىۋال.

شەرھ: گېزى كەلگەندە مەن ئېيتىمەنكى، ئى، ماڭا كۆڭۈل بەرگەن يارىم! مېنىڭ كۆڭۈل قۇشۇم سېنىڭ بۇلبۇلۇڭ بولسۇن، گۈلدەك چىرايىڭنى بىر ئاچقىن - دە، ناز - كەرەشمە بىلەن ئۇ قۇشنى چېچىڭنىڭ توزىقىغا چۈشۈرۈپ تۇتىۋالغىن.

9- شاھەنشاھى فەرخۇندە فەر ئابدۇررەشىدىي نامۇەر،
ھەق لۇتف ئەتىپ فەتھى زەفەر تا مۇلكى مىسرۇ شام تۇت.

ئەي شاھلارنىڭ شاھى، سائادەتمەن ۋە شۆھرەتلىك ئابدۇررەشىدخان، ئاللاھ ساڭا نۇسرەت ئاتا قىلسۇن، پادىشاھلىقىڭ تاكى مىسىر ۋە شاملارغىچە يەتسۇن.

شەرھ: ئى، پادىشاھلارنىڭ پادىشاھى، ئۇيغۇر خەلقىنى سائادەتمەن قىلغان شۆھرەتلىك سۇلتان ئابدۇررەشىد خان! جانابى ھەق ئاللاھۇتەئالا ساڭا داۋاملىق نۇسرەت ئاتا قىلسۇن، پادىشاھلىقىڭ ئۇيغۇر دىيارىدىن ئۆتۈپ،تاكى مىسىر ۋە شاملارغىچە يەتسۇن، ئامىن!

10- ئەيلەپ زىيادە ھىشمەتىن، ئەفزۇن قىلىپ جەمئىييەتىن،
يا رەبكى ئۇمرۇ دەۋلەتىن كۆپ يىلۇ كۆپ ئەييام تۇت.

ئەي پەرۋەردىگار، ئۇنىڭ شان - شەۋكىتىنى تېخىمۇ ئاشۇرۇپ، جەمئىيىتىنى تېخىمۇ كۈچەيتكەيسەن؛ ئۇمۇر ۋە دۆلىتىنى كۆپ يىللار، ئۇزاق زامانلارغىچە داۋاملاشتۇرغايسەن.

شەرھ: ئى، پەرۋەردىگار! سۇلتان ئابدۇررەشىدخانىنىڭ شان - شەۋكىتىنى تېخىمۇ يۇكسەلدۇرۇپ، جەمئىيىتىنىڭ پاراۋانلىقىنى تېخىمۇ كۈچەيتكەيسەن؛ ئۇنىڭ ئۇمۇر-ھاياتىنى كۆپ قەرنىلەر، دۆلىتىنى بولسا، ئۇزاق ئەسىرلەرگىچە داۋاملاشتۇرغايسەن!

11- گاھى ئايازى ساربغا باقغىل ساربغ رۇخسارىغا،
ياخشى - يامانىڭ باربغا لۇتفۇ كەرەمنى ئام تۇت.

بەزىدە ئايازىي تەرەپكە، ئۇنىڭ سارغايغان رۇخسارىغا قاراپ قوي؛ ياخشى - يامانىڭ ھەممىسىگە ئىلتىپات ۋە مەرھىمىتىڭنى ئوخشاشلا ئايىما.

شەرھ: شۇ قاتاردا، ئى، اللە! گاھىدا مەن پېقىر ئايازىي تەرەپكە، ئۇنىڭ سارغايغان رۇخسارىغا ئىلتىپات بىلەن قاراپ قويغىن؛ بولسا، بۇ دۇنيادىكى ياخشى - يامان ئاتالغان بەندىلىرىڭنىڭ ھەممىسىگە ئىلتىپات ۋە مەرھىمىتىڭنى ئوخشاشلا ئايىمىغىن!

تۇيۇپ تۇرۇپتىمىزكى، شائىر ئايازىيىنىڭ بۇ غەزىلى ئەمەلىيەتتە، گۈزەل شېئىرىي تىل بىلەن

ئىخچام قىلىپ يېزىلغان بىر پەلسەپىۋىي پىكىرلىك دېباكتىك ئەسەردۇر.

ئۇچىنچى. شائىر ئەرشىينىڭ مەزكۇر ئەجەم مۇقامى تېكىستلىكىنىڭ «تەئەززە» بۆلىكىدە تەرەننۇم قىلىنىپ كەلگەن « سەھەر خۇرشىدى شاھى تاغ ئۈزە زەررىن ئەلەم چەكتى » مىسرالىي بىلەن باشلىنىدىغان توققۇز بېيىتلىك غەزىلىدە، قۇياشنىڭ سەھەردە شەرقتىن بەرق ئۇرۇپ كۆتۈرۈلۈشى ئىپتىدا قىلىنغان تەبىئەت مەنزىرىسى، ئەقىدىلىك ئىنسانلارنىڭ سەھەر قۇياشىدىن نۇر ئىمىپ بىر كۈنلۈك ئىشىغا تۆتۈش قىلىشى قاتارلىق ئىنسان تۇرمۇشى ئىپادىگە باي ئۇيغۇر تىلىنىڭ رەڭدار ئىستىلىستىك ۋاستىلىرى ئاساسىدا، گۈزەل سىزىلغان رەسىمدەك يارقىن، تاربىنىڭ سۆيىدەك راۋان رەۋىشتە تويۇندۇرۇپ بايان قىلىنغاندۇر. بۇ ئېسىل غەزەلنىڭ ترانسكرىپسىيىلىك تېكىستى مۇنداق:

1 ـ سەھەر خۇرشىدى شاھى تاغ ئۈزە زەررىن ئەلەم چەكتى،
داغى پەرتەۋ ساچىپ گەردۇن ئارا تۇرلۈك رەقەم چەكتى.

سەھەردە قۇياش پادىشاھ تاغ ئۈستىگە ئالتۇن رەڭلىك تۇغىنى تىكتى،يەنە تېخى نۇرىدىن كۆك سەھىپىسىگە تۇرلۈك سىزىقلارنى سىزدى.

شەرھ: ئۇيغۇر يۇرتىنىڭ سەھەرى مۇشۇنداق گۈزەل بولىدۇ: قۇياش ئاستا ـ ئاستا كۆتۈرۈلۈپ، خۇددى بۇيۇك پادىشاھنىڭ ئالتۇن بايرىقىدەك تاغنىڭ چوققىسىغا تىكلەندى. ئۇنىڭ ئالتۇن مەشئىلىدەك نۇر تالالىرى كۆك يۈزىگە گۈزەللىك سىزىقلىرى بولۇپ ئورنىدى.

2 ـ فەنا فەررا‌شى ئەيلەپ سۇبھىنىڭ سىيمىن پەرۇ بالىن،
مۇرەسسەئ تارى مىژگانىنى جارۇبى ھەرەم چەكتى.

ئۆزلۈكسىز يوقاتقانلار خىزمەتچىسى تاڭنىڭ كۈمۈش پەي ـ قاناتلىرىنى پەپىلىدى، زىننەتلىك كىرپىكلىرىنى ھەرەمنىڭ سۈپۈرگىسى قىلدى.

شەرھ: ئۇ ئۆزلۈكسىز يوقاتقانلار خىزمەتكارى گويا تاڭنىڭ كۈمۈش پەي ـ قاناتلىرىنى پەپىلىدى، راستلىدى، زىننەتلىك كىرپىكلىرىنى بولسا، مۇقەددەس ھەرەمنىڭ سۈپۈرگىسى قىلدى. شۇنداق، مانا تاڭ ئاتتى، يېڭى بىر كۈنلۈك ھاياتلىق تەنتەنە بىلەن باشلاندى.

3 ـ كى ژائىز كەئبەدە ھەر دەم سەمەد زىكرىن بەيان ئەيلەپ،
بەرەھمەن دەيرى تەختى ئۈزرە ئەسرارى سەنەم چەكتى.

ژائىز كەبەتۇللاھدا ئاللاھ زىكرىنى ھەر دەم ياڭراتتى. بەرەھمەن بۇتخانا تەختىدە بۇت (سەنەم) نىڭ سىرلىرىنى بايان قىلدى.

شەرھ: بۇ دۇنيا تۇرلۇك ئەقىدە بىلەن ياشايدىغان ھەر خىل ئىنسانلار بىلەن تولغاندۇر. ئەنە، قاراڭ! تاڭ بىلەن تەڭ مۇئەززىن مۇقەددەس كەئبەتۇللاھتا، جانابى ھەق سۇبھانەھۇۋەتەئالانىڭ زىكرىنى ياڭرىتىپ ئەزان ئوقۇدى. ئەنە ئۇ يەردە بولسا، بەرەھمەن ئۆز بۇتخانىسىنىڭ راۋىقىدا ئولتۇرۇپ، بۇت ئەقىدىسىنىڭ سىر ـ ئەسرارلىرىنى نامايان قىلدى.

4 ـ باش ئالىپ كەئبەدىن شەيخى ھەرەم، دەير ئىستەدى ئول دەم،
كى ئول بۇت زۇلفى ئەنبەربار ناگاھ پىچۇ خەم چەكتى.

ئەنبەر بۇيلۇق چېچى بار ئۇ سەنەم (بۇت) چېچىنى بۇدرە قىلدۇرغان ھامان، ھەرەم شەيخى كەبىدىن باش ئېلىپ چىقىپ، بۇتخانا ئىزدەشكە باشلىدى.

شەرھ: ئىپار-ئەنبەردەك خۇشپۇراق چېچى بار ئۇ گۈزەل بۇدرە چاچلىرىنى لەپىلدىتىپ، نازلىق مېڭىپ چىققانىدى، ئۇنى كۆرگەن ھەرەمنىڭ شەيخى ئەقلىدىن ئازغاچ، خانىقاسىنى تاشلاپ، بۇتخانا ئىزدەشكە باشلىدى.

5- ھەقىقەت ئەھلى تەئرىق ئەتمەيىن فەھم ئەيلەگەي بىردەك،
مۇغەننى ئەرغەنۇن تارىنى نەچە زىرۋ بەم چەكتى.

سازەندىنىڭ ئەرغەنۇن تارلىرىنى نېمە ئۈچۈن گاھ زىل، گاھ بوم ئاۋازدا ياڭرىتىدىغانلىقىنىڭ سەۋەبىنى تەرىپلىمەسەمۇ، ھەقىقەت ئەھلى بىردەك پەملىيەلەيدۇ.

شەرھ: بۇ ئالەم ئەنە شۇنداق رەڭدار بىر دۇنيادۇركى، ئۇنىڭدا سەن ئويلاپمۇ باقمىغان تۇمەن تۇرلۈك ئىشلار سادىر بولۇپلا تۇرىدۇ. ئەمما بەزى ئىشلار ئۆز-ئۆزىدىن چۈشىنىشلىك ھالدا بولىدۇ. ئالايلۇق، مۇزىكانتىنىڭ ئەرغەنۇن تارلىرىنى نېمە ئۈچۈن گاھ زىل، گاھ بوم ئاۋازدا ياڭرىتىدىغانلىقىنىڭ سەۋەبىنى بىر كىم تەرىپلەپ بەرمىسىمۇ، ھەقىقەت ئەھلى ئۆزلىرى بىردەك ئاڭقىرالايدۇ.

6- كىشىكىم كويىدا كۈل ياستانىپ، قان ئىچمەك ئىستەر، ۋاھ ،
فەرىدۇن بەل سۈلەيمان تەختى ئۈزرە جامى جەم چەكتى.

كىشى يارنىڭ كوچىسىدا كۈلگە مېلىنىپ يېتىپ قان يۇتسىمۇ، بۇنى فەرىدۇن، بەلكى سۈلايمان تەختىدە ئولتۇرۇپ، جەمشىد قەدىھىدە مەي ئىچكەندىن ئارتۇق ھېسابلايدۇ.

شەرھ: ئىنسان ياشام شارائىتىنىڭ قانداق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر كۆڭۈللۈك ياشاشنى ئازۇ قىلىدۇ. ئالايلۇق، ئاشىقلار ئۆزلىرىنىڭ ئىشق-مۇھەببەت دەردىدىن قان ئىچىپ، كۈلگە يۆرگىنىپ ياتقان چاغلىرىنىمۇ ئاشۇ فەرىدۇن، ھەتتا سۈلايمان پادىشاھدەك ئەيش-ئىشرەتلىك تۇرمۇش كۆچۈرگەندەك بەختلىك ھېسابلىشىدۇ.

7- خۇشا، ئول رىندكىم ئۇمرى ئەساسىن يوقلۇغىن بىلگەچ،
تەرەب جامىن تەرەننۇم زەۋقى بىرلە دەم بەدەم چەكتى.

ئۇ پەرۋاسىز ئىچەرمەن ئۆز ئۆمرىنىڭ ۋاپاسىزلىقىنى بىلگەچكە، شاتلىق قەدىھىنى كۈيلەرنىڭ زوقى بىلەن ئارقىمۇ- ئارقا كۆتۈردى- خوشە!

شەرھ: ئەنە، ئاۋۇ ھېچنەرسىگە پەرۋا قىلمايدىغان ئىچەرمەنگە قارا! ئۇ ئۆز ئۆمرىنىڭ ۋاپاسىزلىقىنى ۋە باقىي ئەمەسلىكىنى ئوبدان بىلگەچكە، شادلىق قەدىھىنى ساز-كۈيلەرنىڭ زوقى بىلەن ئارقىمۇ- ئارقا كۆتۈرۋاتىدۇ ئەنە.

8- جەفا تىغىنى دەۋران تىغلى، ئەي ئەھباب، بىلمەيكىم،
نە تەنھا شىرى نەرگە ئۈردى فىل، ئۆزنگە ھەم چەكتى.

ئەي دوستلار، دەۋر گۆدەكلىرى نادانلىقتىن شىرەك،پىلەك مەرتىلەرگە جاپا تىغىنى ئۈردىكى ، ئەمەلىيەتتە ئۇلار ئۆزىگىمۇ تىغ ئۇرغان بولدى.

شەرھ: ئى، دوستلار! دۇنيادا تۇرلۈك نادانلىقلارمۇ بولۇپلا تۇرىدۇ. قاراڭلار، ئاۋۇ دەۋر گۆدەكلىرى نادانلىقتىن ياشلىق قىلىپ، شىرەك، پىلەك مەرتىلەرگە جاپا تىغىنى ئۇرۇۋاتىدۇكى، ئەمەلىيەتتە ئۇلار ئۆ تىغنى ئۆزىگىمۇ ئۇرغان بولىدۇ-دە، بۇنى بىلمەيدۇ.

9- دىيارى نەزم ئارا شاھلىغ نەۋائىي گەرچە كۆپ سۆردى،
گەدا ئەرشىيمۇ ھەم سۆز مۇلكىدە يىللار قەدەم چەكتى.

نەۋائىي شېئىرىيەت دۇنياسىغا شاھ بولۇپ ئۇزۇن دەۋران سۈردى؛ گاداي ئەرشىيمۇ سۆز مەملىكىتىدە يىللار كېزىپ باقتى.

شەرھ: بۇ دۇنيانىڭ ئېتىكى شۇ قەدەر كەڭكى، ھەممە ئادەمگە ئۆز رىزقى - نېسىۋىسى بويىچە ياشام پۇرسىتى ۋە نېمىتى تېگىدۇ. ئالايلۇق، بۈيۈك نەۋائىي شېئىرىيەت دۇنياسىغا شاھ بولۇپ ئۇزۇن دەۋران سۈرگەن بولدى؛ ئەمدى، گاداي ئەرشىيمۇ سۆز مەملىكىتىدە يىللار كېزىپ باقتىكى، ھەر كىم ئۆز ئىمكانى ۋە ئىقتىدارى ئاساسىدا تىرىشىپ ياشىشى، چېلىشىشى كېرەك - تە!

روشەنكى، شائىر ئەرشىينىڭ «ئىنسان پاسسىپلىق بىلەن ھەممىدىن قېيىداپ ئولتۇرماي، ئاكتىپلىق بىلەن تىرىشىپ ياشىشى كېرەك» دېگەن ئېسىل دۇنيا قارىشىنى نامايەن قىلغان بۇ نادىر غەزىلى ئۇيغۇر ئەۋلادلارنىڭ چوڭقۇر مۇلاھىزە بىلەن مۇتالىئە قىلىشىغا ئەرزىيدىغان ئۆرنەك ئەسەر ھېسابلىنىدۇ، ئەلۋەتتە!

ئەجەم مۇقامى تېكىستىنىڭ يېشىمى ئۇستىدە

تەلقىنلىق مۇلاھىزە

ئەجەم مۇقامى تېكىستىنىڭ يېشىمى ئۇستىدە، شېئىرىي جۈملىلەر يېشىمىنىڭ نەسرىي بايانداﺍ، ئەسلىگە سادىق بولۇپ، راۋان ۋە پاساھەتلىك ئىپادىلەنگەن ياكى ئىپادىلەنمىگەنلىكىنى ئۆلچەك قىلىپ مۇلاھىزە يۈرگۈزسەك، مۇنداق مەسىلىلەرنى مۇزاكىرىگە قويۇشىمىز مۇمكىن:

سەلامەت بولكى تاپسۇن دەۋلەتىگدە خەلق ئاسايىش،
كى ساھىبى دەۋلەتى سەندەك بولۇر ئالەمدە كەم پەيدا.

ئە. يېشىم (13تومۇق " ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامى" دا بېرىلگەن يېشىم):

سەن سالامەتلا بولساڭ، خەلق دۆلىتىگدە ئاسايىشلىق تاپىدۇ. چۈنكى جاھاندا سەندەك دۆلەت ئىگىسى كەم تېپىلىدۇ. (« ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامى » 7- توم، يېشىم قىسمى، 41- بەت)

ت: سالامەت بول، دۆلىتىگدە خەلق ئاسايىشلىق تاپسۇنكى، جاھاندا سەندەك دۆلەت ئىگىسى كەم تېپىلىدۇ.

ت.س: "سەلامەت بولكى تاپسۇن دەۋلەتىگدە خەلق ئاسايىش" دېگەن بۇ مىسرا تەڭداش ئىككى جۈملىدىن تەركىب تاپقان بولۇپ، ئۇنىڭ بىرى "سەن سالامەت بول"؛ يەنە بىرسى بولسا، "خەلقلەر سېنىڭ دۆلىتىگدە ئاسايىش تاپسۇن". دېمەكچىمىزكى، مەزكۇر مىسرا شەرت بېقىندىلىق مۇرەككەپ جۈملە بولىغان ئەھۋالدا، ئۇنى " سەن سالامەت بولساڭ<شەرت>، <ئاندىن> خەلق دۆلىتىگدە ئاسايىشلىق تاپىدۇ ‹نەتىجە›" دەپ تەرجىمە قىلىش توغرا ئەمەستۇر.

چەكىب خۇنابەلەر ھاسىل قىلىپمەن داغى ئىشقىڭنى،
گەدا قىلغان كەبى خۇنى جىگەر بىرلە دىرھەم پەيدا.

ئە. يېشىم:

گاداي يۈرەك قېنى بىلەن پۇل تاپقاندەك، قانلار يۇتۇپ، [يۇرىكىمدە] ئىشقىڭنى ھاسىل قىلدىم. (يۇ. ئە. 41 ب)

ت: خۇددى تىلەمچى - گاداي يۈرەك قېنى سەرپىياتى بىلەن پۇل تاپقاندەك، مەنمۇ قانلىق ياش تۆكۈش بەدىلىگە ئىشقىڭنى ھاسىل قىلدىم.

ت.س: "خۇنابە چەكمەك" بىرىكمىسى چاغاتاي ئۇيغۇر تىلىدا، "قانلىق كۆز يېشى تۆكمەك، قان يىغلىماق" ئۇقۇمىدا ئىشلىتىلىدۇ. شۇڭا، ئۇنى "قان يۇتماق" دەپ تەرجىمە قىلىش تازا توغرا ئەمەس.

قەددىڭۇ زۇلفۇ ئاغزىڭ ھەرقىدىن ھەر لەھزە دەم ئورسام،
بولۇر جانۇ تەنۇ كۆڭلۈمگە ھەر ياندىن ئەلەم پەيدا.

ئە. يېشىم:

قامىتىڭ، چېچىڭ، ئاغزىڭنى ھەر قاچان تەرىپلىسەم، جان - تېنىمگە ۋە دىلىمغا تەرەپ - تەرەپتىن دەرد - ئەلەم پەيدا بولىدۇ. (يۇ. ئە. 41 - 42 ب)

ت: ھەر قاچان قامىتىڭ، چېچىڭ ۋە ئاغزىڭنى تەرىپلىسەم، جېنىمغا، تېنىمگە ۋە دىلىمغا تەرەپ - تەرەپتىن ئاغرىق كىرىپ كېتىدۇ.

ت.س: مەزكۇر بېيىتتە، " <قەددىڭ، زۇلفۇڭ، ئاغزىڭ> ئۈچ ئەزايىڭنى تىلغا ئالسام، مېنىڭ <جېنىم، تېنىم، يۈرىكىم> ئۈچ ئەزايىمغا ئاغرىق كىرىپ كېتىدۇ" دېيىلگەنىكەن، يېشىمدىمۇ ئۈچ ئەزا تولۇق تەسۋىرلىنىشى كېرەك. ئەكسىچە، ئۇنى "جان-تېنىم ۋە دىلىم" دەپ ئىككىگە قىسقارتىپ قويماسلىق لازىمدۇر،

يەتتىپ كەلسەڭ ئايازى باشىغا سەھھەت يار ئولماسمۇ،
تىرىلمەككە ئۆلۈك بولسا مەسىھى روھى دەم پەيدا.

ئە. يېشىم:

ئۆلۈكنى تىرىلدۈرۈش ئۈچۈن ئىيسا پەيغەمبەرنىڭ نەپىسى يېتىپ كەلگىنىدەك، ئەگەر سەن يېتىپ كەلسەڭ ئايازىغا ساغلاملىق يار بولماسمۇ. (يۇ. ئە. 42 ب)

ت: ئىيسا پەيغەمبەرنىڭ نەپىسى كەلتۈرۈلۈپ دەم سېلىنسا ئۆلۈك تىرىلگەندەك، سەن يېتىپ كەلسەڭ، ئايازىي تىرىلىپ ساغلام بولۇپ قالماسمۇ؟

سەۋىنگىل ئەي كۆڭۈل ئاخىركى جىسمىڭ ئىچرە جان كەلدى،
قۇۋۋان ئەي جانى مەھزۇنكىم ھەياتى جاۋىدان كەلدى.

ئە. يېشىم:

ئەي كۆڭۈل، سۆيۈنگىن، ئاخىرى جىسمىڭغا جان كەلدى، ئەي غەمكىن جېنىم، قۇۋۋانغىن، مەڭگۈلۈك ھايات كەلدى. (يۇ. ئە.)

ت: ئەي كۆڭۈل، سۆيۈنگىن، ئاخىرى ۋۇجۇدۇڭغا جان كىردى. ئەي غەمكىن جېنىم، قۇۋۋانغىن، مەڭگۈلۈك ھايات كەلدى.

فەلەك باقتى فىغانىمغا ئەجەل رەھىم ئەتتى جانىمغا،
خەزانلىغ بوستانىمغا گۈلى باغى جىنان كەلدى.

ئە. يېشىم:

پەلەك دادىمغا يەتتى، ئەجەل جېنىمغا رەھىم قىلدى، خازان بولغان گۈلىستانىمغا جەننەت بېغىنىڭ گۈلى كەلدى. (يۇ. ئە. 43 ب)

ت: پەلەك داد - پىغانىمغا نەزەر ئاغدۇردى، ئەجەل جېنىمغا رەھىم قىلدى، خازان بولغان گۈلىستانىمغا جەننەت بېغىنىڭ گۈلى كەلدى.

مۇغەننى بىر نەۋائى تۇز نەۋائىي نەغمەئى كۆرگۈز،
ئاياقچى تامسا تۇت توقۇزكى دارايى زەمان كەلدى.

ئە. يېشىم:

سازەندە، بىر كۈيگە سازىڭنى تۇز، نەۋائى، نەغمەڭنى باشلا، ساقى، [قەدەھتىن بىر تامچە مەي] تامسا، ئۈستىلەپ توققۇز قەدەھ تۇت، چۈنكى زامانىمىزنىڭ داراسى كەلدى. (يۇ. ئە. 43 ب)

ت: سازەندە، بىر كۈيگە سازىڭنى تۇز، نەۋائىي، بىر نەغمە ئورۇنلا، ساقىي، قەدەھتىن بىر تامچە مەي تېمىپ كەتسە، ئۈستىلەپ توققۇز قەدەھ تۇتكى، زامانىمىزنىڭ دۆلەتمەن خوجىسى كەلدى.

سەھەر خۇرشىدى شاھى تاغ ئۈزە زەررىن رەقەم چەكتى،
داغى پەرتەۋ ساچىپ گەردۇن ئارا تۇرلۇك رەقەم چەكتى.

ئە. يېشىم:
سەھەردە، قۇياش پادىشاھى تاغ ئۈستىگە ئالتۇن رەڭلىك تۇغىنى تىكتى، نۇرلىرىدىن كۆك سەھىپىسىگە تۇرلۇك سىزىقلارنى سىزدى. (يۇ. ئە. 43 ب)
ت: سەھەر قۇياشى پادىشاھى تاغ ئۈستىگە ئالتۇن رەڭلىك تۇغىنى تىكتى، يەنە تېخى نۇرلىرىدىن كۆك سەھىپىسىگە تۇرلۇك سىزىقلارنى سىزدى.

فەنا فەرراشى ئەيلەپ سۇبھىنىڭ سىيمىن پەرۇ بالىن،
مۇرەسسەۋ تارى مىژگانىنى جارۇبى ھەرەم چەكتى.

ئە. يېشىم:
فەنا خىزمەتچىسى تاڭنىڭ كۈمۈش قاناتلىرىنىڭ ھەر بىر تال پەيلىرىنى سۈپۈرگە قىلىپ، ھەرەمنى پاكىزلىدى. (يۇ. ئە.)
ت: ئۆزلۈكسىز يوقاتقانلار خىزمەتچىسى تاڭنىڭ كۈمۈش پەي - قاناتلىرىنى پەپىلەپ رەتلىدى، زىننەتلىك كىرپىكلىرىنى ھەرەمنىڭ سۈپۈرگىسى قىلدى.

كى ۋائىز كەئبەدە ھەر دەم سەمەد زىكرىن بەيان ئەيلەپ،
بەرەھمەن دەيرى تەختى ئۈزرە ئەسرارى سەنەم چەكتى.

ئە. يېشىم:
ۋائىز ھەرەمدە تەڭرى ئۈچۈن دائىم زىكرى قىلدى، بەرەھمەن بۇتخانا تەختىدە بۇتنىڭ سىرلىرىنى بايان قىلدى. (يۇ. ئە.)
ت: ۋائىز كەئبەتۇللاھتا ئاللاھ زىكرىنى دەمۇ دەم ياڭراتتى. بەرەھمەن بۇتخانا تەختىدە بۇتنىڭ سىرلىرىنى بايان قىلدى.

باش ئالىپ كەئبەدىن شەيخى ھەرەم دەير ئىستەدى ئول دەم،
كى ئول بۇت زۇلفى ئەنبەربار ناگاھ پىچۇ خەم چەكتى.

ئە. يېشىم:
ئەنبەر چاچلىق ئۇ بۇت تەسادىپى چاچلىرىنى تارىغانىدى، ھەرەم شەيخى كەبىدىن باش ئېلىپ چىقىپ، بۇتخانا تەرەپكە يۈزلەندى. (يۇ. ئە. 43 ب)
ت: ئەنبەر بۇيلۇق چېچى بار ئۇ سەنەم (بۇت) چېچىنى بۇدرە قىلدۇرغان ھامان، ھەرەم شەيخى كەبىدىن باش ئېلىپ چىقىپ، بۇتخانا ئىزدەشكە باشلىدى.

ھەقىقەت ئەھلى تەئرىف ئەتمەيىن فەھم ئەيلەگەي بىردەك،
مۇغەننىي ئەرغەنۇن تارىنى نەچە زىرۇ بەم چەكتى.

ئە. يېشىم:
سازەندىنىڭ بىر قانچە قېتىم يۇقىرى - تۆۋەن چەككىنىدە ياڭرىغان ئەرغۇنۇن تارلىرىنىڭ نالىسىنى تەرىپلىمىسىمۇ ھەقىقەت ئەھلى تولۇق چۈشىنەلەيدۇ. (يۇ. ئە. 43 ب)

ت: سازەندىلىك ئەرغۇنۇن تارلىرىنى نېمە ئۈچۈن گاھ زىل، گاھ بوم ئاۋازدا ياڭرىتىدىغانلىقىنىڭ سەۋەبىنى تەرىپلىمەسەمۇ، ھەقىقەت ئەھلى بىردەك پەملىيەلەيدۇ.

كىشىكىم كويىدا ياستانىپ قان ئىچمەك ئىستەر ۋاھ،
فەرىدۇن بەل سۈلەيمان تەختى ئۈزرە جامى جەم چەكتى.

ئە. يېشىم:

كىشىلەر [يارنىڭ] كوچىسىدا كۈلگە مېلىنىپ يېتىپ قان ئىچمەكنى ئىستەمسۇ، لېكىن بۇنى فەرىدۇن، بەلكى سۈلايمان تەختىدە ئولتۇرۇپ، جەمشىد جامىدا مەي ئىچكەندىن ئارتۇق ھېسابلايدۇ. (يۈ. ئە. 43 ـ 44 ب)

ت: كىشى يارنىڭ كوچىسىدا كۈلگە مېلىنىپ يېتىپ قان ئىچسەمۇ، بۇنى فەرىدۇن، ھەتتا سۈلايمان تەختىدە ئولتۇرۇپ، جەمشىد جامىدا مەي ئىچكەندەك ھېسابلايدۇ.

خۇشا ئول رىندەكىم ئۈمرى ئەساسىن يوقلۇغىن بىلگەچ،
تەرەب جامىن تەرەننۇم زەۋقى بىرلە دەمبەدەم چەكتى.

ئە. يېشىم:

نېمىدېگەن ياخشى، ئىشرەتپەرەس ئۆز ئۆمرىنىڭ ۋاپاسىزلىقىنى بىلگەچكە، كۈيلەرنىڭ زوقى بىلەن شادلىق قەدىھىنى ئارقىمۇ ئارقا كۆتەردى. (يۈ. ئە. 44 ب)

ت: ئۇ پەرۋاسىز ئىچەرمەن ئۆز ئۆمرىنىڭ ۋاپاسىزلىقىنى بىلگەچكە، شادلىق قەدىھىنى كۈيلەرنىڭ زوقى بىلەن ئارقىمۇ ئارقا كۆتۈردى ـ خوشە!

جەفا تىغىنى دەۋران تىغلى ئەي ئەھباب بىلمەيكىم،
نە تەنھا شىرى نەرگە ئۈردى فىل ئۆزىگە ھەم چەكتى.

ئە. يېشىم:

ئەي دوستلار، دەۋر گۆدەكلىرى ئۆزى بىلمەستىن شىرەڭ مەرتلەرگە جاپا تىغىنى ئۈردى. يالغۇز ئۈلارغىلا ئەمەس، ئەمەلىيەتتە ئۆزىگە ئۈردى. (يۈ. ئە. 44 ب)

ت: ئەي دوستلار، دەۋر گۆدەكلىرى نادانلىقتىن شىرەڭ، پىلدەك مەرتلەرگە جاپا تىغىنى ئۈردىكى، ئەمەلىيەتتە ئۈلار ئۆزىگىمۇ ئۈردى.

چىراغى ئەمنىيەتنى تىيرە قىلدى سەرسەرى فىتنە،
بۇگۈن دارۇلقەزا ئىچرە نە ئەمنۇ نە ئەمان پەيدا.

ئە. يېشىم:

پىتنە بورانلىرى تىنچ ـ ئامانلىق چىرىغىنى ئۆچۈردى، بۇ ئۆلۈم ماكانى بولغان دۇنيادا ھازىر تىنچ ـ ئامانلىق قالمىدى. (يۈ. ئە.)

ت: پىتنە بورانلىرى تىنچ ـ ئامانلىق چىرىغىنى ئۆچۈرىۋەتتى. شۇڭا بۇگۈنكى كۈندە، دۇنيانىڭ ھېچقانداق يېرىدە تىنچ ـ ئامانلىق قالمىدى.

ئەگەر باردۇر مۇرۇۋۋەت دەھر ئەلى راھىدا ئەي ئەھباب،
نەدىن بئر ياخشىنىڭ قەسىدە بولدى يۈز يامان پەيدا.

ئە. يېشىم:

ئەي دوستلار، ئەگەر دۇنيا ئەھلىنىڭ تۇتقان يولىدا ياخشىلىق بولىدىغان بولسا، نېمىشقا يۈز يامان بىر ياخشىنىڭ قەستىگە چۈشىدۇ. (يۈ. ئە. 45 ب)

ت: ئەي دوستلار، ئەگەر دۇنيا ئەھلىنىڭ تۇتقان يولىدا مەردانىلىك بولىدىغان بولسا، نېمىشقا بىر ياخشىنىڭ قەستىگە يۈز يامان چۈشۈالىدۇ؟

رىزالىق بىرلە قوي بىر - بىرىگە دۈشمەنلىكنى ئەي نادان،
قىلىپ تەقدىرگە تەدبىر بولمامىش سۈدۇ زىيان پەيدا.

ئە. يېشىم:

ئەي نادان، بىر - بىرىڭ بىلەن دۈشمەنلىشىشنى ئۆزلۈكۈڭدىن تاشلا، تەقدىرنى ئۆزگەرتىشكە ئۇرۇنۇشنىڭ ھېچ بىر نەتىجىسى بولمايدۇ. (يۈ. ئە. 45 ب)

ت: ئەي نادان، بىر - بىرىڭ بىلەن دۈشمەنلىشىشنى رازى - رىزالىق بىلەن تاشلىغىنكى، تەقدىرگە تەدبىر ئارقىلىق تاقابىل تۇرۇش بىلەن ھېچبىر نەتىجە چىققان ئەمەس.

جەفا تاشىن باشىغا ياغدۇرۇپ نابۇد ئەتەر گەردۇن،
ۋەفا ئەھلى جەھان بەزمىدە بولسا ناگەھان پەيدا.

ئە. يېشىم:

جاھان بەزمىسىدە قاچانىكى ۋاپادارلار پەيدا بولسا، پەلەك ئۇنىڭ باشلىرىغا جاپا تاشلىرىنى ياغدۇرۇپ، نابۇت قىلىدۇ. (يۈ. ئە.)

ت: جاھان بەزمىسىدە قاچانىكى ۋاپادارلار پەيدا بولسا، پەلەك ئۇلارنىڭ باشلىرىغا جاپا تاشلىرىنى ياغدۇرۇپ، نابۇت قىلىدۇ.

قالىپدۇر ياخشىلاردىن ياخشى ئات باقي جەھان ئىچرە،
ياماناىق ئەيلەگەنلەردىن نە نامۇ نە نىشان پەيدا.

ئە. يېشىم:

جاھاندا ياخشىلاردىن ياخشى ئاتاق قېپقالدى، ياماناىق قىلغانلاردىن ھېچ نام - نىشان قالمىدى. (يۈ. ئە. 45 ب)

ت: جاھاندا ياخشىلاردىن ياخشى نام - ئاتاق مەڭگۈ قالىدۇ، ياماناىق قىلغانلاردىن بولسا، ھېچبىر نام - نىشان قالمايدۇ.

ئىستەدىم ئالەمدە سەندەك شاھسەۋارى تاپمادىم،
دەھر ئارا بىر مۇشفىقى ھەمدەرد يارى تاپمادىم.

ئە. يېشىم:

شۇنچە ئىستەپمۇ، ئالەمدە سەندەك چەۋەندازنى تاپالمىدىم، دۇنيادا سېنىڭدەك دەردنى تەڭ تارتقۇچى مېھرىۋان بىر يارنى تاپالمىدىم. (يۈ. ئە. 45 ب)

ت: شۇنچە ئىزدەپمۇ، ئالەمدە سەندەك بىر چەۋەندازنى تاپالمىدىم. دۇنيادا سېنىڭدەك دەردنى تەڭ تارتقۇچى شەپقەتچان بىر يارنى تاپالمىدىم.

نە ئىلاج ئەيلەي مەنىڭ ۋابەستەدۇر كۆڭلۈم ساڭا،
مېھرى تابانلىغ يۈزۈڭدەك گۈلئۇزارى تاپمادىم.

ئە. يېشىم:
ئىلاجىم نېمە، كۆڭلۈم ساڭا باغلانغان، سېنىڭ يۈزۈڭدەك نۇر چېچىپ تۇرغان گۈزەل رۇخسارنى تاپالمىدىم. (يۇ. ئە. 46 ب)
ت: ئىلاجىم نېمە، كۆڭلۈم ساڭا باغلىنىغلىق ؛ نۇرلۇق قۇياشقا مىسال يۈزۈڭدەك نۇرانە گۈزەل رۇخسارنى ھېچ كۆرمىگەنمەن.

قەزا فەرراشى چەكتى سۇبھىنىڭ سىيمىن سۇپۇرگۈسىن،
مۇزەھھەب پەرلەرىن ئانداقكى تاۋۇسى ھەرەم چەكتى.

ئە. يېشىم:
گويا ھەرەمدىكى توزلار ئالتۇن قۇيرۇقىنى يايغاندەك تەقدىر خىزمەتچىسى تاڭنىڭ كۈمۈش سۇپۇرگىسىنى ئېلىپ چىقتى. (يۇ. ئە. 46 ـ 47 ب)
ت: گويا ھەرەم توزى ئالتۇن پەيلىك قۇيرۇقىنى يايغاندەك، تەقدىر خىزمەتچىسى تاڭنىڭ كۈمۈش سۇپۇرگىسىنى زېمىنگە يايدى.

مۇئەززىن كەئبە تاقى ئۈزرە گۈلبانگى سەمەد ئۇردى،
بەرەھمەن دەير ئەيۋانىدا ئاھەنگى سەنەم چەكتى.

ئە. يېشىم:
مۇئەززىن كەبە مۇنارىسىدا تەكبىرگە زىكر ياڭراتتى. بەرەھمەن بۇتخانا ئايۋىنىدا سەنەم كۈيىنى كۈيلىدى. (يۇ. ئە. 47 ب)
ت: مۇئەززىن كەبە مۇنارىسىدا ئەزان ساداسىنى ياڭراتتى. بەرەھمەن بۇتخانا ئايۋىنىدا سەنەم (بۇت)كۈيىنى كۈيلىدى.

ياقا چاك ئەتتى گاھى سۇبھ ئول ماتەمغەكىم ئاشىق،
بۇ مۇھلىك شامى ھىجران ئىچرە يۇز خۇنابى غەم چەكتى

ئە. يېشىم:
ھالاكەتلىك ھىجران قاراڭغۇلىقىدا ئاشىقلار غەم ـ غۇسسىدىن قان يۇتتى، بۇ ماتەم ئۇچۇن سۇبھى ياقىسىنى يىرتتى. (يۇ. ئە.)
ت: بۇ ھالاكەتلىك ھىجران قاراڭغۇلۇقىدا، ئاشىقلار غەم ـ غۇسسىدىن نۇرغۇن قان يۇتتى؛ سۇبھى ئۇ ماتەم ئۇچۇن، گاھىدا ياقىسىنى يىرتتى.

زەمانى كۆلدى ئول غافىلغاكىم دەۋران ستەم تىغىن،
ئاڭا ئۇرماغنى ئاڭلاپ ئۆزگەگە تىغى ستەم چەكتى.

ئە. يېشىم:
دەۋر ئۇ پەرۋاسىزغا بىر پەس كۈلۈپ باقتى، چۇنكى پەلەك زۇلۇم تىغىنى ئۇنىڭغا ئۇرماقچى ئىدى، باشقە بىرسىگە تېگىپ كەتتى. (يۇ. ئە. 47 ب)
ت: دەۋر ئۇ غاپىلغا بىر پەس كۈلۈپ قارىدى. چۇنكى ئەسلىدە، پەلەك زۇلۇم تىغىنى ئۇنىڭغا

ئۇرىدىغانلىقىنى بىلىپ قېلىپ، باشقا بىرسىگە زۇلۇم تېغى كۆتۈرگەنىدى.

خۇشا ئولكىم مۇنۇڭدەك چاغ ۋەفاسىز ئۇمرنى ئاڭلاپ،
سەبۇھى جامنى ئەھباب بىرلە دەمبەدەم چەكتى.

ئە. يېشىم:

مۇشۇنداق چاغدا ئۆمۈرنىڭ ۋاپاسىزلىقىنى بىلىپ، دوستلار بىلەن تاڭ قەدىمىنى كەينى - كەينىدىن ئىچىش نېمە دېگەن ياخشى. (يۇ. ئە. 47 ب)

ت: مۇشۇنداق چاغدا، ئۆمۈرنىڭ ۋاپاسىزلىقىنى بىلىپ، دوستلار بىللە تاڭ سەھەر ئولتۇرۇشنىڭ قەدىمىنى دەمۇ دەم كۆتۈرۈش نېمە دېگەن پەيزى - ھەا!

ئەگەر كۆڭلىدە بىر گۈل ھەجرىدىن خارى فىراق ئولسا،
بەھانە يىغلاماقغا بىر نەچە جامى كەرەم چەكتى.

ئە. يېشىم:

ئەگەر كىشىنىڭ يۈرىكىگە بىر گۈلنىڭ پىراق تىكىنى سانجىلسا، ئۇ يىغلاشقا باھانە ئىزدەپ ئېھسان شارابىنى ئىچىدۇ. (يۇ. ئە.)

ت: ئەگەر كىشىنىڭ يۈرىكىگە بىر گۈلنىڭ پىراق تىكىنى سانجىلسا، ئۇ يىغلاشقا باھانە ئىزدەپ، ئېھسان شارابىدىن بىر نەچچىنى ئارتۇق ئىچىدۇ.

ۋە گەر خۇد ۋەسل ئىقبالى مۇيەسسەر بولسا بىر سائەت،
فەرىدۇن تەختى ئۇزرە بەزم تۇزدى جامى جەم چەكتى.

ئە. يېشىم:

ئەگەر ئۆزىگە [يارنىڭ] ۋەسلى ئىقبالى مۇيەسسەر بولسا، شۇچاغدا ئۇ ئۆزىنى پەرىدۇن تەختىدە بەزمە تۇزۇپ، جەمشىد جامىدا شاراب ئىچكەندەك ھېس قىلىدۇ. (يۇ. ئە. 47 ـ 48 ب)

ت: ئىنسان ئەگەر يارنىڭ ۋىسالىغا بىر دەم بولسىمۇ مۇيەسسەر بولسىلا، ئۆزىنى پەرىدۇن تەختىدە بەزمە تۇزۇپ، جەمشىد جامىدا شاراب ئىچكەندەك ھېس قىلىدۇ.

بولۇپ مەتلۇب رۇخسارىغا مەھۋى جامدىن سەرمەست،
يۇزىن تۇفراقغا قويدى باشىنى ئاللىغا خەم چەكتى.

ئە. يېشىم:

ئاشىق يارنىڭ رۇخسارىنى كۆرگىنىدە جامدىن غەرق مەست بولغاندەك ئۆزىنى يوقىتىپ، بىشىنى ئەگدى ۋە يۇزىنى تۇپراققا قويدى. (يۇ. ئە. 48 ب)

ت: ئاشىق ئۆز يارىنىڭ رۇخسارىنى كۆرگىنىدە، خۇددى شارابتىن غەرق مەست بولغان ئادەمدەك ئۆزىنى يوقىتىپ، بىشىنى ئېگىدۇ ۋە يۇزىنى تۇپراققا قويىدۇ.

نە دەۋلەتدۇركى بۇ ھالەتدە باردى ئۆزدىنكىم،
بەقا ئىقلىمىدىن رەختىنى تا مۇلكى ئەدەم چەكتى.

ئە. يېشىم:

مۇشۇ ھالەتدە ئۆزىدىن كېتىش نېمە دېگەن ئۇلۇغ دۆلەتكى، ئۇ ئۆزىنىڭ بارلىقىنى ھاياتلىق

ئىقلىمىدىن ئاخىر ماماتلىق مەملىكىتىگە تاپشۇردى. (يۇ. ئە. 48 ب)
ت: مۇشۇ ھالەتدە ئۆزىدىن كېتىش نېمە دېگەن ئۇلۇغ دۆلەتكى، ئۇ ئۆزىنىڭ بارلىقىنى ھاياتلىق ئىقلىمىدىن يۆتكەپ، ماماتلىق مەملىكىتىگە تاپشۇرۇۋەتسە، كاشكى.

نەۋائىي شايەد ئول رەھرەۋغە بۇ دەۋلەت نەسىب ئولغاي،
كىم ئول دەشتى فەنا قەتئ ئەتكەلى يىللار قەدەم چەكتى.

ئە. يېشىم:
نەۋائىي فەنا دەشتىنى بېسىپ ئۆتۈش ئۈچۈن يىللار بويى توختىماي كەزدى. يولۇچىغا بۇ مەقسەت نېسىپ بولسا ئەجەب ئەمەس. (يۇ. ئە. 48 ب)
ت: ئەي نەۋائىي، ئۆزلۈكىنى يوقىتىش دەشتىنى بېسىپ ئۆتۈش ئۈچۈن يىللار سەرپ قىلغان ئاشۇ يولۇچىغا بۇ دۆلەت نېسىپ بولسا، ئەجەب ئەمەس.

جەمشىد فەر شاھى جەھان چۈن قىلدى ئەزمى گۈلىستان،
جەمئىييەتى ۋاقتى زەمان خۇشتۇر بىغايەت جام تۇت.

ئە. يېشىم:
جاھانىنىڭ جەمشىد سۈپەتلىك شاھى گۈلىستان سەيلىسىگە چىقتى، ئۇنىڭ زامانىدا پۈتۈن جەمئىيەت ئىتايىن خۇشال ۋە پاراۋان، شۇڭا قەدەھ كەلتۇر. (يۇ. ئە. 48 ب)
ت: جاھانىنىڭ جەمشىد سۈپەتلىك شاھى گۈلىستان سەيلىسىگە چىقتى، بۇ پۈتكۈل جەمئىيەت چەكسىز خۇشاللىققا چۆمۈلىدىغان پەيت، قېنى، قەدەھ كەلتۇر!

مەئلۇم ئەمەس دەۋران ئىشى چۈن مۇنقەلىبدۇر گەردىشى،
ھەرگىز بىلۈرمۇ دەپ كىشى بۇ دەۋرنى مۇدام تۇت.

ئە. يېشىم:
دۇنيانىڭ ئىشلىرىنى بىلگىلى بولمايدۇ، ئۇ ئۆزگىرىپ تۇرىدۇ، ئۇنى بىلەي دەپ ئاۋارە بولغىچە مۇشۇ دەۋرنى چىڭ تۇت. (يۇ. ئە. 49 ب)
ت: چۆرگۈلۈپ تۇرىدىغان پەلەكنىڭ ئىشلىرىنى بىلگىلى بولمايدۇ، چۈنكى ئۇنىڭ گەردىشى تەتۇر ئورنىتىلغان. « بۇنى بىلىدىغان كىشى بارمۇدۇ ؟ » دەپ سوراپ ئولتۇرماي، مۇشۇ نۆۋەتنى چىڭ تۇت!

بۇ دەمكى باردۇر فۇرسەتىڭ ئەھباب ئىلە جەمئىييەتىڭ،
لۇتف ئىلە بەزمۇ ئىشرەتىڭ ئەھلىنى شىرىن كام تۇت.

ئە. يېشىم:
مۇشۇنداق پۇرسەتتە دوستلىرىڭ بىلەن ئۇلپەتلىرىڭگە مەرھەمەت قىلىپ، بەزمە ئىشرىتىڭ بىلەن ئۇلارنى خۇشال قىل. (يۇ. ئە.)
ت: دوستلىرىڭ ۋە جامائەتچىلىكىڭ بار بولغان مۇشۇ پۇرسەت غەنىمەتتۇركى، بەزمە ۋە ئويۇن - تاماشالىرىڭ بىلەن ئۇلارنى خۇشال قىل!

قوي دەھر سۈبھى خۇررەمىن فىكر ئەتمە شامى ماتەمىن،
رۇخسار ئىلە زۇلفى غەمىن ئىشق ئىچرە سۈبھۇ شام تۇت.

ئە. يېشىم:
دۇنيانىڭ سەھىرى ئۇچۇن خۇشاللىنىپ كەتمە، ئۇنىڭ ماتەم كېچىسىنىمۇ ئويلاپ يۇرمە، ئاشقىلىقتا كېچە - كۇندۇز يارنىڭ جامالى بىلەن چېچىنىلا ئويلىشىڭ كېرەك. (يۇ. ئە. 49 ب)
ت: دۇنيانىڭ ئەتىگەنلىك شاتلىقىنى قوي، كېچىلىك ماتەمىنىمۇ ئويلاپ يۇرمە، ئاشقىلىقتا ئەتىگەندىن كەچكىچە يارنىڭ جامالى بىلەن چېچىنىلا ئويلىشىڭ كېرەك.

ھەر كىمكى ئىستەر نام نەڭ غەمدىن قۇتۇلماس ھېچ رەنگ،
ئۆزنى خەلاس ئەيلەي دەسەڭ بەس تەركى نەڭۇ نام تۇت.

ئە. يېشىم:
كىمكى نام - شۆھرەت ئىزدىسە ھېچ ۋاقىت غەمدىن قۇتۇلالمايدۇ. (دۇنيانىڭ غېمىدىن) قۇتۇلاي دېسەڭ، نام - شۆھرەت قوغلاشما. (يۇ. ئە. 49 ب)
ت: كىمكى نام - شۆھرەتنىڭ كويىدا بولىدىكەن، غەمدىن مۇتلەق قۇتۇلالمايدۇ. ئۆزۈڭنى دۇنيانىڭ غېمىدىن قۇتۇلدۇراي دېسەڭ، نام - شۆھرەت قوغلاشما.

كۆڭلۈم قۇشىدۇر بۇلبۇلۇڭ ئاچقىل ئۇزارى گۈل - گۈلۈڭ،
بۇ شىيۋە بىرلە سۇنبۇلۇڭ دامىغا ئەيلەپ رام ئەت.

ئە. يېشىم:
كۆڭۈل قۇشۇم سېنىڭ بۇلبۇلۇڭدۇر، گۈلدەڭ چىرايىڭنى ئاچقىن، شۇ يۈسۈندا ئۇنى چېچىڭىڭ توزىقىغا ئىلىندۇر. (يۇ. ئە.)
ت: كۆڭۈل قۇشۇم سېنىڭ بۇلبۇلۇڭدۇر، گۈلدەڭ چىرايىڭنى ئاچقىن - دە، ناز - كەرەشمە بىلەن ئۇنى چېچىڭىڭ توزىقىغا ئىلىندۇرۇپ تۇتىۋال.

شاھەنشاھى فەرخۇندە فەر ئابدۇررەشىيدى نامۇەر،
ھەق لۇتف ئەتىپ فەتھى زەفەر تا مۇلكى مىسرۇ شام تۇت.

ئە. يېشىم:
ئەي شاھلارنىڭ شاھى، سائادەتمەن ۋە شۆھرەتلىك ئەبدۇررەشىدخان، تەڭرى ساڭا نۇسرەت ئاتا قىلسۇن. تاكى قەدىمىڭ مىسىر بىلەن شامغىچە يەتسۇن. (يۇ. ئە. 49 ب)
ت: ئەي شاھلارنىڭ شاھى، سائادەتمەن ، شۆھرەتلىك ئابدۇررەشىدخان، ھەقتەئالا ساڭا نۇسرەت ئاتا قىلسۇن. پادىشاھلىقىڭ تاكى مىسىر بىلەن شامغىچە يەتسۇن.

گاھى ئايازىي ساربغا باقغىل ساربغ رۇخساربغا،
ياخشى ياماننىڭ باربغا لۇتفۇ كەرەمنى ئام تۇت.

ئە. يېشىم:
بەزىدە ئايازىغا - ئۇنىڭ سارغايغان رۇخساربغا قاراپ قوي. ياخشى - ياماندىن ۋە پۇتۇن ئاممىدىن ئىلتىپات ۋە مەرھەمەتنىڭنى ئايىما. (يۇ. ئە. 49 ب)
ت: گاھى ئايازى تەرەپكە ، ئۇنىڭ سارغايغان رۇخساربغا قاراپ قويغىن. ياخشى - ياماننىڭ ھەممىسىگە ئىلتىپات ۋە مەرھەمەتنىڭنى ئوخشاشلا ئايىما.

ئاخىر بىگانە تەپ گىريان ئىشىكىڭدىن قوۋار بولساڭ،
كۆلەر يۈز كۆرگۈزۈپ ئەۋۈەل كىشىنى ئاشنا قىلما.

ئە. يېشىم:
ئاخىر يات كۆرۈپ ئىشىكىڭدىن يىغلىتىپ قوغلىماقچى بولساڭ، باشتا ئوچۇق چىراي بىلەن كۆلۈمسىرەپ، كىشىنى نېمىشقا ئاشنا قىلاتتىڭ؟ (يۈ. ئە. 50 ب)
ت: ئاخىرى يات كۆرۈپ، ئىشىكىڭدىن يىغلىتىپ قوغلىۋېتىدىغان ئادەم ، باشتا نېمىشقا ئوچۇق چىراي ئېچىپ، كىشىنى ئاشنا قىلاتتىڭ؟

ياز فەسلىدە چاغىر ئىچمەكنىڭ ئۆزگە ھالى بار،
كىمگە بۇ نەشئە مۈيەسسەر بولسا باردۇر دەۋلەتى.

ئە. يېشىم:
ئۆز لايىقىدا مەي ئىچمەك - بۇ خۇشاللىقلار كىمگە مۈيەسسەر بولسا، ئۇ دۆلەتمەندۇر. (يۈ. ئە. 51 ب)
ت: ياز پەسلىدە مەي ئىچىشنىڭ ئۆزگىچە پەيزى بولىدۇكى، بۇ خۇشاللىققا كىم مۈيەسسەر بولسا، ئۇ دۆلەتمەندۇر.

دوستلارنىڭ سۇھبىتىدە نە خۇش ئولغاي بەھسى شىئر،
تا بىلىنگەي ھەر كىشىنىڭ تەبئى بىرلە ھالەتى.

ئە. يېشىم:
دوستلار سۆھبىتى ئىچىدە، مۇشائىرە نېمە دېگەن ياخشى، ئۇنىڭدىن كىشىلەرنىڭ تەبئىتى ۋە ئىچكى تۈيغۇلىرى مەلۇم بولىدۇ. (يۈ. ئە. 51 ب)
ت: دوستلار سۆھبىتى ئىچىدە، مۇشائىرە شۇنداق پەيزى بولىدۇكى، ئۇنىڭدا ھەر بىر ئادەمنىڭ تەبئىتى ۋە ئىچكى تۈيغۇسى مەلۇم بولىدۇ.

گەر بۇ ئۇچ ئىشنى مۇۋافىق تاپساڭ ئول ئۇچ ۋاقت ئىلە،
مۇندىن ئارتۇق ئولماغاي بابۇر جەھاننىڭ ئىشرەتى.

ئە. يېشىم:
يۇقىرىقى ئۇچ ئىشنى ياز پەسلى بىلەن بىرلەشتۈرەلىسەڭ، ئەي بابىر، جاھاندا بۇنىڭدىن ئارتۇق ئىشرەتمۇ بولارمۇ؟ (يۈ. ئە.)
ت:ئەگەر يۇقىرىقى ئۇچ ئىشنى جاي - جايىدا ۋە ۋاقتى - ۋاقتىدا بېجىرەلىسەڭ، ئەي بابۇر، جاھاندا بۇنى بېسىپ چۈشىدىغان پەيزى ياشام بولمايدۇ - جۇمۇ!
ت.س: " گەر بۇ ئۇچ ئىشنى مۇۋافىق تاپساڭ ئول ئۇچ ۋاقت ئىلە " دېگەن مىسرانى " يۇقىرىقى ئۇچ ئىشنى ياز پەسلى بىلەن بىرلەشتۈرەلىسەڭ " دەپ تەرجىمە قىلىش پۈتۈنلەي خاتا بولغانكى، ئۇنى پەقەت " ئەگەر يۇقىرىقى ئۇچ ئىشنى جاي - جايىدا ۋە ئۆز ۋاقتى - ۋاقتىدا بېجىرەلىسەڭ " دېگەندىلا، ئاندىن ئەسلىگە سادىق تەرجىمە بولىدۇ.

ھەيرەت ئىلە روھى قۇدسى سۈرەتى قىلدىم خەيال،
نەقشى زىيباسى بىلە سەرۋى خىرامانىن كۆرۈپ.

ئە. يېشىم:

ئۇنىڭ گۈزەل ھۆسنى بىلەن سەرۋىدەك نازلىق يۈرۈشىنى كۆرگىنىمدە ھەيرەتكە چۆمۈپ، ئۇنى بىرەر مۇقەددەس روھنىڭ سۈرىتىمىكىن دەپ ئويلاپ قالىمەن. (يۈ. ئە. 52 ب)

ت: ئۇنىڭ گۈزەل ھۆسنى بىلەن نازلىق مېڭىشىنى كۆرگىنىمدە ھەيرەتكە چۆمۈپ، ئۇنى بىرەر مۇقەددەس روھنىڭ سىماسىيمىكىن دەپ قالىمەن.

ت.س: "سەرۋى خىرامان" بىرىكمىسى چاغاتاي ئۇيغۇر تىلىدا، "قول سېلىپ بەخىرامان مېڭىش، گۈزەل يۈرۈش" دېگەن ئۇقۇمدا ئىشلىتىلىدۇ. ئىنچىكە تەھلىل بىلەن ئېيتقاندا، "سۈرەت" بىلەن "سىيما، ئوبراز" بىر نەرسە ئەمەسكى، ئۇلارنى ھەممىلا يەردە بىر-بىرىنىڭ ئورنىغا دەسسىتىپ ئىشلەتكىلى بولمايدۇ.

ئۆز ۋۇجۇدۇم خىرمەنىنى كۆرمىشەم كۈل خىرمەنى،
جان ھەۋاسىدا دۈرەخشان خەتتى رەيھانىن كۆرۈپ.

ئە. يېشىم:

جېنىم ئارزۇ قىلغان [لېۋىدىكى] يېڭى خەت تارتقان يالتىراق بۈرۈتىنى كۆرگىنىمدە، پۈتۈن ۋۇجۇدۇمنىڭ [كۆيۈپ] كۈل دۆۋىسىگە ئايلانغانلىقىنى بىلدىم. (يۈ. ئە. 52 ب)

ت: جېنىم ئارزۇ قىلغان ئاشۇ لېۋىدىكى يېڭى خەت تارتقان نۇرانە مىيىقىنى كۆرگىنىمدە، پۈتۈن ۋۇجۇدۇم كۆيۈپ كۈل دۆۋىسىگە ئايلانغاندەك بولىمەن.

ت.س: مەزكۇر ئەسلىي يېشىمنىڭ نېقەدەر پاساھەتسىز ۋە نېقەدەر مەنتىقسىز بولغانلىقى كۆرۈنۈپلا تۇرۇپتۇ. "يېڭى خەت تارتقان يالتىراق بۈرۈتىنى كۆرگىنىمدە، پۈتۈن ۋۇجۇدۇمنىڭ [كۆيۈپ] كۈل دۆۋىسىگە ئايلانغانلىقىنى بىلدىم" دېيىش گرامماتىكا ۋە ئىستىلىستىكا جەھەتتىنمۇ ئېغىر كەسەل جۈملە سانىلىدۇ. ئەڭ مۇھىمى، قىزلارنىڭ مىيىقى بەدىئى ئەدەبىياتتا ھەرگىزمۇ "بۈرۈت" دېيىلمەيدۇ.

سەككىزىنچى باب
ئوششاق مۇقاملىنىڭ تېكىستى

(ترانسكرىپسىيە ۋە يېشىم)

چوڭ نەغمە
مۇقەددىمە

1 ـ يولىندا تۇفراغ ئولدۇم، ئەي سابا، يەتسەڭ غۇبارىمغا،
قۇيۇن بول، داغى ئەلىتىپ سەدەقە قىلغىل گۈلئۇزارىمغا.
ئەي تاڭ شامىلى، ئۇنىڭ يولىدىكى تۇپراققا ئايلاندىم، ئۈستۈمگە يېتىپ كەلگىنىڭدە، قۇيۇنغا ئايلانغىن ـ دە، چاڭ ـ توزانلىرىمنى گۈل يۈزلۈكۈمگە سەدىقە قىلغىن.

2 ـ گەر ئۆلسەم ئول مەلەك سىيما پەرى ھەجرىندە، ئايلانغاي،
پەرى بىرلە مەلەك پەرۋانەدەك شەمئى مەزارىمغا.
ئەگەر ئۇ مالائىكە سۇپەت پەرىنىڭ پىراقىدا ئۆلۈپ كەتسەم، مالائىكىلەر بىلەن پەرىلەر مازىرىمنىڭ شامىنى پەرۋانىدەك ئايلانغاي.

3 ـ فىراقى تىيرى بارانىنكى چەكتىم، قۇشقا ئوخشاتقاي،
كى بۆلمىشلەر يۈكىن باققان كىشى جىسمى فىگارىمغا.
ھىجرانلىقنىڭ ئوق يامغۇرىغا ئۇچرىدىم، يارىلانغان جىسمىمنى كۆرگەنلەر مېنى قۇشقا ئوخشىتىپ، دان چېچىپ ببرىدۇ.

4 ـ قۇياش يەتمىغ يۇزۈڭ ھەجرىندە ئەرمەس يارۇماق مۇمكىن،
گەر ئولسا يۇز قۇياش تالىئ قارارغان روزگارىمغا.
ئەگەر قۇياشتەك يۇزۈڭدىن ئايرىلىپ قالسام، ئاسمانغا يۇز قۇياش چىققان تەقدىردىمۇ، مېنىڭ قارائۇغۇلىشىپ كەتكەن روزغارىمنى يورۇتالمايدۇ.

5 ـ يىگىتلەر ئىشقىنى گەر ئىختىيار ئەتمەي دەسەم، قويماس
يىگىتلىك بىرلە ئاشىق شىيۋىلىك ئۆز ئىختىيارىمغا.
ياشلارچە ئىشقتىن ئۆزۈمنى تارتاي دېسەم، ياشلىق بىلەن ئاشىقلىقنىڭ ئادىتى ئۆز ئىختىيارىمغا قويمايدۇ.

6 ـ جۇنۇن ۋادىسىدا قالۇر سەبا يۇز دەستى پويمىدىن،
ئاڭا يەتمان، نە ئىلدام سەير ئىكىن چابۇكسەۋارىمغا.
جۇنۇن ۋادىسىدا ماڭا تاڭ شامىلىمۇ يېتىشەلمەيدۇ، لېكىن مەن شۇ تاپتا مەن ئۇ چەۋەندازىمغا يېتىشەلمەيۋاتىمەن، ئۇ نېمانداق تېز ماڭىدىغاندۇ ـ ھە؟!

7- سەنى، ئەي مۇغبەچە، مەخمۇرلۇقدىن ئاسراسۇن تەڭرى،
ئەگەر بىر جامى مەي بىرلە ئىلاج ئەتسەڭ خۇمارىمغا.
ئەي، مەيخانا خىزمەتچىسى يىگىت، ئەگەر بىر جام شاراب بىلەن مېنىڭ خۇمارىمنى چىقىرىپ قويساڭ، ئاللاھ سېنى مەست بولۇپ قېلىشتىن ساقلىسۇن.

8- فەنا مەيخانەسىنىڭ مەيفۇرۇشىغا فىدا جانىم،
كى مەي ئىھسان قىلۇر ھالەتدە باقماس يوقۇ بارىمغا.
ئۆزلۈكسىز يوقاتقانلار مەيخانىسىنىڭ مەيپۇرۇشىغا جېنىم پىدا بولسۇنكى، ئۇ ماڭا شاراب ئىلتىپات قىلمىدىغان چاغدا، بايلىقىمنىڭ بار - يوقلىقىغا قارىمايدۇ.

9- ۋەفا ئوتىغا مەن كۆيدۇم، ۋەلې تاپقاي نەۋائىيدەك،
مۇھەببەت رىشتىسى باققان كىشى ھەر بىر مەزارىمغا.
ۋاپادارلىق ئوتىدا كۆيۈپ كۈل بولغان بولسامۇ، لېكىن مازىرىمغا ھەر قارىغان ئادەم ئۇ يەردىن نەۋائىيدەك مۇھەببەت رىشتىسىنى تاپالايدۇ.
- نەۋائىي.

* * * * *

1- ئايا بادى سەبا، ئەرزىمنى يەتكۈر گۈلئۈزارىمغا،
تەرەھھۇم ئەيلەگەي شايەد مەنىڭ ئەرزى نىيازىمغا.
ئەي تاڭ شامىلى، گۈل يۈزلۈكۈمگە ئەرزىمنى يەتكۈزگىن، بەلكى ئۇ ماڭا رەھىم قىلىپ دادىمغا يەتسە ئەجەب ئەمەس.

2- كى ئەي ئىشق ئەھلى، مەن ئۆلگۈم، كەلۈر فەرھاد ئىلە مەجنۇن،
ياراتماي قويغاسىز جارۇب ئەتىپ مەيلى مەزارىمغا.
ئەي مۇھەببەت ئەھلى، مەن ئۆلۈپ كەتسەم، فەرھاد بىلەن مەجنۇن ئېسىل سۈيۈرگە كۆتۈرگەن ھالدا، تۈپراق بېشىمغا كېلىدۇ.

3- فەلەك قەددى بولۇپ نۇنى، كۆيۈپ ئانداغ شەفەقگۈنى،
فىغانىم دەردىدىن ئوت ئالغان ئاھۇ ناله - زارىمغا.
پىغانىمنىڭ دەردىدىن ئوت ئالغان ئاھ ۋە ناله - زارىمنىڭ ئالدىدا، پەلەكنىڭ قەددى « ن » ھەرپىدەك پۈكۈلىدۇ، شەپەق كۆيىدۇ.

4- ھەرىر جان پەردەسى بولغاي، سىياھ كۆز مەردۇمى، نامە
يازارغا سۈنسا كۆڭلۈم قول ئول ئايدىن شەرھى زارىمغا.
كۆڭلۈم ئاھ - زارىمنى ئىزھار قىلىپ ئۇ ئايغا خەت يازماقچى بولۇپ تەرەددۇتلەنسە، جېنىمنىڭ

پەردىسى يىپەك، كۆزۈمنىڭ قارىسى سىياھ بولىدۇ.

5ـ مۇقەممەرۋەشغە تالىب بۇ كۆڭۈل، جاندۇر دىرھەم نەقدى،
مەلاھەت نۇتقىدا ئالغاي ئۇتۇپ دەپ نەردىبازىمغا.

قىمارۋازىم گۈزەللىكى ۋە شېرىن سۆزى بىلەن ئۇتۇۋالغاي دەپ، بۇ كۆڭۈل جېنىمنى دەسمايە قىلىپ، ئۇ ئاي جامالغا ئۆزىنى تىكتى.

6ـ جەمالىڭ لالەزارى يادىدىن گۈلگۈن سىرىشكىمدۇر،
تۇتۇپ تۇفانى قان مەۋجى ئاقىزماقنى جىھازىمغا.

گۈزەل جامالىڭنى خىيال قىلسام، قانلىق كۆز يېشىم تۇپان بولۇپ، بارلىق روزغارىمنى ئېقىتىپ كەتمەكچى بولىدۇ.

7ـ ئۆزۈڭنى سەئۇەئى بىبالۇ پەر قىلغايسەن، ئەي مىسكىن،
دەسەڭكىم، سىينەم ئۈستۈن يەر تۇتاي ئول شاھبازىمغا.
ـ مىسكىن.

ئەي مىسكىن، « ئوڭدا يېتىپ ببرەي، ئۇ لاچىنىم ئووۇلىۋالسۇن » دېسەك، ئۆزۈڭنى سەئۇە قۇشىنىڭ تۇكمۇ چىقمىغان باچكىسىدەك قىلغايسەن.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى ھەزەجى مۇسەممەنى سالىم
مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن
- - - v - - - v - - - v - - - v

تەئەززە

1ـ باغ ئىچرە ساڭا ساچتى گۈل ئاقۇ قىزىل يافراق،
شاھ باشىغە ئانداقكىم ئەل ئاقۇ قىزىل يارماق.

خەلق شاھلارنىڭ بېشىغا تەڭگە ـ تىلا چاچقانغا ئوخشاش، باغدا گۈللەر ساڭا رەڭمۇرەڭ يوپۇرماقلارنى چاچتى.

2ـ نە يارلىغ ئولغايكىم، ھەر كەچە تاڭ ئاتقۇنچە،
سەن ئەيش ئىلە ئۇيقۇدا، مەن رەنج بىلە ئويغاق.

بۇ قانداق دوستلۇق، ھەر كىچىسى تاڭ ئاتقىچە سەن راھەتلىنىپ ئۇخلايسەن، مەن دەرد ـ ئەلەم بىلەن ئويغاق ئۆتىمەن.

3ـ كۆز مەردۇمى كويۇڭنىڭ گەردىن تىلەبان بارىدى،

قانىكى ئاقار، ئانى قان تارتتىمۇ يا تۇپراق.
كۆزۈمنىڭ قارىچۇقى كوچاڭنىڭ توزىڭنى ئارزۇلاپ باردى، ئەگەر قان ئاقسا، ئۇنى قان قىساسى تۇتقان ياكى تۇپراق ئۆزىگە تارتقان.

4ـ كۆرگەچ ئانى ھەيرەتدىن ئىلكىمنىكى تىشلەر مەن،
بارماقغا باتىپدۇر تىش، تىلنى كەسىبان تىرناق.
ئۇنى كۆرگەندە، ھەيرانلىقتا قولۇمنى چىشلىگەنىدىم، چىشىم بارمىقىمغا پېتىپ كېتىپتۇ، تىرنىقىم تىلىمنى كېسىۋېتىپتۇ.

5ـ جان نەقدىن ئەجەل بىرلە ھەجرىڭ ئىكى بۆلمىشلەر،
ئانداقكى، تاپىپ سۈدى ئايىرغاي ئىكى ئورتاق.
خۇددى ئىككى شەرىك سودىگەر تاپقان پايدىسىنى تەڭ بۆلۈشكەندەك، پىراقىڭ بىلەن ئەجەل ئىككىسى جان دەسمايەمنى تەڭ بۆلۈشۋاپتۇ.

6ـ كويۇڭ كەرەك، ئۇچماق يوق، ئۇچماق ئىلە كويۇڭدا،
ئول نەۋئى تەفاۋۇتدۇركىم، تامۇق ئىلە ئۇچماق.
ماڭا جەننەت ئەمەس، كوچاڭ كېرەك؛ كوچاڭ بىلەن جەننەتنىڭ پەرقى جەننەت بىلەن دوزاخنىڭ پەرقىدەكتۇر.

7ـ ھەم دەھر بەقاسىزدۇر، ھەم ئۇمر ۋەفاسىزدۇر،
خۇشتۇر نەفەسى ئۆزنى ئەھباب ئىلە خۇش تۇتماق.
دۇنيا دېگەن باقىي ئەمەس، ئۆمۈرمۇ ۋاپاسىز، بىردەم بولسىمۇ، دوستلار بىلەن خۇشال ئۆتكەن ياخشى.

8ـ يەتمەكلىڭ ئەرۇر مۇشكىل مەقسەدغە، نەدىنكىم بار
كۆز خىيرەيۇ تۇن تىيرە، ئات ئاقساقۇ يول بورتاق.
مەقسەتكە يېتىش شۇنىڭ ئۈچۈن قىيىنكى، كۆز خىرەلەشكەن، تۇن قاراڭغۇ، ئات ئاقساق، يول ئېگىز ـ پەس.

تەئەززە چۈشۈرگىسى

9ـ دەپسەنكى، نەۋائىينى كەلگۈم داغى ئۆلتۈرگۈم،
ئول ئۆلدى بۇ ھەسرەتدىن، كەل تەڭرى ئۈچۈن پاتراق.
ـ نەۋائىي.
« ئەمدى كەلسەم نەۋائىنى ئۆلتۈرىمەن » دەپسەن، ئۇ مۇشۇ ھەسرەتتىن ئۆلدى، خۇدا ھەققى تېزرەك كەلگىن.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى ھەزەجى مۇسەممەنى ئەخرەب
مەفئۇلۇ مەفائىيلۇن مەفئۇلۇ مەفائىيلۇن
- - - v v - - - - - v v - -

نۇسخە

1 ـ سەرۋى رەۋاندەك چىقسا ئول شەھر ئىچرە غەۋغا بولغۇسى،
بىر غەمزەسىندىن ھەر زەمان يۈز فىتنە پەيدا بولغۇسى.
ئۇ سەرۋىدەك گۈزەل نازلىق مېڭىپ چىقسا، شەھەرگە غوۋغا تېرىيدۇ؛ بىر قېتىم قاش ئېتىپ قويسىلا، يۈز پىتنە پەيدا بولىدۇ.

2 ـ ئول نازەنىن قەد جان بىكىن قايدا بولۇر بولسا رەۋان،
كۆڭلەنگەسى شەمشاد يا سەرۋى دىلئارا بولغۇسى.
ئۇ نازىنىنىڭ قەددى ـ قامىتى جان كەبى: ئۇ قانداق جايدا بولسا، كۆڭلەڭگىسى شەمشادقا ياكى گۈزەل سەرۋى دەرىخىگە ئايلىنىدۇ.

3 ـ يۈزىنىڭ ئۈزرە زۇلفىنى مەششاتەكىم شانە قىلۇر،
بازارى ھۇسىنىدە ئانىڭ يۈز تۇرلى غەۋغا بولغۇسى.
يۈزىگە چۈشكەن چېچىنى پەردازچىسى تاراپ قويسا، ئۇنىڭ توغرىسىدا، ھۆسن بازىرىدا يۈز تۇرلۈك غوۋغا قوزغىلىدۇ.

4 ـ جادۇ كۆزى دەۋرىندە خۇد كافىر بەسى بولدى، ۋەلى،
لەئلى لەبىن ئەھدىن كۆرۈپ، بارچەسى تەرسا بولغۇسى.
سېھرىگەر كۆزىنىڭ ئەتراپىنى چۆرگۈلەپ كېتەلمەي، سېپى ئۆزىدىن كاپىر بولۇپ كەتتى، ئەمما ھېقىقەتەك لېۋىدىن چىققان ۋەدىسىنى ئاڭلىسا، ھەممىسى تەرسا بولۇپ كېتىدۇ.

5 ـ بەرناغا تەگسە ھالى ئىشق، ئول پىيرى كامىل كۆرۈنۇر،
ھەم پىيرغە ئول ھالىدىن يەتىشسە، بەرنا بولغۇسى.
ئەگەر ھالىي ئىشق ياش يىگىتكە تېگىش قىلسا، ئۇنى كامالەتكە يەتكەن پىر قىلىۋېتىدۇ؛ ئەگەر پىرىكامىل بۇ خىل ئەھۋالغا يولۇقسا، ئۇ ياش يىگىتكە ئايلىنىدۇ.

6 ـ تاپمادى ۋەسلى گەۋھەرىن مەۋجى بەلادە مۇبتەلا
بولۇپ، كۆزۈمنىڭ ياشىدىن ھەر قەترە دەريا بولغۇسى.
بالا گىردابىغا چۈشۈپ قالغانلىقىم ئۈچۈن ۋىسال گۆھىرىنى تېپىش مۇمكىن بولمىدى، ئەمدى كۆز يېشىمنىڭ ھەر بىر تامچىسىدىن بىر دەريا بولغۇسى.

7 ـ ھافىز بولۇپدۇر فەرد ئۇشۇل دىلدارنىڭ يولىنداكىم
جانلارغا ھەزرەتدىن نىدا بىر يولى فەردا بولغۇسى.
ـ ھافىز خارەزمىي.

ھافىز پەقەت ئۇ دىلدارنىڭلا يولىنى تۇتتى، جانلارغا ھەزرەتنىڭ ھۇزۇرىدىن تاڭلا كۈنى بىراقلا نىدا كەلسە كېرەك.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەجەزى مۇسەممەنى سالىم
مۇستەفئىلۇن مۇستەفئىلۇن مۇستەفئىلۇن مۇستەفئىلۇن
ـ ٧ ـ ـ ـ ٧ ـ ـ ـ ٧ ـ ـ ـ ٧ ـ ـ

* * * * *

1 ـ ئىشق سىررىدىن ھەجر ئەسىرى ناتەۋانلاردىن سوراڭ،
ئەيش ئىلە ئىشرەت تەرىقىن كامرانلاردىن سوراڭ.

ئىشق ـ مۇھەببەتنىڭ سىرىنى ھىجرانلىققا ئەسىر بولغان ناتىۋانلاردىن سوراڭ؛ ئەيش ـ ئىشرەتنىڭ يول ـ يوسۇنىنى بولسا، مۇرادىغا يەتكەن كىشىلەردىن سوراڭ.

2 ـ بىزگە جۇز مىھرۇ ۋەفا ئايىنى بولمايدۇر نەسىب،
بىۋەفالىغ رەسمىنى نامىھرىبانلاردىن سوراڭ.

بىزگە مېھىر ـ ۋاپا ئادىتىدىن باشقىسى نېسىپ بولماپتىكەن. ۋاپاسىزلىق ئادىتىنى ۋاپاسىزلاردىن سوراڭ.

3 ـ بىزنى دەۋران مىھنەتىدىن ئاجىز ئەتمىش ھەم قەرى،
ھۇسن ئىلە قۇۋۋەتنى رەئنا نەۋجەۋانلاردىن سوراڭ.

دەۋرنىڭ جاپا ـ مۇشەققەتلىرى بىزنى ئاجىز ـ قېرىلارغا ئايلاندۇرۇپ قويدى. ھۇسن بىلەن كۈچ ـ قۇۋۋەتنى ياش گۈزەللەردىن سوراڭ.

4 ـ بىدىل ئەل دىلجويلۇق يا دىلشىكەنلىك رەسمىنى،
فەھم قىلماسلار، بۇ ئىشنى دىلستانلاردىن سوراڭ.

شەيدا ئاشىقلار يا كۆڭۈل ئېلىشنى بىلمەيدۇ يا دىل رەنجىتىشنى ئۇقمايدۇ؛ بۇنداق ئىشلارنى كۆڭۈل ئوۋلاپ كۆنۈپ كەتكەنلەردىن سوراڭ.

5 ـ نىك نام ئەل ئىشق ئارا بەدناملىغلار شىيۋەسىن
ياخشى بىلمەسلەر، ئانى بىزدەك يامانلاردىن سوراڭ.

« ياخشى » دەپ نامى بار كىشىلەر ئىشق ـ مۇھەببەت يولىدا يۇرۇپ، بەدنامغا قالغانلارنىڭ

ئادىتىنى بىلمەيدۇ. ئۇنى بىزدەك ياماناردىن سوراك.

6ـ فەقرلىق زەۋقىنى سورماك شەۋكەتۇ جاھ ئەھلىدىن،
ئول سۇئۇبەت لەززەتىن بىخانۇمانلاردىن سوراك.
يوقسۇزلۇقنىك زوقىنى شان ـ شەۋكەتلىك ۋە مەرتىۋىلىك كىشىلەردىن سورىماك، بۇنداق قىيىنچىلىقنىك لەززىتىنى ئۆي ـ ماكانسىزلاردىن سوراك.

7ـ ئەجز تۇفراغىدا ئىشق ئەھلىغە ئۆلگەن ھۇكم بار،
قەتل ھۇكمى ئەيلەمەكنى قەھرىمانلاردىن سوراك.
ئاشىقلار ئاجىزلىق تۇپرىقىدا ئۆلتۈرۈلۈشكە ھۆكۈم قىلىنغان؛ ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلىشنى قەھرىمانلاردىن سوراك.

8ـ بىلمەدى مەقسۇد گەنجىنىك نىشانىن ئەھلى رەسم،
كى سورارسىز ئانى بىنامۇ نىشانلاردىن سوراك.
مەقسەت خەزىنىسىنىك ئالامەت ـ بەلگىسىنى ئابرويلۇق، مەرتىۋىلىك كىشىلەر بىلمەيدۇكى، ئەگەر سورىماقچى بولسىڭىز، بۇنى نام ـ نىشانسىزلاردىن سوراك.

نۇسخە چۈشۈرگىسى

9ـ چۈن نەۋائىي ئىشق سەھراسىندا يىتتى، دوستلار،
ئانى ئول ياندىن يەتىشكەن كارۋانلاردىن سوراك.
ـ نەۋائىي.
ئەي دوستلار، نەۋائىي ئىشق چۆلىدە يىتىپ كەتتى. ئەمدى ئۇنىك دېرىكىنى ئاشۇ تەرەپتىن كەلگەن كارۋانلاردىن سوراڭلار.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەھزۇف
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلۇن
ـ ۷ ـ ـ ـ ۷ ـ ـ ـ ۷ ـ ـ ـ ۷ ـ

يارىم ساقىي

1ـ لەئلىدىن چۈنكى تەكەللۇمدا تامار ئابى ھەيات،
ساۋۇغ ئاھىمدىن ئەرزۇر باغلانسا مۇز ھەببى نەبات.
ئۇ گەپ قىلسا، ئېغىزىدىن بەجايىكى تىرىكلىك سۈيى تامىدۇ؛ شۇڭا سوغۇق ئاھلىرىم تۇپەيلىدىن ئۇ مۇزلىسا، ناۋات كۈملىچىغا ئايلىنىدۇ.

2ـ ئول پەرى كۆزدىن ئۇچار، كۆز داغى شەۋقىدىن ئۇچار،
ۋاھكى، مەن ئۇچقالى ھەم يوقتۇرۇر ئىگىنىمدە قانات.
ئۇ پەرى كۆزۈمدىن ئۇچۇۋاتىدۇ، كۆزۈمۇ ئۇنىڭ ئىشتىياقىدىن ئۇچقىلى تۇردى؛ ئەپسۇسكى مەن ئۇچاي دېسەم، قانىتىم يوق.

[ئا ياربم ساقىي، ئا ياربم، ياربي، جەننەتلەر باقىي،
ئا ياربم، ياربي، سەنسىزغىنا دەردىڭ ياماں.]

3ـ زۇلفۇڭ ئاللىدا بىنەۋشە سۇدا كۆرگەچ ئەكسىنى،
قويمادى يانە باشىن يۇققارى قىلماقغا ئۇيات.
بىنەۋشە گۈلى سۇدا ئۆز ئەكسىنى كۆرگەندە، چېچىڭنىڭ گۈزەللىكى ئالدىدا، ئۆزىنىڭ ھېچنېمە ئەمەسلىكىنى ھېس قىلىپ، ئۇياتتىن بېشىنى كۆتۈرەلمەي قالدى.

4ـ باربان ھەر نەچە پات كەلسە، كۆرۈنۈپ ماڭا كەچ،
كەلمىسە ھەر نەچە كەچ بارسا، كۆرۈنمۇر ماڭا پات.
ئۇ كېتىپ ھەر قانچە تېز كەلسىمۇ، ماڭا كېچىكىپ كەلگەندەك تۇيۇلىدۇ؛ ئۇ كېلىپ ھەر قانچە كەچ قايتسىمۇ، يەنىلا تېز قايتىپ كەتكەندەك بىلىنىدۇ.

5ـ سىررى ئىشقىڭنى دەي ئالمان يازا ھەم ئالمانكىم،
تىلى ئىكى قەلەمۇ كۆڭلى قارا كەلدى دۇۋات.
ئىشقىڭنىڭ سىرىنى ئېيتالمايمەن ھەم يازالمايمەن. چۈنكى قەلەمنىڭ تىلى ئىككى، دۇۋەتنىڭ كۆڭلى قارا كېلىپ قالدى.

[ئا ياربم ساقىي، ئا ياربم، ياربي، جەننەتلەر باقىي،
ئا ياربم، ياربي، سەنسىزغىنا دەردىڭ ياماں.]

6ـ مەن تىلەپ ھۇسن، ۋەلي شاھ تىلەپ ئەسلۇ نەسەب،
ماڭا لولى بىلە ھىندۇ، ئاڭا قوڭراتۇ قىيات.
مەن ھۇسن تىلەيمەن، لېكىن شاھ ئەسلىي نەسەبنى تىلەيدۇ؛ شۇنىڭ ئۈچۈن ماڭا دولان بىلەن ھىندۇ، ئۇنىڭغا قوڭرات بىلەن قىيات (قەدىمىي تۈرك قەۋملىرى) كېرەك.

7ـ ساقىيا، ھۇش كەرەكمەس ماڭا ھىجران دەمىدە،
بادە تۇت، دارۇيى بىھۇشنى ۋەلي بادەغە قات.
ئەي ساقىي، ھىجران پەيتىدە، ماڭا ھۇشنىڭ لازىمى يوق، شۇڭا شاراب تۇتقىن ـ دە، لېكىن ئۇنىڭغا ھۇشسىزلاندۇرۇش دورىسىنى قاتقىن.

8ـ تىلەيدىم يار، ھەيات ئەيلەي ئاڭا سەرف دەيدىم،
ژاھكى، ئول داغى ۋەفا قىلمادى ئانداغكى ھەيات.

يارنى تىلىدىم، ئۇنىڭغا « ھاياتىمنى بېغىشلاي » دېدىم؛ مىڭ ئەپسۇس، ئۆمۈر ژاپا قىلمىغىنىدەك، يارمۇ ژاپا قىلمىدى.

9ـ ئەي نەژائىي، تىلەسەڭ سېلى فەنادىن مەخلەس،
فەقر دەشتىدە كەرەك تاغدەك ئارامۇ سەبات.

ئەي نەژائىي، ئۆزلۈكنى يوقىتىش سېلىدىن چىقىش يولى تىلىسەڭ، يوقسۇزلۇق دەشتىدە، تاغدەك ئېغىر ـ بېسىق ۋە چىداملىق بول.

ـ نەژائىي.

[ئا يارىم ساقىي، ئا يارىم، يارەي، جەننەتلەر باقىي،
ئا يارىم، يارەي، سەنسىزغىنا دەردىڭ يامان.]

يارىم ساقى چۈشۈرگىسى

ئا يارىم ساقىي، ئا يارىم، يارەي، جەننەتلەر باقىي،
ئا يارىم، يارەي، سەنسىزغىنا دەردىڭ يامان.
ـ نەژائىي.

ئېھ، دوستۇم ساقىي، جەننەتلەر مەڭگۈلۈك؛ سېنىڭلا دەردىڭ يامان ئەمما ئۇنى كۆرگۈلۈك.

ژەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەملى مۇسەممەنى مەخبۇنى مەھزۇف
فائىلاتۇن فىئىلاتۇن فىئىلاتۇن فىئىلات
ـ v v ـ ـ v v ـ ـ v v ـ ـ v ـ
مۇستەھزاد

1ـ ھېچ كىشىنى قويماغىل، يا رەب، غەمى ھىجران بىلە،
يۈسۈفى كەنئانغا ئوخشا مەھنەتى زىندان بىلە.

ئەي پەرۋەردىگار، ھېچكىمنى جۇدالىق غېمىگە مۇپتىلا قىلما، كەنئانلىق يۈسۈپكە ئوخشاش زىندان ئازابىغىمۇ گىرىپتار قىلما.

2ـ كۆرسەلەر گەر خانۇ شاھلەر بەلكى سۇلتانى زەمان،
قىلغۇدەكدۇر خىزمەتىڭنى، ئەي پەرىۋەش، جان بىلە.

ئەي پەرىدەك گۈزەل، ئەگەر سېنى خان ـ شاھلار، ھەتتا زامانىڭ سۇلتانى كۆرسىمۇ، « جان » دەپ خىزمىتىڭنى قىلغۇدەك.

3- كۆرمەدىم لەئلى لەبىڭنى يا تىشىڭدەك گەۋھەرى،
قانچە ئاختاردىم جەھاننى بەھر ئىلەيۈ كان بىلە.
جاھاننىڭ دېڭىزلىرىنى ئاختۇردۇم، كانلىرىنى قازدىم، ئەمما، لېۋىڭدەك ياقۇتنى، چىشىڭدەك گۆھەرنى ئۇچراتمىدىم.

4- بىرگىنە كۆرمەي يۈزۈڭنى دەھر ئارادا تويغۇنچە،
كەتكۈدەكمەن ئاقىبەت بۇ ئارزۇ ئەرمان بىلە.
بۇ دۇنيادا چىرايىڭنى بىر قېتىممۇ قانغىچە كۆرەلمەي، ئاقىۋەتتە شۇ ئارزۇ - ئارمان بىلەن ئالەمدىن كەتكۈدەكمەن.

5- ئول گۈلى جەننەت فىراقىدا، قەلەندەر، سۈبھۇ شام
ئۆتكۈدەكمەن بۇلبۇل ئوخشا نالەيۈ ئەفغان بىلە.
- قەلەندەر.
مەن قەلەندەر، ئۇ جەننەت گۈلىنىڭ پىراقىدا، بۇلبۇلغا ئوخشاش ئەتىگەندىن كەچكىچە نالە - پىغان چېكىپلا ئۆتكۈدەكمەن.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەھزۇف
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلۇن
- ٧ - - - ٧ - - - ٧ - - - ٧ -

جۇلا

1- قىرىق گۈن بولدى، ئەي يارىم، ۋەسلىڭدىن جۇدادۇرمەن،
ۋەسلىڭدىن جۇدا بولغاچ غەمگە مۇبتەلادۇرمەن.
ئى يارىم، ۋىسالىڭدىن جۇدا بولغىلى قىرىق كۈن بولدى، سېنى كۆرەلمىگەچ غەم - قايغۇغا گىرىپتار بولدۇم.

2- زۇھرانىڭ فىراقىدا دەر - بەدەر گەدا دۇرمەن،
كۈل بولدى مەنىڭ جىسمىم، بىر يولى ئەدادۇرمەن.
زۇھرانىڭ جۇدالىقى دەردىدە، ئىشكىمۇ ئىشىك تىلەمچىلىك قىلىپ يۈرىمەن؛ ۋۇجۇدۇم كۆيۈپ كۈل بولدى، بىر يولىلا تۆگىشىپ كېتىدىغان ئوخشايمەن.

3- ئاي يۈزۈڭنى بىر كۆرسەم، باشلارىڭدىن ئۆرگۈلسەم،
ئۆلسەم ئەرمانىم يوقتۇر، ئاياغىڭدا جان بەرسەم.
ئاي يۈزۈڭنى بىر كۆرسەم، ئەتراپىڭدا پەرۋانە بولسام؛ ئايىغىڭدا جان بەرسەم، ھېچ ئارمىنىم يوق.

4ـ بۇ تاغلار ئەگىز تاغلار، ئاشىق يولىنى باغلار،
بوش قالدى چاھار باغلار، تاھىر ئۆلسە كىم يىغلار.
بۇ ئېگىز تاغلار ئاشىقنىڭ يولىنى توسىدۇ؛ تۆت پەسىللىك باغلار بوش قالدى، تاھىر ئۆلۈپ كەتسە كىم يىغلار؟

5ـ بۇ تاغلار ئەگىز تاغلار، مەئشۇق يولىنى باغلار،
بوش قالسا چاھار باغلار، تاھىرغا زۇھرا يىغلار.
ـ « تاھىر ـ زۇھرا » داستانىدىن.
بۇ ئېگىز تاغلار مەشۇقنىڭ يولىنى توسىدۇ؛ تۆت پەسىللىك باغلار بوش قالسا، تاھىرغا زۇھرا يىغلايدۇ.

سەنەم

1ـ جانىمدا ئەلىف يەڭلىغ ئول سەرۋى مەكان ئەتمىش،
جىسم نۇقتەسىدەك داغىن جانىمدا نىھان ئەتمىش.
ئۇ سەرۋى بويلۇق گۈزەل جېنىمنىڭ ئىچىگە ئېلىپتەك ماكانلاشتى ؛ قايغۇ ـ ئەلەملىرىنى جېنىمغا «ج» ھەرپىنىڭ چېكىتىگە ئوخشاش يوشۇردى.

2ـ جانىمنى ھەدەف ئەيلەپ، كىرفىكلەرى سەف ئەيلەپ،
غەمزە ئوقىن ئاتماقغا قاشىنى كەمان ئەتمىش.
كىرپىكلىرىنى سەپكە تۈرغۈزۈپ، جېنىمنى نىشانغا ئېلىپ، غەمزە ئوقىنى ئېتىش ئۈچۈن قېشىنى يا (كامان) قىلدى.

3ـ مەن بىدىلىي ھەيرانغا ھەم كۆزلەرى گىريانغا،
چىرماشماق ئۈچۈن جانغا زۇلفىنى يىلان ئەتمىش.
نېمە قىلىشىنى بىلەلمەي، ياش تۆكۈۋاتقان مەن بىچارىنىڭ جېنىغا چىرمىشىش ئۈچۈن، چېچىنى يىلان قىلدى.

4ـ ئول دىلبەرى مەھۋەشكە غەمزە بىلە دىلكەشكە،
چىھرەم ئۇزە قان ياشىم ھالىمنى بەيان ئەتمىش.
يۈزۈمدىكى قانلىق يېشىم ئۇ ئاي يۈزلۈك گۈزەل دىلكەشكە ئەھۋالىمنى بايان قىلدى.

5ـ يارىم ماڭا سۆز قاتىپ، غەمزە بىلە قاش ئاتىپ،
ئىشق ئوتىدا سارغارتىپ، چىھرەمنى سامان ئەتمىش.
يارىم ماڭا گەپ ئېتىپ، غەمزە بىلەن قاش ئېتىپ كۆيدۈرىۋالدى، ئىشق ئوتىدا چىرايىمنى سامانەك سارغايتتى.

6ـ ئىشقىڭدا كەتەر باشىم، لەئلىڭ غەمى يولداشىم،
ئول شوخى قاراقاشىم مەندىن نە گۇمان ئەتمىش.
ئىشقىڭدا بېشىم كېتىدۇ، لېۋىڭنىڭ غېمى ماڭا ھەمراھ بولۇپ ئۆتىدۇ؛ ئەي شوخ قاراقاش گۈزىلىم، مەندىن نېمانچە گۇمانلىنىدىغانسەن؟

7ـ ئىشق ئوتىدا داغلايدۇر، زۇلفى بىلە باغلايدۇر،
ئۆلتۈرگەلى چاغلايدۇر، بۇ قۇل نە زىيان ئەتمىش.
ئۇ ئىشق ئوتىدا يۈرىكىمنى داغلايدۇ؛ چاچلىرى بىلەن باغلاپ، مېنى ئۆلتۈرمەكچى بولىۋاتىدۇ؛ مەندەك بىر قۇلدىن ئۇنىڭغا زادى نېمە زىيان يەتكەندۇ؟

8ـ دىلخەستە ۋەفائىينى ئول كۆزلەرى مەستانە،
باغرىنى كەباب ئەيلەپ، كۆڭلىن تولا قان ئەتمىش.
ـ ۋەفائىي.
ئۇ خۇمار كۆزلۈك يار، باغرى ئېزىلگەن ۋەفائىينىڭ جىگىرىنى كاۋاپ قىلىپ، يۈرىكىنى لىق قان قىلىۋەتتى.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى ھەزەجى مۇسەممەنى ئەخرەب
مەفئۇلۇ مەفائىيلۇن مەفئۇلۇ مەفائىيلۇن
ـ ـ ـ v v ـ ـ ـ ـ ـ v v ـ ـ

چوڭ سەلمقە

1ـ كۆرسەت جەمالىڭ مەستانەلەرگە،
ئىشقىڭدا كۆيگەن پەرۋانەلەرگە.
ئىشق ئوتۇڭدا پەرۋانىدەك كۆيگەن مەندەك مەستانىگە جامالىڭنى كۆرسەت.

2ـ يوق ماڭا تاقەت قىلسام قەنائەت،
غەمزە قىلۇرسەن بىگانەلەرگە.
ياتلارغا غەمزە قىلساڭ، مەندە ئۇنىڭغا قانائەت قىلىپ تۇرغىدەك تاقەت يوق.

3ـ مەندىن دۇئايى سەندىن ئىجابەت،
جانىم تەسەددۇق جانانەلەرگە.
تىلەك مەندىن، يەتكۈزمەك سەندىن؛ جانانغا جېنىم تەسەددۇق.

4ـ ئەي زۇلمى قاتىغ، رەھم ئەيلەمەيسەن،
قىلغىل نەزارە بىيچارەلەرگە.
ئەي زۇلمى قاتتىق يار، مەن بىچارىگە رەھىم قىلمىساڭمۇ، نەزەر سېلىپ قويغىن.

5ـ پەردەنى ئاچقىل ئايدەك يۈزۈڭدىن،
كۆرسەت جەمالىڭ دىيۋانىلەرگە.
ئايدەك يۈزۈڭدىن چۈمپەردىنى ئېچىپ، مەن مەجنۇنغا جامالىڭنى كۆرسەت.

6ـ مەشرەب غەربىڭ، بەندەم دەگەيسەن،
باشىنى قويدى ئاستانەلەرگە.
ـ مەشرەب.
غەربىب مەشرىبىڭ بوسۇغاڭغا بېشىنى قويدى، ئۇنى « قۇلۇم » دېگەيسەن.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى مۇتەقارىبى مۇسەممەنى ئەسلەم
فەئلۇن فەئۇلۇن فەئلۇن فەئۇلۇن
ـ ـ V ـ ـ ـ ـ V ـ ـ

كىچىك سەلىقە

بىرىنچى ئاھاڭ

1ـ سەنى لەيلىئى رەئنادەك ئەجايىب دىلرەبا دەرلەر،
مەنى مەجنۇنى ھەيرانەك كويۇڭدا بىر گەدا دەرلەر.
سېنى دىلنى مەپتۇن قىلغۇچى لەيلىدەك ئاجايىپ بىر دىلرەبا دېيىشىدۇ؛ مېنى تىڭىرقاپ قالغان مەجنۇندەك كوچاڭدا يۇرگەن بىر تىلەمچى دېيىشىدۇ.

2ـ ئەجەبدۇر، ئەي شاھى خۇبان، كەچە ـ گۈندۈز ئىشىكىڭدە،
ھەمىشە مەن نەۋا قىلسام: « داغى سەن بىنەۋا » دەرلەر.
ئەي گۈزەللەر شاھى، مەن ئىشىكىڭدە كېچە ـ كۈندۈز نالە ـ ناۋا قىلىۋاتسام، ئەجەبا، كىشىلەر مېنى « سەن تېخى نالە ـ ناۋا قىلمىدىڭ» دېيىشىدۇ ـ يا؟

3ـ باقمىسان ئەل ساڭا، جانا، يۈزۈڭدىن بىر نىقاب ئالساڭ،
رۇخۇڭنى چۈن مەھى ئەنۋەر، تەجەللىئى خۇدا دەرلەر.
ئەي جان، ئەلگە يۈزلىنىپ تۇرۇپ، يۈزۈڭدىن چۈمپەردەڭنى بىر ئاچساڭ، رۇخسارىڭنى «بەجايىكى نۇرلۇق ئاي، ئاللاھ مەرھىمىتىڭ جىلۋىسى» دېيىشىدۇ.

4- تەبەسسۇم ئەيلەبان ناگاھ نەزەر قىلساڭ گورىستانغا،
قوپۇپ گوردىن بارى مۇردە ھەمە « ۋا ھەسرەتا! » دەرلەر.

گۆرىستانغا قاراپ شۇنداققىنا بىر تەبەسسۇم قىلىپ قويىدىغان بولساڭ، بارلىق مۇردىلار گۆرلىرىدىن قوپۇپ، « ۋاي ئېسىت، ئەجەپ گۈزەلكەن - ھەا! » دەپ قېلىشىدۇ.

5- كۆرۈبان بەئزى ئاشىقلاركى ھەلقە - ھەلقە زۇلفۇڭنى،
ئەزەلدىن بىزگە سالغان بۇ ھەمە زەنجىرى پا دەرلەر.

ئاشىقلار ھالقا - ھالقا بولۇپ تۇرىدىغان بۇدرە چېچىڭنى كۆرگىنىدە، « بۇنىڭ ھەممىسى ئەزەلدىن پېشانىمىزغا پۈتۈلۈپ، پۈتمىزغا سېلىنغان كىشەن » دەيىشىدۇ.

6- يۈرۈپ سوردۇم تەببىلەردىن:« نەدۇر بۇ دەردىمە دەرمان؟»
تەبىب ئايتۇركى: « ئەي نادان، بۇ دەردى بىدەۋا » دەرلەر.

تېۋىپلارنى ئىزدەپ، ئۇلاردىن: « بۇ دەردىمنىڭ داۋاسى نېمە؟ » دەپ سورىسام، بىر تېۋىپ: « ئەي نادان، بۇ داۋاسىز دەرد دېيىلىدۇ » دېدى.

7- ئىتىڭنىڭ خاكى پايىغا زەلىلى يۈزىنى سۈردى،
نىدا كەلدىكى قەسرىڭدىن: « كۆزۈڭ سۇر، تۇتىيا دەرلەر ».
- زەلىلي.

زەلىلي ئىتىڭنىڭ پۈتىدىكى توپىنى يۈزىگە سۈرگەنىدى، قەسرىڭدىن: « كۆزۈڭگە سۈرگىن، ئۇنى (تۇتىيا) دەيدۇ » دېگەن سادا كەلدى.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى ھەزەجى مۇسەممەنى سالىم
مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن
v - - - v - - - v - - - v - - -

ئىككىنچى ئاھاڭ

1- ئەي رەفىق سەن ساقلاغىل كۆڭلۈڭدە بىر ئەسرارى بار،
ياردىن قىلغىل ھەزەر، يانىدا بىر ئەغيارى بار.

ئەي دوست، كۆڭلۈڭدىكى سىرىڭنى چىڭ ساقلا، ھەتتا يارىڭدىنمۇ ھەزەر قىل، ئەگەر ئۇنىڭ يېنىدا بىرەر بىگانە بولۇپ قالسا.

2- دەمەگىل دەپ سەن ئاڭا سىرىڭنى قىلساڭ ئاشكار،
ئول ھەم ئايتۇر دەمە دەپ، ئانىڭمۇ ھەم بىر يارى بار.

يارىڭغا: « باشقىلارغا دېمە » دەپ، سىرىڭنى ئېيتساڭ، ئۇنىڭمۇ بىر دوستى بولۇپ قالسا، «دېمە»

دەپ، ئېيتىپ قويىدۇ.

3ـ گۈندۈز قىلساڭ سۇخەن، بول ھەر تەرەفدىن باخەبەر،
كەچىلەر ئاھىستە بول، يانىڭدا بىر بىدارىي بار.

كۈندۈزى گەپ قىلساڭ، دەسلەپ ئەتراپقا باق؛ كېچىدە گەپ قىلساڭ، ئېغىزنى قۇلاققا ياق: ئەگەر يېنىڭدا بىرەر ئويغاق بولۇپ قالسا.

4ـ خەندە قىلغان بىرلە ھەر كىم سەن ئاشنا بولما فىرىب،
گۈل ئاچىلغان بىرلە ئانىڭ يانىدا بىر خارى بار.

بىراۋ ساڭا قاراپ كۈلۈپلا قويسا، ئۇنىڭغا ئالدىنىپ قالما؛ ھەزەر قىلكى ئېچىلغان گۈلنىڭ يېنىدا تىكەنى بولىدۇ.

5ـ گۈل ئۈچۈن بۈلبۈل ھەمىشە جانىنى ئىسار ئەتەر،
ئاقىبەت بۈلبۈلنىڭ ھەم بىر خاردىن ئازارى بار.

بۈلبۈل گۈل ئۈچۈن دائىم جېنىنى پىدا قىلسىمۇ، ئاقىۋەتتە بۈلبۈلغىمۇ بىرەر تىكەندىن ئازار يەتمەي قالمايدۇ.

6ـ دانىشىڭغا بولما مەغرۇر، ئەي فۇلان ئىبنى فۇلان،
بۇ جەھان سەھىنىدە سەندەك يۈز تۈمەن ھۇشيارىي بار.

ئەي پالانىنىڭ ئوغلى پالانى، بىلىمىڭ ۋە ئەقلىڭگە مەغرۇرلانما، بۇ جاھانىنىڭ سەھىنىسىدە سەندەك يۈز تۈمەن ئەقىللىق بار.

7ـ سەن كۆڭۈلدىن ھەر زەمان باتىل خەيالىڭنى چىقار،
خەيرىيىەت ئەندىشە قىلغىل، ساھىبى ئەسرارى بار.

كۆڭلۈڭنى بۇزۇق خىياللاردىن ھەمىشە تازىلاپ تۇرغىن، ياخشىلىق قىلىشنى، پۈتكۈل سىر - ئەسرارلارنىڭ ساھىبى بارلىقىنى ئويلا.

كېچىك سەلىقە چۈشۈرگۈسى

8ـ ئەي زۇمۇررەد، بىر خۇدادىن ئۆزگەنى تۇتما ئۈمىد،
ھەقدىن ئۆزگە قايدا بارساڭ بىر بۇزۇق دېۋىارى بار.
- زۇمۇررەد.

ئەي زۇمۇررەد، بىر ئاللاھتىن باشقا ھېچكىمدىن ئۈمىد كۈتمە، ھەقتەئالادىن باشقا نەگىلا بارساڭ، بىر ۋەيرانىلىقتۇر.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەھزۇف
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلۇن
- ۷ - - - ۷ - - - ۷ - - - ۷ -

پىشرەۋ

1- ئەي گۈلۈم، ئەي سۈنبۈلۈم، ئەي سەۋسەنىم، ئەي ئەنبەرىم،
ئەي مەنىم نۇقلۇم يەنە ھەببىم، نەباتۇ شەكەرىم.
ئەي مېنىڭ گۈلۈم، سۈمبۈلۈم سەۋسىنىم، ئەي مېنىڭ ئىپار - ئەنبىرىم، مېغىزىم، ناۋات - شېكىرىم.

2- ئەي تەببىم، ئەي ھەببىم، ئەي جانىم، ئەي ھەمدەمىم،
ئەي رەفىيقىم، ئەي شەفىيقىم، ئەي بەگىم، ئەي دىلبەرىم.
ئەي تېۋىپىم، دوستۇم، جېنىم، ھەمدەمىم، ياريم، شەپقەتچىم، بېگىم، دىلبىرىم.

3- ئەي بەھاريم، ئەي نىگاريم، ئەي شىكاريم، شاھىدىم،
ئەي ھەريىفىم، ئەي زەريىفىم، ئەي شەريىفىم، سەرۋەريم.
ئەي باھاريم، نىگاريم، شىكاريم، گۈۋاھچىم، شېرىكىم، ئەقىللىقىم - زېرىكىم، شەرىپىم، يولباشچىم.

4- ئەي گۈلىستانىم، گۈلۈم، سەرۋى گۈلئەندامىم مەنىم
ساغەريم، شەمئى شەبىستانىم، مەلائىك مەنزەريم.
ئەي گۈلىستانىم، مېنىڭ سەرۋى قامەتلىك گۈزىلىم، شارابىم، تۈندىكى چىراغىم، پەرىشتە سۈيەتلىكىم.

5- ئەي رەياھىن، راھىمۇ روھى رەۋانىم لۇتف ئىلە،
سەرفەرازىم، سەركەشىم، شوخۇ سەئادەت ئەختەريم.
ئەي رەيھىنىم، يولۇم، روھلۇق جېنىم، مەرھەمەتلىكىم، ئۇلۇغۋاريم، غۇرۇرۇم، شوخ ياريم، بەخت يۇلتۇزۇم.

6- ئەي مەنىم خۇرشىدۇ ماھىم، ئەي چىراغىم، فايىزىم،
شوخى چەشم ئەلتافى شاھىم، ئەي مۇبارەك پەيكەريم.
ئەي مېنىڭ قۇياشىم، ئېيىم، چىرىغىم، پەيزىم، كۆزلىرى شوخ، مەرھەمەتلىك شاھىم، ئەي مۇبارەك گۈزىلىم.

پىشرەۋ چۈشۈرگىسى

7ـ ئىشقىڭ ئالدى ئەقلۇھۇشۇم، كۆڭلۈمى يەغمالادى،
سۆيلە ئاخىر، ئەي نەسىمى، جانۇ دىلدىن بىھتەرىم.
ـ نەسىمي.

ئەي جان ـ دىلدىنمۇ ئەزىز سۆيگىنىم، ئىشقىڭ نەسىمىنىڭ ئەقىل ـ ھۇشىنى يوقىتىپ، كۆڭلىنى تالان ـ تاراج قىلدى، سۆزلىسەڭچۇ، ئاخىر .

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەھزۇف
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلۇن
ـ ٧ ـ ـ ـ ٧ ـ ـ ـ ٧ ـ ـ ـ ٧ ـ

تەئكىد

1ـ سەنەمنى دەردىنى دەفتەر قىلىپ خەتكە بىتىپ بولماس،
ئانى ئەسرارىنى بىفەھىملەرگە شەرھ ئەتىپ بولماس.
سەنەمنىڭ دەردىنى يېزىپ تۈگەتكىلى بولمايدۇ؛ ئۇنىڭ سىرلىرىنى نادانلارغا چۈشەندۈرۈپ بولغىلى بولمايدۇ.

2ـ جۇدالىق خەنجىرى بىرلە يۈرەكىم چاك ـ چاك بولدى،
يۈرەك زەخمىن ئاچىپ بىدەردلەرغە كۆرسەتىپ بولماس.
جۇدالىق خەنجىرى يۈرىكىمنى تىلىم ـ تىلىم قىلىۋەتتى؛ يۈرەكتىكى بۇ جاراھەتلەرنى دەردسىزلەرگە كۆرسەتكىلى بولمايدۇ.

3ـ فەلەكنى ئەختەرىن قىلسا بولۇر دەرلەر ھىسابىنى،
يۈرەكىم زەخمىنى ھەرگىز ھىسابىنى بىلىپ بولماس.
« كۆكتىكى يۇلتۇزلارنىڭ ھېسابىنى بىلىش مۇمكىن » دېيىشىدۇ، لېكىن يۈرىكىمدىكى يارا ـ جاراھەتلەرنىڭ سانىنى ھېسابلىغىلى بولمايدۇ.

4 ـ ئەلەم تارتىپ، يۈرەك كۆيمەي، قارا كۆزدىن تۆكۈلمەس ياش،
قازاننى ئاستىغا ئوت ياقماغۇنچە قاينىتىپ بولماس.
قازاننىڭ ئاستىغا ئوت ياقمىغىچە قاينىمىغاندەك، دەرد ـ ئەلەم تارتىپ يۈرەك ئۆرتەنمىگىچە، قارا كۆزدىن ياش تۆكۈلمەيدۇ.

5ـ ھۇۋەيدا، ھەر ئىشىكىم بىمۇشەققەت بولماغاي ھاسىل،
مۇشەققەت تارتماغۇنچە يار ۋەسلىغە يەتىپ بولماس.

- هۇۋەيدا.

ئەي هۇۋەيدا، هەرقانداق ئىش جاپا - مۇشەققەتسىز ۋۇجۇدقا چىقمىغىنىدەك، مۇشەققەت تارتمىغىچە يار ۋەسلىگە يەتكىلى بولمايدۇ.

ۋەزىن ئايرىمىسى

بەھرى هەزەجى مۇسەممەنى سالىم

مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن

- - - v - - - v - - - v - - - v

داستان

بىرىنچى داستان

1- كەل غەربىجان، سەير ئەتەلى بىزلەر بۇ باغدا،
گۈللار كۆرسۇن بۇلبۇللارنىڭ تەماشاسىنى.
سەنىڭ ئۈچۈن ئەزىز جانىم بولسۇن سەدەقە،
كۆرگىل، سەنەم شەيدانىڭ تەماشاسىنى.

كەل غەربىجان، بىز بۇ باغدا سەيلە قىلايلى، گۈللەر بۇلبۇللارنىڭ تاماشاسىنى كۆرسۇن؛ سېنىڭ ئۈچۈن ئەزىز جېنىم سەدەقە بولسۇن، شەيدا ئاشىق سەنەمنىڭ تاماشاسىنى كۆرگىن.

2- ئول خۇدايىم ياراتتى جەننەتۈر رىزۋان،
بۇ دۇنيادا نىئمەتلەر بەردى مىڭ ئەلۋان،
لەيلى ئۈچۈن نەچە يىل يۈردى سەرگەردان،
مەجنۇن كۆرسۇن لەيلانىڭ تەماشاسىنى.

ئۇ ئاللاھ هۆرلەر جەننىتىنى ياراتتى، بۇ دۇنيادا ئىنسانلارغا مىڭ تۈرلۈك نېمەت بەردى؛ لەيلى ئۈچۈن نەچچە يىل سەرگەردان بولغان مەجنۇن ئەمدى لەيلىنىڭ تاماشاسىنى كۆرسۇن.

3- ئىشق ئوتى ئاشىقلارنى ئەيلەدى بەرباد،
ئاشىق - مەئشۇق ئوت ئىچرە قىلدى مىڭ فەرياد،
بىستۇن تاغلارنى قازدى ئول فەرھاد،
شىرىن كۆرسۇن فەرھادنىڭ تەماشاسىنى.

ئىشق ئوتى ئاشىقلارنى بەربات قىلدى، ئاشىق - مەشۇقلار ئىشق ئوت ئىچىدە مىڭ پەرياد قىلدى؛ ئۇ فەرھاد بىستۇن تاغلىرىنى قازغان ئىدى، ئەمدى شىرىن فەرھادنىڭ تاماشاسىنى كۆرسۇن.

4- ئول خۇدايىم ھەر كىمگە سالدى بىر سەۋدا،
مۇھەببەتنىڭ بازاردا تۇمەنمىڭ غەۋغا،
ئون ئىكى يىل ئاقتىلار دەريادا ئۈزرا،

ۋامىق كۆرسۈن ئۇزرانىڭ تەماشاسىنى.

ئۇ خۇدايىم ھەر كىمنىڭ بېشىغا بىر سەۋدا سالدى، ئىشق - مۇھەببەتنىڭ بازىرىدا تۇمەنمىڭ غوۋغا بار؛ ئۇزرا دەريادا ئون ئىككى يىل ئاققاندى، ئەمدى ۋامىق ئۇزرانىڭ تاماشاسىنى كۆرسۈن.

5- غەرىب - سەنەم قوشۇلدىلار باغدا جەمئ بولۇپ،
يۈرەكلەرى پارە - پارە، كۆزى نەم بولۇپ،
ئىكى ئاشىق بىر - بىرىگە يار ھەمدەم بولۇپ،
تاھىر كۆرسۈن زۇھرانىڭ تەماشاسىنى.
- « غەرىب - سەنەم » داستانىدىن.

غەرىب - سەنەم باغدا جەم بولۇپ بىر - بىرىگە قوشۇلدى، يۈرەكلىرى پارە - پارە، كۆزلىرى نەملەشكەن بۇ ئىككى ئاشىق بىر - بىرىگە يار ھەمدەم بولۇشتى. ئەمدى تاھىر زۇھرانىڭ تاماشاسىنى كۆرسۈن.

ئىككىنچى داستان

1- ئەي كۆڭۈل، يارنىڭ ۋەفاسى قالدىمۇ؟
قىلماغان جانغا جەفاسى قالدىمۇ؟
ئەي كۆڭۈل، يارنىڭ ۋاپاسى، جانغا سالمىغان جاپاسى يەنە قالدىمۇ؟

2- ئاتماغان سىنەمگە ئول پەيۋەستە قاش،
مىژگان ئوقى - قاشى ياسى قالدىمۇ؟
ئۇ قوشۇلما قاشنىڭ يۈرىكىمگە ئاتمىغان كىرپىك ئوقى، قېشىنىڭ ياسى قالدىمۇ؟

3- پارە بولغان كۆكسۈمە پەيكانىدىن،
قىلماغان يارنىڭ دەۋاسى قالدىمۇ؟
پارە - پارە بولغان يۈرىكىمگە يارنىڭ كىرپىك ئوقى بىلەن قىلمىغان داۋاسى قالدىمۇ؟

4- ئۆرتەنسەپ ھەجرىدە كۆل بولماق بىلە،
جانۇ كۆڭلۈمنىڭ سەفاسى قالدىمۇ؟
يارنىڭ جۇدالىقىدا ئۆرتىنىپ، كۆيۈپ كۆل بولغان جان - دىلىمنىڭ ساپاسى قالدىمۇ؟

5- جان فىدا قىلدىڭ دەر ئەردىڭ، ئەي كۆڭۈل،
بولماغان جانان فىداسى قالدىمۇ؟
ئەي كۆڭۈل، « جېنىڭنى پىدا قىلمۇەتتىڭ » دەيتتىڭ، ئۇنىڭدىن باشقا زادى جانانغا پىدا قىلمىغان نەرسەمۇ قالدىمۇ؟

6- يار كويىدا قەلەندەر بولغالى
مەندىن ئۆزگە بىنەۋاسى قالدىمۇ؟
يارنىڭ كوچىسىدا قەلەندەر بولۇشقا مەندىن باشقا يوقسۇلى قالدىمۇ؟

7- يار ھەجرىدە نىيازىي ئۆرتەنىپ،
تارتماغان جەبرۇ جەفاسى قالدىمۇ؟
يارنىڭ جۇدالىقىدا ئۆرتەنگەن نىيازىينىڭ تارتمىغان جەبىر - جاپاسى يەنە قالدىمۇ؟

* * * *

8- ئەي كۆڭۈل، يارنىڭ ۋەفاسى قالدىمۇ؟
قىلماغان جانغا جەفاسى قالدىمۇ؟
- نىيازىي.
ئەي كۆڭۈل، يارنىڭ ۋاپاسى، جانغا سالمىغان جاپاسى قالدىمۇ؟

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەددەسى مەھزۇف
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلۇن
- v - - - v - - - v -

ئۇچىنچى داستان

1- ئۇستى قارلىق ئاپئاق تاغلار،
ئەھۋالىمنى كۆردۈڭلارمۇ؟
دۇشمەنلەرگە بەندە بولۇپ،
قالغانىمنى كۆردۈڭلارمۇ؟
ئۇستى ئاپئاق قار بىلەن پۈركەنگەن تاغلار، ئەھۋالىمنى كۆردۈڭلارمۇ؟ دۇشمەنلەرگە قۇل بولۇپ قالغانلىقىمنى كۆردۈڭلارمۇ؟

2- نەزەر ئەيلەڭ كۆز ياشىمغا،
ھېچكىم كەلمەيدۇر قاشىمغا،
قامچى ياغىپ بۇ باشىمغا،
تۇرغانىمنى كۆردۈڭلارمۇ؟
كۆز يېشىمغا نەزەر سېلىڭ، ھېچكىم قېشىمغا كەلمەيدۇ: يېشىمغا قامچا يېغىپ تۇرغانلىقىمنى كۆردۈڭلارمۇ؟

3- قىرق يىگىتىم بارچە قالىپ،

ئۆزۈمنى مەن غەمگە سالىمپ،
ئەھمەد بەگنى بىللە ئالىمپ،
كەلگەنىمنى كۆردۈڭلارمۇ؟

قىرىق يىگىتىمنىڭ ھەممىسىنى قالدۇرۇپ، ئۆزۈمنى غەم - ئەندىشىگە سېلىپ، ئەھمەد بەگنى بىللە ئېلىپ كەلگەنلىكىمنى كۆردۈڭلارمۇ؟

4- بەندە بولدۇم، شۇل ئىرادە،
قالدىم تۇمەن مىڭ بەلادە،
دۈشمەن ئاتلىق، مەن فىيادە،
يۈرگەنىمنى كۆردۈڭلارمۇ؟

ئاللاھ ئىرادىسى بىلەن قۇل بولۇپ قالدىم، تۇمەنمىڭ بالا - قازاغا يولۇقتۇم؛ دۈشمەن ئاتلىق، مەن پىيادە كېتىۋاتقىنىمنى كۆردۈڭلارمۇ؟

5- يۈسۈف بەگ دەر: سىينەم داغلاپ،
ئەرمانىم كۆپ، مۇندا يىغلاپ،
ئات ئالدىدا قولۇم باغلاپ،
ماڭغانىمنى كۆردۈڭلارمۇ؟
- « يۈسۈف ۋە ئەھمەد » داستانىدىن.

يۈسۈپ بەگ ئېيتىدۇكى: « يۈرىكىم كاۋاپتەك داغلانماقتا، ئارزۇيۇم كۆپ، ئەمما مەن بۇ يەردە يىغلاپلا يۈرىمەن؛ ئاتلىق دۈشمەننىڭ ئالدىدا، قولۇم باغلاقلىق كېتىۋاتقىنىمنى كۆردۈڭلارمۇ؟»

تۆرتىنچى داستان

1- فەلەك ئاشۇبىدىن كىم مەن كەبى زارۇ نىزار ئولغاي،
جەھان زۇلمى، ئۇلۇس بىدادىدىن بىئىنتىبار ئولغاي.

پەلەكنىڭ غوۋغاسىدىن، جاھاننىڭ زۇلمىدىن، كىشىلەرنىڭ ئادالەتسىزلىكىدىن كىممۇ مەندەك خار - زار بولسۇن؟

2- زىھى ئازادەئىيمەن ئىشق ئارا مەجنۇن ئەمەس ھەمراھ،
نە مەندە خانۇمانۇ نە ماڭا يارۇ دىيار ئولغاي.

نېمە دېگەن ئازاد ئادەمەنكى، ئاشىقلىقتا مەجنۇنمۇ ماڭا تەڭلىشەلمەيدۇ، مەندە نە ئۆي - جاي، نە يار، ياكى دىيار بولسۇن؟

3- جەھان ئەھلىدىن ئەتمەك مۇددەئا مېھرۇ ۋەفا رەسمىن،
دەمەكتۇر مېھرى زەھرىدىن ھەياتىم ئۈستۈۋار ئولغاي.

جاھان ئەھلىدىن مېھىر - ۋاپا كۈتۈش، «ھاياتىم مۇھەببەت زەھىرى بىلەن مۇستەھكەملەنسۇن» دېگەنلىكتۇر.

4ـ فەنا دەشتى ساری تۇشمىش سەبۇرىي، دوستلار زىنھار،
دەمەڭكىم ئىختىيار ئەتمىش، ئاڭا نە ئىختىيار ئولغاي.
ـ سەبورىي.

دوستلار، سەبۇرىينى ھەرگىزمۇ زاھىدلىق چۆلىگە قاراپ مېڭىشنى ئۆزى خاھلاپتۇ، دەپ قالماڭلار، ئۇنىڭدا نەدە ئىختىيارلىق بولسۇنكى!

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھری ھەزەجی مۇسەممەنی سالىم
مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن
- - - v - - - v - - - v - - - v

مەشرەب

بىرىنچى مەشرەب

بىرىنچى ئاھاڭ

1ـ سەنسىز دەمى ئەي شوخی جەھان، كۆزلەری جادۇ،
ھەر ئاھىم ئەرۇر چەرخی بەيابانىدا ئاھۇ.

ئەي جاھاننىڭ شوخی، جادۇ كۆزلۈكۈم، سەنسىز تارتقان ھەر بىر ئاھىم پەلەك بايا‌ۋانىدىكی كېيىككە ئوخشايدۇ.

2ـ مەن سەرۋی قەدد ئارزۇسىنی ئەيلەپ چەكەدۇرمەن،
قۇمری نە ئۈچۈن چەككۈسی سەرۋ ئۈستىدە گۈگۈ.

مەنغۇ سەرۋی قامەتكە ئېرىشىش ئارزۇسىدا نالە ـ پەرياد چېكىۋاتسەمەن، پاختەك ئۆزی سەرۋی دەرىخىنىڭ ئۈستىدە ئولتۇرۇپمۇ، يەنە نېمە ئۈچۈن « گۈگۈ ـ گۈ » دەپ پىغان چېكىدىغاندۇ؟

3ـ دانالار ئىلە ئۆتكەرۇ ئۇمرۇڭنی خۇش ئۆتكەر،
قىلغۇسی دىماغىڭنی مۇئەتتەر گۈلی خۇشبۇ.

دانالار بىلەن ئۆتىدىغان ئۆمرۇڭنی خوشال ئۆتكۈزگىنكی، خۇشبۇي گۈلنىڭ ھىدی دىماقىڭنی خۇش بۇي قىلغۇسی.

4ـ يۈزىنی ئاچىپ، قىلغۇسی يەلدايىنی گۈندۈز،
سۇنبۇل ساچار ئافاقغا ئاچسا خەمی گىيسۇ.

ئۇ گۈزەل يۈزىنی ئاچسا، يەلدا كېچىسىنی كۈندۈزگە ئايلاندۇرىدۇ؛ ئەگەر چېچىنىڭ تۈگۈچلىرىنی يەشسە، جاھاننی سۇمبۇل ھىدىغا پۈركىيدۇ.

5ـ مەشھۇربي، جەفا بىر ـ بىرىگە سۇھبەتى ناجىنس،
دەۋرىخ ئىچىدە كۆيگۈسى خۇشخۇ ئىلە بەدخۇد.
ـ مەشھۇربي.

مەشھۇربي، نىجىسلار بىلەن ھەمسۆھبەت بولۇش خۇددى دوزاختا خۇشخۇي بىلەن بەدخۇي بىللە كۆيگەندەك بىر ـ بىرىگە جاپا سالغانلىقتۇر.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى مۇجتەسسى مۇسەممەنى ئەخرەب مەكفۇفى مەھزۇف
مەفئۇلۇ مەفائىيلۇ مەفائىيلۇ فەئۇلۇن
ـ ـ v v ـ ـ v v ـ ـ v v ـ ـ

ئىككىنچى ئاھاڭ

1ـ ئەي نۇرى دىلۇدىيدە، دىيدارىڭا مۇشتاقمەن،
ۋاي يارى پىسەندىيدە، دىيدارىڭا مۇشتاقمەن.
ئەي كۆڭلۈم ۋە كۆزۈمنىڭ نۇرى، دىدارىڭغا ئىنتىزارمەن، ئەي ئارزۇلۇق يار، دىدارىڭغا تەقەززامەن.

2ـ ئەي ماھى پەرى پەيكەر، ۋاي ھۇرى مەلەك مەنزەر،
ئەي لەئلى لەبى شەكەر، دىيدارىڭا مۇشتاقمەن.
ئەي پەرى سۇرەتلىك ئاي يۈزلۈكۈم، ئەي مالائىكە سۇپەتلىكىم، ئەي لەۋۈى شېكەردىن شېرىن يار، دىدارىڭغا ئىنتىزارمەن.

3ـ ئەي دىلبەرى دىلدارىم، سەنسەن ئەبەدىي جانىم،
ۋاي يارى ۋەفادارىم، دىيدارىڭا مۇشتاقمەن.
ئەي كۆڭۈلنى تارتقۇچى دىلدارىم، سەن مېنىڭ مەڭگۈلۈك ھاياتىم؛ ۋاي، ۋاپادار يارىم، دىدارىڭغا ئىنتىزارمەن.

4ـ ئەي دىلبەرى سىيمىن تەن، سەن جانۇ نەسىمىي تەن،
ئەي سەرۇى گۈلى گۈلشەن، دىيدارىڭا مۇشتاقمەن.
ـ نەسىمىي.

ئەي كۆمۈش تەنلىكىم، ئەي سەرۇى قامەتلىكىم، گۈلشەندىكى گۈلۈم، نەسىمىينىڭ تېنىگە جان بولغان دىلبىرىم، دىدارىڭغا ئىنتىزارمەن.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى ھەزەجى مۇسەممەنى ئەخرەب
مەفئۇلۇ مەفائىيلۇن مەفئۇلۇ مەفائىيلۇن
ـ ـ ـ v v ـ ـ ـ ـ ـ v v ـ ـ

ئۇچىنچى ئاھاڭ

1 ـ كىمكى ئول گۈلچىھرەنى ئۆزىگە مىھمان ئەيلەدى،
ئۆزىنى ئىسكەندەرۇ جەمشىدى دەۋران ئەيلەدى.

كىمكى ئۇ گۈل چېھرىلىكنى ئۆزىگە مېھمان قىلالىسا، ئۆزىنى دەۋرىنىڭ ئىسكەندەرى ۋە جەمشىدى دەپ بىلسە بولىدۇ.

2 ـ تا كەمەندى زۇلف ئىلە كۆڭلۈم قۇشىنى قىلدى سەيد ،
يۈرەكسىمنى ئۆرتەدى، باغرىمنى بىرىيان ئەيلەدى.

ئۇ كۆڭلۈم قۇشىنى چېچىنىڭ توزىقىغا ئىلىندۈرۈپ مېنى ئۇۋلىۋاتقاندىن ببرى، يۈرىكىمنى ئۆرتەپ، باغرىمنى كاۋاپ قىلىۋەتتى.

3 ـ فۇرقەتۇ ھىجرانىغا ئول دىلبەرى سىيمىن بەدەن،
كۆزلەرىمنى ياشىنى لەئلى بەدەخشان ئەيلەدى.

ئۇ كۈمۈش تەنلىك دىلبەر پىراق ۋە جۇدالىقى ئارقىلىق، كۆز يېشىمنى بەدەخشانىنىڭ ياقۇتىدەك قانغا ئايلاندۇرىۋەتتى.

4 ـ ئول خۇداۋەندىكى باردۇر خالىقى كەۋنۇ مەكان،
تىشلارىنى گەۋھەرۇ لەئلىنى مەرجان ئەيلەدى.

كائىناتنى يارالتقان ئاللاھ ئۇنىڭ چىشلىرىنى گۆھەردىن، لېۋىنى مارجاندىن قىلىپ يارىتىپتۇ.

5 ـ ئۆزىنى قىلدى جەھاندا تۇرفە بىر شۇھرەتنەما،
تا سەنىڭ ۋەسفىڭ قەلەندەر ئەلگە داستان ئەيلەدى.
ـ قەلەندەر.

قەلەندەر سېنى تەرىپلەپ ئەلگە داستان قىلىۋەتكەندىن بۇيان، دۇنيادىكى ئاجايىپ بىر شۆھرەتنەما (شۆھرەت كۆرسەتكۈچ) بولۇپ قالدى.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەھزۇف
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلۇن
ـ ۷ ـ ـ ـ ۷ ـ ـ ـ ۷ ـ ـ ـ ۷ ـ

ئىككىنچى مەشرەپ

بىرىنچى ئاھاڭ

1ـ ۋۇجۇدۇم كاھىنى كۈل قىلدى تابى بەرقى رۇخسارى،
ساۋۇرسا دۇدى ئاھىمنى ھەۋايى شۇئلە دىيدارى.
ئۇنىڭ دىدارىنىڭ يالقۇنى ئاھىم تۈتۈنىنى ھاۋاغا سورىغان بولسا، رۇخسارىدىن چاقنىغان چاقماق ئوتى ۋۇجۇدۇم سامىنىنى كۈل قىلدى.

2ـ ئەگەر شەۋقۇم تەزەرۋى رەنگلەر كۆرگۈزسە تاڭ كۆرمە،
كى رەنگىن جىلۋىلەر كۆرگۈزدىكىم تاۋۇس رەقتارى.
ئەگەر ئىشتىياقىمنىڭ قىرغاۋۇلى جىلۋە قىلسا ئەجەپلەنمە، چۈنكى توزمۇ ئۆزىنىڭ چىرايلىق يۈرۈشلىرى بىلەن جىلۋە قىلىدۇ ـ غۇ.

3ـ ئەگەر كۆزۈم مەنىڭ گۈل رەنگى بولسا، ھەيرەتى يوقدۇر،
سالىپدۇر جىلۋە ئەكسىن گۈلئۈزارى، جامە گۈلنارى.
ئەگەر كۆزۈم گۈل رەڭگىدە كۆرۈنسە، ئۇنىڭغا ھەيران قېلىشنىڭ ھاجىتى يوق. چۈنكى كۆزۈمدە گۈلدەك جامالنىڭ، گۈلرەڭلىك كىيىمنىڭ ئەكسى جىلۋىلەنگەندۇر .

4ـ بار ئەسھابى نەزەر سۈرەتكە بولماسلار نەزەر بەندكىم،
تاۋۇق باشىدا بار تاجى، چەبىن باشىدا دەستارى.
توخۇنىڭ بېشىدا تاجىسى ، چۈننىڭ بېشىدا سەللىسى بولىدۇ. لېكىن يىراقنى كۆرەر زاتلار شەكىلگە، تاشقى كۆرۈنۈشكىلا قاراپ ئىش كۆرمەيدۇ.

5ـ نەۋائىيدىن كەيىن مەشھۇرىي شىئىرىنى ئوقۇماس كىم،
بۇ بازار ئىچرە باردۇر ھەر مەتائىغا خەرىدارى.
ـ مەشھۇرىي.
كىشىلەر نەۋائىينىڭكىدىن كېيىن مەشھۇرىي شېئىرلىرىنى ئوقىماي قالارمۇ؟ بۇ بازاردا ھەر قانداق مالنىڭ ئۆزىگە لايىق خېرىدارى بار ـ دە.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى ھەزەجى مۇسەممەنى سالىم
مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن
ـ ـ ـ v ـ ـ ـ v ـ ـ ـ v ـ ـ ـ v

1- ئەرزىمنى ئايتاي، شاھىم ئىشىتكىل،
مىسكىن گەدامەن،دادىمغا يەتكىل.
شاھىم ئەرزىمنى ئاڭلا، مەندەك مىسكىن گادايىنىڭ دادىغە يەت.

2- قىلساڭ يىراقراق مۇندا ئۆزۈڭدىن،
ۋەسلىڭ ساربغا ئاندا ياۋۇتكىل.
بۇرۇندا ئۆزۈڭدىن يىراقلاشتۇرغان بولساڭمۇ، ئەمدى ۋەسلىڭگە يېقىنلاشتۇر.

3- سەندىن ئايرىغان دۇنيايى مەككار،
كۆڭلۈمنى ئاندىن ئەمدى ساۋۇتكىل.
مەككار دۇنيا مېنى سەندىن ئايرىۋەتكەنىدى، شۇڭا ئەمدى ئۇنىڭدىن كۆڭلۈمنى سوغۇتقىن.

4- سەندىن بۆلەكنى ھەرگىز دەمەسمەن،
ۋەللاھۇ، بىللاھ سۆزۈمگە بىتكىل.
سەندىن ئۆزگىنى ھەرگىز سۆيمەيمەن، ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، سۆزۈمگە ئىشەنگىن!

5- مېھمانىڭ ئولدى بۇ تۇن ھۇۋەيدا،
كۆڭلىنى ئاۋلاپ ياخشى كۈزەتكىل.
- ھۇۋەيدا.
بۇ كېچە ھۇۋەيدا سېنىڭ مېھمىنىڭ بولدى، ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئووڭلاپ، ياخشى كۈتۈۋالغىن .

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى مۇتەقارىبى مۇسەممەنى ئەسلەم
فەئلۇن فەئۇلۇن فەئلۇن فەئۇلۇن
- - V - - - - V - -

ئوششاق مۇقاملىنىڭ تېكىست ئالاھىدىلىكلىرى

ئوششاق مۇقامى تېكىستى ئۈستىدىمۇ، «ئومۇمىيەتلىك ئالاھىدىلىكلەر» ۋە «خاس ئالاھىدىلىكلەر» دېگەن ماۋزۇ ئاستىدا قىسقىچە مۇلاھىزە يۈرگۈزۈپ ئۆتىمىز:

ئومۇمىيەتلىك ئالاھىدىلىكلەر

ئوششاق مۇقامى تېكىستلىرىنى ئون ئىككى مۇقام ئىچىدىكى باشقا مۇقاملارنىڭ تېكىستلىرى بىلەن سېلىشتۇرغاندا، ئومۇمىيەت جەھەتتىن تۆۋەندىكىدەك مۇھىم ئالاھىدىلىكلەرگە ئىگە ئىكەنلىكى كۆرۈلىدۇ:

بىرىنچى. ئوششاق مۇقامى تېكىستلىرى « چوڭ نەغمە » قىسمى 202 مىسرا، « داستان » قىسمى تۆرت داستان 62 مىسرا ۋە « مەشرەب » قىسمى ئىككى مەشرەب 48 مىسرا بولۇپ، جەمئىي 312 مىسرا شېئىردىن تەركىب تاپقان بولۇپ، ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامىنىڭ ئىچىدە، تېكىست ھەجمى جەھەتتە 4- ئورۇندا تۇرىدۇ.

ئىككىنچى. ئوششاق مۇقامى تېكىستلىرى ئۇچۇن، نەۋائىي (تۆرت غەزەل)، ھۇۋەيدا (ئىككى غەزەل)، مەشھۇرىي (ئىككى غەزەل)، نەسىمىي (ئىككى غەزەل)، قەلەندەر (ئىككى غەزەل)، زەلىلى (بىر غەزەل)، مەشرەب (بىر غەزەل)، سەبۇرى (بىر غەزەل)، ۋەفائىي (بىر غەزەل)، مىسكىين (بىر غەزەل)، ھافىز خارەزمىي (بىر غەزەل)، نىيازى (بىر غەزەل) ۋە زۇمۇررەد (بىر غەزەل) بولۇپ، جەمئىي 13 شائىرنىڭ 20 پارچە غەزىلى بېرىلگەن. مەزكۇر 20 غەزەلنىڭ 4 دانىسىنى ئەلىشىر نەۋائىينىڭ غەزەللىرى تەشكىل قىلغان. نەۋائىيدىن قالسا، ھۇۋەيدا، مەشھۇرىي، نەسىمىي ۋە شائىر قەلەندەر بولۇپ تۆرت كلاسسىكنىڭ ئىككىدىن غەزىلى ئورۇن ئالغان.

ئۇچىنچى. ئوششاق مۇقامىنىڭ « داستان » قىسمى جەمئىي تۆرت داستاندىن تەشكىل تاپقان بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئىچىدە، بىرىنچى داستاننىڭ تېكىستى "كەل غەربىجان سەير ئەتەلى بىزلەر بۇ باغدا، گۈللار كۆرسۇن بۇلبۇللارنىڭ تەماشاسىنى" بېيىتى بىلەن باشلىنىدىغان "غەرىب ۋە سەنەم" داستاننىڭ بەش كۇپلىت جەمئىي يىگىرمە مىسرالىق پارچىسىدىن؛ ئىككىنچى داستاننىڭ تېكىستى شائىر نىيازىينىڭ "ئەي كۆڭۈل يارنىڭ ۋەفاسى قالدىمۇ، قىلماغان جانغا جەفاسى قالدىمۇ" بېيىتى بىلەن باشلىنىدىغان يەتتە بېيىتلىك بىر غەزىلدىن؛ ئۇچىنچى داستاننىڭ تېكىستى "ئۇستى قارلىق ئاپئاق تاغلار ئەھۋالىمنى كۆردۈڭلارمۇ، دۇشمەنلەرگە بەندە بولۇپ قالغانمىنى كۆردۈڭلارمۇ" مىسرالىرى بىلەن باشلىنىدىغان "يۈسۇف ۋە ئەھمەد" داستاننىڭ جەمئىي يىگىرمە مىسرالىق بىر پارچىسىدىن؛ تۆرتىنچى داستاننىڭ تېكىستى بولسا، شائىر سەبۇرىينىڭ "قەلەك ئاشۇبىدىن كىم مەن كەبى زارۇ نىزار بولغاي" مىسراسى بىلەن باشلىنىدىغان تۆرت بېيىتلىك بىر غەزىلدىن تەركىب تاپقان.

تۆرتىنچى. ئوششاق مۇقامىنىڭ « مەشرەب » قىسمى ئىككى مەشرەبتىن تەشكىل تاپقان بولۇپ، ئۇلارنىڭ تېكىستلىرى كلاسسىك شائىرلىرىمىزدىن مەشھۇرىي، نەسىمىي، قەلەندەر ۋە ھۇۋەيدالارنىڭ يازما ئەدەبىياتقا خاس بولغان غەزەللىرىدىن تەركىب تاپقاندۇر. يەنى بىرىنچى مەشرەبنىڭ تېكىستى شائىر مەشھۇرىينىڭ "سەنسىز دەمى ئەي شوخى جەھان كۆزلەرى جادۇ، ھەر ئاھىم ئەرۇر چەرخى بەيابانىدا ئاھۇ" بېيىتى بىلەن باشلىنىدىغان بەش بېيىتلىك بىر غەزىلى

بىلەن شائىر نەسىيمىنىڭ "ئەي نۇرى دىلۇ دىيدە دىداربىگە مۇشتاقمەن" مىسراسى بىلەن باشلىنىدىغان تۆرت بەيىتلىك بىر غەزىلى ۋە شائىر قەلەندەرنىڭ "كىمكى ئول گۈلچىھرەنى ئۆزىگە مېھمان ئەيلەدى، ئۆزىنى ئىسكەندەرۇ جەمشىدى دەۋران ئەيلەدى" بەيىتى بىلەن باشلىنىدىغان بەش بەيىتلىك بىر غەزىلى بولۇپ، جەمئىي ئۈچ شائىرنىڭ ئۈچ دانە گۈزەللىرىدىن تەركىب تاپقان. ئىككىنچى مەشرەبنىڭ تېكىستى بولسا، شائىر مەشھۇرىنىڭ "ۋۇجۇدۇم كاھىنى كۈل قىلدى تابى بەرقى رۇخسار" مىسراسى بىلەن باشلىنىدىغان بەش بەيىتلىك بىر غەزىلى بىلەن شائىر ھۈۋەيدانىڭ "ئەرزىمنى ئايتاي شاھىم ئىشتىكىل، مىسكىن گەدامەن دەردىمغە يەتكىل" بەيىتى بىلەن باشلىنىدىغان بەش بەيىتلىك لەۋەن بىر غەزىلدىن تەركىب تاپقان.

بەشىنچى. ئوششاق مۇقامنىڭ "جۈلا" بۆلىكى ئۇيغۇر ئەل ئىچى ئەدەبىياتىغا ئائىت بولغان مەشھۇر "تاھىر ۋە زۇھرا" داستانىنىڭ "قىرق گۈن بولدى ئى يارىم ۋەسلىگدىن جۇدادۇرمەن، ۋەسلىگدىن جۇدا بولغاچ غەمگە مۇبتىلادۇرمەن" بەيىتى بىلەن باشلىنىدىغان بەش بەيىت جەمئىي ئون مىسرالىق بىر پارچىسىدىن تەركىب تاپقان بولۇپ، بۇ مىسرالاردا، مەزكۇر داستانىنىڭ بەيىت قۇرۇلمىسى جەھەتتىكى ئۆزگىچىلىكى ئالاھىدە گەۋدىلىنىپ تۇرىدۇ.

خاس ئالاھىدىلىكلار

سەككىزىنچى مۇقام ئوششاق مۇقامى تېكىستلىرىمۇ باشقا مۇقام تېكىستلىرىگە ئوخشاشلا ئوتتۇرا قەدىم زامان ئاتاقلىق شائىرلىرىمىز يازغان كلاسسىك يازما شېئىرلار بىلەن ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىغا مەنسۇپ بولغان قوشاقلار ۋە خەلق داستانلىرىدىن تەركىب تاپقان. خاس ئالاھىدىلىكلەر دېگىنىمىزدە، ھەر قايسى كلاسسىكلار شېئىرلىرىنىڭ ئۆزگىچە خۇسۇسىيەتلىرى ۋە خەلق قوشاقلىرى ۋە داستانلىرىدا گەۋدىلىنىپ تۇرىدىغان خاسلىقلارنى كۆزدە تۇتىمىز. بۇ پاراگرافتا، كلاسسىكلىرىمىزدىن ھۈۋەيدا، قەلەندەر ۋە زەلىلىيەلەرنىڭ غەزەللىرى ئۈستىدە نۇقتىلىق توختىلىمىز.

بىرىنچى. شائىر ھۈۋەيدانىڭ مەزكۇر ئوششاق مۇقامى تېكىستلىكىنىڭ «تەئكىد» بۆلىكىدە تەرەننۇم قىلىنىپ كەلگەن « سەنەمنى دەردىنى دەفتەر قىلىپ خەتكە بىتىپ بولماس» مىسراسى بىلەن باشلىنىدىغان بەش بەيىتلىك غەزىلدە، ئىشق-مۇھەببەت مەيدانىدا ساقلانغىلى بولمايدىغان ۋە مۇھەببەت ئەھلى بولمىغان ئادەملەر بولسا، تازا ئوبدان چۈشىنىپ كېتەلمەيدىغان بەزى رېئال مەسىلىلەر گۈزەل شېئىرىي تىل بىلەن يارقىن ئىپادىلەنگەن. بىرلىكتە قاراپ باقايلى:

1 ـ سەنەمنى دەردىنى دەفتەر قىلىپ خەتكە بىتىپ بولماس،

ئانى ئەسرارىنى بىغەمىلەرگە شەرھ ئەتىپ بولماس.

يېشىمى: سەنەمنىڭ دەردىنى يېزىپ تۈگەتكىلى بولمايدۇ؛ ئۇنىڭ سىرلىرىنى نادانلارغا چۈشەندۈرۈپ بولغىلى بولمايدۇ.

شەرھ: سەن بىر گۈزەلگە كۆيگەن ئىكەنسەن، ئۇنىڭ ئۆزىگە تايىن دەردى بولىدۇكى، ئۇ سەنەمنىڭ كۆيۈك ئوتى ساڭا ئېلىپ كەلگەن دەردلەرنى «كېيىن ھېسابلىشىپ ئالارمەن» دەپ، بىرەر دەپتەرگە يېزىپ ـ خەتلەپ قويغىلى بولمايدۇ. ئەلەملىك يېرى شۇكى، بۇ دەردلەرنىڭ ئۇجۇر- بۇجۇرلىرىنى مۇھەببەتنىڭ نائەھلىلىرىگە چۈشەندۈرۈپمۇ بولمايدۇ تېخى.

2ـ جۈدالىق خەنجەرى بىرلە يۈرەكىم چاك ـ چاك بولدى،
يۈرەك زەخمىن ئاچىپ بىدەردلەرغە كۆرسەتىپ بولماس.

جۈدالىق خەنجىرى يۈرىكىمنى تىلىم ـ تىلىم قىلىۋەتتى؛ يۈرەكتىكى بۇ جاراھەتلەرنى دەردسىزلەرگە كۆرسەتكىلى بولمايدۇ.

شەرھ: ۋىسالىنىڭ دۈشمىنى بولغان ھىجران خەنجىرى يۈرىكىمنى يېرىپ تىلىم ـ تىلىم قىلىۋەتتى؛ يۈرەكتىكى بۇ جاراھەتلەرنى مۇنداق گىرىپتارلىققا دۇچار بولۇپ باقمىغانلارغا كۆرسەتكىلى بولمايدۇ دېسۇنا.

3ـ فەلەكنى ئەختەرىن قىلسا بولۇر دەرلەر ھىسابىنى،
يۈرەكىم زەخمىنى ھەرگىز ھىسابىنى بىلىپ بولماس.

« كۆكتىكى يۇلتۇزلارنىڭ ھېسابىنى بىلىش مۇمكىن » دېيىشىدۇ، لېكىن يۈرىكىمدىكى يارا ـ جاراھەتلەرنىڭ سانىنى ھېسابلىغىلى بولمايدۇ.

شەرھ: ئېيتىشلارغا قارىغاندا، ئاسماندىكى يۇلتۇزلارنىڭ سانىنى بىلگىلى بولۇرمىش. بىراق، مېنىڭ يۈرىكىمدىكى جاراھەت ئىزلىرىنىڭ سانىنى ھەرگىزمۇ ساناپ تۈگەتكىلى بولمايدۇ جۇمۇ.

4ـ ئەلەم تارتىپ، يۈرەك كۆيمەي، قارا كۆزدىن تۆكۈلمەس ياش،
قازاننى ئاستىغا ئوت ياقماغۇنچە قاينىتىپ بولماس.

قازاننىڭ ئاستىغا ئوت ياقمىغىچە قاينىمىغاندەك، دەرد ـ ئەلەم تارتىپ يۈرەك ئۆرتەنمىگىچە، قارا كۆزدىن ياش تۆكۈلمەيدۇ.

شەرھ: قازاننىڭ ئاستىغا ئوت ياققاندىلا، ئاندىن ئۇ پوروقلاپ قاينايدۇ. خۇددى شۇنىڭغا ئوخشاشلا، كۆيۈك ئوتى يۈرەكنى بولۇشىغا داغلىغان چاغدىلا، ئاندىن قارا كۆزدىن بۇلدۇقلاپ ياش چىقىدۇ ـ دە!

5ـ ھۇۋەيدا، ھەر ئىشىكىم بىمۇشەققەت بولماغاي ھاسىل،
مۇشەققەت تارتماغۇنچە يار ۋەسلىغە يەتىپ بولماس.

ئەي ھۇۋەيدا، ھەرقانداق ئىش جاپا ـ مۇشەققەتسىز ۋۇجۇدقا چىقمىغىنىدەك، مۇشەققەت تارتمىغىچە يار ۋەسلىگە يەتكىلى بولمايدۇ.

شەرھ: ئى، ھۇۋەيدا ئاخۇن! «جاپاسىز ھالاۋەت يوق، زەخمەتسىز رەخمەت». ھالبۇكى، مۇشەققەت تارتماي تۇرۇپ، ئىشق ئازابىنى چەكمەي تۇرۇپ، يارنىڭ ۋىسالىغا يەتكىلى بولمايدۇ جۇمۇ!

ئىككىنچى. شائىر ھۇۋەيدانىڭ مەزكۇر ئوششاق مۇقامى تېكىستلىكىنىڭ «مەشرەب» بۆلىكىدە تەرەننۇم قىلىنىپ كەلگەن « ئەرزىمنى ئايتاي، شاھىم ئىشتىكىل » مىسراسى بىلەن باشلىنىدىغان بەش بېيىتلىك غەزىلىدە، بىر ساپدىل، ساددا ئاشىقنىڭ ئۆز مەشۇقەسىگە يېلىنىپ تۇرۇپ ئېيتقان يۈرەك سۆزلىرى يېپقا تىزىلغان مەرۋايىتتەك چىرايلىق بايان قىلىنغان. ئىشەنمىسەك، بىللە ئوقۇپ باقايلى:

1ـ ئەرزىمنى ئايتاي، شاھىم ئىشتىكىل،
مىسكىن گەدامەن، دادىمغا يەتكىل.

شاھىم ئەرزىمنى ئاڭلا، مەندەك مىسكىن گادايىنىڭ دادىغە يەت.

شەرھ: ئى، گۈزەل يار! سەن مېنىڭ سۇلتانىمسەن، شاھىمسەن. مەن بولسام، سېنىڭ مۇھەببىتىڭنىڭ تىلەمچىلىكىنى قىلىپ يۈرگەن بىر گاداي - تىلەمچىڭ مەن. نېمە بولىدۇ، ئۇنداق قىلماي گېپىمگە قۇلاق سېلىپ قوي، دادىمغا يېتىپ قويغىن!

2- قىلساڭ يىراقراق مۇندا ئۆزۈڭدىن،
ۋەسلىڭ ساربغا ئاندا ياۋۇتكىل.
بۇرۇندا ئۆزۈڭدىن يىراقلاشتۇرغان بولساڭمۇ، ئەمدى ۋەسلىڭگە يېقىنلاشتۇر.

شەرھ: يول يىراقى بولسىمۇ، كۆڭۈل يىراقى بولمىسۇن ئى، مەشۇقەم! ئۆزۈڭدىن يىراقلاشتۇرساڭمۇ، كۆڭلۈڭنى ماڭا بەرگىن - دە، مېنى ۋىسالىڭ تامان يېقىنلاشتۇرغىن

3- سەندىن ئايىرغان دۇنيايى مەككار،
كۆڭلۈمنى ئاندىن ئەمدى ساۋۇتكىل.
مەككار دۇنيا مېنى سەندىن ئايرىۋەتكەنىدى، شۇڭا ئەمدى ئۇنىڭدىن كۆڭلۈمنى سوغۇتقىن.
شەرھ: سەندىن مېنى ئۇزاقلاشتۇرۇۋەتكىنى باشقا بىرسى ئەمەس، دەل شۇ مەككار دۇنيادۇر. ھالبۇكى، ئەمدى، بۇ مەككار دۇنيادىن ۋە ئۇنىڭ ۋەسۋەسىلىك ئىشلىرىدىن مېنىڭ كۆڭلۈمنى مۇتلەق سوغۇتقىن!

4- سەندىن بۆلەكنى ھەرگىز دەمەسمەن،
ۋەللاھۇ، بىللاھ سۆزۈمگە بىتكىل.
سەندىن ئۆزگىنى ھەرگىز سۆيمەيمەن، ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، سۆزۈمگە ئىشەنگىن!

شەرھ: ياراتقۇچى ئۇلۇغ اللەنىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، مەن پەقەت سېنىلا سۆيىمەن، باشقا سەنەملەرگە قارامۇ قويمايمەن، گېپىمگە چىنپۇتكىن!

5- مېھمانىڭ ئولدى بۇ تۇن ھۇۋەيدا،
كۆڭلىنى ئاۋلاپ ياخشى كۆزەتكىل.
بۇ كېچە ھۇۋەيدا سېنىڭ مېھمىنىڭ بولدى، ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئوۋلاپ، ياخشى كۆتۈۋالغىن .
ئوقۇپ كۆردۇقكى، شائىر ھۇۋەيدانىڭ بۇ غەزىلىنى تىلىنىڭ يەڭگىل، سۆز-كەلىملىرىنىڭ ئاددىي ۋە ئېچىللىكى جەھەتتە، ئۇيغۇر خەلق قوشاقلىرىدىن كۈچلۈك ئوزۇق ئالغان نادىر ئۆرنەك ئەسەر دېيىشكە بولىدۇ.
ئۇچىنچى. مەشھۇر كلاسسىكلىرىمىزدىن شائىر قەلەندەرنىڭ مەزكۇر ئوششاق مۇقامى تېكىستلىكىنىڭ «مۇستەھزاد» بۆلىكىدە ئوقۇلۇپ كەلگەن « ھېچ كىشىنى قويماغىل، يا رەب، غەمى ھىجران بىلە » مىسرالىرى بىلەن باشلىنىدىغان بەش بەيىتلىك غەزىلىدە، گۈل شېخىغا قونۇپ ئولتۇرۇپ، خەندان ئۇرۇپ سايراۋاتقان بۇلبۇلنى ئەسلىتىدىغان نەزم گۈزەللىكى نامايەن قىلىنغاندۇر. بىللە ئوقۇپ كۆرۈپ، ئاندىن يەنە ئوبزور قىلايلى بولمىسا:

1ـ ھېچ كىشىنى قويماغىل، يا رەب، غەمى ھىجران بىلە،
يۈسۈفى كەنئانغا ئوخشا مەھنەتى زىندان بىلە.

يېشىمى: ئەي پەرۋەردىگار، ھېچكىمنى جۇدالىق غېمىگە مۇپتىلا قىلما، كەنئانلىق يۈسۈپكە ئوخشاش زىندان ئازابىغمۇ گىرىپتار قىلما.

شەرھ: ئى، تەربىيەتچىم الله! بولسا، ھېچبىر ئىنسانىنى جۇدالىقنىڭ مىسلىسىز ئازابلىق غېمىگە مۇپتىلا قىلمىغىن: كەنئانلىق يۈسۈپكە ئوخشاش زىندان ئازابىغمۇ گىرىپتار قىلمىغىن. چۈنكى، ھىجران ـ جۇدالىق ئازابى دېگەن تولىمۇ چىدىغۇسىز بولىدىكەن.

2ـ كۆرسەلەر گەر خانۇ شاھلەر بەلكى سۇلتانى زەمان،
قىلغۇدەكدۇر خىزمەتىڭنى، ئەي پەرىۋەش، جان بىلە.

ئەي پەرىدەك گۈزەل، ئەگەر سېنى خان ـ شاھلار، ھەتتا زامانىڭ سۇلتانى كۆرسىمۇ، « جان » دەپ خىزمىتىڭنى قىلغۇدەك.

شەرھ: مېنى ھىجران ئازابىغا قويغان ئى، پەرى سۈپەت يارا! ئەگەر سېنى خان ـ شاھلار، ھەتتا مۇشۇ زامانىڭ سۇلتانى كۆرسىمۇ، « ۋاي، پادىشاھ بىز ئەمەس، سىز ئىكەنسىز، جېنىمىز بىلەن قۇلىڭىز بولساق » دەپ، خىزمىتىڭنى قىلغۇدەك.

3ـ كۆرمەدىم لەئلى لەبىڭنى يا تىشىڭدەك گەۋھەرى،
قانچە ئاختاردىم جەھاننى بەھر ئىلەيۇ كان بىلە.

جاھانىڭ دېڭىزلىرىنى ئاختۇردۇم، كانلىرىنى قازدىم، ئەمما، لېۋىڭدەك ياقۇتنى، چىشىڭدەك گۆھەرنى ئۇچراتمىدىم.

شەرھ: «مەن بىر سېلىشتۇرۇپ باقايچۇ» دەپ، جاھانىڭ دېڭىزلىرىنى ئاختۇردۇم، كانلىرىنى قازدىم، ئەمما، سېنىڭ لېۋىڭ بىلەن بەسلىشەلىگىدەك رەڭدار ياقۇتنى، چىشىڭ بىلەن بويلىشالىغىدەك سۇزۇك گۆھەرنى تاپالمىدىم.

4ـ بىرگىنە كۆرمەي يۈزۈڭنى دەھر ئارادا تويغۇنچە،
كەتكۇدەكمەن ئاقىبەت بۇ ئارزۇ ئەرمان بىلە.

بۇ دۇنيادا چىرايىڭنى بىر قېتىمۇ قانغىچە كۆرەلمەي، ئاقىۋەتتە شۇ ئارزۇ ـ ئارمان بىلەن ئالەمدىن كەتكۇدەكمەن.

شەرھ: جۇدالىق كۈنلىرىنىڭ چېكى كۆرۈنمەيدۇكى، قارىغاندا، بۇ دۇنيادا چىرايىڭنى بىر قېتىمۇ قانغىچە كۆرەلمەي، ئاقىۋەتتە، «چىرايىڭنى بىر قېتىم كۆرۈۋالسامچۇ كاشكى» دەپ، شۇ بىر ئارزۇ ـ ئارمان بىلەن ئالەمدىن كېتىپ قالىدىغان ئوخشايمەن.

5ـ ئول گۈلى جەننەت فىراقىدا، قەلەندەر، سۇبھۇ شام
ئۆتكۇدەكمەن بۇلبۇل ئوخشا نالەيۇ ئەفغان بىلە.

مەن قەلەندەر، ئۇ جەننەت گۈلىنىڭ پىراقىدا، بۇلبۇلغا ئوخشاش ئەتىگەندىن كەچكىچە نالە ـ پىغان چېكىپلا ئۆتكۇدەكمەن.

شەرھ: ئەھۋالدىن قارىغاندا، مەن قەلەندەر، ئۇ مىسالى جەننەت گۈلى يارنىڭ پىراقىدا، ئەتىگەندىن كەچكىچە بۇلبۇلغا ئوخشاش ناله - پىغان چېكىش بىلەن ئۆمۈر ئۆتكۈزىدىغان ئوخشايمەن.

تۆرتىنچى. شائىر قەلەندەرنىڭ مەزكۇر ئوششاق مۇقامى تېكىستلىكىنىڭ «مەشرەب» بۆلۈكىدە زوق - شوق بىلەن ئوقۇلۇپ كەلگەن « كىمكى ئول گۈلچىھرەنى ئۆزىگە مىھمان ئەيلەدى » مىسراسى بىلەن باشلىنىدىغان بەش بېيىتلىك غەزىلىدە بولسا، ئىشق - مۇھەببەت يولىدىكى تەبئىي مۇشەققەتلەر ۋە ۋىسال ئۈچۈن تۆلىنىدىغان ھەقلىق بەدەللەر ئۆزگىچە ئىستىلىستىك ۋاستىلەر بىلەن گۈزەل ئىپادىلەنگەن.

1- كىمكى ئول گۈلچىھرەنى ئۆزىگە مىھمان ئەيلەدى،
ئۆزىنى ئىسكەندەرۇ جەمشىدى دەۋران ئەيلەدى.

يېشىمى: كىمكى ئۇ گۈل چېھرىلىكنى ئۆزىگە مېھمان قىلالىسا، ئۆزىنى دەۋرنىڭ ئىسكەندەرى ۋە جەمشىدى دەپ بىلسە بولىدۇ.

شەرھ: كىمكى ئۇ گۈزەللەر سۇلتانلىقىنىڭ سۇلتانى بولمىش گۈل چېھرىلىكنى ئىندەككە كەلتۈرۈپ، ئۆزىنىڭ رازىمەن يارى قىلالىسا، بۇ ھالدا، ئۇ ئاشىق ئۆزىنى «دەۋرنىڭ ئىسكەندەرى ياكى جەمشىدى» دەپ ھېسابلىسا بولىدۇ.

2- تا كەمەندى زۇلف ئىلە كۆڭلۈم قۇشىنى قىلدى سەيد ،
يۈرەكىمنى ئۆرتەدى، باغرىمنى بىريان ئەيلەدى.

ئۇ كۆڭلۈم قۇشىنى چېچىنىڭ توزىقىغا ئىلىندۈرۈپ مېنى ئووۇلىۋالغاندىن بېرى، يۈرىكىمنى ئۆرتەپ، باغرىمنى كاۋاپ قىلىۋەتتى.

شەرھ: مۇھەببەتلىشىش دېگەن مۇشۇنداق مۇشەققەتلىك ۋە ئازابلىق بولىدىغان گەپكەن: ئۇ گۈزەل يار كۆڭلۈم قۇشىنى چېچىنىڭ توزىقىغا ئىلىندۈرۈپ، مېنى ئووۇلىۋالغاندىن بېرى، كۆيۈك ئازابى يۈرىكىمنى ئۆرتەپ، باغرىمنى كاۋاپ قىلىۋەتتى گويا.

3- فۇرقەتۇ ھىجرانىغا ئول دىلبەرى سىيمىن بەدەن،
كۆزلەرىمنى ياشىنى لەئلى بەدەخشان ئەيلەدى.

ئۇ كۆمۈش تەنلىك دىلبەر پىراق ۋە جۇدالىقى ئازقىلىق، كۆز يېشىمنى بەدەخشانىنىڭ ياقۇتىدەك قانغا ئايلاندۇرىۋەتتى.

شەرھ: مەن يار تۇتقانىنىڭ مابەينىدە، ئۇ كۆمۈش تەنلىك دىلبەر ۋىسالىنىڭ سايىسىنىمۇ كۆرسەتكىنى يوق، دەل ئۇنىڭ ئەكسىچە ھەمىشە پىراق ۋە جۇدالىق ئازابى ئازقىلىق، كۆز يېشىمنى خۇددى بەدەخشانىنىڭ ياقۇتىدەك قىپقىزىل قانغا ئايلاندۇرىۋەتتى دېسە.

4- ئول خۇداۋەندىكى باردۇر خالىقى كەۋنۇ مەكان،
تىشلارىنى گەۋھەرۇ لەئلىنى مەرجان ئەيلەدى.

كائىناتنى ياراتقان ئاللاھ ئۇنىڭ چىشلىرىنى گۆھەردىن، لەۋىنى مارجاندىن قىلىپ يارىتىپتۇ.

شەرھ: دېمىسىمۇ، بۇ كائىناتنى ياراتقان قۇدرەتتە تەڭدىشى يوق الله ئۇ گۈزىلىمىنىڭ چىشلىرىنى گۆھەردىن، لېۋىنى مارجاندىن قىلىپ ياراتمۇھتىپتىكەن دەپ قالىمەن.

5- ئۆزىنى قىلدى جەھاندا تۇرفە بىر شۇھرەتنەما،
تا سەنىڭ ۋەسفىڭ قەلەندەر ئەلگە داستان ئەيلەدى.

قەلەندەر سېنى تەرىپلەپ ئەلگە داستان قىلمۇەتكەندىن بۇيان، دۇنيادىكى ئاجايىپ بىر شۆھرەتنەما (شۆھرەت كۆرسەتكۈچ) بولۇپ قالدى.

شەرھ: ئى، گۈزەللىكتە يېگانەم يارا! مەن قەلەندەر سېنى تەرىپلەپ ئەلگە داستان قىلمۇەتكەندىن بۇيان، دۇنيادىكى قالتىس بىر داڭقۇاز بولۇپ قالدىم جۇمۇا!

بەشىنچى. پەيلاسوپ شائىر زەللىنىڭ مەزكۇر ئوششاق مۇقامى تېكىستلىكىنىڭ «كىچىك سەلمقە» بۆلىكىدە ئىپتىخار بىلەن تەرەننۇم قىلىنىپ كەلگەن « سەنى لەيلىئى رەئنادەك ئەجايىب دىلرەبا دەرلەر » مىسراسى بىلەن باشلىنىدىغان يەتتە بەيىتلىك غەزىلىدە، گۈزەللىكتە مىسلىسىز بىر مەشۇقە بىلەن ئاشىقلىقتا تەڭداشسىز بولغان يېگىت «مەن» نىڭ تىللاردا داستان بولۇشقا ئەرزىيدىغان ماددى ۋە مەنىۋى بايلىقلىرى لېرىك مۇھەببەت كەلىمىلىرى بىلەن پاساھەتلىك ئىپادىلەنگەندۇر. بۇ غەزەلنىڭ ترانسكرىپسىيىلىك تېكىستى مۇنداق:

1- سەنى لەيلىئى رەئنادەك ئەجايىب دىلرەبا دەرلەر،
مەنى مەجنۇنى ھەيرانەك كويۇڭدا بىر گەدا دەرلەر.

يېشىمى: سېنى دىلنى مەپتۇن قىلغۇچى لەيلىدەك ئاجايىپ بىر دىلرەبا دېيىشىدۇ؛ مېنى تىڭىرقاپ قالغان مەجنۇندەك كوچاڭدا يۇرگەن بىر تىلەمچى دېيىشىدۇ.

شەرھ: سەن - بىز شۇ تۇرۇقتا، خەلقىئالەمگە تونۇلۇپ بولدۇق، ئى، يارا! سېنى خەقلەر: «دىلنى مەپتۇن قىلغۇچى لەيلىدەك ئاجايىپ بىر دىلرەبا» دېيىشىدۇ؛ مېنى بولسا: «تىڭىرقاپ قالغان مەجنۇندەك قىياپەتتە، مەشۇقەسىنىڭ كوچىسىدا تەلمۇرۇپ يۇرگەن بىر تىلەمچى» دېيىشۇاتىدۇ.

2- ئەجەبدۇر، ئەي شاھى خۇبان، كەچە - گۈندۈز ئىشىكىڭدە،
ھەمىشە مەن نەۋا قىلسام: « داغى سەن بىنەۋا » دەرلەر.

ئەي گۈزەللەر شاھى، مەن ئىشىكىڭدە كېچە - كۈندۈز نالە - ناۋا قىلىۋاتسام، ئەجەبا، كىشىلەر مېنى « سەن تېخى نالە - ناۋا قىلمىدىڭ» دېيىشىدۇ - يا؟

شەرھ: ئى، گۈزەللەرنىڭ پادىشاھى! مەن كېچە دېمەي، كۈندۈز دېمەي، سېنىڭ ئىشىكىڭدىلا يۇرۇپ، توختىماي نالە - ناۋا قىلسامۇ، خەقلەر يەنە: «سەن تېخى ھېچقانچە نالە - ناۋا قىلمىدىڭ يېگىت!» دېيىشۇاتىدۇكى، بۇ تولىمۇ ئەجەبلىنەرلىك ھال ئەمەسمۇ - ھە؟!

3- باقىبان ئەل ساری، جانا، يۈزۈڭدىن بىر نىقاب ئالساڭ،
رۇخۇڭنى چۈن مەھى ئەنۋەر، تەجەللىئى خۇدا دەرلەر.

ئەي جان، ئەلگە يۈزلىنىپ تۇرۇپ، يۈزۈڭدىن چۈمپەردەڭنى بىر ئاچساڭ، رۇخسارىڭنى «بەجايىكى نۇرلۇق ئاي، ئاللاھ مەرھىمىتىنىڭ جىلۋىسى» دېيىشىدۇ.

شەرھ: ئى، جان! ئەگەر خەقلەرگە يۈزلىنىپ تۇرۇپ، يۈزۈڭدىن چۈمپەردەڭنى بىر ئاچساڭ ئىدىڭ، رۇخسارىڭنى كۆرگەنلەر: « پاھ! بەجايىكى نۇرلۇق ئاي، ئاللاھ مەرھىمىتىنىڭ جىلۋىسى ئىكەن جۇمۇا!» دېيىشىپ كەتكەن بولاتتى.

4- تەبەسسۇم ئەيلەبان ناگاھ نەزەر قىلساڭ گوربستانغا،
قوپۇپ گوردىن بارى مۇردە ھەمە « ۋا ھەسرەتا! » دەرلەر.

گۆربستانغا قاراپ شۇنداققىنا بىر تەبەسسۇم قىلىپ قويىدىغان بولساڭ، بارلىق مۇردىلار گۆرلىرىدىن قوپۇپ، « ۋاي ئىسىت، ئەجەپ گۈزەلكەن - ھە! » دەپ قېلىشىدۇ.

شەرھ: سەن شۇ قەدەر گۈزەلسەنكى، ناۋادا، گۆربستان تەرەپكە قاراپ شۇنداققىنا بىر تەبەسسۇم قىلىپ قويىدىغان بولساڭ، بارلىق مۇردىلار گۆرلىرىدىن «دۇررىدە» قوپۇپ، « ئەجەپ گۈزەلكەن - ھە! ۋاي ئىسىت، بىزلەر دۇنيادا تىرىك چېغىمىزدا بولغان بولسىچۇ كاشكى!» دەپ قېلىشىدۇ.

5- كۆرۈبان بەئزى ئاشىقلاركى ھەلقە - ھەلقە زۇلفۇڭنى،
ئەزەلدىن بىزگە سالغان بۇ ھەمە زەنجىرى پا دەرلەر.

ئاشىقلار ھالقا - ھالقا بولۇپ تۇرىدىغان بۇدرە چېچىڭنى كۆرگىنىدە، « بۇنىڭ ھەممىسى ئەزەلدىن پېشانىمىزغا پۈتۈلۈپ، پۈتىمىزغا سېلىنغان كىشەن » دېيىشىدۇ.

شەرھ: بەزى ئاشىق ئاغىنىلەر سېنىڭ ئاشۇ ھالقا - ھالقا بولۇپ تۇرىدىغان بۇدرە چېچىڭنى كۆرگەن چاغلىرىدا، ھەسرەتلىنىشىپ: « ھەي،...! ئۇ چاچ ئەمەس، بەجايىكى ئەزەلدىن پېشانىمىزغا پۈتۈلۈپ،بىزنىڭ پۈتىمىزغا سېلىنغان كىشەن - زەنجىرلەر جۇمۇ! » دېيىشىپ كېتىدۇ.

6- يۈرۈپ سوردۇم تەبىبلەردىن: « نەدۇر بۇ دەردىمە دەرمان؟»
تەبىب ئايتۇركى: « ئەي نادان، بۇ دەردى بىدەۋا » دەرلەر.

تېۋىپلارنى ئىزدەپ، ئۇلاردىن: « بۇ دەردىمنىڭ داۋاسى نېمە؟ » دەپ سورىسام، بىر تېۋىپ: « ئەي نادان، بۇ داۋاسىز دەرد دېيىلىدۇ » دېدى.

شەرھ: مەن ساڭا بىقارار ئاشىق بولدۇمكى، مۇھەببىتىڭنىڭ دەردى بەك قىينىپ كەتتى. بۇ ھالدا، بىر كۈنى مەن تېۋىپلارنىڭ قېشىغا بېرىپ، باشتىن كەچۈرگەنلىرىمنى سۆزلەپ بېرىپ بولۇپ: «بۇ دەردىمنىڭ داۋاسى زادى نېمە؟» دەپ سورىسام، بىر تېۋىپ: « ئەي نادان، بۇ ‹داۋاسىز دەرد، ساقايماس كېسەل› دېيىلىدۇ » دېدى.

7- ئىتىڭنىڭ خاكى پايىغا زەلىلى يۈزىنى سۈردى،
ندا كەلدىكى قەسرىڭدىن: « كۆزۈڭ سۈر، تۇتىيا دەرلەر ».

زەلىلي ئىتىڭنىڭ پۈتىدىكى توپىنى يۈزىگە سۈرگەنىدى، قەسرىڭدىن: « كۆزۈڭگە سۈرگىن، ئۇنى ‹تۇتىيا› دەيدۇ» دېگەن ساداكەلدى.

شەرھ: شۇنىڭ بىلەن، بىر كۈنى كوچاڭنىڭ توپىسىنىلا ئەمەس، ھەتتا ئىتىڭنىڭ پۈتىدىكى توپىنىمۇ يۈزۈمگە سۈرۈپ كەتتىم، «ئاللاھىم توۋا!!» دەيمەن ئۆز- ئۆزۈمگە، دەل شۇ چاغدا، سېنىڭ قەسرىڭدىن: « ئى، يىگىت! ئۇ توپىنى يۈزۈڭگە ئەمەس، بەلكى كۆزۈڭگە سۈرگىنكى، ئۇنى ‹تۇتىيا› دەيدۇ» دېگەن ساداكەلدى، قارا.

چوڭقۇر ھېس قىلىپ تۇرۇپتىمىزكى، شائىر زەلىلىنىڭ بۇ غەزىلى ئاشىقلار مۇقامى بولغان بۇ ئوششاق مۇقامى تېكىستلىكىدە، ئىپتىخارلىق يۈكسەك ئورنى بار نادىر ئەۋرىشكە ئەسەردۇر.

ئوششاق مۇقامى تېكىستىنىڭ يېشىمى ئۈستىدە

تەلقىنلىق مۇلاھىزە

ئوششاق مۇقامى تېكىستىنىڭ يېشىمى ئۈستىدە، شېئىرىي جۈملىلەر يېشىمىنىڭ نەسرىي بايانداﺍ ئەسلىگە سادىق بولۇش ئاساسىدا، راۋان ۋە پاساھەتلىك ئىپادىلەنگەن ياكى ئىپادىلەنمىگەنلىكى بويىچە مۇلاھىزە يۈرگۈزسەك، مۇنداق مەسىلىلەرنى مۇزاكىرىگە قويۇشىمىز مۇمكىن:

گەر ئۆلسەم ئول مەلەك سىيما پەرى ھەجرىندە ئايلانغاي،
پەرى بىرلە مەلەك پەرۋانەدەك شەمئى مەزارىمغا.

ئە. يېشىم:

ئەگەر ئۇ پەرىشتە سۈپەت پەرىنىڭ پىراقىدا ئۆلۈپ كەتسەم، مالائىكىلەر بىلەن پەرىلەر مازىرىمىنىڭ شېمىنى پەرۋانىدەك ئايلىنىدۇ. («ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامى» 1997 ـ يىل نەشرى، 8 ـ توم، يېشىم قىسمى، 55 ـ بەت)

ت: ئەگەر ئۇ مالائىكە سۈپەت پەرىنىڭ پىراقىدا ئۆلۈپ كەتسەم، مالائىكىلەر بىلەن پەرىلەر مازىرىمىنىڭ شامىنى پەرۋانىدەك ئايلانغاي.

ت.س: "ئايلانغاي" دېگەن پېئىل بۇ يەردە، بىر خىل تىلەك ـ ئارزۇ تەرزىدە ئىپتىلغانلىقى ئېنىق. شۇڭا ئۇنى "ئايلىنىدۇ" دەپ تەرجىمە قىلىش توغرا ئەمەستۇر.

قۇياش يەتمىغ يۈزۈڭ ھەجرىندە ئەرمەس يارۇماق مۇمكىن،
گەر ئولسا يۈز قۇياش تالىئ قارارغان روزگارىمغا.

ئە. يېشىم:

قۇياشتەك يۈزۈڭدىن ئايرىلسام، مېنىڭ قارا بەختىم ۋە روزگارىمنى يۈز قۇياشمۇ يورۇتالمايدۇ. (يۇ. ئە. 55 ـ ب)

ت: ئەگەر قۇياشتەك يۈزۈڭدىن ئايرىلىپ قالسام، ئاسمانغا يۈز قۇياش چىققان تەقدىردىمۇ، مېنىڭ قارائاغۇلىشىپ كەتكەن روزغارىمنى يورۇتالمايدۇ.

ت.س: مەزكۇر ئەسلىي يېشىمدە، " گەر ئولسا يۈز قۇياش تالىئ قارارغان روزگارىمغا " دېگەن مىسرانىڭ " مېنىڭ قارا بەختىم ۋە روزگارىمنى يۈز قۇياشمۇ يورۇتالمايدۇ " دەپ تەرجىمە قىلىنىشى بەكمۇ چولتا ۋە پاساھەتسىز بولۇپ قالغان. چۈنكى، "قۇياش تالىئ ئولماق" دېگەن سۆز چاغاتاي ئۇيغۇر تىلىدا، "كۈن چىقماق، قۇياش كۆتۈرۈلمەك" دېگەن ئۇقۇمدا ئىشلىتىلىدۇ. "قارارغان" دېگەن سۆز ئەسلىي تېكىستتە، "روزگار" دېگەن كەلىمىنىڭ ئېنىقلىغۇچىسى قىلىپ بېرىلگەنىكەن، بىزمۇ سادىقلىق بىلەن ئۇنى ئېنىقلىغۇچى سۆز بويىچە تەرجىمە قىلساق، ئاندىن دۇرۇس بولىدۇ.

جۇنۇن ۋادىسىدا قالۇر سەبا يۈز دەستى پويىمدىن،
ئاڭا يەتمان نە ئىلدام سەير ئىكىن چابۇكسەۋارىمغا.

ئە. يېشىم:

جۇنۇن ۋادىسىدا تاك شامىلىمۇ ماڭا يېتىشەلمەيدۇ، لېكىن ئۇ چەۋاندازىمغا يېتىشەلمەيمەن، ئۇ نېمانداق چاققاندۇ! (يۇ. ئە. 55 ـ 56ـ ب)

ت: جۇنۇن ۋادىسىدا تاك شامىلىمۇ ماڭا يېتىشەلمەيدۇ، لېكىن شۇ تاپتا مەن ئۇ چەۋاندازىمغا يېتىشەلمەيۋاتىمەن، ئۇ نېمانداق تېز ماڭىدىغاندۇ ـ ھە؟!

ت.س: مەزكۇر بېيىتتىكى " ئاڭا يەتمەن نە ئىلدام سەير ئىكىن چاپۇكسەۋارىمغا " دېگەن مىسرانىڭ " لېكىن ئۇ چەۋاندازىمغا يېتىشەلمەيمەن " دەپ ھازىرقى زامان ـ كېلەر زامان ئۇقۇمىدا تەرجىمە قىلىنىشى پۈتكۈل يېشىمنى مەنتىقسىز ھەم گرامماتىكىغا ئۇيغۇن بولمىغان تۇسكە كىرگۈزۈپ قويغان.

سەنى ئەي مۇغبەچە مەخمۇرلۇقدىن ئاسراسۇن تەڭرى،
ئەگەر بىر جامى مەي بىرلە ئىلاج ئەتسەڭ خۇمارىمغا.

ئە. يېشىم:

ئەي ساقى، بىر قەدەھ بىلەن مېنىڭ خۇمارىمنى باسقىن، خۇدا سېنىمۇ خۇمارلىقتىن ئاسرىسۇن. (يۇ. ئە. 56 ب)

ت: ئەي مەيخانا خىزمەتچىسى يىگىت، ئەگەر بىر جام شاراب بىلەن خۇمارىمنى چىقىرىپ قويساڭ، ئاللاھ سېنى مەست بولۇپ قېلىشتىن ساقلىسۇن.

فەنا مەيخانەسىنىڭ مەيفۇرۇشىغە فىدا جانىم،
كى مەي ئىھسان قىلۇر ھالەتدە باقماس يوقۇ بارىمغا.

ئە. يېشىم:

مامات مەيخانىسىنىڭ مەيپۇرۇشىغا جېنىم پىدا بولسۇن، چۈنكى ئۇ ماڭا شاراب ئىلتىپات قىلىدىغان چاغدا بايلىقىمنىڭ بار ـ يوقلىقىغا قارىمايدۇ. (يۇ. ئە .56 ب)

ت: ئۆزلۈكسىز يوقاتقانلار مەيخانىسىنىڭ مەيپۇرۇشىغا جېنىم پىدا بولسۇنكى، ئۇ ماڭا شاراب ئىلتىپات قىلىدىغان چاغدا، بايلىقىمنىڭ بار ـ يوقلۇقىغا قارىمايدۇ.

كى ئەي ئىشق ئەھلى مەن ئۆلگۈم كەلۇر فەرھاد ئىلە مەجنۇن،
ياراتماي قويغاسىز جارۇب ئەتىپ مەيلى مەزارىمغا.

ئە. يېشىم:

ئەي ئاشىقلار، ئۆلگىنىمدە پەرھاد بىلەن مەجنۇن كېلىدۇ، ئۇلارنى مازىرىمنىڭ خىزمەتچىلىكىگە قويغايسىزلەر. (يۇ. ئە. 56 ب)

ت: ئەي مۇھەببەت ئەھلى، مەن ئۆلۈپ كەتسەم، فەرھاد بىلەن مەجنۇن ئېسىل سۈپۈرگە كۆتۈرگەن ھالدا، تۇپراق بېشىمغا كېلىدۇ.

مۇقەممەرۇەشغە تالىب بۇ كۆڭۈل جاندۇر دىرھەم نەقدى،
مەلاھەت نۇقتىدا ئالغاي ئۇنۇپ دەپ نەردىبازىمغا.

ئە. يېشىم:

كۆڭلۈم قىمارۋازلاردەك ئۇنىڭغا ھېرىلدى. شېرىن سۆزى بىلەن ئۇنۇپ ئالسۇن دەپ جېنىم ئۇنىڭغا دەسمايە بولدى. (يۇ. ئە.)

ت: قىمارۋازنىم گۈزەللىكى ۋە شېرىن سۆزى بىلەن ئۇتۇۋالغاي دەپ، بۇ كۆڭۈل جېنىمنى دەسمايە قىلىپ، ئۇ ئاي جامالغا ئۆزىنى تىكتى،

ئۆزۈڭنى سەئۇەئى بىبالۇ پەر قىلغايسەن ئەي مىسكىن،
دەسەڭكىم سىينەم ئۈستۈن يەر تۇتاي ئول شاھبازىمغا.

ئە. يېشىم:
ئەي مىسكىن، ئۆزۈڭنى ئۇ لاچىنىم شىكار قىلسۇن دېسەك، سەئۇە قۇشىنىڭ باچكىسىدەك ئوڭدا يېتىپ بەر. (يۇ. ئە. 57 ب)
ت: ئەي مىسكىن، « ئوڭدا يېتىپ بېرەي، ئۇ لاچىنىم ئوۋلىۋالسۇن » دېسەك، ئۆزۈڭنى سەئۇە قۇشىنىڭ تۇكمۇ چىقمىغان باچكىسىدەك قىلغايسەن.

جان نەقدىن ئەجەل بىرلە ھەجرىڭ ئىكى بۆلمىشلەر،
ئانداقكى تاپىپ سۇدى ئايىرغاي ئىكى ئورتاق.

ئە. يېشىم:
خۇددى ئىككى شېرىك تاپقان پايدىسىنى بۆلۈشكەندەك، پىراقلىق بىلەن ئەجەل قان سەرمايىسىنى ئىككىگە بۆلۈۋەتتى. (يۇ. ئە.)
ت: خۇددى ئىككى شېرىك سودىگەر تاپقان پايدىسىنى تەڭ بۆلۈشكەندەك، پىراقلىق بىلەن ئەجەل ئىككىسى جان دەسمايەمنى تەڭ بۆلۈشۋاپتۇ.

سەرۋى رەۋاندەك چىقسا ئول شەھر ئىچرە غەۋغا بولغۇ سى،
بىر غەمزەسىندىن ھەر زەمان يۈز فىتنە پەيدا بولغۇسى

ئە. يېشىم: ئۇ سەرۋىدەك مېڭىپ چىقسا، شەھەرگە غوۋغا چۈشىدۇ، بىر قېتىم قاش ئېتىپ قويسىلا، يۈز پىتنە پەيدا بولىدۇ. (يۇ. ئە. 58 ب)
ت: ئۇ سەرۋىدەك گۈزەل نازلىق مېڭىپ چىقسا، شەھەردە غوۋغا چىقىپ كېتىدۇ، بىر قېتىم قاش ئېتىپ قويسىلا، يۈز پىتنە پەيدا بولىدۇ.

ئول نازەنىن قەد جان بىكىن قايدا بولۇر بولسا رەۋان،
كۆلەنگەسى شەمشاد يا سەرۋى دىلئارا بولغۇسى.

ئە. يېشىم:
ئۇ نازىنىنىڭ قەددى ـ قامىتى جانىمكىن، ئۇ بىرەر جايغا ماڭغىنىدا كۆلەڭگىسى شەمشادقا ياكى گۈزەل سەرۋى دەرىخىگە ئوخشايدۇ. (يۇ. ئە. 58 ب)
ت: ئۇ نازىنىنىڭ قەددى ـ قامىتى جان كەبى: ئۇ قەيەرگىلا بارسا، كۆلەڭگىسى شەمشادقا ياكى گۈزەل سەرۋى دەرىخىگە ئايلىنىدۇ.

جادۇ كۆزى دەۋرىندە خۇد كافىر بەسى بولدى، ۋەلى،
لەئلى لەبىن ئەھدىن كۆرۈپ بارچەسى تەرسا بولغۇسى.

ئە. يېشىم:
جادۇ كۆزىنىڭ ئەترابى قارابولغىنىدەك، ھېقىقەتەك لېۋىدىن چىققان ۋەدىسىگە قارىپ، ھەمىسى

تەرسا بولۇپ كېتىدۇ. (يۇ. ئە. 58 ـ 59 ب)

ت: سېھرىگەر كۆزىنىڭ ئەتراپىنى چۆرگۈلەپ كېتىلمەي سېپى ئۆزىدىن كاپىر بولۇپ كەتتى. ئەمما ھېقىقەتكە لېۋىدىن چىققان ۋەدىسىنى ئاڭلىسا، ھەممىسى تەرسا بولۇپ كېتىدۇ.

بەرناغا تەگسە ھالىي ئىشق ئول پىيرى كامىل كۆرۈنۈر،
ھەم پىيرغا ئول ھالىيدىن يەتىشسە بەرنا بولغۇسى.

ئە. يېشىم:

مۇھەببەت ھادىسىلىرى ئەگەر ياش يىگىتكە ئۇچرىسا ئۇنى پىرى كامىل قىلىۋېتىدۇ، ئەگەر پىرى كامىل بۇ خىل ئەھۋالغا يولۇقسا، ئۇ ياش يىگىتكە ئايلىنىدۇ. (يۇ. ئە. 59 ب)

ت: ھالىي ئىشق ئەگەر ياش يىگىتكە تېگىش قىلسا، ئۇنى پىرى كامىل (يېتەك ئۇستاز) قىلىۋېتىدۇ؛ ئەگەر پىرى كامىل بۇ خىل ئەھۋالغا يولۇقسا، ئۇ ياش يىگىتكە ئايلىنىدۇ.

ھافىز بولۇبدۇر فەرد ئوشۇل دىلدارىنىڭ يولىنداكىم،
جانلارغا ھەزرەتدىن ندا بىر يولى فەردا بولغۇسى.

ئە. يېشىم:

ھافىز ئۇ دىلبەرنىڭ يولىدا يەككە ـ يىگانە قالدى، جانلىرىغا ئۇنىڭ ھۇزۇرىدىن بىراقلا ندا كەلسە كېرەك. (يۇ. ئە. 59 ب)

ت: ھافىز پەقەت ئاشۇ دىلدارىنىڭلا يولىنى تۇتتى، جانلارغا ئۇ ھەزرەت ھۇزۇرىدىن تاڭلا كۇنى بىراقلا ندا كەلسە كېرەك.

ئىشق سىررىن ھەجر ئەسىرى ناتەۋانلاردىن سوراڭ،
ئەيش ئىلە ئىشرەت تەرىقىن كامرانلاردىن سوراڭ.

ئە. يېشىم:

ئىشق سىرىنى ھىجرانلىقتا ئەسىر بولغان ناتىۋانلاردىن سوراڭ، ئەيش ـ ئىشرەت يوسۇنىنى بەختىيار كىشىلەردىن سوراڭ. (يۇ. ئە. 59 ب)

ت: ئىشق ـ مۇھەببەتنىڭ سىرىنى جۇدالىقتا ئەسىر بولغان ناتىۋانلاردىن سوراڭ، ئەيش ـ ئىشرەتنىڭ يول ـ يوسۇنىنى بولسا، مۇرادىغا يەتكەن كىشىلەردىن سوراڭ.

نىڭ نام ئەل ئىشق ئارا بەدناملىغلار شىيۇەسىن،
ياخشى بىلمەسلەر ئانى بىزدەك يامانلاردىن سوراڭ.

ئە. يېشىم:

نامى ياخشى كىشىلەر ئىشق ئىچىدە بەدنامغا قالغانلارنىڭ ئادىتىنى بىلمەيدۇ، ئۇنى بىزدەك يامانلاردىن سوراڭ. (يۇ. ئە.)

ت: «ياخشى» دەپ نامى بار كىشىلەر ئىشق ـ مۇھەببەت يولىدا يۈرۈپ، بەدنامغا قالغانلارنىڭ ئادىتىنى بىلمەيدۇ. ئۇنى بىزدەك يامانلاردىن سوراڭ.

فەرلىق زەۋقىنى سورماڭ شەۋكەتۇ جاھ ئەھلىدىن،
ئول سۇئۇبەت لەززەتىن بىخانۇمانلاردىن سوراڭ.

ئە. يېشىم:
پېقىرلىق زوقىنى شان - شەۋكەتلىك ۋە مەرتىۋىلىك كىشىلەردىن سورىماك، بۇنداق قىيىنچىلىقنىڭ لەززىتىنى ئۆي - ماكانسىز سەرگەردانلاردىن سوراك. (يۇ. ئە. 60 ب)
ت: يوقسۇزلۇقنىڭ زوقىنى شان - شەۋكەتلىك ۋە مەرتىۋىلىك كىشىلەردىن سورىماك، بۇنداق قىيىنچىلىقنىڭ لەززىتىنى ئۆي - ماكانسىزلاردىن سوراك.

بىلمەدى مەقسۇد گەنجىنىڭ نىشانىن ئەھلى رەسم،
كى سورارسىز ئانى بىنامۇ نىشانلاردىن سوراك.

ئە. يېشىم:
مەقسەت خەزىنىسىنىڭ نىشانىسىنى ئادەتتىكى كىشىلەر بىلمەيدۇ، بۇنى ئەگەر سورىماقچى بولسىڭىز نام - نىشانسىزلاردىن سوراك. (يۇ. ئە. 60 ب)
ت: مەقسەت خەزىنىسىنىڭ ئالامەت- بەلگىسىنى ئابرويلۇق، مەرتىۋىلىك كىشىلەر بىلمەيدۇكى، ئەگەر سورىماقچى بولسىڭىز، بۇنى نام - نىشانسىزلاردىن سوراك.

چۈن نەۋائىي ئىشق سەھراسىندا يىتتى دوستلار،
ئانى ئول ياندىن يەتىشكەن كارۋانلاردىن سوراك.

ئە. يېشىم:
ئەي دوستلار، نەۋائى ئىشق سەھراسىدا يوقالدى. ئۇنى ئاشۇ تەرەپتىن كەلگەن كارۋانلاردىن سوراڭلار. (يۇ. ئە. 60 ب)
ت: ئەي دوستلار، نەۋائىي ئىشق چۆلىدە يىتىپ كەتتى. ئەمدى ئۇنىڭ ئىز - دېرىكىنى قىلساڭلار، ئاشۇ تەرەپتىن كەلگەن كارۋانلاردىن سوراڭلار.

لەئلىدىن چۈنكى تەكەللۇمدا تامار ئابى ھەيات،
ساۋۇغ ئاھىمدىن ئەرۇر باغلانسا مۇز ھەببى نەبات.

ئە. يېشىم:
ئۇ سۆزلەۋاتقىنىدا لېۋىدىن تۆكۈلگەن ھاياتلىق سۈيى سوغۇق ئاھلىرىم تۈپەيلىدىن مۇزلىسا ناۋات كۆمىلىچىغا ئايلىنىدۇ. (يۇ. ئە. 60 ب)
ت: ئۇ گەپ قىلسا، ياقۇت لېۋىدىن بەجايىكى تىرىكلىك سۈيى تامىدۇ. شۇڭا، سوغۇق ئاھلىرىم تۈپەيلىدىن ئۇ مۇزلىسا، ناۋات كۆمىلىچىغا ئايلىنىدۇ.

زۇلفۇڭ ئاللىدا بىنەفشە سۇدا كۆرگەچ ئەكسىنى،
قويمادى يانە باشىن يۇققارى قىلماقغا ئۇيات.

ئە. يېشىم:
چېچىڭنىڭ گۈزەللىكى ئالدىدا بىنەپشە گۈلى سۇدا ئۆز ئەكسىنى كۆرۈپ، ئۇياتتىن بېشىنى كۆتۈرەلمەي قالدى. (يۇ. ئە. 60 ب)
ت: بىنەپشە گۈلى سۇدا ئۆز ئەكسىنى كۆرگەندە، چېچىڭنىڭ گۈزەللىكى ئالدىدا ئۆزىنىڭ ھېچنېمە ئەمەسلىكىنى ھېس قىلىپ، ئۇياتتىن بېشىنى كۆتۈرەلمەي قالدى.

ئەي نەۋائىي تىلەسەڭ سېلى فەنادىن مەخلەس،
فەقر دەشتىدە كەرەڭ تاغدەڭ ئارامۇ سەبات.

ئە. يېشىم:

ئەي نەۋائىي، ماماتلىق سېلىدىن قۇتۇلۇشنى ئىزدىسەڭ، پېقىرلىق دەشتىدە تاغدەڭ ئېغىر ـ بېسىقلىق ۋە چىدام كېرەڭ. (يۇ. ئە)

ت: ئەي نەۋائىي، ئۆزلۈكىنى يوقىتىش سېلىدىن نىجاتلىق ئىزدىسەڭ، يوقسۇزلۇق دەشتىدە، تاغدەڭ ئېغىر ـ بېسىق ۋە چىداملىق بول.

ھېچ كىشىنى قويماغىل يا رەب غەمى ھىجران بىلە،
يۈسۈفى كەنئانغا ئوخشا مەھنەتى زىندان بىلە.

ئە. يېشىم:

ئەي تەڭرىم، كەنئانلىق يۈسۈپنى زىندان ئازابىغا قويغاندەڭ، ھېچكىمنى ھىجران ئازابىغا قويما. (يۇ. ئە. 62 ب)

ت: ئەي پەرۋەردىگار، ھېچكىمنى جۇدالىق غېمىگە مۇپتىلا قىلمىغىن، كەنئانلىق يۈسۈپكە ئوخشاش زىندان ئازابىغىمۇ قويمىغىن.

كۆرسەلەر گەر خانۇ شاھلار بەلكى سۇلتانى زەمان،
قىلغۇدەكدۇر خىزمەتىڭنى ئەي پەرىۋەش جان بىلە.

ئە. يېشىم:

ئەي گۈزەل، ئەگەر سېنى زامانىنىڭ خان، شاھ، سۇلتانلىرى كۆرسە، ساڭا قۇل بولىدۇ. (يۇ. ئە. 62 ب)

ت: ئەي پەرى سۈيەت گۈزەل، ئەگەر سېنى خان ـ شاھلار ھەتتا زامانىنىڭ سۇلتانى كۆرۈپ قالسىمۇ، « جان » دەپ خىزمىتىڭدە بولغىدەڭ.

بىرگىنە كۆرمەي يۈزۈڭنى دەھر ئارا تويغۇنچە،
كەتكۈدەكمەن ئاقىبەت بۇ ئارزۇ ئەرمان بىلە.

ئە. يېشىم:

بۇ دۇنيادا چىرايىڭنى بىرەر قېتىم قانغىچە كۆرەلمەي، ئاقىۋەتتە ئارزۇ ـ ئارمان بىلەن كەتكۈدەكمەن. (يۇ. ئە. 62 ب)

ت: بۇ دۇنيادا چىرايىڭنى بىرەر قېتىممۇ قانغىچە كۆرەلمەي، ئاقىۋەتتە شۇ ئارزۇ ـ ئارمان بىلەن ئالەمدىن كەتكۈدەكمەن.

ئول گۈلى جەننەت فىراقىدا قەلەندەر سۇبھۇ شام،
ئۆتكۈدەكمەن بۇلبۇل ئوخشا نالەيۇ ئەفغان بىلە.

ئە. يېشىم:

مەن قەلەندەر، ئۇ جەننەت گۈلىنىڭ پىراقىدا، بۇلبۇلغا ئوخشاش، پىغان چېكىپ ئۆتكۈدەكمەن. (يۇ. ئە. 62 ب)

ت: مەن قەلەندەر، ئۇ جەننەت گۈلىنىڭ پىراقىدا، بۇلبۇلغا ئوخشاش ئەتىگەندىن كەچكىچە نالە

- پىغان چېكىپلا ئۆتكۈدەكمەن.

جانىمنى ھەدەپ ئەيلەپ كىرفىكلەرى سەپ ئەيلەپ،
غەمزە ئوقىن ئاتماقغا قاشىنى كەمان ئەتمىش.

ئە. يېشىم:
جېنىمنى نىشانلاپ، كىرپىكلىرىنى سەپلەپ، غەمزە ئوقىنى ئېتىش ئۈچۈن قېشىنى كامان قىلدى. (يۈ. ئە. 63 ب)
ت: كىرپىكلىرىنى سەپكە تۈرغۈزۈپ، جېنىمنى قارىغا ئېلىپ، غەمزە ئوقىنى ئېتىش ئۈچۈن، قېشىنى يا (كامان) قىلدى.

يارىم ماڭا سۆز قاتىپ غەمزە بىلە قاش ئاتىپ،
ئىشق ئوتىدا سارغارتىپ چىھرەمنى سامان ئەتمىش.

ئە. يېشىم:
يارىم ماڭا سۆز قېتىپ، قاش ئېتىپ، ئىشقى ئوتىدا چىرايىمنى سامانەك سارغايتتى. (يۈ. ئە. 63 ب)
ت: يارىم ماڭا گەپ ئېتىپ، غەمزە بىلەن قاش ئېتىپ كۆيدۈرىۋالدى، ئىشقى ئوتىدا چىرايىمنى سامانەك سارغايتتى.

مەندىن دۈئايى سەندىن ئىجابەت،
جانىم تەسەددۈق جانانەلەرگە.

ئە. يېشىم:
سەندەك جانانغا جېنىم تەسەددۈق، مېنىڭ دۈئايىمنى ئۆزۈڭ ئىجابەت قىلغايسەن (يۈ. ئە. 64 ب)
ت: تىلەك مەندىن، يەتكۈزمەك سەندىن. جانانغا جېنىم تەسەددۈق.

ئەي زۇلمى قاتىغ رەھم ئەيلەمەيسەن،
قىلغىل نەزارە بىچارەلەرگە.

ئە. يېشىم:
ئەي رەھىمسىز زالىم، مەندەك بىچارىگىمۇ نەزەر سېلىپ قويغىن. (يۈ. ئە 64 ب)
ت: ئەي زۇلمى قاتتىق يار، مەن بىچارىگە رەھىم قىلمىساڭمۇ، نەزەر سېلىپ قويغىن.

پەردەنى ئاچغىل ئايدەك يۈزۈڭدىن،
كۆرسەت جەمالىڭ دىۋانەلەرگە.

ئە. يېشىم:
ئايدەك يۈزۈڭدىن پەردىنى كۆتۈرۈپ، مەن دىۋانىگە جامالىڭنى كۆرسەت. (يۈ. ئە. 64 ب)
ت: ئايدەك يۈزۈڭدىن چۈمپەردىنى ئېچىپ، مەن مەجنۇنغا جامالىڭنى كۆرسەت.

مەشرەب غەربىڭ بەندەم دەگەيسەن،

باشىنى قويدى ئاستانىلەرگە.

ئە. يېشىم:
غېرىب مەشرەپكە ئاستانىگە بېشىنى قويدى. ئۇنى بەندەم دېگەيسەن. (يۇ. ئە. 64 ب)
ت: غېرىب مەشرەپكە بوسۇغاڭغا بېشىنى قويدى، ئۇنى « قۇلۇم » دېگەيسەن.

سەنى لەيلىئى رەئنادەك ئەجايىپ دىلرەبا دەرلەر،
مەنى مەجنۇنى ھەيرانەك كويۇڭدا بىر گەدا دەرلەر.

ئە. يېشىم:
سېنى دىلنى مەپتۇن قىلغۇچى لەيلىدەك ئاجايىپ گۈزەل دېيىشىدۇ، مېنى سەرگەردان بولغان مەجنۇندەك كوچاڭدىكى بىر قەلەندەر دېيىشىدۇ. (يۇ. ئە. 65 ب)
ت: سېنى دىلنى مەپتۇن قىلغۇچى لەيلىدەك ئاجايىپ بىر دىلرەبا دېيىشىدۇ؛ مېنى تىكىرقاپ قالغان مەجنۇندەك كوچاڭدا يۇرگەن بىر تىلەمچى دېيىشىدۇ.

ئەجەبدۇر ئەي شاھى خۇبان كەچە گۈندۈز ئىشىكىڭدە،
ھەمىشە مەن نەۋا قىلسام داغى سەن بىنەۋا دەرلەر.

ئە. يېشىم:
ئەي گۈزەللەر شاھى، مەن ئىشىكىڭدە كېچە ـ كۈندۈز ناۋا قىلىۋاتسام، ئەجەبا، سەن تېخى مېنى بىناۋا دەيسەنغۇ. (يۇ. ئە. 65 ب)
ت: ئەي گۈزەللەر شاھى، مەن ئىشىكىڭدە كېچە ـ كۈندۈز نالە ـ ناۋا قىلىۋاتسام، ئەجەبا، كىشىلەر مېنى « سەن تېخى نالە ـ ناۋا قىلمىدىڭ » دېيىشىدىغۇ؟

باقىبان ئەل ساری جانا يۇزۇڭدىن بىر نىقاب ئالساڭ،
رۇخۇڭنى چۈن مەھى ئەنۋەر تەجەللىئى خۇدا دەرلەر.

ئە. يېشىم:
ئەي جانان، ئەلگە قاراپ يۇزۇڭدىن نىقابىڭنى ئاچساڭ، رۇخسارىڭنى نۇرلۇق ئاي، يەنى خۇدانىڭ نۇرى دېيىشىدۇ. (يۇ. ئە. 65 ب)
ت: ئەي جان، ئەلگە يۇزلىنىپ تۇرۇپ، يۇزۇڭدىن چۈمپەردەڭنى بىر ئاچساڭ، رۇخسارىڭنى «بەجايىكى نۇرلۇق ئاي، ئاللاھ مەرھىمىتىنىڭ جىلۋىسى» دېيىشىدۇ.

تەبەسسۇم ئەيلەبان ناگاھ نەزەر قىلساڭ گورىستانغا،
قوپۇپ گوردىن بارى مۇردە ھەمە « ۋا ھەسرەتا » دەرلەر.

ئە. يېشىم:
بەزىدە گۆرۈستانغا قاراپ تەبەسسۇم قىلساڭ، بارلىق مۇردىلار گۆردىن تۇرۇپ، « ۋاي ھەسرىتەي!» دېيىشىدۇ. (يۇ. ئە.)
ت: گۆرىستانغا قاراپ شۇنداققىنا بىر تەبەسسۇم قىلىپ قويساڭ، بارلىق مۇردىلار گۆرلىرىدىن قوپۇپ: « ۋاي ھەسرىتەي، ئەجەب گۈزەلكەن ـ ھە ! » دېيىشىدۇ.

كۆرۈبان بەئزى ئاشىقلاركى ھەلقە ـ ھەلقە زۇلفۇڭنى،

ئەزەلدىن بىزگە سالغان بۇ ھەمە زەنجىرى پا دەرلەر.

ئە. يېشىم:

ئاشىقلار ھالقا ـ ھالقا چېچىكنى كۆرگىنىدە، بۇنىڭ ھەممىسى ئەزەلدىن پۈتىمىزغا سېلىنغان زەنجىر، دەيدۇ. (يۈ. ئە. 65 ب)

ت: بەزى ئاشىقلار ھالقا ـ ھالقا بولۇپ تۇرىدىغان بۇدرە چېچىكنى كۆرگىنىدە، « بۇنىڭ ھەممىسى ئەزەلدىن پېشانىمىزغا پۈتۈلۈپ كەتكەن، پۈتىمىزغا سېلىنغان كىشەن » دەيدۇ.

يۇرۇپ سوردۇم تەببىلەردىن: « نەدۇر بۇ دەردىمە دەرمان؟ »،
تەبىب ئايتۇركى: « ئەي نادان، بۇ دەردى بىدەۋا دەرلەر »،

ئە. يېشىم:

تېۋىپلارنى ئىزدەپ، ئۇلاردىن: « بۇ دەردىمنىڭ داۋاسى نېمە؟ » دەپ سورىسام، تېۋىپ: « ئەي نادان، بۇ داۋاسىز دەردتۇر » دېدى. (يۈ. ئە. 65 ب)

ت: تېۋىپلارنى ئىزدەپ، ئۇلاردىن: « بۇ دەردىمنىڭ داۋاسى نېمە؟ » دەپ سورىسام، بىر تېۋىپ: « ئەي نادان، بۇ ‹ داۋاسىز دەرد › دېيىلمىدۇ » دېدى.

ئىتىڭنىڭ خاكى پايىغا زەلىلي يۈزىنى سۈردى،
نىدا كەلدىكى قەسرىڭدىن: « كۆزۈڭ سۇر، تۇتىيا دەرلەر ».

ئە. يېشىم:

زەلىلى ئىتىڭنىڭ ئايىغىدىكى تۇپراقنى يۈزىگە سۈرتۈۋاتقىنىدا، قەسرىڭدىن: « كۆزۈڭگە سۇرتكىن، ئۇ تۇتىيا » دېگەن سادا كەلدى. (يۈ. ئە. 65 ـ 66 ب)

ت: زەلىلي ئىتىڭنىڭ پۈتىدىكى توپا يۇقۇندىلىرىنى يۈزىگە سۈرگەنىدى، قەسرىڭدىن: «كۆزۈڭگە سۇرگىن، ئۇنى ‹تۇتىيا› دەيدۇ» دېگەن سادا كەلدى.

دەمەگىل دەپ سەن ئاڭا سىرىڭنى قىلساڭ ئاشكار،
ئول ھەم ئايتۇر دەمە دەپ، ئانىڭمۇ ھەم بىر يارى بار.

ئە. يېشىم:

ياريڭغا: « باشقىلارغا دېمە » دەپ، سىرىڭنى ئېيتساڭ، ئۇمۇ « دېمە » دەپ ئېيتىۋېرىدۇ، چۈنكى ئۇنىڭمۇ بىر دوستى بار ئەمەسمۇ. (يۈ. ئە. 66 ب)

ت: دوستۇڭغا: « باشقىلارغا دېمە » دەپ سىرىڭنى ئېيتساڭ ، ئۇنىڭمۇ باشقا بىر دوستى بولۇپ قالسا، « دېمە » دەپ ئېيتىپ قويمىدۇ، شۇ.

خەنده قىلغان بىرلە ھەركىم سەن ئاڭا بولما فىرىب،
گۈل ئاچىلغان بىرلە ئانىڭ يانىدا بىر خارى بار.

ئە. يېشىم:

كۈلۈپ تۇرغانلارغا ئالدىنىپ قالما، ئېچىلغان گۈلنىڭ يېنىدا تىكىنى بار. (يۈ. ئە. 66 ب)

ت: بىراۋ ساڭا قاراپ كۈلۈپلا قويسا، ئۇنىڭغا ئالدىنىپ قالما، ھەزەر قىلكى، ئېچىلغان گۈلنىڭ يېنىدا تىكىنى بولىدۇ.

مەن سەرۋى قەد ئارزۇسىنى ئەيلەپ چەكەدۇرمەن،
قۇمرى نە ئۈچۈن چەككۈسى سەرۋ ئۈستىدە گۈگۈ.

ئە. يېشىم:

قۇمرى نېمە ئۈچۈن سەرۋى دەرىخى ئۈستىدە سايرايدۇ، شۇنىڭدەك مەنمۇ سەرۋى قامەتنىڭ ئارزۇسىدا ناۋا قىلىمەن. (يۇ. ئە. 71 ب)

ت: مەنغۇ سەۋرى قامەتكە ئېرىشىش ئارزۇسىدا ناله ـ پەريات چېكىۋاتىمەن، پاختەك ئۆزى سەرۋى دەرىخىنىڭ ئۈستىدە ئولتۇرۇپمۇ، يەنە نېمە ئۈچۈن « گۈگۈ ـ گۈ » دەپ پىغان چېكىدىغاندۇ؟

دانالار ئىلە ئۆتكەرۇ ئۇمرۇڭنى خۇش ئۆتكەر،
قىلغۇسى دىماغىڭنى مۇئەتتەر گۈلى خۇشبۇ.

ئە. يېشىم:

خۇددى گۈلنىڭ ھىدى دىماغىڭنى خۇش بۇي قىلغاندەك، دانالار بىلەن ئۆمرۇڭنى خۇشال ئۆتكۈزگىن. (يۇ. ئە. 71 ب)

ت: دانالار بىلەن ئۆتىدىغان ئۆمرۇڭنى خۇشال ئۆتكۈزگىنكى، خۇشبۇي گۈلنىڭ ھىدى دىماغىڭنى خۇشبۇي قىلىدۇ.

كىمكى ئول گۈل چېھرەنى ئۆزىگە مېھمان ئەيلەدى،
ئۆزىنى ئىسكەندەرۇ جەمشىدى دەۋران ئەيلەدى.

ئە. يېشىم:

كىمكى ئۇ گۈل چېھرىلىكنى يار قىلالىسا، ئۆزىنى دەۋرىنىڭ ئىسكەندىرى ۋە جەمشىدى دەپ بىلىدۇ. (يۇ. ئە. 72 ب)

ت: كىمكى ئۇ گۈل چېھرىلىكنى مېھمان قىلالىسا، ئۆزىنى «دەۋرىنىڭ ئىسكەندىرى ۋە جەمشىدى» ھېسابلىسا بولىدۇ.

فۇرقەتۇ ھىجرانىغا ئول دىلبەرى سىيمىن بەدەن،
كۆزلەرىمنى ياشىنى لەئلى بەدەخشان ئەيلەدى.

ئە. يېشىم:

ئۇ كۈمۈش تەنلىك دىلبىرىم پىراقىدا كۆز يېشىمنى بەدەخشانىنىڭ ياقۇتىدەك قانغا ئايلاندۇردى. (يۇ. ئە. 73 ب)

ت: ئۇ كۈمۈش تەنلىك دىلبەر ئۆزىنىڭ پىراق ۋە جۇدالىقى ئارقىلىق، كۆز يېشىمنى بەدەخشانىنىڭ ياقۇتىدەك قانغا ئايلاندۇرۇۋەتتى.

ئول خۇداۋەندىكى باردۇر خالىقى كەۋنۇ مەكان،
تىشلارىنى گەۋھەرۇ لەئلىنى مەرجان ئەيلەدى.

ئە. يېشىم:

كائىناتنى ياراتقان تەڭرى ئۇنىڭ چىشىنى گۆھەردىن، لېۋىنى مارجاندىن ياراتتى. (يۇ. ئە. 73 ب)

ت: كائىناتنى ياراتقان پەرۋەردىگار ئۇنىڭ چىشىنى گۆھەردىن، لېۋىنى مارجاندىن قىلىپ يارىتىپتۇ.

ئۆزىنى قىلدى جەھاندا تۇرفە بىر شۇھرەتنەما،
تا سەنىڭ ۋەسفىڭ قەلەندەر ئەلگە دەستان ئەيلەدى.

ئە. يېشىم:

قەلەندەر سېنى تەرىپلەپ، ئەلگە داستان قىلىۋەتكەنلىكتىن ئۆزىمۇ جاھاندا ئاجايىپ شۆھرەت تاپتى. (يۇ. ئە. 73 ب)

ت: قەلەندەر سېنى تەرىپلەپ، ئەلگە داستان قىلىۋەتكەندىن بۇيان، جاھاندىكى ئاجايىپ بىر شۆھرەتنەما (شۆھرەت كۆرسەتكۈچى) بولۇپ قالدى.

نەۋائىيدىن كەيىن مەشھۇرىي شىئىرىنى ئوقۇماس كىم،
بۇ بازار ئىچرە باردۇر ھەر مەتائىغا خەريدارى.

ئە. يېشىم:

نەۋائىدىن كېيىن كىشىلەر مەشھۇرى شېئىرلىرىنى ئوقىماي قالارمۇ، بۇ بازاردا ھەر قانداق مالنىڭ [ئۆزىگە لايىق] خېرىدارى بارغۇ. (يۇ. ئە. 74 ب)

ت: كىشىلەر نەۋائىيىنىڭكىدىن كېيىن مەشھۇرىي شېئىرلىرىنى ئوقىماي قالارمۇ؟ بۇ بازاردا، ھەر مالنىڭ ئۆزىگە لايىق خېرىدارى بار - دە.

ت.س: مەزكۇر بېيىتتىكى "نەۋائىيدىن كەيىن مەشھۇرىي شىئىرىنى ئوقۇماس كىم" دېگەن مىسرانىڭ " نەۋائىدىن كېيىن كىشىلەر مەشھۇرى شېئىرلىرىنى ئوقىماي قالارمۇ" دەپ تەرجىمە قىلىنىشى جايىدا بولمىغان. چۈنكى، "نەۋائىدىن كېيىن " دېگەندە، "نەۋائىي ۋاپاتىدىن كېيىن" چۈشىنىلىپ قېلىش ئېھتىمالى يۇقىرى. ئەمەلىيەتتە، بۇ يەردە دېيىلمۇاتقىنى "نەۋائىي ئەسەرلىرىدىن كېيىن" ئىكەنلىكى ئېنىقتۇر.

سەندىن ئايرىغان دۇنيايى مەككار،
كۆڭلۈمنى ئاندىن ئەمدى ساۋۇتكىل.

ئە. يېشىم:

بۇ مەككار دۇنيا مېنى سەندىن ئايرىۋەتتى، شۇڭا ئەمدى ئۇنىڭدىن كۆڭلۈمنى سوغۇتقىن. (يۇ. ئە. 74 ب)

ت: مېنى سەندىن ئايرىۋەتكىنى شۇ مەككار دۇنيادۇر، شۇڭا ئەمدى ئۇنىڭدىن كۆڭلۈمنى سوغۇتقىن.

ياكى سەندىن ئايرىۋەتكەن مەككار دۇنيانى ئەمدى كۆڭلۈمدىن يىراق قىلغىن.

ت.س: مەزكۇر بېيىتتە، " سەندىن ئايرىغان " دېگەن بىرىكمە سۆز" دۇنيايى مەككار " (مەككار دۇنيا) نىڭ ئېنىقلىغۇچىسى قىلىپ بېرىلگەن. ھالبۇكى، بۇ خىل ئېنىق گرامماتىك مۇناسىۋەتنى ھېچ ئاساسسىزلا بۇزۇپ، " بۇ مەككار دۇنيا مېنى سەندىن ئايرىۋەتتى " دەپ تەرجىمە قىلىش نېمىلا دېگەن بىلەنمۇ توغرا ئەمەستۇر.

سەندىن بۆلەكنى ھەرگىز دەمەسمەن،
ۋەللاھۇ بىللاھ سۆزۈمگەيەتكىل.

ئە. يېشىم:

سەندىن ئۆزگىنى ئەسلا دېمەيمەن، ئەزىرايلى خۇدا سۆزۈمگە ئىشەنگىن. (يۇ. ئە. 74 ب)

ت: ھەرگىز سەندىن ئۆزگىنى دېمەيمەن، ۋاللاھ بىلەن قەسەمكى، سۆزۈمگە ئىشەنگىن.

ت.س: پارسچە "ئەزىرايلى خۇدا" بىلەن ئەرەبچە " ۋەللاھۇ بىللاھ " چاغاتاي ئۇيغۇر تىلىدا، ھەممىلا يەردە ئوخشاش ئۇقۇم، تەڭ قىممەتتە ئىشلىتىلىۋەرمەيدۇ. ئەسلىي تېكىستتە، " ۋەللاھۇ بىللاھ " دېيىلگەنىكەن، ئۇنى ئەسلىگە سادىق بولغان ھالدا، "ۋاللاھ بىلەن قەسەمكى" دەپ تەرجىمە قىلىش لازىم بولىدۇ.

توققۇزىنچى باب

بايات مۇقامىنىڭ تېكىستى

(ترانسكرىپسىيە ۋە يېشىم)

چوڭ نەغمە
مۇقەددىمە

1 ـ نەچۈك شاد ئولمايىن قىلساڭ نىشانە جانى فىگارىمنى،
سورار يۈز تىل بىلە پەيكانلارىڭ ھالى نىزارىمنى.
ئەبگا جېنىمنى قارىغا ئالساڭ، نېمىشقا شادلانمايكى، كىرپىڭ ئوقلىرىڭ رەپرەپ ئەھۋالىمنى يۈز خىل تىل ۋە شەكىل بىلەن سوراپ تۇرىدۇ ـ غۇ.

2 ـ ئۆيۈم تىيرە ئەمەس چۈن بىسمىلى تىغى نىگاھىڭمەن،
چەراغان قىلغۇسىدۇر ئاھۇلار كۆزى مەزارىمنى.
مېنى كۆزۈڭنىڭ تىغى بىلەن قەتلى قىلغىنىڭ ئۈچۈن، ئۆيۈم يورۇق. كىپىكلەرنىڭ كۆزى مازىرىمنى چىراغ بولۇپ يورۇتقاي.

3 ـ ئاچىلۇر تۇفراغىمدىن تا قىيامەت لالەئى ھەسرەت،
خەزان ئولسا بەھارى ئۈمىر كۆرمەي گۈلئۈزارىمنى.
ئۈمۈر باھارىم گۈل يۈزلۈكۈمنى كۆرمەي خازان بولسا، قەبرەمدىن ئۇنگەن ھەسرەت لالىسى تاكى قىيامەتكىچە ئېچىلىپ تۇرىدۇ.

4 ـ زىبەس ئەشكى فۇرۇغ ئەفشان ساچىپ ھىجران تۇنى كۆرگەچ،
كى دەرلەر ئىكى مەشئەل ئىكى چەشمى ئىنتىزارىمنى.
ھىجران تۇنىدە تارام ـ تارام ياش تۆكۈپ يىغلاۋاتقىنىمنى كۆرگەنلەر، يارغا ئىنتىزار بولغان ئىككى كۆزۈمنى « ئىككى مەشئەلمىكىن » دەپ قالىدۇ.

5 ـ نەچۈك ئارام ئىستەرسىز مەنى ئاۋارەدىن، ئول شوخ
قاچان قويدى مەنىڭ بىرلەكى ئارامۇ قەرارىمنى.
ئۇ شوخ تىنچ ـ ئارامىلمقىمنى قويمىغان تۇرسا، مەن سەرگەردانىدىن يەنە قانداقمۇ ئارامىلىق ئىستەيسىلەر؟

6 ـ تىكىپدۇرلار ماڭا خەيمە ھەۋا ئۇزرە ھۇباب ئاسا،
كى مەن بىلمەيدۇرمەن بۇ رەنگ ھەۋا بىرلە تۇرارىمنى.
كۆك ئۇستىگە مەن ئۇچۇن كۆپۈكتەك لەيلىمە چېدىر تىكىپتۇ، بىراق مەن بۇ خىل ئاتموسفېرادا

قانداق ،تۇرۇشۇمنى بىلمەيمەن.

7ـ ئىكى شەھلا كۆزۈك نەشئە بەرۈردە ئىكى مەيخانە،
ئىگاھى ئىلە مەستانە، ئوشات جامى خۇماربمنى.
ئىككى شەھلا كۆزۈك ماڭا ئىككى مەيخانىنىڭ ھۇزۇرىنى بېرىدۇ، بىرلا قارىشىڭ بىلەن مەست قىلىپ، قەدەھكە بولغان خۇماربمنى باسقىن.

8ـ ساۋۇر ئۆزنى بۇرۇنراق ئۇز ھەۋادا ئىختىيار ئەيلە،
ساۋۇرسا بىر گۇنى سەلكىن دەمى قويماي غۇباربمنى.
ئۆزۈڭنى بورۇنراق سورۇپ، ھاۋادا ئەركىن ـ ئازاد ئۇچ؛ كۇنلەردىن بىر كۇنى سالقىن شامال توزانلىربمنى قويماي سورىۋەتسە دەيمەن.

9ـ ھەياتى جاۋدان تاپماس كىشى ئابمھەيات ئىچسە،
فەنا زۇلماتىدا كۆر خىزرەك مەشھۇربي زاربمنى.
ـ مەشھۇربي.
بىچارە مەشھۇربينى خىزىرەك پانىيلىق قاراڭغۇلۇقىدىن تاپقىن. چۇنكى ئابمھايات ئىچكەن بىلەنمۇ، ئىنسان مەڭگۇلۇك ھاياتلىققا ئېرىشەلمەيدۇ.

ۋەزىن ئايرىمىسى

v - - - v - - - v - - - v - - -

بەھرى ھەزەجى مۇسەممەنى سالىم

مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن

v - - - v - - - v - - - v - - -

تەئەززە

1ـ بەيرام گۇنى مەجنۇن كۆڭۇل ھەم شاد ھەم گىريان ئەرۇر،
ھالىمغا ئەل گىريان ئەرۇر، ئاندىن ئول ئاي خەندان ئەرۇر.
بۇ بايرام كۇنىدە، مەجنۇن كۆڭلۇم ھەم خۇشال ھەم قايغۇلۇق: ھالىمغا قاراپ، ئەل يىغلاۋاتىدۇ؛ ئۇ ئاي بولسا، خۇشال تۇرىدۇ .

2ـ مەن خەستە، خەستەك، تاك ئەمەس، بولسام يولىدا پايىمال،
ئول گۇل سەمەندىن سەكرەتىپ جەۋلان ئۇزە جەۋلان ئەرۇر.
مەن خەستە ئۇنىڭ يولىدا خەستەك دەسسىلىپ قېلىۋاتسام، ئەجەبلىنىش بۇياقتا تۇرسۇن، ئۇ گۇل ئېتىنى سەكرىتىپ، جەۋلان ئۇستىگە جەۋلان قىلىۋاتىدۇ.

3ـ باشىغا سانجىپ تىترەگۇچ، يۇز ناز ئىلە تارتىپ قىلىچ،
بۇ شەكل ئىلە كۆرگەن زەمان جانۇ كۆڭۇل لەرزان ئەرۇر.
ئۇنىڭ بېشىغا ئوتۇغات قاداپ، يۇز خىل ناز بىلەن قىلىچ تارتقانلىقىنى كۆرگەن زامان، كۆڭلۇم

بىلەن جېنىم لەرزىگە كېلىدۇ.

4ـ كىم رەشكىدىن قىلسام نە تاك، ئاھىمنى ئوق، قەددىمنى يا،
بىر يانىغا باغلاپ ساداق، بىر يانىدا قىربان ئەرۋر.

رەشكىتىن ئاھىمنى ئوق، قەددىمنى يا قىلسام ئەجەب ئەمەس، چۈنكى ئۇ بىر يېنىغا ساداق باغلاپ، يەنە بىر يېنىغا كامان ئېسىۋاپتۇ.

5ـ ئەنجۇم ئەمەستۇر ئول كەچە رەۋشەن كۆرۈنگەن، كىم فەلەك
ئول شاھسەۋارىمغا قاراپ يۈز كۆز بىلە ھەيران ئەرۋر.

كېچىسى پارقىراپ كۆرۈنگىنى يۈلتۈزلار ئەمەس، بەلكى چەۋەندازىمنىڭ گۈزەللىكىگە قاراپ ھەيران قالغان پەلەكنىڭ يۈزلىگەن كۆزىدۇر.

6ـ دەۋلەتكە مەغرۇر ئولماغىل، ئەي شاھ، گەداغا رەھم قىل،
ئاتىڭ ئاياغى ئاستىدا جىسمىم ئۆيى ۋەيران ئەرۋر.

ئەي شاھ، بايلىقىڭغا مەغرۇرلانما، ئېتىڭنىڭ ئايىغى ئاستىدا ۋۇجۇدۇم ئۆيى ۋەيران بولۇۋاتىدۇ، مەن گادايغا رەھىم قىلغىن.

7ـ بىلگىل بۇ گۈننى مۇغتەنەم، سەندەك نەچە خەيلى ھەشەم،
بىر ـ بىرلەپ ئۆتتى دەمبەدەم، بۇ دەھر نە پايان ئەرۋر.

سەندەك قانچىلىغان مەرتىۋىلىكلەر بىر ـ بىرلەپ ئالەمدىن كېتىشتى، بۇ دۇنيانىڭ پايانى يوق، شۇڭا بۇگۈننى غەنىمەت بىل.

8ـ ئەيكىم، خەيال ئەيلەپ شەفەق خۇرشىد تابىدىن دەمە،
گەردۇن يۈزىگە ساچراغان قۇربانلاردىن قان ئەرۋر.

ئەي، شەپەقنى « قۇياشنىڭ نۇرىدىن پەيدا بولغان قىزىللىق ـ قۇ » دەپ ئويلاپ قالما، ئۇ قۇربانلارنىڭ پەلەك يۈزىگە چاچرىغان قېنىدۇر.

9ـ زەبھىنى ئىسمائىل كەبى قىلغىل قەبۇل رەھم ئەيلەبان،
جانىن فىدا ئەيلەپ بۇ گۈن مەھزۇن ساڭا قۇربان ئەرۋر.
ـ مەھزۇن.

مەھزۇن بۇگۈن جېنىنى پىدا قىلىپ، خۇددى ئىسمائىلغا ئوخشاش ساڭا قۇربانلىق بولدى، رەھىم ئەيلەپ، ئۇنىڭ قۇربانلىقىنى قوبۇل قىلغىن.
ـ مەھزۇن.

*　　*　　*　　*　　*

1ـ ئەي، تىيرى بارانى غەمىڭ كۆڭلۈمنى پۇر خۇن ئەيلەمىش،
ياشىمنى بەھرەين ئەيلەگەچ رەنگىمى گۈلگۈن ئەيلەمىش.

ئەي، غېمىڭنىڭ ئوق يامغۇرى يۈرىكىمنى قانغا تولدۇردى، كۆزۈمدىن دەريا - دەريا ياش ئاققۇزۇپ، رەڭگىمنى گۈلگۈن قىلدى.

2- بولمىش ئەزەلدە قىسمەتىم زەھرى فىراقىڭدىن نەسىب،
ئىچكەچ كۆڭۈلدە جۇش ئۇرۇپ دەردىڭنى ئەفزۇن ئەيلەمىش.
ئەزەلدە ماڭا پىراقىڭنىڭ زەھىرى نېسىب بولغان ئىكەن، ئۇنى ئىچكەچكە دەردىڭ يۈرىكىمدە تېخىمۇ قاينىاپ تاشتى.

3- كەلدى نەشاتىم دەردىدىن نەچۇن فەنا تۇفراغىغا،
غەم يامغۇرىنى ياغىزىپ جىسمىمنى مەنۇن ئەيلەمىش.
«ئۇنىڭ دەردىدىن پانىيلىق تۇپرىقىغا يۇزلىنىش نېمىشقا ماڭا خۇشاللىق ئېلىپ كېلىدىغاندۇ» دېسەم، ئەسلىدە ئۇ غەم يامغۇرىنى ياغدۇرۇپ، جىسمىمنى مەنۇن قىلغانىكەن - دە.

4- ھۇببۇل ۋەتەن دەپ كۆڭلۈمە دەردۇ ئەلەم كەلسە نە تاڭ،
غەم لەشكەرى سەرداربغا سىينەمنى مەئمۇن ئەيلەمىش.
ۋەتەن سۆيگۈسىدىن يۈرىكىمگە دەرد - ئەلەم كەلسە، ھېچ گەپ ئەمەس. چۈنكى غەم لەشكەرلىرىنىڭ سەردارىغا كۆكرىكىمنى پاناھگاھ قىلىپ ياراتقانىكەن.

5- ئىشقىڭ مەنى بىچارەنى ھەجرىڭدە سەرگەردان قىلىپ،
ۋەسلىڭ تەمەننасى بىلە جانىمنى مەرھۇن ئەيلەمىش.
ئىشق - مۇھەببىتىڭ مەن بىچارىنى ھىجرانىڭدا سەرگەردان قىلىپ، ۋىسال ئارزۇسى بىلەن جېنىمنى گۆرۈگە قويۇشقا مەجبۇرلىدى.

6- بۇ دەردۇ مىھنەتنى بەسى كۆردۇم بەلائى ئىشق ئارا،
بىر - بىردىن ئارتۇق دەم بەدەم كۆڭلۈمنى مەھزۇن ئەيلەمىش.
ئىشق بالاسىنىڭ دەرد - ئەلىمىنى كۆپ تارتتىم، بۇ دەرد - ئەلەم بارغانسېرى كۈچىيىپ، كۆڭلۈمنى قايغۇغا تولدۇردى.

7- بۇ تەلبە كۆڭلۈمدۇر زەنەخدانىڭدا ھەبىس ئولغان كەبى،
ئانداقكى ھەريان فەرتىدىن مىسرىدا زۇننۇن ئەيلەمىش.
ھەممە يەردە ھەددىدىن ئاشقان زۇنۇن مىسرغا قامالغاندەك، تەلۈە كۆڭلۈمۇ زىنىقىڭغا بەنت بولۇپ قالدى.

8- كۆڭلۈم قۇشى فەريات ئەتۇر زۇلفۇڭنى كۆرگەچ ناگەھان،
بىر ئۆزدەھايى گويىيا مۇرغىغا ئەفسۇن ئەيلەمىش.
مەن چېچىڭنى تاسادىپ كۆرۈپ قالغاندىن بۇيان، كۆڭلۈم قۇشى گويا بىر ئەجدىھا تەرىپىدىن دەم تارتىلىۋاتقان قۇشتەك پەريات چېكىدۇ.

تەئەززە چۈشۈرگىسى

9ـ تاڭ يوق زۇھۇرىينى كۆزلىگەن ئىشۋەسى مەست ئەيلەسە،
بۇ ئىشق سەھراسىدا يۈز مەندەكنى مەجنۇن ئەيلەمىش.
- زۇھۇري.

كۆزلىگەن ناز ـ كەرەشمىسى مەن زۇھۇرىينى مەست قىلسا ئەجەبلىنەرلىك ئەمەس، چۈنكى بۇ ئىشق چۆلىدە، ئۇ مەندەكتىن يۈزنى مەجنۇن قىلىۋەتكەنىكەن.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەجەزى مۇسەممەنى سالىم
مۇستەفئىلۇن مۇستەفئىلۇن مۇستەفئىلۇن مۇستەفئىلۇن
- ٧ - - - ٧ - - - ٧ - - - ٧ - -

نۇسخە

1ـ غۇنچەئى خەندان بىلە ھۇسنۇڭ گۈلى خۇررەم بەھار،
خەتتىڭ ئانداق سەبزەكىم بولغاي ئاڭا خۇررەم بەھار.

غۇنچىدەك لېۋىڭ بىلەن ھۆسنۇڭ باھارىنىڭ شوخ ئېچىلغان گۈلىگە ئوخشايدۇ: مىيىقىڭ باھار پەسلىدىكى مايىسىزارلىقنى ئەسلىتىدۇ.

2ـ يۈز ئۈزە تەردىن خەتتىڭ گەر باش چەكەر، ئەي گۈل، نە تاڭ،
سەبزەغە بائىسدۇرۇر چۈن بولدى ئەرسە نەم بەھار.

ئەي گۈل، يۈزۈڭدىكى تەرنىڭ كۆچىدىن مىيىق مويلاۋىڭ خەت تارتقان بولسا ئەجەب ئەمەس، چۈنكى باھارنىڭ نېمى مايىسىنىڭ ئۆسۈشىگە سەۋەب بولىدۇ ـ غۇ.

3ـ شادلىغىدىن گۈلشەنى ۋەسلىڭغە يىغلاپ چەكسەم ئاھ ،
ياپما يۈزكىم گۈلگە بولماس يەل ـ ياغمىدىن غەم بەھار .

ۋىسالىڭ گۈلشىنىگە ئېرىشىش شادلىقىدىن ئاھ چېكىپ يىغلىسام، يۈزۈڭنى يېپىۋالما، چۈنكى گۈل دېگەننىڭ باھارنىڭ يامغۇرى بىلەن شامىلىدىن ئەندىشىسى بولمايدۇ.

4ـ ئارەزىم ئەكسى يۈزۈڭ ئايىنە تۇشكەن تۇرفەدۇر،
كىم كۆرۈپتۇر ھەم خەزان بىر ئايدا بولغاي ھەم بەھار.

يۈزۈمنىڭ سېنىڭ ئاي يۈزۈڭدە ئەكس ئەتكىنى قىزىق ئىشكى، باھار بىلەن كۈز پەسلىنىڭ بىر ئايدا بولغانلىقىنى كىم كۆرگەن؟

5ـ ۋايكىم، بىر گۈل خەزانغا سالدى ئەيشىم گۈلبۇنىن،
ئۇشبۇ فەسل ئىچرەكى تاپمىش جۇملە ئالەم بەھار .

ۋاي داد! پۈتۈن ئالەمگە باھار كەلگەن مۇشۇ پەسلىدە، ھايات گۈلۈمنى بىر گۈل يۈزلۈك خازان

قىلىۋەتتى.

6 ـ رەئىدۇ سېل ئەرمەس ئىغانۇ ئەشك ئەرۇر بۇ كىم، بۇ يىل،
گۈل يۈزۈڭ كۆرگەچ تۈتار ئۆز ھالىغا ماتەم بەھار.

بۇ چاقماق بىلەن سەل ئەمەس، بەلكى پىغان بىلەن كۆز يېشىدۇركى، بۇ يىلقى باھار گۈلدەك يۈزۈڭنى كۆرۈپ ئۆز ھالىغا ماتەم تۇتىۋاتىدۇ.

7 ـ قەسدى بۈلبۈل كۆڭلى قەيدى بولماسا، نەيۈچۈن سالۇر،
باغ شوخى سۈنبۈلى زۈلفىغا پېچۇ خەم بەھار.

ئەگەر باھارنىڭ قەستى بۈلبۈلنىڭ كۆڭلىنى باغلىۋېلىش بولمىسا، نېمە ئۈچۈن باغدىكى شوخ سۈنبۈلنىڭ چېچىدىن ھالقا ياسايدۇ؟

8 ـ گۈل ئەمەس، بۇ باغ تاراجىغا ئانىڭ لەئىلىدىن،
ئەيلەدى ئاۋىزە مېھرى دەۋرىغە خاتەم بەھار.

باھار بۇ باغنى تالان ـ تاراج قىلىش ئۈچۈن، گۈلنى ئەمەس، بەلكى ئۇنىڭ ياقۇت لېۋىنى سۈرۈق قىلىپ،قۇياشنىڭ يۈزىگە تامغا باستى.

نۇسخە چۇشۇرگەسى

ئەي نەۋائىي، چىن بەھار ئەركىن بۇ، يا خۇد كۆرگۈزۈر،
باغ خەلقىدىن ئۇلۇسقا داۋەرى ئەئزەم بەھار.
ـ نەۋائىي.

ئەي نەۋائىي، بۇ ھەقىقىي باھارمىدۇ ياكى ئۇلۇغ شاھىمىزنىڭ باغ ئەھلى ئارقىلىق، خەلقە كۆرسىتىۋاتقان باھارىمىدۇ؟

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەھزۇف
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلۇن
ـ ۷ ـ ـ ـ ۷ ـ ـ ـ ۷ ـ ـ ـ ۷ ـ

جۇلا

1 ـ ھەر قاچان لەئىلىڭ تەبەسسۇم قىلسا، شەكەر ساچىلۇر،
چۈن تەكەللۇمدىن دەم ئۇرسا، دۇررۇ گەۋھەر ساچىلۇر.

ھەر قاچان تەبەسسۇم قىلساڭ، ياقۇت لېۋىڭدىن شېكەر چېچىلىدۇ؛ گەپ قىلساڭ، تىلىڭدىن ئۇنچە ـ گۆھەر تۆكۈلىدۇ.

2ـ غالىبا سەن سۈنبۈلۈڭنى تاربىدىڭ، ئەي جان، بۇ گۈن،
كىم، نەسىمى سۈبھىدەمدىن ئەنبەرى تەر ساچىلۇر.
ئەي جان، بۇگۈن سۈنبۈل چېچىڭنى تاربىدىڭ بولغاي، تاڭ شامىلىدىن نەمخۇش ئەنبەر ھىدى كېلىۋاتىدۇ.

3ـ ئاي يۈزۈڭنىڭ ھەسرىتىندە ھەر كەچە تاڭغا تەگىن،
كۆزلەرىمنىڭ ياشىدىن يەر ئۈزرە ئەختەر ساچىلۇر.
ئاي يۈزۈڭنىڭ ھەسرىتىدە، ھەر كېچە تاڭ ئاتقىچە يەرىۈزىگە كۆز يېشىمنىڭ يۈلتۈزلىرى تۆكۈلىدۇ.

4ـ غايەتى ئەئلا مەراتىبدىندۇرۇركىم، ھەر سەھەر،
مەقدەمىڭدە گۈنبەدى ئەفلاكدىن زەر ساچىلۇر.
مەرتىۋەڭنىڭ غايەت يۇقىرىلىقىدىن، ئاسمان گۈمبىزىدىن ھەر سەھەردە قەدىمىڭگە تىللا چېچىلىدۇ.

5ـ بۇ گەدا ھەسرەت بىلە كۆز مەئدەنىدىن دەم ـ بەدەم،
لەئلىڭ ئۈچۈن ھەر قايان ياقۇتى ئەھمەر ساچىلۇر.
ـ گەدائىي.
بۇ گەدائىي لېۋىڭ ئۈچۈن ھەسرەتلىنىپ، كۆز كانىدىن ھەمىشە ھەر يانغا قىزىل ياقۇت چېچىپ تۇرىدۇ.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەھزۇف
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلۇن
-v- - - v - - - v - - - v -

سەنەم

1ـ يارسىز ئۆمرۈم مەنىڭ
مىڭ ياشاسام بىرگۈنچە يوق.
ئىشق ئوتىنىڭ ئالدىدا
دەۋزەخ ئوتى ئۇچقۇنچە يوق.
ئىشق ئوتى يامان، دادەي،
چىھرايىم سامان، دادەي،
مەندە تاقەت قىلچە يوق.
يارسىز مىڭ يىل ياشىسامۇ، بىر كۈنچىلىك ئەھمىيىتى يوق؛ ئىشق ئوتىنىڭ ئالدىدا، دوزاخ ئوتى ئۇچقۇنچىلىكمۇ كەلمەيدۇ؛ ۋاي داد، ئىشق ئوتى يامانكەن، ۋاي داد، چىرايىم سامانەك سارغىيىپ كەتتى، مەندە قىلچىلىك تاقەت قالمىدى!

2ـ ئاقمۇ ئايدىك كەچىلەر،
ئاپئاقمۇ ئايدىك كەچىلەر،
گۈل بىلەن رەيھان پۈرايدۇر
يار يۈرگەن كوچىلەر.
ئايدىك كەچىلەر دادەي،
قاراڭغۇ كەچىلەر دادەي،
خۇش پۇراقلىق كوچىلەر.

خۇيمۇ ئاق ئايدىك كېچىلەر، ئاپئاق ئايدىك كېچىلەر؛ يار يۈرگەن كوچىلار رەيھان گۈلى پۈرايدۇ؛ ئايدىك كېچىلەر، دادەي، قاراڭغۇ كېچىلەر، دادەي، خۇشپۇراقلىق كوچىلار.

3ـ يار يۈرگەن كوچىلەرنى
سۈپۈرەي ساچىم بىلەن.
ئوك قولۇمغا جام ئالىپ،
سۇلار سەپەي ياشىم بىلەن.
ھەسرەت چەكمەن دادەي،
يىغلاپ ئۆتۈرمەن دادەي،
سۇ سەپىپ ياشىم بىلەن.
- ئۇيغۇرخەلق قوشىقى.

يار يۈرگەن كوچىلارنى چېچىم بىلەن سۈپۈرەي، ئوك قولۇمغا جام ئېلىپ، يېشىم بىلەن سۇلار سېپەي؛ يېشىمدىن سۇ سېپىپ ھەسرەت چېكىۋاتىمەن، يىغلاپلا ئۆتىۋاتىمەن، ۋاي داد.

چوك سەلىقە

1ـ سىنايمۇكىن، سىلايمۇكىن بويى تالمىنى،
بويى تالىم بىلەمدۇركىن مەنىك ھالمىنى.

تالدەك زىلۋا بويلۇق ياريمنى سىنايمىكىن، يا سىلايمىكىن، زىلۋا بويلۇقۇم مېنىك ئەھۋالمىنى بىلەمدىغاندۇ؟

2ـ بىلسە بىلسۇن ۋەفادارىم مەنىك ھالمىنى،
بىر ئۆزىگە ئەرز ئەتەرمەن ئاھۇ زارىمنى.

ۋاپادارىم مېنىك ئەھۋالمىنى بىلسۇن ـ بىلمىسۇن، ئاھۇ زارىمنى بىر ئۆزىگىلا ئېيتىمەن.

3ـ شۇندىن شۇنغا كەلمىشىم سەن يار ئۇچۇندۇر،
جەۋرۇ جەفا چەكمىشىم دىيدار ئۇچۇندۇر.

ئاشۇ يەردىن مۇشۇ يەرگە كېلىشىم سەن يار ئۇچۇن، جەبىر ـ جاپا چېكىشىم بولسا، دىدار كۆرۈشۈش ئۇچۇندۇر.

4ـ گۈلىستاندا فەرياد ئۇرۇپ سايرايدۇر بۇلبۇل،

شۇ بۇلبۇلنىڭ سايراماقى گۈلزار ئۈچۈندۇر.
ـ خەلق قوشىقى.
گۈلىستاندا بۇلبۇل پەريات ئۇرۇپ سايرايدۇ، شۇ بۇلبۇلنىڭ سايرىشى گۈلزار ئۈچۈندۇر.

كىچىك سەلىقە

1ـ كەزەرمەن ۋەسلىڭ ئىزدەپ يىللار ئولمىش دەربەدەر ھەريان،
جۇنۇن سەھراسىدىن مەجنۇن مەسەللىك بىخەبەر ھەريان.
ئۇزاق يىللاردىن بېرى ۋەسلىڭنى ئىزدەپ، ئىشىكمۇ ئىشىك كېزىپ يۈرىمەن؛ جۇنۇنلۇق چۆلىدە، مەجنۇنغا ئوخشاش بىمھۇشمەن.

2ـ يۈزۈڭنى ياد ئەتىپ فۇرقەت تۈنىدە ئوتلۇغ ئاھىمدىن،
ئەمەس ئەنجۇم، فەلەك تاقىدا بەند ئولمىش شەرەر ھەريان.
جۇدالىق تۈنىدە، يۈزۈڭنى ئەسلەپ چەككەن ئوتلۇق ئاھلىرىم ئۇچقۇنلىرى پەلەك گۇمبىزىنىڭ ھەر يان، ھەر تەرىپىگە ئورناپ قالدىكى، ئۇلارنى يۇلتۇزلارمىكىن دەپ قالما.

3ـ يۇگۇرماقدىن تالىقدىمكى نەچە سىيمابدەك سەير ئاب،
نەدىنكىم جىلۋە ئەيلەپ ئات ئۈزە ئول سىيمبەر ھەريان.
ئۇ كۇمۇش تەنلىك گۈزەل ھەر تەرەپكە ئات سېلىپ جىلۋە قىلسا، مەن كەينىدىن خۇددى سىماب ئاققاندەك يۇگۇرۇپ يۇرۇشتىن ھالسىرىدىم.

4ـ ساربغ چىھرەم بىلە قانلىغ ياشىمغا كۆلمە، ئەي زاھىد،
نىگارىم باشىدىن ھەردەم ساچارمەن لەئلۇ زەر ھەريان.
ئەي زاھىت، سېرىق يۈزۈم بىلەن قانلىق يېشىمغا قاراپ كۆلمە، مەن نىگارىمنىڭ بېشىدىن دائىم قىزىل ياقۇت بىلەن سېرىق ئالتۇن چاچىمەن.

5ـ لەبىڭ سەرچەشمەسىدىن غافىل ئەردى تەشنەلەب كۆڭلۇم،
نىشان بەلگۈردى خەتتىڭدىنكى فەۋتى نىلۇفەر ھەريان.
تەشنا كۆڭلۇم لېۋىڭ بۇلىقىدىن تېخى غاپىل ئىدى، مىيىقىڭدىكى نىلۇپەر مويلاۋلىرىڭ جىددي بەلگە بېرىپ، مېنى ئويغاتتى.

6ـ شەفەق ئەرمەس فەلەك ئۈزرە، قۇياشىم پەردەگە كىرگەچ،
چەكەر ئاھىم يەلى كۆز يولىدىن خۇنى جىگەر ھەريان.
كۆكتىكى قىزىللىق شەپەق ئەمەس، بەلكى ئۇ قۇياشىم پەردە ئىچىگە كىرىپ كەتكەچكە، ئاھىم شامىلى كۆز چانىقىمدىن ئۇچۇرتۇپ چاچقان جىگەر قېنىمدۇر.

7ـ نە گۇن ئول ئەردىكىم قاشىڭدا چىن كۆردۇم بۇ نە گۇندۇز،
تەبەسسۇم مەۋجى ئەردى لەبلەرىڭدە سەربەسەر ھەريان.

قايسىبىر كۈنى، لەۋلىرىڭدىن پۈتۈنلەي تەبەسسۇم جىلۋىسى مەۋج ئۇرۇپ تۇرغانلىقىنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆردۈم - دە، بۇ كۈندۈزمۇ ياكى كېچىمۇ، خۇدۇمنى بىلمەيلا قالدىم.

8- مىژەڭنىڭ ناۋەكىن كۆز ئاتتى، لەئلىڭ كەلتۈرۈپ بىسمىل،
ماڭا مەيلى مەزار ئورنىدا بىتكەن نەيشەكەر ھەريان.
كۆزۈڭ كىرپىك ئوقىنى ئاتتى، لېۋىڭ ئۆلتۈردى، مازىرىمنىڭ قەبرە تاختىسى ئورنىدا، شېكەر قومۇشلىرى ئۇنۇپ چىقتى.

9- يۈرەكنى چاك ئەتتىپ سانسىز تىكەن باغرىمغا سانجىلغان،
مەنىڭ ھالىمغا باقماي كۆزلەرىڭ قىلغاچ نەزەر ھەريان.
كۆزلىرىڭ ئەھۋالىمغا قاراپ قويماي، باشقا جايلارغا نەزەر تاشلىغاچقا، باغرىمغا سانسىز تىكەنلەر سانچىلىپ، يۈرىكىم پارە - پارە بولدى.

10- جەمالىڭ تالىئىكىم تاپمادى ھەرگىز خەبەر ئاندىن،
خەيال ئەلچىسىدىن گەرچە ئىبەردىم كۆپ خەبەر ھەريان.
گەرچە خىيالىمنى ئەلچى قىلىپ، نۇرغۇن خەۋەر ئەۋەتكەن بولسامۇ، جامالىڭ ئامىتى ئۇنىڭدىن مۇتلەق خەۋەر تاپالمىدى.

11- ئۇيالىپ قۇمرىيۇ سەرۋى چەمەن گۈلبەرگىدەك تىترەر،
چەمەندە سەرۋى ئازادىمنى كۆرگەچ جىلۋەگەر ھەريان.
چىمەنلىكتە، خۇش قامەت گۈزىلىمنىڭ ھەر يان جىلۋە قىلىپ يۈرگەنلىكىنى كۆرگەن پاختەك بىلەن سەرۋى دەرىخى ھەسەتتىن، گۈلزارلىقتىكى گۈلنىڭ يوپۇرمىقىدەك تىترەپ كېتىشىدۇ.

كىچىك سەلىقە چۈشۈرگىسى

12- فۇتۇھى قۇلغا، ئەي شاھ، گاھى - گاھى ئىلتىفات ئەتكىل،
ساچىپ تۇتى كەبى كۆڭلۈمگە لەفزىڭدىن شەكەر ھەريان.
- فۇتۇھىي.
.ئەي شاھ، تۇتىدەك كۆڭلۈمگە تىلىڭدىن ھەر دەم شېكەر چېچىپ، مەن فۇتۇھىي قۇلغا پات - پات ئىلتىپات قىلغىن.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى ھەزەجى مۇسەممەنى سالىم
مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن
- - - ٧ - - - ٧ - - - ٧ - - - ٧

تەئكىد

1ـ ئافتابەك ئاي يۈزۈڭگە كۆيدۈر ئەرمانىم مەنىڭ،
ھەر زەمان يادىمغا كىرسەڭ ئۆرتەنۈر جانىم مەنىڭ.
قۇياشتەك نۇرلۇق ئاي يۈزۈڭنى كۆپ ئارزۇ قىلىمەن؛ ھەمىشە يادىمغا كەلسەڭلا، جېنىم ئۆرتىنىدۇ.

2ـ بىر نىگاھى قىلدىڭۇ كۆڭلۈمدىن ئالدىڭ سەبرۇ ھۇش،
ئەمدى ھەجرىڭدە كۆيەرمەن، قالمادى جانىم مەنىڭ.
بىر كۆز تاشلاش بىلەنلا سەۋر ـ تاقەت، ئەس ـ ھۇشۇمنى ئالدىڭ؛ شۇ تۇرۇقى مەندە جان دېگەن نەرسە قالمادى، ئەمدى جۇدالىقىڭدا كۆيۈپ تۈگىشىدىغان بولدۇم.

3ـ مەن سەنىڭ يادىڭدا ھەر دەم يىغلايمەن شامۇ سەھەر،
ئەرشكە يەتتى مەگەر فەريادۇ ئەففانىم مەنىڭ.
مەن سېنى ياد ئېتىپ، تۇندىن تاڭغىچە توختىماي يىغلىدىم، پەريات ـ پىغانىم ئەرشكە يەتتىغۇ دەيمەن.

4ـ كۆرمەسەم جانىم كۆيەدۇر، بارغالى يوق تاقەتىم،
يەتكەلى دىيدارىڭ ھىچ يوقتۇر بۇ ئىمكانىم مەنىڭ.
دىدارىڭنى كۆرمىسەم، جېنىم كۆيىدۇ، قېشىڭغا بارغىلى مادارىم يوق، ۋىسالىڭغا يېتىشكە بۇ كۈنلەردە ھېچبىر ئىمكانىم يوق.

5ـ يىغلايمەن شامۇ سەھەرلەردە ساڭا فەريات ئەتىپ،
يەتمەدى ھەرگىز قۇلاقىڭغا بۇ ئەففانىم مەنىڭ.
سېنى دەپ تۇندىن تاڭغىچە پەريات ئۇرۇپ يىغلىدىم؛ بۇ ئەپغانىم قۇلىقىڭغا مۇتلەق يەتمىدى.

6ـ لۇتف ئەتىپ مىسكىن رىزائىي ھالىغا رەھم ئەيلەگىل،
بىر نەزەر قىلساڭ ماڭا ھىچ يوقتۇر ئەرمانىم مەنىڭ.
ـ رىزائىي.
مەرھەمەت قىلىپ، بىچارە ئەھۋالدىكى رىزائىيغا رەھىم قىلغىن؛ ماڭا بىر نەزەر قىلساڭ، ھېچبىر ئارمىنىم قالماس ئىدى.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەھزۇف
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلۇن
ـ ۷ ـ ـ ـ ۷ ـ ـ ـ ۷ ـ ـ ـ ۷ ـ

داستان

بىرىنچى داستان

1ـ چاھغا تۇشتۇم كەلسەڭ ئوشۇل شەھرى كەنئاندىن،
داغى ھىجران ئەزدى مەنى ئىبنى يەمىنجان.
مەن كۆرمىگەن جەبرۇ جەفا، مىھنەت قالمادى،
زارۇ ھەيران قىلدى مەنى، ئىبنى يەمىنجان.

ئىبنى يەمىنجان، ئاشۇ كەنئان شەھىرىدىن كېلىپ، قۇدۇققا تاشلىنىپ قالدىم، مېنى جۇدالىقنىڭ تېغى ئەزدى؛ مەن كۆرمىگەن جەبىر ـ جاپا، مۇشەققەتلەر قالمىدى، بۇلار مېنى خار ـ زار ۋە ھەيران ـ ھەس قىلدى، ئىبنى يەمىنجان.

2ـ ئاغالارىم كۆينەكىمنى تارتىپ ئالدىلار،
تۆرت تەرەپدىن كەلىپ ماڭا خەنجەر ئۇردىلار،
ئاخىر مەنى تۇتۇپ كەلىپ، چاھقا سالدىلار،
بەندى زىندان قىلدى مەنى، ئىبنى يەمىنجان

ئاكىلارىم كۆينىكىمنى تارتىۋالدى، تۆت تەرەپتىن قورشاپ كېلىپ ماڭا خەنجەر ئۇردى، ئاخىرى تۇتۇپ كېلىپ، قۇدۇققا تاشلىدى ـ دە، زىندان بەندىسى قىلىۋەتتى، ئىبنى يەمىنجان.

3ـ قىزىلگۈلدەك تەنىم شۇندا قانغا بويالدى،
ئەل كۆزىدىن يىراق تاشلاپ ئۆچىنى ئالدى،
ئۆلتۈرۈشكە قەسد قىلدىيۇ لەكىن ئۇيالدى،
ئاھ، باغرى قان قىلدى مەنى، ئىبنى يەمىنجان.

شۇنداق قىلىپ، قىزىلگۈلدەك تېنىم قانغا بويالدى؛ ئەل كۆزىدىن يىراق قىلىپ، ئۆچىنى ئالدى؛ ئۆلتۈرۈشكە قەست قىلدى ـ يۇ، لېكىن ئۇيالدى؛ ئاھ، مېنى مۇشۇنداق باغرى قان قىلدى، ئىبنى يەمىنجان.

4ـ ئاغالارىم دۇشمەنلىكىن رەۋشەن بىلدۇرۇپ،
كۆزلەرىمنى تۇفراق بىلە قويدى تىندۇرۇپ،
ياش گۈلۈمنى جەفا تېغى كەستى سىندۇرۇپ،
بەرگى خەزان قىلدى مەنى، ئىبنى يەمىنجان.

ئاكىلارىم دۇشمەنلىكىنى روشەن بىلدۇرۇپ، كۆزلىرىمنى توپا بىلەن تىندۇرىۋەتتى؛ ياش گۈلۈمنى جاپاتېغى كېسىپ ـ سۇندۇرۇپ، بەرگىخازان (ياپراق تۆكۈمى) قىلىۋەتتى، ئىبنى يەمىنجان.

5ـ ئۇردى ـ سوقتى چاھقا تاشلاپ، كەلمەي قاشىمغا،
قىيامەتنىڭ گۈنى تۇشتى ئەزىز باشىمغا،
قەبا فەلەك ئوغا سالدى يەگەن ئاشىمغا،

ئەجەب سەرسان قىلدى مەنى، ئىبنى يەمىنجان.

قېشىمغا يوقلاپ كەلمىگەننىڭ ئۈستىگە، قۇدۇققا تاشلاپ ئۈردى - سوقتى؛ ئەزىز بېشىمغا قىيامەتنىڭ كۈنى چۈشتى؛ قوپال پەلەك يېگەن ئېشىمغا ئوغا سالدى ۋە مېنى ئەجەب سەرسان قىلىۋەتتى، ئىبنى يەمىنجان.

6- يۈسۈف ئايتۇر: ئوتتا يانىپ كۆيۈپ كۈل بولدۇم،
جۇدالىقتا، سەرسانلىقتا سولغان گۈل بولدۇم،
ئۇلار ساتتى مىسر ئەلىگە شۇنداً قۇل بولدۇم،
ئاللاھ سۇلتان قىلدى مەنى، ئىبنى يەمىنجان.
- « يۈسۈف - زىلەيخا » داستانىدىن.

يۈسۈف ئېيتىدۇ: مۇشەققەت ئوتىدا كۆيۈپ كۈل بولدۇم؛ جۇدالىقتا، سەرسانلىقتا، سولغان گۈل بولدۇم؛ ئۇلار ساتتى مىسىر ئېلىگە شۇنداً قۇل بولدۇم؛ ئاللاھ مېنى سۇلتان قىلدى ، ئىبنى يەمىنجان.

ئىككىنچى داستان

1- مەجنۇن بولۇپ، بەيابانىنى گەشت ئەتىپ،
ئۆز - ئۆزۈمدىن بىر سەۋداغا يەتۇشتۇم.
بىر پەرىنىڭ ھەسرەتىدە قان يۇتۇپ،
باغۇ بوستان خۇش ھەۋاغا يەتۇشتۇم.

مەجنۇن بولۇپ، بايا‌ۋانىنى كېزىپ يۈرۈپ، ئۆز - ئۆزۈمدىن بىر سەۋداغا قالدىم؛ بىر پەرىنىڭ ھەسرىتىدە قان يۇتۇپ يۈرۈپ، ئاخىرى باغۇ بوستان خۇش ھاۋاغا ئېرىشتىم.

2- فەسلى زىمىستانىم، بولۇپدۇر يازە،
گۈلشەنى بەھارىم ياتىپدۇر تازە،
بارچەسى سۈرتۇپتۇر يۈزىگە غازە،
بىر ئەجايىب تەماشاغا يەتۇشتۇم.

زىمىستان پەسلىم يازغا ئۆزگىرىپتۇ، باھار گۈلشىنىم پاك - ئېسىل تۇرۇپتۇ، ھەممىسى يۈزىگە ئۇپا - ئەڭلىك سۈرۈپتۇ، ئاجايىپ بىر تاماشاغا مۇيەسسەر بولدۇم.

3- ئەقلىمنى لال ئەتتى ئاغزى خەيالى،
شەكەردىن شىرىندۇر لەئلىنىڭ بالى،
بىر پەريدۇر ھۇسنى ھۇرى مىسالى،
ئاھۇ كۆزلۈك دىلرەباغا يەتۇشتۇم.

ئاغزىنىڭ خىيالى ئەقلىمنى لال قىلدى، ياقۇت لېۋىنىڭ قەنتى شېكەردىن شېرىن، ئۆزى بىر پەرىكى ھۆسن - جامالدا ھۆرلەرنى سۇندۇرىدۇ، مەن مۇشۇنداق گۈزەل، ئاھۇ كۆزلۈك بىر دىلرەبانىڭ ۋىسالىغا يېتىشتىم.

4- چەمەن ئىچرە ياتمىش سەف - سەف بۇلبۇللەر،
رەنگ به رەنگ ئاچىلمىش قىرمىزى گۈللەر،
تازە نەۋجەۋانلار - گۈل يۈزلى دىلبەر،
سىياھ كۆزلۈك سەمەنىسىغا يەتۈشتۈم.

گۈلزارلىقتا بۇلبۇللار سەپ - سەپ ئولتۇرغان، قىزىل گۈللەر رەڭمۇرەڭ ئېچىلغان، ياش يىگىتلار، گۈل يۈزلۈك دىلبەرلەر سەير قىلىپ يۈرگەن مۇشۇنداق باغدا، قارا كۆزلۈك گۈزەل بىر قىزنىڭ ۋىسالىغا يېتىشتىم.

5- بىرسى مەلەكدۇر، بىرسى رىزۋان،
گويا كى جەننەتده هۇر ئىله غىلمان،
هويلايۇ ئايۋانلار، باغ ئىله بوستان،
تۇرفه باغى مۇسەففاغا يەتۈشتۈم.

بىرسى پەرىشته، يەنه بىرسى هۇر، گويا كى جەننەتتىكى هۇر - غىلمانلاردەك يۈرگەن، هويلا - ئارامىلار باغ - بوستان بىلەن پۈركۈنگەن، مۇشۇنداق ئاجايىپ گۈزەل مەنزىرىلىك بىر باغقا ئېرىشتىم.

6- تەخت ئۇستىدە ياتمىش ئەجەب بىر دىلبەر،
زۇلفىغا بەركىتمىش بەھاسىز گەۋهەر،
شاهى خۇرشىد ئوغلى - ئاتىم سەنەۋبەر،
بىر ئەجايىپ مەهلىقاغا يەتۈشتۈم.
- « سەنەۋبەر » داستانىدىن.

تەخت ئۇستىدە، چېچىغا بىنباها گۆهەر قىستۇالغان ئاجايىپ گۈزەل بىر دىلبەر ياتاتتى؛ ئىسمىم سەنەۋبەر، شاه خۇرشىدنىڭ ئوغلى بولىمەن، مەن ئاجايىپ گۈزەل بىر ئايجامالىنىڭ ۋىسالىغا يەتتىم.

ئۈچىنچى داستان

1- نەتەي مەن هىچ ئىلاجىم يوق،
گويا پەرۋانەدەك كۆڭلۈم.
بۇ چۆللەردە ياراغىم يوق،
بولۇپ مەستانەدەك كۆڭلۈم.

2- ئاشىقلارنىڭ دەۋاسى يوق،
بۇ چۆللەرنىڭ قارىسى يوق.
بۇ دۇنيانىڭ ۋەفاسى يوق،
گويا ۋىيرانەدەك كۆڭلۈم.

ئاشىقلارنىڭ داۋاسى يوق، بۇ چۆللەرنىڭ پايانى يوق، بۇ دۇنيانىڭ ۋاپاسى يوق، كۆڭلۈم ۋەيرانلىققا ئوخشايدۇ.

3- ئادەم كۆيگەن ئول هەۋزاغا،

تاھىر ئاشىقتۇر زۇھراغا.
يۈسۈف بىلەن زىلەيخاغا،
گويا‌كى خانەدەك كۆڭلۈم.

ئادەم ئەلەيھىسسالام ئۇ ھاۋا ئانىغا كۆيگەن، تاھىر زۇھراغا ئاشىق ئىدى، شۇ تاپتا، كۆڭلۈم گويا‌كى يۈسۈف - زىلەيخالارنىڭ كۆڭلى بىلەن ئوخشاش دېگۈدەك.

4- ھەمراھلارىم دەريادا زار،
غەرق ئەيلەدى بەھرى خۇنخار.
غەربىلارغا مۇنداق گۈن بار،
ئەرۋر پەيمانەدەك كۆڭلۈم.

ھەمراھلىرىم دەريادا زار، قانخور دېڭىز ئۇلارنى غەرق قىلدى، غېرىپ - مۇساپىرلارغا مۇشۇنداق ئاقىبەت بار، مېنىڭ كۆڭلۈم سەۋرىسى تولغان پەيمانىدەك بولۇپ قالدى.

5- تۇشۇپ چۆللەرگە شاھزادە،
ھەقدىن ئەرۋر بۇ ئىزادە.
ياربم، قويما بۇئاراده،
بولۇپ ھەيرانەدەك كۆڭلۈم.

بىر شاھزادىنىڭ چۆللەردە يۇرۇشى ئاللاھنىڭ ئىرادىسى بىلەن بولىدۇ؛ يارىم، مېنى بۇ ئاردا - بۇ ئەھۋالدا قويمىغىن، كۆڭلۈم ھەيران - ھەسلىككە چۆمۈلدى.

6- گۈلرۇخ يۈرەكنىڭ دەۋاسى،
كۆڭلۈمدە ئىشقنىڭ ياراسى.
ئاقتى كۆزۈمنىڭ قاراسى،
گويا دېيۇانەدەك كۆڭلۈم.

- « شاھزادە فەررۇخ ۋە مەلىكە گۈلرۇخ » داستانىدىن.

خەستە يۈرىكىمنىڭ داۋاسى گۈلرۇختۇر، يۈرىكىمدە پەۋەس ئىشق - مۇھەببەتنىڭ يارىسى بار، تولا يىغلاپ كۆزۈمنىڭ قارىسى ئېقىپ كەتتى، كۆڭلۈم مەجنۇننىڭكىدەك بولۇپ قالدى.

مەشرەب

بىرىنچى مەشرەب

1- نەچە گۈندۈزكى خەبەر تاپمامىشەم سىيمبەرىمدىن،
نە ئەسەردۇر خەبەرىمدىن، نە خەبەردۇر ئەسەرىمدىن.

نەچچە كۈن بولدى، ئۇ كۈمۈش بەدەننىڭ ھېچقانداق بىر خەۋىرىنى ئالالمىدىم.

2- نەزەرىم ئالىدا ئايسىز كەچەدىن تىيرەراق ئولدى،
ھەجر گۈندۈزلەرى تا باردى قۇياشىم نەزەرىمدىن.

قۇياشىم كۆرۈنمىگەچكە، جۇدالىق كۈندۈزلىرى كۆزۈمگە ئايسىز كېچىدىنمۇ قاراڭغۇ بولۇپ كۆرۈندى.

3ـ زەخمى قاتىل ئەكەنىن دەرگە ئەرۇر ھەر بىرى بىر تىل،
تىغى ھەجرى قايۇ پەرگالەكى تىلدى جىگەربەندىن.

ھىجران خەنجىرى تىلغان جىگىربەندىك ھەربىر پارچىسى ئۇ قاتىلىنىڭ زەخمەتلىرىنى شىكايەت قىلغۇچى بىر تىلدۇر.

4ـ كەلۇرەم ئاھ ئىلە رۇسۋالىغ ئوتى ھەر ساری ساچىپ،
ئافىيەت ئەھلى سەلامەت قوبۇڭۇز رەھگۇزەربەندىن.

ئاھ ئۇرۇپ، رەسۋالىق ئوتىنى ھەريان چېچىپ كېلىۋاتىمەن، ئەي ساق ـ ساغلام كىشىلەر، ئۆتەر يولۇمدىن سالامەت كېتىۋېلىڭلار.

5ـ بۆيلەكىم ئول كۆزى ئافەت يانار ئوت جانىما ئۇردى،
بەرقى ئافەت چاقىلۇر ئالەم ئارا ھەر شەرەربەندىن.

ئۇ كۆزى ئاپەت جېنىمغا شۇنداق يانار ئوت بىلەن ئۇردىكى، ئۇنىڭدىن چاچرىغان ھەربىر ئۇچقۇن ئالەمگە ئاپەت چاقمىقى بولۇپ چېقىلىدۇ.

6ـ ئول سەفەت ئىشقۇ جۇنۇن تاغ ئىلە دەشتى ئارا يىتتىم،
كى نە فەرھاد نىشان تاپتى، نە مەجنۇن خەبەربەندىن.

ئىشق ۋە جۇنۇنلۇق تاغۇ دەشتىدە شۇنداق يوقالدىمكى، يا پەرھاد ئىز ـ دېرىكىمنى، يا مەجنۇن ئۇچۇر ـ خەۋىرىمنى ئالالمىدى.

7ـ دەھر باغىدا ۋەفا نەخلى ئەكسىپ بەردى جەفا بەر،
باغبانا، دەكى نە بەر يەگەمەن بۇ سەمەربەندىن.

دۇنيا بېغىغا ۋاپا كۆچىتىنى تىكسەم، بەرگەن مېۋىسى جاپا بولدى؛ ئەي باغۋەن، ئېيتقىنا، بۇنداق مېۋىدىن نېمە بەھرە ئالىمەن؟

8ـ ناسىھا، ئىشقۇ جۇنۇندۇر ھۇنەربەم، تەركى بۇيۇرما،
ساڭا ئار ئولسا، ماڭا فەخرىدۇرۇر بۇ ھۇنەربەندىن.

ئەي نەسىھەتچى، مېنىڭ ھۇنىرىم ئاشىقلىق بىلەن مەجنۇنلۇق، « ئۇنى تاشلا » دېمە؛ بۇ ھۇنەر سەن ئۇچۇن نومۇس بولسا، ماڭا ئىپتىخار.

9ـ ئەي نەۋائىي، باربان يار، فەنا دەشتىغە تۇشتۇم،
مەگەر ئەۋۋەل قايتسا ئول، مەن قايتقامەن بۇ سەفەربەندىن.
ـ نەۋائىي.

ئەي نەۋائىي، يار كەتكەچكە، مەنمۇ پانىيلىق چۆلىگە ماڭدىم. ئەگەر ئۇ ئالدى بىلەن قايتمىدىغانلا بولسا، مەنمۇ بۇ سەپەربەندىن قايتقايمەن.

ۋەزىن ئايرىمىسى

بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەخبۇن

فائىلاتۇن فىئىلاتۇن فىئىلاتۇن فىئىلاتۇن
ـ ـ V V ـ ـ V V ـ ـ V V ـ ـ V ـ

ئىككىنچى مەشرەب

1- نازەنىنلەر يۇرۇڭ ئەمدى ئالدىغا،
سەۋغات ئالماڭ، ئەي قىزلار، ئاكام كەلەدۇر.
ئىكىسىگە جانىم بولسۇن سەدىقە،
سەۋغات ئالماڭ، ئەي قىزلار، ئاكام كەلەدۇر.
گۈزەللەر ئەمدى ئالغا قاراپ مېڭىڭلار، ئاكام كېلىدۇ، قىزلار، سوۋغات ئېلىڭلار؛ ئىككىسىگە جېنىم تەسەددۇق، ئاكام كېلىدۇ، قىزلار سوۋغات ئېلىڭلار.

2- قىلىپ ھەمراھ نەچە ياخشى يىگىتلەرنى،
قەددى شەمشادۇ ھۇسنى تازە گۈللەرنى،
شىكار ئەيلەپ مەرغىزارلىق چۆللەرنى،
سەۋغات ئالماڭ، ئەي قىزلار، ئاكام كەلەدۇر.
ئاكام بىر مۇنچە ياخشى يىگىتلەرنى ۋە يېڭى ئېچىلغان گۈلدەك گۈزەللەرنى ئۆزىگە ھەمراھ قىلىپ، يايلاق ۋە چۆللەردە ئوۋ ئوۋلاپ كېلىۋاتىدۇ، قىزلار سوۋغات ئېلىڭلار.

3- مەنىڭ ئاكام يىگىتلەرنىڭدۇر ئاغاسى،
ئاڭا تەگدى ئەلۇ يۇرتنىڭكى دۇئاسى.
كۆرۈنۈر بىزگە جىلۋە بىرلە قاراسى،
سەۋغات ئالماڭ، ئەي قىزلار، ئاكام كەلەدۇر.
مېنىڭ ئاكام يىگىتلەرنىڭ كاتتىۋېشى، ئۇنىڭغا ئەل - يۇرتنىڭ دۇئاسى يەتكەن؛ ئەنە، جىلۋىلىك قارىسى بىزگە كۆرۈنىۋاتىدۇ، قىزلار سوۋغات ئېلىڭلار، ئاكام كېلىۋاتىدۇ.

4- بىرى بۇلبۇل ئەرۇر، بىرسى غەزەلخان،
بىرى قاپلان ئەرۇر، بىرسى ئارسلان،
بىرى روھى رەۋاندۇر، بىرى تەنده جان،
سەۋغات ئالماڭ، ئەي قىزلار، ئاكام كەلەدۇر.
بىرسى بۇلبۇل، بىرسى ناخشىچى، بىرسى قاپلان، يەنە بىرسى ئارسلان، بىرسى جانلىق روھ، يەنە بىرسى تەندىكى جان، ئاكام كېلىۋاتىدۇ، ئى قىزلار، سوۋغات ئېلىڭلار.

5- قالدىرغاچ دەر: سىزلەر مەنىڭ يولداشىم،
كەچىلەر ھەمدەمىم، گۈندۈز سىرداشىم،
يۇسۇف ، ئەھمەد ئەرۇر ئىكى قارىنداشىم،
سەۋغات ئالماڭ، ئەي قىزلار، ئاكام كەلەدۇر.
- « يۇسۇف ۋە ئەھمەد » داستانىدىن.
قالىغاچ ئېيتىدۇ: سىلەر مېنىڭ كېچىلەردە ھەمنەپەس، كۈندۈزلەردە سىرداشلىرىم؛ يۇسۇف، ئەھمەد مېنىڭ ئىككى قېرىندىشىم؛ ئەي قىزلار، ئاكام كېلىۋاتىدۇ، سوۋغات ئېلىڭلار.

* * * * *

1 ـ ئاڭلاپ سەنئەت شول مۇبارەك نامىڭنى،
كۆڭلۈم ئەجەب خۇشھال بولدى نىگارىم.
بىر كۆرۈشكە تەشنا بولدۇم يۈزۈڭنى،
ۋىسالىڭغا يەتكۈزگەي ئول خۇدايىم.

نىگارىم، سېنىڭ شۇ مۇبارەك نامىڭنى ئاڭلاپ، كۆڭلۈم بەكمۇ خۇشال بولدى، چىرايىڭنى بىر كۆرۈشكە تەقەززا بولدۇم، خۇدايىم مېنى ۋىسالىڭغا يەتكۈزگەي.

2 ـ ھەر كىشىنىڭ يارى بولسا يىراقتا،
سامان كەبى سارغارۇرمۇ فىراقتا.
كىشى بۇ خىل دەرد چەكمەسۇن دۇنيادا،
يوللاريڭغا قاراپ قالدىم نىگارىم.

ھەرقانداق ئىنسانىنىڭ يارى يىراقتا بولسا، چىرايى پىراق دەردىدە ماڭا ئوخشاش سامانەك سارغىيىپ كېتەمدىغاندۇ؟ ئىنسان دۇنيادا مۇنداق دەردنى تارتمىسۇنكى، نىگارىم، يولۇڭغا قاراپ قالدىم.

3 ـ ئارقامىزدا شۇم رەقىبلەر تولادۇر،
جۇدالىقتىن مەنىڭ دىلىم يارادۇر.
تەشنا كۆڭلۈم ساڭا قاچان قانادۇر،
سەنسىز مەنىڭ يوقدۇر كۆڭۈل ئارامىم.

ئارقىمىزدا شۇم رەقىبلەر تولا، جۇدالىق دەردىدە يۈرىكىم يارا؛ تەشنا كۆڭلۈم ساڭا قاچانمۇ قانار ـ ھە؟! سەن بولمىساڭ، ماڭا كۆڭۈل ئارامليقى يوقتۇر.

4 ـ قىسمەتلەرىم شولدۇر مەنىڭ ئەي جانان،
مەن قۇلۇڭمەن، كۆڭۈل ئىچرە سەن سۇلتان.
سەن نەلەردە قالدىڭ، ئايا مېھرىبان،
بۇتتى مەنىڭ بارچە سەبرۇ چىدامىم.
ـ « شاھزادە فەررۇخ ۋە مەلىكە گۈلرۇخ » داستانىدىن.

ئەي جانان، مېنىڭ پېشانەمگە پۈتۈلگىنى شۇ: سەن كۆڭلۈمدىكى پادىشاھسەن، مەن سېنىڭ قۇلۇڭمەن: ئى مېھرىبانىم، سەن قەيەرلەردە قالدىڭ؟ مېنىڭ پۈتكۈل سەۋر ـ تاقىتىم تۈگىدى.

بايات مۇقامىنىڭ تېكىست ئالاھىدىلىكلىرى

بايات مۇقامى تېكىستى ئۈستىدىمۇ، «ئومۇمىيەتلىك ئالاھىدىلىكلەر» ۋە «خاس ئالاھىدىلىكلەر» دېگەن ماۋزۇ ئاستىدا قىسقىچە مۇلاھىزە يۈرگۈزۈپ ئۆتىمىز:

ئومۇمىيەتلىك ئالاھىدىلىكلەر

بايات مۇقامى تېكىستلىرىنى ئون ئىككى مۇقام ئىچىدىكى باشقا مۇقاملارنىڭ تېكىستلىرى بىلەن سېلىشتۇرغاندا، ئومۇمىيەت جەھەتتىن تۆۋەندىكىدەك مۇھىم ئالاھىدىلىكلەرگە ئىگە ئىكەنلىكى كۆرۈلىدۇ:

بىرىنچى. بايات مۇقامى تېكىستلىرى « چوڭ نەغمە » قىسمى 147 مىسرا، « داستان » قىسمى ئۇچ داستان 72 مىسرا ۋە « مەشرەب » قىسمى ئىككى مەشرەب 54 مىسرا بولۇپ، جەمئىي 273 مىسرا شېئىردىن تەركىب تاپقان بولۇپ، ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامىنىڭ ئىچىدە، تېكىست ھەجمى جەھەتتە 7- ئورۇندا تۇرىدۇ.

ئىككىنچى. بايات مۇقامى تېكىستلىرى ئۇچۇن، نەۋائىي (ئىككى غەزەل)، مەشھۇرىي (بىر غەزەل)، مەھزۇن (بىر غەزەل)، زۇھۇرىي (بىر غەزەل)، گەدائىي (بىر غەزەل)، فۇتۇھىي (بىر غەزەل) ۋە ريزائىي (بىر غەزەل) بولۇپ، جەمئىي 7 شائىرنىڭ 8 پارچە غەزىلى بېرىلگەن. مەزكۇر 8 غەزەلنىڭ 2 دانىسىنى ئەلىشىر نەۋائىينىڭ غەزەللىرى تەشكىل قىلغان. بۇ ھالدا، ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامىنىڭ توققۇزىنچىسى بولغان بايات مۇقامى تېكىستلىرىدە، يازما ئەدەبىياتقا تەۋە بولغان كلاسسىك غەزەللەر نىسبەتەن ئاز بولۇپ، خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىغا تەئەللۇق بولغان خەلق داستانلىرى ۋە خەلق قوشاقلىرى كەڭ ئورۇن ئالغانلىقى كۆرۈلىدۇ.

ئۈچىنچى. بايات مۇقامىنىڭ « داستان » قىسمىدا جەمئىي ئۇچ داستان بولۇپ، مەزكۇر ئۇچ داستان تەرەننۇم قىلىنغان چاغدا ئوقۇلىدىغان تېكىستلەر ئۇچۇن تۆۋەندىكىلەر بېرىلگەن: بىرىنچى داستانىنىڭ تېكىستى خەلق داستانى "يۈسۈف ۋە زىلەيخا" نىڭ "چاھغا تۇشتۇم كەلىپ ئۇشۇل شەھرى كەنئاندىن، داغى ھىجران ئەزدى مەنى ئىبنى يەمىنجان" بېيىتى بىلەن باشلىنىدىغان ئالتە كۇپلىت جەمئىي يىگىرمە تۆرت مىسرالىق بىر پارچىسىدىن تەركىب تاپقان؛ ئىككىنچى داستانىنىڭ تېكىستى خەلق داستانى "سەنەۋبەر"نىڭ "مەجنۇن بولۇپ بەيابانىنى گەشت ئەتىپ، ئۆز ئۆزۈمدىن بىر سەۋداغا يەتۇشتۇم" بېيىتى بىلەن باشلىنىدىغان ئالتە كۇپلىت جەمئىي يىگىرمە تۆرت مىسرالىق بىر پارچىسىدىن تەركىب تاپقان؛ ئۈچىنچى داستانىنىڭ تېكىستى بولسا، خەلق داستانى "شاھزادە فەررۇخ ۋە مەلىكە گۈلرۇخ" نىڭ "نەتەي مەن ھىچ ئىلاجىم يوق، گويا پەرۋانىدەك كۆڭلۇم" بېيىتى بىلەن باشلىنىدىغان ئالتە كۇپلىت جەمئىي يىگىرمە تۆرت مىسرالىق بىر پارچىسىدىن تەركىب تاپقان. روشەنكى، بۇ يەردە، بايات مۇقامى "داستان" قىسمىنىڭ تېكىستى ھەممىسى خەلق داستانلىرىدىن ئېلىنغان بولۇش بىلەن بىر چاغدا، تېكىست ھەجمى جەھەتتە باشقا مۇقاملاردىن زور ئىكەنلىكى بىر ئالاھىدىلىك بولۇپ كۆرۈلىدۇ.

تۆرتىنچى. بايات مۇقامىنىڭ «مەشرەب» قىسمى ئىككى مەشرەبتىن تەركىب تاپقان بولۇپ، بىرىنچى مەشرەبنىڭ تېكىستى ئۇچۇن، بۇيۇك شائىر ئەلىشىر نەۋائىينىڭ "نەچە گۈندۇر خەبەر تاپمامىشەم سىيمبەرىمدىن، نە ئەسەردۇر خەبەرىمدىن، نە خەبەردۇر ئەسەرىمدىن" بېيىتى بىلەن

باشلىنىدىغان توققۇز بېيىتلىك گۈزەل بىر غەزىلدىن تەشكىل تاپقان؛ ئىككىنچى مەشرەبنىڭ تېكىستى بولسا، خەلق داستانى "يۈسۈف ۋە ئەھمەد" نىڭ "نازەنىنلار يۈرۈڭ ئەمدى ئالدىغا، سەۋغات ئالىڭ ئى قىزلار، ئاكام كەلەدۇر" بېيىتى بىلەن باشلىنىدىغان بەش كۇپلىت جەمئىي يىگىرمە مىسرالىق بىر پارچىسى بىلەن، خەلق داستانى "شاھزادە فەررۇخ ۋە مەلىكە گۈلرۇخ" نىڭ "ئاڭلاپ سەنىڭ شۇل مۇبارەك نامىڭنى، كۆڭلۈم ئەجەب خوشال بولدى نىگارىم" بېيىتى بىلەن باشلىنىدىغان تۆرت كۇپلىت جەمئىي ئون ئالتە مىسرالىق بىر پارچىسىدىن تەشكىل تاپقان. دېمەك، مەشرەب قىسمى تېكىستىنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى خەلق داستانلىرىدىن بولغانلىقىمۇ مەزكۇر بايات مۇقامىدىكى بىر ئالاھىدىلىك سانىلىدۇ.

بەشىنچى. بايات مۇقامى تېكىستىدە، خەلق قوشاقلىرىدىن ئىككى پارچە ئورۇن ئالغان. ئۇلار مەزكۇر مۇقامنىڭ "سەنەم" بۆلىكىدە ئوقۇلىدىغان "يارسىز ئۆمرۈم مەنىڭ، مىڭ ياشاسام بىر گۈنچە يوق" بېيىتى بىلەن باشلىنىدىغان ئۈچ كۇپلىت جەمئىي يىگىرمە بىر مىسرالىق بىر پارچە بىلەن، "چوڭ سەلىقە" بۆلىكىدە تەرەننۇم قىلىنىدىغان ۋە "سىنايمۇكىن، سىيلايمۇكىن بويى تالمىنى، بويى تالىم بىلەمدۇركىن مەنىڭ ھالىمنى" بېيىتى بىلەن باشلىنىدىغان تۆرت بېيىت جەمئىي سەككىز مىسرالىق بىر پارچە قوشاقتىن ئىبارەتتۇر.

خاس ئالاھىدىلىكلار

توققۇزىنچى مۇقام بايات مۇقامى تېكىستلىرىمۇ باشقا مۇقام تېكىستلىرىگە ئوخشاشلا ئوتتۇرا قەدىم زامان ئاتاقلىق شائىرلىرىمىز يازغان كلاسسىك يازما شېئىرلار بىلەن ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىغا مەنسۇپ بولغان قوشاقلار ۋە خەلق داستانلىرىدىن تەركىب تاپقان. خاس ئالاھىدىلىكلەر دېگىنىمىزدە، ھەر قايسى كلاسسىكلار شېئىرلىرىنىڭ ئۆزگىچە خۇسۇسىيەتلىرى ۋە خەلق قوشاقلىرى ۋە داستانلىرىدا گەۋدىلىنىپ تۇرىدىغان خاسلىقلارنى كۆزدە تۇتمىمىز. ئەمدى، بۇ پاراگرافتا، داڭقلىق كلاسسىكلىرىمىزدىن زۇھۇرىي، گەدائىي ۋە رىزائىي ئۇچەيلەنىنىڭ غەزەللىرىدىكى ئالاھىدىلىكلەر ھەققىدە نۇقتىلىق توختىلىمىز.

بىرىنچى. شائىر زۇھۇرىينىڭ مەزكۇر بايات مۇقامى تېكىستلىكىنىڭ «تەئەززە» بۆلىكىدە تەرەننۇم قىلىنىپ كەلگەن « ئەي، تىيرى بارانى غەمىڭ كۆڭلۈمنى پۈر خۇن ئەيلەمىش » مىسراسى بىلەن باشلىنىدىغان توققۇز بېيىتلىك غەزىلدە، بېرىلگەن ئاشىق «مەن»نىڭ پەقەت بېرىلىپ كۆيگەنلىكى سەۋەبىدىن بېشىغا كەلگەن قىسمەتلەر، مۇھەببەت ئەھلىلىرى ئۈچۈن تونۇشلۇق بولغان تۇرلۇك تارتقۇلۇقلار ۋە ئۇلارغا نىسبەتەن تەقەززا ئاشىق «مەن»نىڭ تۇتقان پوزىتسىيىسى ۋە ئەمەلىي ئىپادىسى قاتارلىقلار پاساھەتلىك تىل بىلەن يارقىن ئىپادىلەنگەن. بۇ غەزەلدە، ئاددى ئۇتكەن زامان ئۇچۇن «ـمىش» قوشۇمچىسىنىڭ ئىشلىتىلىشىمۇ، ئەسەرنىڭ كلاسسىكلىق قىممىتىنى نامايان قىلىدىغان بىر خاس ئالاھىدىلىك ھېسابلىنىدۇ. غەزەلنىڭ تېكىستى مۇنداق:

1ـ ئەي، تىيرى بارانى غەمىڭ كۆڭلۈمنى پۈر خۇن ئەيلەمىش،
ياشىمنى بەھرەين ئەيلەگەچ رەنگىمى گۈلگۇن ئەيلەمىش.

يېشىمى: ئەي، غېمىڭنىڭ ئوق يامغۇرى يۈرىكىمنى قانغا تولدۇردى، كۆزۈمدىن دەريا ـ دەريا ياش ئاققۇزۇپ، رەڭگىمنى گۈلگۇن قىلدى.

شەرھ: ئى، مەن كۆيگەن يارا سېنىڭ غېمىڭنىڭ ئوق يامغۇرى يۈرىكىمنى لەختە ـ لەختە قانغا تولدۇرىۋەتتى، ئىشق ئوتۇڭنىڭ ئازابى ئىككى كۆزۈمدىن گويا ئىككى دەريالىق قانلىق ياش

ئاققۇزۇپ، يۇزۈمنى بويىۋەتتى.

2ـ بولمىش ئەزەلدە قىسمەتىم زەھرى فىراقىڭدىن نەسىب،
ئىچكەچ كۆڭۈلدە جۇش ئۇرۇپ دەردىڭنى ئەفزۇن ئەيلەمىش.

ئەزەلدە ماڭا پىراقىڭنىڭ زەھىرى نېسىب بولغان ئىكەن، ئۇنى ئىچكەچكە دەردىڭ يۇرىكىمدە تېخىمۇ قاينىاپ تاشتى.

شەرھ: قارىغاندا، پېشانەمدىنلا ماڭا سېنىڭ ۋىسالىڭنىڭ شېكىرى ئەمەس، بەلكى پىراقىڭنىڭ زەھىرى نېسىب بولغان ئىكەنمۇ دەيمەن، مەن ئۇ زەھەرنى ئىچكەچكە سېنىڭ دەردىڭ يۇرىكىمدە تېخىمۇ جۇش ئۇرۇپ كەتتى، تېخىمۇ يامان دەھشەت بىلەن قاينىاپ تاشتى.

3ـ كەلدى نەشاتىم دەردىدىن نەچۇن فەنا تۇفراغىغا،
غەم يامغۇرىنى ياغىزىپ جىسمىمنى مەمنۇن ئەيلەمىش.

«ئۇنىڭ دەردىدىن پانىيلىق تۇپرىقىغا يۇزلىنىش نېمىشقا ماڭا خۇشاللىق ئېلىپ كېلىدىغاندۇ» دېسەم، ئەسلىدە ئۇ غەم يامغۇرىنى ياغدۇرۇپ، جىسمىمنى مەمنۇن قىلغانىكەن ـ دە.

شەرھ: بەزىدە ئويلىنىپمۇ قالىمەن: «مەن شۇنچە دەرد تارتىۋاتسامۇ، يەنە نېمىشقا كۆڭلۈم سۆيۈنۈش ئىچىدە تۇرىدۇ، ئۇنىڭ دەردىدىن پانىيلىق تۇپرىقىغا يۇزلىنىش زادى نېمىشقا ماڭا خۇشاللىق ئېلىپ كېلىدىغاندۇ؟ ». مەن بۇنىڭ سەۋەبىنى تاپتىمكى، ئەسلىدە ئۇ ئومىقىم غەم يامغۇرىنى ياغدۇرۇپ، قاغجىراپ كەتكەن جىسمىمنى مەزكۇر غەم يامغۇرى بىلەن ياشارتىپ مەمنۇن قىلغانىكەن ـ دە!

4ـ ھۇببۇل ۋەتەن دەپ كۆڭلۈمە دەردۇ ئەلەم كەلسە نە تاڭ،
غەم لەشكەرى سەرداربغا سىينەمنى مەئمۇن ئەيلەمىش.

ۋەتەن سۆيگۈسىدىن يۇرىكىمگە دەرد ـ ئەلەم كەلسە، ھېچ گەپ ئەمەس. چۇنكى غەم لەشكەرلىرىنىڭ سەردارىغا كۆكرىكىمنى پاناھگاھ قىلىپ ياراتقانىكەن.

شەرھ: «ۋەتەن سۆيگۈسى ئىماندىن كېلىدۇ» دەپ، ئۇ غەم لەشكەرلىرى يۇرىكىمگە توختىماي ھۇجۇم قوزغىسا، بۇنى ھېچبىر ئەجەبلىنەرلىك ئىش ھېسابلىمايمەن. چۇنكى، جانابى ھەق اللەتەئالا مەزكۇر غەم لەشكەرلىرىنىڭ سەردارى بولمىش ئۇ مېنىڭ گۈزەل يارىمغا كۆكرىكىمنى پاناھگاھ قىلىپ ياراتقان تۇرسا، بۇنىڭغا نېمە ئامال ـ ھە؟.

5ـ ئىشقىڭ مەنى بىچارەنى ھەجرىڭدە سەرگەردان قىلىپ،
ۋەسلىڭ تەمەننىاسى بىلە جانىمنى مەرھۇن ئەيلەمىش.

ئىشق ـ مۇھەببىتىڭ مەن بىچارىنى ھىجرانىڭدا سەرگەردان قىلىپ، ۋىسال ئارزۇسى بىلەن جېنىمنى گۆرۈگە قويۇشقا مەجبۇرلىدى.

شەرھ: ئى، ئۇماق يارا! سېنىڭ ئىشق ـ مۇھەببىتىڭ مەن بىچارىنى ھىجرانىڭدا سەرسان ۋە سەرگەردان قىلىپ، ئاقىۋەتتە، «مۇرادىمغا يەتسەم» دېگەن ۋىسال ئارزۇسى بىلەن بۇ نايابنى جېنىمنى گۆرۈگە (رەھنىگە) قويۇشقا مەجبۇر قىلىۋاتىدۇ جۇمۇ، بۇنى بىلىپ قويغىن!.

6ـ بۇ دەردۇ مىھنەتنى بەسى كۆردۇم بەلائى ئىشق ئارا،

بىر - بىردىن ئارتۇق دەم بەدەم كۆڭلۈمنى مەھزۇن ئەيلەمىش.
ئىشق بالاسىنىڭ دەرد - ئەلىمىنى كۆپ تارتتىم، بۇ دەرد - ئەلەم بارغانسېرى كۈچىيىپ، كۆڭلۈمنى قايغۇغا تولدۇردى.
شەرھ: كۆرۈپ تۇرىۋاتىسەن، بىلىپمۇ تۇرىۋاتىسەن ئى، يارا! سەن سەۋەبكار بولغان ئىشق - مۇھەببەت بالاسىنىڭ دەرد - ئەلىمىنى مەن بەك كۆپ تارتىپ كەتتىم، يامان يېرى، بۇ دەرد - ئەلەم بارغانسېرى كۈچىيىپ، كۆڭلۈمنى غەم - قايغۇغا پەۋەس تولدۇرىۋەتتى شۇ تاپتا.

7 - بۇ تەلبە كۆڭلۈمدۇر زەنەخدانىڭدا ھەبس ئولغان كەبى،
ئانداقكى ھەريان فەرتىدىن مىسىردا زۇلنۇن ئەيلەمىش.

ھەممە يەردە ھەددىدىن ئاشقان زۇلنۇن مىسىرغا قامالغاندەك، تەلۇە كۆڭلۈمنۇ زىنىقىڭغا بەنت بولۇپ قالدى.
شەرھ: شۇ تۇرۇقتىكى ئەھۋالىمنى مىسال بىلەن چۈشەندۈرسەم، خۇددى ھەممە يەردە ھەددىدىن ئاشقان زۇلنۇن ئاقىۇەت مىسىردا ھەبسىگە چۈشۈپ قامىلىپ قاالغاندەك، مېنىڭ بۇ ھېچنەرسىدىن قورقماس، ھېچنېمە كۆزىگە كۆرۈنمەس بولۇپ كەتكەن تەلۇە كۆڭلۈمنۇ ئاقىۇەتتە، ئاشۇ يارىشىملىق زىنىقىڭغا بەنت بولۇپ قالدى،قارا.

8 - كۆڭلۈم قۇشى فەرياد ئەتۇر زۇلفۇڭنى كۆرگەچ ناگەھان،
بىر ئەژدەھايى گويىيا مۇرغىغا ئەفسۇن ئەيلەمىش.

مەن چېچىڭنى تاسادىپ كۆرۈپ قالغاندىن بۇيان، كۆڭلۈم قۇشى گويا بىر ئەجدىھا تەرىپىدىن دەم تارتىلۇاتقان قۇشتەك پەرياد چېكىدۇ.
شەرھ: يەنە دېسەم، مەن سېنىڭ ئاشۇ ئەنبەر - ئىپار پۇرايدىغان چېچىڭنى تاسادىپ كۆرۈپ قالغاندىن بۇ يۇزىگە، كۆڭلۈم قۇشى گويا بىر ئەجدىھا تەرىپىدىن دەم تارتىلۇاتقان قۇشتەك ئىختىيارسىز ھالدا، چېچىڭغا ئىنتىلگەن پېتى پەرياد چېكىدىغان بولۇپ كەتكىنىنى دېسەڭچۇ، تېخى.

9 - تاك يوق زۇھۇرىينى كۆزىنىڭ ئىشۋەسى مەست ئەيلەسە،
بۇ ئىشق سەھراسىدا يۇز مەندەكنى مەجنۇن ئەيلەمىش.

كۆزىنىڭ ناز - كەرەشمىسى مەن زۇھۇرىينى مەست قىلسا ئەجەبلىنەرلىك ئەمەس، چۈنكى بۇ ئىشق چۆلىدە، ئۇ مەندەكتىن يۇزنى مەجنۇن قىلمۇەتكەنكەن.
شەرھ: ئەمدى، سىلەرگە تەسىراتىمنى بايان قىلىپ دېسەم ئى، مۇھەببەت ئەھلى! ئۇ سەنەم قىز ئۆزىنىڭ ناز - كەرەشمىلىك بېقىشى بىلەن مەن زۇھۇرىينى مەست قىلمۇەتسە، ھېچ ئەجەبلىنەرلىك ئەمەس. نېمىشقا دېسەڭلەر، مەن كىرىپ قالغان بۇ ئىشق - مۇھەببەت چۆلىدە، بۇرۇن ئۇ سەنەم مەندەكتىن يۇزنى مەجنۇن قىلمۇەتكەنكەن ئەمەسمۇ؟!.
ئىككىنچى. كلاسسىك شائىرىمىز گەدائىينىڭ مەزكۇر بايات مۇقامى تېكىستلىكىنىڭ «جۇلا» بۆلىكىدە تەرەننۇم قىلىنىپ كەلگەن « ھەر قاچان لەئلىڭ تەبەسسۇم قىلسا، شەكەر ساچىلۇر » مىسراسى بىلەن باشلىنىدىغان بەش بېيىتلىك غەزىلىدە، ئاشىق «مەن»نى كۆيدۇرگەن مەشۇقەنىڭ گۈزەل رۇخسارى مەنتىقلىق ئوخشىتىش، تەسۋۋۇرغا ئۇيغۇن قىياس ۋە ئىنسان تەپەككۇرىغا ماقۇل كېلىدىغان مۇلاھىزىلەر بىلەن تولىمۇ يارقىن، يېقىشلىق قىلىپ ئىپادىلەنگەندۇر. بۇ غەزەل

مۇنداق:

1- ھەر قاچان لەئلىك تەبەسسۇم قىلسا، شەكەر ساچىلۇر،
چۈن تەكەللۇمدىن دەم ئۈرسا، دۇررۇ گەۋھەر ساچىلۇر.

يېشىمى: ھەر قاچان تەبەسسۇم قىلساڭ، ياقۇت لېۋىڭدىن شېكەر چېچىلىدۇ؛ گەپ قىلساڭ، تىلىڭدىن ئۈنچە - گۆھەر تۆكۈلىدۇ.

شەرھ: ئى، يارا! ئىنسانىي گۈزەللىك سېنىڭ ۋۇجۇدۇڭدا شۇ قەدەر يارقىن ئورۇن ئالغانكى، قاچانكى سەن شۇنداققىنا بىر تەبەسسۇم قىلىپ قويدۇڭمۇ بولدى، سېنىڭ ئۇ ياقۇت مىسال لېۋىڭدىن بەجايىكى شېكەر چېچىلىدۇ؛ گەپ قىلساڭ، سېنىڭ تىلىڭدىن سۆز-كەلىمە ئەمەس، گويا ئۈنچە - گۆھەر تۆكۈلىدۇكى، سەن بىلەن مۇڭدىشىش ئىنسانغا مىسلىسىز لەززەت بېغىشلايدۇ.

2- غالىبا سەن سۈنبۈلۈڭنى تارىدىڭ، ئەي جان، بۇ گۈن،
كىم، نەسىمى سۈبھىدەمدىن ئەنبەرى تەر ساچىلۇر.

ئەي جان، بۈگۈن سۈنبۈل چېچىڭنى تارىدىڭ بولغاي، تاڭ شامىلىدىن نەمخۇش ئەنبەر ھىدى كېلىۋاتىدۇ.

شەرھ: سەھەر تۇرسام، تاڭ شامىلى بىلەن نەمخۇش ئەنبەر ھىدى كېلىۋاتىدۇ. ھە، بىلدىم، قارىغاندا، سەن بۈگۈن ئاشۇ ئىپار پۇرايدىغان سۈنبۈل چېچىڭنى تاراپسەن-دە، ئومىقىم-ھە؟

3- ئاي يۈزۈڭنىڭ ھەسرەتىنده ھەر كەچە تاڭغا تەگمەن،
كۆزلەرىمنىڭ ياشىدىن يەر ئۈزرە ئەختەر ساچىلۇر.

ئاي يۈزۈڭنىڭ ھەسرىتىدە، ھەر كېچە تاڭ ئاتقىچە يەرىۈزىگە كۆز يېشىمنىڭ يۈلتۈزلىرى تۆكۈلىدۇ.

شەرھ: ساڭا دېسەم، گۈزىلىم، ئىشق-ئوتۇڭ مېنى ئاجايىپ ئازابلىماقتا، ئاجايىپ! مەسىلەن، ئاشۇ ئاي كەبى نۇرانە يۈزۈڭنىڭ سېغىنىشلىق ھەسرىتىدە، ھەر كېچە تاكى تاڭ ئاتقىچە يىغلاپ چىقىمەن، بەجايىكى يەرىۈزىگە كۆز يېشىمنىڭ يۈلتۈزلىرى تۆكۈلىدۇ.

4- غايەتى ئەئلا مەراتىبدىندۇرۇركىم، ھەر سەھەر،
مەقدەمىڭدە گۈنبەدى ئەفلاكدىن زەر ساچىلۇر.

مەرتىۋەڭنىڭ غايەت يۇقىرىلىقىدىن، ئاسمان گۈمبىزىدىن ھەر سەھەردە قەدىمىڭگە تىللا چېچىلىدۇ.

شەرھ: سەن گۈزەللەرنىڭ سۈلتانىسەنكى، مېنىڭ كۆڭۈل پادىشاھلىقىمدا سېنىڭ مەرتىۋەڭ بەكمۇ يۇقىرى. شۇ ۋەجدىن، سەمىمىي دۇئا قىلىمەنكى، ھەر سەھەردە، سېنىڭ مۇبارەك قەدىمىڭ ئۈچۈن، ئاسمان گۈمبىزىدىن كۈمۈش - تىللا چېچىلغۇسى.

5- بۇ گەدا ھەسرەت بىلە كۆز مەئدەنىدىن دەم - بەدەم،
لەئلىڭ ئۈچۈن ھەر قايان ياقۇتى ئەھمەر ساچىلۇر.

بۇ گەدائىي لېۋىڭ ئۈچۈن ھەسرەتلىنىپ، كۆز كانىدىن ھەمىشە ھەر يانغا قىزىل ياقۇت چېچىپ تۇرىدۇ.

شەرھ: ئاشىق گەدائىي سېنىڭ ياقۇت لېۋىڭنى بەكمۇ سېغىنىدۇ، «مۇرادىمغا بىر يەتسەم-ھە!» دەپ ھەسرەت چېكىدۇ. شۇڭلاشقا، ئۇ ئۆزىنىڭ كۆز كانىدىن دەمۇدەم قىزىل ياقۇت ئىشلەپچىقىرىپ

تۇرىدۇكى، بۇنى بىلىپ قويغىن ئى، يار!

ئۇچىنچى. شائىر رىزائىيمۇ ئۆزىنىڭ ئۆلۈمسىز ئەمگىكى ئارقىلىق، ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامى تېكىستلوگىيىسى ئۈچۈن ئۆچمەس تۆھپە قوشقان. ئالايلۇق، ئۇنىڭ مەزكۇر بايات مۇقامى تېكىستلىكىنىڭ «تەئكىد» بۆلىكىدە تەرەننۇم قىلىنىپ كەلگەن « ئافتابەڭ ئاي يۈزۈڭگە كۆيدۈر ئەرمانىم مەنىڭ » مىسراسى بىلەن باشلىنىدىغان ئالتە بەيىتلىك قوش قاپىيە، قوش رادىپلىق غەزىلىدە، ساپ مۇھەببەت ئوتىدا كۆيۈۋاتقان بىر ئاشىقنىڭ ئۆز مەشۇقەسىنىڭ ماقۇللۇقىغا ئېرىشىش مۇددىئاسىدا، يۇرىكىنىڭ چوڭقۇر قاتلىمىدىن چىقىرىپ ئېيتقان سەممىي يېلىنىش-يالۋۇرۇشلىرىنى ساپ ئۇيغۇرچە كەلىمىلەر بىلەن يارقىن بايان قىلىپ، ئۆزىنىڭ مۇھەببەت لېرىكىسى يېزىشتىكى يۈكسەك ئىقتىدارىنى نامايان قىلغاندۇر. قېنى، بىللە ئوقۇپ كۆرەيلى:

1- ئافتابەڭ ئاي يۈزۈڭگە كۆيدۈر ئەرمانىم مەنىڭ،
ھەر زەمان يادىمغا كىرسەڭ ئۆرتەنۇر جانىم مەنىڭ.

يېشىمى: قۇياشتەك نۇرلۇق ئاي يۈزۈڭنى كۆپ ئارزۇ قىلىمەن؛ ھەمىشە يادىمغا كەلسەڭلا، جېنىم ئۆرتىنىدۇ.

شەرھ: ئى، يار! سېنىڭ يۈزۈڭ قۇياش كەبى نۇرانەدۇركى، ئۇنىڭ ۋىسالىغا يېتىش يولىدا، مېنىڭ جىق ئارزۇ-ئارمانلىرىم بار. شۇ تۈپەيلىدىن، سەن يادىمغا كەلسەڭلا، جېنىم ئۆرتىنىپ كېتىدۇ گويا.

2- بىر نىگاھى قىلىڭغۇ كۆڭلۈمدىن ئالدىڭ سەبرۇ ھۇش،
ئەمدى ھەجرىڭدە كۆيەرمەن، قالمادى جانىم مەنىڭ.

بىر كۆز تاشلاش بىلەنلا سەۋر - تاقەت، ئەس - ھۇشۇمنى ئالدىڭ؛ شۇ تۇرۇقى مەندە جان دېگەن نەرسە قالمادى، ئەمدى جۇدالىقىڭدا كۆيۈپ تۈگىشىدىغان بولدۇم.

شەرھ: مەن سېنى كۆيۈپ قالغان ئاشۇ دەقىقىنى دېسەم، سەن بىر كۆز تاشلاش بىلەنلا مېنىڭ سەۋر-تاقەت، ئەس - ھۇشۇمنى ئالدىڭ جۇمۇ؛ شۇڭا، ئاشۇ دەقىقىدىن باشلانغان جۇدالىق مېنى ئوت بولۇپ كۆيدۈرمەكتە. راست گېپىمنى ئېيتسام، شۇ تاپتا مەندە جان دېگەن نەرسە قالمىدى، ئەمدى جۇدالىقىڭدا كۆيۈپ تۈگىشىدىغان بولدۇم.

3- مەن سېنىڭ يادىڭدا ھەر دەم يىغلادىم شامۇ سەھەر،
ئەرشكە يەتتى مەگەر فەريادۇ ئەفغانىم مەنىڭ.

مەن سېنى ياد ئېتىپ، تۇندىن تاڭغىچە توختىماي يىغلىدىم، پەرياد - پىغانىم ئەرشكە يەتتىغۇ دەيمەن.

شەرھ: شۇندىن بۇيانەت، سەن ھەر قېتىم كۆز ئالدىمغا كەلسەڭلا، كېچە دېمەي، كۈندۈز دېمەي يىغلايمەنا-يىغلايمەن. مەن كۆتۈرگەن پەرياد-پىغانلار ساداسى بۇ چاغقىچە ئەرشكىمۇ يەتتىغۇ دەيمەن، ئەيتاۋۇر.

4- كۆرمەسەم جانىم كۆيەدۇر، بارغالى يوق تاقەتىم،
يەتكەلى دىيدارىڭ ھېچ يوقتۇر بۇ ئىمكانىم مەنىڭ.

دىدارىڭنى كۆرمىسەم، جېنىم كۆيىدۇ، قېشىڭغا بارغىلى مادارىم يوق، ۋىسالىڭغا يېتىشكە بۇ

كۈنلەردە ھېچبىر ئىمكانىم يوق.

شەرھ: ئىچ-قارنىمنى تۆكۈپلا ئېتەي: «بوپتۇلا، دىدارىنى كۆرمىسەم، كۆرمەيا!» دېسەم، بۇ نايابجېنىم ئوت ئېلىپ كۆيىدۇ گويا. «چىدىمىغاندىكىن يېنىغا باراي، ئەمىسە!» دېسەم، مادارىم يوق، بارالمايمەن. قارىغاندا، ۋىسالىڭغا يېتىشكە بۇ كۈنلەردە ھېچبىر ئىمكانىم يوق جۈمۇ، گۈزىلىم.

5- يىغلاپىم شامۇ سەھەرلەردە ساڭا فەريات ئەتتىپ،
يەتمەدى ھەرگىز قۇلاقىڭغا بۇ ئەفغانىم مەنىڭ.

سېنى دەپ تۈندىن تاڭغىچە پەريات ئۇرۇپ يىغلىدىم؛ بۇ ئەپغانىم قۇلىقىڭغا مۇتلەق يەتمىدى.

شەرھ: ساڭا كۆيگىنىم راست، سۆيگىنىم بەرھەق. ھىجرانلىقتا، سېغىنىشقا چىدىمايۋ، تۈننى تاڭغا ئۇلاپ، پەريات ئۇرۇپ يىغلىدىما-يىغلىدىم. مېنىڭ ئەپسۇس، مېنىڭ ئۇ پىغانلىق پەريادلىرىم سېنىڭ قۇلىقىڭغا مۇتلەق يەتمىدى تېخى.

6- لۇتف ئەتتىپ مىسكىن رىزائىي ھالىغا رەھىم ئەيلەگىل،
بىر نەزەر قىلساڭ ماڭا ھېچ يوقتۇر ئەرمانىم مەنىڭ.

مەرھەمەت قىلىپ، بىچارە ئەھۋالدىكى رىزائىيغا رەھىم قىلغىن؛ ماڭا بىر نەزەر قىلساڭ، ھېچبىر ئارمىنىم قالماس ئىدى.

شەرھ: ئەمدى، ئىلتىماس مەندىن، تەستىقلاش سەندىن، جېنىم. مەرھەمەت قىلىپ، بۇ قەدەر بىچارە ئەھۋالدىكى مەن رىزائىيغا بىر رەھىم قىلغىن، ئۇنداق قىلماي. ھېچبولمىغاندىمۇ، ماڭا بىر نەزەر سېلىپ قويساڭ، ھېچبىر ئارمىنىم قالماس ئىدى دەيمەن.

مانا ئوقۇپ بولۇپ شۇنى ھېس قىلدۇقكى، شائىر رىزائىينىڭ بۇ غەزىلى دېھقانلىرىمىزمۇ بىر ئاڭلاپلا چۈشىنەلەيدىغان ئاممىباب سۆز-كەلىمىلەر بىلەن يېزىلغانلىقى بىلەنمۇ، روشەن ئالاھىدىلىككە ساھىب ئەسەر سانىلىدۇ، ئەلۋەتتە.

بايات مۇقامى تېكىستىنىڭ يېشىمى ئۈستىدە

تەلقىنلىق مۇلاھىزە

بايات مۇقامى تېكىستىنىڭ يېشىمى ئۈستىدە، شېئىرىي جۈملىلەر يېشىمىنىڭ ئەسلىگە سادىق بولۇش، راۋان ۋە پاساھەتلىك ئىپادىلەنگەن بولۇش ئۆلچىمى بويىچە مۇلاھىزە يۈرگۈزسەك، مۇنداق مەسىلىلەرنى مۇزاكىرىگە قويۇشىمىز مۇمكىن:

نەچۈك شاد ئولمايىن قىلساڭ نىشانە جانى فىگارىمنى،
سورار يۈز تىل بىلە پەيكانلىرىڭ ھالى نىزارىمنى.

ئە. يېشىم:

ئوقلىرىڭ زەئىپ ھالىمنى يۈز قېتىملاپ سورايدۇ، جاراھەتلەنگەن جېنىمنى نىشانلىغان تۇرساڭ، مەن نېمىشكە شادلانماي. ("ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامى"، 9 - توم، يېشىم قىسمى، 39 - بەت.)

ت: ئەبگا جېنىمنى قارىغا ئالساڭ، نېمىشقا شادلانمايكى، كىرپىك ئوقلىرىڭ رەپرەپ ئەھۋالىمنى يۈز خىل تىل ۋە شەكىل بىلەن سوراپ تۇرىدۇ - غۇا!(ئە ئۇ م ت: 777 - بەت)

ت.س: كۆرۈنۈپ تۇرۇپتۇكى، مەزكۇر بېيىت سەۋەب - نەتىجە مۇناسىۋىتىدىكى قوشما جۈملىدۇر. بىرىنچى جۈملە " نەچۈك شاد ئولمايىن قىلساڭ نىشانە جانى فىگارىمنى " نىڭ مەنىسى "ئەبگا <مەجرۇھ> جېنىمنى نىشانلاپ ئاتساڭ، مەن خۇشال بولىمەن" دېگەن بولىدۇ. ئىككىنچى جۈملە " سورار يۈز تىل بىلە پەيكانلىرىڭ ھالى نىزارىمنى " نىڭ مەنىسى بولسا، "<چۈنكى، مۇشۇ ئېتىشتا>، كىرپىك ئوقلىرىڭ رەپرەپ ئەھۋالىمنى يۈز خىل تىل ۋە شەكىل بىلەن سوراپ تۇرىدۇ ئەمەسمۇ" دېگەن بولىدۇ، خالاس.

ئۆيۈم تىيرە ئەمەس چۈن بىسمىلى تىغى نىگاھىڭمەن،
چەراغان قىلغۇسىدۇر ئاھۇلار كۆزى مەزارىمنى.

ئە. يېشىم:

مېنى كۆزۈڭنىڭ تىغى بىلەن قەتلى قىلغىنىڭ ئۈچۈن ئۆيۈم يورۇق، كېيىكلەرنىڭ كۆزىدىنمۇ مازىرىم يورۇيدۇ. (يۇ. ئە.)

ت: مېنى كۆزۈڭنىڭ تىغى بىلەن قەتلى قىلغىنىڭ ئۈچۈن، ئۆيۈم يورۇق، كېيىكلەرنىڭ كۆزى مازىرىمنى چىراغ بولۇپ يورۇتقاي.

ت.س: مەزكۇر ئەسلىي يېشىمدە، " چەراغان قىلغۇسىدۇر ئاھۇلار كۆزى مەزارىمنى " مىسراسىنىڭ " كېيىكلەرنىڭ كۆزىدىنمۇ مازىرىم يورۇيدۇ " دەپ تەرجىمە قىلىنىشى مۇۋاپىق ئەمەس. چۈنكى، " چەراغان قىلغۇسىدۇر " سۆزى "چىراغ بولۇپ يورۇتقۇسى" دېگەن بولىدۇ.

ئاچىلۇر تۇفراغىمدىن تا قىيامەت لالەئى ھەسرەت،
خەزان ئولسا بەھارى ئۈمر كۆرمەي گۈلئۇزارىمنى.

ئە. يېشىم:

ئۆمۈر گۈلىستانىم گۈل يۈزلۈكۈمنى كۆرمەي خازان بولسا، قەۋرەمدىن ئۇنگەن ھەسرەت لالىسى قىيامەتكىچە ئېچىلىپ تۇرىدۇ. (يۈ. ئە. 39 ب)

ت: ئۆمۈر باھاريم گۈل يۈزلۈكۈمنى كۆرمەي خازان بولسا، قەبرەمدىن ئۇنگەن ھەسرەت لالىسى تاكى قىيامەتكىچە ئېچىلىپ تۇرىدۇ.

ت.س: "بەھارى ئۆمر" نىڭ توغرا ۋە ئەينەن تەرجىمىسى "ئۆمۈر باھارى" بولىدۇ. "ئۆمۈر گۈلىستانى" نى چاغاتاي ئۇيغۇر تىلىدا، "گۈلستانى ئۆمر" دەيدۇ.

نەچۈك ئارام ئىستەرسىز مەنى ئاۋارەدىن ئول شوخ،
قاچان قويدى مەنىڭ بىرلەكى ئارامۇ قەرارىمنى.

ئە. يېشىم:

ئۇ شوخ تىنچ - ئارامليقمنى قويمىغان تۇرسا، مەن بىچارىدىن يەنە قانداقمۇ ئارامليق ئىستەيسىلەر؟ (يۈ. ئە. 39 ب)

ت: ئۇ شوخ تىنچ - ئارامليقمنى قويمىغان تۇرسا، مەن سەرگەردانىدىن يەنە قانداقمۇ ئارامليق ئىستەيسىلەر؟

تىكىپدۇرلار ماڭا خەيمە ھەۋا ئۈزرە ھۇباب ئاسا،
كى مەن بىلمەيدۇرمەن بۇ رەنگ ھەۋا بىرلە تۇرارىمنى.

ئە. يېشىم:

ھاۋادا مەن ئۇچۇن كۆپۈكتەك چېدىر تىكىپتۇ، بۇنداق ھاۋادا قانداق تۇرۇشۇمنى بىلمەيمەن. (يۈ. ئە. 39 - 40)

ت: كۆك ئۈستىگە مەن ئۇچۇن كۆپۈكتەك لەيلىمە چېدىر تىكىپتۇ، بىراق مەن بۇ خىل ئاتموسفېرادا قانداق تۇرۇشۇمنى بىلمەيمەن.

ساۋۇر ئۆزنى بۇرۇنراق ئۇز ھەۋادا ئىختىيار ئەيلە،
ساۋۇرسا بىر گۈنى سەلكىن دەمى قويماي غۇبارىمنى.

ئە. يېشىم:

ئۆزۈڭنى بۇرۇنراق سورۇپ، ھاۋادا ئۇچۇشقا ئىنتىلگىن، شامال كۈنلەردىن بىر كۈنى توزانلىرىڭنى سورۇۋەتمەي قالمايدۇ. (يۈ. ئە)

ت: ئۆزۈڭنى بۇرۇنراق سورۇپ، ھاۋادا ئەركىن - ئازادە ئۇچ. كۈنلەردىن بىر كۈنى سالقىن شامال توزانلىرىمنى قويماي سورىۋەتسە، دەيمەن.

ھەياتى جاۋدان تاپماس كىشى ئابى ھەيات ئىچسە،
فەنا زۇلماتىدا كۆر خىزرەك مەشھۇرى زارىمنى.

ئە. يېشىم:

بىچارە مەشھۇرىنى خىزىرەك يوقلۇق قاراڭغۇلىقىدىن تاپقىن، چۈنكى ئابىھايات ئىچكەن بىلەنمۇ كىشى مەڭگۈ ھاياتلىققا ئېرىشەلمەيدۇ. (يۈ. ئە. 40 ب)

ت: بىچارە مەشھۇرىنى خىزىرەك پانىيلىق قاراڭغۇلۇقىدىن تاپقىن. چۈنكى ئابىھايات ئىچكەن

بىلەنمۇ، كىشى مەڭگۈلۈك ھاياتلىققا ئېرىشەلمەيدۇ.

بەيرام گۈنى مەجنۇن كۆڭۈل ھەم شاد ھەم گىريان ئەرۇر،
ھالىمغا ئەل گىريان ئەرۇر ئاندىن ئول گۈل خەندان ئەرۇر.

ئە. يېشىم:
بۇ بايرام كۈنىدە، مەجنۇن كۆڭلۈم ھەم خۇشال ھەم قايغۇغا چۆمگىنىدەك، كىشىلەر ھالىمغا قاراپ يىغلاشسا، بۇنىڭدىن ئۇ گۈزەل خۇشاللىققا چۆمىدۇ. (يۇ. ئە. 40 ب)
ت: بۇ بايرام كۈنىدە، مەجنۇن كۆڭلۈم ھەم خۇشال ھەم قايغۇلۇق: ھالىمغا قاراپ، ئەل يىغلاۋاتىدۇ؛ ئۇ گۈل بولسا، خۇشال تۇرىدۇ.

مەن خەستە خەستەك تاك ئەمەس بولسام يولىدا پايىمال،
ئول گۈل سەمەندىن سەكرەتىپ جەۋلان ئۈزە جەۋلان ئەرۇر.

ئە. يېشىم:
مەن خەستە ئۇنىڭ يولىدا خەستەك دەسسىلىپ قالسام ئەجەب ئەمەس، چۈنكى ئۇ گۈل يۈزلۈك ئېتىنى سەكرىتىپ، جەۋلان ئۈستىگە جەۋلان قىلىدۇ. (يۇ. ئە. 40 ب)
ت: مەن خەستە ئۇنىڭ يولىدا خەستەك دەسسىلىپ قېلىۋاتسام، ئەجەبلىنمىش بۇ ياقتا تۇرسۇن ، ئۇ گۈل ئېتىنى سەكرىتىپ، جەۋلان ئۈستىگە جەۋلان قىلىۋاتىدۇ.

باشىغا سانجىپ تىترەگۈچ يۈز ناز ئىلە تارتىپ قىلىچ،
بۇ شەكل ئىلە كۆرگەن زەمان جانۇ كۆڭۈل لەرزان ئەرۇر.

ئە. يېشىم:
ئۇنىڭ بېشىغا ئوتۇغات قاداپ، ناز بىلەن قىلىچ تارتقانلىقىنى كۆرگەن كۆڭلۈم ۋە جېنىم شۇ زامان لەرزىگە چۈشىدۇ. (يۇ. ئە.)
ت: ئۇنىڭ بېشىغا ئوتۇغات قاداپ، يۈز خىل ناز بىلەن قىلىچ تارتقانلىقىنى كۆرگەن زامان، كۆڭلۈم بىلەن جېنىم لەرزىگە كېلىدۇ.

كىم رەشكىدىن قىلسام نە تاك ئاھىمنى ئوق قەددىمنى يا،
بىر يانىغا باغلاپ ساداق بىر يانىدا قىربان ئەرۇر.

ئە. يېشىم:
رەشكىتىن ئاھىمنى ئوق، قەددىمنى يا قىلسام ئەجەب ئەمەس، چۈنكى ئۇمۇ بىر يېنىغا ساداق باغلاپ، يەنە بىر يېنىغا كامان ئاسىدۇ. (يۇ. ئە. 41 ب)
ت: رەشكىتىن ئاھىمنى ئوق، قەددىمنى يا قىلسام ئەجەب ئەمەس، چۈنكى ئۇ بىر يېنىغا ساداق باغلاپ، يەنە بىر يېنىغا كامان ئېسىۋاپتۇ.

دەۋلەتكە مەغرۇر ئولماغىل ئەي شاھ گەداغا رەھم قىل،
ئاتىڭ ئايىغى ئاستىدا جىسمىم ئۆيى ۋەيران ئەرۇر.

ئە. يېشىم:
ئەي شاھىم، ئېتىڭنىڭ ئايىغى ئاستىدا ۋۇجۇد ئۆيى ۋەيران بولۇۋاتقان مەندەك گادايغا رەھىم

قىل، بايلىقىڭغا مەغرۇرلانما. (يۇ. ئە. 41 ب)

ت: ئەي شاھ، بايلىقىڭغا مەغرۇرلانما، ئېتىڭنىڭ ئايىغى ئاستىدا ۋۇجۇدۇم ئۆيى ۋەيران بولۇۋاتىدۇ، مەن گادايغا رەھىم قىلغىن.

بىلگىل بۇ گۈننى مۇغتەنەم سەندەك نەچە خەيلى ھەشەم،
بىر - بىرلەپ ئۆتتى دەمبەدەم بۇ دەھر نە پايان ئەرۇر.

ئە. يېشىم:

قانچىلىغان سەندەك مەرتىۋىلىكلەر بىر - بىرلەپ كېتىشتى، بۇ دۇنيانىڭ پايانى يوق، شۇڭا بۇ گۈننى غەنىمەت بىل. (يۇ. ئە.)

ت: سەندەك قانچىلىغان مەرتىۋىلىكلەر بىر - بىرلەپ ئالەمدىن كېتىشتى، بۇ دۇنيانىڭ پايانى يوق، شۇڭا بۇگۈننى غەنىمەت بىل.

ئەيكىم خەيال ئەيلەپ شەفەق خۇرشىد تابىدىن دەمە،
گەردۇن يۈزىگە ساچراغان قۇربانلاردىن قان ئەرۇر.

ئە. يېشىم:

ئەي، شەپەقنى قۇياشنىڭ نۇرىدىن [پەيدا بولغان] دەپ ئويلاپ قالما، ئۇ قۇربانلارنىڭ پەلەك يۈزىگە چاچرىغان قېنىدۇر. (يۇ. ئە.)

ت: ئەي، شەپەقنى « قۇياشنىڭ نۇرىدىن پەيدا بولغان قىزىللىق » دەپ ئويلاپ قالما، ئۇ قۇربانلارنىڭ پەلەك يۈزىگە چاچرىغان قېنىدۇر.

زەبھىنى ئىسمائىل كەبى قىلغىل قەبۇل رەھم ئەيلەبان،
جانىنى فىدا ئەيلەپ بۇ گۈن مەھزۇن ساڭا قۇربان ئەرۇر.

ئە. يېشىم:

مەھزۇن بۇگۈن جېنىنى پىدا قىلىپ، ئىسمائىلغا ئوخشاش ساڭا قۇربان بولدى، رەھىم ئەيلەپ، ئۇنىڭ قۇربانلىقىنى قوبۇل قىلغايسەن. (يۇ. ئە. 41 ب)

ت: مەھزۇن بۇگۈن جېنىنى پىدا قىلىپ، خۇددى ئىسمائىلغا ئوخشاش ساڭا قۇربانلىق بولدى، رەھىم ئەيلەپ، ئۇنىڭ قۇربانلىقىنى قوبۇل قىلغىن.

ئەي، تىيرى بارانى غەمىڭ كۆڭلۈمنى پۈر خۇن ئەيلەمىش،
ياشىمنى بەھرەيى ئەيلەگەچ رەنگىمى گۈلگۈن ئەيلەمىش.

ئە. يېشىم: ئەي، ئوق يامغۇرىدەك غېمىڭ يۈرىكىمنى قانغا تولدۇردى، كۆزۈمدىن دەريا - دەريا ياش ئاققۇزۇپ، رەڭگىمنى قانغا ئايلاندۇردى. (يۇ. ئە. 41 ب)

ت: ئەي، غېمىڭنىڭ ئوق يامغۇرى يۈرىكىمنى قانغا تولدۇردى، كۆزۈمدىن دەريا - دەريا ياش ئاققۇزۇپ، رەڭگىمنى گۈلگۈن قىلدى.

كەلدى نەشاتىم دەردىدىن نە چۇن فەنا تۇفراغىغا،
غەم يامغۇرىنى ياغىزىپ جىسمىمنى مەنۇن ئەيلەمىش.

ئە. يېشىم:
ئۇنىڭ دەردىدىن ماماتلىق تۈپرىقىغا يۈزلىنىش نېمىشقا ماڭا خۇشاللىق ئېلىپ كېلىدىغاندۇ، چۈنكى ئۇ غەم يامغۇرىنى ياغدۇرۇپ، جىسمىمنى شادلاندۇردى. (يۇ. ئە. 41 ـ 42 ب)
ت: « ئۇنىڭ دەردىدىن پانىيلىق تۈپرىقىغا يۈزلىنىش نېمىشقا ماڭا خۇشاللىق ئېلىپ كېلىدىغاندۇ؟ » دېسەم، ئۇ ئەسلىدە غەم يامغۇرىنى ياغدۇرۇپ، جىسمىمنى مەنۇن قىلغانىكەن ـ دە.

ھۇببۇل ۋەتەن دەپ كۆڭلۈمە دەردۇ ئەلەم كەلسە نە تاڭ،
غەم لەشكەرى سەرداربغا سىينەمنى مەئمۇن ئەيلەمىش.

ئە. يېشىم:
ۋەتەن ئىشتىياقىدىن يۈرىكىم دەرد ـ ئەلەمگە توشسا ئەجەبلىنەرلىكى يوق، چۈنكى غەم لەشكەرلىرىنىڭ سەردارىغا يۈرىكىمنى قالقان قىلىپ ياراتقان. (يۇ. ئە. 42 ب)
ت: ۋەتەن سۆيگۈسىدىن يۈرىكىمگە دەرد ـ ئەلەم كەلسە، ھېچ گەپ ئەمەس. چۈنكى غەم لەشكەرلىرىنىڭ سەردارىغا كۆكرىكىمنى پاناھگاھ قىلىپ ياراتقانىكەن.
ئىزاھ: كورۇنۇپ تۇرۇپتۇكى، ئەسلىي يېشىم پۈتۈنلەي خاتا بولۇپ قالغان. چۈنكى، " ئىشتىياق " بىلەن " مۇھەببەت "، " كۆكرەك" بىلەن " يۈرەك" ئىنچىكە ئۇقۇم جەھەتتە ئارىلاشتۇرۇۋېتىشكە بولمايدىغان كەلىمىلەردۇر

بۇ تەلبە كۆڭلۈمدۇر زەنەخدانىڭدا ھەبس ئولغان كەبى،
ئانداقكى ھەر يان فەرتىدىن مىسرىدا زۇننۇن ئەيلەمىش.

ئە. يېشىم:
ھەممە يەردە ھەددىدىن ئاشقان زۇنۇننى مىسرىغا قامىغاندەك، تەلۇە كۆڭلۈمنۇ زىنىقىڭغا بەنت بولۇپ قالدى. (يۇ. ئە. 42 ب)
ت: خۇددى ھەممە يەردە ھەددىدىن ئاشقان زۇنۇن مىسرىغا قامالغاندەك، تەلۇە كۆڭلۈم زىنىقىڭغا بەنت بولۇپ قالدى.
ئىزاھ: "ھەبس ئولماق" سۆزى "قامالماق" دېگەن بولىدۇ. "قامىماق" سۆزىنى چاغاتاي ئۇيغۇرچىسىدا، "ھەبس ئەتمەك" دەيدۇ.

كۆڭلۈم قۇشى فەريادە ئەتۇر زۇلفۇڭنى كۆرگەچ ناگەھان،
بىر ئەژدەھايى گويىيا مۇرغىغا ئەفسۇن ئەيلەمىش.

ئە. يېشىم:
كۆڭلۈم قۇشى چېچىڭنى كۆرگەندە گويا بىر ئەجدىھا تەرىپىدىن دەم تارتىلغان قۇشتەك پەرياد چېكىدۇ. (يۇ. ئە. 42 ب)
ت: مەن تاسادىپ چېچىڭنى كۆرۈپ قالغاندىن بۇيان، كۆڭلۈم قۇشى گويا بىر ئەجدىھا تەرىپىدىن دەم تارتىلىۋاتقان قۇشتەك پەرياد چېكىدۇ.

تاڭ يوق زۇھۇرىينى كۆزىنىڭ ئىشۋەسى مەست ئەيلەسە،
بۇ ئىشق سەھراسىدا يۈز مەندەكنى مەجنۇن ئەيلەمىش.

ئە. يېشىم:

ئۇ نازلىق كۆزى بىلەن زۇھۇرىنى مەست قىلسا ئەجەبلىنەرلىك ئەمەس، ئۇ ئىشق سەھراسىدا مەندەك يۈزلىگەن كىشىلەرنى مەجنۇن قىلمۇەتكەن. (يۇ. ئە. 42 ب)

ت: كۆزىنىڭ ناز ـ كەرەشمىسى مەن زۇھۇرىينى مەست قىلسا ئەجەبلىنەرلىك ئەمەس، چۈنكى بۇ ئىشق چۆلىدە، ئۇ مەندەكتىن يۈزنى مەجنۇن قىلمۇەتكەنىكەن.

يۈز ئۈزە تەردىن خەتتىڭ گەر باش چەكەر ئەي گۈل نە تاڭ،
سەبزەغە بائىسدۇرۇر چۈن بولدى ئەرسە نەم بەهار.

ئە. يېشىم:

ئەي گۈل، يۈزۈڭدىكى تەر بىلەن مىيىقىڭ ئۆسكەن بولسا ئەجەب ئەمەس، چۈنكى باھارنىڭ نېمى مايىسىنىڭ ئۆسۈشىگە سەۋەب بولىدۇ. (يۇ. ئە. 43 ب)

ت: ئەي گۈل، يۈزۈڭدىكى تەرنىڭ كۆچى بىلەن مىيىق مويلاۋىڭ خەت تارتقان بولسا ئەجەب ئەمەس، چۈنكى باھارنىڭ نېمى مايىسىنىڭ ئۆسۈشىگە سەۋەب بولىدۇ ـ غۇ.

شادلىغىدىن گۈلشەنى ۋەسلىڭغە يىغلاپ چەكسەم ئاھ،
ياپما يۈزكىم گۈلگە بولماس يەل ياغىندىن غەم بەهار.

ئە. يېشىم:

خۇشاللىقىمدىن ئاھ چېكىپ ۋىسال گۈلشىنىڭگە يىغلىسام، يۈزۈڭنى يېپىۋالما، چۈنكى باھارنىڭ يامغۇرى بىلەن شامىلىدىن گۈلنىڭ ئەندىشىسى يوق. (يۇ. ئە. 43 ب)

ت: ۋىسالىڭ گۈلشىنىگە ئېرىشىش شادلىقىدىن ئاھ چېكىپ يىغلىسام، يۈزۈڭنى يېپىۋالما، چۈنكى گۈل دېگەننىڭ باھارنىڭ يامغۇرى بىلەن شامىلىدىن ئەندىشىسى بولمايدۇ.

ئارەزىم ئەكسى يۈزۈڭ ئايىنە تۇشكەن تۇرفەدۇر،
كىم كۆرۈپتۇر ھەم خەزان بىر ئايدا بولغاي ھەم باھار.

ئە. يېشىم:

يۈزۈمنىڭ ئەكسى سېنىڭ يۈزۈڭنىڭ ئەينىكىگە چۈشكىنى ئەجەبلىنەرلىك، باھار بىلەن خازان پەسلىنىڭ بىر ئايدا تەڭ كەلگەنلىكىنى كىم كۆرگەن. (يۇ. ئە. 43 ب)

ت: يۈزۈمنىڭ سېنىڭ ئاي يۈزۈڭدە ئەكس ئەتكىنى قىزىق ئىشكى، باھار بىلەن كۈز پەسلىنىڭ بىر ئايدا بولغانلىقىنى كىم كۆرگەن؟

ۋايكىم بىر گۈل خەزانغا سالدى ئەيشىم گۈلبۇنىن،
ئۈشبۇ فەسل ئىچرەكى تاپمىش جۈملە ئالەم بەهار.

ئە. يېشىم:

ۋاي دات! پۈتۈن ئالەمگە باھار كەلگەن تۇرۇغلۇق، ھايات گۈلۈمنى بىر گۈل يۈزلۈك خازان قىلدى. (يۇ. ئە. 43 ب)

ت: ۋاي داد! پۈتۈن ئالەمگە باھار كەلگەن مۇشۇ پەسلىدە، ھايات گۈلۈمنى بىر گۈل يۈزلۈك خازان قىلمۇەتتى.

رەئدۇ سېل ئەرمەس فىغانۇ ئەشك ئەرۇر بۇكىم بۇ يىل،
گۇل يۈزۈك كۆرگەچ تۇتار ئۆز ھالىغا ماتەم بەھار.

ئە. يېشىم:
بۇ چاقماق بىلەن سەل ئەمەس، بەلكى پىغان بىلەن كۆز يېشى، يەنى بۇ يىلقى باھارنىڭ گۈلدەك يۈزۈڭنى كۆرۈپ ئۆز ھالىغا ماتەم تۇتقانلىقىدۇر. (يۇ. ئە. 43 ب)
ت: بۇ چاقماق بىلەن سەل ئەمەس، بەلكى پىغان بىلەن كۆز يېشىدۇركى، بۇ يىلقى باھار گۈلدەك يۈزۈڭنى كۆرۈپ، ئۆز ھالىغا ماتەم تۇتىۋاتىدۇ.

قەسدى بۇلبۇل كۆڭلى قەيدى بولماسا نەيۈچۈن سالۇر،
باغ شوخى سۇنبۇلى زۇلفىغا پىچۇ خەم بەھار.

ئە. يېشىم:
ئەگەر قەستى بۇلبۇلنىڭ كۆڭلىنى باغلىۋېلىش بولمىسا، نېمە ئۈچۈن باھار باغدىكى شوخ سۇمبۇلنىڭ چېچىدىن ھالقا ياسايدۇ. (يۇ. ئە. 43 ب)
ت: ئەگەر باھارنىڭ قەستى بۇلبۇلنىڭ كۆڭلىنى باغلىۋېلىش بولمىسا، نېمە ئۈچۈن باغدىكى شوخ سۇمبۇلنىڭ چېچىدىن ھالقا ياسايدۇ؟

گۇل ئەمەس بۇ باغ تاراجىغا ئانىڭ لەئلىدىن،
ئەيلەدى ئاۋىزە مەھرى دەۋرىغە خاتەم بەھار.

ئە. يېشىم:
بۇ گۇل ئەمەس، باغنى تالان ـ تاراج قىلىش ئۈچۈن باھار ئۇنىڭ قۇياشتەك يۈزىگە ياقۇتتەك لېۋىنى تامغا قىلدى. (يۇ. ئە. 43 ـ 44 ب)
ت: باھار بۇ باغنى تالان ـ تاراج قىلىش ئۈچۈن، گۇلنى ئەمەس، بەلكى ئۇنىڭ ياقۇت لېۋىنى سۈرۈق قىلىپ، قۇياشنىڭ يۈزىگە تامغا باستى.

ئەي نەۋائىي چىن بەھار ئەركىن بۇ يا خۇد كۆرگۈزۇر،
باغ خەلقىدىن ئۇلۇسقا داۋەرى ئەئزەم بەھار.

ئە. يېشىم:
ئەي نەۋائىي، بۇ چىن باھارمىدۇ ياكى ئۇلۇغ شاھىمىزنىڭ باغ ئەھلىدىن خەلقە كۆرسەتكەن باھارىمىدۇ. (يۇ. ئە. 44 ب)
ت: ئەي نەۋائىي، بۇ ھەقىقىي باھارمىدۇ ياكى ئۇلۇغ شاھىمىز باغ ئەھلى ئارقىلىق، خەلقە كۆرسىتىۋاتقان باھارمىدۇ؟

ھەر قاچان لەئلىڭ تەبەسسۇم قىلسا شەكەر ساچىلۇر،
چۇن تەكەللۇمدىن دەم ئۇرسا دۇررۇ گەۋھەر ساچىلۇر.

ئە. يېشىم:
قاچانكى تەبەسسۇم قىلساڭ ياقۇت لېۋىڭدىن شېكەر چېچىلىدۇ، سۆزلىسەڭ تىلىڭدىن ئۇنچە ـ گۆھەر چېچىلىدۇ. (يۇ. ئە. 44ب)
ت: ھەر قاچان تەبەسسۇم قىلساڭ، ياقۇت لېۋىڭدىن شېكەر چېچىلىدۇ؛ گەپ قىلساڭ، تىلىڭدىن

ئۇنچە - گۆھەر تۆكۈلىدۇ.

ئاي يۈزۈڭنىڭ ھەسرەتىندە ھەر كەچە تاڭغا تەگىن،
كۆزلەرىمنىڭ ياشىدىن يەر ئۈزرە ئەختەر ساچىلۇر.

ئە. يېشىم:

ئاي يۈزۈڭنىڭ ھەسرىتىدە كۆز ياشلىرىمدىن يەرگە تۇندىن تاڭغىچە يۇلتۇز تۆكۈلىدۇ. (يۇ. ئە. 44 ب)

ت: ئاي يۈزۈڭنىڭ ھەسرىتىدە، ھەر كېچە تاڭ ئاتقىچە يەر يۈزىگە كۆز يېشىمنىڭ يۇلتۇزلىرى تۆكۈلىدۇ.

بۇ گەدا ھەسرەت بىلە كۆز مەئدەنىدىن دەمبەدەم،
لەئلىڭ ئۈچۈن ھەر قايان ياقۇتى ئەھمەر ساچىلۇر.

ئە. يېشىم:

بۇ گەدايى، ھەسرەت بىلەن كۆز كانىدىن لېۋىڭ ئۈچۈن دائىم ئەتراپقا قىزىل ياقۇت چاچىدۇ. (يۇ. ئە. 44 ب)

ت: بۇ گەدائىي لېۋىڭ ئۈچۈن ھەسرەتلىنىپ، كۆز كانىدىن ھەمىشە ھەر يانغا قىزىل ياقۇت چېچىپ تۇرىدۇ.

يۈزۈڭنى ياد ئەتىپ فۇرقەت تۇنىدە ئوتلۇغ ئاھىمدىن،
ئەمەس ئەنجۇم فەلەك تاقىدا بەند ئولمىش شەرەر ھەر يان.

ئە. يېشىم:

يۈزۈڭنى ئەسلەپ، ھىجرانلىق تۇنىدە چەككەن ئوتلۇق ئاھىمنى يۇلتۇزمىكىن دەپ قالما، ئۇ پەلەك گۈمبىزىنىڭ تەرەپ - تەرەپىگە ئورناپ قالغان ئاھىم ئۇچقۇنلىرىدۇر. (يۇ. ئە. 45 ب)

ت: جۇدالىق تۇنىدە، يۈزۈڭنى ئەسلەپ چەككەن ئوتلۇق ئاھلىرىم ئۇچقۇنلىرى پەلەك گۈمبىزىنىڭ ھەر يان، ھەر تەرىپىگە ئورناپ قالدىكى، ئۇلارنى يۇلتۇزلارمىكىن دەپ قالما.

يۈگۈرماقدىن تالىقدىمكى نەچە سىيمابدەك سەير ئاب،
نەدىنكىم جىلۋە ئەيلەپ ئات ئۈزە ئول سىيمبەر ھەر يان.

ئە. يېشىم:

ئۇ كۈمۈش تەنلىك گۈزەل ھەر تەرەپكە ئات سېلىپ جىلۋە قىلغانلىقتىن، سىماپتەك چۆرگۈلۈپ يۈگۈرۈشتىن ھالسىرىدىم. (يۇ. ئە. 45 ب)

ت: ئۇ كۈمۈش تەنلىك گۈزەل ھەر تەرەپكە ئات سېلىپ جىلۋە قىلسا، مەن كەينىدىن خۇددى سىماپ ئاققاندەك يۈگۈرۈپ يۈرۈشتىن ھالسىرىدىم.

لەبلىڭ سەرچەشمەسىدىن غافىل ئەردى تەشنە لەب كۆڭلۈم،
نىشان بەلگۈردى خەتتىڭدىنكى فەۋتى نىلۇفەر ھەر يان.

ئە. يېشىم:

تەشنا كۆڭلۈم لېۋىڭ بۇلىقىنىڭ بويلىرىدىن خەۋەرسىز ئىدى، ھەر تەرەپكە چۆكۈپ تۇرغان نىلۇپەر

مىيىقىڭدىن خەۋەر بەردى. (يۇ. ئە. 45 ب)

ت: تەشنا كۆڭلۈم لېۋىڭ بۇلىقىدىن تېخى غاپىل ئىدى، مىيىقىڭدىكى نىلۇپەر مويلاۋلىرىڭ جىددىي بەلگە بېرىپ، مېنى ئويغاتتى.

شەپەق ئەرمەس فەلەك ئۇزرە قۇياشىم پەردەگە كىرگەچ،
چەكەر ئاھىم يەلى كۆز يولىدىن خۇنى جىگەر ھەر يان.

ئە. يېشىم:

كۆكتىكى شەپەق ئەمەس، بەلكى ئۇ قۇياشىم پەردىگە كىرگەندە ئاھىم شامىلى چاچقان كۆز يولۇمدىكى جىگەر قېنىمدۇر. (يۇ. ئە. 45 ب)

ت: كۆكتىكى قىزىللىق شەپەق ئەمەس، بەلكى ئۇ قۇياشىم پەردە ئىچىگە كىرىپ كەتكەچكە، ئاھىم شامىلى كۆز چانىقىمدىن ئۇچۇرتۇپ چاچقان جىگەر قېنىمدۇر.

نە گۇن ئول ئەردىكىم قاشىڭدا چىن كۆردۇم بۇ نە گۇندۇز،
تەبەسۇم مەۋجى ئەردى لەبلەرىڭدە سەربەسەر ھەر يان.

ئە. يېشىم:

لەۋلىرىڭدە دائىم تەبەسسۇم جىلۋىلىنىپ تۇراتتى، بىراق قانداق كۇن ئىدىكىن، بىر كۇنى قوشۇماڭنىڭ تۇرۇلگەنلىكىنى كۆردۇم. (يۇ. ئە. 45 ب)

ت: قايسىبىر كۇنى، لەۋلىرىڭدىن پۈتۈنلەي تەبەسسۇم جىلۋىسى مەۋج ئۇرۇپ تۇرغانلىقىنى ئۆز كۆزۇم بىلەن كۆردۇم - دە، بۇ كۇندۇزمۇ ياكى كېچىمۇ، خۇدۇمنى بىلمەيلا قالدىم.

مىژەڭنىڭ ناۋەكسىن كۆز ئاتتى لەئلىڭ كەلتۇرۇپ بىسمىل،
ماڭا مىيلى مەزار ئورنىدا بىتكەن نەيشەكەر ھەر يان.

ئە. يېشىم:

كۆزۈڭ كىرپىك ئوقىنى ئاتتى، لېۋىڭ ئۆلتۇردى، شۇڭا مازىرىمدىن شېكەر قومۇشلىرى ئۇنۇپ چىقتى. (يۇ. ئە. 45 ب)

ت: كۆزۈڭ كىرپىك ئوقىنى ئاتتى، لېۋىڭ ئۆلتۇردى، مازىرىمدىن قەبرە تاختىسىنىڭ ئورنىدا، شېكەر قومۇشلىرى ئۇنۇپ چىقتى.

جەمالىڭ تالىئىكىم تاپمادى ھەرگىز خەبەر ئاندىن،
خەيال ئەلچىسىدىن گەرچە ئىبەردىم كۆپ خەبەر ھەر يان.

ئە. يېشىم:

گەرچە خىيالىمنى ئەلچى قىلىپ كۆپ خەۋرلەرنى ئەۋەتكەن بولسامۇ، جامالىڭ قىسمىتى ئۇنىڭدىن ھەرگىز خەۋەر تاپالمىدى. (يۇ. ئە. 46 ب)

ت: گەرچە خىيالىمنى ئەلچى قىلىپ، نۇرغۇن خەۋەر ئەۋەتكەن بولسامۇ، جامالىڭ ئامىتى ئۇنىڭدىن مۇتلەق خەۋەر تاپالمىدى.

ئۇيالىپ قۇمرىيۇ سەرۇى چەمەن گۇلبەرگىدەڭ تىترەر،
چەمەندە سەرۇى ئازادىمنى كۆرگەچ جىلۋەگەر ھەر يان.

ئە. يېشىم:

چىمەنلىكتە خۇش قامەت گۈزىلىمنىڭ ھەر ياندا جىلۋە قىلىۋاتقانلىقىنى كۆرگەن قۇمرى، سەرۋى ۋە چىمەنلەر گۈلنىڭ يوپۇرمىقىدەك تىترەيدۇ. (يۇ. ئە 46 ب)

ت: چىمەنلىكتە، خۇش قامەت گۈزىلىمنىڭ ھەر يان جىلۋە قىلىپ يۈرگەنلىكىنى كۆرگەن پاختەك بىلەن سەرۋى دەرىخى ھەسەتتىن، گۈلزارلىقتىكى گۈلنىڭ يوپۇرمىقىدەك تىترەپ كېتىشىدۇ.

فۇتۇھىي قۇلغا ئەي شاھ گاھى - گاھى ئىلتىفات ئەتكىل،
ساچىپ تۇتى كەبى كۆڭلۈمگە لەفزىڭدىن شەكەر ھەر يان

ئە. يېشىم:

ئەي شاھىم، فۇتۇھى قۇلۇڭغا پات - پات ئىلتىپات قىلىپ، كۆڭلۈمگە تىلىڭدىن تۇتىدەك شېكەر چاچقىن. (يۇ. ئە. 46 ب)

ت: ئەي شاھ، تۇتىدەك كۆڭلۈمگە تىلىڭدىن ھەر دەم شېكەر چېچىپ، مەن فۇتۇھىي قۇلغا پات - پات ئىلتىپات قىلغىن.

بىر نىگاھى قىلدىڭ كۆڭلۈمدىن ئالدىڭ سەبرۇ ھۇش،
ئەمدى ھەجرىڭدە كۆيەرمەن قالمادى جانىم مەنىڭ.

ئە. يېشىم:

بىر كۆز تاشلىشىڭ بىلەن سەۋر - تاقەت، ئەس - ھۇشۇمنى يوقاتتىڭ. ھىجرانىڭدا كۆيۈپ جېنىم ئاز قالدى. (يۇ. ئە. 46 ب)

ت: بىر كۆز تاشلاش بىلەنلا سەۋر - تاقەت، ئەس - ھۇشۇمنى ئالدىڭ، شۇ تۇرۇقى مەنده جان دېگەن نەرسە قالمىدى، ئەمدى جۇدالىقىڭدا كۆيۈپ تۈگىشىدىغان بولدۇم.

مەن سەنىڭ يادىڭدا ھەر دەم يىغلادىم شامۇ سەھەر،
ئەرشكە يەتتى مەگەر فەريادۇ ئەفغانىم مەنىڭ.

ئە. يېشىم:

سېنى يادلاپ تۇندىن تاڭغىچە يىغلايمەن، پەرياد - پىغانىم ئەرشكە يەتتى. (يۇ. ئە. 46 ب)

ت: سېنى ياد ئېتىپ، تۇندىن تاڭغىچە توختىماي يىغلىدىم، پەرياد - پىغانىم ئەرشكە يەتتىغۇ دەيمەن.

كۆرمەسەم جانىم كۆيەدۇر بارغالى يوق تاقەتىم،
يەتكەلى دىيدارىڭ ھىچ يوقتۇر بۇ ئىمكانىم مەنىڭ.

ئە. يېشىم:

دىدارىڭنى كۆرمىسەم جېنىم كۆيىدۇ، بارغىلى مادارىم يوق، ۋىسالىڭغا يېتىشكە ئىمكانىم يوق. (يۇ. ئە. 46 ب)

ت: دىدارىڭنى كۆرمىسەم جېنىم كۆيىدۇ، قېشىڭغا بارغىلى مادارىم يوق، ۋىسالىڭغا يېتىشكە بۇ كۈنلەردە ھېچبىر ئىمكانىم يوق.

يىغلادىم شامۇ سەھەرلەردە ساڭا فەريات ئەتمەپ،
يەتمەدى ھەرگىز قۇلاقىڭغا بۇ ئەفغانىم مەنىڭ.

ئە. يېشىم:
تۇندىن تاڭغىچە پەريات ئۇرۇپ ساڭا يىغلىدىم. بۇ ئەپغانلىرىم ئەسلا قۇلىقىڭغا يەتمىدى. (يۇ. ئە. 46 ب)
ت: سېنى دەپ تۇندىن تاڭغىچە پەريات ئۇرۇپ يىغلىدىم، بۇ ئەپغانىم قۇلىقىڭغا مۇتلەق يەتمىدى.

لۇتف ئەتىپ مىسكىن رىزائىي ھالىغا رەھم ئەيلەگىل،
بىر نەزەر قىلساڭ ماڭا ھىچ يوقتۇر ئەرمانىم مەنىڭ.

ئە. يېشىم:
مەرھەمەت قىلىپ مىسكىن رىزائىڭنىڭ ھالىغا باق، ماڭا بىر نەزەر قىلساڭ ھېچبىر ئارمىنىم يوق ئىدى. (يۇ. ئە. 46 ب)
ت: مەرھەمەت قىلىپ، بىچارە ئەھۋالىدىكى مەن رىزائىيغا رەھىم قىلغىن؛ ماڭا بىر نەزەر قىلساڭ، ھېچبىر ئارمىنىم قالماس ئىدى.

نەچە گۈندۈزكى خەبەر تاپمامىشەم سىيمبەرىمدىن،
نە ئەسەردۇر خەبەرىمدىن نە خەبەردۇر ئەسەرىمدىن.

ئە. يېشىم:
نەچچە كۈن بولدى، ئۇ كۆمۈش بەدەندىن خەۋەر تاپالمىدىم، يا خەۋىرىمدىن ئەسەر يوق، يا ئەسىرىمدىن خەۋەر يوق. (يۇ. ئە 47 ب)
ت: نەچچە كۈن بولدى، ئۇ كۆمۈش بەدەنىڭ ھېچقانداق بىر خەۋىرىنى ئالالمىدىم.
ت.س: مەزكۇر بېيىتتىكى " نە ئەسەردۇر خەبەرىمدىن نە خەبەردۇر ئەسەرىمدىن " دېگەن مىسرانىڭ مەناسى "مۇتلەق خەۋەر تاپالمىدىم، ھېچبىر ئۇچۇرىنى ئالالمىدىم" دېگەن بولىدۇ. بۇ يەرگە بېرىلگەن ئەسلىي يېشىمدىكى "يا خەۋىرىمدىن ئەسەر يوق، يا ئەسىرىمدىن خەۋەر يوق" دېگەن جۈملىلەر بەكلا تۇزسىز گەپ بولۇپ قالغان.

زەخمى قاتىل ئەكەنىن دەرگە ئەرۇر ھەر بىرى بىر تىل،
تىغى ھەجرى قايۇ پەرگالەكى تىلدى جىگەرىمدىن.

ئە. يېشىم:
ھىجران خەنجىرى تىلغان جىگىرىمنىڭ ھەر بىر پارچىسى ئۇ قاتىلىنىڭ زەخمەتلىرىنى ئېيتقۇچى تىلدۇر. (يۇ. ئە. 47 ب)
ت: ھىجران خەنجىرى تىلغان جىگىرىمنىڭ ھەر بىر پارچىسى ئۇ قاتىلىنىڭ زەخمەتلىرى ئۈستىدىن شىكايەت قىلغۇچى بىر تىلدۇر.

بۆيلەكىم ئول كۆزى ئافەت يانار ئوت جانىما ئۇردى،
بەرقى ئافەت چاقىلۇر ئالەم ئارا ھەر شەرارىمدىن.

ئە. يېشىم:
ئۇ كۆزى ئاپەت جېنىمغا يەنە شۇنداق ئوت چاچتىكى، جېنىمدىن چىققان ھەر بىر ئۇچقۇندىن

ئالەمگە ئاپەت چاقمىقى چېقىلىدۇ. (يۇ. ئە. 47 ب)

ت: ئۇ كۆزى ئاپەت جېنىمغا شۇنداق بىر يانار ئوت بىلەن ئۈردىكى، ئۇنىڭدىن چاچرىغان ھەر بىر ئۇچقۇن ئالەمگە ئاپەت چاقمىقى بولۇپ چېقىلىدۇ.

ئول سىفەت ئىشقۇ جۇنۇن تاغ ئىلە دەشتى ئارا يىتتىم،
كى نە فەرھاد نىشان تاپتى نە مەجنۇن خەبەرىمدىن.

ئە. يېشىم:

ئىشق ۋە جۇنۇنلۇق تاغۇ دەشتىدە شۇنداق يوقالدىمكى، يا پەرھاد نىشانەمنى، ياكى مەجنۇن خەۋىرىمنى تاپالمىدى. (يۇ. ئە. 47 ب)

ت: ئىشق ۋە جۇنۇنلۇق تاغۇ دەشتىدە شۇنداق يوقالدىمكى، يا پەرھاد ئىز - دېرىكمنى، يا مەجنۇن ئۇچۇر - خەۋىرىمنى ئالالمىدى.

ت.س: مەزكۇر بېيىتتىكى " كى نە فەرھاد نىشان تاپتى نە مەجنۇن خەبەرىمدىن " دېگەن مىسرانىڭ " يا پەرھاد نىشانەمنى، ياكى مەجنۇن خەۋىرىمنى تاپالمىدى " دەپ تەرجىمە قىلىنىشى تازا توغرا بولمىغان. چۈنكى، ھازىرقى بەدىئىي ئۇيغۇرچىدا، "ئۇ مېنىڭ نىشانەمنى تاپتى ۋە ئۇ مېنىڭ خەۋىرىمنى تاپتى" دېيىلمەيدۇ.

ئەي نەۋائىي، بارىبان يار فەنا دەشتىغە تۇشتۇم،
مەگەر ئەۋۋەل قايتسا ئول مەن قايتقامەن بۇ سەفەرىمدىن.

ئە. يېشىم:

ئەي نەۋائى، يار قېشىغا بارىمەن دەپ، يوقۇلۇش دەشتىگە كىرىپ قالدىم، ئەگەر ئۇ ئالدى بىلەن قايتىدىغانلا بولسا، مەنمۇ بۇ سەپىرىمدىن قايتاتتىم. (يۇ. ئە. 48 ب)

ت: ئەي نەۋائىي، يار كەتكەچكە، مەنمۇ پانسىلىق دەشتىگە ماڭدىم، ئەگەر ئۇ ئالدى بىلەن قايتىدىغانلا بولسا، مەنمۇ بۇ سەپىرىمدىن قايتقايمەن.

ت.س: ئەسلىي يېشىمدىكى" يارنىڭ قېشىغا بارىمەن دەپ، يوقۇلۇش دەشتىگە كىرىپ قالدىم " دېگەن تەرجىمە توغرا بولمىغان. چۈنكى، بۇ يەردە، " بارىبان يار " (يار كەتتى) سەۋەبنى، " فەنا دەشتىغە تۇشتۇم " (شۇڭا مەن فەنا دەشتىگە قاراپ ماڭدىم) بولسا، نەتىجىنى ئىپادىلەپ تۇرۇپتۇ.

ئونىنچى باب

نەۋا مۇقامىنىڭ تېكىستى

(ترانسكرىپسىيە ۋە يېشىم)

چوڭ نەغمە
مۇقەددىمە

1 ـ بەلا دەشتى ئارا مەجنۇن مەنىڭدەك كۆرمەمىش دەۋران،
قۇيۇندەك ھەر زەمان بىر كۆرمەگەن ۋادىدا سەرگەردان.
بالايىئاپەت دەشتىدە مەجنۇنمۇ مېنىڭدەك دەۋران سۈرۈپ باققان ئەمەس، بۇ ۋادىدا ھەمىشە قۇيۇندەك پىرقىراپ يۈرگەن مەندەك سەرگەردانىنمۇ كۆرگەن ئەمەس.

2 ـ نە ئەندۇھۇ مەلالىمغا بەلىيىەت دەشتىدەك غايەت،
نە سەۋدايۇ جۇنۇنۇمغا مەلامەت بەھرىدەك پايان.
قايغۇ ۋە بىئارامىلىقىم بالا ـ قازا دەشتىدەك چەكسىز، سەۋدايىلىقىم ۋە سارائىلىقىمغا تاپا ـ تەنىلەر دېگىزدەك پايانسىز.

3 ـ تۇنۇم دەيجۇر، ئۆزۈم رەنجۇر، ئىچىم غەمناكۇ باغرىم چاك،
تىلىم لالۇ تەنىم بىيھال، ئىشىم ئەفغان، سىرىشكىم قان.
كېچەم قاپقارائغۇ، ئۆزەم خەستە، ئىچىم غەملىك، باغرىم چاك، تىلىم تۇتۇق، جىسمىم ئاجىز، ئىشىم ئاھ ـ زار، كۆز يېشىم قاندۇر.

4 ـ زەئىفۇ دەردۇ غەم پىشە، نەھىفۇ مىھنەت ئەندىشە،
زەلىلۇ بىسەرۇ سامان قەتىلى خەنجەرى ھىجران.
زەئىپلىك، دەرد ـ ئەلەم ھۇنىرىم، ئاجىزلىق، مۇشەققەت مېنىڭ ئەندىشەم؛ ھىجران خەنجىرى بىلەن ئۆلتۈرۈلگەن، ھېچكىمى، ھېچنېمىسى يوق بىر خارۇ زارمەن.

5 ـ فىغانىمدىن فەلەك غەمكىن، سىرىشكىمدىن جەھان رەنگىن،
نە دەردىم ئوتىغا تەسكىن، نە ھەجرىم دەردىغە دەرمان.
پىغانىمدىن پەلەك غەمگە چۆكىدۇ، كۆز يېشىمدىن جاھان قىزىرىپ كېتىدۇ، يا دەردىم ئوتىغا تەسكىن ـ تەسەللى يوق، ياكى جۇدالىق دەردىمگە دورا تېپىلمايدۇ.

6 ـ باشىم غەم تاشىدىن پارە، تەنىم ھەجر ئوقىدىن يارە،
كۆڭۈل بۇ يارەغە چارە تاپارغا تاپمايىن ئىمكان.
بېشىم غەم تېشىنىڭ زەربىسىدىن پارە ـ پارە بولدى، تېنىم ھىجران ئوقى تېگىپ يارىلاندى،

كۆڭلۈم بۇ يارا - جاراھەتنى داۋالاشنىڭ چارىسىنى تاپالماي ئاۋارە.

7- كۆزۈم نەملىق، بويۇم خەملىق، ئىچىم ئەندۇھى ماتەملىق،
نە ھەمدەملىق، نە مەھرەملىق تاپىپ بۇ مىھنەتى پىنھان.

كۆزۈم ياشتىن نەملەنگەن، قەددىم پۈكۈلگەن، ئىچىم ماتەم قايغۇسىغا تولغان، بۇ يوشۇرۇن دەردىمگە ھەمدەم ۋە سىرداش نەدە؟

8- ماڭا نە يارۇ نە ھەمدەم، ماڭا نە دوستۇ نە مەھرەم،
ماڭا نە چارە نە مەرھەم، ماڭا نە سەبرۇ نە ئەمان.

مېنىڭ يا يار - ھەمدەمىم، يا سىرداش دوستۇم يوق؛ يا چارەم يا دورام يوق، يا سەۋر - تاقىتىم يوق ياكى تىنچ - ئارامىلىقىم يوق.

9- ھەم ئەھۋالى تەباھەمدىن ھەم ئاھى سۇبھىگاھەمدىن،
ھەم ئوتلۇغ دۇدى ئاھىمدىن قارارىپ كۆلبەئى ئەھزان.

خاراب ھالىمدىن، سەھەردە چەككەن ئاھۇ زارىمدىن، ئوتلۇق ئاھىمنىڭ تۈتۈنىدىن غەمكىن ھۇجرام قارىيىپ كەتتى.

10- فەلەك رەھزەن، زەمان دۇشمەن، بەدەن رەۋزەن ئۆزە رەۋزەن،
قالىپ جان ھەسرەتىدىن تەن، چىقىپ تەن كىشۋەرىدىن جان.

پەلەك قاراقچى، زامان دۇشمەن، بەدەن ئۆتمۇ تۆشۈك؛ تەن جان ھەسرىتىدىن قالدى، جان تەن يۇرتىدىن چىقىپ كەتتى.

11- نەۋائىي بولسا مىھنەت كۆپ، ئىچەكۆر جامى ئىشرەت كۆپ،
نەچە بولسا سوئۇبەت كۆپ بولۇر ۋەھدەت مەيى ئاسان.
- نەۋائىي.

نەۋائىي، مۇشەققەت كۆپ بولسا، شادلىق شارابىنى جىق ئىچىپ باق؛ قىينىچىلىق قانچە كۆپ بولسا، ۋەھدەت شارابىنى ئىچىش شۇنچە ئاسان بولىدۇ.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى ھەزەجى مۇسەممەنى سالىم
مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن
v - - - v - - - v - - - v - - -

تەئەززە

1- ۋاھكى بولدۇم ئىشق ئارا بىر بىيۇەفاغا مۇبتەلا،
بولماسۇن ئەھلى ۋەفا مۇنداق بەلاغا مۇبتەلاغە.

ئاھ، مەن ئىشق - مۇھەببەت ئارا شۇنداق بىر ۋاپاسىزغا گىرىپتار بولدۇمكى، ۋاپا ئەھلى مۇنداق بالاغا مۇپتىلا بولمىسۇن.

2- ئاڭلاغاي مەجنۇنلۇغۇ بىدىللىغمىنى ھەر كىشى،
كىم بولۇپتۇر بىر پەرىۋەش دىلرەباغا مۇبتەلا.

مېنىڭ غەمكىن ۋە مەجنۇنلۇقۇمنى بىلگەن ھەر قانداق بىر ئادەم: « بۇ بىر پەرى سۈپەت دىلرەبانىڭ مۇھەببەت بالاسىغا گىرىپتار بولۇپتۇ » دەپ قالىدۇ.

3- زاھىدا، رۇسۋالىغىم تەئن ئەيلەدىڭ، جەھد ئەيلەكىم،
بولماغايسەن ئول كۆزۇ قاشى قاراغا مۇبتەلا.

ئەي زاھىت، رەسۋالىقىمنى تەنە قىلمىشىنىغۇ قىلدىڭ، ئەمما سەن ئۆزۈڭ ئاشۇنداق قارا كۆز، قارا قاشقا مۇپتىلا بولغاندا، رەسۋا بولماسلىق ئۈچۈن تىرىشىپ باققىنا - قېنى!

4- بولمايىن بىگانە يارۇ ئاشنادىن چارە يوق،
خاھ بول بىگانەغە خاھ ئاشناغە مۇبتەلا.

خاھى يات، خاھى يېقىنلارنىڭ مۇھەببەت بالاسىغا مۇپتىلا بولغاندىن كېيىن، يار - دوستلاردىن يىراقلاشماي، باشقا ئامال يوق.

5- پادىشاھ بىرلە گەدا ھالىغا كۈلسە نە ئەجەب،
بولسە مەن يەڭلىغ گەدايى پادىشاھغا مۇبتەلا.

مەندەك بىر گاداي گۈزەللىك پادىشاھىنىڭ مۇھەببىتىگە مۇپتىلا بولۇپ قالسا، پادىشاھىمۇ گادايمۇ ئۇنىڭ ھالىغا كۈلۈپ كەتسە، ئەجەبلىنىش كەتمەيدۇ - دە!

6- بولمىش ئول كافىر غەمى دىۋانە كۆڭلۈمدىن مەلۇل،
ھېچ كافىر بولماسۇن مەن مۇبتەلاغا مۇبتەلا.

مېنىڭ سەۋدا كۆڭلۈمنىڭ غېمى دەردىدىن ئۇ كاپىر بولۇپ كېتىپتۇكى، مەن مۇپتىلا بولغان ئىشقا ھېچبىر كاپىر گىرىپتار بولۇپ قالمىسۇن.

7- ساقىيا، مەي تۇتكى دەردىمنىڭ ئىلاجى بادەدۇر،
ھەجردىن كىم بولسا دەردى بىدەۋاغا مۇبتەلا.

كىم جۇدالىق دەردىگە مۇپتىلا بولغان بولسا، داۋاسىز دەردكە قالغان بولىدۇ، ھالبۇكى دەردنى پەقەت قەدەھ داۋالايدۇ، ئى ساقىي، مەي تۇتقىن!

8- كىر خەرابات ئىچرە - يۇ بول رىندلەر ۋابەستەسى،
خانەقاھدا بولغاچە ئەھلى رىياغە مۇبتەلا.

خانىقادا ساختىپەز - رىياكارلار بىلەن بولغىچە، مەيخانىغا كىرىپ، ئۇ يەردىكى ئىچەرمەنلەرگە قوشۇلۇپ كەت.

9ـ ئەي نەۋائىي، يانا ئول بەد ئەھددىن بولسام خەلاس،
ئەھد قىلدىمكىم، يانا بولماي ياناغا مۇبتەلا.
ـ نەۋائىي.

ئەي نەۋائىي، « ئۇ ۋەدىسىدە تۇرمايدىغاندىن قوتۇلسام، يەنە شۇنىڭغا ئوخشاش بىرسىگە مۇپتىلا بولۇپ قالماي ـ جۇمۇ » دەپ ئۆز ـ ئۆزۈمگە ۋەدە قىلدىم.

تەئەززە چۈشۈرگىسى

ئەي نەۋائىي، يانا ئول بەد ئەھددىن بولسام خەلاس،
ئەھد قىلدىمكىم، يانا بولماي ياناغا مۇبتەلا.
ـ نەۋائىي.

ئەي نەۋائىي، « ئۇ ۋەدىسىدە تۇرمايدىغاندىن قوتۇلسام، يەنە شۇنىڭغا ئوخشاش بىرسىگە مۇپتىلا بولۇپ قالماي ـ جۇمۇ » دەپ ئۆز ـ ئۆزۈمگە ۋەدە قىلدىم.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەھزۇف
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلۇن
ـ ـ ـ ۷ ـ ـ ـ ۷ ـ ـ ـ ۷ ـ ـ ـ ۷ ـ

نۇسخە

1ـ دىلرەبا، ۋەسلىڭنى ئىزدەپ بىنەۋا بولدۇم نەتەي،
بۇ كۆڭۈل ئاخىر فىراقىڭدا گەدا بولدۇم نەتەي.

دىلرەبا، قانداق قىلارمەن، ۋەسلىڭنى ئىزدەپ يوقسۇل بولدۇم؛ بۇ كۆڭۈلنىڭ ئارقىسىغا كىرىپ، پىراقىڭدا گاداي بولدۇم.

2ـ ئاھكىم، ھىجران ئوتى ئاخىر مەنى قىلدى كەباب،
ھەجرۇ فۇرقەتىدە كۆيۈپ ئەمدى ئەدا بولدۇم نەتەي.

ئاھ، ھىجران ئوتى ئاخىر مېنى كاۋاپ قىلدى، ئايرىلىق ۋە جۇدالىق ئوتىدا كۆيۈپ، ئەمدى تۈگىشىدىغان بولدۇم، قانداق قىلارمەن؟

3ـ گۈلدىن ئايرىلغان كەبى بۇلبۇل مەسەللىك ئۇن چەكىپ،
ۋا دەرىغ، مەن يار ۋەسلىدىن جۇدا بولدۇم نەتەي.

گۈلدىن ئايرىلغان بۇلبۇلدەك پىغان چېكىپلا يۈرىمەن، ۋاي ئېسىت، مەن يار ۋەسلىدىن جۇدا بولدۇم، ئەمدى قانداقمۇ قىلارمەن؟

4ـ مەن فەقىر دىلخەستەگە رەھىم ئەيلە ئەي شاھى جەھان،

كۆرگەلى ۋەسلىڭنى زارۇ بىقەرار بولدۇم نەتەي.
ئەي جاھانىنىڭ شاھى، ۋەسلىڭگە بەكمۇ ئىنتىزار بولدۇم، نېمە ئامال، مەن دىلى سۇنۇق پېقىرغا رەھىم قىلغىن.

5ـ ھەر گۈنى مەندىن ۋەفا، ئاندىن جەفا ئۈزرە جەفا،
مەن فەقىر ئول بىۋەفاغە مۇبتەلا بولدۇم نەتەي.
مەن ھەمىشە ئۇنىڭغا ۋاپادارلىق قىلىمەن، ئەمما ئۇ ماڭا دائىم جاپا ئۈستىگە جاپا قىلىدۇ. مەن مۇشۇنداق بىر ۋاپاسىزغا مۇپتىلا بولۇپتىمەن، ئەمدى قانداق قىلاي.

6ـ ئول پەرى رۇخسارىغا بولسۇن ئەگەر يۇز جان فىدا،
جانىما بىردۇر ئەگەر، يۇز جان فىدا بولدۇم نەتەي.
ئۇ پەرىنىڭ رۇخسارىغا بىر ئەمەس، يۇز جان بولسىمۇ، پىدا بولسۇن! گەرچە مېنىڭ بىرلا جېنىم بولسىمۇ، يۇز جانلىق پىداكارلىق كۆرسەتتىم، ئەمدى يەنە قانداق قىلسام بولاتتى؟

نۇسخە چۇشۇرگەسى

7ـ سالىھىي گۈلچېھرەنىڭ كويىدا بولمىش بىنەۋا،
دەردى ھىجرانىغا گىرىفتارى بەلا بولدۇم نەتەي.
ـ سالىھىي.
مەن سالىھىي، ئۇ گۈل يۈزلۈكنىڭ كوچىسىدا يوقسۇل بولدۇم، ئۇنىڭ بالادەك ھىجران دەردىگە گىرىپتار بولۇپ قالدىم، قانداق قىلارمەن.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەھزۇف
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلۇن
-v - - - v - - - v - - - v -

جۇلا

1ـ نەمەنگاندىن كەتەر بولسام مەنى يوقلار كىشىم بارمۇ؟
غەربىلىق شەھرىدە ئولسام مەنى يوقلار كىشىم بارمۇ؟
نەمەنگاندىن كەتكۈدەك بولسام، مېنىڭ يوقلىغۇچۇم بارمۇ، غېربىلىق شەھىرىدە يۈرسەم، مېنىڭ يوقلىغۇچۇم بارمۇ؟

2ـ قەنى قەۋمۇ قارىنداشىم، بۇ يولدا بولسا يولداشىم،
كۆزۈمدىن ئاقمىزىپ ياشىم، مەنى يوقلار كىشىم بارمۇ؟
قېنى، مېنىڭ قوۋم ـ قېرىنداشىم ، بۇ يولدا ماڭا ھەمراھ بولسا بولاتتىغۇ؟ كۆزۈمدىن ياش ئاققۇزۇپلا يۈرىمەن، مېنى يوقلايدىغان ئادىمىم بارمۇ؟

3ـ مۇھەببەت شەربەتىن ئىچتىم، قازاندەك قاينابان تاشتىم،
بۇ فانىي دۇنيادىن كەچتىم، مەنى يوقلار كىشىم بارمۇ؟
مۇھەببەت شارابىدىن ئىچتىم، قازاندەك قاينىدىم، تاشتىم؛ بۇ پانىي دۇنيادىن كەچتىم، مېنى يوقلايدىغان كىشىم بارمۇ؟

4ـ تۇرارغا تاقەتىم يوقتۇر، يۈرەرگە ھالەتىم يوقتۇر،
يۈرەكتە ئىشق ئوتى چوقدۇر، مەنى يوقلار كىشىم بارمۇ؟
توختاپ تۇرۇشقا تاقىتىم يوق، ماڭغۇدەك ئەھۋالىم يوق، يۈرىكىمدە ئىشق ئوتى ئۇلغىيىپ كەتتى، مېنى يوقلايدىغان كىشىم بارمۇ؟

5ـ قەرارىم يوق تۇراي دەسەم، نەمەنگاندا يۈرەي دەسەم،
جەھاننى سەير ئەتىپ كەزسەم، مەنى يوقلار كىشىم بارمۇ؟
نەمەنگاندا تۇرىۋېرەي دېسەم، تۇرالغۇ جايىم يوق، جاھان كېزىپ چىقىپ كەتسەم، مېنىڭ يوقلىغۇچۇم بارمۇ؟

6ـ بۇ مىسكىن زار مەشرەبنى كىشى ھالىنى بىلمەيدۇر،
بۇ يەردىن باش ئالىپ كەتسەم، مەنى يوقلار كىشىم بارمۇ؟
ـ مەشرەب.
بۇ خارۇ زار، بىچارە مەشرەبنىڭ ئەھۋالىنى بىر كىشى بىلمەيدۇ، بۇ يەردىن بېشىمنى ئېلىپلا چىقىپ كەتسەم، مېنى يوقلايدىغان ئادىمىم بارمۇ؟

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى ھەزەجى مۇسەممەنى سالىم
مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن
ـ ـ ـ v ـ ـ ـ v ـ ـ ـ v ـ ـ ـ v

سەنەم

1ـ مەن بارايمۇكسن ئاندا، يارگەلەمدۇركسن بۇندا،
يارغا يار كەرەك بولسا، قول سالىپ كەلەر مۇندا.
مەن ئۇ يەرگە بارايمىكسن، ياكى يار بۇ يەرگە كېلەمدىكسن؟ يارغا يار كېرەك بولسا، قول سېلىپ مېڭىپ، بۇ يەرگە كېلەر.

2ـ ئاق لەيلى، قىزىل لەيلى، يارنىڭ بارمۇكسن مەيلى،
بولسا ـ بولماسا مەيلى، مەن يارنىڭ قەلەندەرى.
ئاق لەيلى، قىزىل لەيلى، يارنىڭ بارمىكسن مەيلى. يارنىڭ مەيلى بولسا ـ بولمىسا، چاتاق يوق، مەن ھامان يارنىڭ قەلەندىرى.

3ـ يار دەيمەن ـ يانا دەيمەن، ئۆلمەسە كەلەر دەيمەن،
مەنىڭ تارتقان دەردىمنى كۆڭلىدە بىلەر دەيمەن.
« ياربم، ياربم » دەپلا يۇربمەن، ئۆلۈپ كەتمىسە، كېلەر دەيمەن؛ مېنىڭ تارتقان دەردىمنى كۆڭلىدە بىلىدىغاندۇ دەيمەن.

4ـ ياربم كەلەر قول سالىپ، توغرا ـ توغرا يول ئالىپ،
قايەردىن چىقىپ كەلله، يۇرەكىمگە ئوت سالىپ.
ـ خەلق قوشاقلىرىدىن.
ياربم قول سېلىپ مېڭىپ، توپتوغرا ماڭا قاراپ كېلىۋاتىدۇ. ئامرىقىم، يۇرىكىمگە ئوت سېلىپ، قەيەردىن چىقىپ كەلدىلە؟

چوڭ سەلىقە

1ـ ئۇ مەھەللەدىن بۇ مەھەللەگە ئويناي دەپ كەلدىم،
ياخشى دەمسىز، يامان دەمسىز، سىنايي دەپ كەلدىم.
ئۇ مەھەللىدىن بۇ مەھەللىگە ئويناي دەپ كەلدىم، ياخشى دەمسىز، يامان دەمسىز، سىنايي دەپ كەلدىم.

2ـ ئۇ مەھەللەدىن بۇ مەھەللەگە يولى بارمۇكىن،
يار ئاغرىقى بولۇپ قالدىم، دارى بارمۇكىن.
ئۇ مەھەللىدىن بۇ مەھەللىگە بېرىپ ـ كېلىدىغان يول بارمىكىن؛ يار ئاغرىقى بولۇپ قالدىم، دورا بارمىكىن.

3ـ تال چىبىقتەك بويلارىڭغا زەۋقۇم كەلەدۇر،
ئەرتە ـ ئاقشام باراي دەسەم قورققۇم كەلەدۇر.
تال چىۋىقتەك بويلىرىڭغا زوقۇم كېلىدۇ؛ ئەتە ـ ئاخشام باراي دېسەم، قورققۇم كېلىدۇ.

4ـ يۇرەكىمنىڭ ياراسى كۆپ دەرمانىم يوقتۇر،
شول يارىمنى كۆرۈپ ئالسام، ئەرمانىم يوقتۇر.
ـ خەلق قوشاقلاردىن.
يۇرىكىمنىڭ يارىسى كۆپ، ئەمما دورام يوق. شۇ يارىمنى كۆرۈۋالسام، ئارمانىم يوق.

كىچىك سەلىقە

1ـ بەھار ئولدىيۇ ئاچىلدى يۈزۈڭدىن پەردە گۈلزارىڭ،
يەتىشدى غۇنچەنىڭ دەۋرى، زەمانى قالمادى خارىڭ.
باھار كەلدى ـ يۇ، يۈزۈڭ گۈلزارىنىڭ پەردىسى ئېچىلدى؛ ئەمدى تىكەنىنىڭ ۋاقتى ئۆتتى،

غۇنچىنىڭ دەۋرى يېتىپ كەلدى.

2ـ گۈلىستان تۇرى قۇدس ئولدى، بەھارنىڭ نۇرى نارىنىدىن،
كەل، ئەي مۇسا، كۆر ئاسارىن شۇكردە نۇر ئىلە ناريڭ.

باھارنىڭ ئوتلۇق ئاپتىپى شاراپىتىدىن گۈلىستان مۇقەددەس تۇر تېغىغا ئايلاندى. ئەي مۇسا، كەل، ئوت بىلەن نۇرنىڭ ئىز ـ ئەسەرلىرىنى تەشەككۇر بىلەن كۆرۈۋال.

3ـ فەرەھدىن غۇنچەنىڭ گۈلگۈن ياناغى كۈلدى، ئاچىلدى،
كى مەنزۇرى يەنە گۈلدۇر چەمەندە بۇلبۇلى زارىڭ.

خۇشاللىقتىن غۇنچىنىڭ رەڭدار ياڭىقى كۈلۈپ ئېچىلدىكى، چىمەنلىكتە بىچارە بۇلبۇلغا ياقىدىغىنى يەنىلا گۈلدۇر.

4ـ چەچەكلەر مۇختەلىف ئەلۋان، نە مەئنادۇر ئانى بىلكىم،
بويىاقچى بەرمەمىش چۇنكىم بۇ ئەنۋارىڭ، بۇ ئەزھارىڭ.

چېچەكلەرنىڭ ئوخشىمىغان رەڭلەردە ئېچىلىشىنىڭ نېمە مەنە ئۇقتۇرىدىغانلىقىنى بىلىپ قويۇشۇڭ كېرەك. چۇنكى بۇ نۇرلار ۋە بۇ گۈللەر بويىاقچىنىڭ رەڭ بېرىشى بىلەن شۇنداق رەڭدار بولغان ئەمەس.

5ـ ئەبىيرىندىن چەمەن، كۆركىم، نە دەپ ئىفاقە كەلتۇرمىش،
كىم ئولمىش بۇيى ئەترىندىن مەشامى تازە ئەتتارىڭ.

قارىغىنا، چىمەنزالىقتىكى خۇشبۇيلۇق نېمىشقا ئىنسانىنى روھلاندۇرىدۇ؟ بۇ ئەتتارىڭنىڭ دىللارنى جانلاندۇرغۇچ ساپ ئەتىرى ھىدىدىن بولغان.

6ـ نە ئەنبەردۇر تۇتەن، يا رەب، شەقايىق مەجمەرىندىنكىم،
كى بۇيىندىن ئانىڭ قەدرى ساچىلمىش مۇشكى تاتارىڭ.

يا پەرۋەردىگار، ئادراسمان ئىسرىقدىنىدا تۇتەۋاتقان قانداق ئەنبەركى، ئۇنىڭدىن ئەڭ خۇش بۇي ئىپارنىڭ قەدىر ـ قىممىتى چېچىلىۋاتىدۇ.

7ـ كەل، ئەي سىيمىن بەدەن ساقىي، ماڭا سۇن جامى سەھبايى،
كى كەلدى رەۋنەقى گۈلگۈن دەمەي گۈلرەنگى خەممارىڭ.

كەل، ئەي كۈمۈش بەدەن ساقىي، ماڭ قىزىل مەيگە تولغان جامنى سۇنغىنكى، « قىزىلنىڭ خېرىدارى بارمۇ؟ » دېمەيلا، رونىق قىزىلگۈل پەسلى كېلىپ قالدى.

8ـ ئەگەرچە سۇنبۇلۇ نەرگىس بەيانى « كۇنتۇ كەنز » ئەيلەر،
قاچان « بەل ھەم ئەزەل » بىلسۇن ئىشاراتىن بۇ ئەسرارىڭ.

گەرچە سۇنبۇل بىلەن نەرگىس « مەن خەزىنە ئىدىم » دېگەن ھەدىسنى بايان قىلىپ تۇرسىمۇ، ئۇنىڭ « شۇنداقلا، ئەزەلدىن بېرى » دېگەن ئۇقۇمغا ئىشارەت قىلىدىغان بىر سىر ئىكەنلىكىنى كىم چۈشەنگەن؟

9 ـ بۇ گۈن گەر ئالىمۇل غەيبىنىڭ ۋۇجۇدىن كۆرمەك ئىستەرسەن،
رەياھسىن ئۇش بەيان ئەيلەر زۇھۇرىن چەرخى سەييارىڭ.
ئەگەر بۇگۈن غايىباتلار ئالىمىنىڭ ۋۇجۇدىنى كۆرمەكچى بولساڭ، ئاشۇ گۈللەرمۇ كۆكتىكى سەييارەلەرنىڭ قانداق پەيدا بولغانلىقىنى بايان قىلىپ بېرەلەيدۇ.

10 ـ بۇ مۇسىقادىن ئەي سامئ، ساڭا گەر نەرسە كەشف ئولدى،
مەقامىڭ بەيان ئەيلە، ئۇسۇلىن كۆرسەت ئەدۋارىڭ.
ئەي ئاڭلىغۇچى، ساڭا بۇ مۇزىكىدىن بىرەر نەرسە ھاسىل بولغان بولسا، مۇقامىڭنى بايان قىل، پەدە ـ نوتىلىرىڭنىڭ ئۇسۇلىنى كۆرسەت.

كىچىك سەلىقە چۈشۈرگۈسى

11 ـ ئەگەر سەۋسەن كەبى ئەبكەم ئەمەسسەن، نۇتقا كەل، سۆيلە
بۇ ھەرفۇ نۇقتە تەركىبى نە يەردىندۇر بۇ گۇفتارىڭ.
ئەگەر سەۋسەندەك تىلسىز بولمىساڭ، زۇۋانغا كېلىپ سۆزلەپ باق، قېنى: گەپ قەيەردىن چىقىدۇ ۋە ئۇنىڭ ھەرپ ـ چېكىتلىرى نېمىلەردىن تەركىب تاپقان؟

تەئكىد

12 ـ جەھان جەننەتى ئەدىن ئولمىش، ئانىڭ سەھنىندە ھۇرىلەر
بەزەنمىش ھۇللەدىن بوستان، كۆزى ئاچىلمىش ئەشجارىڭ.
جاھان گويا جەننەتلەر كەبى بولدى، ئەنە ئۇنىڭ سەھنىسىدە ھۇرلەر يۇرىدۇ، بوستانلار نەپىس كىيىملەر بىلەن بېزەندى، دەرەخلەر چېچەكلەپ، يوپۇرماق چىقاردى.

13 ـ بۇ گۈن بازار ئەتەر گۈلشەن سەمەندىن، لالەيۇ گۈلدىن،
غەنىمەت كۆركى، بەش گۈندۇر تەماشاسى بۇ بازارىڭ.
بۇگۈن گۈلشەنلەر لالە ۋە ياسىمەن گۈللىرى بىلەن بازاردەك ئاۋاتلاشتى، بۇ بازارنىڭ تاماشاسى پەقەت بەش كۈنلۈكتۇر، ئۇنى غەنىمەت بىل.

14 ـ نەسىيمىنىڭ سۆزى گەرچە دەمى ئىيسادۇر، ئەي مۇنكىر،
ساڭا كار ئەيلەمەس نەچۈن كى، يوقدۇر ھەققە ئىقرارىڭ.
ـ نەسىيمي.
ئەي ئىنكار قىلغۇچى، نەسىيمىنىڭ سۆزى گەرچە ئىيسا پەيغەمبەرنىڭ دەم ـ نەپەسدەك ھاياتبەخش بولسىمۇ، ساڭا كار قىلمايدۇ، چۈنكى سەن ھەقنى تونۇمايسەن ـ دە.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى ھەزەجى مۇسەممەنى سالىم

مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن
- - - v - - - v - - - v - - - v

داستان

بىرىنچى داستان

1 ـ دادۇ فەرياد شۇم فەلەكنىڭ دەستىدىن،
يار جەمالىن كۆرمەي ئۆلۈر ئوخشايمەن.
ئىلاجىم يوق قاراقچىلار قەسىدىدىن،
يار جەمالىن كۆرمەي ئۆلۈر ئوخشايمەن.
شۇم پەلەكنىڭ زۇلمى دەستىدىن داد ـ پەريادا! يارنىڭ جامالىنى كۆرمەي ئۆلۈپ كېتىدىغان ئوخشايمەن؛ قاراقچىلارنىڭ قەستىگە ئامال قىلالمىدىم، يارنىڭ جامالىنى كۆرمەي ئۆلۈپ كېتىدىغان ئوخشايمەن.

2 ـ مەن نەيلەيىن نازۇك قولۇم باغلاندى،
ھەجر ئوتىدا يۈرەك ـ باغرىم داغلاندى.
قاراقچىلار ئۆلتۈرگەلى چاغلاندى،
يار جەمالىن كۆرمەي ئۆلۈر ئوخشايمەن.
مەن قانداق قىلارمەن، نازۇك قولۇم باغلاندى، ھىجران ئوتىدا يۈرەك ـ باغرىم داغلاندى، قاراقچىلار مېنى ئۆلتۈرگىلى تەييارلىنىۋاتىدۇ، يارنىڭ جامالىنى كۆرمەي ئۆلۈپ كېتىدىغان ئوخشايمەن.

3 ـ بۇ جانىمغا قەسد قىلدى قاراقچى ئافەت،
مەنىڭ مۇندىن قۇتۇلماغىم يوقتۇر سەلامەت.
گويا بۇ گۈن بولدى ماڭا روزى قىيامەت،
يار جەمالىن كۆرمەي ئۆلۈر ئوخشايمەن.
بۇ جېنىمغا قاراقچى ئاپەت قەست قىلدى، بۇنىڭدىن سالامەت قۇتۇلالمىغىدەكمەن، بۇگۈن گويا مەن ئۈچۈن قىيامەت كۈنى بولدى، يارنىڭ جامالىنى كۆرمەي ئۆلۈپ كېتىدىغان ئوخشايمەن.

4 ـ مەن يارىمدىن جۇدا بولدۇم نەيلەيىن،
ئىشق يولىندا ئەدا بولدۇم نەيلەيىن.
ئاچىلماغان گۈلدەك سولدۇم نەيلەيىن،
يار جەمالىن كۆرمەي ئۆلۈر ئوخشايمەن.
قانداق قىلارمەن، مەن يارىمدىن جۇدا بولدۇم، ئىشق ـ مۇھەببەت يولىدا تۈگەشتىم، ئېچىلماي تۇرۇپلا سولغان گۈلدەك بولدۇم، يارنىڭ جامالىنى كۆرمەي ئۆلۈپ كېتىدىغان ئوخشايمەن.

5 ـ ئاشىق بولۇپ مۇرادىمغا يەتمەدىم،
بۇلبۇل بولۇپ گۈلىستانىڭ كەزمەدىم.

باغبان بولۇپ ئالما ـ ئانارىڭ ئۈزمەدىم،
يار جەمالىن كۆرمەي ئۆلۈر ئوخشايمەن.

ئاشىق بولۇپ مۇرادىمغا يېتەلمىدىم، بۇلبۇل بولۇپ گۈلىستانىڭنى كېزىپ باقمىدىم، باغۋەن بولۇپ ئالما ـ ئانىرىڭنى ئۈزمىدىم، يارنىڭ جامالىنى كۆرمەي ئۆلۈپ كېتىدىغان ئوخشايمەن.

6ـ ياقامنى چاك ئەتىپ ئەيلەسەم فەرياد،
بۇزۇلسۇن، يىقىلسۇن بۇ چەرخى ناشاد.
قاراقچىلار قولىدا بولغايمەن بەرباد،
يار جەمالىن كۆرمەي ئۆلۈر ئوخشايمەن.

ياقامنى يىرتىپ تۇرۇپ پەريات ئەيلىسەم، بۇ خاپىغان پەلەك كۆمتۇرۇلۇپ چۈشسۇن، ۋەيران بولسۇن؛ قاراقچىلارنىڭ قولىدا بەربات بولۇپ كەتتىم، يارنىڭ جامالىنى كۆرمەي ئۆلۈپ كېتىدىغان ئوخشايمەن.

7ـ غەربىجاننىڭ پىرى جۈنەيد باغدادي،
ئانىڭ ئۈچۈن ساڭا قىلدىم فەريادى.
قاراقچىلار ئىلكىدىن قىلغىل ئازادي،
يار جەمالىن كۆرمەي ئۆلۈر ئوخشايمەن.
ـ « غەرىب ـ سەنەم » داستانىدىن.

ئى، جۈنەيد باغدادي، سەن مەن غەربىجاننىڭ پىرى بولغانلىقىڭ ئۈچۈن، ساڭا نالەـ پەرياد قىلىۋاتىمەن، مېنى قاراقچىلارنىڭ قولىدىن ئازاد قىلغىن. بولمىسا، يارنىڭ جامالىنى كۆرمەي ئۆلۈپ كېتىدىغان ئوخشايمەن.

ئىككىنچى داستان

1ـ بۇلبۇلى بىچارەسەن، گۈل ئىشقىدا فەرياد قىل،
ئاشىقى سەرگەشتە بولساڭ، ئۇيقۇنى بىيدار قىل،
تىنمايىن شامۇ سەھەرلەر يارنى سەن ياد قىل،
بۇ بۇزۇلغان دىل ئۆيىنى سەن كەلىپ ئاباد قىل،
جانىم موللام، بىر زەمان گۈل يارنى ئازاد قىل.

بىچارە بۇلبۇلسەن، گۈل ئىشقىدا نالە ـ پەرياد قىل؛ سەرگەردان ئاشىق بولساڭ، ئۇيقۇنى تاشلا، كېچە ـ كۈندۈز يارنى ياد قىل؛ بۇ بۇزۇلغان كۆڭۈل ئۆيىنى سەن كېلىپ ئاۋات قىل؛ جېنىم موللام، گۈزەل يارنى بىر مەھەل ئازاد قىلغىن.

2ـ ھەر كىشى مۇنداغ بەلالار بىرلە بولسا بىشۇمار،
قالماغايلار تەنده دەرمان، زەررە ياڭلىغ ئىختىيار،
تىترەشۇر روھى سىمابدەك تەنده جانى بىقەرار،
يار ئۇ يەردە زار يىغلار، مەن بۇ يەردە ئىنتىزار،
جانىم موللام، بىر زەمان گۈل يارنى ئازاد قىل.

ھەرقانداق ئادەم مۇشۇنداق سان - سانىاقسىز دەرد - بالاغا قالسا، تېنىدە جان، ئۆزىدە ئازراقمۇ ئىختىيارلىق قالمايدۇ، جېنى ئىزتىراپلىقتا تىترەيدۇ: يارىم ئۇ يەردە زار - زار يىغلايدۇ، مەن بۇ يەردە ئىنتىزار بولىۋاتىمەن: جېنىم موللام، گۈزەل يارنى بىر مەھەل ئازاد قىلغىن.

3- قويمادى ئۆز ھالىمە، گەردۇنى بىگەردانىمەن،
ھەجر دەشتىدە قۇيۇندەك زارۇ سەرگەردانىمەن،
جانىم ئالدى بۇ تەنىمدىن قىلدى بىدەرمانىمەن،
ئاشىقى شەيدا بولۇبان بىسەرۇ سامانىمەن،
جانىم موللام، بىر زەمان گۈل يارنى ئازاد قىل.

چۆگىلەپ تۇرىدىغان پەلەك مېنى ئۆز ئىختىيارىمغا قويمىدى، جۇدالىق چۆلىدە قۇيۇن تازدەك سەرگەردان بولۇپ يۈرىمەن: ھىجرانلىق گويا جېنىمنى ئالدى، پۈت - قولدا جان قالمىدى: مەپتۇن ئاشىق بولۇپ، ئېغىر ئازابقا قالدىم: جېنىم موللام، گۈزەل يارنى بىر مەھەل ئازاد قىلغىن.

4- تىغى بىدادى فەلەك يەرگە ئاقۇزدى قانىمى،
بىلمەدىم ھىجران غەمىدە سۇد بىلە نۇقسانىمى،
يىغلاشۇر كۆكتە مەلەكلەر ئىشىتىپ ئەفغانىمى،
جانىم چىقماستىن بۇرۇن بارىپ كۆرەي شول يارىمى،
جانىم موللام، بىر زەمان گۈل يارنى ئازاد قىل.

پەلەكنىڭ رەھىمسىز تىغى قېنىمنى يەرگە ئاققۇزدى: جۇدالىق غېمىدە توغرا - خاتالىقىمنى بىلمەيلا قالدىم: ئاسماندىكى پەرىشتىلەر ناله - پىغانىمنى ئاڭلاپ يىغلاپ كېتىۋاتىدۇ: جېنىم چىقىپ كېتىشتىن بۇرۇن، شۇ يارىمنى بىر كۆرىۋالاي: جېنىم موللام، گۈزەل يارنى بىر مەھەل ئازاد قىلغىن.

5- ئەۋۋەلا مەكتەب ئۆيىگە كىرمەس ئەردىم كاشكى،
مىھرنى ۋىيران كۆڭۈلگە بەرمەس ئەردىم كاشكى،
شەرت ئەتىپ ئول بۇسەلەرنى ئالماس ئەردىم كاشكى،
ئىشق ئوتىغا مەن ئۆزۈمنى سالماس ئەردىم كاشكى،
جانىم موللام، بىر زەمان گۈل يارنى ئازاد قىل.

بىلگەن بولسام كاشكى، باشتىلا مەكتەپكە كىرمىسەم بوپتىكەن، بۇ ھالدا، دىل مېھرىمنى ۋەيران كۆڭۈلگە بەرمەستىم: ئۇ سۆيۈكلەرنى شەرت بىلەن قوبۇل قىلماستىم: مۇھەببەت ئوتىغا ئۆزۈمنى سالماستىم: جېنىم موللام، گۈزەل يارنى بىر مەھەل ئازاد قىلغىن.

6- بىر مۇئەللىمسەن زەمانە شۇھرەتىدىن باكەرەم،
دەرگاھىڭغا باش قويۇپ، يارىم ۋىسالىن ئىستەرەم،
مەي ئورنىدا ماڭا مىڭ ئاغۇ ئىچۈردى دەردۇ غەم،
تەلمۈرۈپ دائىم گەدادەك يارنى ئىستەر شاھ سەنەم،
جانىم موللام، بىر زەمان گۈل يارنى ئازاد قىل.
- « غەرىب ۋە سەنەم » داستانىدىن.

زامانىمىزدا يۈكسەك شۆھرەتكە ئىگە بىر مۇئەللىمسەنكى، بوسۇغاڭغا باش قويۇپ، يارىمنىڭ ۋىسالىنى تىلەيمەن؛ دەرد ۋە غەملەر ماڭا مەي ئورنىدا زەھەرئىچۈردى؛ مەن شاھسەنەم ھەمىشە تىلەمچىدەك تەلمۈرۈپ يارنى ئىزدەيمەنكى، جېنىم موللام، گۈزەل يارنى بىر مەھەل ئازاد قىلغىن.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەھزۇف
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلۇن
- ۷ - - - ۷ - - - ۷ - - - ۷ -

ئۇچىنچى داستان

1- دۇنيا يەتكۇر، سەبا يارىمغا سەن، ئەلبەتتە - ئەلبەتتە،
سەھەر سەير ئەيلەسەڭ سۇيى چەمەن، ئەلبەتتە - ئەلبەتتە.
ئەي تاڭ شامىلى، ئەتىگەندە چىمەن تەرەپكە سەيلە قىلىشقا بارساڭ، يارىمغا تىلىكىمنى يەتكۇزگىن، ئەلۋەتتە.

2- شەھىدى گەر بەرىنى ئىشقدۇرمەن داغ ئىلكىدىن،
چۇ لالە يافراغىدىن قىل كەفەن، ئەلبەتتە - ئەلبەتتە.
ئىشق جاراھەتلىرى تۇپەيلىدىن ئالىي شىبھەت مەرتىۋىسىگە يەتتىم، شۇڭا مېنىڭ كېپىنىمنى لالە ياپرىقىدىن قىلغىن، ئەلۋەتتە.

3- كۆزۈم ياشى گاھى گۈلگۈنۇ گاھى قىرمىزى ئەيلەر،
تەماشا ئەيلەسۇن ئول سىيمىتەن، ئەلبەتتە - ئەلبەتتە.
كۆز ياشلىرىم بەزىدە گۈلرەڭ، بەزىدە قىپقىزىل بولۇپ ئاقىدۇ، ئۇ كۈموش تەنلىك گۈزىلىم ئەلۋەتتە كېلىپ بىر تاماشا قىلىپ باقسۇن.

4- خەتا سەھراسىدىن سۇنبۇلنى ھەرگىز بىزگە كەلتۈرمەڭ،
يىبەرگىل ئاھۇيى مۇشكى خوتەن، ئەلبەتتە - ئەلبەتتە.
ماڭا ھەرگىز خەتا (تۈركىستانىڭ سۈرىيە بىلەن چېگراداش بىر رايونى) سەھراسىدكى سۇنبۇلنى ئەمەس، بەلكى خوتەن كېيىكىنىڭ ئىپارىنى ئەۋەتكىن، ئەلۋەتتە.

5- پەرىشاندۇر كۆڭۈل تا كاكۇلۇڭ تارىدىن ئايرىلدى،
دەماغ ئاشۇفتە بولغاي بۇەتەن، ئەلبەتتە - ئەلبەتتە.
چېچىڭنىڭ تېلىدىن ئايرىلىپ قالغاندىن بېرى، كۆڭلۈم پەرىشان. دېمىسىمۇ، ۋەتەنسىزلىك دېگەن ئادەمنى ئېسەنكىرىتىپ ئالىجوقا قىلىۋېتىدۇ.

6- بەھارى ئارەزىڭ تاپتى تەراۋەت ئەمدى خەت چىقسۇن،
بە رەنگى ئەرغەۋانۇ ياسەمەن، ئەلبەتتە - ئەلبەتتە.

ھۆسنۈڭنىڭ نەۋ باھارى كەلدى، ئەمدى ئەلۋەتتە ئۇنىڭغا ئەرغىۋان ۋە ياسۇمەن گۈللىرى رەڭگىدىكى مىيىق (ئەمدىلا خەت تارتقان مويلاۋ) چىقسۇن.

7- جۇنۇن تۇغيانىدىن دۈۋانەمەن زەنجىر كەلتۈرگەي،
مۇرۇۋۋەتدىن چۈ زۇلفى پۇرشىكەن، ئەلبەتتە - ئەلبەتتە.

سەۋدايىلىقى ھەددىدىن ئاشقان مەجنۇنمەن، مەرتلىك قىلىپ، تولغام - تولغام چاچلىرى بىلەن مېنى زەنجىرلەپ قويسۇن، ئەلۋەتتە.

8- قارا بەختىم بىلەن بۇ كەچە چەندان گۈفتىگۇ قىلدىم،
يارۇتۇڭلار چىراغى ئەنجۇمەن، ئەلبەتتە - ئەلبەتتە.

قارا بەختىم بىلەن بۇ كېچە ناھايىتى كۆپ مۇڭدىشىۋالدىم، ئەمدى ئولتۇرۇشنىڭ چىرىغىنى يانداۋرۇپ قويۇڭلار، ئەلۋەتتە.

9- زەلىلىيگە شەفائەت ئەيلەگەي دەپ كۆپ ئۈمىدىم بار،
كۈلاھۇ خىرقەئى ۋەيسى قىرەن، ئەلبەتتە - ئەلبەتتە.
- زەلىلي.

ئەلۋەتتە، مەن زەلىلىيگە ۋەيسى قىرەن(خەلىفە ئەبۇ بەكرى ۋە ئۈمەر زامانىلىرىدا ياشىغان بۇيۇك زات) نىڭ كۈلا - جەندىسى شاپائەت قىلار، دېگەن ئۈمىدىم بار.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى ھەزەجى مۇسەممەنى سالىم
مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن
- - - ٧ - - - ٧ - - - ٧ - - - ٧

تۆرتىنچى داستان

1- ئاقچى ئانا، غەمسىز باشىم،
غەمخانە بولدى نەيلەيىن.
بىر سۆز بىرلە ئاشنا ياربم،
بىگانە بولدى نەيلەيىن.

ئاقچى ئانا، غەمسىز بېشىم غەم ئۆيى بولۇپ قالدى، قانداق قىلارمەن ؛ ئاشنا ياربم بىر ئېغىز گەپ بىلەنلا بىگانە بولۇپ كەتتى، قانداق قىلارمەن؟

2- مەن كەلدىم يارنى سوراقلاپ،
يار قاچتى مەندىن يىراقلاپ،
يۈرەكسىمنى ئوتقا داغلاپ،
پىنھانە بولدى نەيلەيىن.

مەن يارنى يوقلاپ كەلسەم، ئۇ مەندىن قېچىۋالدى؛ يۈرىكسىمنى ئىشق ئوتىدا داغلاپ،

يوشۇرۇنسۇالدى، قانداق قىلاي؟

3ـ تاتلىغدۇر ئاغزىنىڭ بالى،
تەگدى يىراقلىق شامالى،
يارنىڭ باردۇر بىر خەيالى،
گۈمانە بولدى نەيلەيىن.

ئەگ تاتلىقى ئۇنىڭ ئېغىزىنىڭ ھەسىلى ئىدى، ئەمدى ئۇنىڭغا يىراقلىق شامىلى تەگدى؛ كۆڭلۈمگە « يارنىڭ باشقا بىرەر خىيالى بارمۇ نېمە » دېگەن گۈمان چۈشتى، قانداق قىلارمەن؟

4ـ يار ئۈچۈن كۆڭلۈم بۈزۈلدى،
ئەزەلدە شۇنداق يازىلدى،
ئەمدى ئۈمىدىم ئۈزۈلدى،
پەيمانە تولدى نەيلەيىن.

يار ئۈچۈن كۆڭلۈم بۈزۈلدى، كىم بىلىر، پېشانەمگە ئەزەلدە شۇنداق يېزىلغان بولغىيدى؛ ئەمدى ئۈمىدىم ئۈزۈلدى، سەۋرى ـ تاقەت قاچام تولدى، قانداق قىلاي؟

5ـ سەنەم يىغلار ئۇشبۇ سائەت،
كۆڭلۈمدە قالمادى تاقەت،
مىھنەتدە سالغان ئىمارەت،
ۋىيرانە بولدى نەيلەيىن.

سەنەم: « شۇ تاپتا كۆڭلۈمدە تاقەت قالمىدى، جاپا ـ مۇشەققەتتە سالغان مۇھەببەت ئىمارىتى ۋەيران بولدى، قانداق قىلارمەن » دەپ يىغلايدۇ.

6ـ شاھ سەنەم قىز يارنى ئىزدەر،
ھەمكىم ئۆزى يارغا كۆيەر،
يارنىڭ كۆڭلى باشقانى دەر،
سەرسانە بولدى نەيلەيىن.
ـ « غەرىب ـ سەنەم » داستانىدىن.

شاھ سەنەم قىز يارنى ئىزدەيدۇ، شۇنداقلا ئۆز يارىغا كۆيىدۇ. يارنىڭ كۆڭلى باشقىنى دېگەچ، سەرسان بولدى، قانداق قىلاي؟

مەشرەب

بىرىنچى مەشرەب

1ـ كۆرمەسەم بىردەم جەمالىڭنى جەھاننى نەيلەيىن،
بولماسا يادىڭ كۆڭلىدە جىسمۇ جاننى نەيلەيىن.

جامالىڭنى بىردەم كۆرمىسەم، جاھاننى نېمە قىلاي؛ كۆڭلۈمدە خىيالىڭ بولمىسا، تەن بىلەن

جاننى نېمە قىلاي؟

2- تا ئاچىپ زۇلفۇڭنى سۇنبۇلدەك پەرىشان ئەيلەدىڭ،
بىقەرار دىۋانەئىيدۇرمەن، مەكاننى نەيلەيىن.

سۇنبۇلدەك چېچىڭنى شۇنداق يېيىۋېدىڭ، مەن بىر تاقەتسىز مەجنۇنغا ئايلىنىپ قالدىم، ئەمدى ماكاننى نېمە قىلاي؟

3- لەئلى سىيرابىڭنى ئەيلەپ ئارزۇ، گەر چىقسا جان،
خىزر سۇيىدىن ھەياتى جاۋىداننى نەيلەيىن.

ئەگەر تاتلىق لېۋىڭنىڭ ئارزۇسىدا جېنىم چىقىپ كەتسە، مەڭگۈلۈك ھاياتقا ئېرىشتۈرگۈچى خىزىر سۇيىنىڭ نېمە ئەھمىيىتى قالىدۇ؟

4- گۈشەئى ۋىيرانەنى تۇتتۇم ۋىسالىڭ يادىدا،
ئەمدىكىم جەننەتتە باغۇ بوستاننى نەيلەيىن.

ۋىسالىڭ ئارزۇسىدا، ۋەيرانىلىقنىڭ بىر بۇرجىكىنى ماكان قىلدىم، ئەمدى جەننەتنىڭ باغۇ بوستانىنى نېمە قىلاي؟

5- كىرفىكىم بىرلە سۈپۈرەي كۆز ياشىمدىن سۇ سەپىپ،
چىقساڭ، ئەي، گۇلباغ تەماشاغا گاۋجاننى نەيلەيىن.

ئەي گۈزەل، ئەگەر تاماشا قىلغىلى چىقساڭ، بۇ ئەرزىمەس جېنىمنى سەندىن ئاياپ نېمە قىلىمەن؟ كۆز يېشىمنى سۇ قىلىپ سېپىپ، كىرپىكىم بىلەن يولۇڭنى سۈپۈرەي.

6- تولدى قان بىرلە كۆڭۈل جامى خۇمارىم رەنجىدىن،
ساقىيا، مەي بەرمەسەڭ، يۇتماي بۇ قاننى نەيلەيىن.

خۇمارىم زەخمىتىدىن كۆڭۈل جامى قانغا تولدى. ئەي ساقىي، ئەگەر مەي بەرمىسەڭ، ئەمدى شۇ قاننى يۇتماي قانداق قىلىمەن؟

7- دەرگاھىڭدىن سۈرمە مەھزۇننى يىراق، رەھم ئەيلەبان،
ئاندا بىر ئىتدۇرمەن، ئۆزگە ئاستاننى نەيلەيىن.
- مەھزۇن.

رەھىم قىلىپ، مەھزۇننى دەرگاھىڭدىن يىراققا قوغلىما، مەن ئۇ يەردە بىر ئىتمەنكى، باشقا بوسۇغىنى خاھلىمايمەن.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەھزۇف
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلۇن

-v- - -v- - -v- - -v-

* * * * *

1ـ يار مەنى ياماں دەيدۇر، بىلمەيمەن يامانلىقنى،
كەچ ياتىپ سەھەر قوپۇپ تىلەيمەن ئەمانلىقنى.
يار مېنى « ياماں » دەيدۇ، ئەمما مەن يامانلىق قىلىشنى بىلمەيمەن؛ كەچ يېتىپ سەھەر قوپۇپ، تىنچ ـ ئامانلىقنى تىلەيمەن.

2ـ ئاتام مەنى، ئانام مەنى جەفا ئەمگەك بىلەن باققان،
ئەزىز باشىمنى ياد ئەيلەپ مەزارلارغا چىراغ ياققان.
ـ خەلق قوشاقلىرىدىن.
ئاتا ـ ئانام مېنى جاپا ـ مۇشەققەتتە باققان، ئەزىز بېشىمنىڭ ئامانلىقىغا ئاتاپ، مازارلارغا چىراغ ياققان.

ئىككىنچى مەشرەپ

بىرىنچى ئاھاڭ

1ـ فەسلى نەۋبەھاردا گۈل كەبى ئاچىلغان قىز،
مىسلى كاكۇلى سۇنبۇل ھەر تەرەف ساچىلغان قىز.
باھار پەسلىدە گۈلدەك ئېچىلغان، سۇنبۇلدەك چاچلىرى ھەر تەرەپكە چېچىلىپ تۇرغان قىز .

2ـ بادە ئىچتىم زەۋقىدە مەيدە ئەكسىنى كۆردۈم،
ھۆسن باغىدا تەنھا ئولتۇرۇر خۇرمان قىز.
ئۇنىڭ زوقىدا مەي ئىچتىم، مەيدە شولىسىنى كۆردۈم، ئۇ قىز ھۆسن بېغىدا يالغۇز ۋە بىخىرامان ئولتۇرىدۇ.

3ـ شۇم رەقىبلەر جىھەتىدىن بولمادى يۈزىن كۆرمەك،
بۇلۇت ئىچرە ئاي مۇزمەر، زۇلفى ئىچرە پىنھان قىز.
شۇم رەقىبلەرنىڭ توسقۇنلىقىدىن يۈزىنى كۆرۈش مۇمكىن بولمىدى، ئاي بۇلۇت ئىچىگە يوشۇرۇنغاندەك، ئۇ قىزمۇ چاچلىرى ئىچىگە يوشۇرۇنۇپتۇ.

4ـ كۆز ئۇچى بىلە باقتى، تەگدى تىيرى مژگانى،
سىينەم ئۈزرە پەيكانى رەخنە قىلدى ۋىيران قىز.
ئۇ قىز كۆز ئۇچى بىلەن بېقىۋىدى، كىرپىك ئوقى يۈرىكىمگە تېگىپ، تېشىپ ئۆتتى ـ دە، ۋەيران قىلدى.

5ـ مەن دەدىم: ئايا دىلبەر، لەبلەرىڭ گۈلى ئەھمەر،
سەدەقەئى جەمالىڭدىن غۇنچە ئەيلە ئىمھسان قىز.
مەن ئۇ قىزغا: « ئەي دىلبەر، لېۋىڭ قىزىلگۈلگە ئوخشايدىكەن، جامالىڭنىڭ سەدىقىسى ئۈچۈن،

بىر تال غۇنچە مەرھەمەت قىلساڭ » دېدىم.

6- خىمچەئى نىھالىدا ئىكى مىيۋىنى كۆردۈم،
ياكى سانگۈلاچ ئالما ياكى ئىكى رۇمان قىز.
ئۇ قىزنىڭ يۈمران نوتىدەك گەۋدىسىدە، ئىككى مېۋىنى كۆردۈم، ئۇلار ياكى ساڭگىلاپ تۇرغان ئالما، ياكى ئىككى دانە ئانار.

7- نافەئى بەدەندۇر خۇب، قىز ئەرۇر بەسى مەرغۇب،
بولسا قىز بىلە ۋاسىل، دەردىغەكى دەرمان قىز.
ئۇ ۋۇجۇدىدىن ئىپار ھىدى كېلىپ تۇرىدىغان ئىنتايىن يېقىملىق قىز؛ دەردكە دەرمان بولىدىغان شۇنداق قىزنىڭ ۋىسالىغا يېتىش نىسىپ بولسا.

8- رەھىم ئەيلە، ئەي مەھۋەش، تۇشتى جانىمە ئاتەش،
نەۋبەتىي نىھالىڭغا بولدى ئەشقەئى بىجان قىز .
ئەي ئاي يۈزلۈك قىز، جېنىمغا ئىشق ئوتى چۈشۈپ، يۈمران كۆچەت تېنىڭگە ھەشقىپىچەكتەك چىرمىشىپ قالدىم، نەۋبەتىيگە رەھىم قىلغىن.

- نەۋبەتىي.
ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى ھەزەجى مۇسەممەنى ئەخرەب
مەفئۇلۇ مەفائىيلۇن مەفئۇلۇ مەفائىيلۇن
- - - v v - - - - v v - -

ئىككىنچى ئاھاڭ

1- سۇغا سالسا سۇ كۆتۈرمەس مىسقال تەمۇرنى،
ئالتۇن بەرىپ ئالىپ بولماس قالغان كۆڭۈلنى.
مىسقالچىلىك تۆمۇرنى سۇغا سالسا، سۇ كۆتۈرەلمەيدۇ، تۆمۇر چۆكۈپ كېتىدۇ؛ بىر ئىنسانىڭ يەنە بىرسىدىن كۆڭلى قالسا، ئالتۇن بېرىپمۇ، ئۇنى قايتىدىن قولغا كەلتۈرگىلى بولمايدۇ.

2- مەن ئاتىمنى باغدا دەسەم، تۇرۇپتۇر سايدا،
بىر ئاتادىن يەتى ئەدۇق، بىرسىمىز قايدا.
مەن ئېتىمنى « باغدا » دەپ ئويلىسام، سايدا تۇرۇپتۇ؛ بىز بىر ئاتىدىن ئەسلىدە يەتتە بالا ئىدۇق، ئالتىمىز تۇرىمىز، يەنە بىرسىمىز نەدە؟

3- ئارفا - بۇغداي سامانىنى سەلكىن ئايرىيدۇر،
ئۇرۇق تۇغقان قارىنداشنى ئۆلۈم ئايرىيدۇر.
- خەلق قوشاقلىرىدىن.
ئارىا - بۇغداي سامانىنى سەلكىن ئايرىيدۇ، ئۇرۇق - تۇغقان قېرىنداشنى ئۆلۈم ئايرىيدۇ.

نەۋا مۇقامىنىڭ تېكىست ئالاھىدىلىكلىرى

نەۋا مۇقامى تېكىستى ئۈستىدىمۇ، «ئومۇمىيەتلىك ئالاھىدىلىكلەر» ۋە «خاس ئالاھىدىلىكلەر» دېگەن ماۋزۇ ئاستىدا قىسقىچە مۇلاھىزە يۈرگۈزۈپ ئۆتىمىز:

ئومۇمىيەتلىك ئالاھىدىلىكلەر

نەۋا مۇقامى تېكىستلىرىنى ئون ئىككى مۇقام ئىچىدىكى باشقا مۇقاملارنىڭ تېكىستلىرى بىلەن سېلىشتۇرغاندا، ئومۇمىيەت جەھەتتىن تۆۋەندىكىدەك مۇھىم ئالاھىدىلىكلەرگە ئىگە ئىكەنلىكى كۆرۈلىدۇ:

بىرىنچى. نەۋا مۇقامى تېكىستلىرى « چوڭ نەغمە » قىسمى 110 مىسرا، « داستان » قىسمى تۆرت داستان 94 مىسرا ۋە « مەشرەب » قىسمى ئىككى مەشرەب 40 مىسرا بولۇپ، جەمئىي 244 مىسرا شېئىردىن تەركىب تاپقان بولۇپ، ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامىنىڭ ئىچىدە، تېكىست ھەجمى جەھەتتە 10 ـ ئورۇندا تۇرىدۇ.

ئىككىنچى. نەۋا مۇقامى تېكىستلىرى ئۆچۈن، نەۋائىي (ئىككى غەزەل)، مەشرەب (بىر غەزەل)، زەلىلي (بىر غەزەل)، نەسىيمي (بىر غەزەل)، مەھزۇن (بىر غەزەل)، نەۋبەتي (بىر غەزەل) ۋە سالمەي (بىر غەزەل) بولۇپ، جەمئىي 7 شائىرنىڭ 8 پارچە غەزىلى بېرىلگەن. مەزكۇر 8 غەزەلنىڭ 2 دانىسىنى ئەلىشىر نەۋائىينىڭ غەزەللىرى تەشكىل قىلغان. بۇ ھالدا، ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامىنىڭ ئونىنچىسى بولغان نەۋا مۇقامى تېكىستلىرىدە، خۇددى بايات مۇقامىغا ئوخشاشلا يازما ئەدەبىياتقا تەئەللۇق بولغان كلاسسىك شېئىرلارنىڭ نىسبەتەن ئاز بولۇپ، ئېغىز ئەدەبىياتىغا خاس بولغان خەلق داستانلىرى ۋە خەلق قوشاقلىرى كۆرۈنەرلىك ھالدا كۆپ ئورۇن ئالغانلىقى مەلۇم بولىدۇ.

ئۇچىنچى. نەۋا مۇقامىنىڭ « داستان » قىسمىدا جەمئىي تۆرت داستان بولۇپ، بىرىنچى داستانىنىڭ تېكىستى ئۇچۇن، ئۇيغۇر ئېغىز ئەدەبىياتىغا تەئەللۇق بولغان مەشھۇر خەلق داستانى "غەرىب ۋە سەنەم" نىڭ "دادۇ فەرياد شۇم فەلەكنىڭ دەستىدىن، يار جەمالىن كۆرمەي ئۆلۈر ئوخشايمەن" بېيىتى بىلەن باشلىنىدىغان يەتتە كۇپلىت جەمئىي يىگىرمە سەككىز مىسرالىق چوڭ بىر پارچىسى ئوقۇلىدۇ؛ ئىككىنچى داستانىنىڭ تېكىستىدە، يەنە "غەرىب ۋە سەنەم" داستانىنىڭ "بۇلبۇلى بىچارەسەن گۈل ئىشقىدا فەرياد قىل، ئاشىقى سەرگەشتە بولساڭ، ئۇيقۇنى بىيدار قىل" بېيىتى بىلەن باشلىنىدىغان ئالتە كۇپلىت جەمئىي يىگىرمە تۆرت مىسرالىق بىر پارچىسى ئوقۇلىدۇ؛ ئۇچىنچى داستانىنىڭ تېكىستىدە، كلاسسىك شائىرىمىز زەلىلىنىڭ "دۇنيا يەتكۇر سەبا ياربمغا سەن ئەلبەتتە، ئەلبەتتە، سەھەر سەير ئەيلەسەڭ سۇيى چەمەن ئەلبەتتە، ئەلبەتتە" بېيىتى بىلەن باشلىنىدىغان توققۇز بېيىتلىك گۈزەل بىر غەزىلى تەرەننۇم قىلىنىدۇ؛ تۆرتىنچى داستانىنىڭ تېكىستىدە بولسا، يەنە خەلق داستانى"غەرىب ۋە سەنەم" نىڭ "ئاقچى ئانا غەمسىز باشىم، غەمخانە بولدى نەيلەيىن" بېيىتى بىلەن باشلىنىدىغان ئالتە كۇپلىت جەمئىي يىگىرمە تۆرت مىسرالىق بىر پارچىسى ئوقۇلىدۇ. دېمەك، مەزكۇر مۇقامدىكى تۆرت داستان تېكىستىنىڭ ئۇچىنى مەشھۇر « غەرىب ۋە سەنەم » داستانىدىن پارچىلار تەشكىل قىلغان بولىدۇكى، بۇ ھال ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىدىكى ئورنى ۋە سالمىقى بىلەن گەۋدىلىنىپ تۇرىدىغان « غەرىب ۋە سەنەم » داستانىنىڭ

مەزكۇر نەۋا مۇقامىدىمۇ ئۆزىنىڭ تېگىشلىك ئورنىنى ئىگىلەپ تۇرغانلىقى ئالاھىدە كۆزگە چېلىقىپ تۇرىدۇ.

تۆرتىنچى. نەۋا مۇقامىنىڭ « مەشرەب » قىسمى ئىككى مەشرەبتىن تەركىب تاپقان. بىرىنچى مەشرەبنىڭ تېكىستىدە، شائىر مەھزۇننىڭ "كۆرمەسەم بىردەم جەمالىڭنى جەھاننى نەيلەيمن، بولماسا يادىڭ كۆڭۈلدە جىسمۇ جاننى نەيلەيمن" بېيىتى بىلەن باشلىنىدىغان يەتتە بېيىتلىك بىر غەزىلى بىلەن، خەلق قوشاقلىرىدىن "يار مەنى يامان دەيدۇر بىلمەيمەن يامانلىقنى، كەچ ياتىپ سەھەر قوپۇپ تىلەيمەن ئامانلىقنى" مىسراسى بىلەن باشلىنىدىغان ئىككى بېيىت تۆرت مىسرالىق بىر پارچە ئوقۇلىدۇ. ئىككىنچى مەشرەبنىڭ تېكىستىدە بولسا، شائىر نەۋبەتىنىڭ "فەسلى نەۋ بەھاربدا گۈل كەبى ئاچىلغان قىز، مىسلى كاكۇلى سۇنبۇل ھەر تەرەف ساچىلغان قىز" بېيىتى بىلەن باشلىنىدىغان سەككىز بېيىتلىك تىلى لەۋەن بىر غەزىلى بىلەن، ئۇيغۇر خەلق قوشاقلىرىدىن "سۇغا سالسا سۇ كۆتەرمەس مىسقال تەمۇرنى، ئالتۇن بەرىپ ئالىپ بولماس قالغان كۆڭۈلنى" بېيىتى بىلەن باشلىنىدىغان ئۈچ بېيىت جەمئىي ئالتە مىسرالىق بىر پارچە ئوقۇلىدۇ.

بەشىنچى. نەۋا مۇقامىنىڭ "سەنەم" بۆلىكىنىڭ تېكىستى ئۇچۇن خەلق قوشاقلىرىدىن "مەن بارايمۇكىن ئاندا يار كەلەمدۇركىن بۇندا، يارغا يار كەرەك بولسا، قول سالىپ كەلەر مۇندا" بېيىتى بىلەن باشلىنىدىغان تۆرت بېيىت جەمئىي سەككىز مىسرالىق بىر پارچە قوبۇل قىلىنغان. ئۇندىن باشقا، مەزكۇر مۇقامنىڭ "چوڭ سەلىقە" بۆلىكىنىڭ تېكىستىدىمۇ خەلق قوشاقلىرىدىن "ئۇ مەھەللەدىن بۇ مەھەللەگە ئويناي دەپ كەلدىم، ياخشى دەمسىز يامان دەمسىز سىناي دەپ كەلدىم" بېيىتى بىلەن باشلىنىدىغان تۆرت بېيىت جەمئىي سەككىز مىسرالىق بىر پارچە يارقىن كۆي بىلەن شوخ ئوقۇلىدۇ. دېمەك، مەزكۇر نەۋا مۇقامنىڭ تېكىستىدە، خەلق قوشاقلىرىدىن تۆرت پارچە ئورۇن ئالغان.

خاس ئالاھىدىلىكلار

ئوننىچى مۇقام نەۋا مۇقامى تېكىستلىرىمۇ باشقا مۇقام تېكىستلىرىگە ئوخشاشلا ئوتتۇرا قەدىم زامان ئاتاقلىق شائىرلىرىمىز يازغان كلاسسىك يازما شېئىرلار بىلەن ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىغا مەنسۇپ بولغان قوشاقلار ۋە خەلق داستانلىرىدىن تەركىب تاپقان. خاس ئالاھىدىلىكلەر دېگەندە، ھەر قايسى كلاسسىكلار شېئىرلىرىنىڭ ئۆزگىچە خۇسۇسىيەتلىرى ۋە خەلق قوشاقلىرى ۋە داستانلىرىدا گەۋدىلىنىپ تۇرىدىغان خاسلىقلار كۆزدە تۇتۇلىدۇ. ئەمدى، بۇ پاراگرافتا، داڭقلىق كلاسسىكلىرىمىزدىن نەسىمىي بىلەن سالمىينىڭ غەزەللىرى ئۈستىدە، نۇقتىلىق مۇلاھىزە يۈرگۈزۈپ ئۆتىمىز.

بىرىنچى. شائىر نەسىمىينىڭ مەزكۇر نەۋا مۇقامى تېكىستلىكىنىڭ «كىچىك سەلىقە» ۋە «تەئكىد» بۆلەكلىرىدە تەرەننۇم قىلىنىپ كەلگەن «بەھار ئولدىيۇ ئاچىلدى يۈزۈڭدىن پەردە گۈلزارىڭ» مىسراسى بىلەن باشلىنىدىغان جەمئىي ئون تۆرت بېيىتلىك غەزىلىدە، ئىسلامى شەرىپ ئەقىدىسى بويىچە، جانابى ھەق ئاللاھۇتەئالا تەرىپىدىن يارىتىلغان بۇ تەبىئەت ۋە كائىنات، باھار پەسلىنىڭ كېلىشى بىلەن ئۇنىڭدا رويابقا چىقىدىغان قايتىدىن گۈللىنىش ۋە يېڭىدىن جانلىنىش شائىرنىڭ مەزمۇت ئىمان ـ ئېشەنچىسى ئاساسىدا، يارقىن ۋە پاساھەتلىك رەۋىشتە تەسۋىرلەنگەندۇر.

بۇ نادىر غەزەلنىڭ تراڭسكرىپسىيىلىك تېكىستى مۇنداق:

1 ـ بەھار ئولدىيۇ ئاچىلدى يۈزۈڭدىن پەردە گۈلزارىڭ،
يەتىشدى غۇنچەنىڭ دەۋرى، زەمانى قالمادى خارىڭ.

يېشىمى: باھار كەلدى ـ يۇ، يۈزۈڭ گۈلزارىنىڭ پەردىسى ئېچىلدى؛ ئەمدى تىكەننىڭ ۋاقتى ئۆتتى، غۇنچىنىڭ دەۋرى يېتىپ كەلدى.

شەرھ: ئى، سىر ـ ئەسرار بىلەن تولغان تىلسىم تەبىئەت! باھار پەسلى كەلدى ـ يۇ، سېنىڭ يۈزۈڭ گۈلزارىنىڭ چۈمبىتى ـ پەردىسى ئېچىلدى. سېنىڭ گۈلزار يۈزۈڭنىڭ پەردىسى ئېچىلدى دېمەك، «تىكەننىڭ ۋاقتى ئۆتتى، ئەمدى گۈل ـ غۇنچىنىڭ دەۋرى كەلدى» دېمەكتۇر.

2 ـ گۈلىستان تۇرى قۇدس ئولدى، بەھارنىڭ نۇرى نارىندىن،
كەل، ئەي مۇسا، كۆر ئاسارىن شۇكردە نۇر ئىلە نارىڭ.

باھارنىڭ ئوتلۇق ئاپتىپى شاراپىتىدىن گۈلىستان مۇقەددەس تۇر تېغىغا ئايلاندى. ئەي مۇسا، كەل، ئوت بىلەن نۇرنىڭ ئىز ـ ئەسەرلىرىنى تەشەككۇر بىلەن كۆرۈۋال.

شەرھ: باھار گۈزەل، باھار خاسىيەتلىكتۇركى، باھارنىڭ ئوتلۇق ئاپتىپى شاراپىتىدىن مۇقەددەس تۇر تېغى گۈلىستانلىققا ئايلاندى. بۇ ھالدا، ئى، مۇسا كەلىمۇللاھ! بۇ گۈزەل نۇر پەسلى شاراپىتىدىن گۈلىستانلىققا ئايلانغان تۇر تېغىغا كەلگىن ـ دە، ئوت بىلەن نۇرنىڭ ئىز ـ ئەسەرلىرىنى اللەغا تەشەككۇر ئېيتىش بىلەن كۆرۈۋال.

3 ـ فەرھەدىن غۇنچەنىڭ گۈلگۈن ياناغى كۈلدى، ئاچىلدى،
كى مەنزۇرى يەنە گۈلدۇر چەمەندە بۇلبۇلى زارىڭ.

خۇشاللىقتىن غۇنچىنىڭ رەڭدار ياڭىقى كۈلۈپ ئېچىلدىكى، چىمەنلىكتە بىچارە بۇلبۇلغا ياقىدىغىنى يەنىلا گۈلدۇر.

شەرھ: بۇ گۈزەل تەبىئەتتە، باھار شادلىقىدىن غۇنچىنىڭ رەڭدار ياڭىقى كۈلۈپ ئېچىلدىكى، چىمەنلىكتە كۆتۈپ زارىققان ئۇ بۇلبۇلغا ياقىدىغىنى يەنىلا گۈلدۇر.

4 ـ چەچەكلەر مۇختەلىف ئەلۋان، نە مەئنادۇر ئانى بىلكىم،
بويا قچى بەرمەمىش چۈنكىم بۇ ئەنۋارىڭ، بۇ ئەزھارىڭ.

چېچەكلەرنىڭ ئوخشىمىغان رەڭلەردە ئېچىلىشىنىڭ نېمە مەنە ئۇقتۇرىدىغانلىقىنى بىلىپ قويۇشۇڭ كېرەك. چۈنكى بۇ نۇرلار ۋە بۇ گۈللەر بويا قچىنىڭ رەڭ بېرىشى بىلەن شۇنداق رەڭدار بولغان ئەمەس.

شەرھ: باھار پەسلىنىڭ يېتىپ كېلىشى بىلەنلا، تەبىئەت قوينىدىكى گۈل ـ چېچەكلەرنىڭ تۇرلۇك ـ تۈمەن رەڭلەردە ئېچىلىپ كېتىشىنىڭ نېمە مەنە ئۇقتۇرىدىغانلىقىنى بىلىپ قويۇشۇڭ كېرەك ئى، ئىنسان! چۈنكى بۇ نۇرلار ۋە بۇ گۈللەر قانداقتۇر ئادەتتىكى بىر بويا قچىنىڭ رەڭ بېرىشى ۋە بويىشى بىلەن شۇنداق رەڭدار بولغان ئەمەسكى!

5 ـ ئەبىيرىندىن چەمەن، كۆركىم، نە دەپ ئىغاقە كەلتۈرمىش،
كىم ئولمىش بۇيى ئەترىندىن مەشامى تازە ئەتتارىڭ.

قارىغىنا، چىمەنزالىقتىكى خۇشبۇيلۇق نېمىشقا ئىنسانىنى روھلاندۇرىدۇ؟ بۇ ئەتتارىڭنىڭ دىللارنى جانلاندۇرغۇچ ساپ ئەتىرى ھىدىدىن بولغان.

شەرھ: تەبىئەت گۈزەل، ئۇنىڭ قوينىدىكى جانلىقلارنىڭ ۋۇجۇدى ۋە تۇرلۇك ئىپادىسى ئارقىلىق كۆرسىتىلىدىغان ھېكمەتلەر سىرلىقتۇر. ئالايلۇق، چىمەنزالىقتىكى خۇشبۇيلۇق نېمىشقا ئىنسانىنىڭ تېنىگە ياقىدۇ ۋە جېنىنى روھلاندۇرىدۇ، ئۇنى يايرىتىدۇ؟ بۇ ئاشۇ خۇشبۇيلۇقلارنى ئاپىرىدە قىلغۇچى ئەتتارنىڭ كارامىتىدىن، يەنى ئۇنىڭ دىللارنى جانلاندۇرغۇچ ساپ ئەتىرى ھىدىدىن بولغاندۇر.

6- نە ئەنبەردۇر تۇتەن، يا رەب، شەقايىق مىجمەرىندىنكىم،
كى بۇيىندىن ئانىڭ قەدرى ساچىلمىش مۇشكى تاتارىڭ.

يا پەرۋەردىگار، ئادراسمان ئىسرىقدىنىدا تۇتەۋاتقان قانداق ئەنبەرکى، ئۇنىڭدىن ئەڭ خۇش بۇي ئىپارىنىڭ قەدىر - قىممىتى چېچىلىۋاتىدۇ.

شەرھ: ئى، تەربىيەتچى ئىگىمىز! ئاۋۇ ئادراسمان ئىسرىقدىنىدا تۇتەۋاتقان قانداق ئەنبەرکى، ئۇنىڭدىن ئەڭ خۇش بۇي ئىپارىنىڭ قەدىر - قىممىتى چېچىلىۋاتىدۇ. بىزگە شۇ ھەقتە بىلىك بەرسەڭ ئىكەن.

7- كەل، ئەي سىيمىن بەدەن ساقي، ماڭا سۇن جامى سەھبايى،
كى كەلدى رەۋنەقى گۈلگۈن دەمەي گۈلرەنگى خەممارىڭ.

كەل، ئەي كۈمۈش بەدەن ساقي، ماڭ قىزىل مەيگە تولغان جامنى سۇنغىنكى، « قىزىلنىڭ خەبىرداری بارمۇ؟ » دېمەيلا، روناق قىزىلگۈل پەسلى كېلىپ قالدى.

شەرھ: كەلگىن، ئى، كۈمۈش بەدەن ساقي، ماڭ قىزىل مەيگە تولغان بىر قەدەھ سۇنغىنكى، «قىزىلنىڭ خەبىرداری بارمۇ؟ » دەپ سوراپ بولغىچىلا، پارلاق قىزىلگۈل پەسلى كېلىپ قالدى. دېمەككى، دەم غەنىمەت، دۇنيا ياشامىڭدىكى ھەر ئان، ھەر زاماننى قەدىرلە، ھەر پەسىل، ھەر چاغدا، شۇ چاغنىڭ مۇناسىپ ئىشىنى قىل، ئىشلە!

8- ئەگەرچە سۇنبۇلۇ نەرگىس بەيانى « كۇنتۇ كەنز » ئەيلەر،
قاچان « بەل ھەم ئەزەل » بىلسۇن ئىشاراتىن بۇ ئەسرارىڭ.

گەرچە سۇنبۇل بىلەن نەرگىس « مەن خەزىنە ئىدىم » دېگەن ھەدىسنى بايان قىلىپ تۇرسىمۇ، ئۇنىڭ « شۇنداقلا، ئەزەلدىن بېرى » دېگەن ئۇقۇمغا ئىشارەت قىلىدىغان بىر سىر ئىكەنلىكىنى كىم چۈشەنگەن؟

شەرھ: بىلىك ئىگىسى بىلدۇرمىگىچە سىر-ئەسرارلارنىڭ تېگىگە يېتىپ بولالمايسەنكى، گەرچە سۇنبۇل بىلەن نەرگىس ئۆزلىرىنىڭ مەۋجۇدلۇقى ۋە ھەر پەسىلدىكى مۇناسىپ ئىپادە-ئەمەلىيەتلىرى ئارقىلىق، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ « مەن خەزىنە ئىدىم » دېگەن شاراپەتلىك ھەدىس-سۆزىنى بايان قىلىپ تۇرسىمۇ، ئۇنىڭ « شۇنداقلا، ئەزەلدىن بېرى » دېگەن ئۇقۇمغا ئىشارەت قىلىدىغان بىر سىر ئىكەنلىكىنى بۇيۇك ئالىم بىلدۇرمىگىچە كىم چۈشەنگەن؟

9- بۇ گۈن گەر ئالىمۇل غەيبنىڭ ۋۇجۇدىن كۆرمەك ئىستەرسەن،
رەياھىن ئۇش بەيان ئەيلەر زۇھۇرىن چەرخى سەييارىڭ.

ئەگەر بۈگۈن غايىباتلار ئالىمىنىڭ ۋۇجۇدىنى كۆرمەكچى بولساڭ، ئاشۇ گۈللەرمۇ كۆكتىكى سەييارىلەرنىڭ قانداق پەيدا بولغانلىقىنى بايان قىلىپ بېرەلەيدۇ.

شەرھ: ئەگەر سەن بۇگۈنكى كۈندە، بۇ ئالەمدىكى پۈتكۈل غايىباتلارنىڭ سىرلىرىنى بىلگۈچى ئالىمنىڭ ۋۇجۇدىنى كۆرمەكچى، تېگى ـ تەكتىنى بىلمەكچى بولساڭ، بۇ ھېچبىر تەس ئىش ئەمەسكى، ئاشۇ زېمىنده پورەكلەپ ئېچىلىپ تۇرغان گۈللەرمۇ كۆكتىكى سەييارىلەرنىڭ قانداق پەيدا بولغانلىقىنى بايان قىلىپ بېرەلەيدۇ.

10 ـ بۇ مۇسىقادىن ئەي سامىئ، ساڭا گەر نەرسە كەشف ئولدى،
مەقامنىڭ بەيان ئەيلە، ئۇسۇلىن كۆرسەت ئەدۋارىنڭ.

ئەي ئاڭلىغۇچى، ساڭا بۇ مۇزىكىدىن بىرەر نەرسە ھاسىل بولغان بولسا، مۇقامىنى بايان قىل، پەدە ـ نوتىلىرىنى ئۇسۇلىنى كۆرسەت.

شەرھ: ئى، مۇقام مەستانىسى ئاڭلىغۇچى! ئەگەر ساڭا بۇ مۇزىكىنى ئاڭلاشتىن بىرەر نەرسە ھاسىل بولغان بولسا، بىرەر نەرسە ئاڭقىرالمىغان بولساڭ، ھېس قىلغانلىرىنى بايان قىلىپ باق، سەنمۇ پەدە ـ نوتىلىرىنى سازلاپ باققىن. مېنىڭ يۇقىرىدا دېگەنلىرىم قۇلىقىڭغا ياققان بولسا، تەسىراتىنى سۆزلەپ باققىن، قېنى!

11 ـ ئەگەر سەۋسەن كەبى ئەبكەم ئەمەسسەن، نۇتقا كەل، سۆيلە
بۇ ھەرفۇ نۇقتە تەركىبى نە يەردىندۇر بۇ گۈفتارىڭ.

ئەگەر سەۋسەندەك تىلسىز بولمىساڭ، زۇۋانغا كېلىپ سۆزلەپ باق، قېنى: گەپ قەيەردىن چىقىدۇ ۋە ئۇنىڭ ھەرپ ـ چېكىتلىرى نېمىلەردىن تەركىب تاپقان؟

شەرھ: ئىنسان ياخشى تەپەككۇر قىلىشى لازىم، تەپەككۇر ئارقىلىق، ئىلىم ئۆگىنىش، ئىرپان ئىگىلەش ئارقىلىق، ئۆزىنى، ئۆزگىنى ۋە دۇنيادىكى ئىشلارنى چۈشىنىپ ـ بىلىپ، ئاڭلىق ياشىشى كېرەكتۇركى، ئەگەر سەن سەۋسەندەك تىلسىز ھايۋان بولمىساڭلا، زۇۋانغا كېلىپ سۆزلەپ باققىن، قېنى: گەپ قەيەردىن چىقىدۇ ۋە ئۇنىڭ ھەرپ ـ چېكىتلىرى نېمىلەردىن تەركىب تاپقان؟

12 ـ جەھان جەننەتى ئەدن ئولمىش، ئانىڭ سەھنىنده ھۇرىلەر
بەزەنمىش ھۇللەدىن بوستان، كۆزى ئاچىلمىش ئەشجارىڭ.

جاھان گويا جەننەتلەر كەبى بولدى، ئەنە ئۇنىڭ سەھنىسىده ھۆرلەر يۈرىدۇ، بوستانلار نەپىس كىيىملەر بىلەن بېزەندى، دەرەخلەر چېچەكلەپ، يوپۇرماق چىقاردى.

شەرھ: قارىغىنا! باھار پەسلىنىڭ كېلىشى بىلەن تەڭ، كائىنات جانلاندى، ياشاردى. جاھان يېشىلچىلىق ۋە گۈل ـ گىياھلار بىلەن گويا جەننەتلەر كەبى بولدى، ئەنە ئۇنىڭ سەھنىسىده ھۆرلەر يۈرىدۇ، بوستانلار نەپىس كىيىملەر بىلەن بېزەندى، دەرەخلەر چېچەكلەپ، يوپۇرماق چىقاردى.

13 ـ بۇ گۈن بازار ئەتەر گۈلشەن سەمەندىن، لالەيۇ گۈلدىن،
غەنىمەت كۆركى، بەش گۈندۇر تەماشاسى بۇ بازارىڭ.

بۇگۈن گۈلشەنلەر لالە ۋە ياسىمەن گۈللىرى بىلەن بازارەڭ ئاۋاتلاشتى، بۇ بازارنىڭ تاماشاسى پەقەت بەش كۈنلۈكتۇر، ئۇنى غەنىمەت بىل.

شەرھ: شۇنداق، باھار كەلدى، ھايات قايتىدىن جانلاندى، بۇگۈن گۈلشەنلەر لالە ۋە ياسىمەن گۈللىرى بىلەن تولۇپ، بازارەڭ ئاۋاتلاشتى، ۋاھالەنكى، بۇ بازارنىڭ تاماشاسى پەقەت بەش كۈنلۈكتۇر، ئى، ئىنسان! ئۇنى غەنىمەت بىل: ئىلىم بىلەن، سالىھ ـ ياخشى ئىش ـ ئەمەل بىلەن،

ئەمگەك بىلەن ھاياتىڭنى ئەھمىيەتلىك قىل.

14 ـ نەسىيمىينىڭ سۆزى گەرچە دەمى ئىيسادۇر، ئەي مۇنكىر،
ساڭا كار ئەيلەمەس نەچۇن كى، يوقدۇر ھەققە ئىقرارىڭ.

ئەي ئىنكار قىلغۇچى، نەسىمىينىڭ سۆزى گەرچە ئىيسا پەيغەمبەرنىڭ دەم ـ نەپەسىدەك ھاياتبەخش بولسىمۇ، ساڭا كار قىلمايدۇ، چۈنكى سەن ھەقنى تونۇمايسەن ـ دە.

شەرھ: دەرۋەقە، بۇ جاھاندا، ھەقنى ـ ھەقىقەتنى ئىنكار قىلغۇچىلارمۇ بار، بۇ سۆز شۇلارغا بولسۇن: ھەي، ئىنكار قىلغۇچى مەخلۇق! مەن نەسىمىينىڭ يۇقىرىدا دېگەنلىرى گەرچە ئىيسا پەيغەمبەرنىڭ دەم ـ نەپەسىدەك ھاياتبەخش بولسىمۇ، ساڭا كار قىلمايدۇ، چۈنكى سەن ھەقنى تونۇمايسەن ـ دە!

قىسقىسى، ياراتمىش ۋە يارالمىش توغرىسىدىكى پەلسەپىۋى پىكىرلەرنى غەزەل شەكلىدە شۇ قەدەر گۈزەل ئىپادىلەپ بەرگەن تالانتلىق شائىر نەسىمىي مەڭگۈ رەھمەت بىلەن خاتىرىلەنگۈسى. ئوخشاشلا، بۇ غەزەلنى گۈزەل ئاھاڭ بىلەن ئەسىرلەر بويى تەرەننۇم قىلىپ، كۈي ـ ناۋا قىلىپ كەلگەن ئۇيغۇر نەۋا مۇقامى ئەبەدىلئەبەد ئەزىزلەنگۈسى!

ئىككىنچى. شائىر سالىھىينىڭ مەزكۇر نەۋا مۇقامى تېكىستلىكىنىڭ «نۇسخە» بۆلۈكىدە تەرەننۇم قىلىنىپ كەلگەن « دىلرەبا، ۋەسلىڭنى ئىزدەپ بىنەۋا بولدۇم نەتەي » مىسرالىسى بىلەن باشلىنىدىغان يەتتە بەيىتلىك غەزىلدە بولسا، سۆيگەن يارىدىن جۇدا بولغان بىر ئاشىقنىڭ كەچۈرمىشلىرى، يا پىراق ئازابىدىن قۇتۇلالماي، يا ۋىسال يولىنى تاپالماي گاڭگىراپ قالغان ھالىتى تولىمۇ يەڭگىل بولغان خەلق تىلى بىلەن يارقىن بايان قىلىنغان. «قانداق قىلاي، قانداق قىلارمەن ئەمدى» ئۇقۇمىدىكى «نەتەي» قاتما سۆزى قاپىيە قىلىنغان بۇ غەزەل شائىر سالىھىينىڭ غەزەل يېزىش ئىقتىدارىنى نامايان قىلغان ھالدا، ئەسىرلەر بويى زىكر قىلىنىۋاتقانلىقىنىڭ ئۆزىمۇ بىر خاسلىق بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. مەزكۇر غەزەلنىڭ تېكىستى مۇنداق:

1 ـ دىلرەبا، ۋەسلىڭنى ئىزدەپ بىنەۋا بولدۇم نەتەي،
بۇ كۆڭۈل ئاخىر فىراقىڭدا گەدا بولدۇم نەتەي.

يېشىمى: دىلرەبا، قانداق قىلارمەن، ۋەسلىڭنى ئىزدەپ يوقسۇل بولدۇم؛ بۇ كۆڭۈلنىڭ ئارقىسىغا كىرىپ، پىراقىڭدا گادای بولدۇم.

شەرھ: ئى، دىلنى مەھلىيا قىلغۇچى يارا! ۋىسالىڭغا ئېرىشىش يولىدا سوكۈلداپ يۈرۈپ نامراتلىشىپ كەتتىم؛ كۆڭۈلنىڭ ئارقىسىغا كىرىپ ساڭا مۇھەببەت ئىزھار قىلىپ تاشلاپتىكەنمەن، ۋىسالىڭدىن نېسىۋىسىز قېلىپ، پىراقىڭدا تىلەمچى بولۇپ كەتتىم مانا، ئەمدى قانداقمۇ قىلارمەن؟

2 ـ ئاھكىم، ھىجران ئوتى ئاخىر مەنى قىلدى كەباب،
ھەجرۇ فۇرقەتىدە كۆيۈپ ئەمدى ئەدا بولدۇم نەتەي.

ئاھ، ھىجران ئوتى ئاخىر مېنى كاۋاپ قىلدى، ئايرىلىق ۋە جۇدالىق ئوتىدا كۆيۈپ، ئەمدى تۈگىشىدىغان بولدۇم، قانداق قىلارمەن؟

شەرھ: ئاھ! ھىجران ئوتى دېگەن شۇ قەدەر كۈچلۈك بولىدىكەنكى، ئاخىر مېنى كاۋاپ قىلىۋەتتى گويا. مەن بۇ جۇدالىق ۋە ئايرىلىق ئوتىدا كۆيۈۋېرىپ، ئاخىرى ئۆلۈپ تۈگىشىدىغان ئوخشايمەن.

ئۇنداقتا، زادى قانداق قىلارمەن، ئەمدى ؟

3ـ گۈلدىن ئايرىلغان كەبى بۇلبۇل مەسەللىك ئۇن چەكسەم،
ۋا دەريغ، مەن يار ۋەسلىدىن جۇدا بولدۇم نەتەي.

گۈلدىن ئايرىلغان بۇلبۇلدەك پىغان چېكىپلا يۇرىمەن، ۋاي ئېسىت، مەن يار ۋەسلىدىن جۇدا بولدۇم، ئەمدى قانداقمۇ قىلارمەن؟

شەرھ: ئەھۋالىم ناھايىتىمۇ رەپەرەپ، خۇددى گۈلشەندىن ئايرىلىپ قالغان بۇلبۇلغا ئوخشاش پىغان چېكىپ سايراپلا يۇرىمەن، سۆزلەپلا يۇرىمەن. ۋاي، ئېسىت! قارىغاندا، مەن ئۇ يارنىڭ ۋىسالىغا مەڭگۈ يېتەلمەيدىغان ئوخشايمەن، ۋايەي، قانداق قىلارمەن، ئەمدى؟!

4ـ مەن فەقىر دىلخەستەگە رەھىم ئەيلە ئەي شاھى جەھان،
كۆرگەلى ۋەسلىڭنى زارۇ بىقەرار بولدۇم نەتەي.

ئەي جاھاننىڭ شاھى، ۋەسلىڭگە بەكمۇ ئىنتىزار بولدۇم، نېمە ئامال، مەن دىلى سۇنۇق پېقىرغا رەھىم قىلغىن.

شەرھ: ئى، جاھاننىڭ پادىشاھى دېسەمۇ ئەرزىگىدەك گۈزىلىم! ۋىسالىڭغا يېتىش ئۈمىدىدە بەكمۇ زارىقتىم، سەۋرى ـ تاقىتىمنىمۇ يوقاتتىم. ئۇنداق قىلمىغىن، قارا، مەن دىلى سۇنۇق يوقسۇلغا بىر رەھىم قىلىپ قويغىن!

5ـ ھەر گۈنى مەندىن ۋەفا، ئاندىن جەفا ئۈزرە جەفا،
مەن فەقىر ئول بىۋەفاغە مۇبتەلا بولدۇم نەتەي.

مەن ھەمىشە ئۇنىڭغا ۋاپادارلىق قىلىمەن، ئەمما ئۇ ماڭا دائىم جاپا ئۈستىگە جاپا قىلىدۇ. مەن مۇشۇنداق بىر ۋاپاسىزغا مۇپتىلا بولۇپتىمەن، ئەمدى قانداق قىلاي.

شەرھ: ئى، خالايىقلار! مەن ھەمىشە ئۇ سەنەمگە ۋاپادارلىق قىلىمەن، ئەمما دەل بۇنىڭ ئەكسىچە، ئۇ گۈزەل ماڭا دائىم جاپا ئۈستىگە جاپا قىلىدۇ. قاراڭلار، مەن مۇشۇنداق بىر ۋاپاسىزغا مۇپتىلا بولۇپتىمەن، ئەمدى قانداق قىلاي؟

6ـ ئول پەرى رۇخساريغا بولسۇن ئەگەر يۈز جان فىدا،
جانىما بىردۇر ئەگەر، يۈز جان فىدا بولدۇم نەتەي.

ئۇ پەرىنىڭ رۇخساريغا بىر ئەمەس، يۈز جان بولسىمۇ، پىدا بولسۇن! گەرچە مېنىڭ بىرلا جېنىم بولسىمۇ، يۈز جانلىق پىداكارلىق كۆرسەتتىم، ئەمدى يەنە قانداق قىلسام بولاتتى؟

شەرھ: ۋىسالغا يېتىدىغانلا ئىش بولسا، ئۇ پەرى سۈيىەت گۈزەل ئۇچۇن، بىر ئەمەس، يۈز جان كېرەك بولسىمۇ، ئارقامغا قارىمايلا پىدا قىلىۋېتىمەن. ئەمەلىيەتتىمۇ، گەرچە مېنىڭ بىرلا جېنىم بولسىمۇ، مۇشۇ چاغقىچە يۈز جانلىق پىداكارلىق كۆرسىتىپ بولدۇم، ئەمدى، يەنە قانداق قىلسام بولاتتىكىنە؟

7ـ سالمىي گۈلچېھرەنىڭ كويىدا بولمىش بىنەۋا،
دەردى ھىجرانىغا گىرىفتارى بەلا بولدۇم نەتەي.

مەن سالمىي، ئۇ گۈل يۈزلۈكنىڭ كوچىسىدا يوقسۇل بولدۇم، ئۇنىڭ بالادەك ھىجران دەردىگە

گىرىپتار بولۇپ قالدىم، قانداق قىلارمەن.

شەرھ: ھەي، تەلەيسىزلىك! مەن سالىھىي، ئۇ گۈل يۈزلۈكنىڭ كوچىسىدا پىرقىراپ يۈرۈپ، يوقسۇل بولۇپ كەتتىم، مەن ئۇنىڭ ھېچكىم دۇچار بولۇپ باقمىغان بالايىئەزىم ھىجران دەردىگە گىرىپتار بولۇپ قاپتىكەنمەن ـ دە، قانداق قىلارمەن، ئەمدى؟!

نەۋا مۇقامى تېكىستىنىڭ يېشىمى ئۈستىدە

تەلقىنلىق مۇلاھىزە

نەۋا مۇقامى تېكىستىنىڭ يېشىمى ئۈستىدە، شېئىرىي جۈملىلەر يېشىمنىڭ ئاساسگە سادىق بولۇش، راۋان ۋە پاساھەتلىك ئىپادىلەنگەن بولۇش ئۆلچىمى بويىچە مۇلاھىزە يۈرگۈزسەك، مۇنداق مەسىلىلەرنى مۇزاكىرىگە قويۇشىمىز مۇمكىن:

فىغانىمدىن فەلەك غەمكىن سىرىنشكىمدىن جەھان رەنگىن،
نە دەردىم ئوتىغا تەسكىن نە ھەجرىم دەردىغە دەرمان.

ئە. يېشىم:

پىغانىمدىن پەلەك غەمگە چۆكتى، كۆز يېشىمدىن جاھان قىزىرىپ كەتتى، يا دەردىم ئوتى پەسەيمەيدۇ، ياكى دەردىمگە دەرمان تېپىلمايدۇ. ("ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامى"10، - توم، يېشىم قىسمى، 39 - بەت)

ت: پىغانىمدىن پەلەك غەمكىن؛ قانلىق كۆز يېشىمدىن جاھان رەڭدار، يا دەردىم ئوتىغا تەسكىن - تەسەللى يوق، يا دەردىمگە دورا - شىپالىق يوق.(ئە ئۇ م ت :520-بەت)

ت.س: روشەنكى، مەزكۇر بەيىت جەمئىي تۆرت دانە ئىسىم جۈملىسىدىن تەركىپ تاپقان. شۇڭا، ئەسلىگە سادىق بولغان ھالدا، بىزمۇ ئىسىم جۈملىسى پېتى يېشىم بەرسەك، ئەسلىي تىل پاساھىتىنى ساقلاپ قالغان بولىمىزكى، مەزكۇر ئەسلىي يېشىمدىكىدەك پېئىل جۈملىسىگە ئايلاندۇرۇپتېشىنىڭ ھېچبىر ئاساسى ۋە ئەھمىيىتى يوقتۇر.

باشىم غەم تاشىدىن پارە تەنىم ھەجر ئوقىدىن يارە،
كۆڭۈل بۇ يارىغا چارە تاپارغا تاپمايىن ئىمكان.

ئە. يېشىم:

بېشىم غەم تېشىنىڭ زەربىسىدىن پارە - پارە بولدى، تېنىم ھىجران ئوقى بىلەن يارىلاندى. كۆڭلۈمدىكى جاراھەتلەرنى داۋالاشنىڭ چارىسىنى تاپالمىدىم. (يۇ. ئە. 40 ب)

ت: بېشىم غەم تېشىنىڭ زەربىسىدىن پارە - پارە بولدى، تېنىم ھىجران ئوقى تېگىپ يارىلاندى، كۆڭلۈم بۇ يارا - جاراھەتنى داۋالاشنىڭ چارىسىنى تاپالماي ئاۋارە.

ت.س: " كۆڭۈل بۇ يارىغا چارە تاپارغا تاپمايىن ئىمكان " دېگەن مىسرانى گراماتىك تەھلىل قىلساق، ئۇنىڭ ئىگىسى "مەن" ئەمەس، بەلكى "كۆڭۈل" دۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن، مەزكۇر مىسرانىڭ تەرجىمىسى " كۆڭلۈم بۇ يارا - جاراھەتنى داۋالاشنىڭ چارىسىنى تاپالماي ئاۋارە " بولغاندىلا، ئاندىن، ئاپتورنىڭ دېگىنىگە جىپسا كېلىدۇ.

فەلەك رەھزەن زەمان دۇشمەن بەدەن رەۋزەن ئۇزە رەۋزەن،
قالىپ جان ھەسرەتىدىن تەن چىقىپ تەن كىشۋەرىدىن جان.

ئە. يېشىم:

پەلەك قاراقچى، زامان دۇشمەن، بەدىنىم ئۆتمۈتۆشۈك، جان تەن يۇرتىدىن چىقىپ كەتتى، تېنىم

جان ھەسرىتىدە قالدى. (يۇ. ئە. 40 ب)

ت: پەلەك قاراقچى، زامان دۈشمەن، بەدەن ئۆتمۈتۆشۈك، تەن جان ھەسرىتىنى قىلمايدىغان بولدى، جان تەن يۇرتىدىن چىقىپ كەتتى.

ت.س: " قالىپ جان ھەسرەتىدىن تەن" دېگەن جۈملىنىڭ مەزكۇر ئەسلىي يېشىمىدە، " تېنىم جان ھەسرىتىدە قالدى " دەپ تەرجىمە قىلىنىشى توغرا بولمىغان. ئەسلىگە سادىق بولغان ھالدا، " تەن ئەمدى جاننىڭ ھەسرىتىنى قىلمايدىغان بولدى" دەپ تەرجىمە قىلىنغاندا، ئاندىن توغرا بولىدۇ.

نەۋائى بولسا مىھنەت كۆپ ئىچە كۆر جامى ئىشرەت كۆپ،
نەچە بولسا سوئۇبەت كۆپ بولۇر ۋەھدەت مەيى ئاسان

ئە. يېشىم:

نەۋائى، مۇشەققەت كۆپ بولغانسېرى، شادلىق شارابىنى شۇنچە كۆپ ئىچ، مۇشكۈلۈك قانچە كۆپ بولسۇن ئۇنى ۋەھدەت شارابى ئاسان قىلىدۇ. (يۇ. ئە. 40 ب)

ت: نەۋائىي، مۇشەققەت كۆپ بولسا، شادلىق شارابىنى جىق ئىچىپ باق؛ قىينىچىلىق قانچە كۆپ بولسا، ۋەھدەت شارابىنى ئىچىش شۇنچە ئاسان بولىدۇ.

ۋاھكى بولدۇم ئىشق ئارا بىر بىۋەفاغا مۇبتەلا،
بولماسۇن ئەھلى ۋەفا مۇنداق بەلاغا مۇبتەلا.

ئە. يېشىم:

ئاھ، مەن شۇنداق بىر بىۋاپاغا مۇپتىلا بولدۇمكى، ۋاپا ئەھلى بۇنداق بالاغا مۇپتىلا بولمىسۇن. (يۇ. ئە. 41 ب)

ت: ئاھ، مەن ئىشق ـ مۇھەببەت ئارا شۇنداق بىر بىۋاپاغا گىرىپتار بولدۇمكى، ۋاپا ئەھلى مۇنداق بالاغا مۇپتىلا بولمىسۇن.

ئاڭلاغاي مەجنۇنلۇغۇ بىدىللىغىمنى ھەر كىشى،
كىم بولۇپتۇر بىر پەرىۋەش دىلرەباغا مۇبتەلا.

ئە. يېشىم:

مېنىڭ مەجنۇنلۇق، ئاجىزلىقىمنى كۆرگەن كىشىلەر بۇ بىر پەرى سۈپەت دىلرەباغا مۇپتىلا بولغان ئوخشايدۇ، دەپ قالىدۇ. (يۇ. ئە)

ت: مېنىڭ مەجنۇنلۇق ۋە غەمكىنلىكىمنى كۆرگەن ھەر قانداق بىر ئادەم: « بۇ بىر پەرى سۈپەت دىلرەبانىڭ مۇھەببىتىگە مۇپتىلا بوپتۇ » دەپ قالىدۇ.

زاھىدا رۇسۋالىغىم تەئن ئەيلەدىڭ جەھد ئەيلەكىم،
بولماغايسەن ئول كۆزۈ قاشى قاراغا مۇبتەلا.

ئە. يېشىم:

ئەي زاھىت، رەسۋالىقىمنى تاپا قىلىشتا كۈچەپ كەتتىڭ، سەنمۇ يەنە شۇنداق قاراكۆز، قاراقاشقا مۇپتىلا بولۇپ قالما. (يۇ. ئە.)

ت: ئەي زاھىت، رەسۋالىقىمنى تەنە قىلىشىنىغۇ قىلدىڭ، ئەمما سەن ئۆزۈڭ ئاشۇنداق قاراكۆز،

قاراقاشقا مۇپتىلا بولغاندا، رەسۋا بولماسلىققا تىرىشىپ باققىنا، قېنى!

بولمايىن بىگانە يارۇ ئاشنادىن چارە يوق،
خاھ بول بىگانەغە خاھ ئاشناغا مۇبتەلا.

ئە. يېشىم:
خاھى يات، خاھى يېقىنلارغا مۇپتىلا بول، ئاخىر يار - دوستلاردىن يىراقلاشماي مۇمكىن ئەمەس. (يۇ. ئە. 41 ب)
ت: خاھى يات، خاھى يېقىنلارنىڭ مۇھەببەت بالاسىغا مۇپتىلا بولغاندىن كېيىن، يار - دوستلاردىن يىراقلاشماي، باشقا چارە يوق.

بولمىش ئول كافىر غەمى دىۋانە كۆڭلۈمدىن مەلۇل،
ھىچ كافىر بولماسۇن مەن مۇبتەلاغا مۇبتەلا.

ئە. يېشىم:
مېنىڭ سەۋدا كۆڭلۈمنىڭ غېمىدىن كاپىرمۇ قايغۇرىدۇ، مەندەك مۇپتىلاغا ھېچبىر كاپىر يولۇقۇپ قالمىسۇن. (يۇ. ئە. 41 ب)
ت: مېنىڭ سەۋدا كۆڭلۈمنىڭ غېمى دەردىدىن ئۇ كاپىر بولۇپ كېتىپتۇكى، مەن مۇپتىلا بولغان ئىشقا ھېچبىر كاپىر گىرىپتار بولۇپ قالمىسۇن.

ساقىيا مەي تۇتكى دەردىنىڭ ئىلاجى بادەدۇر،
ھەجردىن كىم بولسا دەردى بىدەۋاغا مۇبتەلا.

ئە. يېشىم:
ئەي ساقى، مەي تۇت، ھىجرانلىقتا داۋاسىز دەردكە يولۇققانلارنىڭ دەردىگە مەي داۋا بولىدۇ. (يۇ. ئە. 41 ب)
ت: كىم جۇدالىق دەردىگە مۇپتىلا بولسا، داۋاسىز دەردكە قالغان بولىدۇ. ھالبۇكى دەردنى پەقەت قەدەھ داۋالايدۇ، ئەي ساقىي، مەي تۇتقىن.

ئەي نەۋائىي يانا ئول بەد ئەھددىن بولسام خەلاس،
ئەھد قىلدىمكىم يانا بولماي ياناغا مۇبتەلا.

ئە. يېشىم:
ئەي نەۋائى، ۋەدىسىدە تۇرمايدىغانلاردىن قۇتۇلسام، يەنە باشقا بىرسىگە مۇپتىلا بولۇپ قالماي، دەپ ئۆز - ئۆزۈمگە قەسەم قىلدىم. (يۇ. ئە. 41 ب)
ت: ئەي نەۋائىي، « ئۇ ۋەدىسىدە تۇرمايدىغاندىن قۇتۇلسام، شۇنىڭغا ئوخشاش يەنە بىرسىگە مۇپتىلا بولۇپ قالماي، جۇمۇ » دەپ ئۆز - ئۆزۈمگە ۋەدە قىلدىم.

دىلرەبا ۋەسلىڭنى ئىزدەپ بىنەۋا بولدۇم نەتەي،
بۇ كۆڭۈل ئاخىر فىراقىدا گەدا بولدۇم نەتەي.

ئە. يېشىم:
ئەي دىلبەر، قانداق قىلاي، ۋەسلىڭنى دەپ بىناۋا بولدۇم، پىراقىڭدا گاداي بولدۇم. (يۇ. ئە. 42

ب)

ت: دىلرەبا، قانداق قىلارمەن، ۋىسالىڭنى ئىزدەپ يوقسۇل بولدۇم؛ بۇ كۆڭۈلنىڭ ئارقىسىغا كىرىپ، پىراقىڭدا گاداي بولۇپ كەتتىم.

ئاھكىم ھىجران ئوتى ئاخىر مەنى قىلدى كەباب،
ھەجرۇ فۇرقەتدە كۆيۈپ ئەمدى ئەدا بولدۇم نەتەي.

ئە. يېشىم:

ئاھ، ئاخىر مېنى ھىجران ئوتى كاۋاپ قىلدى، ئىلاجىم يوق، پۇرقەت ئوتىدا كۆيۈپ تۈگەيدىغان بولدۇم. (يۇ. ئە. 42 ب)

ت: ئاھ، ھىجران ئوتى ئاخىر مېنى كاۋاپ قىلدى، قانداق قىلارمەن، ئايرىلىق ۋە جۇدالىق ئوتىدا كۆيۈپ تۈگىشىدىغان بولدۇم.

ھەر گۈنى مەندىن ۋەفا ئاندىن جەفا ئۈزرە جەفا،
مەن فەقىر ئول بىۋەفاغا مۇبتەلا بولدۇم نەتەي.

ئە. يېشىم:

چارەم يوق، مەن پېقىر ئۇ بىۋاپاغا مۇپتىلا بولدۇم، لېكىن مەن ئۇنىڭغا ۋاپا قىلسام، ئۇ دائىم جاپا ئۈستىگە جاپا قىلىۋاتىدۇ. (يۇ. ئە. 42 ب)

ت: مەن ھەمىشە ئۇنىڭغا ۋاپادارلىق قىلىمەن. ئەمما ئۇ ماڭا دائىم جاپا ئۈستىگە جاپا قىلىدۇ. مەن مۇشۇنداق بىر ۋاپاسىزغا مۇپتىلا بولۇپتىمەن، ئەمدى قانداق قىلاي؟

ئول پەرى رۇخسارىغا بولسۇن ئەگەر يۇز جان فىدا،
جانسىما بىردۇر ئەگەر يۇز جان فىدا بولدۇم نەتەي.

ئە. يېشىم:

قانداق قىلاي، ھېلىغۇ جېنىم بىر، ئەگەر يۇز جېنىم بولغىنىدىمۇ ئۇ پەرى يۇزلۈككە پىدا قىلغان بولار ئىدىم. (يۇ. ئە. 42 ب)

ت: ئۇ پەرىنىڭ رۇخسارىغا بىر ئەمەس، يۇز جان بولسىمۇ، پىدا بولسۇن! گەرچە مېنىڭ بىر جېنىم بولسىمۇ، يۇز جانلىق پىداكارلىق كۆرسەتتىم، يەنە قانداق قىلسام بولاتتى؟

سالىھي گۈلچېھرەنىڭ كويىدا بولمىش بىنەۋا،
دەردۇ ھىجرانغا گىرىفتارى بەلا بولدۇم نەتەي.

ئە. يېشىم:

سالىھى، ئۇ گۈل يۈزلۈكنىڭ كوچىسىدا بىناۋا بولدۇم، ئۇنىڭ بالادەك ھىجران دەردىگە گىرىپتار بولۇپ قالدىم. (يۇ. ئە.)

ت: مەن سالىھي، ئۇ گۈل يۈزلۈكنىڭ كوچىسىدا بىناۋا بولدۇم، ئۇنىڭ دەردىگە ۋە جۇدالىقىغا قاتتىق گىرىپتار بولدۇم، ئەمدى قانداق قىلارمەن؟

قەرارىم يوق تۇراي دەسەم، نەمەنگاندا يۈرەي دەسەم،
جەھاننى سەير ئەتىپ كەزسەم، مەنى يوقلار كىشىم بارمۇ.

ئە. يېشىم:
نەمەنگاندا تۇرۇۋېرەي دېسەم سەۋر - قارارىم يوق، جاھان كېزىپ چىقىپ كەتسەم، مېنىڭ يوقلىغۇچۇم بارمۇ؟ (يۇ. ئە. 43 ب)
ت: نەمەنگاندا تۇرۇۋېرەي دېسەم، تۇرالغۇ جايىم يوق. جاھان كېزىپ چىقىپ كەتسەم، مېنىڭ يوقلىغۇچۇم بارمۇ؟

بۇ مىسكىن زار مەشرەبنى كىشى ھالىنى بىلمەيدۇر،
بۇ يەردىن باش ئالىپ كەتسەم مەنى يوقلار كىشىم بارمۇ؟

ئە. يېشىم:
بۇ خارۇ زار بولغان بىچارە مەشرەبنىڭ ھېچ كىشى ھالىغا يەتمەيدۇ، بۇ يەردىن بېشىمنى ئېلىپ چىقىپ كەتسەم مېنى يوقلايدىغانلار بارمۇ؟ (يۇ. ئە. 43 ب)
ت: بۇ خارۇ زار بىچارە مەشرەبنىڭ ئەھۋالىنى ھېچ كىشى بىلمەيدۇ. بۇ يەردىن بېشىمنى ئېلىپلا چىقىپ كەتسەم، مېنى يوقلايدىغان ئادەمىم بارمۇ؟

بەھار ئولدىيۇ ئاچىلدى يۈزۈڭدىن پەردە گۈلزارىڭ،
يەتىشدى غۇنچەنىڭ دەۋرى زەمانى قالمادى خارىڭ

ئە. يېشىم:
باھار كېلىپ، يۈزۈڭ گۈلزارىنىڭ پەردىسى ئېچىلدى، غۇنچىنىڭ دەۋرى كەلدى، تىكەنىڭ بىر پەسكە يوقالدى. (يۇ. ئە. 44 ب)
ت: باھار كەلدى - يۇ، يۈزۈڭ گۈلزارىنىڭ پەردىسى ئېچىلدى. ئەمدى تىكەننىڭ ۋاقتى ئۆتتى، غۇنچىنىڭ دەۋرى كەلدى.

گۈلىستان تۇرى قۇدس ئولدى بەھارنىڭ نۇرى نارىندىن،
كەل ئەي مۇسا كۆر ئاسارىن شۇكرە نۇر ئىلە نارىڭ.

ئە. يېشىم:
باھارنىڭ نۇرلۇق ئاپتىپىدىن گۈلىستان مۇقەددەس تۇر تېغىغا ئايلاندى. ئەي مۇسا، كەل، ئوت بىلەن نۇرنىڭ سىرلىرىنى بۇ سۆھبەتتىن كۆرۈۋال. (يۇ. ئە. 44 ب)
ت: باھارنىڭ نۇرلۇق ئاپتىپى شاراپىتىدىن گۈلىستان مۇقەددەس تۇر تېغىغا ئايلاندى. ئەي مۇسا، كەل، ئوت بىلەن نۇرنىڭ ئىز - ئەسەرلىرىنى تەشەككۇر بىلەن كۆرۈۋال.

فەرەھدىن غۇنچەنىڭ گۈلگۈن ياناغى كۈلدى ئاچىلدى،
كى مەنزۇرى يانە گۈلدۇر چەمەندە بۇلبۇلى زارىڭ.

ئە. يېشىم:
خۇشاللىقتىن غۇنچىنىڭ گۈلگۈن رۇخسارى كۈلۈپ ئېچىلدى، چۈنكى چىمەنلىكتە بىچارە بۇلبۇلغا ياقىدىغىنى يەنىلا گۈلدۇر. (يۇ. ئە. 44 ب)
ت: خۇشاللىقتىن غۇنچىنىڭ گۈلگۈن ياڭىقى كۈلۈپ ئېچىلدىكى، چىمەنلىكتە بىچارە بۇلبۇلغا ياقىدىغىنى يەنىلا گۈلدۇر.

چەچەكلەر مۇختەلىف ئەلۋان نە مەئنادۇر ئانى بىلكىم،
بويىاقچى بەرمەمىش چۈنكىم بۇ ئەنۋاركى بۇ ئەزھاركى.

ئە. يېشىم:

چېچەكلەرنىڭ ئوخشىمىغان رەڭلەردە ئېچىلغانلىقىنىڭ تېگىدە نېمە مەنا بارلىقىنى بىلىپ قويۇشۇڭ كېرەك، چۈنكى بۇيىاقچىمۇ بۇ نۇرلار ۋە بۇ گۈللەرگە رەڭ بېرەلمەيدۇ ئەمەسمۇ. (يۇ. ئە. 44 ب)

ت: چېچەكلەرنىڭ ئوخشىمىغان رەڭلەردە ئېچىلىشىنىڭ نېمە مەنە ئۇقتۇرىدىغانلىقىنى بىلىپ قويۇشۇڭ كېرەك. چۈنكى بۇ نۇرلار ۋە بۇ گۈللەر بويىاقچىنىڭ رەڭ بېرىشى بىلەن شۇنداق رەڭدار بولغان ئەمەس ـ دە!

ئەبىرىندىن چەمەن كۆركىم نە دەپ ئىفاقە كەلتۈرمىش،
كىم ئۇلمىش بۇيى ئەترىندىن مەشامى تازە ئەتتاركى.

ئە. يېشىم:

قارا، چىمەن نېمىشكە دۇنيانى ئۆزىنىڭ ئىپار ھىدىغا تولدۇرۇدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈنكى ئەتتارنىڭ ساپ ئەتىرى ھىدىدىن دىللارغا شادلىق يېتىدۇ. (يۇ. ئە. 44 ب)

ت: قارىغىنا، چىمەنزارلىقتىكى خۇشبۇيلۇق نېمىشقا ئىنسانىنى روھلاندۇرىدۇ؟ بۇ ـ ئەتتارنىڭ دىللارنى جانلاندۇرغۇچ ساپ ئەتىرى ھىدىدىن بولغاندۇر.

نە ئەنبەردۇر تۈتەن يا رەب شەقايىق مەجمەرىندىنكىم،
كى بۇيىندىن ئانىڭ قەدرى ساچىلمىش مۇشكى تاتاركى.

ئە. يېشىم:

ئەي ئىگەم، بەختسىزلەرنىڭ ئىسرىقدىنىدا تۈتەۋاتقان قانداق ئەنبەر، ئۇنىڭدىن قىممەت باھالىق ئەڭ خۇشبۇي ئىپارنىڭ ھىدى چېچىلىۋاتىدۇ. (يۇ. ئە. 44 ب)

ت: يا پەرۋەردىگار، ئادراسمان ئىسرىقدىنىدا تۈتەۋاتقان قانداق ئەنبەركى، ئۇنىڭدىن ئەڭ خۇشبۇي ئىپارنىڭ قەدىر ـ قىممىتى چېچىلىۋاتىدۇ.

كەل ئەي سىيمىن بەدەن ساقىي ماڭا سۇن جامى سەھبانى،
كى كەلدى رەۋنەقى گۈلگۇن دەمەي گۈلرەنگى خەمماركى.

ئە. يېشىم:

كەل، ئەي كۈمۈش تەنلىك ساقى، ماڭا قىزىل مەيگە تولغان جامىڭنى تۇت، چۈنكى گۈل رەڭلىك مەيگە خۇمارىكى بارمۇ دېمەيلا، گۈل پەسلى تېخىمۇ گۈزەللىشىپ كېتىۋاتىدۇ. (يۇ. ئە. 44 ـ 45 ب)

ت: كەل، ئەي كۈمۈش بەدەن ساقىي، ماڭا قىزىل مەيگە تولغان جامنى سۇنغىنكى، « قىزىلنىڭ خېرىدارى بارمۇ ؟ » دېمەيلا، رونىاق قىزىلگۈل پەسلى كېلىپ قالدى.

ئەگەرچە سۇنبۇلۇ نەرگىس بەيانى « كۇنتۇ كەنز » ئەيلەر،
قاچان « بەل ھەم ئەزەل » بىلسۇن ئىشارەتىن بۇ ئەسرارىكى.

ئە. يېشىم:

گەرچە سۇنبۇل بىلەن نەرگىس « مەن خەزىنىمەن » دېگەن ھەدىسنى بايان قىلسىمۇ، ئەزەلدىن

بېرى بۇ سىرلارنىڭ ئىشارىتىنى كىم چۈشەنگەن. (يۈ. ئە. 45 ب)
ت: گەرچە سۈنبۈل بىلەن نەرگىس « مەن خەزىنە ئىدىم » دېگەن ھەدىسنى بايان قىلىپ تۇرسىمۇ، ئۇنىڭ « شۇنداقلا ئەزەلدىن بېرى » دېگەن ئۇقۇمغا ئىشارەت بىر سىر ئىكەنلىكىنى كىم چۈشەنگەن؟

بۇ گۈن گەر ئالىمۇل غەيبىنىڭ ۋۇجۇدىن كۆرمەك ئىستەرسەن،
رەياھىن ئۈش بەيان ئەيلەر زۇھۇرىن چەرخى سەييارىڭ.

ئە. يېشىم:
بۈگۈن ئەگەر غايىپلار ئالىمىنىڭ ۋۇجۇدىنى كۆرمەكچى بولساڭ، كۆكتىكى سەييارىلەرنىڭ قانداق پەيدا بولغانلىقىنى پەقەت رەيھانلا بايان قىلىپ بېرىدۇ. (يۈ. ئە. 45 ب)
ت: بۈگۈن ئەگەر غايىباتلار ئالىمىنىڭ ۋۇجۇدىنى كۆرمەكچى بولساڭ، ئاشۇ گۈللەرمۇ كۆكتىكى سەييارىلەرنىڭ قانداق پەيدا بولغانلىقىنى بايان قىلىپ بېرەلەيدۇ.

ئەگەر سەۋسەن كەبى ئەبكەم ئەمەسسەن نۇتقا كەل سۆيلە،
بۇ ھەرفۇ نۇقتە تەركىبى نە يەردىندۇر بۇ گۈفتارىڭ.

ئە. يېشىم:
ئەگەر سەۋسەندەك تىلسىز بولمىساڭ، زۇۋانغا كېلىپ سۆزلەپ باق، بۇ سۆزلىرىڭنىڭ ھەرپ ۋە چېكىتلىرى نېمىلەردىن تەركىب تاپقان؟ (يۈ. ئە. 45 ب)
ت: ئەگەر سەۋسەندەك تىلسىز بولمىساڭ، زۇۋانغا كېلىپ سۆزلەپ باق، قېنى: گەپ قەيەردىن چىقىدۇ؟ ئۇنىڭ ھەرپ ـ چېكىتلىرى نېمىلەردىن تەركىب تاپقان؟

جەھان جەننەتى ئەدن ئولمىش ئانىڭ سەھىنىدە ھۇرىلەر،
بەزەنمىش ھۇللەدىن بوستان كۆزى ئاچىلمىش ئەشجارىڭ.

ئە. يېشىم:
جاھان جەننەتكە ئوخشىدى. ئۇنىڭ سەھنىسىدىكى ھۇرلەر بېزەندى، بوستانلار نەپىس كىيىملەرنى كىيدى، دەرەخلەر چېچەكلەپ، يوپۇرماق چىقاردى. (يۈ. ئە. 45 ب)
ت: جاھان گويا جەننەتلەر كەبى بولدى ، ئەنە ئۇنىڭ سەھنىسىدە ھۇرلەر يۈرىدۇ، بوستانلار نەپىس كىيىملەر بىلەن بېزەندى ، دەرەخلەر چېچەكلەپ، يوپۇرماق چىقاردى.

پەرىشاندۇر كۆڭۈل تا كاكۇلۇڭ تارىدىن ئايرىلدى،
دىماغ ئاشۇفتە بولغاي بۇيۇتەن ئەلبەتتە ـ ئەلبەتتە.

ئە. يېشىم:
چېچىڭنىڭ قىلىدىن ئايرىلىپ قالغاندىن بېرى كۆڭلۈم پەرىشان بولدى، ۋەتەنسىزلىك كىشىنى ئەلبەتتە دۇئانە قىلمۇيتىدۇ. (يۈ. ئە. 47 ب)
ت: چېچىڭنىڭ تېلىدىن ئايرىلىپ قالغاندىن بېرى، كۆڭلۈم پەرىشان. دېمىسىمۇ، ۋەتەنسىزلىك دېگەن ئادەمنى ئېسەنكىرىتىپ ئالمىجوقا قىلمۇيتىدۇ.

جۇنۇن تۇغيانىدىن دۇئانىمەن زەنجىر كەلتۈرگەي،

مۇرۇۋۋەتتىن چۇ زۇلفى پۇر شىكەن ئەلبەتتە - ئەلبەتتە.

ئە. يېشىم:

سەۋدايىلىقىم ھەددىدىن ئاشقان دىۋانىمەن، مەرھەمەت قىلىپ تولغام - تولغام چاچلىرىڭنى ئەلۋەتتە ماڭا زەنجىر قىلغايسەن. (يۇ. ئە. 47 ب)

ت: سەۋدايىلىقىم ھەددىدىن ئاشقان مەجنۇنمەن، مەرتلىك قىلىپ، تولغام - تولغام چاچلىرى بىلەن مېنى زەنجىرلەپ قويسۇن، ئەلۋەتتە.

قارا بەختىم بىلەن بۇ كەچە چەندان گۇفتىگۇ قىلدىم،
يارۇتۇڭلار چىراغى ئەنجۇمەن ئەلبەتتە - ئەلبەتتە.

ئە. يېشىم:

بۇ كېچىدە قارا بەختىم بىلەن شۇنچە كۆپ سۆھبەتلەشتىم، مەجلىسىڭ چىرىغىنى تېزرەك ياندۇرۇپ قويساڭلارچۇ! (يۇ. ئە. 47 ب)

ت: قارا بەختىم بىلەن بۇ كېچە ناھايىتى كۆپ مۇڭدىشىۋالدىم، ئەمدى ئولتۇرۇشنىڭ چىرىغىنى ياندۇرۇپ قويۇڭلار، ئەلۋەتتە.

لەئلى سىيرابىڭنى ئەيلەپ ئارزۇ گەر چىقسا جان،
خىزر سۇيىدىن ھەياتى جاۋدانىنى نەيلەيىن.

ئە. يېشىم:

لېۋىڭ سۇيىنىڭ ئارزۇسىدا جېنىم چىققان تۇرسا، مەڭگۈلۈك ھاياتقا ئېرىشتۇرگۈچى خىزىر سۇيىنى نېمە قىلاي. (يۇ. ئە. 48 ب)

ت: ئەگەر تاتلىق لېۋىڭ ئارزۇسىدا جېنىم چىقىپ كەتسە، مەڭگۈلۈك ھاياتقا ئېرىشتۇرگۈچى خىزىر سۇيىنىڭ نېمە ئەھمىيىتى قالىدۇ؟

گۈشەئى ۋىرانەنى تۇتتۇم ۋىسالىڭ يادىدا،
ئەمدىكىم جەننەتتە باغۇ بوستانىنى نەيلەيىن.

ئە. يېشىم:

ۋىسالىڭ ئارزۇسىدا ۋەيرانىلارنى ماكان قىلدىم، ئەمدى ماڭا جەننەتنىڭ باغۇ بوستانلىرى كېرەك ئەمەس. (يۇ. ئە. 48 ب)

ت: ۋىسالىڭ ئارزۇسىدا، ۋەيرانىلىقنىڭ بىر بۇرجىكىنى ماكان قىلدىم، ئەمدى جەننەتنىڭ باغۇ بوستانىنى نېمە قىلاي؟

كىرپىكىم بىرلە سۇپۇرەي كۆز ياشىمدىن سۇ سەپىپ،
چىقساڭ ئەي گۈلباغ تەماشاغا گاۋ جانىنى نەيلەيىن.

ئە. يېشىم:

ئەگەر « گۈلباغ » نى تاماشا قىلغىلى چىقساڭ « گۈجان » نى نېمە قىلاي، كىرپىكىم بىلەن يولۇڭنى سۇپۇرۇپ، كۆز يېشىم بىلەن سۇ چاچاي. (يۇ. ئە. 48 ب)

ت: ئەي گۈزەل، ئەگەر تاماشا قىلغىلى چىقساڭ، بۇ ئەرزىمەس جېنىمنى سەندىن ئايىپ نېمە قىلىمەن؟ كۆز يېشىمنى سۇ قىلىپ چېچىپ، كىرپىكىم بىلەن يولۇڭنى سۇپۇرەي.

ت.س: مەزكۇر ئەسلىي يېشىمگە ئىشلىگۈچى " چىقساڭ ئەي گۈلباغ تەماشاغا گاۋ جاننى نەيلەيىن " دېگەن مىسرانى مۇتلەق چۈشەنمىگەنلىكى ئۈچۈن، ئاشۇنداق ماقامدا يوق گەپ بىلەن تەرجىمە قىلغان. دېمەك، يېشىم بەرگۈچى ئۈچۈن، شېئىرىي جۈملىلەردىكى سۆزلەملەرنىڭ ئايرىم ئۇقۇم-مەنىلىرىنى بىلىش ۋە چۈشىنىپ يېتىش تولىمۇ مۇھىمدۇر.

تولدى قان بىرلە كۆڭۈل جامى خۇمارىم رەنجىدىن،
ساقىيا مەي بەرمەسەڭ يۇتماي بۇ قانىنى نەيلەيىن.

ئە. يېشىم:

كۆڭۈل جامىم خۇمارىڭ زەخمىتىدىن قانغا تولدى، ئەي ساقى، [ئەگەر] مەي بەرمىسەڭ، شۇ قانىنى يۇتماي ئىلاجىم يوق. (يۇ. ئە. 48 ب)

ت: خۇمارىم زەخمىتىدىن كۆڭۈل جامى قانغا تولدى. ئەي ساقىي، ئەگەر مەي بەرمىسەڭ، ئەمدى شۇ قانىنى يۇتماي قانداق قىلىمەن؟

ت.س: " تولدى قان بىرلە كۆڭۈل جامى خۇمارىم رەنجىدىن " دېگەن مىسراغا جۈملە تەھلىلى يۈرگۈزسەك، "كۆڭۈل جامى" ئىگە، "قان بىرلە تولدى" خەۋەر، " خۇمارىم رەنجىدىن " بولسا، جۈملىنىڭ ھالەت بۆلىكى بولىدۇ. بۇ ھالدا، مەزكۇر شېئىرىي جۈملىنىڭ تەرجىمىسى " خۇمارىم زەخمىتىدىن (مېنىڭ خۇمارىمنىڭ قاتتىقلىقىدىن) كۆڭۈل جامى قانغا تولدى " بولىدۇ، خالاس.

خىنچەئى نىھالىدا ئىكى مىيۋەنى كۆردۈم،
ياكى سانگۈلاچ ئالما ياكى ئىكى رۇمان قىز.

ئە. يېشىم:

ئۇ قىزنىڭ يۈمران نوتىسىدا مېۋىنى كۆردۈم، ئۇ ياكى غەزىمەت ئالما، ياكى ئىككى تال ئانار. (يۇ. ئە. 49 ب)

ت: ئۇ قىزنىڭ يۈمران نوتىسىدە گەۋدىسىدە، ئىككى مېۋىنى كۆردۈم، ئۇلارنى ياكى ساڭگىلاپ تۇرغان ئالما، ياكى ئىككى دانە ئانار، دېسە بولىدۇ.

ت.س: ئەسلىي يېشىمدىكى " ئۇ قىزنىڭ يۈمران نوتىسىدا مېۋىنى كۆردۈم " دېگەن جۈملىنىڭ نېقەدەر پاساھەتسىز ۋە داڭقان پۇتى گەپ بولۇپ قالغانلىقى ئۈز ئۈزىدىن مەلۇمدۇر. يەنە دېسەك، ئىككى نەرسىنى كۆرسىتىشتە، بىرلىك ئالمىشى "ئۇ" نى ئىشلىتىشمۇ قائىدىسىزلىككە ياتىدۇ.

ئون بىرىنچى باب

مۇشاۋەرەك مۇقامىنىڭ تېكىستى

(ترانسكرىپسىيە ۋە يېشىم)

چوڭ نەغمە
مۇقەددىمە

1 ـ مۇزەھھەب ئەيلەگەن پەيكانلارنىڭ جىسمىم ئارا ھەريان،
دەمە باش چەكتىكىم، چەكتى زەبانە شۇئلەئى ھىجران.
ئالتۇن ھەل بېرىلگەن كىرپىك ئوقلىرىنىڭ تەرە بارمۇدۇر پ ـ تەرەپتىن جىسمىمغا قادالغانىدى.
ئەمدى ئۇ ئوقلار ۋۇجۇدۇمدىن ھىجران ئوتىنىڭ يالقۇنى بولۇپ باش كۆتۈرۈپ چىقتى.

2 ـ قاچان پەيكان كۆرۈنگەي، ھەجر ئوتىنىڭ شۇئلەسى بولسا،
ئانى تارتىپ چىقارماق زەخم ئىچىدىن ئىمكان.
ھىجران ئوتى لاۋۇلداپ تۇرغان ئەھۋالدا، ئوق قاچان كۆرۈنەر؟ ئۇنى يارا ئىچىدىن تارتىپ چىقىرىۋېلىشنىڭ مۇمكىنچىلىكى بارمىدۇ؟

3 ـ نە تاش ئاتىپ تەنمىنى زەخم قىلساڭ، غەمگە قالۇرمەن،
مۇڭا نە باغلاي ئانى، قايدا باغلاي، دەپ مەنى ئۇريان.
تاش ئېتىپ تېنىمنى زەخمىلەندۈرسەڭ، مەن يالىڭاچ: « ئۇنىڭغا نېمە تاڭاي، قەيەردىن تاڭاي » دەپ نېمە غەم قىلىمەن؟

4 ـ بەلا دەشتىدە كۆرگەن ۋەھشىي مەجنۇننى، مەنى داغى
خىرەد ئەھلى قاشىندا تەلبە كۆرگەندەك، قالۇر ھەيران.
بالايىئاپەت دەشتىدە، مەجنۇن بىلەن مېنى كۆرگەن ۋەھشىي ھايۋانلار ھۇشى بار ئادەمنىڭ قېشىدا ساراڭنى كۆرگەن ئادەملەردەك ھەيران قالىدۇ.

5 ـ سۆڭەكلەرنى تەنمىدىن بىر بىر ئايىردى غەمى ھەجرىڭ،
مەھەلدۇر ئىتلارنىڭنى ئەيلەسەم كۆلبەم ئارا مىھمان.
جۇدالىقىڭنىڭ غېمى سۆڭەكلىرىمنى تېنىمدىن بىر ـ بىرلەپ ئاجرىتىۋەتتى، مۇشۇ پۈرسەتتە ئىتلىرىڭنى ئۆيۈمدە مېھمان قىلىۋالسام بولغىدەك.

6 ـ نە مەن قالغۇم، نە سەن باقىي، زەمانى كەلگىل، ئەي ساقىي،
قەدەھ دەۋرىنى خۇش تۇتكىم، ۋەفاسىزدۇر بەسى دەۋران.
ئەي ساقىي، مەنمۇ ئالەمدىن كېتىمەن، سەنمۇ مەڭگۇ قالمايسەن، دۇنيا بەك ۋاپاسىز، بىردەم

بولسىمۇ كەل، قەدەھنى ئايلاندۇرۇپ تۇرغىنىمىز غەنىمەت.

7ـ ۋەفاسىزدۇر زەمان ئەھلى، زەماندا نە ۋەفا بولغاي،
ۋەفا ئەھلى بۇلاردىن گەر ۋەفا ئىستەر، ئەرۇر نادان.

زامان ئەھلى ۋاپاسىز تۇرسا، بۇ زاماندا ۋاپا نېمە ئىش قىلىدۇ؟ ۋاپا ئەھلى ئەگەر بۇلاردىن ۋاپا ئۈمىد قىلسا، نادانلىق قىلغان بولىدۇ.

8ـ خۇشا، دەير ئىچرە مەيخانە، تولا ئىلكىمدە پەيمانە،
مەنۇ ئەھلى فەنا ئاغزىدا: « كۇللۇ مەن ئالەيھە فان ».

جاھان ئۆزى بىر مەيخانا، قولۇمدا مەيگە تولغان قەدەھ، مەن ۋە ئۆزلۇكىنى يوقاتقانلارنىڭ ئېغىزىمىزدىن چىقىدىغىنى ئوخشاشلا « ھەممە يوقىلىدۇ » دېگەن سۆزدۇر، خوشە!

9ـ فەنا دەيرىدە سائىللىقنى سۇلتانلىقدىن ئارتۇق تۇت،
كى ئۆلمەكلىكدە تەڭدۇرلار ئەگەر سائىل ۋە گەر سۇلتان.

بۇ تۇگەيدىغان دۇنيادا، تىلەمچىلىكنى پادىشاھلىقتىن ئارتۇق بىل، ئۆلگەندىن كېيىن، تىلەمچىمۇ پادىشاھمۇ بەربىر تەڭ بولىدۇ.

10ـ جەھان ئىچرە كىشىنىڭ چۈن يوقىمۇ بارى يەكساندۇر،
نە فەررۇخ كىمسەدۇر كۆرگەن جەھان بارۇ يوقىن يەكسان.

دۇنيادا بىر ئىنسان بار بولسىمۇ، يوق بولسىمۇ ئوخشاش. ھالبۇكى جاھاننىڭ بار ـ يوقىنى ئوخشاش كۆرگەن ئىنسان نېمە دېگەن بەختىيار ئىنسان ـ ھە!

11ـ نەۋائى، ئۆزنى خۇش تۇتكىم، كىشىگە دەھر ئىشى باردۇر،
ئەگەر مۇشكىل تۇتار، مۇشكىل، ۋەگەر ئاسان تۇتار، ئاسان.
ـ نەۋائىي.

نەۋائىي، ئۆزۈڭنى خۇش تۇت، دۇنيانىڭ ئىشلىرى دېگەن بىر ئىنسان ئۈچۈن ئېيتقاندا، مۇشكۇل دېسە مۇشكۇل، ئاسان دېسە ئاسان بولىدىغان گەپ.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى ھەزەجى مۇسەممەنى سالىم
مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن
ـ ـ ـ ۷ ـ ـ ـ ۷ ـ ـ ـ ۷ ـ ـ ـ ۷

تەئەززە

1ـ ئەي نەۋباھارى ئارەزىڭ سۇبھىغا جانپەرۋەر ھەۋا،
ئاندىن گۇلۇ بۇلبۇل تاپىپ يۇز بەرگ بىرلە مىڭ نەۋا.

ئەي، جامالىڭنىڭ باش باھارى تاڭ سەھەرنى جانلاندۇردى؛ ئۇنىڭدىن گۇل يۈزلەپ ياپراق، بۇلبۇل

مىڭلاپ ناۋا تاپتى.

2- تۇبايۇ شاخى سىدرەدۇر كويۇك گىياھى، نەگەكىم،
ئۇششاق ئەشكۇ ئاھىدىن ھەردەم تاپار سۇيۇ ھەۋا.

كوچاڭدىكى گىياھلار خۇددى جەننەتتىكى تۇبا ۋە سىدرە دەرەخلىرىدەك ياشنىدى. چۈنكى ئۇ ئاشىقلارنىڭ كۆز يېشىدىن سۇ ئىچىپ، ئاھىدىن ھاۋالانغان - دە.

3- زەھرى فىراقىڭدىن قايۇ ئاشىقكى بولدى تەلخكام،
نۇشى ۋىسالىڭ يەتمەسە ئىيسا ئاڭا تاپماس دەۋا.

پىراقىڭنىڭ زەھرى تۇپەيلىدىن قايسىبىر ئاشىق بولمىسۇن ئازابلانسا، ۋىسالىڭ شەربىتى بولمىغىچە، ئۇنى ئىيسا پەيغەمبەرمۇ داۋالىيالمايدۇ.

4- چۈن قازىيۇل ھاجاتسەن، دەۋايى مەھرىڭ قىلغالى
دەردۇ فىراق ئەندۇھىدىن كەلتۈرمىشەم ئىكى گۇۋاھ.

سەن ھاجەتلەرنى راۋا قىلغۇچىسەن، مەن مېھرىڭ ئۈستىدىن ئەرز - شىكايەت قىلىش ئۈچۈن، دەرد بىلەن پىراق قايغۇسىدىن ئىبارەت ئىككى گۇۋاھچى باشلاپ كەلدىم.

5- قىلماي قەبۇل ئىجادىڭ ئىمكانى يوق، سوڭرا يەنە،
مەقبۇلنى رەد ئەيلەمەك لۇتفۇڭدىن ئولغايمۇ رەۋا.

قوبۇل قىلماي تۇرۇپ، ئىجاد قىلىش، ياراتىش مۇمكىن ئەمەس؛ يەنە دېسەك، ياقتۇرغىنىڭنى قوغلىۋېتىش، سېنىڭ ئىلتىپات - مەرھەمەت ئۈلچىمىڭگە توغرا كېلەرمۇ؟

6- زاھىد، كۆڭۈلنىڭ خىلۋەتىن مەتلۇبى غەيرىدىن ئارىت،
سەن سەير قىلساڭ قىل، كەرەك كۆڭۈلگە بولسا ئاشنا.

ئەي زاھىت، كۆڭۈل بوشلۇقىنى غەيرى تەلەپلەردىن تازىلا، كۆڭلۈڭ خىلۋەتنى تارتسا، سەيلە قىلغىن.

7- دەسەڭ، نەۋائىي، جان ئارا مەھبۇب بولغاي جىلۋەگەر،
ئەۋۋەل كۆڭۈل كۆزگۈسىدىن مەھۇ ئەيلە نەقشى ماسىۋا.
- نەۋائىي.

نەۋائىي، سۆيگەن يار جېنىم ئارا جىلۋىلەنسۇن دېسەڭ، ئالدى بىلەن كۆڭۈل ئەينىكىدىن باشقىلارنىڭ سىماسىنى تازىلىۋەتكىن.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەجەزى مۇسەممەنى سالىم
مۇستەفئىلۇن مۇستەفئىلۇن مۇستەفئىلۇن مۇستەفئىلۇن
- ۷ - - - ۷ - - - ۷ - - - ۷ - -

* * * * * *

1 ـ رەھىم ئەيلەسەڭچۇ دېيۈانەلەرغە،
ئىشقىڭدا بولغان ئەفسانەلەرغە.
ئىشق ـ مۇھەببىتىڭ تۇپەيلىدىن سۆز ـ چۆچەككە قالغان مەجنۇنغا رەھىم قىلساڭچۇ.

2 ـ ئەيلەپ جۇدالىق، ئەي ھەمنىشىنىم،
قىلدىڭ جەفالار ھەمخانەلەرغە.
ئەي ھەمراھىم، جۇدالىقىڭ دەردىگە سېلىپ، مەندەك دوستۇڭغا جاپا قىلدىڭ.

3 ـ كۆيدۈرمە جانىم رەشك ئوتى بىرلە،
ئاچىپ يۈزۈڭنى بىگانەلەرغە.
يۈزۈڭنى ئېچىپ ياتلارغا كۆرسىتىپ، رەشىك ئوتىدا جېنىمنى كۆيدۈرمە.

4 ـ سەجدە قىلاي دەپ شىرىن بۇتۇمغا،
باردىم سوراغلاپ بۇتخانەلەرغە،
گۈزەل بۇتۇم (سەنەمىم) غا سەجدە قىلاي دەپ، ئىزدەپ ـ سوراپ بۇتخانىلارغا باردىم.

5 ـ مەيگۈن لەبىڭدىن بىر بۇسە بەرگىل،
سىنسۇن خۇمارى، مەستانەلەرغە.
مەي رەڭلىك لېۋىڭگە بىرنى سۆيدۈرگىن، مەن مەستانەڭنىڭ خۇمارى بېسىلسۇن.

6 ـ ھەردەم تىلەرمەن ھۇسنى كەمالىڭ،
ئۇرۇپ باشىمنى ئاستانەلەرغە.
تىلەيمەن. ھەمىشە بوسۇغاڭغا باش ئۇرغان (باش قويغان) ھالدا، ھۆسن ـ جامالىڭنىڭ كامالىتىنى.

7 ـ ياندۇر، كۆيەيىن، خىلۋەت ئىچىندە،
شەمئى جەمالىڭ پەرۋانەلەرغە.
خىلۋەتتە جامالىڭنىڭ شامىنى ياندۇرغىن، ئۇنىڭدا پەرۋانىلاردەك كۆيەي.

8 ـ ئىشقىڭنى گەنجى ۋەيران كۆڭۈلدە،
قويساڭ تۇرارمۇ كاشانەلەرغە.
ئىشقىڭ بايلىقى ۋەيرانە كۆڭلۈمدە ساقلىنىۋاتىدۇ، ئۇنى باشقا يەرلەردە قويساڭ تۇرارمىدى؟

9 ـ ئەي مەيفۇرۇشۇم، بىر كاسە مەي بەر،
كەلدى ھۇۋەيدا مەيخانەلەرغە.
ـ ھۇۋەيدا.

ھۆۋەيدا مەيخانىغا كەلدى، ئەي مەيپۇرۇشۇم، ئۇنىڭغا بىر كاسا مەي بەرگىن.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى مۇتەقارىبى مۇسەممەنى ئەسلەم
فەئلۇن فەئۇلۇن فەئلۇن فەئۇلۇن
- - v - - - - v - - - v - -

* * * * *

1- فەلەكدىن ياخشىلىق يەتكەي دەبان، كۆڭلۈڭنى شاد ئەتمە،
يامانلىقكىم يەتەر، ھالا ئۇنۇت، ئۆتكەننى ياد ئەتمە.

« پەلەكتىن ياخشىلىق كېلىدۇ » دەپ كۆڭلۈڭنى خۇش قىلىپ ئولتۇرما؛ يامانلىق يەتكەن بولسا، ئۇنى دەرھال ئۇنتۇپ كەت، ئۆتكەن ئىشلارنى ئەسلىمە.

2- زەمانە ئەھلىدىن گەر يۇز قۇياشچە كۆرگۈزۈپسەن مىھر،
ۋەفا زىنھار كىم بىر زەررە چاغلىغ ئىئتىماد ئەتمە.

ئەگەر زامانە ئەھلىگە يۈز قۇياشچىلىك مېھىر - شەپقەت كۆرسەتكەن بولساڭمۇ، ئۇلاردىن بىر زەررە چاغلىق ۋاپا مۇتلەق كۈتمە.

3- نۇجۇمۇ چەرخ دەپ ئۆكمە گەدانى بەخيالىق شالىن،
تۇتۇننى چەرخ، ئۇچقۇنلارنى ئەنجۇم ئىئتىقاد ئەتمە.

گادايىنىڭ ياماق چاپىنىنى « پەلەك ۋە يۇلتۇز » دەپ ئويلىما، تۇتۇننى « ئاسمان »، ئۇچقۇنلارنى « يۇلتۇز » دەپ ئەقىدە قىلما.

4- فەنا ئەھلى ئاياغىن تۇفراغى شەرھىن يازار ئولساڭ،
قاراغىمنى ھەل ئەيلە، ئەي رەفىق، ئۆزگە مىداد ئەتمە.

ئەي دوست، ئۆزلۈكىنى يوقاتقانلار ئەھلىنىڭ ئايىغى ئاستىدىكى توپىنىڭ شەرھىنى يازماقچى بولساڭ، كۆز قارىچۇقۇمنى سىياھ قىل، باشقا سىياھلارنى ئىشلەتمە.

5- مىداد ئەتكەن قاراغىمنى قىلىبان كىرپىكىم خامە،
كۆزۈمنىڭ پەردەسىندىن ئۆزگە كاغەزگە سەۋاد ئەتمە.

كۆز قارىچۇقۇمدىن ياسالغان سىياھقا، كىرپىكىمنى قەلەم قىل، كۆزۈمنىڭ پەردىسىدىن باشقا قەغەزگە خەت يازما.

6- قىلىپ سالىھ ئەمەل كەسبى ئىئارىڭنى سەلاھ ئەتكىل،
ۋەلى فاسىد خەيالىڭ بىرلە ھەر دەم بىر فەساد ئەتمە.

ياخشى ئىشلارنى قىل، ياخشى كەسىپكە ئادەتلەنگىن، لېكىن بۇزۇق خىياللار بىلەن ھە دېسە، پىتنە- پاسات قىلما.

7ـ چۇ بىلدىك رىزق ئەرزۇر مەقسۇم، چەكمە دوستدىن مىھنەت،
قەزادىن خارىج ئەرمەس ئىش، ئەدۇغا ئىنقىياد ئەتمە.

ئۆزەڭگە مەلۇم، رىزىق دېگەن ئەزەلدە تەقسىملەنگەن بولىدۇ، شۇڭا دوستنىڭ مېھنىتىنى تارتما؛
ھەر قانداق ئىش تەقدىردىن تاشقىرى بولمايدۇ، شۇڭا ئۇنى دۈشمەندىن كۆرمە.

8ـ تىلەرسەن فەقر دەشتىن قەتئ قىلغايسەن ئەرەنلەردەك،
باغىر سۇ قىل، يۈرەك پەرگالەسىدىن ئۆزگە زاد ئەتمە.

« يوقسۇزلۇق دەشتىنى ئەرلەردەك بېسىپ ئۆتمەن » دېسەك، باغرىڭنى سۇ قىل، يۈرىكىڭ پارچىسىدىن باشقىنى ئوزۇق قىلما.

تەئەززە چۈشۈرگىسى

9ـ نەۋائىي، ئىستەسەك ئۈقبا مۇرادىن، نامۇراد ئولغىل،
ئەگەر دۇنيا مۇرادى يوقتۇرۇر، ئۆزنى مۇراد ئەتمە.

ئەي نەۋائىي، ئەگەر ئاخىرەتنىڭ مۇرادىنى ئارزۇ قىلساڭ، باشقا ئارزۇلاردىن كەچ؛ ئەگەر سەندە بۇ دۇنيا ئارزۇسى بولمىسا، ئۆزلۈكۈڭدىن (ئۆزۈڭدىن) كەچكىن.

ـ نەۋائىي.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى ھەزەجى مۇسەممەنى سالىم
مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن
ـ ـ ـ v ـ ـ ـ v ـ ـ ـ v ـ ـ ـ v

نۇسخە

1ـ ئەي جەفا داغى بىلە كۆڭلۈمنى ئەفگار ئەيلەگەن،
گۈل ياڭاقىڭ شەۋقىدۇر يۈزۈمنى گۈلزار ئەيلەگەن.

ئەي جاپا تېغى بىلەن يۈرىكىمنى مەجرۇھ قىلغان يار، يۈزۈمنى گۈلزارغا ئايلاندۇرغان نەرسە گۈلدەك مەڭزىڭنىڭ ئىشتىياقىدۇر.

2ـ جەۋھەرى فەرد ئاغزىڭزدەك خۇردەبىنلەر زىھنىنە،
سالمادى شىرىن خەيالى، يوقنى ئول بار ئەيلەگەن.

يوقنى بار قىلغان ئۇ ئاللاھ ئېغىزىڭزدەك ئاشۇنداق يىگانە جەۋھەرنىڭ شېرىن خىيالىنى زېرەك كىشىلەرنىڭ زىھنىگە سالماپتۇ.

3ـ بىر نەفەسدە ئۆلگەي ئەردىم فۇرقەتىڭنىڭ دەردىدىن،
ۋەسل ئۈمىدىدۇر ماڭا ئۆلمەكنى دۇشۋار ئەيلەگەن.

جۇدالىقىڭنىڭ دەردىنى دېسەم، بىر نەپەستىلا ئۆلگەن بولاتتىم، بىراق ۋىسالىڭنىڭ ئۈمىدى ماڭا

ئۆلۈمنى مۇشكۈل قىلدى.

4- ئەقلۇ دىنى بولماسۇن دەدى مەنى بىچارەدە،
ئول قاراقچى كۆزلەرنگنى مەستۇ ئەييار ئەيلەگەن.

ئاشۇ قاراقچى كۆزلىرنگنى مەست (خۇمار كۆز) ۋە ئەييار قىلىپ ياراتقۇچى، مەن بىچاردە ئەقىل ۋە دىننى بولمىسۇن دەپتىكەن.

5- مەن فەلەكنىڭ گەردىشىندىن بولمامىشمەن ناتەۋان،
يارنىڭ سۆيمەسلىكىدۇر جانىمە كار ئەيلەگەن.

مەن پەلەكنىڭ گەردىشى تۆپەيلىدىن ناتىۋان بولغان ئەمەس، جېنىمغا تەسىر قىلغىنى،مېنى بۇ ھالغا چۈشۈرۈپ قويغىنى يارنىڭ سۆيمەسلىكىدۇر.

6- جانۇ دىل باردى ئەدەم ساری سەنىڭ ئاغزىڭ ئۈچۈن،
ئول ئاغىز فىكرىدۇر ئەلگە دۇنيانى تار ئەيلەگەن.

سېنىڭ ئاغزىڭنىڭ دەردىدىن جان ۋە كۆڭۈل يوقلىش تەرىپىگە قاراپ يۈزلەندى؛ كىشىلەرگە بۇ دۇنيانى تار قىلغان نەرسىمۇ يەنە ئاشۇ ئېغىزىڭنىڭ خىيالىدۇر.

7- ئۆزگەدىن قىلمام شىكايەتكىم، ئەزىزىم كۆزىدە،
ئوتغا تۆشكۈر بۇ كۆڭۈلدۇر لۇتفىنى خار ئەيلەگەن.

باشقىسىدىن شىكايەت قىلمايمەن، ئۇ ئەزىزىمنىڭ كۆزى ئالدىدا مەن لۇتفىنى خار قىلغان نەرسە ئوتقا چۈشكۈر مۇشۇ كۆڭلۈمدۇر .

نۇسخە چۈشۈرگىسى

ئۆزگەدىن قىلمام شىكايەتكىم، ئەزىزىم كۆزىدە،
ئوتغا تۆشكۈر بۇ كۆڭۈلدۇر لۇتفىنى خار ئەيلەگەن.
- لۇتفي.

باشقىسىدىن شىكايەت قىلمايمەن، ئۇ ئەزىزىمنىڭ كۆزى ئالدىدا مەن لۇتفىنى خار قىلغان نەرسە ئوتقا چۈشكۈر مۇشۇ كۆڭلۈمدۇر.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەھزۇف
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلۇن
- ۷ - - - ۷ - - - ۷ - - - ۷ -

جۇلا

1- باردى دەيدۇر، ياندى دەيدۇر مەنىڭ يارىمنى،

ئەگىز دابان ئاشتى دەيدۇر بويى تالمىنى.
مېنىڭ يارىمنى « ماڭدى، كېيىن يېنىپ كەلدى » دەيدۇ، زىلۋا بويلۇقۇمنى « ئېگىز داۋان ئاشتى » دەيدۇ.

2ـ ئەگىز دابان ئاشماغۇنچە مەنزىل كۆرۈنمەس،
قارا يورغا مىنمەگۈنچە چۆللەر كەزىلمەس.
ئېگىز داۋاننى ئاشمىغىچە مەنزىل كۆرۈنمەيدۇ، قارا يورغا مىنىپ ئاتلانمىغىچە چۆللەرنى كېزىپ چىققىلى بولمايدۇ.

3ـ باردى دەيدۇر، ياندى دەيدۇر، مەيلىم ئۆزەمنىڭ،
سەكسەن قامچى ئۇرغان بىلەن يارىم ئۆزەمنىڭ.
ـ خەلق قوشاقلىرىدىن.
باردى دەيدۇ، ياندى دەيدۇ، مەيلىم ئۆزۈمنىڭ، سەكسەن قامچا ئۇرغان بىلەن يارىم ئۆزۈمنىڭ.

سەنەم

1ـ لۇتف ئەتەي دەپ ۋەئدە ئول دىلدار قىلمايدۇر ھەنۇز،
غۇنچەدەك قان باغلاغان كۆڭلۈم ئاچىلمايدۇر ھەنۇز.
يا ئۇ دىلدار مۇشۇ چاغقىچە « مەرھەمەت قىلاي » دەپ ۋەدە قىلمايدۇ، يا غۇنچىدەك قان ئۈيۈپ قالغان كۆڭلۈم تېخىچە ئېچىلمايدۇ.

2ـ فاش بولدى ئەلگە ئەھۋالىم، نە تەدبىر ئەيلەيىن،
خەلق بىلدى ھالەتىمنى، يار بىلمەيدۇر ھەنۇز.
ئەھۋالىم ئەلگە ئاشكارىلىنىپ بولدى، خەلق ئاشىق ھالىتىمنى بىلدى، ئەمما يارىم تېخىچە بىلمەيدۇ، قانداق قىلسام بولار؟

3ـ ساقىيا، ئىشرەت مەيىدىن جۇرئەئى لۇتف ئەيلەگىل،
خەستە كۆڭلۈمغە خۇماردىن ئايىلمايدۇر ھەنۇز .
ئەي ساقىي، خەستە كۆڭلۈم ئۈنىڭ خۇماردىن تېخىچە ئۆزىگە كېلەلمەيۋاتىدۇ، مەرھەمەت قىلىپ ئىشرەت شارابىدىن بىر يۇتۇملا بەرگىن.

4ـ تۇبايۇ شەمشاد قەددىن باغ ئارا كۆرمەك نە سۇد،
سەرۋى يەڭلىغ قەددى دىلجويى تاپىلمايدۇر ھەنۇز.
ئۇ كۆڭلىنى مەھلىيا قىلغۇچى سەرۋى قامەتلىك يارنى تېخىچە تاپالمايۋاتسام، باغدىكى تۇبا بىلەن شەمشاد دەرىخىنىڭ قامىتىنى كۆرگىنىمنىڭ نېمە پايدىسى؟

5ـ سەبر قىلغىل، ئەي رەشىدىي، ئاي يۈزىنىڭ دەۋرىدە،

بەندىگە ئازادلىق خەتتى بېتىلمەيدۇر ھەنۇز .

- رەشىدىي.

ئەي رەشىدىي، سەۋر قىلغىن، چۈنكى ئۇنىڭ ئاي يۈزىنىڭ سەھىپىسىگە « قۇلغا ئازادلىق » خېتى تېخى يېزىلمىدى.

ۋەزىن ئايرىمىسى

بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەھزۇف

فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلۇن

- ۷ - - - ۷ - - - ۷ - - - ۷ -

چوڭ سەلىقە

1- مەنىڭ رازى دىلى زارىم فەراۋاندۇر، بېتىپ بولماس،

كى ئىشق ئەفسانەسىنى دەفتەر ئۇزرە شەرھ ئېتىپ بولماس.

مېنىڭ ناله - زارلىق كۆڭۈل سىرلىرىم ئاجايىپ كۆپ، ئەمما ئۇنى يازغىلى بولمايدۇ. چۈنكى ئىشق دېگەننى يېزىق بىلەن دەپتەرگە يېزىپ، چۈشەندۈرۈپ بولغىلى بولمايدۇ.

2- تىكەنسىز گۈل، سەدەفسىز دۇرر، مۇشەققەتسىز ھۇنەر يوقتۇر،

رىيازەت چەكمەگۈنچە يار ۋەسلىگە يەتىپ بولماس.

تىكەنسىز گۈل، سەدەپسىز گۆھەر، مۇشەققەتسىز ھۇنەر يوق؛ رىيازەت چەكمەي تۇرۇپ، يارنىڭ ۋىسالىغا يەتكىلى بولمايدۇ.

3- خەدەنگى تىيرى مژگانىڭ تەگمىپ سىينەمغە جاھ بولدى،

كۆڭۈل زەخمىن ئاچىپ بەدەردلەرگە كۆرسەتىپ بولماس.

كىرپىك ئوقۇڭ تېگىپ، مەيدەمگە ئورناپ قالدى. ۋاھالەنكى يۈرەكنىڭ جاراھىتىنى ئېچىپ، دەردىسىزلەرگە كۆرسەتكىلى بولمايدۇ.

4- ئۇشۇنداق مۇستەفانى ئۇشبۇ ئالەمدىن فەنا قىلدى،

خۇداغا بۇ سەبەبدىن، ئەي بەرادەر، بەھس ئېتىپ بولماس.

ئەي بۇرادەر، شۇنداق ئۇلۇغ پەيغەمبەرنىمۇ بۇ دۇنيادىن ئېلىپ كەتتىكى، بۇنىڭ ئۇچۇن، ئاللاھ بىلەن مۇنازىرىلەشكىلى بولمايدۇ.

5- ئۇزاق ئەرمىش ئوشۇل زىيبا سەنەمنىڭ قەسرى، ئەي مەشرەب،

ئەگەر مىڭ يىل جەدەل قىلساڭ، ئۇ مەنزىلگە يېتىپ بولماس.

- مەشرەب.

ئەي مەشرەب، ئۇ سەنەمنىڭ قەسرى ناھايىتى يىراقتىمىش. ئەگەر مىڭ يىل جېدەل قىلساڭمۇ، ئۇ مەنزىلگە يەتكىلى بولمايدۇ.

ۋەزىن ئايرىمىسى

بەھرى ھەزەجى مۇسەممەنى سالىم

مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن

- - - ۷ - - - ۷ - - - ۷ - - - ۷

بىرىنچى كىچىك سەلىقە

1ـ نە چارە، ئەي كۆڭۈل، ھەر گۈن يەتەر دەردۇ بەلا بىزگە،
جەفادىن ئۆزگە ھىچ ئىش يازمادى كىلكى قەزا بىزگە.
ئەي كۆڭۈل، ماڭا ھەر كۈنى دەردۇ بالا كېلىپ تۇرىدۇ، قارىغاندا، تەقدىر قەلىمى مەن ئۈچۈن، جاپادىن باشقا نەرسە يازماپتۇ، بۇنىڭغا نېمە چارە؟

2ـ نەسىب ئەتمىش فەلەك خۇنابەئى ھەسرەتنى غەم بىرلە،
كۆرەرمۇ بادەئى ئىشرەتنى ئول ھەرگىز رەۋا بىزگە.
پەلەك غەم بىلەن ھەسرەت زەردابىنى نېسىۋە قىلىپتۇ، ھالبۇكى ئۇ ئەمدى ماڭا ئىشرەت شارابىنى ھەرگىز راۋا كۆرمەيدۇ.

3ـ تەھى پەيمانەدىن ئاۋارە بولدۇڭ دەرسەن، ئەي ناسىھ،
فەنا دەيرىدە قىلغان بىنەۋالىقدۇر نەۋا بىزگە.
ئەي نەسىھەتچى، مېنى قەدەھىنىڭ ساقىنىدىسى ئۈچۈن ئاۋارە بولدۇڭ دەيسەن، بىراق پانىيلىق مەيخانىسىدىكى نامراتلىقنىڭ ئۆزى مەن ئۈچۈن بىر خىل ئوزۇقتۇر .

4ـ تەمەننادۇر خەرابات ئەھلى ئىچرە خاكسار ئولماق،
كەرەكمەس دەھر ئەلىنىڭ بەزمىدە ئىززۇ ئەئلا بىزگە.
زامان ئەھلى بەزمىسىدىكى ئەزىزلىك ۋە يۇقىرى مەرتىۋىنىڭ كېرىكى يوق، مەيخانە ئەھلى ئىچىدە توپا ـ تۇپراق بولۇپ كېتىش مېنىڭ ئارزۇيۇمدۇر .

5ـ سەنى بىزدەك قىلىپ، بىزنى سەنىڭدەك قىلسا ھەم تاڭ يوق،
خەتا ئەرمىش مەلامەت قىلما، ئەي زاھىد، تولا بىزگە.
ئەي زاھىت، كۈنلەرنىڭ بىر كۈنى ئاللاھ سېنى مەندەك قىلىپ، مېنى سېنىڭدەك قىلىپ قويسىمۇ ئەجەب ئەمەسكى، مېنى تولا ئەيىبلىسەڭ، خاتالىشىسەن، جۇمۇ!

6ـ بەسى ئەردى، ئاھ، ئول دارۇل بەقانىڭ راھەتى بىردەم،
نە قىسمەت ئەردى، بۇ دارۇل فەنادا يۇز جەفا بىزگە.
ماڭا ئۇ مەڭگۈلۈك ئالەمنىڭ بىردەملىك راھىتى يېتىپ ئاشاتتى، ئاھ، بۇ نېمە قىسمەت ئىكەن ـ تاڭ؟ بۇ پانىي دۇنيادا يۇز جاپاغا قالدىم.

7ـ نە ئەيش ئولغاي ئۆتۈپ گۈل فەسلى، ئەي مەھزۇن، بۇ باغ ئىچرە،
بولۇپدۇر ھەر نەفەس يۇز خارى مىھنەت مۇبتەلا بىزگە.
ـ مەھزۇن.
ئەي مەھزۇن، بۇ باغدا نېمە راھەت بولسۇنكى، گۈل پەسلى ئۆتۈپ كەتتى، ھەر نەپەسته يۇز مۇشەققەت تېكىنىگە مۇپتىلا بولۇۋاتىسەن .

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى ھەزەجى مۇسەممەنى سالىم
مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن
- - - v - - - v - - - v - - - v

ئىككىنچى كىچىك سەلىقە

1- دىلبەرا، مەن زارنىڭ كۆڭلىنى سەن شاد ئەيلەگىل،
يۈز تۈمەنمىڭ قايغۇدىن بىر يولى ئازاد ئەيلەگىل.
ئەي دىلبەر، مەن خار - زارنىڭ كۆڭلىنى سەن خۇشال قىلغىن، مېنى يۈز تۈمەنمىڭ قايغۇدىن بىر يولىلا ئازاد قىلغىن.

2- كۆپ رەقىب تەئنە ئەتىپ خۇنابە يۈتتۈردى ماڭا،
ئادىل ئولساڭ ئۇل ئەدۇۋنى قەتلى جەللاد ئەيلەگىل.
كۆپلىگەن رەقىبلەر تەنە قىلىپ، ئەيىبلەپ مېنى قان يۈتقۇزدى، ئادىل بولساڭ ئاشۇ دۇشمەنلىرىمنى جاللاتتەك بوغۇزلىۋەتكىن.

3- قەتلى ئولسا ئول ئەدۇۋلار سەيرى گۈلشەن ئەيلەلى.
تالى مەجنۇن قامەتىڭنى باغدا شەمشاد ئەيلەگىل.
دۇشمەنلەر ئۆلتۈرۈلگەندىن كېيىن، گۈلشەنلەرنى سەيلى قىلايلى، مەجنۇن تالدەك قامىتىڭنى باغدا شەمشاد دەرىخىدەك جىلۋىلەندۈرگىن.

4- گۈلنى كۆرسەم، بىخۇد ئولسام، ئىشق زاردىن داغى،
ھەم بەرىپ لەئلىڭ گۈلابىدىنكى ئىمداد ئەيلەگىل.
گۈلنى كۆرۈپلا، ئىشقىنىڭ كۈچىدىن يەنە ھۇشۇمدىن كېتىپ قالسام، ياقۇت لەۋىڭدىن گۈلاب ئىچۈرۈپ بولسىمۇ، مېنى قۇتقۇزغىن.

5- ئىكىمىزنى باغدا كۆرسە شۇم رەقىبلەر رەشك ئەتەر،
ئىلتىفات ئەيلەپ ماڭا، دۇشمەننى ناشاد ئەيلەگىل.
ئىككىمىزنى باغدا كۆرسە، شۇم رەقىبلەر ھەسەت قىلىدۇ؛ ماڭا ئىلتىپات قىلىپ، دۇشمەننى دەردكە قويغىن.

6- بادە بەرگىل، سىبغارۇر قويماي بىلالى قەتەئى،
ھەم بۇزۇلغان كۆڭلىنى مەي بىرلە ئاباد ئەيلەگىل.
- بىلال نازىم.
شاراب بەرگىن، بىلال ئۇنى بىر تامچىمۇ قالدۇرماي سۈمۈرۈۋېتىدۇ، ئۇنىڭ ۋەيرانە كۆڭلىنى مەي بىلەن ئاۋات قىلغىن.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەھزۇف
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلۇن
- ٧ - - - ٧ - - - ٧ - - - ٧ -

* * * * *

1- لەبىك ئەكسى گۈزۈم ياشىنى مەيتەك لالەگۇن ئەتدى،
زەنەخدانىك مۇرادۇم دەستىگاھىن سەرنىگۇن ئەتدى،
لېۋىڭنىڭ ئەكسى كۆز يېشىمنى مەيدەك قىزارتىۋەتتى، زىناقلىرىڭ ئارزۇ ئارمانىمنىڭ ئاساسىنى ئاستىن - ئۈستۇن قىلىۋەتتى.

2- ئۆزىن نىسبەت قىلۇردى زۇلفۇڭا زەنجىر ھەر سائەت،
بۇ سەۋدالار ئانى سەر ھەلقەئى ئەھلى جۇنۇن ئەتدى.
بىر چاغلاردا، كۆڭلۈم زەنجىرى دائىم ئۆزىنى چېچىڭغا سېلىشتۇراتتى، بۇ سەۋدالار ئۇنى مەجنۇنلارنىڭ كاتتىبىشىغا ئايلاندۇرۇپ قويدى.

3- ئانىڭتەككىم پەرىشانلىق زىياسىن ئارتۇرۇر شەمئىن،
باڭا جەۋرۇڭ زىياد ئولماق، ساڭا مەيلەم فۇزۇن ئەتدى.
شام كۆيۈپ يېيىلغانسېرى نۇرى كۇچەيگەندەك، ماڭا قىلىدىغان جەۋرىڭ كۆپەيگەنسېرى، ساڭا بولغان مەيلىم تېخىمۇ ئاشتى.

4- مىژەڭ خەنجەرلەرىن گۆڭلەم باسار باغرىنا ۋەھم ئەتمەز،
ئاڭا جادۇ گۆزۈڭ گۇياكى تەئلىمى فۇسۇن ئەتدى.
يۇرىكىم كىرپىكىڭ خەنجەرلىرىنى ۋەھىمە قىلماستىن باغرىغا باسىدۇ؛ ئۇنىڭغا جادۇ كۆزۈڭ بەلكى ئەپسۇن ئوقۇشنى ئۆگەتكەن بولسا كېرەك.

5- بەقايى سۇرەتى شىرىن ئىچۇن تەۋقىق مىئمارى،
بىنايى ئىشقى فەرھادۇڭ ئەساسىن بىستۇن ئەتدى.
تەقدىر بىناكارى شىرىن گۈزەللىكىنىڭ مەڭگۈلۈك مۇھەببەتكە نائىل بولۇشى ئۈچۇن، فەرھاد ئىشق بىناسىنىڭ ئاساسىنى بىستۇن (غايەت مۇستەھكەم) قىلغانىكەن.

6- ساڭا ئەكسۇڭ مۇقابىل دۇردىغىچۇن لافى ھۇسن ئەيلەر،
ئانى جام ئىچرە غەيرەت غەرقەئى گىردابى خۇن ئەتدى.
ئەكسىڭ ساڭا ئۇدۇلمۇ ئۇدۇل تۇرالمغانلىقى ئۈچۇنلا گۈزەللىكتىن لاپ ئۇرغانىدى، كۇندەشلىك ئۇنى جام ئىچىدە قان گىردابىغا غەرق قىلمۇەتتى.

7- فۇزۇلىيەن سەباتۇ سەبرۇ جەۋرۇ قەھر ئاز ئىستە،
كىم ئول بىچارەنى دەردۇ غەمۇڭ بىھەد زەبۇن ئەتدى.
- فۇزۇلىي.

فۇزۇلىدىن چىدام، سەۋر - تاقەت، جەۋر ۋە غەزەپنى ئاز ئىستىگىن، چۈنكى ئۇ بىچارىنى دەرد ۋە غېمىگە بەكمۇ ئاجىزلاشتۇرۋەتتى.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى ھەزەجى مۇسەممەنى سالىم
مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن
- - - ٧ - - - ٧ - - - ٧ - - - ٧

ئىككىنچى كىچىك سەلىقە چۈشۈرگىسى

دىلبەرا، مەن زارنىڭ كۆڭلىنى سەن شاد ئەيلەگىل،
يۈز تۈمەنمىڭ قايغۇدىن بىر يولى ئازاد ئەيلەگىل.

ئەي دىلبەر، مەن خار - زارنىڭ كۆڭلىنى سەن خۇشال قىلغىن؛ مېنى يۈز تۈمەنمىڭ قايغۇدىن بىر يولىلا ئازاد قىلغىن.

- بىلال نازىم.

تەئكىد

1- بارچىلەرغە شادلىق يەتتى، ماڭا كەلدى فىراق،
تەھ - بەتەھ كۆڭلۈمنى قان قىلدى مەنىڭ دەردى فىراق.

ھەممەيلەنگە شادلىق كەلسە، ماڭا پىراق كەلدى؛ جۇدالىق دەردى يۈرىكىمنى قاتمۇ قات قانغا توشتۇردى.

2- لەھزە - لەھزە ئۆرتەنىپ كۆڭلۈم مۇدام ئەيلەر فىغان،
نالە ئەيلەركىم جەرەسدەك يەتتى بۇ گەردى فىراق.

جۇدالىق ئازابى دادىغا يەتكەنلىكتىن، كۆڭلۈم دەمدۇ دەم ئۆرتىنىپ، ھەمىشە قوڭغۇراقتەك نالە - پىغان چېكىدۇ.

3- تالىئىمىنىڭ يوقلۇغى باشىمغا كەلتۈردى ئەلەم،
بۇ مەنىڭ شورىيىدە بەختىم يەتكۈرۈپ بەردى فىراق.

تەلىيىمىنىڭ يوقلۇقىدىن بېشىمغا دەرد - ئەلەم كەلدى؛ بۇ شورلۇق بەختىم ماڭا پىراق ئازابىنى تېپىپ بەدى.

4- بارچەغە سۇبھى تۇلۇئ قىلدى، ماڭا ھىجرانى شام،
شادلىقنى ئۆزگەگە، كۈلفەتنى كەلتۈردى فىراق.

ھەممىگە تاڭ ئاتسا، مەن ھېجران كېچىسىنىڭ قاراڭغۇلۇقىدا قالدىم؛ پىراق ماڭا كۈلپەت ئېلىپ كەلدى، باشقىلارغا بولسا، شادلىق.

5ـ بۇ غەربىنىڭ كۆڭلى ھەرگىز شادلىقنى خوشلاماس،
غۇربەت ئىچرە شادلىق بولغايمۇدۇر، دەردى فىراق.
غەربىي.

بۇ غەربىينىڭ كۆڭلى مۇتلەق خۇشال بولاي دېمەيدۇ، پىراق دەردى قاپلىغان غۇربەتچىلىكتە، خۇشاللىق بولاتتىمۇ- ھە؟

- غەربىي.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەملى مۇسەممەنى مەھزۇف
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلۇن
- ۷ - - ۷ - - - ۷ - - - ۷ -

داستان

بىرىنچى داستان

1ـ مەنى سورىساڭ پەرىلەرنىڭ خانىمەن،
جايىم شەھرى شەبىستاندىن كەلۈرمەن.
فەھم ئەيلەسەڭ جىن شەھرىنىڭ خانىمەن،
خەزانى يوق گۈلىستاندىن كەلۈرمەن.

مېنى سورىساڭ، پەرىلەرنىڭ خانىمەن، يۇرتۇم شەبىستاندىن شەھىردىن كېلىۋاتىمەن؛ بىلسەڭ، جىن شەھرىنىڭ خانىمەن، غازاڭ بولمىغان گۈلىستاندىن كېلىمەن.

2ـ ئۇزرانىڭ ھەمدەمى دەريادا جايى،
ئالەمنى كۆيدۈردى ۋامىقنىڭ ئاھى،
ئاتىمنى سورساڭ پەرىلەر شاھى،
ياقۇتلۇق، گەۋھەرلىك كاندىن كەلۈرمەن.

ئۇزرانىڭ ھەمدىمى دەريادا ئاقتى، ۋامىقنىڭ ئاھ - پەريادى ئالەمنى كۆيدۈردى؛ مېنى « پەرىلەر شاھى » دەيدۇ، ياقۇتلۇق، گۆھەرلىك كاندىن كېلىمەن.

3ـ ئەگەر ئاشكار ئەيلەسەم سىررى نىھانىم،
بەش يۈز يىللىق يول بولۇر مەنىڭ مەكانىم،
مەنىڭ ئاتىم پەرىدۇر، يوقتۇر مەكانىم،
بىلسەڭ شەھىرى شەبىستاندىن كەلۈرمەن.

مەخپىيەتلىكىمنى ئاشكارىلىسام، مېنىڭ ماكانىم بەش يۈز يىللىق ئۇزاقتا، ئىسمىم پەرى، تۇرالغۇم يوق، بىلسەڭ، شەبىستان شەھىردىن كېلىمەن.

4ـ شەھىرىمىزدە باردۇر ئالتۇن ـ كۈمۈشلەر،
سەنى ئاشىق، بىزنى مەئشۇق دەمىشلەر،
مەن پەرىمەن، مەندە مەكان نە ئىشلەر،
بىلسەڭ شەھرى شەبىستاندىن كەلۈرمەن.

شەھىرىمىزدىن ئالتۇن ـ كۈمۈشلەر چىقىدۇ، كىشىلەر سېنى « ئاشىق » ، مېنى بولسا، « مەشۇق » دەيدىكەن؛ مەن بىر پەرى تۇرسام، مېنىڭ تۇرالغۇ جايىم نېمە ئىش قىلسۇن؟ بىلسەڭ، مەن شەبىستان شەھىرىدىن كېلىمەن.

5ـ شاھرۇخ شاھنىڭ قىزىمەن، ئاتام بىر گۈلدۇر،
غەمىمدىن پەرىلەر شەيدا بۇلبۇلدۇر،
تا ئۆلگۈنچە قىلغان قەرارىم شۇلدۇر،
فەھم ئەيلەسەڭ شەبىستاندىن كەلۈرمەن.
ـ « ھۆرلىقا ۋە ھەمراھجان » داستانىدىن.

مەن شاھرۇخ شاھنىڭ قىزىمەن، ئىسمىم بىر گۈلدۇر، مېنىڭ غېمىمدىن پەرىلەر شەيدا بۇلبۇلدەك نالە ـ پىغان قىلىشىدۇ؛ تا ئۆلگىچە گېپىمدىن يانمايمەن؛ بىلسەڭ، شەبىستان شەھىرىدىن كېلىمەن.

ئىككىنچى داستان

1ـ ھەسەن ۋەزىر ئۆلدى دەپ، ساڭا سۆيەندىم،
بارغىل بالام، بىر ئاللاھقا تاپشۇردۇم.
بويۇڭ كۆرۈپ بىر نەچە يىل قۇۋاندىم،
بارغىل بالام، بىر ئاللاھقا تاپشۇردۇم.

ھەسەن ۋەزىر ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن، ساڭا تاياندىم، بارغىن بالام، بىر ئاللاھقا تاپشۇردۇم؛ چوڭ بولغىنىڭنى كۆرۈپ، بىر نەچچە يىل قۇۋاندىم، بارغىن بالام، بىر ئاللاھقا تاپشۇردۇم.

2ـ بىر يار ئۇچۇن كۆپتىن قانلار يۇتارسەن،
يات يەرلەرگە مەنى تاشلاپ كەتەرسەن،
غەۋۋاس بولۇپ ئىشق بەھرىغە چۆمەرسەن،
بارغىل بالام، بىر ئاللاھقا تاپشۇردۇم.

بىر يار ئۇچۇن كۆپتىن بۇيان قان يۇتىۋاتىسەن، مېنى تاشلاپ يات يەرلەرگە كېتىدىغان بولدۇڭ؛ غەۋۋاس بولۇپ ئىشق دېڭىزىغا چۆمىدىغان بولدۇڭ، بارغىن بالام، بىر ئاللاھقا تاپشۇردۇم.

3ـ كۆزۈمنىڭ گەۋھەرى دۇررۇم سەن ئەدىڭ،
فىرەۋسى بەھىشتتە ھۇرۇم سەن ئەدىڭ،
بەختىمنىڭ چىراغى نۇرۇم سەن ئەدىڭ،
بارغىل بالام، بىر ئاللاھقا تاپشۇردۇم.

سەن كۆزۈمنىڭ گۆھىرى، دۇردانەم ئىدىڭ؛ بەختىمنىڭ چىرىغى، نۇرۇم جەننەتتىكى ھۆرۈمۇ سەن

ئېدىك. بارغىن بالام، بىر ئاللاھقا تاپشۇردۇم.

4- كەتەر بولدۇك ئەمدى يىراق يەرلەرغە،
مۇرۇۋۋەت ئەيلەگىل ئاجىز قۇللەرغا،
سەلام ئايتغىل بىزنى سوراغانلارغا،
بارغىل بالام، بىر ئاللاھقا تاپشۇردۇم.
- « غەرىب ۋە سەنەم » داستانىدىن.

ئەمدى يىراق يەرلەرگە كېتىدىغان بولدۇك، ئاجىز قۇللارغا مەردانىلىق قىلغىن، بىزنى سورىغانلارغا سالام ئېيتقىن. خەير، بارغىن بالام، بىر ئاللاھقا تاپشۇردۇم.

ئۇچىنچى داستان

1- قايغۇ - ھەسرەت بىلەن ئۆمر
ئۆتكەن بارمۇ، بىلگەن بارمۇ؟
بۇ دۇنيادا مىھنەت تارتىپ،
ئۆتكەن بارمۇ، بىلگەن بارمۇ؟

ئۆمۈر دېگەن مۇشۇنداق قايغۇ - ھەسرەت بىلەن ئۆتكەن بارمۇ؟ بۇ دۇنيادا جاپا تارتىپ، مۇشۇنداقلا ئۆتكەن بارمۇ، بۇنى بىلگەن بارمۇ؟

2- ئۆمرۈم ئۆتتى ھەسرەت بىلەن،
ئىشق يولىدا مىھنەت بىلەن،
يارىم قالدى زۇلمەت بىلەن،
يارنى كۆرمەي ئۆتكەن بارمۇ؟

ئۆمرۈم ھەسرەت ئىچىدە ، ئىشق - مۇھەببەت يولىدا جاپا تارتىش بىلەن ئۆتتى؛ يارىم زۇلمەت ئىچىدە قالدى، يارنى كۆرمەيمۇ ئۆتكەن بارمۇ؟

3- جۇدالىقنىڭ دەردى يامان،
ھىجران ئوتى قىلدى سامان،
ئاشىقلارنى قىلدى ۋەيران،
مۇرادىغا يەتكەن بارمۇ؟

جۇدالىقنىڭ دەردى يامان ئىكەن، ھىجران ئوتى چىرايىمنى سامان قىلدى، ئۇ باشقا ئاشىقلارنىمۇ ۋەيران قىلدى، بۇ كويدا زادى مۇرادىغا يەتكەن بارمۇ؟

4- بۇ دۇنياغا كۆڭۈل بەرمە،
ھەجر ئوتىغا ئۆزۈڭ ئۇرما،
بىۋەفانىڭ يولىن يۈرمە،
ئۆز ياربغا يەتكەن بارمۇ؟
- « شاھزادە نىزامىددىن ئاخۇن - مەلىكە رەئناخان » داستانىدىن.

بۇ دۇنياغا كۆڭۈل بەرمە، جۇدالىق ئوتىغا ئۆزۈڭنى ئۇرما؛ بىۋاپالىق يولىغا ماڭما، ئىشق-مۇھەببەتتە ئۆز يارىنىڭ ۋىسالىغا يەتكەن بارمۇ؟

تۆرتىنچى داستان

1- ئەي پەرىزادى زەمانىم، خاتىرىمنى شاد قىل،
بۇ بۇزۇق كۆڭلۈمنى سەن لۇتفۇڭ بىلە ئاباد قىل،

ئەي زامانىمنىڭ پەرىزاتى، دىلىمنى شاد قىل؛ ۋەيران بولغان كۆڭلۈمنى مەرھەمىتىڭ بىلەن ئاۋات قىل.

2- دىلبەرىم مەكتەبدەيۇ مەن يول ئارادا مۇنتەزىر،
ئەي مۇئەللىم، بىر زەمان ئول سەرۋنى ئازاد قىل.

دىلبىرىم مەكتەپتە، مەن ئۇنىڭ يولىدا ئىنتىزار، ئەي مۇئەللىم، ئۇ سەرۋى بويلۇق گۈزىلىمنى بىردەم ئارام ئېلىشقا قويىۋەتكىن.

3- گەر مۇسۇلمانزادە بولساڭ، ئەي ماھى نا مىھربان،
شۇم رەقىبى بەد دىيانەت جانىغە بېيداد قىل.

ئەي باغرى تاش دىلبىرىم، ئەگەر مۇسۇلمان بالىسى بولساڭ، بۇ زۇلۇمنى دىيانەتسىز شۇم رەقىبنىڭ جېنىغا سال.

4- پادىشاھى ھۇسن بولدۇڭ، ئەي ماھى شىرىن زەبان،
ئەمدى سەن لۇتفۇ كەرەم بىرلە مەنى فەرھاد قىل.

ئەي شېرىن سۆزلۈكۈم، سەن گۈزەللىك پادىشاھى بولدۇڭ، ئەمدى مەرھەمىتىڭ بىلەن مېنى فەرھاد قىلغىن.

5- ئەيلەدىڭ جەۋرۇ جەفا بېيھەد قەلەندەر جانىغا،
ئەمدى سەن رەسمىي مۇھەببەتنى ماڭا ئىرشاد قىل.
- قەلەندەر.

قەلەندەرنىڭ جېنىغا ھېسابسىز جاپا - مۇشەققەتلەرنى سالدىڭ، ئەمدى مېنى ھەقىقىي مۇھەببىتىڭ تەرەپكە يېتەكلە.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەقسۇر
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلان
~ - - ۷ - - ۷ - - ۷ - - ۷ -

مەشرەب

بىرىنچى مەشرەب

1 ـ كەلمەدى يار، كەلمەدى، نە بولدى ئول يار كەلمەدى،
ئاتىنىڭ ئاياغى سۈندى، بولدى بەھانە، كەلمەدى.
يارغا نېمە بولدىكىن كەلمىدى، ئېتىنىڭ پۇتى سۈنۈپ كەتكىنى باھانە بولدى بولغاي، كەلمىدى.

2 ـ ئاتىنىڭ ئاياغى سۈنسا، ئات ئالسىپ مىنمەسمەدى،
يار كۆڭلى ياردا بولسا، بىر كەلسىپ كۆرمەسمەدى.
ئېتىنىڭ پۇتى سۈنۈپ كەتكەن بولسا، باشقا ئات ئېلىپ مىنسە بولمىدىمۇ؟ يارنىڭ ئۆز ياربغا كۆڭلى بولسا، بىر كېلىپ كۆرمەسمىدى؟

3 ـ يارنى كەلىپتۇر دەسە ، يۈگرەپ چىقاي باشىم بىلەن،
يار يۈرگەن كوچالارغا سۇ سەپەي ياشىم بىلەن.
يارنى « كەپتۇ » دېسە، بېشىم بىلەن يۈگۈرۈپ چىقاي، يار ماڭغان كوچىلارغا كۆز يېشىم بىلەن سۇ سېپەي.

*　　*　　*　　*　　*

4 ـ لەبىڭنى لالەدىن دەرلەر، تىشىڭنى ئۇنچەدىن دەرلەر،
قولۇڭنى گەر سالسىپ كەلسەڭ، بۇ كىمنىڭ دىلبەرى دەرلەر.
كىشىلەر سېنىڭ لېۋىڭنى « لالە گۈلى »، چىشىڭنى بولسا، « ئۇنچە » دەيدۇ، قول سېلىپ مېڭىپ كېلىدىغان بولساڭ، « پاھ، بۇ كىمنىڭ دىلبىرى؟ » دەيدۇ.

5 ـ ئەجەبمۇ كەلمەدىڭ ياربم، يولۇڭغا بارغۇدەك بولدۇم،
قولۇمغا قوش پىچاق ئالسىپ، يۈرەكنى يارغۇدەك بولدۇم.
ـ خەلق قوشاقلىرىدىن.
ياربم، ئەجەبمۇ بىر كەلمىدىڭ، تەقەززا بولغىنىمدىن كېلىدىغان يولۇڭغا بارغىدەك بولدۇم؛ ھەتتا قولۇمغا قوش پىچاق ئېلىپ، يۈرىكىمنى يېرىۋەتكىدەك بولدۇم.

*　　*　　*　　*　　*

6 ـ يارنىڭ يۈلەكى ياردىن، يارى بولماسا قايدىن،
خەقچە دەك بويى زىلۋا، شىرىن سۆزلەرى ئاندىن.
يار دېگەننى يار يۈلەيدۇ، ئىنساننىڭ يارى بولمىسا قانداق بولىدۇ؟ بىزنىڭ يارنىڭ بويى تالدەك زىلۋا، گەپ ـ سۆزلىرى ھەممىدىن شېرىن.

7 ـ ياربمنىڭ بويى زىلۋا، زىلۋا بويىدا گۈل بار،

شىرىن سۆزلەرى تاتلىق، ئايدەك يۈزىدە خال بار.
يارىمىنىڭ بويى زىلۇا، زىلۇا بويىدا گۈل مىسال بىر گۈزەللىك بار؛ چۈچۈك سۆزلىرى تاتلىق، ئايدەك يۈزىدە خال بار.

8 ـ ئايغا ئوخشاتاي ياريم،گۈنگە ئوخشاتاي ياريم،
بويلۇرۇڭ سەنىڭ زىلۇا، كىمگە ئوخشاتاي ياريم.
ـ خەلق قوشاقلىرىدىن.

ياريم، سېنى ئايغا ئوخشاتسام بولۇرمۇ، كۈنگە ئوخشاتسام بولۇرمۇ؟ سېنىڭ زىلۇا بويلىرىڭنى زادى كىمگە ئوخشاتسام بولۇر؟

ئىككىنچى مەشرەب

1 ـ قارا ـ قارا قاشلارىڭغا قاتساڭچۇ مەنى،
قارا قاشىڭ بازاردا ساتساڭچۇ مەنى.
قاپقارا قاشلىرىڭغا مېنى قوشۇەتسەڭچۇ، مېنى قارا قاشلار بازىرىغا ئاپىرىپ سېتىۇەتسەڭچۇ.

2 ـ قارا قاشىڭ بازاردا ئالماسا ئەگەر،
كىرپىكىڭنى ئوقيا قىلىپ ئاتساڭچۇ مەنى.
ـ خەلق قوشاقلىرىدىن.

ئەگەر قارا قاشلار بازىردا بىر كىم مېنى ئالمىسا، كىرپىكىڭنى ئوقيا قىلىپ ئېتىۇەتسەڭچۇ.

* * * * *

1 ـ قايسى بىر ئازارىن ئايتاي جانىمە ئەغيارىڭ،
قايسى بىر ئاغرىتقانىڭ كۆڭلۇمنى دەي دىلدارىڭ.
ياتلارىڭ جېنىمغا سالغان ئازابلىرىدىن قايسى بىرىنى ئېيتاي؟ دىلدارىمدىن كۆرگەن كۆڭۈل رەنجىشلىرىمدىن قايسى بىرىنى دەي؟

2 ـ قايسى بىر بىرەھلىغىنى تالىئى گۈمراھىڭ،
قايسى بىر كەجرەۋلىغىنى چەرخى كەجرەفتارىڭ.
ئازغۇن قىسمەتىڭ قايسى بىر يولسىزلىقلىرىنى ئېيتاي، كاج پەلەكنىڭ قايسى بىر تەتۇرلۇكلىرىنى دەپ تۈگىتەي؟

3 ـ قايسى ھەسرەت بىرلە ئەرمانىن ۋەفاسىز ۋەسلىڭ،
قايسى مېھنەت بىرلە رەنجىن فۇرقەتى خۇنخارىڭ.
ۋاپا قىلمىغان ۋىسالىڭ قايسى بىر ھەسرەت ۋە ئارمانلىرىنى دەي، قانخور پىراقىڭ قايسى بىر جاپا ـ مۇشەققەتلىرىنى سۆزلەپ تۈگىتەي؟

4ـ غۇربەت ئىچرە، ئەي كۆڭۈل، ئەلدىن ۋەفا ئىستەرنى قوي،
چۈن ۋەفاسىن كۆرمەدىڭ ھەرگىز دىيارۇ يارنىڭ.

ئەي كۆڭۈل، بۇ غۇربەتچىلىكتە ئەلدىن ۋاپا ئىزدەشنى قوي، چۈنكى سەن يا ياردىن ۋەيا دىياردىن مۇتلەق ۋاپا كۆرمىدىڭ ئەمەسمۇ؟

5ـ بابۇر، ئول گۈل جەۋر ئەتەر، ئەغياردىن نە ياخشىلىق،
گۈلنىڭ ئازارى بۇ بولسا، ۋاھ، نە بولغاي خارنىڭ.
ـ بابۇر.

ئەي بابۇر، ئۇ گۈل جاپا سالغان يەردە، ياتلاردىن نېمە ياخشىلىق كەلسۇن؟ گۈلنىڭ ئازارى بۇ بولسا، تىكەنىنىڭ قانداق بولۇپ كېتەر ـ ھە؟

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەقسۇر
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلان
ـ ـ ـ ٧ ـ ـ ـ ٧ ـ ـ ـ ٧ ـ ~

مۇشاۋەرەك مۇقامىنىڭ تېكىست ئالاھىدىلىكلىرى

مۇشاۋەرەك مۇقامى تېكىستى ئۇستىدىمۇ، «ئومۇمىيەتلىك ئالاھىدىلىكلەر» ۋە «خاس ئالاھىدىلىكلەر» دېگەن ماۋزۇ ئاستىدا قىسقىچە مۇلاھىزە يۈرگۈزۈپ ئۆتىمىز:

ئومۇمىيەتلىك ئالاھىدىلىكلەر

مۇشاۋەرەك مۇقامى تېكىستلىرىنى ئون ئىككى مۇقام ئىچىدىكى باشقا مۇقاملارنىڭ تېكىستلىرى بىلەن سېلىشتۇرغاندا، ئومۇمىيەت جەھەتتىن تۆۋەندىكىدەك مۇھىم ئالاھىدىلىكلەرگە ئىگە ئىكەنلىكى كۆرۈلىدۇ:

بىرىنچى. مۇشاۋەرەك مۇقامى تېكىستلىرى « چولۇق نەغمە » قىسمى 162 مىسرا، «داستان» قىسمى تۆرت داستان 62 مىسرا ۋە « مەشرەب » قىسمى ئىككى مەشرەب 30 مىسرا بولۇپ، جەمئىي 254 مىسرا شېئىردىن تەركىب تاپقان بولۇپ، ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامىنىڭ ئىچىدە، تېكىست ھەجمى جەھەتتە 9- ئورۇندا تۇرىدۇ.

ئىككىنچى. مۇشاۋەرەك مۇقامى تېكىستلىرى ئۇچۇن، نەۋائىي (ئۇچ غەزەل)، لۇتفىي (بىر غەزەل)، مەشرەب (بىر غەزەل)، فۇزۇلىي (بىر غەزەل)، بىلال نازىم (بىر غەزەل)، رەشىدىي (بىر غەزەل)، بابۇر (بىر غەزەل)، مەھزۇن (بىر غەزەل)، قەلەندەر (بىر غەزەل)، ھۇۋەيدا (بىر غەزەل) ۋە غەربىي (بىر غەزەل) بولۇپ، جەمئىي 11 شائىرنىڭ 13 پارچە غەزىلى بېرىلگەن. مەزكۇر 13 غەزەلنىڭ 3 دانىسىنى ئەلىشىر نەۋائىينىڭ غەزەللىرى تەشكىل قىلغان. قالغان 10 كلاسسىك شائىرنىڭ بىر پارچىدىن غەزىلى ئورۇن ئالغان بولۇپ، بۇ ھالدا، ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامىنىڭ ئون بىرىنچىسى بولغان مۇشاۋەرەك مۇقامى تېكىستلىرىدە، كلاسسىك غەزەللەرنىڭ خېلى سالماقنى ئىگىلەپ كەلگەنلىكى كۆرۈلىدۇ.

ئۇچىنچى. مۇشاۋەرەك مۇقامىنىڭ « داستان » قىسمىدا جەمئىي تۆرت داستان ئورۇن ئالغان، ئۇلارنىڭ ئىچىدە، بىرىنچى داستاننىڭ تېكىستى خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىغا خاس بولغان مەشھۇر "ھۆرىلىقا ۋە ھەمراھجان" داستانىنىڭ "مەنى سورىساڭ پەرىلەرنىڭ خانىمەن، جايىم شەھرى شەبىستاندىن كەلۈرمەن" بېيىتى بىلەن باشلىنىدىغان تۆرت كۇپلىت جەمئىي ئون ئالتە مىسرالىق بىر پارچىسىدىن تەشكىل تاپقان؛ ئىككىنچى داستاننىڭ تېكىستى داڭقلىق "غەرىب ۋە سەنەم" داستانىنىڭ "ھەسەن ۋەزىر ئۆلدى دەپ ساڭا سۆيەندىم، بارغىل بالام بىر اللەغا تاپشۇردۇم" بېيىتى بىلەن باشلىنىدىغان تۆرت كۇپلىت جەمئىي ئون ئالتە مىسرالىق بىر پارچىسىدىن تەركىب تاپقان؛ ئۇچىنچى داستاننىڭ تېكىستى ئۇيغۇر خەلقى ئىچىدە كەڭ تارقالغان خەلق داستانى "شاھزادە نىزامىددىن ۋە مەلىكە رەئناخان" نىڭ "قايغۇ- ھەسرەت بىلەن ئۆمۈر ئۆتكەن بارمۇ، بىلگەن بارمۇ" بېيىتى بىلەن باشلىنىدىغان تۆرت كۇپلىت جەمئىي ئون ئالتە مىسرالىق بىر پارچىسىدىن تەشكىل تاپقان؛ تۆرتىنچى داستاننىڭ تېكىستى بولسا، ئاتاقلىق شائىر قەلەندەرنىڭ "ئەي پەرىزادى زەمانىم خاتىرىمنى شاد قىل، بۇ بۇزۇق كۆڭلۈمنى سەن لۇتفۇڭ بىلە ئاباد قىل" بېيىتى بىلەن باشلىنىدىغان بەش بېيىتلىك گۈزەل بىر غەزىلدىن تەركىب تاپقان. دېمەك، مەزكۇر مۇشاۋەرەك مۇقامىنىڭ داستان قىسمىدىكى تېكىستنىڭ تۆرتتىن ئۈچ بۆلىكىنى خەلق داستانلىرى ئىگىلىگەندۇر.

تۆرتىنچى. مۇشاۋەرەك مۇقامىنىڭ « مەشرەب » قىسمىدىمۇ كۆپچىلىك مۇقاملارنىڭكىگە ئوخشاش ئىككى مەشرەب تەرەننۇم قىلىنىپ كەلگەن. بىرىنچى مەشرەبنىڭ تېكىستى "كەلمەدى يار كەلمەدى نە بولدى ئول يار كەلمەدى، ئاتىنىڭ ئايىغى سۇندى بولدى بەھانە كەلمەدى" بەيىتى بىلەن باشلىنىدىغان ئۇچ بەيىت جەمئىي ئالتە مىسرالىق ئىككى پارچە خەلق قوشىقى بىلەن، يەنە ئۇيغۇر خەلق قوشاقلىرىنىڭ "لەبىگنى لالەدىن دەرلەر تىشىگنى ئۇنچەدىن دەرلەر، قولۇڭنى گەر سالىپ كەلسەڭ، بۇ كىمنىڭ دىلبەرى دەرلەر" بەيىتى بىلەن باشلىنىدىغان بەش بەيىت جەمئىي ئون مىسرالىق بىر پارچىسىدىن تەركىب تاپقان. ئىككىنچى مەشرەبنىڭ تېكىستى بولسا، "قارا-قارا قاشلارىڭغا قاتساڭچۇ مەنى، قاراقاشنىڭ بازاردا ساتساڭچۇ مەنى" بەيىتى بىلەن باشلىنىدىغان ئىككى بەيىت جەمئىي تۆرت مىسرالىق بىر پارچە خەلق قوشىقى بىلەن، شائىر بابۇرنىڭ "قايسى بىر ئازاردىن ئايتاي جانىمە ئەغيارنىڭ، قايسى بىر ئاغرىتقانىڭ كۆڭلۈمنى دەي دىلدارنىڭ" بەيىتى بىلەن باشلىنىدىغان بەش بەيىتلىك تولىمۇ لەۋەن بىر پارچە غەزىلىدىن تەركىب تاپقاندۇر.

بەشىنچى. مۇشاۋەرەك مۇقامىنىڭ "جۇلا" بۆلىكىنىڭ تېكىستىمۇ "باردى دەيدۇر يانىدى دەيدۇر مەنىڭ يارىمنى، ئەگىز دابان ئاشتى دەيدۇر مەنىڭ تالىمنى" بەيىتى بىلەن باشلىنىدىغان ئۇچ بەيىت جەمئىي ئالتە مىسرالىق بىر خەلق قوشىقىدىن تەركىب تاپقان. دېمەك، مەزكۇر مۇقامنىڭ تېكىستىدە، ئۇيغۇر خەلق قوشاقلىرىدىن جەمئىي بەش پارچە تەرەننۇم قىلىنىپ كەلگەنلىكى كۆرۈلىدۇ.

خاس ئالاھىدىلىكلار

ئون بىرىنچى مۇقام مۇشاۋەرەك مۇقامى تېكىستلىرىمۇ باشقا مۇقام تېكىستلىرىگە ئوخشاشلا ئوتتۇرا قەدىم زامان ئاتاقلىق شائىرلىرىمىز يازغان كلاسسىك يازما شېئىرلار بىلەن ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىغا مەنسۇپ بولغان قوشاقلار ۋە خەلق داستانلىرىدىن تەركىب تاپقان. خاس ئالاھىدىلىكلەر دېگىنىمىزدە، ھەر قايسى كلاسسىكلار شېئىرلىرىنىڭ ئۆزگىچە خۇسۇسىيەتلىرى ۋە خەلق قوشاقلىرى ۋە داستانلىرىدا گەۋدىلىنىپ تۇرىدىغان خاسلىقلارنى كۆزدە تۇتىمىز. ئەمدى، بۇ پاراگرافتا، كلاسسىكلىرىمىزدىن فۇزۇلىي، رەشىدىي ۋە غەربىيلەرنىڭ غەزەللىرى ئۈستىدە نۇقتىلىق توختىلىمىز.

بىرىنچى. شائىر فۇزۇلىينىڭ مەزكۇر مۇشاۋەرەك مۇقامى تېكىستلىكىنىڭ «كىچىك سەلىقە» بۆلىكىدە تەرەننۇم قىلىنىپ كەلگەن « لەبىڭ ئەكسى گۈزۈم ياشىنى مەيتەك لالەگۈن ئەتىدى » مىسراسى بىلەن باشلىنىدىغان يەتتە بەيىتلىك غەزىلىدە، ئاشىق يىگىت «مەن»نى كۆيدۈرگەن مەشۇقەنىڭ ۋۇجۇدىدىكى گۈزەللىك كۆزنىكى ھېسابلىنىدىغان يۈز، كۆز، لەۋ، چاچ قاتارلىق ئۇزۇۋۇ-ئەزالارنىڭ ئاشۇ كۆيۈش دەقىقىسىدىكى ئاشىقنىڭ سەزگۈسىدە قانداق تەسىرات بىلەن مەھبۇب بولغانلىقى يېتىك پاساھەتلىك كەلىمىلەر بىلەن تولىمۇ گۈزەل ئىپادىلەنگەن. ئاندىن، بۇ غەزەلدە قوللىنىلغان «گۈز، گۆگۈل، دۇرماق، باغا، گۈڭلەم، مۇرادۇم، جەۋرۇك، مەيلەم، فەرھادۇك، ئەكسۇك، غەمۇك» قاتارلىق سۆز-كەلىمىلەر، شۇنداقلا «زۇلفۇڭا» سۆزىدىكى «-ڭا» يۇنىلىش كېلىش قوشۇمچىسى، «فۇزۇلىيەن» كەلىمىسىدىكى «-دەن» چىقىش كېلىش قوشۇمچىسى قاتارلىقلارمۇ شائىر فۇزۇلىي تىلىدىكى خاس ئالاھىدىلىكلەردىن سانىلىدۇ، ئەلۋەتتە.

بۇ غەزەلنىڭ ترانسكرىپسىيىلىك تولۇق تېكىستى مۇنداق:

1 ـ لەبىك ئەكسى گۈزۈم ياشىنى مەيتەك لالەگۈن ئەتدى،
زەنەخدانىك مۇرادۇم دەستىگاھىن سەرنىگۈن ئەتدى،

لېۋىڭنىڭ ئەكسى كۆز يېشىمنى مەيدەك قىزارتىۋەتتى، زىناقلىرىڭ ئارزۇ ئارمانىمنىڭ ئاساسىنى ئاستىن ـ ئۈستۈن قىلىۋەتتى.

شەرھ: سېنىڭ ۋۇجۇدۇڭ ئۇنى كۆرگەن ئىنساندا شۇ قەدەر كۈچلۈك ئىنكاس قوزغايدىكەنكى، ياقۇتتەك قىزىل لېۋىڭنىڭ شولىسى كۆز يېشىمنى ئۈزىدەكلا قىپقىزىل قىلىۋەتتى؛ يۈزۈڭدىكى زىننەتلىك بولسا، مېنىڭ ئەسلىدىكى ئارزۇ ـ ئارمانلىرىمنى ئۇل ـ ئاساسىدىن قومۇرۇپ، ئاغدۇرۇپ تاشلىدى.

2 ـ ئۆزىن نىسبەت قىلۇردى زۇلفۇڭا زەنجىر ھەر سائەت،
بۇ سەۋدالار ئانى سەر ھەلقەئى ئەھلى جۇنۇن ئەتدى.

بىر چاغلاردا، كۆڭلۈم زەنجىرى دائىم ئۆزىنى چېچىڭغا سېلىشتۇراتتى، بۇ سەۋدالار ئۇنى مەجنۇنلارنىڭ كاتتىبېشىغا ئايلاندۇرۇپ قويدى.

3 ـ ئانىڭتەككىم پەريشانلىق زىياسىن ئارتۇرۇر شەمئىن،
باڭا جەۋرۇڭ زىياد ئولماق، ساڭا مەيلەم فۇزۇن ئەتدى.

شام كۆيۈپ يېيىلغانسېرى نۇرى كۈچەيگەندەك، ماڭا قىلىدىغان جەۋرىڭ كۆپەيگەنسېرى، ساڭا بولغان مەيلىم تېخىمۇ ئاشتى.

شەرھ: بۇ دۇنيادا قانداق ئىش سادىر بولمايدۇ دەيسەن. ئەسلىدە، ماڭا ئۇنچىۋالا جەۋر ـ زۇلۇم قىلمىساڭ بولاتتى. ئەمما قىلدىڭ، قىلغاندىمۇ چېكىدىن ئاشۇرۇپ قىلدىڭ. «ئىش چېكىگە يەتسە، ئۆزىنىڭ ئەكسىگە قايتىدۇ» دېگەندەك، ئەسلىدە، سېنىڭ سالغان جەبرىڭ، قىلغان زۇلمۇڭ مېنىڭ ساڭا بولغان ئۆچمەنلىكىمنى ئاشۇرسا بولاتتى، ئەمما شۇ ئاندىكى ئەمەلىيەت شۇكى، شام كۆيۈپ ـ كۆيۈپ يېيىلغانسېرى نۇرى كۈچەيگەندەك، سېنىڭ ماڭا قىلىدىغان جەبرىڭ، سالىدىغان جاپايىڭ كۆپەيگەنسېرى، ساڭا بولغان مەيلىم تېخىمۇ ئېشىپ بارماقتا.

4 ـ مىژەڭ خەنجەرلەرىن گۆڭلەم باسار باغرىنا ۋەھم ئەتمەز،
ئاڭا جادۇ گۈزۈڭ گوياكى تەئلىمى فۇسۇن ئەتدى.

يۈرىكىم كىرپىكىڭ خەنجەرلىرىنى ۋەھىمە قىلماستىن باغرىغا باسىدۇ؛ ئۇنىڭغا جادۇ كۆزۈڭ بەلكى ئەپسۇن ئوقۇشنى ئۆگەتكەن بولسا كېرەك.

شەرھ: يەنە دېسەم، جادۇ كۆزۈڭ يۈرىكىمگە ئەپسۇن ئوقۇشنى ئۆگىتىپ قويدىمىكىن ـ تاڭ، ھېچ بىلمىدىم، شۇ ئاندا، يۈرىكىم سېنىڭ كىرپىكىڭ خەنجەرلىرىنى ھېچ قورقماستىن باغرىغا باسىدىغان بولۇپ كەتتى، قارا.

5 ـ بەقايى سۈرەتى شىرىن ئىچۈن تەۋقىق مىئمارى،
بىنايى ئىشقى فەرھادۇڭ ئەساسىن بىستۈن ئەتدى.

تەقدىر بىناكارى شېرىن گۈزەللىكىنىڭ مەڭگۈلۈك بولۇشى ئۈچۈن، فەرھاد ئىشق بىناسىنىڭ ئاساسىنى بىستۈن (غايەت مۇستەھكەم) قىلغانىكەن.

شەرھ: ئېيتىشلارغا قارىغاندا، ئۆز زامانىسىدا، قىسمەت بىناكارى شېرىن گۈزەللىكىنىڭ

مەڭگۈلۈك مۇھەببەتكە نائىل بولۇشى ئۈچۈن، فەرھاد ئىشق بىناسىنىڭ ئاساسىنى بىستۇن قىلغانىكەنمىش. دېمەككى، مېنىڭ يۈرىكىمنىڭ سېنىڭ كىرپىڭ خەنجەرلىرىڭدىن قورقماس بولۇپ كېتىشىمۇ، مۇھەببىتىمنىڭ كۈچلۈك ۋە قورقۇمسىز ئىكەنلىكىنىڭ دەلىلىدۇر.

6 ـ ساڭا ئەكسۈك مۇقابىل دۇردىغىچۇن لافى ھۈسن ئەيلەر،
ئانى جام ئىچرە غەيرەت غەرقەئى گىردابى خۇن ئەتدى.

ئەكسىڭ ساڭا ئۇدۇلمۇ ئۇدۇل تۇرالمغانلىقى ئۈچۈنلا گۈزەللىكتىن لاپ ئۇرغانىدى، كۈندەشلىك ئۈنى جام ئىچىدە قان گىردابىغا غەرق قىلمۇەتتى.

شەرھ: ئۆتكەنلەردە، سۇدىكى شولاڭ ساڭا ئۇدۇلمۇ ئۇدۇل تۇرالمغانلىقى ئۈچۈنلا، ئۆزىنىڭ گۈزەللىكىدىن لاپ ئۇرغانىدى، كېيىنچە، كۈندەشلىك ئۈنى جام ئىچىدە قان گىردابىغا غەرق قىلمۇەتتى.

7 ـ فۇزۇلىيەن سەباتۇ سەبرۇ جەۋرۇ قەھر ئاز ئىستە،
كىم ئول بىچارەنى دەردۇ غەمۇڭ بىمەدد زەبۇن ئەتدى.

فۇزۇلىدىن چىدام، سەۋر ـ تاقەت، جەۋر ۋە غەزەپنى ئاز ئىستىگىن، چۈنكى ئۇ بىچارىنى دەرد ۋە غېمىڭ بەكمۇ ئاجىزلاشتۇرىۋەتتى.

شەرھ: ئى، ئومىقىم! مەن فۇزۇلىدىن مەيلى «چىدام، سەۋر ـ تاقەت» دېگەنلەرنى بولسۇن ۋە مەيلى «جەۋر ۋە غەزەپ» ئاتىلىدىغانلارنى بولسۇن ئاز تەلەپ قىلغىن، چۈنكى مەن بىچارىنى سېنىڭ دەردىڭ بىلەن غېمىڭ بەكمۇ ئاجىزلاشتۇرىۋەتتى ـ دە.

ئىككىنچى. شائىر رەشىدىينىڭ مەزكۇر مۇشاۋىرەك مۇقامى تېكىستلىكىنىڭ «سەنەم» بۆلىكىدە ئىپتىخار بىلەن ئوقۇلۇپ كەلگەن « لۇتف ئەتەي دەپ ۋەئدە ئول دىلدار قىلمايدۇر ھەنۇز » مىسرالىسى بىلەن باشلىنىدىغان بەش بەيىتلىك غەزىلدە، ئوتلۇق يىگىت «مەن»نىڭ دىلىنى مەھلىيا قىلغۇچى بىر گۈزەلگە ئاشىق بولۇپ قالغانلىقى، بىراق ئۇ مەشۇقەنىڭ مەزكۇر ئاشىق يىگىتنىڭ كۈچلۈك مۇھەببىتىنى تېخىچە تولۇق ھېس قىلىپ كېتەلمەيۋاتقانلىقىنى ۋە شۇ سەۋەبدىن «مەن»نىڭ بەكمۇ ئازابلىنىپ كېتىۋاتقانلىقى قاتارلىق كۆڭۈل ئىچىدە ئايرىنتىلىرى لەۋەن سۆز ـ كەلىمىلەر بىلەن تولىمۇ پاساھەتلىك تەسۋىرلەنگەن. «تېخىچە، تا ھازىرغىچە، ھالا» ئۇقۇمىنى بىلدۈرىدىغان «ھەنۇز» كەلىمىسى تۇراقلىق قاپىيە قىلىنغان بۇ غەزەل ئوخشىتىش، مۇبالىغە قاتارلىق ئىستىلىستىكىلىق ۋاستىلەردىن بەكمۇ جايىدا قوللىنىلغانلىقى، تىلىنىڭ يەڭگىل، راۋان ۋە ئېغىزغا كىرىشىملىك ئەۋرىشىم بولۇشى بىلەنمۇ، شائىر رەشىدىينىڭ شېئىرىيەت بابىدىكى ئىستىدادىغا مىسال ـ ئۈرنەك بولالايدىغان بىر ئەسەر ھېسابلىنىدۇ.

بۇ غەزەلنىڭ ترانسكرىپسىيىلىك تېكىستى مۇنۇلار:

1 ـ لۇتف ئەتەي دەپ ۋەئدە ئول دىلدار قىلمايدۇر ھەنۇز،
غۇنچەدەك قان باغلاغان كۆڭلۇم ئاچىلمايدۇر ھەنۇز.

يېشىمى: يا ئۇ دىلدار مۇشۇ چاغقىچە « مەرھەمەت قىلاي » دەپ ۋەدە قىلمايدۇ، يا غۇنچىدەك قان ئۈيۈپ قالغان كۆڭلۇم تېخىچە ئېچىلمايدۇ.

شەرھ: مەن كۆڭلۇمنى شۇنچە ئوچۇق ئىزھار قىلغان ۋە كۈچلۈك مۇھەببىتىنى دادىغا يەتكۈزۈپ ئىپادىلىگەن بولساممۇ، يا ئۇ دىلنى مەھلىيا قىلغۇچى گۈزىلىم مۇشۇ چاغقىچە « بوپتۇ، مەرھەمەت

قىلاي » دەپ ۋەدە قىلمىدى، يا غۇنچىدەك قان ئۈيۈپ قالغان بۇ يۈرىكىم شادلانمىدى.

2ـ فاش بولدى ئەلگە ئەھۋالىم، نە تەدبىر ئەيلەيىن،
خەلق بىلدى ھالەتىمنى، يار بىلمەيدۇر ھەنۇز.

ئەھۋالىم ئەلگە ئاشكارىلىنىپ بولدى، خەلق ئاشىق ھالىتىمنى بىلدى، ئەمما يارىم تېخىچە بىلمەيدۇ، قانداق قىلسام بولار؟

شەرھ: مېنىڭ ئۇ گۈزەلگە كۆيۈپ قالغانلىقىمنى خەلقىئالەم بىلىپ بولغىلى نەۋاخ. بىراق، ئۇ سۆيۈملۈكۈم كۆڭلۈمنى تېخىچە چۈشىنىپ بولالمايۋاتىدۇ، ئەستا، قانداق قىلسام بولۇر ئەمدى؟

3ـ ساقىيا، ئىشرەت مەيىدىن جۇرئەتى لۇتف ئەيلەگىل،
خەستە كۆڭلۈمغە خۇماردىن ئايىلمايدۇر ھەنۇز .

ئەي ساقىي، خەستە كۆڭلۈم ئۈنىڭ خۇماردىن تېخىچە ئۆزىگە كېلەلمەيۋاتىدۇ، مەرھەمەت قىلىپ ئىشرەت شارابىدىن بىر يۇتۇملا بەرگىن.

شەرھ: ئى، ئولتۇرۇش ئەھلىنى شاراپ بىلەن سۇغارغۇچى! ئۇ سەنەمنىڭ ئىشق ـ مۇھەببىتى دەردىدىن بىمار بولۇپ قالغان بۇ كۆڭلۈم ئۇ يارنى سېغىنىش خۇماردىن تېخىچە ئۆزىگە كېلەلمەيۋاتىدۇ، مەرھەمەت قىلىپ، قولۇڭدىكى ئىشرەت ـ ياشاش شارابىدىن بىر يۇتۇملا بەرگىن.

4ـ تۇبايۇ شەمشاد قەددىن باغ ئارا كۆرمەك نە سۇد،
سەرۇى يەڭلىغ قەددى دىلجويى تاپىلمايدۇر ھەنۇز.

ئۇ كۆڭۈلنى مەھلىيا قىلغۇچى سەرۇى قامەتلىك يارنى تېخىچە تاپالمايۋاتسام، باغدىكى تۇبا بىلەن شەمشاد دەرىخىنىڭ قامىتىنى كۆرگىنىمنىڭ نېمە پايدىسى؟

شەرھ: تۇبا ۋە شەمشاد دەرەخلىرى دېگەن ناھايىتىمۇ گۈزەل گىياھلار ئىكەنلىكى ئەمەلىيەتقۇ. بىراق، مېنىڭ ئۇ گۈزىلىم خۇددى سەرۇى دەرىخىدەك خۇشپېچىم ئىدى. ھالبۇكى، ئۇ كۆڭۈلنى مەھلىيا قىلغۇچى سەرۇى قامەتلىك يارنى تېخىچە تاپالمايۋاتسام، باغدىكى تۇبا بىلەن شەمشاد دەرىخىنىڭ قامىتىنى تاماشا قىلغىنىمنىڭ نېمە پايدىسى؟

5ـ سەبر قىلغىل، ئەي رەشىدي، ئاي يۈزىنىڭ دەۋرىدە،
بەندەگە ئازادلىق خەتتى بىتىلمەيدۇر ھەنۇز .

ئەي رەشىدي، سەۋر قىلغىن، چۈنكى ئۈنىڭ ئاي يۈزىنىڭ سەھىپىسىگە « قۇلغا ئازادلىق » خېتى تېخى يېزىلمىدى.

شەرھ: ئۇنىمۇ دەيسەن، بۇنىمۇ دەيسەن، ئى، رەشىدي! يەنىلا سەبر قىلغىن ـ دە. چۈنكى، ئۇ گۈزىلىڭنىڭ ئايدەك يۈزى سەھىپىسىگە «قۇلغا ئازادلىق بېرىلىدۇ» دېگەن خەت تېخى يېزىلماپتۇ ئەمەسمۇ.

ئۇچىنچى. شائىر غەرىبىيىنىڭ مەزكۇر مۇشاۋەرەك مۇقامى تېكىستلىكىنىڭ «تەئكىد» بۆلىكىدە تەرەننۇم قىلىنىپ كەلگەن « بارچەلەرغە شادلىق يەتتى، ماڭا كەلدى فىراق » مىسرالىسى بىلەن باشلىنىدىغان بەش بېيىتلىك غەزىلىدە، ساپ مۇھەببەت ئۇچۇن ئۆزىنى پىدا قىلغان ئاشىق «مەن»نىڭ ۋىسالدىن نېسىۋىسىز قېلىپ، ھىراق ـ جۇدالىق دەردىدە پۇچىلىنىۋاتقانلىقى ۋە بۇ خىل تەلەيسىزلىككە قايىل بولمىغان ئاشىقنىڭ سەممىي ۋە يوللۇق ئاغرىنىشلىرى مۇناسىپ ئاچچىق

ھېس-تۇيغۇنى ئىپادىلەيدىغان سۆز-كەلىمىلەر بىلەن دەل جايىدا قىلىپ تەسۋىرلەنگەن. «ئايرىلىق» ئۇقۇمىدىكى «فىراق» كەلىمىسى تۇراقلىق قاپىيە قىلىنغان بۇ غەزەلدە، «تەھ-بەتەھ قان بولماق»، «لەھزە-لەھزە ئۆرتەنمەك» دېگەنگە ئوخشاش كۆچەيتىش ئۇقۇمىنى بىلدۈرىدىغان جۈملىنمە سۆزلەر، شۇنداقلا «جەرەستەك» (قوڭغۇراقتەك)، «سۇبھى تولۇئ» (ئاتقان تاڭ)، «ھىجرانى شام» (زۇلمەت باسقان جۇدالىق) قاتارلىق قىياسلىما- ئوخشاتما ېبرىكمىلەر تولىمۇ جايىدا قوللىنىلغان. قېنى، بۇ غەزەلنى بىرلىكتە مۇتالىئە قىلىپ كۆرەيلى:

1- بارچەلەرغە شادلىق يەتتى، ماڭا كەلدى فىراق،
تەھ - بەتەھ كۆڭلۈمنى قان قىلدى مەنمەك دەردى فىراق.

يېشىمى: ھەممەيلەنگە شادلىق كەلسە، ماڭا پىراق كەلدى: جۇدالىق دەردى يۈرىكىمنى قاتمۇ قات قانغا توشتۇردى.

شەرھ: ھەي، تەڭشەلمىگەن جاھان! ھەممە ئادەمگە شادىيانىلىق پۇرسىتى كەلسە، مەن بىچارىگە ئايرىلىق-پىراق قىسمىتى كەلدى-يا. شۇ تاپتا، ئايرىلىق دەردى يۈرىكىمنى غاجاپ، قاتمۇقات قانغا تولدۇرىۋەتتى مانا.

2- لەھزە - لەھزە ئۆرتەنسە كۆڭلۈم مۇدام ئەيلەر فىغان،
نالە ئەيلەركىم جەرەسدەك يەتتى بۇ گەردى فىراق.

جۇدالىق ئازابى دادىغا يەتكەنلىكتىن، كۆڭلۈم دەممۇ دەم ئۆرتىنىپ، ھەمىشە قوڭغۇراقتەك نالە - پىغان چېكىدۇ.

شەرھ: ئازاب چېكىگە يەتكەن چاغدا، ئىنسان ۋۇجۇدىدا غەيرىي-غەيرىي ناخۇش سېزىملار پەيدا بولىدىغان گەپكەن. قاراڭلار، ئايرىلىق ئازابى ۋاي-دادىغا يەتكەنلىكتىن، يۈرىكىم دەممۇ دەم ئۆرتىنىپ، ھەمىشە قوڭغۇراقتەك نالە - پىغان چېكىدىغان بولۇپ قالدى.

3- تالىئىمنىڭ يوقلۇغى باشىمغا كەلتۈردى ئەلەم،
بۇ مەنىڭ شورىيدە بەختىم يەتكۈرۈپ بەردى فىراق.

تەلىيىمنىڭ يوقلۇقىدىن بېشىمغا دەرد - ئەلەم كەلدى: بۇ شورلۇق بەختىم ماڭا پىراق ئازابىنى تېپىپ بەدى.

شەرھ: مەن زادى نېمە ئۈچۈن بۇ قەدەر تەلەيسىزدۇرمەن-ھە؟ تەلىيىمنىڭ يوقلۇقىدىن بېشىمغا مۇشۇنداق دەرد - ئەلەم كەلدى: شور پېشانىلىقىم ماڭا پىراق-ئايرىلىق ئازابىنى تېپىپ بەردى.

4- بارچەغە سۇبھى تولۇئ قىلدى، ماڭا ھىجرانى شام،
شادلىقنى ئۇزگەگە، كۇلفەتنى كەلتۈردى فىراق.

ھەممىگە تاڭ ئاتسا، مەن ھىجران كېچىسىنىڭ قاراڭغۇلۇقىدا قالدىم: پىراق ماڭا كۇلپەت ئېلىپ كەلدى، باشقىلارغا بولسا، شادلىق.

شەرھ: يەنە شۇ تەلەيسىزلىكىمنىڭ كاساپىتى بۇكى، ھەممە ئادەمگە تاڭ ئاتسا، ماڭا نېسىپ بولغىنى ھىجران كېچىسىنىڭ قاراڭغۇلۇقى بولدى: پىراق-ئايرىلىق ماڭا كۇلپەت ئېلىپ كەلدى-يۇ، باشقىلارغا بولسا، شادلىق كەلتۈردى گويا.

5- بۇ غەربىنىڭ كۆڭلى ھەرگىز شادلىقنى خوشلاماس،
غۇربەت ئىچرە شادلىق بولغايمۇدۇر، دەردى فىراق.

بۇ غەربىسىنىڭ كۆڭلى مۇتلەق خۇشال بولاي دېمەيدۇ، پىراق دەردى قاپلىغان غۇربەتچىلىكتە، خۇشاللىق بولاتتىمۇ- ھە؟

شەرھ: مەن غەربىسىدىن ئىبارەت بۇ غېرىپ- ماساپىرنىڭ كۆڭلى شۇ ئەھۋالدا ھېچ خۇشال بولاي دېمەيدۇ، ۋاھالەنكى، دېمىسىمۇ، پىراق- ئايرىلىق دەردى قاپلىغان غۇربەتچىلىك دېگەندە، خۇشاللىق بولاتتىمۇ- ھە؟

خۇلاسە قىلىپ ئېيتقاندا، ئالدىنقى پاراگرافتا بايان قىلىپ ئۆتكىنىمىزدەك، مۇشاۋەرەك مۇقامى تېكىستلىرىدە، ئاتاقلىق كلاسسىكلىرىمىزدىن ئەلىشىر نەۋائىي، ئوبەيدۇللاھ لۇتفىي، شاھمەشرەب، فۇزۇلىي، بىلال نازىم، رەشىدىي، بابۇر، مەھزۇن، قەلەندەر، ھۇۋەيدا ۋە غەربىي بولۇپ، جەمئىي ئون بىر شائىرنىڭ ئون ئۈچ پارچە غەزىلى ئوقۇلۇپ كەلگەن. مەزكۇر 13 غەزەلنىڭ 3 دانىسىنى ئەلىشىر نەۋائىينىڭ غەزەللىرى تەشكىل قىلغان. قالغان 10 كلاسسىك شائىرنىڭ بىر پارچىدىن غەزىلى ئورۇن ئالغان. بىز بۇ يەردە، پەقەت فۇزۇلىي، رەشىدىي ۋە غەربىي بولۇپ، ئۈچ كلاسسىك شائىرنىڭ ئۆرنەك غەزەللىرى ئۈستىدىلا نۇقتىلىق توختىلىپ ئۆتىۋق، خالاس.

مۇشاۋەرەك مۇقامى تېكىستىنىڭ يېشىمى ئۈستىدە

تەلقىنلىق مۇلاھىزە

مۇشاۋەرەك مۇقامى تېكىستىنىڭ يېشىمى ئۈستىدە، شېئىرىي جۈملىلەر يېشىمىنىڭ ئەسلىگە سادىق بولۇش، راۋان ۋە پاساھەتلىك ئىپادىلەنگەن بولۇش ئۆلچىمى بويىچە مۇلاھىزە يۈرگۈزسەك، مۇنداق مەسىلىلەرنى مۇزاكىرىگە قويۇشىمىز مۇمكىن:

مۇزەھھەب ئەيلەگەن پەيكانلارنىڭ جىسمىم ئارا ھەر يان،
دەمە باش چەكتىكىم چەكتى زەبانە شۇئلەئى ھىجران.

ئە. يېشىم:

ئالتۇن ھەل بېرىلگەن ئوقلىرنىڭ جىسمىمغا قادالدى، جىسمىمدىن باش چىقارغىنى ئاشۇ ئوقلارمىكىن دەپ قالما، ئۇ ھىجران ئوتىنىڭ يالقۇنى. ("ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامى"، 11 - توم، يېشىم قىسمى، 45 - بەت)

ت: ئالتۇن ھەل بېرىلگەن كىرپىك ئوقلىرنىڭ جىسمىمنىڭ ھەممە يېرىگە قادالغانىدى، ئۇلار ئەمدى ۋۇجۇدۇمدىن ھىجران ئوتىنىڭ يالقۇنى بولۇپ باش كۆتۈرۈپ چىقتى.

ت.س: مەزكۇر بېيىتتىكى "مۇزەھھەب ئەيلەگەن پەيكانلارنىڭ جىسمىم ئارا ھەر يان" دېگەن مىسرانىڭ " ئالتۇن ھەل بېرىلگەن ئوقلىرنىڭ جىسمىمغا قادالدى " دەپ تەرجىمە قىلىنىشى بەكمۇ چولتا ۋە تۇتۇق بولۇپ قالغان. چۈنكى، بۇ يەردىكى "پەيكان" ھەر قانداق بىر ئوق ئەمەس، بەلكى " كىرپىك ئوقى" دۇر. يەنە دېسەك، " جىسمىم ئارا ھەر يان" نىڭ " جىسمىمغا قادالدى" دەپلا تەرجىمە قىلىنىشى، " ھەر يان" (ھەممە يېرىگە، تەرەپ-تەرىپىگە) نىڭ تاشلىۋېتىلىشى مۇتلەق توغرا بولمىغاندۇر.

قاچان پەيكان كۆرۈنگەي ھەجر ئوتىنىڭ شۇئلەسى بولسا،
ئانى تارتىپ چىقارماق زەخم ئىچىدىن بارمۇدۇر ئىمكان.

ئە. يېشىم:

ھىجران ئوتى لاۋۇلداپ تۇرغان يەردىكى ئوق قاچان كۆرۈنەر؟ ئۇنى يارا ئىچىدىن تارتىپ چىقىرىۋېلىشنىڭ ئامالى بارمىدۇر. (يۇ. ئە.)

ت: ھىجران ئوتى لاۋۇلداپ تۇرغان ئەھۋالدا، كىرپىك ئوقى قاچان كۆرۈنەر؟ ئۇنى يارا ئىچىدىن تارتىپ چىقىرىۋېلىشنىڭ مۇمكىنچىلىكى بارمىدۇ؟

بەلا دەشتىدە كۆرگەن ۋەھشىي مەجنۇننى مەنى داغى،
خىرەد ئەھلى قاشىندا تەلبە كۆرگەندەك قالۇر ھەيران.

ئە. يېشىم:

بالا دەشتىدە مەجنۇننى ۋە مېنى كۆرگەن ۋەھشى ھايۋانلار ھۇشى بار ئادەمنىڭ قېشىدا ساراڭنى كۆرگەندەك ھەيران قالىدۇ. (يۇ. ئە. 45 ب)

ت: بالايىئاپەت دەشتىدە مەجنۇن بىلەن مېنى كۆرگەن ۋەھشىي ھايۋانلار ھۇشى بار ئادەمنىڭ

قېشىدا ساراڭنى كۆرگەن ئادەملەردەك ھەيران قالىدۇ.

نە مەن قالغۇم نە سەن باقمي زەمانى كەلگىل ئەي ساقمي،
قەدەھ دەۋرىنى خۇش تۇتكىم ۋەفاسىزدۇر بەسى دەۋران.

ئە. يېشىم:

ئەي ساقى، مەنمۇ كېتىمەن، سەنمۇ قالمايسەن، دەۋران بەك ۋاپاسىز، ۋاقتىدا كەل، قەدەھنى ئايلاندۇرۇپ تۇرغىنىمىز غەنىمەت. (يۇ. ئە. 45 ـ 46 ب)

ت: ئەي ساقمي، مەنمۇ ئالەمدىن كېتىمەن، سەنمۇ مەڭگۇ قالمايسەن، دۇنيا بەك ۋاپاسىز، بىر دەم بولسىمۇ كەل، قەدەھنى ئايلاندۇرۇپ تۇرغىنىمىز غەنىمەت.

ۋەفاسىزدۇر زەمان ئەھلى زەماندا نە ۋەفا بولغاي،
ۋەفا ئەھلى بۇلاردىن گەر ۋەفا ئىستەر ئەرۇر نادان.

ئە. يېشىم:

زامان ئەھلى ۋاپاسىز تۇرسا، بۇ زاماندا نېمە ۋاپا بولسۇن، ۋاپا ئەھلى بۇلاردىن ۋاپا ئىستىسە بۇ نادانلىقتۇر. (يۇ. ئە. 46 ب)

ت: زامان ئەھلى ۋاپاسىز تۇرسا، بۇ زاماندا ۋاپا نېمە ئىش قىلسۇن؟ ئەگەر ۋاپا ئەھلى بۇلاردىن ۋاپا ئىستىسە، نادانلىق قىلغان بولىدۇ.

خۇشا دەير ئىچرە مەيخانە تولا ئىلكىمدە پەيمانە،
مەنۇ ئەھلى فەنا ئاغزىدا: « كۇللۇ مەن ئالەيھا فان ».

ئە. يېشىم:

نېمە دېگەن ياخشى، جاھان ئۆزى بىر مەيخانا، قولۇمدا بولسا (مەيگە) تولغان قەدەھ، مەن ۋە ئۆزلۈكسىز يوقاتقانلارنىڭ تىلىدىن چىقىۋاتقىنى « ھەممە نەرسە يوقىلىدۇ » دېگەن سۆزدۇر. (يۇ. ئە. 46 ب)

ت: جاھان ئۆزى بىر مەيخانا، قولۇمدا مەيگە تولغان قەدەھ، مەن ۋە ئۆزلۈكسىز يوقاتقانلارنىڭ ئېغىزىدىن چىقىدىغىنى ئوخشاشلا « ھەممە يوقىلىدۇ » دېگەن سۆزدۇر، خوشە!

جەھان ئىچرە كىشىنىڭ چۈن يوقىيۇ بارى يەكساندۇر،
نە فەررۇخ كىمسەدۇر كۆرگەن جەھان بارۇ يوقىنى يەكسان.

ئە. يېشىم:

دۇنيادا كىشىلەرنىڭ بار بولۇشى ياكى يوق بولۇشى ئوخشاش بىر گەپ، جاھاننىڭ بار يوقىنى ئوخشاش كۆرگەن بەختىيار كىشىدۇر. (يۇ. ئە. 46 ب)

ت: بىر ئىنسانىنىڭ دۇنيادا بار بولۇشى ياكى يوق بولۇشى ئوخشاش بىر گەپ، جاھاننىڭ بار ـ يوقىنى ئوخشاش كۆرگەن ئىنسان نېمە دېگەن بەختىيار ئىنسان ـ ھە!

ت.س: مەزكۇر بېيىتتىكى " نە فەررۇخ كىمسەدۇر" دېگەن سۆزنىڭ تولىمۇ ھاياجان بىلەن ئېيتىلىۋاتقانلىقى ئېنىق. بۇ ھالدا، ئۇنىڭ "بەختىيار كىشىدۇر" دەپلا تەرجىمە قىلىنىشى بەك جانسىز ۋە تونسىز بولۇپ قالغان.

نەۋائىي ئۆزۈڭنى خۇش تۇتكىم كىشىگە دەھر ئىشى باردۇر،
ئەگەر مۇشكىل تۇتار مۇشكىل ۋە گەر ئاسان تۇتار ئاسان.

ئە. يېشىم:

نەۋائىي ئۆزۈڭنى خۇش تۇت، دۇنيانىڭ ئىشلىرىنى كىشىلەر مۇشكۇل دېسە مۇشكۇل ئاسان دېسە ئاسان. (يۇ. ئە. 46 ب)

ت: نەۋائىي ئۆزۈڭنى خۇش تۇت، دۇنيانىڭ ئىشلىرى دېگەن بىر ئىنسان ئۈچۈن ئېيتقاندا، مۇشكۇل دېسە مۇشكۇل، ئاسان دېسە ئاسان بولىدىغان گەپ.

ت.س: مەزكۇر بېيىتتىكى "كىشىگە دەھر ئىشى باردۇر" جۈملىسىنىڭ "كىشىلەر" دەپ، كۆپلۈك بىلەن تەرجىمە قىلىنىشى ئەملىيەتتە، شېئىرىي جۈملىنىڭ ئۇقۇمىنى خۇنۇكلاشتۇرىۋەتكەن. ئۇنى پەقەت " دۇنيانىڭ ئىشلىرى دېگەن بىر ئىنسان ئۈچۈن ئېيتقاندا " دەپ تەرجىمە قىلغاندىلا، ئاندىن دۇرۇس بولىدۇ.

زەھرى فىراقىڭدىن قايۇ ئاشىقكى بولدى تەلخكام،
نۇشى ۋىسالىڭ يەتمەسە ئىيسا ئاڭا تاپماس دەۋا.

ئە. يېشىم:

پىراقىڭ زەھىرىدىن قايسى ئاشىق ئازابلانغان ئىكەن، ئۇنىڭغا ۋىسالىڭ شەربىتى بولمىسا، ئىيسا پەيغەمبەرمۇ داۋالىيالمايدۇ. (يۇ. ئە. 47 ب)

ت:پىراقىڭنىڭ زەھىرى تۇپەيلىدىن قايسىبىر ئاشىق بولمىسۇن ئازابلانسا، ۋىسالىڭ شەربىتى بولمىغىچە، ئىيسا پەيغەمبەرمۇ ئۇنى داۋالىيالمايدۇ.

چۇن قازىيۇل ھاجاتسەن دەئۋايى مەھرىڭ قىلغالى،
دەردۇ فىراق ئەندۇھىدىن كەلتۇرمىشەم ئىكى گۇۋاھ.

ئە. يېشىم:

سەن ھاجەتلەرنى راۋا قىلغۇچىسەن، مەن مېھرىڭنىڭ دەۋاسى ئۈچۈن دەرد ۋە پىراق قايغۇسىدىن ئىككى گۇۋاھچى باشلاپ كەلدىم. (يۇ. ئە. 47 ب)

ت: سەن ھاجەتلەرنى راۋا قىلغۇچىسەن، مەن مېھرىڭنىڭ ئۈستىدىن ئەرز ـ شىكايەت قىلىش ئۈچۈن، دەرد بىلەن پىراق قايغۇسىدىن ئىبارەت ئىككى گۇۋاھچى باشلاپ كەلدىم.

قىلماي قەبۇل ئىجادىڭ ئىمكانى يوق سۆگرا يەنە،
مەقبۇلىنى رەد ئەيلەمەك لۇتفۇڭدىن ئولغايمۇ رەۋا.

ئە. يېشىم:

قوبۇل قىلماي تۇرۇپ، يارىتىشىڭنىڭ ئىمكانى يوق ئىدى، ئارقىدىنلا ياقتۇرغىنىڭنى قوغلاش، سېنىڭ لۇتپى ـ مەرھەمەت ئۆلچىمىڭگە توغرا كېلەمدۇ؟ (يۇ. ئە. 47 ب)

ت: قوبۇل قىلماي تۇرۇپ، ئىجاد قىلىش، يارىتىش مۇمكىن ئەمەس. يەنە دېسەك، ياقتۇرغىنىڭنى قوغلىۋېتىش، سېنىڭ ئىلتىپات ـ مەرھەمەت ئۆلچىمىڭگە توغرا كېلەرمۇ؟

دەسەك نەۋائىي جان ئارا مەھبۇب بولغاي جىلۋەگەر،
ئەۋۋەل كۆڭۈل كۆزگۈسىدىن مەھۇ ئەيلە نەقشى ماسىۋا.

ئە. يېشىم:
نەۋائىي، جېنىمنىڭ ئارىسىدا مەھبۇبۇم جىلۋىلەنسۇن دېسەڭ، ئالدى بىلەن كۆڭلۈڭ ئەينىكىدىن باشقىلارنىڭ سۈرىتىنى تازىلا. (يۇ. ئە. 47 ب)
ت: نەۋائىي، سۆيگەن يار جان ئارا جىلۋىلەنسۇن دېسەڭ، ئالدى بىلەن، كۆڭۈل ئەينىكىدىن باشقىلارنىڭ سىيماسىنى تازىلىۋەت!

رەھم ئەيلەسەڭچۇ دىۋانەلەرگە،
ئىشقىڭدا بولغان ئەفسانەلەرگە.

ئە. يېشىم:
ئىشقىڭدا سۆز - چۆچەك بولۇپ قالغان دىۋانەڭگە رەھىم قىلساڭچۇ. (يۇ. ئە. 47 ب)
ت: ئىشق - مۇھەببىتىڭ تۈپەيلىدىن سۆز - چۆچەككە قالغان مەجنۇنغا رەھىم قىلساڭچۇ.

ھەردەم تىلەرمەن ھۇسنى كەمالىڭ،
ئۇرۇپ باشىمنى ئاستانەلەرغە.

ئە. يېشىم:
تولغان ھۆسن - جامالىڭنى تىلەپ، ئاستانەڭگە دائىم بېشىمنى ئۇردۇم. (يۇ. ئە. 48 ب)
ت: ھەمىشە بوسۇغاڭغا باش ئۇرغان (باش قويغان) ھالدا، ھۆسن - جامالىڭنىڭ كامالىتىنى تىلەيمەن.

ئەي مەيفۇرۇشۇم بىر كاسە مەي بەر،
كەلدى ھۇۋەيدا مەيخانەلەرگە.

ئە. يېشىم:
ھۇۋەيدا مەيخانەڭگە كەلدى، ئەي مەيپۇرۇشۇم، ئۇنىڭغا بىر قەدەھ مەي بەرگىن. (يۇ. ئە. 48 ب)
ت: ھۇۋەيدا مەيخانىغا كەلدى، ئەي مەيپۇرۇشۇم، ئۇنىڭغا بىر كاسا مەي بەرگىن.

فەلەكتىن ياخشىلىق يەتكەي دەپان كۆڭلۈڭنى شاد ئەتمە،
يامانلىقكىم يەتەر ھالا ئۇنۇت ئۆتكەننى ياد ئەتمە.

ئە. يېشىم:
پەلەكتىن ياخشىلىق كېلىدۇ دەپ خوشاللانما، يامانلىق يەتكەن بولسا، ئۇنى ھازىر ئۇنۇت، ئۆتكەن ئىشلارنى ئەسلىمە. (يۇ. ئە.)
ت: « پەلەكتىن ياخشىلىق كېلىدۇ » دەپ كۆڭلۈڭنى خۇش قىلىپ ئولتۇرما، يامانلىق يەتكەن بولسا، ئۇنى دەرھال ئۇنتۇپ كەت، ئۆتكەن ئىشلارنى ئەسلىمە.

نۇجۇمۇ چەرخ دەپ ئۆكمە گەدانى بەخيالىق شالىن،
تۇتۇننى چەرخ ئۇچقۇنلارنى ئەنجۇم ئىئتىقاد ئەتمە.

ئە. يېشىم:
گاداينىڭ جىيەكلىك چاپىنىنى پەلەك ۋە يۇلتۇز دەپ ئويلىما، تۇتۇننى كۆك، ئۇچقۇنلارنى يۇلتۇز دەپ بىلسەڭ يېڭىلىشىسەن. (يۇ. ئە. 48 ب)

ت: گادايىنىڭ ياماق چاپىنىنى « پەلەك ۋە يۇلتۇز » دەپ ئويلىما، تۇتۇننى « ئاسمان »، ئۇچقۇنلارنى بولسا، « يۇلتۇز » دەپ ئەقىدە قىلما.

فەنا ئەھلى ئاياغىن تۇفراغى شەرھىن يازار ئولساڭ،
قاراغىمنى سىياھ ئەيلە ئەي رەفىق ئۆزگە مىداد ئەتمە.

ئە. يېشىم:

ئەي دوست، فەنا ئەھلىنىڭ ئاياق ئاستىدىكى تۇپراقنىڭ شەرھىسىنى يازماقچى بولساڭ، كۆز قارىچۇقۇمنى سىياھ قىل، باشقا سىياھلارنى ئىشلەتمە. (يۇ. ئە. 48 ـ 49 ب)

ت: ئەي دوست، ئۆزلۈكسىز يوقاتقانلار ئەھلىنىڭ ئايىغى ئاستىدىكى توپىنىڭ شەرھىسىنى يازماقچى بولساڭ، كۆز قارىچۇقۇمنى سىياھ قىل، باشقا سىياھلارنى ئىشلەتمە.

مىداد ئەتكەن قاراغىمنى قىلىبان كىرپىكىم خامە،
كۆزۈمنىڭ پەردەسىندىن ئۆزگە كاغەزگە سەۋاد ئەتمە.

ئە. يېشىم:

كۆز قارىچۇقۇم بىلەن ياسالغان سىياھقا، كىرپىكىمنى قەلەم قىل، كۆزۈمنىڭ پەردىسىدىن باشقا قەغەز ئىشلەتمە. (يۇ. ئە. 49 ب)

ت: كۆز قارىچۇقۇمدىن ياسالغان سىياھقا، كىرپىكىمنى قەلەم قىل، كۆزۈمنىڭ پەردىسىدىن باشقا قەغەزگە خەت يازما.

چۇ بىلدىڭ رىزق ئەرۇر مەقسۇم چەكمە دوستىدىن مىھنەت،
قەزادىن خارىج ئەرمەس ئىش ئەدۇغا ئىنقىياد ئەتمە.

ئە. يېشىم:

ئۆزەڭگە مەلۇم، سېنىڭ رىسقىڭ ئەزەلدە تەقسىملەنگەن،شۇڭا دوستىنىڭ مىننىتىنى تارتما، ھەر قانداق ئىش تەقدىردىن تاشقىرى ئەمەس، شۇڭا ئۇنى دۈشمەندىن كۆرۈۋەرمە. (يۇ. ئە.)

ت: ئۆزەڭگە مەلۇم، رىزىق دېگەن ئەزەلدە تەقسىملەنگەن بولىدۇ، شۇڭا دوستىنىڭ مېھنىتىنى تارتما. ھەر قانداق ئىش تەقدىردىن تاشقىرى بولمايدۇ ، شۇڭا ئۇنى دۈشمەندىن كۆرمە.

تىلەرسەن فەقر دەشتىن قەتئ قىلغايسەن ئەرەنلەردەك،
باغىر سۇ قىل يۈرەك پەرگالەسىدىن ئۆزگە زاد ئەتمە.

ئە. يېشىم:

پېقىرلىق دەشتىنى باتۇرلارچە كېزىپ چىقىمەن دېسەڭ، باغرىڭنى سۇ قىلغىن، يۈرىكىڭ پارىسىدىن باشقىنى ئوزۇق قىلما.(يۇ. ئە.)

ت: « پېقىرلىق دەشتىنى ئەرلەردەك بېسىپ ئۆتىمەن » دېسەڭ، باغرىڭنى سۇ قىلغىن، يۈرىكىڭ پارچىسىدىن باشقىنى ئوزۇق قىلما.

ئەي جەفا داغى بىلە كۆڭلۈمنى ئەفگار ئەيلەگەن،
گۈل ياڭاقىڭ شەۋقىدۇر يۈزۈمنى گۈلزار ئەيلەگەن.

ئە. يېشىم:

ئەي، جاپا ياريسى بىلەن كۆڭلۈمنى مەجرۇھ قىلدىڭ، گۈلدەك رۇخسارىڭنىڭ ئىشتىياقى يۈزۈمنى گۈلزارغا ئايلاندۇردى. (يۈ. ئە. 50 ب)

ت: ئەي جاپا تېغى بىلەن يۈرىكىمنى مەجرۇھ قىلغان يار، يۈزۈمنى گۈلزارغا ئايلاندۇرغان نەرسە گۈلدەك مەڭزىڭنىڭ ئىشتىياقىدۇر.

جەۋھەرى فەرد ئاغزىڭىزدەك خۇردەبىنلەر زىھنىنە،
سالمادى شىرىن خەيالى يوقنى ئول بار ئەيلەگەن.

ئە. يېشىم:

يوقنى بار قىلغان ئۇ تەڭرى زېرەك كىشىلەرنىڭ زىھنىگە يېگانە جەۋھەرگە ئوخشاش شېرىن خىيالنى سالمىدى. (يۈ. ئە. 50 ب)

ت: يوقنى بار قىلغان ئۇ ئاللاھ ئېغىزىڭىزدەك ئاشۇنداق يېگانە جەۋھەرنىڭ شېرىن خىيالىنى زېرەك كىشىلەرنىڭ زىھنىگە سالماپتۇ.

لۇتف ئەتەي دەپ ۋەئدە ئول دىلدار قىلمايدۇر ھەنۇز،
غۇنچەدەك قان باغلاغان كۆڭلۈم ئاچىلمايدۇر ھەنۇز.

ئە. يېشىم:

ئۇ دىلبىرىم مەرھەمەت قىلاي دەپ ھېچبىر ۋەدە قىلمايدۇ، غۇنچىدەك قان ئۈيۈپ قالغان كۆڭلۈم ھېچ ئېچىلاي دېمەيدۇ. (يۈ. ئە. 51 ب)

ت: يا ئۇ دىلدار تېخىچە « مەرھەمەت قىلاي » دەپ ۋەدە قىلمايدۇ، يا غۇنچىدەك قان ئۈيۈپ قالغان كۆڭلۈم ھالا ئېچىلمايدۇ.

فاش بولدى ئەلگە ئەھۋالىم نە تەدبىر ئەيلەيىن،
خەلق بىلدى ھالەتىمنى يار بىلمەيدۇر ھەنۇز.

ئە. يېشىم:

نېمە ئامال، ئەھۋالىم ئەلگە ئاشكارىلىنىپ بولدى، خەلق ھالىتىمنى بىلدى، ئەمما يارىم تېخىچە بىلمەيدۇ. (يۈ. ئە. 51 ب)

ت: ئەھۋالىم ئەلگە ئاشكارىلىنىپ بولدى، خەلق ئاشىق ھالىتىمنى بىلدى، ئەمما يار تېخىچە بىلمەيدۇ، قانداق قىلسام بولار؟

سەبر قىلغىل ئەي رەشىدي ئاي يۈزىنىڭ دەۋرىدە،
بەندەگە ئازادلىق خەتتى بىتىلمەيدۇر ھەنۇز.

ئە. يېشىم:

ئەي رەشىدى، سەۋر قىلغىن، چۈنكى ئۇنىڭ ئاي يۈزىنىڭ سەھىپىسىدە تېخىچە قۇللارغا ئازادلىق خېتى يېزىلمىدى. (يۈ. ئە. 51 ب)

ت: ئەي رەشىدي، سەۋر قىلغىن، چۈنكى ئۇنىڭ ئاي يۈزىنىڭ سەھىپىسىگە تېخىچە « قۇلغا ئازادلىق » خېتى يېزىلمىدى.

مەنىڭ رازى دىلى زارىم فەراۋاندۇر بىتىپ بولماس،

كى ئىشق ئەفسانەسىنى دەفتەر ئۈزرە شەرھ ئەتسەڭ بولماس.

ئە. يېشىم:

كۆڭۈل سىرلىرىمنى يېزىپ تۈگەتكىلى بولمايدۇ، ئىشق ئەپسانىسىنى دەپتەردە چۈشەندۈرۈپ بولغىلى بولمايدۇ.(52 ب)

ت: مېنىڭ ناله ـ زارلىق كۆڭۈل سىرلىرىم ناھايىتى كۆپ، ئەمما ئۇنى يازغىلى بولمايدۇ. چۈنكى ئىشق دېگەننى يېزىق بىلەن دەپتەرگە يېزىپ، چۈشەندۈرۈپ بولغىلى بولمايدۇ.

خەدەنگى تىيرى مىژگانىڭ تەگسە سىينەمغە جاھ بولدى،
كۆڭۈل زەخمىن ئاچسە بەدەردلەرگە كۆرسەتسە بولماس.

ئە. يېشىم:

كىرپىك ئوقلىرىڭ تېگسە كۆكسۈمدىن ئورۇن ئالدى، يۈرەكنىڭ جاراھىتىنى ئېچسە دەردى يوقلارغا كۆرسەتكىلى بولمايدۇ. (يۈ. ئە. 52 ب)

ت: كىرپىك ئوقۇڭ تېگسە، مەيدەمگە ئورناپ قالدى. يۈرەكنىڭ جاراھىتىنى ئېچسە، دەردسىزلەرگە كۆرسەتكىلى بولمايدۇ.

نە چارە ئەي كۆڭۈل ھەر گۈن يەتەر دەردۇ بەلا بىزگە،
جەفادىن ئۆزگە ھىچ ئىش يازمادى كىلكى قەزا بىزگە.

ئە. يېشىم:

ئەي كۆڭۈل، بىزگە ھەر كۈنى دەردۇ بالا يېتىپ تۇرىدۇ، بۇنىڭغا نېمە چارە، تەقدىر قەلىمى بىزگە جاپادىن باشقىنى يازماپتۇ. (يۈ. ئە. 53 ب)

ت: ئەي كۆڭۈل، ماڭا ھەر كۈنى دەردۇبالا كېلىپ تۇرىدۇ. قارىغاندا، تەقدىر قەلىمى مەن ئۇچۇن، جاپادىن باشقا نەرسە يازماپتۇ، بۇنىڭغا نېمە چارە؟

نەسىب ئەتمىش فەلەك خۇنابەئى ھەسرەتنى غەم بىرلە،
كۆرەرمۇ بادەئى ئىشرەتنى ئول ھەرگىز رەۋا بىزگە.

ئە. يېشىم:

پەلەك بىزگە غەم بىلەن ھەسرەت زەردابىنى نېسىۋە قىلغان تۇرسا، ئۇ بىزگە ئىشرەت شارابىنى راۋا كۆرەمدۇ؟! (يۈ. ئە. 53 ب)

ت: پەلەك غەم بىلەن ھەسرەت زەردابىنى نېسىۋە قىلىپتۇ، ھالبۇكى ئۇ ئەمدى ماڭا ئىشرەت شارابىنى ھەرگىز راۋا كۆرمەيدۇ.

تەھى پەيمانەدىن ئاۋارە بولدۇڭ دەرسەن ئەي ناسىھ،
فەنا دەيرىدە قىلغان بىنەۋالىقدۇر نەۋا بىزگە.

ئە. يېشىم:

ئەي نەسىھەتچى، مېنى قۇرۇق قەدەھ ئۈچۈن ئاۋارە بولدۇڭ دەيسەن، فەنا مەيخانىسىدىكى مۇرادسىزلىقىڭ ئۈزى بىزنىڭ نېسىۋەمىزدۇر. (يۈ. ئە. 53 ب)

ت: ئەي نەسىھەتچى، مېنى قەدەھنىڭ ساقىنىدىسى ئۈچۈن ئاۋارە بولدۇڭ دەيسەن، بىراق پانىيلىق مەيخانىسىدىكى نامراتلىقىڭ ئۈزى مەن ئۈچۈن بىر خىل ئۇزۇقتۇر.

تەمەننادۇر خەرابات ئەھلى ئىچرە خاكسار ئولماق،
كەرەكمەس دەھر ئەلىنىڭ بەزمىدە ئىززۇ ئەئلا بىزگە.

ئە. يېشىم:
بىزگە زامان ئەھلىنىڭ بەزمىسىدىكى يۇقىرى مەرتىۋىنىڭ كېرىكى يوق، مەيخانا ئەھلى ئىچىدە توپا - تۇپراق بولۇپ كېتىش بىزنىڭ ئارزۇيىمىز. (يۇ. ئە. 53 ب)
ت: زامان ئەھلىنىڭ بەزمىسىدىكى ئەزىزلىك ۋە يۇقىرى مەرتىۋىنىڭ كېرىكى يوق، مەيخانا ئەھلى ئىچىدە توپا - تۇپراق بولۇپ كېتىش مېنىڭ ئارزۇيۇمدۇر.

سەنى بىزدەك قىلىپ بىزنى سەنىڭدەك قىلسا ھەم تاك يوق،
خەتا ئەرمىش مەلامەت قىلما ئەي زاھىد تولا بىزگە.

ئە. يېشىم:
ئەي زاھىت، (تەڭرى) سېنى بىزدەك قىلىپ، بىزنى سېنىڭدەك قىلىپ قويسىمۇ ئەجەب ئەمەس، بىزگە تولا مالامەت قىلساك خاتالىشىسەن. (يۇ. ئە. 53 ب)
ت: ئەي زاھىت، كۈنلەرنىڭ بىر كۈنى ئاللاھ سېنى مەندەك قىلىپ، مېنى سېنىڭدەك قىلىپ قويسىمۇ ئەجەب ئەمەسكى، مېنى تولا ئەيىبلىسەك خاتالىشىسەن، جۇمۇ!

بەسى ئەردى ئاھ ئول دارۇل بەقانىڭ راھەتى بىر دەم،
نە قىسمەت ئەردى بۇ دارۇل فەنادا يۇز جەفا بىزگە.

ئە. يېشىم:
بىزگە ئۇ ئالەمنىڭ بىر دەملىك راھىتى يېتەرلىك ئىدى، ئاھ، بۇ نېمە قىسمەت ئىكەن، بۇ دۇنيادا يۈزلىگەن جاپاغا دۇچار بولۇۋاتىمىز. (يۇ. ئە. 53 ب)
ت: ماڭا ئۇ مەڭگۈلۈك ئالەمنىڭ بىر دەملىك راھىتى يېتمەپ ئاشاتتى، ئاھ، بۇ نېمە قىسمەت ئىكەن - تاك؟ بۇ پانىي دۇنيادا يۈز جاپاغا قالدىم.

نە ئەيش ئولغاي ئۆتۈپ گۈل فەسلى ئەي مەھزۇن بۇ باغ ئىچرە،
بولۇپتۇر ھەر نەفەس يۈز خارى تىكەن مۇبتەلا بىزگە.

ئە. يېشىم:
ئەي مەھزۇن بۇ باغدا نېمە راھەت بولسۇن، گۈل پەسلى ئۆتۈپ كېتىپتۇ، بىز ھەر نەپەستە يۈزلەپ مۇشەققەت تىكەنلىرىگە مۇپتىلا بولۇۋاتىمىز. (يۇ. ئە. 53 ب)
ت: ئەي مەھزۇن، بۇ باغدا نېمە راھەت بولسۇنكى، گۈل پەسلى ئۆتۈپ كەتتى، ھەر نەپەستە يۈز مۇشەققەت تىكىنىگە مۇپتىلا بولۇۋاتىسەن.

دىلبەرا مەن زارنىڭ كۆڭلىنى سەن شاد ئەيلەگىل،
يۈز تۇمەنمىڭ قايغۇدىن بىر يولى ئازاد ئەيلەگىل.

ئە. يېشىم:
ئەي دىلبەر، مەن بىچارىنىڭ كۆڭلىنى خۇشال قىل ۋە تۇمەنمىڭلىغان قايغۇلاردىن بىر يولىلا ئازاد قىلغىن. (54 ب)

ت: ئەي دىلبەر، مەن خار - زارنىڭ كۆڭلىنى سەن خۇشال قىلغىن، يۈز تۇمەنمىڭ قايغۇدىن بىر يولىلا ئازاد قىلغىن.

لەھزە - لەھزە ئۆرتەنىپ كۆڭلۈم مۇدام ئەيلەر فىغان،
نالە ئەيلەركىم جەرەسدەك يەتتى بۇ گەردى فىراق.

ئە. يېشىم:
پىراق توزانلىرى يەتكەنلىكتىن كۆڭلۈم دەممۇ دەم ئۆرتىنىپ، دائىم قوڭغۇراقتەك نالە - پىغان چېكىمەن. (يۇ. ئە. 56 ب)
ت: پىراق ئازابى دادىغا يەتكەنلىكتىن، كۆڭلۈم دەممۇ دەم ئۆرتىنىپ، ھەمىشە قوڭغۇراقتەك نالە - پىغان چېكىدۇ.

بارچەغە سۇبھى تۇلۇئ قىلدى ماڭا ھىجرانى شام،
شادلىقنى ئۆزگەگە كۇلفەتنى كەلتۈردى فىراق.

ئە. يېشىم:
بارچىگە تاڭ ئاتسا، مەن ھىجران كېچىسىنىڭ قاراڭغۇلۇقىدا قالدىم، باشقىلار شادلىققا ئېرىشسە، پىراق ماڭا كۇلپەت ئېلىپ كەلدى. (يۇ. ئە. 56 ب)
ت: ھەممىگە تاڭ ئاتسا، مەن ھىجران كېچىسىنىڭ قاراڭغۇلۇقىدا قالدىم، پىراق ماڭا كۇلپەت ئېلىپ كەلدى، باشقىلارغا بولسا، شادلىق.

بۇ غەربىڭ كۆڭلى ھەرگىز شادلىقنى خۇشلاماس،
غۇربەت ئىچرە شادلىق بولغايمىدۇر دەردى فىراق.

ئە. يېشىم:
غەربىنىڭ كۆڭلى ھەرگىز خۇشال بولاي دېمەيدۇ، غۇربەتتە پىراق دەردى بولماي، خۇشاللىق بولاتتىمۇ؟ (يۇ. ئە. 56 ب)
ت: غەربىنىڭ كۆڭلى مۇتلەق خۇشال بولاي دېمەيدۇ، پىراق دەردى قاپلىغان غۇربەتچىلىكتە، خۇشاللىق بولاتتىمۇ، ئەمىسە؟

قايسى بىر بەرھەلغىنى تالىئى گۇمراھنىڭ،
قايسى بىر كەجرەۋلىغىنى چەرخى كەجرەفتارنىڭ.

ئە. يېشىم:
ئېزىققان تەلىيىمنىڭ قايسى بىر يولسىزلىقلىرىنى ئېيتاي، قايسى بىر تەتۇرلۇكلىرىنى دەپ تۇگىتەي. (يۇ. ئە. 58 ب)
ت: ئازغۇن قىسمىتىمنىڭ قايسى بىر يولسىزلىقلىرىنى ئېيتاي، كاج پەلەكنىڭ قايسى بىر تەتۇرلۇكلىرىنى دەپ تۇگىتەي.
ت.س: مەزكۇر ئەسلىي يېشىمدە، " قايسى بىر كەجرەۋلىغىنى چەرخى كەجرەفتارنىڭ " دېگەن مىسرانى " قايسى بىر تەتۇرلۇكلىرىنى دەپ تۇگىتەي " دەپ تەرجىمە قىلىپ، "چەرخى كەجرەفتارنىڭ" دېگەن سۆزنىڭ " كاج پەلەكنىڭ " دېگەن تەرجىمىسىنى چۈشۈرۈپ قويۇش مۇتلەق توغرا بولمىغان.

غۇربەت ئىچرە ئەي كۆڭۈل ئەلدىن ۋەفا ئىستەرنى قوي،
چۈن ۋەفاسىن كۆرمەدىڭ ھەرگىز دىيارۇ يارنىڭ.

ئە. يېشىم:

ئەي كۆڭۈل، بۇ غۇربەتچىلىكتە ئەلدىن ۋاپا ئىزدەشنى قوي، چۈنكى سەن يار ۋە دىيارىڭنىڭمۇ ۋاپاسىنى كۆرمىدىڭ ئەمەسمۇ؟ (يۇ. ئە. 58 ب)

ت: ئەي كۆڭۈل، بۇ غۇربەتچىلىكتە ئەلدىن ۋاپا ئىزدەشنى قوي، چۈنكى سەن يا ياردىن ۋە يا دىياردىن مۇتلەق ۋاپا كۆرمىدىڭ ئەمەسمۇ؟

ت.س: مەزكۇر ئەسلىي يېشىمدە، " چۈن ۋەفاسىن كۆرمەدىڭ ھەرگىز دىيارۇ يارنىڭ " دېگەن مىسرانىڭ تەرجىمىسىنى " چۈنكى سەن يار ۋە دىيارىڭنىڭمۇ ۋاپاسىنى كۆرمىدىڭ ئەمەسمۇ؟" دەپ بېرىپ، "ھەرگىز" سۆزىنىڭ تەرجىمىسىنى چۈشۈرۈپ قويغانلىقتىن، جۈملە جانسىز، مەزمۇن نۇقسانلىق بولۇپ قالغان.

بابۇر ئول گۈل جەۋر ئەتەر ئەغياردىن نە ياخشىلىق،
گۈلنىڭ ئازارى بۇ بولسا ۋاھ نە بولغاي خارنىڭ.

ئە. يېشىم:

ئەي بابىر، ئۇ گۈلۈمدىن جاپا يەتكەن يەردە ياتلاردىن نېمە ياخشىلىق كەلسۇن، گۈلنىڭ ئازابى بۇنچىلىك بولغان يەردە، تىكەننىڭ قانداق بولماقچىدى؟ (يۇ. ئە. 59 ب)

ت: ئەي بابۇر، ئۇ گۈل جاپا سالغان يەردە، ياتلاردىن نېمە ياخشىلىق كەلسۇن؟ گۈلنىڭ ئازابى بۇ بولسا، تىكەننىڭ قانداق بولۇپ كېتەر ـ ھە!؟

ت.س: ئەسلىي تېكىستتە، "ئول گۈل" دېيىلگەنىكەن، تەرجىمىدە، ئەينەن قىلىپ، "ئۇ گۈل" دېيىش لازىم بولىدۇ. "گۈلنىڭ ئازارى بۇ بولسا، ۋاھ نە بولغاي خارنىڭ" دېگەن مىسرادا، "نە بولغاي" سۆزىنىڭ تەرجىمىسى "نېمە بولۇر، ياكى قانداق بولۇپ كېتەر ـ ھە؟" بولغاندا، ئاندىن شېئىرنىڭ بىر پۈتۈن ئەسلىي مەزمۇنىغا ئۇيغۇن كېلىدۇ.

ئون ئىككىنچى باب

ئىراق مۇقامىنىڭ تېكىستى

(ترانسكرىپسىيە ۋە يېشىم)

چوڭ نەغمە
مۇقەددىمە

1ـ كىرمەگەيمەن جەننەتۈل مەئۋاغە دىلبەر بولماسا،
شىشەپۈشى تۈشمەگەي دەريادا گەۋھەر بولماسا.
دىلبەر بولمىسا، جەننەتتەك جايغىمۇ كىرمەيمەن، گۆھەر بولمىغان دەريادا غەۋۋاسمۇ چۈشمەيدۇغۇ.

2ـ خالۇ خەتتىنىڭ سىپاھىدىن جەھانگىر ئولدى يار،
ۋەرنە، شاھ ئىقلىمىنى ئالغايمۇ لەشكەر بولماسا.
يار ئۆزىنىڭ خال ۋە سىيىق لەشكەرلىرى بىلەن جاھانگىر بولدى، لەشكىرى بولمىغان شاھ بىرەر مەملىكەتنى قانداقمۇ ئالالىسۇن؟

3ـ بولمادى مەئلۇم ھىكمەت ئەھلىغە سەيرى قەمەر،
ئاسمانى نىلگۇن سەھنىدە ئەختەر بولماسا.
نىل رەڭ ئاسمان سەھنىسىدە يۇلتۇزلار بولمىغىنىدا ئىدى، ئاينىڭ دەۋر قىلىپ ئايلىنىشىنى دانىشمەنلەر بىلەلمىگەن بولاتتى.

4ـ تاپماغاي ئەردى رەۋاجى قىسسەئى ئابىھەيات،
زۇلمەت ئىچرە نەچە يىل خىزرۇ سكەندەر بولماسا.
ئەگەر خىزىر پەيغەمبەر بىلەن ئىسكەندەر ئابىھايات ئىستەپ، زۇلمەتتە نەچچە يىللاپ يۈرمىگەن بولسا، ئابىھايات توغرىسىدىكى قىسسە بۇ قەدەر تەسىرلىك بولۇپ تارقالمىغان بولاتتى.

5ـ سوھبەتى ساھىبدىلان گەرم ئولدى، زاھىد تۇرماغىل،
خىرمەنى ئاتەشكە كىم كىرگەي سەمەندەر بولماسا.
زاھىت، ئاقكۆڭۈللەرنىڭ سۆھبىتى قىزىپ كەتتى، بىر چەتتە قاراپ تۇرما؛ ئەگەر سەمەندەر بولمىسا، ئوتنىڭ ئىچىگە كىم كىرەلەيدۇ؟

6ـ ھۇيى بۇ ژۇلىدە مولاردىن چۇ دىلگىر ئولماڭىز،
زاھىر ئولماس زىينەتى شەھرى قەلەندەر بولماسا.
چېچى يەلكىسىگە چۈشۈپ تۇرغانلارنىڭ « ھۇ ئاللاھ » سېلىشتۇرىدىن خاپا بولماڭ، چۈنكى

قەلەندەر بولمىسا، شەھەرنىڭ زىننىتى گەۋدىلەنمەيدۇ.

7- نەقىشبەندىيلەرگە نەقشى بوربىايى بەسدۇرۇر،
ئەتلەسى گەردۇن ئەگەر بالىنۇ بىستەر بولماسا.
نەقشبەندىيلەرگە ئاسمانىنىڭ كۆرپە- ياستۇقلىرى بولمىسمۇ، بىر پارچە بورا بولسىلا كۇپايە.

8- ئەژدەھايى بىيشەنى ھەيبەتدەكىم قىلغاي خەراب،
دۇلدۇل ئۇزرە نەئرەئى ئاۋازى ھەيدەر بولماسا.
ئەگەر دۇلدۇل ئۇستىدە ھەيۋەت بىلەن نەرە تارتىپ تۇرغان شىرى ھەيدەر بولمىغىنىدا، جاڭگالدىكى ئەجدىھانى كىم خاراب قىلالايتتى؟

9- ئەي زەلىلىي، كەچەيۇ گۇندۇز ئىشىم دىيۇانەلىك،
تا جۇنۇن ئىقلىمىدىن مۇلكى مۇسەخخەر بولماسا.
-زەلىلىي.
ئەي زەلىلىي، تاكى جۇنۇن ئىقلىمىدىن بىرەر مەملىكەتنى ئىشغال قىلمىغىچە، مەجنۇنلۇق دائىمىي ئىشىم بولىدۇ.
- زەلىلىي.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەھزۇف
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلۇن
- ٧ - - - ٧ - - - ٧ - - - ٧ -

تەئەززە

1- ئوتمۇ ھەم بار، گۇلمۇ ھەم بار يارنىڭ رۇخساربىدا،
يامۇ ھەم بار، ئوقمۇ ھەم بار ئول كۆزى خۇنخاربىدا.
يارنىڭ رۇخساربىدا، ئوتمۇ بار ھەم گۇلمۇ بار، قانخور كۆزىدە يامۇ بار ھەم ئوقمۇ بار.

2- زەئفەران ھەم، مۇشىك ھەم، ئەنبەرمۇ ھەم، سۇنبۇلمۇ ھەم،
جانمۇ ھەم، ئىيمانمۇ ھەم ئول لەئلى شەكەر باربىدا.
ئاشۇ شېكەر تۆكۈلۈپ تۇرغان لېۋىدە، زەپەرمۇ، ئىپارمۇ، ئەنبەرمۇ، سۇنبۇلمۇ ، جانمۇ، ئىمانمۇ ھەممىسى بار.

3- زۇلمى ھەم، رەھمەتمۇ ھەم، فۇرقەتمۇ ھەم، ئىشرەتمۇ ھەم،
زەھر ھەم، شەكەرمۇ ھەم، ئول ۋەسل ئىشرەتزاربىدا.
ۋەسلىنىڭ ئىشرەتزاربىدا، زۇلۇمۇ، شەپقەتمۇ، پىراقمۇ، ئىشرەتمۇ، زەھەرمۇ، شېكەرمۇ تېپىلىدۇ.

4ـ مەن ئەرۋرمەن ئىشقىدا ھەيران، تۇمەن ھەسرەت بىلە،
بىئەدەد بىدەرد ئاسىغلىق زۇلفىنىڭ ھەر تارىدا.

مەن ئۇنىڭ ئىشق ـ مۇھەببىتىنىڭ دەردىدە، تۇمەن ھەسرەت چېكىمەن، لېكىن چېچىنىڭ ھەر بىر تېلىغا بىھېساب دەردسىزلىكىنىڭ ئېسىقلىق تۇرغىنىغا ھەيرانمەن.

5ـ سەرنىۋىشتىمدۇر مەنىڭ ئوتىدا كۆيمەك سۇبھۇ شام،
گۈللارى ئەل ئىلكىدە، جانۇ دىلىمدۇر خارىدا.

مېنىڭ پېشانەمگە پۈتۈلگىنى كېچە ـ كۈندۈز ئۇنىڭ ئوتىدا كۆيۈشتۇر؛ ئۇنىڭ گۈلى باشقىلارنىڭ قولىدا ـ يۈ، جېنىم بىلەن دىلىم بولسا، ئۇنىڭ تىكەنىدە.

6ـ زەئفەران يۈز مەندەدۇر، ئەلنىڭ دىماغى تازە دۇر،
مۇشكۇ ئەنبەر سۇنبۇلىدىن بىخەبەر ھەر ساربدا.

مېنىڭ يۈزۈم دەرد ـ ئەلەمدىن زەپىران، ئەمما، ئۇنىڭ ئىپار ـ ئەنبەر چېچىدىن خەۋىرىمۇ بولمىغان باشقا جايلاردىكى كىشىلەرنىڭ كۆڭلى بولسا، خۇشالدۇر.

7ـ ئەلگە راھەت، نازۇ نىئمەتدۇر ئەزەل قەسسامىدىن،
كۆيمەكۇ ئۆلمەك ساڭاكىم بولماغاچ گۈل ناربدا.

راھەت بىلەن نازۇ نېمەت ئەزەل تەقسىماتچىسى تەرىپىدىن باشقىلارغا تەقسىم قىلىپ بېرىلگەن. ئەمما ئۇنىڭ دوزىخىدا گۈل بولمىغانلىقتىن، كۆيۈپ ئۆلۈش ساڭا نېسىپ قىلىنغاندۇر.

8ـ كۈلغە پاتتىم، ئوتغا تۈشتۈم، بىلمەدىم نە نەۋئ مەن،
غەرق ئولۇپ بولدۇم فەنا ئىكى كۆزۈم خۇنخاربدا.

مەن زادى نېمە بولدۇم ھېچ بىلمىدىم: كۈلگە مىلەندىم، ئوتقا چۈشتۈم، ئىككى كۆزۈمدىن ئاققان قانلىق ياشقا غەرق بولۇپ كەتتىم.

9ـ مۇلمۇ ھەم، ساغەرمۇ ھەم بار، ھەم نەباتۇ لەئلىدە،
تازە گۈلدەك ماھى بەدرى مىھرى پۇر ئەنۋاربدا.

ئۇنىڭ لېۋىدە مەيمۇ، قەدەھمۇ ھەم ناۋاتمۇ بار؛ گۈلدەك پاك يۈزىدە، تولۇن ئاي بىلەن قۇياشنىڭ نۇرى بار.

10ـ بۇ مەنىڭ كۆڭلۈم مۇسەلسەل زۇلفىنىڭ تارىغا بەند،
بەلكى چىرماشتى تەنمگە ئىشق ئوتى ھەر ساربدا.

كۆڭلۈم ئۇنىڭ چاچلىرىنىڭ زەنجىردەك تالالىرىغا باغلىنىپ قالدى، بەلكى ئۇنىڭ ئىشق ئوتى تەرەپ ـ تەرەپتىن تېنىمگە چىرماشتى.

11ـ ئەيشى راھەت ئەلگە، دەردىن جانغا ئال، گۇمنامكىم،
مۇئتەبەردۇر دەردۇ مىھنەت ئىشقىنىڭ بازاربدا.

ئەي گۇمنام، راھەتلىك ياشام ئەلگە بولسۇن، ئۇنىڭ دەردىنى جېنىڭغا سېتىۋالغىنكى، ئىشق ـ

مۇھەببەت بازىرىدا، دەرد - ئەلەم دېگەن ئەتىۋارلىق نەرسىدۇر.

تەئەززە چۈشۈرگىسى

ئەيشى راھەت ئەلگە، دەردىن جانغا ئال، گۈمنامكىم،
مۇئتەبەردۇر دەردۇ مىھنەت ئىشقىنىڭ بازارىدا.
- گۈمنام.

راھەتلىك ياشام ئەلگە بولسۇن، ئەي گۈمنام، ئۇنىڭ دەردىنى جېنىڭغا سېتىۋالغىنكى، ئىشق - مۇھەببەتنىڭ بازىرىدا، دەرد - ئەلەم دېگەن ئەتىۋارلىق نەرسىدۇر.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەھزۇف
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلۇن
- ٧ - - - ٧ - - - ٧ - - - ٧ -

نۇسخە

1- نىگارا، ئىشتىياقىڭدا زەئىفۇ ناتەۋان بولدۇم،
ھەمىشە دەر - بەدەر ئالەم ئارا بىخانۇمان بولدۇم.

ئەي نىگار، ئىشتىياقىڭدا زەئىپ ۋە كۈچسىز بولۇپ قالدىم؛ جاھاندا ھەمىشە ئىشكەمۇ - ئىشىك يۇرىدىغان، ئۆي- ماكانسىز بىر ئاققۇن بولۇپ قالدىم.

2- نەتەي ئاۋازە بولماي بىر سەنىڭدەك غەمگۇزارىم يوق،
كۆيۈپ فۇرقەت ئوتىدا مۇبتەلائى لامەكان بولدۇم.

سەندىن باشقا غەمگۇزارىم بولمىسا، پىراق ئوتىدا كۆيۈپ، ماكانسىزغا ئايلىنىپ قالغان تۇرسام، سەرگەردان بولماي قانداق قىلاتتىم، ئەمىسە؟

3- قادالدى كىرفىكىڭنىڭ نەشتەرى بۇ خەستە جانىمغا،
غەمۇ مىھنەت ئىچىدە دەرد تارتىپ زەئىفەران بولدۇم.

كىرپىكىڭنىڭ نەشتىرى خەستە جېنىمغا سانجىلدى، غەم ۋە جاپا ئىچىدە دەرد تارتىپ، يۈزۈم زەپىران بولدى.

4- خىرامان ناز ئىلەكىم تازە گۈلدەك ئاچىلىپ چىقساڭ،
جەمالىڭ شەۋقىنى ئول دەم كۆرۈپۇ شادمان بولدۇم.

يېڭىلا پورەكلىگەن گۈلدەك ئېچىلىپ، ناز - ئىستىغنا بىلەن لەرزان يۈرۈپ چىققىنىڭدا، جامالىڭنىڭ پەيزىنى كۆرۈپ، بەكمۇ خۇشال بولدۇم.

5- ساڭا بۇ ئەرزى ھالىمنى بەيان ئەيلەرگە يوق تاقەت،

تۇتۇپ غەم لەشكەرى قويماس ياقامنى، بىزەبان بولدۇم.
غەم لەشكەرى ياقامنى مەھكەم بوغۇۋالغاچقا، ئۇن چىقىرالماي قالدىم. شۇ تاپتا، ساڭا بۇ ئەرز - ئەھۋالىمنى بايان قىلغىدەك كۈچمۇ قالمىدى.

6- نەتەي، بىچارەئى غەمگىن قىلىپدۇر دەرد ئىلە ھىجران،
سارىغ رۇخسارە ھەجرىڭ ئوتىدىن بەرگى خەزان بولدۇم.
ھىجران بىلەن دەرد مېنى غەمكىن، بىچارە قىلىپ قويدى. جۇدالىقىڭنىڭ ئوتىدىن چىرايىم سارغىيىپ، كۈزدىكى غازاڭ بولۇپ قالدىم، قانداق قىلارمەن.

7- جەمالىڭ ھەسرەتىدە ئۆرتەنۇر شامۇ سەھەر جانىم،
بولۇپ مەجنۇن كەبى ئالەمدە رۇسۋايى جەھان بولدۇم.
جامالىڭنىڭ ھەسرىتىدە جېنىم تۇندىن تاڭغىچە ئۆرتىنىدۇ؛ بۇ ئالەمدە مەجنۇنغا ئوخشاش جاھانىڭ رەسۋاسىغا ئايلىنىپ قالدىم.

8- فىراقىي، خەستەدىل ئاشۇفتە بولدى ئايرىلىپ سەندىن،
فىراقىڭ دەردىگە مەھرەم، جەفاغا ھەمزەبان بولدۇم.
فىراقىي سەندىن ئايرىلىپ قالغاندىن كېيىن، دىلى سۇندى، پەرىشان بولدى؛ پىراقىڭ دەردى بىلەن سىرداش، جاپايىڭ بىلەن سۆھبەتداش بولۇپ قالدى.

نۇسخە چۇشۇرگەسى

فىراقىي، خەستەدىل ئاشۇفتە بولدى ئايرىلىپ سەندىن،
فىراقىڭ دەردىگە مەھرەم، جەفاغا ھەمزەبان بولدۇم.
- فىراقىي.
فىراقىي سەندىن ئايرىلىپ قالغاندىن كېيىن، دىلى سۇندى، پەرىشان بولدى؛ پىراقىڭ دەردى بىلەن سىرداش، جاپايىڭ بىلەن سۆھبەتداش بولۇپ قالدى.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى ھەزەجى مۇسەممەنى سالىم
مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن
- - - ٧ - - - ٧ - - - ٧ - - - ٧

مۇستەھزاد

1- ساقىيا، جامىمنى ساق ئەيلە مەيى ئەنۋاردىن،
ئەيلەگىل كۆڭلۈمنى خالىي جۇملەئى ئەغياردىن.
ئەي ساقىي، قەدىھىمنى نۇر شارابى بىلەن پاك قىلغىن، كۆڭلۈمنى پۈتكۈل رەقىبلەردىن خالىي قىلغىن.

2ـ مەست ئەيلەپ ھۇشۇم ئال، قىلغىل خۇمارىدى خەلاس،
ھەم خۇمارى ئۆزلۈكىدىن ئىت ھەم پەردەئى پىنداردىن.
مەست قىلىپ ھۇشۇمنى يوقات، خۇماردىن خالاس قىل. ھەم ئۆزلۈك خۇمارىدىن ھەم كىبىر پەردىسىدىن قۇتۇلدۇرغىن.

3ـ ھەجرىنىڭ ئەندۇھىدىن بولدى كۆزۈم يىغلاپ بەسىر،
كاشكى بولغاي ئەدى بىينا كۆزۈم دىيداردىن.
ھىجران قايغۇسىدا كۆپ يىغلاپ، كۆزۈم تۇتۇلدى؛ كاشكى ئۇنىڭ دىدارىغا مۇيەسسەر بولسام، بۇ ھالدا، كۆزۈم روشەنلەشكەن بولاتتى.

4ـ گەر بەھار ئۆتكەچ تولا سارغارسا يافراقلار نە تاك،
سارغارىپ يۈز غەم بىلە بولسە جۇدا غەمخاردىن.
باھار ئۆتكەندىن كېيىن، ياپراقلارنىڭ سارغىيىشى ئەجەبلىنەرلىك ئەمەس، چۈنكى غەمخورىدىن ئايرىلغان كىشىنىڭمۇ چىرايى غەم بىلەن سارغىيىپ كېتىدۇ ئەمەسمۇ؟

5ـ ۋەسل قەدرىن بىلمەگەنگە ھەجر ئوتى پاداش ئەمىش،
بولما نەۋمىد، ئەي زۇھۇرىي، بۇرنا سۆيگەن ياردىن .
ـ زۇھۇرىي.
ئەي زۇھۇرىي، ھىجران ئوتى ئازابى ۋىسالنىڭ قەدرىنى بىلمىگەنلەر ئۈچۈن مۇكاپاتمىش . شۇڭا بۇرۇن سۆيگەن يارىڭدىن ئۈمىدسىزلەنمە.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەقسۇر
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلان
~ ـ ـ ـ v ـ ـ ـ v ـ ـ ـ v ـ

جۇلا

1ـ ئەي پەرى رۇخسارلار، بىزگە نىگاھ ئەيلەپ ئۆتۈڭ،
بىر نەزەر بىرلە گەدانى پادشاھ ئەيلەپ ئۆتۈڭ.
ئەي پەرى يۈزلۈك، ماڭىمۇ نەزەر سېلىپ ئۆتۈڭ؛ « لەپپىدە » بىر قاراپ قويۇش بىلەن، مەن گادايىنى پادىشاھ ئەيلەپ ئۆتۈڭ.

2ـ گەرچە ئۆتكەندە كىرەرسىز كۆپ كىشىنىڭ قانىنا،
بۇ گەدا كۆڭلى ئۈچۈن مۇنچە گۇناھ ئەيلەپ ئۆتۈڭ.
دەرۋەقە، ھەر ئۆتكىنىڭىزدە نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ قېنىغا كىرىسىز (خەقلەر نامەھرەم كۆزى بىلەن سىزگە قارايدۇ)، مەن گادايىنىڭ كۆڭلى ئۈچۈن، مۇنچىلىك گۇناھنى قىلىپ ئۆتۈڭ.

3ـ خارلىق ھەددىن ئاشۇرماڭ، چۈنكى ئىززەت يولدادۇر،
ئاتىڭىز نەئىلىندە بىزنى خاكى راھ ئەيلەپ ئۆتۈڭ.
خارلاشنى چېكىدىن ئاشۇرۋەتمەڭ، چۈنكى قاتتىقلىق دېگەنمۇ ئۆز يولىدا بولغىنى تۈزۈك. مېنى ھېچ بولمىسا، ئېتىڭىزنىڭ تۈۋىقى ئاستىدىكى يول توپىسىچىلىك كۆرۈپ ئۆتۈڭ.

4ـ ھەر قاچان جان بەرسەم ئول قەددۇ ئاغىز يادى بىلە،
ئەي مۇھىبلار، تۇربەتىم ئۈستىدە ئاھ ئەيلەپ ئۆتۈڭ.
ئەي دوستلار، ناۋادا ئۇنىڭ قەددى ـ قامىتى ۋە لېۋىنى ئەسلەش بىلەن ئۆلۈپ كېتىپ قالسام، قەبرەم يېنىدىن ئۆتكەندە، بىر « ئاھ » ئۇرۇپ قويۇڭلار.

5ـ ھەر نەچەكىم، سىزگە زەھمەتتۇر، زەكاتى ھۇسن ئۈچۈن،
ئىلتىفاتى لۇتفىي ساری گاھى گاھ ئەيلەپ ئۆتۈڭ.
سىزگە ھەر قانچە زەخمەت يەتسىمۇ، ھۆسنىڭىزنىڭ زاكىتى ئۈچۈن، لۇتفىيغا ئارا ـ سىرا كۆز تاشلاپ ئۆتۈڭ.

ـ لۇتفىي.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەھزۇف
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلۇن
ـ ٧ ـ ـ ـ ٧ ـ ـ ـ ٧ ـ ـ ـ ٧ ـ

سەنەم

بىرىنچى ئاھاڭ

1ـ باغدا بىر گۈل بار ئەدى، شاخىدا بۈلبۈل سايرادى،
ئەجەب خۇدانىڭ تەقدىرى يارنى مەندىن ئايرىدى.
باغدا بىر گۈل بار ئېدى، شېخىدا بۈلبۈل سايرىدى،ئاللاھنىڭ تەقدىرى ئەجەبمۇ يارنى مەندىن ئايرىۋەتتى.

2ـ بۈلبۈل دەگەن بىر قۇشتۇر، سايراسا ئۇنى خۇشتۇر،
بەش گۈنلۈك شۇ ئالەمدە يار بىلەن كۆڭۈل خۇشتۇر.
« بۈلبۈل » دېگەن بىر قۇشتۇر، سايرىسا ئۇنى خۇشتۇر، تۆت كۈنلۈك شۇ ئالەمدە يار بىلەن كۆڭۈل خۇشتۇر.

3ـ ئىزدەمەس كۆڭلۈم مەنىڭ بار ئىزلەگەنىڭ يارى بول،

كىم سەنى ياردىم دەسە، باردىپ شۇنىڭ گۈلزارى بول.
مېنىڭ كۆڭلۈم يار ئىزدىمەيدۇ، چۈنكى مېنىڭ ياردىم بار؛ سەن ئىزدىگەن، كۆيگەن ئادەمنىڭ يارى بول، كىم سېنى « ياردىم » دېسە، سۆيسە، ئاندىن بېرىپ شۇنىڭ گۈلزارى بولساڭ بولىدۇ.

4- خۇش بەخت - سەئادەتتۇر، كىشى جانانىغا يەتسە،
چەكسىپ جەۋرۇ - جەفالارنى كۆزى مەستانەغە يەتسە.
- خەلق قوشاقلىرىدىن.
ئىنسان جەبىر - جاپالارنى چەكسىمۇ، كۆزى سۆيگەن يارىنى كۆرسە، ئاخىردا ئۇ جانانىنىڭ ۋىسالىغا يەتسە، بۇ -- خۇش بەخت - سەئادەتتۇر.

ئىككىنچى ئاھاڭ

1- ئەي يۈزى نەسرىن، قامەتى شەمشاد،
نەچە قىلۇرسەن جانىمە بىيداد.
ئەي يۈزى نەسرىن، قامىتى شەمشادقا ئوخشايدىغان يار، جېنىمغا نېمانچە زۇلۇم سالىسەن؟

2- سەن كەبى پۈركار، شۇخسى بىسيار،
بىلمەدى، ئەي يار، ھېچبىر كىشى ياد.
ئەي يار، سەندەك تەجرىبىلىك، خۇلقلۇق ۋە ناز - ئىستىغنالىق ئىنسانىنى تېخى ھېچ كىشى بىلىپ يەتمىدى.

3- جەۋرىدە نادىر، زۇلۇمدا ماھىر،
ئىشۇەدە قادىر، غەمزىدە ئۇستاد.
جاپا سېلىشتا نادىر، زۇلۇم قىلىشقا ماھىر، ناز - خۇلق قىلىشقا قادىر، غەمزىگە ئۇستا.

4- يارنىڭ غەمىدىن، ھەجر ئەلەمىدىن،
سەبر كەمىدىن نالەيۇ فەرياد.
يارنىڭ غېمىدىن، ئايرىلىش ئازابىدىن، سەۋر - تاقەتنىڭ كەملىكىدىن داد - پەرياد!

5- بابۇرى بىدىل، ئەي بۇتى قاتىل،
جەۋرۇڭغا مايىل، زۇلمۇڭغا مۇئتاد.
- بابۇر.
ئەي مۇتلەق گۈزەل سەنەم، شەيدا ئاشىقىڭ بابۇر جەبرىڭگە خۇشتار، زۇلمۇڭغا كۆنۈك.
ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى مۇتەقارىبى مۇسەممەنى ئەسلەم
فەئلۇن فەئۇلۇن فەئلۇن فەئۇلۇن
- - ٧ - - - - ٧ - -

چوڭ سەلمقە

1 ـ بۇ ئەلدە باردۇر ئىكى ماھىپەيكەر،
بىرى قەندۇ بىرىسى شەھدۇ شەكەر .
بۇ ئەلدە ئىككى ئاي يۈزلۈك بار: بىرى قەندەك، يەنە بىرى ھەسەل بىلەن شېكەردەك.

2 ـ بىرىنىڭ ئارەزى خۇرشىدى تابان،
بىرىنىڭ كۆزلەرى كۆففارى خەيبەر.
بىرىنىڭ رۇخسارى نۇرلۇق قۇياشتەك ؛ يەنە بىرىنىڭ كۆزلىرى خەيبەر كۆپپارلىرىنىڭكىدەك قاپقارا.

3 ـ بىرىنىڭ زۇلفۇ خالى دانەيۇ دام،
بىرىنىڭ قامەتى سەرۇۇ سەنەۋبەر .
بىرىنىڭ چېچى گويا كى توزاق، مېڭى نوقۇت دانىسىدەك چوڭ؛ يەنە بىرىنىڭ قامىتى سەرۇى بىلەن سەنەۋبەردەك گۈزەل.

4 ـ بىرىنىڭ لەبلەرى ياقۇتى سىيراب،
بىرىنىڭ تىشلارى پاكىزە گەۋھەر.
بىرىنىڭ لېۋى سۇزۇك ياقۇت؛ يەنە بىرىنىڭ چىشلىرى پاكىزە گۆھەر.

5 ـ بىرىنىڭ غەبغەبىدۇر سىيىبى سىيمىن،
بىرىنىڭ ئىكى بادامى مۇقەششەر.
بىرىنىڭ مەڭزى ئاق ئالمىدەك چىرايلىق؛ يەنە بىرىنىڭ ئىككى قاپقى بادامدەك يارىشىملىق .

6 ـ بىرى سۇلتانى ئىقلىمى مەلاھەت،
بىرى ھۇسن ئەلىدە خاقانى قەيسەر.
بىرى گۈزەللىك ئىقلىمىنىڭ سۇلتانى؛ يەنە بىرى ھۆسن ئېلىنىڭ بۇيۇك خاقانى.

7 ـ بىرىنىڭ غەمزەسى جەررامى ئۇستاد،
بىرىنىڭ كىرپىكى ئالماسۇ خەنجەر.
بىرىنىڭ غەمزىسى ئۇستا جەررامىنىڭ پىچىقىدەك ئۆتكۈر؛ يەنە بىرىنىڭ كىرپىكى ئالماس ۋە خەنجەردەك كەسكۈر .

8 ـ بىرىنىڭ ئىكى قاشىدۇر ياڭى ئاي،
بىرىنىڭ تەلئەتىدۇر ئەيدى ئەكبەر.
بىرىنىڭ ئىككى قېشى خۇددى يېڭى چىققان ئاي؛ يەنە بىرىنىڭ رۇخسار ـ تەلەتى بايرام چىراي.

9 ـ بىرىگە چاكارۇ بەندە ئاتايى،

بىرىگە خادىمۇ دائىمىي كەمتەر.
- ئاتايى.
ئاتايى بىرىگە چاكار ۋە قۇل؛ يەنە بىرىگە ھەمىشە بولىدۇ پۇت - قول.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى ھەزەجى مۇسەددەسى مەھزۇف
مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن فەئۇلۇن
- - v - - - v - - - v - -

كىچىك سەلىقە

بىرىنچى ئاھاڭ

1- دەھرىنىڭ شەكلىنى كۆركىم، بولدى ھالى ئۆزگەچە،
بىلمان، ئايا، بارمۇدۇر ئانىڭ خەيالى ئۆزگەچە.
جاھاننىڭ قىياپىتىگە قارا، ئەھۋالى ئۆزگىرىپ كەتتى؛ يا ئۇنىڭ باشقىچە خىيالى بارمىدۇ، بۇنى بىلەلمىدىم.

2- تەقۋا ئەيلەپ دەير ئارا يول تاپمادۇق، كەل، ئەي رەفىق،
مەست ئولۇپ مەيخارەلەر يەڭلىغ بارالى ئۆزگەچە.
تەقۋادارلىق قىلىپ، مەيخانىغا يېقىن يولىمىدۇق. ئەي دوست، كەل، مەست بولۇپ، مەيخورلاردەك باشقىچە يول تۇتايلى.

3- ئەي مۇسەۋۋىر، سەھۋ ئەيلەپ قىلما تەسۋىرىن خەيال،
كۆزۈ قاشى ئۆزگە ئانىڭ، خەتتۇ خالى ئۆزگەچە.
ئەي رەسسام، ، ئۇنىڭ كۆز - قاشلىرى باشقىچە، مىيىق ۋە مېڭى ئۆزگىچە، سەۋەنلىك قىلىپ، سۇرىتىنى خاتا سىزىپ قويمىغىن.

4- بۇلھەۋەسلەر غەمىنى ئەيلەپ كەلىڭ، ئەھبابكىم،
تەلمۇرۇپ ئوتۇرۇسىدا ئانىڭ تۇرالى ئۆزگەچە.
ئەي دوستلار، ھەۋەسكارلارغا خاس ئوي - پىكىر بىلەن كېلىڭلاركى، ئۇنىڭ ئۈدۈلىدا باشقىدىن تەلمۇرۇپ تۇرايلى.

5- تاب كەلتۇرمەس نەزەر ھۇسنى جەھان ئاراسىغا،
ياشۇرۇن كۆپ پەردە كەينىدىن قارالى ئۆزگەچە.
جاھاننى چاقناتقۇچى ھۇسن - جامالىغا بىۋاستە قارىساق، كۆز بەرداشلىق بېرەلمەيدۇكى،

جىق پەردىلەرنىڭ كەينىدە تۇرۇپ، يوشۇرۇنچە قارايلى.

6 ـ سارغارىپ گاھى قىزارىپ مىھرۇ مەھ بىر ھال ئەمەس،
ئەيلەمىش ئانى ئىزارى ئىنىئالى ئۆزگەچە.

قۇياش بىلەن ئاي بەزىدە سارغىيىپ، بەزىدە قىزىرىپ، بىر خىل تۇرمايدۇكى، يار رۇخسارىنىڭ گۈزەللىكى كەلتۇرگەن خىجىللىق ئۇلارنى ئاشۇنداق قىلىپ قويغانمىش.

7 ـ ئىشق ئارا قەدر ئىستەسەڭ بىباك بولكىم، ئۆزگەدۇر ،
ئەھلى تەقۋا ئاندا، رىندى لا ئۇبالى ئۆزگەچە.

ئاشىقلىقتا قەدىر ـ قىممەت تاپاي دېسەڭ، قورقماس بولكى، ئۇ يەردە تەقۋادارلار باشقىچە، جېنىدىن تويغانلار باشقىچە بولىدۇ.

8 ـ قىلسا كۆز غارەت كۆڭۈلنى، يۈز قىلۇر ئۆرتەرگە جەھد،
زۇلف ئاڭا تەقۋىيىە ئەيلەپ جىسمى دالى ئۆزگەچە.

كۆز كۆڭۈلنى ئوۋلىۋالسا، يۈز ئۇنى ئۆرتەشكە تىرىشىدۇ، چاچ ئۇلار (كۆز بىلەن يۈز) نى قوللاپ قۇۋۇەتلەيدۇ ـ دە، نەتىجىدە، ئاشىقنىڭ گەۋدىسىنى دال (د) ھەرپىدەك ئېگىۋېتىدۇ.

9 ـ دەھر ھەر چەند كۈلسە، ئەرشىي، سەن ساڭا بىل زەھرخەند،
بارمۇ جان قەسىدىن قىلۇردىن ئىھتىمالى ئۆزگەچە.

ـ ئەرشىي.

ئەي ئەرشىي، زامان ھەر قانچە كۈلگەن بىلەن ساڭا كەلگەندە زەھەرخەندىلىك قىلىدۇ، ئۇنىڭ جانىنى قەستلەشتىن باشقىچە ئېھتىمالىمۇ بارمۇ؟ بۇنى بىلىپ باق.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەھزۇف
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلۇن
ـ ۷ ـ ـ ـ ۷ ـ ـ ـ ۷ ـ ـ ـ ۷ ـ

ئىككىنچى ئاھاڭ

1 ـ يۈزۈڭنى كۆردۈم، ئەي، خۇرشىدى تابان،
دەمە خۇرشىدى تابان، نۇرى ئىيمان.

ئەي، سېنىڭ يۈزۈڭ نۇرلۇق قۇياشتۇر، قۇياشلا ئەمەس، بەلكى ئىمانىنىڭ نۇرىدۇر.

2 ـ مۇسۇلمانزادە بولساڭ رەھم قىلغىل،
يۇتارمەن فۇرقەتىڭدىن ھەر زەمان قان.

پىراقىڭدا دائىم قان يۇتۇۋاتىمەن، مۇسۇلمان بالىسى بولساڭ، ماڭا رەھىم قىلغىن.

3- قىلۇر ھەسرەت بىلەن يۇز ئافەرىنلەر،
ئەگەر كۆرسە يۈزۈڭنى ماھى كەنئان.

ئەگەر كەنئاننىڭ ئېيى (« كەنئاننىڭ ئېيى » ئاتالغان يۇسۇپ ئەلەيھىسسالام) سېنىڭ يۈزۈڭنى كۆرسە، ھەسرەت چەككەن ھالدا، يۈزلەپ ئاپىرىن ئېيتىدۇ.

4- بىرەر سورساڭ نە بولۇر ئاغرىقىمنى،
سەنىڭدەك يوقتۇرۇر دەردىمگە دەرمان.

ئاغرىقىمغا سېنىڭدەك شىپالىق يوقكى، مېنى يوقلاپ، ئاغرىقىمنى بىرەر قېتىم سوراپ قويساڭ نېمە بولار؟

5- ئەگەر ھەجرىڭدە ئۆلسەم، ئەي پەرىزاد،
ئىچىڭ ئاغرىپ بولۇرسەن سەن پۇشەيمان.

ئەي پەرىزات، ئەگەر سېنىڭ جۇدالىقىڭدا ئۆلۈپ كەتسەم، ئىچىڭ ئاغرىپ پۇشايمانغا قالىسەن.

6- سەنىڭدەك ياخشىلىقدا يوق جەھاندا،
يامانلىقدا مەنىڭدەك يوقتۇر، ئەي جان.

ئەي جان، جاھاندا سېنىڭدەك ياخشى يوق، مېنىڭدەك يامان يوق.

7- ئوشۇل گۈندىنكى كۆردۈم ئارەزىڭنى،
بولۇپمەن قۇللارىڭغا بەندە فەرمان.

يۈزۈڭنى كۆرگەن ئاشۇ كۈندىن باشلاپ، قۇللىرىڭنىڭ پەرمانىنى تۇتۇپ كېلىۋاتىمەن.

8- ئالىپسەن تاقەتۇ سەبرۇ قەرارىم،
يۇرەككە تاكى قويدۇڭ داغى ھىجران.

يۇرىكىمنى قاچان ھىجران دېغىدا قويدۇڭ، شۇندىن باشلاپلا، مەندىن سەۋر ، تاقەت ۋە تىنچلىق دېگەنلەرنى ئېلىپ كەتتىڭ.

9- قەلەندەر تا تىرىكدۇر بۇ جەھاندە،
قىلۇر ۋەسفىڭ سەنىڭ، ئەي ماھى دەۋران.
- قەلەندەر.

ئەي دەۋرانىنىڭ ئېيى، قەلەندەر بۇ جاھاندا ھاياتلا بولىدىكەن، سېنىڭ تەرىپىڭنى قىلىدۇ.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى ھەزەجى مۇسەددەسى مەھزۇف
مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن فەئۇلۇن
- - ٧ - - - ٧ - - - ٧ - -

كىچىك سەلىقە چۈشۈرگىسى

دەھر ھەر چەند كۈلسە، ئەرشىي، سەن ساڭا بىل زەھر خەند،
بارمۇ جان قەسدىن قىلۇردىن ئىھتىمالى ئۆزگەچە.
- ئەرشىي.

ئەي ئەرشىي، جاھان ھەرقانچە كۈلگەن بىلەن، ساڭا كەلگەندە زەھەرخەندىلىك قىلىدۇ. ئۇنىڭ جانىنى قەستلەشتىن باشقىچە ئېھتىمالىمۇ بارمۇ؟ بۇنى بىلىپ باققىن.

پىشرەۋ

بىرىنچى ئاھاڭ

1- باغدا ئاچىلدى بىر تۈپ قىزىلگۈل،
سايرادى شاختا مەستانە بۈلبۈل.
باغدا بىر تۈپ قىزىلگۈل ئېچىلدى، شېخىدا مەستانە بۈلبۈل سايرىدى.

2- باغدا قىزىلگۈل ھەر جايدا بولماس،
ھەر جايدا بولسا سەنىڭچە بولماس.
قىزىلگۈل دېگەن باغنىڭ ھەممە يېرىدە بولۇۋەرمەيدۇ، قەيەردە بولمىسۇن، ساڭا يەتمەيدۇ.

3- كۆردۈم يۈزۈڭنى ھەيرانە بولدۇم،
ئەقلۇ ھۇشۇمدىن بىگانە بولدۇم.
يۈزۈڭنى كۆرۈپلا، سېنىڭ ھەيرانىڭ بولدۇم، ئەقىل - ھۇشۇمدىن بىگانە بولدۇم.

4- ھەيرانە قىلغان ئايدەك يۈزۈڭدۇر،
مەستانە قىلغان شىرىن سۆزۈڭدۇر.
ھەيرانىڭ قىلغان ئايدەك يۈزۈڭدۇر، مەستانە قىلغان شېرىن سۆزۈڭدۇر.

ئىككىنچى ئاھاڭ

1- مەرۋايىت ئەسىل نەرسە ئىنجۇ - مارجان ئېچىدە،
يارىم ماڭا گۈل تۈتتى خەلقى ئالەم ئېچىدە.
ئۇنچە - مارجان ئېچىدە، مەرۋايىت ئېسىل نەرسىدۇر. يارىم ماڭا خەلقىئالەم ئالدىدىلا گۈل تۈتتى.

2- ئەي خۇشتارمەن - ئۇ، خۇشتارمەن،
يارىم ماڭا گۈل تۈتتى خەلقى ئالەم ئېچىدە.
يارىمنىڭ خەلقىئالەم ئالدىدىلا ماڭا گۈل تۈتقىنىغا بەك خۇش بولدۇم.

3ـ گۈلنى مەن ئالاي دەسەم گۈل تىكەننىڭ ئىچىدە،
گۈلگە مەيلىم بار ئەدى گۈل بەدەننىڭ ئىچىدە.
گۈلنى مەن ئۈزىۋالاي دېسەم، گۈل تىكەننىڭ ئارىسىدا تۇرۇپتۇ. گۈلبەدەنلەرنىڭ ئىچىدە، گۈلگە مەيلىم بار ئىدى.

4ـ ئەي خۇشتارمەن ـ ئۇ، خۇشتارمەن،
گۈلگە مەيلىم بار ئەدى گۈل بەدەننىڭ ئىچىدە.
گۈلبەدەنلەرنىڭ ئىچىدە، گۈلگە مەيلىم بار ئىدى، چۈنكى مەن ئۇنىڭغا بەك خۇشتار ئىدىم.

ئۈچىنچى ئاھاڭ

1ـ گۈل كۆرۈپ گۈلزارىمەن ساڭا ھىچ ئوخشاتمادىم،
تاللاپ سۆيگەن يارىمسەن باشقاغا قاش ئاتمادىم.
گۈلزاردا گۈللەرنى كۆرۈپ، ھېچقايسىسىنى ساڭا ئوخشاتمىدىم. تاللاپ سۆيگەن يارىمسەن، باشقىغا قاش ئاتمادىم.

2ـ يارنى يار دەمدۇر كىشى، ياماننى يار دەمدۇر كىشى،
ياخشى يار ياندا تۇرۇپ، ياماننى خاھلامدۇر كىشى.
ئىنسان يارنى يار دەمدۇ؟ ياكى ياماننى يار دەمدۇ؟ ياخشى يار ياندىلا تۇرغان يەردە، ياماننى خاھلامدۇ؟

3ـ ئاتخانەنىڭ ئالدىدا ئالا ئاتنىڭ تۇياقى،
بىزنىڭ قاراقاش يارنىڭ مەخمەل تاشتۇر تۇماقى.
ئاتخانىنىڭ ئالدىدا ئالا ئاتنىڭ تۇياق ئىزى تۇرىدۇ. مېنىڭ قاراقاش يارىم مەخمەل تاشلىق تۇماق كىيىپتۇ.

4ـ مەخمەل تاش تۇماقنىڭ قىستۇرۇپ بۇزۇپ ئەتمە،
بۇ ئالەم ئۇزۇن ئالەم ئۇمىدنى ئۈزۈپ ئەتمە.
مەخمەل تاشلىق تۇمقنىڭ قىستۇرۇپ كىيىپ بۇزۇۋەتمە، بۇ ئالەم ئۇزۇن ئالەم ئۇمىدنى ئۈزۈۋەتمە.

5ـ قاشنىڭ قارا دەيدۇر قەلەمدىن ئايرىيالمايمەن،
باغلانغان ساڭا رىشتىم، سەندىن ئايرىلالمايمەن.
قېشىڭ شۇ قەدەر قارا ئىكەنكى، قەلەم سىياھىدىن ئايرىيالمايمەن؛ رىشتىم ساڭا باغلانغان، سەندىن ئايرىلالمايمەن.

6ـ يارنىڭ كىيگەن كۆينەكى قىزىل دۇردۇن تاۋاردۇر،
شۇ يارىمدىن ئايرىلسام، ئۆلمەك ماڭا رەۋادۇر.

- خەلق قوشاقلىرىدىن.

يارنىڭ كىيگەن كۆينىكى قىزىل دۇردۇن - تاۋاردۇر، شۇ يارىمدىن ئايرىلسام، ئۆلمەك ماڭا راۋادۇر.

تەئكىد

1- ئەي نەسىمى سۇبھىدەم، مەندىن نىگارىمغا سەلام،
ئول ساچى سۇنبۇل، يۈزى گۈل، نەۋ بەھارىمغا سەلام.
ئەي تاڭ شامىلى، ئۇ سۈمبۈل چاچلىق، گۈل يۈزلۈك، باش باھاردەك يېقىملىق نىگارىمغا مەندىن سالام.

2- لەبلەرى قەندۇ گۈلابۇ سۆزلەرى شەھدۇ شەراب،
غەمزەسى مەستانە، ئول كۆزى خۇمارىمغا سەلام.
لەۋلىرى قەنت بىلەن گۈلاب، سۆزلىرى ھەسەل بىلەن شاراب، غەمزىسى مەست قىلغۇچى ئۇ خۇمار كۆزلۈكۈمگە سالام.

3- جان نىسار ئەتسەم كەرەك بادى سەھەر دىك ئاللىدا،
بەندەدىن ھەر گاھكى ئىلتىۋر بولسا يارىمغا سەلام.
قاچانىكى تاڭ شامىلى مەن قۇلدىن يارىمغا سالام يەتكۈزسە، ئۇنىڭ ئالدىدا تىك تۇرۇپ، جېنىمنى پىدا قىلىسام ئەرزىيدۇ.

4- بوستانى ھۇسنۇ لۇتفى خۇلق ئىچىندە سەرۋىناز،
ئول سەۋەر جاندەك، ئەزىزىم، ئىختىيارىمغا سەلام.
ھۆسن بوستانى، مەرھەمىتى ۋە خۇلقى بويىچە ئاجايىپ يېتىشكەن ۋە كېلىشكەن ئۇ جاندەك سۆيۈملۈك، ئىختىيارىمنى ئالغۇچى ئەزىزىمگە سالام.

5- تابۇغۇڭدا نەچەكىم ئەرز ئەيلەدى ھالىن گەدا،
دەمەدىك بىرگۈنكى، مىسكىن خاكسارىمغا سەلام.
- گەدائىي.

گەدائىي ھۇزۇرۇڭدا قانچە قېتىملاپ ئۆز ھالىنى ئېيتقان بولسىمۇ، بىرەر قېتىم « بىچارە خاكسارىمغا سالام » دېمىدىك.

بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەھزۇف
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلۇن
- ٧ - - - ٧ - - - ٧ - - - ٧ -

داستان

بىرىنچى داستان

1ـ سۆيۈملۈك ھەمدەمسەم، ئەي ۋەفادارىم،
تازە نەۋ جەۋانىم، ھالىڭ نە بولدى؟
رەفىقىم، مۇنىسىم، ئەيشىم، مەدارىم،
كۆز نۇرۇم، غەمخارىم، ھالىڭ نە بولدى؟
ئى سۆيۈملۈك ھەمنەپەس ۋاپادارىم، غەيۇر سۇباتلىق يارىم، مەسلەكدىشىم، سىرداش دوستۇم، ھاياتىم، كۆز نۇرۇم، غەمگۇزارىم ئەھۋالىڭ قانداق؟

2ـ كۆزۈڭدۇر ئوت كەبى، جىسمىڭدۇر بىمار،
ۋۇجۇدۇڭ سىمابتەك تىترەر بىقەرار،
ئەي يارى ۋەفادار، ئەيلەگىل ئىزھار،
كۆزلەرى مەستانىم ھالىڭ نە بولدى؟
كۆزۈڭدىن ئوت چاقناپ تۇرىدۇ، تېنىڭ كېسەلچان، ۋۇجۇدۇڭ سىمابتەك ئىختىيارسىز تىترەپ تۇرىدۇ. ئى مەستانە كۆزلۈك ۋاپادار يارىم، ئەھۋالىڭنى ئىزھار قىلغىن، زادى نېمە بولدۇڭ؟

3ـ فىدا بولسۇن ساڭا بۇ شىرىن جانىم،
بىر زەمان كۆرمەسەم ئۆرلەر فىغانىم،
باشىمدا تاجىمسەن، روھى رەۋانىم،
يارى مېھرىبانىم ھالىڭ نە بولدى؟
بۇ شېرىن جېنىم ساڭا پىدا بولسۇن، بىردەم كۆرمىسەم پىغانىم ئۆرلەپ قالىدۇ. سەن مېنىڭ بېشىمدىكى تاجىمسەن، ۋۇجۇدۇمدىكى جانلىق روھىمسەنكى، ئى مېھرىبان يارىم، ساڭا نېمە بولدى؟

4ـ ئەۋۋەلدە ئاتامدىن قالماغان بولسام،
غەربىلىق كويىدا يۈرمەگەن بولسام،
سەنى بۇ ھەسرەتتە كۆرمەگەن بولسام،
خەتەرلىك كارۋانىم ھالىڭ نە بولدى؟
باشتا ئاتامدىن يېتىم قالمىغان بولسام، مۇساپىرلىق كوچىسىدا يۈرمىگەن بولسام، سېنى بۇ ھەسرەتلىك ھالدا كۆرمىگەن بولسام كاشكى. ئى، خەتەردە قالغان كارۋىنىم ساڭا نېمە بولدى؟

5ـ شاھ سەنەۋبەر دەرلەر: باغرىم ئەزىلدى،
ماڭا ھەقدىن مۇنداق قىسمەت يازىلدى،
ۋاقتىم يەتىپ جان تەنىمدىن ئۈزۈلدى،
يۈسۈفى كەنئانىم ھالىڭ نە بولدى؟

- « سەنەۋبەر » داستانىدىن.

شاھ سەنەۋبەر ئېيتىدۇ: مېنىڭ ھەقىقەتەن يۈرىكىم ئېزىلدى؛ ئاللاھتىن ماڭا مۇشۇنداق قىسمەت پۈتۈلگەن ئوخشايدۇ؛ گويا ئەجىلىم توشۇپ، جان تەندىن چىقتىكى، ئى، كەنئانلىق يۈسۈفۇم، ئەھۋالىڭ قانداق؟

ئىككىنچى داستان

1- نىگارىم ئىشقىدا ئۆرتەندى جانىم،
دىلىم كۆيدى، تىلىم كەلدى نەۋاغا.
ئۇنى كۆرگۈنچە مەن، يوقتۇر مەجالىم،
نەۋا ئەيلەپ تۆكەي ياشىم خۇداغا.

نىگارىمنىڭ مۇھەببىتىدە جېنىم ئۆرتەندى؛ يۈرىكىم كۆيۈپ، تىلىم زارلاشقا باشلىدى؛ ئۇنىڭ ۋىسالىغا يەتكىچە بەرداشلىق بېرەلمىگۈدەكمەن، ئەمدى، نالە- ناۋا قىلىپ ياش تۆكۈپ، ئاللاھقا يېغلاي.

2- ئۇنىڭ ئىشقى مەنى قىلدى خەرابە،
يۈرەك - باغرىم كۆيۈپ بولدى كەبابە،
ساڭا قۇربان قىلاي بۇ تەندە جانە،
بۇ ئەرزىمنى دەگىل قاشى قاراغا.

ئۇنىڭ مۇھەببىتى مېنى خاراب قىلدى، يۈرىكىم كۆيۈپ كاۋاپ بولدى؛ بۇ تېنىمدىكى جېنىمنى ساڭا قۇربان قىلاي، بۇ ئەرزىمنى قاراقاش يارىمغا دەپ قويغىن.

3- سەبا يەتكۈز مەنىڭ يۈتكەن كىشىمنى،
خۇداغە يېغلاسام ئوڭلار باشىمنى،
ساماندەك سارغارىپ تۆكتۈم ياشىمنى،
سەبا يەتكۈز سۆزۈم ئول دىلرەباغا.

ئى تاڭ شامىلى، مېنىڭ جۇدا بولغان كىشىمنى كەلتۈر؛ ئاللاھقا يېغلاسام، بېشىمنى ئوڭلاپ قويار؛ ساماندەك سارغىيىپ، يېغلاپ ياش تۆكتۈم.ئى تاڭ شامىلى، مېنىڭ دېگەنلىرىمنى ئۇ دىلرەباغا يەتكۈزۈپ قوي.

4- جاناندىن ئايرىلىپ مەستانە بولدۇم،
ئۇنىڭ ئىشقىدا مەن دىۋانە بولدۇم،
كۆيۈپ مەن شامىدا پەرۋانە بولدۇم،
غەربىلىقتا دەدىم ئەرزىم سەباغا.

جاناندىن ئايرىلىپ مەستانە بولدۇم، ئۇنىڭ مۇھەببىتىدە سارىڭ بولۇپ قالدىم؛ مەن ئۇنىڭ مۇھەببەت شامىنىڭ پەرۋانىسىمەن؛ مۇساپىرچىلىقتا، بۇ ئەرزىمنى تاڭ شامىلىغا ئېيتتىم.

5- غەربىلەرنىڭ يەتمىلىكدە خەيالى،

نەچۈك بولغاي فەررۇخنىڭ ئەمدى ھالى،
كۆڭۈلنى يارۇتار مەھبۇب ۋىسالى،
غەربىلىقتا ئەجەب قالدىم بەلاغا.
ـ « شاھزادە فەررۇخ ۋە مەلىكە گۈلرۇخ » داستانىدىن.

غەرىپ ـ مۇساپىرلار يېتىمچىلىكتە خىيال بىلەنلا ياشايدۇ، فەررۇخنىڭ ئەھۋالى ئاقىبەتتە قانداق بولار؟ كۆڭۈلنى سۆيگەن يارنىڭ ۋىسالى يورۇتىدۇ؛ ھەي، مۇساپىرچىلىقتا، ئەجەب بىر مۇھەببەت بالاسىغا قالدىم.

ئۈچىنچى داستان

1ـ شاھىم بىزنىڭ ئەلۇ يۈرتنىڭ
خۇش ئۆتەدۇر ياز ـ قىشلارى.
خۇشال ئۆتەر ھەر بىر چاغى،
ئويناپ كۈلۈشتۇر ئىشلارى.

ئى پادىشاھىم، بىزنىڭ ئەل ـ يۇرتنىڭ ياز ـ قىش پەسىللىرى تولىمۇ ياخشى ئۆتىدۇ؛ خەلقنىڭ كەيپى چاغ، قىلىدىغان ئىشلىرى ئويناپ كۈلۈشتۇر، خالاس.

2ـ باغدا پىشار تاغاچلارى،
مەيۋەلىكدۇر ياغاچلارى،
بىزنىڭ ئەلدە يوق ئاچلارى،
فەراۋاندۇر يەمىشلەرى.

باغلاردا شاپتۇل ـ توغاچلار پىشىپ تۇرىدۇ، دەرەخلىرىنىڭ ھەممىسى مېۋىلىك دەرەخلەردۇر؛ بىزنىڭ ئەلدە ئاچ ـ زار قالغان ئادەم بولمايدۇ، يەل ـ يېمىشلىرى بەك مول.

3ـ يىگىتلەرنىڭ يۈرۈشلەرى،
رۇستەمچە بار ئۇرۇشلارى،
ئىسفەھانچە قىلىچلارى،
چاقىن كەبى چاپىشلارى.

بىزنىڭ ئەل ـ يۇرت يىگىتلىرىنىڭ ئۆزىگە خاس يۈرۈش ـ تۇرۇشلىرى بار: مۇشت ئېتىشلىرى رۇستەمگە ئوخشايدۇ، يېنىدا ئىسفاھانچە قىلىچلىرى بار، ئۇنى چېپىشلىرى چاقماقتەك چەبدەس.

4ـ قەرىلەرى ئۆيدە ياتۇر،
قىزلارى شوخ قوشاق قاتۇر،
يىگىتلەرى ئوقيا ئاتۇر،
مەردانەدۇر چالىشلارى.

ياشانغانلار ئۆيدە ئارام ئېلىپ ياتىدۇ؛ قىزلىرى شوخ ـ شوخ قوشاقلارنى قاتىدۇ؛ يىگىتلىرى ئوقيا ئاتىدۇ، مەردانە چېلىش مۇسابىقىلىرىنى قىلىپ تۇرىدۇ.

5ـ پەرى قىزلار جەۋلان قىلىپ،
يىگىتلەرنىڭ كۆڭلىن ئالىپ،
باغ قە كىرەر قولىن سالىپ،
جەيرەن كەبى ماڭىشلارى.

پەردەك گۈزەل قىزلار يىگىتلەرنىڭ كۆڭلىنى ئوۋلايدۇ؛ باغقا كىرگەندە، قوللىرىنى سېلىپ مېڭىشلىرى جەرەنگە ئوخشايدۇ.

6ـ كۆرگەننىڭ جانىن داغلاغان،
گويا پەرى دەپ چاغلاغان،
تىللا كەمەرلەر باغلاغان،
ئاياغدا كەفىشلەرى.

كۆرگەنلەر ئۆلارنى « بەجايىكى پەرى » دەپ چاغلاپ، جانلىرى داغدا قالىدۇ ؛ ئۇ قىزلار بەللىرىگە ئالتۇن كەمەر باغلىۋالغان بولۇپ، ئايىغدا كەشلىرى بار.

7ـ بەدۇ ئاتلار شوخ ئويناقلار،
ھەر چاپقاندا كۆكتىن ئاشار،
دۇبال قاقىپ ئۆردەك ئۇچار،
بۇلەند پەرۋازدۇر قۇشلارى.

بىزنىڭ ئەل ـ يۇرتتا، ئاتلار جۇپ ـ جۇپتى بىلەن ئويناقلاپ چېپىپ يۈرىشىدۇ، چاپقاندا، دۇلدۇلدەك كۆكتىن ئاشىدۇ؛ ياۋا ئۆدەكلەر قانات قېقىپ (ئىككى قانىتىنى دەستەك ئۇرۇپ) ئۇچىدۇ، باشقا ئۇچار قۇشلارمۇ كۆكتە پەرۋاز قىلىپ يۈرىدۇ.

8ـ ئاپئاق قاردۇر تاغ باشلارى،
ياقۇت ـ مەرجاندۇر تاشلارى،
باغ، ئەتىزدۇر ھەم قاشلارى،
ئابىھەيات ئاقىشلارى.

بىزنىڭ يۇرتنىڭ تاغ چوققىلىرى قىش ـ ياز ئاپئاق قارغا پۈركەنگەن؛ تاغلىرى تاش بىلەن ئەمەس، ياقۇت ـ مارجان بىلەن قاپلانغان؛ ئەتراپلىرى باغلار ۋە ئېتىزلىقلار بىلەن ئورالغان؛ ئۆستەڭ ـ ئېقىنلىرىدا، ئابىھايات (تىرىكلىك سۇيى) ئېقىپ تۇرىدۇ.

9ـ بۇغداي نانى، قوي گوشتلارى،
سۈت گۈرۈنجدۇر ئاشلارى،
تەييار سەكىز بىھىشتلەرى،
دۇئا قىلۇر دەرۋىشلەرى.
ـ « يۈسۈف ـ ئەھمەد » داستانىدىن.

خەلقنىڭ يەيدىغىنى بۇغداي نېنى، قوي گۆشى؛ سۈت بىلەن گۈرۈچ ئاساسلىق ئېشى؛ بۇ يەردە، گويا جەننەتلەرنىڭ ھەممىسى تەخ ـ تەييارکى، ئەۋلىيا ـ دەرۋىشلىرى دۇئا قىلىپ تۇرىدۇ، تېخى·

مەشرەب

بىرىنچى مەشرەب
بىرىنچى ئاھاڭ

1ـ نە نەۋا ساز ئەيلەگەي بۇلبۇل گۈلىستاندىن جۇدا،
ئەيلەمەس تۇتى تەكەللۇم شەكەرىستاندىن جۇدا.
گۈلىستاندىن ئايرىلغان بۇلبۇل قانداقمۇ ناۋا قىلىپ سايرىسۇن؟ ھەمىشە شېكەر بېرىپ تۇرىدىغان جايدىن ئايرىلغان تۇتىمۇ سۆزلىمەيدىغۇ.

2ـ ئول قۇياش ھەجرىندە قورقارمەن فەلەكنى ئۆرتەگەي،
ھەر شەرارىكىم بولۇر ئول ئوتلۇغ ئەففاندىن جۇدا.
ئۇ قۇياشنىڭ پىراقىدا چەككەن ئوتلۇق پىغانىمدىن چاچرىغان ئۇچقۇنلارنىڭ پەلەكنى ئۆرتەپ قويىشىدىن قورقىمەن.

3ـ دەمە ھىجرانىمدا چەكمەيسەن فىغانۇ نالە كۆپ،
جىسم ئەيلەرمۇ فىغان بولغان نەفەس جاندىن جۇدا.
« مېنىڭ ھىجرانىمدا كۆپرەك نالە ـ پىغان چەكمەيسەنغۇ » دېمە، نەپەس ۋە جاندىن ئايرىلغان تەن پىغان چېكەلەمدۇ؟

4ـ ھەجر ئۆلۈمدىن تەلخ ئەمىش، مۇندىن سوڭ، ئەي گەردۇن، مەنى
ئەيلەگىل جاندىن جۇدا، قىلغۇنچە جاناندىن جۇدا.
جۇدالىق ئۆلۈمدىنمۇ ئازابلىق ئىكەن. ئەي پەلەك، بۇندىن كېيىن، جاناندىن جۇدا قىلغىچە جاندىن جۇدا قىلىۋەتكىن.

5ـ بولسا يۈز مىڭ جانىم ئال، ئەي ھەجر، لەكىن قىلماغىل
يارنى مەندىن جۇدا، يا خۇد مەنى ئاندىن جۇدا.
ئەي ھىجران، يۈزمىڭ جېنىم بولسىمۇ ئالغىن، لېكىن يارنى مەندىن، ياكى مېنى ئۇنىڭدىن جۇدا قىلمىغىن.

6ـ ۋەسل ئارا پەرۋانە ئۆرتەندى، ھەمانا بىلدىكىم،
قىلغۇدەكدۇر سۇبھ ئانى شەمئى شەبىستاندىن جۇدا.
پەرۋانە ۋىسال پەيتىدە كۆيۈۋالدى، چۈنكى تاڭ ئۇنى كېچىنىڭ چىرىغىدىن ھامان ئايرىۋېتىدىغانلىقىنى بىلىپ قالغانىدى.

7ـ بىر ئىيەسىز ئىت بولۇپ ئەردى نەۋائىي يارسىز،

بولماسۇن، يا رەبكى، ھەرگىز بەندە سۈلتاندىن جۇدا.
ـ نەۋائىي.

يارسىز نەۋائىي خۇددى بىر ئىگىسىز ئىتقا ئوخشاپ قالغانىدى؛ ئەي پەرۋەردىگار، قۇل دېگەن ھەرگىزمۇ سۈلتانىدىن ئايرىلىپ قالمىسا بولمىدىكەن جۇمۇ.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەھزۇف
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلۇن
ـ ٧ ـ ـ ـ ٧ ـ ـ ـ ٧ ـ ـ ـ ٧ ـ

ئىككىنچى ئاھاڭ

1ـ گۈل ـ گۈل ئاچىلدى نەزاكەت، نازىنىن ئىچكەچ شەراب،
سارغارۇر گۈللار ھەمە كۆرگەچ جەمالى ئافتاب،

نازىنىن شاراب ئىچمۇبدى، گۈللەر نازاكەت بىلەن ئېچىلىپ كەتتى. ئەمما قۇياشنىڭ جامالىنى كۆرگەندە ھەممە گۈللەر سارغىيىدۇ.

2ـ غۇنچە لەئلىڭنى كۆرۈپ پىنھان بولۇر بەرگ ئىچرەكىم،
سارغارىپ گۈل ئۆزرلەر قىلغاي جەمالىدىن ھىجاب.

غۇنچە لېۋىڭنى كۆرگەندە، گۈللەر ياپراقلار ئىچىگە يوشۇرۇنىۋالىدۇ ـ دە، سارغايغان ھالدا، يۈزىگە پەردە تارتىپ چىقىپ، ساڭا ئۆزرە ئېيتىدۇ.

3ـ رەنگ بەرۇر مەيغە قىزىل تەگسە لەئلدەك لەبلەرى،
ماڭا گەر بولسا بەھەم ئول مەينى مەن ئىچسەم شوراپ.

ئۇنىڭ ياقۇت لېۋى مەيگە تەگسە، مەينى قىزارتىدۇ. ئەگەر ماڭا نېسىپ بولسا، ئۇ مەينى شوراپ ـ شوراپ ئىچسەم دەيمەن.

4ـ لەئلىدىن مەي تاپتى رەنگ ، رەنگ تاپسا مەندىن نە ئەجەب،
رەنگ بەرەنگ مەستانە بولغۇم مەي ئىچىپ مەستى خەراب.

مەي ئۇنىڭ لېۋىدىن رەڭ ئالدى، ئەمدى مەندىن رەڭ ئالسا نېمە بوپتۇ؟ مەن ئۇنى ئىچىپ، غەرق مەست بولۇپ، رەڭمۇرەڭ مەستانە بولىمەن.

5ـ جامىنى جانىڭ ئۈچۈن بىر قەتلە بەر، ئەي ساقىيا،
ئارزۇمدۇر يارغا مەي بىرلە گۈل تۇتسام ياساپ.

ئەي ساقىي، جامنى جېنىڭ ئۈچۈن يەنە بىر قېتىم بەر، مەيدىن گۈل ياساپ، ئۇنى يارغا تۇتۇش مېنىڭ ئارزۇيۇم.

6ـ مەن تۇتارمەن، ئۆزگەلەر قىلسا تەمەئ جانانە كۆز،

ئىشقىڭ ئوتى ئەيلەگەن بۇ باغرى بىرىياندىن كەباب.
باشقىلار جانانغا تەمە بىلەن كۆز تاشلىسا، مەن ئۇنىڭغا ئىشق ئوتى كۆيدۈرگەن يۈرىكىمدىن قىلىنغان كاۋاپنى تۇتىمەن.

7- ئىشق دەردىدىن نىيازىي ئاھۇ ئەفغان ئەيلەسە،
ئويغانۇر فۇرقەت بىلە بۇلبۇلغا تۇشكەي ئىزتىراب.
- نىيازىي.

نىيازىي ئىشق دەردىدىن ئاھ - پىغان چەكسە، پىراق ئازابىدىكى بۇلبۇلمۇ ئويغىنىپ، ئىزتىراپلىققا چۈشىدۇ.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەھزۇف
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلۇن
- ٧ - - - ٧ - - - ٧ - - - ٧ -

ئىككىنچى مەشرەب

1- بىر كىچىك دىلبەر كۆرۈپمەن قامەتى نازۇككىنە،
غۇنچەلەب، پەيۋەستە ئەبرۇ، قىپقىزىل ئۆڭلۈككىنە.
قامىتى نازۇككىنە كەلگەن بىر كىچىك دىلبەرنى كۆردۈم. ئۇ غۇنچە لەۋ، قوشۇلما قاش، قىزىل نۇرانە ئۆڭلۈك ئىدى.

2- گەرچە ياشىدۇر كىچىك، شىرىن لەبى ئەسرۇ سۇچۇك،
ھەر باقىشىدا كۆزىنىڭ ئىيماسى بىر تۇرلۈككىنە.
گەرچە ئۇنىڭ يېشى كىچىك بولسىمۇ، تىلى تولىمۇ چۈچۈك ئىدى؛ ھەر بېقىشىدا، كۆزى ئۆزىگە خاس بىر خىل ئۇقۇمغا ئىما قىلاتتى.

3- ئەشكەڭ بىر يەردە تىنماس جىلۋە ئەيلەپ ھەر تەرەف،
قىرمىزى كۆڭلەك ئىچىدە تور تۆشۈك بۆركلۈككىنە.
تور تۆشۈكلۈك لىپتىك كىيدۈرۈلگەن كۆكسى قىزىل كۆينەك ئىچىدە، خۇددى لىغىلداپ تۇرغان كۆز يېشىدەك تىنىمسىز جىلۋە قىلاتتى.

4- كۈلمۈسۈپ بىر گۈن ماڭا دەدى: « ساڭا رەھىم ئەيلەگۈم »،
كۆزىدىن بىلدىمكى ئەرمىش ۋەئدەسى ئۆتۈرۈككىنە.
ئۇ بىر كۈنى ماڭا قاراپ كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ: « ساڭا رەھىم قىلىمەن » دېدى. كۆزىدىن بىلدىمكى، ۋەدىسى خېلى - خوپ يالغان ئىدى.

5- نائۇمىد ئەردىم بۇ يالغان ۋەئدەسىدىن ئەسرۇ كۆپ،

ياش بالالار ئىچرە كۆردۈم ناگەھان ئەسرۈككىنە،

ئۇنىڭ بۇ يالغان ۋەدىسىدىن بەكلا ئۈمىدسىز ئىدىم، توساتتىن ئۇنى ياش بالىلار ئارىسىدا، مەستخۇش ھالدا كۆرۈپ قالدىم.

6- ئىختىيار ئەتتىم ئاياغىن ئۆپكەلى، قىلماي قەبۇل،
سەسكەنىپ قاچتى سەمەندىن سەكرەتىپ چاپۇككىنە.

ئايىغىنى سۆيۈشكە تەمشىلىۋىدىم، ئۇ قوبۇل قىلماي، سەسكىنىپ قاچتى ۋە ئېتىنى چاپتۇرغىنىچە تېزلا كېتىپ قالدى.

7- چۈنكى كۆردۈم مۇنچە مەكرۇھ شىيۇەلەر ئاندىن دەدىم:
ئەي فۇتۇھىي، ئۇن چىقارماي ئەمدى بولغىل شۇككىنە.
- فۇتۇھىي.

ئۇنىڭدىكى مۇنچىۋالا بولمىغۇر قىلىقلارنى كۆرگەندىن كېيىن: « ئەي فۇتۇھىي، ئەمدى ئۇنۇڭنى چىقارما، جىم بولغىن » دېدىم.

ۋەزىن ئايرىمىسى

بەھرى رەمەلى مۇسەممەنى مەھزۇف
فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلاتۇن فائىلۇن
- ۷ - - - ۷ - - - ۷ - - - ۷ -

ئۇچىنچى مەشرەب

1- قەدىڭدەك باغ ئارا سەرۋى رەۋان يوق،
رۇخۇمدەك گۈلشەن ئىچرە زەئفەران يوق.

باغلاردا، قەدىڭدەك گۈزەل ئۆسكەن سەۋرى دەرىخى يوق؛ گۈلشەندە چىرايىمدەك سارغايغان زەپىران يوق.

2- لەبىڭدەك ھىچ يوقتۇر لەئلى سىيراب،
كۆزۈڭدەك شوخى ئاشۇبى جەھان يوق.

لېۋىڭدەك سۈزۈك ياقۇت، جاھانغا ئوت ياقىدىغان سېنىڭكىدەك شوخ كۆز ھېچ يەردە يوق.

3- قاشىڭدەك يوق جەھاندا تىير ئەنداز،
ئاتارغا بىر مەنىڭدەك ناتەۋان يوق.

جاھاندا قېشىڭدەك رگەن‌مە يوق، ئوقۇڭغا نىشان بولۇشقا يارايدىغان مېنىڭدەك بىرناتەۋان يوق.

4- نە ھەدد ئاغزىڭنى بارۇ يوق دەمەككە،

ئانىڭ رەمزىن بىلۈرگە نۇكتەدان يوق.
ئاغزىڭنىڭ كىچىكلىكىدىن ئۇنى « بار » ياكى « يوق » دېيىشكە كىمنىڭ ھەددى؟ ئۇنىڭ ئىزناسىنى بىلىپ ئايرىيالايدىغان دانىشمەن يوق.

5ـ نە ئىمكاندۇر كىشى باغ ئىچرە كىرمەك،
ئاڭا يول كۆرسەتمۇرگە باغبان يوق.
يول كۆرسىتىدىغان باغۋەن بولمىسا، كىشىنىڭ باغقا كىرىشى قانداقمۇ مۇمكىن بولىدۇ؟

6ـ مەنىڭ سايراماغىم گۈلرۇخ ئۈچۈندۇر،
قىلۇرمۇ ناله بۇلبۇل گۈلىستان يوق.
مېنىڭ سايرىشىم گۈل يۈزلۈك يار ئۈچۈندۇر؛ گۈلىستان بولمىسا، بۇلبۇل ناله ـ ناۋا قىلۇرمۇ؟

7ـ ھەمە ياخشى خۇيۇڭنى سەرف ئەتمۇرگە،
جەھان ئىچرە مەنىڭدەك بىر يامان يوق.
ھەممە ياخشى خۇيلۇرۇڭنى ئىشلىتىشكە، جاھاندا مەندەك بىر يامان يوق.

8ـ بولۇپمەن خەلق ئىچىدە ئانچە بەدنام،
مەنىڭدەك يەنە رۇسۋايى زەمان يوق.
خەلق ئارىسىدا نۇرغۇن بەدنامغا قالدىم، زامانىڭ مەندەك يەنە بىر رەسۋاسى يوق.

9ـ زۇھۇرىي كۆڭلىدۇركىم بەس پەرىشان،
ئىلاھا، رەھىم قىل، بىر دىلىستان يوق.
ـ زۇھۇرىي.
ئى ئاللاھ، رەھىم قىلغىن، مەن زۇھۇرىينىڭ كۆڭلى بەكمۇ پەرىشانكى، دىلىمنى شاد قىلغۇچى بىر يار يوق.

ۋەزىن ئايرىمىسى
بەھرى ھەزەجى مۇسەددەسى مەھزۇفىل ئەرۇزى ۋەززەرب
مەفائىيلۇن مەفائىيلۇن فەئۇلۇن
ـ ـ ٧ ـ ـ ـ ٧ ـ ـ ـ ٧

ئىراق مۇقامىنىڭ تېكىست ئالاھىدىلىكلىرى

ئىراق مۇقامى تېكىستى ئۇستىدىمۇ، «ئومۇمىيەتلىك ئالاھىدىلىكلەر» ۋە «خاس ئالاھىدىلىكلەر» دېگەن ماۋزۇ ئاستىدا قىسقىچە مۇلاھىزە يۈرگۈزۈپ ئۆتىمىز:

ئومۇمىيەتلىك ئالاھىدىلىكلەر

ئىراق مۇقامى، تولۇق نامى «چۆلى ئىراق مۇقامى» (خەلق تىلىدا، «چۆلئىراق» دېيىلىدۇ) تېكىستلىرىنى ئون ئىككى مۇقام ئىچىدىكى باشقا مۇقاملارنىڭ تېكىستلىرى بىلەن سېلىشتۇرغاندا، ئومۇمىيەت جەھەتتىن تۆۋەندىكىدەك مۇھىم ئالاھىدىلىكلەرگە ئىگە ئىكەنلىكى كۆرۈلىدۇ:

بىرىنچى. ئىراق مۇقامى تېكىستلىرى « چوڭ نەغمە » قىسمى 186 مىسرا، « داستان » قىسمى ئۇچ داستان 76 مىسرا ۋە « مەشرەب » قىسمى ئۇچ مەشرەب 60 مىسرا بولۇپ، جەمئىي 322 مىسرا شېئىردىن تەركىب تاپقان بولۇپ، ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامىنىڭ ئىچىدە، تېكىست ھەجمى جەھەتتە 3- ئورۇندا تۇرىدۇ.

ئىككىنچى. ئىراق مۇقامى تېكىستلىرى ئۇچۇن، نەۋائىي (بىر غەزەل)، زۇھۇرىي (ئىككى غەزەل)، لۇتفىي (بىر غەزەل)، ئاتايى (بىر غەزەل)، بابۇر (بىر غەزەل)، زەلىلى (بىر غەزەل)، گۇمنام- ھىرقەتىي (بىر غەزەل)، ئەرشىي (بىر غەزەل)، فۇتۇھىي (بىر غەزەل)، فىراقىي (بىر غەزەل)، قەلەندەر (بىر غەزەل)، نىيازىي (بىر غەزەل) ۋە گەدائىي (بىر غەزەل) بولۇپ، جەمئىي 13 شائىرنىڭ 14 پارچە غەزىلى بېرىلگەن. مەزكۇر 14 غەزەلنىڭ 2 دانىسىنى شائىر زۇھۇرىينىڭ غەزەللىرى تەشكىل قىلغاندىن باشقا، قالغان 12 كلاسسىك شائىرنىڭ بىردىن نادىر غەزىلى ئورۇن ئالغان. بۇ ھالدا، ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامىنىڭ ئون ئىككىنچىسى بولغان ئىراق مۇقامى تېكىستلىرىدىمۇ، يازما ئەدەبىياتقا تەئەللۇق بولغان كلاسسىك غەزەللەرگە نىسبەتەن كەڭ ئورۇن بېرىلگەنلىكى بىر ئالاھىدىلىك بولۇپ كۆرۈلىدۇ.

ئۇچىنچى. ئىراق مۇقامىنىڭ « داستان » قىسمىدا جەمئىي ئۇچ داستان ئوقۇلىدۇ. بىرىنچى داستانىنىڭ تېكىستى ئېغىز ئەدەبىياتىغا تەئەللۇق مەشھۇر خەلق داستانلىرىدىن "سەنەۋبەر" داستانىنىڭ "سۆيۈملۈك ھەمدەمىم ئى ۋەفادارىم، تازە نەۋجەۋانىم ھالىڭ نە بولدى" بېيىتى بىلەن باشلىنىدىغان بەش كۇپلىت جەمئىي يىگىرمە مىسرالىق بىر پارچىسىدىن تەشكىل تاپقان؛ ئىككىنچى داستانىنىڭ تېكىستى خەلقىمىز ئارىسىغا كەڭ تارقالغان "شاھزادە فەررۇخ ۋە مەلىكە گۈلرۇخ" ناملىق خەلق داستانىنىڭ "نىگارىم ئىشقىدا ئۆرتەندى جانىم، دىلىم كۆيدى، تىلىم كەلدى نەۋاغا" بېيىتى بىلەن باشلىنىدىغان بەش كۇپلىت جەمئىي يىگىرمە مىسرالىق بىر پارچىسىدىن تەركىب تاپقان؛ ئۇچىنچى داستانىنىڭ تېكىستى بولسا، مەشھۇر خەلق داستانى "يۈسۈف ۋە ئەھمەد" نىڭ قەدىمىي ئۇيغۇر يۇرتىنىڭ جەننەتمىسال مەنزىرىسىنى تەسۋىرلەيدىغان "شاھىم بىزنىڭ ئەلۋ يۇرتىنىڭ خوش ئۆتەدۇر ياز- قىشلارى؛ خوشال ئۆتەر ھەر بىر چاغى، ئۆيناپ كۈلۈشتۇر ئىشلارى" بېيىتى بىلەن باشلىنىدىغان توققۇز كۇپلىت جەمئىي ئوتتۇز ئالتە مىسرالىق گىگانت بىر پارچىسىدىن تەشكىل تاپقان. شۇنداق بولغاندا، مەزكۇر چۆلى ئىراق مۇقامىنىڭ داستان قىسمىنىڭ

تېكىستلىرى پۈتۈنلەي خەلق داستانلىرىدىن ئېلىنغان پارچىلار بىلەن تەرەننۇم قىلىپ كېلىنگەنلىكى كۆرۈلىدۇ.

تۆرتىنچى. ئىراق مۇقامىنىڭ « مەشرەب » قىسمى ئۇچ مەشرەبتىن تەشكىل تاپقان. بىرىنچى مەشرەبنىڭ تېكىستى بۇيۇك ئەلشىر نەۋائىينىڭ "نە نەۋا ساز ئەيلەگەي بۇلبۇل گۈلىستاندىن جۇدا، ئەيلەمەس تۇتى تەكەللۇم شەككەرىستاندىن جۇدا" بەيتى بىلەن باشلىنىدىغان يەتتە بەيتتىك گۈزەل بىر پارچە غەزىلى بىلەن شائىر نىيازبېينىڭ "گۈل گۈل ئاچىلدى نەزاكەت نازەنىن ئىچكەچ شەراب، سارغارۇر گۈللار ھەمە كۆرگەچ جەمالى ئافتاب" بەيتى بىلەن باشلىنىدىغان يەتتە بەيتتىك بىر غەزىلدىن تەركىب تاپقان؛ ئىككىنچى مەشرەبنىڭ تېكىستى شائىر فۇتۇھىينىڭ "بىر كىچىك دىلبەر كۆرۈپمەن قامەتى نازۇككىنە، غۇنچە لەب، پەيۋەستە ئەبرۇ، قىپقىزىل ئۆڭلۇككىنە" بەيتى بىلەن باشلىنىدىغان يەتتە بەيتتىك تولىمۇ شېرىن بىر غەزىلدىن تەشكىل تاپقان؛ ئۈچىنچى مەشرەبنىڭ تېكىستى بولسا، شائىر زۇھۇرىينىڭ "قەددىڭدەك باغ ئارا سەرۋى رەۋان يوق، رۇخۇمدەك گۈلشەن ئىچرە زەئفەران يوق" بەيتى بىلەن باشلىنىدىغان توققۇز بەيتتىك قايماقتەك ئەۋرىشىم ۋە ياريشملىق بىر غەزىلدىن تەركىب تاپقان. ئۇيغۇر چۆلئىراق مۇقامىنىڭ مەشرەب قىسمىدا تەرەننۇم قىلىنغان بۇ غەزەللەر ئۇقۇغۇچىغا خۇددى گۈزەل سىمفونىيەنىڭ مەرغۇلدەك لەززەت، قانماسلىق ۋە قىيماسلىق تۇيغۇسىنى بەخش ئېتىدۇ.

بەشىنچى. ئىراق مۇقامىنىڭ "سەنەم" بۆلىكىنىڭ تېكىستى ئۇيغۇر خەلق قوشاقلىرىنىڭ "باغدا بىر گۈل بار ئەدى، شاخىدا بۇلبۇل سايرادى، ئەجەب خۇدانىڭ تەقدىرى يارنى مەندىن ئايرىدى" بەيتى بىلەن باشلىنىدىغان تۆرت بەيىت جەمئىي سەككىز مىسرالىق بىر پارچىسىدىن تەشكىل تاپقان. ئاندىن، مەزكۇر مۇقامنىڭ ئۇچ ئاھاڭلىق "پىشرەۋ" بۆلىكىنىڭ تېكىستى بىرىنچى ئاھاڭدا، "باغدا ئاچىلدى بىر تۈپ قىزىل گۈل، سايرادى شاختا مەستانە بۇلبۇل" بەيتى بىلەن باشلىنىدىغان تۆرت بەيىت جەمئىي سەككىز مىسرالىق بىر پارچە خەلق قوشىقى ئوقۇلىدۇ؛ ئىككىنچى ئاھاڭدا، "مەرۋايىت ئەسىل نەرسە ئىنجۇ-مەرجان ئىچىدە" بەيتى بىلەن باشلىنىدىغان تۆرت بەيىت سەككىز مىسرالىق بىر پارچە خەلق قوشىقى ئوقۇلىدۇ؛ ئۈچىنچى ئاھاڭدا بولسا، يەنە خەلق قوشىقىدىن "گۈل كۆرۈپ گۈلزاردا مەن ساڭا ھىچ ئوخشاتمادىم، تاللاپ سۆيگەن يارىمسەن باشقاغا قاش ئاتمادىم" بەيتى بىلەن باشلىنىدىغان ئالتە بەيىت جەمئىي ئون ئىككى مىسرالىق بىر پارچە تەرەننۇم قىلىنىدۇ. دېمەك، ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامىنىڭ ئاخىرقىسى بولغان چۆلئىراق مۇقامى تېكىستىدە، خېلى ھەجىملىك تۆرت دانە خەلق قوشىقى ئورۇن ئالغاندۇر.

خاس ئالاھىدىلىكلار

ئون ئىككىنچى مۇقام چۆلئىراق مۇقامى تېكىستلىرىمۇ باشقا مۇقام تېكىستلىرىگە ئوخشاشلا ئوتتۇرا قەدىم زامان ئاتاقلىق شائىرلىرىمىز يازغان كلاسسىك يازما شېئىرلار بىلەن ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىغا مەنسۇپ بولغان قوشاقلار ۋە خەلق داستانلىرىدىن تەركىب تاپقان. خاس ئالاھىدىلىكلەر دېگەندە، ھەر قايسى كلاسسىكلار شېئىرلىرىنىڭ ئۆزگىچە خۇسۇسىيەتلىرى ۋە خەلق قوشاقلىرى ۋە داستانلىرىدا گەۋدىلىنىپ تۇرىدىغان خاسلىقلار كۆزدە تۇتۇلىدۇ. ئەمدى، بۇ پاراگراپتا، مەشھۇر كلاسسىكلىرىمىزدىن گۈمنام-ھىرقەتىي، فىراقىي ۋە نىيازبېلارنىڭ ئۈرنەك غەزەللىرى ۋە ئۇيغۇر خەلق داستانلىرىدىن «يۈسۈف ۋە ئەھمەد» نىڭ بىر پارچىسى ئۈستىدە نۇقتىلىق توختىلىمىز.

بىرىنچى. ئاتاقلىق كلاسسىك شائىرىمىز گۈمنام-ھىرقەتىينىڭ مەزكۇر چۆلئىراق مۇقامى

تېكىستلىكىنىڭ «تەئەززە» بۆلىكىدە پەخىر-ئىپتىخار بىلەن تەرەننۇم قىلىنىپ كەلگەن « ئ وتمۇ ھەم بار، گۈلمۇ ھەم بار يارنىڭ رۇخساربدا » مىسرالىي بىلەن باشلىنىدىغان جەمئىي ئون بىر بېيىتلىك غەزىلدە، ئىش-مۇھەببەت مەيدانىدا، بۇ دۇنيادىكى پۈتكۈل ئاچچىق-چۈچۈكلۈكلەر ئەۋرىشكىلىرىنىڭ تولۇق تېپىلىدىغانلىقى، ئىشق-مۇھەببەت مەيدانىغا چۈشۈشكە جۈرئەت قىلغان ھەر قانداق بىر ئىنساننىڭ بۇ تۈركەچۈرمىشلەرنى سوغۇق قانلىق بىلەن قارشى ئېلىشى ۋە قوبۇل قىلىشىنىڭ كېرەكلىكى پاساھەتلىك شېئىرىي كەلىمىلەر بىلەن گۈزەل بايان قىلىنغاندۇر.

قېنى، ھەممىمىز بۇ غەزەلنى بىرلىكتە مۇتالىئە قىلايلى:

1- ئوتمۇ ھەم بار، گۈلمۇ ھەم بار يارنىڭ رۇخساربدا،
يامۇ ھەم بار، ئوقمۇ ھەم بار ئول كۆزى خۇنخاربدا.

يېشىمى: يارنىڭ رۇخساربدا، ئوتمۇ بار ھەم گۈلمۇ بار، قانخور كۆزىدە يامۇ بار ھەم ئوقمۇ بار.

شەرھ: ھەر قانداق ئادەم ئۇچۇن، ئۆزىنىڭ سۆيگەن يارى چىرايلىق. ھالبۇكى، مەشۇقە يارنىڭ چىراي-رۇخساربدا، سېنى كۆيدۇرىدىغان گۈلمۇ بولىدۇ، سېنى ئازابلايدىغان ئوتمۇ بولىدۇ. ئۇنىڭ ئاشۇ جان ئالغۇچى ئىككى كۆزىدە، سېنى تەسلىم قىلىشقا، سېنى بويسۇندۇرۇشقا لازىمەتلىك قورالىرىنىڭ ھەممىسى تېپىلىدۇ.

2- زەئفەران ھەم، مۇشىك ھەم، ئەنبەرمۇ ھەم، سۇنبۇلمۇ ھەم،
جانمۇ ھەم، ئىمانمۇ ھەم ئول لەئلى شەكەر باربدا.

ئاشۇ شېكەر تۆكۈلۈپ تۇرغان لېۋىدە، زەپەرمۇ، ئىپارمۇ، ئەنبەرمۇ، سۇنبۇلمۇ ، جانمۇ، ئىمانمۇ ھەممىسى بار.

شەرھ: ئۇ سەنەمنىڭ ئاشۇ گەپ قىلسا شېكەر تۆكۈلۈپ تۇرىدىغان چىرايلىق لېۋىدە، زەپەرمۇ، ئىپارمۇ، ئەنبەرمۇ، سۇنبۇلمۇ ، جانمۇ، ھەتتا ئىمانمۇ ھەممىسى تەييار تۇرىدۇ.دەل شۇنىڭ ئۈچۈنلا، ئۇ نېمە قىلسا قىلىپ، سېنى باش ئەگدۈرەلەيدۇ.

3- زۇلمى ھەم، رەھمەتمۇ ھەم، فۇرقەتمۇ ھەم، ئىشرەتمۇ ھەم،
زەھر ھەم، شەكەرمۇ ھەم، ئول ۋەسل ئىشرەتزاربدا.

ۋەسلىنىڭ ئىشرەتزاربدا، زۇلۇمۇ، شەپقەتمۇ، پىراقمۇ، ئىشرەتمۇ، زەھەرمۇ، شېكەرمۇ تېپىلىدۇ.

شەرھ: سەن «ۋىسالغا يېتىمەن» دەپ بەل باغلاپ ئاتلانغان ئۇ ياشام مەربىگە-مەيدانىدا، زۇلۇمۇ، شەپقەتمۇ، پىراق-ئايرىلىقمۇ، ۋىسالىق ياشامۇ، تىرىك تۇرغۇزۇپلا ئۆلتۈرگۈچى زەھەرمۇ، جەننەتنىڭ لەززىتىنى بېرىدىغان بال-شېكەرمۇ تېپىلىدۇ. شۇڭا، ئاشىق بولغۇچى بۇلارنىڭ ھەممىسىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرگەن ھالدا ئىش قىلىشى لازىم بولىدۇ.

4- مەن ئەرۇرمەن ئىشقىدا ھەيران، تۇمەن ھەسرەت بىلە،
بىئەدەد بەدەرد ئاسغلىق زۇلفىنىڭ ھەر تاربدا.

مەن ئۇنىڭ ئىشق - مۇھەببىتىنىڭ دەردىدە، تۇمەن ھەسرەت چېكىمەن، لېكىن چېچىنىڭ ھەر بىر تېلىغا بىھېساب دەردسىزلىكىنىڭ ئېسىقلىق تۇرغىنىغا ھەيرانمەن.

شەرھ: شۇنداق دېگىنىم بىلەن، يەنە نۇرغۇن ئىشلارغا مەنمۇ ھەيران-ھەس قالىمەن. ئالايلۇق، مەن ئۇنىڭ ئىشق - مۇھەببىتىنىڭ دەردىدە، تۇمەنلەپ ھەسرەت چېكىمەن، لېكىن، شۇنىڭ بىلەن بىر چاغدا، يەنە ئۇنىڭ چېچىنىڭ ھەر بىر تېلىغا بىھېساب دەردسىزلىكىنىڭ ئېسىقلىق تۇرغىنىغا

ھەيرانمەن.

5- سەرنىۋىشتىمدۇر مەنىڭ ئوتىدا كۆيمەك سۇبھۇ شام،
گۈللارى ئەل ئىلكىدە، جانۇ دىلىمدۇر خاربدا.

مېنىڭ پېشانەمگە پۈتۈلگىنى كېچە - كۈندۈز ئۇنىڭ ئوتىدا كۆيۈشتۇر؛ ئۇنىڭ گۈلى باشقىلارنىڭ قولىدا - يۈ، جېنىم بىلەن دىلىم بولسا، ئۇنىڭ تىكەنىدە.

شەرھ: قارىغاندا، كېچە دېمەي، كۈندۈز دېمەي ئۇنىڭ ئوتىدا كۆيۈش مېنىڭ پېشانەمگە پۈتۈلگەن قىسمەت ئوخشايدۇ. بىراق، باشقىلار ئۇ گۈلنىڭ تاماشاسىدا يۈرگەن ھالدا، ئۇ گۈل تىكىنىنىڭ مېنىڭ جېنىم بىلەن يۇرىكىمنى قاقشىتىپ يۇرگىنى مۇتلەق بولمىدى-دە!

6- زەئىفەران يۈز مەندەدۇر، ئەلنىڭ دىماغى تازە دۇر،
مۇشكۇ ئەنبەر سۇنبۇلىدىن بىخەبەر ھەر ساربدا.

مېنىڭ يۈزۈم دەرد - ئەلەمدىن زەپىران، ئەمما، ئۇنىڭ ئىپار - ئەنبەر چېچىدىن خەۋىرىمۇ بولمىغان باشقا جايلاردىكى كىشىلەرنىڭ كۆڭلى بولسا، خۇشالدۇر.

شەرھ: تەڭشەلمىگەن جاھان دېگەن شۇكى، مېنىڭ يۈزۈم ئۇنىڭ دەرد - ئەلىمدىن زەپىران بولدى، ئەمما، ئۇنىڭ ئىپار - ئەنبەر چېچىدىن خەۋىرىمۇ بولمىغان باشقا جايلاردىكى كىشىلەرنىڭ كۆڭلى بولسا، خۇشالدۇر. دېمەك، راستىنلا ئەلەملىك دۇنياكەن بۇ!

7- ئەلگە راھەت، نازۇ نېئمەتدۇر ئەزەل قەسسامىدىن،
كۆيمەكۇ ئۆلمەك ساڭاكىم بولماغاچ گۈل ناربدا.

راھەت بىلەن نازۇ نېمەت ئەزەل تەقسىماتچىسى تەرىپىدىن باشقىلارغا تەقسىم قىلىپ بېرىلگەن. ئەمما ئۇنىڭ دوزىخىدا گۈل بولمىغانلىقتىن، كۆيۈپ ئۆلۈش ساڭا نېسىپ قىلىنغاندۇر.

شەرھ: ئەزەل تەقسىماتچىسى باشقىلارغا راھەت بىلەن نازۇ نېمەتنى تەقسىم قىلىپ بېرىپ: «سېنىڭ ئۇ گۈزىلىڭنىڭ «مۇھەببەت» ئاتلىق دوزىخىدا گۈل بولمىغاچقا، ساڭا راھەت سۇرۇش ئەمەس، بەلكى ئۆلۈش تەقسىم قىلىندى، خاپا بولمايسەن» دېسە بولۇرمۇ، ئەجەبا!؟

8- كۆلغە پاتتىم، ئوتغا تۆشتۈم، بىلمەدىم نە نەۋئ مەن،
غەرق ئولۇپ بولدۇم فەنا ئىكى كۆزۈم خۇنخاربدا.

مەن زادى نېمە بولدۇم ھېچ بىلمىدىم: كۆلگە مىلەندىم، ئوتقا چۈشتۈم، ئىككى كۆزۈمدىن ئاققان قانلىق ياشقا غەرق بولۇپ كەتتىم.

شەرھ: ئىشق-مۇھەببەت مەيدانىغا چۈشكەنلىكى ئادەملەرنىڭ ھەممىسى مۇشۇنداق كەچۈرمىشلەرنى جەزمەن كەچۈرۈشى كېرەكمۇ ياكى ماڭا كەلگەندە مۇشۇنداق تەتۈرلۈك بولىۋاتامدۇ؟ مەن ئۇ يارغا كۆيگەندىن بۇيان، ئوتقىمۇ كىردىم، كۆلگىمۇ مېلىنىپ ياتتىم، شۇ قەدەر كۆپ يىغلىدىمكى، ئىككى كۆزۈمدىن ئاققان قانلىق ياشقا غەرق بولۇپ كەتتىم گويا. ھالبۇكى، مەن زادى نېمە بولدۇم خالايىق، مەن ھېچ بىلەلمىدىم-يا؟

9- مۇلمۇ ھەم، ساغەرمۇ ھەم بار، ھەم نەباتۇ لەئلىدە،
تازە گۈلدەك ماھى بەدرى مىھرى پۇر ئەنۋاربدا.

ئۇنىڭ لېۋىدە مەيمۇ، قەدەھمۇ ھەم ناۋاتمۇ بار؛ گۈلدەك پاك يۈزىدە، تولۇن ئاي بىلەن قۇياشنىڭ نۇرى بار.

شەرھ: چىدىمايمەنكى، ئۇ گۈزەل ياردىمدا گۈزەللىكنىڭ ھەممىسى تەخ ۋە ھەممىسى نەق. قاراڭ، ئۇنىڭ لېۋىدە مەيمۇ، قەدەھمۇ ھەم ناۋاتمۇ ھەممىسى تەييار؛ گۈلدەك پاك يۈزىدە بولسا، تولۇن ئايىنىڭ ئىللىق نۇرىمۇ، قۇياشنىڭ كۈچلۈك ئاپتىپىمۇ بار.

10 ـ بۇ مەنىڭ كۆڭلۈم مۇسەلسەل زۇلفىنىڭ تارىغا بەند،
بەلكى چىرماشتى تەنىمگە ئىشق ئوتى ھەر ساردا.

كۆڭلۈم ئۇنىڭ چاچلىرىنىڭ زەنجىردەك تالالىرىغا باغلىنىپ قالدى، بەلكى ئۇنىڭ ئىشق ئوتى تەرەپ ـ تەرەپتىن تېنىمگە چىرماشتى.

شەرھ: مەن ئۇنىڭغا كۆيدۇم ـ دە، كۆڭلۈم ئۇنىڭ چاچلىرىنىڭ زەنجىردەك تالالىرىغا باغلىنىپلا قالدى، ھەتتا ئۇنىڭ ئىشق ئوتى تەرەپ ـ تەرەپتىن كېلىپ، پۈتۈن ۋۇجۇدۇمنى چىرمىۋالدى، دېسەممۇ بولىدۇ.

11 ـ ئەيشى راھەت ئەلگە، دەردىن جانغا ئال، گۈمنامكىم،
مۇئىتەبەردۇر دەردۇ مەھنەت ئىشقىنىڭ بازارىدا.

ئەي گۈمنام، راھەتلىك ياشام ئەلگە بولسۇن، ئۇنىڭ دەردىنى جېنىڭغا سېتىۋالغىنكى، ئىشق ـ مۇھەببەت بازىرىدا، دەرد ـ ئەلەم دېگەن ئەتىۋارلىق نەرسىدۇر.

شەرھ: بوپتۇ، ئى، گۈمنام ـ ھىرقەتمي! باشقىلار راھەتلىك ياشامدا ياشاۋەرسۇن. سەن بولساڭ، ئىككىلەنمەي، سەن كۆيگەن ئۇ ياردىنىڭ دەردىنى جېنىڭنى بېرىپ سېتىۋالغىن، بىلگەن ئادەمگە ئىشق ـ مۇھەببەت مەيدانىدىكى دەرد ـ ئەلەم بەكمۇ ئەتىۋارلىق نەرسىدۇركى، ئۇنىڭ ئەتىۋارىنى، ئۇنىڭ قىممىتىنى پەقەت سەن ـ بىزدەك ئوغۇل بالىلار بىلمىز ـ دە!

ئىككىنچى. شائىر فىراقىيىنىڭ مەزكۇر چۆلئىراق مۇقامى تېكىستلىكىنىڭ «نۇسخە» بۆلىكىدە تەرەننۇم قىلىنىپ كەلگەن « نىگارا، ئىشتىياقىڭدا زەئىفۇ ناتەۋان بولدۇم » مىسراسى بىلەن باشلىنىدىغان سەككىز بېيىتلىك غەزىلىدە، گۈزەل ئۇيغۇر قىزىغا ئاشىق بولغان «مەن»نىڭ كەچۈرمىشلىرى: كۆيۈك ئوتىدا پۈچىلىنىپ چىرايى ساماندەك سارغىيىپ كەتكەنلىكى؛ پىراق دەردىگە چىدىمای، يارنى ئىزدەپ ئىشكىمۇ ئىشك يۈرىدىغان ئاققۇن بولۇپ كەتكەنلىكى؛ يارنىڭ ئاي جامالىنى بىر كۆرۈش ئىستىكىدە، مەجنۇن ـ سەۋدايى بولۇپ قېلىپ، خەلقئالەمنىڭ سۆز ـ چۆچەكىگە قالغانلىقى قاتارلىق ئىشق گىرىپتارلىقى ئايرىنتىلىرى ئۇزۇنىنىڭ گۈزەل لېرىكىلىق ئىپادىسىنى تاپقان. ئۇندىن باشقا، «بولدۇم» سۆزى تۇراقلىق قاپىيە قىلىنغان بۇ غەزەلدىكى «كۆرۈپلا خوش بولۇپ كەتتىم، كۆرۈپلا شادلاندىم» ئۇقۇمىدا ئىشلىتىلگەن « كۆرۈپلا شادمان بولدۇم » جۈملىسى ئۆز تەركىبىدە، «ـ ئۇ» قوشۇمچىسىنى «ـ لا» ئۇلانمىسى ئورنىدا قوللانغانلىقى بىلەنمۇ بىر خاس ئالاھىدىلىكنى ئىپادىلەپ تۇرىدۇ.

مەزكۇر غەزەلنىڭ تېكىستى مۇنداق:

1 ـ نىگارا، ئىشتىياقىڭدا زەئىفۇ ناتەۋان بولدۇم،
ھەمىشە دەر ـ بەدەر ئالەم ئارا بىخانۇمان بولدۇم.

يېشىمى: ئەي نىگار، ئىشتىياقىڭدا زەئىپ ۋە كۈچسىز بولۇپ قالدىم؛ جاھاندا ھەمىشە ئىشكىمۇ ـ ئىشىك يۈرىدىغان، ئۆي ـ ماكانسىز بىر ئاققۇن بولۇپ قالدىم.

شەرھ: ئى، نىگارا! سېنى سېغىنىش دەردىدىن ياداپ زەئىپلىشىپ كەتتىم. «زادى بىر كۆرۈپ كېلەيا» دەپ تەركىيۈرت بولۇپ چىقىپ كېتىپ، ئىشىكىمۇ ئىشىك يۈرۈپ، ئۆي-ماكانى يوق ئاققۇن بولۇپ كەتتىم.

2- نەتەي ئاۋارە بولماي بىر سەنىڭدەك غەمگۇزارىم يوق،
كۆيۈپ فۇرقەت ئوتىدا مۇبتەلائى لامەكان بولدۇم.

سەندىن باشقا غەمگۇزارىم بولمىسا، پىراق ئوتىدا كۆيۈپ، ماكانسىزغا ئايلىنىپ قالغان تۇرسام، سەرگەردان بولماي قانداق قىلاتتىم، ئەمسە؟

شەرھ: ئىنسان ئىشق-مۇھەببەت مەيدانىغا كۆكرەك كېرىپ چۈشكەنىكەن، بېشىغا كېلىدىغان تۇرلۇك قىسمەتلەر ئۈچۈن ئىدىيە تەييارلىقىدا تۇرمىسىمۇ بولمىغىدەك. مانا، قارىغىنا، مېنىڭ شۇ تۇرۇقتا، سەندىن ئۆزگە بىر غەمگۇزارىم بولمىسا، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئايرىلىق ئوتىدا كۆيۈۋاتقان، بىر ماكانسىزغا ئايلىنىپ قالغان تۇرسام، ئەمدى سەرگەردان بولماي قانداق قىلىمەن، ئەمسە-ھە؟

3- قادالدى كىرفىكىڭنىڭ نەشتەرى بۇ خەستە جانىمغا،
غەمۇ مىھنەت ئىچىدە دەرد تارتىپ زەئىفەران بولدۇم.

كىرپىكىڭنىڭ نەشتىرى خەستە جېنىمغا سانچىلدى، غەم ۋە جاپا ئىچىدە دەرد تارتىپ، يۈزۈم زەپىران بولدى.

شەرھ: مېھرى- شەپقىتىڭدىن ھېچ نېسىۋە كۆرمىدىم، ئەكسىچە، كىرپىكىڭنىڭ نەشتىرى بىمار جېنىمغا رەھىمسىزلەرچە سانجىلغىنى سانجىلغان، غەم-غۇسسە ۋە جاپا-مۇشەققەت ئىچىدە دەرد تارتىپ، يۈزۈم زەپىران بولدى مانا.

4- خىرامان ناز ئىلەكىم تازە گۈلدەك ئاچىلىپ چىقساڭ،
جەمالىڭ شەۋقىنى ئول دەم كۆرۈپۇ شادمان بولدۇم.

يېڭىلا پورەكلىگەن گۈلدەك ئېچىلىپ، ناز - ئىستىغنا بىلەن لەرزان يۈرۈپ چىققىنىڭدا، جامالىڭنىڭ پەيزىنى كۆرۈپ، بەكمۇ خۇشال بولدۇم.

شەرھ: ھەي،... نېقەدەر گۈزەل دەقىقىلەر-ھە! شۇ چاغدا، خۇددى يېڭىلا پورەكلىگەن گۈلدەك ئېچىلىپ، ناز - ئىستىغنا بىلەن لەرزان يۈرۈپ چىققىنىڭنى كۆرۈپ، جامالىڭنىڭ پەيزى تەپتىدىن ھۇزۇرلىنىپ، بەكمۇ خۇشال بولغانىدىم.

5- ساڭا بۇ ئەرزى ھالىمنى بەيان ئەيلەرگە يوق تاقەت،
تۇتۇپ غەم لەشكەرى قويماس ياقامنى، بىزەبان بولدۇم.

غەم لەشكەرى ياقامنى مەھكەم بوغۇۋالغاچقا، ئۇن چىقىرالماي قالدىم. شۇ تاپتا، ساڭا بۇ ئەرز - ئەھۋالىمنى بايان قىلغىدەك كۈچمۇ قالمىدى.

شەرھ: ئەمدى، شۇ كۈنلەردە، ئايرىلىق دەردىدە پۈچىلىنىپ تۇرغانىڭ ئۈستىگە، غەم لەشكەرلىرى ھۇجۇم قىلىپ كېلىپ، ياقامدىن تۇتۇپ كارنىيىمنى مەھكەم بوغۇۋالغاچقا، ئۇن چىقىرالماي قالدىم. شۇ تاپتا، ساڭا بۇ ئەرز - ئەھۋالىمنى بايان قىلغىدەك كۈچ-قۇدرىتىممۇ قالمايۋاتىدۇ.

6- نەتەي، بىچارەئى غەمگىن قىلىپدۇر دەرد ئىلە ھىجران،

ساربغ رۇخسارە ھەجرىڭ ئوتىدىن بەرگى خەزان بولدۇم.

ھىجران بىلەن دەرد مېنى غەمكىن، بىچارە قىلىپ قويدى. جۇدالىقىڭنىڭ ئوتىدىن چىرايىم سارغىيىپ، كۆزدىكى غازاڭ بولۇپ قالدىم، قانداق قىلارمەن.

شەرھ: ئايرىلىق ۋە جۇدالىق دەردى مېنى غەمكىن، بىچارە قىلىپ قويدى. جۇدالىقىڭنىڭ ئازابلىق ئوتىدىن چىرايىم سارغىيىپ، كۆزدىكى غازاڭنىڭ ئۆزىلا بولۇپ قالدىم، ئەمدى، قانداق قىلارمەن؟

7ـ جەمالىڭ ھەسرەتىدە ئۆرتەنۇر شامۇ سەھەر جانىم،
بولۇپ مەجنۇن كەبى ئالەمدە رۇسۋايى جەھان بولدۇم.

جامالىڭنىڭ ھەسرىتىدە جېنىم تۇندىن تاڭغىچە ئۆرتىنىدۇ؛ بۇ ئالەمدە مەجنۇنغا ئوخشاش جاھانىڭ رەسۋاسىغا ئايلىنىپ قالدىم.

شەرھ: ئۇنتالمايمەن سېنى ئى، مەشۇقەم! ئاي جامالىڭنىڭ سېغىنىشلىق ھەسرىتىدە جېنىم تۇندىن تاڭغىچە ئۆرتىنىدۇ؛ مەجنۇنغا ئوخشاش قىسمەتكە قېلىپ، خەلقئالەم ئالدىدا، جاھانىڭ رەسۋاسىغا ئايلىنىپ قالدىم.

8ـ فىراقىي، خەستەدىل ئاشۇفتە بولدى ئايرىلىپ سەندىن،
فىراقىڭ دەردىگە مەھرەم، جەفاغا ھەمزەبان بولدۇم.

فىراقىي سەندىن ئايرىلىپ قالغاندىن كېيىن، دىلى سۇندى، پەرىشان بولدى؛ پىراقىڭ دەردى بىلەن سىرداش، جاپايىڭ بىلەن سۆھبەتداش بولۇپ قالدى.

شەرھ: قىسقىسى، فىراقىي سەندىن ئايرىلىپ قالغاندىن كېيىن، دىلى سۇندى، كۆڭلى پەرىشان بولدى؛ شۇ تۇرۇقتا، ئايرىلىق ـ پىراقىڭ دەردى بىلەن سىرداش، جەبىر ـ جاپايىڭ بىلەن سۆھبەتداش بولۇپ، سۆزلەپ قالدى شۇ.

ئۇچىنچى، شائىر نىيازىينىڭ مەزكۇر چۆلئىراق مۇقامى تېكىستلىكىنىڭ «مەشرەب» بۆلىكىدە تەرەننۇم قىلىنىپ كەلگەن « گۈل ـ گۈل ئاچىلدى نەزاكەت، نازەنىن ئىچكىچ شەراب » مىسرالىسى بىلەن باشلىنىدىغان يەتتە بەيىتلىك غەزىلىدە، ئاشىق يىگىت «مەن» ئىچ ـ ئىچىدىن كۆيگەن ۋە چىن يۈرىكىدىن سۆيگەن بىر گۈزەل قىزنىڭ ئىشق ـ مۇھەببەت مەنبەسى سانىلىشقا ھەقلىق رۇخسارى ئىنسانىيەت تۇرمۇشىدىكى گۈزەللىك سىمۋولى كۆرۈلىدىغان گۈل، غۇنچە، مەي، ياقۇت ۋە بۈلبۈل قاتارلىقلانىڭ سىلىشتۇرمىسى ئاساسىدا، پاساھەت بىلەن يارقىن بايان قىلىنغاندۇر. بۇندىن باشقا، غەزەلدە بوي كۆرسەتكەن «ئارزۇم، سارغارۇر، سارغارىپ، رەنگ بەرۇر» قاتارلىق كەلىمىلەر چاغاتاي ئۇيغۇر تىلىنىڭ ئالاھىدىلىكى ۋە ئەۋزەللىكىنى نامايان قىلىدىغان خاس ئايرىنتىلار بولۇش سۈپىتى بىلەنمۇ ئەھمىيەتلىكتۇر.

مەزكۇر غەزەلنىڭ تىرانسكرىپسىيىلىك تېكىستى مۇنداق:

1ـ گۈل ـ گۈل ئاچىلدى نەزاكەت، نازەنىن ئىچكەچ شەراب،
سارغارۇر گۈللار ھەمە كۆرگەچ جەمالى ئافتاب،

يېشىمى: نازىنىن شاراب ئىچىۋېدى، گۈللەر نازاكەت بىلەن ئېچىلىپ كەتتى. ئەمما قۇياشنىڭ جامالىنى كۆرگەندە ھەممە گۈللەر سارغىيىدۇ.

شەرھ: مەن كۆڭۈل بەرگەن ئۇ نازىنىن شاراب ئىچىۋېدى، گۈللەر نازاكەت بىلەن ئېچىلىپ كەتتى.

ئەمما ئۇنىڭ قۇياش مىسال جامالىنى كۆرگەن چاغدا بولسا، ھەممە گۈللەر «پاھا! بىزدىنمۇ بەك چىرايلىقكىنا!» دېيىشىپ، خىجىلچىلىقتىن سارغىيىپ كېتىشىدۇ.

2ـ غۇنچە لەئلىڭنى كۆرۈپ پىنھان بولۇر بەرگ ئىچرەكىم،
سارغارىپ گۈل ئۆزرلەر قىلغاي جەمالىدىن ھىجاب.

غۇنچە لېۋىڭنى كۆرگەندە، گۈللەر ياپراقلار ئىچىگە يوشۇرۇنىۋالىدۇ ـ دە، سارغايغان ھالدا، يۈزىگە پەردە تارتىپ چىقىپ، ساڭا ئۆزرە ئېيتىدۇ.

شەرھ: ئى، يار! سېنىڭ گۈزەللىكىڭ شۇ دەرىجىدەكى، ئەگەر گۈللەر سېنىڭ ئۇ چىرايلىق غۇنچىدەك لېۋىڭنى كۆرۈپ قالغىدەك بولسا، خىجىل بولۇپ ياپراقلار ئىچىگە يوشۇرۇنىۋالىدۇ ۋە چىرايلىرى سارغايغان ھالدا، يۈزىگە پەردە تارتىپ چىقىپ، «ۋاي، بۇرۇن بىز ئۆزىمىزنى(ئەك گۈزەل) دەپ يۈرۈپتىكەنمىز، ئەسلىدە، سىزنىڭ لېۋىڭىز بىزدىنمۇ گۈزەلكەن ئەمەسمۇ؟» دەپ، ساڭا ئۆزرىخاھلىق ئېيتىشىدۇ.

3ـ رەڭ بەرۈر مەيغە قىزىل تەگسە لەئلدەك لەبلەرى،
ماڭا گەر بولسا بەھەم ئول مەينى مەن ئىچسەم شوراپ.

ئۇنىڭ ياقۇت لېۋى مەيگە تەگسە، مەينى قىزارتىدۇ. ئەگەر ماڭا نېسىپ بولسا، ئۇ مەينى شوراپ ـ شوراپ ئىچسەم دەيمەن.

شەرھ: ئى، دوستلار! سىلەر تېخى بىلمەيسىلەر، مېنىڭ يارىمنىڭ ياقۇت لېۋى مەيگە تەگسىلا، شۇ ھامان مەينى قىزارتىۋېتىدۇ. شۇڭا، ئەگەر ماڭا نېسىپ بولسا، ئۇ لەۋنىمۇ مەي بىلەن قوشۇپ، شوراپ ـ شوراپ ئىچىۋەتسەم دەيمەن.

4ـ لەئلىدىن مەي تاپتى رەڭ ، رەڭ تاپسا مەندىن نە ئەجەب،
رەڭ بەرەڭ مەستانە بولغۇم مەي ئىچىپ مەستى خەراب.

مەي ئۇنىڭ لېۋىدىن رەڭ ئالدى، ئەمدى رەڭ مەندە ئۆز ئىپادىسىنى تاپسا نېمە بولىدىكەن؟ مەن ئۇنى ئىچىپ، غەرق مەست بولۇپ، رەڭمۇرەڭ مەستانە بولىمەن.

شەرھ: شۇنداق، مەي ئۇنىڭ لېۋىدىن رەڭ ئېلىپ قىزاردى. ھالبۇكى، ئەمدى مەن ئۇنىڭدىن رەڭ ئالسام، مەن ئۇنى ئىچسەم، غەرق مەست بولۇپ، رەڭمۇرەڭ مەستانە بولسام بولمامدىكەن ئەجەبا؟!

5ـ جامنى جانىڭ ئۇچۇن بىر قەتلە بەر، ئەي ساقىيا،
ئارزۇمدۇر يارغا مەي بىرلە گۈل تۇتسام ياساپ.

ئەي ساقىي، جامنى جېنىڭ ئۇچۇن يەنە بىر قېتىم بەر، مەيدىن گۈل ياساپ، ئۇنى يارغا تۇتۇش مېنىڭ ئارزۇيۇم.

شەرھ: بۇ ھالدا، ئى، شاراب قۇيغۇچى! جېنىڭ چىقىپ كەتسىمۇ، ماڭا يەنە بىر قەدەھ تۇتقىنكى، بۇنىڭ بىلەن، «مەيدىن گۈل ياساپ، ئۇنى شۇ گۈزەل يارىمغا بىر تۇتسام ئىدىم» دېگەن ئارزۇيۇمنى ئەمەلىلەشتۈرۈۋالاي!

6ـ مەن تۇتارمەن، ئۆزگەلەر قىلسا تەمەئ جانانە كۆز،
ئىشقىڭ ئوتى ئەيلەگەن بۇ باغرى بىرىياندىن كەباب.

باشقىلار جانانغا تەمە بىلەن كۆز تاشلىسا، مەن ئۇنىڭغا ئىشق ئوتى كۆيدۈرگەن يۈرىكىمدىن قىلىنغان كاۋاپنى تۈتىمەن.
شەرھ: باشقىلار مېنىڭ جانانىمغا تەمەخور كۆزلىرى بىلەن تاشلانغان نەزەرلىرىنى تەقدىم قىلسا، مەن ئۇنىڭغا ئىشق ئوتى كۆيدۈرگەن يۈرىكىمدىن قىلىنغان نەق كاۋاپنى تۈتىمەن!

7ـ ئىشق دەردىدىن نىيازىي ئاھۇ ئەفغان ئەيلەسە،
ئويغانۇر فۇرقەت بىلە بۇلبۇلغا تۈشكەي ئىزتىراب.

نىيازىي ئىشق دەردىدىن ئاھ ـ پىغان چەكسە، پىراق ئازابىدىكى بۇلبۇلمۇ ئويغىنىپ، ئىزتىراپلىققا چۈشىدۇ.
شەرھ: كۆردۈڭلار ۋە يەنە كۆرۈپ قويۇڭلار ئى، خالايىقلار! مەن نىيازىي ئىشق دەردىدىن ئاھ ـ پىغان چەكسەم، پىراق ـ ئايرىلىق ئازابىدا تولغىنىۋاتقان بۇلبۇلمۇ ئويغىنىپ كېتىپ، «مەندىنمۇ ئۆتە دەردىمەن بارمىكەن نېمە؟» دەپ، ئىزتىراپلىققا چۈشىدۇ.
تۆرتىنچى. ئۇندىن باشقا، مەزكۇر چۆلى ئىراق مۇقامىنىڭ داستان قىسمىنىڭ تېكىستلىرى پۈتۈنلەي ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىغا تالىق بولغان خەلق داستانلىرىدىن ئېلىنغان پارچىلار بىلەن تەرەننۇم قىلىپ كېلىنگەنلىكى كۆرۈلىدۇ. بۇلارنىڭ ئىچىدە، مەشھۇر خەلق داستانى "يۈسۈف ۋە ئەھمەد" نىڭ قەدىمىي ئۇيغۇر يۇرتىنىڭ جەننەتمىسال مەنزىرىسىنى تەسۋىرلەيدىغان "شاھىم بىزنىڭ ئەلۇ يۇرتىنىڭ خوش ئۆتەدۇر ياز ـ قىشلارى؛ خوشال ئۆتەر ھەر بىر چاغى، ئوينىاپ كۆلۈشتۇر ئىشلارى" بېيىتى بىلەن باشلىنىدىغان توققۇز كۆپلىت جەمئىي ئوتتۇز ئالتە مىسرالىق گىگانت بىر پارچىسى بىزنىڭ تەكرار ـ تەكرار مۇتالىئە قىلىشىمىزغا ۋە ھەمىشە چوڭقۇر مۇلاھىزە قىلىشىمىزغا ئەرزىيدۇ. قېنى، بىرلىكتە ئوقۇۋېتەيلى:

1ـ شاھىم بىزنىڭ ئەلۇ يۇرتىنىڭ
خوش ئۆتەدۇر ياز ـ قىشلارى.
خوشال ئۆتەر ھەر بىر چاغى،
ئوينىاپ كۆلۈشتۇر ئىشلارى.

ئى، ھەق پادىشاھىم! بىزنىڭ ئەل ـ يۇرتىنىڭ ياز ـ قىش پەسىللىرى تولىمۇ ياخشى ئۆتىدۇ؛ خەلقىنىڭ كەيپى چاغ، قىلىدىغان ئىشلىرى ئوينىاپ كۆلۈشتۇر، خالاس.

2ـ باغدا پىشار تاغاچلارى،
مەيۋەلىكدۇر ياغاچلارى،
بىزنىڭ ئەلدە يوق ئاچلارى،
فەراۋاندۇر يەمىشلەرى.

باغلاردا شاپتۇل ـ توغاچلار پىشىپ تۇرىدۇ، دەرەخلىرىنىڭ ھەممىسى مېۋىلىك دەرەخلەردۇر؛ بىزنىڭ ئەلدە ئاچ ـ زار قالغان ئادەم بولمايدۇ، يەل ـ يېمىشلىرى بەك مول.

3ـ يىگىتلەرنىڭ يۈرۈشلەرى،
رۇستەمچە بار ئۇرۇشلارى،
ئىسفەھانچە قىلىچلارى،

چاقىن كەبى چاپىشلارى.

بىرىنچى ئەل - يۇرت يىگىتلىرىنىڭ ئۆزىگە خاس يۇرۇش - تۇرۇشلىرى بار: مۇشت ئېتىشلىرى رۇستەمگە ئوخشايدۇ، يېنىدا ئىسفاھانچە قىلىچلىرى بار، ئۇنى چېپىشلىرى چاقماقتەك چەبدەس.

4- قەرىلەرى ئۆيدە ياتۇر،
قىزلارى شوخ قوشاق قاتۇر،
يىگىتلەرى ئوقيا ئاتۇر،
مەردانەدۇر چالىشلارى.

ياشانغانلار ئۆيدە ئارام ئېلىپ ياتىدۇ؛ قىزلىرى شوخ - شوخ قوشاقلارنى قاتىدۇ؛ يىگىتلىرى ئوقيا ئاتىدۇ، مەردانە چېلىش مۇسابىقىلىرىنى قىلىپ تۇرىدۇ.

5- پەرى قىزلار جەۋلان قىلىپ،
يىگىتلەرنىڭ كۆڭلىن ئالىپ،
باغ قە كىرەر قولىن سالىپ،
جەيرەن كەبى ماڭىشلارى.

پەرىدەك گۈزەل قىزلار يىگىتلەرنىڭ كۆڭلىنى ئۇۋلايدۇ؛ باغقا كىرگەندە، قوللىرىنى سېلىپ مېڭىشلىرى جەرەنگە ئوخشايدۇ.

6- كۆرگەننىڭ جانىن داغلاغان،
گويا پەرى دەپ چاغلاغان،
تىللا كەمەرلەر باغلاغان،
ئاياغىدا كەفىشلەرى.

كۆرگەنلەر ئۇلارنى « بەجايىكى پەرى » دەپ چاغلاپ، جانلىرى داغدا قالىدۇ ؛ ئۇ قىزلار بەللىرىگە ئالتۇن كەمەر باغلىۋالغان بولۇپ، ئايىغىدا كەشلىرى بار تېخى.

7- بەدۇ ئاتلار شوخ ئويناقلار،
ھەر چاپقاندا كۆكتىن ئاشار،
دۇبال قاقىپ ئۆردەك ئۇچار،
بۇلەند پەرۋازدۇر قۇشلارى.

بىرىنچى ئەل - يۇرتتا، ئاتلار جۇپ - جۇپتى بىلەن ئويناقلاپ چېپىپ يۇرىشىدۇ، چاپقاندا، دۇلدۇلدەك كۆكتىن ئاشىدۇ؛ ياۋا ئۆدەكلەر قانات قېقىپ (ئىككى قانىتىنى دەستەك ئۇرۇپ) ئۇچىدۇ، باشقا ئۇچار قۇشلارمۇ كۆكتە پەرۋاز قىلىپ يۇرىدۇ.

8- ئاپئاق قاردۇر تاغ باشلارى،
ياقۇت - مەرجاندۇر تاشلارى،
باغ، ئەتىزدۇر ھەم قاشلارى،
ئابىھەيات ئاقىشلارى.

بىرىنچى يۇرتنىڭ تاغ چوققىلىرى قىش - ياز ئاپئاق قارغا پۈركەنگەن؛ تاغلىرى تاش بىلەن

ئەمەس، ياقۇت ـ مارجان بىلەن قاپلانغان؛ ئەتراپلىرى باغلار ۋە ئېتىزلىقلار بىلەن ئورالغان؛ ئۆستەڭ ـ ئېقىنلىرىدا، ئابىھايات (تىرىكلىك سۈيى) ئېقىپ تۇرىدۇ.

9ـ بۇغداي نانى، قوي گوشتلارى،
سۈت گۈرۈنجدۇر ئاشلارى،
تەييار سەكىز بىھىشتلەرى،
دۇئا قىلۇر دەرۋىشلەرى.

خەلقنىڭ يەيدىغىنى بۇغداي نېنى، قوي گۆشى؛ سۈت بىلەن گۈرۈچ ئاساسلىق ئېشى؛ بۇ يەردە، گويا جەننەتلەرنىڭ ھەممىسى تەخ ـ تەييارکى، ئەۋلىيا ـ دەرۋىشلىرى دۇئا قىلىپ تۇرىدۇ، تېخى.

ـ « يۇسۇف ۋە ئەھمەد » داستانىدىن.

قايتا شەرھلەشكە مۇتلەق ئېھتىياج تۇغۇلمايدىغان، بىراق ئىنساننى قايتا ئويلاندۇرمايمۇ قويمايدىغان مەزكۇر مىسرالار بەجايىكى، ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامىدىن ئىبارەت بۇ مىسلىسىز بۈيۈك سېمفونىيەنىڭ مەرغۇلى بولۇپ، بۇ ۋەتەندە ياشاۋاتقان ھەر بىر ئۇيغۇر ئىنسانىنىڭ ئويغاق ئېڭىدا، ياڭراق ئەكس سادا بىلەن ئۇزۇندىن ئۇزۇنغا، بەلكى مەڭگۈ جاراڭلايدۇ.

شۇنداق، بۇ مىسرالار يارقىن ۋە جۇشقۇن مۇقام ئاھاڭى بىلەن مەڭگۈ ئۈزۈلمەس دولقۇن بولۇپ قۇلاقلىرىمىز تۈۋىدە جاراڭلايدۇ. ياق، جاراڭلايدۇلا ئەمەس، بەلكى ئۇ يەنە ئۆز نۆۋىتىدە، ئۆتمۈشى شۇ قەدەر گۈزەل ۋە راھەت بولغان بۇ ئالتۇن زېمىننىڭ زاتىي ۋەتەنداشلىرىنى جاسارەت بىلەن ياشاشقا، بۇ ئۇلۇغ ۋەتەننى چىن دىلى بىلەن سۆيۈشكە، بۇ ئەزىز ۋەتەننىڭ ئەرتىسى ـ ئىستىقبالى ئۈچۈن، پىداكارلىق بىلەن تۆھپىلەر قوشۇشقا چىللايدۇ!

ئىراق مۇقامى تېكىستىنىڭ يېشىمى ئۈستىدە

تەلقىنلىق مۇلاھىزە

ئىراق مۇقامى تېكىستىنىڭ يېشىمى ئۈستىدىمۇ، شېئىرىي جۈملىلەر يېشىمىنىڭ ئەسلىگە سادىق بولۇش، راۋان ۋە پاساھەتلىك ئىپادىلەنگەن بولۇش ئۆلچىمى بويىچە مۇلاھىزە يۈرگۈزسەك، مۇنداق مەسىلىلەرنى مۇزاكىرىگە قويۇشىمىز مۇمكىن:

ھۇيى بۇ ژۇلىدە مولاردىن چۇ دىلگىر ئولماڭىز،
زاھىر ئولماس زىينەتى شەھرى قەلەندەر بولماسا.

ئە. يېشىم:

چېچى [يەلكىسىگە] يېيىلغانلارنىڭ ھۇ [چېكىشلىرى] دىن خاپا بولماڭ، چۈنكى قەلەندەر شەھەرنىڭ زىننىتىدۇر. (12 ـ توم، يېشىم قىسمى، 47 ـ 48 ـ بەتلەر)

ت: چېچى يەلكىسىگە چۈشۈپ تۇرغانلارنىڭ « ھۇ، ئاللاھ » سېلىشلىرىدىن خاپا بولماڭ، چۈنكى قەلەندەر بولمىسا، شەھەرنىڭ زىننىتى گەۋدىلەنمەيدۇ.

ئىزاھ: " زاھىر ئولماس زىينەتى شەھرى قەلەندەر بولماسا " مىسرىسى بىر شەرت بېقىندىلىق مۇرەككەپ جۈملە بولۇپ، ئۇنى پەقەت " قەلەندەر بولمىسا، شەھەرنىڭ زىننىتى گەۋدىلەنمەيدۇ " دەپ تەرجىمە قىلغاندىلا، ئاپتورنىڭ دېمەكچى بولغىنى تولۇق ئىپادىلەنگەن بولىدۇ.

مەن ئەرۋرمەن ئىشقىدە ھەيران تۇمەن ھەسرەت بىلە،
بىئەدەد بىدەرد ئاسىغلىق زۇلفىنىڭ ھەر تارىدا.

ئە. يېشىم:

ئۇنىڭ ئىشقىدا تۇمەنمىڭ ھەسرەت چېكىمەن، لېكىن چېچىنىڭ ھەر بىر تېلىغا كۆپلىگەن دەرد چەكمىگەنلەرنىڭ ئېسىلىۋالغانلىقىغا ھەيرانمەن. (يۇ. ئە. 48 ـ 49 ب)

ت: مەن ئۇنىڭ ئىشق ـ مۇھەببىتىنىڭ دەردىدە، تۇمەن ھەسرەت چېكىمەن، لېكىن چېچىنىڭ ھەر بىر تېلىغا بىھېساب دەردسىزلىكنىڭ ئېسىقلىق تۇرغىنىغا ھەيرانمەن.

سەرنەۋىشتىمدۇر مەنىڭ ئوتىدا كۆيمەك سۇبھۇ شام،
گۈللارى ئەل ئىلكىدە جانۇ دىلىمدۇر خارىدا.

ئە. يېشىم:

مېنىڭ تەقدىرىم كېچە ـ كۈندۈز ئۇنىڭ ئوتىدا كۆيمەكتۇر، لېكىن ئۇنىڭ گۈلى باشقىلارنىڭ قولىدايۇ، جېنىم ۋە دىلىم ئۇنىڭ تىكىنىدە. (يۇ. ئە. 49 ب)

ت: مېنىڭ پېشانەمگە پۈتۈلگىنى كېچە ـ كۈندۈز ئۇنىڭ ئوتىدا كۆيۈشتۇر، ئۇنىڭ گۈلى باشقىلارنىڭ قولىدا ـ يۇ، جېنىم بىلەن دىلىم بولسا، ئۇنىڭ تىكىنىدە.

زەئفەران يۈز مەندەدۇر ئەلنىڭ دىماغى تازەدۇر،

مۇشكۇ ئەنبەر سۈنبۈلىدىن بىخەبەر ھەر ساربدا.

ئە. يېشىم:

مېنىڭ يۈزۈم زەپىران، ئەمما ئۇنىڭ ئىپار - ئەنبەر چېچىدىن خەۋەرسىز باشقا جايلاردىكى كىشىلەرنىڭ كۆڭلى خۇشالدۇر.

ت: مېنىڭ يۈزۈم دەرد - ئەلەمدىن زەپىران، ئەمما ئۇنىڭ ئىپار - ئەنبەر چېچىدىن خەۋىرىمۇ بولمىغان باشقا جايلاردىكى كىشىلەرنىڭ كۆڭلى بولسا، خۇشالدۇر.

ئەلگە راھەت نازۇ نىئمەتدۇر ئەزەل قەسسامىدىن،
كۆيمەكۇ ئۆلمەك ساڭاكىم بولماغاچ گۈل ناربدا.

ئە. يېشىم:

ئەزەل تەقسىماتىدا باشقىلارغا راھەت، نازۇ نېمەت [نېسىپ] بولدى، لېكىن ئوتىدا كۆيۈپ ئۆلۈش ساڭا نېسىپ بولمىدى. (يۇ. ئە. 49 ب)

ت: راھەت بىلەن نازۇ نېمەت ئەزەل تەقسىماتچىسى تەرىپىدىن باشقىلارغا تەقسىم قىلىپ بېرىلگەن. ئەمما دوزىخىدا گۈل بولمىغانلىقى ئۈچۈن، ئوتىدا كۆيۈپ ئۆلۈش ساڭا نېسىپ قىلىنغاندۇر.

كۈلغە پاتتىم ئوتقا تۈشتۈم بىلمەدىم نە نەۋئ مەن،
غەرق ئولۇپ بولدۇم فەنا ئىكى كۆزۈم خۇخاربدا.

ئە. يېشىم:

كۈلگە مىلەندىم، ئوتقا چۈشتۈم، كۆزلىرىمدىن ئاققان قانلىق ياشقا غەرق بولۇپ قالغانلىقىمنى بىلمىدىم. (يۇ. ئە. 49 ب)

ت: مەن زادى نېمە بولدۇم، ھېچ بىلەلمىدىم: كۈلگە مىلەندىم، ئوتقا چۈشتۈم، كۆزلىرىمدىن ئاققان قانلىق ياشقا غەرق بولۇپ كەتتىم.

ئەيشى راھەت ئەلگە دەردىن جانغا ئال گۈمنامكىم،
مۇئتەبەردۇر دەردۇ مەھنەت ئىشقىنىڭ بازاربدا.

ئە. يېشىم:

ئۇنىڭ خۇشاللىقى، راھىتى باشقىلارغا، ئەي گۈمنام، دەردىنى بولسا جېنىڭغا سېتىۋال، ئىشق بازىرىدا دەرد - ئەلەم ئەتىۋاردۇر. (يۇ. ئە. 49 ب)

ت: ئەي گۈمنام، راھەتلىك ياشام ئەلگە بولسۇن، ئۇنىڭ دەردىنى جېنىڭغا سېتىۋالغىنكى، ئىشق - مۇھەببەتنىڭ بازىرىدا، دەرد - ئەلەم دېگەن ئەتىۋارلىق نەرسىدۇر.

نىگارا ئىشتىياقىڭدا زەئىفۇ ناتەۋان بولدۇم،
ھەمىشە دەر بەدەر ئالەم ئارا بىخانۇمان بولدۇم.

ئە. يېشىم:

ئەي نىگار، ئىشتىياقىڭدا تاقەتسىز بىر زەئىپمەن، ئالەمدە ھەمىشە ئىشكمۇ - ئىشك يۈربدىغان بىر سەرگاردان بولۇپ قالدىم. (يۇ. ئە. 50 ب)

ت: ئەي نىگار، ئىشتىياقىڭدا زەئىپ ۋە كۈچسىز بولۇپ قالدىم؛ جاھاندا ھەمىشە ئىشكمۇ

ئىشىك يۇرىدىغان بىر ئۆي - ماكانسىز ئاققۇن بولۇپ قالدىم.

نەتەي ئاۋارە بولماي بىر سەنىڭدەك غەمگۇزارىم يوق،
كۆيۈپ فۇرقەت ئوتىدا مۇبتەلائى لامەكان بولدۇم.

ئە. يېشىم:
ئاۋارە بولماي نېمە قىلاي، سەندىن باشقا غەمگۇزارىم بولمىسا، فىراق ئوتىدا كۆيۈپ ماكانسىزغا ئايلاندىم. (يۇ. ئە. 50 ب)
ت: سەندىن باشقا غەمگۇزارىم بولمىسا، پىراق ئوتىدا كۆيۈپ، ماكانسىزغا ئايلىنىپ قالغان تۇرسام، سەرگەردان بولماي قانداق قىلاتتىم، ئەسسە؟

خىرامان ناز ئىلە تازە گۈلدەك ئاچىلىپ چىقساك،
جەمالىڭ شەۋقىنى ئول دەم كۆرۈپۇ شادىمان بولدۇم.

ئە. يېشىم:
گۈلدەك ئېچىلىپ، ناز - ئىستىغنا بىلەن يۈرۈپ چىققىنىڭدا جامالىڭنىڭ ھۆزۈرىنى كۆرۈپ، بەكمۇ خۇشال بولدۇم. (يۇ. ئە. 50 ب)
ت: يېڭىلا پورەكلىگەن گۈلدەك ئېچىلىپ، ناز - ئىستىغنا بىلەن لەرزان مېڭىپ چىققىنىڭدا، جامالىڭنىڭ پەيزىنى كۆرۈپ، بەكمۇ خۇشال بولدۇم.

ساڭا بۇ ئەرزى ھالىمنى بەيان ئەيلەرگە يوق تاقەت،
تۇتۇپ غەم لەشكەرى قويماس ياقامنى بىزەبان بولدۇم.

ئە. يېشىم:
غەم لەشكىرىڭ ياقامنى بوغۇپ ئالغاچقا، زۇۋانسىز بولۇپ قالدىم، مەندە ساڭا ئەرز - ئەھۋالىمنى ئېيتقۇدەك تاقەتمۇ قالمىدى. (يۇ. ئە. 50 ب)
ت: غەم لەشكىرى ياقامنى مەھكەم بوغۇۋالغاچقا، ئون چىقىرالماي قالدىم. شۇ تاپتا، ساڭا بۇ ئەرز - ئەھۋالىمنى بايان قىلغىدەك كۈچمۇ قالمىدى.

نەتەي بىچارەئى غەمكىن قىلىپدۇر دەرد ئىلە ھىجران،
ساربغ رۇخسارە ھەجرىڭ ئوتىدىن بەرگى خەزان بولدۇم.

ئە. يېشىم:
قانداق قىلاي، فىراقىڭنىڭ دەردى مېنى غەمكىن، بىچارە قىلىپ قويدى، ھىجرانىڭ ئوتىدىن چىرايىم سارغىيىپ، خازان تەككەن يوپۇرماق بولۇپ قالدىم. (يۇ. ئە. 50 ب)
ت: ھىجران بىلەن دەرد مېنى غەمكىن، بىچارە قىلىپ قويدى. جۇدالىقىڭنىڭ ئوتىدىن چىرايىم سارغىيىپ، كۈزدىكى غازاڭ بولۇپ قالدىم، قانداق قىلارمەن؟

جەمالىڭ ھەسرەتىدە ئۆرتەنۇر شامۇ سەھەر جانىم،
بولۇپ مەجنۇن كەبى ئالەمدە رۇسۋايى جەھان بولدۇم.

ئە. يېشىم:
جامالىڭنىڭ ھەسرىتىدە جېنىم كېچىدىن تاڭغىچە ئۆرتىنىدۇ، بۇ ئالەمدە مەجنۇنغا ئوخشاش

جاھانىمگە رەسۋاسىغا ئايلاندىم. (يۇ. ئە. 50 ب)

ت: جامالىڭىمگە ھەسرىتىدە جېنىم تۇندىن تاڭغىچە ئۆرتىنىدۇ، بۇ ئالەمدە مەجنۇنغا ئوخشاش جاھانىمگە رەسۋاسىغا ئايلىنىپ قالدىم.

فىراقى خەستە دىل ئاشۇفتە بولدى ئايرىلىپ سەندىن،
فىراقىمگە دەردىگە مەھرەم جەفاغا ھەمزەبان بولدى.

ئە. يېشىم:

فىراقى سەندىن ئايرىلغاندىن بۇيان دىلى سۇنۇق ئاشىققا ئايلاندى، فىراقىمگە دەردى بىلەن سىرداش، جاپايىمگە بىلەن سۆھبەتداش بولدۇم. (يۇ. ئە .50 ب)

ت: فىراقىي سەندىن ئايرىلىپ قالغاندىن بۇيان، دىلى سۇندى، پەرىشان بولدى، پىراقىمگە دەردى بىلەن سىرداش، جاپايىمگە بىلەن سۆھبەتداش بولۇپ قالدى.

ساقىيا جامىمنى ساف ئەيلە مەيى ئەنۇاردىن،
ئەيلەگىل كۆڭلۈمنى خالىي جۇملەئى ئەغياردىن.

ئە. يېشىم:

ئەي ساقى، قەدىھىمنى مەينىمگە نۇرى بىلەن تازىلىغاندەك، كۆڭلۈمنىمۇ پۈتۈن رەقىبلەردىن تازىلا. (يۇ. ئە. 51 ب)

ت: ئەي ساقىي، قەدىھىمنى نۇر شارابى بىلەن پاك قىلغىن؛ كۆڭلۈمنى پۈتكۈل رەقىبلەردىن خالىي قىلغىن.

ۋەسل قەدرىن بىلمەگەنگە ھەجر ئوتى پاداش ئەمىش،
بولما نەۋمىد ئەي زۇھۇرىي بۇرنا سۆيگەن ياردىن.

ئە. يېشىم:

ئەي زۇھۇرى، بۇرۇن سۆيگەن ياربىدىن ئۈمىدسىزلەنمە، چۈنكى ۋىسالىنىمگە قەدرىنى بىلمىگەنلەر، ھىجران ئوتى ئازابى بىلەن بەدەل تۆلىگىدەكمىش. (يۇ. ئە. 51 ب)

ت: ئەي زۇھۇرىي، ھىجران ئوتى ئازابى ئەمەلىيەتتە، ۋىسالىنىمگە قەدرىنى بىلمىگەنلەر ئۈچۈن مۇكاپاتمىش. شۇڭا بۇرۇن سۆيگەن ياربىدىن ئۈمىدسىزلەنمە.

ئەي پەرى رۇخسارلار بىزگە نىگاھ ئەيلەپ ئۆتۈڭ،
بىر نەزەر بىرلە گەدانى پادىشاھ ئەيلەپ ئۆتۈڭ.

ئە. يېشىم:

ئەي پەرى يۈزلۈكۈم، بىزگىمۇ نەزەر سېلىپ ئۆتۈڭ، بىر كۆز تاشلاش بىلەن مەندەك گادايىنى پادىشاھ ئەيلەپ ئۆتۈڭ. (يۇ. ئە. 52 ب)

ت: ئەي پەرى يۈزلۈك، ماڭىمۇ نەزەر سېلىپ ئۆتۈڭ، « لەپپىدە » بىر قاراپ قويۇش بىلەن، مەن گادايىنى پادىشاھ ئەيلەپ ئۆتۈڭ.

گەرچە ئۆتكەندە كىرەرسىز كۆپ كىشىنىڭ قانىنا،
بۇ گەدا كۆڭلى ئۈچۈن مۇنچە گۇناھ ئەيلەپ ئۆتۈڭ.

ئە. يېشىم:

گەرچە ھەر ئۆتكىنىڭىزدە كۆپ كىشىلەرنىڭ قېنىغا زامىن بولسىز، مەندەك گادايىنىڭ كۆڭلى ئۇچۇن بولسىمۇ ئازراق گۈناھ قىلىپ ئۆتۈڭ. (يۇ. ئە. 52 ب)

ت: دەرۋەقە، ھەر ئۆتكىنىڭىزدە نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ قېنىغا كىرىسىز (يەنى خەقلەر نامەھرەم كۆزلىرى بىلەن سىزگە قارايدۇ)، مەن گادايىنىڭ كۆڭلى ئۇچۇن، مۇنچىلىك گۈناھنى قىلىپ ئۆتۈڭ.

خارلىق ھەددىن ئاشۇرماڭ چۇنكى ئىززەت يولدادۇر،
ئاتىڭىز نەئىلىندە بىزنى خاكى راھ ئەيلەپ ئۆتۈڭ.

ئە. يېشىم:

خورلۇقنى چېكىدىن ئاشۇرىۋەتمەڭ، چۇنكى ئىززەتمۇ ئۆز يولىدا بولىدۇ. مېنى ئېتىڭىز بىلەن يولىنىڭ توپىسىدەك دەسسەپ ئۆتۈڭ. (يۇ. ئە. 52 ب)

ت: خارلاشنى چېكىدىن ئاشۇرىۋەتمەڭ، چۇنكى قاتتىقلىق دېگەنمۇ ئۆز يولىدا بولغىنى تۇزۇڭ. مېنى ھېچ بولمىسا، ئېتىڭىزنىڭ تۇۋىقى ئاستىدىكى توپىچىلىك كۆرۈپ ئۆتۈڭ.

ھەر قاچان جان بەرسەم ئول قەددۇ ئاغىز يادى بىلە،
ئەي مۇھىبلەر تۇربەتىم ئۇستىدە ئاھ ئەيلەپ ئۆتۈڭ.

ئە. يېشىم:

ئەي دوستلار، ناۋادا ئۇنىڭ قەددى - قامىتى، لېۋىنى يادلاپ جان بەرسەم، قەۋرەم ئۇستىدىن ئاھ ئۇرۇپ ئۆتۈڭلار. (يۇ. ئە. 52 ب)

ت: ئەي دوستلار، ناۋادا ئۇنىڭ قەددى - قامىتى، لېۋىنى ئەسلەش بىلەن ئۆلۈپ كەتسەم ، قەبرەم يېنىدىن ئۆتكەندە، بىر « ئاھ » ئۇرۇپ قويۇڭلار.

جەۋرىدە نادىر زۇلۇمدا ماھىر،
ئىشۋەدە قادىر غەمزەدە ئۇستاد.

ئە. يېشىم:

سەن جەبىر سېلىشتا تەڭداشسىز، زۇلۇمغا ماھىر، ئىستىغناسى كۈچلۈك، غەمزىگە ئۇستا. (يۇ. ئە. 53 ب)

ت: سەن جاپا سېلىشتا نادىر، زۇلۇم قىلىشقا ماھىر، ناز - خۇلق قىلىشقا قادىر، غەمزىگە ئۇستا.

بابۇرى بىدىل ئەي بۇتى قاتىل،
جەۋرۇڭغا مايىل زۇلمۇڭغا مۇئتاد.

ئە. يېشىم:

ئەي گۈزەل بۇت، ئاشىقىڭ بابىر جەبرىڭگە خۇشتار، زۇلمۇڭغا كۆنۈك. (يۇ. ئە. 53 ب)

ت: ئەي مۇتلەق گۈزەل سەنەم (بۇت)، شەيدا ئاشىقىڭ بابۇر جەبرىڭگە خۇشتار، زۇلمۇڭغا كۆنۈك.

ئىزاھ: بۇ يەردىكى " بۇت" سۆزى ئېنىق ھالدىلا، " سەنەم" دېگەن بولىدۇكى، ئۇنى ئاددىي ھالدىلا " گۈزەل بۇت " دەپ تەرجىمە قىلىش توغرا ھېسابلانمايدۇ.

بىرىنىڭ ئارەزى خۇرشىدى تابان،

بىرىنىڭ كۆزلەرى كۆففارى خەيبەر.

ئە. يېشىم:

بىرىنىڭ رۇخسارى قۇياشتەك نۇرلۇق، يەنە بىرىنىڭ كۆزلىرى خەيبەر كۆپپارلىرىدەك قارا. (يۇ. ئە. 54 ب)

ت: بىرىنىڭ يۈزى پارلاق قۇياشتەك نۇرانە؛ يەنە بىرىنىڭ كۆزلىرى خەيبەر كۆپپارلىرىنىڭكىدەك قاپقارا.

بىرىنىڭ زۇلفى خالى دانەيۇ دام،
بىرىنىڭ قامەتى سەرۋۇ سەنەۋبەر.

ئە. يېشىم:

بىرىنىڭ چېچى توزاق، مېڭى گويا كى دان، يەنە بىرىنىڭ قامىتى سەرۋى بىلەن سەنەۋبەر. (يۇ. ئە. 54 ب)

ت: بىرىنىڭ چېچى گويا كى توزاق، مېڭى بولسا، بەجايىكى توزاقنىڭ ئىچىگە چېچىپ قويۇلغان دان؛ يەنە بىرىنىڭ قامىتى سەرۋى بىلەن سەنەۋبەردەك گۈزەل.

بىرىنىڭ غەبغەبدۇر سىيىبى سىيمىن،
بىرىنىڭ ئىكى بادامى مۇقەششەر.

ئە. يېشىم:

بىرىنىڭ مەڭزى ئاق ئالما، يەنە بىرىنىڭ ئىككى قاپقى بادامەك چىرايلىق. (يۇ. ئە. 54 ب)

ت: بىرىنىڭ مەڭزى ئاق ئالمەك چىرايلىق، يەنە بىرىنىڭ ئىككى قاپقى بادامەك يارىشىملىق.

بىرى سۇلتانى ئىقلىمى مەلاھەت،
بىرى ھۇسن ئەلىدە خاقانى قەيسەر.

ئە. يېشىم:

بىرى گۈزەللىك ئىقلىمىنىڭ سۇلتانى، يەنە بىرى ھۇسن ئىلىدە خاقان ياكى قەيسەر. (يۇ. ئە. 54 ب)

ت: بىرى گۈزەللىك ئىقلىمىنىڭ سۇلتانى، يەنە بىرى ھۇسن ئىلىنىڭ بۇيۇك خاقانى.

بىرىنىڭ ئىكى قاشىدۇر ياڭى ئاي،
بىرىنىڭ تەلئەتىدۇر ئەيدى ئەكبەر.

ئە. يېشىم:

بىرىنىڭ ئىككى قېشى گويا يېڭى ئاي، يەنە بىرىنىڭ ھۇسنى ھېيتى ئەكبەر. (يۇ. ئە. 54 ب)

ت: بىرىنىڭ ئىككى قېشى گويا يېڭى چىققان ئاي، يەنە بىرىنىڭ رۇخسار ـ تەلەتى بايرام چىراي.

بىرىگە چاكارۇ بەندە ئاتايى،
بىرىگە خادىمۇ دائىمىي كەمتەر.

ئە. يېشىم:

ئاتايى بىرىگە چاكار ۋە بەندە، يەنە بىرىگە تەلەپكار كەمتەر خادىم. (يۇ. ئە. 54 ب)
ت: ئاتايى بىرىگە چاكار ۋە قۇل، يەنە بىرىگە بولىدۇ ھەمىشە پۈت ـ قول.

دەھرنىڭ شەكلىنى كۆركىم بولدى ھالى ئۆزگەچە،
بىلمان ئايا بارمىدۇر ئانىڭ خەيالى ئۆزگەچە.

ئە. يېشىم:
جاھاننىڭ قىياپىتىگە قارا، ئەھۋالى ئۆزگىرىۋاتىدۇ. بىلمىدىم، يا ئۇنىڭ باشقىچە خىيالى بارمىكىن. (يۇ. ئە. 55 ب)
ت: جاھاننىڭ قىياپىتىگە قارا، ئەھۋالى ئۆزگىرىپ كەتتى. يا ئۇنىڭ باشقىچە خىيالى بارمىدۇ، بۇنى بىلەلمىدىم.

تەقۋا ئەيلەپ دەير ئارا يول تاپمىدۇق كەل ئەي رەفىق،
مەست ئولۇپ مەيخارەلەر يەڭلىغ بارالى ئۆزگەچە.

ئە. يېشىم:
تەقۋادارلىق قىلىپ مەيخانىغا يول تاپقىلى بولىدى، ئەي دوستۇم، كەل، مەست بولۇپ، مەيخورلاردەك باشقىچە يول تۇتايلى. (يۇ. ئە. 56 ب)
ت: تەقۋادارلىق قىلىپ، مەيخانىغا يېقىن يولىمىدۇق. ئەي دوست، كەل، مەست بولۇپ، مەيخورلاردەك باشقىچە يول تۇتايلى.

ئەي مۇسەۋۋىر سەھۋ ئەيلەپ قىلما تەسۋىرىن خەيال،
كۆزۈ قاشى ئۆزگە ئانىڭ خەتتۇ خالى ئۆزگەچە.

ئە. ئېيېشىم:
ئەي رەسسام، ئۇنىڭ سۈرىتىنى خاتا سىزىپ قويما، ئۇنىڭ كۆز ـ قېشى باشقىچە، مىيىق ۋە مېڭى باشقىچە. (يۇ. ئە. 55 ب)
ت: ئەي رەسسام، ئۇنىڭ كۆز ـ قاشلىرى باشقىچە، مىيىق ـ مېڭى ئۆزگىچە، سەۋەنلىك قىلىپ، سۈرىتىنى خاتا سىزىپ قويمىغىن.

بۇلھەۋەسلەر غەمىنى ئەيلەپ كەلىڭ ئەھبابكىم،
تەلمۈرۈپ ئوتروسىدا ئانىڭ تۇرالى ئۆزگەچە.

ئە. يېشىم:
ئەي دوستۇم، ھەۋەسمەنلەرنىڭ غېمىنى قىلغاچ كېلىڭ، ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا باشقىدىن تۇرايلى. (يۇ. ئە. 55 ب)
ت: ئەي دوستلار، ھەۋەسكارلارغا خاس ئوي ـ پىكىر بىلەن كېلىڭلاركى، ئۇنىڭ ئۈدۈلىدا باشقىدىن تەلمۈرۈپ تۇرايلى.

تاب كەلتۈرمەس نەزەر ھۇسنى جەھان ئاراسىغا،
ياشۇرۇن كۆپ پەردە كەينىدىن قارالى ئۆزگەچە.

ئە. يېشىم:

جاھاننى گۈزەللەشتۈرگۈچى ھۆسن جامالىغا كۆزمۇ تاقەت قىلالمايدۇ، شۇڭا كۆپ پەردىلەرنىڭ كەينىدە تۇرۇپ، يوشۇرۇنچە قايتا قارايلى. (يۈ. ئە. 55 ب)

ت: جاھاننى چاقناتقۇچى ھۆسن ـ جامالىغا بىۋاستە قارىساق، كۆز بەرداشلىق بېرەلمەيدۇ، شۇڭا جىق پەردىلەرنىڭ كەينىدە تۇرۇپ، يوشۇرۇنچە قارايلى.

سارغارىپ گاھى قىزارىپ مەھرۇ مەھ بىر ھال ئەمەس،
ئەيلەمىش ئانى ئىزارى ئىنئىسالى ئۆزگەچە.

ئە. يېشىم:

قۇياش بىلەن ئاي بەزىدە سارغىيىپ، بەزىدە قىزىرىپ ئوخشاش تۇرمايدۇ، چۈنكى خىجىللىق ئۇلارنىڭ رۇخسارىنى ئۆزگەرتىپ تۇرىدۇ. (يۈ. ئە. 55 ب)

ت: قۇياش بىلەن ئاي بەزىدە سارغىيىپ، بەزىدە قىزىرىپ، بىر خىل تۇرمايدۇكى، يار رۇخسارىنىڭ گۈزەللىكى كەلتۈرگەن خىجىللىق ئۇلارنى ئاشۇنداق قىلىپ قويغانمىش.

ئىشق ئارا قەدر ئىستەسەڭ بىباك بولكىم ئۆزگەدۇر،
ئەھلى تەقۋا ئاندا زىندى لا ئۇبالى ئۆزگەچە.

ئە. يېشىم:

ئاشىقلىقتا قەدىر ـ قىممەت تاپاي دېسەڭ، قورقماس بول، ئۇ يەردە تەقۋادارلار باشقىچە، مەيخورلارنىڭ باتۇرلۇقى باشقىچە. (يۈ. ئە. 55 ـ 56 ب)

ت: ئاشىقلىقتا قەدىر ـ قىممەت تاپاي دېسەڭ، قورقماس بولكى، ئۇ يەردە تەقۋادارلار باشقىچە، جېنىدىن تويغانلار باشقىچە بولىدۇ.

قىلسا كۆز غارەت كۆڭۈلنى يۈز قىلۇر ئۆرتەرگە جەھد،
زۇلف ئاڭا تەقۋىيىە ئەيلەپ جىسمى دالى ئۆزگەچە.

ئە. يېشىم:

كۆز كۆڭۈلنى تالىسا، يۈزى ئۆرتەشكە ئىنتىلىدۇ، چېچى ئۇنى قوللاپ ـ قۇۋەتلىسە، گەۋدىسىنى دالدەك باشقىچە ئېگىۋىتىدۇ. (يۈ. ئە. 56 ب)

ت: كۆز كۆڭۈلنى ئۇۋلىۋالسا، يۈز ئۇنى ئۆرتەشكە تىرىشىدۇ، چاچ ئۇلار (كۆز بىلەن يۈز) نى قوللاپ ـ قۇۋۋەتلەيدۇ ـ دە، نەتىجىدە، ئاشىقنىڭ گەۋدىسىنى دال (د) ھەرپىدەك ئېگىۋىتىدۇ.

دەھر ھەر چەند كۈلسە ئەرشىي سەن ساری بىل زەھر خەند،
بارمۇ جان قەسدىن قىلۇردىن ئىھتىمالى ئۆزگەچە.

ئە. يېشىم:

ئەي ئەرشى، دۇنيا ھەر قانچە كۈلگەن بىلەن ساڭا كەلگەندە زەھەرخەندىلىك قىلىدۇ، ئۇنىڭ جانىنى قەستلەشتىن باشقىچە ئىھتىمالىمۇ بارمىدۇ. (يۈ. ئە. 56 ب)

ت: ئەي ئەرشي، دۇنيا ھەر قانچە كۈلگەن بىلەن، ساڭا كەلگەندە، زەھەرخەندىلىك قىلىدۇ. ئۇنىڭ جانىنى قەستلەشتىن باشقىچە ئېھتىمالىمۇ بارمۇ؟ بۇنى بىلىپ باق.

قىلۇر ھەسرەت بىلەن يۈز ئافەرىنلەر،

ئەگەر كۆرسە يۈزۈڭنى ماھى كەنئان.

ئە. يېشىم:

كەنئان گۈزىلى بولغان يۈسۈپ ئەلەيھىسسالام سېنىڭ يۈزۈڭنى كۆرسە، ھەسرەت چەككەن ھالدا يۈزلەپ ئاپىرىنلار ئېيتىدۇ. (يۈ. ئە. 56 ب)

ت: ئەگەر كەنئاننىڭ ئېيى («كەنئاندىكى ئاي » ئاتالغان يۈسۈپ ئەلەيھىسسالام) سېنىڭ يۈزۈڭنى كۆرسە، ھەسرەت چەككەن ھالدا، يۈزلەپ ئاپىرىن ئېيتىدۇ.

بەرەر سورساڭ نە بولۇر ئاغرىقىمنى،
سەنىڭدەك يوقتۇرۇر دەردىمگە دەرمان.

ئە. يېشىم:

دەردىمگە سېنىڭدەك دەرمان بولغۇچى يوق، ئاغرىقىمنى بەرەر قېتىم سوراپ قويساڭ نېمە بولار؟ (يۈ. ئە. 56 ب)

ت: ئاغرىقىمغا سېنىڭدەك شىپالىق يوقكى، مېنى يوقلاپ، ئاغرىقىمنى بەرەر قېتىم سوراپ قويساڭ نېمە بولار؟

ئەگەر ھەجرىڭدە ئۆلسەم ئەي پەرىزاد،
ئىچىڭ ئاغرىپ بولۇرسەن سەن پۇشەيمان.

ئە. يېشىم:

ئەي پەرىزات، ئەگەر سېنىڭ ھىجرانىڭدا ئۆلۈپ كەتسەم، ئىچىڭ ئاغرىپ پۇشايمان قىلارسەن. (يۈ. ئە. 56 ب)

ت: ئەي پەرىزات، ئەگەر سېنىڭ جۇدالىقىڭدا ئۆلۈپ كەتسەم، ئىچىڭ ئاغرىپ، پۇشايمانغا قالىسەن.

ئالىپسەن تاقەتۇ سەبرۇ قەرارىم،
يۈرەككە تاكى قويدۇڭ داغى ھىجران.

ئە. يېشىم:

يۈرىكىمگە ھىجران يارىسىنى پەيدا قىلغىنىڭدىن بېرى سەۋر ـ تاقىتىمنى ئېلىپ كەتتىڭ. (يۈ. ئە. 57 ب)

ت:يۈرىكىمنى قاچان ھىجران دېغىدا قويدۇڭ، شۇندىن باشلاپلا، مەندىن سەۋر، تاقەت ۋە تىنچلىق دېگەنلەرنى ئېلىپ كەتتىڭ.

قەلەندەر تا تىرىكدۇر بۇ جەھاندا،
قىلۇر ۋەسفىڭ سەنىڭ ئەي ماھى دەۋران.

ئە. يېشىم:

ئەي دەۋرانىڭ گۈزىلى، قەلەندەر جاھاندا تىرىك بولسىلا سېنى مەدھىيلەيدۇ. (يۈ. ئە. 57 ب)

ت: ئەي دەۋرانىڭ ئېيى، قەلەندەر بۇ جاھاندا ھاياتلا بولىدىكەن، سېنىڭ تەرىپىڭنى قىلىدۇ.

ئەي نەسىيمى سۈبھىدەم مەندىن نىگارىمغا سەلام،
ئول ساچى سۈنبۈل يۈزى گۈل نەۋ بەھارىمغا سەلام.

ئە. يېشىم:

ئەي تاڭ شامىلى، ئۇ سۈمبۈل چاچلىق، گۈل يۈزلۈك، باھاردەك گۈزىلىمگە مەندىن سالام. (يۈ. ئە. 57 ب)

ت: ئەي تاڭ شامىلى، ئۇ سۈمبۈل چاچلىق، گۈل يۈزلۈك، باش باھاردەك يېقىملىق نىگارىمغا مەندىن سالام.

لەبلەرى قەندۇ گۈلاب سۆزلەرى شەھدۇ شەراب،
غەمزەسى مەستانە ئول كۆزى خۇمارىمغا سەلام.

ئە. يېشىم:

لەۋلىرى گۈلقەنت شەربىتى، سۆزلىرى ھەسەل ۋە شاراب، غەمزىسى مەست قىلغۇچى، خۇمار كۆزلۈكۈمگە سالام. (يۈ. ئە. 57 ب)

ت: لەۋلىرى قەنت بىلەن گۈلاب، سۆزلىرى ھەسەل بىلەن شاراب، غەمزىسى مەست قىلغۇچى، ئۇ خۇمار كۆزلۈكۈمگە سالام.

جان نىسار ئەتسەم كەرەك بادى سەھەر دىك ئاللىدا،
بەندەدىن ھەرگاھكى ئەلىتۈر بولسا يارىمغا سەلام.

ئە. يېشىم:

تاڭ شامىلى يارىمغا مەندىن سالام يەتكۈزسە، ئۇنىڭ ئالدىدا جېنىمنى چاچقۇ قىلسام ئەرزىيتتى. (يۈ. ئە. 57 ب)

ت: قاچانكى تاڭ شامىلى مەن قۇلدىن يارىمغا سالام يەتكۈزسە، ئۇنىڭ ئالدىدا تىك تۇرۇپ، جېنىمنى پىدا قىلسام ئەرزىيدۇ.

بوستانى ھۇسنۇ لۇتفى خۇلق ئىچىندە سەرۋىناز،
ئول سەۋەر جاندەك ئەزىزىم ئىختىيارىمغا سەلام.

ئە. يېشىم:

ھۆسن بوستانى، مەرھىمىتى ۋە خۇلقى بىلەن ئاجايىپ كېلىشكەن ئۇ قاندەك سۆيۈملۈك، ئىختىيارىمنى ئالغۇچى ئەزىزىمگە سالام. (يۈ. ئە. 57 ـ 58 ب)

ت: ھۆسن بوستانى، مەرھىمىتى ۋە خۇلقى بويىچە، ئاجايىپ يېتىشكەن ۋە كېلىشكەن ئۇ جاندەك سۆيۈملۈك، ئىختىيارىمنى ئوۋلىغۇچى ئەزىزىمگە سالام.

نە نەۋا ساز ئەيلەگەي بۈلبۈل گۈلىستاندىن جۇدا،
ئەيلەمەس تۈتى تەكەللۇم شەكەرىستاندىن جۇدا.

ئە. يېشىم:

گۈلىستاندىن ئايرىلغان بۈلبۈل قانداقمۇ ناۋا قىلالىسۇن، شېكەرىستاندىن ئايرىلغان تۈتىمۇ سۆزلىمەيدىغۇ. (يۈ. ئە. 59 ب)

ت: گۈلىستاندىن ئايرىلغان بۈلبۈل قانداقمۇ ناۋا قىلىپ سايرىسۇن؟ ھەمىشە شېكەر بېرىپ تۇرىدىغان جايدىن ئايرىلغان تۈتىمۇ سۆزلىمەيدىغۇ.

ھەجر ئۆلۈمدىن تەلخ ئەمىش مۇندىن سوڭ ئەي گەردۇن مەنى،
ئەيلەگىل جاندىن جۇدا قىلغۇنچە جاناندىن جۇدا.

ئە. يېشىم:
جۇدالىق ئۆلۈمدىن يامان ئىكەن، ئەي پەلەك، بۇندىن كېيىن مېنى جاناندىن جۇدا قىلغىچە، جاندىن جۇدا قىل. (يۇ. ئە.)
ت: جۇدالىق ئۆلۈمدىنمۇ ئازاپلىق ئىكەن. ئەي پەلەك، بۇندىن كېيىن، مېنى جاناندىن جۇدا قىلغىچە، جاندىنلا جۇدا قىلىۋەت.

بولسا يۈز مىڭ جانىم ئال ئەي ھەجر لەكىن قىلماغىل،
يارنى مەندىن جۇدا يا خۇد مەنى ئاندىن جۇدا.

ئە. يېشىم:
ئەي ھىجران، يۈز مىڭ جېنىم بولسىمۇ ئال، لېكىن يارنى مەندىن، مېنى ئۇنىڭدىن جۇدا قىلما. (يۇ. ئە. 59 ب)
ت: ئەي ھىجران، يۈز مىڭ جېنىم بولسىمۇ ئال، لېكىن يارنى مەندىن، ياكى مېنى ئۇنىڭدىن جۇدا قىلمىغىن.

بىر ئىيەسىز ئىت بولۇپ ئەردى نەۋائىي يارسىز،
بولماسۇن يا رەبكى ھەرگىز بەندە سۇلتاندىن جۇدا.

ئە. يېشىم:
يارسىز نەۋائىي بىر ئىگىسىز ئىتتەك ئوخشاپ قالدى، ئەي خۇدا، بەندەڭنى ھەرگىز سۇلتانىدىن جۇدا قىلما.(يۇ. ئە. 59 ب)
ت: يارسىز نەۋائىي خۇددى بىر ئىگىسىز ئىتتەك ئوخشاپ قالغانىدى. ئەي پەرۋەردىگار، قۇل دېگەن ھەرگىزمۇ سۇلتانىدىن ئايرىلىپ قالمىسا بولىدىكەن جۇمۇ.

غۇنچە لەئلىڭنى كۆرۈپ پىنھان بولۇر بەرگ ئىچرەكىم،
سارغارىپ گۇل ئۆزرلەر قىلغاي جەمالىدىن ھىجاب.

ئە. يېشىم:
غۇنچە لېۋىڭنى كۆرگەندە ياپراقلار ئىچىگە يوشۇرۇنۇدۇ، گۇللەر سارغايغان ھالدا يۈزىگە پەردە تارتىپ ساڭا ئۆزرە ئېيتىدۇ. (يۇ. ئە. 60 ب)
ت: غۇنچە لېۋىڭنى كۆرگەندە، گۇللەر ياپراقلار ئىچىگە يوشۇرۇنۇۋالىدۇ ـ دە، يۈزىگە پەردە تارتىپ چىقىپ، سارغايغان ھالدا ساڭا ئۆزرە ئېيتىدۇ.

رەنگ بەرۈر مەيغە قىزىل تەگسە لەئلدەك لەبلەرى،
ماڭا گەر بولسا بەھەم ئول مەينى مەن ئىچسەم شوراپ.

ئە. يېشىم:
ئۇنىڭ ياقۇت لېۋى [قەدەھكە] تەگسە، مەيگە قىزىل رەڭ بېرىدۇ. ئەگەر ماڭا نېسىب بولسا ئۇ مەينى شوراپ ـ شوراپ ئىچسەم. (يۇ. ئە. 60 ب)
ت: ئۇنىڭ ياقۇت لېۋى مەيگە تەگسە، مەينى قىزارتىدۇ. ئەگەر ماڭا نېسىب بولسا، ئۇ مەينى شوراپ

- شوراپ ئىچسەم دەيمەن.

لەئلدىن مەي تاپتى رەنگ رەنگ تاپسا مەندىن نە ئەجەب،
رەنگ بەرەنگ مەستانە بولغۇم مەي ئىچىپ مەستى خەراب.

ئە. يېشىم:

مەي ئۇنىڭ لېۋىدىن رەڭ تاپتى، مەندىن رەڭ تاپسىمۇ ئەجەب ئەمەس. مەن ئۇنى ئىچىپ، رەڭمۇرەڭ مەست بولۇپ، مەستلىكتە خاراب بولغۇم كېلىدۇ. (يۇ. ئە. 60 ب)

ت: مەي ئۇنىڭ لېۋىدىن رەڭ ئالدى، ئەمدى مەندىن رەڭ ئالسا نېمە بوپتۇ؟ مەن ئۇنى ئىچىپ، غەرق مەست بولۇپ، رەڭمۇ رەڭ مەستانە بولىمەن.

مەن تۇتارمەن ئۆزگەلەر قىلسا تەمەئ جانانە كۆز،
ئىشقىڭ ئوتى ئەيلەگەن بۇ باغرى بىرىياندىن كەباب.

ئە. يېشىم:

باشقىلار جانانغا تەمە بىلەن كۆز تۇتسا، مەن ئۇنىڭغا ئىشق ئوتى كۆيدۈرگەن باغرىمنىڭ كاۋېپىنى تۇتىمەن. (يۇ. ئە. 60 ب)

ت: باشقىلار جانانغا تەمە بىلەن كۆز تاشلىسا، مەن ئۇنىڭغا ئىشق ئوتى كۆيدۈرگەن يۈرىكىمدىن قىلىنغان كاۋاپنى تۇتىمەن.

ئىشق دەردىدىن نىيازىي ئاھۇ ئەفغان ئەيلەسە،
ئويغانۇر فۇرقەت بىلە بۇلبۇلغا تۇشكەي ئىتىراب.

ئە. يېشىم:

نىيازى ئىشق دەردىدىن ئاھ - پىغان قىلسا، بۇلبۇلمۇ ئويغىنىپ، پۇرقەت ئازابىدىن تاقەتسىزلىككە چۈشىدۇ. (يۇ. ئە. 60 ب)

ت: نىيازىي ئىشق دەردىدىن ئاھ - پىغان ئەيلىسە، پىراق ئازابىدىكى بۇلبۇلمۇ ئويغىنىپ، ئىزتىراپلىققا چۈشىدۇ.

گەرچە ياشىدۇر كىچىك شىرىن لەبى ئەسرۇ چۈچۈك،
ھەر باقىشىدا كۆزىنىڭ ئىيماسى بىر تۇرلۇككىنە.

ئە. يېشىم:

ئۇ گەرچە كىچىك بولسىمۇ لېۋى شېرىن ئىدى، ھەر بېقىشىدا بىر خىل غەمزە قىلاتتى. (يۇ. ئە. 61 ب)

ت: گەرچە ئۇنىڭ يېشى كىچىك بولسىمۇ، تىلى تولىمۇ چۈچۈك ئىدى. ھەر بېقىشىدا، ئۆزىگە خاس بىر خىل ئۇقۇمغا ئىما قىلاتتى.

ئەشكەڭ بىر يەردە تىنماس جىلۋە ئەيلەپ ھەر تەرەف،
قىرمىزى كۆڭلەك ئىچىدە تور تۆشۈك بۆركلۈككىنە.

ئە. يېشىم:

كۆز يېشىدەك توختىماستىن جىلۋە قىلاتتى. ئۈستىگە قىزىل كۆينەك، بېشىغا تور بۆك

كىيگەنىدى. (يۇ. ئە. 61 ب)
ت: تور تۆشۈكلۈك لىپتىك كىيدۈرۈلگەن كۆكسى قىزىل كۆينەك ئىچىدە، خۇددى لىغىلداپ تۇرغان كۆز يېشىدەك تىنىمسىز جىلۋە قىلاتتى.

كۈلمۈسۈپ بىر گۈن ماڭا دەدى: « ساڭا رەھىم ئەيلەگۈم »،
كۆزىدىن بىلدىمكى ئەرمىش ۋەئدەسى ئۆتۈرۈككىنە.

ئە. يېشىم:
ئۇ بىر كۈنى ماڭا كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ: « ساڭا رەھىم قىلماقچىمەن » دېدى. كۆزىگە قاراپ بىلدىمكى، ۋەدىسى يالغانراق ئىدى. (يۇ. ئە. 61 ب)
ت: ئۇ بىر كۈنى ماڭا كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ: « ساڭا رەھىم قىلىمەن » دېدى. كۆزىدىن بىلدىمكى، ۋەدىسى خېلى ـ خوپ يالغان ئىدى.

نائۈمىد ئەردىم بۇ يالغان ۋەئدەسىدىن ئەسرۇ كۆپ،
ياش بالالار ئىچرە كۆردۈم ناگەھان ئەسرۈككىنە.

ئە. يېشىم:
بۇ يالغان ۋەدىسىدىن ئۈنچىۋالا ئۈمىدىمۇ يوق ئىدى، بالىلار ئارىسىدا ئۈنى مەستانىراق كۆرۈپ قالدىم. (يۇ. ئە. 61 ب)
ت: ئۈنىڭ بۇ يالغان ۋەدىسىدىن بەكلا ئۈمىدسىز ئىدىم. توساتتىن ئۈنى ياش بالىلار ئارىسىدا، مەستخۇش ھالدا كۆرۈپ قالدىم.

ئىختىيار ئەتتىم ئاياغىن ئۆپكەلى قىلماي قەبۇل،
سەسكەنىپ قاچتى سەمەندىن سەكرەتىپ چاپۇككىنە.

ئە. يېشىم:
ئايىقىنى سۆيۈشكە تەمشىلىۋىدىم، ئۇ قوبۇل قىلمىدى، بەلكى سەسكىنىپ، ئېتىنى تېزلا چاپتۇرغىنىچە قاچتى. (يۇ. ئە. 61 ب)
ت: ئايىغىنى سۆيۈشكە تەمشىلىۋىدىم، ئۇ قوبۇل قىلماي، سەسكىنىپ قاچتى ۋە ئېتىنى چاپتۇرغىنىچە تېزلا كېتىپ قالدى.

چۈنكى كۆردۈم مۇنچە مەكرۇھ شېيۇەلەر ئاندىن دەدىم،
ئەي فۇتۇھىي ئۇن چىقارماي ئەمدى بولغىل شۈككىنە.

ئە. يېشىم:
ئۇنىڭدىكى مۇنچىۋالا ھىيلىگەرلىك ئۇسۇللىرىنى كۆرۈپ: « ئەي فۇتۇھى، ئەمدى ئۇنۇڭنى چىقارما، جىم بول » دېدىم. (يۇ. ئە.)
ت: ئۇنىڭدىكى مۇنچىۋالا بولمىغۇر قىلىقلارنى كۆرگەندىن كېيىن: « ئەي فۇتۇھىي، ئەمدى ئۇنۇڭنى چىقارما، جىم بولغىن » دېدىم.

قەددىڭدەك باغ ئارا سەرۋى رەۋان يوق،
رۇخۇمدەك گۈلشەن ئىچرە زەئفەران يوق.

ئە. يېشىم:

باغلاردا قەددىڭدەك يۈرگۈچى سەرۋى يوق، گۈلشەندە چىرايىمدەك سارغايغان زەپىران يوق. (يۇ. ئە. 62 ب)

ت: باغلاردا قەددىڭدەك گۈزەل ئۆسكەن سەرۋى دەرىخى يوق؛ گۈلشەندە چىرايىمدەك سارغايغان زەپىران يوق.

لەبىڭدەك ھىچ يوقتۇر لەئلى سىيراب،
كۆزۈڭدەك شوخى ئاشۇبى جەھان يوق.

ئە. يېشىم:

لېۋىڭدەك سۈزۈك ياقۇت ھىچ يەردە يوق، سېنىڭكىدەك جاھانغا ئوت تۇتاشتۇرغۇچى شوخ كۆز يوق. (يۇ. ئە. 62 ب)

ت: لېۋىڭدەك سۈزۈك ياقۇت ، جاھانغا ئوت ياقىدىغان سېنىڭكىدەك شوخ كۆز ھېچ يەردە يوق.

قاشىڭدەك يوق جەھاندا تىير ئەنداز،
ئاتارغا بىر مەنىڭدەك ناتەۋان يوق.

ئە. يېشىم:

جاھاندا قېشىڭدەك ئوت ئاتقۇچى يوق، ئوقۇڭغا نىشان بولىدىغان مېنىڭدەك ناتىۋان يوق. (يۇ. ئە. 62 ب)

ت: جاھاندا قېشىڭدەك مەرگەن يوق، ئوقۇڭغا نىشان بولۇشقا يارايدىغان مېنىڭدەك بىر ناتىۋان يوق.

نە ھەدد ئاغزىڭنى بارۇ يوق دەمەككە،
ئانىڭ رەمزىن بىلۈرگە نۇكتەدان يوق.

ئە. يېشىم:

ئاغزىڭنى بار ياكى يوق دېيىشكە ھەددىمىز نېمە؟ ئۇنىڭ ئىزناسىنى بىلىدىغان دانىشمەن يوق. (يۇ. ئە. 62 ب)

ت: ئاغزىڭنىڭ كىچىكلىكىدىن ئۇنى « بار » ياكى « يوق» دېيىشكە كىمنىڭ ھەددى؟ ئۇنىڭ ئىزناسىنى بىلىپ ئايرىيالايدىغان دانىشمەن يوق.

مەنىڭ سايراماغىم گۈلرۇخ ئۈچۈندۇر،
قىلۇرمۇ نالە بۇلبۇل گۈلىستان يوق.

ئە. يېشىم:

مېنىڭ سايرىمىقىم گۈليۈزلۈك ئۈچۈندۇر. گۈلىستان بولمىسا، بۇلبۇل قانداقمۇ نالە قىلسۇن! (يۇ. ئە. 62 ب)

ت: مېنىڭ سايرىشىم گۈل يۈزلۈك يار ئۈچۈندۇر. گۈلىستان بولمىسا، بۇلبۇل نالە ـ ناۋا قىلۇرمۇ؟

بولۇپمەن خەلق ئىچىدە ئانچە بەدنام،
مەنىڭدەك يانە رۇسۋايى جەھان يوق.

ئە. يېشىم:

خەلق ئارىسىدا خېلىلا بەدنامغا قالدىم، زامانىنىڭ مەندەك يەنە بىر رەسۋاسى يوق. (يۈ. ئە. 62 ب)
ت: خەلق ئارىسىدا نۇرغۇن بەدنامغا قالدىم، زامانىنىڭ مەندەك يەنە بىر رەسۋاسى يوق.

زۇھۇرى كۆڭلىدۇركىم بەس پەرىشان،
ئىلاھا رەھىم قىل بىر دىلىستان يوق.

ئە. يېشىم:
زۇھۇرىنىڭ كۆڭلى بەكمۇ پەرىشان، تەڭرىم، رەھىم قىل، مېنىڭ دىلىمغا تەسەللى بەرگۈچى يوق. (يۈ. ئە. 62 ب)
ت: ئى ئاللاھ، رەھىم قىل، مەن زۇھۇرىينىڭ كۆڭلى بەكمۇ پەرىشانكى، دىلىمنى شاد قىلغۇچى بىر يار يوق.
ئىزاھ: چاغاتاي ئۇيغۇر تىلىدا، " دىلىستان " كەلىمىسى " مەھبۇب، دىلنى سۆيۈندۈرگۈچى" دېگەن ئۇقۇمدا ئىشلىتىلىدۇ. يەنە بىرسى، "ئىلاھا" نى " تەڭرىم " دەپ تەرجىمە قىلىشمۇ دۇرۇس ئەمەستۇر.
يىغىنچاقلاپ ئېيتقاندا، ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامى تېكىستلىرى چاغاتاي ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ جەۋھەرلىرىدىن سانىلىدۇ. مۇقام تېكىستلىرىنىڭ يېشىمى جەزمەن ئەستايىدىل شەرھلىنىشى، يېشىمدە، شېئىرى جۈملىنىڭ پاساھىتى ئەينەن ساقلانغان بولۇشى، نەسرىيلەشتۈرۈلگەن جۈملە جەزمەن راۋان، گۈزەل ئىپادىلىك بولۇشى، ئۇنى ئوقۇغان ۋە ئاڭلىغان كىشى خۇددى مۇقام ئاھاڭلىرىنى ئاڭلىغاندەكىدەك ھۇزۇرلىنىدىغان بولۇشى كېرەك. روشەنكى، بۇ - بىزدىن ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقام تېكىستلىرى ئۈستىدىكى تەتقىقاتنى يەنمۇ چوڭقۇرلاشتۇرۇشىمىزنى تەلەپ قىلىدۇ، ئەلۋەتتە.

ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامى تېكىستىنىڭ قىسقىچە لۇغىتى

ئا

ئاباد (âbâd): ئاۋات.

قويماس دەدىلەر مەئمۇرەدە گەنج،
ئاباد ئەدىممەن، ۋىيرانە بولدۇم.

خەزىنىنى ئاۋات يەردە قويمايدۇ، دېيىشىدۇ، شۇڭا بۇرۇن ئاۋات بولغان بولسام، ئەمدى ۋەيرانە بولدۇم. (ئە ئۇ م ت: چەھارگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

ئاببباس خان (abbas Xan): ئاببباس شاھ؛ شاھى ئاببباس، "غەرىب ۋە سەنەم"دىكى مۇھىم بىر پېرسۇناژ.

شاھ ئاببباس خان دەر: بۇ جاننى نەيلەيىن،
ئۆلگۈنچە شول يارنى كۆرۈپ ئۆلەيىن،
ئاشىقلىقنىڭ يولىن ئەمدى بىلەيىن،
ھەيران قىلدى جادۇ كۆزلۈك بىر پەرى.
- « غەرىب ۋە سەنەم » داستانىدىن.

شاھ ئاببباس خان ئېيتىدۇ: بۇ جاننى ئەمدى قانداق قىلاي، ئۆلۈپ كەتكىچە شۇ يارنى بىر كۆرۈپ ئۆلەي، ئاشىقلىقنىڭ يولىنى ئەمدى بىلمۇاتىمەنكى، ئۇ جادۇ كۆزلۈك پەرى مېنى ھەيران قىلدى.

مەن كەتەرمەن مۇندىن باغداد شەھرىگە،
كۆپ يىغلاما، سەنەمجان، كەتسەم كەلۈرمەن.
ئىلاجسىم يوق ئاببباس خانىنىڭ زۇلمىگە،
كۆپ يىغلاما سەنەمجان، كەتسەم كەلۈرمەن.

مەن بۇ يەردىن باغداد شەھرىگە كېتىمەن، كۆپ يىغلاما، سەنەمجان، كەتسەم، يەنە قايتىپ كېلىمەن؛ ئاببباس خانىنىڭ زۇلمىنى يېڭىشكە ئىلاج قىلالمىدىم، كۆپ يىغلاما سەنەمجان، كەتسەم، يەنە قايتىپ كېلىمەن. (ئە ئۇ م ت: راك مۇقامى تېكىستىدىن)

ئابدۇررەشىد خان ئىبنى سەئىد خان (Abdurreshid Xan ibni Seid Xan): XVI (1559_1510) ئەسىردە ياشاپ ئۆتكەن مەشھۇر دۆلەت ئەربابى ۋە مۇتەپپەككۇر شائىر. ياركەندنى پايتەخت قىلغان ئۇيغۇر سەئىدىيە خانلىقىنىڭ قۇرغۇچىسى سۇلتان سەئىدخانىنىڭ ئوغلى، سەئىدىيە خانلىقىنىڭ ئىككىنچى سۇلتانى. «رەشىدي» تەخەللۇسى بىلەن گۈزەل لېرىك شېئىرلارنى يازغان. ئابدۇررەشىد خان دەۋرىدە، ئۇيغۇر كلاسسىك مۇزىكىسى «ئون ئىككى مۇقام» نىڭ تېكىست ۋە ئاھاڭلىرى رەتلىنىپ سىستېمىلاشقان تېكىستلىق مۇزىكا ھالىتىگە كەلگەن.

شاھەنشاھى فەرخۇندە فەر ئابدۇررەشىدي نامۇەر،
ھەق لۇتف ئەتىپ فەتھى زەفەر تا مۇلكى مىسرۇ شام تۇت.

ئەي شاھلارنىڭ شاھى، سائادەتمەن ۋە شۆھرەتلىك ئابدۇررەشىد خان، ئاللاھ ساڭا نۇسرەت ئاتا قىلسۇن، پادىشاھلىقىڭ تاكى مىسىر ۋە شام (بۈگۈنكى سۇرىيە، ئىراق قاتارلىق ئىسلام دۆلەتلىرى)

غىچە يەتسۇن.(ئە ئۇ م ت: 386ـ بەت)

ئابى چەشمە (âbi cheshme): 1) ‹‹ئون ئىككى مۇقام›› تەركىبىدىكى بىر مۇزىكا بۆلىكىنىڭ نامى: 2) كۆز يېشى. 3) بۇلاق سۈيى.

ئابى زىندەگانى (âbi zindegani): ق. ئابىھەيات

ئابىھەيات (âbi heyat) : رېئالىيەتتىكى " ئۇنى ئىچكەن ئىنسان ئەبەدىي ياشايدۇ " دەپ ھېسابلىنىدىغان مۇقەددەس سۇ، تىرىكلىك سۈيى، ھاياتلىق سۈيى. بۇ سۇ "خىزىر پەيغەمبەرگە نېسىپ بولغان " دېيىلىپ، " خىزىر سۈيى" دەپمۇ ئاتىلىدۇ.

ھەياتى جاۋدان تاپماس كىشى ئابىھەيات ئىچسە،
فەنا زۇلماتىدا كۆر خىزرەك مەشھۇرىي زارىمنى.
ـ مەشھۇرىي.

بىچارە مەشھۇرىينى خىزىرەك پانىيلىق قاراڭغۇلۇقىدىن تاپقىن. چۈنكى ئابىھايات ئىچكەن بىلەنمۇ، ئىنسان مەڭگۈلۈك ھاياتلىققا ئېرىشەلمەيدۇ.(ئە ئۇ م ت: 472ـ بەت)

ئابىھەيۋان (âbi heywan) : ئەرەبچىدە، "ھەيۋان" دېگەن سۆز "ھايۋان" ئۇقۇمىدىن باشقا، "تىرىك، جېنى بار، جانلىق" دېگەن ئۇقۇملارنىمۇ بىلدۈرىدۇ.

يارغە بىدىل كۆڭۈل جان لەئلى تابىك بولماسا،
نە تەلەب ئۈمىر ئەيلەگەي خىزر ئابىھەيۋاندىن جۇدا.

جان بېغىشلىغۇچى كۆيدۈرگۈچ لېۋىك بولمىسا، ساڭا كۆڭلۈم مەپتۇن بولامتى؟ خىزىر ھاياتلىق سۈيىدىن ئايرىلسا، قانداقمۇ ئۈمۈر تەلەپ قىلالايتتى؟

ئادەم (âdem): 1) تۇنجى ئىنسان، تۇنجى پەيغەمبەر. «اللە دەسلەپ ئادەمنى، كېيىن ھەۋۋانى ياراتقان، بۇگۈنكى ئىنسانلار ئۇلاردىن تۆرىلىپ كۆپەيگەن» دەپ رېئالىيەت قىلىنىدۇ. 2) ئادەم، ئىنسان.

قەنى ئول ھەزرەتى ئادەم،
قەنى ئول سەرۋەرى ئالەم،
رەسۇلغا بولغان ئول ماتەم،
ئۇلارنى گىريان ئەيلەدى.

قېنى، ئۇ ھەزرەتى ئادەم، قېنى، ئۇ ئالەمنىڭ سەردارى؟ رەسۇلۇللاھقا تۇتۇلغان ماتەم ئۇلارنى راسا يىغلاتتى.

ئادەمىي : بىر ئادەم، بىر ئىنسان.

ئادەمىي ئەرسەك دەمەگىل ئادەمىي.
ئانىكىم خەلق غەمىدىن يوقتۇر غەمى.
ـ ئەلىشىر نەۋائىي.

ئارالاپ : (aralap)ئارىلاپ، ئاندا ـ ساندا.

ئارالاپ چالسام ئۇششاقنى، غەزەلنى راكغا يەتكۈزسەم،
شەبىستانۇ سەھەرلەردە مۇشاۋەرەك، پەنجگاھ چالسام.

«راك» نى ئەۋجىگە يەتكۈزۈپ، « ئۇششاق » نىمۇ ئارىلاپ چالسام. «مۇشاۋەرەك»، «پەنجگاھ»نى ئەتىگەن ـ ئاخشاملىرى چالسام.(ق. ئە ئۇ م ت: 2ـ بەت.)

ئارەز (ârez): چىراي ، چېھرە، يۈز.

ئارەزىن ياپقاچ كۆزۈمدىن ساچىلۇر ھەر لەھزە ياش،
ئۆيلەكىم پەيدا بولۇر يۇلدۇز، نىھان بولغاچ قۇياش.

ئۇ يۈزىنى ياپسىلا، كۆزۈمدىن بىھېساب ياشلار تۆكۈلىدۇكى، خۇددى قۇياش پېتىپ كەتسىلا، ئاسمانىنى يۇلتۇزلار قاپلىغاندەك.(ئە ئۇ م ت: 79 ـ 80 ـ بەتلەر)

ئارفا(arfa): ئارپا.

ئارفا ـ بۇغداي ساماننى سەلكىن ئايرىيدۇر،
ئۇرۇق تۇغقان قارىنداشنى ئۆلۈم ئايرىيدۇر.
ـ خەلق قوشاقلىرىدىن.

ئارپا ـ بۇغداي سامىننى سەلكىن ئايرىيدۇ، ئۇرۇق ـ تۇغقان قېرىنداشنى ئۆلۈم ئايرىيدۇ.565 ـ بەت.

ئازادەئمي(âzâdei): ئەركىن ـ ئازادە بىر ئىنسان.

زېھى ئازادەئىيمەن ئىشق ئارا مەجنۇن ئەمەس ھەمراھ،
نە مەندە خانۇمانۇ نە ماڭا يارۇ دىيار ئولغاي.

نېمە دېگەن ئازاد ئادەمىمەنكى، ئاشىقلىقتا مەجنۇنمۇ ماڭا تەڭلىشەلمەيدۇ، مەندە نە ئۆي ـ جاي، نە يار، ياكى دىيار بولسۇن؟ (ئوششاق مۇقامى قىسمى)

ئازىم (âzim): 1) نىيەتلەنگەن، بىر قارارغا كەلگەن؛ 2) ماڭغۇچى، يۈرگۈچى، سەپەرگە ئاتلانغۇچى.

نەۋائىي، ئەمدى قىلۇرمەن ھىجاز ئاھەنگى،
ساغىنماغىل ياناكىم ئازىمى خۇراسانمەن.
ـ نەۋائىي.

نەۋائىي، مەن ئەمدى مەككىگە يۈزلەندىم، « خۇراسانغا يەنە قايتىدۇ » دەپ سېغىنمىغىن.

ئاسار (âsar): ئەسەرلەر، نىشانلەر، بەلگىلەر؛ تەسىرلەر.

گۈلىستان تۈرى قۇدس ئولدى، بەھارنىڭ نۇرى نارىندىن،
كەل، ئەي مۇسا، كۆر ئاسارىن شۇكرده نۇر ئىلە نارىڭ.

باھارنىڭ ئوتلۇق ئاپتىپى شاراپىتىدىن گۈلىستان مۇقەددەس تۈر تېغىغا ئايلاندى. ئەي مۇسا، كەل، ئوت بىلەن نۇرنىڭ ئىز ـ ئەسەرلىرىنى تەشەككۇر بىلەن كۆرۈۋال. 535 ـ بەت

ئاشۇب (âshub): غوۋغا، توپىلاڭ، ماجىرا؛ ھاياجان ، قورقۇش.

فەلەك ئاشۇبىدىن كىم مەن كەبى زارۇ نىزار ئولغاي،
جەھان زۇلمى، ئۆلۈس بىدادىدىن بىئىتىبار ئولغاي.

پەلەكنىڭ غوۋغاسىدىن، جاھاننىڭ زۇلمىدىن، كىشىلەرنىڭ ئادالەتسىزلىكىدىن كىممۇ مەندەك خار ـ زار بولسۇن؟

زۇلفىنى تاراپ، قاش ئۇچۇرۇپ، جىلۋەلەر ئەتتى،
ئاشۇبى بەلا فىتنەنى بەرپا قىلايىن دەپ.

بالا ـ قازا ۋە پىتنە ـ پاسات ئوتلىرىنى ياندۇرۇش ئۈچۈن، چاچلىرىنى تاراپ، قاشلىرىنى ئېتىپ، جىلۋىلەر قىلدى.

ئاشۇفتە (âshufte): (ياكى **ئاشىفتە**) 1) پەرىشان، خاپا، ئالىجوقا؛چېچىلغان، چۈۋۈلغان؛ 2) ئاشىق، شەيدا، مەپتۇن.

پەرىشاندۇر كۆڭۈل تا كاكۇلۇڭ تارىدىن ئايرىلدى،
دەماغ ئاشۇفتە بولغاي بۇ ئەتەن، ئەلبەتتە ـ ئەلبەتتە.

چېچىڭنىڭ تېلىدىن ئايرىلىپ قالغاندىن بېرى، كۆڭلۈم پەرىشان. دېمىسىمۇ، ۋەتەنسىزلىك دېگەن ئادەمنى ئېسەنكىرىتىپ ئالىجوقا قىلىۋېتىدۇ. 551 ـ 552 ـ بەتلەر.

ئاشىقى سەرگەشتە (âshiqi sergeshte): سەرگەردان ئاشىق.

بۇلبۇلى بىچارەسەن، گۈل ئىشقىدا فەريادقىل،
ئاشىقى سەرگەشتە بولساڭ، ئۇيقۇنى بىيدار قىل،
تىنمايىن شامۇ سەھەرلەر يارنى سەن ياد قىل،
بۇ بۇزۇلغان دىل ئۆيىنى سەن كەلىپ ئاباد قىل،
جانىم موللام، بىر زەمان گۈل يارنى ئازاد قىل.

بىچارە بۇلبۇلسەن، گۈل ئىشقىدا ناله - پەريادقىل: سەرگەردان ئاشىق بولساڭ، ئۇيقۇنى تاشلا، كېچە - كۈندۈز يارنى ياد قىل: بۇ بۇزۇلغان كۆڭۈل ئۆيىنى سەن كەلىپ ئاۋات قىل: جېنىم موللام، گۈزەل يارنى بىر مەھەل ئازاد قىلغىن. 545 - 546 - بەتلەر.

ئاشىقى شەيدا (âshiqi sheydâ): شەيدا ئاشىق، مەپتۇن ئاشىق.

قويمادى ئۆز هالىمە، گەردۇنى بىگەردانىمەن،
هەجر دەشتىدە قۇيۇندەك زارۇ سەرگەردانىمەن،
جانىم ئالدى بۇ تەنىمدىن قىلدى بىدەرمانىمەن،
ئاشىقى شەيدا بولۇبان بىسەرۇ سامانىمەن،
جانىم موللام، بىر زەمان گۈل يارنى ئازاد قىل.

چۆگىلەپ تۇرىدىغان پەلەك مېنى ئۆز ئىختىيارىمغا قويمىدى، جۇدالىق چۆلىدە قۇيۇن تازدەك سەرگەردان بولۇپ يۈرىمەن؛ هىجرانلىق گويا جېنىمنى ئالدى، پۈت - قولدا جان قالمىدى؛ مەپتۇن ئاشىق بولۇپ، ئېغىر ئازابقا قالدىم؛ جېنىم موللام، گۈزەل يارنى بىر مەھەل ئازاد قىلغىن. 547 - بەت.

ئافاق(âfâq): ئۇيغۇرلار، پۈتكۈل جاهان. ئافاق خوجا: پۈتكۈل جاهانىڭ خوجىسى.

تىشلەپكى، ساپىڭ ئۆردۇڭ، ئاچقاندا پەرىشان قىل،
ئافاق سەۋادىندا جان رايىھەسىن بۇتىرات.

چېچىڭنى چىشلەپ ئۆرۈدۇڭ، يەشكىنىڭدە ئۇنى يايغىن - دە، ئۇنىڭ جان هىدىدەك خۇش پۇرىقىنى ئالەمگە تارقاتقىن.

ئافتاب (aftâb) كۈن، قۇياش؛ كۈن نۇرى. ك. جامال، چىهرە.

ساڭا كىم بىقەرار ئەرمەس، كۆرەي دەپ ئىنتىزار ئەرمەس،
جەمالىڭ ئافتابىغە هەمە زەررانى رەقساندۇر.

جامالىڭنى كۆرۈشكە ئىنتىزار ۋە بىقارار بولمىغان كىم بار؟ هەممە ئادەم قۇياشتەك جامالىڭ ئەتراپىدا زەررىلەردەك ئايلىنىدۇ.

هۇسنىڭ ئاۋازەسى، مەشھۇربي، يەتتى چەرخغە،
ئافتاب هەم ماهتاب ئالەم ئارادا بەردى باج.

ئەي مەشھۇربي، ئۇنىڭ هۇسنىڭ شۆهرىتى كۆككە يەتتى، ئالەمدە ئاي بىلەن قۇياشمۇ ئۇنىڭغا باج تۆلەۋاتىدۇ.

- مەشھۇربي.

ئافتاب خاۋەرى (aftâb xâweri): ق. ئافتابى خاۋەر

ئافتابى خاۋەر(afâb_i xâwer): شەرق قۇياشى، كۈن.

ئاقچى ئانا(aqchi ana): "غەرىب ۋە سەنەم" داستانىدىكى مۇهىم پىرسۇناژ.

ئاقچى ئانا، غەمسىز باشىم،

غەمخانە بولدى نەيلەيىن.
بىر سۆز بىرلە ئاشنا يارىم،
بىگانە بولدى نەيلەيىن.

ئاقچى ئانا، غەمسىز بېشىم غەم ئۆيى بولۇپ قالدى، قانداق قىلارمەن؛ ئاشنا يارىم بىر ئېغىز گەپ بىلەنلا بىگانە بولۇپ كەتتى، قانداق قىلارمەن؟554ـ بەت.

ئاقشام(aqsham): ئاخشان، كەچقۇرۇن.

تال چىبىقتەك بويلارىڭغا زەۋقۇم كەلەدۇر،
ئەرتە ـ ئاقشام باراي دەسەم قورققۇم كەلەدۇر.

تال چىۋىقتەك بويلىرىڭغا زوقۇم كېلىدۇ؛ ئەتە ـ ئاخشام باراي دېسەم، قورققۇم كېلىدۇ.(ئە ئۇ م ت: 534ـ بەت.)

ئاقۇزماق(aqqzmaq): ئاققۇزماق، ئېقىتماق.

تىغى بىدادى فەلەك يەرگە ئاقۇزدى قانىمى،
بىلمەدىم ھىجران غەمىدە سۇد بىلە نۇقسانىمى،
يىغلاشۇر كۆكتە مەلەكلەر ئىشىتىپ ئەفغانىمى،
جانىم چىقماستىن بۇرۇن بارىپ كۆرەي شول يارىمى،
جانىم موللام، بىر زەمان گۇل يارنى ئازاد قىل.

پەلەكنىڭ رەھىمسىز تىغى قېنىمنى يەرگە ئاققۇزدى؛ جۇدالىق غېمىدە توغرا ـ خاتالىقىمنى بىلمەيلا قالدىم؛ ئاسماندىكى پەرىشتىلەر ناله ـ پىغانىمنى ئاڭلاپ يىغلاپ كېتىۋاتىدۇ؛ جېنىم چىقىپ كېتىشتىن بۇرۇن، شۇ يارىمنى بىر كۆرىۋالاي؛ جېنىم موللام، گۈزەل يارنى بىر مەھەل ئازاد قىلغىن.547ـ548ـ بەتلەر.

ئاڭلاماق(anglamaq): ئاڭلىماق؛ بىلمەك.

ئاڭلاغاي مەجنۇنلۇغۇ بىدىللىغىمنى ھەر كىشى،
كىم بولۇپتۇر بىر پەرىۋەش دىلرەباغا مۇبتەلا.

ئالەمگەرد (alemgerd): ئالەمنى كەزگۈچى.

مېنىڭ غەمكىن ۋە مەجنۇنلۇقۇمنى بىلگەن ھەر قانداق بىر ئادەم: « بۇ بىر پەرى سۈپەت دىلرەبانىڭ مۇھەببەت بالاسىغا گىرىپتار بولۇپتۇ » دەپ قالىدۇ.523ـ بەت.

ئالىمۇل غەيب(âlimul gheyb) : مەخپى سىرلارنى بىلگۈچى؛ كۆچمە: الله، تەڭرى.

بۇ گۈن گەر ئالىمۇل غەيبىنىڭ ۋۇجۇدىن كۆرمەك ئىستەرسەن،
رەياھىن ئۇش بەيان ئەيلەر زۇھۇرىن چەرخى سەييارىڭ.

ئەگەر بۈگۈن غايىباتلار ئالىمىنىڭ ۋۇجۇدىنى كۆرمەكچى بولساڭ، ئاشۇ گۈللەرمۇ كۆكتىكى سەييارەلەرنىڭ قانداق پەيدا بولغانلىقىنى بايان قىلىپ بېرەلەيدۇ.538ـ بەت

ئاندا: ئۇ يەردە؛ ئۇ يەرگە.

مەن بارايمۇكىن ئاندا، يارکەلمەدۇركىن بۇندا،
يارغا يار كەرەك بولسا، قول سالىپ كەلەر مۇندا.

مەن ئۇ يەرگە بارايمىكىن، ياكى يار بۇ يەرگە كېلەمدىكىن؟ يارغا يار كېرەك بولسا، قول سېلىپ مېڭىپ، بۇ يەرگە كېلەر.532ـ بەت.

ئانى (ani): ئۇنى. چاغاتاي ئۇيغۇر تىلىدا، " ئول"، " ئۇ" دىن باشقا " ئا " دەيدىغان بىر ئۇزاقنى كۆرسىتىش ئالمىشى قوللىنىلغان.

ئانىڭ(aning): ئۇنىڭ.

جەھان جەننەتى ئەدن ئولمىش، ئانىڭ سەھنىدە ھۇرلەر
بەزمىش ھۇللەدىن بوستان، كۆزى ئاچىلمىش ئەشجارىڭ.

جاھان گويا جەننەتلەر كەبى بولدى، ئەنە ئۇنىڭ سەھنىسىدە ھۇرلەر يۇرىدۇ، بوستانلار نەپىس كىيىملەر بىلەن بېزەندى، دەرەخلەر چېچەكلەپ، يوپۇرماق چىقاردى. 539 ـ بەت

ئانىڭكىم (aningkim): ئۇنىڭكى.

سەتارىم تارىغا جان رىشتەسىدىن تار ئەشىپ سالسام،
ئانىڭكىم نالەسىدىن بىنەۋانىڭ كۆڭلىنى ئالسام

يېشىمى: ساتارىمغا جېنىمنىڭ رىشتىسىدىن تار ئېشىپ سالسام، ئۇنىڭ نالە ـ ناۋاسى بىلەن يوقسۇلنىڭ كۆڭلىنى ئالسام. (ئە ئۇ م ت: 1 ـ بەت)

ئاھۇ(ahu): كېيىك.

خەتا سەھراسىدىن سۇنبۇلنى ھەرگىز بىزگە كەلتۈرمەڭ،
يىبەرگىل ئاھۇيى مۇشكى خوتەن، ئەلبەتتە ـ ئەلبەتتە.

ماڭا ھەرگىز خەتا (تۈركىستانىڭ سۇرىيە بىلەن چېگرادىش بىر رايونى) سەھراسىدىكى سۇنبۇلنى ئەمەس، بەلكى خوتەن كېيىكىنىڭ ئىپارىنى ئەۋەتكىن، ئەلۋەتتە. 551 ـ بەت.

ئاۋازە(awaze): شۆھرەت، داڭق.

ھۇسنىڭ ئاۋازەسى، مەشھۇرىي، يەتتى چەرخغە،
ئافتاب ھەم ماھتاب ئالەم ئارادا بەردى باج.

ئەي مەشھۇرىي، ئۇنىڭ ھۆسنىڭ شۆھرىتى كۆككە يەتتى، ئالەمدە ئاي بىلەن قۇياشمۇ ئۇنىڭغا باج تۆلەۋاتىدۇ. ـ مەشھۇرىي. (ئە ئۇ م ت ئەجەم مۇقامى تېكىستىدىن)

ئايا(aya): ئەي، ھەي.

مەن دەدىم: ئايا دىلبەر، لەبلەرىڭ گۈلى ئەھمەر،
سەدەقەئى جەمالىڭدىن غۇنچە ئەيلە ئىھسان قىز.

مەن ئۇ قىزغا: « ئەي دىلبەر، لېۋىڭ قىزىلگۈلگە ئوخشايدىكەن، جامالىڭنىڭ سەدىقىسى ئۇچۇن، بىر تال غۇنچە مەرھەمەت قىلساڭ » دېدىم. 562 ـ بەت.

ئاياقچى (ayaqchi): شاراب قۇيغۇچى، ساقىي: "ئاياقچى، تامسا تۇت توقۇز"

بۇ شاھلار ھوزۇرىدا ئۆتكۈزۈلۈدىغان تەنتەنىلىك مۇراسىملار ۋە بەزمىلەرنىڭ قائىدە ـ يۇسۇنلىرىدىن بىرى بولۇپ، مەي ئىچكەندە ھەربىر كىشىنىڭ تولۇق ئىچىشى تەلەپ قىلىنىدۇ. مەي ئىچىلگەندىن كېيىن، ساقىيغا قايتۇرۇلغان ھەربىر قەدەھنى ساقىي دۇم قىلىپ تەكشۈرىدۇ. بۇ چاغدا قەدەھتىن بىرەر تامچە يەرگە تېمىپ قالغىدەك بولسا، ساقىي جازا سۈپىتىدە ئارقا ـ ئارقىدىن توققۇز قەدەھ تۇتىدۇ:

مۇغەننىي بىر نەۋائى تۇز، نەۋائىي، نەغمەئى كۆرگۈز،
ئاياقچى، تامسا تۇت توقۇز كى، دارايى زەمان كەلدى.

ـ نەۋائىي.

سازەندە، بىر كۈيگە سازىڭنى تۇز، نەۋائىي، نەغمەڭنى باشلا؛ ساقىي، قەدەھتىن بىر تامچە مەي تامسا، ئۈستىلەپ توققۇز قەدەھ تۇت، چۇنكى زامانىمىزنىڭ دۆلەتمەن خوجىسى كەلدى. (يۇ.ئە)

ئايتماق(aytmaq): ئېيتماق، دېمەك.

ئايا بادى سەبا، ئايتقىن خەبەر ئول يارى جانىمغا،

ئەسىرۇ ناتەۋان گۈلشاھ جانىنى فىدا قىلدى.
ـ « گۈلشاھ ـ ۋەرەقە » داستانىدىن.

ئى سەھەر شامىلى، ئۇ جېنىم يارىمغا خەۋەر يەتكۈزگىنكى، ئەسىر ۋە ناتەۋان گۈلشاھ ئۇنىڭغا جېنىنى پىدا قىلدى.(ئە ئۇ م ت ئەجەم مۇقامى تېكىستىدىن)

ئايرۇ (ayru): ئايرىم، ئۆزگە ، بۆلەك، باشقا؛ ئايرىلغان.
زۇلفى كەمەندىدىن كۆڭۈل قۇتۇلماس ئايرۇ، شۆيلە بىل،
سەۋداسىگە بەل باغلامىش، ھەم كۆز قارارتمىش بەندىنە.

كۆڭۈل ئۇنىڭ چېچىنىڭ سىرتمىقىدىن قۇتۇلمايدۇ. بىلىشىڭ كىرەككى، كۆڭۈل ئۇنىڭ سەۋداسىغا بەل باغلىغان ھەم ئۇنىڭ ئەسىرى بولۇشقا كۆز تىككەن.(يۇ ئە)

ئايىن(âyin): 1) قىلىق، ئادەت، يۈسۈن، رەسىم، پېئىل، رەۋىش؛ تەرز، تەرتىپ، مۇراسىم، ئۇسۇل؛ 2) ئوخشاش، كەبى.
بىزگە جۇز مىھرۇ ۋەفا ئايىنى بولمايدۇر نەسىب،
بىۋەفالىغ رەسمىنى نامىھربانلاردىن سورا ڭ.

بىزگە مېھىر ـ ۋاپا ئادىتىدىن باشقىسى نېسىپ بولماپتىكەن. ۋاپاسىزلىق ئادىتىنى ۋاپاسىزلاردىن سورا ڭ.(يۇ.ئە)

ئايىنە(ayine): ئەينەك.
سىينە زەنگارىنى تەقۋا سەيقەلىدە پاك قىل،
پاكلىك بىرلە قارا ئايىنەدە جانانەغە.

دىل كىرىنى (دېتىنى) تەقۋالىق ئېكىكىنى سۈرۈپ پاكلا ـ دە، جانانغا پاكلىق ئەينىكى بىلەن قارا.(يۇ.ئە)

ئە

ئەبر(ebr) : بۇلۇت.

ئەبر ئەمەس ھەر دەم دۇرەفشان، ئەي ئايازى، كويىدا،
ھالى زارىمنى كۆرۈپ ئەفلاك گىريانىدۇر ماڭا.

- ئايازي

ئەي ئايازي، توختىماي ئۇنچە - مەرۋايىت تۆكۈۋاتقىنى بولۇت ئەمەس، بەلكى مېنىڭ ئۇنىڭ كوچىسىداخارۇزار يۇرگەن ھالىتىمنى كۆرۈپ، يىغلاۋاتقان پەلەكتۇر. (ئە ئۇ م ت : پەنجگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

ئەبرى بەھار (ebri behâr) :باھار بۇلۇتى، يامغۇر بۇلۇتى.

دانە- دانە ئەيلەسەم ئەشكىمنى چۇن ئەبرى بەھار،
كۆزدىن ئاقغان سۇ بولادۇر لەئلى رۇمىان سۇرەتى.

كۆزۈمدىن خۇددى باھار بۇلۇتىدىن يامغۇر قويۇلغاندەك تۆكۈلگەن تارام - تارام ياش تامچىلىرى ئانارنىڭ دانىلىرىغا ئوخشاش قىزىل چۈشىدۇ.(يۇ.ئە)

ئەبرى بەھاران (ebri behâran) : باھار بۇلۇتى.

ئەبرى نىيسان: (ebri niysan) باھار بۇلۇتى، باھاردىكى بۇلۇت.

فىراقىڭدا كۆزۈم ياشى بار ئەركەن،
بەھارۇ ئەبرى نىيسان ھاجەت ئەرمەس.

پىراقىڭدا كۆز ياشلىرىمنى تۆكۈۋاتقان ئىكەنمەن، باھار ۋە باھار بۇلۇتلىرى دېگەنلەرگە ھاجەت چۈشمەيدۇ.(ئە ئۇ م ت : سەگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

ئەبرى نەۋروزى (ebri newrozi) : نوروزدىكى بۇلۇت، باھار بۇلۇتى.

مەنىڭتەك گوييا كۆردى يۇزۈڭنى ئەبرى نەۋروزى،
كۆزىنىڭ ياشىدىن يەر يۈزى ۋەردى ياسۇمەن بولدى.

باھار بۇلۇتلىرى خۇددى ماڭا ئوخشاشلا يۈزۈڭنى كۆرۈپ قالدى بولغاي، كۆز يېشىدىن ئەتىر گۈل ۋە ياسىمەنلەر كۆكلەپ، يەر يۈزىگە تولدى. (ئە ئۇ م ت : چەھارگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

ئەبرۇ (ebru) : قاش.

بىر كىچىك دىلبەر كۆرۈپمەن قامەتى نازۇككىنە،
غۇنچەلەب، پەيۋەستە ئەبرۇ، قىپقىزىل ئۆڭلۈككىنە.

قامىتى نازۇككىنە كەلگەن بىر كىچىك دىلبەرنى كۆردۇم. ئۇ غۇنچە لەۋ، قوشۇلما قاش، قىزىل نۇرانە ئۆڭلۈك ئىدى. (ئە ئۇ م ت : ئىراق مۇقامى تېكىستىدىن)

ئەبرۇيى كەمان (ebruyi keman) : قاش ياسى، قاش كامىنى: يادەك ئەگىم قاش.

ئەبسەم (ebsem) : چىرايىنى تۇرگەن، چېھرىسى تۇرۇلگەن، پەرىشان.

ئەي ۋائىز، ئەبسەم ئول، ماڭا تائەتىڭى پىش ئەيلەمە،

مەن ئاشىق ئولدۇم كىرمەگۈم، ھەرقىسسەخانىنىڭ پەندىنە.

ئەي ۋائىز، تائىتىڭنى پەش قىلىپ تولا چىشىمغا تەگمە، مەن بىر ئاشىق، ھەرقانداق ۋەزخانىنىڭ نەسىھىتىگە كىرمەيمەن. (ئە ئۇ م ت : سەگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

ئەبىير (ebîr): خۇش پۇراق، خۇشبۇي، قارا‌ڭ: ئەتتار.

ئەتا (etâ) : بېغىشلاش، ھەدىيە قىلىش.

ھەددى مەخلۇقاتىدىندۇر نارى ئول ھۇسنۇ جەمال،
ئولكى يوقتۇر رەھىم ئەرۇر، بۇ ھەم ئەتا بولسۇن ساڭا.

سېنىڭدە رەھىم ـ شەپقەت بولمىسىمۇ، لېكىن پۈتكۈل مەخلۇقاتلار ئېرىشىدىغان مۇمكىن بولمىغان ھۆسن ـ جامال بارىكى، تەڭرى بۇنىمۇ ساڭا بەخشەندە قىپتۇ. (ئە ئۇ م ت: را‌ك مۇقامى تېكىستىدىن)

ئەتتار (ettâr) :1) ئۇپا، ئەڭلىمك، ئەتىرە ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش خۇش پۇراقلىق دورا ـ دەرمەكلەرنى ساتقۇچى؛ 2) ‹‹مەنتىقۇت ـ تەير›› ناملىق مەشھۇر ئەسەرنىڭ مۇئەللىپى فەريدۇددىن ئەتتارنىڭ لەقىمى.

ئەبىيرنىدىن چەمەن، كۆركىم، نە دەپ ئىفاقە كەلتۈرمىش،
كىم ئولمىش بۇيى ئەترىندىن مەشامى تازە ئەتتارىڭ.

قارىغىنا، چىمەنزالىقتىكى خۇشبۇيلۇق نېمىشقا ئىنسانىنى روھلاندۇرىدۇ؟ بۇ ئەتتارنىڭ دىللارنى جانلاندۇرغۇچ ساپ ئەتىرى ھىدىدىن بولغان. (ئە ئۇ م ت : نەۋا مۇقامى تېكىستىدىن)

ئەتۋار (etwâr) : 1) يۈزۈش ـ تۇرۇش، خۇلۇق، قىلىق، ھەرىكەت، پېئىل؛ 2) يول، ئۇسۇل، تەرتىپ، ئادەت.

ھالۇ ئەھۋال ئۆزگەچە، ئەۋزائى ئەتۋار ئۆزگەچە،
گۇفتۇ گۇفتار ئۆزگەچە، ئەفئالۇ كىردار ئۆزگەچە.

ھال ـ ئەھۋال باشقىچە، خۇي پېئىللەر باشقىچە، گەپ ـ سۆزلەر باشقىچە، قىلمىش ـ ئەتمىشلەر باشقىچە. (ئە ئۇ م ت: را‌ك مۇقامى تېكىستىدىن)

ئەجەم (ejem): 1) ئەرەب بولمىغان خەلقلەر ۋە مەملىكەتلەر (كۆپىنچە ئىران مەملىكىتى ۋە خەلقىغە قارىتا ئىپتىلغان)؛ 2) تۇردى ئاخۇن ئاكا ئېلىپ كەلگەن ‹‹ئون ئىككى مۇقام›› تەركىبىدىكى يەتتىنچى مۇقامىنىڭ نامى.

دەسۇن كۆڭلۇم مەقامى ئەجز ئارا « ئۆز ھال » دىنى، ناقىس،
« ئەجەم » بىرلە « ئىراق » ئەھلى بۇ سىرنى بىلمەسۇن يانە.

ـ ناقىسي:

ناقىسنىڭ دىلى ئاجىزلىق ئورنىدا تۇرۇپ، « ئۆزھال » دىنى ئېيتسۇن، لېكىن، «ئەجەم» بىلەن «ئىراق» ئەھلى بۇ سىرنى بىلىپ قالمىسۇن. (ئە ئۇ م ت: پەنجگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

ئەجناسى نەقد (ejnasi neqd) : قىممەتباھا ئەشيالار.

ئەدا I (edâ): 1) بايان، ئىپادىلەش؛ 2) ئۆتەش، تۆلەش، بىجىرىش.

زۇھرانىڭ فىراقىدا دەر ـ بەدەر گەدا دۇرمەن،
كۈل بولدى مەنىڭ جىسمىم، بىر يولى ئەدادۇرمەن.

زۇھرانىڭ جۇدالىقى دەردىدە، ئىشكىمۇ ئىشىك تىلەمچىلىك قىلىپ يۈرىمەن؛ ۋۇجۇدۇم كۆيۈپ كۈل

بولدى، بىر يولىلا تۈگىشىپ كېتىدىغان ئوخشايمەن. (ئە ئۇ م ت : ئوششاق مۇقامى تېكىستىدىن)

ئەداII (eda) : ناز-كەرەشمە، گۈزەل قىلىقلار.

ئەدل (edl): ئادالەت ، توغرىلىق، ئىنساب، ھەققانىيەت.

ئەدلۇ داد (edlu dâd) : ئادالەت ۋە ئىنساب:

ئەدلىي سۇلتان (edli sultan): ئادالەتلىك پادىشاھ، ئادىل خان.

ئەرز ئەتەي دەردىمنى ئايتىپ، ئەي پەرى، دادىمغا يەت،
كىشۈەرى ئىشق ئىچرە سەندەك ئەدلىي سۇلتان قايدادۇر.

ئەي پەرى، دەردىمنى ئېيتىپ ساڭا ئەرز قىلاي، دادىمغا يەتكىن: ئىشق مەملىكىتىدە سەندەك ئادالەتلىك سۇلتان نەدە بار؟ (ئە ئۇ م ت: چەببەيات مۇقامى تېكىستىدىن)

ئەدەم (edem) : يوقلۇق، يوق.

ـ تا جىلۋە قىلدى ئول سەنەم، لەيلى سۆزى بولدى ئەدەم،
سەۋدام ئوتى چەككەچ ئەلەم، پەست ئەتتى مەجنۇن شۇھرەتىن.

ئۇ گۈزەل يار جىلۋىلىنىپ چىقىۋىدى، لەيلى ھەققىدىكى سۆزلەر يوقالدى. سەۋدالىقىمنىڭ ئوتى يالقۇنلىغاندى، مەجنۇننىڭ شۆھرىتى پەسەيدى. (ئە ئۇ م ت: راك مۇقامى تېكىستىدىن)

ئەرتە: (erte) : ئەرتە كۈن.

تال چىبىقتەك بويلارىڭغا زەۋقۇم كەلەدۇر،
ئەرتە ـ ئاقشام باراي دەسەم قورققۇم كەلەدۇر.

تال چىۋىقتەك بويلىرىڭغا زوقۇم كېلىدۇ؛ ئەتە ـ ئاخشام باراي دېسەم، قورققۇم كېلىدۇ.(ئە ئۇ م ت: 534 ـ بەت.)

ئەردى(erdi): ئىدى. «ئەر-» پېئىلىنىڭ ئاددىي ئۆتكەن زامان شەكلى.

دەفئ ئەرمىش ئەردى نۇش لەبىڭدىن مەلالەتىم،
لۇتف ئەيلە، ئەي تەببىكى، بىمار مەن يەنە.

لېۋىڭنىڭ تەمى دەردىمنىڭ شىپاسى ئىدى. ئەي تېۋىپ، شەپقەت قىل، مەن يەنە كېسەل. (ئە ئۇ م ت: راك مۇقامى تېكىستىدىن)

ئەرزI (erz): بايان، مەلۇمات.

ھەر كىشى بىر قەتىرەئى نۇش ئەيلەسە ئول بادەدىن،
ئول قىيامەتدە قىلۇر ئەرزىنى جەببار ئالدىدا.

كىمكى ئاشۇ شارابدىن بىر تامچە ئوتلاپ ئالسا، ئۇ قىيامەت كۈنى ئاللاھ ئالدىدا ئۆز ئەھۋالىنى بايان قىلىدۇ. (ئە ئۇ م ت: راك مۇقامى تېكىستىدىن)

ئەرزىنىياز (erziniyaz): 1) سالام، دۇئا؛ 2) زارلىنىش، يالۋۇرۇش

تا ئەيلەدىم ئالدىغا بارىپ ئەرزى نىيازىم،
چىن سالدى جەبىنىغە تەمەننا قىلايىن دەپ.

مەن ئۇنىڭ ئالدىغا بېرىپ ھاجەتمەنلىكىمنى ئىزھار قىلغانىدىم، ئۇ ئۆزىگە تەمەننا قويۇپ، قوشۇمىسىنى تۇردى. (ئە ئۇ م ت: راك مۇقامى تېكىستىدىن)

ئەرزىھال (erzihal) : ئەھۋالنى بايان قىلىش.

كۆكسۈمنى چاك ئەتىپ قانلار يىغلادىم،

كەسىپ - كەسىپ قارا باغرىم تۈزلادىم.
ئەرزى ھالىم بىرىن - بىرىن سۆزلەدىم،
رەھمى كەلمەپ بىزگە نىگاھ ئەيلەدى.

كۆكسۈمنى يېرىپ، قان- قان يىغلىدىم؛ قارا باغرىمنى كېسىپ - كېسىپ تۈزلىدىم؛ ئەھۋالىم ھەققىدىكى ئەرزىمنى بىردىن - بىردىن بايان قىلدىم؛ رەھمى كېلمەپ ماڭا نەزەر سالدى. (ئە ئۇ م ت: چەببەيات مۇقامى تېكىستىدىن)

ئەرزII (erz) يەر-زېمىن، يەر يۈزى.

ئەرزۇ سەما (erzu sema) : يەر ۋە ئاسمان.

ھەجرىڭدە تىنماي قىلىدىم فىغانلار،
يەتتى بۇ نالەم ئەرزۇ سەماغا.

ھىجران ئازابىدا تىنماي نالە قىلدىم، مېنىڭ دات - پىغانلىرىم ئاسمان - زېمىننى قاپلىدى. (ئە ئۇ م ت: پەنجگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

ئەرزIII (erz) : ئەن، كەڭلىك، بىرەر نەرسىنىڭ كەڭلىكى، ئېنى.

ئەرن (ern) : لەۋ.

كۆرۈپ گۈلتەك يۈزۈڭ رەنگىن كۆزدىن يۇز چەمەن بولدى،
ئەقىق ئەرنىڭنى كۆرگەلى كۆزۈم ھالى يەمەن بولدى.

گۈلدەك يۈزۈڭنى كۆرۈپ، كۆز يېشىمدىن يۈزلەرچە چىمەن بىنا بولدى؛ ھېقىقتەك لېۋىڭنى كۆرگەندىن بېرى كۆزۈم يەمەنىڭ ھالىغا (ئەڭ ئوسال ھالغا) قالدى. (ئە ئۇ م ت: چەھارگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

ئەرۇر: 1) "ئەر-" پېئىلىنىڭ بولۇشلۇق شەكلى. ئۇنىڭ بولۇشسىز شەكلى "ئەرمەس".2) "دۇر، تۇر" ھۆكۈم يارەمچىسى.

نە تۇرفە ھافىز كۆيسە ھەمىشە،
ئوت ئەرۇر ئاھى، سىينە چۇ مىزمەر.
- ھافىز خارەزمىي.

ئاجايىپكى، ھافىزنىڭ ئاھى ئوتدۇر، كۆكسى ئىسرىقدان، ئۇ ھەمىشە كۆيۈپ تۇرىدۇ. (ئە ئۇ م ت: پەنجگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

ئەزەل (ezel) :ئىپتىدائى، باشلىنىشى نامەلۇم زامان.

كۆرۈبان بەئزى ئاشىقلاركى ھەلقە - ھەلقە زۇلفۇڭنى،
ئەزەلدىن بىزگە سالغان بۇ ھەمە زەنجىرى پا دەرلەر.

ئاشىقلار ھالقا - ھالقا بولۇپ تۇرىدىغان بۇدرە چېچىڭنى كۆرگىنىدە، « بۇنىڭ ھەممىسى ئەزەلدىن پىشانىمىزغا پۈتۈلۈپ، پۈتمىزغا سېلىنغان كىشەن » دەيىشىدۇ. (ئە ئۇ م ت: ئوششاق مۇقامى تېكىستىدىن)

ئەزرائىل (ezrail): دىنىي ئەقىدىلەر بويىچە ئادەملەرنىڭ جېنىنى ئالىدىغان پەرىشتە، ئەجەل پەرىشتىسى. (تۆت مۇقەررەب پەرىشتىنىڭ بىرى).

جان ئالغۇچى ئەزرائىلنىڭ شاگىردى بولسام،
ئاشىقلارغا قەسد قىلغانىنىڭ جانىنى ئالسام.

جان ئالغۇچى ئەزرائىلنىڭ شاگىرتى بولسام، ئاشىقلارغا قەست قىلغان ئادەمنىڭ جېنىنى ئالسام، دەيمەن. (ئە ئۇ م ت: سەگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

ئەزكار (ezkar) : بايانلار، زىكىرلەر.

ـ مەسىنەدى ئىرشاد تەختۇ سەلتەنەت جار ئۆزگەچە،
ھەم ئىرادەت ھەم ئىنايەت ۋىردى ئەزكار ئۆزگەچە.

تاج ـ تەخت ۋە سەلتەنەت ئىگىلىرىنىڭ جار سېلىشلىرى باشقىچە، ئىرادىمۇ، ئىناۋەتمۇ، زىكرى ـ تىلاۋەتمۇ باشقىچە. (ئە ئۇ م ت: راك مۇقامى تېكىستىدىن)

ئەسرار (esrar) : سىرلار، يوشۇرۇن نەرسىلەر.

قىلدى ئول ئاي ئالىدا ئاشقىلىغىم ئىزھارىنى،
مەن ئاڭا سىررىم دەدىم، بىلمان ئانىڭ ئەسرارىنى.

ئۇ ئاينىڭ ئالدىدا ئاشقىلىقىم ئۆزىنى ئاشكارىلىدى: مەن ئۇنىڭغا سىرىمنى ئېيتتىم، لېكىن ئۇنىڭ سىرىنى بىلمەيمەن. (ئە ئۇ م ت: چەببەيات مۇقامى تېكىستىدىن)

ئەسرۇ (esru) : ناھايىتى كۆپ، ئارتۇق، تالاي، نۇرغۇن؛ ئىنتايىن، بەك، تولىمۇ، بەكلا.

جۇنۇن دەشتىدە مەجنۇندەك كېيىكلەر ھەمدەم بولمىش،
نەدىنكىم شەھر ئەلدىن ئەسرۇ كۆپ ئەفسانە بولمىشمەن.

سەۋدايىلىق باياۋاندا، مەجنۇنغا ئوخشاشلا كېيىكلەرگە ھەمدەم بولدۇم. نېمە ئۈچۈنكى شەھەر خەلقىنىڭ ناھايىتى كۆپ سۆز ـ چۆچەكلىرىگە قالدىم. (ئە ئۇ م ت: سەگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

ئەسرۈك (esrük) : مەست، كەيپ؛

ئەسرۈكلۈك (esrüklü k) : مەستلىك، بىھۇشلۇق.

نائۇمىد ئەردىم بۇ يالغان ۋەئدەسىدىن ئەسرۇ كۆپ،
ياش بالالار ئىچرە كۆردۈم ناگەھان ئەسرۈككىنە،

ئۇنىڭ بۇ يالغان ۋەدىسىدىن بەكلا ئۈمىدسىز ئىدىم، توساتتىن ئۇنى ياش بالىلار ئارىسىدا، مەستخۇش ھالدا كۆرۈپ قالدىم. (ئە ئۇ م ت: ئىراق مۇقامى تېكىستىدىن)

ئەسرۈك نىشان (esrük nishan) : مەستخۇش، كەيپ بولۇپ قالغان؛ مەستانە، ھۇشسىز.

مەنى مەست ئەيلە تاكىم سۇبھى مەھشەر،
كۆزۈڭ پەرتەۋسىدىن ئەسرۈك نىشان ئەت.

مېنى كۆز نۇرۇڭ بىلەن تاكى قىيامەتكىچە مەست قىلغىن. (ئە ئۇ م ت: سەگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

ئەسھاب (eshab) : سۆھبەتداشلار، ھەمسۆھبەتلەر، ئۇلپەتلەر، دوستلار:

ئەسھابى رىزا (eshabi riza) : رازى بولغۇچىلار، قازاغا رىزالىق بەرگەن كىشىلەر.

ئەجەب قەۋمىدۇر ئەسھابى رىزا بىرلە ۋەفالاركىم،
بەلا تىغى باشىدا سايەئى بالى ھۇما دەرلەر.

قازاغا رىزا بولغۇچى ۋاپادارلار ئاجايىپ كىشىلەر ـ دە، ئۇلار ئۆز بېشىغا بالا ـ قازا تىغى كەلسە، ئۇنى «ھۇما قۇشىنىڭ قانىتىدىن چۈشكەن سايە» دەپ بىلىدۇ. (ئە ئۇ م ت: چەببەيات مۇقامى تېكىستىدىن)

ئەسھابى نەزەر: يىراقنى كۆرەر زاتلار .

بار ئەسھابى نەزەر سۈرەتكە بولماسلار نەزەر بەندكىم،
تاۋۇق باشىدا بار تاجى، چەبىن باشىدا دەستارى.

توخۇنىڭ بېشىدا تاجىسى ، چۈننىڭ بېشىدا سەللىسى بولىدۇ. لېكىن يىراقنى كۆرەر زاتلار شەكىلگە، تاشقى كۆرۈنۈشكىلا قاراپ ئىش كۆرمەيدۇ. (ئە ئۇ م ت: ئوششاق مۇقامى تېكىستىدىن)

ئەشرەقەت (eshreqet) : پارلاش، جۇلالاش، جىلۋە قىلىش:

ئەشرەقەت مىن ئەكسى شەمسىل كەئسى ئەنۋارۇل ھۇدا،
يار ئەكسىن مەيدە كۆر، دەپ جامدىن چىقتى سەدا

قەدەھتىكى (شارابقا چۈشكەن) قۇياش شولىسىدىن ھىدايەت نۇرى چاقنىدى، جامدىن: « يارنىڭ شولىسىنى شارابتا كۆرگىن » دېگەن سادا چىقتى.(ق: ئە ئۇ م ت. 4ـ بەت)

ئەغيار (eghyâr) : بىگانىلەر، ياتلار، باشقىلار، غەيرىلەر؛ رەقىبلەر.
شۇكر لىللاھ، ھالەتىم زاھىر بولۇپدۇر يارغا،
ئەمدى يار ئالدىدا ئۆزنى كۆرسەتەي ئەغيارغا.

ئاللاھغا شۈكۈر، ئەھۋالىم يارغا ئايان بولۇپتۇ، ئەمدى يار ئالدىدا تۇرۇپ رەقىبلەرگە ئۆزۈمنى بىر كۆرسىتەي. (ئە ئۇ م ت: چەھارگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

ئەفسانە (efsâne):1) ھېكايە، نەقىل، داستان؛ 2) خىيالىي، ئويدۇرما، ئەمەلىيەتتىن يىراق سۆز.
رەھىم ئەيلەسەڭچۇ دىيۇانەلەرغە،
ئىشقىڭدا بولغان ئەفسانەلەرغە.

ئىشق ـ مۇھەببىتىڭ تۇپەيلىدىن سۆز ـ چۆچەككە قالغان مەجنۇنغا رەھىم قىلساڭچۇ. (ئە ئۇ م ت: مۇشاۋەرەك مۇقامى تېكىستىدىن)

ئەفئال (efâl) : پېئىل ھەربىكەتلەر، ئىشلار، قىلقلار.
ـ ھالۇ ئەھۋال ئۆزگەچە، ئەۋزائى ئەتۋار ئۆزگەچە،
گۈفتۇ گۈفتار ئۆزگەچە، ئەفئالۇ كىردار ئۆزگەچە.

ھال ـ ئەھۋال باشقىچە، خۇي پېئىللەر باشقىچە، گەپ ـ سۆزلەر باشقىچە، قىلمىش ـ ئەتمىشلەر باشقىچە. (ئە ئۇ م ت: راك مۇقامى تېكىستىدىن)

ئەفغان (efghân) : قايغۇ ـ ئەلەمدىن نالە ـ زار قىلىش، قاتتىق پىغان چېكىش.
ئەندەلىبى بىنەۋادەك نالەيۇ ئەفغان بىلە،
دائىما يىغلاپ تۇرارمەن ئەينى گۈلزار ئالدىدا.

گويا گۈلزارلىقتىكى بىچارە بۇلبۇلدەك يىغلاپ، دائىم نالە ـ پىغان قىلىمەن. (ئە ئۇ م ت: راك مۇقامى تېكىستىدىن)

ئەفگار (efgâr) : يارىلانغان، جاراھەتلەنگەن، مەجرۇھ، ئۆرتەنگەن، خەستە.
سەنسەن سەنەۋبەرنى ۋەفالىق يارى،
ساڭا فىدا بولسۇن جانى ئەفگارى.
مۇختەسەر ئەيلەسەم ئۇشبۇ دەفتارى،
بىۋەفا دۇن كىمگە ۋەفا ئەيلەدى.
ـ « سەنەۋبەر » داستانىدىن.

سەنەۋبەرنىڭ ۋاپادار يارى پەقەتلا سەن؛ يارىلانغان جان ساڭا پىدا بولسۇن؛ ئۆزۈن گەپنى قىسقا قىلسام، بىۋاپا ئالەم كىمگە ۋاپا قىلغان؟(ئە ئۇ م ت: چەببەيات مۇقامى تېكىستىدىن)

ئەقىق (eqiq) : قىممەت باھالىق قىزىل تاش، ھېقىق؛
كۆرۈپ گۈلتەك يۈزۈڭ رەنگىن كۆزدىن يۇز چەمەن بولدى،
ئەقىق ئەرنىڭنى كۆرگەلى كۆزۈم ھالى يەمەن بولدى.

گۈلدەك يۈزۈڭنى كۆرۈپ، كۆز يېشىمدىن يۈزلەرچە چىمەن بىنا بولدى؛ ھېقىقتەك لېۋىڭنى كۆرگەندىن بېرى كۆزۈم يەمەنىڭ ھالىغا (ئەك ئوسال ھالغا) قالدى. (ئە ئۇ م ت: چەھارگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

ئەقىقى ناب (eqiqi nab) : تىنىق ۋە سۈزۈك ھېقىق؛
ئەقىقى يەمەن (eqiqi yemen) : 1) يەمەننىڭ ھېقىقى، قىپقىزىل ھېقىق؛ 2) ك: مەھبۇبنىڭ لېۋى، قىپقىزىل لەۋ.
ئەكس(eks) : شولا، ئەكس.

مەجلىسى سەبۇھىداكىم نە نەرسە خۇش كۆرۈنۈر،
ساقىي ئىزارى ئەكسى جام ئىچرە بولسا بادە.

تاڭ پەيتىدىكى شاراپ سورۇنىدا، ئەڭ گۈزەل كۆرۈنىدىغىنى ساقىينىڭ جامدىكى شارابتا ئەكس ئەتكەن چېھرىسىدۇر.

ئەي نىگارا، كاشكى كۆرسەم جەمالىڭ ئەكسىنى،
كۆيدۈمۇ فانۇسدەك شەمئى شەبىستانىم ساڭا.

ئەي نىگار، سەن قاراڭغۇ كېچەمنى يورۇتقۇچى شامسەن، مەن ئىشقىڭدا كۆيۈۋاتقان پانۇسمەن؛ ھېچ بولمىسا، جامالىڭنىڭ شولىسىنى بولسىمۇ كۆرسەمچۇ. (ئە ئۇ م ت: پەنجگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

ئەلەم I (elem) : 1) بايراق، تۇغ ؛2) ئالامەت، بەلگە، نىشانە؛ 3) ك. يالقۇن.
ئول جەھاندا خارلىقدىن يۈزى زەردەك سارغارۇر،
ئاھىدىن باشدا ئەلەملەر، ئىشقىدىن باشدا تاج.

جاھاندا خارلىقتىن يۈزى زەردەك(ئالتۇندەك) سارغايغانلارنىڭ تارتقان ئاھى بېشىغا تۇغ، ئىشقى تاج بولىدۇ. (ئە ئۇ م ت: ئۈز ھال مۇقامى تېكىستىدىن)

ئەلەمII (elem) : ئاتاقلىق ئات، خاس ئىسىم

ئەلەم III (elem) : ئاغرىق، دەرد ـ ئەلەم.
گويا كى كۆڭۈل سەرھەدى باغى ئەلەمىمدۇر،
ئاشىقمەنۇ دۇنيانى سۇ ئالسا نە غەمىمدۇر.

دىلىم گويا كى دەر ـ ئەلەمنىڭ بېغىدۇر. مەن بىر ئاشىق، دۇنيانى سۇ باسقىنىدىن پەرۋايىم پەلەك.
(ئە ئۇ م ت: پەنجگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

ئەلقىساسۇ مىنەل ھەق(elqisâsul minel heq): قىساسنى ھەقتەئالا ئېلىپ بېرىدۇ.

ئەلۋان (elwân): تۈرلۈك رەڭدىكى، تۈرلۈك، ھەر خىل.
ئول خۇدايىم ياراتتى جەننەتۈر رىزۋان،
بۇ دۇنيادا نىئمەتلەر بەردى مىڭ ئەلۋان،
لەيلى ئۇچۇن نەچە يىل يۈردى سەرگەردان،
مەجنۇن كۆرسۇن لەيلانىڭ تەماشاسىنى.

ئۇ ئاللاھ ھۆرلەر جەننىتىنى ياراتتى، بۇ دۇنيادا ئىنسانلارغا مىڭ تۈرلۈك نېمەت بەردى؛ لەيلى ئۇچۇن نەچچە يىل سەرگەردان بولغان مەجنۇن ئەمدى لەيلىنىڭ تاماشاسىنى كۆرسۇن.(ئوششاق مۇقامىدىن)

ئەلھەيا مىنەل ئىيمان (elhayâ minel iymân): ئىمانلىق ئادەمدە شەرم ـ ھايا بولىدۇ. ھايا قىلىش ئىماندىن كېلىدۇ.

ئەمگەنمەك (emgenmek) :جاپا چەكمەك، مۇشەققەت تارتماق؛ ئازاپلانماق، رەنجىمەك.

ئەنەلھەق (enelheq) : ‹‹مەن ھەقمەن›› (بۇ مەشھۇر مۇتەسەۋۋۇف مەنسۇر ھەللاجنىڭ سۆزى).

ئەنجۇم (enjum) : يۇلتۇزلار.

كۆلبەمگە چاچلىرىڭنى يېيىپ، تەر تامچىلىرىنى تۆكۈپ كەل؛ شۇنىڭ بىلەن يۈلتۈزلار قوشۇنىنى يېڭىپ، جاھان خەلقىنى قوزغىۋەت. (ئە ئۇ م ت: راك مۇقامى تېكىستىدىن)

ئەنجۈمەن (enj men) : يىغىلىش، مەجلىس،بەزمە.

زىھى ھۈسنۈڭ سىفاتىدا مەنى شەيدايىكىم سەندىن،
چەمەنلەر ئىچرە كىرسەڭ ئەنجۈمەنلەر ئىچرە داستاندۇر.

ئەگەر گۈلزارلىققا كىرسەڭ، ئۇ يەردىكى يىغىلىشلاردا گۈزەل ھۆسنۈڭنى مەدھىيىلەپ، داستان سۆزلەۋاتقانلىقىنى كۆرىسەن. (ئە ئۇ م ت: چەببەيات مۇقامى تېكىستىدىن)

ئەندەك(endek): كېچىككىنە؛ ئاز- پاز، جىندەك.

گەرچە بار ئەردى بۇرۇن ئەندەك غۇبارى خاتىرىم،
شۇكر لىللاھكىم، مۇيەسسەر بولدى ئەنۋائى سەفا.

بۇرۇن گەرچە دىلىمدا ئاز - پاز غۇبار بولسىمۇ، ئاللاھقا شۇكۇركى، شۇ ئاندا مەن پۈتۈنلەي پاكلىققا مۇيەسسەر بولدۇم. (ئە ئۇ م ت: پەنجگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

ئەندەلىب (endelib) : بۇلبۇل.

ئەندەلىبى بىنەۋادەك نالەيۇ ئەفغان بىلە،
دائىما يىغلاپ تۇرارمەن ئەينى گۈلزار ئالدىدا.

گويا گۈلزارلىقتىكى بىچارە بۇلبۇلدەك يىغلاپ، دائىم نالە - پىغان قىلىمەن. (ئە ئۇ م ت: راك مۇقامى تېكىستىدىن)

ئەنسەب (enseb) : ئەك مۇناسىپ، ئەك لايىق، تازا باب كېلىدىغان.

كەلتۇرۈك دەفئى جۇنۇنۇمغە پەرىخان، يوق تەبىب،
كىم ئول ئەنسەبدۇر پەرى ھەر كىمنى شەيدا ئەيلەسە.

مېنىڭ سارائىلىقىمنى ساقايتالايدىغان دوختۇر يوق. پېرىخۇن چاقىرىڭلار، پەرىگە ئاشىق بولغان ئادەمگە شۇ ئامال قىلىدۇ. (ئە ئۇ م ت: چەھارگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

ئەنقا (enqâ) : 1) رىۋايەتلەردە تىلغا ئېلىنغان بىر قۇش(ئېيتىشلارغا قارىغاندا بۇ قۇش كوھىقاپتا ياشارمىش): 2) ئەدەبىيات ۋە پەلسەپىدە ئاساسەن دۇنيادا مەۋجۇت بولمىغان نەرسە مەجازەن ئەنقاغا ئوخشىتىلىدۇ.

ئەگەر ئەنقا ئالۇر بولسا نىشان، مەندىن نىشان تاپماس،
فەنا دەشتىدە نا پەيدا كۆرەرمەن مەرغزارىمنى.

ئۇمۇر مايىسىزارىمنىڭ يوقلۇق چۆلىدە تۇگەشكەنلىكىنى كۆردۈم. شۇڭا ئەنقا قۇشى ئىزدىگەن تەقدىردىمۇ مەندىن نىشانە تاپالمايدۇ. (ئە ئۇ م ت: چەببەيات مۇقامى تېكىستىدىن)

ئەنۋار (enwâr): نۇرلار.

چەچەكلەر مۇختەلىف ئەلۋان، نە مەئنادۇر ئانى بىلكىم،
بويىاقچى بەرمەمىش چۈنكىم بۇ ئەنۋارىك، بۇ ئەزھارىك.

چېچەكلەرنىڭ ئوخشىمىغان رەڭلەردە ئېچىلىشىنىڭ نېمە مەنە ئۇقتۇرىدىغانلىقىنى بىلىپ قويۇشۇڭ كېرەك. چۈنكى بۇ نۇرلار ۋە بۇ گۈللەر بويىاقچىنىڭ رەڭ بېرىشى بىلەن شۇنداق رەڭدار بولغان ئەمەس. (ئە ئۇ م ت: نەۋا مۇقامى تېكىستىدىن)

ئەنۋارۇل ھۇدا (enwârul hudâ) : ھىدايەت نۇرى.
ئەشرەقەت مىن ئەكسى شەمسىل كەئسى ئەنۋارۇلھۇدا،
يار ئەكسىن مەيدە كۆر دەپ جامدىن چىقتى سەدا.

يېشىمى: قەدەھتىكى شارابقا چۈشكەن قۇياش شولىسىدىن ھىدايەت نۇرى چاقنىدى، جام - قەدەھتىن: « يار شولىسىنى شارابتا كۆرگىن » دېگەن سادا چىقتى. (ئە ئۇ م ت: راك مۇقامى تېكىستىدىن)

ئەھباب (ehbâb) : دوستلار، يارلار، سۆيۈملۈك كىشىلەر.
ئول كۈلۈپ ئەھباب بىرلە سۈبھىدەك، مەن شەمئۇزار،
ئۆرتەنىپ كۆڭلۈم، تۆكەرمەن دۇررى غەلتان ھەر كەچە.

ئۇ ھەر ئاخشىمى دوستلىرى بىلەن تاك نۇرىدەك كۈلىدۇ، مەن بولسام كۆڭلۈمنى شامدەك ئۆرتەپ، كۆزۈمدىن ئۇنچە مارجان تۆكۈپ چىقمەن. (ئە ئۇ م ت: چەببەيات مۇقامى تېكىستىدىن)

ئەھد I (ehd) : ۋەدە، سۆز بېرىش، مەجبۇرىيەت؛ قەسەم.
جادۇ كۆزى دەۋرىندە خۇد كافىر بەسى بولدى، ۋەلى،
لەئلى لەبىن ئەھدىن كۆرۈپ، بارچەسى تەرسا بولغۇسى.

سېھرىگەر كۆزىنىڭ ئەتراپىنى چۆرگۈلەپ كېتەلمەي، سېپى ئۆزىدىن كاپىر بولۇپ كەتتى، ئەما ھېقىقەتەك لېۋىدىن چىققان ۋەدىسىنى ئاڭلىسا، ھەممىسى تەرسا بولۇپ كېتىدۇ. (ئە ئۇ م ت: ئوششاق مۇقامى تېكىستىدىن)

ئەھد II (ehd) دەۋر، زامان، ئەسىر.

ئەھرەمەن (ehremen) : پاكار، دوغلاق دېۋە؛ ك. توم، يوغان.
سەبا زۇلفۇڭنى تاغتتى، مەگەر ھالى خەيالىمدا،
يازىلدى ئەڭدىھا بولدى، ئورالدى ئەھرەمەن بولدى.

تاك شامىلى چاچلىرىڭنى يەلپۈپ توزغاتقانىدى، ھالىي خىيالىمدا، ئۇنىڭ يېيىلغان تۇرۇقى ماڭا خۇددى ئەجدىھادەك ئۇزۇن، تۇرۇلگەندەكى ھالىتى بولسا، (پاكار، دوغلاق دېۋە) ئەھرىمەندەك توم - يوغان بولۇپ كۆرۈندى. (ئە ئۇ م ت: چەھارگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

ئەھل (ehl): كىشى؛ مۇئەييە بىر توپلۇمغا تەۋە ئادەم؛
ئىكى جادۇ كۆزلەرىگە ئەھلى ئالەم بەندەدۇر،
ئىسمى ئەئزەم ساچلارى بوينىدا تۇمار ئەيلەگەچ.

چاچلىرىنى بوينىغا ئىسمى ئەزەمدەك تۇمار قىلىۋالغان، سېھىر يېغىپ تۇرىدىغان ئىككى كۆزىگە جاھان ئەھلى قۇل بولىدۇ. (ئە ئۇ م ت: چەھارگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

ئەھلى دۇنيا(ehli dunyâ): بۇ دۇنيانىڭ ئىشلىرىنى قوغلىشىدىغان ئادەم.
ئەھلى دۇنيانىڭ ئىپەك تونىنى قىلما ئارزۇ،
ئەي فەقىر، شۈكر ئەت، چۇبۇلغان ئەسكى شالىڭنى كۆرۈپ.

ئەي يوقسۇل، كىيىمىڭ يىرتىق بولسىمۇ، شۈكۈر قىل، دۇنيا ئەھلىنىڭ يىپەك تونىنى ئارزۇلاپ كەتمە. (ئە ئۇ م ت: پەنجگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

ئەھلى دىل (ehli dil) : پاكىزە كىشىلەر؛

ئەھلى جەمائەت: (ehli jemâet) : جامائەت ئەزاسى.

ئەھلى رەسم(ehli resm): مەرتىۋىلىك، ئابرويلۇق كىشى.
بىلمەدى مەقسۇد گەنجىنىڭ نىشانىن ئەھلى رەسم،

كى سورارسىز ئانى بىنامۇ نىشانلاردىن سوراڭ.

مەقسەت خەزىنىسىنىڭ ئالامەت - بەلگىسىنى ئابرويلۇق، مەرتىۋىلىك كىشىلەر بىلمەيدۇكى، ئەگەر سورىماقچى بولسىڭىز، بۇنى نام - نىشانسىزلاردىن سوراڭ. (ئە ئۇ م ت: ئوششاق مۇقامى تېكىستىدىن)

ئەھلى رىيا(ehli riyâ): ساختىپەز، ساختىكار.

كىر خەرابات ئىچرە - يۇ بول رىندلەر ۋابەستەسى،
خانەقاھدا بولغاچە ئەھلى رىياغە مۇبتەلا.

خانىقادا ساختىپەز - رىياكارلار بىلەن بولغىچە، مەيخانىغا كىرىپ، ئۇ يەردىكى ئىچەرمەنلەرگە قوشۇلۇپ كەت. (ئە ئۇ م ت: نەۋا مۇقامى تېكىستىدىن)

ئەھلى زۇھد (ehli zuhd) :1) دۇنيا ئىشلىرىدىن ئۆزىنى تارتىپ، تائەت-ئىبادەت بىلەن مەشغۇل بولغۇچىلار؛ 2) دەرۋىشلەر.

ھەيفدۇركىم، رىشتەئى تەسبىھ قىلغاي ئەھلى زۇھد،
كۇفر زۇلفى ئىچرە ئۆلگەن زۇلفىنىڭ زۇننارىنى.

ئەپسۇسلىنارلىق ئىش شۇكى، ئۇنىڭ قاپقارا چېچى ئىچىدە يوقالغان زۇننارنى زاھىدلار تەسۋىسىگە يىپ قىلىۋالىدۇ. (ئە ئۇ م ت: چەببەيات مۇقامى تېكىستىدىن)

ئەھلى سىدق: (ehli sidq) : راستگۇيلار، راس گەپ قىلغۇچىلار، توغرا سۆزلۈك كىشىلەر.

سۇبھىدەك ھەر دەمدە گەردۇن قويماغاي ئاسارىنى،
ناگاھ ئەھلى سىدق كۆڭلى مىھرىن ئىشا ئەيلەسە.

سادىق كىشىلەر كۆڭۈل مېھرىنى ئاشكارىلىسىلا، پەلەك سۇبھىدەك دائىم ئۇنىڭدىن ھېچبىر نىشانە قويمايدۇ. (ئە ئۇ م ت: چەھارگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

ئەھلى فەنا: (ehli fenâ) پانىي بولغانلار، يوقالغانلار، ئۆزلۈكىنى يوقاتقانلار.

ئەمەس خىلۋەت نىشىنلەرغە تەماشايى چەمەن ھاجەت.
چۈنانچە بولماغاي ئەھلى فەناغا ئەنجۇمەن ھاجەت.

خۇددى ئۆزلۈكىنى يوقاتقانلارغا يىغىلىش سورۇنى لازىم بولمىغىنىدەك، خىلۋەتتە ئىبادەت قىلغۇچىلارغا چەمەن سەيلىسى ھاجەتسىز .(ئە ئۇ م ت: سەگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

ئەھلى نىئمەت (ehli ni?met): نېمەت ئىگىسى.

گەر ئىھسان قىلماسا دەرۋىشلەرگە ئەھلى نىئمەتلەر،
گەۋھەر خىرمەنلەرنى تۇدەئى سەنگخارەلەر دەرلەر.

ئەگەر نېمەت ئىگىلىرى دەرۋىشلەرگە خەير - ساخاۋەت قىلمىسا، ئۇلارنىڭ گۆھەردىن دۆۋىلەنگەن خامانلىرىنى « تاش دۆۋىسى » دەپ ھېسابلىسا بولىدۇ. (ئە ئۇ م ت: پەنجگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

ئەھمەد بەگ (ehmed beg) :((يۇسۇف ۋە ئەھمەد)) داستانىنىڭ باش قەھرىمانلىرىدىن بىرى؛

يۇسۇپبەگنىڭ ئىنىسى.
قىرق يىگىتنىم بارچە قالىپ،
ئۆزەمنى مەن غەمگە سالىپ،
ئەھمەد بەگنى بىللە ئالىپ،
كەلگەنمىنى كۆردۈڭلارمۇ؟

قىرىق يىگىتىمىنىڭ ھەممىسىنى قالدۇرۇپ، ئۆزۈمنى غەم - ئەندىشىگە سېلىپ، ئەھمەد بەگنى بىللە ئېلىپ كەلگەنلىكىمنى كۆردۈڭلارمۇ؟(ئە ئۇ م ت: ئوششاق مۇقامى تېكىستىدىن)

ئەۋ (ew) : ئۆي.

تەقۋا ئەۋى ھەمۋار ئەرۋر، سۇبھەم ئىپى زۇننار ئەرۋر،
ئول كۇلبەئى خەممار ئەرۋر، تا كۆردۇم ئول چىن لۇئبەتىن.

ئۇ خوتەن گۈزىلىنىڭ ئويۇنلىرىنى كۆرگەندىن بېرى، تەقۋادارلىق ئۆيۈم يەر بىلەن يەكسان بولدى، تەسۋىيىم زۇننارغا ئالماشتى، ھۇجرام مەيخانىغا ئايلاندى. (ئە ئۇ م ت: راك مۇقامى تېكىستىدىن)

ئەۋرۇلمەك(ewrulmek): ئۆرگۈلمەك، چۆرگۈلىمەك.

ئۇچۇركى، ئەي قۇيۇن، ئول ئاي باشىغە ئەۋرۇلەرمەن،
بۇ دەمكى يولىدا تۇفراغ بىرلە يەكسانمەن.

مۇشۇ دەمدە ئۇنىڭ يولىدا يەر بىلەن يەكسان بولدۇم (تۇپراق بولدۇم). ئەي قۇيۇن، مېنى ئۇچۇرغىن، ئۇ ئايىنىڭ بېشىدىن ئۆرگىلەي. (ئە ئۇ م ت: راك مۇقامى تېكىستىدىن)

ئەۋزاۋ (ewzâ?) : ئەھۋال، ھالەت، ۋەزىيەت..

ئەۋۋەلا(ewwelâ): دەسلەپ، باشتا.

ئەۋۋەلا مەكتەب ئۆيىگە كىرمەس ئەردىم كاشكى،
مېھرنى ۋىيران كۆڭۈلگە بەرمەس ئەردىم كاشكى،
شەرت ئەتىپ ئول بۇسەلەرنى ئالماس ئەردىم كاشكى،
ئىشق ئوتىغا مەن ئۆزۈمنى سالماس ئەردىم كاشكى،
جانىم موللام، بىر زەمان گۈل يارنى ئازاد قىل.

بىلگەن بولسام كاشكى، باشتىلا مەكتەپكە كىرمىسەم بوپتىكەن، بۇ ھالدا، دىل مېھرىمنى ۋەيران كۆڭۈلگە بەرمەستىم؛ ئۇ سۆيۈكلەرنى شەرت بىلەن قوبۇل قىلماستىم؛ مۇھەببەت ئوتىغا ئۆزۈمنى سالماستىم؛ جېنىم موللام، گۈزەل يارنى بىر مەھەل ئازاد قىلغىن. (ئە ئۇ م ت: نەۋا مۇقامى تېكىستىدىن)

ئەئزەم (e zem) : ئەڭ كاتتا، ئەڭ بۇيۇك، ئەڭ مۇقەددەس، ئۇلۇغ.

ئەي نەۋائىي، چىن بەھار ئەركىن بۇ، يا خۇد كۆرگۈزۇر،
باغ خەلقىدىن ئۇلۇسقا داۋەرى ئەئزەم بەھار.
- نەۋائىي.

ئەي نەۋائىي، بۇ ھەقىقي باھارمىدۇ ياكى ئۇلۇغ شاھىمىزنىڭ باغ ئەھلى ئارقىلىق، خەلقە كۆرسىتىۋاتقان باھارمىدۇ؟(ئە ئۇ م ت: بايات مۇقامى تېكىستىدىن)

تىيرە كۆڭلۈمنى مۇنەۋۋەر ئەيلەسە، يوقدۇر ئەجەب،
نەييىرى ئەئزەم بولۇپ خۇرشىدى رەخشان سۇرەتى.

ئۇنىڭ تاۋلىنىپ تۇرغان قۇياشتەك گۈزەل نۇرلۇق سىماسى قاراڭغۇ دىلىمنى « لاپپىدا » يورۇتىۋەتسە، ئەجەب ئەمەس. (ئە ئۇ م ت: پەنجگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

ئەيۋان (eywân) : ئالدى ئوچۇق ئېگىز بىنا، قەسىر، ئالىي ئىمارەت.

ئاتايىغە بۇسۇغاڭدىن ئورۇن بەر،
سەرايۇ كاخى ئەيۋان ھاجەت ئەرمەس.

ئاتايىغا بوسۇغاڭدىن ئورۇن بەر، ئۇنىڭغا ئايۋانلىق قەسىر كېرەك ئەمەس.

- ئاتايى. (ئە ئۇ م ت: سەگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

ب

بابىل (bâbil) : ئاسۇرلۇقلار دەۋرىدە ئىراقتا قۇرۇلغان شەھەرلەردىن بىرى. كۆپىنچە، "بابىلۇن" دەپمۇ ئاتىلىدىغان بۇ شەھەر باغداتنىڭ جەنۇب تەرىپىگە جايلاشقان. كلاسسىك ئەدەبىياتىمىزدا ‹‹بابىل قەلئەسى›› ، ‹‹بابىل چاھى›› دېگەندەك ناملار بىلەن تىلغا ئېلىنىپلا كەلگەن. تەۋراتتا بۇ شەھەرنىڭ كۆپلىگەن تىللارنىڭ مەيدانغا كېلىشىگە سەۋەب بولغان مەدەنىيەت مەركىزى بولغانلىقى رىۋايەت قىلىنىدۇ. مۇسۇلمانلار رىۋايەتلىرىدە بولسا، ‹‹نەمرۇد قەلئەسى›› دەپمۇ ئاتىلىدۇ.

بابىل قەلئەسى (bâbil qelesi): قەدىمىي بابىلۇن شەھرىنىڭ قەلئەسى، بابىلۇن شەھىرى.

بابىل چاھى (bâbil châhi) : بابىلۇن زىندانى، بابىل قۇدۇقى.

ئوغۇرلار جان زەنەخدانىڭ ئارا خال،
كى بابىل چاھىنىڭ ئەيىبىردۇر بۇ.

زىناقلىرىڭ ئارىسىدىكى خالىڭ جانىنى ئوغۇرلايدۇكى، بابىل زىندانىغا چۈشكەن ئەيىبارمىكىنە بۇ؟!(ئە ئۇ م ت: سەگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

باد (bâd) شامال، يەل:

جان نىسار ئەتسەم كەرەك بادى سەھەر، دىك ئاللىدا،
بەندەدىن ھەر گاھكى ئەلتۇر بولسا ياردىمغا سەلام.

قاچانكى تاڭ شامىلى مەن قۇلدىن ياردىمغا سالام يەتكۈزسە، ئۇنىڭ ئالدىدا تىك تۇرۇپ، جېنىمنى پىدا قىلىسام ئەرزىيدۇ. (ئە ئۇ م ت: ئىراق مۇقامى تېكىستىدىن)

بادى خەزان (badi xezan) - كۈز شامىلى،غازاڭ تۈكەر شامال.

بولۇپسەن كۆپ چەمەن گۈللارىغا مەغرۇر، ئەي بۇلبۇل،
تەگمەر بادى خەزان ئاخىر، نە قىلغۇڭ ئىئتىماد ئەيلەب.

ئەي بۇلبۇل، چىمەنىنىڭ گۈللىرى بىلەن كۆپ مەغرۇرلىنىدىكەنسەن، كۈز شامىلى ئاخىر ئۇنى خازان قىلىدۇ، ئۇنىڭغا ئىشىنىپ نېمە قىلىسەن؟(ئە ئۇ م ت: چەھارگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

بادە (bâde) : مەي، شاراب، ئىچىملىك.

كەيف قىلدىكىم مەنى ئىشقۇ مۇھەببەت بادەسى،
تۇتىئى شىرىن زەبان، كۆزى خۇمارىم كەلدىم

ئىشق - مۇھەببەت شارابى مېنى مەست قىلدى، شاھ تۇتىدەك شېرىن سۆزلۈكۈم، خۇمار كۆزلۈكۈم كەلدىمۇ؟(ئە ئۇ م ت: پەنجگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

بادى سەبا (bâdi sebâ) : مەيىن شامال، سەھەر شامىلى، تەڭ سەلكىنى.

ئەرزىمنى ئايتاي بادى سەباغا،
بىزدىن دۇئالار ئول دىلرەباغا.

ئەي تاڭ شامىلى، ساڭا ئەرزىمنى بايان قىلاي، مەندىن ئۇ دىلرەباغا سالام دېگىن. (ئە ئۇ م ت: پەنجگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

باغداد (bâghdâd) : بۇيۇك مەھمۇد كاشغەرىي ئىسلام تەھسىل قىلغان قەدىمكى مەدەنىيەت مەركەزلىرىدىن بىرى ، ھازىرقى ئىراق دۆلىتىنىڭ پايتەختى.

مۇندىن كەتەر بولساڭ باغداد شەھرىگە،

غەربىب، سەنى بىر ئاللاھقا تاپشۇردۇم.
ئاللاھ سالدى جۇدالىقنىڭ دەردىگە،
غەربىب، سەنى بىر ئاللاھقا تاپشۇردۇم.

غەربىب، بۇ يەردىن باغداد شەھرىگە كېتەر بولساڭ ، سېنى بىر ئاللاھقا تاپشۇردۇم: ئاللاھ سېنى جۇدالىقنىڭ دەردىگە سالدى، غەربىب، مەن سېنى بىر ئاللاھقا تاپشۇردۇم. (ئە ئۇ م ت: راك مۇقامى تېكىستىدىن)

باغدادي(bâghdâdî) : باغدادلىق.

غەربىجانىنىڭ پىرى جۇنەيد باغدادي،
ئانىڭ ئۈچۈن ساڭا قىلدىم فەريادى.
قاراقچىلار ئىلكىدىن قىلغىل ئازادي،
يار جەمالىن كۆرمەي ئۆلۈر ئوخشايمەن.
- « غەربىب - سەنەم » داستانىدىن.

ئى، جۇنەيد باغدادي، سەن مەن غەربىجانىنىڭ پىرى بولغانلىقىڭ ئۈچۈن، ساڭا نالە- پەريات قىلىۋاتىمەن، مېنى قاراقچىلارنىڭ قولىدىن ئازاد قىلغىن. بولمىسا، يارنىڭ جامالىنى كۆرمەي ئۆلۈپ كېتىدىغان ئوخشايمەن. (ئە ئۇ م ت: نەۋا مۇقامى تېكىستىدىن)

باغى جنان (bâghi jinân) : جەننەت بېغى.

ناسىھا، مەھزۇنغا كىم خەۋفۇ رەجادىن دەمە سۆز،
ھەجر دەۋزەخدىن ياماندۇر، ۋەسلىسىز باغى جىنان. - مەھزۇن.

ئەي نەسىھەتچى، مەن مەھزۇنغا ئۇمىد ۋە قورقۇنچ دېگەنلەردىن گەپ ئاچما، ۋىسالسىز جەننەت مەن ئۈچۈن ھىجران دوزىخىدىنمۇ ئوسالدۇر. (ئە ئۇ م ت:ئۆز ھال مۇقامى تېكىستىدىن)

باكەرەم(bâkerem): كارامەتلىك، خەير- ئىھسانلىق.

بىر مۇئەللىمسەن زەمانە شۇھرەتىدىن باكەرەم،
دەرگاھىڭغا باش قويۇپ، ياردىم ۋىسالىن ئىستەرەم،
مەي ئورنىدا ساڭا مىلك ئاغۇ ئىچۈردى دەردۇ غەم،
تەلمۈرۈپ دائىم گەدادەك يارنى ئىستەر شاھ سەنەم،
جانىم موللام، بىر زەمان گۈل يارنى ئازاد قىل.
- « غەربىب ۋە سەنەم » داستانىدىن.

زامانىمىزدا يۈكسەك شۆھرەتكە ئىگە بىر مۇئەللىمسەنكى، بوسۇغاڭغا باش قويۇپ، ياردىنىڭ ۋىسالىنى تىلەيمەن: دەرد ۋە غەملەر ساڭا مەي ئورنىدا زەھەرئىچۈردى: مەن شاھسەنەم ھەمىشە تىلەمچىدەك تەلمۈرۈپ يارنى ئىزدەيمەنكى، جېنىم موللام، گۈزەل يارنى بىر مەھەل ئازاد قىلغىن. (ئە ئۇ م ت:نەۋا مۇقامى تېكىستىدىن)

بال (bal): ھەسەل، بال.

ئەقلىمنى لال ئەتتى ئاغزى خەيالى،
شەكەردىن شىرىندۇر لەئلىنىڭ بالى،
بىر پەريدۇر ھۇسنى ھۇرى مىسالى،
ئاھۇ كۆزلۈك دىلرەباغا يەتۇشتۇم.

ئاغزىنىڭ خىيالى ئەقلىمنى لال قىلدى، ياقۇت لەۋىنىڭ قەنتى شېكەردىن شېرىن، ئۆزى بىر پەرىكى ھۆسن - جامالدا ھۆرلەرنى سۈندۇرىدۇ، مەن مۇشۇنداق گۈزەل، ئاھۇ كۆزلۈك بىر دىلرەبانىڭ ۋىسالىغا

يېتىشتىم. (ئە ئۇ م ت: بايات مۇقامى تېكىستىدىن)

بال (bâl : 1) قانات، 2) ك: قول.

بالۇ پەر (bâlu per) : قانات-قۇيرۇق.

فەنا فەررانى ئەيلەپ سۇبھىنىڭ سىيمىن پەرۇ بالىن،
مۇرەسسەئ تارى مىژگانىنى جارۇبى ھەرەم چەكتى.

ئۆزلۈكسىز يوقاتقانلار خىزمەتچىسى تاڭنىڭ كۆمۈش پەي - قاناتلىرىنى پەپىلىدى، زىننەتلەك كىرپىكلىرىنى ھەرەمنىڭ سۇپۇرگىسى قىلدى. (ئە ئۇ م ت: ئەجەم مۇقامى تېكىستىدىن)

بالىق (baliq): بېلىق.

دەريادا بالىق يىلانىنى قوۋلاپ كەلەدۇر،
ئات ئالدىدا، قوي كەينىدە مەلەپ كەلەدۇر.

دەريادا بېلىق يىلانىنى قوغلاپ كېلىدۇ. ئات ئالدىدا ئويناقشىپ، قوي كەينىدە مەرەپ كېلىدۇ. (ئە ئۇ م ت: ئۆز ھال مۇقامى تېكىستىدىن)

بالى ھۇما (bâli humâ) :ھۇما قۇشىنىڭ قانىتى. دۆلەت قۇشىنىڭ قانىتى.

ئەجەب قەۋمىدۇر ئەسھابى رىزا بىرلە ۋەفالارىكىم،
بەلا تىغى باشىدا سايەئى بالى ھۇما دەرلەر.

قازاغا رىزا بولغۇچى ۋاپادارلار ئاجايىپ كىشىلەر - دە، ئۇلار ئۆز بېشىغا بالا- قازا تىغى كەلسە، ئۇنى «ھۇما قۇشىنىڭ قانىتىدىن چۈشكەن سايە» دەپ بىلىدۇ. (ئە ئۇ م ت:چەببەيات مۇقامى تېكىستىدىن)

بائىس (bâ is) : سەۋەب، سەۋەبچى؛ باھانە.

جۇنۇن بازاردا رۇسۋالىغىنىڭ بائىسى ئولدۇر،
بەھاغا ئالمادىلار، يوق ئىكەندۇك ماۋۇ مەن ھاجەت.

جۇنۇن (سارالىق) بازىردا رەسۋا بولۇشۇمنىڭ سەۋەبى شۇكى، ئۇ يەردە « ماۋۇ مەن » دېگەن سۆزگە ئېھتىياج يوقكەن، ئۆزلۈكۈمنى بىر تىينغىمۇ ئالمىدى. (ئە ئۇ م ت:سەگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

بايات (bayât): 1) قەدىمكى تۈرك قەبىلىلىرىدىن بىرى؛ 2) تۈردى ئاخۇن ئاكا ئېلىپ كەلگەن ‹‹ئون ئىككى مۇقام›› تەركىبىدىكى توققۇزىنچى مۇقام- بايات مۇقامى.

زىلەيخايى جۇنۇن لەشكەر چەكىپ ئەيلەر سەياسەت كۆپ،
« بايات » ئاھەنگىدىن تاشلارمۇسەن كۆڭلۈمنى زىندانە.

جۇنۇن زىلەيخاسى لەشكەر تارتىپ، ماڭا كۆپ ھەيۋە - قەھر قىلىدۇ؛ ئەمدى سەن « بايات » مۇقامىنىڭ مۇڭ - زارى بىلەن كۆڭلۈمنى زىندانغا تاشلىماقچىمۇ؟ (ئە ئۇ م ت:پەنجگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

بەدايىئ (bedâyi): "بەدىئ" نىڭ كۆپلۈك، گۈزەللىكلەر.

بەدايىئۇل ۋەسەت (bedâyiul weset): ‹‹ئوتتۇرا ياشلىق گۈزەللىكلىرى››، ئەلىشىر نەۋائىينىڭ مەشھۇر ئەسىرى ‹‹خەزايىنۇل مەئانى›› تەركىبىدىكى ئۈچىنچى دىۋاننىڭ نامى.

بەدەخشان(bedexshân): ئەفغانىستاندىكى بىر تاغنىڭ نامى. ئۇيغۇرچە "بەدەشقان" سۆزىنىڭ ئېتىمولوگىيىسى.

فۇرقەتۇ ھىجرانىغا ئۇل دىلبەرى سىيمىن بەدەن،
كۆزلەرىمنى ياشىنى لەئلى بەدەخشان ئەيلەدى.

ئۇ كۆمۈش تەنلىك دىلبەر پىراق ۋە جۇدالىقى ئارقىلىق، كۆز يېشىمنى بەدەخشانىنىڭ ياقۇتىدەك

(قىزىل) قانغا ئايلاندۇرىۋەتتى.(ئوششاق مۇقامىدىن)

بەد ئەھد(bed ehd): ۋەدىسىدە تۇرمايدىغان.

ئەي نەۋائىي، يانا ئول بەد ئەھددىن بولسام خەلاس،
ئەھد قىلدىمكىم، يانا بولماي ياناغا مۇبتەلا.

- نەۋائىي.

ئەي نەۋائىي، « ئۇ ۋەدىسىدە تۇرمايدىغاندىن قوتۇلسام، يەنە شۇنىڭغا ئوخشاش بىرسىگە مۇپتىلا بولۇپ قالماي - جۇمۇ » دەپ ئۆز - ئۆزۈمگە ۋەدە قىلدىم. (ئە ئۇ م ت:نەۋا مۇقامى تېكىستىدىن)

بەدخاھ(bedxâh): ئاداۋەتخور.

كىرمە رەقىبلەر سۆزىگە ھەرگىز ،
سۆزۈم ئىشتىكىل ئەرمەسمۇ بەدخاھ .

سۆزۈمنى ئاڭلا، رەقىبلەرنىڭ سۆزىگە كىرمە، ئۇلار ئاداۋەتخور ئەمەسمۇ؟(ئە ئۇ م ت: ئۆز ھال مۇقامى تېكىستىدىن)

بەدخۇ(bedxû): ئوسال خۇي، يامان خۇي، بەتخۇي.

مەشھۇربي، جەفا بىر - بىرىگە سۇھبەتى ناجىنس،
دەۋزەخ ئىچىدە كۆيگۈسى خۇشخۇ ئىلە بەدخۇ.

- مەشھۇربي.

مەشھۇربي، نىجىسلار بىلەن ھەمسۆھبەت بولۇش خۇددى دوزاختا خۇشخۇي بىلەن بەدخۇي بىللە كۆيگەندەك بىر - بىرىگە جاپا سالغانلىقتۇر. (ئە ئۇ م ت: ئوششاق مۇقامى تېكىستىدىن)

بەد دىيانەت(bed diyânet): دىيانەتسىز، ئوسال ئەقىدىلىك.

گەر مۇسۇلمانزادە بولساڭ، ئەي ماھى نا مىھربان،
شۇم رەقىبى بەد دىيانەت جانىغە بىيداد قىل.

ئەي باغرى تاش دىلبىرىم، ئەگەر مۇسۇلمان بالىسى بولساڭ، بۇ زۇلۇمنى دىيانەتسىز شۇم رەقىبنىڭ جېنىغا سال. (ئە ئۇ م ت: ئوششاق مۇقامى تېكىستىدىن)

بەدكار (bedkâr) يامان ئىشلارنى قىلغۇچى، بەتقىلىق، ياۋىماس، ئەخلاقسىز.

بەدكىردار(bedkirdâr): ئوسال قىلىق، ئوسال خۇي؛ يامان قىلىقلىق، ئوسال تەبىئەتلىك.

بەدنام (bednâm): يامان ئات، ئوسال نام.

نىك نام ئەل ئىشق ئارا بەدناملىغلار شىيۇەسىن
ياخشى بىلمەسلەر، ئانى بىزدەك يامانلاردىن سوراڭ.

«ياخشى» دەپ نامى بار كىشىلەر ئىشق - مۇھەببەت يولىدا يۇرۇپ، بەدنامغا قالغانلارنىڭ ئادىتىنى بىلمەيدۇ. ئۇنى بىزدەك يامانلاردىن سوراڭ. (ئە ئۇ م ت: ئوششاق مۇقامى تېكىستىدىن)

بەدۇ(:bedu): جۇپ - جۇپى بىلەن.

بەدۇ ئاتلار شوخ ئويناقلار،
ھەر چاپقاندا كۆكتىن ئاشار،
دۇبال قاقىپ ئۆردەك ئۇچار،

بۇلەند پەرۋازدۇر قۇشلارى.

بىزنىڭ ئەل - يۇرتتا، ئاتلار جۇپ - جۇپتى بىلەن ئويناقلاپ چېپىپ يۇرىشىدۇ، چاپقاندا، دۇلدۇلدەك كۆكتىن ئاشىدۇ؛ ياۋا ئۆدەكلەر قانات قېقىپ (ئىككى قانىتىنى دەستەك ئۇرۇپ) ئۇچىدۇ، باشقا ئۇچار قۇشلارمۇ كۆكتە پەرۋاز قىلىپ يۇرىدۇ. (ئە ئۇ م ت: ئىراق مۇقامى تېكىستىدىن)

بەرجا (berjâ) : ئورنىغا قويۇش، جايلاشتۇرۇش، سەرەمجانلاشتۇرۇش، ئورۇنلاش، ئورۇنداش.

كۆپ يىلكى بۇ قۇل خىزمەتىنى قىلمادى بەرجا،
كەلدىكى غەزەب بىرلە چۇ سەزا قىلايىن دەپ.

كۆپ يىلدىن بېرى بۇ قۇل ئۇنىڭ خىزمىتىنى بەجا كەلتۈرەلمىگەنىدى، شۇڭا « سازايى قىلاي » دەپ، غەزەپ بىلەن يېتىپ كەلدى. (ئە ئۇ م ت: راك مۇقامى تېكىستىدىن)

بەرباد (berbâd) : شامالغا بېرىش، ھاۋاغا ئۇچۇرىۋېتىش؛ يوقىلىش.

بەرباد بەرمەك (berbâd eylemek)(ئەيلەمەك): شامالغا ئۇچۇرماق، ھاۋاغا ئۇچۇرماق، سوزىماق، يوق قىلماق.

لىقا مۇمكىن ئەمەس تەجرىد ھاسىل قىلمايىن، ئەرشىي،
خەزان بەرگى كەبى بەرباد ئەيلەي ھەرنە بارىمنى. - ئەرشىي.

ئەي ئەرشىي، ئۆزلۈكتىن كەچمەي تۇرۇپ، ۋىسالغا يېتىش مۇمكىن ئەمەس. شۇنىڭ ئۈچۈن، خازان بولغان يوپۇرماققا ئوخشاش بارلىقىمنى بەرباد قىلاي. (ئە ئۇ م ت: چەببەيات مۇقامى تېكىستىدىن)

بەشەر (besher) : ئادەم، كىشى، ئىنسان.

رۇخسارىڭنى كۆرۈپ ئاغدى خەيالىم،
ئەي دىلرەبا، قايدا بولۇر مەكانىڭ؟
پەرىمۇ سەن، بەشەرمۇ سەن نىگارىم،
ئايتغىل، جانا، قايدا بولۇر مەكانىڭ؟

رۇخسارىڭنى كۆرۈپلا، ئەس - يادىم ئاستىن - ئۈستۈن بولدى، ئەي دىلرەبا، قەيەردە تۇرىسەن؟ پەرىمۇسەن، ياكى ئىنسانمۇ ، ئېيتقىنا ئەي جان نىگارىم، قەيەرلىكسەن؟ (ئە ئۇ م ت: سەگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

بەند (bend) : 1) غۇل، كىشەن؛ 2)بوغۇم؛ 3) قاماق، تۇتقۇنلۇق؛ 4)باغلىنىش، باغلىنىپ قېلىش؛ 5) توختاپ قېلىش؛ ئىشى ئىلگىرى يۇرمەسلىك؛6) چىگىش، چىگىشلەشكەن.

يۇزۈڭنى ياد ئەتىپ فۇرقەت تۇنىدە ئوتلۇغ ئاھىمدىن،
ئەمەس ئەنجۇم، فەلەك تاقىدا بەند ئولمىش شەرەر ھەريان.

جۇدالىق تۇنىدە، يۇزۈڭنى ئەسلەپ چەككەن ئوتلۇق ئاھلىرىم ئۇچقۇنلىرى پەلەك گۇمبىزىنىڭ ھەر يان، ھەر تەرىپىگە ئورناپ قالدىكى، ئۇلارنى يۇلتۇزلارمىكىن دەپ قالما. (ئە ئۇ م ت: بايات مۇقامى تېكىستىدىن)

بەندە(bende): قۇل؛ مەۋجۇدلۇقى بىراۋغا باغلىنىشلىق ئادەم.

سەير ئۇچۇن كىرسە گۈلىستان ئىچرە ئول سەرۋى رەۋان،
بەندە ئولسۇن سەرۋى ئازاد ئول قەددى رەفتارغا.

ئۇ سەرۋى بويلۇق گۈزەل يار سەيلە قىلغىلى گۈلىستانغا كىرگىنىدە، گۈزەل سەرۋى دەرىخى ئۇنىڭ كېلىشكەن بوي - تۇرۇقىغا قۇل بولسۇن. (ئە ئۇ م ت: چەھارگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

ۋاھكى، كۆڭلۇم بولدى جانانغا بەندە،

قىينالادۇر ئەزىز جانىم بۇ تەندە،
بۇ چۆللەردە ئازىپ بولدۇم شەرمەندە،
يەتەلمەسمەن يارغا ئىمكان بولماسا.

ۋاھ، كۆڭلۈم جانانغا قۇل بولدى، ئەزىز جېنىم بۇ تەندە قىينىلىۋاتىدۇ، بۇ چۆللەردە ئېزىپ كېتىپ، شەرمەندە بولدۇم، ئىمكان بولمىسا، يار ۋىسالىغا يېتەلمەسمەن. (ئە ئۇ م ت: ئۇز ھال مۇقامى تېكىستىدىن)

بەقا (beqâ): باقىيلىق، ئەبەدىيلىك، بارلىق، مەۋجۇتلۇق.
ئەي پەرى يۈزلۈك بەگىم، جانلار فىدا بولسۇن ساڭا،
دۇنيادا ھۈسن ئاتى بار ئەركەن، بەقا بولسۇن ساڭا.

ئەي پەرى يۈزلۈك گۈزىلىم، ساڭا جانلار پىدا بولسۇن؛ دۇنيادا « گۈزەللىك » دېگەن سۆزلا بولىدىكەن، ئۇ ساڭا مەڭگۈ خاس بولسۇن. (ئە ئۇ م ت: راك مۇقامى تېكىستىدىن)

بەگەنمەك (begenmek): ياقتۇرماق، خوش كۆرمەك، ماقۇللىماق، ياراتماق. ھازىرقى زامان ئاناتولىيە تۈركچىسىدە، " بەيەنمەك (be enmek)" دېيىلىدۇ.
چەككەندە نەققاشى قەزا ئول سەرۋى گۈلرۇخ سۈرەتىن،
گويا بەگەنمەي تاشلامىش تەرھ ئەيلەپ ئانىڭ ھەيئەتىن.

تەقدىر رەسسامى ئۇ گۈلىيۈزلۈك سەرۋىنىڭ سۈرىتىنى سىزغىنىدا، ئۇنىڭ قىياپىتىگە تەقلىد قىلغىدەك ھېچ نەرسە تاپالماپتۇ.(يۇ ئە)

بەھر (behr) : 1) دەريا، كاتتا دەريا، دېڭىز؛ 2) شېئىرىيەتتە ۋەزىن ئۆلچىمى، ئەرۇز ۋەزىن بەھرلىرى.
بەھرىڭگە كىردىم غەۋۋاس بولاي دەپ،
بىر دۇررى مەقسۇد ئالغالى كەلدىم.

غەۋۋاس بولۇپ دېڭىزىڭغا چۈشتۈم، بىر مەقسەت ئۈنچىسىنى سۈزۈپ ئالغىلى كەلدىم. (ئە ئۇ م ت: راك مۇقامى تېكىستىدىن)

بەھرەين (behreyn): ئىككى دەريا، ئىككى ئېقىن. ئىككى دەريا ئارىلىقى، ئىككى ئېقىن ئارىسى.
ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدىكى " بارىن (bârin)"نىڭ سۆز ئېتىمولوگىيىسى .
ئەي، تىيرى بارانى غەمنىڭ كۆڭلۈمنى پۈر خۇن ئەيلەمىش،
ياشىمنى بەھرەين ئەيلەگەچ رەنگىمى گۈلگۈن ئەيلەمىش.

ئەي، غېمىڭنىڭ ئوق يامغۇرى يۈرىكىمنى قانغا تولدۇردى، كۆزۈمدىن دەريا ـ دەريا ياش ئاققۇزۇپ، رەڭگىمنى گۈلگۈن قىلدى. (ئە ئۇ م ت: بايات مۇقامى تېكىستىدىن)

بەھرۇن نەجات (behrun nejat) : نىجاتلىق دېڭىزى، نىجاتلىق دەرياسى :«فەرھات ۋە شىرىن» داستانىنىڭ باش قەھرىمانى فەرھاد تەرىپىدىن شېرىن ئۈچۈن قىزىلغان چوڭ كۆلنىڭ نامى.

بەھرى ئۇممان (behri umman) : 1) ئۇممان دېڭىزى؛ 2) كۆچمە م: كاتتا دېڭىز، زور دېڭىز.

بۇتراتماق (butratmaq): توزۇتماق، تارقاتماق، چاچماق؛ پاراكەندە قىلماق.
تىشلەپكى، ساچىڭ ئۆردۈڭ، ئاچقاندا پەريشان قىل،
ئافاق سەۋادىندا جان رايىھەسىن بۇترات.

چېچىڭنى چىشلەپ ئۆرۈدۈڭ، يەشكىنىڭدە ئۇنى يايغىن ـ دە، ئۇنىڭ جان ھىدىدەك خۇش پۇرىقىنى ئالەمگە تارقاتقىن. (ئە ئۇ م ت: راك مۇقامى تېكىستىدىن)

بۇد (bud) : بارلىق، مەۋجۇدلۇق.
ئەۋۋەل ئوتتىدا بۇد ئولدى نابۇد،

جان جانغا كىردى، جانانە بولدۇم.

دەسلەپ ئۇنىڭ ئوتىدا بارلىقىم نابۇت بولدى. كېيىن جان جانغا قوشۇلۇپ كەتتى، جانانغا ئايلاندىم. (ئە ئۇ م ت: چەاھرگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

بۇدۇ نابۇد(budu nâbud): بارۇ يوق؛ ھەممە، پۈتكۈل.

بۇررا(ن) (burran) : كەسكۈر، ئۆتكۈر، ئىتتىك.

مەستانە سەمەند سەكرەتە كەلدى شاھى خۇنزىر،
شەمشىرى جەفانى يەنە بۇررا قىلايىن دەپ.

ئۇ قان ئىچكۈچىلەرنىڭ شاھى جاپا شەمشىرىنى ئۆتكۈرلەشتۈرۈش ئۈچۈن، مەستلەرچە ئات چاپتۇرۇپ كەلدى. (ئە ئۇ م ت: راك مۇقامى تېكىستىدىن)

بۇ (ي) (buy) : پۇراق، بۇي، ھىد، ئېس.

سەھەر ۋاقتى سەبا يەتكۈردى زۇلفۇڭ تارىدىن بۇيى،
مۇئەتتەر ئولدى ئالەم، بولمادى مۇشكى خوتەن ھاجەت.

تاڭ شامىلى سەھەردە چېچەكنىڭ ھىدىنى ئېلىپ كەلگەنىدى، ئالەم ئەتىر پۇرىقىغا تولۇپ، خوتەن ئىپارىغا ئېھتىياج قالمىدى. (ئە ئۇ م ت:سەگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

بىبالۇ پەر(bibâluper): قانات-قۇيرۇقسىز، پەي-قاناتسىز، قۇشنىڭ باچكىسى.

ئۆزۈڭنى سەئۇەئى بىبالۇ پەر قىلغايسەن، ئەي مىسكىن،
دەسەڭكىم، سىينەم ئۈستۈن يەر تۇتاي ئول شاھبازىمغا.
- مىسكىن.

ئەي مىسكىن، « ئوڭدا يېتىپ بېرەي، ئۇ لاچىنىم ئووۇلىۋالسۇن » دېسەك، ئۆزۈڭنى سەئۇە قۇشنىڭ تۇكمۇ چىقمىغان باچكىسىدەك قىلغايسەن. (ئە ئۇ م ت: ئوششاق مۇقامى تېكىستىدىن)

بىداد (bidâd) : جەبىر، زۇلۇم، ئادالەتسىزلىك.

شەۋقىدىن دەم ئۇرمايىن، بىدادىغا خۇرسەند ئەدىم،
ۋاھكى، بولدۇم ھەجرىدىن رۇسۋايى دەۋران ئاقىبەت.

ئىشتىياقىمدىن سۆز ئاچماي، مەن ھەتتا ئۇنىڭ زۇلمىدىنمۇ خۇشال ئىدىم. ۋاي ئېسىت، جۇدالىقتا ئاخىرى بۇنىڭدىنمۇ مەھرۇم بولۇپ، رەسۋايى ئالەم بولدۇم. (ئە ئۇ م ت: چەھارگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

بىدار (bidâr) : ئويغاق، ھوشيار.

گۈندۈز قىلساڭ سۇخەن، بول ھەر تەرەفدىن باخەبەر،
كەچەلەر ئاھىستە بول، يانىڭدا بىر بىداريي بار.

كۈندۈزى گەپ قىلساڭ، دەسلەپ ئەتراپقا باق؛ كېچىدە گەپ قىلساڭ، ئېغىزنى قۇلاققا ياق: ئەگەر يېنىڭدا بىرەر ئويغاق بولۇپ قالسا. (ئە ئۇ م ت: ئوششاق مۇقامى تېكىستىدىن)

بىدىل (bidil) : 1) دىلسىز، كۆڭۈلسىز؛ روھسىز، ھالسىز؛ 2) يۈرەكسىز، قورقۇنچاق؛ 3) قايغۇلۇق، ھەسرەتلىك؛ ئاشىق.

ئەيلەدىڭ، يا رەب، مەنى بىدىلنى جاناندىن جۇدا،
ياخشىراق ئەردى بۇ كىم قىلغاي ئەدىڭ جاندىن جۇدا.

ئەي تەڭرىم، مەن مىسكىننى جاناندىن جۇدا قىلدىڭ، ئۇنداق قىلغىچە جېنىمدىن جۇدا قىلغىنىڭ

مىڭ ياخشى ئىدى. (ئە ئۇ م ت: راك مۇقامى تېكىستىدىن)

بىرۇ بار (biru bar) : بىر ۋە بار بولغان ئاللاھ.

بىگانە(bigâne): يات، يوچۇن.

سەنى ياد ئەيلەبان مۇڭلۇغ كۆڭۈللەر ئەسرۇ مەھزۇندۇر،
كى سەن ھەم ياد ئەتمەپ تۇز « چەببەياد » ىڭ، بولما بىگانە.

سېنى ياد ئېتمەپ مۇڭلۇق كۆڭۈللەر ناھايىتى غەمكىن بولدى؛ سەنمۇ سازىڭنى « چەببەياد » مۇقامىغا تۇز، ئۇنداق ياتلىشىپ كەتمە. (ئە ئۇ م ت: پەنجگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

بىلقىس (bilqis) : سۇلەيمان پەيغەمبەر زامانىدا يەمەننىڭ سەبە شەھرىدە ھاكىمىيەت يۈرگۈزگەن بىر مەلىكە. سۇلەيمان پەيغەمبەر ئۇنى ياخشى كۆرۈپ قالغان ۋە پەلەستىنگە چاقىرىۋالغان.

باردۇر ھۇسنۇڭ سەنىڭ بىلقىسۇ يۇسۇفدىن فۇزۇن،
مەي ئىچەر بولساڭ، نىگارا، ساغەرى مۇل مەن ساڭا.

سەن بىلقىس ۋە يۇسۇپلەردىنمۇ بەك گۈزەلسەن. ئەي نازىنىن، مەي ئىچەر ۋاقتىڭدا قەدىھىڭ بولسام دەيمەن. (ئە ئۇ م ت: چەببەيات مۇقامى تېكىستىدىن)

ھەزرەتى داۋۇدنىڭ ئوغلى سۇلايمان،
بىلقىسنىڭ ھەجرىندە يىغلادى چەندان.
يەئقۇب ئوغلى ئۇچۇن دىيدەسى گىريان،
يۇسۇفى كەنئاندىن جۇدا ئەيلەدى.

ھەزرىتى داۋۇتنىڭ ئوغلى سۇلايمان بىلقىسنىڭ جۇدالىقىدا كۆپ يىغلىدى؛ ياقۇپ ئەلەيھىسسالام ئوغلى كەنئانلىق يۇسۇپتىن جۇدا بولغىنىدا، كۆز يېشى قىلدى. (ئە ئۇ م ت: پەنجگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

بىللاھ: (billâh) ئاللاھ بىلەن.

ئەرزىمنى ئايتاي ئەي يارى دىلخاھ ،
ئوتۇڭدا كۆيدۇم ۋەللاھۇ بىللاھ .

ئەي سۆيۈملۈك يار، بايانىتىمنى ئاڭلا: ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، سېنىڭ ئوتۇڭدا كۆيۈۋاتىمەن. (ئە ئۇ م ت: ئۇز ھال مۇقامى تېكىستىدىن)

بىمار: (bimâr) كېسەل، ئاغرىق؛ دەردمەن.

كۆزۈڭدۇر ئوت كەبى، جىسمىڭدۇر بىمار،
ۋۇجۇدۇڭ سىمابتەك تىترەر بىقەرار،
ئەي يارى ۋەفادار، ئەيلەگىل ئىزھار،
كۆزلەرى مەستانىم ھالىڭ نە بولدى؟

كۆزۈڭدىن ئوت چاقناپ تۇرىدۇ، تېنىڭ كېسەلچان، ۋۇجۇدۇڭ سىماپتەك ئىختىيارسىز تىترەپ تۇرىدۇ. ئى مەستانە كۆزلۈك ۋاپادار ياربم، ئەھۋالىڭنى ئىزھار قىلغىن، زادى نېمە بولدۇڭ؟(ئە ئۇ م ت: ئىراق مۇقامى تېكىستىدىن)

بىنەفئ (binef): پايدىسىز ؛

بىنەۋا (binewâ) : 1) بىچارە، يوقسۇل؛ 2) بەختسىز، بەھرسىز؛ 3) نائۇمىد، مىسكىن؛ چۇشكۇن.

سەتارىم تاربغا جان رىشتەسىدىن تار ئەشىپ سالسام،
ئانىڭكىم نالەسىدىن بىنەۋانىڭ كۆڭلىنى ئالسام.

يېشىمى: ساتارىمغا جېنىمنىڭ رىشتىسىدىن تار ئېشىپ سالسام، ئۇنىڭ ناله ـ ناۋاسى بىلەن يوقسۇلنىڭ كۆڭلىنى ئالسام.(ق. ئە ئۇ م ت 1 ـ بەت)

بىھىشت (bihisht) : جەننەت، ئەڭ گۈزەل باغ.

كۆزۈمنىڭ گەۋھەرى دۇررۇم سەن ئەدىڭ،
فىردەۋسى بىھىشتته ھۇرۇم سەن ئەدىڭ،
بەختىمنىڭ چىراغى نۇرۇم سەن ئەدىڭ،
بارغىل بالام، بىر ئاللاھغا تاپشۇردۇم.

سەن كۆزۈمنىڭ گۆھىرى، دۇردانەم ئىدىڭ: بەختىمنىڭ چىرىغى، نۇرۇم جەننەتتىكى ھۆرۈمۇ سەن ئىدىڭ. بارغىن بالام، بىر ئاللاھغا تاپشۇردۇم. (ئە ئۇ م ت: مۇشاۋەرەك مۇقامى تېكىستىدىن)

پ

پەرتەۋ (pertew) : نۇر، شولا، پارلاقلىق، يورۇقلۇق.

سەھەر خۇرشىدى شاھى تاغ ئۈزە زەررىن ئەلەم چەكتى،
داغى پەرتەۋ ساچىپ گەردۇن ئارا تۈرلۈك رەقەم چەكتى.

سەھەردە قۇياش پادىشاھ تاغ ئۈستىگە ئالتۇن رەڭلىك تۇغىنى تىكتى،يەنە تېخى نۇرىدىن كۆك سەھىپىسىگە تۈرلۈك سىزىقلارنى سىزدى. (ئە ئۇ م ت: ئەجەم مۇقامى تېكىستىدىن)

پەرتەۋى(pertewi): بىر تال شولا، ئۇچقۇن.

شەك ئەرمەس پەرتەۋى تۈشكەچ ئۆيى ھەم، رەختى ھەم كۆيمەك،
چۇ گورىستان گەدايى سەزمەگەي شەمئى مەزارىمنى.

گۆرىستان گادىيى مازىرىمنىڭ چىرىغىنى كۆرۈپ قالمىسا دەيمەن. چۈنكى ئۇچقۇن چۈشۈپ كەتسە، ئۆي - بىساتلارنىڭ كۆيۈشى شەكسىز. (ئە ئۇ م ت: ئۆز ھال مۇقامى تېكىستىدىن)

پەردە (perde) 1) پەردە، توساق ؛ 2) ئاھاڭ، پەدە، كۈي ؛ 3) سازلارنىڭ پەدە ـ بوغۇملىرى.

ھەرىر جان پەردەسى بولغاي، سىياھ كۆز مەردۇمى، نامە
يازارغا سۇنسا كۆڭلۈم قول ئول ئايدىن شەرھى زارىمغا.

كۆڭلۈم ئاھ - زارىمنى ئىزھار قىلىپ ئۇ ئايغا خەت يازماقچى بولۇپ تەرەددۇتلەنسە، جېنىمنىڭ پەردىسى يىپەك، كۆزۈمنىڭ قارىسى سىياھ بولىدۇ. (ئە ئۇ م ت: ئوششاق مۇقامى تېكىستىدىن)

پەردەنى ئاچغىل ئايدەك يۈزۈڭدىن،
كۆرسەت جەمالىڭ دىيۋانەلەرگە.

ئايدەك يۈزۈڭدىن چۈمپەردىنى ئېچىپ، مەن مەجنۇنغا جامالىڭنى كۆرسەت. (ئە ئۇ م ت: ئوششاق مۇقامى تېكىستىدىن)

مەقاملارنىڭ ئاتاسىنى ھۇسەينىيۇ، ئەجەم دەرلەر،
بۇلاردىن يۇقارىكىم پەردەئى بەيادىنى چالسام.

« ھۇسەينىي » بىلەن « ئەجەم » نى مۇقاملارنىڭ ئاتىسى دېيشىدۇ، مەن ئۇلارنىڭمۇ يۇقىرىسى بولغان « بەياد » پەدىسىگە چالسام. (ئە ئۇ م ت: راك مۇقامى تېكىستىدىن)

پەرگار (pergâr) : پەركار، سېركول ، ئايلانما؛ ئۆرگۈلۈۋاي.

پەرگارى لەب (pergâri leb) : لەۋ ئايلانمىسى.

ئەرۇر ئىشق ئەھلى كۆپ مەھزۇن باقىپ پەرگارى لەئلىڭغە،
چەكىپ « ئۇششاق » ناخۇن بىرلە قىلغىل راست دىۋانە.

ئاشىقلار چىرايلىق لېۋىڭنى كۆرگەندىن بۇيان، ناھايىتى قايغۇلۇق. ناخۇنۇڭ بىلەن « ئۇششاق » مۇقامىنى چېكىپ، ئۇلارنى راسا سەۋدايى قىلىۋەت. (ئە ئۇ م ت: پەنجگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

پەرگالە (pergâle) : 1) پارچە، بۆلەك ؛ 2) تىتىلغان، يۇڭدالغان.

ئەگەر ئۇمرى جىگەر پەرگالەسىدىن مەن غىزا بەرسەم،
قاچان نامىھرىبان ئىتلار نە ئۆزگە ئاشنا دەرلەر.

ئۆمرۈم بويى جىگەر پارىلىرىمنى غىزا قىلىپ بەرگەن تەقدىردىمۇ، ئۇ كۆيۈمسىزنىڭ ئىتلىرى مېنى ھېچقاچان ئۆزىگە دوست تۇتمايدۇ. (ئە ئۇ م ت: چەببەيات مۇقامى تېكىستىدىن)

پەرىشان (perishân): تارقاق، چېچىلغان، يېيىلغان.
ئەي كۆڭۈل، بۇ گۈلشەن ئەترافىغا باقكىم، غۇنچەئى،
كىم كۆڭۈل جەمئ ئەيلەدى، بولماي پەرىشان قالدىمۇ؟

ئەي كۆڭۈل، بۇ گۈلشەن تەرەپكە قاراپ باققىنا، غۇنچە كۆڭلىنى خاتىرجەم تۇتقانىدى، كېيىن پەرىشان بولماي قالدىمۇ؟ (ئە ئۇ م ت: راك مۇقامى تېكىستىدىن)

پەرى پەيكەر: پەرى سۈپەت گۈزەل.
قاي پەرى پەيكەرغە دەرسەن تەلبە بولدۇك بۇ سىفەت،
ئەي پەرى پەيكەر، نە قىلساك قىل ماڭا، بولدۇم ساڭا.

قايسى پەرى سۈپەت گۈزەل ئۇچۇن مۇنچىۋالا تەلۈە بولۇپ كەتتىك دەۋاتىسەنغۇ؟ ئەي پەرى، ماڭا نېمە قىلساك قىل، ساڭىلا شۇنداق بولدۇم. (ئە ئۇ م ت: چەببەيات مۇقامى تېكىستىدىن)

پەرىۋەش (periwesh) : پەرىگە ئوخشاش، گۈزەل.
ئول پەرىۋەش ھەجرىدىنكىم يىغلادىم دىۋانەۋار،
كىمسە بارمۇكىن ئاڭا كۆرگەندە كۆلكۇ كەلمەدى.

ئۇ پەرى سۈپەت ساھىبجامالىنىك پىراقىدا سارىڭلارچە يىغلىدىم، مېنىك بۇ ھالىمنى كۆرۈپ، كۈلگىسى كەلمىگەنلەرمۇ بارمىدۇ؟(ئە ئۇ م ت: راك مۇقامى تېكىستىدىن)

پەششە (peshshe): پاشا، بىر خىل ھاشارات؛ چۈبەن.

پەناھ (panâh) : 1) تايىنىش، يۆلىنىش؛ 2) ھىمايىچى، ئارقا تېرەك.
بولغىل نەۋائىي، رو بەرو، قىلغىل فەنا كويىن پەناھ ،
تەرك ئەيلە زۇھدۇ خانەقاھ، قىل دەير پىرى خىزمەتىن.
ـ نەۋائىي.

نەۋائىي، ئۇدۇل ماك، ئۆزلۈكنى يوقىتىش كوچىسىدىن پاناھلىق تاپ، تەقۋادارلىقنى ۋە خانىقانى تاشلاپ، مەيپۇرۇشنىك خىزمىتىنى قىل.(ئە ئۇ م ت: راك مۇقامى تېكىستىدىن)

پەناھگاھ: تايىنىلىدىغان، ياردەم سورۇلىدىغان جاي.

پەنەھ، پەناھ (peneh,penâh) : ق:پەناھ.

پەنجگاھ (penjgâh): 1) ‹‹ئون ئىككى مۇقام›› تەركىبىدىكى بەشىنچى مۇقامنىك نامى: 2) بەشىنچى پەردە، بەشىنچى ئورۇن.
كۆڭۈل مۇلكىنى شاھەنشاھى ئىشقىنك چۇن مەقام ئەتتى،
ئاچىپ يۈز پەنجگاھ نەققارەسىن ئۇرغىلكى فەرزانە.

كۆڭۈل مەملىكىتىگە ئىشقىنك خاقانى ئورۇنلاشتى. ئەمدى پەيزىنك بىلەن، « پەنجگاھ » ناغرىسىنى دانالارچە چالغىن. (ئە ئۇ م ت: پەنجگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

پەند (pend) : ئۆگۈت، نەسىھەت.
ئەي ۋائىز، ئەبىسەم ئول، ماڭا تائەتىڭى پىش ئەيلەمە،
مەن ئاشىق ئولدۇم كىرمەگۈم، ھەرقىسىسەخانىنىك پەندىنە.

ئەي ۋائىز، تائىتىڭنى پەش قىلىپ تولا چىشىمغا تەگمە، مەن بىر ئاشىق، ھەرقانداق ۋەزخانىنىك نەسىھىتىگە كىرمەيمەن. (ئە ئۇ م ت: سەگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

پەيا پەي (peyapey) :ئارقا ـ ئارقىدىن، كەينى ـ كەينىدىن، ئۈستى ـ ئۈستىگە، بىر تۇتاش.
بەيادى ھەق تەئالا يادىدا چالسام پەيا ـ پەيكىم،
كۆڭۈللەر بىنەۋا بولغانىنى بىلسەم نەۋا چالسام.

ئاللاھنى يادلاپ، ئۇزۇلدۇرمەي « بەياد » چالسام، باغرى ئېزىلگەنلەرنى كۆرسەم «نەۋا» نى چالسام. (ئە ئۇ م ت: راك مۇقامى تېكىستىدىن)

پەيكار (peykâr) : ئۇرۇش، جەڭ.

ئايمۇدۇر ياخۇد يۇزۇڭ خۇرشىدى تابان، ئەي سەنەم،
بار ئانىڭتەك شۇئىلەسى كۆزلەرنى پەيكار ئەيلەدى.

ئەي گۈزەل يار، يۇزۇڭنىڭ نۇرى كۆزلەرنى قاماشتۇردى، يۇزۇڭ ئايمۇ ياكى تاۋلىنىپ تۇرغان قۇياشمۇ؟ (ئە ئۇ م ت: چەھارگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

پەيكان (peykân): 1) كامان ئوقىنىڭ ئۇچى، ئوق ئۇچىدىكى مېتال؛ 2) تىكەن؛ مەجھۇل م: كىرپىك.

پەيكەر (peyker) : 1) ھەيكەل، جىسىم، گەۋدە؛ 2) سۈرەت، رەسىم؛ پەرى پەيكەر- پەرى سۈرەتلىك، گۈزەل.

پەرى پەيكەر نىگارى لەيلى يەڭلىغ جىلۋەگەر كۆرگەچ،
ياقامنى چاك ئەتىپ مەجنۇن كەبى دۈانە بولمىشمەن.

پەرى سۈپەت نىگارنى لەيلىدەك جىلۋىلىك گۈزەل كۆرگىنىمدە، ياقامنى يىرتىپ، مەنمۇ مەجنۇندەك سارالك بولدۇم. (ئە ئۇ م ت: سەگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

پەيمانە (peymâne) :قەدەھ، مەي پىيالىسى؛

ئىشقىڭ مەيىگە پۇر بولدى جىسمىم،
ھەم ساقىي ھەم مەي، پەيمانە بولدۇم.

ۋۇجۇدۇم ئىشقىڭ شارابىغا پۇركەندى: شۇ تاپتا ھەم ساقىي، ھەم مەي، ھەم قەدەھ بولدۇم. (ئە ئۇ م ت: چەھارگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

پەيۋەستە (peyweste): 1) ھەمىشە، دائىم، ئۇزلۇكسىز؛ 2) ئۇلاشقان، تۇتاشقان،

ئاتماغان سىينەمگە ئول پەيۋەستە قاش،
مىژگان ئوقى - قاشى ياسى قالدىمۇ؟

ئۇ قوشۇلما قاشنىڭ يۇرىكىمگە ئاتمىغان كىرپىك ئوقى، قېشىنىڭ ياسى قالدىمۇ؟ (ئە ئۇ م ت: ئوششاق مۇقامى تېكىستىدىن)

پەيۋەستە ئەبرۇ(peyweste ebru):ئۇلاشما قاش، قوشۇلما قاش.

بىر كىچىك دىلبەر كۆرۈپمەن قامەتى نازۇككىنە،
غۇنچەلەب، پەيۋەستە ئەبرۇ، قىپقىزىل ئۆڭلۇككىنە.

قامىتى نازۇككىنە كەلگەن بىر كىچىك دىلبەرنى كۆردۇم. ئۇ غۇنچە لەۋ، قوشۇلما قاش، قىزىل نۇرانە ئۆڭلۇك ئىدى. (ئە ئۇ م ت: ئىراق مۇقامى تېكىستىدىن)

پەيۋەند (peywend) : ئۇلىنىش؛باغلىنىشلىق.ك. بالا، پەرزەنت.

مۇشكىن ساچىڭ بەنددىن مەنى كەسدىيۇ پەيۋەند ئەيلەدى،
تەھسىن ئانىڭ كەسكەنگە، رەھمەت ئانىڭ پەيۋەندىنە.

ئىپار ھىدلىق چېچىڭ مېنى بەنتتىن يەشتىيۇ يەنە باغلىۋالدى. ئۇنىڭ يەشكىنگە ئاپىرىن، باغلىغىنىغا رەھمەت! (ئە ئۇ م ت: سەگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

پەيۋەند ئولماق (peywend olmaq) :ئۇلانماق، باغلانماق.

پۇر (pur) : تولا، كۆپ، تولۇپ تاشقان؛

ئىشقىڭ مەيىگە پۈر بولدى جىسمىم،
ھەم ساقىي ھەم مەي، پەيمانە بولدۇم.

ۋۇجۇدۇم ئىشقىڭ شارابىغا پۈركەندى: شۇ تاپتا ھەم ساقىي، ھەم مەي، ھەم قەدەھ بولدۇم. (ئە ئۇ م ت: چەھارگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

پۈرفەن (purfen):ھىيلىگەر، نەيرەڭۇاز؛

جەفايۇ ئىشۋەلەرنى فەن تۈتۈپسەن،
مۇنىڭتەك ئىشۋە پۈرفەندىن نە ھاسىل.

ناز ـ كەرەشمىلىرىڭ بىلەن كىشىگە جاپا سېلىشنى ئادەت قىلىۋاپسەن. بۇنداق ناز ـ خۇلق، نەيرەڭۇازلىقنىڭ نېمە پايدىسى؟ (ئە ئۇ م ت: سەگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

پۈرنەم (purnem) : ھۆل، سۇلۇق؛ ياشقا تولغان، ياش تۆككەن.

قەددىم دالۇ كۆزۈم پۈرنەم سىرىشكىمنى ساچىپ ھەريان،
ۋەفا سەيدىن تۈتارغا دامى سەۋەدى دانە بولمىشمەن.

قەددىم ئېگىلگەن، كۆزۈم نەملىك، ياشلىرىمنى تارام ـ تارام تۆككەن ھالدا، ۋاپا قۇشىنى تۈتۈش ئۈچۈن، دان بىلەن توزاق بولدۇم. (ئە ئۇ م ت: سەگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

پىرەھەن (pirehen) : (پىراھەن) كۆينەك.

زىلەيخا گۈلشەنىن قىلدى سەمۇمى ئىشق خاكىستەر،
بۇ ياڭلىغ دەمەكىم ئول يۇسۇفى گۈل پىرەھەن ھاجەت.

زىلەيخانىڭ گۈلشېنىنى ئىشق شۇبرغىنى توپا ـ تۇپراق قىلىۋەتتى دېمە، بۇ ئۇنىڭ قانلىق كۆينەك كىيگەن يۇسۇپكە ھاجەتمەن بولغانلىقىدىندۇر. (ئە ئۇ م ت: سەگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

پىستە (piste) : 1) مېغىزى يېيىلىدىغان، پوستى قاتتىق، ئۆزى تولىمۇ كىچىك بىر خىل مېۋە، پىستە؛2) كۆچمە: ئېغىزنىڭ كىچىكلىكىگە كىنايە؛

ئىلەتتى ئاغزىدىن ئوغۇرلاپ پىستە تارلىقنى، ئاڭا،
تۇز سۇيىن قۇيدىلار ئانچە، ئاندىن ئىقرار ئەيلەدى.

پىستە كىچىكلىكنى سېنىڭ ئېغىزىڭدىن ئوغۇرلىغان ئىكەن، ئۇنىڭغا بىر مۇنچە تۇز سۇيىنى قۇيغاندىن كېيىن، ئاندىن بۇنى ئىقرار قىلدى. (ئە ئۇ م ت:چەھارگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

پىستە ئاغزىنىڭ ئىچىدە تىشلەرى دۇردانەدۇر،
سۆزلەرى قەندىن لەزىز، شىرىن گۇفتار ئەيلەگەچ.

پىستىدەك ئاغزىدىكى چىشلىرى گويا مەرۋايىتقا ئوخشايدۇ؛ ئۇنىڭ سۆزلىرى شېرىنلىكتە قەندىنمۇ لەززەتلىك. (ئە ئۇ م ت:چەھارگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

پىستە ئاغىز (piste aghiz): پىستىدەك كىچىك، چىرايلىق ئېغىز، كىچىككىنە ئېغىز؛

پىستە خەندان (piste xendân) : پىشىپ ئاغزى يېرىلىپ قالغان پىستە.ك.كۈلۈمسىرەپ تۇرغان لەۋ، كۈلۈپ تۇرغان ئېغىز.

پىستە دەھان (piste dehan): ‹‹پىستە ئاغىز›› غا قارالسۇن.

پىير (piyr): 1) ياشانغان كىشى، قېرى 2) ك: بىرەر ھۈنەر ـ كەسپىنىڭ باشلامچىسى، رەھبىرى. مەھرۇنا، مەي ئىستەسەك سىندۇر كۆڭۈلنى، بول گەدا،

دەير پىيرى مەي بەرۇر، سۇنغان سوفالىڭنى كۆرۈپ. ـ مەھزۇن.

ئەي مەھزۇن، مەي ئىزلىسەك، كۆڭلۈڭنى ئۆلتۈرۈپ قەلەندەر بول؛ مەيخانا ساھىبى سېنىڭ سۇنغان

ساپال قاچاڭنى كۆرۈپ، مەي بېرىدۇ. (ئە ئۇ م ت: پەنجگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

بەرناغا تەگسە ھالى ئىشق، ئول پىيرى كامىل كۆرۈنۈر،
ھەم پىيرغە ئول ھالىدىن يەتىشسە، بەرنا بولغۇسى.

ئەگەر ھالىي ئىشق ياش يىگىتكە تېگىش قىلسا، ئۇنى كامالەتكە يەتكەن پىر قىلىۋېتىدۇ؛ ئەگەر پىرىكامىل بۇ خىل ئەھۋالغا يولۇقسا، ئۇ ياش يىگىتكە ئايلىنىدۇ. (ئە ئۇ م ت: ئوششاق مۇقامى تېكىستىدىن)

پىيرى دەير(piri deyr): مەيخانا باشلىقى:

ئۆلگۈدەكدۇرمەن خۇمارىم رەنجىدىن، ئەي پىرى دەير،
رەھىم ئەتىپ ئاغزىمغا قەترە مەي تامىز چىقماسدا جان.

ئەي مەيخانا خوجايىنى، مەن بۇ خۇمارىم ئازابىدىن ئۆلۈپ كېتىدىغان ئوخشايمەن، (ئە ئۇ م ت: ئۆز ھال مۇقامى تېكىستىدىن)

پىيرى تەرىق (piyri teriq) تەرىقەت يولىغا باشلىغۇچى، تەرىقەتچىلەر ئاقساقىلى.

پىيش (piyish) : 1)ئالدى، ئالدىن، ئىلگىرى؛ 2) كۆز-كۆز، پەش(قىلماق)؛

پىيش ئەيلەمەك (piysh eylemek):پەش قىلماق، كۆز-كۆز قىلماق.

يىشرەۋ (پەشرو) (piyshrew) : 1) ئالدىدا ماڭغۇچى، يېتەكچى؛ يول باشلىغۇچى؛ 2) ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامىنىڭ چوڭ نەغمە تەركىبىدىكى بىر مۇزىكا بۆلىكىنىڭ نامى

ت

تابI(tâb) : تاقەت، كۈچ ـ قۇۋۋەت، چىدام.
تاب كەلتۈرمەس نەزەر ھۆسنى جەھان ئاراسىغا،
ياشۇرۇن كۆپ پەردە كەينىدىن قارالى ئۆزگەچە.

جاھاننى چاقناتقۇچى ھۆسن ـ جامالىغا بىۋاستە قارىساق، كۆز بەرداشلىق بېرەلمەيدۇكى، جىق پەردىلەرنىڭ كەينىدە تۇرۇپ، يوشۇرۇنچە قارايلى.(ئىراق مۇقامى قىسمى)

تابII(tâb) :تولغىنىش، ئېشىلىش، پۈكۈلۈش.

تابIII (tâb) :نۇر، ئىسسىقلىق، ھارارەت؛ تاۋلىنىش؛ ئىسسىتما.
ۋۇجۇدۇم كاھىنى كۈل قىلدى تابى بەرقى رۇخسارى،
ساۋۇرسا دۇدى ئاھىمنى ھەۋايى شۇئلە دىيدارى.

ئۇنىڭ دىدارىنىڭ يالقۇنى ئاھىم تۇتۇنىنى ھاۋاغا سورىغان بولسا، رۇخسارىدىن چاقنىغان چاقماق ئوتى ۋۇجۇدۇم سامىنىنى كۈل قىلدى. (ئوششاق مۇقامى قىسمى)

تابىئ (tâbiî) : تەۋە، بىرەرسىگە تېگىشلىك، بىرەرسىگە بويسۇنغۇچى، ئەگەشكۈچى، ھامىيلىغى ئاستىدىكى.
خادىمى خەيلى ھەشەمنىڭ كارۇ بارى ئۆزگەچە،
تابىئى مەتبۇئىلارغە رويى دىيدار ئۆزگەچە.

ھەشەمەتچىلەرنىڭ ئىش ـ ھەرىكەتلىرى باشقىچە، ئۇلارنىڭ ئۆز تەۋەلىرىگە، ئەگەشكۈچىلىرىگە كۆرسەتكەن چىرايلىرى باشقىچە.(راك مۇقامى قىسمى)

تاراج (taraj) : بۇلاڭ ـ تالاڭ؛ بۇلاش، تارتىۋېلىش، ئىگىلىۋېلىش.
نە كافىر كۆزلەرىڭ ئالەمنى تەنھا ئەيلەدى تاراج،
شەبىيخۇن كەلتۈرەر غەم جانىمە يۇز مىڭ ئىتاب ئەيلەب.

قارا كۆزلىرىڭ ئالەمنى يالغۇز ئۆزى ئىشغال قىلدى؛ ئۇنىڭ غېمى كېچىلىك ھۇجۇم قوزغاپ، جېنىمغا يۇزمىڭ ئازابلارنى سالدى. (چەببەيات مۇقامى قىسمى)

تاغىتماق (taghitmaq) : يەلپۈمەك، توزۇتماق، چاچماق.
سەبا زۇلفۇڭنى تاغىتتى مەگەر ھالى خەيالىمدا،
يازىلدى ئەجدىھا بولدى، ئورالدى ئەھرەمەن بولدى.

تاڭ شامىلى چېچىڭنى يەلپۈپ توزغاتقانىدى، ھالىي خىيالىمدا، ئۇنىڭ يېيىلغان تۇرۇقى ماڭا خۇددى ئەجدىھادەك ئۇزۇن، تۇرۇلگەندەكى ھالىتى بولسا، پاكار دوغلاق دۈۋە ئەھرىمەندەك تۇم ـ يوغان بولۇپ كۆرۈندى.(نەۋا مۇقامى قىسمىدىن)

تاڭ (tang) : 1) تاڭ، يورۇق. 2) ئەجەب، ئەجەپلىنىش.
سۆزى گەر ئەسرۇ شىرىندۇر، تاڭ ئەرمەس،
ھەدىسى لەئلى شەكەر باردۇر بۇ.

سۆزىنىڭ ئىنتايىن شېرىن بولۇشى ئەجەبلىنەرلىك ئەمەس، چۈنكى بۇ ئۇنىڭ شېكەر ياغدۇرغۇچى ياقۇت لېۋىدىن چىققان.(سەگاھ مۇقام قىسمى)

تاڭ يوق(tang yoq) : ئەجەپ ئەمەس؛

تاڭ يوق زۇھۇرىينى كۆزىنىڭ ئىشۇەسى مەست ئەيلەسە،
بۇ ئىشق سەھراسىدا يۈز مەندەكنى مەجنۇن ئەيلەمىش.
- زۇھۇري.

كۆزىنىڭ ناز - كەرەشمىسى مەن زۇھۇرىينى مەست قىلسا ئەجەبلىنەرلىك ئەمەس، چۈنكى بۇ ئىشق چۆلىدە، ئۇ مەندەكتىن يۈزنى مەجنۇن قىلىۋەتكەنىكەن.(بايات مۇقامى قىسمى)

تالىب (tâlib) : تەلەب قىلغۇچى، ئىزدىگۈچى، ئارزۇ ساھىبى، مەپتۇن بولغۇچى، خاھلىغۇچى؛ شاگىرت.

مۇقەممەرۇەشغە تالىب بۇ كۆڭۈل، جاندۇر دىرھەم نەقدى،
مەلاھەت نۇقتىدا ئالغاي ئۇتۇپ دەپ نەردىبازىمغا.

قىمارۇازىم گۈزەللىكى ۋە شېرىن سۆزى بىلەن ئۇتۇۋالغاي دەپ، بۇ كۆڭۈل جېنىمنى دەسمايە قىلىپ، ئۇ ئاي جامالىغا ئۆزىنى تىكتى.(ئوششاق مۇقامى قىسمى)

تالى مەجنۇن (tali mejnun) :مەجنۇنتال.

قەتلى ئولسا ئول ئەدۇلار سەيرى گۈلشەن ئەيلەلى.
تالى مەجنۇن قامەتىگنى باغدا شەمشاد ئەيلەگىل.

دۇشمەنلەر ئۆلتۈرۈلگەندىن كېيىن، گۈلشەنلەرنى سەيلى قىلايلى، مەجنۇن تالدەك قامىتىگنى باغدا شەمشاد دەرىخىدەك جىلۋىلەندۇرگىن.(مۇشاۋەرەك مۇقامى قىسمى)

تەئەززە(تەزە) (teêzze) : 1) ئون ئىككى مۇقامنىڭ چوڭ نەغمە قىسمىدىكى بىر مۇزىكا بۆلىكىنىڭ نامى : 2) كۆڭۈلنى مۇڭلاندۇرغۇچى.

تەئكىد (teêkid): 1) ئون ئىككى مۇقامنىڭ چوڭ نەغمە قىسمىدىكى بىر مۇزىكا بۆلىكىنىڭ نامى : 2) باغلىنىش؛ 3) بىرەر پىكىرنى تېخىمۇ ئېنىق ھالدا ئورنىغا قويۇش ؛ 4) ئىلگىرى سۈرۈلگەن پىكىر: 5) تەكىتلەش.

تەبئ (tebî): تەبىئەت، مىجەز، خۇلق، خاراكتېر؛ تالانت.

دوستلارنىڭ سۆھبىتە نە خۇش ئولغاي بەھسى شېئىر،
تا بىلىنگەي ھەركىشىنىڭ تەبئى بىرلە ھالەتى.

دوستلار سۆھبىتى ئىچىدە مۇشائىرە شۇنداق پەيزى بولىدۇكى، ئۇنىڭدا ھەر بىر ئادەمنىڭ تەبىئىتى ۋە ئىچكى تۇيغۇسى مەلۇم بولىدۇ. (ئەجەم مۇقامى قىسمى)

تەجرىد (tejrid): ئارتۇقچە نەرسىدىن خالىي قىلىش، چەتلەشتۈرۈش، ئاجرىتىش، ئايرىش.

لىقا مۇمكىن ئەمەس تەجرىد ھاسىل قىلمايىن، ئەرشىي،
خەزان بەرگى كەبى بەرباد ئەيلەي ھەرنە بارىمنى.
- ئەرشىي.

ئەي ئەرشىي، ئۆزلۈكتىن كەچمەي تۇرۇپ، ۋىسالغا يېتىش مۇمكىن ئەمەس. شۇنىڭ ئۈچۈن، خازان بولغان يوپۇرماققا ئوخشاش بارلىقىمنى بەرباد قىلاي. (چەببەيات مۇقامى قىسمى)

تەرەششۇھ (tereshshuh): 1) سۈيۇقلۇقنىڭ سىزىپ ئېقىشى : 2) ك. بىرەر يوشۇرۇن نەرسىنىڭ بىلىنىپ قېلىشى. 3) شەرھلەش.

تەرەششۇھ ئەيلەمەك (tereshshuh eylemek) : 1) سىزماق، 2) بىلىنىپ قالماق.

ياشۇرۇپ ئەردىم باغىر چاكىنى، ۋاھكىم، قىلدى فاش،
ھەر تەرەف كۆزدىن تەرەششۇھ ئەيلەگەن قان ئاقىبەت.

باغرىم چاكلىرىنى يوشۇرۇپ يۈرەتتىم، ۋاي دەرىغ، كۆزۈمدىن سىرغىپ چىققان تارام - تارام قانلار ئۇنى

ئاخىر پاش قىلىۋەتتى. (چەھارگاھ مۇقامى قىسمى)

تەرھ (terh): 1) تاشلاش، ئېلىپ تاشلاش؛ 2) قۇرۇلغان بىنا؛ 3) قۇرۇلۇشلار، ئىمارەتلەرنىڭ پىلانى، سخېمىسى، چىرتيوژى؛ 4) تەرتىپ، ئۇزۇم، نىزام؛ ئۇزۇلۇش.

چەككەندە نەققاشى قەزا ئول سەرۋى گۈلرۇخ سۈرەتىن،
گويا بەگەنمەي تاشلامىش تەرھ ئەيلەپ ئانىڭ ھەيئەتىن.

تەقدىر رەسسامى ئۇ گۈلىيۈزلۈك سەرۋىنىڭ سۈرىتىنى سىزغىنىدا، ئۇنىڭ قىياپىتىگە تەقلىد قىلغىدەك ھېچ نەرسە تاپالماپتۇ. (راك مۇقامى قىسمى)

تەرىق (terîq) : يول.

ئىشق سىررىن ھەجر ئەسىرى ناتەۋانلاردىن سوراڭ،
ئەيش ئىلە ئىشرەت تەرىقىن كامرانلاردىن سوراڭ.

ئىشق - مۇھەببەتنىڭ سىرىنى ھىجرانلىققا ئەسىر بولغان ناتىۋانلاردىن سوراڭ؛ ئەيش - ئىشرەتنىڭ يول - يوسۇنىنى بولسا، مۇرادىغا يەتكەن كىشىلەردىن سوراڭ.
(ئوششاق مۇقامى قىسمى)

تەرىقەت (terîqet) : يول.

تەرىقى ۋۇسۇل (teriqi wusul) : مۇرادقا يېتىش يولى، ئېرىشىش يولى.

تەزۋىر (tezwir) : ئالدام، ھىيلە، نەيرەڭ.

كۆز قاراسىن ھەل قىلىپ، ئول ئايغا يازغۇم نامەئى،
بارى بۇ تەزۋىر ئىلە كۆرگەي كۆزۈم رۇخسارىنى.

كۆزۈمنىڭ قارىسىنى سىياھ قىلىپ ئۇ گۈزەلگە خەت يازىمەن. كۆزۈم بۇ ھىيلە بىلەن ئۇنىڭ رۇخسارىنى بىر كۆرىۋالغاي. (چەببەيات مۇقامى قىسمى)

تەسبىھ (tesbih) : تەسۋى، مەدھىيىلەش.

ھەيدۇركىم، رىشتەئى تەسبىھ قىلغاي ئەھلى زۇھد،
كۇفر زۇلفى ئىچرە ئۆلگەن زۇلفىنىڭ زۇننارىنى.

ئەپسۇسلىنارلىق ئىش شۇكى، ئۇنىڭ قاپقارا چېچى ئىچىدە يوقالغان زۇننارنى زاھىدلار تەسۋىيسىگە يىپ قىلىۋالىدۇ. (چەببەيات مۇقامى قىسمى)

تەشنە (teshne) : تەشنا، چاڭقىغان، ئۇسسىغان.

تەشنە لەب (teshne leb) : ئاغزى قۇرۇغان، لېۋى قۇرۇغان، چاڭقاق.

ساقىيا، مەي تۇت ماڭا جامى مۇھەببەت تولدۇرۇپ،
نەۋبەتىيكىم تەشنەلەب رىندانە بولدۇم ئاقىبەت.

ئەي ساقىي، مەن نەۋبەتىي ئاقىۋەت ئىشق ئوتىدا چاڭقىغان بىر باتۇرغا ئايلاندىم. مۇھەببەت قەدىھىنى تولدۇرۇپ ماڭا مەي تۇت! (چەھارگاھ مۇقامى قىسمى)

تەقۋ (teqw) : تەقۋادار لىق. دىندارلىق، پەرھىزكارلىق.

تەقۋا (teqwa) : تەقۋادار.

سىينە زەنگارىنى تەقۋا سەيقەلىدە پاك قىل،
پاكلىك بىرلە قارا ئايىنەدە جانانەغە.

دىل كىرىنى (دېتىنى) تەقۋالىق ئېكىكىنى سۈرۈپ پاكلا - دە، جانانغا پاكلىق ئەينىكى بىلەن قارا.
(پەنجگاھ مۇقامى قىسمى)

تەلبە (telbe) سارا‌ڭ: تەلۋە، خۇدىنى بىلمەيدىغان.

زۇلف قۇللابىغا بۇ جانۇ كۆڭۈل بولدى ئەسىر،
تەلىبە قۇشتەك تەلپىنۈر ھەر دەم نەۋا ئەفغان بىلە.

يۇرىكىم بىلەن جېنىم چېچىنىڭ قىسقۇچىغا ئىلىنىپ قالدى. شۇڭا جېنىم ھەمىشە مۇڭلۇق ناله قىلىدۇ، يۇرىكىم تەلۈە قۇشتەك تەلپۈنىدۇ. (پەنجگاھ مۇقامى قىسمى)

تەمەننا (temennâ) تىلەك، ئىستەك، ئارزۇ؛

تا ئەيلەدىم ئالدىغا بارىپ ئەرزى نىيازىم،
چىن سالدى جەبىنىغە تەمەننا قىلايىن دەپ.

مەن ئۇنىڭ ئالدىغا بېرىپ ھاجەتمەنلىكىمنى ئىزھار قىلغانىدىم، ئۇ ئۆزىگە تەمەننا قويۇپ، قوشۇمىسىنى تۇردى. (راك مۇقامى قىسمى)

تەمەننا ئەيلەمەك (temennâ eylemek) : ئارزۇ قىلماق.

ھەر كىشى ۋەسلىن تەمەننا ئەيلەسەم، نەۋمىد ئۆلەي،
ھەر كىشى ھەمكىم سەنىڭ ۋەسلىڭ تەمەننا ئەيلەسە.

سەندىن بۆلەك ھەرقانداق ئادەمنىڭ ۋەسلىنى ئارزۇ قىلسام، مۇرادسىز ئۆلەي؛ باشقىلارمۇ سېنىڭ ۋەسلىڭنى ئارزۇ قىلسا، مۇرادسىز ئۆلسۇن. (چەھارگاھ مۇقامى قىسمى)

تەمۇر(temür): تۆمۇر.

سۇغا سالسا سۇ كۆتۈرمەس مىسقال تەمۇرنى،
ئالتۇن بەرىپ ئالسىپ بولماس قالغان كۆڭۈلنى.

مىسقالچىلىك تۆمۇرنى سۇغا سالسا، سۇ كۆتۈرەلمەيدۇ، تۆمۇر چۆكۈپ كېتىدۇ؛ بىر ئىنساننىڭ يەنە بىرسىدىن كۆڭلى قالسا، ئالتۇن بېرىپمۇ، ئۇنى قايتىدىن قولغا كەلتۈرگىلى بولمايدۇ. 564 ـ بەت.

تەھەممۇل (tehemmul) : تاقەت، سەۋر، چىدام.

سىدق بىرله جۇستىجۇ قىل يارنى، ئەي نەۋبەتي،
قالمادى سەبرۇ تەھەممۇل، ئول نىگارىم كەلدىمۇ؟

- نەۋبەتي

« ئەي نەۋبەتي، يارنى چىن دىلىڭ بىلەن ئىزدە » دەيدۇ. بىراق، سەۋر- تاقەت قالمىدى، قاراپ بېقىڭلار، ئۇ گۈزىلىم كېلىپ قالدىمۇ- يا؟ (پەنجگاھ مۇقامى قىسمى)

خىرەد، يېغ بۇ مەسافىڭنى، تەھەممۇل، قوي گەزافىڭنى،
ۋەرەڭ، تەرك ئەيله لافىڭنى كى ئاشۇبى جەھان كەلدى.

ئەي ئەقىل، لەشكىرىڭنى يىغىۋال؛ ئەي تاقەت، بىمەنە گەپلىرىڭنى قوي؛ ئەي پەرھىزكارلىق، لاپ ئۇرۇشنى تاشلا، جاھاننى ھاياجانلاندۇرغۇچى يار كەلدى.(ئەجەم مۇقامى قىسمىدىن)

تەھسىن (tehsin): ئاپىرىن ئېيتىش، تەقدىرلەش، ماختاش.

مۇشكىن ساچىڭ بەنددىن مەنى كەسدىيۇ پەيۋەند ئەيلەدى،
تەھسىن ئانىڭ كەسكەنگە، رەھمەت ئانىڭ پەيۋەندىنە.

ئىپار ھىدلىق چېچىڭ مېنى بەنتتىن يەشتىيۇ يەنە باغلىۋالدى. ئۇنىڭ يەشكىنىگە ئاپىرىن، باغلىغىنىغا رەھمەت! (سەگاھ مۇقامى قىسمى)

تولا (tola) : 1)تولغان، لىق. 2) جىق، نۇرغۇن.

دىلخەستە ۋەفائىينى ئول كۆزلەرى مەستانە،
باغرىنى كەباب ئەيلەپ، كۆڭلىن تولا قان ئەتمىش.

- ۋەفائىي.

ئۇ خۇمار كۆزلۈك يار، باغرى ئېزىلگەن ۋەفائىسىنىڭ جىگىرىنى كاۋاپ قىلىپ، يۈرىكىنى لىق قان قىلىۋەتتى. (ئوششاق مۇقامى قىسمى)

ئارقامىزدا شۇم رەقىبلەر تولادۇر،
جۇدالىقتىن مەنىڭ دىلىم يارادۇر.
تەشنا كۆڭلۈم ساڭا قاچان قانادۇر،
سەنسىز مەنىڭ يوقدۇر كۆڭۈل ئارامىم.

ئارقىمىزدا شۇم رەقىبلەر تولا، جۇدالىق دەردىدە يۈرىكىم يارا؛ تەشنا كۆڭلۈم ساڭا قاچانمۇ قانار ـ ھە؟! سەن بولمىساڭ، ساڭا كۆڭۈل ئارامىلىقى يوقتۇر.(بايات مۇقامى قىسمىدىن)

تولا پەيمانە (tola peymâne):تولغان قەدەھ؛ ك: گۈناھى جازاغا لايىق بولغان؛ ئۆمرى تۈگىگەن.

تۇبا (tubâ): رىۋايەتلەرگە قارىغاندا، جەننەتتىكى تولىمۇ چىرايلىق بىر دەرەخ، جەننەت دەرىخى؛ كلاسسىك ئەدەبىياتتا يارنىڭ كېلىشكەن قەددى ـ قامىتىگە سىمۋول قىلىنىدۇ.

تۇبايۇ شاخى سىدرەدۇر كويۇڭ گىياھى، نەگەكىم،
ئۇششاق ئەشكۇ ئاھىدىن ھەردەم تاپار سۇيۇ ھەۋا.

كوچاڭدىكى گىياھلار خۇددى جەننەتتىكى تۇبا ۋە سىدرە دەرەخلىرىدەك ياشنىدى. چۈنكى ئۇ ئاشىقلارنىڭ كۆز يېشىدىن سۇ ئىچىپ، ئاھىدىن ھاۋالانغان ـ دە.(مۇشاۋەرەك مۇقامى قىسمىدىن)

تۇبايۇ شەمشاد قەددىن باغ ئارا كۆرمەك نە سۇد،
سەرۋى يەڭلىغ قەددى دىلجويى تاپىلمايدۇر ھەنۇز.

ئۇ كۆڭۈلنى مەھلىيا قىلغۇچى سەرۋى قامەتلىك يارنى تېخىچە تاپالمايۋاتسام، باغدىكى تۇبا بىلەن شەمشاد دەرىخىنىڭ قامىتىنى كۆرگىنىمنىڭ نېمە پايدىسى؟(يۇ ئە)

تۇر (tur): دىنىي رىۋايەتلەرگە قارىغاندا، مۇسا پەيغەمبەرنىڭ تەڭرى بىلەن سۆزلەشكەن تاغنىڭ نامى، بۇ جايدا مۇسا پەيغەمبەر ئوت ياققان. بۇ تاغ ئەرەبىستاندىكى ئەقەمە كۆرپىزى بىلەن سۇۋەيش ئارىسىدا بولۇپ، ئۇ ((جەبەلى مۇسا)) ۋە ((نۇرى سىينا)) دەپمۇ ئاتىلىدۇ.

گۈلىستان تۇرى قۇدس ئولدى، بەھارنىڭ نۇرى نارىندىن،
كەل، ئەي مۇسا، كۆر ئاسارىن شۇكرده نۇر ئىلە نارىڭ.

باھارنىڭ ئوتلۇق ئاپتىپى شاراپىتىدىن گۈلىستان مۇقەددەس تۇر تېغىغا ئايلاندى. ئەي مۇسا، كەل، ئوت بىلەن نۇرنىڭ ئىز ـ ئەسەرلىرىنى تەشەككۇر بىلەن كۆرۈۋال. (نەۋا مۇقامى قىسمى)

تۇررە (turre) : كوكۇلا، ئۇرۇلگەن چاچ؛ چاچنىڭ چىگگىلىكى، بۇدرىسى.

زۇلفىلە قاشى قارەدۇر سەرۋى خىرامان دىلبەرىڭ،
قاشلارىگە قۇربان ئولام، يا تۇررەئى دىل بەندىنە.

ئۇ سەرۋى بويلۇق دىلبەرنىڭ چېچىمۇ، قېشىمۇ قاپقارا، ئۇنىڭ قاشلىرىغا قۇربان بولايمۇ ياكى كۆڭۈلنى باغلىۋالغان چاچلىرىغىمۇ؟ (سەگاھ مۇقامى قىسمى)

تۇرفە (turfe) : يېڭى، يېڭىلىق؛ قىزىق، كىشىنى ئەجەبلەندۈرۈدىغان،كەم ئۇچرايدىغان، ئاجايىپ ـ غارايىپ.

نە تۇرفە ھافىز كۆيسە ھەمىشە،
ئوت ئەرۇر ئاھى، سىينە چۇ مىزمەر.

ـ ھافىز خارەزمىي.

ئاجايىپكى، ھافىزنىڭ ئاھى ئوتدۇر، كۆكسى ئىسرىقدان، ئۇ ھەمىشە كۆيۈپ تۇرىدۇ.
(پەنجگاھ مۇقامى قىسمى)

سەھەر تۇرفە چەمەندە گۈل بىلە تەنھا شەراب ئىچتى،
ئەجايىپ باغبانى سىنەئى بۈلبۈل كەباب ئەيلەپ.

ئاجايىپ باغۇەن ئىكەن، سەھەردە گۈل بىلەن يالغۇز شاراب ئىچىپ، بۈلبۈلنىڭ باغرىنى كاۋاپ قىلدى.(چەببەيات مۇقامى قىسمىدىن)

تۇفان (tufan): رىۋايەتلەرگە كۆرە، ناھايىتى قەدىم زامانىدا يۇز بەرگەن ئىنتايىن كۈچلۈك دۇنياۋي سۇ تاشقىنى، بۇ قېتىمقى دەھشەتلىك ئاپەتتە نۇھ پەيغەمبەر باشچىلىقىدىكى بىرقانچە كىشىلا كېمە بىلەن قۇتۇلۇپ قالغان بولۇپ، بۈگۈنكى ئىنسانلار شۇلارنىڭ ئەۋلادى ئىمىش.

غەرق ئەتىپدۇر پەيكەرىمنى، ئاھكىم، گىردابى غەم،
كىم سەلامەت قالغۇسى ئالەمدە بۇ تۇفان بىلە.

ئاھ، غەمنىڭ قاينىمى ۋۇجۇدۇمنى غەرق قىلدى، بۇ توپان بالاسى بىلەن جاھاندا كىممۇ ساق قالار؟

(پەنجگاھ مۇقامى قىسمى)

جەمالىڭ لالەزارى يادىدىن گۈلگۈن سىرىشكىمدۇر،
تۇتۇپ تۇفانى قان مەۋجى ئاقىزماقنى جىھازىمغا.

گۈزەل جامالىڭنى خىيال قىلسام، قانلىق كۆز يېشىم تۇپان بولۇپ، بارلىق روزغارىمنى ئېقىتىپ كەتمەكچى بولىدۇ.(ئوششاق مۇقامى قىسمىدىن)

تۆرت «قۇل» (tört qul) : «قۇرئانى كەرىم» دىكى «قۇل (دېگىن، ئېيتقىن)» سۆزى بىلەن باشلىنىدىغان تۆرت قىسقا سۈرىنىڭ قىسقارتىلغان ئومۇمىي نامى، بەزىدە «چەھار قۇل» دەپمۇ ئاتىلىدۇ. دىنىي ئەقىدىلەر بويىچە بۇ سۈرىلەر كۆپ خاسىيەتلىك دەپ قارىلىدۇ.

تۆرت مەزھەب (tört mezheb): 1) «ھەنەفى مەزھىپى»، بۇ مەزھەبنىڭ ئىمامى ئەبۇ ھەنىفە نۇئمان ئىبنى سابىت، ئۇ باغدادلىق بولۇپ ئاببباسىيلار دەۋرىدە ياشىغان فىقھ ئىلمىنىڭ ئەڭ ئالدىنقى ئاساسچىلىرىدىندۇر. 2) «مالىكى مەزھىبى»، بۇ مەزھەبنىڭ ئىمامى مالىك ئىبنى ئەنەس بولۇپ، ھىجرىيىنىڭ 93- يىلى مەدىنىدە تۇغۇلۇپ، 179- يىلى ۋاپات بولغان، 3) «شافىئى مەزھىبى"، بۇ مەزھەبنىڭ ئىمامى ئابدۇللاھ ئىبنى مۇھەممەد بولۇپ، ھىجرىيىنىڭ 150- يىلى تۇغۇلۇپ، 204- يىلى ۋاپات بولغان، نەسەبى ئابدۇمەناف ۋە مۇھەممەد پەيغەمبەرگە تۇتىشىدۇ. فىقھ ئىلمىگە دائىر ئەسەرلىرى بار، ئاتاقلىق تەفسىرشۇناس ۋە ھەدىسشۇناستۇر. 4) «ھەنبەلى مەزھىبى»، بۇ مەزھەبنىڭ ئىمامى ئەھمەد ئىبنى مۇھەممەد ئىبنى ھەنبەلى بولۇپ، ھىجرىيىنىڭ 164- يىلى تۇغۇلغان، 241- يىلى ۋاپات بولغان، 30 مىڭ ھەدىسنى ئۆز ئىچىگە ئالغان «مۇسنەد» ناملىق ئەسىرى بار.

كۆڭۈل چۈن مۇزتەرىبدۇر، تۆرت مەزھەبدىن نەدۇر مەقسەد،
ئىشتىكىل « چەھارگاھ » نى فەھم قىلغىل سىررى مەيخانە.

« تۆرت مەزھەپتىن مەقسەت نېمە بولغىيدى؟ » دەپ كۆڭۈل ئىزتىراپلىققا چۆمۈلگەندە، « چەھارگاھ» (تۆرت ئاھاڭ: تۆرت زامان: تۆرت مەيدان) مۇقامىنى ئاڭلاپ، مەيخانا سىرلىرىنى چۈشەنگەن.(پەنجگاھ مۇقامى قىسمىدىن)

تىير (tiyir) : ئوق، يانىڭ ئوقى.

تىير ئەنداز(tiyr endâz): مەرگەن.

قاشىڭدەك يوق جەھاندا تىير ئەنداز،
ئاتارغا بىر مەنىڭدەك ناتەۋان يوق.

جاھاندا قېشىڭدەك مەرگەن يوق، ئوقۇڭغا نىشان بولۇشقا يارايدىغان مېنىڭدەك بىرناتۋان يوق.

(چۆل ئىراق مۇقامى قىسمى)

تىيرى باران(tiyri baran): ئوق يامغۇرى.

فىراقى تىيرى بارانىنكى چەكتىم، قۇشقا ئوخشاتقاي،
كى بۆلمىشلەر يۈكىن باققان كىشى جىسمى فىگارىمغا.

ھىجرانلىقنىڭ ئوق يامغۇرىغا ئۇچرىدىم، يارىلانغان جىسمىمنى كۆرگەنلەر مېنى قۇشقا ئوخشىتىپ، دان چېچىپ بېرىدۇ.(ئوششاقتىن)

ئەي، تىيرى بارانى غەمىڭ كۆڭلۈمنى پۈر خۇن ئەيلەمىش،
ياشىمنى بەھرەين ئەيلەگەچ رەنگىمى گۈلگۇن ئەيلەمىش.

ئەي، غېمىڭنىڭ ئوق يامغۇرى يۈرىكىمنى قانغا تولدۇردى، كۆزۈمدىن دەريا - دەريا ياش ئاققۇزۇپ، رەڭگىمنى گۈلگۇن قىلدى.(بايا تتىن)

تىيرى مىژگان(tiyri mi gân): كىرپىك ئوقى.

كۆز ئۇچى بىلە باقتى، تەگدى تىيرى مىژگانى،
سىينەم ئۇزرە پەيكانى رەخنە قىلدى ۋىيران قىز.

ئۇ قىز كۆز ئۇچى بىلەن بېقىۋىدى، كىرپىك ئوقى يۈرىكىمگە تېگىپ، تېشىپ ئۆتتى - دە، ۋەيران قىلدى.(نەۋادىن)

خەدەنگى تىيرى مىژگانىڭ تەگىپ سىينەمغە جاھ بولدى،
كۆڭۈل زەخمىن ئاچىپ بىدەردلەرگە كۆرسەتىپ بولماس.

كىرپىك ئوقۇڭ تېگىپ، مەيدەمگە ئورناپ قالدى. ۋاھالەنكى يۈرەكنىڭ جاراھىتىنى ئېچىپ، دەردسىزلەرگە كۆرسەتكىلى بولمايدۇ.(مۇشاۋەرەكتىن)

تىيرى ئىشق:ئىشق ئوقى، مۇھەببەت ئوقى.

تىيرە (tiyre) : قاراڭغۇ؛ قارا؛ بۇلغانغان؛ غەم غۇسسىلىك.

تىيرە كۆڭلۈمنى مۇنەۋۋەر ئەيلەسە، يوقدۇر ئەجەب،
نەييىرى ئەئزەم بولۇپ خۇرشىدى رەخشان سۇرەتى.

ئۇنىڭ تاۋلىنىپ تۇرغان قۇياشتەك گۈزەل نۇرلۇق سىيماسى قاراڭغۇ دىلىمنى « لاپپىدا » يورۇتىۋەتسە، ئەجەب ئەمەس.(پەنجگاھتىن)

تىيرە ئەيلەمەك(tiyre eylemek): قاراڭغۇلاشتۇرماق، قاراڭغۇ قىلماق.

خۇشا بەزمى ۋىسالىدىن نەچە گۈن كامران ئەردىم،
بۇ گۈن مەھتاب ئەينىم تىيرە ئەيلەپ مەھلىقا كەتتى.

خەيرىيەت، ئۇنىڭ ۋىسال بەزمىسىدىن بىر نەچچە كۈن بەختىيار بولغان ئىدىم. بۈگۈن نۇرلۇق كۆزۈمنى قاراڭغۇلاشتۇرۇپ، ئۇ ئاي سۇرەتلىكىم كەتتى. (چەببەيات مۇقامى قىسمى)

تىيرە روزگار (tiyre rozgâr) : يامان تۇرمۇش، قارا كۈن.

تىيرە قىلماق(tiyre qilmaq): قارا قىلماق، قارايتماق.

دەريغا، تىيرە قىلدىڭ روزگارىم ئاقىبەت، ئەي شوخ،
خەتتىڭ كۆز مەردۇمىدىن ھەل قىلىپ مۇشكىن سەۋاد ئەيلەب.

ئەي شوخ، كۆز قارچۇقۇڭنىڭ سىياھىدىن قارايغان ئىپارەڭ مىيىقلىرىڭ بىلەن ئاقىۋەت روزىگارىمنى (بارلىقىمنى، دۇنيايىمنى) قارايتىۋەتتىڭ.(چەھارگاھتىن)

تىيرەلىك(tiyrelik): قاراڭغۇلۇق.

دەمە كۆكتىن قۇياش كەتمىش، فەلەككە تىيرەلىك يەتمىش،

ئول ئاي ھەجرىدە تار ئەتمىش فەلەكنى دۈدى ئەفغانىم.

«كۆكتىن قۇياش كېتىپ، جاھاننى قاراڭغۇلۇق باستى» دەپ قالما، ئۇ ئاينىڭ پىراقىدا چەككەن ئاھىمنىڭ تۈتۈنى جاھاننى قارايتىۋەتتى.(چەھارگاھتىن)

ج

جادۇ (jâdu) : 1) سېھىر؛ 2) جادۇ قىلغۇچى، جادىگەر، سېھرىگەر.

شاھ ئاببىاسخان دەر: بۇ جاننى نەيلەيىن،
ئۆلگۈنچە شول يارنى كۆرۈپ ئۆلەيىن،
ئاشقىلىقنىڭ يولىن ئەمدى بىلەيىن،
ھەيران قىلدى جادۇ كۆزلۈك بىر پەرى.
- « غەرىب - سەنەم » داستانىدىن.

شاھ ئاببىاس خان ئېيتىدۇ: بۇ جاننى ئەمدى قانداق قىلاي، ئۆلۈپ كەتكىچە شۇ يارنى بىر كۆرۈپ ئۆلەي، ئاشقىلىقنىڭ يولىنى ئەمدى بىلىۋاتىمەنكى، ئۇ جادۇ كۆزلۈك پەرى مېنى ھەيران قىلدى. (ئە ئۇ م ت: راك مۇقامى تېكىستىدىن)

جادۇيى دانىشۋەر (jâduyi danishwer) : بىلىمدان سېھىرچى.

جار (jâr): جار سېلىش، ئېلان قىلىش، جاكارلاش.

مەسنەدى ئىرشاد تەختۇ سەلتەنەت جار ئۆزگەچە،
ھەم ئىرادەت ھەم ئىنايەت ۋىردى ئەزكار ئۆزگەچە.

تاج - تەخت ۋە سەلتەنەت ئىگىلىرىنىڭ جار سېلىشلىرى باشقىچە، ئىرادىمۇ، ئىناۋەتمۇ، زىكرى - تىلاۋەتمۇ باشقىچە. (ئە ئۇ م ت: راك مۇقامى تېكىستىدىن)

جام (jâm) : قەدەھ، مەي پىيالىسى؛ ئەينەك.

بەزم ئىچرە، نەۋائىي، كۆپ يىغلار ئەسە، ئەي ساقىي،
ھۇش ئەلىتكۈچى دارۇنى جامىغا ئانىڭ چايقات.
- نەۋائىي.

ئەي ساقىي، بەزمىدە نەۋائىي كۆپ يىغلاپ كەتسە، ئۇنىڭ قەدىھىگە ھۇشسىزلاندۇرغۇچى دورىنى سېلىپ چايقىۋەتكىن. (ئە ئۇ م ت: راك مۇقامى تېكىستىدىن)

سۇلەيمان تەختىگە جەمشىدنىڭ جامىغا بەرمەسمەن،
قولۇمدا كاسەئى چۇبىن ساڭا قىلسام گەدالىغنى.

سېنى سۇلايمانىنىڭ تەختىگىمۇ، جەمشىتنىڭ قەدىھىگىمۇ تېگىشمەيمەن؛ قولۇمدا ياغاچ ئاياق (قاچا)، سېنىڭىلا گادىيىڭ بولسام دەيمەن.(يۇ ئە)

جامى جەم (jâmi jem) : شاھ جەمشىد ياساتقان تىلسىملىق جام، قەدەھ. رىۋايەت قىلىنىشچە، جەمشىد ھېكىمىلەرگە بۇيرۇتۇپ ئىككى جام ياساتقان، ئۇنىڭ بىرى ئىچىدىكى شارابنى ئىچسە - ئىچسە تۇگىمەيدىغان، ئۆتكۈرسىمۇ ئىچىدىكى شاراب تۆكۈلمەيدىغان جام بولۇپ، ئۇ ‹‹جامى ئىشرەت قەزاي›› دەپ ئاتالغان. يەنە بىرسى بولسا، مەي ئىچكەندە، ئۇنىڭ ئىچىدە جاھاندىكى جىمى ھادىسىلەر كۆرىنىپ تۇرىدىغان جام بولۇپ، ئۇ ‹‹جامى جەھاننەما››، ‹‹جامى گىتىنەما››، ‹‹جامى جەھانبىن›› دەپ ئاتالغان.

جامى جەم بىرلە خىزىر سۇيى نەسىبەمدۇر مۇدام،
ساقىيا، تا تەركى جاھ ئەيلەپ گەدا بولدۇم ساڭا.

ئەي ساقىي، مەنسىپىمنى تاشلاپ، ساڭا تىلەمچى بولۇپ كەلگەندىن بېرى، جەمشىد جامى بىلەن خىزىر سۇيى (ئابىھايات) دائىملىق نېسىۋەم بولدى. (ئە ئۇ م ت: چەبىيات مۇقامى تېكىستىدىن)

جان پەيۋەند (jân peywend) :جانغا باغلانغان، ئۇلانغان، بالا، پەرزەنت؛
جانكەن (jânken) : جاننى كەسكۈچى.
ئەگەر شىرىن ئۇچۇن فەرھاد ئىشقى كوھكەن بولسا،
نە تاڭ سەككاكى ھەم، جانا يولۇڭدا جانكەن بولدى.
ـ سەككاكىي

ئەي جان، شېرىنىڭ ئىشقى فەرھادنى تاغ كەسكۈچى پىداكار قىلىپ قويغان بولسا، سەككاكىيمۇ سېنىڭ يولۇڭدا ئۆز جېنىنى كەسكۈچى بولۇپ قالدى، بۇنىڭدىن ئەجەبلەنمە. (ئە ئۇ م ت: چەھارگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

جاھ (jâh) :ئورۇن، جاي؛ مەنسەپ، ئەمەل، مەرتىۋە.
چۇن فەنا گەردى ياپار نە سۇد تەختى جاھىڭە،
كۆكنىڭ ئەنجۇمدىن مۇكەللەل ئەتلەسىن قىلساڭ دۇۋاج.

سەلتەنەت تەختىڭدىن نېمە پايدا، ئۇنى پەلەكنىڭ يۇلتۇز گۈللۈك ئەتلەسلىرى بىلەن زىننەتلىگىنىڭ بىلەنمۇ، بەربىر ئۇنى گۈمرانلىق چاڭ ـ توزانلىرى بېسىپ كېتىدۇ.(ئۆز ھالىدىن)

جاھ ئەھلى(jâh ehli): مەنسەپدار، مەرتىۋىلىك.
فەقرلىق زەۋقىنى سورماڭ شەۋكەتۇ جاھ ئەھلىدىن،
ئول سۇئۇبەت لەززەتىن بىخانۇمانلاردىن سوراڭ.

يوقسۇزلۇقنىڭ زوقىنى شان ـ شەۋكەتلىك ۋە مەرتىۋىلىك كىشىلەردىن سورىماڭ، بۇنداق قىيىنچىلىقنىڭ لەززىتىنى ئۆي ـ ماكانسىزلاردىن سوراڭ.(ئوششاقتىن)

جاھ قىلماق (jâh qilmaq) :ئورۇنلاشتۇرماق.
مەقام ئالىپ مەقام ئىچرە مەقامنى دىلغا جاھ قىلسام،
مۇھەببەت كويىغا سالسا ئانىڭ ئالدىدا مەن چالسام.

مۇقام ئىچىدىن ئورۇن ئېلىپ، مۇقامنى دىلىمغا جايلاشتۇرسام؛ تەقدىر مېنى مۇھەببەت كويىغا سالسا، مەن ئۇ جاناننىڭ ئالدىدا چالسام. (ئە ئۇ م ت: راك مۇقامى تېكىستىدىن)

جاۋىد (jâwid) : ئەبەدىي، دائىمىي، مەڭگۇ.
ئۇمرى جاۋىد ئىستەسەڭ فەرد ئولكى بوستان خىزرىدۇر،
سەرۋكىم دەئىب ئەيلەدى ئازادەلىغ بىرلە مەئاش.

ئەبەدىيلىك ھايات ئىزدىسەڭ يالغۇزلۇقنى ئىختىيار قىل. چۇنكى سەرۋى دەرىخى ئەركىن ـ ئازادە ئۆسۈپ ئادەتلەنگەچكە، بوستاندا ھەمىشە كۆكلەپ تۇرىدۇ. (ئە ئۇ م ت: چەببەيات مۇقامى تېكىستىدىن)

جاۋىدان (jâwidân): "جاۋىد"نىڭ كۆپلۈك شەكلى.
ئەي سەنىڭ جادۇ كۆزۈڭ سەر فىتنەئى ئاخىر زەمان،
لەبلەرىڭدۇر خەستە كۆڭلۈمگە ھەياتى جاۋىدان.

ئەي، سېنىڭ جادۇ كۆزۈڭ ئاخىر زامان پىتنىلىرىنىڭ مەنبەسى، لەۋلىرىڭ بىمار كۆڭلۈمنىڭ ھاياتلىق بۇلىقى. (ئە ئۇ م ت: پەنجگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

جا(ي) (jâ) : جاي، ئورۇن ، ماكان، يەر.

جەببار(jebbâr) : 1) قۇدرەتلىك، ئۇلۇغلۇق: 2) غەزەپلەنگۈچى، جەبىر قىلغۇچى؛ (اللەنىڭ خاس سۈپەتلىرىدىن بىرى)
يەرۇ كۆكنى ياراتقان خالىقى جەببار،
ھىچ بەندەڭنى مەنىڭدەك ھەيران ئەيلەمە.

دەشتلەر ئارا قىلماغىل مەنى ئىنتىزار،
رەھىم ئەيلەگىل، كۆزۈمنى گىريان ئەيلەمە.

يەر - ئاسمانلارنى ياراتقان ئۇلۇغ ئاللاھ، ھېچ بەندىگىنى مېنىڭدەك تەڭلىكتە قويما؛ چۆللەر ئارا مېنى ئىنتىزار قىلما، مېنى يىغلاتما، ماڭا رەھىم قىلغىن. (ئە ئۇ م ت: ئەجەم مۇقامى تېكىستىدىن)

جەبىن (jebin) :ماڭلاي، پېشانە.

تا ئەيلەدىم ئالدىغا بارىپ ئەرزى نىيازىم،
چىن سالدى جەبىنىغە تەمەننا قىلايىن دەپ.

مەن ئۇنىڭ ئالدىغا بېرىپ ھاجەتمەنلىكىمنى ئىزھار قىلغانىدىم، ئۇ ئۆزىگە تەمەننا قويۇپ، قوشۇمىسىنى تۇردى. (ئە ئۇ م ت: راك مۇقامى تېكىستىدىن)

جەر (jer) :جەر سېلىش، جار سېلىش.

جەرەس(jeres): قوڭغۇراق.

لەھزە - لەھزە ئۆرتەنسەم كۆڭلۈم مۇدام ئەيلەر فىغان،
نالە ئەيلەركىم جەرەسدەك يەتتى بۇ گەردى فىراق.

جۇدالىق ئازابى دادىغا يەتكەنلىكتىن، كۆڭلۈم دەممۇ دەم ئۆرتىنىپ، ھەمىشە قوڭغۇراقتەك نالە - پىغان چېكىدۇ. (ئە ئۇ م ت: مۇشاۋەرەك مۇقامى تېكىستىدىن)

جەم (jem): "جەمشىد" نىڭ قىسقارتىلما شەكلى.

كىشىكىم كويىدا كۈل ياستانىپ، قان ئىچمەك ئىستەر، ۋاھ ،
فەرىدۇن بەل سۈلەيمان تەختى ئۈزرە جامى جەم چەكتى.

كىشى يارنىڭ كوچىسىدا كۈلگە مېلىنىپ يېتىپ قان يۇتسىمۇ، بۇنى فەرىدۇن، بەلكى سۈلايمان تەختىدە ئولتۇرۇپ، جەمشىد قەدىھىدە مەي ئىچكەندىن ئارتۇق ھېسابلايدۇ. (ئە ئۇ م ت: ئەجەم مۇقامى تېكىستىدىن)

جەمشىد (jemshid) : 1) ئۇلۇغ پادىشاھ، ئالىي ھۆكۈمدار: 2) ئىرانىنىڭ قەدىمكى ئەپسانىۋى پادىشاھلىرىدىن بىرى.

كىمكى ئول گۈلچىھرەنى ئۆزىگە مىھمان ئەيلەدى،
ئۆزىنى ئىسكەندەرۇ جەمشىدى دەۋران ئەيلەدى.

كىمكى ئۇ گۈل چېھرىلىكنى ئۆزىگە مېھمان قىلالىسا، ئۆزىنى دەۋرىنىڭ ئىسكەندەرى ۋە جەمشىدى دەپ بىلسە بولىدۇ. (ئە ئۇ م ت: ئوششاق مۇقامى تېكىستىدىن)

جەمئ (jem□) : جەم، جەمئى، يىغىندا.

غەرىب - سەنەم قوشۇلدىلار باغدا جەمئ بولۇپ،
يۈرەكلەرى پارە - پارە، كۆزى نەم بولۇپ،
ئىكى ئاشىق بىر - بىرىگە يار ھەمدەم بولۇپ،
تاھىر كۆرسۈن زۇھرانىڭ تەماشاسىنى.

- « غەرىب - سەنەم » داستانىدىن.

غەرىب - سەنەم باغدا جەم بولۇپ بىر - بىرىگە قوشۇلدى، يۈرەكلىرى پارە - پارە، كۆزلىرى نەملەشكەن بۇ ئىككى ئاشىق بىر - بىرىگە يار ھەمدەم بولۇشتى. ئەمدى تاھىر زۇھرانىڭ تاماشاسىنى كۆرسۈن. (ئە ئۇ م ت: ئوششاق مۇقامى تېكىستىدىن)

جەمئ ئەيلەمەك(jem□ eylemek): خاتىرجەم تۇتماق؛ جەملىمەك، يىغماق.

ئەي كۆڭۈل، بۇ گۈلشەن ئەترافىغا باقكىم، غۇنچەئى،

كىم كۆڭۈل جەمئ ئەيلەدى، بولماي پەرىشان قالدىمۇ؟

ئەي كۆڭۈل، بۇ گۈلشەن تەرەپكە قاراپ باققىنا، غۇنچە كۆڭلىنى خاتىرجەم تۇتقانىدى، كېيىن پەرىشان بولماي قالدىمۇ؟ (ئە ئۇ م ت: راك مۇقامى تېكىستىدىن)

جەنگ (jeng): جەڭ.

جەنگاۋەر (jen'gâwer): جەڭگاۋار.

جەننەتۈل فىردەۋس (jennetul firdews): جەننەت بېغى، دىنىي ئەقىدىلەر بويىچە سەككىز جەننەتنىڭ بىرى.

جەننەتۈل مەئۋا (jennetul me wa): 1) جەننەت، جەننەت يېرى، جەننەت ماكانى. دىنىي ئەقىدىلەر بويىچە دىندار، گۇناھسىز كىشىلەرنىڭ روھى ئۇ دۇنيادا راھەت ـ پاراغەتتە ياشايدىغان جاي؛ ئالىي ۋە ئەڭ گۈزەل باغ، بېھىشت؛ 2) سەككىز جەننەتنىڭ بىرىنىڭ نامى.

ھۇر بىرلە جەننەتۈل مەئۋانى كۆڭلۈم نەيلەسۇن،
يارنىڭ كويىدا يۈز مىڭ جەننەتۈل مەئۋاسى بار.

كۆڭلۈم ھۇر بىلەن جەننەت سارىيىنى تىلەپ نېمە قىلسۇن؟ يارنىڭ كوچىسىدا يۈزمىڭلىغان جەننەت قەسىرى بار. (ئە ئۇ م ت: پەنجگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

جەيرەن(jeyren): جە:رەن.

پەرى قىزلار جەۋلان قىلىپ،
يىگىتلەرنىڭ كۆڭلىن ئالىپ،
باغ قە كىرەر قولىن سالىپ،
جەيرەن كەبى ماڭىشلارى.

پەرىدەك گۈزەل قىزلار يىگىتلەرنىڭ كۆڭلىنى ئوۋلايدۇ؛ باغقا كىرگەندە، قوللىرىنى سېلىپ مېڭىشلىرى جەرەنگە ئوخشايدۇ. (ئە ئۇ م ت: ئىراق مۇقامى تېكىستىدىن)

جويبار (joybar) : دەريا، سايى، كاتتا ئېقىن.

قىلىپ رەئنا قەددىڭ يادىن سەھەردە ئانچە يىغلادىم،
كۆزۈمنىڭ جويبارى ئىچرە سەرۋى نارۋەن بولدى.

گۈزەل قامىتىڭنى ئەسلەپ، سەھەردە شۇنچىلىك يىغلىدىمكى، كۆزۈم دەريالىرىنىڭ بويىدا سەرۋى، نارۋەن دەرەخلىرى كۆكلەپ كەتتى. (ئە ئۇ م ت: چەھارگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

جۇلا (julâ) :جەۋلان قىلىش؛ جىلۋىلىنىش. 1) ئون ئىككى مۇقامنىڭ چوڭ نەغمە قىسمىدىكى بىر مۇزىكا بۆلىكىنىڭ نامى؛ 2) رۇشەنلىك، پارلاقلىق.

جۇنۇن (junun) : ئەقىلدىن ئېزىش، سەۋدايىلىق، سارىڭلىق.

كەلتۇرۈڭ دەفئى جۇنۇنۇمغە پەرىخان، يوق تەبىب،
كىم ئول ئەنسەبدۇر پەرى ھەر كىمنى شەيدا ئەيلەسە.

مېنىڭ سارىڭلىقىمنى ساقايتالايدىغان دوختۇر يوق. پېرىخۇن چاقىرىڭلار، پەرىگە ئاشىق بولغان ئادەمگە شۇ ئامال قىلىدۇ. (ئە ئۇ م ت: چەھارگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

جۇنۇن دەشتىدە بىزنى بىر گۇرۇھ ئاۋارىلەر دەرلەر،
مۇغىيلان خار ـ خاربدىن ئاياغى يارىلەر دەرلەر.

كىشىلەر بىزنى « يانتاق تىكەنلىرىدىن ئايىغى يارىلانغان، جۇنۇن (مەجنۇنلۇق، سارىڭلىق) چۆلدە يۈرىدىغان بىر توپ سەرگەردانلار » دەيدۇ. (ئە ئۇ م ت: پەنجگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

جىلاۋ (jilâw) :يۇگەن، تىزگىن.

جىلاۋدار (jilâwdar) تىزگىن تۇتقۇچى (شاھلار، چوڭلارنىڭ ئېتىنى يېتىلەپ ماڭغۇچى، خىزمەتكار، خادىم)

ئاغزىم قۇرۇپ، دەمسىم تۇتۇلۇپ، سەكرەسەم نە تاڭ،
كىم تەلبە چاپۇكۇمغا جىلاۋدارمەن يەنە.

ئاغزىم قۇرۇپ، دېمىم تۇتۇلۇپ، سەكرىسەم ئەجەب ئەمەس، چۈنكى مەن يەنە تەلۋە چەۋەندازىمغا ئات يېتىلىگۈچى بولدۇم.

ـ نەۋائىي. (ئە ئۇ م ت: راك مۇقامى تېكىستىدىن)

جىلۋە (jilwe) : 1) پارلاقلىق، يالتىراقلىق؛ 2) ئۆزىنى گۈزەل ۋە نۇرانە سۈرەتتە كۆرسىتىش، غەمزە بىلەن كۆرۈنۈش.

تا جىلۋە قىلدى ئول سەنەم، لەيلى سۆزى بولدى ئەدەم،
سەۋدام ئوتى چەككەچ ئەلەم، پەست ئەتتى مەجنۇن شۇھرەتىن.

ئۇ گۈزەل يار جىلۋىلىنىپ چىقىۋىدى، لەيلى ھەققىدىكى سۆزلەر يوقالدى. سەۋدالىقمىنىڭ ئوتى يالقۇنلىغاندى، مەجنۇننىڭ شۆھرىتى پەسەيدى.(يۇ ئە)

جىلۋەگەر(jilweger): جىلۋىلىنىپ تۇرىدىغان، جۇلالىق، پارقىراق.

تاكى ئول مەيدىن كۆڭۈل جامىدا بولغاچ جىلۋەگەر،
چىھرەئى مەقسۇدى مەھۇ ئولغاي ھەم ئول دەم مائەدا.

ئاشۇ كۆڭۈل جامىدىكى شارابتا مەقسەت چېھرىسى جىلۋىلەنگەنسېرى نازۇ نېمەت دېگەنلەر بىر ياقتا قالىدۇ. (ئە ئۇ م ت: راك مۇقامى تېكىستىدىن)

ئۇيالىسىپ قۇمرىيۇ سەرۋى چەمەن گۈلبەرگىدەك تىترەر،
چەمەندە سەرۋى ئازادىمنى كۆرگەچ جىلۋەگەر ھەريان.

چىمەنلىكتە، خۇش قامەت گۈزىلىمنىڭ ھەر يان جىلۋە قىلىپ يۈرگەنلىكىنى كۆرگەن پاختەك بىلەن سەرۋى دەرىخى ھەسەتتىن، گۈلزارلىقتىكى گۈلنىڭ يوپۇرمىقىدەك تىترەپ كېتىشىدۇ.(بايانتىن)

چ

چارە پەيۋەند (châre peywend):چارە قىلغۇچى:

باشىم غەم تاشىدىن پارە، تەنىم ھەجر ئوقىدىن يارە،
كۆڭۈل بۇ يارەغە چارە تاپارغا تاپمايىن ئىمكان.

بېشىم غەم تېشىنىڭ زەربىسىدىن پارە - پارە بولدى، تېنىم ھىجران ئوقى تېگىپ يارىلاندى، كۆڭلۈم بۇ يارا - جاراھەتنى داۋالاشنىڭ چارىسىنى تاپالماي ئاۋارە. (ئە ئۇ م ت: نەۋا مۇقامى تېكىستىدىن)

چاغلاماق(chaghlamaq): چاغلىماق؛ ئويلىماق، نىيەت قىلماق.

مەن نەيلەيىن نازۇك قولۇم باغلاندى،
ھەجر ئوتىدا يۈرەك - باغرىم داغلاندى.
قاراقچىلار ئۆلتۈرگەلى چاغلاندى،
يار جەمالىن كۆرمەي ئۆلۈر ئوخشايمەن.

مەن قانداق قىلارمەن، نازۇك قولۇم باغلاندى، ھىجران ئوتىدا يۈرەك - باغرىم داغلاندى، قاراقچىلار مېنى ئۆلتۈرگىلى تەييارلىنىۋاتىدۇ، يارنىڭ جامالىنى كۆرمەي ئۆلۈپ كېتىدىغان ئوخشايمەن. (ئە ئۇ م ت: نەۋا مۇقامى تېكىستىدىن)

كۆرگەننىڭ جانىن داغلاغان،
گويا پەرى دەپ چاغلاغان،
تىللا كەمەرلەر باغلاغان،
ئاياغىدا كەفشىلەرى.

كۆرگەنلەر ئۇلارنى « بەجايىكى پەرى » دەپ چاغلاپ، جانلىرى داغدا قالىدۇ ؛ ئۇ قىزلار بەللىرىگە ئالتۇن كەمەر باغلىۋالغان بولۇپ، ئايىغىدا كەشلىرى بار. (ئە ئۇ م ت: ئىراق مۇقامى تېكىستىدىن)

ئىشق ئوتىدا داغلايدۇر، زۇلفى بىلە باغلايدۇر،
ئۆلتۈرگەلى چاغلايدۇر، بۇ قۇل نە زىيان ئەتمىش.

ئۇ ئىشق ئوتىدا يۈرىكىمنى داغلايدۇ؛ چاچلىرى بىلەن باغلاپ، مېنى ئۆلتۈرمەكچى بولىۋاتىدۇ؛ مەندەك بىر قۇلدىن ئۇنىڭغا زادى نېمە زىيان يەتكەندۇ؟(ئە ئۇ م ت: ئوششاق مۇقامى تېكىستىدىن)

چاك (chak) : 1) يىرتىق، يېرىق. يىرتىلغان؛ 2) ك.يارا، جاراھەت.

ئىچىمدە تامغا- تامغا داغى ئىشقىڭ نەقدىنى ئاسراپ،
ئىچىدىن چاك - چاك بولغان بۇزۇق ۋىيرانە بولمىشمەن.

بېسىلغان تامغىلاردەك ئورناپ كەتكەن ئىشقىڭ داغلىرىنى ئىچىمدە مال - دۇنيادەك ساقلاپ، ئىچ ئىچىدىن چاك كەتكەن ۋەيرانىغا ئوخشاپ قالدىم. (ئە ئۇ م ت:سەگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

چاك ئەتمەك(chak etmek): يىرتماق.

ياقامنى چاك ئەتسەم يىغلاپ بارىپ كويىدا داد ئەتتىم،
ئوشۇل بىرەھەم ئىشىتمەيدۇر مەنى فەريادۇ زارىمنى.

كوچىسىغا بېرىپ، ياقامنى يىرتىپ تۇرۇپ يىغلاپ، دادلىدىم؛ بىراق، ئۇ رەھىمسىز مېنىڭ بەريادىمغا قۇلاق سالمىدى.(ئە ئۇ م ت: راك مۇقامى تېكىستىدىن)

چاكى گىريبان (chaki giriban) : 1) ياقىسى يىرتىلغان؛ 2) كۆچمە م: دەردمەن.

تىغى ھەجرىڭدىن نىھان كۆكسۈم شىكافىن، ئاھكىم،
ئەلگە رەۋشەن ئەيلەدى چاكى گىرىبان ئاقىبەت.

جۈدالىقىڭ تىغىدىن كۆكسۈمدە ھاسىل بولغان يوشۇرۇن تۆشۈكچىلەر ياقامنىڭ يىرتىلىشى بىلەن ئەلگە ئاشكارا بولۇپ كەتتى. (ئە ئۇ م ت: چەھارگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

چەتر (chetr) : چېدىر؛

چەترى سەئادەت (chetri seadet) : بەخت ـ سائادەت چېدىرى؛

سەن بىر ھۈمايى، مەن بىر گەدايمىڭ،
يايغىل باشىمغا چەترى سەئادەت.

سەن بېشىغا ھۈما قۇشى قونغان بىر شاھسەن، مەن سېنىڭ گادىيىڭ، بېشىمغا سائادەت چېدىرىنى يايغىن. (ئە ئۇ م ت: چەببەيات مۇقامى تېكىستىدىن)

چەترى ئىقبال (chetri iqbal) :بەخت، تەلەي، ئامەت.

چەرا (cherâ) : ئوتلاش ؛ئوتلاق.

چەراغان(cheraghan): چىراغ.

ئۆيۈم تىيرە ئەمەس چۈن بىسمىلى تىغى نىگاھىڭمەن،
چەراغان قىلغۇسىدۇر ئاھۇلار كۆزى مەزارىمنى.

مېنى كۆزۈڭنىڭ تىغى بىلەن قەتلى قىلغىنىڭ ئۈچۈن، ئۆيۈم يورۇق. كىېيىكلەرنىڭ كۆزى مازىرىمنى چىراغ بولۇپ يورۇتقاي. (ئە ئۇ م ت: بايات مۇقامى تېكىستىدىن)

چەراغى ئەنجۇمەن(cheraghi enjumen): ئولتۇرۇشنىڭ چىرىغى.

قارا بەختىم بىلەن بۇ كەچە چەندان گۇفتىگۇ قىلدىم،
يارۇتۇڭلار چەراغى ئەنجۇمەن، ئەلبەتتە ـ ئەلبەتتە.

قارا بەختىم بىلەن بۇ كېچە ناھايىتى كۆپ مۇڭدىشىۋالدىم، ئەمدى ئولتۇرۇشنىڭ چىرىغىنى يانداۋۇپ قويۇڭلار، ئەلۋەتتە. (ئە ئۇ م ت: نەۋا مۇقامى تېكىستىدىن

چەرخ (cherx) : 1) چاق ؛ 2) ئايلىنىش؛ 3) ك: ئاسمان، كۆك، پەلەك ؛ 4) تەقدىر؛ 5) دەۋر.

ياڭى ئاي قان يىغلادى، ئەرمەس شەفەق چەرخ ئۈزرە كىم،
قامەتىن خەم ئەيلەبان، مۇشكىن ھىلالىڭنى كۆرۈپ.

يېڭى چىققان ئاي سېنىڭ ئىپار ھىدلىق ئەگىم قاشلىرىڭنى كۆرۈپ، قامىتىنى ئېگىپ قان يىغلىدىكى، كۆكتىكى شەپەق ئەمەس، ئۇ قاندۇر. (ئە ئۇ م ت: پەنجگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

چەرخ ئۇرماق (cherx urmaq) : چۆرگۈلىمەك، پىرقىرىماق، ئايلانماق.

مەنسۇرى ھەللاجدەك ئىچىپ شەرابى ئەنتەھۇر،
چەرخ ئۇرۇپ يىغلاپ تۇرارمەن ئوشبۇ دەم دار ئالدىدا.

مۇشۇ دەمدە، مەنمۇ مەنسۇر ھەللاجىدەك شارابى ئەنتەھۇرنى ئىچىپ، دار ئالدىدا چۆرگۈلەپ يىغلاۋاتىمەن. (ئە ئۇ م ت: راك مۇقامى تېكىستىدىن)

چەرخى سەرگەردان(cherxi sergerdân): چۆرگۈلەپ تۇرىدىغان پەلەك.

ئىشق ۋادىسىدا پۇيە ئەيلەدىم چۈن گەردى باد،
رەشكىدىن ھەردەم ئۆچەشتىم چەرخى سەرگەردان بىلە.

ئىشق ۋادىسىدا خۇددى قۇيۇندەك چۆرگۈلەپ يۈردۈم؛ كۈندەشلىكتىن بېشى ئايلانغان پەلەك بىلەن دائىم ئېلىشتىم. (ئە ئۇ م ت: پەنجگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

چەرخى سەييار(cherxi seyyâr): چۆرگۈلەپ تۇرىدىغان پەلەك؛ كۆكتىكى سەييارە.

بۇ گۈن گەر ئالىمۇل غەيبىنىڭ ۋۇجۇدىن كۆرمەك ئىستەرسەن،
رەياھىن ئۇش بەيان ئەيلەر زۇھۇرىن چەرخى سەييارىك.

ئەگەر بۇگۈن غايىباتلار ئالىمىنىڭ ۋۇجۇدىنى كۆرمەكچى بولساڭ، ئاشۇ گۈللەرمۇ كۆكتىكى سەييارىلەرنىڭ قانداق پەيدا بولغانلىقىنى بايان قىلىپ بېرەلەيدۇ. (ئە ئۇ م ت: نەۋا مۇقامى تېكىستىدىن)

چەرخى فەلەك (cherxi felek): ئاسمان گۈمبىزى؛ ئۇپۇق سىزىقى.
نازلىق دىلبەر، بىر سۆزۈم بار ئايتايىن،
چەرخى فەلەك، كۆر، نە جەفا ئەيلەدى.
بىراۋگە كىيگۈزۈپ تاجى خۇسرەۋىن،
بىراۋنى ئەل ئىچرە گەدا ئەيلەدى.

نازلىق دىلبەر، بىر گېپىم بار ئېيتاي. قارىغىنا، پەلەكنىڭ چاقى قانداق جاپا سالدى ـ ھە: بىراۋغا بۈيۈك پادىشاھلىق تاجىنى كىيدۈرسە، بىراۋنى ئەل ئىچىدە گاداي قىلدى. (ئە ئۇ م ت: پەنجگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

چەرخى كەجرەفتار: خۇيى ئوسال پەلەك.
قايسى بىر بىرەھلىغىنى تالىئى گۈمراھنىڭ،
قايسى بىر كەجرەۋلىغىنى چەرخى كەجرەفتارنىڭ.

ئازغۇن قىسمەتنىڭ قايسى بىر يولسىزلىقلىرىنى ئېيتاي، كاج پەلەكنىڭ قايسى بىر تەتۇرلۇكلىرىنى دەپ تۇگىتەي؟(ئە ئۇ م ت: مۇشاۋەرەك مۇقامى تېكىستىدىن)

چەرخى كەجرەۋ(cherxi kejrew): تەتۇر چۆرگۈلەيدىغان پەلەك.
دەريغا، شورۇ شەر بولدى جەھاندا ھەر قايان پەيدا،
چۇ قىلدى چەرخى كەجرەۋ فىتنەئى ئاخىر زەمان پەيدا.

ۋاي ئىسىت، بۇ تەتۇر پەلەك ئاخىر زامان پىتنىلىرىنى پەيدا قىلغاچقا، جاھاننىڭ ھەممە يېرى غەلۋە ـ غوۋغاغا تولۇپ كەتتى. (ئە ئۇ م ت: ئەجەم مۇقامى تېكىستىدىن)

چەرخى ناشاد: خاپىغان پەلەك.
ياقامنى چاك ئەتىپ ئەيلەسەم فەرياد،
بۇزۇلسۇن، يىقىلسۇن بۇ چەرخى ناشاد.
قاراقچىلار قولىدا بولغايمەن بەرباد،
يار جەمالىن كۆرمەي ئۆلۈر ئوخشايمەن.

ياقامنى يىرتىپ تۇرۇپ پەرياد ئەيلىسەم، بۇ خاپىغان پەلەك كۆمتۇرۇلۇپ چۈشسۇن، ۋەيران بولسۇن؛ قاراقچىلارنىڭ قولىدا بەربات بولۇپ كەتتىم، يارنىڭ جامالىنى كۆرمەي ئۆلۈپ كېتىدىغان ئوخشايمەن. (ئە ئۇ م ت: نەۋا مۇقامى تېكىستىدىن)

چەند (chend) : 1) بىر ئاز، بىر قىسىم؛ 2) نەچچە، قانچە؛ 3) ھەسسە، ئۇلۇش.
دەھر ھەر چەند كۇلسە، ئەرشىي، سەن ساڭا بىل زەھرخەند،
بارمۇ جان قەسىدىن قىلۇردىن ئىھتىمالى ئۆزگەچە. ـ ئەرشىي.

ئەي ئەرشىي، زامان ھەر قانچە كۇلگەن بىلەن ساڭا كەلگەندە زەھەرخەندلىك قىلىدۇ، ئۇنىڭ جانىنى قەستلەشتىن باشقىچە ئېھتىمالىمۇ بارمۇ؟ بۇنى بىلىپ باق. (ئە ئۇ م ت: ئىراق مۇقامى تېكىستىدىن)

چەندان(chendân): "چەند"نىڭ كۆپلۈك شەكلى؛ كۆپ، جىق.

ھەزرەتى داۋۇدنىڭ ئوغلى سۇلايمان،
بىلقىسنىڭ ھەجرىندە يىغلادى چەندان.
يەئقۇب ئوغلى ئۇچۇن دىيدەسى گىريان،
يۇسۇفى كەنئاندىن جۇدا ئەيلەدى.

ھەزرىتى داۋۇتنىڭ ئوغلى سۇلايمان بىلقىسنىڭ جۇدالىقىدا كۆپ يىغلىدى: ياقۇپ ئەلەيھىسسالام ئوغلى كەنئانلىق يۇسۇپتىن جۇدا بولغىنىدا، كۆز يېشى قىلدى. (ئە ئۇ م ت: پەنجگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

چەنگ (chengg) : باش تەرىپى ئېگىك چالغۇ ئەسۋابى.
غۇسسە چەنگىدىن نەۋائى تاپمادىم ئۇششاق ئارا،
تا نەۋائىيدەك ئەسىرۇ بىنەۋا بولدۇم ساڭا. ـ نەۋائىي.

نەۋائىيغا ئوخشاش سېنىڭ بىچارە ئەسىرىڭ بولۇپ قالغاندىن بۇيان، ئاشقىلار ئارىسىدا غەم چاڭى (سازى) دىن پەيزى ئالالمىدىم. (ئە ئۇ م ت: چەببەيات مۇقامى تېكىستىدىن)

چەنگۇ رەباب (chen gü rebab): چاڭ بىلەن راۋاپ.

چوب (chob) :ياغاچ، تاختا: تارشا.

چوبخەت (chobxet) : خەت تاختىسى، پۈتۈك تاختىسى.

چوبخەتلەشمەك(chob xetleshmek) :ئوتتۇرىدا پۈتۈك تاختىسى تۇرغۇزۇپ سودىلاشماق.

چوبگەز(chobgez): ياغاچ گەز، بىر خىل تامچىلىق ئەسۋابى.

چوق (choq): جىق، كۆپ، مول.
تۇرارغا تاقەتىم يوقتۇر، يۈرەرگە ھالەتىم يوقتۇر،
يۈرەكتە ئىشق ئوتى چوقدۇر، مەنى يوقلار كىشىم بارمۇ؟

توختاپ تۇرۇشقا تاقىتىم يوق، ماڭغۇدەك ئەھۋالىم يوق، يۈرىكىمدە ئىشق ئوتى ئۇلغىيىپ كەتتى، مېنى يوقلايدىغان كىشىم بارمۇ؟ (ئە ئۇ م ت: نەۋا مۇقامى تېكىستىدىن)

چۇب : ق. "چوب".

چۇ (chu): ق. "چۇن"

چۇبىن (chubin): ياغاچتىن ياسالغان. كاسەئى چۇبىن: ياغاچ تاۋاق، ياغاچ قەدەھ.

چۇغز (chughz) : ھوقۇش.
ئىكى شەھلا كۆزلەرىڭ كۆڭلۈم قۇشىنى قىلدى سەيد،
چۇغز يەڭلىغ مەسكەنى ۋىيرانە بولدۇم ئاقىبەت.

شەھلا كۆزلىرىڭ كۆڭلۈم قۇشىنى ئۇۋلاپ كەتتى، مەن ئەمدى ھوقۇشقا ئوخشاش ۋەيرانىغا ماكانلاشتىم. (ئە ئۇ م ت: چەھارگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

چۇن (chun) : 1) ئوخشاش، كەبى، گويياكى؛ 2) مادامكى، ۋاقتىكى، قاچانكى؛ 3) شۇنچە، شۇ قەدەر، شۇنچىۋالا؛3) چۇنكى، سەۋەبى.
تەشنەلەب ئولما نەۋائىي، چۇن ئەزەل ساقىيسىدىن،
« ئىشرەبۇ يا ئەييۇھەل ـ ئەتشان » كەلۇر ھەر دەم نىدا.
ـ نەۋائىي.

ئەي نەۋائىي، چاڭقاپ يۈرمە، تەقدىر ساقىيسىدىن:« ئەي تەشنالار، ئىچىڭلار! » دېگەن نىدا ھەر دەم كېلىپ تۇرىدۇ. (ئە ئۇ م ت: راك مۇقامى تېكىستىدىن)
ۋۇھۇش ئارا مەنى دەشت ئىچرە كۆردى چۇن مەجنۇن،

تەسەۋۋۇر ئەتتىكىم ئول خەيلغە نىگاھبانمەن.

مەجنۇن مېنى بايا‌ۋاندىكى ۋەھشىي ھايۋانلار ئارىسىدا كۆرۈپ، « شۇ ھايۋانلار توپىنىڭ چوپانى ئوخشايدۇ» دەپ ئويلاپ قالدى.(يۇ ئە)

چەك، نەۋائىي، نالە، كۆز مەي بەرسۇنۇ باغرىم كەباب،
چۇن بولۇر ئول ئاي خەيالى بىزگە مىھمان ھەر كەچە.

- نەۋائىي.

نەۋائىي، نالە كۆيىنى چال،كۆزۈم شاراب، جىگىرىم كاۋاپ تەييارلىسۇن، چۇنكى ھەر ئاخشىمى ئۇ ئاينىڭ خىيالى ماڭا مېھمان بولۇپ كېلىدۇ ئەمەسمۇ؟! (ئە ئۇ م ت: چەببەيات مۇقامى تېكىستىدىن)

چۇنۇچىرا (chunuchira) :بەس-مۇنازىرە، ئىختىلاپ، جىدەل ماجىرا، تالاش-تارتىش، نىزا.

ئەي ئىشقىنى ئىنكار ئەيلەيەن، چۇنۇ چىرايۇ چەندنى قوي،
نەچۈك تۇشەرسەن ئاشىقىڭ چۇنۇ چىرايۇ چەندىنە.

ئەي ئىشقىنى ئىنكار قىلغۇچى، ئۇنداق - مۇنداقلىرىڭنى (نېمە ئۈچۈن، نېمە سەۋەبتىن، قانچىلىك، دېگەندەك سوئاللىرىڭنى) قوي، چۇنكى سەنمۇ ئاشىقىنىڭ ئۇنداق - مۇنداقلىرىغا چۇشۇپ قالىسەن(ئە ئۇ م ت: سەگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

چىراغ: ق. چەراغ
چىراق: ق. چەراغ

يۇرەكمىدىن كەتمەس ھەرگىز فىراقى،
مۇرادقا يەتمەيىن ئۆچتى چىراقى،
ئەمدى ھەمراھلاردىن كەتمەس سوراقى،
گۈلجەمىلە سىڭلىمغا سالام دەگەيسەن.

يۇرىكىمدىن جۇدالىق سېغىنىشى ھەرگىز كەتمەس؛ مۇرادىغا يەتمەي چىرىغى ئۆچتى، ئەمدى ھەمراھلارغا سوراق تۇگىمەيدۇ؛ سىڭلىم گۈلجەمىلىگە « سالام » دېگەيسىلەر. (ئە ئۇ م ت: چەھارگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

چىرا (chirâ) : 1) نېمە ئۈچۈن، نېمىشقا، نېمە سەۋەبتىن ؛ 2) قانداق، نېماندىاق.

ئەي ئىشقىنى ئىنكار ئەيلەيەن، چۇنۇ چىرايۇ چەندنى قوي،
نەچۈك تۇشەرسەن ئاشىقىڭ چۇنۇ چىرايۇ چەندىنە.

ئەي ئىشقىنى ئىنكار قىلغۇچى، ئۇنداق - مۇنداقلىرىڭنى (نېمە ئۈچۈن، نېمە سەۋەبتىن، قانچىلىك، دېگەندەك سوئاللىرىڭنى) قوي، چۇنكى سەنمۇ ئاشىقىنىڭ ئۇنداق - مۇنداقلىرىغا چۇشۇپ قالىسەن.(ئە ئۇ م ت: سەگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

چىن I (chin) : ھەقىقى، راست، ئېنىق.

ئەي نەۋائىي، چىن بەھار ئەركىن بۇ، يا خۇد كۆرگۈزۈر،
باغ خەلقىدىن ئۇلۇسقا داۋەرى ئەئزەم بەھار.

- نەۋائىي.

ئەي نەۋائىي، بۇ ھەقىقي باھارمىدۇ ياكى ئۇلۇغ شاھىمىزنىڭ باغ ئەھلى ئارقىلىق، خەلقە كۆرسىتىۋاتقان باھارىمىدۇ؟(ئە ئۇ م ت: بايات مۇقامى تېكىستىدىن)

نە گۈن ئول ئەردىكىم قاشىڭدا چىن كۆردۈم بۇ نە گۈندۈز،
تەبەسسۇم مەۋجى ئەردى لەبلەرىڭدە سەرىبەسەر ھەريان.

قايسىبىر كۈنى، لەۋلىرىڭدىن پۈتۈنلەي تەبەسسۇم جىلۋىسى مەۋج ئۇرۇپ تۇرغانلىقىنى ئۆز كۆزۈم

بىلەن كۆردۈم ـ دە، بۇ كۈندۈزمۇ ياكى كېچىمۇ، خۇدۇمنى بىلمەيلا قالدىم.(يۇ ئە)

چىنII (chin) : 1) قورۇق ؛ 2) چاچنىڭ چىگىلىكى، بۇدرە چاچ.

قىلسا مۇشكىن چىنىدىن ئۇتروكى كاكۇل سىندۇرۇر،
لالەكىم دىل خۇن قىلۇر، بازارى سۇنبۇل سىندۇرۇر.

ئىپار ھىدلىق جىگىلەك چاچلىرىنى كۆرسەتسە، لالىنىڭ باغرىنى قان قىلىپ، سۇنبۇلنىڭ بازىرىنى كاساتلاشتۇرىدۇ. (ئە ئۇ م ت: چەھارگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

تا ئەيلەدىم ئالدىغا بارىپ ئەرزى نىيازىم،
چىن سالدى جەبىنىغە تەمەننا قىلايىن دەپ.

مەن ئۇنىڭ ئالدىغا بېرىپ ھاجەتمەنلىكىمنى ئىزھار قىلغانىدىم، ئۇ ئۆزىگە تەمەننا قويۇپ، قوشۇمىسىنى تۇردى. (ئە ئۇ م ت: راك مۇقامى تېكىستىدىن)

چىنIII (chin) : سۆز بىرىكمىسىدە ((تەرگۈچى)) دېگەن مەنىدە كېلىدۇ. مەسىلەن، خوشە چىن (باش تەرگۈچى، باشاق تەرگۈچى) دېگەنلەرگە ئوخشاش.

چىنV (chin) : جۇڭگو؛ خوتەن.

ئول مۇزەللەق سەبزە خەت كىشۋەر گۈشايى ھۇسن ئەرۇر،
خەتتىغە كەلمىش خوتەندىن، زۇلفىغا چىندىن خەراج.

مىيىقى ئەمدى خەت تارتقان ئۇ سۇنبۇل چاچ ھۆسن دۇنياسىنىڭ جاھانگىرىدۇر، ئۇنىڭ مىيىقىغا خوتەندىن، چېچىغا چىندىن باج ـ تارتۇق كېلىدۇ. (ئە ئۇ م ت: ئۆز ھال مۇقامى تېكىستىدىن)

تەقۇا ئەۋى ھەمۋار ئەرۇر، سۇبھەم ئىپى زۇننار ئەرۇر،
ئول كۇلبەئى خەممار ئەرۇر، تا كۆردۇم ئول چىن لۇئبەتىن.

ئۇ خوتەن گۈزىلىنىڭ ئويۇنلىرىنى كۆرگەندىن بېرى، تەقۇادارلىق ئۆيۈم يەر بىلەن يەكسان بولدى، تەسۋىيىم زۇننارغا ئالماشتى، ھۇجرام مەيخانىغا ئايلاندى. (ئە ئۇ م ت: راك مۇقامى تېكىستىدىن)

چىنۇ ماچىن (chinu machin) : چىن ۋە ماچىن.

سىپاھى چىنۇ ماچىن بىر بولۇپدۇر،
ھۇجۇم ئەيلەپ خەتتى مۇشكىنۇ سۇنبۇل.

چىن بىلەن ماچىن قوشۇنى ھۇجۇمدا گىرەلىشىپ كەتكەندەك، ئۇنىڭ ئىپارەڭ مىيىقلىرى بىلەن سۇمبۇل چاچلىرى ئارىلىشىپ كېتىپتۇ. (ئە ئۇ م ت: سەگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

چىنىي (chinî) :جۇڭگونىڭ.

چىنىي ئاياغ(chinî ayagh) :جۇڭگو قاچىسى، چىنە.

چىنىي قاچا (chinî qacha):جۇڭگو قاچىسى، چىنە.

خ

خاب (xâb) : ئۇيقۇ.

خاب ئالۇد (xâb alud): ئۇيقۇ ئارىلاش، ئۇيقىسىرىغان، مۇگدىگەن، ئۇيقۇ باسقان.

گاھ - گاھ، ئەي مەخمۇرى خاب ئالۇد، سور ئول خەستەنى،
كىم يەتەر ئاغزىغا لەئلىگ يادىدىن قان ھەر كەچە.

ئەي ئۇگدىگەن مەست، بىمارنىگ ھالىدىن ئانچە - مۇنچە خەۋەر ئالساڭچۇ: ھەر كېچە لېۋىڭنى ئويلاپ، ئۇنىگ ئاغزىدىن قان كېلىدۇ. (چەببەيات مۇقامى قىسمى)

خابگاھ(xâbgâh): ياتاق ئۆيى

خادىم (xâdim): خىزمەتكار، مۇلازىم.

خادىمى خەيلى ھەشەمنىگ كارۇ بارى ئۆزگەچە،
تابىئى مەتبۇئىلارغە رويى دىيدار ئۆزگەچە.

ھەشەمەتچىلەرنىگ ئىش - ھەربىكەتلىرى باشقىچە، ئۇلارنىگ ئۆز تەۋەلىرىگە، ئەگەشكۈچىلىرىگە كۆرسەتكەن چىرايلىرى باشقىچە. (راك مۇقامى قىسمى)

خارI (xar) : سۆز بېرىكمىسىدە «ئىچكۈچى»، «يېگۈچى» مەنىلىرىدە كېلىدۇ. مەسىلەن:

كەچە - گۈندۈز يىغلادى ناتەۋان دىلدار،
يوقتۇر ماڭا بۇ يەردە بىر يارى غەمخار،
شەفقەتسىزدىن بىنەۋا بەندەگ ئۇمىدۋار،
ھىچ غەرىبنى مەنسىزدەگ ۋىيران ئەيلەمە.

مەن بىچارە دىلدارىگ كېچە - كۈندۈز يىغلىدىم؛ بۇ يەردە ماڭا غەمداش بولىدىغان بىرەر دوست يوق. ئى ئاللاھ، مەن شەپقەتسىزدىن ئۇمىدۋار، ھىچ مۇساپىرنى مەندەگ ۋەيران قىلما. (ئەجەمدىن)

خارII(xâr) : تىكەن.

گۈل يۈزۈڭغە ئەندەلىب يەڭلىغ قىلىپ زار ئەيلەدىگ،
گۈلمۇ سەن يا خارمۇسەن يا ھۇرمۇ سەن، غىلمانمۇسەن.

مېنى بۇلبۇلغا ئوخشاش گۈل يۈزۈڭگە زار قىلىپ قويدۇڭ: سەن گۈلمۇ، تىكەنمۇ، ھۇرمۇ ياكى غىلمانمۇسەن؟ (چەببەيات مۇقامى قىسمى)

خارى خەشەك (xari xesek) : ئۇششاق تىكەن.

خارە (xare) :تاش، ئۆيۈلتاش.

كۆڭلۈمگە شىكەست بەردى نا ئەھلىنىگ ئازارى،
بۇ شىشەئى نازۇكنى سىندۇردى ئوشۇل خارە.

نائەھلىنىگ ئازارى دىلىمنى جاراھەتلەندۈردى؛ دىلىمنىگ بۇ نازۇك شىشىسىنى ئاشۇ تاش سۇندۇرۇپ تاشلىدى. (راك مۇقامى قىسمى)

خارا (xara) : قىممەتباھالىق بىرخىل يىپەك رەخت.

خارۇخەس(xâruxes): تىكەن ۋە خەس.

يول باشلاغۇچى، كەئبە تەۋافىغا نە ھاجەت،

ھەر خارۇ خەسى دەشتى سەۋادى ھەرەمىدۇر.

كەبە تاۋىپىغا ۋە يول باشلىغۇچىغا ئېھتىياجىم يوق، بايا‌ۋاندىكى ھەر بىر تىكەن ۋە خەس - خەشەكلەر مېنىڭ ھەرىمىدىن نىشاندۇر.(پەنجگاھتىن)

خارى فىراق(xâri firâq): ئايرىلىق تىكىنى، پىراق تىكىنى.

ئەگەر كۆڭلىدە بىر گۈل ھەجرىدىن خارى فىراق ئولسا،
بەھانە يىغلاماقغا بىر نەچە جامى كەرەم چەكتى.

ئەگەر كىشىنىڭ يۈرىكىگە بىر گۈلنىڭ پىراق تىكىنى سانچىلسا، ئۇ يىغلاشقا باھانە ئىزدەپ ئېھسان شارابىدىن بىر نەچچىنى ئوشۇق ئىچىدۇ.(ئەجەمدىن)

خارى مېھنەت: مۇشەققەت تىكىنى، جاپا تىكىنى.

نە ئەيش ئولغاي ئۆتۈپ گۈل فەسلى، ئەي مەھزۇن، بۇ باغ ئىچرە،
بولۇپدۇر ھەر نەفەس يۈز خارى مېھنەت مۇبتەلا بىزگە.
- مەھزۇن.

ئەي مەھزۇن، بۇ باغدا نېمە راھەت بولسۇنكى، گۈل پەسلى ئۆتۈپ كەتتى، ھەر نەپەستە يۈز مۇشەققەت تىكىنىگە مۇپتىلا بولۇۋاتىسەن .(مۇشاۋەرەكتىن)

خاك (xâk) : 1) تۇپراق؛ 2) يەر يۈزى.

فەلەك بىدادىدىن گەرچە مەنى خاكى غۇبار ئولدۇم.
تىلەرمەن تاپماغايلار تۇتىيالمىقا غۇبارىمنى.

بۇ زالىم پەلەك تۇپەيلى توپا - توزانغا ئايلاندىم. بولسا، كىشىلەر تۇتىيالىق ئۈچۈن، غۇبارىمنىمۇ تاپالمىسا دەيمەن. (ئۆزھال مۇقامى قىسمى)

خاكسار(xâksâr): توپىغا بۇلغانغان، تۇپراق بولۇپ كەتكەن.

تەمەننادۇر خەرابات ئەھلى ئىچرە خاكسار ئولماق،
كەرەكمەس دەھر ئەلىنىڭ بەزمىدە ئىززۇ ئەئلا بىزگە.

زامان ئەھلى بەزمىسىدىكى ئەزىزلىك ۋە يۇقىرى مەرتىۋىنىڭ كېرىكى يوق، مەيخانە ئەھلى ئىچىدە توپا - تۇپراق بولۇپ كېتىش مېنىڭ ئارزۇيۇمدۇر .(مۇشاۋەرەكتىن)

خاكىستەر (xâkister) : كۈل.

زىلەيخا گۈلشەنىن قىلدى سەمۇمى ئىشق خاكىستەر،
بۇ ياڭلىغ دەمەكىم ئول يۇسۇفى گۈل پىرەھەن ھاجەت.

زىلەيخانىڭ گۈلشېنىنى ئىشق شۇرغىنى توپا - تۇپراق قىلىۋەتتى دېمە، بۇ ئۇنىڭ قانلىق كۆينەك كىيگەن يۇسۇپكە ھاجەتمەن بولغانلىقىدىندۇر.(سەگاھ)

خالى ھىندۇ(xâli hindu): قارا مەك.

خانۇمان (xânumân) : ئۆي-جاي ۋە ئۆي جاھازلىرى.

زىھى ئازادەئىيمەن ئىشق ئارا مەجنۇن ئەمەس ھەمراھ،
نە مەندە خانۇمانۇ نە ماڭا يارۇ دىيار ئولغاي.

نېمە دېگەن ئازاد ئادەمەنكى، ئاشىقلىقتا مەجنۇنمۇ ماڭا تەڭلىشەلمەيدۇ، مەندە نە ئۆي - جاي، نە يار، ياكى دىيار بولسۇن؟ (ئوششاق مۇقامى قىسمى)

خەتت (xett) : 1) سىزىق، ئىز؛ 2) يېزىق، خەت؛ 3) يېڭى چىققان بۇرۇت، مىيىق.

بەھارى ئارەزىڭ تاپتى تەراۋەت ئەمدى خەت چىقسۇن،
بە رەنگى ئەرغەۋانۇ ياسەمەن، ئەلبەتتە ـ ئەلبەتتە.

ھۆسنۈڭنىڭ نەۋ باھارى كەلدى، ئەمدى ئەلۋەتتە ئۇنىڭغا ئەرغىۋان ۋە ياسۇمەن گۈللىرى رەڭگىدىكى مىيىق (ئەمدىلا خەت تارتقان مويلاۋ) چىقسۇن. (نەۋا مۇقامى قىسمى)

خەتتى : "خەتت" نىڭ ئۇچىنچى شەخس تەۋەلىك شەكلى.

خالۇ خەتتىنىڭ سىپاھىدىن جەھانگىر ئولدى يار،
ۋەرنە، شاھ ئىقلىمىنى ئالغايمۇ لەشكەر بولماسا.

يار ئۆزىنىڭ خال ۋە مىيىق لەشكەرلىرى بىلەن جاھانگىر بولدى، لەشكىرى بولمىغان شاھ بىرەر مەملىكەتنى قانداقمۇ ئالالىسۇن؟(ئىراق مۇقامىدىن)

خەتتى مۇشكىن(xetti mushkin): خۇشپۇراق مىيىق.

سىپاھى چىنۇ ماچىن بىر بولۇپدۇر،
ھۇجۇم ئەيلەپ خەتتى مۇشكىنۇ سۇنبۇل.

چىن بىلەن ماچىن قوشۇنى ھۇجۇمدا گىرەلىشىپ كەتكەندەك، ئۇنىڭ ئىپارىدەك مىيىقلىرى بىلەن سۇمبۇل چاچلىرى ئارىلىشىپ كېتىپتۇ.(سەگاھىتىن)

خەرابات (xerâbât) : 1) ۋەيرانە جاي ؛ 2) ك. مەيخانە.

تەمەننادۇر خەرابات ئەھلى ئىچرە خاكسار ئولماق،
كەرەكمەس دەھر ئەلىنىڭ بەزمىدە ئىززۇ ئەئلا بىزگە.

زامان ئەھلى بەزمىسىدىكى ئەزىزلىك ۋە يۇقىرى مەرتىۋىنىڭ كېرىكى يوق، مەيخانە ئەھلى ئىچىدە توبا ـ تۇپراق بولۇپ كېتىش مېنىڭ ئارزۇيۇمدۇر . (مۇشاۋەرەك مۇقامى قىسمى)

خەزان (xezân) :1) كۈز پەسلى ؛ 2) كۈزدە سارغىيىپ تۆكۈلگەن ياپراق، غازاڭ.

نەتەي، بىچارەئى غەمگىن قىلىپدۇر دەرد ئىلە ھىجران،
سارىغ رۇخسارە ھەجرىڭ ئوتىدىن بەرگى خەزان بولدۇم.

ھىجران بىلەن دەرد مېنى غەمكىن، بىچارە قىلىپ قويدى. جۇدالىقىنىڭ ئوتىدىن چىرايىم سارغىيىپ، كۈزدىكى غازاڭ بولۇپ قالدىم، قانداق قىلارمەن. (ئىراق مۇقامى قىسمى)

خەزان ئاسىبى (xezân âsibi) : كۈز ئاپىتى، غازاڭ ئاپىتى.

بولۇپسەن كۆپ چەمەن گۈللارىغا مەغرۇر، ئەي بۇلبۇل،
تەگمەر بادى خەزان ئاخىر، نە قىلغۇڭ ئىئتىماد ئەيلەپ.

ئەي بۇلبۇل، چىمەننىڭ گۈللىرى بىلەن كۆپ مەغرۇرلىنىدىكەنسەن، كۈز شامىلى ئاخىر ئۇنى خازان قىلىدۇ، ئۇنىڭغا ئىشىنىپ نېمە قىلىسەن؟ (چەھارگاھ مۇقامى قىسمى)

خەزائىن (xezâin) : خەزىنىلەر.

خەزايىن (xezâyin) : ق. خەزائىن.

خەزايىنۇل مەئانى (xezâyinul meâni) ‹‹مەنىلەر خەزىنىسى››، ئەلىشىر نەۋائىيىنىڭ ئەسەرلىرى ئىچىدە، تۇرلۇك غەزەللەردىن بولۇپ 16 خىل ژانىردىن تەركىب تاپقان، 44 مىڭ 803 مىسرالىق، 3130 شېئىرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان تۆت دىۋانىنىڭ ئومۇمىي نامى، ئۇ كۆپىنچە ‹‹چەھار دىۋان›› دەپمۇ ئاتىلىدۇ.

خەزىنە (xeziyne) : خەزىنە، ئامبار.

خەزىنەئى دەفىنە(xeziyneî define) : كۆمۈكلۈك خەزىنە.

خەمسە (xemse) :بەش.

خەمسە دەستان (xemse destân) :بەش داستان.

خەمسەئى نەۋائىي (xemseî newâiy) :نەۋائىينىڭ بەش داستانى.يەنى ئەلىشىر نەۋائىينىڭ " فەرھاد ۋە شىرىن "، " لەيلى ۋە مەجنۇن "، " سەبئە سەييارە"، " ھەيرەتۇل ئەبرار" ۋە " سەددى ئىسكەندەرىي" نامىلىق داستانلىرى،

خەمسەنەۋىس (xemsenewis) :مەسنەۋىي شەكىلدە بەش داستان يازغان شائىر. مۇنداق زاتلار ((خەمسەچى)) مۇ دېيىلىدۇ. شەيخ نىزامى گەنجەۋى، ھەزرەتى ئەلىشىر نەۋائىي مەشھۇر خەمسەنەۋىسلەردۇر.

خەممار (xemmâr) : ئىچىملىك ياسىغۇچى، شاراپ ساتقۇچى، مەيپۇرۇش ؛ ئىچىملىككە بېرىلگەن. سۇبھى دەمدە ئاچتى خەممارى ئىشىك مەيخانەغە،
بۇق - بۇق ئاۋازى سۇراھى جان بەرۇر مەستانەغە.

بىر مەيپۇرۇش تاك پەيتىدە، مەيخانىنىڭ ئىشىكىنى ئاچتى، ئىدىشتىن تۆكۈلگەن مەينىڭ بۇقۇلدىغان ئاۋازىنى ئاڭلىغان مەستانىلەرگە جان كىردى.(پەنجگاھتىن)
تەقۋا ئەۋى ھەمۋار ئەرۇر، سۇبھەم ئىپى زۇننار ئەرۇر،
ئول كۆلبەئى خەممار ئەرۇر، تا كۆردۇم ئول چىن لۇئبەتىن.

ئۇ خوتەن گۈزىلىنىڭ ئويۇنلىرىنى كۆرگەندىن بېرى، تەقۋادارلىق ئۈيۈم يەر بىلەن يەكسان بولدى، تەسۋىيىم زۇننارغا ئالماشتى، ھۇجرام مەيخانىغا ئايلاندى. (راك مۇقامى قىسمى)

خەيال (xeyâl) :خىيال.

نە چەمەندۇر، بالام مەندىن سورارسەن،
بارىن ئۆزۈم تۇزدۇم، بەيان ئەيلەيىن.
گۈندە يۈزمىڭ خەيالدا چەمەن تۇزەرمەن،
قايسى بىرىن بالام ساڭا بەيان ئەيلەيىن.

قايسى گۈلدەستىنىڭ تىزىلىشىنى سورايدىغانسەن بالام، مەن ئېيتاي، ھەممىسىنى مەن ئۆزۈم تىزدىم؛ بىر كۈندە مىڭ خىيال بىلەن گۈل تىزىپ باقمەن، بالام، ساڭا قايسى بىرىنى بايان قىلاي؟ (ئۆزھال مۇقامىدىن)

خەيبەر (xeyber) :ئەرەب يېرىم ئارىلىدىكى ھىجاز ئۆلكىسىنىڭ شەرقىدىكى، مەدىنەنىڭ 170 كىلومېتىر شىمالىدىكى بىر شەھەر، قەلئەسى ئېگىز بىر قىيانىڭ ئۈستىگە قۇرۇلغان، بۇ قەلئە ھىجرىيىنىڭ يەتتىنچى يىلى يۈز بەرگەن خەيبەر ئۇرۇشى بىلەن شۆھرەت تاپقان.
بىرىنىڭ ئارەزى خۇرشىدى تابان،
بىرىنىڭ كۆزلەرى كۆففارى خەيبەر.

بىرىنىڭ رۇخسارى نۇرلۇق قۇياشتەك ؛ يەنە بىرىنىڭ كۆزلىرى خەيبەر كۆپپارلىرىنىڭكىدەك قاپقارا. (ئىراق مۇقامىدىن)

خەير (xeyr) : ياخشىلىق؛ ئىنئام، ئېھسان.

خەيرباد (xeyrbâd) : خەيرلىشىش، ۋىدالىشىش، خوشلىشىش.
پىرى شەش ھال ئۆزگەچە، ھالى مۇلاقات ئۆزگەچە،
ئىلتىفاتى خەيرباد سادىقىغە يار ئۆزگەچە.
ـ سادىقىي

ئالتە پىرىنىڭ ئەھۋالى باشقىچە، ئۇلارنىڭ مۇناسىۋەتلىرىمۇ باشقىچە؛ سادىقىيغا ئۆز يارىنىڭ ئىلتىپاتى ۋە خۇش مۇئامىلىسى باشقىچە. (راك مۇقام قىسمى)

خەيرى مەقدەم(xeyri meeqdum): قۇتلۇق قەدەم.

يانە ياز بولدىيۇ تاپتى بوستان نەشۇ نەما،
ئەي نەسىمى روھپەرۋەر، خەيرى مەقدەم، مەرھەبا.

يەنە ياز كەلدى، بوستاندا ھاياتلىق ئويغاندى؛ ئەي جان ببغىشلىغۇچى باھار شامىلى، قۇتلۇق قەدىمگە مەرھابا.(پەنجگاھتىن)

خەيل (xeyl): 1) گورۇھ، توپ، جامائەت؛ 2) ئات ـ ئۇلاق توپى، پادا.

غەم خەيلى ئاياغىدا جىسمىم چۇ غۇبار ئولدى،
تۇفانى بەلا قىلدى تۇفراغ بىلە ھەمۋارە.

غەم قوشۇنلىرىنىڭ ئايىغى ئاستىدا، ۋۇجۇدۇم توزانغا ئايلاندى، ئۇنى بالا ـ قازا توپانى تۇپراققا قوشۇۋەتتى. (راك مۇقامىدىن)

خەيمە(xeyme) : چېدىر.

تىكىپدۇرلار ماڭا خەيمە ھەۋا ئۇزرە ھۇباب ئاسا،
كى مەن بىلمەيدۇرمەن بۇ رەنگ ھەۋا بىرلە تۇرارىمنى.

كۆك ئۇستىگە مەن ئۇچۇن كۆپۈكتەك لەيلىمە چېدىر تىكىپتۇ، بىراق مەن بۇ خىل ئاتموسفېرادا قانداق تۇرۇشۇمنى بىلمەيمەن. (بايات مۇقامىدىن)

خەييام (xeyyâm) : چېدىرچى، چېدىر تىكىپ ساتقۇچى.

خوشەچىن (xoshechin) : باشاق تەرگۈچى، باشاقچى.

خوب (xob) : ياخشى، بەلەن، گۈزەل، يېقىشلىق.

خوبان (xobân) : " خوب" نىڭ كۆپلۈك شەكلى، خوبلار، ياخشىلار، گۈزەللەر.

خوي (xoy) :تەر.

خوي ئەفشان (xoî efshân) : تەرلىگەن، تەر تۆككۈچى.

كۆلبەمغە خوي ئەفشان كەل، زۇلفۇڭ قىلىپ ئاشىقتە،
ئەنجۇم سىپەھىن سىندۇر، ئافاق ئۇلۇسىن قوزغات.

كۆلبەمگە چاچلىرىڭنى يېيىپ، تەر تامچىلىرىنى تۆكۈپ كەل: شۇنىڭ بىلەن يۇلتۇزلار قوشۇنىنى يېڭىپ، جاھان خەلقىنى قوزغىۋەت.(راك مۇقامىدىن)

خۇبان (xubân) : ق. خوبان.

ئۆلگۈچە بەندەڭ بولاي، ئەي شاھى خۇبانىم ساڭا،
تا تىرىكدۇرمەن فىدا ئەيلەي تەنۇ جانىم ساڭا.

ئەي گۈزەللەر شاھى دىلبىرىم، ئۆلگىچە قۇلۇڭ بولاي. تىرىكلا بولىدىكەنمەن، جان ـ تېنىمنى ساڭا پىدا قىلاي. (پەنجگاھ مۇقام قىسمى)

خۇدI (xud) :ئۆز. سۆز بېرىكمىلىرىدە ئورنىغا قاراب " ئەلۋەتتە، ھەقىقەتەن : يالغۇز، بىرلا" ياكى "خۇددى" قاتارلىق مەنىلەردە كېلىدۇ؛

ۋەگەر خۇد ۋەسل ئىقبالى مۇيەسسەر بولسا بىر سائەت،
فەرىدۇن تەختى ئۇزرە بەزم تۇزدى جامى جەم چەكتى.

ئىنسان ئەگەر يارنىڭ ۋىسالىغا يېتىش ئارزۇسىغا بىر دەم مۇيەسسەر بولسىلا، ئۆزىنى پەرىدۇن تەختىدە بەزمە تۇزۇپ، جەمشىد قەدىھىدە شاراب ئىچكەندەك ھېس قىلىدۇ. (ئەجەم مۇقامىدىن)

خۇدII (xud) : ئۆزۈن ئۇچلۇق قالپاق.

خۇدى(xudi) : ئۆزى.
خۇدۇم (xudum) :ئۆزۈم.
خۇرشىد (xurshid) : قۇياش كۇن.
سەھەر خۇرشىدى شاھى تاغ ئۆزە زەررىن ئەلەم چەكتى،
داغى پەرتەۋ ساچىپ گەردۇن ئارا تۇرلۇك رەقەم چەكتى.

سەھەردە قۇياش پادىشاھ تاغ ئۇستىگە ئالتۇن رەڭلىك تۇغىنى تىكتى،يەنە تېخى نۇرىدىن كۆك سەھىپىسىگە تۇرلۇك سىزىقلارنى سىزدى. (ئەجەم مۇقامىدىن)
خۇرشىدى خاۋەر (xurshidi xâwer) : شەرقتىن كۆتۈرۈلىدىغان قۇياش، قۇياش
خۇرشىدى رەخشان (xurshidi rexshân) نۇرلۇق قۇياش، پارلاپ تۇرغان كۇن.
پەردەغە كىرگەن كەبى خۇرشىدى رەخشان ھەر كەچە،
ئەزمى خىلۋەت ئەيلەر ئول شەمئى شەبىستان ھەر كەچە.

نۇرلۇق قۇياش ھەر ئاخشىمى پەردە ئىچىگە كىرىپ كەتكەندەك، ئۇ كېچەمنىڭ چىرىغىمۇ خىلۋەتكە كىرىۋالىدۇ. (چەببەيات مۇقامىدىن)
خۇسرەۋ (xusrew) :ئىرانىنىڭ قەدىمكى كەيانى شاھلىرىدىن بىرىنىڭ نامى. ك. پادىشاھ، ھۆكۈمدار، ئالىي ھۆكۈمران:
بىزلەر ئۇچۇن ھىممەت كەمەر باغلاغان،
فىراقىمدا سىينىلەرىن داغلاغان،
كەلمەدى دەپ يولغا قاراپ زارلاغان،
شاھ خۇسرەۋ ئاتامغا سەلام دەگەيسەن.

مەن ئۇچۇن ھىممەت كەمىرىنى باغلىغان، جۇدالىق ئوتۇمدا يۇرەكلىرىنى داغلىغان، « كەلمىدى » دەپ يولۇمغا زارىقىپ قارىغان شاھ خۇسرەۋ ئاتامغا « سالام » دېگەيسىلەر. (چەھارگاھ مۇقامىدىن)
خۇسرەۋ پەرۋىز (xusrew perwiz) : ئەلىشىر نەۋائىيىنىڭ ‹‹خەمسە›› سى ئىچىدىكى ‹‹فەرھاد ۋە شىرىن›› داستانىنىڭ مۇھىم پېرسۇناژلىرىدىن بىرى؛ پەرھادنىڭ رەقىبى.
خۇسرەۋشاھ (xusrewshâh) :‹‹ھۇرىلىقا ۋە ھەمراھجان›› داستانىدىكى باش قەھرىمان ھەمراھجانىنىڭ دادىسى.
خۇمسى (xumsi) :بەشتىن بىر، ئۇششاق.ئاناتولىيە تۇركلىرى بۇ سۆزنى " خامسى " تەلەپپۇز قىلىدۇ.مەسىلەن: خامسى بالىق(بېلىجان، ئۇششاق بېلىق).
خۇنبار (xunbâr) : قانلىق ياش تۆككۈچى، ئاچچىق يىغلىغۇچى
دوستلار، ئەيب ئەتمەڭىز قان يىغلاسام مەن زارنى،
بەس كەلە ئالمام نەتەي بۇ دىدەئى خۇنبارغا.

ئەي دوستلار، قان يىغلىسام، مەن بىچارىنى ئەيىبكە بۇيرۇماڭلار، نېمە ئۇچۇنكى كۆزلىرىمدىن قان تۆكۈشنى توختىتالمايۋاتىمەن. (چەھارگاھ مۇقامىدىن)
خۇنخار (xunxâr) : قان ئىچكۈچى، قانخور.
ھەمراھلارىم دەريادا زار،
غەرق ئەيلەدى بەھرى خۇنخار.
غەربىلارغا مۇنداق گۇن بار،
ئەرۇر پەيمانەدەك كۆڭلۇم.

ھەمراھلىرىم دەريادا زار، قانخور دېڭىز ئۇلارنى غەرق قىلدى، غېرىپ ـ مۇساپىرلارغا مۇشۇنداق

ئاقىبەت بار، مېنىڭ كۆڭلۈم سەۋرىسى تولغان پەيمانىدەك بولۇپ قالدى. (بايات مۇقامىدىن)

خۇنرىز (xunriz) : قان تۆككۈچى، قان ئاققۇزغۇچى. رەھىمسىز؛ قاتىل.

خىرام (xirâm,xirâmân) : چىرايلىق يۈرۈش، نازلىق مېڭىش.

رەشكىدىن جانىمغا ھەر نەرگىس كۆزى بىر شۇئلەدۇر،
باغ ئارا ناگاھ خىرام ئول سەرۋى رەئنا ئەيلەسە.

ئۇ سەرۋى بويلۇق گۈزىلىم باغدا سەير قىلسا، باغدىكى ھەر بىر نەرگىس گۈلىنىڭ كۆزىمۇ كۈندەشلىكىمنى قوزغاپ، جېنىمغا چۈشكەن ئوت بولۇپ تۇيۇلىدۇ.(چەھارگاھتىن)

خىرامان(xirâmân): "خىرام" نىڭ كۆپلۈك شەكلى.

زۇلفىلە قاشى قارەدۇر سەرۋى خىرامان دىلبەرىڭ،
قاشلارىگە قۇربان ئولام، يا تۇررەئى دىل بەندىنە.

ئۇ سەرۋى بويلۇق دىلبەرنىڭ چېچىمۇ، قېشىمۇ قاپقارا، ئۇنىڭ قاشلىرىغا قۇربان بولايمۇ ياكى كۆڭۈلنى باغلىۋالغان چاچلىرىغىمۇ؟ (سەگاھ مۇقامىدىن)

خىرقە (xirqe) : شەيخ ۋە دەرۋىشلەرنىڭ مەخسۇس ئۈست كىيىمى، جەندە.

خىرقە جىنسىن رەھن ئۇچۇن، ئەي شەيخ، ئالماس پىرى دەير،
بادە بەرمەس تاكى ئۆزلۈك جىنسى مەرھۇن بولماسا.

ئەي شەيخ، مەيخانا خوجايىنى سوپىلىق پەرىجىسىنى گۆرۈگە ئالمايدۇ، تاكى شەخسىيەت (ئۆزلۈك) گۆرۈگە قويۇلمىغىچە شاراب بەرمەيدۇ. (سەگاھ مۇقامىدىن)

خىزىر (xizir) :رىۋايەتلەردە، ئابىھەيۋان (تىرىكلىك سۇيى) نى ئىزدەپ تاپقان ۋە ئۇنىڭدىن ئىچىپ، ھېلىھەم ھايات يۈرىۋاتقان دەپىلىدىغان بىر پەيغەمبەرنىڭ نامى،

بىر نەفەس جان تۇرماسۇن تەندە، سەنى گەر كۆرمەسەم،
خىزرى ئۇمرىدۇر ماڭا ئۆلسەم جەمالىڭنى كۆرۈپ.

ئەگەر سېنى كۆرمەيدىغان ئىش بولسا، جېنىم تېنىمدە بىر نەپەسمۇ تۇرمىسۇن. سېنى كۆرۈپ ئۆلگىنىم مېنىڭ خىزىر ئۆمرىنى كۆرگىنىمدۇر. (پەنجگاھ مۇقامىدىن)

خىزىر سۇيى (xizir suyi): تىرىكلىك سۇيى، ھاياتلىق سۇيى، ئابىھايات. رىۋايەت قىلىنىشچە،

خىزىر پەيغەمبەر بۇ سۇنى ئىچىپ مەڭگۈلۈك ھاياتقا ئېرىشكەنمىش.
لەئلى سىيرابىڭنى ئەيلەپ ئارزۇ، گەر چىقسا جان،
خىزر سۇيىدىن ھەياتى جاۋدانىنى نەيلەيىن.

ئەگەر تاتلىق لېۋىڭنىڭ ئارزۇسىدا جېنىم چىقىپ كەتسە، مەڭگۈلۈك ھاياتقا ئېرىشتۇرگۈچى خىزىر سۇيىنىڭ نېمە ئەھمىيىتى قالىدۇ؟ (نەۋا مۇقامىدىن)

خىلۋەت (xilwet) : 1) خالىي، ئادەمسىز ئورۇن؛ 2) كىشىلەردىن ئايرىلىپ، تائەت ئىبادەت بىلەن مەشغۇل بولۇش ئورنى، ئەلدىن پىنھان ئولتۇرۇپ مەخسۇس ئىبادەت قىلىدىغان جاي.

ياندۇر، كۆيەيىن، خىلۋەت ئىچىندە،
شەمئى جەمالىڭ پەرۋانەلەرغە.

خىلۋەتتە جامالىڭنىڭ شامىنى ياندۇرغىن، ئۇنىڭدا پەرۋانىلاردەك كۆيەي. (مۇشاۋەرەك مۇقامىدىن)

خىلۋەت نىشىن (xilwet nishin) :خىلۋەتتە ئولتۇرغۇچى، دۇنيادىن ئالاقىسىنى ئۈزۈپ، ئىبادەت بىلەنلا مەشغۇل بولغۇچى.

ئەمەس خىلۋەت نىشىنلەرغە تەماشايى چەمەن ھاجەت.
چۈنانچە بولماغاي ئەھلى فەناغا ئەنجۇمەن ھاجەت.

خۇددى ئۆزلۈكسىز يوقاتقانلارغا يىغىلىش سورۇنى لازىم بولمىغىنىدەك، خىلۋەتتە ئىبادەت قىلغۇچىلارغا چىمەن سەيلىسى ھاجەتسىز . (سەگاھ مۇقامىدىن)

د

دار (dâr) : ئۆي، يۇرت، ماكان.

دارا (darâ): 1) باي، كۆچلۈك: خوجا، ساھىپ. ك:پادىشاھ، شاھ. 2) ئەلىشىر نەۋائىنىڭ ‹‹سەددى ئىسكەندەرى›› ناملىق داستانىدا، قەدىمكى ئىران شاھلىرىدىن بىرى بولغان مۇھىم پېرسۇناژ، ئىسكەندەرنىڭ قېيىن ئاتىسىدۇر. ئۇ پۈتكۈل جاھاننى ئۆز قولىغا كىرگۈزگەن قۇدرەتلىك جاھانگىر سۈپىتىدە تەسۋىرلىنىدۇ.

دارايى زەمان (darâyi zemân) : زامانىنىڭ داراسى.ك. زامان پادىشاھى، زامانىنىڭ دۆلەتمەن خوجىسى.

مۇغەننىي بىر نەۋائى تۇز، نەۋائىي، نەغمەئى كۆرگۈز،
ئاياقچى، تامسا تۇت توقۇز كى، دارايى زەمان كەلدى. - نەۋائىي.

سازەندە، بىر كۈيگە سازىڭنى تۇز، نەۋائىي، نەغمەڭنى باشلا؛ ساقىي، قەدەھتىن بىر تامچە مەي تامسا، ئۇستىلەپ توققۇز قەدەھ تۇت، چۈنكى زامانىمىزنىڭ دۆلەتمەن خوجىسى كەلدى.(ئە ئۇ م ت: ئەجەم مۇقامى تېكىستىدىن)

دارۇ(daru) دورا.

ساقىيا، ھۇش كەرەكمەس ماڭا ھىجران دەمىدە،
بادە تۇت، دارۇيى بىھۇشنى ۋەلىي بادەغە قات.

ئەي ساقىي، ھىجران پەيتىدە، ماڭا ھۇشنىڭ لازىمى يوق، شۇڭا شاراب تۇتقىن - دە، لېكىن ئۇنىڭغا ھۇشسىزلاندۇرۇش دورىسىنى قاتقىن.(ئە ئۇ م ت: ئۇششاق مۇقامى تېكىستىدىن)

دارۇل ئەيتام (dârul eytam) :يېتىم - يېسىرلەر يۇرتى.

دارۇل بەقا(dârul beqâ): مەڭگۈلۈك يۇرت، مەڭگۈلۈك ئالەم، ئەبەدىيلىك دۇنيا.

بەسى ئەردى، ئاھ، ئول دارۇل بەقانىڭ راھەتى بىردەم،
نە قىسمەت ئەردى، بۇ دارۇل فەنادا يۇز جەفا بىزگە.

ماڭا ئۇ مەڭگۈلۈك ئالەمنىڭ بىردەملىك راھىتى يېتىپ ئاشاتتى، ئاھ، بۇ نېمە قىسمەت ئىكىن - تاڭ؟ بۇ پانىي دۇنيادا يۇز جاپاغا قالدىم. (ئە ئۇ م ت: مۇشاۋەرەك مۇقامى تېكىستىدىن)

دارۇل فەنا (dârul fenâ) : بۇ دۇنيا، ئۆتكۈنچى دۇنيا؛ فانىيلىق ئۆيى.

دارۇل قەزا (dârul qezâ) : قازىخانا، سوت مەھكىمىسى. ك. دۇنيا، ئالەم.

چىراغى ئەمنىيەتنى تىيرە قىلدى سەرسەرى فىتنە،
بۇ گۇن دارۇلقەزا ئىچرە نە ئەمنۇ نە ئەمان پەيدا.

پىتنە بورانلىرى تىنچ - ئامانلىق چىرىغىنى ئۆچۈرىۋەتتى، شۇڭا بۇگۈنكى كۈندە، دۇنيانىڭ ھېچقانداق يېرىدە ئامانلىق قالمىدى. (ئە ئۇ م ت: ئەجەم مۇقامى تېكىستىدىن)

دارى(dari): دورا.

ئۇ مەھەللەدىن بۇ مەھەللەگە يولى بارمۇكىن،
يار ئاغرىقى بولۇپ قالدىم، دارى بارمۇكىن.

ئۇ مەھەللىدىن بۇ مەھەللىگە بېرىپ - كېلىدىغان يول بارمىكىن؛ يار ئاغرىقى بولۇپ قالدىم، دورا

بارمىكىن. (ئە ئۇ م ت: نەۋا مۇقامى تېكىستىدىن)

داستان (dastân) : 1) نەزىم ياكى نەسىر شەكلىدە يېزىلغان (ياكى ئېيتىلغان) چوڭ ھەجىمدىكى ھېكايە. 2) خەلق قەھرىمانلىرى ھەققىدىكى ئېپىك ئەسەر؛ 3) ئون ئىككى مۇقام ئىچىدىكى بىر چوڭ مۇزىكا بۆلىكىنىڭ نامى.

زېھى ھۈسنۈڭ سىفاتىدا مەنى شەيدايىكىم سەندىن،
چەمەنلەر ئىچرە كىرسەڭ ئەنجۇمەنلەر ئىچرە داستاندۇر.

ئەگەر گۈلزارلىققا كىرسەڭ، ئۇ يەردىكى يىغىلىشلاردا گۈزەل ھۈسنۈڭنى مەدھىيىلەپ، داستان سۆزلەۋاتقانلىقىمنى كۆرىسەن. (ئە ئۇ م ت: چەببەيات مۇقامى تېكىستىدىن)

ئۆزىنى قىلدى جەھاندا ئۇرفە بىر شۇھرەتنەما،
تا سەنىڭ ۋەسفىڭ قەلەندەر ئەلگە داستان ئەيلەدى.
ـ قەلەندەر.

قەلەندەر سېنى تەرىپلەپ ئەلگە داستان قىلىۋەتكەندىن بۇيان، دۇنيادىكى ئاجايىپ بىر شۆھرەتنەما (شۆھرەت كۆرسەتكۈچ) بولۇپ قالدى. (ئە ئۇ م ت: ئوششاق مۇقامى تېكىستىدىن)

داغ (dagh): 1) كۆيۈك ئىزى، كۆيۈك؛ 2) بەلگە، نىشان، ئىز، ئەسەر؛ 3) تاغ. 4) ك: قايغۇ ئەلەم، كۈلپەت.

شەھىدى گەر بەرىنى ئىشقىدۇرمەن داغ ئىلكىدىن،
چۇ لالە يافراغىدىن قىل كەفەن، ئەلبەتتە ـ ئەلبەتتە.

ئىشق جاراھەتلىرى تۇپەيلىدىن ئالىي شىپەھىت مەرتىۋىسىگە يەتتىم، شۇڭا مېنىڭ كېپىنىمنى لالە ياپرىقىدىن قىلغىن، ئەلۋەتتە. (ئە ئۇ م ت: ئوششاق مۇقامى تېكىستىدىن)

ئەي جەفا داغى بىلە كۆڭلۈمنى ئەفگار ئەيلەگەن،
گۈل ياڭاقىڭ شەۋقىدۇر يۈزۈمنى گۈلزار ئەيلەگەن.

ئەي جاپا تېغى بىلەن يۈرىكىمنى مەجرۇھ قىلغان يار، يۈزۈمنى گۈلزارغا ئايلاندۇرغان نەرسە گۈلدەك مەڭزىڭنىڭ ئىشتىياقىدۇر. (ئە ئۇ م ت: مۇشاۋەرەك مۇقامى تېكىستىدىن)

داغلاماق(daghlamaq): داغلىماق.

مەن نەيلەيىن نازۇك قولۇم باغلاندى،
ھەجر ئوتىدا يۈرەك ـ باغرىم داغلاندى.
قاراقچىلار ئۆلتۈرگەلى چاغلاندى،
يار جەمالىن كۆرمەي ئۆلۈر ئوخشايمەن.

مەن قانداق قىلارمەن، نازۇك قولۇم باغلاندى، ھىجران ئوتىدا يۈرەك ـ باغرىم داغلاندى، قاراقچىلار مېنى ئۆلتۈرگىلى تەييارلىنىۋاتىدۇ، يارنىڭ جامالىنى كۆرمەي ئۆلۈپ كېتىدىغان ئوخشايمەن. (ئە ئۇ م ت: نەۋا مۇقامى تېكىستىدىن)

داغى (daghi) : تېخى، تېخىچە، يەنە؛ ھەمدە. ... مۇ.

گۈلنى كۆرسەم، بىخۇد ئۇلسام، ئىشق زاردىن داغى،
ھەم بەرىپ لەئىلىڭ گۈلابىدىنكى ئىمداد ئەيلەگىل.

گۈلنى كۆرۈپلا، ئىشقىڭ كۆچىدىن يەنە ھۇشۇمدىن كېتىپ قالسام، ياقۇت لېۋىڭدىن گۈلاب ئىچۈرۈپ

بولسىمۇ، مېنى قۇتقۇزغىن. (ئە ئۇ م ت: مۇشاۋەرەك مۇقامى تېكىستىدىن)

داغى ھىجران (daghi hijrân) : ئايرىلىش كۈلپىتى، ئايرىلىش غېمى:

چاھغا تۇشتۇم كەلسەڭ ئوشۇل شەھرى كەنئاندىن،
داغى ھىجران ئەزدى مەنى ئىبنى يەمىنجان.
مەن كۆرمەگەن جەبرۇ جەفا، مىھنەت قالمادى،
زارۇ ھەيران قىلدى مەنى، ئىبنى يەمىنجان.

ئىبنى يەمىنجان، ئاشۇ كەنئان شەھرىدىن كېلىپ، قۇدۇققا تاشلىنىپ قالدىم، مېنى جۇدالىقنىڭ تېغى ئەزدى؛ مەن كۆرمىگەن جەبىر ـ جاپا، مۇشەققەتلەر قالمىدى، بۇلار مېنى خار ـ زار ۋە ھەيران ـ ھەس قىلدى، ئىبنى يەمىنجان. (ئە ئۇ م ت: بايات مۇقامى تېكىستىدىن)

داغى ھىرمان (daghi hirmân): مەھرۇملۇق دېغى؛ مۇرادسىزلىق ئازابى؛

داغى نىھان (daghi nihân): يوشۇرۇن ئەلەم، مەخپىي جاراھەت.

داغى پىنھان (daghi pinhân): يوشۇرۇن ئەلەم، مەخپىي جاراھەت؛

داغى فۇرقەت (daghi furqet): ئايرىلىق دېمى، پىراق دېغى، ئايرىلىش كۈلپىتى.

داغى ئىشق: كۆيۈك دېغى، مۇھەببەت دېغى.

ئىچىمدە تامغا ـ تامغا داغى ئىشقىڭ نەقدىنى ئاسراپ،
ئىچىدىن چاك ـ چاك بولغان بۇزۇق ۋىيرانە بولمىشمەن.

بىسىلغان تامغىلاردەك ئورناپ كەتكەن ئىشقىڭ داغلىرىنى ئىچىمدە مال ـ دۇنيادەك ساقلاپ، ئىچ ئىچىدىن چاك كەتكەن ۋەيرانىغا ئوخشاپ قالدىم. (ئە ئۇ م ت: سەگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

داۋۇد (dâwud) : ((قۇرئانى كەرىم)) دە ئىسمى ئاتالغان بەنى ئىسرائىل پەيغەمبەرلىرىدىن بىرى. سۇلەيمان پەيغەمبەرنىڭ ئاتىسى. " بۇ زات ھەم پەيغەمبەر، ھەم سۇلتان ئىدى. ئۇزىگە ئىبرانىيچە ((زەبۇر)) كىتابى نازىل بولغان. بەكمۇ خۇشئاۋاز ئىدى. مىلادىدىن ئىلگىرى 1010 ـ يىلى ۋاپات بولغان " دەپ رىۋايەت قىلىنىدۇ.

ھەزرەتى داۋۇدنىڭ ئوغلى سۇلايمان،
بىلقىسنىڭ ھەجرىندە يىغلادى چەندان.
يەئقۇب ئوغلى ئۇچۇن دىيدەسى گىريان،
يۇسۇفى كەنئاندىن جۇدا ئەيلەدى.

ھەزرىتى داۋۇتنىڭ ئوغلى سۇلايمان بىلقىسنىڭ جۇدالىقىدا كۆپ يىغلىدى؛ ياقۇپ ئەلەيھىسسالام ئوغلى كەنئانلىق يۇسۇپتىن جۇدا بولغىنىدا، كۆز يېشى قىلدى. (ئە ئۇ م ت: پەنجگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

دەرىخا(derixâ): ۋاي ئىسىت، ھەر، ئىسىت!

دەرىغاكىم، مەنى تاشلاپ بۇگۈن ئول دىلرەبا كەتتى،
قالىپدۇرلار نەچە نائاشنا، ئول ئاشنا كەتتى.

ۋاي ئىسىت، بۇگۈن ئۇ دىلرەبا مېنى تاشلاپ كەتتى؛ بىر مۇنچە ياتلار قېلىپ، ئۇ دوست كەتتى. (ئە ئۇ م ت: چەببەيات مۇقامى تېكىستىدىن)

دەفئ (def) : قايتۇرۇش، رەت قىلىش، كەتكۈزۈش:

دەفئ ئەرمىش ئەردى نۇش لەبىڭدىن مەلالەتىم،
لۇتف ئەيلە، ئەي تەبىبكى، بىمار مەن يەنە.

لەۋىڭنىڭ تەمى دەردىمنىڭ شىپاسى ئىدى. ئەي تەۋىپ، شەپقەت قىل، مەن يەنە كېسەل. (ئە ئۇ م

ت: راك مۇقامى تېكىستىدىن)

دەفئ ئەتمەك (def etmek): قايتۇرماق، ياندۇرماق، باسماق.

نەچەكىم خەستە جاندۇرمەن مەيى لەئلىڭگە، ئەي ساقىي،
تەبەسسۇم جامىنى پۇر ئەيلەگىل، دەفئ ئەت خۇمارىمنى.

ئەي ساقىي، لېۋىڭنىڭ شارابى ئۇچۇن، جېنىم كۆپ دەرد چەكتى؛ تەبەسسۇم جامىنى تولدۇرۇپ، مېنى خۇماردىن چىقارغىن. (ئە ئۇ م ت: چەببەيات مۇقامى تېكىستىدىن)

دەفئى جۇنۇن (def junun): سەۋدايىلىقنى يوقىتىش:

كەلتۇرۇڭ دەفئى جۇنۇنۇمغە پەرىخان، يوق تەبىب،
كىم ئول ئەنسەبدۇر پەرى ھەر كىمنى شەيدا ئەيلەسە.

مېنىڭ ساراڭلىقىمنى ساقايتالايدىغان دوختۇر يوق. پېرىخۇن چاقىرىڭلار، پەرىگە ئاشىق بولغان ئادەمگە شۇ ئامال قىلىدۇ. (ئە ئۇ م ت: چەھارگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

دەفئى خۇمار (def xumâr): خۇماردىن چىقىش، كەيپىنى بېسىش.

ئاغزى دەمىدۇر شامۇ سەھەر نۇقلۇ شەرابىم،
لەئلى غەمىدۇر دەفئى خۇمارىم كەچەلەردە.

ئۇنىڭ ئېغىزى ھەققىدىكى پاراڭلار ئەتتىگەندىن كەچكىچە ماڭا غىزا ۋە شاراب بولىدۇ، ياقۇت لېۋىنىڭ غېمى كېچىلىرى خۇمارىمنى باسىدۇ. (ئە ئۇ م ت: چەھارگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

دەھر (dehr): دۇنيا، ئالەم، زامان، دەۋر؛

دەگىل بۇ ئۇمرى ئالەمدىن ۋەفانى كۆرمەدىم ھەرگىز،
بۇ دەھر ئىچرە نەفەس ئالغۇنچە بىلمەسمەن تۇرارىمنى.

بۇ دۇنيادا نەپەس ئالغۇچىلىك تۇرالىشىمنى بىلمەيمەن، چۇنكى بۇ ئالەمدىكى ئۆمرۇمدىن ھەرگىز ۋاپا كۆرمىدىم. (ئە ئۇ م ت: چەببەيات مۇقامى تېكىستىدىن)

دەھر شوخى (dehr shoxi): زاماننىڭ ئەركىسى، دەۋرنىڭ گۈزىلى:

دەھر شوخىغا، نەۋائىي، سەيد بولما، نەچەكىم،
گۇن ئىزارى ئۇزرە تۇن زۇلفىن مۇتەررا ئەيلەسە.

ئەي نەۋائىي، ھەتتا كۈندەك ئاق يۈزى ئۇستىگە تۇندەك قارا چاچلىرىنى يايغان تەقدىردىمۇ، جاھان گۈزىلىنىڭ دامىغا چۈشۈپ قالما. ـ نەۋائىي. (ئە ئۇ م ت: چەھەرگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

دەھر بوستانى (dehr bostâni): دەۋر بوستانى، ئالەم بوستانى.

دەھر بوستانى ئارا سەركەش نىھالى كۆرمەدۇك،
سايە يەڭلىغ بولماغاي يەر بىرلە يەكسان ئاقىبەت.

زامان بوستانىدا، نى ـ نى تىك ئۆسكەن دەرەخلەرنىڭ ئاقىۋىتى ئۆز سايىسىغا ئوخشاش يەر بىلەن يەكسان بولماي قالغىنىنى كۆرمىدىم.(يۇ ئە)

دۇداغ (dudagh): لەۋ، كالپۇك.

ھەرقايداكىم شەرھ ئەيلەسەم شىرىن دۇداغىڭ قەندىنى،
روھلار قانۇر تۇتى كەبى ئول لەئلى شەكەر خەندىنە.

شېرىن لېۋىڭنىڭ قەنتىنى قەيەردە شەرھلىسەم، ئاشۇ كۈلۈپ تۇرغان ياقۇت لېۋىڭنىڭ شېكىرىدىن روھلار خۇددى شاتۇتىدەك ئۇزۇقلىنىدۇ. (ئە ئۇ م ت: سەگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

دۇشۋار (dushwâr): قىيىن، ئېغىر، مۇشكۈل.

ئىشق ئىشىن سەككاكىي ئەۋۋەل بىلمەيىن ئاسان كۆرۈپ،
ئاخىرى ئۆز جانىنىڭ ئىشىنى دۈشۋار ئەيلەدى.

سەككاكىي ئىشق ـ مۇھەببەت ئىشىنى باشتا ئاسان چاغلاپ، ئاخىردا ئۆز جېنىنى مۇشكۈل ئەھۋالغا چۈشۈرۈپ قويدى. ـ سەككاكىي(ئە ئۇ م ت: چەھارگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

سەرۇ سامانىمىزنى سورماغىل بىز بىنەۋالارنىڭ ،
فەلەك گەردىشلەردىن گۈنلەرى دۈشۋارەلەر دەرلەر.

بىز بىچارىلەرنىڭ ھال ـ كۈنىمىزنى سورىمايلا قوي، بىزنى «پەلەكنىڭ تەتۈرلىكىدىن كۈنى دىشۋارچىلىقتا قالغانلار» دەيدۇ. (ئە ئۇ م ت: پەنجگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

دىلبەرا، سەندىن زامان ئايرىلماقىم دۈشۋاردۇر،
تا قىيامەت يىغلاسام يەتكەيمۇ ئەفغانىم ساڭا.

ئەي دىلبەر، سەندىن بىردەم ئايرىلىشىمۇ ماڭا بەسى مۇشكۈل؛ تاكى قىيامەتكىچە يىغلىسام، ئاندىن مېنىڭ نالە ـ پىغانلىرىم ساڭا يېتەرمۇ؟ (يۇ ئە)

دۇن (dun) : 1) پەس، پەسكەش، رەزىل. 2) ك. دۇنيا.

كۆز سالما ئەرۇسى دۇن رۇخسارىغا، ئەي مەھزۇن،
ھەر گۈن نەچە سەندەكنى ئازغۇردى بۇ مەككاره.
ـ مەھزۇن.

ئەي مەھزۇن، زامان گۈزىلىنىڭ رۇخسارىغا نەزەر تاشلىما، ئۇ مەككار ھەر كۈنى سەندەكتىن نەچچىنى ئازدۇرىدۇ. (ئە ئۇ م ت: راك مۇقامى تېكىستىدىن)

دەست (dest) : 1) قول؛ 2) قېتىم، نۆۋەت.

دادۇ فەرياد شۇم فەلەكنىڭ دەستىدىن،
يار جەمالىن كۆرمەي ئۆلۈر ئوخشايمەن.
ئىلاجىم يوق قاراقچىلار قەسىدىن،
يار جەمالىن كۆرمەي ئۆلۈر ئوخشايمەن.

شۇم پەلەكنىڭ زۇلمى دەستىدىن داد ـ پەريادا! يارنىڭ جامالىنى كۆرمەي ئۆلۈپ كېتىدىغان ئوخشايمەن؛ قاراقچىلارنىڭ قەستىگە ئامال قىلالمىدىم، يارنىڭ جامالىنى كۆرمەي ئۆلۈپ كېتىدىغان ئوخشايمەن. (ئە ئۇ م ت: نەۋا مۇقامى تېكىستىدىن)

جۇنۇن ۋادىسىدا قالۇر سەبا يۈز دەستى پويىمدىن،
ئاڭا يەتمان، نە ئىلدام سەير ئىكىن چابۇكسەۋارىمغا.

جۇنۇن ۋادىسىدا ماڭا تاڭ شامىلىمۇ يېتىشەلمەيدۇ، لېكىن مەن شۇ تاپتا مەن ئۇ چەۋەندازىمغا يېتىشەلمەيۋاتىمەن، ئۇ نېمانداق تېز ماڭىدىغاندۇ ـ ھە؟!(ئە ئۇ م ت: ئوششاق مۇقامى تېكىستىدىن)

دەستار(destâr): سەللە.

بار ئەسھابى نەزەر سۈرەتكە بولماسلار نەزەر بەندكىم،
تاۋۇق باشىدا بار تاجى، چەبىن باشىدا دەستارى.

توخۇنىڭ بېشىدا تاجىسى ، چۈۋىنىڭ بېشىدا سەللىسى بولىدۇ. لېكىن يىراقنى كۆرەر زاتلار شەكىلگە، تاشقى كۆرۈنۈشكىلا قاراپ ئىش كۆرمەيدۇ.(يۇ ئە)

دەستە(deste): تۇتام، تۇتۇم.

ئەي پەرىزادى زەمانىم، جان بىلە قۇل مەن ساڭا،
گۈلشەنى ھۇسنۇڭداقى بىر دەستە سۇنبۇل مەن ساڭا.

ئەي زامانىمنىڭ پەرىزاتى، مەن جان ـ دىلىم بىلەن ساڭا قۇلمەن؛ ھۆسن ـ جامال گۈلشىنىڭدىكى بىر دەستە سۇنبۇلۇڭمەن. (ئە ئۇ م ت: چەببەيات مۇقامى تېكىستىدىن)

يارنىڭ چار باغىدىن بىر دەستە گۈل كەلتۈرمىشىم،
بادەئى ئىشقى مۇھەببەت كاسە مۇل كەلتۈرمىشىم.

يارنىڭ چاھار بېغىدىن بىر دەستە گۈل ئېلىپ كەلدىم، ئىشق ـ مۇھەببەت شارابىدىن بىر كاسا مەي ئېلىپ كەلدىم. (ئە ئۇ م ت: ئۆز ھال مۇقامى تېكىستىدىن)

دەست بەرمەك (dest bermek) : 1) مۇيەسسەر بولماق، ئېرىشمەك، ھاسىل بولماق، رويابقا چىقماق؛ 2) قول بەرمەك.

ئەيمەنىپ ھاسىد تىلىندىن، دەست بەرمەس چۈن سەلام،
كۆز ئۈچى بىرلە يىراقتىن مەرھەبا بولسۇن ساڭا.

ھەسەتخورنىڭ تىلىدىن ئەيمىنىپ، سالاملاشقىلىمۇ بولمايدۇ، شۇڭا كۆز ئۈچى بىلەن يىراقتىن ساڭا « مەرھابا » دەيمەن. (ئە ئۇ م ت: راك مۇقامى تېكىستىدىن)

دەستىگاھ(destigâh): ئاساس، ئۇل.

لەبىڭ ئەكسى گۆزۈم ياشىنى مەيتەك لالەگۈن ئەتدى،
زەنەخدانىڭ مۇرادۇم دەستىگاھىن سەرنىگۈن ئەتدى،

لېۋىڭنىڭ ئەكسى كۆز يېشىمنى مەيدەك قىزارتىۋەتتى، زىناقلىرىڭ ئارزۇ ئارمانىمنىڭ ئاساسىنى ئاستىن ـ ئۈستۈن قىلىۋەتتى. (ئە ئۇ م ت: مۇشاۋەرەك مۇقامى تېكىستىدىن)

دەستىگىر (destigir) : 1) يارەمچى، قوللىغۇچى؛ ئۈستاز، پىر. 2) قولغا ئېلىش، قولغا چۈشۈرۈش.

دەستگىرى ئىستەكىم غەمدىن خەلاس ئىمكان ئەمەس،
ئولكى بىر زەررىن كەمەر بەلىگە مۇھكەم بولماغان.

بىر ئۈستاز ئىزدە، ئۇنىڭ ئالدىدا بېلىڭگە ئالتۇن كەمەرنى مەھكەم باغلىمىغىچە غەمدىن خالاس بولالمايسەن. (ئە ئۇ م ت: چەببەيات مۇقامى تېكىستىدىن)

دەم (dem): نەپەس، تىنىق؛ تولىمۇ قىسقا ۋاقىت.

باش ئالىپ كەئبەدىن شەيخى ھەرەم، دەير ئىستەدى ئول دەم،
كى ئول بۇت زۇلفى ئەنبەربار ناگاھ پىچۇ خەم چەكتى.

ئەنبەر بۇيلۇق چېچى بار ئۇ سەنەم (بۇت) چېچىنى بۇدرە قىلدۇرغان ھامان، ھەرەم شەيخى كەبىدىن باش ئېلىپ چىقىپ، بۇتخانا ئىزدەشكە باشلىدى. (ئە ئۇ م ت: ئەجەم مۇقامى تېكىستىدىن)

يەتىپ كەلسەڭ ئايازنى باشىغا سىھھەت ئولماسمۇ،
تىرىلمەككە، ئۆلۈك بولسا، مەسىھ روھى دەم پەيدا. ـ ئايازنى.

ئىيسا پەيغەمبەرنىڭ نەپىسى (دېمى) كەلتۈرۈلسە ئۆلۈك تىرىلگەندەك، سەن يېتىپ كەلسەڭ، ئايازنى تىرىلىپ ساغلام بولۇپ قالماسمۇ ؟(ئە ئۇ م ت: ئەجەم مۇقامى تېكىستىدىن)

بۇ دەمكى باردۇر فۇرسەتىڭ، ئەھباب ئىلە جەمئىييەتىڭ،
لۇتف ئىلە بەزمۇ ئىشرەتىڭ ئەھلىنى شىرىن كام تۇت.

دوستلىرىڭ ۋە جامائەتچىلىكىڭ بولغان مۇشۇ دەم غەنىمەتتۇركى، مەرھەمەت قىلىپ، بەزمە ـ ئىشرىتىڭ بىلەن ئۇلارنى خۇشال قىل.(يۇ ئە)

دەم ئالماق(dem alamq): تىنماق، نەپەس ئالماق، نەپەسلەنمەك.

دەمبەدەم(dem bedem): دەمدەم، ئارقا ـ ئارقىدىن.

خۇشا، ئول رىندكىم ئۇمرى ئەساسىن يوقلۇغىن بىلگەچ،
تەرەب جامىن تەرەننۇم زەۋقى بىرلە دەم بەدەم چەكتى.

ئۇ پەرۋاسىز ئىچەرمەن ئۆز ئۆمرىنىڭ ۋاپاسىزلىقىنى بىلگەچكە، شادلىق قەدىھىنى كۆيلەرنىڭ زوقى بىلەن ئارقىمۇ- ئارقا كۆتۈردى- خوشە! (ئە ئۇ م ت: ئەجەم مۇقامى تېكىستىدىن)

دەم تارتماق(dem tartmaq): نەپەسنى زەرپ بىلەن ئىچىگە تارتماق.

دەم سالماق(dem salmaq): "سۇف!" دەپ بىرنى ھۇرمەك.

دەم ئۇرماق(dem urmaq): دەم سالماق؛ گەپ قىلماق، ئېغىز ئاچما.

قەددىڭۇ زۇلفۇ ئاغزىڭ ھەرقىدىن ھەرلەھزە دەم ئۇرسام،
بولۇر جانۇ تەنۇ كۆڭلۈمگە ھەر ياندىن ئەلەم پەيدا.

قامىتىڭ، چېچىڭ ۋە ئاغزىڭنى ھەرقاچان تەرىپلىسەم، جېنىمغا، تېنىمگە ۋە دىلىمغا تەرەپ - تەرەپتىن ئاغرىق كىرىپ كېتىدۇ. (ئە ئۇ م ت: ئەجەم مۇقامى تېكىستىدىن)

دەمى(demi): بىر دەم، بىر نەپەسلىك ۋاقىت.

سەنسىز دەمى ئەي شوخى جەھان، كۆزلەرى جادۇ،
ھەر ئاھىم ئەرۇر چەرخى بەيابانىدا ئاھۇ.

ئەي جاھانىڭ شوخى، جادۇ كۆزلۈكۈم، سەن يېنىمدا بولمىغان چاغدا تارتقان ھەر بىر ئاھىم پەلەك بايا‌ۋانىدىكى كېيىككە ئوخشايدۇ. (ئە ئۇ م ت: ئوششاق مۇقامى تېكىستىدىن)

ساۋۇر ئۆزنى بۇرۇنراق ئۇز ھەۋادا ئىختىيار ئەيلە،
ساۋۇرسا بىر گۇنى سەلكىن دەمى قويماي غۇبارىمنى.

ئۆزۈڭنى بورۇنراق سورۇپ، ھاۋادا ئەركىن - ئازات ئۇچ: كۇنلەردىن بىر كۇنى سالقىن شامال توزانلىرىمنى قويماي سورىۋەتسە دەيمەن. (ئە ئۇ م ت: بايات مۇقامى تېكىستىدىن)

دەمى ئىيسا (demi iysâ) : ئىيسا پەيغەمبەرنىڭ دېمى. رىۋايەتلەردە ئېيتىلىشىچە، ئىيسا پەيغەمبەر بىر دەم سېلىپلا ئۆلگەنلەرنى تىرىلدۇرىدىكەنمىش. كلاسسىك ئەدەبىياتتا يارنىڭ لېۋىنىڭ جان بېغىشلايدىغانلىقى مەسىھا (ئىيسا)غا ئوخشىتىلىدۇ ۋە ‹‹مەسىھا نەفەس››، ‹‹مەسىھا دەم›› ھەم ‹‹مەسىھاۋەش›› دېگەن تەۋسىفلەر (سۆيەتلەر)بىلەن تەسۋىرلىنىدۇ.

نەسىيمىنىڭ سۆزى گەرچە دەمى ئىيسادۇر، ئەي مۇنكىر،
ساڭا كار ئەيلەمەس نەچۇن كى، يوقدۇر ھەققە ئىقرارىڭ.

- نەسىيمىي.

ئەي ئىنكار قىلغۇچى، نەسىيمىنىڭ سۆزى گەرچە ئىيسا پەيغەمبەرنىڭ دەم - نەپىسىدەك ھاياتبەخش بولسىمۇ، ساڭا كار قىلمايدۇ، چۇنكى سەن ھەقنى تونۇمايسەن - دە. (ئە ئۇ م ت: نەۋا مۇقامى تېكىستىدىن)

دەئب (de b) : ئادەت، قىلىق، خىسلەت، پەيل.

ئۇمرى جاۋىد ئىستەسەڭ فەرد ئولكى بوستان خىزرىدۇر،
سەرۇكىم دەئب ئەيلەدى ئازادەلىغ بىرلە مەئاش.

ئەبەدىيلىك ھايات ئىزدىسەڭ يالغۇزلۇقنى ئىختىيار قىل. چۇنكى سەرۇى دەرىخى ئەركىن - ئازادە ئۆسۈپ ئادەتلەنگەچكە، بوستاندا ھەمىشە كۆكلەپ تۇرىدۇ. (ئە ئۇ م ت: چەببەيات مۇقامى تېكىستىدىن)

دەير (deyr) : 1) بۇتخانا؛ 2) مەيخانا، 3) خارابا‌تخانا. ك.دۇنيا؛

كى ۋائىز كەئبەدە ھەر دەم سەمەد زىكرىن بەيان ئەيلەپ،

بەرھەمەن دەيرى تەختى ئۇزرە ئەسرارى سەنەم چەكتى.

ۋائىز كەبەتۇللاھدا ئاللاھ زىكرىنى ھەر دەم ياڭراتتى. بەرھەمەن بۇتخانا تەختىدە بۇت (سەنەم) نىڭ سىرلىرىنى بايان قىلدى. (ئە ئۇ م ت: ئەجەم مۇقامى تېكىستىدىن)

باش ئالىپ كەئىبەدىن شەيخى ھەرەم، دەير ئىستەدى ئول دەم،
كى ئول بۇت زۇلفى ئەنبەربار ناگاھ پىچۇ خەم چەكتى.

ئەنبەر بۇيلۇق چېچى بار ئۇ سەنەم (بۇت) چېچىنى بۇدرە قىلدۇرغان ھامان، ھەرەم شەيخى كەبىدىن باش ئېلىپ چىقىپ، بۇتخانا ئىزدەشكە باشلىدى.(يۇ ئە)

خۇشا، دەير ئىچرە مەيخانە، تولا ئىلكىمدە پەيمانە،
مەنۇ ئەھلى فەنا ئاغزىدا: « كۇللۇ مەن ئالەيھە فان ».

جاھان ئۆزى بىر مەيخانا، قولۇمدا مەيگە تولغان قەدەھ، مەن ۋە ئۆزلۇكىنى يوقاتقانلارنىڭ ئېغىزىمىزدىن چىقىدىغىنى ئوخشاشلا « ھەممە يوقىلىدۇ » دېگەن سۆزدۇر، خوشھا! (ئە ئۇ م ت: مۇشاۋەرەك مۇقامى تېكىستىدىن)

تەقۇا ئەيلەپ دەير ئارا يول تاپمادۇق، كەل، ئەي رەفىق،
مەست ئولۇپ مەيخارەلەر يەڭلىغ بارالى ئۆزگەچە.

تەقۇادارلىق قىلىپ، مەيخانىغا يېقىن يولىمىدۇق. ئەي دوست، كەل، مەست بولۇپ، مەيخورلاردەك باشقىچە يول تۇتايلى. (ئە ئۇ م ت: ئىراق مۇقامى تېكىستىدىن)

دەير پىرى(deyr piri) : مەيخانىچى، مەيخانا ئىگىسى.

مەھزۇنا، مەي ئىستەسەك سىندۇر كۆڭۈلنى، بول گەدا،
دەير پىيرى مەي بەرۇر، سۇنغان سوفالىڭنى كۆرۈپ.

ئەي مەھزۇن، مەي ئىزلىسەك، كۆڭلۈڭنى ئۆلتۈرۈپ قەلەندەر بول؛ مەيخانا ساھىبى سېنىڭ سۇنغان ساپال قاچاڭنى كۆرۈپ، مەي بېرىدۇ. ـ مەھزۇن. (ئە ئۇ م ت: پەنجگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

دەيرى فەنا (deyri fenâ): ئۆزلۇكىنى يوقاتقانلار دۇنياسى؛

تۆكمە جامىنكىم، بەلا سىيلى جەھاننى بۇزماسۇن،
مەست كۆرسەك، زاھىدا، دەيرى فەنا خەممارىنى.

ئەي زاھىت، ئۆزلۇكىنى يوقىتىش مەيخانىسىنىڭ خۇشتارلىرىنى مەست ھالەتتە كۆرگىنىڭدە، ئۇلارنىڭ جامىنى ئۆرىۋەتمە، ئۇنىڭ تاشقىنى بۇ جاھاننى خاراب قىلمىسۇن يەنە. (ئە ئۇ م ت: چەببەيات مۇقامى تېكىستىدىن)

كۆڭۈل ئۆزلۇكىنى بىر ساغەرگە ساتتى،
مەگەر دەيرى فەنا خەممارىدۇر بۇ.

كۆڭۈل ئۆزلۇكىنى بىر قەدەھ شارابقا ساتتى، قارىغاندا ئۇ ئۆزلۇكىنى يوقاتقانلار مەيخانىسىنىڭ ئىچەرمىنى ئوخشايدۇ. (ئە ئۇ م ت: سەگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

دۇ بال(dubâl): ئىككى قانات، قوش قانات.

بەدۇ ئاتلار شوخ ئوينىاقلار،
ھەر چاپقاندا كۆكتىن ئاشار،
دۇبال قاقىپ ئۇردەك ئۇچار،
بۇلەند پەرۋازدۇر قۇشلارى.

بىزنىڭ ئەل ـ يۇرتتا، ئاتلار جۇپ ـ جۇپتى بىلەن ئوينىاقلاپ چېپىپ يۈرىشىدۇ، چاپقاندا، دۇلدۇلدەك

كۆكتىن ئاشىدۇ؛ ياۋا ئۆدەكلەر قانات قېقىپ (ئىككى قانىتىنى دەستەك ئۇرۇپ) ئۇچىدۇ، باشقا ئۇچار قۇشلارمۇ كۆكتە پەرۋاز قىلىپ يۈرىدۇ. (ئە ئۇ م ت: ئىراق مۇقامى تېكىستىدىن)

دۇد (dud) : تۇتۇن.

تۇشمەسە ئىشقىڭ كۆڭۈلگە، دەم بەدەم نەدۇر بۇ ئاھ،
بولماسا ئوت ئاندا، بەس، بۇ دۇد ئولۇر قاندىن جۇدا.

كۆڭۈلدە ئىشقىڭ بولمىسا، نېمىشقا بۇنداق توختاۋسىز ئاھ ئۇرىمەن؟ ئىچىمدە ئوت بولمىسا، بۇ تۇتۇن نەدىن چىقىدۇ (ئە ئۇ م ت: راك مۇقامى تېكىستىدىن)

دۇدى ئاھ (dudi ah) : ئاھ تۇتۇنى؛ ئوتلۇق ئاھ؛ ئاچچىق ئاھ.

ۋۇجۇدۇم كاھىنى كۈل قىلدى تابى بەرقى رۇخسارى،
ساۋۇرسا دۇدى ئاھىمنى ھەۋايى شۇئلە دىيدارى.

ئۇنىڭ دىدارىنىڭ يالقۇنى ئاھىم تۇتۇنىنى ھاۋاغا سورىغان بولسا، رۇخسارىدىن چاقنىغان چاقماق ئوتى ۋۇجۇدۇم سامىنىنى كۈل قىلدى. (ئە ئۇ م ت: ئوششاق مۇقامى تېكىستىدىن)

دۇدى ئەفغان(dudi efghân): پىغان تۇتۇنى.

دەمە كۆكتىن قۇياش كەتمىش، فەلەككە تىيرەلىك يەتمىش،
ئول ئاي ھەجرىدە تار ئەتمىش فەلەكنى دۇدى ئەفغانىم.

« كۆكتىن قۇياش كېتىپ، جاھاننى قاراڭغۇلۇق باستى » دەپ قالما، ئۇ ئاينىڭ پىراقىدا چەككەن ئاھىمنىڭ تۇتۇنى جاھاننى قارايتىۋەتتى. (ئە ئۇ م ت:چەھارگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

دۇر (dur) : ئۇزاق، يىراق (" ئۇ" ئۇزۇن سوزۇق تەلەپپۇز قىلىنىدۇ).

دۇرر (durr): 1) ئونچە، مەرۋايىت؛ 2) قىممەتلىك سۆز، ھېكمەت.

بەھرىگە كىردىم غەۋۋاس بولاي دەپ،
بىر دۇررى مەقسۇد ئالغالى كەلدىم.

غەۋۋاس بولۇپ دېڭىزىغا چۈشتۈم، بىر مەقسەت ئۈنچىسىنى سۈزۈپ ئالغىلى كەلدىم. (ئە ئۇ م ت:راك مۇقامى تېكىستىدىن)

دۇررۇ گەۋھەر(durru gewher): مەرۋايىت ۋە گۆھەر.

ھەر قاچان لەئلىڭ تەبەسسۇم قىلسا، شەكەر ساچىلۇر،
چۇن تەكەللۇمدىن دەم ئۇرسا، دۇررۇ گەۋھەر ساچىلۇر.

ھەر قاچان تەبەسسۇم قىلساڭ، ياقۇت لەۋلىرىڭدىن شېكەر چېچىلىدۇ؛ گەپ قىلساڭ، تىلىڭدىن ئونچە - گۆھەر تۆكۈلىدۇ. (ئە ئۇ م ت:بايات مۇقامى تېكىستىدىن)

دۇررى بىبەھا(durri bibehâ): باھاسىز مەرۋايىت، بىباھا ئونچە.

نەسۇد ئەمدى ئەگەرچە بولسا چۇن خور مۇھرەلەر پەيدا،
نەتەي ئەمدى ئىكى ئالەمنى، دۇررى بىبەھا كەتتى.

ھەر قانچە قۇياشتەك پارلاق مارجانلار بولسىمۇ، ئۇنىڭ نېمە پايدىسى، ئەمدى ئىككى ئالەمنى نېمە قىلاي، باھاسىز گۆھەر كەتتى. (ئە ئۇ م ت:چەببەيات مۇقامى تېكىستىدىن)

دۇررى غەلتان (durri gheltân) :يىرىك يۇمۇلاق مەرۋايىت، قىممەت باھالىق ئېسىل ئونچە. ك.

كۆز يېشى.

قەتره ـ قەترە بارسا ياش كۆزدىن، نە غەمكىم، ئۆكسۈمەس،
يۇز تۇمەنمىك دۇررى غەلتان بولسا ئۇممانىدىن جۇدا.

كۆزۈمدىن تامچە ـ تامچە ياش تۆكۈلسە نېمە غەم؟ ئۇممان دېڭىزىدىن يۇز تۇمەنمىك ئۇنچىنى سۈزۈۋالغان بىلەنمۇ، ئۇنىڭدا يەنە ئۇنچە ئۆكسۈپ قالمايدۇ ئەمەسمۇ؟ (ئە ئۇ م ت: راك مۇقامى تېكىستىدىن)

دۇررى يەكتا (durri yektâ) : بىردىنبىر دۇر، نادىر مەرۋايىت.

دىلبەر (dilber): 1) دىلنى تارتقۇچى؛ 2) گۈزەل، سۆيۈملۈك، مەھبۇبە.

نەمايان ئولدۇك، ئەي دىلبەر، يۈزۈڭنى ئافتاب ئەيلەب،
قارا كاكۇل بىلە زۇلفى پەريشانىمك نىقاب ئەيلەب.

ئەي دىلبەر، يۈزۈڭنى قۇياش قىلغان، ئۇنىڭغا قاپقارا كوكۇلاك بىلەن يېيىلىپ تۇرغان چېچىڭنى نىقاب قىلغان ھالدا نامايان بولدۇك. (ئە ئۇ م ت: چەببەيات مۇقامى تېكىستىدىن)

دىلبەرا(dilberâ): ئەي، دىلبەر!

دىلبەرا، ماڭا سەنىڭدەك يارۇ جانان قايدادۇر،
ساڭا ھەم مەندەك ئەل ئىچرە زارۇ ھەيران قايدادۇر.

ئەي دىلبەر، ماڭا سېنىڭدەك يار ۋە جانان نەدە، ساڭىمۇ كىشىلەر ئارىسىدا مېنىڭدەك زارىققان ۋە ھەيراني بولغانلار بارمۇ؟ (ئە ئۇ م ت: چەببەيات مۇقامى تېكىستىدىن)

دىلدار (dildâr) : دىلغا ئارام بەرگۈچى، كۆڭۈلنى ئوۋلىغۇچى: سۆيۈملۈك، يار.

پىرۇ مۇخلىس ئۆزگەچە، ئۇستادۇ شاگىرد ئۆزگەچە،
ئاشىقانە تالىبۇ مەھبۇبى دىلدار ئۆزگەچە.

پىر بىلەن مۇرىد، ئۇستاز بىلەن شاگىرت باشقىچە، تەلەپكار ئاشىق بىلەن دىلنى تارتقۇچى مەھبۇب باشقىچە. (ئە ئۇ م ت: راك مۇقامى تېكىستىدىن)

دىلرەبا (dilrebâ) : دىلنى تارتقۇچى، جەزبىلىك، سۆيۈملۈك.

سەنى ئۇششاق كۆڭلىن غارەت ئەتكەچ، دىلرەبا دەرلەر،
مەنى سەن شوخ دائىمغا ئەسىرۇ مۇبتەلا دەرلەر.

ئاشىقلار كۆڭلىنى تالان ـ تاراج قىلغانلىقىمك ئۈچۈن، سېنى « دىلرەبا » (دىلنى رام قىلغۇچى، كۆڭۈلنى مەپتۇن قىلغۇچى دەيدۇ) مېنى بولسا، سەن شوخنىمك قاپقىنىغا چۈشۈپ قالغان « ئەسىر ھەم گىرىپتار » دەيدۇ. (ئە ئۇ م ت: چەببەيات مۇقامى تېكىستىدىن)

دىلۇدىيدە(diludiyde): كۆز بىلەن كۆڭۈل.

ئەي نۇرى دىلۇدىيدە، دىيدارىڭا مۇشتاقمەن،
ۋاي ياري پىسەندىيدە، دىيدارىڭا مۇشتاقمەن.

ئەي كۆڭلۈم ۋە كۆزۈمنىمك نۇرى، دىدارىڭغا ئىنتىزارمەن، ئەي ئارزۇلۇق يار، دىدارىڭغا تەقەززامەن. (ئە ئۇ م ت: ئوششاق مۇقامى تېكىستىدىن)

دىۋار (diwâr) : 1) تام، توساق؛ 2) سېپىل.

دىۋان1 (diwân) :ئىشخانا.

دىۋان بەگى (diwân begi) :ئىشخانا باشلىقى.

دىۋان2 (diwân) :ساپا.
دىۋان3 (diwân) :قامۇس، كاتتا لۇغەت.
دىۋان4 (diwân) :شېئىرلار توپلىمى.

گۈلىستانى سۇخەننى سەير ئەتەردە ساھىبى دىۋان،
چەكەر باشىغا گۈلدەك مىسرائىنى ئىنتىخاب ئەيلەب.

دىۋان تۈزگۈچى شائىر سۆز گۈلىستانىنى سەيلە قىلغىنىدا، مىسرالارنى تاللاپ، بېشىغا گۈلدەك قىستۇرۇۋالىدۇ. (ئېسىل مىسرالارنى كاللىسىغا تىزىۋالىدۇ) (ئە ئۇ م ت: چەببەيات مۇقامى تېكىستىدىن)

دىۋانە (diwâne) :ئەقلى ـ ھۇشىدىن ئايرىلغان، ئەقلىدىن ئازغان، سەۋدايى؛ مەجنۇن، سارائ.

پەرى پەيكەر نىگارى لەيلى يەتلىغ جىلۋەگەر كۆرگەچ،
ياقامنى چاك ئەتىپ مەجنۇن كەبى دىۋانە بولمىشمەن.

پەرى سۇپەت نىگارنى لەيلىدەك جىلۋىلىك گۈزەل كۆرگىنىمدە، ياقامنى يىرتىپ، مەنمۇ مەجنۇندەك سارائ بولدۇم. (ئە ئۇ م ت: سەگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

دىۋانەۋار(diwânewâr): سارائدەك، مەجنۇنلارچە.

ئول پەرىۋەش ھەجرىدىنكىم يىغلادىم دىۋانەۋار،
كىمسە بارمۇكىن ئاڭا كۆرگەندە كۈلكۇ كەلمەدى.

ئۇ پەرى سۇپەت ساھىبجامالىنىڭ پىراقىدا سارائلارچە يىغلىدىم، مېنىڭ بۇ ھالىمنى كۆرۈپ، كۈلگىسى كەلمىگەنلەرمۇ بارمىدۇ؟(ئە ئۇ م ت: راك مۇقامى تېكىستىدىن)

دىۋانەئىي(diwâneî): بىر نەپەر مەجنۇن. بىر سارائ.

تا ئاچىپ زۇلفۇڭنى سۇنبۇلدەك پەريشان ئەيلەدىڭ،
بىقەرار دىۋانەئىيدۇرمەن، مەكاننى نەيلەيىن.

سۇنبۇلدەك چېچىڭنى شۇنداق يېيىۋېدىڭ، مەن بىر تاقەتسىز مەجنۇنغا ئايلىنىپ قالدىم، ئەمدى ماكاننى نېمە قىلاي؟ (ئە ئۇ م ت: نەۋا مۇقامى تېكىستىدىن)

دىيدە (diyde) : كۆز؛

ھەزرەتى داۋۇدنىڭ ئوغلى سۇلايمان،
بىلقىسنىڭ ھەجرىنده يىغلادى چەندان.
يەتتۇب ئوغلى ئۇچۇن دىيدەسى گىريان،
يۇسۇفى كەنئاندىن جۇدا ئەيلەدى.

ھەزرىتى داۋۇتنىڭ ئوغلى سۇلايمان بىلقىسنىڭ جۇدالىقىدا كۆپ يىغلىدى؛ ياقۇپ ئەلەيھىسسالام ئوغلى كەنئانلىق يۇسۇپتىن جۇدا بولغىنىدا، كۆز يېشى قىلدى. (ئە ئۇ م ت: پەنجگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

دىيدەئى خۇنبار (diydeî xunbâr) : قانلىق ياش تۆككۈچى كۆز.

دوستلار، ئەيب ئەتمەڭىز قان يىغلاسام مەن زارنى،
بەس كەلە ئالمام نەتەي بۇ دىيدەئى خۇنبارغا.

ئەي دوستلار، قان يىغلىسام، مەن بىچارىنى ئەيىپكە بۇيرۇماڭلار، نېمە ئۈچۈنكى كۆزلىرىمدىن قان تۆكۈشنى توختىتالمايۋاتىمەن. (ئە ئۇ م ت: چەھارگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

ر

راز (râz) : سىر، يوشۇرۇن، مەخپىي؛
راز ئەھلى (râz ehli): سىرداشلار.
راك (rak) : 1) مۇناجات: يالۋۇرۇش. 2) ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامى تەركىبىدىكى بىرىنچى مۇقامنىڭ نامى.

ئارالاپ چالسام ئوششاقنى، غەزەلنى راكغا يەتكۈزسەم،
شەبىستانۇ سەھەرلەردە مۇشاۋەرەك، پەنجگاھ چالسام.

«راك» نى ئەۋجىگە يەتكۈزۈپ، «ئوششاق» نىمۇ ئارىلاپ چالسام. « مۇشاۋەرەك »، « پەنجگاھ » نى ئەتىگەن ـ ئاخشاملىرى چالسام.(راك مۇقامىدىن)

مۇغەننى چەك مەقامى « راك » نى بەزم ئىچرە مەستانە،
ساچىپ ئەربابى مەئنا لەفزىدىن مەجلىسغە دۇردانە.

ئەي سازەندە، بەزمىدە دانالار سۆزىدىن ئۇنچىلەرنى چېچىپ، « راك » مۇقامىنى زوق ـ شوق بىلەن ياڭرات. (پەنجگاھ مۇقامىدىن)

رايىھە (râhiye): خۇش پۇراق، يېقىملىق ھىد، بۇي.

تىشلەپكى، ساچىلغ ئۆردۈك، ئاچقاندا پەرىشان قىل،
ئافاق سەۋادىندا جان رايىھەسىن بۇتىرات.

چېچىڭنى چىشلەپ ئۆرۈدۈك، يەشكىنىڭدە ئۇنى يايغىن ـ دە، ئۇنىڭ جان ھىدىدەك خۇش پۇرىقىنى ئالەمگە تارقاتقىن. (راك مۇقامىدىن)

رەببى (rebbi):تەڭرى، ئىگە، ئاللاھ؛ تەربىيىچى.
رەببەنا (rebbenâ): پەرۋەردىگارىمىز، ئاللاھىمىز.
رەشىك (reshik) : كۈندەشلىك، قىزغىنىش.

جىلۋە ئەيلەپ چىقساڭ ئۆيدىن رەشك ئەيلەر مۇشتەرى،
ھۇسن ئىقلىمىغا گويا بىر ماھى تابانمۇ سەن.

ئۆيدىن جىلۋىلىنىپ چىقساڭ، مۇشتەرى يۇلتۇزىمۇ رەشك قىلىدۇ. ياكى سەن ھۆسن ئېلىنىڭ نۇرلۇق ئېيىمۇ!؟ (چەببەياتتىن)

رەغبەت (reghbet): خاھىش، مەيل، ئىستەك، قىزىقىش، ھەۋەس

رۇخسار ئاچىپ ئول سيمبەر، قامەتنى ئەيلەپ جىلۋەگەر،
ئۇزدىيۇ، كەتتى سەر ـ بەسەر، گۇل رەغبەتىن، سەرۇ ئۇلفەتىن.

ئۇ كۈموش بەدەن يار قامىتىنى جىلۋىلەندۈرۈپ، يۈزىنى ئاچقانىدى، سەرۇنگە ئۇلپەت بولىدىغان، گۈلگە قىزىقىدىغانلار قالمىدى. (راك مۇقامىدىن)

رەفتار (reftâr) : مېڭىش، يۈرۈش، يۇرۇش ـ تۇرۇش.

يولدا بىر مەھۇشنى كۆردۈم ئۆزگەچە رەفتارى بار،
باشىدا گۈلگۈن جەلاسى، ئۆشنىدە زۇننارى بار.

يولدا شۇنداق بىر ئايجامالنى كۆردۈمكى، ئۇ بېشىغا گۈل رەڭلىك قالپاق كىيگەن، بوينىغا زۇننار ئاسقان ھالدا چىرايلىق مېڭىپ كېتىۋاتاتتى. (پەنجگاھتىن)

ھەدىسۇ لەئلۇ رەفتارۇ جەمالىڭدىن ئەرۇر ھەر دەم،

تىلىم گويا، سۆزۈم رەنگىن، كۆڭۈل خۇررەم، كۆزۈم رەۋشەن.

سۆزۈڭ، لېۋىڭ، يۈرۈشۈڭ ۋە جامالىڭ تۈپەيلىدىن تىلىم بۇلبۇلگويادەك سۆزمەن، سۆزۈم يېقىملىق، كۆڭلۈم خۇشال، كۆزۈم روشەندۇر.(ئۆز ھالدىن)

رەگ (reg): **تومۇر**، قان تومۇرى.

رەگى چەشم (regi cheshm): كۆزنىڭ قان تومۇرى.

رەھن (rehin) :گۆرۈ، رەنە، بارىمتاي.

خىرقە جىنسىن رەھن ئۈچۈن، ئەي شەيخ، ئالماس پىرى دەير،
بادە بەرمەس تاكى ئۆزلۈك جىنسى مەرھۇن بولماسا.

ئەي شەيخ، مەيخانا خوجايىنى سوپىلىق پەرىجىسىنى گۆرۈگە ئالمايدۇ، تاكى شەخسىيەت (ئۆزلۈك) گۆرۈگە قويۇلمىغىچە شاراب بەرمەيدۇ. (سەگاھتىن)

رەئنا (re nâ) : گۈل، قىزىل گۈل.ك. گۈزەل، چىرايلىق، يېقىملىق.

گىرىفتارى قەددى رەئنايى گۈلگۈنپۈش مەن، ۋاھ - ۋاھ،
كۆڭۈلدە قالمادى بەرگى گۈلى سەرۋى سۇمەن ھاجەت،

كۈلرەڭ كىينگەن، قەددى - قامىتى كېلىشكەن رەناغا گىرىپتار بولغاندىن بۇيان، گۈل، ياپراق، سەرۋى، ياسىمەنلەرگە كۆڭلۈمنىڭ خۇشى قالمىدى.(سەگاھتىن)

قىلىپ رەئنا قەددىڭ يادىن سەھەردە ئانچە يىغلادىم،
كۆزۈمنىڭ جويبارى ئىچرە سەرۋى نارۋەن بولدى.

گۈزەل قامىتىڭنى ئەسلەپ، سەھەردە شۇنچىلىك يىغلىدىمكى، كۆزۈم دەرياسىنىڭ بويىدا سەرۋى، نارۋەن دەرەخلىرى كۆكلەپ كەتتى. (چەھارگاھتىن)

رو (ro): يۈز، بەت، چىھرە.

رو بەرمەك (ro bermek): يۈز بەرمەك.

رو بەرو (ro bero):يۈزمۇيۈز، ئۇدۇلمۇئۇدۇل

بولغىل نەۋائىي، رو بەرو، قىلغىل فەنا كويىن پەناھ ،
تەرك ئەيلە زۇھدۇ خانەقاھ، قىل دەير پىرى خىزمەتىن.

- نەۋائىي.

نەۋائىي، ئۇدۇل ماڭ، ئۆزلۈكنى يوقىتىش كوچىسىدىن پاناھلىق تاپ، تەقۋادارلىقنى ۋە خانىقانى تاشلاپ، مەيپۇرۇشنىڭ خىزمىتىنى قىل. (راك مۇقامىدىن)

روز (roz): كۈن، بىر كۈن.

روزگار (rozgâr) : 1) تۇرمۇش، تىرىكچىلىك، كۈن كەچۈرۈش ؛ 2) دەۋر، زامان ؛ 3) تەئەللۇقات.

ئارەزىدەك ئايدىن ئەركەندە گەر ئەتتى ئىھتىيات،
روزگارىمدەك ھەم ئولغاندا قاراڭغۇ كەلمەدى.

ئۇ ئۆز جامالىدەك يورۇق ئايدىڭدا كېلىشتىن ئېھتىيات قىلدىمكىن دېسەم، مېنىڭ زامانىمغا ئوخشاش قاراڭغۇلۇق چۈشكەندىمۇ كەلمىدى.(راك مۇقامىدىن)

ۋاسىل ئولسام ھەر زەمان شىرىن لەبىدىن نۇش ئەتىپ،
كامى دىل ھاسىل ئەتىبان روزگارىم كەلدىمۇ؟

ئۇنىڭ ۋىسالىغا يەتكەن زامان، شېرىن لەۋلىرىدىن شوراپ سۆيسەم دەيمەن، مۇرادىمنى ھاسىل قىلىپ، ئۇ دەۋر- زامانىم كەلدىمۇ؟ (پەنجگاھتىن)

جۇنۇن ۋادىسىغا مايىل كۆرەرمەن جانى زارىمنى،

تىلەرمەن بىر يولى بۇزماق بۇزۇلغان روزگارىمنى.

بۇ قىينالغان جېنىم مەجنۇنلۇق ۋادىسىغا يۈزلەنگەندەك قىلىدۇ. بۇزۇلغان بۇ تىرىكچىلىكىمنىڭ بىر يولىلا ۋەيران بولۇشىنى تىلەيمەن.(ئۆز ھالىدىن)

روزگار ئەھلى (rozgâr ehli) : زامانداشلار. دەۋر ئەھلى.

روزى قىيامەت (rozi qiyâmet): قىيامەت كۈنى. دىنىي رىۋايەتلەردىكى ئىنسانلارنىڭ قايتا تىرىلىش كۈنى،

بۇ جانىمغا قەسد قىلدى قاراقچى ئافەت،
مەنىڭ مۇندىن قۇتۇلماغىم يوقتۇر سەلامەت.
گويا بۇ گۈن بولدى ماڭا روزى قىيامەت،
يار جەمالىن كۆرمەي ئۆلۈر ئوخشايمەن.

بۇ جېنىمغا قاراقچى ئاپەت قەست قىلدى، بۇنىڭدىن سالامەت قۇتۇلالمىغىدەكمەن، بۇگۈن گويا مەن ئۈچۈن قىيامەت كۈنى بولدى، يارنىڭ جامالىنى كۆرمەي ئۆلۈپ كېتىدىغان ئوخشايمەن. (نەۋا مۇقامىدىن)

روي (roy) : يۈز، بەت، چېھرە؛

روي بەرمەك(roy bermek): پەيدا بولماق، يۈز بەرمەك.

رويى ئەندۇد(royi endud): يۈزى نىقاپلانغان؛

رويى دىيدار(royi diydâr): يۈز كۆرۈشۈش.

خادىمى خەيلى ھەشەمنىڭ كارۇ بارى ئۆزگەچە،
تابىئى مەتبۇئىلارغە رويى دىيدار ئۆزگەچە.

ھەشەمەتچىلەرنىڭ ئىش - ھەربىكەتلىرى باشقىچە، ئۇلارنىڭ ئۆز تەۋەلىرىگە، ئەگەشكۈچىلىرىگە كۆرسەتكەن چىرايلىرى باشقىچە. (راك مۇقامىدىن)

روي II(roy): رو (مېتال).

رۇستەخىز (rustexiz):1) غوۋغا، توپىلاڭ؛ 2) قىيامەت، مەھشەرگاھ

رۇستەم (rustem):فىردەۋسنىڭ «شاھنامە» ناملىق ئەسىرىدە تەسۋىرلەنگەن قەدىمكى ئىران پالۋانلىرىدىن بىرى. بەدىئىي ئەدەبىياتتا باتۇر، پالۋانلارنىڭ سىمۋولى سۈپىتىدە «رۇستەمچە»، «رۇستەم سۈپەت» ...دېگەن ئوخشىتىشلار قوللىنىلىدۇ.

يىگىتلەرنىڭ يۈرۈشلەرى،
رۇستەمچە بار ئۇرۇشلارى،
ئىسفەھانچە قىلىچلارى،
چاقىن كەبى چاپىشلارى.

بىزنىڭ ئەل - يۇرت يىگىتلىرىنىڭ ئۆزىگە خاس يۈرۈش - تۇرۇشلىرى بار: مۇشت ئېتىشلىرى رۇستەمگە ئوخشايدۇ، يېنىدا ئىسفاھانچە قىلىچلىرى بار، ئۈنى چېپىشلىرى چاقماقتەك چەبدەس.
(ئىراق مۇقامىدىن)

رىزالىق(rizâliq): رازىلىق.

رىزالىق بىرلە قوپ بىر- بىرىگە دۈشمەنلىكنى، ئەي نادان،
قىلىپ تەقدىرغە تەدبىر بولمامىش سۈدۇ زىيان پەيدا.

ئەي نادان، ئۆز ئارا دۈشمەنلىشىشنى رازى - رىزالىق بىلەن تاشلىغىنكى، تەقدىرگە تەدبىر ئارقىلىق تاقابىل تۇرۇش بىلەن ھېچبىر نەتىجە چىققان ئەمەس.(ئەجەم مۇقامىدىن)

رىزۋان (rizwân):1) رازىلىق، مەمنۇنىيەت؛ 2) كۆچمە م: جەننەت.
نە قىلاي گۈلشەن تەماشاسىنى، ئەي گۈلچىھرە كىم،
باغى رىزۋان ئولسا سەنسىز، بەيتۈل ئەھزاندۇر ماڭا.

ئەي گۈل يۈزلۈك يار، گۈلشەننى تاماشا قىلىپ نېمە قىلاي؟ سەن بولمىساڭ، جەننەت بېغىمۇ ماڭا غەم- غۇسسە ماكانىدۇر. (پەنجگاھتىن)

رىشتە (rishte): يىپ، تاناپ؛
تاپمادى مەشھۇرىي گۈفتارىم مەرجان قەدرىنى،
ھەر نەچە تىزدىم جەۋاھىر رىشتەئى ئەشئارغا.
- مەشھۇرىي.

ئەي مەشھۇرىي، شېئىر يىپىغا شۇنچە گۈھەرلەرنى تىزسامۇ، سۆزلىرىم مارجانچىلىك قەدىر - قىممەتكە ئېرىشمىدى.(راك مۇقامىدىن)
شىكەستى بەرمەگىل، جان رىشتەسىدۇر،
باشىڭدا ھەلقە - ھەلقە تارى كاكۇل.

بېشىڭدىكى بۇدۇر چاچلىرىڭنىڭ بىرەر مويىغىمۇ ئازار بەرمە، چۈنكى ئۇ جان رىشتىسىدۇر.(سەگاھتىن)
ۋەفا ئوتىغا مەن كۆيدۈم، ۋەلى تاپقاي نەۋائىيدەك،
مۇھەببەت رىشتەسى باققان كىشى ھەر بىر مەزارىمغا.

ۋاپادارلىق ئوتىدا كۆيۈپ كۈل بولغان بولسامۇ، لېكىن مازىرىمغا ھەر قارىغان ئادەم ئۇ يەردىن نەۋائىيدەك مۇھەببەت رىشتىسىنى تاپالايدۇ. (ئوششاق مۇقامىدىن)

رىشتەئى چەشمى زىلال(rishtei cheshme zilâl): ك. ئۇزۇلمەي ئاققان كۆز يېشى؛

رىشتە تاب (rishte tâb): ئېشىلگەن يىپ.

رىشتەئى تەسبىھ (rishtei tesbih) : تەسۋىنىڭ يىپى.
ھەيدۇركىم، رىشتەئى تەسبىھ قىلغاي ئەھلى زۇھد،
كۇفر زۇلفى ئىچرە ئۆلگەن زۇلفىنىڭ زۇنارىنى.

ئەپسۇسلىنارلىق ئىش شۇكى، ئۇنىڭ قاپقارا چېچى ئىچىدە يوقالغان زۇنارنى زاھىدلار تەسۋىيسىگە يىپ قىلىۋالىدۇ. (چەببەيات مۇقامىدىن)

رىند (rind) : بىپەرۋا؛ باتۇر؛ ساختىپەز.
ئىشق ئارا قەدر ئىستەسەڭ بىباك بولكىم، ئۆزگەدۇر ،
ئەھلى تەقۋا ئاندا، رىندى لا ئۇبالى ئۆزگەچە.

ئاشقىلىقتا قەدىر - قىممەت تاپاي دېسەڭ، قورقماس بولكى، ئۇ يەردە تەقۋادارلار باشقىچە، جېنىدىن تويغانلار باشقىچە بولىدۇ. (ئىراق مۇقامىدىن)

رىندى شىراز (rindi shirâz): شىراز باتۇرى، شائىر خوجاھافىز شىرازىينىڭ بىر لەقىمى.

رىندانە (rindâne): 1) بىپەرۋالارچە؛ 2) ئىشىرەتپەرەستلەرچە؛ 3) باتۇرلارچە.
ساقىيا، مەي تۇت ماڭا جامى مۇھەببەت تولدۇرۇپ،
نەۋبەتىيكىم تەشنەلەب رىندانە بولدۇم ئاقىبەت.

ئەي ساقىي، مەن نەۋبەتىي ئاقىۋەت ئىشق ئوتىدا چاڭقىغان بىر باتۇرغا ئايلاندىم. مۇھەببەت قەدىھىنى تولدۇرۇپ ماڭا مەي تۇت! (چەھارگاھتىن)

ز

زار(zâr): زارىققان، خار بولغان.
گەر مۇسۇلمانزادە بولساڭ قىل قەلەندەرغە كەرەم،
جەۋرۇ زۇلمۇڭ بىرلە سەن ئۆلتۈرمەگىل بۇ زارنى.

ئەگەر مۇسۇلمان بالىسى بولساڭ، قەلەندەرگە مەرھەمەت قىل، بۇ بىچارىنى جەبىر- زۇلمىڭ بىلەن ئۆلتۈرۈپ قويما.(راك مۇقامىدىن)

زاھىر (zâhir):روشەن، پارلاق ؛ ئوچۇق-ئاشكارا، كۆرۈنۈپ تۇرغان.
ھۇيى بۇ ژۇلىدە مولاردىن چۇ دىلگىر ئولماڭىز،
زاھىر ئولماس زىينەتى شەھرى قەلەندەر بولماسا.

چېچى يەلكىسىگە چۈشۈپ تۇرغانلارنىڭ « ھۇ ئاللاھ » سېلىشلىرىدىن خاپا بولماڭ، چۈنكى قەلەندەر بولمىسا، شەھەرنىڭ زىننىتى گەۋدىلەنمەيدۇ. (ئىراق مۇقامىدىن)
ياشۇرۇن دەردىمنى زاھىر قىلدى ئەفغان ئاقىبەت،
ئاسراغان سىررىمنى يايدى سىيلى مىژگان ئاقىبەت.

ئاھ - زارىم يوشۇرۇن دەردىمنى ئاخىر ئاشكارىلىۋەتتى ؛ ساقلاپ كەلگەن سىرىمنى بولسا، كىرپىكىم كەلكۈنى يېيىۋەتتى. (چەھارگاھ مۇقامىدىن)

زاھىد(zâhid): دۇنيا ئىشلىرىدىن ۋاز كېچىپ، تائەت-ئىبادەت بىلەنلا مەشغۇل بولغۇچى ؛ پەرھىزكار؛
ئۆزىنى خەلقنىڭ نەزىرىدە شۇنداق قىلىپ كۆرسەتكۈچى رىياكار شەيخ.
ساربغ چىھرەم بىلە قانلىغ ياشىمغا كۈلمە، ئەي زاھىد،
نىگارىم باشىدىن ھەردەم ساچارمەن لەئلۇ زەر ھەريان.

ئەي زاھىد، سېرىق يۈزۈم بىلەن قانلىق يېشىمغا قاراپ كۈلمە، مەن نىگارىمنىڭ بېشىدىن دائىم قىزىل ياقۇت بىلەن سېرىق ئالتۇن چاچىمەن. (بايات مۇقامىدىن)

زەر (zer): ئالتۇن، تىللا، زەر.
ئول جەھاندا خارلىقدىن يۈزى زەردەك سارغارۇر،
ئاھىدىن باشدا ئەلەملەر، ئىشقىدىن باشدا تاج.

جاھاندا خارلىقتىن يۈزى زەردەك(ئالتۇندەك) سارغايغانلارنىڭ تارتقان ئاھى بېشىغا تۇغ، ئىشقى تاج بولىدۇ. (ئۆزھال مۇقامىدىن)
كىتابەتى سۇنۇڭ كىلكى سۇرەتى « ۋەش - شەمس » تەفسىرىن
فەلەك تاقى ھەۋاشىسىدە زەر ھەلدىن رەقەم چەكتى.

تەقدىر قەلىمى پەلەك گۈمبىزىنىڭ قىرغاقلىرىغا « قۇياش » سۇرىسىنىڭ شەرھىنى ئالتۇن ھەل بىلەن يازدى.(ئەجەمدىن)
دەستگىرى ئىستەكىم غەمدىن خەلاس ئىمكان ئەمەس،
ئولكى بىر زەررىن كەمەر بەلىگە مۇھكەم بولماغان.

بىر ئۇستاز ئىزدە، ئۇنىڭ ئالدىدا بېلىڭگە ئالتۇن كەمەرنى مەھكەم باغلىمىغىچە غەمدىن خالاس بولالمايسەن. (چەببەياتتىن)
غايەتى ئەئلا مەراتىبدىندۇرۇركىم، ھەر سەھەر،

مەقدەمىگىدە گۇنبەدى ئەفلاكدىن زەر ساچىلۇر.

مەرتىۋەگىنىڭ غايىت يۇقىرىلىقىدىن، ئاسمان گۇمبىزىدىن ھەر سەھەردە قەدىمگىگە تىللا چېچىلىدۇ. (بايانتىن)

زەرافەت (zerâfet): 1) چوڭقۇر پىكىرلىك؛ پاساھەتلىك، خۇش چاقچاقلىق. 2) چاقچاق گەپ، ھەزىل ئارىلاش سۆز.

زەرافەت ئەيلەمەك(zerâfet eylemek): چاقچاق قىلماق، چېقىشماق.

زەرد (zerd): سېرىق، سېرىقلىق؛ سولغۇن.

زەرداب(zerdâb): سېرىق سۇ، زەرداپ.

يۈرەكىم بولدى جەراھەت، باغلادى زەردابۇ قان،
سەنى كەبى مەرھەم قىلۇر يارى قەدىردان قايدادۇر.

يۈرىكىم يارىلىنىپ قان ـ زەردابقا تولدى، ئۇنىڭغا شىپالىق بېرەلەيدىغان سائا ئوخشاش قەدىردان يار نەدىن تېپىلىدۇ.(چەببەياتتىن)

گۈلەمخانىنىڭ قوش پوپۇكى يەرگە سۆرۈلدى،
يۈرەكدەكى زەرداب سۈلار قانغا ئۆيرۈلدى.

گۈلەمخانىنىڭ قوش پۆپۈكى يەرگە سۆرەلدى، يۈرەكتىكى زەرداب سۈلار قانغا ئۆرۈلدى.(ئەجەمدىن)

زەرد روي(zerd roi): سارغايغان چېھرە، سۈلغۇن چىراي.

بۇ گۈن ھەر زەرد رويى ئىشقىنىڭ ئوقىدا شەھىد ئولسا،
قىيامەت گۈنى بىر گۈلچېھرەئى گۈلگۈن قەبا دەرلەر.

بۈگۈن سېنىڭ ئىشقىنىڭ ئوقىدا شېھىت بولغان سۈلغۇن چىرايلارنى قىيامەت كۈنى گۈل رەڭلىك لىباسلارنى كىيگەن گۈل يۈزلۈكلەردىن بولىدۇ، دەيدۇ. (چەببەياتتىن)

زەررىن (zerrin):زەرلىك، ئالتۇن بىلەن زىننەتلەنگەن؛

زەررىن ئەلەم(zerrin elem): ئالتۇن بىلەن زىننەتلەنگەن تۇغ، بايراق. ك. قۇياش.

كۈلاھى زەرنى باشىنىڭ ئۈزرە كۆرگەچ، ئوتلۇق ئاھىمدىن،
چەكىپ زەررىن ئەلەم باشىم ئۈزە شاھانە بولمىشمەن.

بېشىڭدىكى ئالتۇن كۈلاھنى كۆرگەچ، ئوتلۇق ئاھىمدىن بېشىمغا ئالتۇن تۇغ تاقاپ، شاھلارغا ئوخشاش بولدۇم. (سەگاھىتىن)

زەرف (zerf) : ئىدىش، كوزا، كۈپ؛ مەي كوزىسى.

ئەي، خۇش ئول مەيكىم،ئائا زەرف ئولسا بىر سىنغان سوفال،
جام ئولۇر گىيتىنەما جەمشىد، ئانى ئىچكەن گەدا.

ئەي، مەي شۈنداق ياخشى نەرسىكى، ئۇ قۇيۇلغان قاچا بىر سۈنۈق ساپال بولسىمۇ، كىشىنى جەمشىد تىلەپ ئىچكەن « گىيتىنەما » (جاھاننى كۆرسەتكۈچى) جامى ھېس قىلدۇرىدۇ.(راك مۇقامىدىن)

زەكات (zekât) :ئۆزىنىڭ ئومۇمىي بايلىقىنىڭ قىرقتىن بىر ئۈلۈشىنى ھەرىلى كەمبەغەللەرگە بېرىدىغان مۇسۇلمانلارنىڭ پەرزلىرىدىن بىرى.

ھەر نەچەكىم، سىزگە زەھمەتتۇر، زەكاتى ھۇسن ئۇچۇن،
ئىلتىفاتى لۇتفىي ساري گاھى گاھ ئەيلەپ ئۆتۈك.

سىزگە ھەر قانچە زەخمەت يەتسىمۇ، ھۆسنىڭىزنىڭ زاكىتى ئۇچۇن، لۇتفىيغا ئارا ـ سىرا كۆز تاشلاپ ئۆتۈك. (ئىراق مۇقامىدىن)

زەنگ I (zeng) :1) دات؛ 2) چاك ـ توزان؛ كىر غۇبار؛ 3) قارا.

زەنگII (zeng) : قوڭغۇراق.

زەنگار(zengâr): دات، كىر، داغ.

سىينە زەنگارىنى تەقۋا سەيقەلىدە پاك قىل،
پاكلىك بىرلە قارا ئايىنەدە جانانەغە.

دىل كىرىنى (دېتىنى) تەقۋالىق ئېكىكىنى سۇرۇپ پاكلا ـ دە، جانانغا پاكلىق ئەينىكى بىلەن قارا.

زەنگى غەم(zengi ghem): غەم دېغى: كۆڭۈلدىكى غەشلىك.

غەير نەقشىدىن كۆڭۈل جامىدا بولسا زەنگى غەم،
يوقتۇر ئەي ساقىي، مەيى ۋەھدەت مەسەللىك غەمزەدا.

كۆڭۈل جامىدا غەيرى تەسەۋۋۇردىن غەمنىڭ غەشلىكى پەيدا بولسا، ئەي ساقىي، بۇنىڭغا ۋەھدەت شارابىدەك تازىلىغۇچى يوق.(راك مۇقامىدىن)

زەنەخ(zenex): زىناق.

لەبىڭ ئەكسى گۈزۈم ياشىنى مەيتەك لالەگۇن ئەتدى،
زەنەخدانىڭ مۇرادۇم دەستىگاھىن سەرنىگۇن ئەتدى،

لېۋىڭنىڭ ئەكسى كۆز يېشىمنى مەيدەك قىزارتىۋەتتى، زىناقلىرىڭ ئارزۇ ئارمانىمنىڭ ئاساسىنى ئاستىن ـ ئۇستۇن قىلىۋەتتى. (مۇشاۋەرەكتىن)

زەنەخدان (zenexdan): زىناق پىيالىسى: يۈز، بەت: ئىگە.

ئوغۇرلار جان زەنەخدانىڭ ئارا خال،
كى بابىل چاھىنىڭ ئەييارىدۇر بۇ.

زىناقلىرىڭ ئارىسىدىكى خالىڭ جانىنى ئوغۇرلايدۇكى، بابىل زىندانىغا چۈشكەن ئەييارمىكىنە بۇ؟! (سەگاھتىن)

زەھەب (zeheb): ئالتۇن.

زەھەبنا (zehebnâ): بىز باردۇق: بارغانىدۇق (ئەرەبچە پېئىل).

زەئىف (ze f): دەرمانسىزلىق، ھالسىزلىق، زەئىپلىك، كېسەللىك

ناله قىلسام ئەردى رەھمى قىلغاي ئەردىڭ، ۋاھ، قەنى،
كىم فىراقىڭ زەئىفىدىن بىر چىقماغان جاندۇر ماڭا.

ناله قىلالىغان بولسام، رەھىم قىلار ئىدىڭ، ۋاھ، قېنى شۇ ناله؟ پىراقىڭدا شۇ قەدەر زەئىپلىشىپ كەتتىمكى، تېنىمدە چىقمىغان بىرلا جان قالدى. (پەنجگاھتىن)

زەئىف (zeiif): ئاجىز، كۈچسىز.

فۇرقەتىدە ئۆرتەنىپ، جىسمىم زەئىف ئولدى، نەتەي،
بولغۇسىدۇر دەردىمە دەرمان، يارىم كەلدىمۇ؟

قانداق قىلارمەن، ئۇنىڭ پىراقىدا كۆيۈپ، جىسمىم زەئىپلىشىپ كەتتى: بۇ دەردىمگە دەرمان بولىدىغان (كېسىلىمگە شىپا بولىدىغان) يارىم كەلدىمۇ؟ (يۇ ئە)

زەھرە (zehre) : ئۆت، سەپرا خالتىسى.

زەھرە يارىلۇر، دەردى فىراقىندا كۆڭۈلدىن،
ئاھىكى چىقار ئوق كەبى يارىم كەچەلەردە.

تۈن نىسپىلىرىدا، جۇدالىقىڭ دەردىدىن يۇرىكىمدىن ئوقتەك ئېتىلىپ چىققان ئاھىم ئۆتنى يېرىۋەتكۈدەك قىلىۋاتىدۇ. (چەھارگاھتىن)

زۇلف (zulf): چاچ، كوكۇلا.

زۇلف قۇللابىغا بۇ جانۇ كۆڭۈل بولدى ئەسىر،
تەلبە قۇشتەك تەلپىنۇر ھەر دەم نەۋا ئەفغان بىلە.

يۇرىكىم بىلەن جېنىم چېچىنىڭ قىسقۇچىغا ئىلىنىپ قالدى. شۇڭا جېنىم ھەمىشە مۇڭلۇق نالە قىلىدۇ، يۇرىكىم تەلۋە قۇشتەك تەلپۈنىدۇ. (پەنجگاھتىن)

تۈن ئاقشام تولغانۇ سۈنبۈل بىكىن زۇلفۇڭدىن ئاھ ئۇردۇم،
ھەۋانى غالىيە تۈتتى جەھان مۇشكى خوتەن بولدى.

تۈنۈگۈن ئاخشام تولغىنىپ تۇرغان چېچىڭنى ئەسلەپ ئاھ ئۇرغانىدىم، ھاۋانى ئىس ـ تۈتەك قاپلاپ، جاھان گويا كى خوتەن ئىپارىدەك قاپقارا بولۇپ كەتتى. (چەھارگاھتىن)

زۇلفى پەرىشان(zulfi perishan): يېيىلىپ تۇرغان چاچ، كوكۈلا.

كۆزلەرى چوپان، سەرۋى خىرامان،
زۇلفى پەرىشان، قاشى قاراغا.

ئۇ كۆزلىرى چولپان، بويى گۈزەل سەرۋى، چاچلىرى بوستان، قارا قاش يارغا تىلەك ـ دۇئايىمنى يەتكۈز . (پەنجگاھتىن)

زۇلفىقار (zulfiqar) : ئەلىي رەزىياللاھ ئانھۇنىڭ ئىككى بىسلىق قىلىچى، ئۇتكۈرلۈكتە شۆھرەت قازانغان قىلىچ.

مۇنافىقلارغا بۇ مەيدان ئىچىدە،
تىلىمدۇر زۇلفىقارۇ ئەقل دۇلدۇل.

مۇناپىقلارغا بۇ مەيداندا، تىلىم زۇلپىقار قىلىچى، ئەقلىم دۇلدۇلدۇر. (سەگاھتىن)

زۇننار (zunnar):خىرىستىئانلارنىڭ بوينىغا ئېسىپ، ياكى بېلىگە باغلاپ يۈرىدىغان يىپى.

چىقتى ناگاھ مەھۇشى رەنگىنى گۈلنار ئەيلەگەچ،
ھەلقە ـ ھەلقە زۇلفىنى بوينىغا زۇننار ئەيلەگەچ.

توساتتىن بىر ئايجامال ئانار گۈلىدەك كۆركەم ـ گۈزەل كىيىنگەن، بۇدرە چاچلىرىنى بوينىغا زۇننار قىلغان ھالدا چىقىپ كەلدى. (چەھارگاھتىن)

زۇھۇر (zuhur) : پەيدا بولۇش، كۆرۈنۈش، زاھىر بولۇش.

زۇھد (zuhd) : دۇنيادىن ۋاز كېچىپ، تائەت ـ ئىبادەت بىلەنلا شۇغۇللىنىش؛ ئۆزىنى تائەت ـ ئىبادەت بىلەن مەشغۇل قىلىپ كۆرسىتىش:

ھەيفدۇركىم، رىشتەئى تەسبىھ قىلغاي ئەھلى زۇھد،
كۇفر زۇلفى ئىچرە ئۆلگەن زۇلفىنىڭ زۇننارىنى.

ئەپسۇسلىنارلىق ئىش شۇكى، ئۇنىڭ قاپقارا چېچى ئىچىدە يوقالغان زۇننارنى زاھىدلار تەسۋىيسىگە يىپ قىلىۋالىدۇ. (چەببەياتتىن)

زۇھدى تەقۋا (zuhdi teqwa): تەقۋادار سوپىلىق.

ھافىزا، بۇ سىررى ۋەھدەتنى قولۇڭدىن بەرمەگىل،
تا خەيالى زۇھدى تەقۋانى تەۋەككۈل سىندۇرۇر.
ـ ھافىز شىرازىي (زىلەيخا بەگىم تەرجىمىسى).

ئەي ھافىز، بۇ ۋەھدەت (ئاللاھنىڭ بىرلىكى ۋە بارلىقى) سىرىنى (ھېكمىتىنى) قولدىن بەرمە، ئاللاھقا تەۋەككۈل قىلىش تەقۋادار زاھىدنىڭ خىيالىنى سۇندۇرىدۇ. (چەھارگاھتىن)

زۇھد ئەھلى(zuhd ehli): پەرھىزكارلار، دۇنيادىن ۋاز كەچكۈچىلەر.

زىكر (zikr):سۆزلەش، تىلغا ئېلىش، بايان قىلىش.

كى ۋائىز كەئىبەدە ھەر دەم سەمەد زىكرىن بەيان ئەيلەپ،
بەرەھمەن دەيرى تەختى ئۈزرە ئەسرارى سەنەم چەكتى.

ۋائىز كەبەتۇللاھدا ئاللاھ زىكرىنى ھەر دەم يېتكۈراتتى. بەرەھمەن بۇتخانا تەختىدە بۇت (سەنەم) نىڭ سىرلىرىنى بايان قىلدى. (ئەجەمدىن)

زىكر قىلماق (zikr qilmaq): تىلغا ئالماق، بايان قىلماق، ئەسلىمەك.

زىلەيخا (zileyxa) :رابغوزنىڭ ‹‹قىسەسۇل ئەنبىيا›› ناملىق ئەسىرىدىكى ‹‹يۇسۇف ۋە زىلەيخا›› داستانىنىڭ باش قەھرىمانلىرىدىن بىرى؛ ئەزىز مىسرىنىڭ قىزى.

زىلەيخا گۈلشەنىن قىلدى سەمۇمى ئىشق خاكىستەر،
بۇ يانغىلىغ دەمەكىم ئول يۇسۇفى گۈل پىرەھەن ھاجەت.

زىلەيخانىڭ گۈلشېنىنى ئىشق شۇرغىنى توپا ـ تۇپراق قىلىۋەتتى دېمە، بۇ ئۇنىڭ قانلىق كۆينەك كىيگەن يۇسۇپكە ھاجەتمەن بولغانلىقىدىندۇر. (سەگاھىتىن)

ژ

ژالە(zâle) : 1) قىرو؛ شەبنەم؛ مۆلدۈر. 2) ك. كۆز يېشى.

ژالە ياڭلىغ ياغدۇرۇپ باشىمغا گەردۇن لالەدەك،
سەنگى بارانى بەلاۋ ئوريان تەنىمنى قىلدى قان.

پەلەك بېشىمغا بالا تاشلىرىنى مۆلدۈردەك ياغدۇرۇپ، يالىڭاچ تېنىمنى لالىدەك قىزىل قانغا بويىدى. (ئۆزھالدىن)

ژۇلىدە(zulide) : چۈۋۈلغان، چېچىلغان؛ چۈۋۈق،

ژۇلىدە مو(zulide mo) : چۈۋۈق چاچ؛ تارالمىغان، چۈۋۈق چاچلىرى يەلكىسىگە چۈشۈپ تۇرغان.

ھۇيى بۇ ژۇلىدە مولاردىن چۇ دىلگىر ئولماڭىز،
زاھىر ئولماس زىينەتى شەھرى قەلەندەر بولماسا.

چېچى يەلكىسىگە چۈشۈپ تۇرغانلارنىڭ « ھۇ ئاللاھ » سېلىشلىرىدىن خاپا بولماڭ، چۈنكى قەلەندەر بولمىسا، شەھەرنىڭ زىننىتى گەۋدىلەنمەيدۇ.(ئە ئۇ م ت : 619 ـ بەت)

س

ساغەر (sagher): قەدەھ، مەي پىيالىسى، جام؛
باشىمىزدا كۆرۈپ نەشئە،قولىمىزدا كۆرۈپ ساغەر،
قۇتۇلغان يۇز جەھان غەمدىن نەچە مەيخارەلەر دەرلەر.

رۇخسارىمىزدىكى خۇش كەيپىنى، قولىمىزدىكى قەدەھنى كۆرگەنلەر بىزنى «يۇز جاھانلىق غەمدىن قۇتۇلغان مەيخورلار» دەيدۇ.(پەنجگاھتىن)

ساغەرى مۇل(sagheri mul): مەي قەدىھى، شاراب جامى.
باردۇر ھۇسنۇڭ سەنىڭ بىلقىسۇ يۇسۇفدىن فۇزۇن،
مەي ئىچەر بولساڭ، نىگارا، ساغەرى مۇل مەن ساڭا.

سەن بىلقىس ۋە يۇسۇپلەردىنمۇ بەك گۈزەلسەن. ئەي نازىنىن، مەي ئىچەر ۋاقتىڭدا شاراب قەدىھىڭ بولسام دەيمەن. (چەببەياتتىن)

سانگۇلاچ(san'gulach): ساڭگىلاقلىق، ساڭگىلاپ تۇرغان.
خىفچەئى نىھالىدا ئىكى مىيۋەنى كۆردۈم،
ياكى سانگۇلاچ ئالما ياكى ئىكى رۇمان قىز.

ئۇ قىزنىڭ يۈمران نوتىدەك گەۋدىسىدە، ئىككى مېۋىنى كۆردۈم، ئۇلار ياكى ساڭگىلاپ تۇرغان ئالما، ياكى ئىككى دانە ئانار.(نەۋا مۇقامىدىن)

سالىم (sâlim):ساق، سالامەت، ساغلام؛ ئامان.

ساھىب (sâhib) : ئىگە، تەسەررۇپ قىلغۇچى؛
ئەي گۈلى گۈلزارى جەننەت دىلبەرى ساھىب جەمال،
گۈل يۈزۈڭنىڭ ئوتىدا بىر خەستە بۇلبۇل مەن ساڭا.

ئەي جەننەت گۈلزارىنىڭ گۈلى بولغان گۈزەللىك ساھىبى دىلبەر، مەن گۈل يۈزۈڭنىڭ ئوتىدا كۆيگەن بىر بىمار بۇلبۇلۇڭمەن. (چەببەياتتىن)

ساھىبتەكبىر(sâhibtekbir) : دۇئاگۇي.

ساھىبجامال(sâhibjamâl): جامال ئىگىسى، چىرايلىق، گۈزەل.

ساھىبخان(sâhibxân): زىچلىشىشتىن بۇرۇنقى ئەسلىي شەكلى " ساھىبى خان " بولۇپ، "داستىخان ئىگىسى، مېھمان ئىگىسى" دېگەن بولىدۇ.

ساھىب دەۋلەت(sâhib dewlet): دۆلەتمەن؛ دۆلەت ئىگىسى.
سەلامەت بولكى، تاپسۇن دەۋلەتىڭدە خەلق ئاسايىش،
كى ساھىب دەۋلەتى سەندەك بولۇر ئالەمدە كەم پەيدا.

سالامەت بول، دۆلىتىڭدە خەلق ئاسايىشلىق تاپسۇنكى، جاھاندا سەندەك دۆلەت ئىگىسى كەم تېپىلىدۇ.(ئەجەمدىن)

ساھىب كەرەم(sâhib kerem): مەردانە، قولى ئوچۇق؛ ئۇلۇغلۇق ئىگىسى، كارامەت ئىگىسى.
جەھاندا گەرچە بولغاي كۆپ شاھى خەيلۇ ھەشەم پەيدا،
ۋەلى بولغايمۇ سەندەك خۇسرەۋي ساھىب كەرەم پەيدا.

گەرچە جاھاندا كۆپلىگەن مەرتىۋىلىك شاھلار ئۆتكەن بولسىمۇ، لېكىن سەندەك خۇسرەۋ سۈپەت،

مەردانە شاھ دۇنياغا كەلگەن ئەمەس.(ئەجەمدىن)

ساھىب ئىختىيار(sahib ihtiyar): خوجايىن، ئىختىيارلىق ئىگىسى، ھوقۇقدار.

ساھىبى ئەسرار(sâhibi esrâr): سىر-ھېكمەتلەرنى يەشكۈچى، اللە.

سەن كۆڭۈلدىن ھەر زەمان باتىل خەيالىڭنى چىقار،
خەيرىيىەت ئەندىشە قىلغىل، ساھىبى ئەسرارى بار.

سىر - ئەسرارلارنىڭ ساھىبى بارلىقىنى ئويلا.(ئوششاقتىن)

كۆڭلۈڭنى بۇزۇق خىياللاردىن ھەمىشە تازىلاپ تۇرغىن، ياخشىلىق قىلىشنى ، پۈتكۈل

ساھىبى دىۋان(sâhibi diwân): 1)دىۋان مۇئەللىپى، دىۋان تۈزگۈچى شائىر. 2) دىۋان بېگى، ئىشخانا باشلىقى.

گۈلىستانى سۇخەننى سەير ئەتەردە ساھىبى دىۋان،
چەكەر باشىغا گۈلدەك مىسرائىنى ئىنتىخاب ئەيلەپ.

دىۋان تۈزگۈچى شائىر سۆز گۈلىستانىنى سەيلە قىلغىنىدا، مىسرالارنى تاللاپ، بېشىغا گۈلدەك قىستۇرۇۋالىدۇ. (ئېسىل مىسرالارنى كاللىسىغا تىزىۋالىدۇ) (چەببەياتتى

سەباھ (sebâh): ئەتىگەن، سۇبھى پەيتى.

سەبا(sebâ): تاڭ سەلكىنى، تاڭ پەيتىدە چىقىدىغان مەيىن شامال.

ئەي سەبا، يەتكۈر پەيامىمنى مەنىڭ دىلدارىغا،
كەلتۈر ئاندىن بىر مۇھەببەتنامەئى مەن زارغا.

ئەي تاڭ شامىلى، مېنىڭ خەۋىرىمنى دىلدارىمغا يەتكۈز، ئۇنىڭدىن مەن بىچارىغا بىر مۇھەببەتنامە كەلتۈر. (راك مۇقامىدىن)

سەبر(sebr): چىدام، تاقەت.

سەبر قىلغىل، ئەي رەشىدي، ئاي يۈزىنىڭ دەۋرىدە،
بەندەگە ئازادلىق خەتتى بىتىلمەيدۇر ھەنۇز .

- رەشىدي.

ئەي رەشىدي، سەۋر قىلغىن، چۈنكى ئۇنىڭ ئاي يۈزىنىڭ سەھىپىسىگە « قۇلغا ئازادلىق » خېتى تېخى يېزىلمىدى. (مۇشاۋەرەكتىن)

سەبرۇ قەرار(sebru qerar): چىدام ۋە تاقەت.

بىر زەمان يوقتۇر ماڭا ئارام ئىلە سەبرۇ قەرار

ئاي يۈزۈڭنىڭ شەمئىغە پەرۋانە بولدۇم ئاقىبەت.

ئاي يۈزۈڭنىڭ چىرىغىغا ئاخىر پەرۋانە بولدۇم، ماڭا ئەمدى بىر دەممۇ ئارامىلىق يوق، سەۋر - تاقىتىم تۈگىدى. (چەھارگاھتىن)

سەبز(sebz): مايسا، يېشىللىق، يېشىل رەڭ.

قۇرۇدى باغى تەبئىم، غۇنچە قالدى گۈل ئاچىلماسدىن،
كەرەم ئايىن بەرىپ سەبز ئەيلە باغۇ لالەزارىمنى.

تەبئىەت بېغىم قۇرۇپ كەتتى، غۇنچە ئېچىلالماي ئۆز پېتىچە قالدى؛ مەرھەمەت قىلىپ، باغ ۋە گۈلزارىمنى كۆكەرتىپ بەرگىن. (راك مۇقامىدىن)

سەبزەزار(sebzezâr): چىمەنزار، يېشىلچىلىق.

سەنۇكبار(senukbâr):يۇكى يەڭگىل؛ يەڭگىل، چاققان.

ئەقىل ئىتتى، ھۇش كەتتى، كۆڭۈل كۆيدى، جان چىقتى،
شۇكۇر ئەت، نەۋائىياكى، سەبۇكبارىنەن يەنە.

يېشىمى: ئەقىل - پاراسەت يىتتى، ھۇش - خۇد يوقالدى، يۈرەك كۆيۈپ كەتتى، جان تەندىن چىقتى. بۇ ھال بىلەن ئى نەۋائىي، ئەمدى ھەممىدىن قۇتۇلۇپ، يېنىكلەپ قالدىك، شۇكۇل قىلغىن! (راك مۇقامىدىن)

سەبۇھ (sebuh):1) تاك پەيتى ؛ 2) ئەرتە، تاڭلا.

سەبۇھىي: تاك پەيتىدىكى شاراپ ئولتۇرۇشى.
خۇشا، ئولكىم مۇنۇڭدەك چاغ ۋەفاسىز ئۇمرنى ئاڭلاپ،
سەبۇھىي جامنى ئەھباب بىرلە دەم بەدەم چەكتى.

مۇشۇنداق چاغدا، ئۇمۇرنىك ۋاپاسىزلىقىنى بىلىپ، دوستلار بىلەن بىللە تاك سەھەر ئولتۇرۇشنىك قەدىمنى دەمۇدەم كۆتۈرۈش نېمە دېگەن پەيزى - ھەا (ئەجەمدىن)

سەركەش(serkesh):بويۇنتاۋلىق، گەدەنكەشلىك، بېشى قاتتىقلىق.
دەھر بوستانى ئارا سەركەش نىھالى كۆرمەدۇك،
سايە يەڭلىغ بولماغاي يەر بىرلە يەكسان ئاقىبەت.

زامان بوستانىدا، نى - نى تىك ئۆسكەن دەرەخلەرنىك ئاقىۋىت ئۆز سايىسىغا ئوخشاش يەر بىلەن يەكسان بولماي قالغىنىنى كۆرمىدىم. (چەھارگاھتىن)

سەرگەردان(sergerdân): بېشى ئايلىنىپ قالغان، بېشى قايغان، پۈتى تايغان يوللاردا يۈرىدىغان.
ئىشق ۋادىسىدا پۈيە ئەيلەدىم چۈن گەردى باد،
رەشكدىن ھەردەم ئۆچەشتىم چەرخى سەرگەردان بىلە.

ئىشق ۋادىسىدا خۇددى قۇيۇندەك چۆرگۈلەپ يۈردۈم. بېشى ئايلانغان پەلەك بىلەن كۈندەشلىكتىن دائىم ئېلىشتىم. (پەنجگاھتىن)

سەرگەشتە (sergeshte): بېشى ئايلانغان، سەرگەردان، ھەيران.
مەنى، ئەي ئاي، قورقارمەن، قىلىپ دۇنيادا سەرگەشتە،
ئىشىكىك ئۇفراقىن كۆزگە تاپىلماس ئوتىيا قىلما.

ئەي ئاي، مېنى دۇنيادا سەرگەردان قىلىپ قويۇپ، ئىشىكىڭنىك ئوپىسىنى تېپىلماس ئوتىيا قىلمۇېلىشىڭدن ئەنسىرەيمەن. (ئەجەمدىن)

سەرۋ(serw):1) تۇپتۇز ئۆسۈدىغان، قىشىن - ياز يايپېشىل تۇرىدىغان، چىرايلىق بىر خىل دەرەخ ؛ 2) ك: سۆيگەن يارنىك قەددى - قامىتى ؛ گۈزەل يار.
ئەي گۈلىستانىم، گۈلۈم، سەرۋى گۈلئەندامىم مەنىم
ساغەرىم، شەمئى شەبىستانىم، مەلائىك مەنزەرىم.

ئەي گۈلىستانىم، مېنىك سەرۋى قامەتلىك گۈزىلىم، شارابىم، تۇندىكى چىراغىم، پەرىشتە سۈپەتلىكىم. (ئوششاق مۇقامىدىن)

سەرۋى رەۋان(serwi rewân): گۈزەل ئۆسكەن سەرۋى دەرىخى. ك: گۈزەل يۈرۈشلۈك نازىنىن، چىرايلىق ماڭغۇچى مەھبۇب.
قەددىڭدەك باغ ئارا سەرۋى رەۋان يوق،
رۇخۇمدەك گۈلشەن ئىچرە زەئفەران يوق.

باغلاردا، قەددىڭدەك گۈزەل ئۆسكەن سەۋرى دەرىخى يوق ؛ گۈلشەندە چىرايىمدەك سارغايغان زەپىران يوق. (ئىراق مۇقامىدىن)

سەرۋى ئازاد (serwi âzâd): تىك ئۆسكەن چىرايلىق سەرۋى؛ ك: خۇشپىچىم، گۈزەل بويلۇق يار.
سەير ئۇچۇن كىرسە گۈلىستان ئىچرە ئول سەرۋى رەۋان،
بەندە ئولسۇن سەرۋى ئازاد ئول قەددى رەفتارغا.

ئۇ سەرۋى بويلۇق گۈزەل يار سەيلە قىلغىلى گۈلىستانغا كىرگىنىدە، گۈزەل سەرۋى دەرىخى ئۇنىڭ كېلىشكەن بوي - تۇرۇقىغا قۇل بولسۇن. (چەھارگاھتىن)

سەرۋى رەئنا (serwi re?nâ): گۈزەل سەرۋى؛ك: كېلىشكەن يار.
رەشكىدىن جانىمغا ھەر نەرگىس كۆزى بىر شۇئلەدۇر،
باغ ئارا ناگاھ خىرام ئول سەرۋى رەئنا ئەيلەسە.

ئۇ سەرۋى بويلۇق گۈزىلىم باغدا سەير قىلسا، باغدىكى ھەر بىر نەرگىس گۈلىنىڭ كۆزىمۇ كۆندەشلىكىمنى قوزغاپ، جېنىمغا چۇشكەن ئوت بولۇپ تۇيۇلىدۇ. (يۇ ئە)

سەرۋەر (serwer) : رەئىس، باشچى، سەردار.
ئەي بەھارىم، ئەي نىگارىم، ئەي شىكارىم، شاھىدىم،
ئەي ھەرىيفىم، ئەي زەرىيفىم، ئەي شەرىيفىم، سەرۋەرىم.

ئەي باھارىم، نىگارىم، شىكارىم، گۈۋاھچىم، شېرىكىم، ئەقىللىقىم - زېرىكىم، شەرىپىم، يولباشچىم. (ئوششاقتىن)

سەرۋەرى ئالەم (serweri âlem): پۈتۈن ئالەمنىڭ خوجىسى.
قەنى ئول ھەزرەتى ئادەم،
قەنى ئول سەرۋەرى ئالەم،
رەسۇلغا بولغان ئول ماتەم،
ئۇلارنى گىريان ئەيلەدى.

قېنى، ئۇ ھەزرەتى ئادەم، قېنى، ئۇ ئالەمنىڭ سەردارى؟ رەسۇلۇللاھقا تۇتۇلغان ماتەم ئۇلارنى راسا يىغلاتتى. (راك مۇقامىدىن)

سەرۋى قامەت (serwi qâmet): قامىتى سەرۋىدەك كېلىشكەن.
مەن سەرۋى قەدد ئارزۇسىنى ئەيلەپ چەكەدۇرمەن،
قۇمرى نە ئۇچۇن چەككۇسى سەرۋ ئۇستىدە گۇگۇ.

مەنغۇ سەرۋى قامەتكە ئېرىشىش ئارزۇسىدا نالە - پەريات چېكىۋاتىمەن، پاختەك ئۆزى سەرۋى دەرىخىنىڭ ئۇستىدە ئولتۇرۇپمۇ، يەنە نېمە ئۇچۇن « گۇگۇ - گۇ » دەپ پىغان چېكىدىغاندۇ؟ (ئوششاق مۇقامىدىن)

سەزا (sezâ):1) جازا: 2) لايىق، مۇناسىپ، سەزاۋەر:

سەزا بەرمەك(sezâ bermek): جازا بەرمەك، تەنبىھ بەرمەك.
كۆپ يىلكى بۇ قۇل خىزمەتىنى قىلمادى بەرجا،
كەلدىكى غەزەب بىرلە چۇ سەزا قىلايىن دەپ.

كۆپ يىلدىن بېرى بۇ قۇل ئۇنىڭ خىزمىتىنى بەجا كەلتۈرەلمىگەندى، شۇڭا « سازايى قىلاي » دەپ، غەزەپ بىلەن يېتىپ كەلدى. (راك مۇقامىدىن)

سەفا (sefâ) :1) يورۇقلۇق، روشەنلىك، پارلاقلىق: 2) خۇرسەنلىك: مەئىشەت: 3) پاكلىق، ساپ:
ئايا يارىم، يىراق ئەتتى فەلەك سەندىن بۇ مەھزۇننى،
كى دۇشمەن مۇددەئاسىن ھاسىل ئەتتى، ھەم سەفا قىلدى.

ئەي يارىم، پەلەك بۇ مەھزۇننى سەندىن يىراق قىلدىكى ، دۇشمەننىڭ مۇددىئاسىنى ئەملگە ئاشۇرۇپ

بەردى ۋە ئۇنى خۇشال قىلدى. (ئەجەمدىن)

سەفا ئەھلى(sefâ ehli): پاك كۆڭۈللۈك، ساپ يۈرەك كىشىلەر.

سەفايى ۋەفت(sefâyi wefit): ئۆز دەۋرىنىڭ پاك كىشىسى.

سەقف(seqf):تورۇس، ئۆينىڭ ئۈستى؛ گۈمبەز؛ ك.ئاسمان.

ئەنجۇم ئەرمەس تەردۇر ئاھىم ئوتىدىن كۆك سەققىدە،
ۋاھكى، بۇ تەردىن بىنايى قالمادى نەم بولماغان.

ئاسماننى قاپلىغان يۇلتۇز ئەمەس، ئاھىم ئوتىدىن ھاسىل بولغان تەر تامچىلىرىدۇر؛ ھالبۇكى بۇ تەر تامچىلىرىدىن ھۆل بولمىغان مەۋجۇدات قالمىدى. (چەببەياتتىن)

سەقفى نىلگۇن(seqfi nilgun): كۆك گۈمبەز؛ك: ئاسمان.

سەكرەتە كەلمەك(secrete kelmek): سەكراتىپ كەلمەك، سەكرەتكىنىچە كەلمەك.

مەستانە سەمەند سەكرەتە كەلدى شاھى خۇنزىر،
شەمشىرى جەفانى يەنە بۇررا قىلايىن دەپ.

ئۇ قان ئىچكۈچىلەرنىڭ شاھى جاپا شەمشىرىنى ئۆتكۈرلەشتۈرۈش ئۈچۈن، مەستلەرچە ئات چاپتۇرۇپ كەلدى. (راك مۇقامىدىن)

سەگ (seg) : ئىت.

سەگاھ(segâh): ئۈچىنچى دەرىجە، ئۈچىنچى ئورۇن . ئۈچىنچى پەردە؛ئون ئىككى مۇقام تەركىبىدىكى ئۈچىنچى مۇقامنىڭ نامى

چىقىپ قايتا نەفەس چىقماقغا بائىس بىلمەسەڭ نەدۇر،
تەرەننۇم قىل « سەگاھ » ئاھەنگى بىرلە نەغمە رىندانە.

نەپەس ئېلىشتىن مەقسەت نېمە؟ بۇنى بىلمىسەڭ، « سەگاھ مۇقامى » ئاھاڭى بىلەن نەغمە قىلىپ، مەردانىلىق بىلەن كۈيلە. (پەنجگاھتىن)

سەگبان(segbân) : ئىتباقار.

رەقىب بىرلە مۇساھىب قىلما بىزنى،
قۇتۇرغان ئىتكە سەگبان ھاجەت ئېرمەس.

مېنى ئىشىك باقارىڭغا ھەمراھ قىلمىمەن دېمە، چۈنكى، قۇتۇرغان ئىتقا ئىتباقار لازىم بولمايدۇ. (سەگاھتىن)

سەڭگ(sengg): تاش.

سەڭگى شەقاۋەت (senggi sheqâwet): بەختسىزلىك تېشى.

سەل(sel) : سەل، تاشقىن، قىيان.

سەلى ئەشك (seli eshik): ياش كەلكۈنى، كۆز يېشى تاشقىنى.

سەلاسىل(selâsil):" سىلسىلە " ئىنىڭ كۆپلۈكى، زەنجىرلەر، ھالقىلار تىزمىسى.

ئەيلەپ سەلاسىل ئارزۇ، ئارتار جۇنۇنۇم مۇ- بەمۇ،
ناگاھ نەسىمى مۇشكبۇ يەتكۈرسە زۇلفۇڭ نەكھەتىن.

سەلكىن شامال تاسادىپىي چېچىڭنىڭ خۇشبۇي ھىدىنى ئېلىپ كەلسە، چېچىڭنىڭ زەنجىرىگە باغلىنىش ئارزۇسىدا تېخىمۇ سارىڭ بولۇپ كېتىمەن. (راك مۇقامىدىن)

سەلىقە (seliqe):1) زوق ، ئىستەك، مەيل. 2) ئون ئىككى مۇقامنىڭ چوڭ نەغمە قىسمىدىكى بىر مۇزىكا بۆلىكىنىڭ نامى.

سەلىم (selim): ساغلام، سالامەت، مۆكەممەل، تولۇق.

سەلىمە (selime) : " سەلىم " نىڭ ئايال سىغىسى.

سەمەند (semend): تىز يۈرگۈچى چىرايلىق ئات.

مەن خەستە، خەسدەك، تاڭ ئەمەس، بولسام يولىدا پايىمال،
ئول گۇل سەمەندىن سەكرەتىپ جەۋلان ئۈزە جەۋلان ئەرۈر.

مەن خەستە ئۇنىڭ يولىدا خەستەك دەسسىلىپ قېلىۋاتسام، ئەجەبلىنىش بۇياقتا تۇرسۇن، ئۇ گۈل ئېتىنى سەكرىتىپ، جەۋلان ئۈستىگە جەۋلان قىلىۋاتىدۇ.(باياتتىن)

سەمۇم(semum): ھالاكەتلىك ئىسسىق شامال، كۆيدۈرگۈچى شامال.

زىلەيخا گۇلشەنىن قىلدى سەمۇمى ئىشق خاكىستەر،
بۇ ياڭلىغ دەمەكىم ئول يۇسۇفى گۇل پىرەھەن ھاجەت.

زىلەيخانىڭ گۈلشېنىنى ئىشق شىۋىرغىنى توپا - تۇپراق قىلىۋەتتى دېمە، بۇ ئۇنىڭ قانلىق كۆينەك كىيگەن يۈسۈپكە ھاجەتمەن بولغانلىقىدىندۇر. (سەگاھتىن)

سەنەم (senem):1) بۇت؛ ك: گۈزەل يار، مەھبۇب؛ 2) ‹‹غەرىب ۋە سەنەم›› داستانىدىكى باش قەھرىمانلارنىڭ بىرى؛ غەرىبنىڭ مەشۇقى؛ ئاببىاس خاننىڭ قىزى. 3) ئون ئىككى مۇقامنىڭ چوڭ نەغمە قىسمىدىكى بىر مۇزىكا بۆلىكىنىڭ نامى. بۇ بۆلەك مۇزىكا چېلىنغاندا، گۈزەل قىزلار ئۇسسۇلغا چۈشىدۇ.

سەنەۋبەر(senewber):1) گۈزەل ئۆسىدىغان بىر خىل دەرەخ. 2)‹‹سەنەۋبەر›› داستانىنىڭ باش قەھرىمانى. خۇرشىد شاھنىڭ ئوغلى، گۈلپەرىنىڭ ئاشىقى.

گەر سەنەۋبەر تۈزمەمىش سەرۋىڭ خىلافى كۆڭلىدە،
يەل چىنارئىلكى بىلە نەيۈچۈن ئۇرار يۈزىگە كاج.

ئەگەر سەنەۋبەر دەرىخى كۆڭلىدە قەددىڭ سەرۋىسىگە ناقايىللىق بىلدۈرمىگەن بولسا، شامال نېمە ئۈچۈن چىنارنىڭ قولى بىلەن ئۇنىڭ كاچىتىغا ئۇرىدۇ؟ (ئۆزھالدىن)

سەۋتI (sewt): قامچا.

سەۋتII (sewt): تاۋۇش، ئاۋاز، شاۋقۇن؛ ئاھاڭ، كۈي، مۇقام.

مۇترىبكى چەكسە نەغمە، شاھىدكى سەۋت قىلسا،
ھافىز شۇ تەرزىدە كىم بەزمىئى شاھزادە.
- ھافىز شىرازىي (زىلەيخا بېگىم تەرجىمىسى)

سازەندە نەغمە چالسا، دىلبەر ناۋا قىلسا، مانا بۇ ھافىز ئۈچۈن شاھزادىلەر بەزمىسىدۇر. (سەگاھتىن)

سەۋاد (sewâdi): 1) قارا تۇس؛ 2) قاراڭغۇ، قاراڭغۇلۇق؛ 3) خەت-ساۋات، يېزىق؛ 4) شەھەر، ئۆلكە، ئەتراپ، تېررىتورىيە؛ 5) يېراقتىن كۆرۈنگەن قارا، نىشان؛ 6) كۆپچىلىك، كۆپسانلىق.

تىشلەپكى، ساچىڭ ئۆردۈڭ، ئاچقاندا پەرىشان قىل،
ئافاق سەۋادىندا جان رايىھەسىن بۇترات.

چېچىڭنى چىشلەپ ئۆرۈدۈڭ، يەشكىنىڭدە ئۇنى يايغىن - دە، ئۇنىڭ جان ھىدىدەك خۇش پۇرىقىنى ئالەمگە تارقاتقىن.(راك مۇقامىدىن)

دەرىيخا، تىيرە قىلدىڭ روزگارىم ئاقىبەت، ئەي شوخ،
خەتتىڭ كۆز مەردۇمىدىن ھەل قىلىپ مۇشكىن سەۋاد ئەيلەب.

ئەي شوخ، كۆز قارچۇقۇڭنىڭ سىياھىدىن قارايغان ئىپاردەك مىيىقلىرىڭ بىلەن ئاقىۋەت روزىگارىمنى (بارلىقىمنى، دۇنيايىمنى) قارايتىۋەتتىڭ.(چەھارگاھ مۇقامى قىسمىدىن)

يول باشلاغۇچى، كەئبە تەۋافىغا نە ھاجەت،

ھەر خارۇ خەسى دەشتى سەۋادى ھەرەمىدۇر.

كەبە تاۋېمغا ۋە يول باشلىغۇچىغا ئېھتىياجىم يوق، باياۋاندىكى ھەر بىر تىكەن ۋە خەس - خەشەكلەر مېنىڭ ھەربىمدىن نىشاندۇر.(پەنجگاھ مۇقامى قىسمىدىن)

مىداد ئەتكەن قاراغىمنى قىلىبان كىرپىكىم خامە،
كۆزۈمنىڭ پەردەسىندىن ئۆزگە كاغەزگە سەۋاد ئەتمە.

كۆز قارىچۇقۇمدىن ياسالغان سىياھقا، كىرپىكىمنى قەلەم قىل، كۆزۈمنىڭ پەردىسىدىن باشقا قەغەزگە خەت يازما.(مۇشاۋەرەك مۇقامى قىسمىدىن)

سەۋادى ئەئزەم(sewâdi eizem): زور كۆپچىلىك، مۇتلەق كۆپسانلىق كىشىلەر.

سەۋادى بەسەر(sewâdi beser): كۆز قاراچۇقى؛

سەۋادى كەشمىر(sewâdi keshmir): كەشمىر شەھىرى، كەشمىرنىڭ تېررىتورىيىسى.

سەۋدا I (sewdâ): 1) كۆچلۈك ھاياجان، بېرىلىش، ئىشق، شەيدالىق، 2) خىيال؛ 3) ساراڭلىق، تەلۋىلىك، تەنتەكلىك؛ ئىستەك، ھەۋەس، ئارزۇ.

غەمدىن قۇتۇلالماغان مەھنەتلىك باشىم،
گۈنده يۈزمىڭ ھىجرانلار كەلدى نەيلەيىن.
قەرارى يوق شۇم فەلەكنىڭ گەردىشى،
تۈگەمەس سەۋدالارغا سالدى نەيلەيىن.

غەمدىن قۇتۇلالماغان جاپاكەش بېشىمغا بىر كۈنده يۈزمىڭ ھىجرانلار كەلدى،قانداق قىلاي؟ تۈتۈمى يوق شۇم پەلەكنىڭ گەردىشى تۈگىمەس سەۋدالارغا سالدى،قانداق قىلاي؟ (ئۆزھالدىن)

سەۋدا II (sewda): سودا-سېتىق، ئالدى-ساتتى، ئېلىم-سېتىم.

سەۋدايى زۇلف(sewdâyi zulf): چاچ سەۋداسى.

سەۋدايى زۇلفۇڭ تۈشتى باشىمغا،
سەندىن دەۋاسىن سورغالى كەلدىم.

بېشىمغا چېچىڭنىڭ سەۋداسى چۈشتى، سەندىن شىپالىق سوراپ كەلدىم.(راك مۇقامى قىسمىدىن)

تا سەنىڭ سەۋدايى زۇلفۇڭ تۈشكەلى ھەر باشغا،
يۈز تۈمەن غەۋغا تۈشۈپدۇر جۈملە ئىنسۇ جان ئارا.

ھەر بىر كاللىغا سېنىڭ چاچلىرىڭنىڭ سەۋداسى چۈشكەندىن بېرى، پۈتكۈل جانلىقلار ۋە ئىنسانلار ئارىسىدا، يۈز تۈمەن خىل غوۋغا پەيدا بولدى.(پەنجگاھ مۇقامى قىسمىدىن)

سەۋدايى زۇلفۇڭ، غەم بىرلە ئىشقىڭ،
شۈكرى خۇداغا، بولدىلار ھەمراھ.

خۇداغا شۈكۈركى، چېچىڭنىڭ سەۋداسى، غەم ۋە ئىشقىڭ ئۈچى ماڭا ھەمراھ بولىۋاتىدۇ.(ئۆز ھال مۇقامى قىسمىدىن)

سەۋگەند (sewgend): قەسەم، ئانت؛ ۋەدە.

شەھلا كۆزۈڭ مەندىن كۆڭۈل ئايدىيۇ ئانت ئىچەركى بۇ،
بولسۇن كەفارەت جانۇ دىل ئول گەرچەگىڭ سەۋگەندىنە.

شەھلا كۆزۈڭ كۆڭلۈمنى ئېلىۋېلىپلا قەسەم ئىچىدۇ، جان - دىلىم ئاشۇ ئىچكەن قەسىمىڭنىڭ كاپارىتى (تۆلىمى) بولسۇن. (سەگاھتىن)

سەۋمەئە (sewmee):خىرىستىئانلار ۋە مۇسۇلمانلارنىڭ ئىبادەتخانىسى، مۇناستىر، ئىبتىكاپخانا.

سوفىيئى ئەقل سەۋمەئەسىن، شۈكرىكىم، بۇزۇپ،

دارۇل فەنايى ئىشقىدا خەممارمەن يەنە.

شۇكۇر، ئەقىل سوفىسىنىڭ ئىبادەتخانىسىنى بۇزۇپ، ئىشقىنىڭ يوقىلىش مەيخانىسىدا يەنە مەيپۇرۇش بولدۇم. (راك مۇقامىدىن)

سەييىاد (seyyâd): ئوۋچى، ئوۋلىغۇچى.

يوقدۇرۇر دۇشنام سەييادى ئەزەلكى جانىمە،
كەلدىلەر مۇرغى ھەۋا ئالەمغە بەھرى دانەغە.

ئەگەر ھەۋەس قۇشى بۇ دۇنيا دانلىرىدىن بەھرە ئېلىش ئۈچۈن كەلمىگەن بولسا ئىدى، ئەزەل ئوۋچىسى جېنىمغا دەشنام بەرمىگەن بولاتتى. (پەنجگاھتىن)

سەييادى ئەزەل(seyyâdi ezel): ئەزەل ئوۋچىسى، ئىنسانلارنىڭ جېنىنى ئېلىشقا مەسئۇل پەرىشتە ئەزرائىل: قازا.

يوقدۇرۇر دۇشنام سەييادى ئەزەلكى جانىمە،
كەلدىلەر مۇرغى ھەۋا ئالەمغە بەھرى دانەغە.

ئەگەر ھەۋەس قۇشى بۇ دۇنيا دانلىرىدىن بەھرە ئېلىش ئۈچۈن كەلمىگەن بولسا ئىدى، ئەزەل ئوۋچىسى جېنىمغا دەشنام بەرمىگەن بولاتتى. (پەنجگاھتىن)

سەيد (seyd): ئوۋ، شىكار، ئوۋلاش: ئوۋلىنىدىغان قۇش.

قەددىم دالۇ كۆزۈم پۇرنەم سىرىشكىمنى ساچىپ ھەريان،
ۋەفا سەيدىن تۇتارغا دامى سەۋدى دانە بولمىشمەن.

قەددىم ئېگىلگەن، كۆزۈم نەملىك، ياشلىرىمنى تارام - تارام تۆككەن ھالدا، ۋاپا قۇشىنى تۇتۇش ئۈچۈن، دان بىلەن توزاق بولدۇم.(سەگاھتىن)

تا كەمەندى زۇلف ئىلە كۆڭلۈم قۇشىنى قىلدى سەيد ،
يۇرەكىمنى ئۆرتەدى، باغرىمنى بىريان ئەيلەدى.

ئۇ كۆڭلۈم قۇشىنى چېچىنىڭ توزىقىغا ئىلىندۇرۇپ مېنى ئوۋلىۋالغاندىن بېرى، يۇرىكىمنى ئۆرتەپ، باغرىمنى كاۋاپ قىلىۋەتتى. (ئوششاقتىن)

سەيد ئەتمەك (seyd etmek): ئوۋلىماق.

سەيد بولماق(seyd bolmaq): ئوۋلىنىپ كەتمەك، دامغا چۈشۈپ قالماق.

دەھر شوخىغا، نەۋائىي، سەيد بولما، نەچەكىم،
گۈن ئىزارى ئۈزرە تۈن زۇلفىن مۇتەررا ئەيلەسە.

ئەي نەۋائىي، ھەتتا كۈندەك ئاق يۈزى ئۈستىگە تۈندەك قارا چاچلىرىنى يايغان تەقدىردىمۇ، جاھان گۈزىلىنىڭ دامىغا چۈشۈپ قالما.(چەھارگاھتىن)

سەيقەل (seyqel): 1) پەردازلاش، يالتىرىتىش. جۈلا بېرىش. 2) يالتىراق.

سىينە زەنگارىنى تەقۋا سەيقەللىدە پاك قىل،
پاكلىك بىرلە قارا ئايىنەدە جانانەغە.

دىل كىرىنى (دېتىنى) تەقۋالىق ئېكىكىنى سۈرۈپ پاكلا - دە، جانانغا پاكلىق ئەينىكى بىلەن قارا. (پەنجگاھتىن)

سوفال (sofal): ساپال: ساپال ئىدىش، ساپال قەدەھ، ھېجىر.

ئەي، خۇش ئول مەيكىم،ئاڭا زەرف ئولسا بىر سىنغان سوفال،
جام ئولۇر گىيتىنەما جەمشىد، ئانى ئىچكەن گەدا.

ئەي، مەي شۇنداق ياخشى نەرسىكى، ئۇ قۇيۇلغان قاچا بىر سۇنۇق ساپال بولسىمۇ، كىشىنى جەمشىد

تىلەپ ئىچكەن « گىيتىنەما » (جاھاننى كۆرسەتكۈچى) جامى ھېس قىلدۇرىدۇ.(راك مۇقامىدىن)
مەھزۇنا، مەي ئىستەسەك سىندۇر كۆڭۈلنى، بول گەدا،
دەير پىيرى مەي بەرۇر، سۇنغان سوفالىكنى كۆرۈپ.

ئەي مەھزۇن، مەي ئىزدىسەك، كۆڭلۈڭنى ئۆلتۈرۈپ قەلەندەر بول؛ مەيخانا ساھىبى سېنىڭ سۇنغان ساپال قاچاڭنى كۆرۈپ، مەي ببرىدۇ.(پەنجگاھتىن)

سوفى(sofi): تەسەۋۋۇپ (سوپىزم) يولىنى تۇتقان كىشى. تەربقەتچى.
سوفيئى ئەقل سەۋمەئەسىن، شۇكرىكىم، بۇزۇپ،
دارۇل فەنايى ئىشقىدا خەممارمەن يەنە.

شۇكۇر، ئەقىل سوفىسىنىڭ ئىبادەتخانىسىنى بۇزۇپ، ئىشقىنىڭ يوقىلىش مەيخانىسىدا يەنە مەيپۇرۇش بولدۇم.(راك مۇقامىدىن)

سۇبھە (subhe): ماختاش؛ تەسۋىي.
تەقۋا ئەۋى ھەمۋار ئەرۇر، سۇبھەم ئىپى زۇننار ئەرۇر،
ئول كۇلبەئى خەممار ئەرۇر، تا كۆردۇم ئول چىن لۇئبەتىن.

ئۇ خوتەن گۇزىلىنىڭ ئويۇنلىرىنى كۆرگەندىن ببرى، تەقۋادارلىق ئۇيۇم يەر بىلەن يەكسان بولدى، تەسۋىيىم زۇننارغا ئالماشتى، ھۇجرام مەيخانىغا ئايلاندى. (يۇ ئە)

سۇدI (sud): پايدا، بەھرە، نەپ.
خارە تۇبىدە ياتقۇك، يوق سۇد ئەگەر يۇز يىل
كۆك ئەتلەسى ئۈستىدە جىسمىڭنى ياتىپ ئاغىنات.

ئەگەر كۆكىنىڭ ئەتلىسى ئۈستىدە يۇز يىل ئېغىناپ ياتقىنىڭدىن پايدا چىقمىسا، تاش تۇۋىدە ياتقىنىڭ ياخشى. (يۇ ئە)
نەسۇد ئەمدى ئەگەرچە بولسا چۇن خور مۇھرەلەر پەيدا،
نەتەي ئەمدى ئىكى ئالەمنى، دۇررى ببەھا كەتتى.

ھەر قانچە قۇياشتەك پارلاق مارجانلار بولسىمۇ، ئۇنىڭ نېمە پايدىسى، ئەمدى ئىككى ئالەمنى نېمە قىلاي، باھاسىز گۆھەر كەتتى.(چەببەيات مۇقامى قىسمىدىن)

سۇدII (sud): سۆز بىرىكمىسىدە:« سۇركەش، سۇرتۇش، ئىشقىلاش» قاتارلىق مەنىلەردە كېلىدۇ.

سۇدIII(sud): سۇت.

سۇلەيمان (suleymân) :بەنى ئىسرائىل پەيغەمبەرلىرىدىن بىرى. داۋۇد پەيغەمبەرنىڭ ئوغلى. " دادىسىنىڭ ۋەسىيىتى بىلەن يەتتە يىلدا، بەيتۇل مۇقەددەسنى قۇرۇپ چىقتى. قۇددۇستا ھۆكۈمەتنىڭ بىر چوڭ سارىيىنى بەرپا قىلدى. شەرق ۋە غەرب پادىشاھلىرىنى ئۆز ئىتائىتىگە كىرگۈزدى. 40 يىل ھەم پادىشاھلىق ھەم پەيغەمبەرلىك قىلدى؛ جىن ـ شەيتان، دېۋە ـ پەرىلەرنى بوي سۇندۇرۇپ چىقتى؛ ئۇچار ـ قاناتلار ۋە باشقا ھايۋاناتلارنىڭ تىلىنى بىلەتتى" دەپ رىۋايەت قىلىنىدۇ.
سۇلەيمان تەختىگە جەمشىدنىڭ جامىغا بەرمەسمەن،
قولۇمدا كاسەئى چۇبىن ساڭا قىلسام گەدالىغنى.

سېنى سۇلايمانىنىڭ تەختىگىمۇ، جەمشىتنىڭ قەدەھىگىمۇ تېگىشمەيمەن؛ قولۇمدا ياغاچ ئاياق (قاچا)، سېنىڭىلا گادىيىڭ بولسام دەيمەن.(راك مۇقامىدىن)
كىشىكىم كويىدا كۇل ياستانىپ، قان ئىچمەك ئىستەر، ۋاھ ،
فەرىدۇن بەل سۇلەيمان تەختى ئۇزرە جامى جەم چەكتى.

كىشى يارنىڭ كوچىسىدا كۆلگە مېلىنىپ يېتىپ قان يۇتسىمۇ، بۇنى فەرىدۇن، بەلكى سۇلايمان تەختىدە ئولتۇرۇپ، جەمشىد قەدىھىدە مەي ئىچكەندىن ئارتۇق ھېسابلايدۇ.(ئەجەمدىن)

سۇنبۇل (sunbul): 1) خۇش پۇراق قارا رەڭلىك بىر خىل ئۆسۈملۈك؛ 2) بۇغداي باشىقىنىڭ قىلتىرىقى؛ ك: يارنىڭ چېچى.

فەسلى نەۋبەھاردا گۈل كەبى ئاچىلغان قىز،
مىسلى كاكۇلى سۇنبۇل ھەر تەرەف ساچىلغان قىز. (نەۋا مۇقامىدىن)

باھار پەسلىدە گۈلدەك ئېچىلغان، سۇنبۇلدەك چاچلىرى ھەر تەرەپكە چېچىلىپ تۇرغان قىز .

سىپاھ (sipah): 1) لەشكەر، قوشۇن، ئەسكەر؛ 2) ئەمەلدار؛

سىپاھى چىنۇ ماچىن بىر بولۇپدۇر،
ھۇجۇم ئەيلەپ خەتتى مۇشكىنۇ سۇنبۇل.

چىن بىلەن ماچىن قوشۇنى ھۇجۇمدا گىرەلىشىپ كەتكەندەك، ئۇنىڭ ئىپارەدەك مىيىقلىرى بىلەن سۇمبۇل چاچلىرى ئارىلىشىپ كېتىپتۇ. (سەگاھتىن)

سىپاھى دىجەم (sipahi dijem): غەزەپلىك قوشۇن.

سىپىھر (sipihr) : ئاسمان، ئاسمان گۈمبىزى. پەلەك.

باشىمغا بەلا تاشى ياغدۇردى سىپىھر ئانچە،
ھەربىر ساچىم ئورنىدا يۈز يارە ئۈزە يارە.

پەلەك بېشىمغا ھېسابسىز بالا تاشلىرىنى ياغدۇردى؛ ھەر بىر تال چېچىمنىڭ ئورنىغا يۈزلىگەن يارىلارنى ئۈستى - ئۈستىلەپ پەيدا قىلدى. (راك مۇقامىدىن)

سىتەم (sitem): زۇلۇم، ھەقسىزلىق، جەبىر-جاپا، سىقىلىش.

نەچە ۋاقىت ئەيلەپ تەھەممۇل، ئەي بىلال، بولغىل خەموش،
مەرھەمەت ئەيلەر سىتەم يەتكەندە غەمخارىم كەلىپ.
- بىلال نازىم.

ئەي بىلال، بىر قانچە ۋاقىت تاقەت قىل، جەبىر - زۇلۇم چېكىگە يەتكەندە، غەمخورۇڭ كېلىپ رەھىم - شەپقەت قىلىدۇ. (چەببەياتتىن)

سىرر (sirr): سىر ، مەخپىيەت؛

نا ئەھلى بىلەن سۆھبەت تۇتما ھەر جايدا،
دۇشمەنلەرگە سىررى ھالىن بىلدۇرۇر. .
كۆڭۈلدەكى سىرنى ئايتما نامەردكە،
دۇشمەنلەرگە سەۋغا- سەلام يەتكۇرۇر.

ھەر قانداق يەردە، نائەھلى ئادەم بىلەن ھەمسۆھبەت بولمىغىنكى، ئۇ دۇشمەنلەرگە مەخپىيەتلىكىڭنى دەپ قويىدۇ؛ نامەرت ئادەمگە كۆڭۈلدىكى سىرنى ئېيتمىغىنكى، ئۇنى دۇشمەنلەرگە سوغات قىلىۋېتىدۇ. (سەگاھتىن)

سىررى ھەقايىق مەخزەنى(sirri heqayiq mexzeni): 1) ھەقىقەتلەر سىرىنىڭ خەزىنىسى؛ 2) كۆچمە م: كەئبەتۇللاھ.

سىررى ۋەھدەت (sirri wehdet) : ۋەھدەتنىڭ سىرى، ئاللاھنىڭ بالىقى ۋە بىرلىكىنىڭ سىرى.

ھافىزا، بۇ سىررى ۋەھدەتنى قولۇڭدىن بەرمەگىل،
تا خەيالى زۇھدى تەقۋانى تەۋەككۇل سىندۇرۇر.
- ھافىز شىرازىي (زىلەيخا بېگىم تەرجىمىسى).

ئەي ھافىز، بۇ ۋەھدەت (ئاللاھنىڭ بىرلىكى ۋە بارلىقى) سىرىنى (ھېكمىتىنى) قولدىن بەرمە، ئاللاھقا تەۋەككۇل قىلىش تەقۋادار زاھىدنىڭ خىيالىنى سۇندۇرىدۇ. (چەھارگاھتىن)

سىرىشك (sirishk): كۆز يېشى.

قەددىم دالۇ كۆزۈم پۇرنەم سىرىشكىمنى ساچىپ ھەريان،
ۋەفا سەيدىن تۇتارغا دامى سەۋەدى دانە بولمىشمەن.

قەددىم ئېگىلگەن، كۆزۈم نەملىك، ياشلىرىمنى تارام ـ تارام تۆككەن ھالدا، ۋاپا قۇشىنى تۇتۇش ئۈچۈن، دان بىلەن توزاق بولدۇم. (چەھارگاھتىن)

سىمىيا (simiya): 1) ئاددىي مەدەنلەرنى ئالتۇن مەدىنىگە ئايلاندۇرۇش غايىسى بىلەن ئېلىپ بېرىلغان بىر تەتقىقات، بۇ تەتقىقات كۆپلىگەن مادداپلارنىڭ تېپىلىشىغا سەۋەب بولغان ۋە خىمىيە ئىلمىنى ئىلگىرى سۈرۈشكە خىزمەت قىلغان؛ 2) نىشان، ئىشارەت، ئالامەت مەنىلىرىنى ئىپادىلەيدۇ.

بىرى فۇسۇنۇ بىرى سىمىياغا ھەمل ئەتەر ئەل،
چۇ زەئفىدىن كەلىپ ئۇن كۆزلەرىگە پىنھانمەن.

كىشىلەرنىڭ ئەپسۇن بىلەن سىمىيا (مەدەنلەرنى ئالتۇن مەدىنىگە ئايلاندۇرۇش غايىسى بىلەن ئېلىپ بېرىلغان تەتقىقات) غا تەبىر بەرگىنىدەك زەئىپلىكىمدىن ئۇنۇملا ئاڭلىنىدۇ، ئەمما ئەلنىڭ كۆزىگە كۆرۈنمەيمەن.(راك مۇقامىدىن)

سىيبى سىيمىن(siybi siymin): ئاپئاق ئالما، كۈمۈشتەك ئالما.

بىرىنىڭ غەبغەبدۇر سىيبى سىيمىن،
بىرىنىڭ ئىكى بادامى مۇقەششەر.

بىرىنىڭ مەڭزى ئاق ئالمىدەك چىرايلىق: يەنە بىرىنىڭ ئىككى قاپىقى بادامدەك يارىشىملىق .(ئىراق مۇقامىدىن)

سىيم (siym): كۈمۈش.

فۇرقەتۇ ھىجرانىغا ئول دىلبەرى سىيمىن بەدەن،
كۆزلەرىمنى ياشىنى لەئلى بەدەخشان ئەيلەدى.

ئۇ كۈمۈش تەنلىك دىلبەر پىراق ۋە جۇدالىقى ئارقىلىق، كۆز يېشىمنى بەدەخشاننىڭ ياقۇتىدەك قانغا ئايلاندۇرىۋەتتى. (ئوششاق مۇقامىدىن)

سىيما(siymâ): ئوبراز، سۈپەت.

گەر ئۆلسەم ئول مەلەك سىيما پەرى ھەجرىندە، ئايلانغاي،
پەرى بىرلە مەلەك پەرۋانەدەك شەمئى مەزارىمغا.

ئەگەر ئۇ مالائىكە سۈپەت پەرىنىڭ پىراقىدا ئۆلۈپ كەتسەم، مالائىكىلەر بىلەن پەرىلەر مازىرىمنىڭ شامىنى پەرۋانىدەك ئايلانغاي.(ئوششاقتىن)

سىيماب(siymâb): كۈمۈش سۇ، كۈمۈشلۈك سۇ، سىماپ.

يۈگۈرماقدىن تالىقدىمكى نەچە سىيمابدەك سەير ئاب،
نەدىنكىم جىلۋە ئەيلەپ ئات ئۈزە ئول سىيمبەر ھەريان.

ئۇ كۈمۈش تەنلىك گۈزەل ھەر تەرەپكە ئات سېلىپ جىلۋە قىلسا، مەن كەينىدىن خۇددى سىماپ ئاققاندەك يۈگۈرۈپ يۈرۈشتىن ھالسىرىدىم.(بايات‌تىن)

سىيمبەر(siymber): كۈمۈش بەدەن.

يۈگۈرماقدىن تالىقدىمكى نەچە سىيمابدەك سەير ئاب،
نەدىنكىم جىلۋە ئەيلەپ ئات ئۈزە ئول سىيمبەر ھەريان.

ئۇ كۈمۈش تەنلىك گۈزەل ھەر تەرەپكە ئات سېلىپ جىلۋە قىلسا، مەن كەينىدىن خۇددى سىماپ ئاققاندەك يۈگۈرۈپ يۈرۈشتىن ھالسىرىدىم.(بايانتىن)

نەچە گۈندۈركى خەبەر تاپمامىشەم سىيمبەرىمدىن،
نە ئەسەردۇر خەبەرىمدىن، نە خەبەردۇر ئەسەرىمدىن.

نەچچە كۈن بولدى، ئۇ كۈمۈش بەدەنلىك ھېچقانداق بىر خەۋىرىنى ئالالمىدىم.(يۇ ئە)

سىيمكار (siymkar): ئىش ھەققى. زېچلاشماستىن بۇرۇنقى شەكلى " سىيمى كار ".

سىينا (siyna): ‹‹تۇر›› غا قارالسۇن.

سىيمىن (siymin): 1) كۈمۈش، كۈمۈشتىن ئىشلەنگەن؛ 2) كۈمۈشتەك ئاپئاق.

قەزا فەرراشى چەكتى سۇبھىنىڭ سىيمىن سۇپۇرگۈسىن،
مۇزەھھەب پەرلەرىن ئانداقكى تاۋۇسى ھەرەم چەكتى.

گويا ھەرەم توزى ئالتۇن پەيلىك قۇيرۇقىنى يايغاندەك، تەقدىر خىزمەتچىسى تاڭنىڭ كۈمۈش سۇپۇرگىسىنى زېمىنگە يايدى.(ئەجەمدىن)

سىيمىن بەدەن(siymin beden): ئاق بەدەن.

فۇرقەتۇ ھىجرانىغا ئول دىلبەرى سىيمىن بەدەن،
كۆزلەرىمنى ياشىنى لەئلى بەدەخشان ئەيلەدى.

ئۇ كۈمۈش تەنلىك دىلبەر پىراق ۋە جۇدالىقى ئارقىلىق، كۆز يېشىمنى بەدەخشانىنىڭ ياقۇتىدەك قانغا ئايلاندۇرۇۋەتتى.(ئوششاقتىن)

سىيمىن تەن (siymin ten): كۈمۈش بەدەن.

كۆزۈم ياشى گاھى گۈلگۈنۇ گاھى قىرمىزى ئەيلەر،
تەماشا ئەيلەسۇن ئول سىيمتەن، ئەلبەتتە ـ ئەلبەتتە.

كۆز ياشلىرىم بەزىدە گۈلرەڭ، بەزىدە قىپقىزىل بولۇپ ئاقىدۇ، ئۇ كۈمۈش تەنلىك گۈزىلىم ئەلۋەتتە كېلىپ بىر تاماشا قىلىپ باقسۇن.(نەۋا مۇقامىدىن)

ش

شانە (shâne): تارىغاق، تاغاق، چاچ تاغىقى.

فىگار ئەيلەپ تەنىمنى تىيرى ئىشقىڭ، ئەي قارا كاكۇل،
ساچىڭ سەۋداسىدىن، ۋاھكىم، ئەجايىب شانە بولمىشمەن.

ئەي قارا كوكۇلىلىق يار، ئىشقىڭ ئوقى تېنىمنى جاراھەتلەندۈردى. توۋا، چېچىڭنىڭ سەۋداسىدىن ئاجايىب بىر تاغاققا ئوخشاپ قالدىم. (سەگاھىتىن)

شانە قىلماق(shâne qlmaq): چاچ تارىماق.

شاھ بەرقۇت (shah berqut): ‹‹قەمەرشاھ ۋە شەمسى جانان›› داستانىدىكى پېرسۇناژلاردىن بىرى، كۆھى قافنىڭ شاھى، شەمسى جانانىنىڭ دادىسى؛ ھازىرقى زامان ئۇيغۇرچىسىدىكى "چىپەرقۇت" كەلىمىسىنىڭ ئېتىمولوگىيىسى.

مەنى سورىساڭ، شاھ بەرقۇتنىڭ قىزىمەن،
شەمسى بوستان ئەرۋاھ مەنىڭ مەكانىم.
ھالىم سورىساڭ پەرىزادنىڭ قىزىمەن،
ياقىن يەردە يوقتۇر مەنىڭ مەكانىم.

مېنى سورىساڭ، شاھ بەرقۇتنىڭ قىزىمەن، « شەمسى بوستان » دېگەن يەر مېنىڭ ماكانىمدۇر؛ ھال ـ زاتىمنى سورىساڭ، پەرىزاتنىڭ قىزىمەن، مېنىڭ تۇرار جايىم ناھايىتى يىراقتا.
(سەگاھىتىن)

شاھ كوچىك (shah kochik): شاكىچىك، كىچىك پادىشاھ.

شاھى خۇرشىد (shâhi xurshid):‹‹سەنەۋبەر›› داستانىدىكى مۇھىم پېرسۇناژلاردىن بىرى. شۇ داستانىنىڭ باش قەھرىمانى بولغان سەنەۋبەرنىڭ ئاتىسى.

بارساڭ ئەگەر شاھى خۇرشىد يانىغا،
ئەزىزىڭ، مېھرىبانىڭ كەلدى دەگەيسەن.
كۆيۈپ ـ يانىپ يىراغلىقىنىڭ ئوتىغا،
شۇل ھالى پەرىشانىڭ كەلدى دەگەيسەن.

ئەگەر شاھ خۇرشىدنىڭ يېنىغا بېرىپ قالساڭ، ئەزىزىڭ، مېھرىبانىڭ كەلدى دېگەيسەن؛ يىراقلىقىنىڭ ئوتىدا كۆيۈپ ـ پىشقان ئاشۇ ھالى پەرىشانىڭ كەلدى دېگەيسەن. (ئۆزھال مۇقامىدىن)

شاھى مۇرغان (shâhi murghan) :قۇشلار شاھى، قۇشلارنىڭ ئۇلۇغى.

نەدىن مەن بولماغايمەن ئادەمىيلەر شاھى ئالەمدە،
كى بۇلبۇل دىلگۇشا گۇفتارى بىرلە شاھى مۇرغاندۇر.

مەن نېمىشقا دۇنيادىكى ئادەملەرنىڭ شاھى بولالمايمەن، بۇلبۇلمۇ ئۆزىنىڭ كۆڭۈلنى شادلاندۇرغۇچى ناۋاسى بىلەن قۇشلارنىڭ پادىشاھىغۇ! (چەببەيات مۇقام قىسمى)

شاھرۇخ (shâhrux) :‹‹ھۇرلىقا ۋە ھەمراھجان›› داستانىدىكى باش قەھرىمانلاردىن بىرى بولغان ھۇرلىقانىڭ دادىسى، شۇ داستاندىكى مۇھىم پېرسۇناژلاردىن بىرى.

شاھرۇخ شاھنىڭ قىزىمەن، ئاتام بىر گۈلدۇر،
غەممىدىن پەرىلەر شەيدا بۇلبۇلدۇر،

تا ئۆلگۈنچە قىلغان قەرارىم شۇلدۇر،
فەھم ئەيلەسەڭ شەبىستاندىن كەلۈرمەن.
- « ھۆرلىقا ۋە ھەمراھجان » داستانىدىن.

مەن شاھرۇخ شاھنىڭ قىزىمەن، ئىسمىم بىر گۈلدۇر، مېنىڭ غېمىمدىن پەرىلەر شەيدا بۇلبۇلدەك نالە - پىغان قىلىشىدۇ؛ تا ئۆلگىچە گېپىمدىن يانمايمەن؛ بىلسەڭ، شەبىستان شەھىرىدىن كېلىمەن. (مۇشاۋەرەك مۇقامىدىن)

شايەد (shâyed):ئېھتىمال، بەلكى؛ كاشكى.
كەل، ئەي دىلبەر، بەيان ئەيلەي ساڭا بىر - بىر جۇدالىغنى،
كى شايەد رەھىم ئەتىپ، سالساڭ ئۆزۈڭگە ئاشنالىغنى.

ئى دىلبەر، كەلگىن، ساڭا جۇدالىقنىڭ نېمىلىكىنى بىر بايان قىلىپ بېرەي؛ رەھىمىڭ كېلىپ، مېنى ئۆزۈڭگە ئاشنا قىلساڭ ئەجەب ئەمەس. (راك مۇقامىدىن)

شەب (sheb): كېچە.

شەبگەرد(shebgerd): تۇندە كەزگۈچى، تۇن قاراۋۇلى.

شەبىخۇن(shebixun): كېچىلىك ھۇجۇم، تۇندە تۇيۇقسىز قىلىنىدىغان ھۇجۇم.
فەلەك ئۇرسا ئاڭا شەبىخۇن، يىقىلسا باشىغا گەردۇن،
بولۇپ دەردۇ غەمى ئەفزۇن، يەنە دەرمانىغا يەتسە.

پەلەك ئۇنىڭغا كېچىلىك ھۇجۇم قوزغىسا، ئاسمان ئۇنىڭ بېشىغا كۆمۈرۈلۈپ چۈشسە، ھەتتا دەرد - غېمى ناھايىتى كۆپ بولۇپ كەتسىمۇ، ئاخىرىدا، يار ئۇنىڭ دەردىگە دەرمان بولسا.
(ئەجەم مۇقامىدىن)

شەبىستان(shebistân):1) ياتاقخانا؛ ئېچكى ھەرەم دائىرىسى؛ 2) قاپقارىغۇ كېچە، قاراڭغۇلۇق.
ۋەسل ئارا پەرۋانە ئۆرتەندى، ھەمانا بىلدىكىم،
قىلغۇدەكدۇر سۇبھ ئانى شەمئى شەبىستاندىن جۇدا.

پەرۋانە ۋىسال پەيتىدە كۆيۈۋالدى، چۈنكى تاڭ ئۇنى كېچىنىڭ چىرىغىدىن ھامان ئايرىۋېتىدىغانلىقىنى بىلىپ قالغانىدى. (ئىراق مۇقامىدىن)

شەرابى ئەنتەھۇر (sherâbi entehur): پاكىز شاراب، ئۆتكۈر شاراب، جەننەت شارابى.
مەنسۇرى ھەللاجدەك ئىچىپ شەرابى ئەنتەھۇر،
چەرخ ئۇرۇپ يىغلاپ تۇرارمەن ئوشبۇ دەم دار ئالدىدا.

مۇشۇ دەمدە، مەنمۇ مەنسۇر ھەللاجدەك شارابى ئەنتەھۇرنى ئىچىپ، دار ئالدىدا چۆرگىلەپ يىغلاۋاتىمەن. (راك مۇقامىدىن)

شەرھ (sherh) : ئىزاھ، ئېچىپ چۈشەندۈرۈش.
جەمالىڭ دەفتەرىدىن نۆكتەئىنى شەرھ ئەتە ئالمان،
يىلى ئۇمرۇم ئىچىدە، ئەي پەرى، يۇز مىڭ كىتاب ئەيلەب.

ئەي پەرى، مەن ئۆمرۇم بويى يۈزمىڭ كىتاب يېزىپمۇ، جامالىڭ دەپتىرىدىكى بىر ھېكمەتنى شەرھلەپ بولالمايمەن. (چەببەياتتىن)

شەش (shesh): ئالتە.
پىرى شەش ھال ئۆزگەچە، ھالى مۇلاقات ئۆزگەچە،
ئىلتىپاتى خەيرباد سادىقىغە يار ئۆزگەچە.
- سادىقىي

ئالتە پەرىنىڭ ئەھۋالى باشقىچە، ئۇلارنىڭ مۇناسىۋەتلىرىمۇ باشقىچە؛ سادىقىيغا ئۆز يارىنىڭ ئىلتىپاتى ۋە خۇش مۇئامىلىسى باشقىچە. (راك مۇقامىدىن)

شەكەرخار (shekerxar): شېكەر چاينىغۇچى؛ ك. شېرىن سۆزلۈك.

كەلسە غەمنىڭ لەشكەرى باشىمنى ئايلاندۇرماغا،
گۈفتەلىغ قىلسا، يانىمغا ئول شەكەرخارىم كەلسە.

غەم لەشكىرى بېشىمنى ئايلاندۇرۇش ئۈچۈن كەلگەندە، ئۇ شېرىن سۆزلۈكۈم يېنىمغا كېلىپ، ھەمسۆھبەت بولسا. (چەبىيات مۇقام قىسمى)

شەككەربار (shekkerbar) : شېكەر ياغدۇرغۇچى؛ ك. شېرىن سۆزلۈك.

شەمسى جانان (shemsi jânan):«قەمەرشاھ ۋە شەمسى جانان» داستانىنىڭ باش قەھرىمانلىرىدىن بىرى، قەمەر شاھنىڭ مەشۇقى، كوھى قافنىڭ شاھى بەرقۇتنىڭ قىزى؛ گۈزەل پەرى.

شەمسى جانان پەرىلەرنىڭ بىرىمەن،
بىلىپ ئالغىل، كوھى قافنىڭ پېرىمەن،
مەنمۇ سەنى كۆپدىن ئىزلەپ يۈرىمەن،
شەمسى بوستانادۇر مەنىڭ مەكانىم.

- « قەمەر شاھ - شەمسى جانان » داستانىدىن.

ئىسمىم شەمسى جانان، پەرىلەرنىڭ بىرىمەن، بىلمۇئالغىنكى، مەن كۈھىقاپنىڭ پېرى؛ ئۇزۇندىن بۇيان مەنمۇ سېنى ئىزدەپ يۈرەتتىم، مېنىڭ ماكانىم شەمسى بوستاندا. (سەگاھ مۇقام قىسمى)

شەمئ (shem i):شام، چىراق؛ نۇر.

شەمئى مەزار (shemii mezâr): مازارنىڭ چىرىقى، شېمى؛

تاپىپ ئىشقىم كەمال ئانداغكى روھى ۋامىقۇ فەرھاد،
كەلىپ پەرۋانە ياڭلىغ ئۆيرۈلۈر شەمئى مەزارىمنى.

ئىشقىم شۇنداق كامالەتكە يەتتىكى، ۋامىق بىلەن فەرھادنىڭ روھى كېلىپ، مازىرىمنىڭ شامىنى پەرۋانىدەك ئايلىنىدۇ. (چەبىيات مۇقامىدىن)

شەمئى شەبىستان (shemii shebistan): تۇن چىرىغى، كېچىدىكى شام؛ ھىجران كېچىسىنىڭ شامى.

پەردەغە كىرگەن كەبى خۇرشىدى رەخشان ھەر كەچە،
ئەزمى خىلۋەت ئەيلەر ئول شەمئى شەبىستان ھەر كەچە.

نۇرلۇق قۇياش ھەر ئاخشىمى پەردە ئىچىگە كىرىپ كەتكەندەك، ئۇ كېچەمنىڭ چىرىقىمۇ خىلۋەتكە كىرىۋالىدۇ. (چەبىيات مۇقامىدىن)

شەھرىيار (shehriyar):بۇيۇك پادىشاھ، خاقان. ئۇيغۇر دىيارى " شايار " نىڭ ئېتىمولوگىيىسى.

چۇن شەھرىيارنىڭ شەھرىنە بۇ گۇن نەسىمىدۇر مەلىك،
بۇيرۇق ئانىڭدۇر، ھۇكم ئانىڭ ھەم شەھرىنە ھەم كەدىنە.

نەسىمى بۇگۇن پادىشاھنىڭ شەھىرىگە پادىشاھدۇر. شۇڭا ھەم ئۇزىگە ھەم شەھىرىگە بۇيرۇق بېرەلەيدۇ، ھۆكۈمىنى يۈرگۈزەلەيدۇ. (سەگاھ مۇقامىدىن)

شەھزادە فەررۇخ (shehzâde-ferrux):«شاھزادە فەررۇخ ۋە مەلىكە گۈلرۇخ» داستانىنىڭ باش قەھرىمانى، قەندىھار شەھىرىنىڭ شاھى لەندىھۇرنىڭ ئوغلى. گۈلرۇخنىڭ ئاشىقى.

شەيدا (sheydâ): سۆيگۈ تۇپەيلىدىن سەۋدايى بولغان، ھەددىدىن تاشقىرى گىرىپتار، مەپتۇن، ئاشىق.

كەلتۈرۈڭ دەفئى جۇنۇنۇمغە پەرىخان، يوق تەبىب،
كىم ئول ئەنسەبدۇر پەرى ھەر كىمنى شەيدا ئەيلەسە.

مېنىڭ ساراڭلىقىمنى ساقايتالايدىغان دوختۇر يوق. پېرىخۇن چاقىرىڭلار، پەرىگە ئاشىق بولغان ئادەمگە شۇ ئامال قىلىدۇ. (چەھارگاھ مۇقامىدىن)

شۇرب (shurb): ئىچىش.

شۇربا (shurba): شورپا.

شۇرب ئەتمەك (shrub etmek): ئىچمەك؛

شۇربى مۇدام (shurbi mudam): داۋاملىق ئىچىش.

نە گۈندۈز شەرتدۇر مەي ئىچكەلى شۇربى مۇدامىڭدىن،
قەدەھ تۇت ساقىيئى سىيمىنبەدەنكىم ماھتاب ئەيلەپ.

شارابنى كۈندۈزدىلا ئىچىش شەرت ئەمەس، ئەي كۈمۈش بەدەنلىك ساقىي، ئايدىڭدىمۇ ئۇزۇلدۇرمەي قەدەھ تۇت. (چەببەيات مۇقامىدىن)

شىرىن (shirin) :1)«فەرھات ۋە شىرىن» داستانىدىكى ئاساسىي پېرسۇناژ؛ باش قەھرىمان فەرھادنىڭ مەشۇقى؛ ئەرمىنىيە شاھى مەھمىنبانۇنىڭ ئارزۇلۇق سىڭلىسى. 2) لەززەتلىك، تاتلىق؛ گۈزەل.

فەرھادو شىرىن بىلە ۋامىقۇ ئۇزرا،
ئۇلارنىڭ باشىدا مىڭ تۈرلى سەۋدا.
بارچەنى ئۆلتۈرگەن ۋەفاسىز دۇنيا،
ئاخىرى بارچەنى فەنا ئەيلەدى.

پەرھات - شىرىن، ۋامىق - ئۇزرالارنىڭ بېشىدا مىڭ تۈرلۈك خاپىلىق بار؛ ھەممىنى ئۆلتۈرگەن ۋاپاسىز دۇنيا، ئاخىرى ئۇ ھەممىنى گۇمران قىلدى. (پەنجگاھ مۇقامىدىن)

كۆرمەدىم سەندەك جەھاندا مەھۋەشى دىلدارنى،
دىلبەرى شىرىن زەبانۇ شوخ گۈلرۇخسارنى.

جاھاندا سېنىڭدەك ئايغا ئوخشاش گۈزەل، تىلى شېرىن، شوخ، گۈلىيۈزلۈك دىلدارنى كۆرۈپ باقمىدىم.(راك مۇقامىدىن)

شىكاف (shikâf): يېرىق، دەز، چاك، تۆشۈك.

تىغى ھەجرىڭدىن نىھان كۆكسۈم شىكافىن، ئاھكىم،
ئەلگە رەۋشەن ئەيلەدى چاكى گىرىبان ئاقىبەت.

جۇدالىقىڭ تىغىدىن كۆكسۈمدە ھاسىل بولغان يوشۇرۇن تۆشۈكچىلەر ياقامنىڭ يىرتىلىشى بىلەن ئەلگە ئاشكارا بولۇپ كەتتى. (چەھارگاھ مۇقامىدىن)

شىيۋە (shiywe) : 1) رەسم، يوسۇن، ئادەت، تەرز، ئۇسۇل، رەۋىش؛ 2) ناز، كەرەشمە.

ئەي مەسىھادەم بەگىم، بىر دەم بىلە بەرگىل شىفا،
شىيۋە بىرلە كۆزلەرىڭ جانىمنى بىمار ئەيلەدى.

ئەي تىنىقلىرى ھايات بېغىشلىغۇچى خېنىم، سېنىڭ خۇلقۇڭ بىلەن كۆزلىرىڭ مېنى كېسەلچان قىلدى، « سۇف! » قىلىپ بىر دەم سېلىش بىلەن شىپالىق بەرگىن. (چەھارگاھ مۇقامىدىن)

غ

غارەت (ghâret): تالان ـ تاراج قىلىش، يوقىتىش، بۇلاش.

غارەتى دىين ئەتمەك(ghâreti din etmek): دىننى بۇلاپ كەتمەك.

قۇتى بىر بادامۇ دەيرىم گۇشەئى مىھراب ئەدى،
غارەتى دىن ئەتتى ناگاھ بىر بەلالىق كۆزۈ قاش.

بالاخور كۆز بىلەن قاش توساتتىن دىنىمنى بۇلاپ كەتكەچكە، بىر تال بادام ئوزۇقۇم، مەيخانىنىڭ بىر بۇلۇڭى مېھراب بولۇپ قالدى.(ئە ئۇ م ت: چەببەيات مۇقامى تېكىستىدىن)

غالىيە (ghâliye): 1) قاش ۋە چاچقا سۇرتۇلىدىغان، ئىپار ـ ئەنبەردىن ياسالغان خۇشبۇي قارا ماددا؛ قارا.

تۇن ئاقشام تولغانۇ سۇنبۇل بىكىن زۇلفۇڭدىن ئاھ ئۇردۇم،
ھەۋانى غالىيە تۇتتى جەھان مۇشكى خوتەن بولدى.

تۇنۇگۇن ئاخشام تولغىنىپ تۇرغان چېچىڭنى ئەسلەپ ئاھ ئۇرغانىدىم، ھاۋانى ئىس ـ تۇتەك قاپلاپ، جاھان گويياكى خوتەن ئىپارىدەك قاپقارا بولۇپ كەتتى. (ئە ئۇ م ت: چەھارگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

غەرايىب (gherâyib) : "غەرىيب" نىڭ كۆپلۈكى. ئاجايىپ نەرسىلەر.

غەرايىبۇس سىغەر(gherâyibus sigher): ‹‹بالىلىق ئاجايىباتلىرى›› ياكى ‹‹بالىلىقتىكى ئاجايىپ ئىشلار››، ئەلىشىر نەۋائىينىڭ مەشھۇر ئەسىرى ‹‹خەزايىنۇل مەئانى›› تەركىبىدىكى بىرىنچى دىۋاننىڭ نامى.

غەرىب(gherib): 1) غېرىپ، مۇساپىر، باشقا يۇرتلۇق.2) ‹‹غەرىب ۋە سەنەم›› داستانىنىڭ باش قەھرىمانى؛ سەنەمنىڭ ئاشىقى؛ ھەسەن ۋەزىرنىڭ ئوغلى.

مۇندىن كەتەر بولساڭ باغداد شەھرىگە،
غەرىب، سەنى بىر ئاللاھقا تاپشۇردۇم.
ئاللاھ سالدى جۇدالىقىنىڭ دەردىگە،
غەرىب، سەنى بىر ئاللاھقا تاپشۇردۇم.

غەرىب، بۇ يەردىن باغداد شەھرىگە كېتەر بولساڭ ، سېنى بىر ئاللاھقا تاپشۇردۇم؛ ئاللاھ سېنى جۇدالىقىنىڭ دەردىگە سالدى، غەرىب، مەن سېنى بىر ئاللاھقا تاپشۇردۇم. (ئە ئۇ م ت: راك مۇقامى تېكىستىدىن)

غەزال(ghezâl) :كېيىك، ئاھۇ. ك. چىرايلىق كۆز.

شوخ ئىكى غەزالىڭنى ناز ئۇيقۇسىدىن ئويغات،
تا ئۇيقۇلارى كەتسۇن، گۈلزار ئىچىدە ئوينات.

ئىككى شوخ كىيىكىڭنى نازلىق ئۇيقۇسىدىن ئويغاتقىن، ئۇلارنى گۈلزارلىقتا ئوينات، ئۇيقۇلىرى ئېچىلسۇن.(يۇ ئە)

غەمخار (ghemxâr) : غەم يېگۈچى، غەمگۇزار.

كەچە ـ گۈندۈز يىغلادى ناتەۋان دىلدار،
يوقتۇر ماڭا بۇ يەردە بىر يارى غەمخار،
شەفقەتىڭدىن بىنەۋا بەندەڭ ئۈمىدۋار،
ھېچ غەربىنى مەنىڭدەك ۋېيران ئەيلەمە.

مەن بىچارە دىلدارىڭ كېچە - كۈندۈز يىغلىدىم؛ بۇ يەردە ماڭا غەمداش بولىدىغان بىرەر دوست يوق. ئى ئاللاھ، مەن شەپقىتىڭدىن ئۈمىدۋار، ھېچ مۇساپىرنى مەندەك ۋەيران قىلما.(ئەجەمدىن)

غەمزەدا(ghemzedâ): تەسەللى بەرگۈچى؛قايغۇنى يوقاتقۇچى، غەمنى تازىلىغۇچى..

غەير نەقشىدىن كۆڭۈل جامىدا بولسا زەنگى غەم،
يوقتۇر ئەي ساقىي، مەيى ۋەھدەت مەسەللىك غەمزەدا.

كۆڭۈل جامىدا غەيرى تەسەۋۋۇردىن غەمنىڭ غەشلىكى پەيدا بولسا، ئەي ساقىي، بۇنىڭغا ۋەھدەت شارابىدەك تازىلىغۇچى يوق. (يۇ ئە)

غەۋۋاس(ghewwâs): سۇ ئاستىغا شۇڭغىغۇچى.

بەھرىڭگە كىردىم غەۋۋاس بولاي دەپ،
بىر دۇررى مەقسۇد ئالغالى كەلدىم.

غەۋۋاس بولۇپ دېڭىزىڭغا چۈشتۈم، بىر مەقسەت ئۈنچىسىنى سۈزۈپ ئالغىلى كەلدىم. (يۇ ئە)

بىر يار ئۈچۈن كۆپتىن بۇيان قان يۇتۇۋاتىسەن، مېنى تاشلاپ يات يەرلەرگە كېتىدىغان بولدۇڭ؛ غەۋۋاس بولۇپ ئىشق دېڭىزىغا چۆمىدىغان بولدۇڭ، بارغىن بالام، بىر ئاللاھغا تاپشۇردۇم. (ئە ئۇ م ت: مۇشاۋەرەك مۇقامى تېكىستىدىن)

غەير (gheyr): ئۆزگە، باشقا، يىگانە، يات.

يا بىراۋنىڭ فەندىن ئالدى،
يا بىر يامان دەردكە قالدى،
يا بىر غەيرى بىلە بولدى،
نە بولدى ياريم كەلمەدى.

يا بىراۋنىڭ توزىقىغا چۈشتى، يا بىر يامان دەردكە قالدى؛ يا بىر غەيرىي بىلەن بىللە بولدى، نېمە ئىش بولدىكىن ياريم كەلمىدى. (ئە ئۇ م ت: سەگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

كۆڭلۈم ئۆرتەنسۇن ئەگەر غەيرىڭغە پەرۋا ئەيلەسە،
ھەر كۆڭۈل ھەمكىم سەنىڭ شەۋقۇڭنى پەيدا ئەيلەسە.

ئەگەر كۆڭلۈم سەندىن باشقىغا مەيل قىلسا، ئۇ ئۆرتەنسۇن؛ باشقا كۆڭۈلدە سېنىڭ ئىشقىڭ پەيدا بولسا، ئۇمۇ ئۆرتەنسۇن. (ئە ئۇ م ت: چەھارگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

غەير زىكرىڭ ئاشكارا ئەتسە، لال ئولسۇن تىلىم،
قايسى بىر تىل ھەمكى زىكرىڭ ئاشكارا ئەيلەسە.

تىلىم سەندىن باشقا بىرسىنىڭ گېپىنى قىلسا، تۇتۇلۇپ قالسۇن؛ باشقا ھەر قانداق بىر تىل سېنىڭ گېپىڭنى قىلسا، ئۇمۇ تۇتۇلسۇن.(يۇ ئە)

غولام(gholâm): ئوغۇل خىزمەتكار.

غۇبار(ghubâr): چاڭ، توزان؛ كىر، قارىلىق.

غەم خەيلى ئاياغىدا جىسمىم چۇ غۇبار ئولدى،
تۇفانى بەلا قىلدى تۇفراغ بىلە ھەمۋارە.

غەم قوشۇنلىرىنىڭ ئايىغى ئاستىدا، ۋۇجۇدۇم توزانغا ئايلاندى، ئۇنى بالا - قازا توپانى تۇپراققا

قوشۇۋەتتى. (ئە ئۇ م ت: راك مۇقامى تېكىستىدىن)

گەرچە بار ئەردى بۇرۇن ئەندەك غۇبارى خاتىرىم،
شۇكر لىللاھكىم، مۇيەسسەر بولدى ئەنۋائى سەفا.

بۇرۇن گەرچە دىلىمدا ئاز - پاز غۇبار بولسىمۇ، ئاللاھقا شۇكۇركى، شۇ ئاندا مەن پۈتۈنلەي پاكلىققا مۇيەسسەر بولدۇم. (ئە ئۇ م ت: پەنجگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

غۇسسە(ghusse):قايغۇ، غەم.

يامانلارنى قويۇپ بولماس رائىغا،
سەنى سالۇر غەم - غۇسسەنىك چاھىغا.
مۇھەببەتنىك مېھمانى بارسا ئۆيىغە،
كۆچۈك ئىتتەك قاباپ،فىئلىن بىلدۇرۇر.

يامان ئادەملەرنى ئۆز مەيلىگە قويۇۋەتكىلى بولمايدۇ. ئەگەر قويۇۋەتسەك، سېنى غەم - غۇسسىنىك قۇدۇقىغا تاشلايدۇ. ئىشق - مۇھەببەتنىك مېھمىنى ئۆيىگە بارسا، ئۇنداق ئادەملەر خۇددى كىچىك ئىت (كۆچۈك) تەك قاۋاپ، ئۆز خۇيىنى بىلدۇرىدۇ. (ئە ئۇ م ت: سەگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

غۇسسە چەنگى(ghusse chen'gi): قايغۇ سازى، دەردلىك ناۋا.

غۇسسە چەنگىدىن نەۋائى تاپمادىم ئۇششاق ئارا،
تا نەۋائىيدەك ئەسىرۇ بىنەۋا بولدۇم ساڭا.
- نەۋائىي.

نەۋائىيغا ئوخشاش سېنىك بىچارە ئەسىرىك بولۇپ قالغاندىن بۇيان، ئاشىقلار ئارىسىدا غەم چاڭى (سازى) دىن پەيزى ئالالمىدىم. (ئە ئۇ م ت: چەببەيات مۇقامى تېكىستىدىن)

غۇسسە پەردأز(ghusse perdaz): قايغۇرغۇچى، غەمخور.

غۇسسە سەنج(ghusse senj): غەم چەككۈچى، قايغۇرغۇچى.

غىلمان(ghilman): 1) " غولام " سۆزىنىك كۆپلۈك شەكلى، غولاملار، خىزمەتكارلار؛ كۆپىنچە، بىرلىك شەكلىدە كۆرۈلۈپ، "خىزمەتكار" ئۇقۇمىدا قوللىنىلىدۇ. 2) رىۋايەتلەردە ، جەننەتنىك ئوغۇل خىزمەتكارلىرى.

بىرسى مەلەكدۇر، بىرسى رىزۋان،
گويا كى جەننەتدە ھۇر ئىلە غىلمان،
ھويلايۇ ئايۋانلار، باغ ئىلە بوستان،
تۇرفە باغى مۇسەففاغا يەتۇشتۇم.

بىرسى پەرىشتە، يەنە بىرسى ھۇر، گويا كى جەننەتتىكى ھۇر - غىلمانلاردەك يۇرگەن، ھويلا - ئارامىلار باغ - بوستان بىلەن پۇركۇنگەن، مۇشۇنداق ئاجايىپ گۈزەل مەنزىرىلىك بىر باغقا ئېرىشتىم. (ئە ئۇ م ت: بايات مۇقامى تېكىستىدىن)

گۈل يۈزۈڭغە ئەندەلىب يەڭلىغ قىلىپ زار ئەيلەدىك،
گۈلمۇ سەن يا خارمۇسەن يا ھۇرمۇ سەن، غىلمانمۇسەن.

مېنى بۇلبۇلغا ئوخشاش گۈل يۈزۈڭگە زار قىلىپ قويدۇڭ: سەن گۈلمۇ، تىكەنمۇ، ھۇرمۇ ياكى غىلمانمۇسەن؟(ئە ئۇ م ت: چەببەيات مۇقامى تېكىستىدىن)

ف

فاش(fash): ئوچۇق، ئاشكارا.

فاش قىلماق(fash qilmaq): ئاشكارىلىماق، مەخپىيەتلىكنى ئېچىپ تاشلىماق.

ياشۇرۇپ ئەردىم باغىر چاكىنى، ۋاھكىم، قىلدى فاش،
ھەر تەرەف كۆزدىن تەرەششۇھ ئەيلەگەن قان ئاقىبەت.

باغرىم چاكلىرىنى يوشۇرۇپ يۈرەتتىم، ۋاي دەرىغ، كۆزۈمدىن سىرغىپ چىققان تارام ـ تارام قانلار ئۈنى ئاخىر پاش قىلىۋەتتى.(ئە ئۇ م ت: چەھارگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

فاش بولدى ئەلگە ئەھۋالىم، نە تەدبىر ئەيلەيىن،
خەلق بىلدى ھالەتىمنى، يار بىلمەيدۇر ھەنۇز.

ئەھۋالىم ئەلگە ئاشكارىلىنىپ بولدى، خەلق ئاشىق ھالىتىمنى بىلدى، ئەمما يارىم تېخىچە بىلمەيدۇ، قانداق قىلسام بولار؟(ئە ئۇ م ت: مۇشاۋەرەك مۇقامى تېكىستىدىن)

فەرد (ferd): 1) يەككە، يالغۇز؛ 2) ئايرىلغان.

ئۇمرى جاۋىد ئىستەسەك فەرد ئولكى بوستان خىززىدۇر،
سەرۋكىم دەئب ئەيلەدى ئازادەلىغ بىرلە مەئاش.

ئەبەدىيلىك ھايات ئىزدىسەك يالغۇزلۇقنى ئىختىيار قىل. چۈنكى سەرۋى دەرىخى ئەركىن ـ ئازادە ئۆسۈپ ئادەتلەنگەچكە، بوستاندا ھەمىشە كۆكلەپ تۇرىدۇ. (ئە ئۇ م ت: چەببەيات مۇقامى تېكىستىدىن)

فەردا (ferdâ): ئەرتە؛ تاڭلا، تاڭلا مەھشەر كۈنى.

ھافىز بولۇپدۇر فەرد ئۇشۇل دىلدارىنىك يولىنداكىم
جانلارغا ھەزرەتدىن نىدا بىر يولى فەردا بولغۇسى.
ـ ھافىز خارەزمىي.

ھافىز پەقەت ئۇ دىلدارىنىڭلا يولىنى تۇتتى، جانلارغا ھەزرەتىنىك ھۇزۇرىدىن تاڭلا كۈنى بىراقلا نىدا كەلسە كېرەك. (ئە ئۇ م ت: ئوششاق مۇقامى تېكىستىدىن)

فەردايى قىيامەت (ferdâyi qiyâmet) : قىيامەت كۈنى.

بەرقىكى فەلەككە چەكەدۇر شۇئلەئى ئاھىم،
فەردايى قىيامەتدە نىشانى ئەلەمىمدۇر.

پەلەكتە چېقىۋاتقان چاقماق ئاھىمنىك يالقۇنىدۇر. ئۇ قىيامەت كۈنى بۇ دۇنيادا تارتقان دەرد ـ ئەلەملىرىمنىك بەلگىسى بولىدۇ. (ئە ئۇ م ت: پەنجگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

فەرھاد (ferhad): نەۋائىينىك ((خەمسە)) سى ئىچىدىكى ئەڭ يىرىك ئەسەر ((فەرھاد ۋە شىرىن)) داستانىنىك باش قەھرىمانى؛ شىرىننىك ئاشىقى.

ئىشق ئوتى ئاشىقلارنى ئەيلەدى بەرباد،
ئاشىق ـ مەئشۇق ئوت ئىچرە قىلدى مىڭ فەرياد،
بىستۇن تاغلارىنى قازدى ئول فەرھاد،
شىرىن كۆرسۇن فەرھادنىك تەماشاسىنى.

ئىشق ئوتى ئاشىقلارنى بەربات قىلدى، ئاشىق ـ مەشۇقلار ئىشق ئوت ئىچىدە مىڭ پەرياد قىلدى؛ ئۇ فەرھاد بىستۇن تاغلىرىنى قازغان ئىدى، ئەمدى شىرىن فەرھادنىڭ تاماشاسىنى كۆرسۇن. (ئە ئۇ م ت: ئوششاق مۇقامى تېكىستىدىن)

فەرىدۇن (feridun): قەدىمىي ئىران شاھلىرىدىن بىرىنىڭ نامى.
كىشىكىم كويىدا كۈل ياستانىپ، قان ئىچمەك ئىستەر، ۋاھ ،
فەرىدۇن بەل سۇلەيمان تەختى ئۈزرە جامى جەم چەكتى.

كىشى يارنىڭ كوچىسىدا كۈلگە مېلىنىپ يېتىپ قان يۇتسىمۇ، بۇنى فەرىدۇن، بەلكى سۇلايمان تەختىدە ئولتۇرۇپ، جەمشىد قەدىھىدە مەي ئىچكەندىن ئارتۇق ھېسابلايدۇ. (ئە ئۇ م ت: ئەجەم مۇقامى تېكىستىدىن)

فەسانە پەيۋەند (fesane peywend):ھېكايە ئېيتقۇچى، داستانچى؛

فەن (fen): 1) بىلىم، ئىلىم، پەن؛ ھۈنەر؛ سەنئەت؛ 2) ھىيلە، نەيرەڭ.
جەفايۇ ئىشۋەلەرنى فەن تۇتۇپسەن،
مۇنىڭتەك ئىشۋە پۇرفەندىن نە ھاسىل.

ناز ـ كەرەشمىلىرىڭ بىلەن كىشىگە جاپا سېلىشنى ئادەت قىلىۋاپسەن. بۈنداق ناز ـ خۇلۇق، نەيرەڭۋازلىقنىڭ نېمە پايدىسى؟(ئە ئۇ م ت: سەگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

فەنا (fenâ): ئۆزلۈكنى يوقىتىش؛ پانىيلىق.
نەۋائىي، شايەد ئول رەھرەۋغە بۇ دەۋلەت نەسىب ئولغاي،
كىم ئول دەشتى فەنا قەتئ ئەتكەلى يىللار قەدەم چەكتى.
ـ نەۋائىي.

نەۋائىي، ئۆزلۈكنى يوقىتىش دەشتىنى بېسىپ ئۆتۈش ئۈچۈن، يىللار سەرپ قىلغان شۇ يولۇچىغا بۇ دۆلەت نېسىپ بولسا، ئەجەب ئەمەس. (ئە ئۇ م ت: ئەجەم مۇقامى تېكىستىدىن)
فەنا مەيخانەسىنىڭ مەيفۇرۇشىغا فىدا جانىم،
كى مەي ئىھسان قىلۇر ھالەتدە باقماس يوقۇ بارىمغا.

ئۆزلۈكنى يوقاتقانلار مەيخانىسىنىڭ مەيپۇرۇشىغا جېنىم پىدا بولسۇنكى، ئۇ ماڭا شاراب ئىلتىپات قىلىدىغان چاغدا، بايلىقسىنىڭ بار ـ يوقلىقىغا قارىمايدۇ. (ئە ئۇ م ت: ئوششاق مۇقامى تېكىستىدىن)

فەۋائىد(fewaiid): " فائىدە " كەلىسىنىڭ كۆپلۈك شەكلى، پايدىلار.

فەۋائىدۇل كىبەر(fewâidul kiber) ‹‹قېرىلىق پايدىلىقلىرى›› ياكى ‹‹قېرىلىقتىكى پايدىلىق ئىشلار››، بۇ ئەلىشىر نەۋائىينىڭ مەشھۇر ئەسىرى ‹‹خەزايىنۇل مەئانى›› (چاھار دىۋان) تەركىبىدىكى تۆتىنچى داستاننىڭ نامى.

فۇتۇھ(futuh) : 1) " فەتھ " سۆزىنىڭ كۆپلۈك شەكلى، يېڭىدىن ئېچىلغان يەرلەر، يېڭىدىن ئازاد قىلىنغان جايلار. ك. ئۇتۇقلار، قازانچلار، نۇسرەتلەر. 2) كۇشايىشلىق؛ كۆڭۈل ئازادىلىك.

فۇرقەت(furqet):پىراق، ئايرىلىش، ئايرىلىش.
فۇرقەتىدە ئۆرتەنىپ، جىسمىم زەئىف ئولدى، نەتەي،
بولغۇسىدۇر دەردىمە دەرمان، يارىم كەلدىمۇ؟

قانداق قىلارمەن، ئۇنىڭ پىراقىدا كۆيۈپ، جىسمىم زەئىپلىشىپ كەتتى؛ بۇ دەردىمگە دەرمان بولىدىغان (كېسىلىمگە شىپا بولىدىغان) يارىم كەلدىمۇ؟(ئە ئۇ م ت: پەنجگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

فۇرقەتۇ ھىجران(furqetu hijrân): ئايرىلىق ۋە جۇدالىق.
فۇرقەتۇ ھىجرانىغا ئول دىلبەرى سىيمىن بەدەن،
كۆزلەرىمنى ياشىنى لەئلى بەدەخشان ئەيلەدى.

ئۇ كۈمۈش تەنلىك دىلبەر پىراق ۋە جۇدالىقى ئارقىلىق، كۆز يېشىمنى بەدەخشانىنىڭ ياقۇتىدەك قانغا ئايلاندۇرىۋەتتى. (ئە ئۇ م ت: ئوششاق مۇقامى تېكىستىدىن)

فۇرۇغ (furugh): يالتىراش، پارقىراش؛ يورۇقلۇق، شولا، روشەنلىك، نۇر.
يۈزۈڭدىن شاملار زۇلفۇڭنى يېغساڭ،
فۇرۇغى ماھى تابان ھاجەت ئەرمەس.

ئاخشاملىرى يۈزۈڭنى يېپىۋالغان چاچلارنى قايرىساڭ، تولۇن ئاينىڭ نۇرىغا ھاجەت قالمايدۇ. (ئە ئۇ م ت: سەگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)
زىبەس ئەشكى فۇرۇغ ئەفشان ساچىپ ھىجران تۈنى كۆرگەچ،
كى دەرلەر ئىكى مەشئەل ئىكى چەشمى ئىنتىزارىمنى.

ھىجران تۈنىدە تارام - تارام ياش تۆكۈپ يىغلاۋاتقىنىمنى كۆرگەنلەر، يارغا ئىنتىزار بولغان ئىككى كۆزۈمنى « ئىككى مەشئەلمىكىن » دەپ قالىدۇ. (ئە ئۇ م ت: بايات مۇقامى تېكىستىدىن)

فۇزۇن (fuzun): ئارتۇق، زىيادە، كۆپ.
ئانىڭتەككىم پەرىشانلىق زىياسىن ئارتۇرۇر شەمئىن،
باڭا جەۋرۈڭ زىياد ئولماق، ساڭا مەيلەم فۇزۇن ئەتدى.

شام كۆيۈپ يېيىلغانسېرى نۇرى كۈچەيگەندەك، ماڭا قىلىدىغان جەۋرىڭ كۆپەيگەنسېرى، ساڭا بولغان مەيلىم تېخىمۇ ئاشتى. (ئە ئۇ م ت: مۇشاۋەرەك مۇقامى تېكىستىدىن)
باردۇر ھۇسنۇڭ سەنىڭ بىلقىسۇ يۈسۈفدىن فۇزۇن،
مەي ئىچەر بولساڭ، نىگارا، ساغەرى مۇل مەن ساڭا.

سەن بىلقىس ۋە يۈسۈپلەردىنمۇ بەك گۈزەلسەن. ئەي نازىنىن، مەي ئىچەر ۋاقتىڭدا قەدىھىڭ بولسام دەيمەن. (ئە ئۇ م ت: چەببەيات مۇقامى تېكىستىدىن)

فۇسۇن(fusun): ئەپسۇن، نەيرەڭ.
مىژەڭ خەنجەرلەرىن گۆڭلەم باسار باغرىنا ۋەھم ئەتمەز،
ئاڭا جادۇ گۆزۈڭ گويا كى تەئلىمى فۇسۇن ئەتدى.

يۈرىكىم كىرپىكىڭ خەنجەرلىرىنى ۋەھىمە قىلماستىن باغرىغا باسىدۇ؛ ئۇنىڭغا جادۇ كۆزۈڭ بەلكى ئەپسۇن ئوقۇشنى ئۆگەتكەن بولسا كېرەك. (ئە ئۇ م ت: مۇشاۋەرەك مۇقامى تېكىستىدىن)

فۇسۇنگەر(fusunger): ئەپسۇنچى.

فىگار (figar): جاراھەت، يارا؛ جاراھەتلىك، ياردار، مەجرۇھ، ئەبگا.
فىگار ئەيلەپ تەنىمنى تىيرى ئىشقىڭ، ئەي قارا كاكۇل،
ساچىڭ سەۋداسىدىن، ۋاھكىم، ئەجايىب شانە بولمىشمەن.

ئەي قارا كوكۇلىلىق يار، ئىشقىڭ ئوقى تېنىمنى جاراھەتلەندۈردى. توۋا، چېچىڭنىڭ سەۋداسىدىن ئاجايىب بىر تاغاقا ئوخشاپ قالدىم. (ئە ئۇ م ت: سەگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)
فىراقى تىيرى بارانىنكى چەكتىم، قۇشقا ئوخشاتقاي،
كى بۆلمىشلەر يۈكىن باققان كىشى جىسمى فىگارىمغا.

ھىجرانلىقىڭ ئوق يامغۇرىغا ئۇچرىدىم، يارىلانغان جىسمىمنى كۆرگەنلەر مېنى قۇشقا ئوخشىتىپ، دان چېچىپ بېرىدۇ. (ئە ئۇ م ت: ئوششاق مۇقامى تېكىستىدىن)
نەچۈك شاد ئولمايىن قىلساڭ نىشانە جانى فىگارىمنى،
سورار يۈز تىل بىلە پەيكانلارىڭ ھالى نىزارىمنى.

ئەبگا جېنىمنى قارىغا ئالساڭ، نېمىشقا شادلانمايكى، كىرپىك ئوقلىرىڭ ئەبگا ئەھۋالىمنى يۈز خىل تىل ۋە شەكىل بىلەن سوراپ تۇرىدۇ - غۇ. (ئە ئۇ م ت: بايات مۇقامى تېكىستىدىن)

فەقىھ (feqih): فىقھى (قانۇن) ئىلمىنىڭ ئالىمى، دىنىي ھوقۇق بىلىمدانى.

گەر بۇدۇر كافىر كۆزۈ زۇننار زۇلفى، ئەي فەقىھ،
بولغۇدەكمەن دەير ئارا مەستۇ پەرىشان ئاقىبەت.

ئەي قازى ئاخۇنۇم، ئۇنىڭ قارا كۆزى بىلەن زۇننار چېچى مۇشۇنداق مەھلىيا قىلارلىق بولىدىغان بولسا، مەن ئاخىر قاۋاقخانىلاردا، مەست ۋە پەرىشان بولۇپ ئۆتىدىغان ئوخشايمەن. (ئە ئۇ م ت: چەھارگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

ق

قاتىل (qâtil): ئۆلتۈرگۈچى.

ھەياتىم بادەسىدىن سەرگەردانىمەن ئەسرۇ، ئەي ساقىي،
قەدەھقە زەھرى قاتىل قۇي، داغى دەفئ ئەت خۇمارىمنى.

ھاياتىمنىڭ شارابىدىن بېشىم بەكلا ئايلىنىپ قالدى. ئەي ساقىي، قەدەھكە ئۆتكۈر زەھەر قۇيۇپ بەر، خۇمارىم چىقسۇن. (ئۆزھال مۇقامىدىن)

قاندا (qanda): قەيەردە، نەدە.

قاندىن (qandin): قايدىن ، قەيەردىن.

تۇشۇمسە ئىشقىڭ كۆڭۈلگە، دەم بەدەم نەدۇر بۇ ئاھ،
بولماسا ئوت ئاندا، بەس، بۇ دۇد ئولۇر قاندىن جۇدا.

كۆڭۈلدە ئىشقىڭ بولمىسا، نېمىشقا بۇنداق توختاۋسىز ئاھ ئۇرىمەن؟ ئىچىمدە ئوت بولمىسا، بۇ تۇتۇن نەدىن چىقىدۇ؟ (راك مۇقامىدىن)

قايدا (qayda) : قايسى تەرەپتە، نەدە.

رۇخسارىڭنى كۆرۈپ ئاغدى خەيالىم،
ئەي دىلرەبا، قايدا بولۇر مەكانىڭ؟
پەرىمۇ سەن، بەشەرمۇ سەن نىگارىم،
ئايتغىل، جانا، قايدا بولۇر مەكانىڭ؟

رۇخسارىڭنى كۆرۈپلا، ئەس ـ يادىم ئاستىن ـ ئۇستۇن بولدى، ئەي دىلرەبا، قەيەردە تۇرىسەن؟ پەرىمۇسەن، ياكى ئىنسانمۇ ، ئېيتقىنا ئەي جان نىگارىم، قەيەرلىكسەن؟ (سەگاھ مۇقامىدىن)

قايۇ (qayu): قايسى.

زەخمى قاتىل ئەكەنىن دەرگە ئەرۇر ھەر بىرى بىر تىل،

تىغى ھەجرى قايۇ پەرگالەكى تىلدى جىگەرىمدىن.

ھىجران خەنجىرى تىلغان جىگىرىمنىڭ ھەربىر پارچىسى ئۇ قاتىلىنىڭ زەخمەتلىرىنى شىكايەت قىلغۇچى بىر تىلدۇر. (بايات مۇقامىدىن)

قەبا (qebâ): ئەرلەرنىڭ ئۇزۇن ئۈست كىيىمى ؛ قوپال، نەپىس ئەمەس.

بۇ گۈن ھەر زەرد رويى ئىشقىڭ ئوقىدا شەھىد ئولسا،
قىيامەت گۈنى بىر گۈلچىھرەئى گۈلگۈن قەبا دەرلەر.

بۈگۈن سېنىڭ ئىشقىڭ ئوقىدا شېھىت بولغان سۈلغۈن چىرايلارنى قىيامەت كۈنى گۈل رەڭلىك لىباسلارنى كىيگەن گۈل يۈزلۈكلەردىن بولىدۇ، دەيدۇ. (چەببەيات مۇقام قىسمى)

قەبا فەلەك (qebâ felek): قوپال پەلەك، خۇنۇك دۇنيا.

زۇلمۇڭ بىلەن قەبا فەلەك،
كۆزدە ياشىم قان ئەيلەدى.
يۈسۈف كەبى زىلەيخادەك،
مەسكەنىن زىندان ئەيلەدى.

قوپال پەلەك خۇددى يۈسۈف ـ زىلەيخالارنىڭ ئۆي ـ ماكانىنى زىندان قىلغاندەك زۇلۇم قىلىپ، مېنى

قانلىق يىغلاتتى. (راك مۇقامىدىن)

قەتل (qetl): ئۆلتۈرۈش:

گەر كۆڭۈل قەتل ئىستەبان سەن ۋەئدە قىلدىڭ تاڭلا دەپ،
ئۇشبۇ دەم ئۆلتۈر بۇ ئىھسان بىرلە مەمنۇن بولماسا.

«ئەتىلىككە ئۆلتۈرىمەن» دەپ ۋەدە قىلمۇيدىڭ، ئەگەر بۇ كۆڭۈل بۇ ياخشىلىقىڭدىن خۇش بولمىسا، ھازىرلا ئۆلتۈرىۋەت. (سەگاھ مۇقامىدىن)

قەتلى ئام (qetli am): ئومۇمىي قىرغىن، قىرغىنچىلىق، قارا-قويۇق ئۆلتۈرۈش.

قەتل ئەتمەك (ئەيلەمەك)(qetl etmek,eylemek): ئۆلتۈرمەك، سويماق:

قۇتۇلۇر ئەردىم بۇ غەمدىن، ئول دىلئارامىم كۆرۈپ،
ۋاھ، ئەگەرچەندكى قەتل ئەتسە دىلئازارىم كەلىپ.

ئىخ، ئەگەر دىلئازارىم كېلىپ جېنىمنى ئالمىغان ئىش بولسىمۇ، ئۇنى بىر كۆرسەم، دىلىمغا ئارام بېتىپ، بۇ غەملەردىن قۇتۇلار ئىدىم. (چەببەيات مۇقامىدىن)

قەتل ئەھلى (qetl ehli): ئۆلتۈرۈلگۈچى، ئۆلتۈرۈلگەن كىشىلەر؛

قەزا I(qezâ): 1) بىرەر ۋەقەنىڭ يۈز بېرىشى؛ تاسادىپ يۈز بەرگەن ۋەقە؛ 2) ئۆز ۋاقتىدا قىلىنماي قالغان بىرەر ئىشنى كەينىدىن بېجىرىش.

قەزا جەللادى ھەر گۈن يۈز تۇمەن جانىنى ھەلاك ئەيلەر،
نە ئول زاھىر، ئانىڭ ئىلكىدە نە تىغۇ نە قان پەيدا.

قازا جاللىتى كۆزلەرگە كۆرۈنمەيدۇ، قولىدا تىغمۇ، قانمۇ يوق، لېكىن ئۇ ھەركۈنى يۈز تۇمەن جانىنى ھالاك قىلىدۇ. (ئەجەم مۇقامىدىن)

قەزا II (qezâ): ئىش، خىزمەت.

نە چارە، ئەي كۆڭۈل، ھەر گۈن يەتەر دەردۇ بەلا بىزگە،
جەفادىن ئۆزگە ھىچ ئىش يازمادى كىلكى قەزا بىزگە.

ئەي كۆڭۈل، ماڭا ھەر كۈنى دەردۇ بالا كېلىپ تۇرىدۇ، قارىغاندا، تەقدىر قەلىمى مەن ئۇچۇن، جاپادىن باشقا نەرسە يازماپتۇ، بۇنىڭغا نېمە چارە؟ (مۇشاۋەرەك مۇقامىدىن)

قەزايى قەدر(qezâyi qedr): تەقدىردىن كەلگەن كەلگۈلۈك.

قەزايى يەزدانى (qezayi yezdanii): اللەدىن كەلگەن كەلگۈلۈك. ك. ئەجەل، ئۆلۈم.

قەمەرشاھ (qemer shah): «قەمەرشاھ ۋە شەمسى جانان» داستانىنىڭ باش قەھرىمانى، شەمسى جاناننىڭ ئاشىقى.

قوڭشە (qongshe):گۈلنىڭ چانىقى، گۈلنىڭ تۈۋى. ھازىرقى تۈركمەنچىدە، " قوڭشا " دېيىلىپ، " خوشنا " ئۇقۇمىدا قوللىنىلىدۇ.

قۇت (qut): يېمەكلىك، تاماق، ئوزۇق.

قۇتى ھەيات (quti heyât): ھاياتلىق ئوزۇقى، تىرىكلىك يېمەكلىكى.

ئەي نەۋائىي بىلگىنكى، جاندىن كېچىپ ئۆزىنى ياربغا تاپشۇرمىغان ئادەم ئۇنىڭ لېۋىدىن ھاياتلىق ئوزۇقى ئالالمايدۇ. (چەببەيات مۇقامىدىن)

قۇت يەتكۈزمەك (qut yetkuzmek): ئوزۇق بولماق.

قۇت بەرمەك (qut bermek): ئوزۇقلۇق يەتكۈزمەك.

قۇڭرات (qungrat): قەدىمكى تۈركىي قەۋملەردىن بىرىنىڭ نامى.

قىبلە(qible): ئالدى تەرەپ، يۈزلىنىپ تۇرغان تەرەپ؛ مۇسۇلمانلار نامازدا يۈزلىنىدىغان تەرەپ.

غەرىب ئاشىق بولدۇم فەقىر،
گۇناھىمغا بولدۇم مۇنكىر،
دۇئا بىرلە ئەرزىن ئوقىر،
قىبلە ئەيلەب خاللارىڭنى.

- « غەرىب ۋە سەنەم » داستانىدىن.

پېقىر غەرىب ئاشىق بولدۇم، گۇناھىمغا ئاقلىغۇچى بولدۇم؛ ئۇ خاللىرىڭغا يۈزلىنىپ تۇرۇپ، دۇئا بىلەن ئەرزىنى بايان قىلىدۇ.

قىسەس(qises): "قىسسە" كەلىمىسىنىڭ كۆپلۈك شەكلى، قىسسىلەر. مەسىلەن، قىسەسۇل ئەنبىيا: ئەۋلىيالار ھەققىدە قىسسىلەر.

قىسسەئى ئابىھەيات (qiseii abiheyât): رىۋايەتلەرگە قارىغاندا، خىزىر پەيغەمبەر ۋە ھەزرىتى ئىسكەندەر ئابىھايات (تىرىكلىك سۇيى) نى ئىزدەپ زۇلمەت ئىچىگە كىرگەن ۋە كۆپ جاپا-مۇشەققەتلەرنى تارتقان. نەتىجىدە بۇ سۇ خىزىر پەيغەمبەرگە نېسىپ بولغان. بۇ ۋەقەلەر بەدىئىي ئەدەبىياتتا ‹‹قىسسەئى ئابىھەيات›› (تىرىكلىك سۇيى قىسسىسى) دەپ ئاتالغان.

تاپماغاي ئەردى رەۋاجى قىسسەئى ئابىھەيات،
زۇلمەت ئىچرە نەچە يىل خىزرۇ سكەندەر بولماسا.

ئەگەر خىزىر پەيغەمبەر بىلەن ئىسكەندەر ئابىھايات ئىستەپ، زۇلمەتتە نەچچە يىللاپ يۈرمىگەن بولسا، ئابىھايات توغرىسىدىكى قىسسە بۇ قەدەر تەسىرلىك بولۇپ تارقالمىغان بولاتتى.(ئىراق مۇقامىدىن)

قىيات (qiyat): قەدىمكى تۈركىي قەۋملەردىن بىرىنىڭ نامى.

مەن تىلەپ ھۈسەن، ۋەلى شاھ تىلەپ ئەسلۇ نەسەب،
ماڭا لولى بىلە ھىندۇ، ئاڭا قوڭراتۇ قىيات.

مەن ھۈسەن تىلەيمەن، لېكىن شاھ ئەسلىي نەسەبنى تىلەيدۇ؛ شۇنىڭ ئۈچۈن ماڭا دولان بىلەن ھىندۇ، ئۇنىڭغا قوڭرات بىلەن قىيات (قەدىمىي تۈرك قەۋملىرى) كېرەك. (ئوششاق مۇقامىدىن)

قىيامەت (qiyâmet): قايتا تىرىلىش ۋاقتى. م. روزى قىيامەت(rozi qiyâmet) قايتا تىرىلىش كۈنى.

ك

كارI(kâr): 1) ئىش؛ كۇچ؛ ئەمەل؛ ھەرىكەت؛ 2) مەنسەپ.

نەسىيمىنىڭ سۆزى گەرچە دەمى ئىيسادۇر، ئەي مۇنكىر،
ساڭا كار ئەيلەمەس نەچۇن كى، يوقدۇر ھەققە ئىقرارىڭ. ـ نەسىيمىي.

ئەي ئىنكار قىلغۇچى، نەسىيمىنىڭ سۆزى گەرچە ئىيسا پەيغەمبەرنىڭ دەم ـ نەپىسىدەك ھاياتبەخش بولسىمۇ، ساڭا كار قىلمايدۇ، چۇنكى سەن ھەقنى تونۇمايسەن ـ دە. (ئە ئۇ م ت: نەۋا مۇقامى تېكىستىدىن)

كارII(kar): تۇپ سۆزلەرگە قوشۇلۇپ، «ئەتكەن، ئەتكۇچى، قىلغان، قىلغۇچى» دېگەنگە ئوخشاش مەنىلەردە كېلىدۇ. مەسىلەن: " ئىتتائەتكار، ئىسيانكار، ھىيلەكار، قانائەتكار" دېگەنلەرگە ئوخشاش.

سەن كەبى پۇركار، شۇھسى بىسيار،
بىلمەدى، ئەي يار، ھىچبىر كىشى ياد.

ئەي يار، سەندەك تەجرىبىلىك، خۇلقلۇق ۋە ناز ـ ئىستىغنالىق ئىنسانىنى تېخى ھىچ كىشى بىلىپ يەتمىدى. (ئە ئۇ م ت: ئىراق مۇقامى تېكىستىدىن)

كارۇبار(kârubar): ئىش ـ كۇشلەر.

خادىمى خەيلى ھەشەمنىڭ كارۇ بارى ئۆزگەچە،
تابىئى مەتبۇئىلارغە رويى دىيدار ئۆزگەچە.

ھەشەمەتچىلەرنىڭ ئىش ـ ھەرىكەتلىرى باشقىچە، ئۇلارنىڭ ئۆز تەۋەلىرىگە، ئەگەشكۇچىلىرىگە كۆرسەتكەن چىرايلىرى باشقىچە. (ئە ئۇ م ت: راك مۇقامى تېكىستىدىن)

كاسە (kâse): كاسا، قاچا، قەدەھ، جام، چاناق:

ئەي مەيفۇرۇشۇم، بىر كاسە مەي بەر،
كەلدى ھۇۋەيدا مەيخانەلەرغە. ـ ھۇۋەيدا.

ھۇۋەيدا مەيخانىغا كەلدى، ئەي مەيپۇرۇشۇم، ئۇنىڭغا بىر كاسا مەي بەرگىن. (ئە ئۇ م ت: مۇشاۋەرەك مۇقامى تېكىستىدىن)

كەل،ئەي مەشرەب، قەدەھ سۇنغىل بولايىن مەستى مۇستەغرەق،
بىر ئەلگە كاسەئى تەنبۇر، بىرىگە جامى مەي ئالسام.
ـ مەشرەب.

كەل، ئەي مەشرەب، قەدەھ تۇتقىن ، غەرق مەست بولاي؛ بىر قولۇمغا تەنبۇرنى، بىر قولۇمغا بولسا، مەيگە تولغان جامنى ئالسام دەيمەن. (ئە ئۇ م ت: راك مۇقامى تېكىستىدىن)

مەشرەبكە تەگسە بىر كاسەئى دەۋران،
بەش گۇن جەھاندا تۇرغالى كەلدىم. ـ مەشرەب

مەشرەبكە دەۋرنىڭ بىر قەدەھ شارابى تەگسە كۇپايە، بۇ جاھاندا بەش كۇن تۇرغىلى كەلدىم. (ئە ئۇ م ت: پەنجگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

كاسەئى چۇبىن(kâseii chubin): ياغاچ كاسا، ياغاچ قەدەھ، جام.

سۇلەيمان تەختىگە جەمشىدنىڭ جامىغا بەرمەسمەن،
قولۇمدا كاسەئى چۇبىن ساڭا قىلسام گەدالىغنى.

سېنى سۆلايمانىنىڭ تەختىگىمۇ، جەمشىتنىڭ قەدىھىگىمۇ تېگىشمەيمەن؛ قولۇمدا ياغاچ ئاياق (قاچا)، سېنىڭىلا گادىيىڭ بولسام دەيمەن.(ئە ئۇ م ت: راك مۇقامى تېكىستىدىن)

كافىر (kâfir): 1) يات دىندىكى كىشى. باشقا دىنغا ئېتىقاد قىلغۇچى. 2) ك: رەھىمسىز، زالىم؛ رەھىمسىز يار، تاشيۈرەك مەھبۇب؛ 2) ك: قارا رەڭ؛ قارا كۆز.

بۇسە ئىستەپ كۆزلەرىم سۈرسەم ئاياغىن سۈنمادى،
دەدى ئول بىرەھم كافىر ئىشۋە بىرلە: « نەرى بار ».

«سۆيەي، كۆزۈمگە سۈرتەي» دېسەم، ئايىغىنى سۈنۈپمۇ بەرمىدى. ئۇ رەھىمسىز قارا كۆز يار ناز قىلىپ: «نېرى بارا» دېدى. (ئە ئۇ م ت: پەنجگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

جادۇ كۆزى دەۋرىندە خۇد كافىر بەسى بولدى، ۋەلې،
لەئلى لەبىن ئەھدىن كۆرۈپ، بارچەسى تەرسا بولغۇسى.

سېھرىگەر كۆزىنىڭ ئەتراپىنى چۆرگۈلەپ كېتەلمەي، سېپى ئۆزىدىن كاپىر بولۇپ كەتتى، ئەما ھېقىقىتەك لېۋىدىن چىققان ۋەدىسىنى ئاڭلىسا، ھەممىسى تەرسا بولۇپ كېتىدۇ. (ئە ئۇ م ت: ئوششاق مۇقامى تېكىستىدىن)

نە كافىر كۆزلەرىڭ ئالەمنى تەنها ئەيلەدى تاراج،
شەبىيخۇن كەلتۇرەر غەم جانىمە يۇز مىڭ ئىتاب ئەيلەب.

قارا كۆزلىرىڭ ئالەمنى يالغۇز ئۆزى ئىشغال قىلدى؛ ئۇنىڭ غېمى كېچىلىك ھۇجۇم قوزغاپ، جېنىمغا يۇزمىڭ ئازابلارنى سالدى. (ئە ئۇ م ت: چەببەيات مۇقامى تېكىستىدىن)

كاكۇل(kakul): كوكۈلا، چاچ.

قىگار ئەيلەپ تەنىمنى تىيرى ئىشقىڭ، ئەي قارا كاكۇل،
ساچىڭ سەۋداسىدىن، ۋاھكىم، ئەجايىب شانە بولمىشمەن.

ئەي قارا كوكۈلىلىق يار، ئىشقىڭ ئوقى تېنىمنى جاراھەتلەندۈردى. توۋا، چېچىڭنىڭ سەۋداسىدىن ئاجايىب بىر تاغاقلا ئوخشاپ قالدىم. (ئە ئۇ م ت: سەگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

شىكەستى بەرمەگىل، جان رىشتەسىدۇر،
باشىڭدا ھەلقە ـ ھەلقە تارى كاكۇل.

بېشىڭدىكى بۇدۇر چاچلىرىڭنىڭ بىرەر مويىغىمۇ ئازار بەرمە، چۈنكى ئۇ جان رىشتىسىدۇر.(يۇ ئە)

كاھ (kâh): سامان.

ۋۇجۇدۇم كاھىنى كۈل قىلدى تابى بەرقى رۇخسارى،
ساۋۇرسا دۇدى ئاھىمنى ھەۋايى شۇئلە دىيدارى.

ئۇنىڭ دىدارىنىڭ يالقۇنى ئاھىم تۈتۈنىنى ھاۋاغا سورىغان بولسا، رۇخسارىدىن چاقنىغان چاقماق ئوتى ۋۇجۇدۇم سامىنىنى كۈل قىلدى. (ئە ئۇ م ت: ئوششاق مۇقامى تېكىستىدىن)

كاھ چەكمەك(kah chekmek): سامانىنى تارتىۋالماق؛

كاھى (kah): سامانەك، سامانەك سېرىق.

سارىغ چىھرە بىلەن كاھى يۇزۇمگە گەر باقسىپ ھەر دەم،
كى گۈلرۇخلار فىراقىدا خەزان رۇخسارەلەر دەرلەر.

سامانەك سېرىق يۇزۇمگە بىر قارىپلا: « گۈلىيۈزلۈكلەرنىڭ پىراقىدا چىرايى سارغايغانلاردىن ئىكەن » دەيدۇ. (ئە ئۇ م ت: پەنجگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

كاھى ئۇزار(kâhi uzar): سامانەك سارغايغان يۇز، سولغۇن چىراي.

كۆرۈپ ئەھلى تەماشا نەۋ باھارى لالەزارى دەر،

باغىر قانىن شەفەقگۈن ئەيلەگەن كاھى ئۇزارىمنى.

يۈرەك قېنىمنىڭ سامانىدەك چىرايىمنى شەپەق رەڭگىگە كىرگۈزگەنلىكىنى كۆرگەن تاماشىچىلار بۇ باھارنىڭ لالىزارىمكىن دەپ قالىدۇ. (ئە ئۇ م ت: چەببەيات مۇقامى تېكىستىدىن)

كاھ ئىزار(kâh izar): سېرىق چىراي.

كەرەم (kerem): ئۈلۈغلۇق؛ ياخشىلىق، ئالىيجانابلىق، ئېھسان، مەرھەمەت.

گەر مۇسۇلمانزادە بولساڭ قىل قەلەندەرغە كەرەم،
جەۋرۇ زۇلمۇڭ بىرلە سەن ئۆلتۈرمەگىل بۇ زارنى.

ئەگەر مۇسۇلمان بالىسى بولساڭ، قەلەندەرگە مەرھەمەت قىل، بۇ بىچارىنى جەبىرى زۇلمىڭ بىلەن ئۆلتۈرۈپ قويما. (ئە ئۇ م ت: راك مۇقامى تېكىستىدىن)

شەكەردىن تادىلىدۇر خۇلقۇڭ، كەرەمدىن خاتىرىڭ مەتلەب،
نە مەتلەب مەتلەبى مەئدەن، نە مەئدەن مەئدەنى جەۋھەر.

خۇلقۇڭ شېكەردىن تاتلىق، كۆڭلۈڭ تەلەپ قىلغاندىنمۇ بەكرەك سېخىي؛ قانداق سېخىي؟ كاندەك سېخىي؛ قانداق كان؟ جاۋاھىر كېنى. (ئە ئۇ م ت: ئۆزھال مۇقامى تېكىستىدىن)

جەھاندا گەرچە بولغاي كۆپ شاھى خەيلۇ ھەشەم پەيدا،
ۋەلى بولغايمۇ سەندەك خۇسرەۋىي ساھىب كەرەم پەيدا.

گەرچە جاھاندا كۆپلىگەن مەرتىۋىلىك شاھلار ئۆتكەن بولسىمۇ، لېكىن سەندەك خۇسرەۋ سۇپەت، مەردانە شاھ دۇنياغا كەلگەن ئەمەس. (ئە ئۇ م ت: ئەجەم مۇقامى تېكىستىدىن)

ئەگەر كۆڭلىدە بىر گۈل ھەجرىدىن خارى فىراق ئولسا،
بەھانە يىغلاماقغا بىر نەچە جامى كەرەم چەكتى.

ئەگەر كىشىنىڭ يۈرىكىگە بىر گۈلنىڭ پىراق تېكىنى سانجىلسا، ئۇ يىغلاشقا باھانە ئىزدەپ ئېھسان شارابىدىن بىر نەچچىنى ئوشۇق ئىچىدۇ.(يۇ ئە)

كەرەم ئايىن(kerem âyin): خەيرى-ئېھسانلىق، مەرھەمەتلىك.

قۇرۇدى باغى تەبئىم، غۇنچە قالدى گۈل ئاچىلماسدىن،
كەرەم ئايىن بەرىپ سەبزئەيلە باغۇ لالەزارىمنى.

تەبئىەت بېغىم قۇرۇپ كەتتى، غۇنچە ئېچىلالماي ئۆز پېتىچە قالدى؛ مەرھەمەت قىلىپ، باغ ۋە گۈلزارىمنى كۆكەرتىپ بەرگىن. (ئە ئۇ م ت: راك مۇقامى تېكىستىدىن)

كەرەم ساھىبى(kerem sâhibi): سېخىي، ئالىيجاناب، مەرھەمەتلىك؛ ئۈلۈغلۇق ئىگىسى، كارامەت ئىگىسى، ئاللاھ.

كەئس (keis): رۇمكا، قەدەھ؛ قاچا، لوڭقا.

ئەشرەقەت مىن ئەكسى شەمسىل كەئسى ئەنۋارۇل ھۇدا،
يار ئەكسىن مەيدە كۆر، دەپ جامدىن چىقتى سەدا.

قەدەھتىكى (شاراپقا چۈشكەن) قۇياش شولىسىدىن ھىدايەت نۇرى چاقنىدى، جامدىن: « يارنىڭ شولىسىنى شارابتا كۆرگىن » دېگەن سادا چىقتى.(يۇ ئە)

كەفارەت (kefâret): قىلىنغان گۇناھنى يۇيۇش ئۈچۈن بېرىلىدىغان بەدەل.

شەھلا كۆزۈڭ مەندىن كۆڭۈل ئايدىيۇ ئانت ئىچەركى بۇ،
بولسۇن كەفارەت جانۇ دىل ئول گەرچەگىڭ سەۋگەندىنە.

شەھلا كۆزۈڭ كۆڭلۈمنى ئېلىۋېلىپلا قەسەم ئىچىدۇ، جان - دىلىم ئاشۇ ئىچكەن قەسىمىڭنىڭ كاپارىتى (تۆلىمى) بولسۇن. (ئە ئۇ م ت: سەگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

كەفش(kefsh): كە:ش.

كۆرگەننىڭ جانىن داغلاغان،
گويا پەرى دەپ چاغلاغان،
تىللا كەمەرلەر باغلاغان،
ئاياغىدا كەفشلەرى.

كۆرگەنلەر ئۇلارنى « بەجايىكى پەرى » دەپ چاغلاپ، جانلىرى داغدا قالىدۇ ؛ ئۇ قىزلار بەللىرىگە ئالتۇن كەمەر باغلىۋالغان بولۇپ، ئايىغىدا كەشلىرى بار.(ئە ئۇ م ت: ئىراق مۇقامى تېكىستىدىن)

كەمان (keman) : كامان، ياي، ئوقيا.

نىشانە ئەيلەدىم سىينەم ئوقۇڭغا،
ئاڭا پەيۋەستە قاشىڭدىن كەمان ئەت.

كىرپىك ئوقۇڭغا كۆكسۈمنى نىشان قىلىپ بەردىم، ئەمدى ئۇنىڭغا قوشۇما قاشلىرىڭنى كامان قىلغىن. (ئە ئۇ م ت: سەگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

كەمەند (kemend) :1) سىرتماق، سالما، ئوۋچىلىقتا ئىشلىتىلىدىغان ئارقان؛ قاپقان؛ 2) قارا تۇس، قارا رەڭ؛

تا كەمەندى زۇلف ئىلە كۆڭلۈم قۇشىنى قىلدى سەيد ،
يۈرەكسىمنى ئۆرتەدى، باغرىمنى بىريان ئەيلەدى.

ئۇ كۆڭلۈم قۇشىنى چېچىنىڭ توزىقىغا ئىلىندۇرۇپ مېنى ئوۋلىۋالغاندىن بېرى، يۈرىكىمنى ئۆرتەپ، باغرىمنى كاۋاپ قىلىۋەتتى. (ئە ئۇ م ت: ئوششاق مۇقامى تېكىستىدىن)

زۇلفى كەمەندىدىن كۆڭۈل قۇتۇلماس ئايرۇ، شۆيلە بىل،
سەۋداسىگە بەل باغلامىش، ھەم كۆز قارارتمىش بەندىنە.

كۆڭۈل ئۇنىڭ چېچىنىڭ سىرتمىقىدىن قۇتۇلمايدۇ. بىلىشىڭ كىرەككى، كۆڭۈل ئۇنىڭ سەۋداسىغا بەل باغلىغان ھەم ئۇنىڭ ئەسىرى بولۇشقا كۆز تىككەن. (ئە ئۇ م ت: سەگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

كەۋسەر(kewser) :ئىسلام دىنىي ئەقىدىسى بويىچە، جەننەتتىكى سۇت ئېقىپ تۇرىدىغان بىر دەريا؛ سۇيى مول ۋە تولىمۇ تەملىك بولغان جەننەت دەرياسى.

كەۋسەر شەرابى يادىمغە كەلمەس،
لەئلىڭ غەمىدىن مەستانە بولدۇم.

ياقۇتتەك لېۋىڭ غېمى بىلەن مەست بولغانلىقىم ئۈچۈن، كەۋسەر شارابى يادىمغىمۇ كەلمەيدۇ. (ئە ئۇ م ت: چەھارگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

مەن تەشنەلەرگە لەئلىڭ شەرابىن،
بەرگىل، سورايىم چۈن ئابى كەۋسەر.

خۇددى كەۋسەر سۇيىنى تەلەپ قىلغاندەك، مەن تەشنا غا لېۋىڭ شارابىنى بېرىشىڭنى تىلەيمەن.(پەنجگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

كوھ (koh) :تاغ.

كوھسار(kohsâr): تاغلىق، تاغ كۆپ جاي.

سەھەر خاۋەر شاھى چەرخ ئۇزرەكسىم خەيلى ھەشەم چەكتى،
شۇئائى خەت بىلە كوھسار ئۇزە ئالتۇن ئەلەم چەكتى.

تاڭ سەھەردە، شەرق شاھى كۆكنى بويلاپ قوشۇن تارتىپ، نۇر سىزىقلىرى بىلەن بېزەلگەن ئالتۇن تۇغىنى تاغ ئۇستىگە تىكتى. (ئە ئۇ م ت: ئەجەم مۇقامى تېكىستىدىن)

كوهكەن(kohken): تاغ كەسكۈچى، (پەرھادنىڭ لەقىمى).

ئەگەر شىرىن ئۈچۈن فەرھاد ئىشقى كوھكەن بولسا،
نە تاڭ سەككاكى ھەم، جانا يولۇڭدا جانكەن بولدى.
- سەككاكىي

ئەي جان، شېرىننىڭ ئىشقى فەرھادنى تاغ كەسكۈچى پىداكار قىلىپ قويغان بولسا، سەككاكىيمۇ سېنىڭ يولۇڭدا ئۆز جېنىنى كەسكۈچى بولۇپ قالدى، بۇنىڭدىن ئەجەبلەنمە. (ئە ئۇ م ت: چەھارگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

كوھى قاف(kohi qâf) : قاپ تېغى. رىۋايەتلەرگە قارىغاندا، بۇ تاغ پۈتۈن يەر يۈزىنى ئوراپ تۇرغان بولۇپ، ئەنقا قۇشىمۇ، ئابىھايات (تىرىكلىك سۈيى) مۇ مۇشۇ تاغدا ئىمىش.

شەمسى جانان پەرىلەرنىڭ بىرىمەن،
بىلىپ ئالغىل، كوھى قافنىڭ پىرىمەن،
مەنمۇ سەنى كۆپدىن ئىزلەپ يۈرىمەن،
شەمسى بوستاندادۇر مەنىڭ مەكانىم.
- « قەمەر شاھ ۋە شەمسى جانان » داستانىدىن.

ئىسمىم شەمسى جانان، پەرىلەرنىڭ بىرىمەن، بىلىۋالغىنكى، مەن كۇھىقاپنىڭ پىرى؛ ئۇزۇندىن بۇيان مەنمۇ سېنى ئىزدەپ يۈرەتتىم، مېنىڭ ماكانىم شەمسى بوستاندا. (ئە ئۇ م ت: سەگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

كوي (koy): 1) كوچا، يول؛ 2) قىشلاق، مەھەللە، كەنت.

كۆرۈپ ئەئزايىمىزنى زەخملىك ئەھلى تەمەشا كىم.
پەرىلەر كويىدا ئاۋارەئى سەنگسارەلەر دەرلەر.

زەخمىلىك ئەزايى بەدىنىمىزنى كۆرگەن تاماشىچىلار، بىزنى « پەرىلەر كوچىسىدا چالما - كېسەك قىلىنغان سەرگەردانلار » دەيدۇ. (ئە ئۇ م ت: پەنجگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

كۇفر زۇلف (kufr zulf): قاپقارا چاچ.

زاھىدىكىم كۆردى زۇلفۇڭ كۇفرىن، ئىماندىن كەچىپ،
بوينىدا تەسبىھىنى بەلىگە زۇننار ئەيلەدى.

قاپقارا چاچلىرىڭنى كۆرگەن زاھىت ئىماندىن كېچىپ، بوينىدىكى تەسۋىسىنى بېلىگە باغلاپ، زۇننار قىلدى. (ئە ئۇ م ت: چەھارگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

كۇلاھ (kulâh): 1) كۇلاھ، باش كىيىمى؛ 2) ك: تاج.

كۇلاھى زەر(kulâhi zer): ئالتۇن كۇلاھ؛ تاج.

كۇلاھى زەرنى باشىڭ ئۈزرە كۆرگەچ، ئوتلۇق ئاھىمدىن،
چەكىپ زەررىن ئەلەم باشىم ئۈزە شاھانە بولمىشمەن.

بېشىڭدىكى ئالتۇن كۇلاھنى كۆرگەچ، ئوتلۇق ئاھىمدىن بېشىمغا ئالتۇن تۇغ تاقاپ، شاھلارغا ئوخشاش بولدۇم. (ئە ئۇ م ت: سەگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

كۇلەھ (kuleh): ق. "كۇلاھ".

كۇلبە (kulbe): ھۇجرا، ئاددىي ئۆي.

سوراپ كۇلبەم سارى كەلدى مەنى ئول شوخ ياد ئەيلەب،
غەمىن كۆڭلۈمنى ھىجران غۇسسەسىندىن ۋاھكى، شاد ئەيلەب.

ئۇ شوخ مېنى ياد ئېتىپ، كۇلبەمگە يوقلاپ كەلدى. كۆڭلۈمنى جۇدالىقنىڭ غەم- غۇسسىلىرىدىن

تازىلاپ، خۇشال قىلدى. (ئە ئۇ م ت: چەھارگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)
بەسكى كۆلىمەم شۇئىلەئى ئاھىم بىلە رەۋشەن ئەرۇر،
ئاي چىراغىغا قاچانكىم كەلتۈرۈپمەن ئىھتىياج.

ئاددىي ئۆيۈم ئاھىمنىڭ نۇرى بىلەن دائىم يورۇپ تۇرىدۇكى، شۇ كۆپايە، ئاي نۇرىغا قاچان مېنىڭ ھاجىتىم چۈشكەن؟ (ئە ئۇ م ت: ئۆز ھال مۇقامى تېكىستىدىن)

كۇنج (kunj): بۇرجەك، بۇلۇڭ.

مەزھەرىي، بولغىل قەنائەت كۇنجىدا، ۋىرانە تۇت،
زاھىر ئولغاي گەنجلەر شايەد ساڭا ۋىران ئارا.

- مەزھەرىي

ئەي مەزھەرىي، خارابىيگە ماكانلاش، قانائەت بۇرجەكلىرىدىن ئورۇن ئال، بەلكىم خارابىيلار ئارىسىدىن ساڭا خەزىنىلەر ئۇچراپمۇ قالار . (ئە ئۇ م ت: پەنجگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

كۇنجى غۇربەت (kunji ghurbet): غېرىبلىق بۇلۇڭى، مۇساپىرلىق پۇشقىقى.

تۇرارغا، ئابىدا، بىر كۇنجى غۇربەت ئالەم ئەھلىدىن،
چىق ئەمدى تەرك ئەتىپ ھىرسۇ ھەۋانى خەيرباد ئەيلەب.

- ئابىدىي.

ئەي ئابىد، بىر غۇربەت بۇلۇڭىدا ماكان تۇتماقچى بولساڭ، ئەمدى ھېرىسمەنلىك ۋە ھاۋايى ھەۋەسنى تەرك ئېتىپ، ئالەم ئەھلى ئارىسىدىن چىقىپ كەتكىن. (ئە ئۇ م ت: چەھارگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

كۆرك (kurk): كۆرۈنۈش، چىراي، ھۆسن.

چۈن ۋەفاسىزلەرگە بەرمىشلەر ئەزەلدە كۆركىنى،
بۇ كەمالى ھۆسن ئىلە قاندىن ۋەفا بولسۇن ساڭا.

تەڭرى ئەزەلدە كۆركەملىكنى ۋاپاسىزلارغا بەرگەنىكەن، ھالبۇكى بۇنىچىۋالا تولغان گۈزەللىك بىلەن سەندە قانداقمۇ ۋاپا بولسۇن؟(ئە ئۇ م ت: راك مۇقامى تېكىستىدىن)

كۆركەباي (körke bay): ناھايىتى چىرايلىق، ھۆسنلۇك، گۈزەل.

بىر قىيا باقساڭ زەكاتى ھۆسن ئۈچۈن،ئەي كۆركە باي،
لۇتفىئى مىسكىندىن ئۆلگۈنچە دۇئا بولسۇن ساڭا.

- لۇتفىي.

ئەي گۈزەللىككە باي نازىنىن، ھۆسن جامالىڭنىڭ زاكىتى ئۈچۈن بولسىمۇ بىر قېتىم قىيا باقساڭ، بۇ بىچارە لۇتفىي ساڭا ئۆلگىچە دۇئا قىلاتتى.(يۇ ئە)

كۆزى خۇنخار(közi xunxâr): قانخور كۆز.

ئوتمۇ ھەم بار، گۈلمۇ ھەم بار يارنىڭ رۇخسارىدا،
يامۇ ھەم بار، ئوقمۇ ھەم بار ئول كۆزى خۇنخارىدا.

يارنىڭ رۇخسارىدا، ئوتمۇ بار ھەم گۈلمۇ بار، قانخور كۆزىدە يامۇ بار ھەم ئوقمۇ بار. (ئە ئۇ م ت: ئىراق مۇقامى تېكىستىدىن)

كۆزى كافىر(közi kâfir): قارا كۆز.

كۈل ياستانماق(kül yastanmaq) :كۈلگە باش قويماق، كۈلگە مىلىنىپ ياتماق؛ خاراب بولماق، خارۇ زارلىق.

كىشىكىم كويىدا كۈل ياستانىپ، قان ئىچمەك ئىستەر، ۋاھ ،
فەرىدۇن بەل سۆلەيمان تەختى ئۈزرە جامى جەم چەكتى.

كىشى يارنىڭ كوچىسىدا كۈلگە مېلىنىپ يېتىپ قان يۇتسىمۇ، بۇنى فەرىدۇن، بەلكى سۈلايمان تەختىدە ئولتۇرۇپ، جەمشىد قەدىھىدە مەي ئىچكەندىن ئارتۇق ھېسابلايدۇ.(ئەجەم مۇقامىدىن)

كىردار (kirdâr): قىلىق، تۇرۇق، يۈرۈش - تۇرۇش؛ رەۋىش، تەرز، كۆرۈنۈش.
- ھالۇ ئەھۋال ئۆزگىچە، ئەۋزائى ئەتۋار ئۆزگىچە،
گۈفتۇ گۈفتار ئۆزگىچە، ئەفئالۇ كىردار ئۆزگىچە.

ھەر ئىنساندا ھال - ئەھۋال باشقىچە، خۇي پېئىللەر باشقىچە، گەپ - سۆزلەر باشقىچە، قىلمىش - ئەتمىشلەر باشقىچە. (ئە ئۇ م ت: راك مۇقامى تېكىستىدىن)

گ

گاۋ جان (gaw jan): كالىنىڭ جېنى. ك. ئەرزىمەس جان.
كىرفىكىم بىرلە سۇيۇرەي كۆز ياشىمدىن سۇ سەپىپ،
چىقسالىڭ، ئەي، گۇلباغ تەماشاغا گاۋجانىنى نەيلەيمن.

ئەي گۈزەل، ئەگەر تاماشا قىلغىلى چىقسالىڭ، بۇ ئەرزىمەس جېنىمنى سەندىن ئايابپ نېمە قىلىمەن؟ كۆز يېشىمنى سۇ قىلىپ سېپىپ، كىرپىكىم بىلەن يولۇڭنى سۇيۇرەي. (ئە ئۇ م ت: نەۋا مۇقامى تېكىستىدىن)

گەدا(ي)(geday): گادايي، تىلەمچى.

گەردI (gerd): چاڭ ـ توزان، غۇبار.

گەردII (gerda): ئايلىنىش، كېزىش، چۆرگۈلەش.

گەردان(gerdan): ئايلانغۇچى، كەزگۈچى، چۆرگۈلەيدىغان.

گەردۇغۇبار(gerdu ghubâr): چاڭ ـ توزان.
ھىجران چەرىكى بەسكى ئۇرۇر جانغا شەبىخۇن،
دۇنيانى تۇتار گەردۇ غۇبارىم كەچەلەردە.

ھىجران لەشكىرى جېنىمغا شۇنداق قاتتىق ھۇجۇم قىلىدۇكى، كۆتۈرۈلگەن چاڭ ـ توزانلىرىم كېچىلىرى جىمى ئالەمنى قاپلايدۇ. (ئە ئۇ م ت: چەھارگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

گەردۇن (gerdun): ئاسمان، كۆك، پەلەك. ك. دۇنيا.
مەجنۇنلۇغۇمدا بىمىھرى گەردۇن،
باشىمغا ئۇردى سەنگى شەقاۋەت.

مەجنۇن(سارائ) بولۇپ قالغان چېغىمدا ، بۇ رەھىمسىز پەلەك بېشىمغا بەختسىزلىك تېشى بىلەن ئۇردى.(چەببەيات مۇقامىدىن)

گەردۇن مەسنەد(gerdun mesned): يۇكسەك تەخت ئىگىسى (پادىشاھقا خىتاب).

گەزەكI (gezek):مەي ئىچكەندە ئارقىدىن يېيىلىدىغان ئاز مىقداردىكى تاماق ياكى تاتلىق ـ تۇرۇم، زاكۇسكا.

گەزەكII (gezek): جاراھەت ـ يارىنىڭ سۇغۇق تېگىپ قىزىرىشى.

گەنج (genj): ئالتۇن ـ كۈمۈش، جاۋاھىراتقا ئوخشاش قىممەت باھالىق مىللارنىڭ توپلانمىسى،

گۇرۇنج (gurunj): گۇرۇچ.
خەزىنە، توپلانغان بايلىق.
بۇغداي نانى، قوي گوشتلارى،
سۇت گۇرۇنجدۇر ئاشلارى،
تەييار سەكىز بەھىشتلەرى،
دۇئا قىلۇر دەرۋىشلەرى.
ـ « يۇسۇف ۋە ئەھمەد » داستانىدىن.

خەلقنىڭ يەيدىغىنى بۇغداي نېنى، قوي گۆشى ؛ سۇت بىلەن گۇرۇچ ئاساسلىق ئېشى ؛ بۇ يەردە، گويا جەننەتلەرنىڭ ھەممىسى تەخ ـ تەييارکى، ئەۋلىيا ـ دەرۋىشلىرى دۇئا قىلىپ تۇرىدۇ، تېخى.(ئە ئۇ م ت: ئىراق مۇقامى تېكىستىدىن)

گۈشە (gushe): 1) بۇرجەك، خىلۋەت؛ 2) نەرسىنىڭ بىر چېتى؛ 3) كامانىنىڭ كىرىچىنى باغلايدىغان جاي؛

گۈشەئى مىھراب(gushei mihrâb): مېھراب بۇرجەكچىسى؛ مەسچىتنىڭ بۇرجىكى.

گۈفت (guft): سۆز، نوتۇق.

گۈفتۇئۇزار(guftu uzâr): يۇزمۇ-يۈز تۇرۇپ سۆزلىشىۋېلىش، گەپ-سۆز.

گۈفتار (guftar): سۆز، سۆزلەش، سۆھبەت.

گۈلسۇرخ(gulsurx): قىزىلگۈل.

گۈلگۈن(gulgun): گۈلرەڭ، قىزىل.

گۈلگۈن پۇش(gulum push): گۈلرەڭ كىيىنگەن، قىزىل كىيىملىك.

گۈلگۈن قەبا(gulgun qebâ): قىزىل كىيىم.

گۈلەمخان (gulemxan) : شۇ ناملىق داستانىنىڭ باش قەھرىمانى.

گۈلجامال(guljemâl) :‹‹غەرىب ۋە سەنەم›› داستانىنىڭ باش قەھرىمانى غەرىبنىڭ سۆيگىسى.

گۈلجەمىلە (guljemile): ‹‹ھۇرىلىقا ۋە ھەمراھجان›› داستانىنىڭ باش قەھرىمانى ھەمراھجانىنىڭ سۆيگىسى.

گۈلشاھ (gulshâh): ‹‹گۈلشاھ ۋە ۋەرەقە›› داستانىنىڭ باش قەھرىمانى، ۋەرەقەنىڭ مەشۇقى، ھىمامنىڭ قىزى.

گۈن(gün): كۈن.

كۆرگەلى ھۇسنۇڭنى زارۇ مۇبتەلا بولدۇم ساڭا،
نە بەلالىغ گۈن ئەدىكىم ئاشىنا بولدۇم ساڭا.

ساڭا ئاشنا بولغان شۇ كۈن قانداق بالالىق كۈن ئىدىكىن، ھۆسنۇڭنى بىر كۆرۈپلا ساڭا باغلىنىپ قالدىم.(چەببەيات مۇقامى قىسىمىدىن)

گۈنبەد(günbed): گۈمبەز.

غايەتى ئەئلا مەراتىبدىندۇرۇركىم، ھەر سەھەر،
مەقدەمىڭدە گۈنبەدى ئەفلاكدىن زەر ساچىلۇر.

مەرتىۋەڭنىڭ غايەت يۇقىرىلىقىدىن، ئاسمان گۈمبىزىدىن ھەر سەھەردە قەدىمىڭگە تىللا چېچىلىدۇ.
(ئە ئۇ م ت: بايات مۇقامى تېكىستىدىن)

گۈلئۇزار(guluzar): گۈلىيۈزلۈك، گۈزەل، چىرايى ئىسسىق.

گىتىنەما (gitinema):جاھاننى كۆرسەتكۈچى (ئىسكەندەر زۇلقەرنەين ئىختىرا قىلدۇرغان، دۇنيادىكى مەۋجۇد نەرسىلەرنى ئۆزىدە ئەكس ئەتتۈرەلەيدىغان) جام.

گىريان(giryan): يىغلىغۇچى، يىغلاپ تۇرغۇچى.

گىريە (girye): يىغى، ياش تۆكۈش، يىغلاش.

گىريبان(giriban): ياقا، كىيىمنىڭ ياقىسى.

گىيتى (giyti): ئالەم، دۇنيا، جاھان.

ل

لامەكان (lâmekân): ماكانسىز، يەر-جايسىز؛ بوشلۇق.
تىلەر جانىم قۇشى ئەيلەرنى پەرۋاز،
ئانىڭ پەرۋازىنى بىر لامەكان ئەت.

جېنىم قۇشى پەرۋاز قىلماقچى بولۇۋاتىدۇ، ئۇنىڭ پەرۋازىنى ماكانسىز (سەندىن باشقا يەرگە چۈشەلمەيدىغان) قىلىپ قويغىن. (سەگاھ مۇقامىدىن)

لەفز (lefz): سۆز، ئىپادە، گەپ، سۆزلەم. كۆپلۈكى: ئەلفاز.
مۇغەننى چەك مەقامى « راك » نى بەزم ئىچرە مەستانە،
ساچىپ ئەربابى مەئنا لەفزىدىن مەجلىسغە دۇردانە.

ئەي سازەندە، بەزمىدە دانالار سۆزىدىن ئۇنچىلەرنى چېچىپ، « راك » مۇقامىنى زوق - شوق بىلەن ياڭراتار. (پەنجگاھ مۇقامىدىن)

لەئل (le l): 1)ياقۇت؛ 2) يارنىڭ قىزىل لېۋى، قىپقىزىل لەۋ.
كاكۇلىگە مۇشكى خوتەن ھەم بەرابەر كەلمەگەي،
ئول نە لەبدۇر، لەئلى يەمەن ھەم بەرابەر كەلمەگەي.

خۇشپۇراق چېچى خوتەن ئىپارىنىمۇ سۇندۇرىدۇ؛ قىزىل لېۋى يەمەن ياقۇتىنىمۇ يېڭىپ قويىدۇ. (ئۆزھال مۇقامىدىن)

لەئلى بەدەخشان (le li bedehshân): بەدەخشاندىن چىقىدىغان ئەڭ ساپ، ئەڭ تازا لەئل، ياقۇت.
بەدئىي ئەدەبىياتتا بۇ بەدەخشان ياقۇتى يارنىڭ لېۋىگە ئوخشىتىلىدۇ.
فۇرقەتۇ ھىجرانىغا ئول دىلبەرى سىيمىن بەدەن،
كۆزلەرىمنى ياشىنى لەئلى بەدەخشان ئەيلەدى.

ئۇ كۈموش تەنلىك دىلبەر پىراق ۋە جۇدالىقى ئارقىلىق، كۆز يېشىمنى بەدەخشانىنىڭ ياقۇتىدەك قانغا ئايلاندۇرۇۋەتتى. (ئوششاق مۇقامىدىن)

لەۋھى قەلەم (lewhi qelem): دىنىي چۈشەنچىلەرچە، ھەربىر شەيئىنىڭ ئەۋۋىلى ۋە ئاخىرىنىڭ ئەزەل كۈنى (قىسمەت كۈنى) ئىلمى ئىلاھىدا يېزىلىشى ۋە ئاتىلىشى.
زىرۇ زەبەرى خالۇ خەتتىڭ بىرلە مۇزەييەن،
رۇخسارۇ قاشىڭ سۈرەتى لەۋھى قەلەمىمدۇر.

ئاستى خال، ئۈستى مىيىقلىرىڭ بىلەن زىننەتلەنگەن جامالىڭ ۋە قېشىڭ مېنىڭ « لەۋھى قەلەم» نىمنىڭ سۈرىتىمدۇر. (پەنجگاھ مۇقامىدىن)

لەيل (leyl): تۈن، كېچە، ئاخشام. ئىكى لەيل: ئىككى تۈن؛ ك. ئىككى تال قىلىپ ئۆرۈلگەن قارا چاچ.

لەيلۇ نەھار (leylu nehâr) : كېچە-كۈندۈز؛
نەگۈندۇر لەززەتىن تاتتىم، نە تۈنلەردە تاپىپ ئارام،
كەچۈردۈم ھەجر ئوتىدا كۆيدۈرۈپ لەيلۇ نەھارىمنى.

كۈندۈزلىرى لەززەت يوق، كېچىلىرى ئارام يوق؛ شۇنداق قىلىپ، ھىجران ئوتىدا كۈنلىرىمنى كۆيدۈرۈپ كۈل قىلىۋەتتىم. (راك مۇقامىدىن)

لەيلان (leylan) : كېچىسى، كېچىسى بىلەن. «لەيل» سۆزىنىڭ ھالەت شەكلى.

لەيلى (leyli): ‹‹لەيلى ۋە مەجنۇن›› داستانىنىڭ ئايال قەھرىمانى، مەجنۇننىڭ مەشۇقى. ئەرەب دۇنياسىدا «لەيلا» تەلەپپۇز قىلىنىدۇ.

پەرى پەيكەر نىگارى لەيلى يەڭلىغ جىلۋەگەر كۆرگەچ،
ياقامنى چاك ئەتىپ مەجنۇن كەبى دۈڭانە بولمىشمەن.

پەرى سۈپەت نىگارنى لەيلىدەك جىلۋىلىك گۈزەل كۆرگىنىمدە، ياقامنى يىرتىپ، مەنمۇ مەجنۇندەك سارالك بولدۇم. (سەگاھ مۇقام قىسمى)

لولى (loli): 1) دولان قىزى، دولانلىق؛ 2) ك: شوخ، گۈزەل، سۆيۈملۈك يار.

مەن تىلەپ ھۈسن، ۋەلى شاھ تىلەپ ئەسلۇ نەسەب،
ماڭا لولى بىلە ھىندۇ، ئاڭا قوڭراتۇ قىيات.

مەن ھۆسن تىلەيمەن، لېكىن شاھ ئەسلىي نەسەبنى تىلەيدۇ؛ شۇنىڭ ئۈچۈن ماڭا دولان بىلەن ھىندۇ، ئۇنىڭغا قوڭرات بىلەن قىيات (قەدىمىي تۈرك قەۋملىرى) كېرەك. (ئوششاق مۇقامىدىن)

لۇتف (lutf): مۇلايىملىق، رەھىمدىللىك، مەرھەمەت، ياخشى مۇئامىلە.

ئەي رەياھىن، راھىمۇ روھى رەۋانىم لۇتف ئىلە،
سەرفەرازىم، سەركەشىم، شوخۇ سەئادەت ئەختەرىم.

ئەي رەيھانىم، يولۇم، روھلۇق جېنىم، مەرھەمەتلىكىم، ئۇلۇغۋارىم، غۇرۇرۇم، شوخ يارىم، بەخت يۇلتۇزۇم. (يۇ ئە)

لۇئبەت (lu?bet): 1)ئويۇن. 2) نەيرەك، ھىيلە؛ 3) ئويۇنچۇق، قونچاق. ك: گۈزەل يار.

لۇئبەتى چىن(lu?beti chin): چىن ئويۇنى؛ چىن قونچىقى. ك. خوتەن گۈزىلى.

تەقۋا ئەۋى ھەمۋار ئەرۋر، سۇبھەم ئىپى زۇننار ئەرۋر،
ئول كۆلبەئى خەممار ئەرۋر، تا كۆردۇم ئول چىن لۇئبەتىن.

ئۇ خوتەن گۈزىلىنىڭ ئويۇنلىرىنى كۆرگەندىن بېرى، تەقۋادارلىق ئۇيۇم يەر بىلەن يەكسان بولدى، تەسۋىيىم زۇنارغا ئالماشتى، ھۇجرام مەيخانىغا ئايلاندى. (راك مۇقامىدىن)

لۇئبەتباز (lu?betbâz):1) ئويۇنچى، ئويۇن قويغۇچى؛ قونچاق ئوينىغۇچى. 2)نەيرەڭۋاز، ھىيلىگەر؛

لىقا (liqâ):1) ئۇچرىشىش، كۆرۈشۈش؛ 2) رۇخسار، يۈز، چېھرە.

لىقا مۇمكىن ئەمەس تەجرىد ھاسىل قىلمايىن، ئەرشىي،
خەزان بەرگى كەبى بەرباد ئەيلەي ھەرنە بارىمنى.
ـ ئەرشىي.

ئەي ئەرشىي، ئۆزلۈكتىن كەچمەي تۈرۈپ، ۋىسالغا يېتىش مۇمكىن ئەمەس. شۇنىڭ ئۈچۈن، خازان بولغان يوپۇرماققا ئوخشاش بارلىقىمنى بەرباد قىلاي. (چەببەيات مۇقامىدىن)

م

ماسىۋا (mâsiwâ) : باشقا، بۆلەك،...دىن تاشقىرى.
دەسەك، نەۋائىي، جان ئارا مەھبۇب بولغاي جىلۋەگەر،
ئەۋۋەل كۆڭۈل كۆزگۈسىدىن مەھۇ ئەيلە نەقشى ماسىۋا.
ـ نەۋائىي.

نەۋائىي، سۆيگەن يار جېنىم ئارا جىلۋىلەنسۇن دېسەك، ئالدى بىلەن كۆڭۈل ئەينىكىدىن باشقىلارنىڭ سىيماسىنى تازىلىۋەتكىن. (مۇشاۋەرەك مۇقامىدىن)

ماسىۋاللاھ (mâsiwallâh) : اللەدىن باشقا.

مانەند (mânend): ئوخشاش، ئوخشايدىغان، كەبى.
گۈلسۇرخ يەڭلىغ يۈزۈڭغە بۇ بىلال بىچارەنى،
ئەيلەدىڭ مانەندى بۈلبۈل، غۇنچەئى رەيھانمۇ سەن.
ـ بىلال نازىم

بۇ بىچارە بىلالنى ئەتىر گۈلدەك يۇزۈڭگە زاربققان بۈلبۈلغا ئوخشاش تەلمۈرىدىغان قىلىپ قويدۇڭ، سەن يا گۈلنىڭ غۇنچىسىمۇ؟ (چەببەيات مۇقامىدىن)

ماھ (mah): ئاي.
يۈزۈڭدىن شاملار زۈلفۈڭنى يىغساڭ،
فۇرۇغى ماھى تابان ھاجەت ئەرمەس.

ئاخشاملىرى يۈزۈڭنى يېپىۋالغان چاچلارنى قايرىساڭ، ئولۇن ئاينىڭ نۇرىغا ھاجەت قالمايدۇ. (سەگاھ مۇقامىدىن)

ماھرويان(mahroyan): "ماھروي" نىڭ كۆپلۈكى: ئاي يۈزلۈكلەر، گۈزەللەر

ماھئۇزار (mahuzar) : ئاي يۈزلۈك، ساھىبجامال.

ماھىتاب (mahitâb): پارلاق ئاي؛ ئايدىڭ؛

ماھى تابان (mahi taban): "ماھىتاب" نىڭ كۆپلۈك شەكلى. نۇر چېچىپ تۇرغان ئاي؛ك. گۈزەللەر.
جىلۋە ئەيلەپ چىقساڭ ئۆيدىن رەشك ئەيلەر مۇشتەرى،
ھۇسن ئىقلىمىغا گويا بىر ماھى تابانمۇ سەن.

ئۆيدىن جىلۋىلىنىپ چىقساڭ، مۇشتەرى يۇلتۇزىمۇ رەشك قىلىدۇ. ياكى سەن ھۆسن ئېلىنىڭ نۇرلۇق ئېيىمۇ!؟ (سەگاھ مۇقامىدىن)

مەتائ (meta) : مال، ئەشيا، ماتا.

مەتائى دۇنيايى دۇن(metâ I dunyâyi dun): پەسكەش دۇنيا، چارقى تەتۇر چۆرگۈلەيدىغان جاھان.
فانى ئول ۋەسل ئىستەر ئەرسەڭ، بىنەۋالىقدىن نە غەم،
بولماسۇن ھەرگىز مەتائى دۇنيايى دۇن بولماسا.

« ۋىسالغا يېتىمەن » دېسەڭ ئۆزلۈكۈڭنى يوقات، يوقسۇزلۇقتىن غەم قىلما، بۇ پەسكەش دۇنيانىڭ مال ـ مۈلكى يوقالسا يوقالمامدۇ! (سەگاھ مۇقامىدىن)

مەتبۇئ (metbu?) : 1) كىشىنىڭ كۆڭلىدە ئويلىغىنىغا مۇۋاپىق، لايىق كېلىدىغان؛ كۆڭۈلگە

ياققان. 2) سۇلتان، پادىشاھ.

مەتبۇئ چۈشمەك (metbui chushmek): مەجەزگە لايىق كەلمەك.

نامەتبۇئ (nametbui): مەجەزگە ياقمايدىغان.

مەتلەب (metleb) : تەلەپ، ئىستەك، ئارزۇ؛ تەلەپكارلىق ھوقۇقى.

شەكەردىن تادىلىدۇر خۇلقۇڭ، كەرەمدىن خاتىرىڭ مەتلەب،
نە مەتلەب مەتلەبى مەئدەن، نە مەئدەن مەئدەنى جەۋھەر.

خۇلقۇڭ شېكەردىن تاتلىق، كۆڭلۈڭ تەلەپ قىلغاندىنمۇ بەكرەك سېخىي؛ قانداق سېخىي؟ كاندەك سېخىي؛ قانداق كان؟ جاۋاھىر كېنى. (ئۆزھال مۇقامىدىن)

مەجاز (mejâz) : 1) ئۆزىنىڭ تۈپ مەنىسىدە ئىشلىتىلمەي بىرەر مۇناسىۋەت ۋە ئوخشىتىش ئارقىلىق باشقا مەنادا ئىشلىتىلگەن سۆز، مىتافورا، ئاللىگورىيە؛ 2) ھەقىقىي بولمىغان.

ھەقىقەت جىلۋەگەردۇر، دەر ھەقىقەت ياشۇرۇپ بولماس،
مەجاز ئەھلى زىلىلي تەلىبگە مۇنداغ قەباب ئەيلەب.

- زىلىلي.

مەجاز ئەھلى زىلىلي تەلۇنى قانچە قامال قىلغان بىلەنمۇ، ھەقىقەت يەنىلا جىلۋىلىنىپ تۇرىدۇ، ئۇنى يوشۇرغىلى بولمايدۇ. (چەببەيات مۇقامىدىن)

مەجنۇن (mejnon): 1) نەۋائى «خەمسە» سى تەركىبىدىكى «لەيلى ۋە مەجنۇن» داستانىنىڭ باش قەھرىمانى؛ لەيلىنىڭ ئاشىقى؛ 2) سارىڭ، ئەقىلدىن ئازغان، سەۋدايى.

پەرى پەيكەر نىگارى لەيلى يەڭلىغ جىلۋەگەر كۆرگەچ،
ياقامنى چاك ئەتىپ مەجنۇن كەبى دىۋانە بولمىشمەن.

پەرى سۈپەت نىگارنى لەيلىدەك جىلۋىلىك گۈزەل كۆرگىنىمدە، ياقامنى يىرتىپ، مەنمۇ مەجنۇندەك سارىڭ بولدۇم. (سەگاھ مۇقامىدىن)

بەيرام گۈنى مەجنۇن كۆڭۈل ھەم شاد ھەم گىريان ئەرۇر،
ھالىمغا ئەل گىريان ئەرۇر، ئاندىن ئول ئاي خەندان ئەرۇر.

بۇ بايرام كۈنىدە، مەجنۇن كۆڭلۈم ھەم خۇشال ھەم قايغۇلۇق: ھالىمغا قاراپ، ئەل يىغلاۋاتىدۇ؛ ئۇ ئاي بولسا، خۇشال تۇرىدۇ .(بايات مۇقامىدىن)

مەخمۇر (mexmur): 1) مەست، مەستلىك ھالەتتىكى؛ 2) مەستلىكى تولۇق تارقالمىغان؛ 3) مەي خۇمارىسى؛

مەخمۇرلۇق (maxmurluq): مەستلىك، مەستانىلىك، خۇمارلىق.

سەنى، ئەي مۇغبەچە، مەخمۇرلۇقدىن ئاسراسۇن تەڭرى،
ئەگەر بىر جامى مەي بىرلە ئىلاج ئەتسەڭ خۇمارىمغا.

ئەي، مەيخانا خىزمەتچىسى يىگىت، ئەگەر بىر جام شاراب بىلەن مېنىڭ خۇمارىمنى چىقىرىپ قويساڭ، ئاللاھ سېنى مەست بولۇپ قېلىشتىن ساقلىسۇن. (ئوششاق مۇقامىدىن)

مەردۇم (merdum): 1)ئىنسان، ئادەم؛ ئادەملەر، كىشىلەر؛ 2) قاراچۇق.

ھەربىر جان پەردەسى بولغاي، سىياھ كۆز مەردۇمى، نامە
يازارغا سۇنسا كۆڭلۈم قول ئول ئايدىن شەرھى زارىمغا.

كۆڭلۈم ئاھ - زارىمنى ئىزھار قىلىپ ئۇ ئايغا خەت يازماقچى بولۇپ تەرەددۇتلەنسە، جېنىمنىڭ پەردىسى يىپەك، كۆزۈمنىڭ قارىسى سىياھ بولىدۇ. (يۇ ئە)

مەردۇمى چەشم (merdumi cheshm): كۆز قارىچۇقى.

مەردۇمى ئابى (merdumi abi): سۇ ئادىمى.

مەرھەم (merhem) : جاراھەت- يارىغا سۈركىلىدىغان دورا، مەلھەم.
يۈرەكىم بولدى جەراھەت، باغلادى زەردابۇ قان،
سەنى كەبى مەرھەم قىلۇر يارى قەدىردان قايدادۇر.

يۈرىكىم يارىلىنىپ قان - زەردابقا تولدى، ئۇنىڭغا شىپالىق بېرەلەيدىغان ساڭا ئوخشاش قەدىردان يار نەدىن تېپىلىدۇ. (چەببەيات مۇقامىدىن)

مەرھەمى جان (merhemi jan): جانىنىڭ مەلھىمى، جانىنىڭ ئارامى.
خەستەيۇ بىمار ئولۇپ، يولۇڭدا ياتسام مۇردەۋار،
سورغۇچى ھالى غەربىدىن مەرھەمى جان قايدادۇر.

كېسەللىكىمدىن يولۇڭدا مۇردىدەك ياتسام، مەندەك غېرىبنىڭ ھالىنى سورىغۇچى سەندەك جانىنىڭ مەلھىمى قايدا؟ (چەببەيات مۇقامىدىن)

مەرھۇن (merhun): گۆرۈگە قويۇلغان، رەنگە قويۇلغان، باريمتاي قىلىنغان.
خىرقە جىنسىدىن رەھن ئۇچۇن، ئەي شەيخ، ئالماس پىرى دەير،
بادە بەرمەس تاكى ئۆزلۈك جىنسى مەرھۇن بولماسا.

ئەي شەيخ، مەيخانا خوجايىنى سوپىلىق پەرىجىسىنى گۆرۈگە ئالمايدۇ، تاكى شەخسىيەت (ئۆزلۈك) گۆرۈگە قويۇلمىغىچە شاراب بەرمەيدۇ. (سەگاھ مۇقامىدىن)

مەستانە (mestane): مەستلەرچە، كەيپلىك، خۇدىنى يوقاتقان.
كەۋسەر شەرابى يادىمغە كەلمەس،
لەئلىڭ غەمىدىن مەستانە بولدۇم.

ياقۇتتەك لېۋىڭ غېمى بىلەن مەست بولغانلىقىم ئۈچۈن، كەۋسەر شارابى يادىمغىمۇ كەلمەيدۇ. (چەھارگاھ مۇقامىدىن)

مەستۇ مۇستەغرەق (mestu musteghreq): غەرق مەست.
كەل،ئەي مەشرەب، قەدەھ سۇنغىل بولايىن مەستى مۇستەغرەق،
بىر ئەلگە كاسەئى تەنبۇر، بىرىگە جامى مەي ئالسام.

مەشرەب.

كەل، ئەي مەشرەب، قەدەھ تۇتقىن ، غەرق مەست بولاي؛ بىر قولۇمغا تەنبۇرنى، بىر قولۇمغا بولسا، مەيگە تولغان جامنى ئالسام دەيمەن. (راك مۇقامىدىن)

مەسكەن (mesken): تۇرالغۇ، تۇرار جاي، ئورۇن، ئۆي.
ئوقۇڭ بىرلە خەيالىڭ، دەردىڭۇ مىھرىڭغا بابۇردەك،
تەنىم مەنزىل، كۆزۈم مەسكەن، كۆكۈس مەئۋا، كۆڭۈل مەخزەن.
- بابۇر.

كىرپىك ئوقۇڭ بىلەن خىيالىڭغا، دەردىڭ بىلەن مېھرىڭگە بابۇرنىڭ تېنى مەنزىل، كۆزى تۇرالغۇ، كۆكسى ۋەتەن، كۆڭلى خەزىنە بولدى. (ئۆزھال مۇقام قىسمى)

مەسنەد (mesned): 1) يۆلەنچۈك؛ 2) تەخت؛ 3) يۇكسەك مەرتىۋە (مەنسەپتە)؛ 4) ھۆكۈمدارلىق ئورنى.

مەسنەدى ھۆسن: گۈزەللىك دەرىجىسى، رۇخسار مەرتىۋىسى.

مەسنەدى ئىرشاد(mesnedi irshâd): يېتەكچى، سەردار، باشلىغۇچى.
مەسنەدى ئىرشاد تەختۇ سەلتەنەت جار ئۆزگەچە،

ھەم ئىرادەت ھەم ئىنايەت ۋىردى ئەزكار ئۆزگەچە.

تاج - تەخت ۋە سەلتەنەت ئىگىلىرىنىڭ جار سېلىشلىرى باشقىچە، ئىرادىمۇ، ئىناۋەتمۇ، زىكرى - تىلاۋەتمۇ باشقىچە. (راك مۇقامىدىن)

مەسىھ (mesih): ئىيسا پەيغەمبەرنىڭ لەقىمى. دىنىي رىۋايەتلەردە، ئىيسا پەيغەمبەرنىڭ ئۆز تىنىق-نەپسى بىلەن بىر "سۇف!" قىلىش ئارقىلىق، ئۆلگەنلەرنى تىرىلدۈرۈش، جان بېغىشلاش قابىلىيىتىگە ئىگە بولغانلىقى بايان قىلىنىدۇ. كلاسسىك ئەدەبىياتتا، يارنىڭ ۋە ئۇنىڭ لېۋىنىڭ جان بېغىشلايدىغانلىقى، مەسىھاغا ئوخشىتىلىدۇ ۋە "مەسىھا نەپەس، مەسىھا دەم، مەسىھاۋەش" دېگەن تەۋسىپلەر بېرىلىدۇ.

كۆزىدىن تا جانغا يەتمەي لەئلىدىن بەرمەس ھەيات،
ئول مەسىھ ئۆلدۈم دەگەندە تىرگۈزۈر بىمارىنى.

رۇخسارىنى كۆرگەندىن كېيىن تاكى جانىنى تەقدىم قىلمىغىچە لېۋىدىن ھاياتلىق بەرمەيدۇ. « ئۆلدۈم» دېگەندىلا، ئۇ جان بېغىشلىغۇچى بىمارىنى تىرىلدۈرىۋالىدۇ! (چەببەيات مۇقام قىسمى)

مەسىھا (mesihâ): 1) جان بېغىشلىغۇچى، قايتا جان بەرگۈچى (ئىيسا پەيغەمبەرنىڭ لەقىمى): 2) كۆچمە م: يارنىڭ جان بېغىشلىغۇچى لېۋى، سۆيۈملۈك يار.

يوق ئاغىزدىن نۇكتە ئايتۇر مەھۇشمەدەك بولماغاي،
گەر قۇياش ھەر زەررەسىدىن بىر مەسىھا ئەيلەسە.

ئەگەر قۇياش ئۆزىنىڭ ھەر بىر زەررىچىسىنى ھايات بېغىشلىغۇچى ئىيسانىڭ ئايلاندۇرغان تەقدىرىدىمۇ، ئۇ يەنىلا مېنىڭ ئۇ ئويماقتەك كىچىكىنە ئېغىزىدىن بال تېمىتىپ سۆزلەيدىغان گۈزىلىمگە يېتەلمەيدۇ.(چەھارگاھ مۇقامىدىن)

ۋەفا ھەرفىنى سورغاندا ماڭا سەن تازە جان بەردىڭ،
مەسىھا لەبلەرىڭ ئىئجازىدىن گويا جەۋاب ئەيلەب.

« ۋاپا » نىڭ نېمىلىكىنى سورىغىنىمدا، ھاياتلىق بەخش ئەتكۈچى لېۋىڭنىڭ مۆجىزىلىرى بىلەن دېگۈدەك جاۋاب بېرىپ، ماڭا يېڭى جان ئاتا قىلدىڭ.(چەببەياتتىن)

مەسىھادەم (mesihâdem): مۆجىزىلىك تىنىق، مۆجىزىلىك تىنىق ئىگىسى.

ئەي مەسىھادەم بەگىم، بىر دەم بىلە بەرگىل شىفا،
شىيۋە بىرلە كۆزلەرىڭ جانىمنى بىمار ئەيلەدى.

ئەي تىنىقلىرى ھايات بېغىشلىغۇچى خېنىم، سېنىڭ خۇلقۇڭ بىلەن كۆزلىرىڭ مېنى كېسەلچان قىلدى، « سۇف! » قىلىپ بىر دەم سېلىش بىلەن شىپالىق بەرگىن.(چەھارگاھتىن)

مەشرەب (meshreb): 1) ئون ئىككى مۇقام ئىچىدىكى ئۈچىنچى چوڭ مۇزىكا بۆلىكىنىڭ نامى: 2) XVII ئەسرىنىڭ ئاخىرى XVIII ئەسرىنىڭ باشلىرىدا ياشىغان شائىر بابارەھىمنىڭ تەخەللۇسى: 3) بەزمە، ئولتۇرۇش. 4) تەبىئەت، خاراكتېر، ئادەت، خۇلق، رەۋىش.

دىلخەستە مەشرەب قىلماسمۇ فەرياد،
جەللاد كۆزلەرى ئالسا ئاراغا.

- مەشرەب

يارنىڭ جان ئالغۇچى كۆزلىرى ئىسكەنجىگە ئېلىۋالسا، بىچارە مەشرەب پەرياد قىلماي قانداق قىلىدۇ؟

(پەنجگاھ مۇقامىدىن)

مەشرەبۇ مەسلەك (meshrebu meslek): مەسلەك ۋە خۇي-خاراكتېر.

مەششاتە (meshshâte): قىزلار ۋە كىچىلەرنىڭ چاچلىرىنى تاراپ ياسىغۇچى، زىننەتلىگۈچى، پەردازچى (ئايال).
مەششاتە بىلە جىلۋەدە كۆرسەتتى قەددىنى،
مەندەك نەچە دىۋانىنى شەيدا قىلايىن دەپ.

مەندەك نەچچە مەجنۇننى شەيدا قىلاي دەپ، پەرداز قىلىپ، جىلۋە بىلەن بويىنى كۆرسەتتى. (راك مۇقامىدىن)

مەقام (meqâm): 1) ئون ئىككى مۇقامنىڭ ئومۇملاشتۇرۇلغان نامى؛ 2) جاي، تۇرار جاي، ئورۇن؛ 3) دەرىجە، باسقۇچ.
مەقام ئالىپ مەقام ئىچرە مەقامنى دىلغا جاھ قىلسام،
مۇھەببەت كويىغا سالسا ئانىڭ ئالدىدا مەن چالسام.

مۇقام ئىچىدىن ئورۇن ئېلىپ، مۇقامنى دىلىمغا جايلاشتۇرسام؛ تەقدىر مېنى مۇھەببەت كويىغا سالسا، مەن ئۇ جاناننىڭ ئالدىدا چالسام.(راك مۇقامىدىن)
كۆڭۈل مۇلكىنى شاھەنشاھى ئىشقىڭ چۈن مەقام ئەتتى،
ئاچىپ يۈز پەنجگاھ نەققارەسىن ئۇرغىلكى فەرزانە.

كۆڭۈل مەملىكىتىگە ئىشقىڭ خاقانى ئورۇنلاشتى. ئەمدى پەيزىڭ بىلەن، « پەنجگاھ » ناغرىسىنى دانالارچە چالغىن. (پەنجگاھ مۇقامىدىن)

مەقسۇر (meqsur): قىسقارتىلغان، قىسقا، چېگرىلانغان؛ مەخسۇسلاشقان، خاسلانغان.

مەگەر (meger): 1) ئەمما، لېكىن؛ 2) ئېھتىمال، بەلكىم؛ ... بولسا كېرەك، ...مىكىن.
كۆڭۈل ئۆزلۈكىنى بىر ساغەرگە ساتتى،
مەگەر دەيرى فەنا خەمماربدۇر بۇ.

كۆڭۈل ئۆزلۈكىنى بىر قەدەھ شارابقا ساتتى، قارىغاندا ئۇ ئۆزلۈكىنى يوقاتقانلار مەيخانىسىنىڭ ئىچەرمىنى ئوخشايدۇ. (سەگاھ مۇقامىدىن)

مەلالەت (melâlet): مالاللىق، كۆڭۈلگە يەتكەن ئېغىرچىلىق، سىقىلىش، ھارغىنلىق.
دەفئ ئەرمىش ئەردى نۇش لەبىڭدىن مەلالەتىم،
لۇتف ئەيلە، ئەي تەببىكى، بىمار مەن يەنە.

لېۋىڭنىڭ تەمى دەردمنىڭ شىپاسى ئىدى. ئەي تېۋىپ، شەپقەت قىل، مەن يەنە كېسەل. (راك مۇقامىدىن)

مەلامەت (melâmet): مالاللىق، كۆڭۈلدىكى ئېغىرچىلىق، سىقىلىش، ھارغىنلىق.
سەنى بىزدەك قىلىپ، بىزنى سەنسىزدەك قىلسا ھەم تاڭ يوق،

خەتا ئەرمىش مەلامەت قىلما، ئەي زاھىد، تولا بىزگە.

ئەي زاھىت، كۈنلەرنىڭ بىر كۈنى ئاللاھ سېنى مەندەك قىلىپ، مېنى سېنىڭدەك قىلىپ قويسىمۇ ئەجەب ئەمەسكى، مېنى تولا ئەيىبلىسەڭ، خاتالىشىسەن، جۇمۇ! (مۇشاۋەرەك مۇقامىدىن)

مەلاھەت (melâhet): 1) گۈزەللىك، ھۆسن 2) يېقىملىق، شېرىنلىك.

مەلائىكە (melâike): پەرىشتىلەر.

مەلەك (melek): 1) پەرىشتە؛ 2) كۆچمە: ناھايىتى گۈزەل؛ كۆپلۈكى: مەلائىكە.

مەلەكۇەش(melekwesh): پەرىشتىدەك، پەرىشتىگە ئوخشاش.
گەر ئۆلسەم ئول مەلەك سىيما پەرى ھەجرىندە، ئايلانغاي،
پەرى بىرلە مەلەك پەرۋانەدەك شەمئى مەزارىمغا.

ئەگەر ئۇ مالائىكە سۈپەت پەرىنىڭ پىراقىدا ئۆلۈپ كەتسەم، مالائىكىلەر بىلەن پەرىلەر مازىرىمنىڭ شامىنى پەرۋانىدەك ئايلانغاي. (ئوششاق مۇقامىدىن)

مەلىك (melik): پادىشاھ، خان، ھۆكۈمدار.

چۈن شەھرىيارىنىڭ شەھرىنە بۇ گۈن نەسىمدۇر مەلىك،
بۇيرۇق ئانىڭدۇر، ھۆكىم ئانىڭ ھەم شەھرىنە ھەم كەندىنە.

نەسىمى بۇگۈن پادىشاھنىڭ شەھرىگە پادىشاھدۇر. شۇڭا ھەم ئۆزىگە ھەم شەھرىگە بۇيرۇق بېرەلەيدۇ، ھۆكۈمىنى يۈرگۈزەلەيدۇ. (سەگاھ مۇقامىدىن)

مەلىكە (melike): ئايال پادىشاھ.

مەنسۇر ھەللاجى (mensurhellâji) ئەسلىي ئىسمى ھۈسەين. مەشھۇر تەسەۋۋۇپچى. مەنسۇر ئىستىغراق (ئۆزىنى بىلمىگەن ھالدا، بىر روھىي چوڭقۇرلۇققا غەرق بولۇش) ھالىتىدە تۇرۇپ، ھېسسىياتلىرىنى، چۈشەنچىلىرىنى مەۋجۇت شەرىئەتكە زىت ھالدا سۆزلىگەنلىكى ئۈچۈن ھىجرىيىنىڭ 306- يىلى قەتلى قىلىنغان.

مەنسۇرى ھەللاجىدەك ئىچىپ شەرابى ئەنتەھۇر،
چەرخ ئۇرۇپ يىغلاپ تۇرارمەن ئوشبۇ دەم دار ئالدىدا.

مۇشۇ دەمدە، مەنمۇ مەنسۇر ھەللاجىدەك شارابى ئەنتەھۇرنى ئىچىپ، دار ئالدىدا چۆرگۈلەپ يىغلاۋاتىمەن.(راك مۇقامى تېكىستىدىن)

مەھ (meh) : ئاي: ق. " ماھ"(mah)

مەھ پەيكەر (meh peyker): ئاي سۈرەتلىك، ئاي سۈپەت، گۈزەل.

مەھرەم (mehrem): 1) بىر-بىرىگە نىكاھ راۋا بولمايدىغان ئەگ يېقىن قېرىنداش: 2) ئۇلپەت، ھەمدەم، سىرداش: 3) مەخسۇس خادىم، خاس خىزمەتچى.

مەھرەمى راز(mehremi raz): سىرداش.

كۆرگەچ- ئوق دەيرى فەنادا مەھرەم ئولدۇك دەپ ماڭا،

زاھىدا، تەئن ئەيلەمە، مەندىن ساڭا يوقتۇر زىيان.

ئەي زاھىد، مېنى پانىيلىق مەيخانىسىدا كۆرۈپلا « ماڭا ھەمشىرىك بولدۇك - غۇ » دەپ تەنە قىلما، مەندىن ساڭا زىيان يەتمەيدۇ. (ئۆزھال مۇقامىدىن)

مەھزۇف (mehzuf): ئۆچۈرۈپ تاشلانغان، كېسىپ تاشلانغان، چىقىرىپ تاشلانغان.

مەھزۇن (mehzun): غەمكىن، قايغۇلۇق، خاپا.

سەۋىنگىل، ئەي كۆڭۈل، ئاخىركى جىسمىڭ ئىچرە جان كەلدى،
قۇۋۋان، ئەي جانى مەھزۇنكىم، ھەياتى جاۋىدان كەلدى.

ئەي كۆڭۈل سۆيۈنگىن، ئاخىرى ۋۇجۇدۇڭغا جان كىردى: ئەي غەمكىن جېنىم، قۇۋۋانغىن، مەڭگۈلۈك ھايات كەلدى. (ئەجەم مۇقامىدىن)

مەھۋ (mehw): يوقىلىش، تۈگەش، موخۇ بولۇش. ك: ھەيرانلىقتىن ئۆزىنى يوقىتىش.

بولۇپ مەتلۇب رۇخسارىغا مەھۋى جامدىن سەرمەست،
يۈزىن تۇفراقىغا قويدى، باشىنى ئاللىغا خەم چەكتى.

ئاشىق يارنىڭ رۇخسارىنى كۆرگىنىدە، شارابتىن غەرق مەست بولغاندەك ئۆزىنى يوقىتىپ، بېشىنى ئېگىدۇ ۋە يۈزىنى تۇپراققا قويىدۇ. (يۇ ئە)

مەھۋەش (mehwesh) : ئايغا ئوخشايدىغان، ئايدەك گۈزەل، بەك چىرايلىق.

ئول دىلبەرى مەھۋەشكە غەمزە بىلە دىلكەشكە،

چىھرەم ئۇزە قان ياشىم ھالىمنى بەيان ئەتمىش.

يۈزۈمدىكى قانلىق يېشىم ئۇ ئاي يۈزلۈك گۈزەل دىلكەشكە ئەھۋالىمنى بايان قىلدى.
(ئوششاق مۇقامىدىن)

مەۋزۇن (mewzun): 1) ئۆلچەنگەن، ئۆلچەملىك؛ 2) تۈزۈلۈشى كېلىشكەن، چىرايلىق؛ 3) ۋەزىنگە سېلىنغان، ۋەزىنلىك (شېئىردا). 4) زور، مەزمۇت.

ئوتقا سالغىل سەرۋىنى ئول قەددى مەۋزۇن بولماسا،
يەلگە بەرگىل گۈلنى ئول رۇخسارى گۈلگۈن بولماسا.

سەرۋى دەرىخى ئەگەر ئۆلچەملىك تۈز بولمىسا، ئۇنى ئوتقا سېلىۋەت؛ گۈلنىڭ رەڭگى ئەگەر گۈلگە لايىق بولمىسا، ئۇنى شامالغا سورۇۋەت. (سەگاھ مۇقامىدىن)

مەئمۇرI (me mur): بىرەر ئىشقا بۇيرۇلغان، ئەمر ئېتىلگەن كىشى.

مەئمۇرII (me mur): ئاۋات، ئاۋاتلىق.

مەئمۇرە(me mûre): "مەئمۇر"نىڭ ئايال سىيغا شەكلى. ئاۋاتچىلىق، بایاشاتچىلىق.

قويماس دەدىلەر مەئمۇرەدە گەنج،
ئاباد ئەدىممەن، ۋىيرانە بولدۇم.

خەزىنىنى ئاۋات يەردە قويمايدۇ، دېيىشىدۇ، شۇڭا بۇرۇن ئاۋات بولغان بولسام، ئەمدى ۋەيرانە بولدۇم.
(چەھارگاھ مۇقامىدىن)

موبەمو (mobemo): بىر تالدىن ـ بىر تالدىن، بىرمۇبىر.

موي بەموي (moy bemoy): ق. موبەمو

مۇئەتتەر (muetter): ئەتىر ھىدى كېلىپ تۇرىدىغان، خۇشپۇراق، خۇشبۇي ھىد تارقىتىپ تۇرغۇچى.

گەر شانە قىلساڭ زۇلفۇڭ خەيالىن،
مۇشك ئىلە بولغاي ئالەم مۇئەتتەر.

ئەگەر چاچلىرىڭنى تارىغىدەك بولساڭ، دۇنيا ئىپار بىلەن ئەتىر پۇرىقىغا تولۇپ كېتىدۇ.
(پەنجگاھ مۇقامىدىن)

مۇبتەلا (mubtelâ): 1) گىرىپتار، دۇچار بولغان، ئىلىنغان، تۇتۇلغان، بەختسىزلىككە ئۇچرىغان، بالاغا يولۇققان؛ 2) ئاشىق؛ دەرمانسىز، زەئىپ.

كەچە ـ گۈندۈز نەۋبەتىي كويۇڭغا بولدى مۇبتەلا،
بۇ جەھاندا سەندىن ئۆزگە غەمگۇزارى تاپمادىم.

مەن نەۋبەتىي كېچە ـ كۈندۈز كوچاڭغا مۇبتىلا بولدۇم. چۈنكى، جاھاندا سەندىن باشقا ماڭا بىر غەمگۇزار يوقكەن. (ئەجەم مۇقامىدىن)

مۇتەررا (muterrâ): تازا، يېڭى؛ بېزەلگەن، تارالغان؛ تىنىق، يالتىراق.

دەھر شوخىغا، نەۋائىي، سەيد بولما، نەچەكىم،
گۈن ئىزارى ئۇزرە تۇن زۇلفىن مۇتەررا ئەيلەسە.

ئەي نەۋائىي، ھەتتا كۈندەك ئاق يۈزى ئۈستىگە تۇندەك قارا چاچلىرىنى يايغان تەقدىردىمۇ، جاھان گۈزىلىنىڭ دامىغا چۈشۈپ قالما. (چەھارگاھ مۇقامىدىن)
ـ نەۋائىي.

مۇترىب (mutrib): 1) تەرەننۇم قىلغۇچى، چالغۇچى، سازەندە؛ ناخشىچى؛ 2) ك. زۆھرە (ۋېنېرا) پىلانېتى.

مۇتربىكى چەكسە نەغمە، شاھىدكى سەۋت قىلسا،
ھافىز شۇ تەرزىدە كىم بەزمىئى شاھزادە.
ـ ھافىز شىرازىي (زىلەيخا بەگىم تەرجىمىسى)

سازەندە نەغمە چالسا، دىلبەر ناۋا قىلسا، مانا بۇ ھافىز ئۇچۇن شاھزادىلەر بەزمىسىدۇر. (ئە ئۇ م ت: سەگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

مۇتتەسىل (muttesil): تۇتاش؛ كەينى كەينىدىن ؛ ئۇزلۇكسىز، داۋاملىق.
ئەي يارانلار، يارنىڭ ۋەسلى مەنى قىلدى خۇمار،
مۇتتەسىل ئاستانەئى مەيخانە بولدۇم ئاقىبەت.

ئەي دوستلار، مېنى يار ۋەسلى خۇمار قىلدى. ئاخىرى مەيخانا بوسۇغىسىغا ماكانلاشتىم.(چەھارگاھ مۇقامىدىن)

مۇجاۋىر (mujawir): 1) دائىم ئۆز جايىدا ياشىغۇچى؛ 2) مەككىدە ياكى بىرەر مازاردا مۇقىم تۇرۇپ ئىبادەت قىلغۇچى.
نەۋبەتىيكىم يار كويىدا مۇجاۋىر بولدىكىم،
مالىنى ھەم باشىنى، جانىنى ئىسار ئەيلەگەچ.
ـ نەۋبەتي.

نەۋبەتي يارنىڭ كوچىسىدا ماكان تۇتۇپ، ئۇنىڭغا مال ـ مۇلكى، بېشى ۋە جېنىنى چاچقۇ قىلدى. (يۇ ئە)

مۇجاۋىرۇمۇسافىر(mujâwiru musâfir): يەرلىك ۋە مېھمان، ئەسلىي يەرلىك ئادەم ۋە مۇھاجىرەتتە ياشىغۇچى ئادەم.

مۇختەسەر (muxteser) : 1) قىسقارتىلغان، قىسقارتما، قىسقىچە، ئىخچام؛ 2) قىسقىسى.
سەنسەن سەنەۋبەرنى ۋەفالىق يارى،
ساڭا فىدا بولسۇن جانى ئەفگارى.
مۇختەسەر ئەيلەسەم ئۇشبۇ دەفتارى،
بىۋەفا دۇن كىمگە ۋەفا ئەيلەدى.
ـ « سەنەۋبەر » داستانىدىن.

سەنەۋبەرنىڭ ۋاپادار يارى پەقەتلا سەن؛ يارىلانغان جان ساڭا پىدا بولسۇن؛ ئۇزۇن گەپنى قىسقا قىلسام، بىۋاپا ئالەم كىمگە ۋاپا قىلغان؟ (چەببەيات مۇقامىدىن)

مۇخلىس (muxlis): ئىخلاس، چىن يۈرەكتىن بېرىلگۈچى، ئىخلاسمەن.
پىرۇ مۇخلىس ئۆزگەچە، ئۇستادۇ شاگىرد ئۆزگەچە،
ئاشىقانە تالىبۇ مەھبۇبى دىلدار ئۆزگەچە.

پىر بىلەن مۇرىد، ئۇستاز بىلەن شاگىرت ياشقىچە، تەلەپكار ئاشىق بىلەن دىلنى تارتقۇچى مەھبۇب ياشقىچە. (راك مۇقامىدىن)

مۇدام (mudâm): 1) دائىما، ھەمىشە؛ 2) مەي ، شاراب.
لەھزە ـ لەھزە ئۆرتەنىپ كۆڭلۈم مۇدام ئەيلەر فىغان،
نالە ئەيلەركىم جەرەسدەك يەتتى بۇ گەردى فىراق.

جۇدالىق ئازابى دادىغا يەتكەنلىكتىن، كۆڭلۈم دەمدۇ دەم ئۆرتىنىپ، ھەمىشە قوڭغۇراقتەك نالە ـ پىغان چېكىدۇ. (مۇشاۋەرەك مۇقامىدىن)

مۇددەتى(muddeti): بىر مەزگىل، خېلى بىر مەزگىل.

قىل قەلەندەرغە، نىگارا، لۇتفدىن بىر ئىلتىفات،
مۇددەتى بولۇپدۇرۇر، ئەي دىلرەبا، قۇلمەن ساڭا.
ـ قەلەندەر.

ئەي دىلنى مەپتۇن قىلغۇچى ، قەلەندەر ئۇزۇندىن بېرى سېنىڭ قۇلۇڭ بولۇپ كەلدى، ئۇنىڭغا شەپقەت قىلىپ بىرەر قېتىم ئىلتىپات كۆرسەت. (چەببەيات مۇقامىدىن)

مۇرغ (murgh): قۇش، پەررەندە؛ 2) توخۇ.

يوقدۇرۇر دۇشنام سەييادى ئەزەلكى جانىمە،
كەلدىلەر مۇرغى ھەۋا ئالەمغە بەھرى دانەغە.

ئەگەر ھەۋەس قۇشى بۇ دۇنيا دانلىرىدىن بەھرە ئېلىش ئۈچۈن كەلمىگەن بولسا ئىدى، ئەزەل ئۈۋچىسى جېنىمغا دەشنام بەرمىگەن بولاتتى. (پەنجگاھ مۇقامىدىن)

مۇز دابان(muz daban): قەدىمكى دەۋرلەردە، ئۇيغۇر يۇرتى ئالتە شەھەر خەلقىنىڭ جەنۇبتىن تەڭرى تېغىنى كېسىپ، شىمالغا ئۆتىدىغان كارۋان يولىدىكى قىش ـ ياز مۇز ئېرىمەيدىغان خەتەرلىك، تار بىر داۋان، ئۇ ‹‹مۇز ئارت داۋىنى›› دەپمۇ ئاتىلىدۇ. ئۇنىڭ بىر يېنى تىك تاغ بولۇپ، يەنە بىر يېنى ئاستى كۆرۈنمەيدىغان قاپتال. بۇ داۋان ھازىرقى ئاقسۇ بىلەن مۇڭغۇلكۆرە ناھىيىسىنىڭ "شوتا" يېزىسى ئارىلىقىغا توغرا كېلىدۇ.

ئاتلارنى ھايدايدۇركەن مۇز دابان بىلەن،
بىر ياخشىنى قىينايدۇركەن بىر يامان بىلەن.

ئاتلارنى ھايدايدىكەن مۇز داۋان بىلەن، بىر ياخشىنى قىينايدىكەن بىر يامان بىلەن.

(سەگاھ مۇقامىدىن)

مۇسا پەيغەمبەر (musa peyghember): ‹‹قۇرئانى كەرىم›› دە نامى ئاتالغان پەيغەمبەرلەردىن بىرى، دىنىي رىۋايەتلەردە، تۇر تېغىدا اللە بىلەن مۇڭداشقان دېيىلىدۇ.

گۈلىستان تۇرى قۇدس ئولدى، بەھارنىڭ نۇرى نارىندىن،
كەل، ئەي مۇسا، كۆر ئاسارىن شۇكرە نۇر ئىلە نارىڭ.

باھارنىڭ ئوتلۇق ئاپتىپى شاراپىتىدىن گۈلىستان مۇقەددەس تۇر تېغىغا ئايلاندى. ئەي مۇسا، كەل، ئوت بىلەن نۇرنىڭ ئىز ـ ئەسەرلىرىنى تەشەككۇر بىلەن كۆرۈۋال.(نەۋا مۇقامى تېكىستىدىن)

مۇساھىب (musahib): ھەمسۆھبەت، دوست، ئۇلپەت.

رەقىب بىرلە مۇساھىب قىلما بىزنى،
قۇتۇرغان ئىتكە سەگبان ھاجەت ئېرمەس.

مېنى ئىشىك باقارىڭغا ھەمراھ قىلمىمەن دېمە، چۈنكى، قۇتۇرغان ئىتقا ئىت باقار لازىم بولمايدۇ.

(سەگاھ مۇقامىدىن)

مۇسەللەم (musellem): ئىنكار ياكى قارشىلىق قىلىنماي، ماقۇللانغان: تەسلىم بولۇش، تاپشۇرۇلۇش.

ئەي نەۋائىي بىلكى تاپماس لەئلىدىن قۇتى ھەيات،
جاننى تەسلىم ئەيلەمەكلىككە مۇسەللەم بولماغان.
ـ نەۋائىي

ئەي نەۋائىي بىلگىنكى، جاندىن كېچىپ ئۆزىنى ياربغا تاپشۇرمىغان ئادەم ئۇنىڭ لېۋىدىن ھاياتلىق ئۇزۇقى ئالالمايدۇ. (چەببەيات مۇقامىدىن)

مۇسەممەن(musemmen): 1) سەككىز قىرلىق، سەككىز بۇرجەكلىك؛ 2) سەككىزلىك، ھەر

كۈپلېتى سەككىز مىسرالىق شېئىر.

مۇستەفا (mustefâ): 1) ‹‹تاللانغان، تاللىۋېلىنغان›› دېگەن مەنىلەردە؛ 2) مۇھەممەد پەيغەمبەرنىڭ سۈپەتلىرىدىن بىرى.

سوئال ئەيلەپدۇرۇركى يىغلاماقدىن نە غەرەز ئاخىر،
دەدىلەر مۇستەفا، دوستۇم، ماڭا ۋەيسى قەرەن ھاجەت.

يىغلىشىڭىزنىڭ سەۋەبى نېمە، دەپ سورىغانىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: « ماڭا دوستۇم سۈلتان ۋەيس قەرەن كېرەك بولدى » دېدى. (سەگاھ مۇقامىدىن)

مۇستەھزاد (musteazâd): 1) ئون ئىككى مۇقامنىڭ چوڭ نەغمە قىسمىدىكى بىر مۇزىكا بۆلىكىنىڭ نامى؛ 2) ئارتتۇرۇلغان، ئارتتۇرما؛ 3) مىسرالار ئاخىرىغا ئەرۇز قائىدىسى ئاساسىدا يېرىم مىسرا ئارتتۇرۇلىدىغان بىر خىل شېئىرىي شەكىل.

مۇشاۋەرەك (mushâwerek): ئون ئىككى مۇقام تەركىبىدىكى ئون بىرىنچى مۇقامنىڭ نامى. تەتقىقاتچىمىزچە، بۇ ئاتالغۇ ‹‹نەشئەۋەرەك›› دېگەن سۆزدىن ئۆزگىرىپ كەلگەن بولۇپ، ‹‹تۇغقانچە قىسمىدىكى ھاياجان، ئاخىرقى ئەۋج" دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ.

ئارالاپ چالسام ئۇششاقنى، غەزەلنى راكغا يەتكۈزسەم،
شەبىستانۇ سەھەرلەردە مۇشاۋەرەك، پەنجگاھ چالسام.

« راك » نى ئەۋجىگە يەتكۈزۈپ، « ئوششاق » نىمۇ ئارىلاپ چالسام. « مۇشاۋەرەك »، «پەنجگاھ» نى ئەتىگەن ـ ئاخشاملىرى چالسام. (راك مۇقامىدىن)

مۇشتاق (mushtaq) : ئىشتىياقمەن، مەپتۇن، بېرىلگەن، ئاشىق.

كەلگىلكى، مۇشتاق بولمىشەم شىرىن لەبىڭ گۈلقەندىنە،
كەلگىل، لەبىڭ قەندىن ئىلەتگىل ئانلارىڭ گۈلقەندىنە.

كەل، مەن شېرىن لەۋىڭنىڭ گۈلقەنتىنى سېغىنىپ قالدىم. كەلگىن، لەۋىڭنىڭ قەنتىنى زامانىڭنىڭ گۈلقەنتىگە يەتكۈزگىن.(سەگاھ مۇقامىدىن)

مۇشك (mushk): 1) قارا رەڭلىك، خۇش پۇراق ماددا، ئىپار؛ 2)ك: چاچنىڭ قارىلىقى ۋە ھىدى؛ كۆز قارچۇقى؛ 3) تۇم قارا، قاپقارا؛

گەر شانە قىلساڭ زۇلفۇڭ خەيالىن،
مۇشك ئىلە بولغاي ئالەم مۇئەتتەر.

ئەگەر چاچلىرىڭنى تارىغىدەك بولساڭ، دۇنيا ئىپار بىلەن ئەتىر پۇرىقىغا تولۇپ كېتىدۇ.
(پەنجگاھ مۇقامىدىن)

مۇشكى خوتەن(mushki xoten): خوتەن كېيىكىنىڭ كىندىكىدىن ئېلىنىدىغان ساپ ۋە ئەڭ خۇش پۇراق ئىپار.

خەتا سەھراسىدىن سۇنبۇلنى ھەرگىز بىزگە كەلتۇرمەڭ،
يىبەرگىل ئاھۇيى مۇشكى خوتەن، ئەلبەتتە ـ ئەلبەتتە.

ماڭا ھەرگىز خەتا (تۇركىستانىڭ سۇرىيە بىلەن چېگرادىش بىر رايونى) سەھراسىدىكى سۇنبۇلنى ئەمەس، بەلكى خوتەن كېيىكىنىڭ ئىپارىنى ئەۋەتكىن، ئەلۋەتتە. (نەۋا مۇقامى قىسمى)

مۇشكى چىن (mushki chin): خوتەن ئىپارى، چىن ئىپارى؛ جۇڭگو ئىپارى.

مۇغ (mugh): 1) مەجۇسى، ئاتەشپەرەس، ئوتقا چوقۇنغۇچى؛
2) ك: مەيپۇروش.

مۇغبەچە (mughbeche): مەيخانىنىڭ يۇگۇر- يېتىم ئىشلىرىنى قىلىدىغان خادىمى، مەي توشۇغۇچى

بالا.

دەير ئارا ھۇش ئەھلى رۇسۋا بولغالى، ئەي مۇغبەچە،
جامى مەي تۇتساڭ مەنى دىۋانەدىن قىل ئىبتىدا.

ھۇشى بار ئادەملەر مەيخانىغا رەسۋا بولۇشقا كېلىدۇ، ئەي مەيخانا خىزمەتچىسى، شاراب جامىنى تۇتساڭ، مەن مەجنۇندىن باشلا.(راك مۇقامىدىن)

مۇغ دەيرى(mugh deyri): 1) مەيخانا؛ 2) ئوتقا تېۋىنغۇچىلارنىڭ ئىبادەتخانىسى.

سەنى، ئەي مۇغبەچە، مەخمۇرلۇقدىن ئاسراسۇن تەڭرى،
ئەگەر بىر جامى مەي بىرلە ئىلاج ئەتسەڭ خۇمارىمغا.

ئەي، مەيخانا خىزمەتچىسى يىگىت، ئەگەر بىر جام شاراب بىلەن مېنىڭ خۇمارىمنى چىقىرىپ قويساڭ، ئاللاھ سېنى مەست بولۇپ قېلىشتىن ساقلىسۇن. (ئوششاق مۇقامىدىن)

مۇغىيلان(mughiylan): يانتاق.

جۇنۇن دەشتىدە بىزنى بىر گۇرۇھ ئاۋارىلەر دەرلەر،
مۇغىيلان خار ـ خارىدىن ئايىغى يارىلانغان، جۇنۇن (مەجنۇنلۇق، سارىڭلىق) چۆلىدە يۈرىدىغان بىر توپ سەرگەردانلار » دەيدۇ.(پەنجگاھ مۇقامى قىسمىدىن)

مۇقەددىمە (muqeddime): 1) ئون ئىككى مۇقامنىڭ چوڭ نەغمە قىسمىدىكى دەسلەپكى مۇزىكا بۆلىكىنىڭ نامى. بۇ بۆلەك «مۇقام» دەپمۇ ئاتىلىدۇ؛ 2) ئالدىدا ماڭغۇچى (ئەسكەر)؛ 3) ئالدى بىلەن ئېيتىلىدىغان سۆز، نۇتۇق؛ ئەسەرنىڭ باشلىنىش قىسمى، كىرىش سۆز.

مۇل (mul): مەي ، شاراب، ئىچىملىك.

خۇمارىمەن يەتىپدۇر لەبكە جانىم،
قانى جامۇ قانى ساقىي، قانى مۇل.

خۇمارىم تۇتۇپ، جېنىم تۇمشۇقۇمغا كېلىپ قالدى، قېنى ساقىي، قېنى قەدەھ ، قېنى مەي؟ (سەگاھ مۇقامىدىن)

مۇلاقات (mulâqat): ئۇچرىشىش، كۆرۈشۈش.

پىرى شەش ھال ئۆزگەچە، ھالى مۇلاقات ئۆزگەچە،
ئىلتىفاتى خەيرباد سادىقىغە يار ئۆزگەچە.

ـ سادىقىي

ئالتە پىرنىڭ ئەھۋالى باشقىچە، ئۇلارنىڭ مۇناسىۋەتلىرىمۇ باشقىچە؛ سادىقىيغا ئۆز يارىنىڭ ئىلتىپاتى ۋە خۇش مۇئامىلىسى باشقىچە. (راك مۇقامىدىن)

مۇنادى (munâdi): چاقىرغۇچى، ندا قىلغۇچى؛ چاقىرىق، جاكارلاش.

ئىشق كويىدا جۇنۇنۇمنى مۇنادى ئەيلەدى،
ھەجر تاشىدىن مۇنەققەش جىسمى ئوريان ئاقىبەت.

ھىجران تاشلىرىنىڭ زەربىسىدىن گۇل چېكىلگەن يالىڭاچ بەدىنىم ئاقىۋەت ئىشق كوچىسىدا، سارىڭلىقىمنى جاكارلاپ جار سالدى. (چەھارگاھ مۇقامىدىن)

مۇنەققەش (muneqqesh): نەقىشلەنگەن، بېزىتىلگەن.

خىلۋەتى جانغا مۇنەققەش ئولدى جانان سۆرەتى،
بولدى جانان سۆرەتى بۇ جىسم ئارا جان سۆرەتى.

جاناننىڭ سۇرىتى ۋۇجۇدۇمغا نەقىشلەندى، بەلكى ئۇ جىسمىمغا جان بولدى.(پەنجگاھتىن)

مۇنكىر (munkir): ئىنكار قىلغۇچى، تانغۇچى، رەد قىلغۇچى، قوبۇل قىلمىغۇچى.

نەسىيمىنىڭ سۆزى گەرچە دەمى ئىيسادۇر، ئەي مۇنكىر،
ساڭا كار ئەيلەمەس نەچۇن كى، يوقدۇر ھەققە ئىقرارىڭ.

- نەسىيمي.

ئەي ئىنكار قىلغۇچى، نەسىيمىنىڭ سۆزى گەرچە ئىيسا پەيغەمبەرنىڭ دەم - نەپەسىدەك ھاياتبەخش بولسىمۇ، ساڭا كار قىلمايدۇ، چۇنكى سەن ھەقنى تونۇمايسەن (نەۋا مۇقامىدىن)

مۇھەييا (muheyyâ): تەييار، تەييارلانغان؛

مۇھەييا قىلماق(muheyyâ qilmaq): ھازىرلىماق، تەييارلىماق.

ساقىي قەدەھنى قىلغىل مۇھەييا،
ۋەھدەت مەيىدىن ئىچكەلى كەلدىم.

- مەشرەب.

ساقىي، قەدەھنى تەييارلا، بىرلىك (ۋەھدەت) شارابىدىن ئىچكىلى كەلدىم. (راك مۇقامىدىن)

مۇھلىك (muhlik): ھالاك قىلغۇچى، ئۆلتۈرگۈچى، يوق قىلغۇچى؛

مۇھلىك سىتىز(muhlik sitiz): ھالاكەتلىك، دۈشمەنلىك؛

مۇھلىك شەرار(muhlik sherâr): ھالاكەتلىك يالقۇن.

ياقا چاك ئەتتى گاھى سۇبھ ئول ماتەمغە كىم، ئاشىق،
بۇ مۇھلىك شامى ھىجران ئىچرە يۈز خۇنابى غەم چەكتى.

بۇ ھالاكەتلىك ھىجران قاراڭغۇلۇقىدا ئاشىقلار غەم - غۇسسىدىن نۇرغۇن قان يۇتتى؛ سۇبھى ئۇ ماتەم ئۇچۇن، بەزىدە ياقىسىنى يىرتتى. (ئەجەم مۇقامىدىن)

مىر(mir): " أمير < ئەمىر>" كەلىمىسىنىڭ قىسقارتىلمىسى. سۇلتان، شاھ، پادىشاھ.

مىر غەزەب (mir ghezeb): غەزەب پادىشاھى، ئەزرائىل.

مىر شاب(mir shab): يىگىت بەشى.

مىر شەب(mir sheb): تۇن گۈزەتچىسى، جەسەكچى.

مىژگان (mijgan): كىرپىك.

ياشۇرۇن دەردىمنى زاھىر قىلدى ئەفغان ئاقىبەت،
ئاسراغان سىررىمنى يايدى سىيلى مىژگان ئاقىبەت.

ئاھ - زارىم يوشۇرۇن دەردىمنى ئاخىر ئاشكارىلىۋەتتى؛ ساقلاپ كەلگەن سىرىمنى بولسا، كىرپىكىم كەلكۇنى يېيىۋەتتى. (چەھارگاھ مۇقامىدىن)

مىسكىن (miskin): بىچارە، زەئىپ، چۇشكۇن، ھالسىز.

ئەرزىمنى ئايتاي، شاھىم ئىشتىكىل،
مىسكىن گەدامەن،دادىمغا يەتكىل.

شاھىم ئەرزىمنى ئاڭلا، مەندەك مىسكىن گادايىنىڭ دادىغە يەت. (ئوششاق مۇقامى قىسمى)

مىھرI (mihr): قۇياش، ئاپتاپ، كۇن.

نە ئىلاج ئەيلەي، مەنىڭ ۋابەستەدۇر كۆڭلۇم ساڭا،
مىھرى تابانلىغ يۈزۈڭدەك گۈلئۇزارى تاپمادىم.

ئىلاجىم نېمە، كۆڭلۇم ساڭا باغلىنىغلىق؛ نۇرلۇق قۇياشقا مىسال يۈزۈڭدەك نۇرانە گۈزەل رۇخسارنى

ھېچ كۆرمىگەنمەن. (ئەجەم مۇقامى قىسمى)

مىھرII (mihr): سۆيگۈ، مۇھەببەت، ئىشق.

بىر قۇياش ھىجرانىدا ئۇريان تەنىم گەردۇن كەبى،
مىھر ئوتىدىن كۆرگۈزۈر مىڭ داغى پىنھان ھەر كەچە.

يالىڭاچ گەۋدەم بىر قۇياشنىڭ پىراقىدا، ھەر كېچىسى ئىشق ئوتىدىن خۇددى ئاسمانغا ئوخشاش مىڭلىغان يوشۇرۇن داغلارنى كۆرسىتىدۇ. (چەببەيات مۇقامى قىسمى)

ئول بەلى ھۆكمىدە بولدى جانىمە يۈز مىڭ بەلا،
دەردۇ غەم مەھزۇن كۆڭۈلگە، مىھرى ئىشقىڭ جان ئارا.

غەمكىن كۆڭۈلنىڭ نېسىۋىسى دەرد ۋە غېمىڭ بولدى، مېھرى مۇھەببىتىڭ جان ئىچىدىن ئورۇن ئالدى، جېنىمغا يۈز مىڭ ئاپەت بولىدىغان بۇ ئىشقا « شۇنداق، ئەلھۆكمۇ لىللاھ » دېمەيمۇ بولمىدى.(پەنجگاھتىن)

مىئراج كېچىسى(mi?raj kīchisi): پارسچە ‹‹لەيلەئى مىئراج››، ئەرەبچە " لەيلەتۇل مىئراج " دەپمۇ ئاتىلىدۇ. ھىجرىيە كالىندارى بويىچە رەجەپ ئېيىنىڭ يىگىرمە يەتتىنچى كېچىسى، "شۇ كېچىدە، مۇھەممەد پەيغەمبەر مىئراجغا چىققان " دەپ رىۋايەت قىلىنىدۇ.

ن

ناجىنس (nâjins): پەس، يامان؛ جىنسداش بولمىغان.
ھەمرەھى قابىل بىلە يۇر بىر غەرىچلىق بولسا يول،
يۇرمەگىل ناجىنس بىرلە، يولدا يولداش ئۆزگەدۇر.

يولۇڭ بىر غېرىچلىق بولسىمۇ، قابىل ھەمراھ بىلەن ماڭ، ناجىنسى خۇمسىلار بىلەن ماڭما، يولداش دېگەن ئۆزگىچە. (راك مۇقامىدىن)

نارۋەن (nârwen): خۇش قامەت ۋە يوپۇرماقلىرى ناھايىتى كۆپ بولغان بىر خىل دەرەخ.
قىلىپ رەئنا قەددىڭ يادىن سەھەردە ئانچە يىغلادىم،
كۆزۈمنىڭ جويبارى ئىچرە سەرۋى نارۋەن بولدى.

گۈزەل قامىتىڭنى ئەسلەپ، سەھەردە شۇنچىلىك يىغلىدىمكى، كۆزۈم دەريا سىنىڭ بويىدا سەرۋى، نارۋەن دەرەخلىرى كۆكلەپ كەتتى. (چەھارگاھ مۇقامىدىن)

ناسىھ (nâsih): نەسىھەتگوي، ئۆگۈت بەرگۈچى، تەربىيە بەرگۈچى.
ناسىھا، مەھزۇنغا كىم خەۋفۇ رەجادىن دەمە سۆز،
ھەجر دەۋزەخدىن ياماندۇر، ۋەسلىسز باغى جىنان.
- مەھزۇن.(ئۆز ھال مۇقامىدىن)

ئەي نەسىھەتچى، مەن مەھزۇنغا ئۈمىد ۋە قورقۇنچ دېگەنلەردىن گەپ ئاچما، ۋىسالسىز جەننەت مەن ئۈچۈن ھىجران دوزىخىدىنمۇ ئوسالدۇر.

نافە (nâfe): ئىپار، مۇشك.
نافەئى بەدەندۇر خۇب، قىز ئەرۇر بەسى مەرغۇب،
بولسا قىز بىلە ۋاسىل، دەردىغەكى دەرمان قىز.

ئۇ ۋۇجۇدىدىن ئىپار ھىدى كېلىپ تۇرىدىغان ئىنتايىن يېقىملىق قىز؛ دەردكە دەرمان بولىدىغان شۇنداق قىزنىڭ ۋىسالىغا يېتىش نېسىپ بولسا. (مۇشاۋەرەك مۇقامىدىن)

نافەئى تاتار(nafei tatar): تاتار مۇشكى، ساپ ۋە خۇش بۇي ئىپار.

ناۋەك (nawek): 1) كامان ئوقى؛ 2) ك: كىرپىك.
مىژەڭنىڭ ناۋەكىن كۆز ئاتتى، لەئلىڭ كەلتۇرۇپ بىسمىل،
ماڭا مىيلى مەزار ئورنىدا بىتكەن نەيشەكەر ھەريان.

كۆزۈڭ كىرپىك ئوقىنى ئاتتى، لېۋىڭ ئۆلتۈردى، مازىرىمنىڭ قەبرە تاختىسى ئورنىدا، شېكەر قومۇشلىرى ئۇنۇپ چىقتى. (بايات مۇقامىدىن)

نە(ne): نېمە، قانداق؛ ...مەيلى،...مەيلى؛ يوق.
كۆرگەلى ھۇسنۇڭنى زارۇ مۇبتەلا بولدۇم ساڭا،
نە بەلالىغ گۇن ئەدىكىم ئاشىنا بولدۇم ساڭا.

ساڭا ئاشنا بولغان شۇ كۇن قانداق بالالىق كۇن ئىدىكىن، ھۆسنۇڭنى بىر كۆرۈپلا ساڭا باغلىنىپ قالدىم.(چەببەيات مۇقامىدىن)

نە تاڭ (ne tang): 1)ئەجەبلىنەرلىكى يوق؛ 2)ۋايتاڭ، قانداق بولۇركىن؟
گەر بەھار ئۆتكەچ تولا سارغارسا يافراقلار نە تاڭ،
سارغارىپ يۇز غەم بىلە بولسە جۇدا غەمخاردىن.

باھار ئۆتكەندىن كېيىن، ياپراقلارنىڭ سارغىيىشى ئەجەبلىنەرلىك ئەمەس، چۈنكى غەمخورىدىن ئايرىلغان كىشىنىڭمۇ چىرايى غەم بىلەن سارغىيىپ كېتىدۇ ئەمەسمۇ؟ (ئىراق مۇقامىدىن)

نەتەي: قانداق قىلاي، نېمە قىلاي.

نە سۇد ئەمدى ئەگەرچە بولسا چۈن خور مۇھرىلەر پەيدا،
نەتەي ئەمدى ئىكى ئالەمنى، دۇررى بىبەھا كەتتى.

ھەر قانچە قۇياشتەك پارلاق مارجانلار بولسىمۇ، ئۇنىڭ نېمە پايدىسى، ئەمدى ئىككى ئالەمنى نېمە قىلاي، باھاسىز گۆھەر كەتتى. (چەببەيات مۇقامى قىسمىدىن)

نەرگىس (nergis): 1) گۈلى كۆزگە ئوخشايدىغان بىر خىل گۈل، نەغەز گۈلى؛ بوتاكۆز گۈلى دەپمۇ ئاتىلىدۇ؛ 2) كۆچمە م: كۆز؛

بويۇڭ سەرۋۇ كۆزۈڭ نەرگىس، يۈزۈڭ گۈل،
سەنىڭ قاشىڭدا بوستان ھاجەت ئەرمەس.

بويۇڭ سەرۋىگە، كۆزۈڭ نەرگىسكە، يۈزۈڭ گۈلگە ئوخشايدۇ، سەن بار يەردە گۈلزارغا ھاجەت قالمايدۇ. (سەگاھ مۇقامىدىن)

نەرگىسى(nergisi): نەرگىس گۈلىدەك؛ بىر تال نەرگىس.

نەرگىسى جادۇ(nergisi jâdu): سېھىرلىك كۆز، شوخ كۆز، ئويناق كۆز.

نەرگىسىڭ جادۇسىدىن ھەر دەم يۈرەك قانداق ماڭا،
سۇنبۇلۇڭ سەۋداسىدىن خاتىر پەرىشاندۇر ماڭا.

جادۇ كۆزلىرىڭ تۇپەيلىدىن يۈرىكىم ھەمىشە قان، سۇنبۇل چاچلىرىڭنىڭ سەۋداسىدىن كۆڭلۈم پەرىشاندۇر. (پەنجگاھ مۇقامىدىن)

نەستەرىن(nesterin): ئاچ ئېچىلىدىغان بىر خىل گۈل.

گۈل سىفەت گۈللۈقدا تۇرساڭ نەستەرىن بولغاي خەجىل،
كۆرمەدىم ھەرگىز مەلاللىقدا، لەبى خەندانمۇ سەن.

گۈلشەن ئىچىدە گۈلدەك تۇرساڭ، نەستەرىن گۈلى خىجالەتچىلىكتە قالىدۇ. سېنىڭ غەمكىن بولغىنىڭنى مۇتلەق كۆرمىدىم، كۈلۈپ تۇرغان لەۋمۇسەن؟ (چەببەيات مۇقامىدىن)

نەسىم (nesim): سەلكىن شامال، مەيىن شامال، تاڭ شامىلى؛

نەسىم ئەتمەك(nesim etmek): سالقىن شامال بولۇش.

جەمالىڭ شەمئىغە، ئى گۈل، نەسىم ئەتمەكنى ياد ئەيلەپ،
باشىڭدىن ئۈيرۈلۈپ بۇلبۇل كەبى پەرۋانە بولمىشمەن.

ئەي گۈلۈم، جامالىڭ شامىغا سەلكىن شامال بولۇش ئارزۇسىدا، بېشىڭدا بۇلبۇلدەك چۆرگۈلەپ، پەرۋانە بولدۇم. (سەگاھ مۇقامىدىن)

نەسىمۇل مۇھەببەت(nesimul muhebbet): مۇھەببەت سەلكىنى.

نەسىمى سەبا(nesimi seba): شەرقتىن ئەسكەن مەيىن شامال؛

نەسىمى شەبگىر(nesimi shebgir): تۇن شامىلى.

نەغمە (neghme): 1) ئون ئىككى مۇقامدىكى كۈي ئىسمىلىرىدىن بىرى. مەسىلەن: ‹‹چوڭ نەغمە›› دېگەنگە ئوخشاش؛ 2) كۈي، ئاھاڭ، مۇقام؛ 3) سايراش.

گۈل كەتتى، ئەي ھەريغلەر، نە غافىل ئولتۇرۇرسىز،
قىلماي سۇرۇدى نەغمە يارسىزۇ جامى بادە.

ھەي ئاغىنىلەر، گۈل ۋاقتى ئۆتۈپ كېتىۋاتىدۇ، نېمىشقا نەغمە بىلەن پەيزى قىلماي، يارسىز، مەي

تولدۇرۇلغان قەدەھسىز، غەپلەتتە ئولتۇرىسىلەر؟ (سەگاھ مۇقامىدىن)

نەفئ (nef): پايدا، مەنپەئەت:

يۈز ۋەفا ئەيلەپ، جەفادىن ئۆزگە نەفئى كۆرمەگەن،
مىڭ جەفا كۆرۈپ، ۋەفاسى زەررەئى كەم بولماغان.

يۈز ۋاپا قىلسىمۇ، جاپادىن ئۆزگە نەپ كۆرمىگەن، ۋاپانى قىلچە كەم قىلمىسىمۇ، مىڭلاپ جاپا كۆرگەنمۇ مەن. (چەببەيات مۇقامىدىن)

نەفئ رەسان (nef resan): پايدا يەتكۈزگۈچى؛

نەفئ كۇللىي(nef kullii): كۆپ پايدا، تولا نەپ.

نەفي (nefi): رەت قىلىش، يىراقلىشىش، كەتكۈزۈش، قاچۇرۇش.

نەقد (neqd): 1) تاللانغان؛ خالىس، ساپ؛ 2) قىممەت باھا نەرسىلەر؛ 3) ئاقچا، قىممەت باھا ۋە تەييار ئەشيالار؛ 4) تەييار؛ دەرھال؛

ناسىھا، نە نەۋئ پىنھان تائەت ئەيلەيكىم، ئالۇر،
دىنۇ دانىش نەقدىنى بىر نامۇسۇلمان ھەر كەچە.

ئەي نەسىھەتچى، ئىمان ۋە ئەقىل بايلىقىمنى بىر نامۇسۇلمان ئېلىۋالغان تۇرسا، مەن كېچىسى قانداقمۇ يوشۇرۇن ئىبادەت قىلالايمەن؟(چەببەيات مۇقامى قىسمىدىن)

نەقدى ئەمانەت (neqdi emanet) : ئامانەت قويۇلغان قىممەتلىك نەرسىلەر.

ئىچىمدە تامغا- تامغا داغى ئىشقىڭ نەقدىنى ئاسراپ،
ئىچىدىن چاك - چاك بولغان بۇزۇق ۋىيرانە بولمىشىمەن.

بېسىلغان تامغىلاردەك ئورناپ كەتكەن ئىشقىڭ داغلىرىنى ئىچىمدە مال - دۇنيادەك ساقلاپ، ئىچ ئىچىدىن چاك كەتكەن ۋەيرانىغا ئوخشاپ قالدىم. (سەگاھ مۇقامىدىن)

نەقشI (neqsh): گۈل، نەقىش؛ گۈزەللىك.

ناز بىلە يۈزۈمغە ئول بىر شاھى خۇبان ئۈردى كاج،
تاپدى نەقشى پەنجەسىدىن ئاي كەبى يۈزۈم رەۋاج.

ئۇ گۈزەللەر شاھى نازۇكەرەشمە بىلەن يۈزۈمگە بىر كاچات ئۇرغانىدى، پەنجىسىنىڭ ئىزى يۈزۈمگە ئايدەك نەقىشلىنىپ قالدى.(ئۆز ھال مۇقامى قىسمىدىن)

ھەيرەت ئىلە رۇھى قۇدسى سۇرەتى قىلدىم خەيال،
نەقشى زىيباسى بىلە سەرۇى خىرامانىن كۆرۈپ.

ئۇنىڭ گۈزەل ھۆسنى بىلەن نازلىق مېڭىشىنى كۆرگىنىمدە ھەيرەتكە چۆمۈپ، ئۇنى بىرەر مۇقەددەس روھنىڭ سىيماسىمىكىن دەپ ئويلاپ قالىمەن.(ئەجەم مۇقامى قىسمىدىن)

نەقش باسماق (neqish basmaq): گۈل باسماق، گۈل ئىشلىمەك.

نەقشى خانەم (neqshi xanem): مۆھۈرگە ئويۇلغان يېزىق، ئۇنۇڭ كۆزىگە ئويۇلغان مۆھۈر.

نەقشى چىن(neqshi chin) : جۇڭگو نەقىشلىرى، چىرايلىق نەقىش، ناھايىتى كۆركەم رەسىم.

نەقشII (neqish) : كۆي، ناخشا؛

نەۋا نەقشى (newa neqshi) : نەۋا كۆيى، مۇقامى؛

نەقشۇ ئەمەل باغلاماق (neqshu emel baghlanmaq): كۆي ئىشلىمەك، نوتا يازماق؛ تېكىستنى ئاھاڭغا سالماق.

نەقشىبەندي (neqishbendi): خوجا باھاۋىددىن نەقشىبەند باشچىلغان سوپىلىق مەزھىپىگە تەۋە كىشى.

نەقشىبەندىيلەرگە نەقشى بوربىايى بەسدۇرۇر،
ئەتلەسى گەردۇن ئەگەر بالىنۇ بىستەر بولماسا.

نەقشىبەندىيلەرگە ئاسمانىنىڭ كۆرپە- ياستۇقلىرى بولمىسىمۇ، بىر پارچە بورا بولسىلا كۇپايە. (ئىراق مۇقامىدىن)

نەققاش(neqqash) : نەقش ئىشلىگۈچى.

چەككەندە نەققاشى قەزا ئول سەرۋى گۈلرۇخ سۈرەتىن،
گويا بەگەنمەي تاشلامىش تەرھ ئەيلەپ ئانىڭ ھەيئەتىن.

تەقدىر رەسسامى ئۇ گۈلىۋزلۇك سەرۋىنىڭ سۇرىتىنى سىزغىنىدا، ئۇنىڭ قىياپىتىگە تەقلىد قىلغىدەك ھېچ نەرسە تاپالماپتۇ.(راك مۇقامى قىسمىدىن)

نەققاشى چىنى (nwqqashi chini): خوتەن رەسسامى، چىن رەسىمچىسى؛

نەققاشى سۇنئ (neqqashi sunî): ياراتقۇچى، اللە.

ئارەزىڭ دەۋرىڭ چەكەردە گوييا نەققاشى سۇنئ،
مىھر دەۋرى بىرلە تەڭ ئاچمىش ئەدى پەركارىنى.

تەقدىر رەسسامى يۇزۇڭنىڭ ئايلانمىسىنى سىزىدىغان چاغدا، پەركار (سىركۇل) نى گويا قۇياش ئايلانمىسىغا تەڭ قىلىپ ئاچقانىدى. (چەببەيات مۇقامىدىن)

نەكھەت (nekhet): خۇش ھىد، خۇش پۇراق.

ئەيلەپ سەلاسىل ئارزۇ، ئارتار جۇنۇنۇم مۇ- بەمۇ،
ناگاھ نەسىمى مۇشكبۇ يەتكۇرسە زۇلفۇڭ نەكھەتىن.

سەلكىن شامال تاسادىپىي چېچىڭنىڭ خۇشبۇي ھىدىنى ئېلىپ كەلسە، چېچىڭنىڭ زەنجىرىگە باغلىنىش ئارزۇسىدا تېخىمۇ سارالىڭ بولۇپ كېتىمەن. (راك مۇقامىدىن)

نەڭ (neng): نەرسە؛ نام، شۆھرەت.

ھەركىمكى ئىستەر نامۇ نەڭ، غەمدىن قۇتۇلماس ھېچ رەنگ،
ئۆزنى خەلاس ئەيلەي دەسەڭ، بەس، تەركى نەڭۇ نام تۇت.

كىمكى نام - شۆھرەت كويىدا يۇرسە، ھېچ ۋاقىت غەمدىن قۇتۇلالمايدۇ؛ دۇنيانىڭ غېمىدىن، ئاۋارىچىلىقىدىن قۇتۇلاي دېسەڭ، نام - شۆھرەت قوغلاشما.(ئە ئۇ م ت: 386- بەت)

نەھار (nehâr): كۈندۈز؛

نەگۈندۈر لەززەتىن تاتتىم، نە تۈنلەردە تاپىپ ئارام،
كەچۈردۈم ھەجر ئوتىدا كۆيدۇرۇپ لەيلۇ نەھارىمنى.

كۈندۈزلىرى لەززەت يوق، كېچىلىرى ئارام يوق؛ شۇنداق قىلىپ، ھىجران ئوتىدا كۈنلىرىمنى كۆيدۈرۈپ كۈل قىلىۋەتتىم. (راك مۇقامىدىن)

نەھاران (nehârân) : "نەھار"نىڭ كۆپلۈك شەكلى.كۈندۈزلەر، كۈندۈزلەردە.

نەۋا (newâ): 1) ئون ئىككى مۇقام تەركىبىدىكى ئونىنچى مۇقامنىڭ نامى؛ 2) ئاۋاز، سادا، ئون: 3) كۈي، مۇزىكا ئاھاڭى، مۇڭلۇق ئون؛ 4) بايلىق؛ 5) نېسىۋە، بەھرە.

زۇلف قۇللابىغا بۇ جانۇ كۆڭۈل بولدى ئەسىر،
تەلبە قۇشتەك تەلپىنۇر ھەر دەم نەۋا ئەفغان بىلە.

يۇرىكىم بىلەن جېنىم چېچىنىڭ قىسقۇچىغا ئىلىنىپ قالدى. شۇڭا جېنىم ھەمىشە مۇڭلۇق نالە قىلىدۇ، يۇرىكىم تەلۋە قۇشتەك تەلپۈنىدۇ. (پەنجگاھ مۇقامى قىسمىدىن)

نەيلەي: قانداق قىلاي.

ئاھ، نەيلەي، جان بىلە قالدى بەدەن، كەتتى كۆڭۈل،
كىم قالىپدۇر بۇ جەھاندا مەن كەبى ئەرمان بىلە.

ئاھ، قانداق قىلاي، جان بىلەن تەن قالدى - يۇ، كۆڭۈل كەتتى. بۇ جاھاندا مەندەك ئارماندا قالغان كىم بار؟(پەنجگاھ مۇقامى قىسمىدىن)

نەيلەيىن(neyleyin): قانداق قىلاي، قانداق قىلارمەن.

شاھ ئابباسخان دەر: بۇ جاننى نەيلەيىن،
ئۆلگۈنچە شول يارنى كۆرۈپ ئۆلەيىن،
ئاشقىلىقنىڭ يولىن ئەمدى بىلەيىن،
ھەيران قىلدى جادۇ كۆزلۈك بىر پەرى.
- « غەرىب - سەنەم » داستانىدىن.

شاھ ئابباس خان ئېيتىدۇ: بۇ جاننى ئەمدى قانداق قىلاي، ئۆلۈپ كەتكىچە شۇ يارنى بىر كۆرۈپ ئۆلەي، ئاشقىلىقنىڭ يولىنى ئەمدى بىلىۋاتىمەنكى، ئۇ جادۇ كۆزلۈك پەرى مېنى ھەيران قىلدى.(راك مۇقامى قىسمىدىن)

نەۋادىر (newâdir): نادىرلىقلار.

نەۋادىرۇش شەباب (newâdirush shebâb) : ‹‹ياشلىق نادىرلىقلىرى››. ئەلىشىر نەۋائىينىڭ مەشھۇر ئەسىرى ‹‹خەزايىنۇل مەئانى›› تەركىبىدىكى ئىككىنچى دىۋاننىڭ نامى.

نەۋائىي(newâî): نەۋا قىلغۇچى، كۈيلىگۈچى. بۇيۇك ئۇيغۇر شائىرى ئەلىشىر نىزامىددىن ئىبنى غىياسىدىن كىچىكىنىڭ ئەدەبىي لەقەبى.

ئەي نەۋائىي، بادە بىرلە خۇررەم ئەت كۆڭلۈڭ ئۆيىن،
نە ئۇچۇنكىم، بادە كەلگەن ئۆيگە قايغۇ كەلمەدى.
- نەۋائىي.

ئەي نەۋائىي، مەي بىلەن كۆڭلۈڭ ئۆيىنى شاد قىل؛ چۇنكى، مەي كەلگەن ئۆيگە قايغۇ كەلمەيدۇ.(راك مۇقامى قىسمىدىن).

نەۋڭ (new) : تۇر، جىنس؛

كۈلغە پاتتىم، ئوتغا تۇشتۇم، بىلمەدىم نە نەۋڭ مەن،
غەرق ئولۇپ بولدۇم فەنا ئىكى كۆزۈم خۇنخاردا.

مەن زادى نېمە بولدۇم ھېچ بىلمىدىم: كۈلگە مىلەندىم، ئوتقا چۇشتۇم، ئىككى كۆزۈمدىن ئاققان قانلىق ياشقا غەرق بولۇپ كەتتىم. (ئىراق مۇقامى قىسمىدىن)

نەۋئى: بىر تۇر، تۇرلەرنىڭ بىرسى.

كويۇك كەرەك، ئۇچماق يوق، ئۇچماق ئىلە كويۇكدا،
ئول نەۋئى تەفاۋۇتدۇركىم، تامۇق ئىلە ئۇچماق.

ماكا جەننەت ئەمەس، كوچاك كېرەك؛ كوچاك بىلەن جەننەتنىڭ پەرقى جەننەت بىلەن دوزاخنىڭ پەرقىدەكتۇر.

نەۋئى بەشەر (newî besher) : ئىنسان جىنسى؛

نەۋئى تاش (newî tash) : تاش جىنسى، تۇرى.

بۇسەئى قىلماق مۇرۇۋۋەت ئەسرۇ قاتىقدۇر، ۋەلېك،

دەسەم ئاغزى ئىچرە ئايتۇر لەئل ھەم بار نەۋئى تاش.

« سېخىيلىق بىلەن بىرەر قېتىم سۆيدۈرمىدىڭ، بەك قاتتىق ئىكەنسەن » دېسەم، ئۇ : « ياقۇتمۇ قاتتىق تاشنىڭ بىر خىلىغۇ » دەپ پىچىرلىدى. (چەببەيات مۇقامىدىن)

نۇزۇل (nuzul): چۈشۈش، يۇقىرىدىن پەسكە چۈشۈش؛ قونۇش.

نۇزۇل بولماق(nuzûl bolmaq): چۈشمەك، ئاسماندىن چۈشمەك؛ مەنزىلگە يېتىپ كەلمەك..

جەننەتتىكە قىلماسمەن نۇزۇل، ئول كوي ئارا تاپسام ۋۇسۇل،

دەۋزەخنى ئەيلەرمەن قەبۇل، ئەمما يوق ئانىڭ فۇرقەتىن.

ئەگەر ئۇنىڭ كوچىسىدا ۋىسال تاپسام، جەننەتكىمۇ كىرمەيمەن. دوزاخنى قوبۇل قىلسام قىلمەنكى، ئۇنىڭدىن ئايرىلىشقا قىيمايمەن. (راك مۇقامى قىسمىدىن)

نۇزۇلى ئىجلال(nuzûl ijlâl): تەنتەنە بىلەن چۈسۈش.

نۇسخە (nusxe) : 1) ئون ئىككى مۇقامنىڭ چوڭ نەغمە قىسمىدىكى بىر مۇزىكا بۆلىكىنىڭ نامى؛ 2) يېزىق، بىرەر يېزىقنىڭ ئەينەن كۆچۈرمىسى؛ 3) كىتاب، رىسالە.

نۇش I (nush): 1) تاتلىق، شېرىن تەم؛ 2) ھەسەل، بال؛

نۇشى لەب (nushi leb): لەۋنىڭ شېرىنلىكى؛

نۇشى ھەيات(nushi heyat): ھايات لەززىتى.

دەفئ ئەرمىش ئەردى نۇش لەبىڭدىن مەلالەتىم،
لۇتف ئەيلە، ئەي تەبىبكى، بىمار مەن يەنە.

لېۋىڭنىڭ تەمى دەردمەنىڭ شىپاسى ئىدى. ئەي تېۋىپ، شەپقەت قىل، مەن يەنە كېسەل. (راك مۇقامىدىن)

نۇشى ۋىسال(nushi wisâl): ۋىسال شەربىتى.

زەھرى فىراقىڭدىن قايۇ ئاشىقكى بولدى تەلخكام،
نۇشى ۋىسالىڭ يەتمەسە ئىيسا ئاڭا تاپماس دەۋا.

پىراقىڭنىڭ زەھىرى تۇپەيلىدىن قايسىبىر ئاشىق بولمىسۇن ئازابلانسا، ۋىسالىڭ شەربىتى بولمىغىچە، ئۇنى ئىيسا پەيغەمبەرمۇ داۋالىيالمايدۇ.(ئوششاق مۇقامى قىسمىدىن)

نۇش II (nush): سۆز بىرىكمىسىدە كېلىپ «ئىچكۈچى» دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ.

نۇش ئەيلەمەك (nush eylemek): ئىچمەك.

ھەر كىشى بىر قەترەئى نۇش ئەيلەسە ئول بادەدىن،
ئول قىيامەتدە قىلۇر ئەرزىنى جەببار ئالدىدا.

كىمكى ئاشۇ شارابدىن بىر تامچە ئوتلاپ ئالسا، ئۇ قىيامەت كۈنى ئاللاھ ئالدىدا ئۆز ئەھۋالىنى بايان قىلىدۇ.(راك مۇقامى قىسمىدىن)

نۇكتە (nukte): نازۇك مەنىلىك سۆز، مەنىسى چوڭقۇر، چىرايلىق، قىزىق سۆز.

مەئانى ئەھلى گاھى نۇكتە ئۇزرە قىيلۇ قال ئەتتى،
مۇغەننى خەيلى نەغمە ئۇزرە گاھى زىرۇ بەم چەكتى.

گاھىدا دانالار چوڭقۇر، نازۇك پىكىرلەر ئۇستىدە بەس ـ مۇنازىرىگە چۈشتى؛ گاھىدا سازەندىلەر نەغمە قىلىپ، تۇرلۇك كۇي ياڭراتتى. (ئەجەم مۇقامىدىن)

نۇقتە (nuqte): 1) نوقتا؛ 2) خال، داغ؛ 3) ئەرەب ئېلىپبەسىدە ت، ج گە ئوخشاش ھەرپلەرگە قويۇلىدىغان توچكا،چېكىت.

ئەي ئايازبي، جاندا ئەرمەس نۇقتەلەر، كۆيدۈرگەلى،

داغلاردۇركىم، بولۇپتۇر جانغا ھىجراندىن جۇدا.
- ئايازىي.

ئەي ئايازىي، « جان » دېگەن خەتتە تۇرغىنى چېكىتلەر ئەمەس، بەلكى ئۇ جاننى كۆيدۈرگەندە پەيدە بولغان ھىجران داغلىرىدۇر. (راك مۇقامىدىن)

نۇقل (nuql): مەي ئىچكەندە يېيىلىدىغان تاتلىق-تۇرۇم، زاكوسكا.
ئاغزى دەمىدۇر شامۇ سەھەر نۇقلۇ شەرابىم،
لەئلى غەمىدۇر دەفئى خۇمارىم كەچەلەردە.

ئۇنىڭ ئېغىزى ھەققىدىكى پاراڭلار ئەتتىگەندىن كەچكىچە ماڭا غىزا ۋە شاراب بولىدۇ، ياقۇت لېۋىنىڭ غېمى كېچىلىرى خۇمارىمنى باسىدۇ.(چەھارگاھ مۇقامى قىسمىدىن)

نىسار (nisâr): بېغىشلاش، پىدا قىلىش؛ چېچىش، چاچقۇ (ھۇرمەتلىك كىشىلەرنىڭ بېشىدىن گۈل تەڭگە-تىللا) چېچىش.

نىسار ئەتمەك(nisâr etmek): بېغىشلىماق.
جاننى جانانغا نىسار ئەتتىم، پەرىمۇ، ھۇرمۇ،
قالمادى، ئەي دوستلارىكىم، مەندە ئىنسان سۇرەتى.

ئۇ جانان مەيلى پەرى بولسۇن ياكى ھۇر بولسۇن، مەن جېنىمنى ئۇنىڭغا بېغىشلىۋەتتىم. ئەي دوستلار، ئەمدى مەندە ئىنسان سىياقى قالمىدى.(پەنجگاھ مۇقامى قىسمىدىن)

نىسار ئەيلەمەك (nisar eylemek): چاچقۇ چاچماق، چاچقۇ قىلماق، پىدا قىلماق.
تەنىمدىن چىقغالى يەتتى جۇدالىق جەھەتدىن جانىم،
نىسار ئولغاي ئاڭا جانۇ جەھانىم بەلكى ئىمانىم.

جۇدالىق تۈپەيلى جېنىم تېنىمدىن چىقىپ كېتەي دەپ قالدى؛ ئۇنىڭغا جېنىم، بايلىقىم، بەلكى ئىمانىم نىسار (چاچقۇ) بولسۇن. (سەگاھ مۇقامىدىن)

نىيسان (niysân) : باھار، ئاپرىل ئېيى، تۆرتىنچى ئاي.
فىراقىڭدا كۆزۈم ياشى بار ئەركەن،
بەھارۇ ئەبرى نىيسان ھاجەت ئەرمەس.

پىراقىڭدا كۆز ياشلىرىمنى تۆكۈۋاتقان ئىكەنمەن، باھار ۋە باھار بۇلۇتلىرى دېگەنلەرگە ھاجەت چۈشمەيدۇ.(سەگاھ مۇقامى قىسمىدىن)

نىيسان زۇلالى(niysân zulâli): باھار يامغۇرى.

نىشىن (nishin): ئولتۇراقلاشقۇچى، ياشىغۇچى. سەھرا نىشىن :سەھرادا ياشىغۇچى.
ئەمەس خىلۋەت نىشىنلەرغە تەماشايى چەمەن ھاجەت.
چۈنانچە بولماغاي ئەھلى فەناغا ئەنجۇمەن ھاجەت.

خۇددى ئۆزلۈكىنى يوقاتقانلارغا يىغلىش سورۇنى لازىم بولمىغىنىدەك، خىلۋەتتە ئىبادەت قىلغۇچىلارغا چەمەن سەيلىسى ھاجەتسىز . (سەگاھ مۇقامى قىسمى)

نىگاھبان (nigahbân) :قاراۋۇلچى، كۆزەتكۈچى، قاراۋۇل، قوروقلىغۇچى.
ۋۇھۇش ئارا مەنى دەشت ئىچرە كۆردى چۈن مەجنۇن،
تەسەۋۋۇر ئەتتىكىم ئول خەيلغە نىگاھبانمەن.

مەجنۇن مېنى بايا‌ۋاندىكى ۋەھشىي ھايۋانلار ئارىسىدا كۆرۈپ، « شۇ ھايۋانلار توپىنىڭ چوپانى ئوخشايدۇ » دەپ ئويلاپ قالدى. (راك مۇقامىدىن)

نىگار (nigâr): 1) رەسىم، سۈرەت، تەسۋىر؛ 2) ك: گۈزەل مەھبۇب، يار.

ئەي نىگارا، كاشكى كۆرسەم جەمالىڭ ئەكسىنى،
كۆيدۈمۈ فانۇسدەك شەمئى شەبىستانىم ساڭا.

ئەي نىگار، سەن قاراڭغۇ كېچەمنى يورۇتقۇچى شامسەن، مەن ئىشقىڭدا كۆيۈۋاتقان پانۇسمەن؛ ھېچ بولمىسا، جامالىڭنىڭ شولىسىنى بولسىمۇ كۆرسەمچۇ. (پەنجگاھ مۇقامىدىن)

نىھان (nihân): يوشۇرۇن، مەخپى، بۆكۈۋالغان، بېكىنگەن.

ئەل ئاراسىدا نەچە سىرىمنى پىنھان ساقلادىم،
بۇ ساربغ يۈز ئاشكارا ئەيلەدى سىررى نىھان.

ئەل ئىچىدە سىرىمنى قانچە يوشۇرۇپ باققان بولسامۇ، سارغايغان بۇ چىرايىم يوشۇرۇن سىرىمنى ئاشكارىلىۋەتتى. (پەنجگاھ مۇقامىدىن)

ھ

ھاتەم (hâtem): ھاتەم.

سىندۇرما مۇئمىن سەداسىن،
ئوقۇرلار بەش ۋەقت نەمازىن،
شاھلار بىلمەس يۇرت رىزاسىن،
ھاتەم بولۇپ تۇشمەگۈنچە.

مۇسىلمانلارغا زۇلۇم قىلما، ئۇلار بەش ۋاخ نامازغا ئوقۇيدۇ؛ پادىشاھلار ھاتەم بولۇپ يارالمىغىچە ئەل - يۇرتنى رازىي قىلىپ بولالمايدۇ.(ئە ئۇ م ت: راك مۇقامى تېكىستىدىن)

ھاتەمى تەي (hâtemi tey): تولۇق ئىسمى ئەبۇ ئادى ئىبنى ئابدۇللاھ ئىبنى سەئىد، بۇ زات ئەرەب قەبىلە باشلىقلىرىنىڭ پېشقەدەملىرىدىن ۋە شائىرلىرىدىن بولۇپ، سېخىيلىقى بىلەن شۆھرەت تاپقان، بەزى شېئىرلىرى توپلىنىپ بىر دىۋان ھالىتىگە كەلتۈرۈلگەن ۋە لوندوندا نەشر قىلىنغان، مۇھەممەد پەيغەمبەر زامانىغىچە ياشىغان بولسىمۇ لېكىن دىدارلىشىشتىن بۇرۇن ۋاپات بولغان، دېيىلىدۇ.

ھاسىل (hâsil): 1) ئۇنۇم، ھاسىلات، نەتىجە؛ 2) خۇلاسە؛

نىگارا، سەنسىزىن مەندىن نە ھاسىل،
ئەگەر جان بولماسا، تەندىن نە ھاسىل.

ئەي نىگار، جانسىز تەنىنىڭ كېرىكى بولمىغىنىدەك، سەنسىز مېنىڭ نېمە كېرىكىم؟.(ئە ئۇ م ت: سەگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

چۇ گۈلدىن رەنگ ئەمەس بۇلبۇلغا بۇيى،
بەھارۇ باغۇ گۈلشەندىن نە ھاسىل.

بۇلبۇلغا گۈلنىڭ رەڭگى ئەمەس، ھىدى كېرەك. ئۇنداق بولمىغاندا، باھار، باغ ۋە گۈلشەنلىرىڭ نېمە ئەھمىيىتى؟(يۇ ئە)

ھاسىلى كەلام(hâsili kelâm): دېمەك، سۆزنىڭ قىسقىسى، خۇلاسىسى.

ھافىز (hâfiz): 1) ساقلىغۇچى، مۇھاپىزەت قىلغۇچى؛ 2) قۇرئاننى يادقا بىلگەن كىشى؛ 3) تۇرلۇك ئاھاڭلاردا ناخشا ئېيتقۇچى.

تەۋبە قىل زۇھدى رىيائىيغا بۇرۇنراق، ھافىزا،
بەسكى ئاچماسدا ئىشىكنى بۇ كەچە مەيخانەغە.

ئەي ھافىز، بۇ كېچە مەيخانا ئىشىكى ئېچىلىشتىن بۇرۇنراق ئۆزۈڭنىڭ ساختا تەقۋادارلىقىڭغا توۋا قىلىۋال. (ئە ئۇ م ت: پەنجگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

ھامۇن (hâmun): كەك ۋە تەپتەكشى دالا، قىر، سەھرا، تۇزلەڭلىك.

سەرسەرى ئاھىم ئەسەر غەم شامى ھىجران تاغىغا،
ياخشىدۇر تاك ئاتقۇنچە بۇ تاغ ھامۇن بولماسا.

ئاھىم بورىنى غەم تۇنىدە ھىجران تېغىغا ئۇرۇلىدۇ. بۇ تاغ تاك ئاتقىچە ئۆرۈلۈپ تۇزلەڭلىككە ئايلىنىپ كەتمىسە ياخشىغۇ. (ئە ئۇ م ت: سەگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

ھەبىب (hebib): سۆيۈملۈك، دوست؛

ئەي تەبىبىم، ئەي ھەبىبىم، ئەي جانىم، ئەي ھەمدەمىم،

ئەي رەفىيقىم، ئەي شەفىيقىم، ئەي بەگىم، ئەي دىلبەرىم.

ئەي تېۋىپىم، دوستۇم، جېنىم، ھەمدەمىم، يارىم، شەپقەتچىم، بېگىم، دىلبىرىم. (ئە ئۇ م ت: ئوششاق مۇقامى تېكىستىدىن)

ھەبىب ئىشىكى(hebib ishiki): اللەنىڭ دەرگاھى.

رەفىقا، بىسەرۇپالارنى سەن ئاغرىتماغىل زىنھار،
ھەبىب ئىشىكىگە بارغاندا، نە سەن ھاجەت، نە مەن ھاجەت.

ئەي دوست، يوقسۇللارنىڭ كۆڭلىنى ھەرگىز ئاغرىتمىغىن. چۈنكى ئاللاھنىڭ دەرگاھىغا بارغاندا، سەنمۇ، مەنمۇ ئوخشاش قىممەتتىكى ئىنسانغا ئايلىنىمىز. (ئە ئۇ م ت:سەگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

ھەبىبۇللاھ (hebibullâh): ئاللاھنىڭ دوستى، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا بېرىلگەن سۈپەت.

ھەجر (hejir): جۇدالىق، ئايرىلىش.

ئىشق كويىدا جۇنۇنۇمنى مۇنادى ئەيلەدى،
ھەجر تاشىدىن مۇنەققەش جىسمى ئوريان ئاقىبەت.

ھىجران تاشلىرىنىڭ زەربىسىدىن گۈل چېكىلگەن يالىڭاچ بەدىنىم ئاقىۋەت ئىشق كوچىسىدا، ساراڭلىقىمنى جاكارلاپ جار سالدى. (ئە ئۇ م ت:چەھارگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

دەمە كۆكتىن قۇياش كەتمىش، فەلەككە تىيرەلىك يەتمىش،
ئول ئاي ھەجردە تار ئەتمىش فەلەكنى دۇدى ئەفغانىم.

« كۆكتىن قۇياش كېتىپ، جاھاننى قاراڭغۇلۇق باستى » دەپ قالما، ئۇ ئاينىڭ پىراقىدا چەككەن ئاھىمنىڭ تۈتۈنى جاھاننى قارايتىۋەتتى.(يۇ ئە)

ھەشەم (heshem): 1) خاس مەھرەم، خاس قوغدىغۇچى؛ بىر كىشىنىڭ يېنىدا ھەر دائىم بىللە يۈرگۈچى؛ 2) پادا. 3) ك.مەرتىۋە، دەرىجە.

بىلگىل بۇ گۈننى مۇغتەنەم، سەندەك نەچە خەيلى ھەشەم،
بىر ـ بىرلەپ ئۆتتى دەمبەدەم، بۇ دەھر نە پايان ئەرۇر.

سەندەك قانچىلىغان مەرتىۋىلىكلەر بىر ـ بىرلەپ ئالەمدىن كېتىشتى، بۇ دۇنيانىڭ پايانى يوق، شۇڭا بۇگۈننى غەنىمەت بىل. (ئە ئۇ م ت: بايات مۇقامى تېكىستىدىن)

جەھاندا گەرچە بولغاي كۆپ شاھى خەيلۇ ھەشەم پەيدا،
ۋەلي بولغايمۇ سەندەك خۇسرەۋي ساھىب كەرەم پەيدا.

گەرچە جاھاندا كۆپلىگەن مەرتىۋىلىك شاھلار ئۆتكەن بولسىمۇ، لېكىن سەندەك خۇسرەۋ سۈپەت، مەردانە شاھ دۇنياغا كەلگەن ئەمەس. (ئە ئۇ م ت: ئەجەم مۇقامى تېكىستىدىن)

ھەل (hel) : 1) مۇرەككەپ مادداىنى ياكى مۇشكۇل بىر مەسىلىنى يېشىپ ئىزاھلاپ بېرىش؛ 2) ئېرىتىش، ھەل ياساش، ئالتۇن ياكى كۆمۈشتىن ھەل بېرىش؛ 3) كىمىيا قائىدىسىگە بىنائەن بىرەر جىسىمنى تەركىبى قىسىملارغا ئاجرىتىش؛ 4) ئاربلاشتۇرۇش، ئېزىش.

كىتابەئى سۈنئ كىلكى سۈرەئى « ۋەش شەمس » تەفسىرىن
فەلەك تاقى ھەۋاشىسىدە زەر ھەلدىن رەقەم چەكتى.

تەقدىر قەلىمى پەلەك گۈمبىزىنىڭ قىرغاقلىرىغا « قۇياش » سۈرىسىنىڭ شەرھىسىنى ئالتۇن ھەل بىلەن يازدى.(يۇ ئە)

فەنا ئەھلى ئاياغىن تۇفراغى شەرھىن يازار ئولساڭ،

قاراڭغىمنى ھەل ئەيلە، ئەي رەفىق، ئۆزگە مىداد ئەتمە.

ئەي دوست، ئۆزلۈكىنى يوقاتقانلار ئەھلىنىڭ ئايىغى ئاستىدىكى توپىنىڭ شەرھىسىنى يازماقچى بولساڭ، كۆز قارىچۇقۇمنى سىياھ قىل، باشقا سىياھلارنى ئىشلەتمە. (ئە ئۇ م ت: مۇشاۋەرەك مۇقامى تېكىستىدىن)

ھەمراھجان (hemrahjan): ‹‹ھۆرلىقا ۋە ھەمراھجان›› داستانىدىكى باش قەھرىمان، ھۆرلىقانىڭ ئاشىقى.

ئۆتتى يەئقۇب ئوغلى داغدا يۈرەكى،
كۆزۈم ئويۇلغان بىلەن يوقتۇر كەرەكى،
ئاخىر دەمدە ھەمراھجانىنىڭ تىلەكى،
ھەقدىن سورار گەۋھەرى ئىمان دەگەيسەن.
ـ « ھۆرلىقا ۋە ھەمراھجان » داستانىدىن.

مەن ياقۇپ ئوغلىنىڭ يۈرىكى داغ ئىچىدە ئۆتتى: كۆزۈم ئويۇلغان بولسىمۇ كېرەك يوق: « ھەمراھجانىنىڭ ئاخىرقى تىنىقتىكى تىلىكى ئاللاھتىن ئىمان گۆھىرىنى تىلەشتىنلا ئىبارەتتۇر » دەڭلار. (ئە ئۇ م ت: چەھارگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

ھەمل (heml): دۇمبىسىدە ياكى بېشىدا كۆتۈرگەن يۈك: كۆتۈرۈش: تەڭلەش

ھەمل ئەتمەك: قىياس قىلماق:

بىرى فۇسۇنۇ بىرى سىيمىياغا ھەمل ئەتەر ئەل،
چۇ زەئفىدىن كەلىپ ئۇن كۆزلەرنگە پىنھانمەن.

كىشىلەرنىڭ ئەپسۇن بىلەن سىيمىيا (مەدەنلەرنى ئالتۇن مەدىنىگە ئايلاندۇرۇش غايىسى بىلەن ئېلىپ بېرىلغان تەتقىقات) غا تەبىر بەرگىنىدەك زەئىپلىكىمىدىن ئۇنۇملا ئاڭلىنىدۇ، ئەمما ئەلنىڭ كۆزىگە كۆرۈنمەيمەن. (ئە ئۇ م ت: راك مۇقامى تېكىستىدىن)

ھەمۋار (hemwar) : تۆپتۈز، تۈز؛ ئوخشاش، بىر خىل.

تەقۋا ئەۋى ھەمۋار ئەرۋاھ، سۇبھەم ئىپى زۇننار ئەرۋاھ،
ئول كۆلبەئى خەممار ئەرۋاھ، تا كۆردۇم ئول چىن لۇئبەتىن.

ئۇ خوتەن گۈزىلىنىڭ ئويۇنلىرىنى كۆرگەندىن بېرى، تەقۋادارلىق ئۆيۈم يەر بىلەن يەكسان بولدى، تەسۋىيىم زۇننارغا ئالماشتى، ھۆجرام مەيخانىغا ئايلاندى.(يۇ ئە)

غەم خەيلى ئاياغىدا جىسىم چۇ غۇبار ئولدى،
تۇفانى بەلا قىلدى تۇفراغ بىلە ھەمۋارە.

غەم قوشۇنلىرىنىڭ ئايىغى ئاستىدا، ۋۇجۇدۇم توزانغا ئايلاندى، ئۇنى بالا ـ قازا توپانى تۇپراققا قوشۇۋەتتى. (يۇ ئە)

ھەنۇز(henuz): ھېلىھەم، تېخىچە، ھازىرمۇ.

ساقىيا، ئىشرەت مەيىدىن جۇرئەئى لۇتف ئەيلەگىل،
خەستە كۆڭلۈمغە خۇمارىدىن ئايىلمايدۇر ھەنۇز .

ئەي ساقىي، خەستە كۆڭلۈم ئۇنىڭ خۇمارىدىن تېخىچە ئۆزىگە كېلەلمەيۋاتىدۇ، مەرھەمەت قىلىپ ئىشرەت شارابىدىن بىر يۇتۇملا بەرگىن. (ئە ئۇ م ت: مۇشاۋەرەك مۇقامى تېكىستىدىن)

ھەيئەت (heyet): 1) شەكىل، سۈرەت، كۆرۈنۈش؛ 2) ئاسمان ۋە ئۇنىڭدىكى جىسىملارنىڭ شەكىل ۋە ھەرىكىتى توغرىسىدىكى پەن. ئاستىرونومىيە.

چەككەندە نەققاشى قەزا ئول سەرۋى گۈلرۇخ سۈرەتىن،

گويا بەگەنمەي تاشلامىش تەرھ ئەيلەپ ئانىڭ ھەيئەتىن.

تەقدىر رەسسامى ئۇ گۈلىيۈزلۈك سەرۇبىنىڭ سۇرىتىنى سىزغىنىدا، ئۇنىڭ قىياپىتىگە تەقلىد قىلغىدەك ھېچ نەرسە تاپالماپتۇ. (ئە ئۇ م ت: راك مۇقامى تېكىستىدىن)

ھەۋز(hewz): كۆلچەك.

ھەۋزى كەۋسەر(hewzi kewser): كەۋسەر كۆلچىكى، كەۋسەر بولىقى؛ سۈيى تولىمۇ لەززەتلىك بۇلاق.

ھەيف (heyf): ئىسىت، ئەپسۇس، ئەتتەك.

ھەيفدۇركىم، ريشتەئى تەسىبھ قىلغاي ئەھلى زۇھد،
كۇفر زۇلفى ئىچرە ئۆلگەن زۇلفىنىڭ زۇنناربنى.

ئەپسۇسلىنارلىق ئىش شۇكى، ئۇنىڭ قاپقارا چېچى ئىچىدە يوقالغان زۇنناربنى زاھىدلار تەسۋىيىسىگە يىپ قىلىۋالىدۇ. (ئە ئۇ م ت: چەببەيات مۇقامى تېكىستىدىن)

ھەيف ئەتمەك (heyf etmek) : ئېچىنماق.

ھۇدا (hudâ) : ھىدايەت.

ئەشرەقەت مەن ئەكسى شەمسىل كەئسى ئەنۋارۇل ھۇدا،
يار ئەكسىن مەيدە كۆر، دەپ جامدىن چىقتى سەدا.

قەدەھتىكى (شارابقا چۈشكەن) قۇياش شولىسىدىن ھىدايەت نۇرى چاقنىدى، جامدىن: « يارنىڭ شولىسىنى شارابتا كۆرگىن » دېگەن سادا چىقتى. (ئە ئۇ م ت: راك مۇقامى تېكىستىدىن)

ھۇرI (hur) : 1) ئەركىن، ئازادە؛ 2) پاكىزە.

ھۇرII (hur) : 1) شەھلا كۆز، گۈزەل، جەزىبىلىك قىز؛ 2) جەننەتتىكى گۈزەل قىز، ھۇر.

ھۇرلار ئانچە بولماس جەننەت ئىچىندە،
كۆرگەن كىشى قالۇر ھەسرەت ئىچىندە.
تەئزىم قىلدى دىيدار فۇرسەت ئىچىندە،
ئەقلىم ئالدى قارا كۆزلۈك بىر پەرى.

جەننەتتىكى ھۇرلەرمۇ ئۇنچىلىك چىرايلىق بولماس، كۆرگەن ئادەم ھەسرەتتە قالىدۇ؛ شۇ كۆرۈشكىنىمىزدە، ئۇ قارا كۆزلۈك پەرى ماڭا تازىم قىلدى ـ دە، گويا ئەقىل ـ ھۇشۇمنى ئالدى. (ئە ئۇ م ت: راك مۇقامى تېكىستىدىن)

بىرسى مەلەكدۇر، بىرسى رىزۋان،
گويا كى جەننەتدە ھۇر ئىلە غىلمان،
ھويلايۇ ئايۋانلار، باغ ئىلە بوستان،
تۇرفە باغى مۇسەففاغا يەتۇشتۇم.

بىرسى پەرىشتە، يەنە بىرسى ھۇر، گويا كى جەننەتتىكى ھۇر ـ غىلمانلاردەك يۈرگەن، ھويلا ـ ئارامىلار باغ ـ بوستان بىلەن پۈركۈنگەن، مۇشۇنداق ئاجايىپ گۈزەل مەنزىرىلىك بىر باغقا ئېرىشتىم. (ئە ئۇ م ت: بايات مۇقامى تېكىستىدىن)

ھۇرۇ رىزۋان (huri rizwân) : جەننەتتىكى ھۇر ۋە پەرى.

ماڭا سەن بولماساڭ جان ھاجەت ئەرمەس،
بىھىشتۇ ھۇرۇ رىزۋان ھاجەت ئەرمەس.

سەن بولمىساڭ، ماڭا بۇ جاننىڭ كېرىكى يوق؛ جەننەت ۋە ھۇرلەرنىڭمۇ لازىمى يوق. (ئۇ م ت: سەگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

ھۇرى (huri): بىر ھۆر، بىر پەرىزات.

ئەقلىمنى لال ئەتتى ئاغزى خەيالى،
شەكەردىن شىرىندۇر لەئلىنىڭ بالى،
بىر پەريدۇر ھۇسنى ھۇرى مىسالى،
ئاھۇ كۆزلۈك دىلرەباغا يەتۈشتۈم.

ئاغزىنىڭ خىيالى ئەقلىمنى لال قىلدى، ياقۇت لەۋىنىڭ قەنتى شېكەردىن شېرىن، ئۆزى بىر پەرىكى ھۆسن ـ جامالدا ھۆرلەرنى سۈندۈرىدۇ، مەن مۇشۇنداق گۈزەل، ئاھۇ كۆزلۈك بىر دىلرەبانىڭ ۋىسالىغا يېتىشتىم. (ئە ئۇ م ت: بايات مۇقامى تېكىستىدىن)

ھۇرى ئەين (huri eyn): جەننەتتىكى كېيىك كۆزلۈك، ناھايىتى گۈزەل قىز، كۆزلىرىنىڭ قارىچۇقى بەكمۇ قارا، ئېقى بەكمۇ ئاق بولغان جەننەت قىزى.

ھۇما(ي) (humâ): ئەپسانىۋى قۇش، دۆلەت قۇشى. رىۋايەت قىلىنىشچە، بۇ قۇشنىڭ سايىسى كىمنىڭ بېشىغا چۈشسە، ئۇ بەختىيار بولارمىش.

ئەجەب قەۋمىدۇر ئەسھابى رىزا بىرلە ۋەفالارىم،
بەلا تېغى باشىدا سايەئى بالى ھۇما دەرلەر.

قازاغا رىزا بولغۇچى ۋاپادارلار ئاجايىپ كىشىلەر ـ دە، ئۇلار ئۆز بېشىغا بالا ـ قازا تېغى كەلسە، ئۇنى « ھۇما قۇشىنىڭ قانىتىدىن چۈشكەن سايە » دەپ بىلىدۇ. (ئە ئۇ م ت: چەببەيات مۇقامى تېكىستىدىن)

ھۇمايى: بېشىغا دۆلەت قۇشى قونغان ئادەم، بېشىغا ھۇما قۇشىنىڭ سايىسى چۈشكەن ئىنسان.

سەن بىر ھۇمايى، مەن بىر گەدايىڭ،
يايغىل باشىمغا چەترى سەئادەت.

سەن بېشىغا ھۇما قۇشى قونغان بىر شاھسەن، مەن سېنىڭ گادىيىڭ، بېشىمغا سائادەت چېدىرىنى يايغىن. (يۇ ئە)

ھۇسەينىي (huseyni): قەدىمكى ئۇيغۇر مۇقاملىرىدىن بىرسىنىڭ نامى. مۇقام تېكىستلىرىدە بۇ نام مۇنداق تىلغا ئېلىنىدۇ:

مەقاملارنىڭ ئاتاسىنى ھۇسەينىيۇ، ئەجەم دەرلەر،
بۇلاردىن يۇقارىكىم پەردەئى بەيادىنى چالسام.

« ھۇسەينىي » بىلەن « ئەجەم » نى مۇقاملارنىڭ ئاتىسى دېيىشىدۇ، مەن ئۇلارنىڭمۇ يۇقىرىسى بولغان « بەياد » پەدىسىگە چالسام. (ئە ئۇ م ت 2 ـ بەت)

ھىرس (hirs): بىرەر نەرسىگە قاتتىق بېرىلىش؛ تەمە، ئاچكۆزلۈك؛

ھىرسۇ ھەۋا (hirsu hewâ): ھېرىسمەنلىك ۋە ھەۋەس؛ خام خىيال، خىيالپەرەسلىك.

تۇرارغا، ئابىدا، بىر كۈنجى غۇربەت ئالەم ئەھلىدىن،
چىق ئەمدى تەرك ئەتىپ ھىرسۇ ھەۋانى خەيرباد ئەيلەب.

ـ ئابىدىي.

ئەي ئابىد، بىر غۇربەت بۇلۇڭىدا ماكان تۇتماقچى بولساڭ، ئەمدى ھېرىسمەنلىك ۋە ھاۋايى ھەۋەسنى تەرك ئېتىپ، ئالەم ئەھلى ئارىسىدىن چىقىپ كەتكىن. (ئە ئۇ م ت: چەھارگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

ھىجاز (hijâz): 1) قەدىمكى مۇقاملاردىن بىرىنىڭ نامى؛ 2) ئاھاڭ، كۈي؛ 3) ئەرەبىستاننىڭ غەربىي شىمال قىسمى، مەككە ۋە مەدىنە شەھەرلىرى جايلاشقان تېررىتورىيە.

نەۋائىي، ئەمدى قىلۇرمەن ھىجاز ئاھەنگى،

ساغىنماغىل ياناكىم ئازمى خۇراسانمەن.

- نەۋائىي.

نەۋائىي، مەن ئەمدى مەككىگە يۈزلەندىم، « خۇراسانغا يەنە قايتىدۇ » دەپ سېغىنمىغىن. (ئە ئۇ م ت: راك مۇقامى تېكىستىدىن)

ھىدايەت (hidâyet): توغرا يول.

ھىندۇ (hindu): 1) ھىندى، ھىندىستانلىق؛ 2) كۆچمە: قارا رەڭلىك .

مەن تىلەپ ھۈسن، ۋەلي شاھ تىلەپ ئەسلۇ نەسەب،
ماڭا لولى بىلە ھىندۇ، ئاڭا قوڭراتۇ قىيات.

مەن ھۈسن تىلەيمەن، لېكىن شاھ ئەسلىي نەسەبنى تىلەيدۇ؛ شۇنىڭ ئۈچۈن ماڭا دولان بىلەن ھىندۇ، ئۇنىڭغا قوڭرات بىلەن قىيات (قەدىمىي تۈرك قەۋملىرى) كېرەك. (ئە ئۇ م ت: ئوششاق مۇقامى تېكىستىدىن)

ئو

ئوريان (oryan): يالاڭ، يالىڭاچ.

ژالە ياڭلىغ ياغدۇرۇپ باشىمغا گەردۇن لالىدەك،
سەنگى بارانى بەلاۋ ئوريان تەنىمنى قىلدى قان.

پەلەك بېشىمغا بالا تاشلىرىنى ياغدۇرۇپ، يالىڭاچ تېنىمنى لالىدەك قىزىل قانغا بويىدى.
(ئۆزھال مۇقامىدىن)

ئىشق كويىدا جۇنۇنۇمنى مۇنادى ئەيلەدى،
ھەجر تاشىدىن مۇنەققەش جىسمى ئوريان ئاقىبەت.

ھىجران تاشلىرىنىڭ زەربىسىدىن گۈل چېكىلگەن يالىڭاچ بەدىنىم ئاقىۋەت ئىشق كوچىسىدا، ساراڭلىقىمنى جاكارلاپ جار سالدى.(چەھارگاھ مۇقامىدىن)

ئوريان باش (oryan bash): يالاڭباش.

ئوشاتماق(oshatmaq): ئوشاتماق، كەسمەك؛ باسماق.

ئىكى شەھلا كۆزۈڭ نەشئە بەرۈردە ئىكى مەيخانە،
نىگاھى ئىلە مەستانە، ئوشات جامى خۇماربىمنى.

ئىككى شەھلا كۆزۈڭ ماڭا ئىككى مەيخانىنىڭ ھۇزۇرىنى بېرىدۇ، بىرلا قارىشىڭ بىلەن مەست قىلىپ، قەدەھكە بولغان خۇماربىمنى باسقىن. (بايات مۇقامى قىسمى)

ئوششاق (oshshaq): 1) ئاشقىلار، سۆيگەنلەر. 2) ئۇيغۇر سەككىزىنچى مۇقامىنىڭ نامى، خەلق تىلىدا، " ئوشاق" دېيىلىدۇ.

ئارالاپ چالسام ئوششاقنى، غەزەلنى راكغا يەتكۈزسەم،
شەبىستانۇ سەھەرلەردە مۇشاۋەرەك، پەنجگاھ چالسام.

« راك » نى ئەۋجىگە يەتكۈزۈپ، « ئوششاق » نىمۇ ئارىلاپ چالسام. « مۇشاۋەرەك »، « پەنجگاھ » نى ئەتىگەن - ئاخشاملىرى چالسام.(راك مۇقامى قىسمىدىن)

ئوغان (oghan): تەڭرى، خۇدا، ياراتقۇچى، ئاللاھ.

كۆڭلۈم ئەمگەنمەس بەلى سەن نەچە ئاچىغ سۆزلەسەڭ،
چۈن ياراتىغدا ئوغان گۈل قۇڭشەسىن خار ئەيلەدى.

ھەر قانچە ئاچچىق سۆزلىسەڭمۇ، سېنىڭدىن كۆڭلۈم رەنجىمەيدۇ، چۈنكى ئاللاھ ئەزەلدىنلا گۈل تۇۋىدە تىكەن ياراتقان - دە. (چەھارگاھ مۇقامىدىن)

ئۇ

ئۇزار (uzar): يۈز، بەت، چىراي، چېھرە؛ چېكە؛
ياماڭ ھالىمغا باغرى ئاغرىغاي، ھەر كىمسەكىم كۆرگەي،
باغىر پەرگالەسىدىن قانغا بۆلغانغان ئۇزارىمنى.

پارە - پارە بولغان باغرىمنىڭ قېنى بىلەن بۆلغانغان يۈزۈمنى كۆرگەن ھەرقانداق كىشى ئەھۋالىمنىڭ ئوسالىلىقىغا ئىچ ئاغرىتماي قالمايدۇ. (ئۆزھال مۇقامىدىن)

ئۇزار ئاچماق (uzar achmaq): چىراي ئاچماق.
كۆڭلۈم قۇشىدۇر بۆلبۆلۈڭ، ئاچقىل ئۇزارى گۈل - گۈلۈڭ،
بۇ شىۋە بىرلە سۆنبۈلۈڭ دامىغا ئەيلەپ رام تۇت.

كۆڭۈل قۇشۇم سېنىڭ بۆلبۈلۈڭدۇر، گۈلدەك چىرايىڭنى ئاچقىن - دە، ناز - كەرەشمە بىلەن ئۇنى چېچىڭنىڭ توزىقىغا چۈشۈرۈپ تۇتىۋال. (ئەجەم مۇقامىدىن)

ئۇشمۇنىڭتەك(ushmuningtek): مۇشۇنداق.
ئۇشمۇنىڭتەك فەسلدە مەن ۋەسلى دىلبەردىن يىراق،
ئەسرۇ زۇلم ئولغاي، ئىلاھا، تۇتماسۇن تەڭرى رەۋا.

مۇشۇنداق پەسلدە مەن دىلبەرنىڭ ۋىسالىدىن يىراقتا قالدىم. ئەي، ئاللاھ، بۇنچىۋالا قاتتىق زۇلۇمنى ماڭا راۋا كۆرمە.(پەنجگاھ مۇقامىدىن)

ئۇلۇس (ulus): ئەل، خەلق.
فەلەك ئاشۇبىدىن كىم مەن كەبى زارۇ نىزار ئولغاي،
جەھان زۇلمى، ئۇلۇس بىدادىدىن بىئىتىبار ئولغاي.

پەلەكنىڭ غوۋغاسىدىن، جاھاننىڭ زۇلمىدىن، كىشىلەرنىڭ ئادالەتسىزلىكىدىن كىمۇ مەندەك خار - زار بولسۇن؟ (ئوششاق مۇقامىدىن)

ئۇمم (umm): ئانا.

ئۇممان (umman): ئەرەبىستاندىكى بىر دېڭىزنىڭ نامى. ئۇممان دېڭىزى.
قەترە - قەترە بارسا ياش كۆزدىن، نە غەمكىم، ئۆكسۈمەس،
يۈز تۇمەنمىڭ دۇررى غەلتان بولسا ئۇممانىدىن جۇدا.

كۆزۈمدىن تامچە - تامچە ياش تۆكۈلسە نېمە غەم؟ ئۇممان دېڭىزىدىن يۈز تۇمەنمىڭ ئۇنچىنى سۈزۈۋالغان بىلەنمۇ، ئۇنىڭدا يەنە ئۇنچە ئۆكسۈپ قالمايدۇ ئەمەسمۇ؟ (راك مۇقامىدىن)

ئۇممۇل مۇسلىمىين (ummul muslimiyn): مۇسۇلمانلارنىڭ ئانىسى.

ئۆ

ئۆزلۈك (özlük): مەنلىك، شەخسىيەت، ئۆزلۈك، خۇسۇسىيەت.
كۆڭۈل ئۆزلۈكنى بىر ساغەرگە ساتتى،
مەگەر دەيرى فەنا خەممارىدۇر بۇ.

كۆڭۈل ئۆزلۈكنى بىر قەدەھ شارابقا ساتتى، قارىغاندا ئۇ ئۆزلۈكنى يوقاتقانلار مەيخانىسىنىڭ ئىچەرمىنى ئوخشايدۇ. (سەگاھ مۇقامىدىن)

ئۆزھال (özhal): 1) ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقام تەركىبىدىكى ئالتىنچى مۇقامنىڭ نامى؛ 2) ئۆزىنىڭ ھال-زارى، ھال-زار ئىپتىماق، ئۆز ئەھۋالىدىن قايغۇرماق، ناله-زار قىلماق.
ئىراقۇ چەببەيات، ئۆزھالدا فەيزىكىم يەتەر بولسا،
تىلەپ خۇرشىدى ۋەسلىن سۇبھى دەمدە چەھارگاھ چالسام.

ئەگەر « ئىراق »، « چەببەيات » ۋە « ئۆز ھال » دىن پەيزى يەتسە (كۇپايە قىلسا)، سەھەر پەيتىدە قۇياشنىڭ ۋىسالىنى تىلەپ « چەھارگاھ » چالسام. (راك مۇقامى قىسمىدىن)

ئۇ

ئۇلفەت (ülfet): دوست.
ئۇلفەت ئولماق (ülfet olmaq): دوست بولماق.
ئۇممەت (ümmet): مىللەت
ئۇممەتى مۇھەممەد (ümmeti muhemmed): مۇسۇلمان.
شۇكر لىللاھ، نەۋبەتىي بولدۇڭ نەبىغە ئۇممەتى،
بىل غەنىمەت فۇرسەتى، خەتمى رەسۇل كەلتۇرمىشەم.
ـ نەۋبەتىي.

ئەي نەۋبەتىي، نەبىي (مۇھەممەد پەيغەمبەر) گە ئۇممەت بولغانلىقىڭ ئۈچۈن ئاللاھقا شۇكۇر قىل، پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ رەسۇل ھەققىدە خەتمە ـ قۇرئان ئوقۇ. (ئۆزھال مۇقام قىسمىدىن)

ۋ

ۋەرەقە (wereqe): ‹‹گۈلشاھ بىلەن ۋەرەقە›› داستانىنىڭ باش قەھرىمانلىرىدىن بىرى، گۈلشاھنىڭ ئاشىقى. ھىلالنىڭ ئوغلى.

ئايا بادى سەبا، ئايتقىن خەبەر ئول يارى جانىمغا،
ئەسرۇ ناتەۋان گۈلشاھ جانىنى فىدا قىلدى.
- « گۈلشاھ ۋە ۋەرەقە » داستانىدىن.

ئى سەھەر شامىلى، ئۇ جېنىم يارىمغا خەۋەر يەتكۈزگىنكى، ئەسىر ۋە ناتىۋان گۈلشاھ ئۇنىڭغا جېنىنى پىدا قىلدى. (ئەجەم مۇقامىدىن)

ۋەرد (werd) : ئەتىرگۈل.

مەنىڭتەك گوييا كۆردى يۈزۈڭنى ئەبرى نەۋروزى،
كۆزىنىڭ ياشىدىن يەر يۈزى ۋەردى ياسۇمەن بولدى.

باھار بۇلۇتلىرى خۇددى ماڭا ئوخشاشلا يۈزۈڭنى كۆرۈپ قالدى بولغاي، كۆز يېشىدىن ئەتىر گۈل ۋە ياسىمەنلەر كۆكلەپ، يەر يۈزىگە تولدى. (چەھارگاھ مۇقامىدىن)

ۋامىق (wamiq): نەۋروزاخۇن كاتىب زىيائى يازغان ‹‹ۋامىق ۋە ئۇزرا›› ناملىق داستانىنىڭ باش قەھرىمانى، ئۇزرانىڭ ئاشىقى.

ئول خۇدايىم ھەر كىمگە سالدى بىر سەۋدا،
مۇھەببەتنىڭ بازاربدا تۇمەنمىڭ غەۋغا،
ئون ئىككى يىل ئاقتىلار دەريادا ئۇزرا،
ۋامىق كۆرسۇن ئۇزرانىڭ تەماشاسىنى.

ئۇ خۇدايىم ھەر كىمنىڭ بېشىغا بىر سەۋدا سالدى، ئىشق - مۇھەببەتنىڭ بازىربدا تۇمەنمىڭ غوۋغا بار؛ ئۇزرا دەريادا ئون ئىككى يىل ئاققاندى، ئەمدى ۋامىق ئۇزرانىڭ تاماشاسىنى كۆرسۇن. (ئوششاق مۇقامىدىن)

ۋەھدەت (wehdet): بىرلىك، بىر ۋە بارلىق؛ يەككە - يىگانىلىق.

غەير نەقشىدىن كۆڭۈل جامىدا بولسا زەنگى غەم،
يوقتۇر ئەي ساقىي، مەيى ۋەھدەت مەسىللىك غەمزەدا.

كۆڭۈل جامىدا غەيرىي تەسەۋۋۇردىن غەمنىڭ غەشلىكى پەيدا بولسا، ئەي ساقىي، بۇنىڭغا ۋەھدەت شارابىدەك تازىلىغۇچى يوق. (راك مۇقامىدىن)

ۋەھدەتى بولغاي مۇيەسسەر مەي بىلە جام ئىچرەكىم،
جامۇ مەي لەفزىن دەگەن بىر ئىسىم ئىلە قىلغاي ئەدا.

ۋەھدەت (بىرلىك)كە مەي ۋە جام بىلەنلا ئېرىشىش مۇمكىن، شۇڭا « مەي » ۋە « جام » دېگەن سۆزلەر ئادەتتە، « جامۇمەي » دەپ بىرلا ئىسىم بىلەن ئىپادە قىلىنىدۇ.(يۇ ئە)

نەۋائىي بولسا مىھنەت كۆپ، ئىچەكۆر جامى ئىشرەت كۆپ،
نەچە بولسا سوئۇبەت كۆپ بولۇر ۋەھدەت مەيى ئاسان.
- نەۋائىي.

نەۋائىي، مۇشەققەت كۆپ بولسا، شادلىق شارابىنى جىق ئىچىپ باق : قىيىنچىلىق قانچە كۆپ

بولسا، ۋەھدەت شارابىنى ئىچىش شۇنچە ئاسان بولىدۇ. (نەۋا مۇقامىدىن)

ۋەھشى (wehxi): ۋەھشىي، ياۋايى ھايۋان؛

بەلا دەشتىدە كۆرگەن ۋەھشىي مەجنۇننى، مەنى داغى
خىرەد ئەھلى قاشىندا تەلبە كۆرگەندەك، قالۇر ھەيران.

بالايىئاپەت دەشتىدە، مەجنۇن بىلەن مېنى كۆرگەن ۋەھشىي ھايۋانلار ھۇشى بار ئادەمنىڭ قېشىدا ساراڭنى كۆرگەن ئادەملەردەك ھەيران قالىدۇ. (مۇشاۋەرەك مۇقامىدىن)

ۋەھشى ۋە باغى (wehxi we baghi): ياۋايى ۋە قولغا ئۆگىتىلگەن.

ۋەھشۇ تەير (wehshu teyr): ياۋايى ھايۋان ۋە قۇش.

ۋەيسى قىرەن (weysi firen): "ئۇۋەيسەل قەرانى" ياكى "ۋەيس" دەپمۇ ئاتىلىدۇ. بۇ كىشى خەلىفە ئەبۇ بەكرى ۋە خەلىفە ئۆمەر دەۋرلىرىدە مەدىنىدە كۆپ ھۆرمەت قازانغان. ئۆز قەبىلىسىنىڭ ئۇلۇغلىرىدىن بولۇپ، ھەدىسته "مەدھىيلەنگەن ۋەلى" دەپ رىۋايەت قىلىنىدۇ.

سوئال ئەيلەپدۇرۇركى يىغلاماقدىن نە غەرەز ئاخىر،
دەدىلەر مۇستەفا، دوستۇم، ماڭا ۋەيسى قىرەن ھاجەت.

يىغلىشىڭىزنىڭ سەۋەبى نېمە، دەپ سورىغانىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: « ماڭا دوستۇم سۇلتان ۋەيس قىرەن كېرەك بولدى » دېدى.(سەگاھ مۇقامىدىن)

ۋۇسلەت (wuslet) : يېتىشىش، ئېرىشىش.

ۋۇسۇل (wusul) : ئېرىشىش؛ مەقسەتكە يېتىش. تەرىقى ۋۇسۇل: ئېرىشىش يولى.

جەننەتغە قىلماسمەن نۇزۇل، ئول كوي ئارا تاپسام ۋۇسۇل،
دەۋزەخنى ئەيلەرمەن قەبۇل، ئەمما يوق ئانىڭ فۇرقەتىن.

ئەگەر ئۇنىڭ كوچىسىدا ۋىسال تاپسام، جەننەتكىمۇ كىرمەيمەن. دوزاخنى قوبۇل قىلسام قىلمەنكى، ئۇنىڭدىن ئايرىلىشقا قىيمايمەن. (راك مۇقام قىسمى)

ۋۇسۇل ئەھلى (wusul ehli): ئېرىشكەنلەر، مۇرادىغا يەتكەنلەر.

ۋۇھۇش (wuhush): ۋەھشىي ھايۋانلار، ياۋايى ھايۋانلار.

ۋۇھۇش ئارا مەنى دەشت ئىچرە كۆردى چۇن مەجنۇن،
تەسەۋۋۇر ئەتتىكىم ئول خەيلغە نىگاھبانمەن.

مەجنۇن مېنى بايا‌ۋاندىكى ۋەھشىي ھايۋانلار ئارىسىدا كۆرۈپ، « شۇ ھايۋانلار توپىنىڭ چوپانى ئوخشايدۇ » دەپ ئويلاپ قالدى. (راك مۇقامىدىن)

ۋىرد (wird): تەرك ئەتمەي دائىم ئوقۇپ تۇرىدىغان دۇئا.

مەسنەدى ئىرشاد تەختۇ سەلتەنەت جار ئۆزگەچە،
ھەم ئىرادەت ھەم ئىنايەت ۋىردى ئەزكار ئۆزگەچە.

تاج ـ تەخت ۋە سەلتەنەت ئىگىلىرىنىڭ جار سېلىشلىرى باشقىچە، ئىرادىمۇ، ئىناۋەتمۇ، زىكرى ـ تىلاۋەتمۇ باشقىچە. (راك مۇقامىدىن)

ۋىرد تۇتماق (wird tutmaq): دائىمىيلىك ئىش قىلماق.

ئى

ئىبنى يەمىنجان (ibini yeminjan): رابغۇزىنىڭ ‹‹قىسەسۇل ئەنبىيا" ناملىق ئەسىرىدىكى مەشھۇر ‹‹يۇسۇف ۋە زىلەيخا›› قىسسىسىنىڭ باش قەھرىمانى، يۇسۇپنىڭ بىر ئانىدىن بولغان قېرىندىشى، ئۇكىسى.

چاھغا تۇشتۇم كەلىپ ئوشۇل شەھرى كەنئاندىن،
داغى ھىجران ئەزدى مەنى ئىبنى يەمىنجان.
مەن كۆرمىگەن جەبرۇ جەفا، مىھنەت قالمادى،
زارۇ ھەيران قىلدى مەنى، ئىبنى يەمىنجان.

ئىبنى يەمىنجان، ئاشۇ كەنئان شەھرىدىن كېلىپ، قۇدۇققا تاشلىنىپ قالدىم، مېنى جۇدالىقنىڭ تېغى ئەزدى؛ مەن كۆرمىگەن جەبىر - جاپا، مۇشەققەتلەر قالمىدى، بۇلار مېنى خار - زار ۋە ھەيران - ھەس قىلدى، ئىبنى يەمىنجان.(ئە ئۇ م ت: بايات مۇقامى تېكىستىدىن)

ئىتاب (itâb): قەھر، غەزەپ؛ جازا، قىيناق؛

نە كافىر كۆزلەرنىڭ ئالەمنى تەنھا ئەيلەدى تاراج،
شەبىيخۇن كەلتۇرەر غەم جانىمە يۇز مىڭ ئىتاب ئەيلەب.

قارا كۆزلىرىڭ ئالەمنى يالغۇز ئۆزى ئىشغال قىلدى؛ ئۇنىڭ غېمى كېچىلىك ھۇجۇم قوزغاپ، جېنىمغا يۇزمىڭ ئازابلارنى سالدى. (ئە ئۇ م ت: چەببەيات مۇقامى تېكىستىدىن)

كۆزلەرنىڭ گەر جۇرم ئۇچۇن قىلسا ئىتاب ئەرمەس ئەجەب،
بار مۇئەييەنكم، بولۇر بىمارلار نازۇك مىزاج.

ئەگەر كۆزلىرىڭ مېنى جازالاش ئۇچۇن غەزەپلىنىپ ئالايسا، ئەجەبلىنەرلىك ئەمەس. چۇنكى بىمارلارنىڭ مىجەزى نازۇك بولىدىغانلىقى ھەممىگە ئايان. (ئە ئۇ م ت: ئۇزھال مۇقامى تېكىستىدىن)

ئىتاب ئامىز (itab amiz): قەھرى بىلەن، غەزەپ ئارىلاش.

ئىختىيار ئەتمەك: تاللىماق، خاھلىماق.

فەنا دەشتى ساری تۇشمىش سەبۇربي، دوستلار زىنھار،
دەمەڭكىم ئىختىيار ئەتمىش، ئاڭا نە ئىختىيار ئولغاي.

- سەبۇربي.

دوستلار، سەبۇرىينى ھەرگىزمۇ زاھىدلىق چۆلىگە قاراپ مېڭىشنى ئۆزى خاھلاپتۇ، دەپ قالماڭلار، ئۇنىڭدا نەدە ئىختىيارلىق بولسۇنكى! (ئوششاق مۇقامىدىن)

ئىراق (iraq): 1) ئۇيغۇر ئون ئىككىنچى مۇقامىنىڭ نامى؛ 2) ئىراق دۆلىتى. 3) يىراق، ئۇزاق.

ئىراقنۇ چەببەيات، ئۇزھالدا فەيزىكىم يەتەر بولسا،
تىلەپ خۇرشىدى ۋەسلىن سۇبھى دەمدە چەھارگاھ چالسام.

ئەگەر « ئىراق »، « چەببەيات » ۋە « ئۇز ھال » دىن پەيزى يەتسە (كۇپايە قىلسا)، سەھەر پەيتىدە قۇياشنىڭ ۋىسالىنى تىلەپ « چەھارگاھ » چالسام. (ئە ئۇ م ت: راك مۇقامى تېكىستىدىن)

ئىرشاد (irshad): توغرا يول كۆرسىتىش.

ئەيلەدىڭ جەۋرۇ جەفا بىمىھەد قەلەندەر جانىغا،
ئەمدى سەن رەسمي مۇھەببەتنى ماڭا ئىرشاد قىل.

- قەلەندەر.

قەلەندەرنىڭ جېنىغا ھېسابسىز جاپا - مۇشەققەتلەرنى سالدىڭ، ئەمدى مېنى ھەقىقىي مۇھەببىتىڭ تەرەپكە يېتەكلە. (ئە ئۇ م ت: مۇشاۋەرەك مۇقامى تېكىستىدىن)

ئىسار (isar): بېغىشلاش؛ ئىنئام قىلىش؛ تەقدىم قىلىش.

نەۋبەتىيكىم يار كويىدا مۇجاۋىر بولدىكىم،
مالىنى ھەم باشىنى، جانىنى ئىسار ئەيلەگەچ.

- نەۋبەتىي.

نەۋبەتىي يارنىڭ كوچىسىدا ماكان تۇتۇپ، ئۇنىڭغا مال - مۇلكى، بېشى ۋە جېنىنى چاچقۇ قىلدى. (ئە ئۇ م ت: چەھارگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

ئىسفەھانچە قىلىچ (isfehanche qilich): ئىسفىھان قىلىچى، ئېسىل ۋە ئۆتكۈر قىلىچ.

يىگىتلەرنىڭ يۈرۈشلەرى،
رۇستەمچە بار ئۇرۇشلارى،
ئىسفەھانچە قىلىچلارى،
چاقىن كەبى چاپىشلارى.

بىزنىڭ ئەل - يۇرت يىگىتلىرىنىڭ ئۆزىگە خاس يۈرۈش - تۇرۇشلىرى بار: مۇشت ئېتىشلىرى رۇستەمگە ئوخشايدۇ، يېنىدا ئىسفاھانچە قىلىچلىرى بار، ئۇنى چېپىشلىرى چاقماقتەك چەبدەس. (ئە ئۇ م ت: ئىراق مۇقامى تېكىستىدىن)

ئىسكەندەر (iskender): ئىسكەندەر زۇلقەرنەين؛ ئەلىشىر نەۋائىينىڭ مەشھۇر ئەسىرى ‹‹خەمسە نەۋائىي›› تەركىبىدىكى ‹‹سەددىي ئىسكەندەر›› ناملىق داستاننىڭ باش قەھرىمانى. ‹‹ئابىھاياتنى ئىزدەپ، خىزىر پەيغەمبەر بىلەن زۇلمەتكە كىرگەن بولسىمۇ، لېكىن ئۇ سۇنى ئىچىشكە مۇۋەپپەق بولالمىغان›› دەپ رىۋايەت قىلىنىدۇ.

كىمكى ئول گۈلچىھرەنى ئۆزىگە مىھمان ئەيلەدى،
ئۆزىنى ئىسكەندەرۇ جەمشىدى دەۋران ئەيلەدى.

كىمكى ئۇ گۈل چېھرىلىكنى ئۆزىگە مېھمان قىلالىسا، ئۆزىنى دەۋرىنىڭ ئىسكەندەرى ۋە جەمشىدى دەپ بىلسە بولىدۇ. (ئە ئۇ م ت: ئوششاق مۇقامى تېكىستىدىن)

ئىسمائىل(ismail): لەقىمى ‹‹زەبىھۇللاھ››. رابغۇزنىڭ ‹‹قىسەسۇل ئەنبىيا›› ناملىق ئەسىرىدە ئالاھىدە تەسۋىرلەنگەن پەيغەمبەرلەردىن بىرى. ئىبراھىم پەيغەمبەرنىڭ ئوغلى. " ئىبراھىم ئۆز ئوغلى ئىسمائىلنى اللە يولىدا قۇربانلىق قىلماقچى بولىدۇ. سەبى ئىسمائىلمۇ چىن دىلىدىن رازى بولىدۇ. قۇربانلىق قىلىش ئالدىدا اللە ئىسمائىلنىڭ ئورنىغا جەننەتتىن كۆك بىر قوچقارنى ئەۋەتىدۇ. قوينى قۇربانلىق قىلىش شۇنىڭدىن قالغان " دەپ رىۋايەت قىلىنىدۇ.

زەبھىنى ئىسمائىل كەبى قىلغىل قەبۇل رەھىم ئەيلەبان،
جانىن فىدا ئەيلەپ بۇ گۈن مەھزۇن ساڭا قۇربان ئەرۇر.

- مەھزۇن.

مەھزۇن بۇگۈن جېنىنى پىدا قىلىپ، خۇددى ئىسمائىلغا ئوخشاش ساڭا قۇربانلىق بولدى، رەھىم ئەيلەپ، ئۇنىڭ قۇربانلىقىنى قوبۇل قىلغىن. (ئە ئۇ م ت: بايات مۇقامى تېكىستىدىن)

ئىسمى ئەئزەم (ismi e?zem): ئەڭ ئۇلۇغ ئىسىم، اللەنىڭ ئىسمى؛ ك. مۇقەددەس.

ئىكى جادۇ كۆزلەرنگە ئەھلى ئالەم بەندەدۇر،
ئىسمى ئەئزەم ساچلارى بويىندا تۇمار ئەيلەگەچ.

چاچلىرىنى بويىنىغا ئىسمى ئەزمەدەك تۇمار قىلىۋالغان، سېھىر يېغىپ تۇرىدىغان ئىككى كۆزىگە جاھان ئەھلى قۇل بولىدۇ. (ئە ئۇ م ت: چەھارگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

ئىشرەت(ishret): ياشام، تۇرمۇش؛ مەئىشەتلىك ھايات.

ئەلگە ئىشرەت باغىدا خۇررەملىقۇ دىلشادلىق،
مەن غەربىمگە غەم بىلە ھەمخانە بولدۇم ئاقىبەت.

كىشىلەرگە ياشام بېغىدا شاد - خورامىلىق يار بولسا، مەن غېرىبىمگە ئاخىرى غەمگە ھەمدەم - ھەمماكان بولدۇم.(يۇ ئە)

زېھى دەۋلەتلى ئاشىقكىم، سەنمگ بىرلە قىلۇر ئىشرەت،
نە ئىشرەت ئىشرەتى جەننەت، نە جەننەت جەننەتى كەۋسەر.

ئاپىرىن! سېنىڭ بىلەن ئىشرەت قىلغۇچى نېمە دېگەن دۆلەتمەن ئاشىق - ھە؟! ئۇ قانداق ئىشرەت؟ جەننەت ئىشرىتى؛ قايسى جەننەت؟ كەۋسەر ئېقىپ تۇرىدىغان جەننەت. (ئە ئۇ م ت: ئۆز ھال مۇقامى تېكىستىدىن)

ئىشرەت ئەنگىز (ishret engiz): 1) سۇلتان ئابدۇررەشىد خانىڭ ئايالى، مۇقامشۇناس خانىش ئامانىنساخان ئىجاد قىلغان مۇقامىڭ نامى؛ 2) شادلىق قوزغىغۇچى، ياشاتقۇچى.

ئىفشا (ifsha): پاش قىلىش، ئېچىش، ئاشكارىلاش.

ئىفشا ئەيلەمەك (ifsha eylemek): پاش قىلماق، ئېچىپ تاشلىماق.

سۇبھىدەك ھەر دەمدە گەردۇن قويماغاي ئاسارىنى،
ناگاھ ئەھلى سىدق كۆڭلى مېھرىن ئىفشا ئەيلەسە.

سادىق كىشىلەر كۆڭۈل مېھرىنى ئاشكارىلىسىلا، پەلەك سۇبھىدەك دائىم ئۇنىڭدىن ھېچبىر نىشانە قويمايدۇ. (ئە ئۇ م ت: چەھارگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

بۇ دەما - دەم ئاھىم ئىفشا ئەيلەر ئول ئاي ئىشقىنى،
سۇبھىنىڭ پات - پات دەمى ئانداقكى ئەيلەر مېھر فاش.

خۇددى تاك سەھەرنىڭ سەلكىن شامىلى قۇياشنىڭ چىقىشىدىن بەشارەت بەرگەندەك، تىنىمسىز چىقىۋاتقان بۇ ئاھىم ئۇ ئاينىڭ ئىشقىنى ئاشكارىلاپ تۇرىدۇ. (ئە ئۇ م ت: چەببەيات مۇقامى تېكىستىدىن)

ئىلاھا(ilâhâ): ئەي، ئىلاھ، ئى، ئاللاھ!

زۇھۇرىي كۆڭلىدۇركىم بەس پەرىشان،
ئىلاھا، رەھىم قىل، بىر دىلىستان يوق.
- زۇھۇرىي.

ئى، ئاللاھ! رەھىم قىلغىن، مەن زۇھۇرىينىڭ كۆڭلى بەكمۇ پەرىشانكى، دىلىمنى شاد قىلغۇچى بىر يار يوق.(ئىراق مۇقامىدىن)

ئۇشمۇنىڭتەك فەسلىدە مەن ۋەسلى دىلبەردىن يىراق،
ئەسرۇ زۇلم ئولغاي، ئىلاھا، تۇتماسۇن تەڭرى رەۋا.

مۇشۇنداق پەسىلدە مەن دىلبەرنىڭ ۋىسالىدىن يىراقتا قالدىم. ئەي، ئاللاھ، بۇنچىۋالا قاتتىق زۇلۇمنى ماڭا راۋا كۆرمە.(پەنجگاھتىن)

ئىنتىخاب (intixab): تاللاش، شاللاش، سايلاش.

ئىنتىخاب ئەيلەمەك (intixab eylemek): تاللىماق، سەيلىمەك، تاللاپ چىقماق..

گۈلىستانى سۇخەننى سەير ئەتەردە ساھىبى دىۋان،

چەكمەر باشقا گۈلدەك مىسرائىنى ئىنتىخاب ئەيلەپ.

دىۋان تۈزگۈچى شائىر سۆز گۈلىستانىنى سەيلە قىلغىنىدا، مىسرالارنى تاللاپ، بېشىغا گۈلدەك قىستۇرۇۋالىدۇ. (ئېسىل مىسرالارنى كاللىسىغا تىزىۋالىدۇ)(يۇ ئە)

ئىنتىخاب ئەتمەك (intixab etmek): تاللىماق.

ئىئتىماد (i?tîmad): ئىشەنچ، تايانچ.

بولۇپمۇ كۆپ چەمەن گۈللارىغا مەغرۇر، ئەي بۇلبۇل،
تەگمەر بادى خەزان ئاخىر، نە قىلغۇڭ ئىئتىماد ئەيلەپ.

ئەي بۇلبۇل، چىمەنلىك گۈللىرى بىلەن كۆپ مەغرۇرلىنىدىكەنسەن، كۆز شامىلى ئاخىر ئۇنى خازان قىلىدۇ، ئۇنىڭغا ئىشىنىپ نېمە قىلىسەن؟ (ئە ئۇ م ت: چەھارگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

ئىئتىمادلى ئىنسان (i?tîmadli insan): ئىشەنچلىك ئادەم.

ئىئجاز (i?jaz): مۆجىزە كۆرسىتىش، مۆجىزىلىك، مۆجىزە:

ۋەفا ھەرفىنى سورغاندا ماڭا سەن تازە جان بەردىڭ،
مەسىھا لەبلەرىڭ ئىئجازىدىن گويا جەۋاب ئەيلەپ.

« ۋاپا » نىڭ نېمىلىكىنى سورىغىنىمدا، ھاياتلىق بەخش ئەتكۈچى لېۋىڭنىڭ مۆجىزىلىرى بىلەن دېگۈدەك جاۋاب بېرىپ، ماڭا يېڭى جان ئاتا قىلدىڭ. (ئە ئۇ م ت: چەببەيات مۇقامى تېكىستىدىن)

ئىئجاز ئەھلى (i?jaz ehli): مۆجىزە كۆرسەتكۈچىلەر ، مۆجىزىكار كىشىلەر ، پەيغەمبەرلەر.

ئىيسا (iysa): ((قۇرئانى كەرىم)) دە نامى كۆرسىتىلگەن پەيغەمبەرلەردىن بىرى، رابغۇزنىڭ ((قىسەسۇل ئەنبىيا)) ناملىق ئەسىرىدە رىۋايەت قىلىنىشىچە، ئىيسا پەيغەمبەر بى بى مەريەم ئانىنىڭ ئوغلى بولۇپ، بىر " سۇف!" قىلىش بىلەنلا ئۆلۈكنى تىرىلدۈرەلەيدىغان مۆجىزىلىك خىسلەتكە ئىگە بولغانلىقىدىن ((رۇھۇللاھ)) دەپ ئاتالغان.

خىزر سۇيى بىرلە ئىيسا ياشۇنۇپ بولدى خەجىل،
لەئلىڭ ئىچرە ناگەھان شىرىن زۇلالىڭنى كۆرۈپ.

ياقۇتتەك لەۋلىرىڭ ئىچىدىكى لەززەتلىك سۆنى كۆرۈش بىلەنلا، ھاياتلىق بەخش ئەتكۈچى ئىيسامۇ، خىزىر سۇيى ئابىھاياتمۇ خىجىل بولۇپ يوشۇرۇنىۋالدى. (ئە ئۇ م ت: پەنجگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

نەسىيمىي

ئەي ئىنكار قىلغۇچى، نەسىيمىينىڭ سۆزى گەرچە ئىيسا پەيغەمبەرنىڭ دەم ـ نەپەسىدەك ھاياتبەخش بولسىمۇ، ساڭا كار قىلمايدۇ، چۈنكى سەن ھەقنى تونۇمايسەن ـ دە. (ئە ئۇ م ت: نەۋا مۇقامى تېكىستىدىن)

ي

ياخۇد: (yaxud) : ياكى، ياكى بولمىسا.

ئايمۇدۇر ياخۇد يۈزۈڭ خۇرشىدى تابان، ئەي سەنەم،
بار ئانىڭتەك شۇئلەسى كۆزلەرنى پەيكار ئەيلەدى.

ئەي گۈزەل يار، يۈزۈڭنىڭ نۇرى كۆزلەرنى قاماشتۇردى، يۈزۈڭ ئايمۇ ياكى تاۋلىنىپ تۇرغان قۇياشمۇ؟
(چەھارگاھ مۇقامىدىن)

يادا تاش (yada tash): 1) رېۋايەتلەرگە قارىغاندا، بۇ تاشقا قان چاچرىسا يامغۇر ياغقىدەك، شۇڭا قەدىمكى زامانداً، قۇرغاقچىلىق بولۇپ قالغان يىللاردا، كىشىلەر تەڭرىدىن يامغۇر تىلەپ، قوي-كالىلىرىنى ئۆلتۈرۈپ، قېنىنى يادا تاش ئۈستىگە تامغۇزىدىكەن. 2) قەدىمكى زامان كىشىلىرى ئالتۇننىڭ راست-يالغانلىقىنى بىلىش ئۈچۈن ئۇنى يادا تاشقا سۈركەيدىكەن، شۇنىڭدا ئالتۇننىڭ راست-يالغانلىقى مەلۇم بولىدىكەن.

ياراتىغ (yaratigh): ياراتىلىش: ياراتىش.

كۆڭلۈم ئەمگەنمەس بەلى سەن نەچە ئاچىغ سۆزلەسەڭ،
چۈن ياراتىغدا ئوغان گۈل قۇڭشەسەن خار ئەيلەدى.

ھەر قانچە ئاچچىق سۆزلىسەڭمۇ، سېنىڭدىن كۆڭلۈم رەنجىمەيدۇ، چۈنكى ئاللاھ ئەزەلدىنلا گۈل تۈۋىدە تىكەن ياراتقان - دە. (چەھارگاھ مۇقامىدىن)

يا رەب (ya reb): ئەي ئىگەم، ئەي پەرۋەردىگارىم، ئى ئاللاھىم.

يارىنىڭ ۋەسلى جەمالىنى تىلەيدۇر نەۋبەتىي،
رەھىم قىل، يا رەب، قەبۇل بولغايكى ئىمانىم ساقا.

نەۋبەتىي يار جامالىنى كۆرۈشنى تىلەيدۇ. ئەي پەرۋەردىگار، رەھىم قىلغىن، ئىمانىم دەرگاھىڭدا قوبۇل بولسۇن. (پەنجگاھ مۇقامىدىن)

ياربم ساقى (yarim saqi): 1) ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامى تەركىبىدىكى بىر مۇزىكا بۆلىكىنىڭ نامى؛ 2) مەي تۇتقۇچى، شاراب سۇنغۇچى (مۇھەببەت شارابى بىلەن مەست قىلغۇچى) يار.

ياربم ساقىي، ئا ياربم، يارەي، جەننەتلەر باقىي،
ئا ياربم، يارەي، سەنىڭغىنا دەردىڭ يامان.
- نەۋائىي.

ئېھ، دوستۇم ساقىي، جەننەتلەر مەڭگۈلۈك؛ سېنىڭلا دەردىڭ يامان ئەمما ئۇنى كۆرگۈلۈك.
(ئوششاق مۇقامىدىن)

يازىلماق (yazilmaq): 1) يېشىلمەك، بوشىماق، يېيىلماق؛ 2) يېزىلماق، يېزىلىش، پۈتۈلۈش.

ياستانماق (yastanmaq): باش قويماق، ياستۇق قىلىپ ياتماق، تايانماق، يۆلەنمەك، تەكىيە قىلماق:

ياستانىپمەن ئىشىكىڭنى جانۇ دىل بىرلە مۇدام،
ساقلاساڭ قۇل مەن ساقا، گەر خەرجلەسەڭ پۇل مەن ساقا.

ئىشىكىڭنى ھەمىشە جان - دىل بىلەن قوغداپ، ساقلاپ تۇرىمەن؛ ساقلىساڭ قۇلۇڭمەن، خەجلىسەڭ پۇلۇڭ. (چەببەيات مۇقامىدىن)

كىشىكىم كويىدا كۆل ياستانىپ، قان ئىچمەك ئىستەر، ۋاھ ،

فەرىدۇن بەل سۈلەيمان تەختى ئۈزرە جامى جەم چەكتى.
كىشى يارنىڭ كوچىسىدا كۈلگە مېلىنىپ يېتىپ قان يۇتسىمۇ، بۇنى فەرىدۇن، بەلكى سۈلايمان تەختىدە ئولتۇرۇپ، جەمشىد قەدىھىدە مەي ئىچكەندىن ئارتۇق ھېسابلايدۇ.(ئەجەم مۇقامىدىن)

ياسۇمەن (yasumen): ياسىمەنگۈلى،خۇش پۇراق، ئاق ۋە سېرىق رەڭدە ئېچىلىدىغان بىر خىل گۈل.

مەنىڭتەك گۈيىيا كۆردى يۈزۈڭنى ئەبرى نەۋروزى،
كۆزىنىڭ ياشىدىن يەر يۈزى ۋەردى ياسۇمەن بولدى.

باھار بۇلۇتلىرى خۇددى ماڭا ئوخشاشلا يۈزۈڭنى كۆرۈپ قالدى بولغاي، كۆز يېشىدىن ئەتىر گۈل ۋە ياسىمەنلەر كۆكلەپ، يەر يۈزىگە تولدى. (چەھارگاھ مۇقامىدىن)

يەمەن (yemen): 1) ئەرەب دىيارىدىكى بىر ۋىلايەتنىڭ نامى؛ 2) ك. رونىق تاپمايدىغان يەر.

كۆرۈپ گۈلتەك يۈزۈڭ رەنگىن كۆزدىن يۇز چەمەن بولدى،
ئەقىق ئەرنىڭنى كۆرگەلى كۆزۈم ھالى يەمەن بولدى.

گۈلدەك يۈزۈڭنى كۆرۈپ، كۆز يېشىمدىن يۈزلەرچە چىمەن بىنا بولدى؛ ھېقىقىتەك لېۋىڭنى كۆرگەندىن بېرى كۆزۈم يەمەننىڭ ھالىغا (ئەڭ ئوسال ھالغا) قالدى.(ئە ئۇ م ت: چەھارگاھ مۇقامى تېكىستىدىن)

يەئقۇب (yeêqub): ‹‹قۇرئانى كەرىم›› دە ئىسمى تىلغا ئالىنغان پەيغەمبەرلەردىن بىرى. ئىسھاق پەيغەمبەرنىڭ ئوغلى، ‹‹يۇسۇف ۋە زىلەيخا›› داستانىنىڭ باش قەھرىمانى يۇسۇپنىڭ ئاتىسى. " ئوغلى يۇسۇپتىن ئايرىلىپ، ئۇنىڭ پىراقىدا 40 يىل ياش تۆككەن " دەپ رىۋايەت قىلىنىدۇ.

ئۆتتى يەئقۇب ئوغلى داغدا يۇرەكى،
كۆزۈم ئويۇلغان بىلەن يوقتۇر كەرەكى،
ئاخىر دەمدە ھەمراھجانىنىڭ تىلەكى،
ھەقدىن سورار گەۋھەرى ئىمان دەگەيسەن.
- « ھۆرلىقا ۋە ھەمراھجان » داستانىدىن.

مەن ياقۇپ ئوغلىنىڭ يۇرىكى داغ ئىچىدە ئۆتتى؛ كۆزۈم ئويۇلغان بولسىمۇ كېرەك يوق؛ « ھەمراھجانىنىڭ ئاخىرقى تىنىقتىكى تىلىكى ئاللاھتىن ئىمان گۆھىرىنى تىلەشتىنلا ئىبارەتتۇر » دەڭلار. (ئە ئۇ م ت: چەھارگاھ مۇقامىدىن)

ھەزرەتى داۋۇدنىڭ ئوغلى سۈلايمان،
بىلقىسنىڭ ھەجرىندە يىغلادى چەندان.
يەئقۇب ئوغلى ئۈچۈن دىيدەسى گىريان،
يۈسۈفى كەنئاندىن جۇدا ئەيلەدى.

ھەزرىتى داۋۇتنىڭ ئوغلى سۈلايمان بىلقىسنىڭ جۇدالىقىدا كۆپ يىغلىدى؛ ياقۇپ ئەلەيھىسسالام ئوغلى كەنئانلىق يۈسۈپتىن جۇدا بولغىنىدا، كۆز يېشى قىلدى.(ئە ئۇ م ت: پەنجگاھ مۇقامىدىن)

يۈسۈف (yusuf) : يەئقۇب پەيغەمبەرنىڭ ئوغلى. رابغۇزنىڭ ‹‹قىسەسۈل ئەنبىيا›› ناملىق ئەسىرى تەركىبىدىكى ‹‹يۈسۈف ۋە زىلەيخا›› داستانىنىڭ باش قەھرىمانى، زىلەيخانىڭ ئاشىقى.

بۇگۈن يۈسۈف جەمالىنى قىلىپتۇر ھەق ساڭا بەخشىش،
نە بەخشىش بەخشىشى دەۋلەت، نە دەۋلەت دەۋلەتى مەفخەر.

بۇگۈن ئاللاھ ساڭا يۈسۈپنىڭ گۈزەللىكىنى بېغىشلاپتۇ؛ بۇ قانداق بېغىشلاش؟ دۆلەت بېغىشلاش؛ قانداق دۆلەت؟ پەخرلىنەرلىك دۆلەت. (ئۆزھال مۇقامىدىن)

يۈسۈفدۇر بىر گۈزەل بەرنا، زىلەيخادۇر قەددى زىبا،

بولۇپ بۇلبۇل ئۆزى شەيدا، گۈلى خەندانىغا يەتسە.
- « يۈسۈف ۋە زىلەيخا » داستانىدىن.

يۈسۈپ بىر سۈباتلىق يىگىت، زىلەيخا كېلىشكەن قىز، ئۇلار ئۆزى شەيدا بولغان گۈلنىڭ ۋىسالىغا يەتكەن بۇلبۇلدەك مۇرادىغا يەتكەي!(ئە ئۇ م ت: ئەجەم مۇقامىدىن)

ئاغالارى يۈسۈفنى چاھغا تاشلادى،
ئوغلى ئۇچۇن يەئقۇب قانلار يىغلادى،
قادىر ئاللاھ يۈسۈفكە پەناھ ئەيلەدى،
ئامان - ئەسەن كارۋانىڭ كەلدى دەگەيسەن.

يۈسۈفنى ئاكىلىرى قۇدۇققا تاشلىدى، ياقۇپ ئۇ ئوغلى ئۇچۇن قان - قان يىغلىدى، قۇدرەتلىك ئاللاھ يۈسۈفكە پاناھ بولدى، كارۋانىڭ ئامان - ئېسەن كەلدى، دېگەيسەن.(ئە ئۇ م ت: ئۆز ھال مۇقامىدىن)

يۈسۈف بەگ (yusufbeg): ‹‹يۈسۈف ۋە ئەھمەد›› داستانىنىڭ باش قەھرىمانى، ئەھمەد بەگنىڭ ئاكىسى.

يۈسۈف بەگىم، مەندىن سەلام -
نامە گۈلئەسەلخان ئايىمغا.
قەلەمقاشلىق، بويى زىلۋا،
خۇيى - خۇلقى مۇلايىمغا.

قەلەمقاشلىق، بويى زىلۋا، خۇيى - خۇلقى مۇلايىم گۈلئەسەلخان ئايىمغا مەن يۈسۈف بېگىمدىن سالام!(ئە ئۇ م ت: ئۆز ھال مۇقامىدىن)

يۈسۈف بەگ دەر: سىينەم داغلاپ،
ئەرمانىم كۆپ، مۇندا يىغلاپ،
ئات ئالدىدا قولۇم باغلاپ،
ماڭغانىمنى كۆردۈڭلارمۇ؟
- « يۈسۈف ۋە ئەھمەد » داستانىدىن.

يۈسۈپ بەگ ئېيتىدۇكى: « يۈرىكىم كاۋاپتەك داغلانماقتا، ئارزۇيۇم كۆپ، ئەمما مەن بۇ يەردە يىغلاپلا يۈرىمەن؛ ئاتلىق دۈشمەننىڭ ئالدىدا، قولۇم باغلاقلىق كېتىۋاتقىنىمنى كۆردۈڭلارمۇ؟ »(ئە ئۇ م ت: ئوششاق مۇقامىدىن)

خاتىمە

«ئەڭ مۇھىمى، ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامى يارقىن مۇزىكا ئاھاڭى بىلەن گۈزەل تىل تېكىستىنىڭ بىر گەۋدىگە مۇجەسسەم بولۇشى، شۇنداقلا كلاسسىك يازما ئەدەبىيات بىلەن خەلق ئەل ئىچى ئەدەبىياتىنىڭ ئورگانىك بىرىكىشىدىن هاسىل بولغان بىر نادىر مەدەنىيەت بىناسى؛ ئۇيغۇر خەلقىنىڭ تۇغمەس - پۈتمەس مەنىۋىيەت خەزىنىسى، مىللەتنى رىقابەت دېگىزىدا دولقۇن يېرىپ ئالغا ئىلگىرىلەشكە ئۈندەيدىغان مىللىي مارشى ۋە هايات ناخشىسىدۇر. هالبۇكى، ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامىنى ئاڭلاش، مۇقام تېكىستلىرىنى ئوقۇش، تېكىستلەرنىڭ مەزمۇنىغا چۆكۈش، مۇلاهىزە قىلىش ۋە تەتقىق قىلىش بولسا، هەممىمىزنىڭ ئورتاق بۇرچى، ئەلۋەتتە.» (قارالڭ: «چاغاتاي ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ جەۋهەرلىرىدىن - ئەسلىي يېزىلىشى بىلەن ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامى تېكىستلىرى»، 848 - بەت؛ مىللەتلەر نەشرىياتى، 2005 - يىل 5 - ئاي نەشرى)

شۇنداق، ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامى تېكىستلىرى تەتقىقاتى خۇددى ئۇيغۇر مۇقام كۇي - مۇزىكىلىرى تەتقىقاتىغا ئوخشاشلا بىر بۈيۈك قۇرۇلۇش، هەقىقەتەنمۇ زور بىر بىنا. مېنىڭ "ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامى تېكىستلىرى ئۈستىدە تەتقىقات" ماۋزۇلۇق بۇ ئەمگىكىم مەزكۇر بۈيۈك قۇرۇلۇشنىڭ مۇكەممەل پۈتۈپ چىقىشى، مەزكۇر زور بىنانىڭ مەدەنىيەت دۇنياسىدا، غەيۇر گەۋدىسى بىلەن قەد كۆتۈرۈشى ئۈچۈن، يارامليق ۋە ئەهمىيەتلىك بولغان بىر پارچە خىش بولۇپ قالسا، هاردۇقىم چىقىدۇ.

بۇ ئەسەرنىڭ لۇغەت قىسمىنى ئىشلەشتە، ئاكادېمىك ئا.ن.كونونوۋ باشچىلىقىدا تۈزۈلۈپ. 1985 - يىلى، ئۆزبەكىستان "پەن" نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشر قىلىنغان تۆرت تومлۇق لۇغەت "ئەلىشىر نەۋائىي ئەسەرلىرى تىلىنىڭ ئىزاهلىق لۇغىتى" بىلەن مەرهۇم ئۇستازىم خەمىت تۆمۇر ئەپەندىم ئىككىمىز تۈزگەن "چاغاتاي ئۇيغۇر تىلىنىڭ ئىزاهلىق لۇغىتى" (بۇ لۇغەت تېخىچە رەسمىي نەشر قىلىنىش شاراپىتىگە نائىل بولالمىدى) نى ئاساسلىق پايدىلىنىش مەنبەسى، 2005 - يىل مىللەتلەر نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشر قىلىنغان "چاغاتاي ئۇيغۇر ئەدەبىياتى جەۋهەرلىرىدىن - ئەسلىي يېزىلىشى بىلەن ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامى تېكىستلىرى"نى بولسا،شەرھ ئاساسى قىلدىم.

بۇ ئەسەرنى نەشر قىلىشتا، مەركىزي مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى نەشرىياتىنىڭ باش مۇهەررىرى مو فۇشەن ئەپەندى (莫福山 先生)، ئۇيغۇرچە مۇهەررىر لى فېي خانىم (李飞 女士)، شۇنداقلا ئاز سانلىق مىللەتلەر تىل - ئەدەبىياتى فاكۇلتېتىنىڭ دوتسېنتى ئارزۇگۈل ئابلىمىت خانىملارنىڭ خالىسانە ياردىمىگە مۇيەسسەر بولدۇم. كومپيوتېر مەشغۇلاتىدا، شاگىرتىم ياسىنجان مۇهەممەد ۋە ئوسمان جۇمە قول - قانىتىم بولدى. بۇ يەردە، مەزكۇر ئەپەندى ۋە خانىملارغا سەمىمىي تەشەككۈرۈمنى بىلدۈرىمەن.

پايدىلانمىلار:

ئا.ن. كونونوۋ باشچىلىقىدا تۈزۈلگەن: تۆرت تومлۇق «ئەلىشىر نەۋائىي ئەسەرلىرى تىلىنىڭ ئىزاھلىق لۇغىتى»، ئۆزبەكىستان «پەن» نەشرىياتى، 1985 ـ يىل نەشرى، تاشكەنت.

خەمىت تۆمۈر، ئابدۇرەئوپ پولات: «چاغاتاي ئۇيغۇر تىلى لۇغىتى» (ئېلېكترونلۇق نۇسخا).

ئابدۇرەئوپ پولات تەكلىماكانىي: «چاغاتاي ئۇيغۇر تىلى ھەققىدە مۇپەسسەل بايان»، مىللەتلەر نەشرىياتى، 2004 ـ يىل 5 ـ ئاي نەشرى، بېيجىڭ.

ئابدۇرەئوپ تەكلىماكانىي: «چاغاتاي ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ جەۋھەرلىرىدىن ـ ئەسلىي يېزىلىشى بىلەن ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامى تېكىستلىرى»،مىللەتلەر نەشرىياتى 2005 ـ يىل 5 ـ ئاي نەشرى، بېيجىڭ.

ئابدۇرەئوپ تەكلىماكانىي: «چاغاتاي ئۇيغۇر تىلى گرامماتىكىسى»، مىللەتلەر نەشرىياتى، 2007 ـ يىل 6 ـ ئاي نەشرى، بېيجىڭ.